

(ભૈરવી અગર કાલિંગડો.)

“ છે સહુના હરિ, જીવે નહિ નાતિ-જાતિ રે :

અનુ ભજે ભાવે, તેજ ખરે કાવે;

‘અન્તે ઠરાવે સ્વજ્ઞાતિ રે.’ ”

— x x x x ॥ ૐ ॥ x x x x —

“ યે યથા માં પ્રપચન્તે તાંસ્તથૈવ ભજામ્યહમ્ ।

મમ ઘર્માનુવર્તન્તે મનુષ્યાઃ પાર્થ સર્વશઃ ॥ ”

[‘ગીતા’—અ. ૪, શ્લો. ૧૧.]

“ સતતં કીર્તયન્તો માં યતન્તશ્ચ દૃઢવ્રતાઃ ।

નમસ્યન્તશ્ચ માં ભક્ત્યા નિત્યયુક્તા ઉપાસતે ॥

જ્ઞાનયજ્ઞેન ચાપ્યન્યે યજન્તો મામુપાસતે ।

પ્રકત્વેન પૃથક્ત્વેન बहुधा विश्वतोमुखम् ॥ ”

[‘ગીતા’—અ. ૧, શ્લો. ૧૪-૧૫.]

“ ધ્યાનેનાત્મનિ પશ્યન્તિ કેચિદાત્માનમાત્મના ।

અન્યે સાંખ્યેન યોગેન કર્મયોગેન ચાપરે ॥

અન્યે ત્વેષમજાનન્તઃ શ્રુત્વાઽન્યેભ્ય ઉપાસતે ।

તેઽપિ ચાતિતરન્ત્યેવ મૃત્યું શ્રુતિપરાયણાઃ ॥ ”

[‘ગીતા’—અ. ૧૩, શ્લો. ૨૫-૨૬.]

“ તેષાં સતતયુક્તાનાં ભજતાં પ્રીતિપૂર્વકમ્ ।

દદામિ બુદ્ધિયોગં તં યેન મામુપયાન્તિ તે ॥

તેષામેવાનુકમ્પાર્યમહમજ્ઞાનજં તમઃ ।

નાશયામ્યાત્મભાવસ્યો જ્ઞાનદીપેન ભાસ્વતા ॥ ”

[‘ગીતા’—અ. ૧૦, શ્લો. ૧૦-૧૧.]

“ યે તુ સર્વાણિ કર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરાઃ ।

અનન્યેનૈવ યોગેન માં ધ્યાયન્ત ઉપાસતે ॥

તેષામહં સમુદ્ધર્તા મૃત્યુસંસારસાગરાત્ ।

ભવાનિ ન ચિરાત્પાર્થ મધ્યાવેશિતચેતસામ્ ॥ ”

[‘ગીતા’—અ. ૧૨, શ્લો. ૬-૭.]

— x x ॥ ૐ ॥ x x —

॥ प्रभुकृपैव केवलम् ॥

“ Without the help of God,
Not safe the path by angels trod;
The firmament itself would fall,
And even nature die,
Under annihilation's nod,
Without the help of God. ”

× × × × × ×

“ कृपा-सिद्धिः परा सिद्धिर्नास्ति सिद्धिः कृपां विना ।
कृपा कृपा कृपैवास्तु प्रार्थनीया मया सदा ॥
कृपयैव ममो तेऽद्य परमानन्दभागहम् ।
कृपां कुरु कृपासिन्धो कृपावतार हे ममो ॥ ”

× × × × × ×

“ रात-दिना हरि-कृपाकी वरुत रहत नित घाट ।
जानहार जिमि पारकी निरखत नौका-घाट ॥ ”

— × × × ॥ ॐ ॥ × × × —

॥ विषयानुक्रमशुद्धिः ॥

વિષય.	પૃષ્ઠાંક.
“ અર્પણ ” (ગુજરાતી-પદ) ...	૧
“ ઓં શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ ” (શ્રીકૃષ્ણ-ધ્યાન) (ગદ્ય)	૨
પાગલ પરમાનન્દજનો પરિચય (ગદ્ય) ...	૩ થી ૬
પાગલની થોડી ઉક્તિ (ગદ્ય) ...	૭ થી ૮
પ્રકાશકનું નિવેદન (ગદ્ય) ...	૯ થી ૧૨
બાળયોગી શિવાનંદજનું હુંકે વૃત્તાન્ત (ગદ્ય) ...	૧૩ થી ૧૪
બાળયોગી શિવાનંદજનો હુંકે પરિચય (પદ્ય) ...	૧૪
મંગલાચરણમ્ (મંરૂત-પદ્ય) ...	૧૫
મંગલાચરણ (ગુજરાતી-ગદ્ય) ...	૧૬
સર્વ-દેવ-સમન્વય-સ્તવન (મંરૂત-ગુજરાતી) (પદ્ય)	૧૭ થી ૧૮
(‘ અનંતાષ્ટક ’...પૃં ૧૮-પુટનોટ. ‘કેશવ’ શબ્દનો અર્થ અને પૃથક્કરણ...પૃં ૧૯ થી ૨૦-પુટનોટ.)	
શ્રીગુરુ-હૃદ-સ્તવન (મંરૂત-ગુજરાતી તથા પદ્ય-ગદ્ય) ૨૦ થી ૨૩	
“ ગુરુ એ કોણ ? ” (મંરૂત-ગુજરાતી તથા પદ્ય-ગદ્ય) ૨૩ થી ૪૧	
(‘ શ્રીગુરુ-સ્વરૂપ ’.. પૃં ૨૩ થી ૨૮. ‘ શ્રીગુરુ-લક્ષ્મીજ્ઞાન, મુક્તિ તથા સિદ્ધિ છે ’...પૃં ૨૮ થી ૨૯. ‘ ગુરુ-કૃપા હિ કેવલમ્ ’.. પૃં ૨૯ થી ૩૦. ‘ શ્રી-ગુરુ-સ્તુતિ-વંદના ’.. પૃં ૩૦ થી ૩૩. ‘ અંતે એકે પ્રાર્થના ’...પૃં ૩૩. ‘ શ્રીગુર્વષ્ટક ’...પૃં ૩૪ થી ૩૭. ‘ બસ, હું તો એક શ્રીસદ્ગુરુનેજ સેવું છું ’...પૃં ૩૭. ‘ શ્રીસદ્ગુરુદેવને પુનઃ પુનઃ પ્રણામ ’...પૃં ૩૭ થી ૩૯. ‘ છેલ્લી માગણી ’...પૃં ૩૯-૪૦. ‘ શ્રીસદ્ગુરુવરની આરતિ ’...પૃં ૪૦-૪૧.)	
“ કૃષ્ણ એ કોણ ? ” (મંરૂત-ગુજરાતી તથા પદ્ય-ગદ્ય) ૪૨ થી ૪૩	
(“ ‘ કૃષ્ણ ’ શબ્દની વ્યુત્પત્તિપૂર્વકે તેમના પરબ્રહ્મપણાનું પ્રતિપાદન-ઉપનિષદ્માં ”...પૃં ૪૨ થી ૪૩. ‘ શ્રીકૃષ્ણ નિર્ગુણ-નિરાકાર પરબ્રહ્મ હોવા છતાંય સગુણ-સાક્ષર ’...પૃં ૪૩ થી ૪૭. ‘ કળા, અંશ, આવેશ આદિ સર્વ	

વિષય

પૃષ્ઠાંક

અવતારોમા પૂર્ણાવતાર એકે શ્રીકૃષ્ણ જ છે '...૫૦ ૪૯ થી ૫૨ અને ૬૮-કુટનોટ " 'શ્રીરામ' અને 'શ્રીકૃષ્ણ' એ બન્ને પૂર્ણાવતાર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે, તેથી એ બેનો સમન્વય ખરો, તોપણ સમ્યક્ કે સપૂર્ણ પૂર્ણાવતાર તો એક શ્રીકૃષ્ણ જ છે " . ૫૦ ૫૦-૫૧, કુટનોટ સહિત. 'શ્રીકૃષ્ણના ધનસ્થામનર્ણુનું ગહન્ય'...૫૦ ૫૩-૫૪. 'ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ એક દોવા છતાં ભક્તની ભાવનાનુસાર અનેક' . ૫૦ ૫૪ 'શ્રીકૃષ્ણમા શ્રુતિપ્રતિપાદ્ય શુભો મંપૂર્ણશે ઘટે છે' . ૫૦ ૫૫-૫૬ 'પૂર્ણ અને કહેવાય ? યાને પૂર્ણની વ્યાખ્યા'...૫૦ ૫૬ 'શ્રીકૃષ્ણ-સ્વરૂપ અને એમની લીલા-એકા અતર્ક્ય ને અત્યંત ગહન છે' ૫૦ ૫૬ થી ૫૮ 'શ્રીકૃષ્ણ-સ્વરૂપ વિશે આચાર્ય ભગવાન શ્રીમત્ સકરાચાર્યનો અભિપ્રાય' . ૫૦ ૫૯ થી ૬૧. 'શ્રીકૃષ્ણ-સ્વરૂપનું વર્ણન ભાગવતમા'...૫૦ ૬૧-૬૨. " 'નામકરણ' સરકાર કંવા આવેલ ગર્ગાચાર્યજીના, મહાકવિ ભવભૂતિના તથા નારાયણ ગ્રામીના શ્રીકૃષ્ણ-સ્વરૂપ-સાંદર્ભગા મુગ્ધ થઈ દર્શાવેલ પોતાના અનુભવ-ઉદ્ગાર" .. ૫૦ ૬૩-૬૪ 'ચોરની ઉપમા દ્વાગ શ્રીકૃષ્ણ-સ્વરૂપના પરમતત્ત્વનું ઉદ્ઘાટન' ..૫૦ ૬૫-૬૬ 'અવતારની વ્યાખ્યા અને સમજ' . ૫૦ ૬૬ થી ૬૮-કુટનોટ " 'દાસોડહમ માથી 'સોડહમ' -મિદ્ધિ અને એ 'સોડહમ' -સિદ્ધિ પરમકૃપાળુ-જગદ્ગુરુ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર પોતેજ નિજ જનને-સ્વભક્તને પરમ કૃપા કરી સિદ્ધ કરે છે " . ૫૦ ૬૬ થી ૭૨. " 'ભક્તિ' અને 'જ્ઞાન'નો તથા 'દાસોડહમ' અને 'સોડહમ'નો સમન્વય "...૫૦ ૬૯-૭૧. " 'બ્રહ્મ', 'પરમાત્મા' અને 'ભગવાન' એ ત્રણેનો તથા એ પ્રત્યેકના પ્રાપ્તિ-સાધન 'જ્ઞાન', 'યોગ' અને 'ભક્તિ'નો સમન્વય " ...૫૦ ૭૨-૭૪ "શ્રીમદ્દેવી કૃપાથી -શ્રીભગવાનની દયાથી કાળે કરીને 'યોગ' અને 'જ્ઞાન'નો તેમ 'પરમાત્મા' અને 'પરમહંસ'નો અનુભવ કરના છતાં તથા એ સર્વનો સમન્વય - અભેદ જાણ્યા છતાં ભગવાનના અનન્ય ભક્તને તો 'ભક્તિ'ની તેમજ પોતાના શ્રીગૃહ મિત્રેની જ પ્રિયતમતા,

વિષય.

પૃષ્ઠાંક.

અનન્યતા કે આસક્તિ "...૫૦ ૭૪-૭૬. "અધિકારપરત્વે
યાને હિતમાધિકાર જે જ્ઞાનાધિકાર છે, તેના અભાવે
અસ્મદાદિક સર્વને તો જાણે સગુણ-સાકાર શ્રીકૃષ્ણ ભજ-
નીય છેજ, તદુપરાન્ત વળી અન્ય સર્વને, આસ્તિક-નાસ્તિક,
સમ્પ્રદાયી-અસમ્પ્રદાયી હરકોઇને, અરે ! વેદાન્તી - જ્ઞાનીને
પણ, વ્યવહાર-વિવેક-બુદ્ધિ વાપરી વિચારતાં, 'કૃતક્ષતા'-
દોષથી બચવાને, સગુણ-સાકાર શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર ભજનીય છે "
...૫૦ ૭૫-પુટનોટ. " 'કૃષ્ણ એ કોણ ?' એ વિષયનો
હિપસંહાર "...૫૦ ૭૬-૭૭. 'શ્રીકૃષ્ણ-સ્તુતિ-વંદના' ...
૫૦ ૭૮-૭૯. "અરજપૂર્વક શ્રીકૃષ્ણનું શરણ-ગ્રહણ —
શ્રીકૃષ્ણ પોતે સર્વરૂપ હોવાથી તેમનું જ શરણ-ગ્રહણ —
'શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ'-'કૃષ્ણ યથ ગતિર્મમ' "...
૫૦ ૮૦. 'શ્રીકૃષ્ણ-કહેવાની આરતિ' .. ૫૦ ૮૦-૮૧.
'એક શ્લોકો ભાગવત યાને એક શ્લોકમા સંક્ષેપમા
ભાગવતના શ્રીકૃષ્ણ-લીલા-ગાન' ...૫૦ ૮૧.)

સાધન-પંચક-સ્તોત્ર (સંસ્કૃત-ગુજરાતી તથા પદ્ય-ગદ્ય) ૮૧ થી ૮૩
વિચારની સર્વોત્કૃષ્ટતા તથા આવશ્યકતા (સંસ્કૃત-ગુજરાતી

તથા પદ્ય-ગદ્ય) ... ૮૩ થી ૮૪

વિચાર-સ્વરૂપ (સંસ્કૃત-ગુજરાતી તથા પદ્ય-ગદ્ય) ૮૪ થી ૮૫

સર્વ સુખ વૈરાગ્યમાં (સંસ્કૃત-ગુજરાતી તથા પદ્ય-ગદ્ય) ૮૫ થી ૮૬

વૈરાગ્ય-વિચાર (સંસ્કૃત-ગુજરાતી ,, ,,) ૮૬ થી ૯૦

પરમહિતૈયિષ્ણી શ્રીશ્રુતિમાતાની ઢાક (,, ,,) ૯૦ થી ૯૧

મૌ મુમુક્ષવઃ સાવધાના ભવત (,, ,,) ૯૧ થી ૯૨

જગ મુસાફર ! (પદ્ય - ભજન) ... ૯૨

સર્વ અનર્થનું મૂળ અજ્ઞાનજ, માટે અજ્ઞાનની

હેપતા (સંસ્કૃત-ગુજરાતી તથા ગદ્ય) ... ૯૨ થી ૯૫

અજ્ઞાન-સ્વરૂપ (સંસ્કૃત-ગુજરાતી તથા પદ્ય-ગદ્ય) ૯૫ થી ૯૬

જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી (,, તથા ગદ્ય) ૯૬ થી ૯૯

જ્ઞાન-સ્વરૂપ (,, તથા પદ્ય-ગદ્ય) ૧૦૦

બ્રહ્માભ્યાસ પ્રણવાલંબન વડે કરવો (,, તથા ગદ્ય) ૧૦૧ થી ૧૧૬

('દેવશોક, પિતૃશોક વગેરેમાં જ્ઞાનદષ્ટિનું તારતમ્ય' ...

વિષય.

પૃષ્ઠાંક.

૫૦ ૧૦૨ થી ૧૦૩ કુટનોટ. 'સકામ-નિષકામ ઉપાસના તથા પુનઃજન્મ-અપુનઃજન્મ'...૫૦ ૧૦૬ થી ૧૧૫. 'બ્રહ્મલોક એક દોના છતાં અધિકાગ્રસ્તે તેનો ભિન્ન-ભિન્ન ભાસ'...૫૦ ૧૦૯-કુટનોટ. 'પ્રભુવોપામનાના પણ અધિકારી'.. ૫૦ ૧૧૦-કુટનોટ. 'બ્રહ્મલોકવાસી જીવ-મુક્તો પણ જગ-દેહ્યાનુર્થે વિચરી શકે'...૫૦ ૧૧૧. 'અમુક ખાસ પ્રતિ-પદાંગનો વિશેષ મુક્તિ-પ્રકાર'...૫૦ ૧૧૩ કુટનોટ અંતિન)

બ્રહ્માભ્યાગ પ્રભુવાસન વડે કરવાની વ્યવહાર રીત (મટ્ટન-ગુજરાતી તથા ગદ્ય). ... ૧૧૭ થી ૧૮૬ ('સત્તાભ્યાસના મધ્યમ તથા મદ અધિકારીના ધ્યાનનો પ્રકાર'...૫૦ ૧૧૭ ૧૧૮. 'લય-ચિંતન-પ્રકાર'...૫૦ ૧૧૮ થી ૧૨૧. 'પ્રભુવાસન વડે આત્માનુસંધાન કરવાની મુદ્દર ને સરલ રીત'...૫૦ ૧૨૨ થી ૧૩૬. 'આત્મધ્યાનની સમજ'...૫૦ ૧૨૩-કુટનોટ. 'તુષ્ટી-સ્થિતિની સમજ'...૫૦ ૧૨૪ થી ૧૨૮ની કુટનોટ. 'આત્મસ્વરૂપની સમજ'...૫૦ ૧૨૩ ની કુટનોટ તથા ૧૨૫-૧૨૬. 'પરમાત્માનો માધ્યાત્મક દરેકને જ કુદરતી રીતે-અનાદ્યે પળે-પળે ધાય છે; તેવી એ નિત્યપ્રાપ્તવતુ છે, તેમ જના પણ માધનની ખામ આવશ્યકતા છે'... ૫૦ ૧૩૬ થી ૧૩૨-કુટનોટ. 'સાધનની આવશ્યકતા છે એટલું નહિ દિવુ વિશેષતા પણ છે'...૫૦ ૧૩૨ થી ૧૩૬ની કુટનોટ. 'આત્મમજુનું અદ્વિતવાન'...૫૦ ૧૩૦. "મામાન્યજ્ઞાન" અને 'વિદ્યાજ્ઞાન' તથા 'અજ્ઞાન', 'જ્ઞાન' અને 'વિજ્ઞાન'ની સમજ"... ૫૦ ૧૩૩-૧૩૪ ની કુટનોટ. 'સદૃશ-વેધ'...૫૦ ૧૩૭ થી ૧૫૬. 'લક્ષ્ય-વેધનો અધિકારી-વિચાર'...૫૦ ૧૦૮. 'ધર્મવિદ્યાની અભ્યાસ'... ૫૦ ૧૩૬. 'નવિકલ્પ-નિર્વિકલ્પ, સંદાનુવિદ્ય-દેહ્યાનુવિદ્ય આદિ મમાનિનું વિરેચન'...૫૦ ૧૪૦ થી ૧૫૬ કુટનોટ અંતિન. 'જીવ-મુક્તિ તથા વિદેહમુક્તિની સમજણ'...૫૦ ૧૪૬-૧૫૦ની કુટનોટ.

વિષય.

પૃષ્ઠાંક.

‘દીર્ઘ’ પ્રણવોચ્ચાર-સાધન’...૫૦ ૧૫૭ થી ૧૮૬.

‘પંચદશીકાર શ્રીવિદ્યારણ્ય સ્વામીએ દર્શોવેદ અભ્યાસ-
ની વ્યવહાર રીત’...૫૦ ૧૫૭. “ ‘ઇશમૃદિ’ તથા ‘જીવમૃદિ’ નો.

વિચાર’...૫૦ ૧૫૭ થી ૧૭૭. ‘લોકવાસના’, ‘શાસ્ત્રવાસના’
તથા ‘દેહવાસના’ની સમજ’...૫૦ ૧૬૧-૧૬૨-કુટનોટ.

‘જીવ-મુક્તિનું સ્વરૂપ’...૫૦ ૧૬૩. ‘ઝોળી ચાનીનું ચાન
કેવા પ્રકારનું હોય છે તે’...૫૦ ૧૬૩-૧૬૪. ‘કામ-કોષાદિ

તથા યથેચ્છાચરણનો ત્યાગ ઉચિત તથા આવશ્યકીય છે’...૫૦
૧૬૬. ‘કામાદિ-લાગનો ઉપાય વિષયોમા દોષદિષ્ટિપૂર્વક

વૈરાગ્ય; તે માટે સ્ત્રી, પુત્ર તથા ધન તેમજ તમામ વિષય-
ભોગ-વસ્તુની મિમાંસાપૂર્વક નિંદા’...૫૦ ૧૬૭ થી ૧૭૨.

‘સર્વ અનર્થનું મૂળ મન છે; તેથી તેનો નિરોધ મુખ્ય કર્તવ્ય
છે’...૫૦ ૧૭૩ થી ૧૭૭. ‘એ પ્રકારના બંધ’...૫૦ ૧૭૬-

૧૭૭. ‘મનોરાજ્ય જિતવાનું - મનોનિરોધ કરવાનું સાધન’...
૫૦ ૧૭૭. ‘આધકારી એ પ્રકારના અને તે આધકારીના

બેદથી સાધન પણ એ પ્રકારના’...૫૦ ૧૭૭-૧૭૮. ‘સાંખ્ય
યાને જ્ઞાન અને યોગ યાને ક્રિયાયોગ - ધ્યાન-ઉપાસનાદિ

તથા અભ્યાસ તેમજ નિર્વિકલ્પ સમાધિ અને દીર્ઘ
પ્રણવોચ્ચારની પરસ્પર એકતા - સમન્વય’...૫૦ ૧૭૮.

‘દિશ, કાલ, પરિરિચિત કે યોગ્યતાનુકૂળ ઉપાયા-તરથી પણ
કાર્યસિદ્ધિ’...૫૦ ૧૭૮ થી ૧૮૦. ‘દીર્ઘ’ પ્રણવોચ્ચાર-

સાધન સાધવાને કેટલીક યોગ્યતા’...૫૦ ૧૮૦. “ ‘દીર્ઘ’
પ્રણવોચ્ચાર-સાધન’ પરાક્ષજ્ઞાની કે અપરાક્ષજ્ઞાની બંનેએ

સાધવા યોગ્ય છે’...૫૦ ૧૮૦. ‘અધિકારીમા યોગ્યતાઓ
પ્રાયઃ સાથેજ હોય છે; - એક હોય ત્યાં બીજી યોગ્યતાઓ

આપોઆપ આવીજ જાય છે’...૫૦ ૧૮૦ થી ૧૮૧. ‘જ્ઞાનના
દશ ચિહ્નો’...૫૦ ૧૮૧. ‘દીર્ઘ’ પ્રણવોચ્ચાર-સાધનથી યતો

આત્મસાક્ષાત્કાર યા અહાપ્રાપ્તિ’.. ૫૦ ૧૮૧-૧૮૨. “ ‘દીર્ઘ’
પ્રણવોચ્ચાર-સાધન વડે મનોરાજ્ય જિતાયે મુગ્ધાની પેઠે

વૃત્તિશૂન્ય જે મનની સ્થિતિ તેજ ‘અહા-પદ’ -
‘અહા-સ્વરૂપ’ અને એવી સ્થિતિમાં જ એ અહા-

વિષય.

પૃષ્ઠાંક.

તમાનો સાક્ષાત્કાર”...પૃં ૧૮૨. ‘જે વિક’પોના મંધિ-
સ્થાનમા નિર્વિકલ્પસ્થિતિ અને તેમા લાસતું નિર્વિકલ્પક
ચેતન્ય, એજ સ્વરૂપસ્થિતિ’...પૃં ૧૮૨-૧૮૩. ‘દીર્ઘ’
પ્રણયોચ્ચાર વડે સ્વરૂપગ્રિયત થવા અધિકારીને ઉપદેશ’...
પૃં ૧૮૩-૧૮૪. ‘વિકલ્પોના નિરોધરૂપ સમાધિ કે જે
સ્વરૂપગ્રિયતિ છે, તેનું દીર્ઘકાળસ્થાયિત્વ ન હોય, ક્ષણિક
હોય, તો પણ તેના વડે જ્ઞાનદનો નિશ્ચય તો થાયજ છે’...
પૃં ૧૮૪-૧૮૫. ‘અભ્યાસથી ક્રમશઃ સ્વરૂપસ્થિતિનું દીર્ઘ-
કાળગ્રાપ્તિત્વ વધે જીવન-મુક્તિની ભૂમિકાઓનો અનુભવ અને
તત્પશ્ચાત્ પ્રારબ્ધ-ક્ષય થયે વિદેહમુક્તિની પ્રાપ્તિ’...
પૃં ૧૮૫-૧૮૬.)

છ કલાકની ટ્યૂટિ (ગવ) ૧૮૭ થી ૧૯૭

(‘અભ્યાસ-જપ’...પૃં ૧૮૭. ‘ચાર પ્રકારની વાણી
અને તેના વડે ચાર પ્રકારના જપ’...પૃં ૧૮૮. “પરા
જપના જે બેદ. ‘બાહ્ય’ અને ‘આન્તર’...પૃં ૧૮૯-
૧૯૦. ‘આ અભ્યાસમા જપ, ધ્યાન અને પ્રાણાયામ
ત્રણે સમઘાતીન થાય છે’...પૃં ૧૯૦ થી ૧૯૨. ‘આ
અભ્યાસ અકૃત્રિમ અને સર્વોત્તમ છે’...પૃં ૧૯૨. ‘આ
અભ્યાસ-જપ-અભ્યાસમા અમમય અધિકારીએ શુ કરવું
તે’...પૃં ૧૯૩-૧૯૪. ‘બલના શુદ્ધ ધ્યાનનું સ્વરૂપ’
...પૃં ૧૯૪. ‘એ શુદ્ધ ધ્યાનમા કેવલીકુંભકરૂપ
પ્રાણાયામ આપોઆપ પ્રાપ્ત થાય છે, કાગળ કે પ્રાણ
અને મનનો અન્યોન્ય મંમલ છે’...પૃં ૧૯૫ ‘જે પ્રકારના
યોગીઓ’...પૃં ૧૫૫-કુટનોટ. ‘આ અભ્યાસથી
કાળે ઈરીને માધવને સાક્ષાત્કાર, સહજાવસ્થા તથા
નિત્યમમાધિ પ્રાપ્ત થાય છે’...પૃં ૧૯૬. ‘નિરંજન-
સાધના અને અજપા-જપનું ભજન’...પૃં ૧૯૬-૧૯૭)

એક મુગમમાર્ગ યાને સરલ ઉપાય (ગવ) ૧૯૭ થી ૨૦૫.

(‘ધ્યાર-મક્તિથી ધ્યાનાદિની મરેજો મિટ્ટિ’...પૃં ૧૯૭.
‘ધ્યારની વ્યાખ્યા’...પૃં ૧૯૮-૧૯૯. ‘ધ્યાર અને જ્ઞાનો
મંમલ’...પૃં ૧૯૯. ‘પ્રતિજ્ઞાનનું વિવેચન’...પૃં

વિષય.

પૃષ્ઠાંક.

૧૯૯. “ ‘ ઈશ્વર-પ્રણિધાન ’ રૂપ ‘ તજ્જપસ્તદર્શ્યભાવનમ્ ’
 યાને ‘ પ્રણામ-અભ્યાસ ’ ના પ્રકાર, ઉત્તમ, મધ્યમ તથા
 મદ અધિકાર-લેણી તેમજ સોપાધિક-નિરુપાધિકપણાથી”
 ...૫૦ ૧૯૯ થી ૨૦૩ ‘ સગુણ-સાકાર પ્રભુનું ધ્યાન
 પણ નિર્ગુણની પેઠેજ અહમ્મહ - અબેદલાવે થઈ શકે છે’
 ...૫૦ ૨૦૧-૨૦૨ “ ‘ ઈશ્વર-પ્રણિધાન ’ રૂપ ‘ તજ્જ
 પસ્તદર્શ્યભાવનમ્ ’ નું ફળ ” ...૫૦ ૨૦૩ થી ૨૦૫ “ સર્વ
 ધર્મ-કર્મમા જપજ એક સર્વોત્તમ સાધન છે ” ...૫૦
 ૨૦૩-૨૦૪-કુટનોટ ‘ સર્વ જપોમા શ્રેષ્ઠ જપ ઈકારનો
 જ-મુમુક્ષુને માટે છે ’. ૫૦ ૨૦૪-કુટનોટ ‘ ઈકારનો
 જપ દેવી રીતે કરવો તે ’. ૫૦ ૨૦૪-કુટનોટ “ આનુ
 વિષયનો ઉપસહાર - શ્રીગુર-ધૃષ્ટ-અનુગ્રહેએ ‘ મુગમ માર્ગ’
 યાને સરલ ઉપાય’ હાથ લાગ્યા છતા આગળ ને આગળ
 ધાયા વગર ગતવ્ય યાને પહોચાય નહિ તેમજ પ્રમળ
 પ્રયત્ન કર્યા વગર યોગ્ય ફળ પમાય નહિ ” ..૫૦ ૨૦૫)
- પાગલનો રસ્તો (ગદ્ય) ... ૨૦૬ થી ૨૦૭.
 અભ્યાસ શી રીતે કરવો તે (ગદ્ય) ... ૨૦૭ થી ૨૦૮.
 લકિત અને રાનનું ફળ એટલું છે (ગદ્ય) . ૨૦૯ થી ૨૧૧.
 પરાપૂજા-સ્તોત્ર (સંસ્કૃત ગુજરાતી તથા પદ્ય-ગદ્ય) ૨૧૧ થી ૨૧૨.
 “ God Realization—ઈશ્વર-સાક્ષાત્કાર ”
 (અંગ્રેજી-ગુજરાતી) (ગદ્ય) ... ૨૧૩ થી ૨૧૬.
 “ The Method of practice—અભ્યાસની
 રીત ” (અંગ્રેજી-ગુજરાતી) (ગદ્ય) .. ૨૧૬ થી ૨૧૯.
 નિરતિરાય આનન્દ-પ્રાપ્તિકા સાધન (પદ્ય.) . ૨૧૯ થી ૨૨૦.
 “ The Kingdom of Heaven is within
 you - ઈશ્વરનું રાજ્ય તમારી અંદર છે ”
 (અંગ્રેજી-ગુજરાતી ગદ્ય) . . . ૨૨૦ થી ૨૨૩
 “ There is but one Reality ‘ OM ’—
 ‘ ઓમ ’ એજ એક સત્ય (સાચું તત્ત્વ) છે. ”
 (અંગ્રેજી-ગુજરાતી ગદ્ય) . ૨૨૩ થી ૨૨૫.
 “ Paramananda-Arpana-Patrika (Gift

વિષય

પૃષ્ઠાંક.

of Joy) - પરમાનન્દ-અર્પણ-પત્રિકા (આનન્દની
તૃણી) (અગ્રેષ્ઠ-ગુજરાતી ગદ્ય) ... ૨૨૬ થી ૨૩૮.

(' ભગ્નને થયેલ એક અદ્ભુત સંદર્શન ' ...

૫૦ ૨૨૮ થી ૨૩૮)

"A poco of Love — પ્રેમનો એક ટુકડો "

(અગ્રેષ્ઠ-ગુજરાતી ગદ્ય) ... ૨૩૯ થી ૨૪૬.

"A Flow of Love — પ્રેમનો પ્રવાહ "

(અગ્રેષ્ઠ-ગુજરાતી ગદ્ય) .. ૨૫૦ થી ૨૫૬.

"Universal-Love through a Lady-Love

(A short sketch of Leili and Majnoon) =

પ્રિયા-પ્રેમનાથી વિશ્વ-પ્રેમ (લૈલિ અને મજનૂનનું દુક

ઉત્તન-વૃત્તાત) (અગ્રેષ્ઠ-ગુજરાતી ગદ્ય) ૨૫૭ થી ૨૭૧.

એક ગમતારામ યોગીનો પુષ્પબાગમાં પ્રવેશ અને તે બાગનું

નિરીક્ષણ (પદ્ય - ગદ્ય) ... ૨૭૨ થી ૨૭૩.

પ્રીતમ ને પ્રેમી (પદ્ય - ગદ્ય) ... ૨૭૪.

પ્રેમીના-હૃદયમાં પ્રીતમ-પ્રતિમાનો થાને ઇષ્ટ-મૂર્તિનો વાસ ને

લાસ (પદ્ય - ગદ્ય) ... ૨૭૫.

પાગલ પરમાનન્દની યાત્રા યા મુમાક્ષરી (ગદ્ય) ૨૭૫ થી ૨૭૬.

(' લેખકનું હૃદય-દાનનવુ, ' પ્રેમ-કુંજ ' ની યાત્રા

તથા પિંહાર, લાડપ્રેના બાલુડા ચર્ચને પ્રભુના જોળામાં

રમવું અને બધા બેગા મળી દરિનામની ધૂન મચાવવી ')

...૫૦ ૨૭૫ ' સૃષ્ટિ અનાદિ, નાદક પદ્ય અનાદિ, આત્મા

અમર, તે પછી લગ્નવાય ત્યાગી જેલ લગ્નવામાં શુ

દાનિ ? અને વળી લય પલ રેનો ? ? , સર્વસમર્થ માલિક

કનું ઝોથ-ગ્રહણ, બચાવવાને માલિકનો કરાર, તેથી બેફિ

કરાઈ, શરણ્ય-શરણાગતપાવક પ્રભુ શરણાગતની વાળ

રાખેજ છે, તેથી પ્રભુ-શરણ્ય-ગ્રહણ - ગજલ-લયકાર ' ...

૫૦ ૨૭૬.)

શ્રીગુરુ-ઇષ્ટદેવની નિત્યસ્તુતિ (પદ્ય)

.. ૨૭૭ થી ૨૮૦.

નિત્ય ગવાતી પ્રભુ-સ્તુતિ (,,)

... ૨૮૧ થી ૨૮૨.

પાગલનું આવાહન-ગાન (,,)

... ૨૮૨ થી ૨૮૩.

વિષય.

પૃષ્ઠાંક.

નિત્યનાં પ્રભુ-ભજન (પદ) ... ૨૮૩ થી ૨૮૭.

પ્રભુ પાસે નિત્યપ્રાર્થના (,,) ... ૨૮૮ થી ૩૦૨.

('મુક્તિ કરતા પશુ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ મેંધી છે, તે પછી વૈભવોની તો ગણનાજ ક્યા ?'...૫૦ ૨૮૮-કુટનોટ.
'અષ્ટમહાસાસ્ત્રિક ભાવનું બ્યાન'...૫૦ ૨૯૦ થી ૨૯૩-ની કુટનોટ.

'હું છું તારો દામ, મુજને પ્રભુ' વિસાર મા !! '
...૫૦ ૨૯૩ થી ૨૯૭. "વસ્તુતઃ 'સોડહમ્' હોવા છતાં
'દાસોડહમ્' ભાવ" ...૫૦ ૨૯૩ની કુટનોટ.

'અંતિમ પ્રાર્થના'...૫૦ ૨૯૮ થી ૨૯૯. 'અંત-
સમયની પ્રાર્થના'...૫૦ ૨૯૯ થી ૩૦૨.)

થાળ. (પદ) ... ૩૦૨ થી ૩૦૩.

નિત્યની ગવાતી આરતિ (પદ) ... ૩૦૩ થી ૩૦૭.

('આરતિ શ્રીહરિ-ગુરુ-સંતની'...૫૦ ૩૦૩. 'બ્યાન-
સ્તુતિ-ચંદન-પુષ્પાંજલિ-પ્રદાન વગેરે'...૫૦ ૩૦૩ થી ૩૦૭.
'ૐ નમઃ શિષ્યાય'ની ધૂન'...૫૦ ૩૦૭. "હવે નાટ્યનો આ
હેલ્લો અંક પૂરો થયો' એ ગાયન તથા 'અચ્યુત કૈશવ ..' "
...૫૦ ૩૦૭. 'આપત્તિનિવારક મંત્ર - શાન્તિપાઠ' ...
૫૦ ૩૦૭.)

પાગલનું વિસર્જન-ગાન (પદ) ... ૩૦૮.

શ્રીસદ્ગુરુ-સ્તુતિ (મંરૂત-ગુજરાતી તથા પદ-ગદ્ય). ૩૦૯ થી ૩૧૩.

સદ્ગુરુ-મહિમા (પદ) ... ૩૧૪ થી ૩૧૫.

સદ્ગુરુદેવની સ્તુતિ-પ્રાર્થના (પદ) ... ૩૧૫.

શ્રીગુરુદેવ-ભજન (પદ) ... ૩૧૬ થી ૩૨૪.

('મંગલ-સ્તવન'...૫૦ ૩૧૬. 'શ્રીસદ્ગુરુદેવનાં ચરણ-
કમળમાં પ્રાર્થના'...૫૦ ૩૧૯. 'શ્રીસદ્ગુરુ-ભગવાનની
સ્તુતિ'...૫૦ ૩૨૦. 'ગુરુજીને સંદેશો'...૫૦ ૩૨૨. 'સદ્-
ગુરુની આરતિ'...૫૦ ૩૨૩-૩૨૪. 'યોગીજનોની ગવાતી
શ્રીસદ્ગુરુની આરતિ'...૫૦ ૩૨૪. 'શ્રીસદ્ગુરુવરની આરતિ'
...૫૦ ૩૨૪.)

શ્રીગુરુ દત્ત-ભજન (પદ)... ૩૨૫ થી ૩૨૮.

('શ્રીગુરુ દત્તની આરતિ'...૫૦ ૩૨૬. 'પદ્યક્રમાં
શ્રીગુરુ દત્તની આરતિ'...૫૦ ૩૨૭-૩૨૮.)

લિપય.

૫૪૬.

સાધન-સજન (પવ) ... ૩૨૮ થી ૩૫૩.

('શ્રીમદ્ગુરુ-સ્તવન'...૫૦ ૩૨૮. " 'ગુરુઃ ઓમ-મંત્ર વિશે બે બોલ"...૫૦ ૩૨૮ થી ૩૩૨ની કુટનોટ. 'સદ્-ગુરુની પ્રાપ્તિ મહાજમા'...૫૦ ૩૩૦. " 'ગુરુઃ ઓમ-મંત્રના જાપનો મહિમા"...૫૦ ૩૩૧-૩૩૨. 'ગુરુ-રૂપાની આખી'...૫૦ ૩૩૨-૩૩૩ 'મન-મુગ્ધને વગ કરવાની કળા'...૫૦ ૩૩૩. 'ઔદાર-શીજ'...૫૦ ૩૩૩-૩૩૪. 'કુપ્પલિની જાગ્રત કરનાનો એક ઉપાય'...૫૦ ૩૩૪. 'હૃદયમજના અદૃશ્ય ઉપર મન કરે છે, ત્યાર કની વૃત્તિ પ્રકટે છે તે'...૫૦ ૩૩૪-૩૩૫. 'મનઃપી બાળકને સાધનની યુક્તિ શીખવવા બાબત'...૫૦ ૩૩૫-૩૩૬. 'ઔદાર-મહિમા' . ૫૦ ૩૩૬. 'લય-ચિંતન તથા તેના દ્વાદશ ત્રયુ' . ૫૦ ૩૩૬ની કુટનોટથી પાન ૩૩૭ સુધી. 'અન્યા-જનપનુ અવરૂપ'...૫૦ ૩૩૮. 'અન્યા-જનપની વિાધ' . ૫૦ ૩૩૮ થી ૩૪૨. 'પદ અકો વિશે બે બોલ'...૫૦ ૩૪૨ થી ૩૪૫. 'અનાહતધ્વનિ-મહાત્મ્ય'.. ૫૦ ૩૪૫. 'શાસ્ત્રાનુવિદ્ સવિકલ્પ મમાધિ (શાસ્ત્રેની વચ્ચે દગ્ધનુ માધકરૂપથી વર્ણન)'...૫૦ ૩૪૬. 'પ્રાકૃત-શાસ્ત્રના ઉચ્ચારથી મન મત્તવપ્રધાન થઇને વૃત્તિ બ્રહ્માદ્ય થાય છે'...૫૦ ૩૪૬-૩૪૭. 'ઔ દ્વાગ ધ્યાન કરવાની રીતિ'.. ૫૦ ૩૪૭. 'ભગવાન ભાવવસ્થ છે' .. ૫૦ ૩૪૭-૩૪૮. 'ત્રેમ ત્વા નેમ નહિ' ૫૦ ૩૪૭-૩૪૮ની કુટનોટ. 'સજનનો મહિમા'...૫૦ ૩૪૮. 'મૃત્યુ અવસ્થાભાવી' . ૫૦ ૩૪૮ થી ૩૪૯. 'મમ્ત-દુષ્ટીરની દશા' ...૫૦ ૩૪૯. 'મદ્ગુરુશ્રીનું આવાહન'.. ૫૦ ૩૫૦. " 'શ્રીમદ્ગુરુ મુકુટગમકી જય'રૂપ ગુતિ તથા પુષ્પથી પૂજન'...૫૦ ૩૫૦-૩૫૧. 'શ્રીમદ્ગુરુદેવકી જય'...૫૦ ૩૫૧. 'ગમ બોલો ભાઈ ગમ'...૫૦ ૩૫૨. 'પાગવનું દરિભજન'...૫૦ ૩૫૨. 'ઔ-ધ્વનિ'...૫૦ ૩૫૩.)

સકિત-સજન (પવ) ... ૩૫૪ થી ૩૬૭.

સજન (પવ) ... ૩૬૮ થી ૩૭૯

('પાગવ-મમાજનું દરિ-સજન'.. ૫૦ ૩૬૮. 'અલ-ખની વીણા'.. ૫૦ ૩૭૦ થી ૩૭૧. 'સોનાનું કુંડન'...

વિષય

પૃષ્ઠાંક.

પૃં ૩૭૧ થી ૩૭૨ 'હૃદય મનો જપ કરના મનને ઉપદેશ'. પૃં ૩૭૭ 'ૐ રટને'. પૃં ૩૭૮)

સ્તુતિ-પ્રાર્થના (પદ) ૩૭૯ થી ૪૦૫

('દાસનો દાવો'.. પૃં ૩૮૫ 'દીન અગ્ન' પૃં ૩૮૬ 'અતઃપ્રભસમયની પ્રભુ-પ્રાર્થના' પૃં ૩૯૩ 'પાગલ બાળકની પ્રભુ પાસે યાચના' પૃં ૩૯૪-૩૯૪ 'પગમાત્રાની આરતિ' . પૃં ૩૯૫ 'ધૃતિર-મહિમા'. પૃં ૩૯૫ 'ધૃતિની અદ્વૈતનરૂપીયસી માયા' પૃં ૩૯૮ 'શ્રીભવાની (ભગવતી)ની સ્તુતિ' પૃં ૩૯૯ 'માતાજીના સાત વાગ' ..પૃં ૪૦૦ 'શ્રીજગદીશ્વર-સ્તુતિગાન' .પૃં ૪૦૧ 'શ્રીજગદીશ્વરની આરતિ'.. પૃં ૪૦૧ 'જગદીશ્વર-સ્તવન' . પૃં ૪૦૨ 'અઝાન' પૃં ૪૦૨ ૪૦૩ 'અલહુદો' . પૃં ૪૦૩ 'કુલહોવક્ષાહ' . પૃં ૪૦૩-૪૦૪ 'આયુષ કુમ્ભી' પૃં ૪૦૪-૪૦૫)

બોધ-ભજન (પદ) ૪૦૫ થી ૪૪૦

('અનિર્વાય દશા'.. પૃં ૪૦૬-૪૧૦ 'ગરીબી ને શુભાન ..પૃં ૪૧૦-૪૧૧ 'વ્યર્થ બનાલિમાન ...પૃં ૪૧૧ 'વ્યર્થ દેહાલિમાન' . પૃં ૪૧૧-૪૧૨ 'આદર્શ જીવન' . પૃં ૪૧૨ 'સાચુ સગપણુ'.. પૃં ૪૨૨-૪૨૩ 'મતિ તેવી ગતિ'.. પૃં ૪૨૩ 'જગો !-જગો !' . પૃં ૪૨૪-૪૨૫ 'ભગવાન જેમ રાખે તેમ રહેડુ (ભગવદ્દેશ)' .. પૃં ૪૩૦ 'ભગવાન જે કરે તે ખરે' . પૃં ૪૩૦ 'બહાવાનો નિવાસ' . પૃં ૪૩૧ 'શુદ્ધ પ્રેમનો વૈરાગ્ય' . પૃં ૪૩૧ 'પ્રભુ-દર્શનની આતુરતા' . પૃં ૪૩૨ 'વૈષ્ણવ-લક્ષણુ (આદર્શ વૈષ્ણવ)' પૃં ૪૩૨-૪૩૩ 'ભક્ત-લક્ષણુ' પૃં ૪૩૩-૪૩૪ 'મત-લક્ષણુ' પૃં ૪૩૪ 'સત-મગાગમ' પૃં ૪૩૪ થી ૪૩૭ 'સત અને મસારી' પૃં ૪૩૭-૪૩૮ 'સજ્જન અને દુર્જન' .. પૃં ૪૩૯ 'શાંતિ-લક્ષણુ' . પૃં ૪૩૯-૪૪૦ 'તત્ત્વજ્ઞાનીની ઉક્તિ' પૃં ૪૪૦)

શ્રીશિવ-ભજન (પદ) ૪૪૧ થી ૪૫૮

('ગિરનાત્રિ અને શિવ-ભજન વિશે સમજ' ..

પૃં ૪૪૧-૪૪૨ની પુટનો 'મગનાયરણુ-સ્તવન-

વિષય.

પૃષ્ઠાંક.

ભજન-આરતિ-સ્તોત્રપાઠ-વંદન આદિ'...૫૦ ૪૪૧ થી ૪૫૫. “ ‘શિવત્વ’ યા ‘શિવત્વ’ કુટનોટ તથા સ્તોત્રપાઠ સહિત” ...૫૦ ૪૫૫ થી ૪૫૮.)

શ્રીરામ-જ-મ-મંગલ (પદ) ... ૪૫૯ થી ૪૬૮

(‘મંગલચરણ-સ્તવન-ભજન-આરતિ-સ્તોત્રપાઠ-વંદન -વગ્યાચના-જપ-ધૂન આદિ’...૫૦ ૪૫૯ થી ૪૬૮.)

શ્રીકૃષ્ણ-જ-મ-મંગલ (પદ) ... ૪૬૯ થી ૪૮૨

(‘મંગલચરણ-સ્તવન-ભજન-આરતિ-સ્તોત્રપાઠ-વંદન -જપ-ધૂન આદિ’.. ૫૦ ૪૬૯ થી ૪૮૨.)

નામ-મહાત્મ્ય (પદ) .. ૪૮૩ થી ૪૮૫

(‘નામ-મહાત્મ્ય વિષે શ્લોકો; ‘નામ’ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ; ચૌપાઈ-ભજનો ’...૫૦ ૪૮૩ થી ૪૮૫.)

શ્રીહરિનામ (પદ) ... ૪૮૫ થી ૪૮૬

(‘શ્લોકો-ભજનો આદિ’...૫૦ ૪૮૫ થી ૪૮૬.)

કાલયુગમા તો મુખ્યત્વે એક નામનોજ - શ્રીહરિનામનોજ આધાર (પદ) ... ૪૮૬ થી ૪૯૦

(‘ચૌપાઈ-કોહરા-શ્લોકો-ભજન-કુટનોટ આદિ’... ૫૦ ૪૮૬ થી ૪૯૦.)

નારાયણ (પદ) ... ૪૯૦ થી ૪૯૩

(‘નારાયણનામ-મહાત્મ્યના શ્લોકો-ભજનો-ધૂન આદિ’... ૫૦ ૪૯૦ થી ૪૯૩.)

શ્રીરામનામ (પદ) ... ૪૯૩ થી ૫૦૮

(‘શ્લોકો-ભજનો આદિ’...૫૦ ૪૯૩ થી ૫૦૮.)

“ ‘કલ્યાણ’ તથા ‘નિદાન’ની વ્યાખ્યા તથા સમજુતી”... ૫૦ ૪૯૩ થી ૪૯૫ની કુટનોટ. “ ‘અષ્ટાક્ષરી ’ તથા

‘પંચાક્ષરી’ એ બંને પ્રમિદ્ધ મંત્ર રામનામથીજ કલ્યાણ

કારી નિવડે છે”...૫૦ ૪૯૬ કુટનોટ સહિત. “ ‘સોડહમ્’,

‘ઝ’ અને ‘રામ’ એ ત્રણેનો સમન્વય, એ ત્રણે અજ્ઞા-

મંત્ર તરીકે છે; એ ત્રણમા ‘રામ’ નામમા સર્વસાધારણને

ઉરકોઈ યિતિમા પણ અધિકાર છે”...૫૦ ૫૦૩ થી

૫૦૬ની કુટનોટ. ‘રામ-રમ’...૫૦ ૫૦૭-૫૦૮.)

શ્રીકૃષ્ણનામ (પદ)... ૫૦૮ થી ૫૧૧

વિષય.

પૃષ્ઠાંક.

('શ્રીકૃષ્ણનામ-મહાત્મ્યના શ્લોકો-લગ્નનો' ... ૫૦ ૫૦૮ થી ૫૧૧. " 'શ્રીકૃષ્ણનામજ્ઞ શ્રીકૃષ્ણ છે'; 'નામ-નામીનું અભિજ્ઞત્વ', 'કલિકાલે નામરૂપે શ્રીકૃષ્ણ-અવતાર,' 'ચૈત-ન્યસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ-વ્યક્તિની પેઠેજ 'કૃષ્ણ'-નામ પણ ચૈત-ન્યસ્વરૂપ છે' " ... ૫૦ ૫૦૮-૫૦૯ની કુટનોટ)

સર્વનામ-સમન્વય (નામ અનેક પણ ઈશ્વર એક) (પદ) ૫૧૧ થી ૫૧૨
" 'મન નિત્યુ તેણે જગ નિત્યુ' એ ન્યાયની પેઠેજ એક
('હક')નામ-તત્ત્વ જાણ્યુ, તેણે ચારે વેદ જાણ્યા "
(પદ) ... ૫૧૨ થી ૫૧૩.

ભવરોગ ટાળનાર શ્રીહરિનામ-ગસાયણુ એવવામા પાળવાના
પદ્ય (પદ ગદ્ય) ... ૫૧૩ થી ૫૧૬
ભક્તિ. (પદ) ... ૫૧૬ થી ૫૧૮.

('ભક્તિ-મહાત્મ્યના લગ્ન તથા શ્લોક'.. ૫૦ ૫૧૬ થી ૫૧૮. 'ભક્તિની વ્યાખ્યાઓ; નવધા ભક્તિ, નવધા-ભક્તિના પ્રત્યેક પ્રકારમા પાગલ - સિદ્ધ થયેલા તથા શાસ્ત્રમા આદર્શ તરીકે અકાચવા નવ ભક્તોના નામ'... ૫૦ ૫૧૬ થી ૫૧૮ ની કુટનોટ)

બડો કોણુ ? (પદ) ... ૫૧૮ થી ૫૨૦.
હું છું પતિત અને પ્રભુ 'તું છે પતિતપાવન (પદ) ૫૨૦ થી ૫૨૧.
તત્ત્વત અભેદજ્ઞાન હોવા છતાં ભક્તોની પોતાના

હૃદય વિશે અનન્યતા (પદ). ... ૫૨૧ થી ૫૨૫.
ભક્તની પ્રભુ પ્રત્યેની અનન્યતા અને કુનિયાની
એપરવાઈ. (પદ) ... ૫૨૫ થી ૫૨૬.

શ્રીરામ-કૃષ્ણનું અભેદપણુ (પદ) ... ૫૨૬ થી ૫૩૧.
દ્રોપદીનો આર્તનાદ. (પદ) ... ૫૩૧ થી ૫૩૩.
વિભીષણની શરણાગતિ. (પદ) ... ૫૩૩ થી ૫૩૫.
પ્રભુ પ્રત્યે પક્ષીની પ્રાર્થના ને પ્રભુની સહાય. (પદ). ૫૩૫ થી ૫૩૬.
પ્રભુ સહાય કરે છે ત્યારે મગફળ છે કે કોષ્ટ જરાય

'મિગાડ કરી શકે' (પદ) ... ૫૩૬ થી ૫૩૮.
રામ રાખે, તેને કોણુ ચાખે ? (પદ) ... ૫૩૮ થી ૫૩૯.
ભગવાન સદૃશ હિંદાર જગમા કોણુ ? (પદ) ... ૫૩૯.
પ્રભુ-ચરણ ત્વજીને બીજે ક્યા જાઉં ? (પદ) ... ૫૩૯.

વિષય

પૃષ્ઠાંક.

પ્રભુધી વિમુખ કરનાર હરકોઈ વ્યક્તિનો

વેશકે ત્યાગ કરી દેવો. (પદ) ... ૫૪૦ થી ૫૪૩.

(' પરમપિતા-પરમસત્ય-પરમપ્રેમામ્પદ એક પ્રભુની ખાતર હરકોઈને ત્યાગ કરવો પડે તો ભરે; 'ચાહે જેમ સનાતનો - ખૂમ પીગ, પણ પ્રભુ ન છોડવો - પ્રભુ-પ્રીતિ ન છોડવો ' ' પ્રભુને ભજતા જે દુઃખ યાય તે ધાન્ય - જે પીગ પડે તે પડતો ' ' ' પૃં ૫૪૦-૫૪૧. ' રામી રામનાર્થના ' The Path of Truth ' નામના અગ્રેષ્ઠ ભારતીયના મંત્રી ' પૃં ૫૪૨ થી ૫૪૩)

ભગવાન ભક્તોના ને ભક્તો ભગવાનના

(ભગવાનની ભક્તવત્ત્વના) (પદ) ... ૫૪૩ થી ૫૪૪.

પ્રભુ મોગના મોગે છે, પડુ ભક્ત આગળ પ્રેમનગ

પ્રેમના ડોચે છે (૧૩) ... ૫૪૫ થી ૫૪૬.

પ્રીતિના મીઠા તા એવે મનુષ્ય જાણે છે (પદ) .. ૫૪૬ થી ૫૪૭.

મીઠાના ની અગ્ર (પદ) .. ૫૪૭ થી ૫૫૦.

મીઠાના ની દર્શિ-શુભ-ગાન-મ-તી (પદ) . ૫૫૦ થી ૫૫૧.

દર્શિ-શુભ-ગાન-મ-તી (પદ) ૫૫૨.

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણવંદન મધુરા-પ્રયાણ

(મધુરાગમન-નીતા) અને ગોપી-પ્રેમનો

ઉદ્ધાગ (પદ) ... ૫૫૩ થી ૫૫૬.

(' નૃપના-પ્રયાણ-રખતે ભગવાનની નજી પ્રત્યે ઉત્તિ', 'ગોપિમત્સ્યોને યોગ-ગાનનો ઉપદેશ કરવા ઉદ્ધરણને ભગવાન મોકલવું', 'એક પતિના વખતે ઉદ્ધરણને કાચ ભગવાન આપવું અને એ પતિના ગોપીઓને આપના ઉદ્ધરણને મધુરાગમન મમ ૧૧૩, 'ભગવાનની લખતી પતિમનો ભગવાન', 'ભગવાનની દર્શિ-પતિ ૧૦૦ને ઉદ્ધરણનું નજીના ગોપીઓને ત્યાં ગાવડું અને પડી એ પતિ ૧ વાગીને ગોપીઓનું બોલવું', 'એક નિષાદિય થયતી ગોપીઓના ઉદ્ધરણ આગળ સીટું ૧ નાગે ૧૧ ઉદ્ધરણ', 'ઉદ્ધરણ માટે ભગવાન પડે મોઝાનારો ગોપીઓનો વગનો મદેશ', 'ઉદ્ધરણ પ્રતિ ગોપીઓની હામિ' પૃં ૫૫૩ થી ૫૫૬ ' ' મોઝાનારો ગોપી કંઈ મરેનો ઉદ્ધરણ માથે છે, ત્યાં નજી ૧૧ મધુરાગમન ભગવાન ભગવાન તેનો મધુરાગમન

વિષય.

પૃષ્ઠાંક.

છે'; 'ગોપીઓની પ્રેમ-સંસ્થામાં ઉદ્ભવજી રૂપારૂપ અર્ધગયા,
સાન-ગર્વ ગળા ગયો, પોતે દેહ-ભાન ભૂલ્યા અને આખરે
ગોપીઓના ચરણમાં આજોડી પડ્યા'...૫૦ ૫૫૮-૫૫૯ ની
કુટનોટ.)

પ્રેમ. (પદ) ... ૫૫૯ થી ૫૭૮

('પ્રેમનું સ્વરૂપ'...૫૦ ૫૫૯. 'પ્રેમની વાત ન્યારી છે'
...૫૦ ૫૬૦. 'પ્રેમનો પથ ન્યારો છે'...૫૦ ૫૬૦-૫૬૧.
'પ્રેમની સગાઈ સૌથી ઉચી છે'...૫૦ ૫૬૨ 'પ્રેમ-રમ'
...૫૦ ૫૬૩-૫૬૪ 'પ્રેમ-ધ્યાવા'.. ૫૦ ૫૬૪ 'ધૃત-
મત્તી યાને પ્રેમ-દિવાની'.. ૫૦ ૫૬૪ થી ૫૬૭ 'સાચી
પ્રીતિમાં ઐહિક સ્વાર્થસુખનો ઉપભોગ નહિ, પણ એ સ્વાર્થ-
સુખનો, અરે ' એટલુંજ નહિ પણ આત્માનો પણ ભોગ
આપવાનો હોય છે - પ્રેમની કસોટી અને પશ્ચિમ' . ૫૦
૫૬૮ થી ૫૭૧ 'મનસર, કાંઈસ્ટ, મીઠાગાઈ તથા એક
મહાન ધૃત-મરત આશિકની સાચી પ્રીતિની કસોટીનું દ્રઢ
બાન'...૫૦ ૫૬૮ થી ૫૭૦ ની કુટનોટ

'વિગ્ધ-વેદનાતુર આશકની ઉક્તિ' . ૫૦ ૫૭૨ થી ૫૭૮
'આશિકના રુદનમાં પણ પરમાનન્દ'...૫૦ ૫૭૩-૫૭૪ ની
કુટનોટ. 'પાગલનું વિગ્ધ-રુદન'.. ૫૦ ૫૭૮)

નિર્બંધનું બધા રામ (પદ) ... ૫૭૮ થી ૫૭૯.

('પ્રભુનો વશાવતાર'...૫૦ ૫૭૯ ની કુટનોટ)

નિર્બંધનું ધન રામ (પદ) ... ૫૭૯ થી ૫૮૦.

અકળ દળા - અગમ ગતિ પ્રભુની છે (પદ) ... ૫૮૦ થી ૫૮૨.

રાસ (પદ) ... ૫૮૨ થી ૫૮૩.

('પ્રભુ-નામ-ગુણ-ગાન'.. ૫૦ ૫૮૨. 'ધૃતિર આગળ
સહુ સમાન'...૫૦ ૫૮૨-૫૮૩ " 'પાગલનો પડકાર'
તથા ' પાગલનું મત્તી-ગાન'.. ૫૦ ૫૮૦ થી ૫૮૧.
'માગણુ' ..૫૦ ૫૮૨-૫૮૩. 'પાગલનું બલ-મસ્તીમાં
મહાલનું'...૫૦ ૫૮૩.).

અલંગ (પદ) ... ૫૮૩ થી ૬૦૧.

ધૂનો. (પદ) ... ૬૦૨ થી ૬૦૭.

સ્વાનુભવ અને સાક્ષાત્કાર. (પદ) ૬૦૭ થી ૬૧૨.

॥ शुद्धિપત્ર ॥

મૂલના :—૧. શુદ્ધિપત્રમાં બહુજ અગત્યની બૂલો, જે દષ્ટિ-ગોચર થયેલી, તેજ દાખલ કરવામાં આવી છે.

૨. છાપતાં જે હરફે ત્રુટેલા છે, તે શુદ્ધિપત્રમાં લીધા નથી; કારણ કે તેજ હરફે શુદ્ધિપત્ર છાપતી વખતે પણ ફરી ત્રુટવા સંભવ છે. મોટા ભાગે યુક્ત ધ (દૂસ્વ), તે વળી 'ધ' ની સાથેની, વધુ ત્રુટેલી છે. યુક્ત જિ (દીર્ઘ) તેમજ યુક્ત 'ઐ' તથા 'ઔ'ની બે માત્રા કે જે અક્ષરના માથા પર હોય છે તે પણ, તેમજ 'ઐ'ની એક માત્રા, 'રેફ,' અનુસ્વારાદિ કવચિત્ ત્રુટેલ છે, દૂંઝમાં કાના-માત્રા ત્રુટેલ છે, તે ગ્રંથ ઉપરથી સમજી લઈ બંધ બેસાડી વાંચવાનું છે.

ટાઇટલ પૃષ્ઠ ૩ પૃષ્ઠ લીટી ૨૭ અશુદ્ધ મવાનિ શુદ્ધ મવાનિ.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧	૬	ફલ	ફલ	૨૬	૧૪	કરુણાલક્ષ્મી	કરુણાલક્ષ્મી
૨	૧૬	સુભયં	સુભયં	૨૭	૧૧	ગુરુધર્મો	ગુરુધર્મો
૮	૭	હમે કેમ	હમે કેવા	૨૭	૧૨	ગુરો	ગુરો:
૮	૧૪	આર્વાચીન	આર્વાચીન	૨૮	૧૨	વેદે	વેદે
૧૨	૧૮	દષ્ટાંતરૂપ	દષ્ટાંતરૂપ	૨૮	૨૩	પ્રયત્નેન	પ્રયત્નેન
૧૨	૨૭	મહાનુભવ	મહાનુભાવ	૨૯	૧૫	મુક્તો	મુક્તો
૧૫	૮	રક્ષણાનામ:	રક્ષ- ણાનામ	૩૦	૨	મુકુટ	મુકુટ
૧૬	૧૫	રક્ષક	રક્ષણ	૩૦	૨૬	અયની	અર્પની
૧૭	૮	અર્હન્તિન્યય	અર્હ- ન્તિન્યય	૩૧	૧૨	(ઇષાર્થ)	(ઇષાર્થ)
૨૩	૧૩	મયાણું	મયાણાવાણું	૩૪	૧૬	શ્રીગુરુઅષ્ટક	શ્રીગુરુઅ- ષ્ટક
૨૩	૧૫	સંવાદ	સંવાદરૂપ	૩૬	૧૮	તેથી ? ? ? ?	તેથી શું ? ? ? ?
૨૪	૩૩	ગુણાતીતરૂપ	ગુણા- તીતમરૂપ	૩૬	૩૩	ઐષ્ટ હંસ	ઐષ્ટ હંસ
૨૫	૨૪	શિવશાસનન:	શિવ- શાસનન:	૩૭	૧૧	નિરામાસં	નિરામાસં
૨૬	૨	શાસનતો:	શાસનત:	૩૮	૨૬	શ્રીસદ્ગુરુને	શ્રીમદ્ગુરુને
				૪૧	૨	શ્રીગુરુઅષ્ટક	શ્રીગુરુ- રાયાકી

વિષય.

('મર્ચન' = આત્મદર્શન ને અભેદાવગ્યાન'; 'અહ્યાત્મ-
તત્વનુ અનિર્વચ્ય વિષય' ને - 'તુ-તુ એકમેકપણ', 'સાધન-
અભ્યાસ' ને - 'જદા નાદાદિનો અનુભવ અને પ્રકટ થયેલ
પ્રભુ મર્ચિનો સાક્ષાત્કાર', 'સાક્ષાત્કાર પછી પ્રીતમના સ્વ-
રૂપને જ ચિત્તના રમણરૂપ પ્રેમની અધિકતા અને દુનિયા-
વ્યાપારમાં દિવ ન લાગવારૂપ ચિત્તની ઉપરામતા'; વિશ્વ-
અનુભવનો આક્ષાત્કાર અને તથી કરીને સર્વ પ્રત્યે બ્રાહ્મ-
સ્તેષ - '૦ પુનઃ' નો ઉચ્ચ', " 'તુ-તુ' ભાવના કરતા
ભાવનાની પનામણાએ પહોંચતા ભક્ત-પ્રેમીને તુપણાનો
સાક્ષાત્કાર માને તુપણાની નદુરતા - તન્મયતા" . પૃં ૧૦૭
થી ૧૧૧ " ' ' અને 'તુ' એમ બે માર્ગ, અનેતું
તાત્પર્ય એક, જો - ભક્તિનો સમ-સમ " ... પૃં ૧૧૧ થી
૧૧૨ ની હુનાટ 'હૃદયપટનુ ઉદ્ધાટન અને પ્રણુ
મિલન' પૃં ૧૧૨)

અહ્યાત્કાર અને સ્વરૂપમમ્તી (પદ) ... ૧૧૩ થી ૧૧૬.

('અહ્યાત્કારનુ અત્યુનમ કૃષ્ણ', 'નિમ્નનન્દ')

... પૃં ૧૧૩ થી ૧૧૬)

મમ્ત કૃષ્ણી (પદ) ... ૧૧૬ થી ૧૧૭.

પ્રુદમસ્તી (પદ) ... ૧૧૭ થી ૧૧૮.

પ્રુમારી (પદ) ૧૧૮ થી ૧૨૧.

('ગમ અમન-રગ', 'ગાન્ધે', 'ભાગ',)

'પરમાનન્દ-ગમ-ધ્યાતી' ... પૃં ૧૧૮ થી ૧૨૧.)

વિદાય (પદ-ગદ્ય) ૧૨૧ થી ૧૩૨.

('ભક્તવગ શ્રીમત્પિરોમણિ તુક્ષરામજી મહાગજનુ
સદેહે મ્વર્ગારોહણુ - પરમધામપ્રયાણુ, તે મળધી હકિકત
માથે પદર અમમમા તેનુ બ્યાન' ... પૃં ૧૨૧ થી ૧૩૨)

'ચન્દે સદ્ગુરુમ્' (પદ) ... ૧૩૨.

આતિમ શુભેચ્છા અને શાન્તિપાઠ (પદ) ... ૧૩૩.

પરિશિષ્ટ. (પદ) ... ૧૩૪ થી ૧૩૯.

('પાગલ-મેળાપ', 'પાગલ-પરિચય', 'હૃદ નમ

પાગલેમ્વ', 'પાગલ રાજ્ય પગમાનન્દનો મદેશો';

'છવન' ... પૃં ૧૩૪ થી ૧૩૯.)

પદમાગની વર્ણવુકમણિમ ... ૧૪૦ થી ૧૪૫.

સદા મનનીય મુનિયુ નાક્યો ... ૧૪૬ થી ૧૬૦

॥ शुद्धિપત્ર ॥

મૂચના :—૧. શુદ્ધિપત્રમા બહુજ અગત્યની જૂલો, જે દષ્ટિ-
ગોચર થયેલી, તેજ દાખલ કરવામા આવી છે.

૨. છાપતા જે હરફે ત્રુટેલા છે, તે શુદ્ધિપત્રમા લીધા નથી;
કારણ કે તેજ હરફે શુદ્ધિપત્ર છાપતી વખતે પણ ફરી ત્રુટવા સંભવ
છે. મોટા ભાગે યુક્ત ધ (દ્વય), તે વળી 'ધ' ની સાથેની, વધુ
ત્રુટેલી છે. યુક્ત જ (દીર્ઘ) તેમજ યુક્ત 'ઐ' તથા 'ઔ'ની
જે માત્રા કે જે અક્ષરના માથા પર હોય છે તે પણ, તેમજ 'ઐ'-
ની એક માત્રા, 'રેફ,' અનુસ્વારાદિ કવચિત્ ત્રુટેલ છે, ટૂંકામા
કાના-માત્રા ત્રુટેલ છે, તે મંબંધ ઉપરથી સમજી લઈ બધે જોમાડી
વાચવાનું છે.

ટાઇટલ પૃષ્ઠ ઉજ્જું લીટી ૨૭ અશુદ્ધ મવાનિ શુદ્ધ મવામિ.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧	૬	ફલ	ફૂલ	૨૬	૧૪	કરુણાલક્ષ્મ કરુણાલક્ષ્મ	
૨	૧૬	સુમયં	સુભગ	૨૭	૧૧	ગુરુધર્મો ગુરુધર્મો	
૮	૭	હમે કેમ	હમે કેવા	૨૭	૧૨	ગુરો	ગુરો.
૮	૧૪	આર્વાચીન	અર્વાચીન	૨૮	૧૨	વેદે	વેદે
૧૨	૧૮	દષ્ટાતરપ	દષ્ટાતરપ	૨૮	૨૩	પ્રયત્નેન	પ્રયત્નેન
૧૨	૨૭	મહાતુલવ	મહાતુલાવ	૨૯	૧૫	મુક્તો	મુક્તો
૧૫	૮	રક્ષણાનામ્.	રક્ષ- ણાનામ્	૩૦	૨	મુકુટ	મુકુટ
૧૬	૧૫	રક્ષક	રક્ષણ	૩૦	૨૬	અર્થની	અર્થની
૧૭	૮	અર્હન્નિન્યથ	અર્હ ન્નિત્યથ	૩૧	૧૨	(ધર્માર્થ)	(ધર્માર્થ)
૨૩	૧૩	મયાણું	મયાણાવાણું	૩૪	૧૬	શ્રીગુરુઅર્થક	શ્રીગુરુઅ- ર્થક
૨૩	૧૫	સંવાદ	મંવાદરૂપ	૩૬	૧૮	તેથી ? ? ? ?	તેથી શું ? ? ? ?
૨૪	૩૩	ગુણાતીતરૂપં	ગુણા- તીતમરૂપં	૩૬	૩૩	એટલે હંસ	એટલે હંમ
૨૫	૨૪	શિવશાસનન.	શિવ શાસનતઃ	૩૭	૧૧	નિરામાસ	નિરામાસ
૨૬	૨	શાસનતો.	શાસનત	૩૮	૨૬	શ્રીમદ્ગુરુને	શ્રીમદ્ગુરુને
				૪૧	૨	શ્રીગુરુરાયકી	શ્રીગુરુ- રાયકી

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૪૨	૧૯	કૃપનો	કૃત્નો	૧૨૧	૧૦	પંચિકરણ	પંચીકરણ
૪૯	૨૪	ધર્મસ્ય	ધર્મસ્ય	૧૨૫	૧૫	સૂવર્ણનિધની	સુવર્ણ- નિધની
૫૦	૩૮	હતિરણા	હતીરણા	૧૩૧	૮	વેદચત્વાર	વેદાચ્ચ- ત્વાર
૫૧	૨૪	પરબ્રહ્મ	પરબ્રહ્મ	૧૩૨	૧૦	સ્થાત્કૃતાર્યાત્વ	સ્થા- ત્કૃતાર્યત્વ
૫૫	૨૪	ચતુર્યવલો	ચતુર્યવલો	૧૩૩	૨૧	ધ્વશ	ધ્વસ
૬૨	૧૧	હ્યોતિર્નિર્ગુણ	હ્યો- તિર્નિર્ગુણ	૧૩૬	૧૧	દૃઢપ્રતિક્ષાવાળી	દૃઢપ્ર- તિક્ષાવાળી
૬૫	૧૨	અધ્યાત્મિક	અધ્યાત્મિક	૧૪૮	૮	શારીરાદિકની	શરી- રાદિકની
૬૮	૩૦	અનન્ત	અનન્તર	૧૫૪	૨૪	શ્રીચ્છકરાચાર્ય	શ્રી- મચ્છકરાચાર્ય
૬૮	૩૨	હોય	હોય છે	૧૫૮	૮	વિરોધ	વિરોધી
૭૧	૧	વર્ષે	વર્ષે	૧૬૩	૧૧	દેહવામના	દેહવાસના
૭૪	૨	અનાદિક	અનીદિક	૧૭૦	૨૧	કુખરૂપ	કુખરૂપ
૭૬	૨૯	શ્રીકૃષ્ણ પ્રેમી	શ્રીકૃષ્ણ- પ્રેમી	૧૭૫	૧૦	ચિત્ત	ચિત્તં
૮૪	૧૩	વિવે અશમણિ	વિવેક અશમણિ	૧૭૫	૨૮	યાયદૃહદિ	યાયદ્ દૃહિ
૮૫	૫	પતયો.	પતયો...	૧૭૬	૨૭	લખે કે,	લખે છે કે,
૮૭	૧૮	વિવેકઅશમણિ	વિવેક અશમણિ	૧૭૮	૧૭	પદ્માદ્યદ્વા	પદ્માદ્ દ્યદ્વા
૮૮	૧૩	યત્તદ્વે ..	યત્તદ્વે ..	૧૮૧	૨૦	અભેદજ્ઞાન	અભેદજ્ઞાન
૯૦	૧૦	તૃતીયાવલો	તૃતીય વલો	૧૮૪	૬	યન્નાદ્યદ્વા	યન્નાદ્ દ્યદ્વા
૯૮	૧૫	નિદ્રાન્યેય	નિદ્રાન્યેય	૧૮૬	૯	દેહાત્મધીયદ્વા	દેહાત્મધીયદ્ દ્યદ્વા
૧૦૨	૪	સ્વપ્રતિત્તુ	સ્વપ્રત્ય ત્તિત્તુ	૧૮૬	૨૨	વિર્થયથી	વિર્થયથી
૧૧૦	૧૫	અદિક	અદિક	૧૯૦	૧૪	સમગ્રાનિન	સમગ્રાલીન
૧૧૨	૧૨	અસ્તગચ્છન્તિ	અસ્તં ગચ્છન્તિ	૧૯૨	૭	ન્યા	ન્યા પશુ
૧૧૪	૨૧	અં ૮	અં ૮	૧૯૨	૧૧	ગરુડપરિચય	ગરુડપ- રિચય
૧૨૦	૧૭	કાગ્લોપાધરૂપને	કાગ્લોપાધરૂપને	૧૯૨	૨૪	ગોરુપ્રદતિ	ગોરુપ્ર- દતિ
૧૨૦	૨૫	કાય-કાન્તુનાન	કાય- કાન્તુનાન				

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१८५	२१	निरुद्ध सति निरुद्धे	सति	२६१	२	wonderfull	wonderful
१८८	५	२४भांथा २४भाथी		२६१	१२	sometimes	Sometimes'
१८८	६	पुरुषविशेष पुरुष-	विशेष	२६३	६	feelling	feeling
१८८	७	पूर्वपामपि पूर्वपामपि		२६४	१४	'T'is	'Tis
२००	२२	चित्तं चित्तं		२७३	२४	निमुक्ता	निमुक्ता
२०१	८	आधिकारी अधिकारी		२७६	१३	अगरे	अगर
२०१	२३	'माम' 'माम'		२७८	१२	न्याये	न्याये
२०२	१०	योऽसावा दित्ये	योऽसावादित्ये	२८२	२७	आवाहन	आवाहन
२०३	३०	संसिद्धयेद् द्वाहणो	संसिद्धयेद् द्वाहणो	२८६	१०	Refuse	Refuge
२१२	७	कृतो कृतो		२८७	१४	पीयूष	पीयूष
२१४	१	realizd	realized	२८५	१४	सुपात्रै	सुपात्रे
२१४	२२	पथु पथु		२८८	२१	नर्द्धो-दर्द्धो	नर्द्धो-दर्द्धो
२१५	३२	अभिमानने	अभि- मानने	३०१	२८	भाडिदी	भा
२२०	३	अन्यास	अन्यास	३०४	७	पृथिव्यैसमुद्र	पृथिव्यै समुद्र
२२७	३०	पथे।	गथे।	३०४	१३	पुष्पाज्जलि	पुष्पा- ज्जलि
२२६	३	tnis	this	३०७	२३	अच्युतं	अच्युतं
२३३	१६	Dipamalik's	Dipamalika's	३०७	३०	वृहस्पति	वृहस्पति
२४३	६	Shankera-	Shankara-	३०८	१८	आराये	आराये
२४६	१६	सम्यग्व्यवसितो	सम्यग्व्यवसितो	३०६	५	श्रुतिवाक्यै	श्रुति- वाक्यै
२५४	८	al-one	all one	३१०	३१	अनुप्येना	अमंभ्य अनुप्येना
२५७	२२	वृत्तत	वृत्तत	३१३	१	तान्चिकित्सकः	तांश्चिकित्सकः
२५८	८	not-even	not even	३२६	१७	कुं६२ ६१	कुं६-२६१
२५८	१६	deadful	drea- dful	३२८	१	चिद्व्यनपच	चिद्व- नपच
२५६	११	tbe	the	३२८	३	सुरवद्यं	सुरवद्यं
				३३३	१३	धन	धन

ક્રમ.	પંક્તિ અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	ક્રમ.	પંક્તિ અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૩૩૮	૧ સ્વરૂપ સ્વરૂપ		૪૫૬	૨૫ દલખણકરૂપ દલ-	પંડેયરૂપ
૩૪૮	૨૯ ગાજાપાજાપની		૪૫૮	૧૨ શિવોડહં શિવોડહમ	
	ગાજાપાજાપની		૪૬૦	૨ દર્દશી દર્દશી	
૩૪૩	૧૪ સત્ય મત્ય, યથ		૪૬૮	૮ જગદીશ્વર સુરગુરુ	જગદીશ્વરં સુરગુરં
૩૬૬	૧૬ શબ્દ શબ્દ		૪૮૬	૧૯ સિંહંતસ્તૈ સિંહંતસ્તૈ	
૩૪૬	૨૦ મનસા મનુસા		૪૯૦	૨૦ જથમ્યઃ જથમ્યઃ	
૩૫૦	૧૮ 'ઓર' "ઓર"		૪૮૨	૧૦ વહુભિર્યતૈ વહુભિ-	મૈતૈઃ
૩૫૦	૧૬ તરે		૫૦૯	૮ મિત્યા મિત્યા	
૩૫૦	૨૫ "કુ" પીત "કુ" પિત		૫૧૨	૬ મોટ મોટ	
૩૬૨	૨૮ નદુભરુ નદુ ભરેશુ		૫૨૪	૨ બન બન-બન	
૩૭૬	૨૩ માયા ના માયસે		૫૪૧	૧૮ નાગયજુ નાગયજુ	
	માયા-ધર્મોપમે		૫૪૨	૨૨ પ્રમમ પ્રમમ	
૩૭૮	૪ ન્યુન દેહના સ્થુન	દેહના	૫૪૩	૮ ઓ on	
૩૮૦	૨૧ તદરે તદરે		૫૫૧	૬ થી ૨૦ સુધીનુ લખાણ	મૂળ લેખમા છે, પણ તે કુનોટમા છેક છેકે વાચવાનુ છે
૩૮૮	૩૧ quantities				
	qualities				
૩૯૧	૪ 'કમીર' અણુ	'કમીર' અણુ			
૩૯૨	૧૭ પાના પાના		૫૬૮	૪ શસ શીસ	
૪૦૩	૨૯ ૧૦૧૫૦ ૧૦૧૫૦ ૧૫		૫૬૮	૧૯ મામ મૌસ	
૪૦૫	૧૫ દષ્ટા દષ્ટા		૫૭૭	૧૦ નનતી નનતી	
૪૧૦	૩૧ ક્રાંતમે ક્રાંતમે		૫૭૮	૧૪ દુવે દુવે	
૪૧૪	૧૬ આ ને આ ને		૫૭૨	૨૭ દુવે દુવે	
૪૨૦	૨૩ બદામે બદામે		૫૭૭	૧૭ નિકમૈ નિકમૈ	
૪૨૧	૬ પડાય પડાય		૫૮૧	૧૧ ગભવામમા ગભવાસમા	
૪૨૩	૨૮ ન ને		૫૮૭	૧૭ છે રનાદ (છે) શ્વાદ	
૪૨૬	૨૬ ગાનકે ગાનકે		૫૯૩	૨ તણી લાડ તણી લાડ	
૪૩૮	૨૩ અનુ અનુ		૫૯૬	૧૪ લોગણી લોગણી	
૪૪૧	૩ ગદ્ગ ગદ્ગ		૫૯૯	૩ વિધીયે વિધીયે	
૪૪૧	૬ દશમામે દશમામે		૬૦૭	૧૪ ગમ ખમાય ગમ	ખીખી
૪૪૩	૨ યરેણ્યો યરેણ્ય		૬૦૮	૨૦ તુમા તુમા	
૪૫૧	૨૧ વિમલે વિમલે		૬૧૩	૮ રૂનિ રૂનિ	
૪૫૩	૨ ધીશિયનામાલ્ય ધીશિયનામાલ્ય		૬૧૬	૧૧ પ્રિયમાથી પ્રિયમાથી	
૪૫૪	૬ ધીમન્દંકરચાર્ય ધીમન્દંકરચાર્ય		૬૨૮	૧૮ પ્રતિને પ્રતિને	

नमो नमस्ते गुरवे महात्मने । नित्याद्वयानन्दरसस्वरूपिणे, भूम्ने सदापादयाम्युग्राम्ने ॥

दयानिधे शून्यवन्शो महात्मन, मुद्रिव्यमूर्ते नररूपशंभो ।
बन्धे भवन्ते निजसद्गुरुं वै, यस्य प्रसादादहमस्मि धन्यः ॥

मनुसरवाळा ब्रह्मनिष्ठ योगीराज सद्गुरु
श्रीमुकुटरामजी महाराज.

१९३०-३१ १९३०-३१ १९३०-३१ १९३०-३१
१९३०-३१ १९३०-३१ १९३०-३१ १९३०-३१

योगस्य ज्ञानस्य परं निष्ठा, तस्याश्च मन्ये मुकुटस्वरूपम् ।
परं रिपं श्रीमृदाभिगमं, श्रीमद्गुरुं म्यं प्रणमामि नित्यम् ॥

आसीत्पुरा यस्त्वति-शून्य-हीनः, स एव जातो निजबोधयुक्तः । आनन्दरूप कृपा गताऽस्मि, गताऽस्मि ॥

“ અર્પણ ”

ગુરુદેવ દયાસિન્ધો સર્વવેદાન્તસાગર ।
તુમ્હં દેયં ન પશ્યામિ કિંચિદત્ર ન મામપિ ॥

..... x x ૐ x x

— તેમ છતાંય —

માલિકની વાડીનાં ફૂલ માલિકને અરપાય છે,
પ્રભુએ આપેલ મિલકત પ્રભુમાં ખરચાય છે:
હે ગુરો ! તહારી કૃપાએ આ બધું લખાય છે,
તુજ પ્રસાદી તુજને અર્પું, હૈયું મુજ હરખાય છે.
જેની વસ્તુ તેને અર્પું, એમાં શી નવાઈ છે ?
તોય એ પ્રીતિનો સોદો, લોકમાં વ્યવહાર છે:
છે ગુરુ સર્વસ્વ મહારે, માટે અર્પણ તેને છે,
(આ) ગ્રંથની શી વાત (!) જ્યારે,—જીવન આખું
અર્પ્યું છે.

સિંધુમાં સરિતા પડીને સિંધુરૂપ થાય છે,
શ્રી ગુરુ—શરણેજ જતાં જીવ શિવરૂપ થાય છે:
પારસમણિના સ્પર્શથી લોહાનું કંથન થાય છે,
શ્રી ગુરુ શિષ્યને જ્યારે આપરૂપ અર્પે છે.

‘સો’—સતમની સોડમાં ‘અહમ્’ને સુવાડજો !

(આ) ‘ગ્રંથાર્પણ’ સ્વીકારજોરે ! ! પરમાનન્દ આપજો ! !

‘હુ’ અર્પું છું તુજને, ‘તુ’ છે પરમાનન્દ :

‘તુ’ ને ‘હુ’ની સંધિમાં ‘સોડહં’ સચ્ચિદાનન્દ.

— x x ગુરુ ૐ x x —

॥ શ્રીસદ્ગુરુદેવકી જય ॥

॥ “ ૐ શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ ” ॥

॥ “ ૐ કૃષ્ણ એવ મર્તિમમ ” ॥

॥ “ ૐ ઓ ઈ ઊ ક્રી કૃષ્ણાય નમ ” ॥

“ શ્રીસ્થામસુન્દર - મોહન - મુગ્ધીવાળા - નિભંગ
- મુગરી - નવરંગમ - ગોપાનવાલ - દનૈયાવાલ
- શ્રીકૃષ્ણદ્રવી મધુર મુખ-ચદ્ર-છટા-લટા-કટાવાળી
અતીવ મનોહર - ચિત્રાકર્પક - હૃદયરજ - નયનમુખદ
અદ્ભુત અપૂર્વ અરૌંદિ આ ‘છબી’ વારવાર
નિહાજો નિહાજો ॥ પત્રી દૃશ્યમા ઠોરો ઉતારો ॥
ખાદ ત્યા સ્થિર દરો ॥ સ્થિર રો ॥ અને આખરે
તનુાય - તદુપ ચર્ષિ ચિત - સુચિત થાઓ ॥ ને અતે
એકમેક બની મુખ ચર્ષિ જાઓ ॥ મુખ ચર્ષિ જાઓ ॥ ”

ૐ ॥ . ૐ ॥ . . . ૐ ॥ ॥

પત્રી વ્યુત્પાન પામે ત્યાં જી જોઈ પ્રમાણે — ઉપર
પ્રમાણે કરતા જાઓ ॥ — કર્યા જાઓ ॥ , અરે ॥

‘કન્દર્પકોદિસુભય યાંછિતફલદ વચાર્ણય કૃષ્ણમ્ ॥

સ્વસ્ત્વા કમન્યવિપદં નેત્રયુગ દ્રષ્ટુમુત્સહતે ॥

માટેઈઓ ॥ — પ્રાર્થો ॥ ૩ ‘મમ ભવતુ કૃષ્ણોઽક્ષિવિપયઃ ॥’

એમ ક્રતા હવે તો જામ એ મનોહારિણી ‘છબી’ — એ રસીખી
‘શૂર્તિ’ નાન્દોન તરી રટી ॥ હવે તો જામ જાગ્રદવસ્થામા, અરે ॥
હોતા-એમના, ખાતા-પીના સર્વોવચ્ચમા સન્મુખ આકાશમા,
અન તત્ર, યત-કુત જામ ઉઘાડી આખે જ એ ‘છબી’નું —
એ ‘શૂર્તિ’નું દર્શન આપાદમન્તક થયા દર છે ॥ અરે ॥ હવે તો
એ ‘છબી’ — એ ‘શૂર્તિ’ જીવન્ત થઈ ॥ બસ મદમદ મુસકાવે છે,
હાને છે, ચાલે છે, કૃપાકટાક્ષે મામી તાટી ગહે છે ॥ જાણે દમણા
ખોલજો ॥ જાણે દમણા ખોલરો. ॥ અરે ॥ એજ કે તે સાક્ષાત્કાર? —
એજ કે તે આત્મત્કારદશા? ॥ . . . એ ॥

વાહ પ્રમુ વાહ ॥ વન્ય લાગી દયા ॥ એ બધું હારીજ કૃપા થતી ॥ —
એ બધું હારી ॥ પાનુજ દળ ॥ ॥ ૐ ॥

બસ, માગે કેનેયો !! એવું ધ્યાન કરવાને

વધુ ને વધુ હિસાહ, બળ પમેરે

આપ્યા કરજે! — આપતો રહેજે !!, એરહું

પ્રાર્થી ત્હાને ચરણાવિદંશ શિર

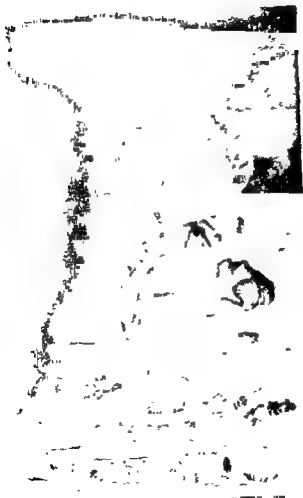
હાકડે છું !!! ॥ ૐ સંતિઃ ॥

॥ બોલ — દનૈયાસાલકી બધા ॥

पीतकौशेय्याससम् ।

॥

बालदशामतिष्ठये चोरितदुग्धे ब्रजगंगाभवनात् । तदुपलब्धचोभयविभ्रमनयने मतिर्मे ऽस्तु ॥

अनन्याहेतुर्मा पूर्णा मा भक्तिः सुदृढा भवेत् ।

वन्दे नवघनश्यामं पीतकौशेयवाससम् ।

सानन्दं सुन्दरं शुद्धं श्रीकृष्णं प्रकृतेः परम् ॥

अनन्याहेतुकी पूर्णा सा भक्तिः सुदृढा भवेत् ।

यत्कृपालेशमात्रेण तं श्रीबालहरिं भजे ॥

बालदशामतिष्ठन्ने चोत्तिष्ठन्ने ब्रजांगनाभवनात् । तदुपालम्बचोभयविभ्रमनयने प्रतिमो ऽस्तु ॥

कामादपि कथनीये नमनीये ब्रह्मरुद्रार्थः । निःसाधनपजनीये भावतनौ मे मतिर्भूयात् ॥

પંડીતશ્રી જગન્નાથ પ્રભાશંકરે પ્રગિદ્ધ કરેલો છે. ત્યાર પછી
 પોતે પણ મુસાફરી કરતા પૂર્ણ શિવાનંદશ્રી મદ્દ જેડે પધાર્યા અને
 સોમનાથ મહાદેવમા ન ઉતરતા નદીના બેટમા જુપડી બંધાવી રહેવા
 લાગ્યા. બોડેલીથી પોતાને ભજનની ધન લાગી ગઈ હતી. જેથી
 વ્યાખ્યાન કરવાનું ઠોડી દષ્ટ કોર્પન-ભક્તિ શરૂ કરી દીધી હતી.
 ખેડામા તે વખતે ભજન-મંડળ આવતું હતું, તેમા પોતે ભાગ લેવા
 લાગ્યા ને સર્વને પોતાના અનુભવની વાણીનું વાક્યસુધાનું—વચનામૃતનું
 પાન કમવવા માંડ્યું. તે વખતે પૂજ્ય શિવાનંદશ્રી ભિક્ષા માગી લાવતા
 ને પોતે આરોગતા તે વખતનો આનંદ અવર્ણનીય હતો. આ આનંદમાં
 પૂર્ણ શિવાનંદશ્રીએ જાહેર ક્યું કે માહા મામમા તેમનો દેહ છૂટી
 જનાર છે. અમો આ માનતા નહોતા, પરંતુ માતા માસમાં તેમને કાળજવર
 લાગ્યું પડ્યો ને આઠ દિવસ મંદવાડ ભોગની ‘જી’ના ઉચ્ચાર નાથે છેલ્લો
 શ્વાસ લઈ, આ કાની દુનિયાનો સંગથ છોડી, તેઓ સ્વસ્વરૂપમા
 મળી ગયા. પૂર્ણ શિવાનંદશ્રીની છબી તેમના થોડાક પરિચય સાથે આ
 પુસ્તકમા અન્ય સ્થળે આપેલી છે. પૂર્ણ સ્વામીશ્રી આ પ્રમંથ બન્યા
 પછી થોડો વખત મહાદેવમા ગઈ બહાર વાસદા તરફ ફરી આવ્યા;
 અને ત્યાં ને લા પાગલ-મંડળની સ્થાપના કરવા માડી. આઠવાડીઆમાં
 એક દિવસ નિયમિત ભજન થાય તેવો બોધ દેવા લાગ્યા. પૂર્ણ
 સ્વામીશ્રીની ઉંમર ધણીજ નાની છે. તેમનો પૂર્વાશ્રમ અમાગ જાણ્યા
 પ્રમાણે પશ્ચિમ જમાળામા દાવન છલામા કાનાંધપુર ગામે ભગદાજ
 ગોત્રીય સામવેદી શ્રાદ્ધાણુ કુળમા તેમનો જન્મ થયેલો. તેમનાં
 માતૃશ્રી તેમને છ વરસના મુકી દેવલોક પામેલા. બાલ્યાવસ્થાથીજ ઇશ્વર
 તરફ જતિ ત્રેગયલી હતી. વિદ્યાર્થી યુવનમાં જેમ જેમ જિગર વધતી
 ગઈ તેમ તેમ નફર થોડારા વૈરાગ્યવૃત્તિ વધવા લાગી. તેમના મોટા
 ભાઈ સરકારી નોકરીમા જોડાયા હતા. પિતાશ્રી તથા ઓરમાન
 માતાનો ત્રેમ અપૂર્વ હતો. પોતે અંગ્રેજી અભ્યાસ કરતા હતા ને
 ભણવામા કુશળ હોવાથી શિક્ષકોનો ભાવ તેમના તરફ આરો હતો,
 પરંતુ વૈરાગ્યવૃત્તિ વધતાજ ૧૮ વર્ષની ઉંમરે પોતે શૃદ્ધ-ત્યાગ કર્યો.
 પિતાશ્રીને શૃદ્ધ-ત્યાગ પછી પોતે મળેના ને તેમણે ધણું સમજાવેલા,
 છતાં પિતૃપ્રેમથી તેઓ અલ્યા નહોતા. પોતે કાશી જઈ, ત્યાં છ
 સાત દિવસ દશાશ્વમેધ ઘાટમા નિરાસ કરી, ઋષિન્દ્ર તરફ પ્રયાણ
 કરેલું હતું. ત્યાં સ્વર્ગોશ્રમની ઝડીમા એક અલ્પનિષ્ઠ મહાત્માનો

— ॥ પાગલની થાડી ઉક્તિ ॥ —

આ પુસ્તકનું નામ ‘પાગલ-પસંદગી’: જેનો અર્થ (સ્થૂળતાએ — ઉપલક્ષ્યે કરતા) ‘પાગલ’ એટલે ‘ગાંડા,’ તેની ‘પસંદગી’ એટલે ‘અલિશ્ચી’ એમ છે, તો પણ

“યુક્તિયુક્તમુપાદેયં વચનં બાલકાદપિ ।

અન્યમુણમિષ ત્યાજ્યમપ્યુક્તં પદ્મજન્મના ॥”

—“(એક) બાળક પાસેથી પણ યુક્તિયુક્ત વચન [મળતું હોય, ॥ તે] ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે; [અને] બહાએ પણ કહેવું [જો] અન્યત્ર એટલે અયુક્ત [હોય, તો તે] તણખલાની માફક લગવા યોગ્ય છે;” — એ ન્યાયને અનુસરીને ગુણગ્રાહી — સારગ્રાહી એવા કંમદષ્ટિવાળા પુરષો તો ‘ઉકરડામાં પણ હીરા પડેલા હોય તો નીણી લેવાય’ એ કહેવત મુજબ ત્યા-ત્યાથી ‘સત્ય’ મુટી લે છે. પછી ‘એ સત્ય કોણે કહ્યું વા લખ્યું ? — વૃદ્ધે કે બાલકે, ડાહ્યાએ કે ગાંડાએ ? ?’ — એવા સવાલનો ઉદ્ભવ કે અવકાશ સત્યપ્રેમી સનજનના હૃદયમાં થોડો જ છે ? મતલબ કે, સનજનો તો વ્યક્તિત્વ (personality)ની ચિકિત્સામાં ન ઉતરતા એક સત્યનાજ કથન-ચિંતનમાં, ખોજ-ખોજમાં પોતાનું મુખ્ય કામ રાખે છે; અને તેમાં જ પરમ પુરુષાર્થરૂપ જ્ઞાની પ્રાપ્તિ, પોતાનું અહોભાગ્ય ને જીવનનું સાર્થક્ય માને છે. ॥ ઓં તથાસ્તુ ! ॥

ઉપરોક્ત બાળતની ખાત્રી, આ પુસ્તકની પ્રથમાવૃત્તિ ઝટપટ ખપી જવાથી અને ઉત્તરોત્તર આજમુઘી (પુસ્તકની) માગણી આશુ રહેવાથી, હમોને થઇ છે; અને તેથીજ આજે ધણા ઉત્સાહ પૂર્વક વધુ સુધારા-વધારા સાથે આ દ્વિતીય આવૃત્તિ છપાવી, બહાર પાડવાને હમોએ યોગ્ય પ્રયાસ લીધો છે. આથી સનજન-મુમુક્ષુઓ અધિગ્રાધિક લાભ લેશે, એ તો જાણે નિઃસંદેહજ છે; પરંતુ જેઓ આ પુસ્તક હાથમાં લેતાંજ અને મુખપૃષ્ઠ પરનો પ્રથમ અક્ષર વાચનાંજ, એટલેકે ‘પાગલ-પસંદગી,’ એમાના ‘પાગલ’ શબ્દથીજ ‘એંડ... ...’ કહીને મુખલંગી પૂર્વક પોતાના કપાળ વચ્ચેવચ્ચ કરતી આંગળીઓના અગ્રભાગ વડે સ્પર્શ કરી, હાથ ફેંકીને, તુચ્છકારતાં ભડકશે, તેઓની પ્રત્યે એટલું કહેવું છે કે :—

“ ‘પાગલ’ નામની ન ભાગતારે ! પાગલ પ્રભુના છે હાથ;
પાગલ થવા ન કરે ડોડની, પાગલ ગણે પ્રભુ-આગ ”

x x x x x [શનુ મહારાજ.]

વગી — “ જે જન હિના ગુપ્ત ગાયે, વળી પ્રભુમા ભસ્ત જને,
તે તને મોડે છે પાગલ’ નાટે ‘પાગલ’ જન્યા હમે ”

x x x x x x [ગાથુ]

પુનઃ — “ પાગલ હમે હેમ જન્યા ! જન, ઇચ્છતા મૂલતાન !

ખૂં મઝનૂયે હમને લખે, ‘મુરખી’-‘મહેરખાન’ ! ”

+ + + + [શ્રીસાગર પ્રભુ.]

x x x x x

‘ તા ભા આ ’ પેનાવી / ભૂતી ન જતા, એકદમ પુસ્તક
રૂપી દર્શનાન-ભાગ ન મળ જન ખતથી અજ પ્રવેશ કરશે,
તો જરૂર સત્યની આખી થશે — સત્યના દર્શન થશે ! ” ॥ૐ...શ્રી

અનાદિમિદ્ધાનુ ‘સત્ય’ છે પ્રાચીન-આધુનિક તમામ
કવિ-મુનિ, યોગી-મન્યામી, મન-ભક્ત, શાન્તી-આચાર્ય, ઉપ-
દેશક-પ્રચારક વગેરેની દોડ એ ‘સત્ય’ તન્દ્ર છે બધાનો પ્રયત્ન
એ ‘સત્ય’ માટે છે એએ અનાદિનિયમ છે પછી એ ‘સત્ય’
પ્રત્યેના પ્રયત્ન કોઈનો ઓઠો દોષ ન વતો, એ એ જુદી વાત છે.
‘સત્ય’ માં નિયમે ચચુ-પ્રત્યાર નથી બધાય ‘સત્ય-ધામ’ના
મુખારો છે અને મુખારો શ્રી ગ્લા છે પોતાના અધિાર કેશચિ
પ્રમાણે જરૂર મુખાર માર્ગ દેશે છે અને દેખાડે છે, તેમ તે માર્ગ
આને છે અને આને છે

એજ પ્રમાણે સર્વસમાન દેહ ધરાવના યોગ્ય અનાદિમિદ્ધા
આખરે સત્ય અભેદતત્ત્વ પદમિદ્ધાતરૂપ એક સત્યરૂપમા તો ઇનુપે
—તમાર કે માર, કર્ત મન ન ફેરાર નરના જેવું કે કહેવા-
સાલગના જેવું છેજ નહિ તો પણ આ પુનઃકમા ની જાત વિરમતા
—મતભેદ કે માર્ગભેદ બેનામા આવે તો તેનું કારણ અનાદિસિદ્ધ
નિયમરૂપ વ્યવસ્થા નથી “ एक सन् विष्णु बहुधा वदन्ति એ
અગ્રવેદ-કૃતિમનના ન્યાય મુજબ સ્વરૂપ ને સ્વાધિકાર જ
છે, એમ જાણવું, અને તે સાચી સમજણના સંજોગો વડે
સહજે ઉપેક્ષા હનતવ્ય છે વળી નવું નવું નમા, વાક્યરચનામા,
વસ્તુ, ભાષા ને જૈની રીતમા અન્યથા અગર જૂન જેવામા

આવે તો તે પણ જીવનભાવ છે, એટલે કે (બુદ્ધિ આદિક જડજાત ઉપાધિયોગે) જીવ અપર હોવાથી સદૈવ ભૂલને પાત્ર છે ' તો પછી તેમા નરાધ કે વિરમય પામવા જેવું શું છે ? માટે આવી અનિવાર્ય બાબતમા મુમુક્ષુ, સંજ્ઞન તેમ ઈતર પુરુષો સ્વાભાવિક ક્ષમા આપશે અને માર અદલ્લ કરી, યોગ્ય લાલ ઉદાસી, સ્વહિત — સ્વકલ્યાણ સાધશે, એમ સહૃદય પ્રાર્થનીય છે

આખરે સાથે સાથે એમ પણ પ્રાર્થના કે — આ પુસ્તકમા જે કાવ્ય-લજનો છે, તે બરાબર ગાર્હ-ગરગવી, અરે ! કાંઈ નહિ તો છેવટે મૂરથી કે અમૂરથી, રાગથી કે વિરાગથી, તાલથી કે બેતાલથી, તાનથી કે બેંચતાનથી, આલાપથી, વિલાપથી કે પ્રલાપથી.....ગમે તે રીતે — ચેન કેન પ્રકારેન, સ્વસ્થપણ પરમાનન્દ અનુભવાય, એટલે જસ, અલમતિવિસ્તરેન इति शम्. ॐ तत्सत्.

લે૦ પા૦ પરમાનન્દ.

ૐ ! ૐ ! ૐ ! ! !

પ્રકાશકનું નિવેદન.

“ પૂજ્ય પાગલ પરમાનન્દજીનો પરિચય ” એ મથાળાનાળા લેખની અદર દર્શાવ્યા મુજબ પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી પાગલ પરમાનન્દજી મહાગજ લજન-કીર્તનરૂપ લક્ષિતો માર્ગ હાથમા લઇ, પાગલ-મંડળને તે માર્ગે દોરવા લાગ્યા, તે વખતે તેઓશ્રી ખેડા, વસો વગેરે સ્થળોએ અદ્ભુત લક્ષિતાવથી લજન કરી, હરિગ્સ પીતા અને પાતા હતા. પોતેશ્રી “ ૐ ”ની ધૂનમા મગ્ન રહેતા અને તે ધૂન એવા તો ભાવ સહિત કરતા કે તેમા ભાગ લેનાર પણ તન્મય થઈ, પરમાનન્દના ભાગી થતા. ત્યા ત્યા લજન-કીર્તન માટે તેઓશ્રી જતા, તે ભૂમિ “ ૐ ”ની ધૂનથી ગાજી ઉઠતી — ત્યાનું વાતાવરણ “ ૐ ”મય થઈ જતું. તેઓશ્રી નામગ્નજી — મકીર્તન એની તો એકાગ્રતા — તન્મયતા — એકતાનતાથી કરતા કે આબાવદૃષ્ટવનિતા સર્વને હૃદયગામી થતું, અને તેના પરિણામે ઘર-કામ તથા ધધા-રોજગાર વખતે પણ સર્વને તેનું ને તેનું જ મુજન — રટણ અનાયાસે ચલા કરતું આમ પોતાના બનાવેલા તથા અન્ય જે જે લજનો તેઓશ્રી લક્ષિતાવથી ગાતા, તેમજ ધર્મના ઉચ્ચ તત્ત્વોનો બોધ

કરતા, તેમ જ ભાવિક ઓનાઓની અભિરૂચિ થવાથી, તેનું યથેચ્છ સેવન — સ્મરણ-મનન-નિદિધ્યાસન તેઓશ્રીના મમાગમના પ્રસંગે તેમજ ભજન વગેરે મિલાયના અન્ય પ્રસંગમાં પણ કરવાનું બની શકે તે અર્થે, ખેડા-પાગલ-મંડળની મુમુક્ષુબુદ્ધિથી હજારો થઈ કે, તેઓશ્રીનું તનામ આદિત્ય હખાવી પુસ્તકરૂપે સંગ્રહીત કરવું જોઈએ.

સાથ નકંપ જન્મી ફો છે. થયું પણ એમજ, કે આ પ્રમાણે મંડળની ત્રીજી શુભેચ્છા થતાજ અમદાવાદના કલકત્તી રા. રા. શ્રીમાન્ ગીરધરલાલ કેશવલાલ ઠાકોર, કે જેઓ તે વખતે ખેડામાં હોડ એકાઉન્ટન્ટના હોદ્દા ઉપર હતા, તેમણે પોતાની સ્વર્ગસ્થ દીકરી સીં નિર્મળગવરી બહેનના સ્મરણાર્થે મડળે હખાવવા ધારેલા પુસ્તકનું તમામ ખર્ચ ઉપાડી લેવા ઇચ્છા બતાવી. આ રીતે સને ૧૯૨૬ માં પુસ્તક બહાર પડ્યું તેનું નામ ‘પાગલ-પસંદગી’ રાખવામાં આવેલું. તેની ૧૦૦૦ પ્રત શ્રીમાન્ ગીરધરલાલભાઈ તરફથી કઢાવેલી અને ૫૦૦ પ્રત એક સંજ્ઞને પોતાના ખર્ચે કઢાવવા વિનવેલું. એ રીતે એકંદરે ૧૫૦૦ પ્રત આ પુસ્તકની કઢાવેલી હતી. તેમાથી શ્રીમાન્ ગીરધરલાલભાઈ વાળી ૧૦૦૦ પ્રત સાધુ-મંત્ર, ભક્ત-હરિજન તેમજ મુમુક્ષુવર્ગને વિના મૂલ્યે વહેંચવામાં આવી. પરંતુ જે ભાઈએ ૫૦૦ પ્રત કઢાવેલી, તેમણે પાછળથી તે લેવા ના પાડવાથી, તે પુસ્તક મંડળ પામે રહ્યા, તેમાથી જેમ જેમ માગણી આવતી ગઈ તેમ તેમ પડતર દિગંતે વેચવામાં આવ્યા અને માથે સાથે સત્પાત્રને બક્ષીસ પણ આપવામાં આવ્યા. એ રીતે ૫૦૦ પ્રતમાથી જે કંઈ ઉપજ આવી તે જતા, બક્ષીસ આદિને લઈ જે રકમ વૃદ્ધતી રહી, તે પણ શ્રીમાન્ ગીરધરલાલભાઈએ ભરપાઈ કરી.

પાગલ-મંડળે પોતાની સરવતા ખાતર આ ‘પાગલ-પસંદગી’ પુસ્તક હખાવવા મંકંપ કરેલો, પણ તેમાંનું સાહિત્ય અનુભવી, હજારો તેમજ ઇતર વ્યક્તિઓને પણ ઉપયોગી જણાયાથી, તેની માગણી વધી પડી. એ રીતે આ પુસ્તકનો લાભ મડળ ઉપગમ અન્ય પણ ઘણી વ્યક્તિઓ લઈ ગઈ છે, તે શ્રીમાન્ ગીરધરલાલભાઈની પુણ્યવ્રતિનેજ આભારી છે. આ બાબત તેઓશ્રીનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. જાડી આ પુસ્તકના તિપ્પણ, પ્રણેતા, સંગ્રહકર્તા તેમજ જ્ઞાનપ્રદાતા પરમ પૂજ્ય રસાનીથી પાગલ પરમાનંદજી મહારાજનો તો ઉપકાર વર્ણવવા માટે પૂરતા શબ્દજ નથી. મંડળ તેઓશ્રીનું તો મગને માટે નાણીજ રહેશે.

‘પાગલ-પસંદગી’ માટે માગણી ચાલુજ રહી; પરંતુ શીલી-કમા નહિ હોવાથી ઘણા જીતારુએને નાશીપામ થતા જોઇ કેટલોએ વખત થયા તેની દ્વિતીય આગ્રહિ કાઢવાની યોજનાનું ચિંતન મંડળ કરતું હતું. આખરે પાચ રૂપીઆના શેર કાઢવાની યોજના નક્કી થઇ. તે એ રીતે કે :—“શેર લેનાર મજબૂત ક્યા તો શેરના નાણાના તમામ પુસ્તક લે, અગર તો ખપ પુરતા પુસ્તક લઇ બાકીના વેચાણુ થયે તેની કિંમત લે, યા તો ઇચ્છા હોય તો પોતાને ફાળે આવતા પુસ્તકમાંથી અમુક સંખ્યા સત્પાત્રોને બક્ષીસ આપવા વગેરે માટે મંડળને આપી દે, વગેરે વગેરે.” આ યોજના મુજબ શેર એકત્ર કરવામા શ્રીમાન ગીરધરલાલભાઈએ સારી મહેનત લીધી છે. તેમા તેમણે તેમજ અન્ય કેટલીક વ્યક્તિઓએ રોરનો વિશેષ ફાળો આપ્યો છે. આ યોજનાથી આ બીજી આગ્રહિ બહાર પાડવામા શેર વધુ મદદ કરનાર સર્વ ભાવિક વ્યક્તિઓનો અત કરણપૂર્વક આભાર માનવામા આવે છે.

આ બીજી આગ્રહિમા ઘણો સુધારો-વધારો કરવામા આવેલો છે. તે માટે પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી પાગલ પરમાનંદજીએ બહુ શ્રમ લીધો છે, અને તેઓશ્રીએ લખેલા ઘણા અગત્યના લેખ, સમ્યક કાવ્યો તથા ભજનો તેમજ પોતે પસંદેલુ તથા મંદ્રદેલુ ગ્રામીન-અર્વાચીન સાહિત્ય તેમા દાખલ કરેલુ છે. પ્રથમની આગ્રહિમા જે શ્લોકો વગેરે લખાણુ મૂતરશ્પે હતું, તેનો વિસ્તાર એવી તો રીતે કરવામા આવ્યો છે કે તેનું રહસ્ય વાચતાજ હઠ્ઠાધને હૃદયપર્શી યાય

ધર્મની અભિરચિ ઘણાઓને થઈ આવે છે અને કેટલાક તેમા પ્રવૃત્ત પણ થાય છે, પરંતુ તેનો અભ્યાસ કેવી રીતે કરવો, તેની વિધિ બરાબર રીતે નહી જાણવાથી, તેના ફળથી વિસુખ રહે છે — શ્રમ આફળ જાય છે — અભ્યાસ કર્યો ન કર્યો મરખો થઇ જાય છે. ઘણાઓ રામ કૃષ્ણ આદિ ભગવન્નામોચ્ચાર વગેરે કરે છે, પણ હિચ્ચાર કરવાની રીત નહિ જાણવાથી, જોઇએ તેવી ફળપ્રાપ્તિ જોવામા આવતી નથી. નાનું યા મોટું હરકોઇ સાધન મનપૂર્વક — ભાવપૂર્વક — હૃદય પૂર્વક કરવાયીજ ફળે છે. અભ્યાસ કેવી રીતે કરવો કે મન તેમા લાગેલુજ રહે — તન્મયતા આવે, તેની ઘણી સરલ રીતો આ બીજી આગ્રહિમા જતાવવામા આવેલી છે. તે માટે ‘કૃષ્ણ એ કોણુ ?’, ‘ગુરુ એ કોણુ ?’, ‘બ્રહ્માભ્યાસ પ્રણવાલ’બન વડે કરવો’, ‘બ્રહ્માભ્યાસની વ્યવહાર રીત’, ‘દીર્ઘ પ્રણવાચ્ચાર-સાધન’, ‘છ કલાકની ડ્યૂટી’, ‘લક્ષ્યવેધ’, ઇત્યાદિક મુમુક્ષુ-સાધકને અતિ

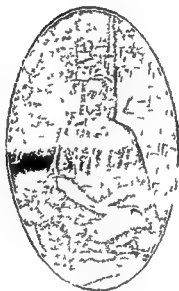
મહાય થઈ પો જોના ટનાર ખામ લેખો લખનામા આવેના છે
અભ્યાસની પ્રાપ્તિ સાદામા માદી રીતે વિગતારથી આપવામા
આવેની છે માત્ર મત મરી. અત્યુ મ્મનાનુ જે તરન-મોધ-
અનુભવ દોર છે તે મારી આ તમામા તરનરી મ્હેનુ છે સર્વ પ્રાપ્ત
અ મધ્યાપા વિગરી ૧૭ રીત ૧૦ માસથી છ પણુ મુખ રાખવામા
આગેનુ ૧૫ થી તમામીના તર-અનભવનો મોટો લાગ વ્યા પુસ્તકમા
હિતરી આવેના છે તમામી ૧ માછ મન-પથના અનુયાયીને તમિ
થાય તેના માધન મ પા શ એમ છે

આ આશ્ચર્યમા નામગમનુ આધી નિરનિશય સુખ મ પાદન
મ્મનાની મરનમા મગ ૧ રીતિઓ છે એજ પદ્ધતિ, સફળત શ્રીગિવા
નદશ મ ગાજ ૬ જેમનો પાગલ પરમાનદશને શુર માન્યા
હતા, તમને હનનમા હિત રાધા તમની સફળતિ થયેની છે, એ નાત
જોની જાતને તમોશીના મ પ-અમથે થયેના પ્રત્યક્ષ અનભવને
તર તમુ જા ૧૦ થી આ બાતનો આગે. ૧ ચિતાર 'ખાખ
ચોગી શિનાન' યાન આગે છનન નામની પાગલ-
પત્રિમા ૧૦ ૦ મા પૂર્ણપણે આવેતો છે 'શ્રીમા ખામ મરી
શન કીનન જનદી રો છે એ સનના શ્રીગિવાનદશ મહાન
આ ૧ દ્રષ્ટાતરપ દે ત મરી રીત મ્મનુ તેની માત્ર રીત સમજ
લેનાની જરૂર છે તે ૧ આ આશ્ચર્યમા મરનમા મ લ રીતે નિઃ
પણુ મ્મનામા આવેનુ છે

આ પુત્ર નાનરી ભગપૂર ને મુ ૦ છે નાનની તેમા પામણ
છે તેમ ૧ ભમ્મિ મથી પા પ ભગપૂર છે અત્ય પગમાતમાનુ અવરૂપ
મનવાળીથી પમાય તેવુ નથી તેનો મદજ અનુભવ થાય તેવુ તેમા
લખા ૧૬ આગે તે એનુ તો અમગમગ છે કે તેને વાચનાજ ત પ
થઈ જાય — પગમાત મા મગ ૧૨ થા જાય — આન નાગના
હિતારી અગ ૧ ૨૨ અનુ ઓ મ

જાતમા પગમ પૃત્ય મદ ૧૬ પાગ મહાનુભવ, માનનીય, પરમ
ના પી-અ ન અમોશી પા પ પગમાનદશ મદા ૧૦ જે હસ્ત
લેગી અગ ૧૨ મ પમ્મિ હવે દીગાર વલ્લ મ્મધુ, જેથી
૨ તેમા રી ૧૧ મ અનુભવને ફોગા ૧૧૧-પમદગી ની પીટ
અગ ૧૧ થા ૧ સુધા ૧-૧૧૧ ૧૦ મમ મુન-મગમા પ્રકટ
૧૦ ૧૧ ૧૧૧ ૧૧ ૧૦ ૧૦ શાન્તિ ' શાન્તિ ' ૧
શાન્તિ ' ૧

બાળયોગી શિવાનંદજી.

દેવનિસય સવત ૧૮૮૧ ના માઘ સુદી ૧૩ શુક્રવાર,
તારીખ ૬ ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૨૫.

બાળયોગી શિવાનંદજીનું હુંક વૃતાન્ત.

બાળયોગી શિવાનંદજી એએક વરસ પર ખેડમાં પધારેલા: તે વખતે સ્વામીશ્રી માધવનંદજી તથા સ્વામીશ્રી પરમાનંદજી ખેડમાં હતા. થોડા દિવસ પોતે તેમની સાથે રહ્યા હતા. તેવામાં તેમને સારણમાંનું દરદ થયું હતું, તેનું ઓપરેશન માયાજી ડૉક્ટર મરચન્ટ સાહેબે કર્યું હતું. ગુજરાતી ભાષા તેમને આવડતી નહોતી. થોડો વખત રહી, પછી પોતે બીજો ગામ ચાલ્યા ગયા હતા. તેમની ગંભીર મુદ્રા જોઈ તે વખતે તેમના તરફ પૂજ્ય ભાવ સર્વનો થયેલો; પશુ સંપૂર્ણ પરિચયમાં આવેલા નહિ. છેવટે બોડેલીમાં સ્વામીશ્રી પરમાનંદજી સાથે ચાતુર્ભાસ કરી પોતે ખેડે પધાર્યા ને નદીના બેટમાં કુંપડીમાં વાસ કરી ખેડમાં ભિક્ષા માગીને રહેવા લાગ્યા, ત્યારે તેમના સત્ય સ્વરૂપની સર્વને ઝાંખી થવા લાગી. બહુજ નિરપૂર્ણ, કોષ કંઈ વસ્તુ આપે કે તેમણે તે ખીમને આપીજ દીધી દેાય. ‘ઝંઝુઝ: ઝં’ ના રટણ સિવાય અન્ય વાતજ નહિ. પોતાના ગુરુસ્વામીશ્રી પરમાનંદજીની અથાગ મેવા ઉદાવના હતા. તેમને પેટમાં ગોળાનું દરદ હતું અને તેને લીધે તાવ લાગુ પડ્યો હતો, છતાં સ્વામીજીને માટે ભિક્ષા લેવા વિચરતા હતા, તે ખેડમાજ નહિ પણ આજીવનના ગામડામાં જતા ને જે મળે તે ગુરુજીને ધરાવી પોતે આરાગતા. તેમણે જે માસથી આગાહી કરવા માડી હતી કે તેમનું શરીર માહા માસમાં છૂટી જશે. ખરેખર તેમજ ખન્યુ. માહા મુદ ૧૩ ને શુક્રવાર તા. ૬-૨-૨૫ ના રોજ સોમનાથ મહાદેવમાં ‘ઝંઝુઝ: ઝં’ ના રટણ સાથે છેલ્લો શ્વાસ મૂક્યો. સંતપુરુષનું મરણ કેવું જોષએ તે પોતે ખરાખર ખતાવ્યું. શું તે વખતનો અસ્ખલિત ‘ઝંઝં’ નો ઉચ્ચાર ને પ્રસન્ન મુદ્રા! અહાહા! હજી તે ચિતાર આળેકુબ નજર તજે તરી આવે છે. ત્રીસ વરસની યુવાન અવસ્થામાં દેહને આનંદથી છોડ્યો. દેહ છોડતા પહેલાં છ વરસ ઉપર વડોદરામાં સ્વામીશ્રી પરમાનંદજી સાથે પરિચય થતાં તેમને ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા. પરંતુ બને જુદા જુદા વિચરતા હતા, ને કોઈને માકુમ નહેતું કે સ્વામીશ્રી પરમાનંદજીને શિષ્ય છે. દેહ છુટતા અગાઉ સાત આઠ માસ પોતે ગુરુ પાસે રહ્યા. તેઓ પોતે કાનપુર જીલ્લામાં રાવખરેલી ગામમાં કાન્યકુબજ (કનોજીઆ) બ્રાહ્મણને ત્યાં જન્મ્યા હતા. નાનપણથીજ વેરાગ્યવૃત્તિ ધરાવતા હતા. પરણાવતી વખતે પોતે કહેલું કે “કન્યા ગુજરી જવાની છે. અને શીદ પરણાવો છો?” છતાં

પરણાવ્યા ને કન્યા બે મામ પછી ગુજરી ગઇ. માતાપિતા પશુ તે પછી ગુજરી ગયા હતા પછી પોતે તેમના લાર્ધ સાથે બગાળામા એક નાના રોટમા રોટતા હતા ત્યા રાગની મહેંગાની સારી હતી પણ થોડા વખત પછી તે ગુજરી જવાથી પોતે બહાર નીકળી પડ્યા હતા. નાનપણમાથી નાતિજ્ઞતિનો બેદ રાખ્યા વગર સમર્પિત ન રાખ્યું હતું તેમની મૂર્તિ એકમા દરમ્ને યાદ આવે છે એવા યોગીનો ફોટો મુકવા અમે ભાગ્યશાળી થયા, તે માટે પગમાતમાનો આભાર માનીએ છીએ [તેઓથી એક આદર્શ સાધુ હતા તેની પ્રતીતિ માટે જુઓ પાગલ-પત્રિકા નં ૨ યાને 'આદર્શ જીવન' યાને 'બાલયોગી શિવાનંદજી.].

[સને ૧૯૨૬]

ગિરધરલાલ કેશવલાલ ઠાકોર.

બાલયોગી શ્રીશિવાનંદજીનો ટુંક પરિચય

પદ ('સારૂં સારૂં રે સુરત શહેરું'—એ લય)

હિંદા હિંદા જીનમા એક, શિવાનંદ યોગીજી,
 લજે 'સોડહમ્' ધરી મન ટેક, શિવાનંદ યોગીજી—દીકાં (ટક)
 પૂજ્ય ગુરુ પરમાનંદ કીધા, મત્ર 'સોડહમ્' નો લીધા રે (૨),
 દહ શ્રદ્ધાથી ગુરુ-મત્રનો, જાપ સરૂ કરી દીધા —શિવાનંદ ૧.
 'સોડહમ્' ગટતા શ્વાસોશ્વાસે, જેમ સરિતાનો પ્રવાહરે (૨),
 આશ્ચર્ય પામે નજરે જોનારા, મુખથી વહે વાહવાહ —શિવાનંદ ૨.
 નિર્માની, નિર્ભોલી ને વગી, સમદર્શી હતા યોગીરે (૨),
 થોડું બોવતા, ધ્યાનમા રહેતા, એકાતના પ્રિય બોગી —શિવાનંદ ૩
 મસ્ત મૂર્તિને નજરે નિરખતા, થતી અતર પૂન્યસુદ્ધિરે (૨),
 રહેજ સમાગમથી મત્સગની,—કગતા મુમુક્ષુમા મુદ્ધિ —શિવાનંદ ૪.
 આવે ઉમળકો નિગમી બાગક, અં ત ગ મા અ ન હ દ રે (૨),
 આવો મહારા બાનગોપાલ ! કહેતા ચર્ધ જતા ગદ્ ગદ્ —શિવાનંદ ૫.
 ત્યા દિનમા અદગ-ઉપજે, જોઇ જીનને દુ ખમારે (૨),
 મુખ દરના જાતે દુ ખવેડે, થતા શાન્ત જોઇ મુખમા —શિવાનંદ ૬
 ગુરુ પરમાનંદ, વિધ્ય શિવાનંદ, ખેડી હતી અદ્ભુતરે (૨),
 દહ નિન એ ગુરુભક્તિમાં, અન્ય ગણે મૌન —શિવાનંદ ૭
 'સોડહમ્' —જાપે જીન સુધાયું, શિવાનંદનું મહેજેરે (૨),
 આડી અવળી વાટ તજી શત્રુ, જાપ-માર્ગ અગમજે—શિવાનંદ ૮.

॥ मं ग ला च र ण म् ॥

॥ ॐ सचिदानन्दब्रह्मणे नमः ॥

नमस्ते सते ते जगत्कारणाय, नमस्ते चिते सर्वलोकाश्रयाय;
नमोऽद्वैततत्त्वाय मुक्तिप्रदाय, नमो ब्रह्मणे व्यापिने शाश्वताय॥

॥ १ ॥

त्वमेकं शरण्यं त्वमेकं वरेभ्यं, त्वमेकं जगत्पालकं स्वप्रकाशम् ।
त्वमेकं जगत्कर्तृपातृप्रहर्तृ, त्वमेकं परं निश्चलं निर्विकल्पम् ॥

॥ २ ॥

भयानां भयं भीषणं भीषणानां, गतिः प्राणिनां पावनं पावनानाम्;
महोच्चैःपदानां नियन्तृ त्वमेकं, परेषां परं रक्षणं रक्षणानाम्॥

॥ ३ ॥

वयं त्वां स्मरामो वयं त्वां भजामो वयं त्वां जगत्साक्षिरूपं नामाम्;
सदेकं निधानं निरालम्बमीशं, भवाम्भोधिपोतं शरण्यं ब्रजाम्॥

॥ ४ ॥

सत्यं ज्ञानमनन्तं यन्निष्कलं निष्क्रियं परम् ।

अद्वितीयं निर्विशेषं ब्रह्म तत्सुमुपास्महे ॥५॥

॥ મંગલાચરણ ॥

॥ ૐ સચ્ચિદાનંદબ્રહ્મણે નમઃ ॥

હે જગના કારણુ 'સત્' સ્વરૂપ [પરમાત્મા] ! તને નમસ્કાર હો !

હે સર્વ લોકોના આશ્રય 'ચિત્' સ્વરૂપ ! તને નમસ્કાર હો !!

હે મુક્તિપ્રદાતા અદ્વૈતતત્ત્વ ! તને નમસ્કાર હો !

હે સાશ્વત સર્વવ્યાપી બ્રહ્મ ! તને નમસ્કાર હો !!! ॥ (૧)

તું જ એક શરણુ લેવા યોગ્ય (અર્થાત્ આશ્રયસ્થાન) છે.

તું જ એક વરણીય (પૂજ્ય) છે;

તું જ એક જગતનો પાત્રક [અને] સ્વયંબ્રહ્મશરૂપ છે;

તું જ એક જગતનો કર્તા-પાલનકર્તા-[તથા] સંહર્તા છે:

તું જ એક પરમ (આત્યન્તિક) નિશ્ચળ [અને] નિવિકરંપ છે. ॥ (૨)

ભયોને [પણ] ભય પમાડનાર, ભયંકરમાં ભયંકર,

ગ્રાણીઓની ગતિરૂપ, પાવનોને [પણ] પાવન કરનાર;

મહાન્ ઉચ્ચ પદોનો નિયામક (નિયમન કરનાર),

પરથી પર [અને] રક્ષક કરનારનો [પણ] રક્ષક એક તું જ છે. ॥ (૩)

અમે તને સમરીએ છીએ, અમે તને બહુએ છીએ,

જગનના સાક્ષીરૂપ તને અમે નમીએ છીએ;

તત્ત્વરૂપ, અદ્વિતીય, આદિકારણ, નિરાલમ્બ, [તથા] ભવસાગરની

રણી (વજ્રાણ) રૂપ [તું] ધણે શરણે જઈએ છીએ. ॥ (૪)

૭ સત્ત્વસ્વરૂપ, ગ્લાનસ્વરૂપ, અનન્તસ્વરૂપ, નિષ્કલ, નિષ્ક્રિય, અદ્વિતીય, નૈવેશીય પરબ્રહ્મ [છે], તેને [અમે] સમ્યક્ પ્રકારે ઉપાસીએ છીએ. ॥ (૫)

॥ सर्वदेवसमन्वयस्तवनम् ॥

॥ ॐ श्रीत्रैलोक्यनाथाय-सर्वगुणयुक्ताय-अनन्तनामरूपाय-
अनवच्छिन्नशાશ્વતપુરુષાય-સર્વભૂતનિવાસવાસુદેવાય-
સર્વાધિષ્ઠાનદેવાય-સર્વદેવાધિદેવાય

કેશવાય નમો નમઃ ॥

યં શૈવાઃ સમુપાસતે શિવ ઇતિ બ્રહ્મેતિ વેદાન્તિનો
ઘૌઢા બુદ્ધ ઇતિ પ્રમાણપટવઃ કર્તેતિ નૈયાયિકાઃ ।
અર્હન્નિન્યથ જૈનશાસનરતાઃ કર્મેતિ મીમાંસકાઃ
સોઽયં નો વિદધાતુ વાંછિતફલં ત્રૈલોક્યનાથો હરિઃ ॥૧॥
વિષ્ણુર્વા ત્રિપુરાન્તકો ભવતુ વા બ્રહ્મા સુરેન્દ્રોઽથવા
માનુર્વા શશલક્ષ્ણોઽય મગવાન્ બુદ્ધોઽથ સિદ્ધોઽથવા ।
રાગદ્વેષવિપાર્તિમોહરહિતઃ સર્વાનુકંપોદયતો
યઃ સર્વેઃ સહ સંસ્કૃતો ગુણગણૈસ્તસ્મૈ નમઃ સર્વદા ॥૨॥

જેને શૈવજનો પૂજે 'શિવ' કહી, વેદાન્તમા 'બ્રહ્મ' જે,
બૌદ્ધો 'બુદ્ધ' કહે, પૂજે જનજનો, 'અર્હંત' તેને કહે;
માને જૈમિનિસૂત્રને અનુસરી, મીમાંસકો 'કર્મ'ને,
'કર્તા' સત્ય પ્રમાણુચારુર્થો કહે, નૈયાયિકો જેહને;
[શાડિધ્યાદિ મહર્ષિઓ કર્હો ગયા, જે સૃષ્ટિથી લિખ છે;
સ્વામિ-સેવક બાવ સર્ખો, વિભુને શ્રદ્ધા થકી જે પૂજે;
એવા દેવ અર્થિત્ય સત્ય સધળે, સત્તાયકી બ્યામ જે,]
પૂરે તે મનવાછિતાર્થ સધળા, ત્રૈલોક્યના નાથ જે. ॥૧॥
વિષ્ણુ ક ત્રિપુરારિ શંકર પ્રભુ બ્રહ્માજી હોયે બલે,
હોયે દેવપતિ શ્રીમન્દ્ર અથવા, — દેવો રવી-ચંદ્ર જે;
બુદ્ધો વા મહાવીર સિદ્ધ-ભગવાન્, પેગંજરો હો બલે,
અન્યો કો યતિ-સંત-પીર-આલિયા, મોટા કે છોટા અરે!
રાગ-દ્વેષેપી મહા વિષ તણી, — પીડા થકી મુક્ત જે,
પ્રાણીમાત્ર પ્રતિ દયા હિતકરી, જેને હરે સંચરે;
સાધુતાદિ સહુ ગુણોએ કરીને, — સંસ્કાર પામેલ જે;
એવો જે જન હોય તે પ્રભુ ખરો, તેને નમું સર્વદા. ॥૨॥

આકાશાત્પતિતં તોયં યથા ગચ્છતિ સાગરમ્ ।

સર્વદેવનમસ્કારઃ કેશવં પ્રતિ ગચ્છતિ ॥ ૬ ॥

આકાશથી પડતું પાણી,—ભળે છે સાગરે યથા,

સઘળા દેવને વંદન,—કેશવેજ મનાય છે. ॥૬॥

‘કેશવ’=“કશ અશ્ચ કૈશચ્ચ કેશાશ્ચિમૂર્તયસ્તૈ ચદ્વશેન વર્તન્તે સ્ત કેશવ.”=“કૈ”, ‘અ’, અને ‘ઇશ’ (ક્ + અ + કૈશ) [એમ એ ત્રણ અક્ષરનું જોડાણ—સંધિ યથાને યાને એ ત્રણ અક્ષર મળીને] ‘કેશ’ (‘કૈશ’) [યાય છે:એ] ત્રિમૂર્તિઓ (એટલે કે ‘વિષ્ણુ’, ‘વિષ્ણુ’ અને ‘કૈશવ’ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ-સ્થિતિ-લયરૂપ મહાન ક્રિયાત્મક શક્તિની મૂર્તિમંત ત્રિમૂર્તિઓ [છે]. તેઓ જેને [‘વ’ કહેતા] વરા (આધીન) વર્તે—વર્ત્યા કરે, તે ‘કેશવ’.”—આ ભાષ્યકાર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાચાર્યે કરેલ ‘શ્રી-વિષ્ણુસહસ્રનામ’ના શ્લોક ૧૬ માં અંતર્ગત ‘કેશવ’ નામના ભાષ્ય (અર્થ—વ્યાખ્યા) ઉપરથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે કે, “જે સર્વાધિષ્ઠાન-સર્વનિયંતા-સર્વેશ્વર-આદે! બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-શંકર જેવા ઈશ્વરના પણુ ઈશ્વર-મહેશ્વર-મહાવિષ્ણુ.....છે, તેજ ‘કેશવ’ છે.” પછી “કેશિવધાત્મા કેશવઃ”=“અથવા (અર્થાત્ બીજો અર્થ એ કે,) ‘કેશી’ (એટલે કે ‘કેશી’ નામક દેવ)નો વધ કરવાથી —‘કેશવ’.”—આ શ્રીભાષ્યકાર ભગવાનેજ કરેલ બીજા અર્થ (વ્યાખ્યા)થી એમ પણ જણાય છે —સમન્વય છે —અરે! સિદ્ધ થાય છે, “એજ સર્વાધિષ્ઠાન - સર્વપર.....પરમાત્મા - પરબ્રહ્મ ‘કેશવ’, આ (કૈશવ) પ્રત્યક્ષ અવતારસ્વરૂપી - સગુણ - સાકાર - ત્રિલોકમૂર્તિ - નંદવરરાય - ચિત્તરંજક - નયન-સુખદ - મનમોહન - પ્રાણવહ્નિ - શ્રીનંદકુંવરઆપણા ‘શ્રીકૃષ્ણ - કેશવ’, કે જે ‘કેશી’ દેવનો વધ કરનાર છે.” વળી ભાષ્યકાર ભગવાન શ્રીઆચાર્યપ્રભુએ એજ સ્થળે ‘શ્રીવિષ્ણુપુરાણ’નું પ્રમાણ પણ ટાંક્યું છે, કે જે શ્રીકૃષ્ણ પ્રતિ દેવર્ષિ નારદજીના વચનરૂપ છે: તે એ કે:—

“યસ્માત્ત્વયૈષ દુષ્ટાત્મા હતઃ કેશી જનાર્દન ।
તસ્માત્કેશવનામ્ના ત્વં લોકે જ્યો ભવિષ્યસિ ॥”

“જેથી કરીને હે જનાર્દન! તમારાથીજ દુષ્ટાત્મા ‘કેશી’ હત [યથા? (હણધી), તેથી કરીને તમે લોકમાં ‘કેશવ’ નામથી જ્યે (વિક્રિત પ્રસિદ્ધ,

॥ શ્રીગુરુ-દૃષ્ટસ્તવનમ્ ॥

॥ ૐ શ્રીગુરુદેવાભ્યાં નમઃ ॥

• વિશ્વં દર્પણદ્વયમ્નાનનગરીતુલ્યં નિજાન્તર્ગતમ્
પश्यन्नात्मनि मायया वहिरिवोद्भूतं यथा निद्रया ।

• અર્થ — દર્પણની (આરમાની) અદર દેખાતી નગરીની પેઠે
પોતાની અદર રહેલુ, [પણ] જેમ નિદ્રાએ કરીને એટલે કે અવનિષ્ઠ
યરો ” ॥ ૭૭ ॥ એથી કરીને આપણું મનુષ્ય મુસિદ્ધ થાય છે, કે જે
લીલાધ્યકાર સનવાનનોજ આશય છે । • જસ તે એજ છે, “ એ
પરાત્પર — નિર્ગુણ — પરબ્રહ્મ ‘દેશવ’ ન આપણા આ પ્રત્યક્ષ —
સગુણ — સાકાર — મનુજરૂપધારી — લીલાવતારી શ્રીકૃષ્ણ — ‘દેશવ’
છે અને તેમજ વળી આપણા આ પ્રત્યક્ષ — સગુણ — સાકાર —
મનુજરૂપધારી — લીલાવતારી.....શ્રીકૃષ્ણ — ‘દેશવ’ ન એ
પરાત્પર — નિર્ગુણ — નિરાકાર — નિરંજન — પરબ્રહ્મ ‘દેશવ’ છે.”
॥૭૮॥ એ જિયે વધુ વિવેચન કે પ્રતિપાદનની ખાસ કઈ આવશ્યકતા નથી.
કારણ કે, આ ખણે યથાર્થ — સચાક્ષ હોવા છતાં પણ કહેવાકને તો એવું કે,
“અમે તો જે માનતા હોએ, તેજ માનીશું, હુમ કહેતે બધા, ઔર હમ
કુનને ભવા.” એથી કરીને આખરે “ચોટી સિખામણુ ડાપા સુધી.”
એવું સળંગ એજ કે, “યો ચલ્દ્રૂજી. સ પથ સઃ ॥” = “જે
[સત્વિષ્ઠી, રાજસી ને તામસી, — એ ત્રણ પ્રકારની અવનિષ્ઠ સ્વભાવજ
અદ્વામધી] એવા અદ્વાવાળો [હોય છે], તે તેવો જ [થાય છે].
(અર્થાત્ સત્વિષ્ઠી, રાજસી કે તામસી : એવા પ્રકારની અદ્વા, તેવા પ્રકાર-
રંગ ન માન્યતા) ” [હતિ ‘ગીતા’ — અ. ૧૭ — શ્લોક ૩ — ઉત્તરાર્ધનું છેલ્લું
ચરણ] ખેર, ખીલને અમે તેમ હોય, પારથી વાતમાં આપણે શું ? “ઉ તો
સમ નુમરે જમ લડવા દેઃ જમ લડવા દે, જમ હસવા દે.....
(પણ) નરક પડત વડો પડવા દે ” [હતિ કબિરજી]. માટે આપણે તો
॥ અલમ્ — હૈ ॥ — ॥ જ્ઞિ. જ્ઞમ્ ॥ એવરે આપણે :—

(ધૂન) “ શ્રીકૃષ્ણ-દેશવ કૃષ્ણ-દેશવ કૃષ્ણ-દેશવ પાદિ મામ્ :
શ્રીકૃષ્ણ-દેશવ કૃષ્ણ-દેશવ કૃષ્ણ-દેશવ રક્ષ મામ્. ”

— + + + ૐ + + + —

॥ બોલ — શ્રીકૃષ્ણ-હૃદયલાલકી જય ॥

યઃ સંસારાત્ કુરુતે પ્રવોધસમયે સ્વાત્માનમેવાદ્યમ્
તસ્મૈ શ્રીગુરુમૂર્તયે નમઃ इदं શ્રીદક્ષિણામૂર્તયે ॥૧॥

શ્રીપૂજ્યં ગુરુદેવમાત્મરમણં સંસારદુઃસ્વાત્પરમ્
સત્યં જ્ઞાનમનન્તમાદિવિધુરં વેદાન્તવેદ્યં શિવમ્ ।
બુદ્ધ્યાદીન્દ્રિયવૃત્ત્યગોચરપદં નિર્વાણરૂપં વિશ્વમ્
દ્વંદ્વાતીતમસંગમાદિમનિશં સંચિન્તયામો વયમ્ ॥૨॥

યસ્ય પ્રસાદાદહમેવ સર્વં, મય્યેવ સર્વં પરિકલ્પિતં ચ ।

હૃત્યં વિજાનામિ સદાત્મરૂપં, તસ્યાંઘ્રિપદ્મં પ્રણતોઽસ્મિ નિત્યમ્ ॥
॥ ૩ ॥

નિદ્રાશક્તિએ કરીને સ્વપ્ન અને નાના પ્રકારની વિચિત્ર-ત્રિલક્ષણુ સ્વપ્નસૃષ્ટિ-સામગ્રીરૂપ વિશ્વ બહાર પ્રકટ (ઉત્પન્ન) થયેલાની પેઠે ભાસે છે [વાસ્તવમાં બહાર કંઈ ઉત્પન્ન થતું જ નથી, ફક્ત તેવું ભાસવામાત્રજ છે, સર્વ અંદર જ છે], તેમ માયાએ કરીને એટલે કે બ્રહ્મનિષ્ઠ માયાશક્તિએ કરીને જાણે કેમ બહાર ઉત્પન્ન થતું હોય [વાસ્તવમાં બહાર ઉત્પન્ન થતું જ નથી, છતાં જે ભાસે છે - ઉત્પન્ન થયા જેવું પ્રતીત થાય છે, તે કેવળ અઘટનઘટનાપટ્ટીમસી -અનિર્વચનીયા એવી માયાશક્તિના પ્રભાવે કરીને જ, યથાર્થતઃ તે પોતાની — આત્માની અંદરજ, અરે ! આત્મારૂપ જ છે], એવા વિશ્વને [અધિધાનશૂત] આત્મામાં રહેલું જોતા જોતા અદ્વય આત્માનોજ વિજ્ઞાનદશામાં જે સાક્ષાત્કાર કરે છે, એવા શ્રીદક્ષિણા-મૂર્તિ (કલ્યાણસ્વરૂપ) શ્રીગુરુસ્વરૂપને આ નમસ્કાર [હો] ॥૧॥

શ્રીપૂજ્ય, આત્મામાં રમણુ કરનાર (આનંદ પામનાર), સંસાર-દુખથી પર, સત્યરૂપ, જ્ઞાનરૂપ, અનંતરૂપ, આદિરહિત, વેદાન્તવડે જાણવાયોગ્ય, મંગલરૂપ, જેના પદને પુદ્ગિ વગેરે ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિ પહોંચી શકિત નથી તેવા, મોક્ષસ્વરૂપ, વ્યાપક, દ્વંદ્વથી પર અસંગ અને આદિસ્વરૂપ, ગુરુદેવનું અમે નિરંતર સમ્યક્ ચિંતન કરીએ છીએ. ॥ ૨ ॥

જે (શ્રીસદ્ગુરુ)ના પ્રસાદ (કૃપા) વડે ‘ હું જ સર્વ છું ’ (એટલે કે, વ્યૃષ્ટિચૈતન્યરૂપે — પ્રસૃષ્ટિચૈતન્યરૂપે — દેરેકના સાક્ષી-આત્મારૂપે હું જ સર્વમાં — તમામ પ્રાણી-પદાર્થમાં રહેલો છું, તેમ અધિધાનચૈતન્યરૂપે — સમષ્ટિધન કે બૃહદ્બ્રહ્મરૂપે — પરબ્રહ્મરૂપે સમ્યક્-

ધ્યાનાભ્યાસવશીકૃતેન યનસા તન્નિર્ગુણં નિષ્ક્રિયં
 ઝ્વોતિઃ કિંચન યોગિનો યદિ પરં પઞ્ચન્તિ પશ્યન્તુ તે ।
 અસ્માકં તુ તદેવ લોચનચમત્કારાય ભૂયાચ્ચિરં
 કાલિન્દીપુલિનેષુ યત્કિમપિ તત્કીલં મહો ધાવતિ ॥૧॥

વંશોવિભૂષિતકરાન્નવનીરદાભાત્
 પીતામ્બરાદરુણનિમ્વફલાવરોઘ્રાત્ ।
 પૂર્ણેન્દુમુન્દરમુલાદરખિન્દનેત્રાત્
 કૃષ્ણાત્પરં કિમપિ તત્ત્વમહં ન જાને ॥૨॥

નંદરૂપે - અરિત-ભાતિ-પ્રિયરૂપે સર્વમા અને સર્વત્ર હુંજ રહેલો છું,
 અને વળી વિવર્તરૂપે હુંજ સર્વરૂપ-સર્વસ્વરૂપ થયેલો છું : આ રીતે
 'હુંજ સર્વ' છું,' અને 'સર્વ' (એટલે કે, અસ્તિપ્રત્યયવિષયભૂત - પ્રત્યક્ષ
 નેત્ર-શ્રવણાદિ ઇન્દ્રિયના વિષયભૂત ચરાચરાત્મક આ તમામ જગત્)
 મહારામા જ (મુજ અધિષ્ઠાનચૈતન્યમા જ સારી પેઠે કલ્પિત (કનક-
 કુંડલપત્, સર્પ-ગજપુત્ર) છે, એવી રીતે સદા આત્મરૂપને (અગર
 સત્ એવા આત્મસ્વરૂપને) વિશેષે કરી હું જાણું છું, તેમનાં (શ્રીસદ્-
 શુરના) ચરણકમળને હું નિત્ય નમસ્કાર - પ્રણામ કરું છું. ॥૩॥

॥ ચોલ - શ્રીસદ્ગુરુદેવકી જય ॥

અર્થ-—ધ્યાનાભ્યાસ વડે વશ કરેલા મનથી તે નિર્ગુણ નિષ્ક્રિય
 એવી જે કાંઈ એક પરમન્યોતિ (અદ્યન્યોતિ) યોગી લોકો જે
 જુએ છે, તો તે ભલે તેઓ જુએ; પરંતુ અમને તો (અમારા) નેત્રાના
 અમત્કારને માટે (નેત્રાની તૃપ્તિ — આનંદ માટે) ધણીકાળ સુધી તેજ
 (તેજ સ્વરૂપ) હો (જન્યું રહો), કે જે સ્થામસ્વરૂપ કાલિન્દીને
 કાંઈ આનંદપૂર્વક દોડે છે. (અમારે તો) જે કંઈ છે તે એજ
 સ્થામસ્વરૂપ છે. ॥ ૧ ॥

પાંસગાથી શોભાયમાન હાથવાળા, નવા મેઘ જેવી કાન્તિવાળા,
 પીતામ્બરવાળા, હાલ ગિમ્પણના જેવા અધર આંધવાળા, પૂર્ણચંદ્ર
 જેવા સુંદર મુખવાળા (અને) કમળ જેવાં નેત્રવાળા કૃષ્ણથી અન્ય
 કાંઈ પણ તત્ત્વ હું જાણતો નથી. ॥ ૨ ॥

મયા જ્ઞાતં સર્વં સ્વલુ જગદિદં બ્રહ્મ વિમલમ્ ।

તથૈવેહ સ્વાત્મા નિગમશુસ્વાક્યાદનુભવાત્ ॥

તથાપીચ્છા સ્વસ્ય ત્વયિ નયનપાતસ્ય ન ગતા ।

પ્રભો શ્રીકૃષ્ણ ત્વં ભવ ભવ મદીયાસિવિષયઃ ॥ ૩ ॥

વેદ-શુરુવાક્યવડે, [તથા] અનુભવ વડે એ જાણ્યું કે, આ સર્વ જગત તેમજ આ નિજાત્મા — અંતરાત્મા (એટલે કે હું પોતે) ખરેખર વિમળ બ્રહ્મરૂપ છે, તો પણ તારા ઉપર દષ્ટિપાત કયવાની મ્હારી ઇચ્છા આવી ગઈ નથી. [માટે હે શ્રીકૃષ્ણ પ્રભો ! તું મ્હારી આખનો વિષય (એટલે કે દષ્ટિગોચર) થા ' થા ' ॥ ૩ ॥

॥ વોલ — શ્રીકૌંચાલાલકી જય ॥

— x x ૐ x x —

॥ “શુરુ એ કેણુ ?” ॥

[એ મયાળાવાળા પ્રશ્નનો ઉત્તર કે પ્રશ્નાત્મક એ મયાળું લખાણુ યાને શ્રીશુરુસ્વરૂપનું વાણું, શીઝક હુપરાણુ — ઉત્તરખડાન્તર્ગત શ્રીઉમા-મહેશ્વર-મંવાદ ‘શ્રીશુરુગીતા’માં, નીચે પ્રમાણે છે —]

“શુકારશ્ચાન્ધકારો હિ રુકારસ્તેજ ઉચ્યતે ।

અજ્ઞાનગ્રાસકં બ્રહ્મ શુરુરેષ ન સંશયઃ ॥”

અર્થ : —“ [‘શુરુ’ શબ્દમાં ‘શુ’ અને ‘રુ’ એ બે અક્ષર છે, તેઓનો અર્થ એ થાય છે કે,] ‘શુ’કાર અંધકારરૂપ છે અને ‘રુ’કાર તેજ (પ્રકાશ) રૂપ કહેવાય છે; [તેથી ‘શુરુ’નો વ્યુત્પત્તિ-અર્થ એ થાય છે કે,] અજ્ઞાનનો ગ્રામ કરનાર (અજ્ઞાનરૂપ અંધકારનો નાશ કરનાર) [જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશસ્વરૂપ] બ્રહ્મ શુરુ છે, એમાં સંશય નથી.”

“શુકારશ્ચાન્ધકારસ્તુ રુકારસ્તગ્નિરોધકૃત્ ।

અન્ધકારવિનાશિત્વાદ્ શુરુરિત્યભિધીયતે ॥”

અર્થ : —“ ‘શુ’કાર અંધકારરૂપ છે, જ્યારે ‘રુ’કાર તેનો (એ અંધકારનો) નિરોધ (નાશ) કરનાર છે, [એટલા માટે] અંધકારનો (અજ્ઞાનરૂપ અંધકારનો) વિનાશ કરવાવાળા હોવાથી ‘શુરુ’ એવું અભિધાન (નામ — મંત્ર) કરવામાં આવે છે અર્થાત્ ‘શુરુ’ એ મંત્રાએ કરીને કહેવામાં આવે છે.”

“ગુફારઘ્ન ગુણાતીતો રૂપાતીતો રુફારકઃ ।

ગુણરૂપવિહીનત્વાદ્ ગુરુરિત્યભિધીયતે ॥”

અર્થઃ — “ ‘ગુ’કાર એટલે ગુણાતીત (સત્વ, રજ્ઞસ્ અને તમસ્, — એ ત્રણ ગુણથી પર યાને નિર્ગુણ) અને ‘રુ’કાર એટલે રૂપાતીત (રૂપથી પર યાને આરૂપ — નિરાકાર) ; [એ પ્રમાણે] ગુણ અને રૂપથી રહિત હોવાથી ‘ગુરુ’ એમ કહેવામા આવે છે.”

“ગુફારઃ પ્રથમો ઘર્ષો માયાદિગુણભાસકઃ ।

રુફારોઽસ્તિ પરબ્રહ્મ માયાબ્રાન્તિવિમોચકમ્ ॥”

અર્થઃ — “ પ્રથમ વર્ણ (અક્ષર) ‘ગુ’કાર માયા વગેરેના ત્રણ ગુણોનો ભાસ (મૃતિ) કરનાર છે; [ન્યાયે] ‘રુ’કાર માયાબ્રાન્તિનું વિમોચન કરનાર (દૂર કરનાર) પરબ્રહ્મ છે.”

“ગુરુરેકો જગત્સર્થે બ્રહ્મચિહ્નુશિયાત્મકમ્ ।

ગુરોઃ પરતઃ નાસ્તિ તસ્માત્સંપૂજયેદ્ ગુરુમ્ ॥”

અર્થઃ — “ બ્રહ્મા, વિંછુ ને શિવરૂપ સમગ્ર જગત્ (એટલે કે બ્રહ્માથી સુચિત રજ્ઞેગુણ, વિંછુથી સુચિત સત્વગુણ તથા શિવ યાને રૂપથી સુચિત તમોગુણ, એ ત્રિગુણાત્મક સર્વ સૃષ્ટિ) એક ગુરુ છે; ગુરુથી શ્રેષ્ઠ બીજું કંઈ નથી, માટે ગુરુને સમ્યક્ રીતે પૂજવા.”

“સર્વશ્રુતિશિરોરત્નનીરાજિતપદાંધુજમ્ ।

વેદાન્તાર્થમ્પ્રકારં તસ્માત્સંપૂજયેદ્ ગુરુમ્ ॥”

અર્થઃ — “ સર્વ શ્રુતિઓના શિરોરત્નો (મહાવાક્યો) વડે આગતિ ઉતરાયેલ ચરણક્રમળ છે [જેના] અર્થાત્ સર્વ શ્રુતિઓનાં શિરોરત્નરૂપ જે મહાવાક્યો છે, તે શ્રીસદ્ગુરુના ચરણક્રમળની આરતિ ઉતારે છે એટલે કે તેમના સ્વરૂપને સ્પષ્ટરીતે પ્રદર્શિત કરે છે); માટે વેદાન્તના અર્થનું પ્રવચન કરનાર (શ્રી રીતે પ્રબોધ કરનાર) ગુરુને સમ્યક્ રીતે પૂજવા.”

“યસ્ય સ્મરણમાત્રેણ જ્ઞાનમુત્પદ્યતે સ્વયમ્ ।

સ પયઃ સર્વનંપત્તિઃ તસ્માત્સંપૂજયેદ્ ગુરુમ્ ॥”

અર્થઃ — “ જેના સ્મરણમાત્રથી જ્ઞાન સ્વતઃ (આપોઆપ) ઉત્પન્ન થાય છે (પ્રકટે છે), તેજ (તે સદ્ગુરુજ) સર્વ સંપત્તિરૂપ (સર્વસંપદ) છે, માટે ગુરુને સમ્યક્ રીતે પૂજવા.”

“ગુફારં ચ ગુણાતીતં રુફારં રૂપવર્જિતમ્ ।

ગુણાતીતરૂપં ચ યો દધાત્ સ ગુરુઃ સ્મૃતઃ ॥”

અર્થ :— “ ‘ગુ’કાર એટલે ગુણાતીત અને ‘રુ’કાર એટલે રૂપવર્જિત; [એમ] ગુણાતીત (ત્રિગુણાતીત)ને અને અરૂપને (એટલે કે નિર્ગુણને નિરાકાર એવા બ્રહ્મતત્ત્વને) જે [સ્વરૂપમાન વડે] આપે, તે ‘ગુરુ’ કહેવાય છે. ”

“ અત્રિનેત્રઃ શિવઃ સાક્ષાદ્ દ્વિબાહુશ્ચ હરિઃ સ્મૃતઃ ।

યોઽચતુર્વદનો બ્રહ્મા શ્રીગુરુઃ કથિતઃ પ્રિયે ॥ ”

અર્થ :— “ [શ્રીમહાદેવજી શ્રીપાર્વતીજીને સંબોધીને કહે છે,] હે પ્રિયે ! જે ત્રણ નેત્ર વિનાના સાક્ષાત્ શિવ, બે હાથવાળા હરિ (વિષ્ણુ) અને ચાર મુખ વિનાના બ્રહ્મા છે. તે શ્રીગુરુ છે, [એમ શાસ્ત્રોમાં] કહેલું છે : (અર્થાત્ શ્રીસદ્ગુરુ ચાર મુખ વિનાના બ્રહ્મા, બે હાથવાળા વિષ્ણુ અને ત્રણ નેત્ર વિનાના શિવ (શંકર - ૨૬) સ્વરૂપ છે). ”

‘ શ્રીગુરોઃ પરમં રૂપં વિવેકચક્ષુરગ્રતઃ ।

મન્દભાગ્યા ન પશ્યન્તિ અન્ધાં સૂર્યોદયં યથા ॥ ”

અર્થ :— “ જેમ સૂર્યોદયને અંધ લોકો દેખતા નથી, તેમ શ્રીગુરુનું પરમ રૂપ (વાસ્તવ સ્વરૂપ) મંદભાગ્યાવાળાઓ વિવેકચક્ષુના અગ્રભાગથી જોતા નથી. ”

“ યસ્માત્પરતરં નાસ્તિ નેતિ નેતીતિ ચ શ્રુતિઃ ।

મનસા વચસા ચૈવ સત્યમારાધયેદ્ ગુરુમ્ ॥ ”

અર્થ :— “ જેમનાથી શ્રેષ્ઠ બીજું કંઈ નથી, શ્રુતિ નેતિ-નેતિ (આ નથી - આ નથી) એમ કહે છે, - એવા સત્સ્વરૂપ શ્રીગુરુને જ મન-વાણી વડે આરાધવા. ”

“ ન ગુરોરધિકં ન ગુરોરધિકં ન ગુરોરધિકં ન ગુરોરધિકમ્ ।

શિવશાસનનઃ શિવશાસનતઃ શિવશાસનતઃ શિવશાસનતઃ ॥ ”

અર્થ :— “ [શ્રીમહાદેવજી પાર્વતીજી પ્રતિ કહે છે કે :—]

‘ ગુરુથી [કંઈ] અધિક નથી, ગુરથી [કંઈ] અધિક નથી, ગુરુથી [કંઈ] અધિક નથી, ગુરથી [કંઈ] આધિક નથી ’; [એ] [મુજ-] શિવના શાસન (વચન)થી, શિવના શાસનથી, શિવના શાસનથી, શિવના શાસનથી [જાણવાનું છે] : (અર્થાત્ શ્રીમહાદેવજી પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક - નિશ્ચયપૂર્વક કહે છે કે, ‘ ગુરુથી - શ્રીસદ્ગુરુથી અધિક કંઈ જ નથી ’ : એ મુજ-શિવના શાસન યાને વચન ચક્રીજ ગાણવાનું છે, એટલે કે એમાં મુજ-શિવશાસનજ - મુજ-શિવવચનજ એક પ્રમાણરૂપ છે.). ”

“ હૃદયેષ શિવં હૃદયેવ શિવં હૃદયેવ શિવં હૃદયેવ શિવમ્ ।
મમ શાસનતો મમ શાસનતો મમ શાસનતો મમ શાસનતો ॥ ”

અર્થ :— “ [વળા પોતે કરે છે કે :—] ‘ એજ શિવ (કવ્યાણુકારી), એજ શિવ, એજ શિવ, [બસ] એજ [એક] શિવ (શુભ) [છે] ’; [એવું] મહારા શાસન (વચન) થી, મહારા શાસનથી, મહારા શાસનથી, મહારા શાસનથી [બણવું]. ”

“ વિદિતં વિદિતં વિદિતં વિદિતં વિજનં વિજનં
વિજનં વિજનમ્ ।

હરિશાસનતો હરિશાસનતો હરિશાસનતો હરિશાસનતો ॥ ”

અર્થ :— “ [વળા પોતે કરે છે કે :—] હરિ (શ્રીવિષ્ણુ) ના શાસન (વચન) થી, હરિના શાસનથી, હરિના શાસનથી, હરિના શાસનથી, વિજન (જોડાત) માં, વિજનમાં, વિજનમાં, વિજનમાં, (આ મે) બળ્યુ, બળ્યુ, બળ્યુ, બળ્યુ [છે]. ”

“ કરુણાસદ્ગુણેષુ છિરવા પાશાદ્યકં શિશોઃ ।

સમ્યગાનન્દજનકઃ સદ્ગુરુઃ સોઽભિધીયતે ॥ ”

અર્થ :— “ કરુણારૂપ અગ્નિના પાત (ઝાટકા) વડે શિશુ (શિષ્ય) ના આઠ પાશો (મલ, માયા, કર્મ વગેરે આઠ પાશો) ને છેદીને અમ્યક્ આનંદના જનક (ઉપભવનાર) [જે છે], તે સદ્ગુરુ કહેવાય છે. ”

“ નિત્યં દ્વલ્લ નિરાકારં નિર્ગુણં વૌધયેત્પરમ્ ।

ભાસયન્ દ્વલ્લભાવં યો દીપો દીપાન્તરં યથા ॥ ”

અર્થ :— “ જેમ એક દીપક અન્ય દીપકને પ્રકટાવે છે, તેમ જે અન્યને (શિષ્યને) દ્વલ્લભાવનો ભાસ કરાવતા નિત્ય, નિરાકાર, નિર્ગુણ પદ્મલ્લનો બોધ કરે, [તે ગુરુ છે]. ”

“ જ્ઞાનં વૈરાગ્યમૈશ્વર્યં યશઃ શ્રીઃ સ્વમુદાહૃતમ્ ।

પદ્મગુણૈશ્વર્યયુગ્મજ્ઞ મમયાન્ શ્રીગુરુઃ પ્રિયે ॥ ”

અર્થ :— [શ્રીમદાદેવજી પાર્વતીજીને મનોબદીને કરે છે,] હે પ્રિયે ! જ્ઞાન (તત્ત્વજ્ઞાન), વૈરાગ્ય, ઐશ્વર્ય (દિવ્ય ઐશ્વર્ય), યશઃ (નિઃકલંક કીર્તિ), શ્રી (દિવ્ય જોલા), અને ઉદાહૃતં સ્થમ્ = દિવ્ય ધન, — એવા ૭ ગુણ-ઐશ્વર્યથી સુકત ભગવાન્ શ્રીગુરુ છે. ”

“ ગુરુઃ શિષો ગુરુદેવો ગુરુર્વન્ધુઃ શરોરિણામ્ ।

ગુરુરાત્મા ગુરુર્જોષો ગુરોરન્યન્ન વિષતે ॥ ”

અર્થ :— “ ગુરુ શિવ [છે], ગુરુ દેવ [છે], બ્રાહ્મીઓના બંધુ ગુરુ [છે], ગુરુ આત્મા [છે], ગુરુ જીવ [છે], [સર્વરૂપ ગુરુ છે,] ગુરુથી અન્ય [કશું] છે નહિ ”

“ ગુરુર્વિષ્ણુઃ સત્ત્વમયો રાજસશ્ચતુરાનનઃ ।

તામસો રુદ્રરૂપેણ સૃજત્યયતિ હન્તિ ચ ॥ ”

અર્થ :— “ ગુરુ સત્ત્વમય વિષ્ણુ, રાજસ ચતુરાનન (બ્રહ્મા), અને તામસ રુદ્રરૂપે કરીને [સૃષ્ટિને — જગત-પ્રપચને] સરજે છે, રક્ષે છે અને હણે છે (સહારે છે) (ગજસ - બ્રહ્મારૂપે સૃજે છે, સાત્ત્વિક - વિષ્ણુરૂપે રક્ષે છે અને તામસ - રુદ્રરૂપે સહારે છે) ”

“ ગુરુર્દેવો ગુરુધર્મો ગુરુનિષ્ઠા પરં તપઃ ।

ગુરો પરતરં નાસ્તિ ત્રિધારં કથયामિ તે ॥ ”

અર્થ :— “ ગુરુ દેવ [છે], ગુરુ ધર્મ [છે], ગુરુનિષ્ઠા [એ] ઉત્કૃષ્ટ તપ [છે], ગુરુથી શ્રેષ્ઠ અન્ય [કંઈ પણ] નથી, [એ] ત્રણવાર (એટલે કે ત્રિમલ - નિશ્ચયપૂર્વક) લહેને કહું છું [એવું શ્રીમહાદેવજી શ્રીપાર્વતીજીને કહે છે] ”.

“ શરીરમિન્દ્રિયં પ્રાણમર્યસૃજનચન્ધુતા ।

માતુઃ કુલં પિતૃકુલં ગુરુમેષ પરં સ્મરેત્ ॥ ”

અર્થ :— “ શરીર, ઇન્દ્રિય, પ્રાણ, અર્થ, પોતાના સગા વ્હાવા, માતાનું કુળ, [અને] પિતાનું કુળ-એ [સર્વ] રૂપ શ્રેષ્ઠ ગુરુનેજ ધરવા (એવા સર્વશ્રેષ્ઠ શ્રીગુરુનું જ ધ્યાન કરવું) ”

“ ગુરુભાષઃ પરં તીર્થમન્યતીર્થં નિરર્થકમ્ ।

સર્વતીર્થમયં દેવિ શ્રીગુરોશ્ચરણામ્બુજમ્ ॥ ”

અર્થ :— “ ગુરુભાષ [એ] શ્રેષ્ઠ તીર્થ [છે], અન્ય તીર્થ નિર્ગર્થ [છે], [શ્રીમહાદેવજી શ્રીપાર્વતીજીને સબોધીને કહે છે કે,] હે દેવિ ' શ્રીગુરુનું ચરણકમળ સર્વતીર્થમય [છે] ”

“ નાસ્તિ તત્ત્વં ગુરો પરમ્ ॥ ”

અર્થ :— “ ગુરુથી પર (શ્રેષ્ઠ) [અન્ય કંઈ] તત્ત્વ (સાર વસ્તુ) નથી. ”

“ ગુરુર્બ્રહ્મ ॥ ” [હિતિ શ્રુતિઃ].

અર્થ :— “ ગુરુ બ્રહ્મ [છે] ” [આ શ્રુતિ છે]

“ બ્રહ્મચિદ્ બ્રહ્મૈવ ભવતિ ॥ ” [હિતિ શ્રુતિ].

અર્થ :— “ બ્રહ્મવેત્તા બ્રહ્મજ હોય છે. ” [આ શ્રુતિ છે.]

“ તદ્વિદ્યાદ્દેવતાદીશ્વરસ્તેન ષર્ણિતમ્ ।

યત્તત્તત્યેવ સ્યાત્તદ્વિષ્યપ્રતિવાદિનોઃ ॥ ”

[ક્ષતિ પંચદશી - બ્રહ્માનન્દે આત્માનન્દ પ્ર૦ ૧૨ - શ્લો ૭૦.]

અર્થ :— “ બ્રહ્મવેતા બ્રહ્મરૂપ દેવાથી ઇશ્વર (સમર્થ)

[છે], [તેથી] ને મનાથી (બ્રહ્મ-ઈશ્વરરૂપ બ્રહ્મવેતા ગુરવર્ધથી) જે-જે (ઇષ્ટ-અનિષ્ટરૂપ — વર-શાપરૂપ) બોલાય છે (સ્ત્રી જવાય છે), તે-તે, (તેવું-તેવું ઇષ્ટ અનિષ્ટરૂપ — વર-શાપરૂપ) જ [તેમના] શિષ્ય ને પ્રતિવાદિ [ઉત્તર] ને થાય છે (અર્થાત્ બ્રહ્મવેતા જે ગુરુ છે, તે બ્રહ્મ-ઈશ્વરરૂપ દેવાથી સત્યમંકટપાદિક સામર્થ્યવાન છે, તેથી તેઓ પોતાના શિષ્યને બોધ કે વગભાવના મંકપથી જે ઉપદેશ કરે છે, તે બધું તે જોઈ નેને કરે છે, અને પ્રતિવાદિ પ્રત્યે તેઓ શાપભાવના મંકપથી જે વેર છે — વચન કાઢે છે, તેને બધું, તે જોઈ તે કરે છે । । ખરખર — હરગીત એમજ થાય છે), ”

[આ ‘ પંચદશી ’ - બ્રહ્માનન્દે આત્માનન્દ પ્ર૦ ૧૨ - શ્લો ૭૦ મે છે.]

આવું છે શ્રીસદ્ગુરુદેવનું સ્વરૂપ. માટે મુમુક્ષુને મન-વચન-કર્મથી શ્રીસદ્ગુરુદેવની પૂર્ણ ભક્તિ ખાસ કર્તવ્ય છે. વિરોપત વળી ઉપરોક્ત ‘ પંચદશી ’ ના શ્લોકમાં દર્શાવેલ આવા મર્મથી શ્રીસદ્ગુરુના સેવક - શિષ્ય અહ્યે, તેથી બોધ કે વરના જ ભાગી અહ્યે, નહિ કે દુઃખપ્રતી-પ્રતિવાદિ અહ્યે, જેથી કરીને ખસ શાપજ વહેરવા પડે, તે માટે મુમુક્ષુને ખૂબ આવધ ગઢેલું અને હમેશા ‘ ગુરુગીતા ’ નો આ શ્લોક ધ્યાનમાં રાખવો :—

“ શિષ્યમોષાદ ગુરુમ્બ્રાતા ગુરુકૌવાચ્છિવો ન હિ ।

તસ્માત્સર્વે પ્રયત્નેન ગુરોરાક્ષાં ન લંઘયેત્ ॥ ”

અર્થ :— “ વિદ્યના કૌશલથી ગુરુના ત્રાણ (ઉગાડનાર - રક્ષક)

[દોષ છે] [પરતુ] ગુરુના કૌશલથી શિવજી નથી જ [હોતા], માટે સર્વ પ્રયત્ને કરી ગુરુની આજ્ઞા ઉલ્લંઘવી નહિ. ” અરતુ ।

હવે એ પછી આ શ્લોકો પણ યાદ રાખવા કે :—

“ યસ્ય દેવે પરા મન્નિર્યથા દેવે તથા ગુરૌ ।

તત્સંવતે કાર્યના દ્વારોઃ પ્રકાશન્તે મહાત્મનઃ ॥ ”

અર્થ :— “ [આ ‘ ગુરુગીતા ’ નો ૭ મો શ્લોક છે, શ્રીમદ્વાદે-૧૭ શ્રીપાર્વતીજી પ્રતિ કહે છે; મૂળ તો આ શ્લોક ઉપનિષદ-મંત્ર - ક્ષતિ-પાઠ્ય છે :—] જેને દેવમાં (શ્રીપરમેશ્વર વિશે) પરમ

લક્ષિ [હોય છે, અને] જેવી દેવતા (પરમાત્માત્મા), તેવી [જ] ગુરુતા, [ખસ] તે મહાત્માનેજ આ કહેલા અર્થો (તત્ત્વજ્ઞાનના સંપૂર્ણ અર્થો) પ્રકાશે છે (સમ્યક્ રીતે સમજાય છે) ’

“ યદ્યપ્યધીતા નિગમા પઢઙ્ગાન્યાગમા પ્રિયે ।

અધ્યાત્માદીનિ શાસ્ત્રાણિ જ્ઞાન નાસ્તિ ગુરુ ધિના ॥ ”

અર્થ :— “ [શ્રીમહાદેવજી શ્રીપાર્વતીજીને સમોધીને કહે છે —] હે પ્રિયે ! યદ્યપિ નિગમો (વેદો) પડગો (શિક્ષા, કૃપ, વ્યાકરણ, નિરૂક્ત, ઇદસૂ અને જોતિરૂ, — એ વેદોના જ અંગો), આગમો (તરો) [તથા] અધ્યાત્મ (વેદાન્ત — ઉપનિષદ) આદિ શાસ્ત્રો અધીત (લખેલ) હોય છે, તથાપિ ગુરુ વિના જ્ઞાન નથી ”

“ કિમત્ર યહુનોક્તેન શાસ્ત્રકોદિશતૈરપિ ।

દુર્લભા ચિત્તચિદ્યાન્તિધિના ગુરુકૃપા પરામ્ ॥ ”

અર્થ :— “ અત્ર વધુ કહેવાથી શુ ? સેકડો-કરોડો શાસ્ત્રોથી પણ ચિત્તની વિશ્રાન્તિ મહતી ગુરુ-કૃપા વિના દુર્લભ [જ] છે ”

“ ગુરુસતોષણાદેષ મક્તો મઘતિ પાર્વતિ ।

અણિમાદિપુ મોઘૂત્રં કૃપયા દેષિ નાયતે ॥ ’

અર્થ :— “ [શ્રીમહાદેવજી કહે છે,] હે પાર્વતિ ! ગુરુને મતોપવાથીજ [શિષ્ય] મુક્ત થાય છે, હે દેવિ ! [ગુરુની] કૃપા વડે અણિમાદિ (૧ અણિમા, ૨ મહિમા, ૩ લવિમા, ૪ ગરિમા, ૫ પ્રાપ્તિ, ૬ પ્રાપ્ત્ય, ૭ ધશિત્વ ૮ વશિત્વ એ અણિમાદિ અષ્ટ મહાસિદ્ધિ) નિષે [શિષ્યનું] ભોખૂતન થાય છે (અર્થાત્ દુર્લભ — દુષ્પ્રાપ્ય એવી જે અણિમાદિ અષ્ટ મહાસિદ્ધિઓ છે, તે પણ ગુરુ-કૃપાથી શિષ્ય સહેલાઈથી મેળવે છે અને ભોગવે છે) ”

અહીં આગળ આપણે ‘ગુરુ-કૃપા હિ કેવલમ્’વાળું ગાન ગાયા વગર રહેવાનું નથી મઠે આતો, ગાઇએ —

॥ ગુરુ-કૃપા હિ કેવલમ્ ॥

(રાગ વાગેશ્વરી—તાલ દાદરા.)

ગુરુ-કૃપા હિ કેવલમ્ ; ।

તદ્દિત્તં સર્વમસત્ , શાસ્ત્રપ્રમાણમિદમ્ ॥ (ધ્રુવ)

નાશકયં કિમપિ તત્ર , ગુરુ-કૃપા વર્ષતિ યત્ર ; ।

દુર્લભમપિ સુલભમત્ર , — સર્વસિદ્ધિસંપદમ્ . ॥ ગુરુ ૦ । ૧ ॥

જીવભાવો દૂરં ગતઃ , શિવભાવો મર્યાગતઃ ; ।

‘સુદૃઢ’-રૂપા ‘પરમાનન્દ’-ભવતારણ-કારણમ્ ॥ ગુરુ ૦. ॥ ૨ ॥

x x x ————— ઝ ————— x x x

“ દુર્લભો વિપયત્યાગો, દુર્લભ તત્ત્વદર્શનમ્ ।

દુર્લભા સદગ્જાવસ્યા, સદગુરોઃ કરુણાં વિના ॥ ”

[હિતિ ‘ઘટયોગપ્રદીપિકા’ - ચતુર્થાપદેશ, શ્લોક ૧.]

અર્થઃ— “ મહાગુરુની-કરુણા વિના (૧) વિપયતે ત્યાગ (વૈરાગ્ય) દુર્લભ [છે], (૨) તત્ત્વત્વં દર્શન (સાક્ષાત્કાર-જ્ઞાન) દુર્લભ [છે] [અને] (૩) મહામવસ્થા (જીવન્મુક્તિ સ્થિતિ) દુર્લભ [છે] ” [હિતિ ઘટયોગપ્રદીપિકા - ચોથો ઉપદેશ, શ્લોક ૬.]

ઉપર ‘ચોક્કમા બનાવેલ ‘વિપયત્યાગ’ ‘તત્ત્વદર્શન’ અને ‘મહામવસ્થા’ એ ત્રણ વસ્તુ યા ન્થિતિ ઉતારોતાર દુર્લભ - અત્યંત દુર્લભ ખરી, પણ તે દુર્લભ - તેની દુર્લભતા ક્યા સુધી ? — બસ ‘સદગુરોઃ કરુણાં વિના’ — મહાગુરુની કૃપા ન થાય ત્યા સુધીજ. પછી તો — મહાગુરુની કૃપા થયે એ ત્રણે વસ્તુ કે સ્થિતિ દુર્લભ નહિ પણ સુલભ થઈ જાય છે મારેજ આપણે ગાંધએ છીએ કે, ‘ગુરુ-કૃપા હિ કેવલમ્’. ॥ ઝ-ગુરુ ઝ ॥

॥ બોલ — શ્રીમદ્ગુરુદેવકી જય ! ॥

હવે, આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ગુરુદેવનું અરૂપ જાળ્યા પછી — તેમના રસપ્રપ્ત માહાત્મ્ય-જ્ઞાન મેળવ્યા પછી આખરે હૃદયમાં શ્રદ્ધા-ભક્તિ-પ્રેમ પુરઃનર ભાવ-ભીના થઈ મન-વચ-કર્મથી તેમની સ્તુતિ-વંદના ઃગીએ, જેવી ઃગીને તેમની પરમ પ્રમજતા કે પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરી દૈનાર્ય થઈએ —

(ઝ) નમામિ સદ્ગુરં શાન્તં પ્રત્યક્ષં શિવરૂપિણમ્ ।

શિરસા યોગપીઠસ્યં મુનિકામાર્ચમિદ્ધિદમ્ ॥ ૧ ॥

શ્લોકના અર્થઃ—

શાંત, પ્રત્યક્ષ (સાક્ષાત્) શિવરૂપ, યોગાત્મનાઝઢ, મોક્ષ-કામ-અપની મિદ્ધિને દેનાર શ્રીમદ્ગુરુને શિરસા (મન્તક વડે) નમન કરું છું. ૧.

- (ૐ) યસ્માદનુગ્રહં લબ્ધ્વા મહદજ્ઞાનમુત્સૃજેત્ ।
તસ્મૈ શ્રીદેશિકેન્દ્રાય નમઃશ્રામીષ્ટસિદ્ધયે ॥ ૨ ॥
- (ૐ) ત્વં પિતા ત્વં ચ મે માતા ત્વં બન્ધુસ્ત્વં ચ દેવતા ।
સંસારપ્રીતિમદ્ભાય તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥ ૩ ॥
- (ૐ) જ્ઞાનશક્તિસમારૂઢતત્ત્વમાલાવિભૂષિણે ।
ભુક્તિમુક્તિપ્રદાત્રે ચ તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥ ૪ ॥
- (ૐ) અનેકજન્મસંપ્રાપ્તકર્મધર્મવિદાહિને ।
જ્ઞાનાનલપ્રભાવેણ તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥ ૫ ॥
- (ૐ) ન ગુરોરધિકં તત્ત્વં ન ગુરોરધિકં તપ ।
તત્ત્વં જ્ઞાનાત્પરં નાસ્તિ તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥ ૬ ॥

જેમની પાસેથી અનુગ્રહ મેળવીને [શિષ્ય] મહાન અજ્ઞાનને ત્યજે છે, તે શ્રીગુરુવરને અભીષ્ટ (ઇષ્ટાર્થ)-સિદ્ધિ અથે નમસ્કાર ૨

[હે ગુરો !] ત્હમે મ્હાગ પિતા ને ત્હમે મ્હારા માતા, ત્હમે બન્ધુ ને ત્હમે દેવતા [છો], મંસાર (પ્રવાહરૂપે વહેતા દસ્યમાત્ર)ની પ્રીતિ (આમકિત)નો (એટલે કે મમાનસકિતિનો અથવા તો સંસારની મત્ય ત્વબુદ્ધિનો) ભગ (નાશ) કરવાને (અગર જીત્ને અર્થ એ કે, સમાપ્રીતિનો ભગ કરનાર એવા) તે શ્રીગુરુને (તુજને) નમસ્કાર ૩.

જ્ઞાનશક્તિમા સમ્યક્ આરૂઢ (અગર, જ્ઞાનશક્તિએ ઢરીને ઉત્તત), તત્ત્વ (પ્રકૃતિ, મહદ્ આદિ વિવિધ તત્ત્વો)ની માળાએ કરીને વિભૂષિત (અવકૃત) (અગર તો, બ્રહ્માત્મતત્ત્વરૂપી માળાએ કરીને વિભૂષિત — અવકૃત, એટલે કે, પોતે બ્રહ્માત્મસ્વરૂપરૂપે દેહીધ્માન — સુશોભિત), તથા ભુક્તિ-મુક્તિના પ્રદાતા (આપનાર) તે શ્રીગુરુને નમસ્કાર ૪.

અનેક જન્મોથી સારીપેકે પ્રાપ્ત થયેલ કર્મ-ધર્મોને જ્ઞાનરૂપ અગ્નિના પ્રભાવે કરીને વિશેષરૂપે બાળનાર તે શ્રીગુરુને નમસ્કાર ૫.

ગુરથી (એટલે કે, શ્રીગુરુના સ્વરૂપથી) અધિક [યોગ] તત્ત્વ (સાર વગ્તુ) નથી, ગુરથી (એટલે કે, શ્રીગુરુની સેવા-શુશ્રૂષાથી અધિક [યોગ] તપ નથી, જ્ઞાનથી (એટલે કે, ‘ શ્રીસદ્ગુરુજ બ્રહ્મરૂપ છે ’ એવું જાણવારૂપ જ્ઞાનથી) યેષ (જીજ્ઞુ કંઈ) તત્ત્વ (એટલે કે, ગુરથી લિન એવું નિર્ગુણ-નિગકાર-અવિનાશી ઇલાહિક ધર્મ કે સ્વરૂપવાળું બ્રહ્માત્મતત્ત્વ—બ્રહ્મતત્ત્વ) નથી, તેવા શ્રીગુરુને નમસ્કાર. ૬.

- (૩૩) મતાય ઓજગતાયો મદ્ગુરુ ઓજગદ્ગુરુ ।
સ્નાત્મેય સર્વમૂતાત્મા તસ્મૈ ઓગુરવે નમઃ ॥ ૭ ॥
- (૩૪) ગુરુમધ્યે સ્થિતં વિશ્વં વિશ્વમધ્યે સ્થિતો ગુરુઃ ।
ગુરુશ્ચ નમસ્તેઽસ્તુ તસ્મૈ ઓગુરવે નમઃ ॥ ૮ ॥
- (૩૫) અચ્યુતાય નમસ્તસ્મૈ ગુરવે પરમાત્મને ।
સ્વારામોનપતેન્દ્રમા દત્ત યેતાચ્યુતં પદમ્ ॥ ૯ ॥
- (૩૬) નમોઽચ્યુતાય ગુરવેઽજ્ઞાનધ્વાન્તિકમાનયે ।
શિષ્યસન્માર્ગપટયે કૃપાપીયુપસિન્ધયે ॥ ૧૦ ॥

મહારા નાય (નામી) [એ] શ્રીગગનાય (એટલે કે, આગળ જગતના નાય — નામી), મહાગ ગુરુ [એ] શ્રીગગદ્ગુરુ (અર્થ ૬ માગ વિશ્વને પૂજ્ય) [શ્રીગુરુ] મહારા પોતાના આત્મા પર [છે] (અર્થાત્ 'અહ ગુરુસ્મિ' = 'હું ગુરુ છું,' અગર તો 'અહમેષ ગુરુ, ગુરુદેવ અહમ્' = 'હું ગુરુ ને ગુરુજી' એના ગેમ્મેષ્ણો શ્રીગુરુ સ્નાત્મારૂપ છે), [અને વળી] મારા નામી ॥ [પા.] આત્મારૂપ [છે] (અર્થાત્ 'સર્વ ગુરુસ્મિ' = 'મરું ગુરુરૂપ છે', અગર તો 'સર્વમેષ ગુરુ, ગુરુદેવ સર્વમ્' = 'મર્વજી ગુરુ ને ગુરુજી મરું એમ એ.એ.એ.કપલે શ્રીગુરુ સર્વ પ્રાણીના આત્મારૂપ), તેના શ્રીગુરુને નમઃકાર ૭

ગુરુ માટે (અધિદાન મહાર્ગન્યસરૂપ શ્રીગુરુમા) વિશ્વ [કનક રહેતી નરૂપની પેઠે] રહેલું [છે] [અને] વિશ્વમાટે [મહાર્ગની આત્મા-આણમા — આલુએ આલુ વ્યાપી રહેતી કનકની પેઠે] ગુરુ (શ્રીમદ્ગુરુ મહાર્ગન — મહાર્ગનરૂપ શ્રીગુરુ) [નામ થઈ] રહેતી [છે], [માટે ગુરુરૂપ વિશ્વ છે અને વિશ્વરૂપ ગુરુ છે], [તે] હે ગુરુરૂપ વિશ્વ ! તને નમઃકાર દો, [તેમ] તે (એટલે કે, અધિદાન — વ્યાપ — મહાર્ગનરૂપ — વિશ્વરૂપ તેના) શ્રીગુરુને [પા.] નમઃ ૧૦ [દો.] ૮

આત્માનિશાન્તિરૂપ રહેતા પદની ધ્વજાવાગાઓને જેમણે અચ્યુત (અનિરૂપ — અનિશાન્તી) પદ આપેલું છે, તેના અચ્યુત (અનિશાન્તી તરફ) — પદમ તમ (પાગલનારૂપ) ગુરુને નમઃકાર ૯

અચ્યુત (અનિશાન્તી તરફરૂપ), આત્માનરૂપ અધિકારને માટે દો (અનિશાન્તી) સૂરૂપ, શિષ્યને સન્માર્ગ (એટલે, તરસ્સરૂપ મહાર્ગ) બતાવવામા ગુરુની, કૃપારૂપ પીયુષ (અમૃત)ના મિન્દુ (માગ) [એના] ગુરુને (શ્રીમદ્ગુરુને) નમઃકાર ૧૦

ૐ અચ્યુતાય ગુરવે શિષ્યસંતારહેતવે ।

ભક્તકાર્યેયકસિદ્ધાય નમસ્તે ચિત્સુખાત્મને ॥૧૧॥

આ પ્રભાણે વાણી વડે ઉપરના શ્લોકોનો પાઠ કરતા, મન વડે શ્લોકોનો અર્થ સમજતા ને શ્રીગુરુસ્વરૂપનું ધ્યાન કરતા, તથા શરીર વડે નમસ્કાર—સાષ્ટાંગ દડવત્ પ્રણામ કરતા શ્રીમદ્ગુરુપરમાત્માની સ્તુતિ—નદના લક્ષિત મન—વચ—કર્મથી કરી રહ્યા પત્રી એ હાથ જોડીને ગદ્ગદ્ શ્લોકો..... - ॥ અન્તે એક પ્રાર્થના ॥ -

અયં મયાઙ્ગલિર્વદ્ધો દયાસાગરસિદ્ધયે ।

યદનુગ્રહતો જન્તુશ્ચિત્રસંસારમુક્તિભાક્ ॥

અજ્ઞાનતિમિરાન્ધસ્ય વિપયાક્રાન્તચેતસઃ ।

જ્ઞાનપ્રભાપદાનેન પ્રસાદં કુરુ મે પ્રભો ॥

— ૐ —

શ્લોકોના અર્થ :—

ૐકારસ્વરૂપ (‘ૐ’=‘ઐશ્વ’ ધાતુ = રક્ષતુ to protect અર્થે રક્ષતિ इति ‘ઐશ્વ’ = રક્ષે છે — રક્ષણ કરે છે એ ‘ઐશ્વ’, એવા રક્ષણ કરનાર ૐકારસ્વરૂપ), અચ્યુત અવિનાશી સ્વરૂપ), શિષ્યના સમ્યક્ તારણના હેતુરૂપ (એટલે કે, શિષ્યોનો ઉદ્ધાર કરનાર), ભક્તના કાર્ય કરવામાં એક (અદ્વિતીય) સિદ્ધરૂપ (અર્થાત્ અમોઘ સફળવાળા), જ્ઞાન તથા આનંદસ્વરૂપ (અર્થાત્ સન્નિધાનદ પગથાડ સ્વરૂપ) [એના] આપ ગુરુને (શ્રીમદ્ગુરુદેવને) નમસ્કાર ૧૧.

જેમના અનુગ્રહથી પ્રાણી [આ] ચિત્ર (વિચિત્ર) સમારને વિષે મુક્તિના લાગી [યામ છે], [તે શ્રીસદ્ગુરુની] દયાના સાગરની સિદ્ધિને અર્થે મહારાથી આ અજ્ઞપિ બદ્ધ થયેલ છે (અર્થાત્ હું હાથ જોડું છું.).

અજ્ઞાનરૂપ અધકારથી (અથવા તો, અજ્ઞાનરૂપ ‘તિમિર’—રેગથી) અધ [થયેલા], [તથા] વિપયોથી (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ • એ પચ વિપયોથી) પરાભવ પામેલા ચિત્તવાળા મૂળે (મહારા પર) હે પ્રભો ‘ જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશના પ્રદાન (દાન) વડે પ્રસાદ (કૃપા) કરો ’. — ૐ —

॥ જય શ્રીગુરુપદ્મકં સ્તોત્રમ્ ॥

કલત્રં ધનં પુત્રપોષાદિસર્વં,

મૃદં ચાન્ધયાઃ સર્વમેતદ્દિ જાતમ્ ।

ગુરોરંધ્રિપદ્મ મનઘોષ્ણ લઘ્નં,

તત્ત્વં કિં તત્ત્વં કિં તત્ત્વં કિં તત્ત્વં કિમ્ ॥૧॥

પદંગાદિવેદો મુખે શાસ્ત્રવિદ્યા,

કવિત્વાદિગચ્છ સુપથં કરોતિ ।

ગુરોરંધ્રિપદ્મે મનઘોષ્ણ લઘ્નં,

તત્ત્વં કિં તત્ત્વં કિં તત્ત્વં કિં તત્ત્વં કિમ્ ॥૨॥

ધિવેદોષુ માન્ય સ્વવેદોષુ ધન્યં,

સદાચારનિત્યઃ સુવૃત્તિર્નિચામ્ય ।

[(યદ્વા -) સદાચારવૃત્તપુ મત્તો ન ચામ્યઃ ।]

ગુરોરંધ્રિપદ્મે મનઘોષ્ણ લઘ્નં,

તત્ત્વં કિં તત્ત્વં કિં તત્ત્વં કિં તત્ત્વં કિમ્ ॥૩॥

અર્થ :-

॥ હવે 'શ્રીગુરુપદ્મકં' સ્તોત્ર ॥

શ્રી, ધન, પુત્ર-પૌત્રાદિ તમામ, મૃદ, બધુવર્ગ એ સર્વ
[વળી એ સિવાય 'શરીરં સુરૂપમ્' = 'મુદર - રૂપાણુ શરીર']
આદિક તમામ] ગ્રાહ્ય થાય, પણ શ્રીગુરના ચગ્ગુકમળ વિશે મન બેન
લાગ્યુ, તો પછી, તેથી શુ ? તેથી શુ ? ? તેથી શુ ? ? ? તેથી શુ ? ? ? ?
(અર્થાત્, એ સર્વથી શુ ? - એ સર્વ શા કામ નુ ? ? - અરે !
કાર્ષ્ણ નહિ.) ૧

૭ અગ્રો - શિક્ષા, કંપ, વ્યાકરણ, નિરૂક્ત, હૃદય ને
ત્યોનિ - એ ૭ અગ્રો આદિમા હોય એવા વેદો (અર્થાત્, ૭
અગ્રો મહિન વેદો), [તથા ખીન] ગામ્વતી વિદ્યા મુખે [હોય],
આદિમા કનિન હોય તેવુ ગણ, [તથા] આરૂ પછ કહે (ગ્વે),
પરંતુ ગુરના ચગ્ગુકમળમા મન બે ન લાગ્યુ, તો પછી તેથી શુ ?
તેથી શુ ? ? તેથી શુ ? ? ? તેથી શુ ? ? ? ? (અર્થાત્, એ સર્વથી શુ ?
- એ સર્વ શા કામ નુ ? ? - અરે ! કાર્ષ્ણ નહિ - નિર્ગર્થ ન જ છે). ૨.

પરંતેશમા માન્ય [યપો દોષ] (માન પાપો હોય), પોતાના
દેશમા ધન્ય [અગ્રનો દોષ], નિત્ય મદ્યાચાર [પાત્રનો દોષ],
'શુશ્રુતિ' એટલે માત્ર વર્ણન - આચરણ અગર તો શુદ્ધ આશ્રવિકા
વાળો, નહિ કે અ-ય, (અયવા-પાદા-નર - સદાચાર-વૃત્તિઓમા

ક્ષમામંડલે મૂપમૂપાલવૃન્દં,

સદા સેવતે यस્ય પાદારવિન્દમ્ ।

[(યદ્વા -) ક્ષમામંડલે મૂપમૂપાલવૃન્દે ,

સદા સેવિતં यस્ય પાદારવિન્દમ્ ।]

ગુરોરંધ્રિપદ્યે મનઞ્ચેન્ન લભં,

તતઃ કિં તત કિં તત કિં તત કિમ્ ॥૪॥

ન ધોગે ન યોગે ન ઘા રાજ્યધોગે,

ન કાન્તાસુખે નૈવ ચિત્તેષુ ચિત્તમ્ ।

ગુરોરંધ્રિપદ્યે મનઞ્ચેન્ન લભં,

તત કિં તત કિં તત કિં તત કિમ્ ॥૫॥

યશો મે ગતં દિક્ષુ દાનપ્રતાપા,-

જ્ઞગદ્વસ્તુસર્વં કરે યત્પ્રસાદાત્ ॥

ગુરોરંધ્રિપદ્યે મનઞ્ચેન્ન લભં,

તતઃ કિં તત કિં તત કિં તતઃ કિમ્ ॥૬॥

મત્ત, નહિ કે અન્ય), [એવો હોય], પરંતુ ગુરુના ચરણકમળમા મન લાગ્યું નહિ, તો પછી, તેથી શુ ? તેથી શુ ? ? તેથી શુ ? ? ? તેથી શુ ? ? ? ? (અર્થાત્ એ સર્વ નકામું જ છે) ૩

પૃથ્વીમંડલમા મોટા-મોટા ગામ-રજવાડાઓનો મમૂલ જેનું ચરણકમળ સદા સેવતા હોય (અથવા-પામન-તર - પૃથ્વીમંડલમા સમર્થ રાજાઓના સમહોએ કરીને જેનું ચરણારવિંદ સદા સેવાતું હોય), [એવો પ્રતાપી પુરૂષ હોય] છતાં પણ જો મન શ્રીમદ્ગુરુ-દેવના ચરણકમળમા લાગ્યું નહિ, તો પછી, તેથી શુ ? તેથી શુ ? ? તેથી શુ ? ? ? તેથી શુ ? ? ? ? (અર્થાત્, એ સર્વ શા કામનું ? શુ એ બધું લાગરૂપ નહિ ?.....) ૪.

ચિત્તનબોગમા (વ્યયોના ઉપભોગમા), નયોગમા (વિવચનપદાર્થની પ્રાપ્તિરૂપ યોગમા), ન તો ગાન્ધ્યબોગમા (ગાન્ધ્યના ઉપભોગમા), ન કાન્તાસુખમા (સ્ત્રીસુખમા), તેમજ ન તો ચિત્તમા, [બમ કશામા નથી, મતલબ કે એવો ભારે વિક્રાંત હોય,] તોપણ ગુરુના ચરણારવિંદને વિષે મન લગ્ન ન થયું, તો પછી તેથી શુ ? તેથી શુ ? ? તેથી શુ ? ? ? તેથી શુ ? ? ? ? (અર્થાત્, બસ બધું વ્યર્થ જ છે) ૫

દાનના પ્રતાપે કરીને મ્હારો યશ દિશાઓમા પ્રમરી ગયો છે, [તથા] જેમના પ્રસાદથી (કૃપાથી) જગત્પત્ની સર્વ પરંતુ ક્રાંતબગત (હન્ટબગત) છે, [એવા] ગુરુના ચરણકમળ વિષે મન ન લાગ્યું, તો પછી તેથી શુ ? તેથી શુ ? ? તેથી શુ ? ? ? તેથી શુ ? ? ? ? (બસ કંઈજ નહીં) ૬.

અરુણ્યે નિવામ દ્વયેહે ચ કાર્યો,

ન દેહે મનો વર્તતે મે અનાયે ॥

ગુરોરંધ્રિપદ્રે મનઘ્રેત્ર લગ્ન,

તત રિ તત કિ તત કિ તત કિમ્ ॥૭॥

અનઘ્યાંણિ રત્નાનિ યુજ્ઞાનિ સમ્યગ્,

સ્મારિત્રિગિતા કામિની યામિનીષુ ॥

ગુરોરંધ્રિપદ્રે મનઘ્રેત્ર લગ્ન,

તત કિ તત કિ તત કિ તત કિમ્ ॥૮॥

ગુરોરુદ્ધક ચ પઠેત્પુણ્યદેહી, યતિર્નૃપતિર્બ્રહ્મચારી ચ ગેહી ।

લભેદ્ ઘાઙ્ગિતાયે પરબ્રહ્મમોહ્ય, ગુરોરભ્યાંગે મનો યસ્ય
લગ્નમ્ ॥૯॥

[દ્વિતી ધ્રીમત્પરમહંસપરિબ્રાજજાત્રાર્ય ધ્રીમચ્છંકરાચાર્ય

અા૩ મન [તે] અનાય [એન] દેહને વિશે (દેહ તથા
તત્ત્વમ્ ધ્રી, ગુરુ, વા, રૂઢ આઙ્ગિતે વિશે) ન દેહે, [તો પછી]
વનમા કે યોનાના વગ્મા [એન ન] નિવામ કરાય, (મતનખ કે,
આહે વનમા વસુ કે યોનાના વગ્મા, ગમે ત્યા નુ, મુખા જ છુ,
એમ ગગાય તો પશુ) ગુના મન્યુપદમા મન તો ન લગ્ન થયુ,
તો પછી, તેથી ન? તેથી શુ?? તેથી શુ??? તેથી????
(મતનખ ધ્રીગુરુ-અગ્નિમરોગની વિશુદ્ધ ભક્તિ તથા મેવા-શુશ્રૂષા
સિદ્ધિ અસુ નમસુ જ છે) ૭

મહામત્સરાન્ ગતો સમ્યક્ યુક્ત (એટલે, ગ્રામ) [રોય],
ગતિઓમા ધામિનીને મારી પેટે આનિગન કર્યું [રોય], (અર્થાત્
ઔદિ મુખ-વૈભવ મપૂર્ણ તથા રોય, પશુ) ગુના પદપદને મન
લગ્ન ન થયુ તો પછી, તેથી શુ? તેથી શુ?? તેથી શુ???
તેથી શુ???? (નનનમ -, વૈભવદિ- મર્મ આધત મિથ્યા છે,
ત્યાર એ વીગુરુ-પદ્યુકગની નિામ પ્રેમભક્તિ તથા શુશ્રૂષા
મળી ન) ૮

[આ] ગુના અટકતો જે પુણ્યમાન દેહી (રેહધારી મનુષ્ય)
પાદ -, [અને] ગુના બનાવેના માર્ગે જેનું મન મનમ્ [રોય],
[તે] યતિ, શૂપતિ, બ્રહ્મચારી કે ગૃહી [રોય], ધર્મિજન અર્થ
[૮૧] પનન-મુખ (પગમાન-૬) પામે છે ૯

[૬નિ (આ) શ્રીમાન પનમદમ (એને નીગ-લીગવત
નિત્યનિત્યનો વિવેક કરનામા શ્રેષ્ઠમ-ગગલસ જેવા અનિમમર્થ),

ધિરચિત્ત ઓગુરોરણ્કં સમાપ્તમ્ ॥ ઓં ગુરુ ઓં ॥]

— x x x ઓં x x x —

— ॥ બસ, હું તો એક શ્રીસદ્ગુરુનેજ સેવું છું ॥ —

* અભ્યસ્તૈઃ કિમુ દીર્ઘકાલવિમલૈર્વ્યાધિપ્રદૈર્દુષ્કરૈઃ

પ્રાણાયામશતૈરનેકરુરૈર્દુ સ્વાત્મકૈર્દુર્જયઃ ।

યસ્મિન્નભ્યુદિતે વિનશ્યતિ વલી વાયુઃ સ્વયં તત્ક્ષણાત્

પ્રાપ્યેતં સહજસ્વભાવમનિશં સેવે તમેકં ગુરુમ્ ॥

— ઓં —

— ॥ સમિચ્છાનંદસ્વરૂપ શ્રીસદ્ગુરુદેવનાં પદપંકજે પુનઃ

પુનઃ પ્રણતિ હજો ! ॥ —

x નિત્યં શુદ્ધં નિરામાસ નિરાકાર નિરંજનમ્ ।

નિત્યબોધચિદાનન્દં ગુરુ બ્રહ્મ નમામ્યહમ્ ॥ ૧ ॥

પગિનાજકાચાર્ય (એટલે ત્યાગીજનોના સમર્થ ગુરુ), હગત્રાન્ શ્રીશકગચાર્યવિરચિત ‘શ્રીગુરુનું’ અષ્ટક’ સમાપ્ત થયું]

— x x x ઓં x x x —

* આ શ્લોક ‘ગુરુગીતા’નો ૮૮ મો છે એનો અર્થ —

દીર્ઘકાળે કરીને વિમળ (નિર્મળ) બનાવનાર, વ્યાધિપ્રદ (રોગજનક), દુષ્કર (કપરા), અનેક સાધનોની અપેક્ષા ગાખનાર, દુઃખરૂપ (કઠણ - troublesome - hard), [અને] દુર્જય (દુ સાધ્ય) [એવા] સેકડો પ્રાણાયામોના અભ્યાસથી શુ ? (શુ પ્રયોજન ?) જેના [હૃદયમાં] પ્રકટ થયે બળનાન્ વાયુ સ્વયં (સ્વતઃ - આપોઆપ) તત્ક્ષણાત્ (તત્કાળજ - તેજ ધડીએ) વિનાશ પામે છે, [તે] એ સહજસ્વભાવ (સહજસ્વરૂપ) ને પામીને [૬] એક (માત્ર) તે ગુરુને [જ] અહર્નિશ (નિરતર) સેવુ છું

— ઓં —

x આ શ્લોકો બધા ‘ગુરુગીતા’ના છે અર્થ નીચે પ્રમાણે છે —

નિત્ય (એટલે, ત્રિદાળાબાધિત - ત્રણે કાળમાં એકરમ ગહેના), શુદ્ધ (એટલે, માયામળથી ગ્હિત), નિગલાસ (એટલે, સૂર્ય-ચન્દ્રાદિકના પ્રકાશ સમ લૌકિક પ્રકાશથી રહિત), નિગમ (એટલે, આકાશગ્હિત), નિરંજન (એટલે, માયારૂપ અજનથી રહિત, અર્થીત્, નિર્લેપ), નિત્ય બોધ (જ્ઞાન) તથા ચિદાનંદસ્વરૂપ, બ્રહ્મસ્વરૂપી ગુરુને (અથવા તો, શ્રીમદ્ગુરુબ્રહ્મને) ૬ નમસ્કાર કરે છું ॥૧॥

• સત્યાનન્દસ્વરૂપાય વૌધૈકમુરારિણે ।

નમો વેદાન્તવૈષ્ણાય ગુરવે ઘુઙ્ગિસાક્ષિણે ॥ ૨ ॥

શ્રીગુરં પરમાનન્દં વન્દે આનન્દવિગ્રહમ્ ।

યસ્ય સંનિધિમાત્રેણ ચિદાનન્દાયતે મનઃ ॥ ૩ ॥

નમોઽસ્તુ ગુરવે તુભ્યં સહજાનન્દરૂપિણે ।

યસ્ય વાગમૃતં દન્તિ વિપં સંસારસંજ્ઞકમ્ ॥ ૪ ॥

આનન્દમાનન્દકરં પ્રસન્નં, જ્ઞાનસ્વરૂપં નિજભાવયુક્તમ્ ।

યોગીન્દ્રમોહ્યં ધવરોગવૈથં, શ્રીમદ્ગુરં નિત્યમહં નમામિ ॥૫॥

વન્દે ગુરુજ્ઞાં ચરણારવિન્દં, સંદર્શિતસ્વાત્મસુખામ્બુધીનામ્ ॥

જનસ્ય ચેપાં ગલિકાયમાનં, સંસારદ્વાલાહલમોહશાન્ત્યૈ ॥૬॥

સત્ય-આનન્દસ્વરૂપ (એટલે, સત્ અને આનન્દ જેમનું સ્વરૂપ છે એવા, આહો આગળ ‘સત્’ અને ‘આનન્દ’ એ બેનોજ ઉત્કલેષ છે પણ, પણ તેમ છતાં એ બેથી ‘ચિત્’નું પણ ઉપલક્ષણ સમગ્ર લેવાનું છે, અને તેમ કરતાં અર્થ એવો થાય છે કે, સત્-ચિત્-આનન્દસ્વરૂપ અર્થાત્ સત્ચિદાનન્દસ્વરૂપ જેમનું છે એવા), બોધ (એટલે, તત્ત્વજ્ઞાન)રૂપ, એક (એટલે, અદ્વિતીય - અનુપમ) સુખના કરનાર (એટલે, દાતા), વેદાન્ત વડે ત્રણવા યોગ્ય (અર્થાત્ વેદાન્ત વડે જેમનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ બાણી શકાય છે એવા), [તથા] શુદ્ધિના માફી [એવા] ગુરને (શ્રીમદ્ગુરુદેવને) નમસ્કાર [હજો !] ॥૨॥

જેના માનિધ્યમાત્રથી મન ચિદાનન્દી (જ્ઞાન તથા આનન્દ-રૂપ) બને છે, [એવા] પરમાનન્દરૂપ, આનન્દવિગ્રહવાળા શ્રીગુરને [હું] વદન કરું છું. ॥ ૩ ॥

જેમનું વચનામૃત ‘મસાગ’મંશાવાળા (જન્મ-મરણપર પરાશર સંમતાત્મક) નિપને હશે છે, [એવા] મહાત્મનન્દરૂપ (સ્વભાવસિદ્ધ આનન્દસ્વરૂપ) આપ શ્રીગુરુદેવને નમસ્કાર દો ! ॥ ૪ ॥

આનન્દસ્વરૂપ, આનન્દ કરનાર, પ્રસન્ન, જ્ઞાનસ્વરૂપ, નિજભાવયુક્ત (એટલે, શ્રદ્ધાભાવયુક્ત - શ્રદ્ધામૃત), યોગીઓના ધર્મિયર, મૃતિ કરવા યોગ્ય, મમારૂપ રોગના વૈદ્ય (મટાડવાવાળા વૈદ્ય) [એવા] શ્રીમદ્ગુરને નિત્ય હું નમન કરું છું ॥ ૫ ॥

સ્વસ્વરૂપસુખરૂપ સમુદ્રને દેખાડનાર [અને] જનના (એટલે કે, શિષ્યના - સેવકના) જાના) મંમારૂપ દાલાદલ (રિય - ઝેર)ના મોહ (મૂર્તિ)ની શાંતિ માટે જે નિવિઘ્ન આપવિરૂપ છે, તે (અર્થાત્, એવા)

સચ્ચિદાનન્દરૂપાય વ્યાપિને પરમાત્મને ।

નમઃ શ્રીગુરુનાથાય પ્રકાશાનન્દમૂર્તયે ॥ ૭ ॥

આઘ્રહસ્તમ્બપર્યન્તં પરમાત્મસ્વરૂપકમ્ ।

સ્થાવરં જંગમં ચૈવ પ્રણમામિ જગન્મયમ્ ॥ ૮ ॥

॥ “ૐ ગુરુઃ ૐ” ॥

— x x ૐ x x —

॥ હવે, હેલી એજ માગણી કે :— ॥

॥ નિવસતુ મયિ નિત્યં શ્રીગુરોર્દિવ્યદૃષ્ટિઃ ॥

સકલભુવનભંગસ્થાપનાસ્તંભયદ્રિઃ

સકરુણરસદૃષ્ટિસ્તત્ત્વમાલાસમદ્રિઃ ।

સકલસમયદૃષ્ટિઃ સચ્ચિદાનન્દદૃષ્ટિ-

નિવસતુ મયિ નિત્યં શ્રીગુરોર્દિવ્યદૃષ્ટિઃ ॥

॥ ૐ જ્ઞાન્તિ ! જ્ઞાન્તિઃ ! ! જ્ઞાન્તિ ! ! ! ॥

અર્થઃ— ॥ શ્રીગુરુની દિવ્ય દૃષ્ટિ મહારા વિષે નિત્ય નિવસજો ! ॥

સકળ ભુવનોના લય-સ્થાપનાના આધારરૂપ (અર્થાત્ સમગ્ર

ગુરુજીના ચરણારવિંદને (ચરણક્રમળને) [હું] વંદન કરું છું. (મત-લખ કે, ચરવરૂપસુખરૂપ સમુદ્રને દેખાડનાર જે ગુરુજીના ચરણારવિંદ છે, — કે જે શિષ્યના સંસારરૂપ હાલાહલ-વિપત્તી ચતા મોહની યાને મૂર્છાની શાંતિ માટે ગલિકા ઔષધરૂપ છે, તેને — તે ચરણારવિંદને હું વંદન કરું છું.) ॥ ૬ ॥

સચ્ચિદાનન્દરૂપ — વ્યાપક — પરમાત્મા — પ્રકાશાનન્દમૂર્તિ શ્રીગુરુનાથને નમસ્કાર ॥ ૭ ॥

બ્રહ્માથી માડીને ત્તળ (ઘાસ) પર્યન્ત સ્થાવર ને જંગમ (જડ-ચેતન — ચગ-અચર) [સંપૂર્ણ] જગન્મય (સર્વ જગત્થી અભિન્ન — જગદ્રૂપ) જે પરમાત્મસ્વરૂપ [શ્રીમદ્ગુરુદેવ]ને પ્રણામ કરું છું. ॥ ૮ ॥

॥ “ૐ ગુરુઃ ૐ” ॥

— x x ૐ x x —

વિશ્વની હિતવૃત્તિ-સ્થિતિ-લયરૂપ ક્રિયાના આધારરૂપ), કરણારસની
વૃદ્ધિરૂપ, તત્ત્વભાવાની સમદ્ધિરૂપ (અથવા, તત્ત્વમાલા સમદ્ધિરૂપે
જેમા રહેલી છે એવી, અર્થાત્ સમગ્ર તત્ત્વોના આધારરૂપ),
સકળ સમયની સૃષ્ટિરૂપ (અર્થાત્ જેને વિષે સકળ સમયની સૃષ્ટિ
જન્યત છે એવી), મત્તિયદાનંદ-દૃષ્ટિરૂપ [એવી] શ્રીગુરની દિવ્ય
દૃષ્ટિ મહારા વિષે નિત્ય-નિરંતર નિવસજે ! .

॥ ૐ શાન્તિઃ ! શાન્તિઃ !! શાન્તિઃ !!! ॥

॥ શ્રીસદ્ગુરુવરની આરતિ. ॥

(ખામાચ્છનોસ્વર તથા ત્રિતાલનો ટેકા- 'આરતિ શ્રીસમાચલુછકી' -એ ૬૫)

આરતિ શ્રીસદ્ગુરુવરછકી.

શિષ્યજનોકી પરમગનિકી — આરતિ (ટેક.)

ધટ-ધટ પુરણુ - અન્તર્યામી, સત્-નિદ્રરૂપ - આરૂપ - અનામી;
સર્વસાક્ષી - સખ જગ-જનન્દ્યામી, શ્રૂમરૂપ આરુ સ્વપં પ્રભાકી. -આ. ૧
નિજમદ્ધિમામેં સદા રહે દૈ, નિજદિમેં નિજકો નિન નિરખે દૈ;
તદપિ દીન-દુખકે ભંજક દૈ, કરત રક્ષા ભયભીતમનાકી. -આ. ૨
દયાકે સાગર ગુરુ દિતકારી, મનુજરૂપ શ્રીશિવબાવતારી;
બ્રહ્મનિદ્યા જગ પ્રસારનકારી, મદ્ધિમા અતિ ભારી ગુરુછકી. -આ. ૩
આરોં ધામ-તીરથ દ્વિર આવે, ગુરુ-કરણા જિન શાન્તિ ન પાવે;
શીતલ જ્ઞાન-ગંગ નવરાવે, તપત યુગાવે ગુરુ ત્રિવિંધીકી. -આ. ૪
ભવ-જલ ખીચી જલ બહેં સાગે, બોધ-જલદાજ વિદ્યા ગુરુ તારે;
ગુરુ જિન મન કરેં બહુનેરે, નાદિં નિસ્તારે, સાખ શાસનરોકી. -આ. ૫
ન્યાના પ્ર-થ, પ-થ બહુ જગમેં, સખ દૈ અપને-અપને મતમેં;
સાર બતાવે ગુરુ ધનમેં, શાન્તિ મિટાવે સખ અમરોકી. -આ. ૬
સુકલ સાબવેતા પંડિતૈ, જિના ગુરુ નિઃસંશય નદિં દખાદૈ;
અમ ગુરુદેવકા જે નદિં ભજાદૈ, સમજ-પ્રદિ સખ ગિરયા તાકી, -આ. ૭

સખ ગુણહીનહું શરણે આવે, તાકુહું ગુરુ નિજરૂપ બનાવે;
‘પરમાત્મનંદ’ મગન હો જાવે, જય જય જય શ્રીગુરરાયકી. —આ. ૮

યત્પાદયુગ્મકમલાશ્રયણં વિનાહં

સંસારસિન્ધુપતિતઃ સુત્વદુઃસ્વભાક્ સ્યામ્ ।

યત્પાદયુગ્મકમલાશ્રયણાત્સુતીર્ણ-

સ્તદ્દેશિકાંઘ્રિકમલં પ્રણતોઽસ્મિ નિત્યમ્ ॥

અર્થ.—જેમના પાદપદ્મયુગ્મ (જે ચરણકમળ)ના આશ્રય વિના હું સંસારરૂપી સમુદ્રમાં પડેલો સુખ-દુઃખનો ભાગી (યાને ભોગવનારો) બનું છું; [અને વળી] જેમના પાદપદ્મયુગ્મ (જે ચરણકમળ)ના આશ્રય વડે [હું] સારો તરનારો [બનું છું] (અર્થાત્ સંસારસમુદ્રને સારીપેડે તરી જાઉં છું), તે ગુરુજીના ચરણકમળને નિત્ય પ્રણમું છું—નિત્ય નમસ્કાર કરું છું.

॥ ઘોલ - સદ્ગુરુદેવકી જય ! ॥

— x x ૐ x x —

॥ “કૃષ્ણ એ કોણ ?” ॥

યાને

॥ શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપનું વર્ણન. ॥

શ્રીમદ્ભગવાદ ગીતામાં કહેવાય છે. શ્રુતિઓમાં (વેદમાં) એ ઈશ્વરને માટે ‘બ્રહ્મ’ કે ‘પરબ્રહ્મ’ શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે, શ્રુતિઓમાં ‘પરનારાયણ’ અને પુરાણોમાં ‘ભગવાન’ શબ્દ વાપરવામાં આવેલ છે આ બંને શબ્દોનો અર્થ એક જ છે.

‘ઉપાનિષદોપનિષદો’ ઉપાનિષદોમાં ‘બ્રહ્મ’ — ‘પરબ્રહ્મ’ — ‘પરમાત્મા’ — ‘ભગવાન’ કે ‘ઈશ્વર’ ને જ ‘કૃષ્ણ’ કહેવામાં આવેલ છે. એ ઉપનિષદમાં ‘કૃષ્ણ’ શબ્દનો અર્થ નીચેના મંત્રમાં મળતો છે:—

“કૃષિર્મુવાચકઃ શબ્દો યજ્ઞ નિર્વૃત્તિવાચકઃ ।

તયોરેક્યં પરં+ દ્રાક્ષ્ય કૃષ્ણ इत्यभिधीयते ॥”

અર્થ:— “ [કૃષ્ + ણઃ = કૃષ્ણઃ એમ ‘કૃષ્’ અને ‘ણ’ આ બે શબ્દ મળીને ‘કૃણ’ પદ થયેલ છે. તેમાં ‘કૃષ્’ નો અર્થ ‘મત’ ને ‘કૃ’ નો અર્થ ‘આનન્દ’ છે.], ‘કૃષિ’ શબ્દ ‘કૃ’ વાચક (કહેતા ‘સત્તા’ વાચક) અને ‘ણ’ [શબ્દ] ‘નિર્વૃત્તિ’ વાચક (કહેતા ‘આનન્દ’ વાચક): તે બંનેનું ઐક્ય [કરતા] ‘કૃણ’ પરબ્રહ્મ એમ કહેવાય છે. (કારણ કે, કૃપનો અર્થ ‘મત’ અને ‘ણ’ નો અર્થ ‘નિર્વૃત્તિ’ કહેતા ‘આનન્દ’ એ પ્રમાણે ‘સત્’ અને ‘આનન્દ’ થાય છે. પછી ઉપલક્ષણથી પદને ‘ચિદ્’ નો પણ સમાવેશ છે. માટે સત્ + ચિદ્ + આનન્દ = અચ્ચિદાનન્દ. એ અચ્ચિદાનન્દ, તેજ પરબ્રહ્મ. આનન્દેય અચ્ચિદાનન્દ-પરબ્રહ્મ એજ શ્રીકૃષ્ણ. તેમજ વળી ‘કૃણ’ એ વાચક (નામ) પદના વાચ્ય (નામી) અચ્ચિદાનન્દ-પરબ્રહ્મ છે. ”

આ રીતે શ્રુતિમાં શ્રીકૃષ્ણનામની વ્યુત્પત્તિ આપીને શ્રીકૃષ્ણજ અચ્ચિદાનન્દ-પરબ્રહ્મ છે, તેમ બોધ્યું છે.

+ ‘પરબ્રહ્મ’ એટલે પાડ પાડ હેઠળ થકે છે ‘પરં દ્રાક્ષ્ય’ અને ‘પરબ્રહ્મ’ એ એના અર્થમાં પાડે ફેર નથી, બંનેને અર્થ એક જ છે.

વળી ‘ગોપાલપૂર્વતાપિની’ ઉપનિષદના પ્રારંભમાં પણ કહ્યું છે કે :—

“ ૐ સત્ત્વિદાનન્દરૂપાય કૃષ્ણાયાક્ષિત્કર્મણે । ”

અર્થ :— “ અક્ષિત્કર્મ — સત્ત્વિદાનન્દ [એવા] કૃષ્ણને [હું નમન કરું છું] ”

આ રીતે ઉક્ત યુનિમા શ્રીકૃષ્ણને ‘સત્ત્વિદાનન્દ’ વિશેષણ આપ્યું છે. માટે શ્રીકૃષ્ણ સત્ત્વિદાનન્દ-પરબ્રહ્મ છે.

ભગવાનની સદૃષ ક્રિયાશક્તિ વડે યતા એમના પ્રાકટ્યને એમના ‘કર્મ’ કહે છે, અને આનંદરૂપ ક્રિયાશક્તિ વડે યતા પ્રાકટ્યને એમને ‘જન્મ’ કહે છે.

અમ્મદાદિકના જન્મ-કર્મથી એમના જન્મ-કર્મ વિલક્ષણ છે. એટલા માટે શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા - અં ૪ - શ્લોક ૬ માં શ્રીકૃષ્ણ-પરમાત્માનું સ્વમુખનુંજ વચન છે કે :—

“ જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવં યો વેત્તિ સત્યતઃ ।

ત્યક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ મામેતિ સોઽર્જુન ॥ ”

અર્થ :— “ હે અર્જુન ! મારા જન્મ અને કર્મ દિવ્ય [છે], એમ જે તત્ત્વતઃ (સમ્યક્પણે - વ્યર્થપણે - philosophically) જાણે છે, તે દેહ-ત્યાગ કર્યા પછી પુનર્જન્મ પામતો નથી, [પરંતુ] મને પ્રાપ્ત થાય છે. ”

ભગવાન મૂળરૂપે ‘પુરુષોત્તમ’ (‘ગીતા’ - અં ૧૫ - શ્લોક ૧૮ માં મુજબ) છે : તેઓ જ્યારે પૂર્ણરૂપે પ્રકટ થાય છે, ત્યારે ‘કૃષ્ણ’ કહેવાય છે.

‘કૃષ્ણોપનિષદ’ માં કહ્યું છે કે :—

“ કૃષ્ણો વ્રજૈષ શાશ્વતમ્ ”

અર્થ :— “ શ્રીકૃષ્ણ શાશ્વત (અવિનાશી) બ્રહ્મ [છે]. ”

શ્રુતિમાં (વેદમાં - ઉપનિષદોમાં) મુખ્યત્વે નિર્ગુણ-નિરાકાર-વાદનોજ - સત્ત્વિદાનન્દ-બ્રહ્મવાદનોજ ઉલ્લેખ છે; અને પુરાણોમાં મુખ્યત્વે સગુણ-આકાર તથા અવતારવાદનો ઉલ્લેખ છે : વળી એ કેવળ પુરાણોમાંજ નહિ પણ સર્વમાનનીયા-શ્રુતિમયી શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાશ્રમાં પણ છે, અને તે વળી શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માએ પોતેજ શ્રીમુખે અર્જુન પ્રતિ કથન કરેલ છે કે :—

“ ઋજોઽપિ સન્નિવ્યયાત્મા મૃતાનામીશ્વરોઽપિ સન્ ।

પ્રકૃતિં સ્વામધિષ્ઠાય સંભવામ્યાત્મમાયયા ॥ ”

[રૂપિ ‘ગીતા’ - અં ૪ - શ્લોક]

અર્થ — “ ૨૦૪ (અજ્ઞા) [તથા] અન્યાત્મા
(અનિનાની આત્મા - ૨૧૩૫) હો ને પણ (યાને હોના છતાય),
[તમ ૮] ભૂતોના (પ્રાણીજોના) ધ્વજે દોઢને પણ (યાને હોવા
છતાય), માત્રી-જોનાની પ્રકૃતિનો આધારતા વા, મારી માયાથી
[૧૪] [૮] સભર ૮ (સસારમા પ્રકટ થાઉં છું) ”

૧૪ી જેના વધીના ને મોઢમા એજ વાદને વધુ ૨૫૪

૨૫૪ —

“ યદા યદા હિ ધર્મસ્ય મ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।
અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માન સૃજામ્યહમ્ ॥
પરિત્રાણાય માતૃના ઈવનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્ ।
ધર્મમ્ ગપનાચાથ સમયાગિ યુગે યુગે ॥ ”

[હિ ગીતા - અ. ૪ - શ્લોક ૭-૮.]

અર્થ — “ ૧ શરૂ ભારે જ ધર્મની ગાળિ (યાને લપ) થાય છે,
[અ. ૪] અધર્મનું અભ્યુત્થાન (યાને પ્રાકટયને કેલાવ) [થાય છે],
૮ ભાગત ત્યાર ૮ પોતાને મળું છું માતૃજોનું પરિત્રાણ કરવાને
અને દુષ્કૃતો (પાપી—દુઃકર્મ કરનાગજો) નો વિનાશ કરનાને,
[તેમજ] ધર્મની નિર્યાપના કરનાને યો યુગે મલવુ ૮ (પ્રકટ
થાઉં છું) ’ [ગીતા — અ. ૪ — શ્લોક ૭ ૮]

— ૥ ઉપરથી ગિતા થાય છે કે સ્વિચ્છાનન્દ-પરબ્રહ્મ-
નિત્ય ! - [૧. ૧૦ - મનુષ્ય-માત્ર-અનન્ત-ઈતર વગેરે ...
વગેરે બહુજ નીટા છે

‘ પૂરિગોપાનતાપિની ’ ઉપનિષદમા એ પણ કહ્યું છે કે —

“ પરો યદ્વો મર્ચગ વૃષ્ણ ર્દેવ ”

અર્થ :— “ એક, સતને વગેરે વર્તીનતા, સર્વવ્યાપક,
[તથા] અત્ય શ્રીકૃષ્ણ [છે] ”

વગી ગેજ ઉપનિષદના છેના મતમા કહ્યું છે કે —

“ તન્માનુષ્ઠાણ યથ પરમો દેવસ્ત ધ્યાયેત્ । તં રસેત્ ।
ત યજેત્ । તં મજ્જેત્ ॥

અર્થ — “ માત્ર કૃષ્ણ પરમ દેવ [છે] તેમનું ધ્યાન
કરુ, તમો મનુષ્ય ને, તેમનું પૂજન કરુ, [અને] તેમનું
ભજન કરુ (૨૧૦ ૩ તેમની ભક્તિ કરી) ”

‘ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા ’ ઉપા ૥ પોતાના ભાવના ઉપોદ્ધાનમા

ભાષ્યકાર ભગવાન શ્રીમત્શંકરાચાર્યજી શ્રીકૃષ્ણ વિષે નીચે પ્રમાણે લખે છે કે —

“સ આદિકર્તા નારાયણાख्यो विष्णुर्भौमस्य ब्रह्मणो ब्राह्मणत्वस्य रक्षणार्थं देवक्यां घसुदेवादंशेन किल संवभूव ॥”

અર્થ — “તે આદિકર્તા નારાયણ નામવાળા વિષ્ણુ ભૂમિ (પૃથિવી) ઉપરના વેદ, [તથા] બ્રાહ્મણત્વના રક્ષણ માટે વસુદેવધર્મી દેવકીને વિષે [પોતાના] અંશ વડે (યાને સ્વરૂપ વડે) થયા (એટલે કે શ્રીકૃષ્ણરૂપે પ્રગટ થયા)”

‘શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા’ ઉપરના અદિતીય દીક્ષકાર તેમજ શ્રીશંકરાચાર્યના ‘કેનદૈત’ સિદ્ધાન્તના જળરક્ત પ્રચારક ‘અદૈતમિદ્ધિ’ ગ્રંથના કર્તા ગ્રામી શ્રીમધુસૂદન મગસની, કે જે એક મહાન અદૈતવાદી — જ્ઞાનકાંડી — માયાનાદી હતા, તેમણે પણ કહ્યું છે કે. —

“एष्णात्परं किमपि तत्तमह न जाने ॥”

અર્થ :— “શ્રીકૃષ્ણથી ત્રેલોકીય જીવનું કંઈ પણ તત્ત્વ હું જાણતો નથી”

તેમકે વેદાન્તપ્રતિપાદ — ઉપનિષદપ્રતિપાદ જે બ્રહ્મતત્ત્વ છે, તે શ્રીકૃષ્ણથી કેમ ભિન્ન નથી અરે ! શ્રીકૃષ્ણ તે સાક્ષાત્-ભૂર્તિમત વેદાન્તસિદ્ધાન્તરૂપ બ્રહ્માત્મતત્ત્વ છે (‘૧’) આ બાબતમાં સાક્ષાત્ પ્રાપ્ત એક ગોપીની ઉક્તિ છે કે —

“सप्ति शृणु कौतुकमेकं मन्दनिवेताङ्गणे मया दृष्टम् ।

गोधूलिधूसराङ्गो नृत्यति वेदान्तसिद्धान्त ॥”

અર્થ :— “અધિ સપ્તિ ! મેં એક કૌતુક જોયું, સાબળ — ‘ગોરજથી ધુધર જેવું અંગ છે એવો [સાક્ષાત્] વેદાન્તસિદ્ધાન્ત નરાયણના ધરના આગણામાં નાચે છે (૧૧)’ (મતનખ કે, સાક્ષાત્ વેદાન્તસિદ્ધાન્તરૂપ — અરે ! ભૂર્તિમત વેદાન્તસિદ્ધાન્તરૂપ શ્રીકૃષ્ણ-કનૈયા ગોરજથી ધુધર અંગવાળા શ્રીનરાયણના ધરના આગણામાં નાચે છે — રમે છે)”

* ‘वृहत्त्वात् बृहणत्वात् च ब्रह्म’ = જૂઠાં કોવાથી અને જૂઠાં બનાવવાથી બ્રહ્મ’ અર્થાત્, જે સ્વયં જૂઠાં એટલે મહાન છે અને ખીલને પણ જે જૂઠાં કહેતા મહાન બનાવે છે, તે બ્રહ્મ છે ॥ ૭૪ ॥

અર્થાત્ જેમને વેદ ' નેતિ-નેતિ ' કહી વિરમે છે, જેમનું સ્વરૂપ મન-વાણીથી અગોચર છે, એવા અવ્યક્ત પરબ્રહ્મ અને શ્રીકૃષ્ણ અભિનવ છે, યાને એકજ છે : અરે ! એ અવ્યક્ત પરબ્રહ્મ ન વ્યક્તસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે, વળી એ અવ્યક્ત પરબ્રહ્મ વ્યક્તસ્વરૂપે આવી, ભાવવશ થઈ, ભક્તોને આનંદ આપવા નૃત્યાદિ ક્રીડા કરે, તેથી કરીને પરબ્રહ્મપણામાં કંઈ પણ ખામી આવતી નથી : બહુ દેશ-કાશાદંથી અપરિચ્છિન્ન હોવા છતાં પણ પરિચ્છિન્ન બનવું, એ પરિપૂર્ણતા અને સર્વશક્તિમતાની નિશાની છે. કાંઈ એક ભક્ત-કવિએ કયું છે કે :—

"યં ઘોષતિ ષદન્તિ કેચન જગત્કંતંતિ કેચિત્પરે,
ત્વાસ્મેતિ પ્રતિપાદયન્તિ ભગવાનિત્યેષ કંડ્યુત્તમાઃ ।
તો દેશાન્ન ચ કાલતો વત પરિચ્છેદોઽસ્તિ યસ્યૌજસો,
દેવઃ સોઽવમઘાષ ગન્દલચિતોત્સકે પરિચ્છિન્નતામ્ ॥ "

અર્થ :— " જોડેને કાંઈ એક 'બ્રહ્મ', કેટલાક 'જગત્કર્તા' અન્ય કોઈ તો 'આત્મા', [અને] કોઈ ઉત્તમ વળી 'ભગવાન', —એમ [મત્તાથી]જ પ્રતિપાદન કરે છે; આહો ! જોડેના પરમ તેજનો ન તો દેવથી અને ન તો કાળથી પરિચ્છેદ છે, તે [જ] આ દેવ (ભગવાન) નદગાયત્રી સ્ત્રી (નંદરાણી—યશોદાજી)ના ખોળામાં પરિચ્છિન્નતાને પામી રહ્યા છે (અર્થાત્ બ્રાહ્મસ્વરૂપ ધારણ કરીને રહ્યા છે : એ દેવ આશ્ચર્ય છે ।) "

"જેને 'બ્રહ્મ' એવું વહે કંઈ જનો, —'કર્તા જગત્ના' વહે, 'આત્મા' ને 'ભગવાન' ઇત્યાદિ વહે, —કેતે વળી ઉત્તમો; જે છે પૂર્ણતયા પરિચ્છિન્ન વિના, —દેશો અને કાળથી, જોવો એજ પ્રભુ પરિચ્છિન્ન બન્યો, —નન્દા—સતી—ગોદમાં. "

+ + + +
"વ્યાપક બ્રહ્મ નિરંજન, નિર્ગુણ વિગતવિનોદઃ
તે અજ પ્રમ—સક્તિ વશ, નંદ સહી સ્ત્રી ગોદ."

+ + + +
અર્થ — અરિન્દ્રી — નિર્મલ્ય — નિર્વિકાર — નિગ્રહાર, — નિર્ગુણ
કર્તાદિક રૂપના શબ્દવાદી વેદાન્તીઓને, નિરાકાર — સર્વવ્યાપક —,
અગિયારનંદ પરબ્રહ્મનું સાક્ષાત્કારે એક દેગમા પ્રગટ થવું અસંભવ

છે, એવી શંકા થવી સ્વાભાવિકજ છે; તોપણ પૂર્ણ શ્રદ્ધા-ભક્તિ પુરઃસર આસ્તિકત્વવૃદ્ધિએ ગુરુમુખ થઇ સમ્યક્ વિચાર કરવાથી પ્રતીત થશે ને ઉક્ત શંકાનો ઉદ્વેગ થશે કે, ‘ મગ્ધવતિ કિમુ દુર્ઘટમ્ ’ એટલે કે, ‘ ભગવાનમાં શું દુર્ઘટ હોઇ શકે ? ! ’, — આ ન્યાયે સર્વશક્તિમાન — પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણને કંઇ પણ અસંભવ હોય નહિ. અરે ! અસંભવને પણ સંભવ કરી શકે છે. એથી કરીને મિદ્ધ થાય છે કે, નિરાકાર — સર્વવ્યાપક શ્રીકૃષ્ણ સગુણ-માદારરૂપે એક દેશમા ન્યૂનાધિકપણથી રહિત પૂર્ણસ્વરૂપથી જ પ્રગટ થાય, એમા કંઇ આશ્ચર્ય નથી. આ બાબતને સમજાવવા માટે એક અગ્નિનું દષ્ટાન્ત પર્ચાઇ છે. અગ્નિ કારણરૂપથી નિરાકાર છે અને સમભાવથી મર્ચાઇ અપ્રકટરૂપે વ્યાપ્ત છે, છતાં કાષ્ઠનું મર્ચન કરવાથી એકદેશમા પોતાની પૂર્ણ શક્તિ સાથે જેમ પ્રકટ થાય છે, તેમ અજ-મા — નિરાકાર — અક્રિય એવા પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણનું પણ પ્રાકટ્ય મમજી લેવું. [અહીં સાથે-સાથે અમારે એ પણ જાણાવી દેવું જોઇએ કે, દષ્ટાન્ત વિના દાષ્ટાન્ત માને સિદ્ધાન્ત સમજી શકાય નહિ, એથી કરીને ફક્ત સમજી લેવા પુરતુંજ અત્રે અગ્નિનું દષ્ટાન્ત આપ્યું છે : બાકી અગ્નિ-દષ્ટાન્ત સવિશેષ ને લૌકિક, ત્યારે ભગવાન-સિદ્ધાન્ત તો નિર્વિશેષ ને અલૌકિક. માટે દષ્ટાન્ત-સિદ્ધાન્ત સર્વાશે ન મળે, એ સ્વાભાવિક જ છે. ॥ ૭૭ ॥]

વળી એક વાત એવી છે કે, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જેમ પારમાર્થિકસ્વરૂપે વેદાન્તપ્રતિપાદ — ઉપનિષદ્પ્રતિપાદઅગ્નિવેદાન્ત-નિર્ગુણ પરબ્રહ્મ છે, તેમજ સાથે-સાથે વળી ઐશ્વર્યાદિ પદ્મગુણ અને ભક્ત-વાત્સલ્યાદિ અનન્ત ગુણોના સાગર હોવાથી પુરાણપ્રતિપાદ સગુણ-બ્રહ્મ પણ છે. એજ પ્રમાણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ એક બાજુ વેદાન્ત-પ્રતિપાદ નિષ્ક્રિયબ્રહ્મ છે, તેમ બીજી બાજુ વળી, એમની દિવ્ય લીલાઓ નિત્ય ચાલતી રહેતી હોવાથી, પુરાણપ્રતિપાદ સક્રિયબ્રહ્મ પણ છે. એજ રીતે વેદાન્તપ્રતિપાદ નિરાકારબ્રહ્મ જેમ એ છે, તેમ એમના શુદ્ધસત્ત્વમય વિગ્રહ હોવાથી એ સાકારબ્રહ્મ પણ છે. જેમ વેદાન્તપ્રતિપાદ નિર્વિશેષબ્રહ્મ એઓ પોતે છે, તેમ અગણિત દિવ્ય શક્તિઓના આકર પોતે હોવાથી પુરાણપ્રતિપાદ સવિશેષ-બ્રહ્મ પણ એ છે.

કદાચ કાઈ કહે કે, “ ‘ પરાસ્ય શક્તિર્નિવિધૈષ્વશ્રૂયતે ’ = ‘ એ

(પગમત્મા)નીજ વિવિધ પરાશક્તિ શ્રુત થાય છે (અગર શ્રુતિમા છે—ગાનિ કહે છે) ' એ શ્રુતિ-વાક્ય મુજબ વિરોધી-અવિરોધી, સમ-વિપમ ઇત્યાદિ તમામ શક્તિ-ગુણાદિકનો સમાવેશ એક ભગવાનમાજ છે, નહિ કે શ્રીકૃષ્ણમા તમામ વસ્તુનું પર્યવસાન એક ભગવાનમાજ છે, નહિ કે શ્રીકૃષ્ણમા, કારણ કે સર્વનો મૂળ આધાર—સર્વનું મૂળ આધારીતાન એક ભગવાનજ છે, નહિ કે શ્રીકૃષ્ણ. શ્રીકૃષ્ણ તો, અન્ય અનેક સ્વરૂપોની પેઠે, ભગવાનનું ધાગણ કરેલું એક ફક્ત સ્વરૂપજ છે અન્યેવ મપૂર્ણ રૂપ-ગુણાદિકનો સમાવેશ કે પર્યવસાન શ્રીકૃષ્ણમા ઘટે નહિ, કિંતુ એક ભગવાનમાજ ઘટે છે. ”

ઉપરોક્ત શબ્દોની ઉત્પત્તિનું મુખ્ય એક જ કારણ એ જણાય છે કે, શ્રીકૃષ્ણ તત્ત્વનું અજ્ઞાન તો, પ્રથમતઃ શ્રીકૃષ્ણતત્ત્વનું અજ્ઞાન દ્વારા કરવાને તેમજ જ્ઞાન મળવાને ‘ ગીતા ’ અને ‘ ભાગવત ’ ગ્રંથોનો મુખ્યમ અભ્યાસ કરવાની ઉપરોક્ત મહાવાળાજિજ્ઞાસુજનો પ્રતિ ન્દારી ખામ નમ પ્રાર્થના કે લક્ષ્યામણુ છે. ‘ ગીતા ’ અને ‘ ભાગવત ’ના અભ્યાસીઓને શ્રીકૃષ્ણ તત્ત્વ વિષે ઉપરોક્ત જેવી શકા ભાગ્યેજ રહી હશે અગર ચતી હશે. ‘ ભાગવત ’ના દશમ સ્કંધ માટે દેવવાક વિદ્વાનોના જો કે કટાક્ષ કે વિકલ્પ છે, પણ ‘ ગીતા ’ને તો આજ પૂર્વ-પશ્ચિમ તમામ દેશોમા, અરે ! ભગભગ ભૂમડવલાનમા મર્વે બેઠા માનના થઈ ગયા છે, તો, એ ગીતાની અંદર શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને પેતાનો પગમ તત્ત્વનું જ્ઞાન કરાવવાને કસર થોડી ગણી છે નુ ? એવું છતાં પણ જો એ કૃષ્ણ-તત્ત્વથી અજાતજ રહેવાય, તો-તો દુર્ભાગ્ય સિવાય બીજું શું હોઈ શકે ? અને જો આ બુદ્ધિવાદથી એટલે કે નાસ્તિકતાથી એ કૃષ્ણ-તત્ત્વ—કૃષ્ણનું સ્વરૂપ માનનારજ નથી, તો એનાઓને માટે આ લેખની પ્રવૃત્તિજ કયા છે ? ॥ ૭૭ ॥

‘ શ્રીમદ્ભાગવત ’ માટે વિદ્વાનોના ગમે તેવા આક્ષેપ કે વિકલ્પના હોય, પણ વસ્તુનું તો ‘ શ્રીમદ્ભાગવત ’ એક અનુપમેય ગ્રંથ છે. કાણુ કે ‘ ગરુડપુરાણ ’મા કહેલું છે કે—

“ અર્થોઽયં સર્વસૂત્રાણાં ભારતાર્થચિનિર્ણયઃ ।

માયત્રીમાત્ર્યરૂપોઽસૌ વેદાર્થ પરિવૃંદિતઃ ॥

અર્થ —“ આ (‘ શ્રીમદ્ભાગવત ’) મર્વ સૂત્રોના (એટલે કે ‘ મત્સ્યપુરાણ ’) અર્થરૂપ, ‘ ભાગવત ’ (કહેતા ‘ મહાભારત ’)ના અર્થ (તાત્પર્ય) ॥ વિરોધ નિર્જયરૂપ, આ (‘ શ્રીમદ્ભાગવત ’) ગાય-

ત્રીના લાખ્ય૩૫ [છે], [તેમજ આ ‘શ્રીમદ્ભાગવત’મા] વેદાર્થ સારી રીતે વિસ્તૃત [થયેલ છે] ” ખરેખર, ‘શ્રીમદ્ભાગવત’મા શ્રુતિના વાસ્તવિક તાત્પર્યને બતલાવેલ છે

ઉપરોક્ત સ્તોત્રથી સિદ્ધ થાય છે કે, ‘શ્રીમદ્ભાગવત’-ગ્રન્થ ‘શ્રુતિ’, ‘સ્મૃતિ’, ‘બ્રહ્મસૂત્ર’, ‘મહાભારત’ અને સર્વ ‘પુરાણો ના નિષ્કર્ષરૂપે છે તેથીજ એ ગ્રન્થ અનુપમેય છે એ ‘શ્રીમદ્ભાગવત’નું મહાવાક્ય (‘ભાગવત’-અંક ૧ - અં ૩ - સ્તો ૨૮ મામાનુ) છે કે, “एते चांशकला प्रोक्ता कृष्णस्तु भगवान् स्वयम् ॥” એનો તાત્પર્ય એ છે કે, ‘કૃષ્ણ પરાગમ’ આદિ અંશાવતાર, — ‘મત્સ્ય’, ‘કૃમ્’, ‘વગલ કલાવતાર, — અને ‘વામન’, ‘બુદ્ધ’, ‘ક’ડી’ આવેશાવતાર મહિમા છે જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ તે અર્થ (સાક્ષાત્) ભગવાન્ છે અર્થાત્ અન્ય સમસ્ત અવતાર ભગવાન્ના અશ-કલા-આવેશ આદિ અવતાર છે, જ્યારે શ્રીકૃષ્ણાવતાર તે ભગવાન્નો પૂર્ણાવતાર છે અર્થ ત્યાં સુધી કહીએ તો આલે કે, શ્રીકૃષ્ણ અવતાર નહિ, કિંતુ પરિ પૂર્ણ અવતાર છે એમ “कृष्णस्तु भगवान् स्वयम्” = “શ્રીકૃષ્ણ

*૧ ‘પુત્ર’ એવો પાઠ પણ છે એનો અર્થ ‘પુત્રપતા’ કહેતા ‘પરમાત્માના’ અર્થાત્ ‘એ સર્વ અશ અને કલા અવતાર પરમાત્માના છે’ એવો અર્થ સમજવો

*૨ ‘ભગવાન્’ શબ્દનું લક્ષણ કે બ્યુત્પત્તિ એ છે કે, ‘भगोऽस्यास्तीति भगवान्’ અર્થાત્ જેને ‘ભગ’ હોય છે, તે ‘ભગવાન્’ — જે ‘ભગવાણ’, તે ‘ભગવાન્’ તે, એ ‘ભગ’ નીચે પ્રમાણે છે કે —

“ऐश्वर्यस्य समग्रस्य धर्मस्य यज्ञस्त श्रिय ।

धैराग्नस्याथ मोक्षस्य धर्षणा भग इतीगना ॥”

અર્થાત્ — ‘સમગ્ર ઐશ્વર્યને, [સમગ્ર] ધર્મને, [સમગ્ર] યજ્ઞને, [સમગ્ર] શ્રીને, [સમગ્ર] વૈરાગ્યને, તથા [સમગ્ર] મોક્ષને, — એમ એ બે ‘ભગ’ કહે છે (અર્થાત્ ઐશ્વર્યાર્થિક એ ૭ ગુણોની સમષ્ટિ યાને સમુદાયને શાસ્ત્રોમાં ‘ભગ’ એવી સંજ્ઞાથી કહે)

એ ૭ ‘ભગ’વાળા જે હોય, યાને, સમગ્ર ઐશ્વર્ય, સમગ્ર ધર્મ, સમગ્ર યજ્ઞ, સમગ્ર શ્રી, સમગ્ર વૈરાગ્ય અને સમગ્ર મોક્ષ, — એ ૭ ‘ભગ’ નેનામા હોય તે ‘ભગવાન્’ કહેવાય છે

‘ભગવાન્’ શબ્દના આ લક્ષણોનો સમન્વય કેવળ શ્રીકૃષ્ણ દ્રગાજ

તો મન્ય ભગવાન છે ' ભગવાન એક જ સમયમાં અસખ્ય રૂપ ધારણ કરી શકે છે, તેથી ભગવાનના અસખ્ય સ્વરૂપ છે, કિંતુ ભગવાનનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ તો શ્રીકૃષ્ણનો નિત્યવિચરણ છે

ભગવાનના મર્ત આતારોમાં ' શ્રીરામ ' અને ' શ્રીકૃષ્ણ ' અવતાર જ પૂર્ણાવતાર તરીકે ગણાય છે જાણુ કે આપિર્ણવ (જન્મ)થી માડીને તિગેભાવ (અવસાન) પર્યંત શૈશવ-યુવા-પીઠ - આદિ મર્ત અવસ્થામાં, જે-જે અવસ્થાને ઉચિત જે-જે ભીના છે, તે નમામ સંપૂર્ણપણે એ જ અવતારમાં ભગવાને કરેલ છે, તેમજ ક્રિયાશક્તિ - યોગશક્તિ - જ્ઞાનશક્તિ વગેરેનું પણ સમ્યક્ ઉદ્દીપન કરેલ છે તેમ દર્શન કાવેલ છે તેથી જ ' શ્રીરામ ' અને ' શ્રીકૃષ્ણ ' એ જ આતાર ભગવાનના પૂર્ણાવતાર કહેવાય છે ' રામ યામ વળી, સાહાત્ શ્રીમદ્દાનિષ્ઠુ - સન્નિધાન-દલક્ષણ - સર્વ ગુણ-દર - વિચરણ-ગુણનિરિષ્ટ - અતીકિક સૌન્દર્યવાળા ભગવાન ભીનામય-દ્રવ્યને જોડેને વાણી રૂપિ-મુનિઓ તેમજ તેઓના પત્નીઓ બાળી ૨૦૧ થી આદિગન - અગમગ આદિકની ઈચ્છાવાળા થયેલા, પણ ' મયાદાપુ-ગોતમ ' - શ્રીરામે એ અવતારમાં તેઓની માગણીનો રીતિનું ન ના બીજે અવતાર ધારણ કરી તેઓની અભિલાષા પગી નગાને ત્યજ આપેલું, એ પ્રમાણે ભગવાન શ્રીરામ, બીજા યુગમાં ' લીનાપુરગોતમ ' - શ્રીકૃષ્ણરૂપે અવતર્યા, રૂપિ-મુનિઓ ગોપરૂપે તેઓની પત્નીઓ ગોપિ રૂપે, તેમજ સર્વ દેવ-દેવીઓ તથા ૧૬ (૮૫ નાદ)ની ઋચાના વગેરે પણ ગોપ-ગોપિ-ઓ આદિકના

સમરૂપણે મળે છે અર્થાત્ એ જ ' ભગ ' (નૈશ્વર્યાદિ) શ્રીકૃષ્ણચ દ્રમાં સંપૂર્ણપણે જોવામાં આવે છે માટે જ " વૃષ્ણસ્તુ ભગવાન્સ્વયમ્ " એ વાક્ય સ્થાપન છે

નિમિત્ત કાલ્ય " ભગવાન " ગ્રંથનો પ્રયોગ કરવામાં આવે તો તે જાણી શકાય કે, ' ભગવાન પતન્તવિ ', ' ભગવાન વ્યાસ ' ઈત્યાદિ તો એ સર્વ ગૌરવ રિક કહેતા મોટા પ્રયોગ છે, કેમકે, એ સર્વ બ્રહ્મિઓમાં હાલમાં જ ' ભગ ' પૂર્ણપણે નથી, ન્યૂન વિકપરો છે ન્યારે શ્રીકૃષ્ણમાં જ પૂર્ણતા - ગણાધિપતિ - અનિરિચ્છનપાત્રે એ જ ' ભગ ' જ માટે શ્રીકૃષ્ણ માટે ' ભગવાન ' ગ્રંથનો પ્રયોગ છે, તે મુખ્ય છે - મુખ્ય

કારણ તેઓ એવા પાઠ પણ છે કે -

' ઇશ્વર્યસ્ય સમગ્રસ્ય ચીરંન્ય વશત્ત્રિય ।

જ્ઞાનર્મગમ્યયોક્તંય વૃણાં ભગ્નિતરણા ॥ '

રૂપે અવતર્યા, શ્રીકૃષ્ણે મન સતોષ આપ્યો. [આ કથા ‘શ્રીકૃષ્ણો પનિપદ’ માં પણ છે] આ કાગલથી, શ્રીગમાનવાર શ્રીકૃષ્ણાવતાર કરતા ચારકળાન્યન ને બાકાગાયકતા, ન્યારે શ્રીકૃષ્ણાવતાર સોજેકળા પરિપૂર્ણ કહેવાય છે. * શ્રીકૃષ્ણાવતાર મર્યાદા-અમર્યાદા, સમ-વિપમ ધત્યાદિ તમામને કર્તુમ-અકર્તુમ-અન્યચાકર્તુમ (કરવાને, ન કરવાને તથા અન્યથા કરવાને) સમર્થહોઈ ખરેખર પૂર્ણાવતારજ છે.

* એક એવી પણ રમુજ યુક્તિ વડે વિદ્વાન-સતક્ષોએ શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીરામ વચ્ચે સમન્વય પઢાવે છે કે, શ્રીકૃષ્ણ ચન્દ્રવંશી અને શ્રીરામ સૂર્યવંશી. તો, ચન્દ્ર ૧૬ કલાઓમાં પૂર્ણ અને સૂર્ય ૧૨ રાશિઓમાં પૂર્ણ હોય છે, માટે પોત-પોતાના સ્થાન પર ચાને સ્વ-સ્વ સ્વરૂપે કરીને, બન્ને પૂર્ણ છે. આ રીતે શ્રીકૃષ્ણ ચન્દ્રવંશી હોવાથી ૧૬ કલાનો અવતાર અને શ્રીરામ સૂર્યવંશી હોવાથી ૧૨નો એક છતાંય બન્ને પૂર્ણ તો ખરાજ, કેમકે ૧૬ કલાનો ચન્દ્ર અને ૧૨ રાશિનો સૂર્ય, બન્ને પૂર્ણજ છે. કપિયા ૧૬ આના ખરાખર કહો કે ૧૨ માસાનો કહો, વાત એકજ છે. આત્મે શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીરામ, — એ બન્ને અવતારોમાં, કોઈ પણ પ્રકારે, મોં મોઢા કે છાંય છે નહિ. બસ, એટલું ખરૂં કે, જેવું ચિત્ત જેમા રમી રહ્યું કે કરી ગયું, એજ એને માટે સર્વ કંઈ (all in all) હોય છે બાકી બન્ને (શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીરામ) સમાનજ છે.

એવો એ સમન્વય તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ તો બગબગજ છે, એટલે કે શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીરામ વચ્ચે તત્ત્વત કંઈ મોઢા-છાંયપણાનો ભેદ નથી, તોપણ અવતારવાદની દૃષ્ટિએ જોતા ચાને અવતારવાદનો વિચાર કરતાં એક તો અવશ્યજ કણુવ કરતું પડે છે કે, સ પૂર્ણ પૂર્ણાવતાર તેજ એક શ્રીકૃષ્ણ જ છે. કારણ કે ‘શ્રીકૃષ્ણો પનિપદ’ માં પણ ન છે, તે ઉપરવી સ્પષ્ટજ સિદ્ધ થાય છે. અદ્યત્ત એટલું કહી શકાય કે, પૂર્ણપુરુષોત્તમ-પરમાત્મા-પરબ્રહ્મ પોતે, પોતાના શ્રીરામાવતારમાં, મર્યાદાબદ્ધ હોઈ, પોતાની અમુક-કંઈક ક્રિયારક્તિ ન્યૂન થા અપ્રકટ રાખી હતી, ન્યારે પોતાના શ્રીકૃષ્ણાવતારમાં પોતે સર્વ પ્રકારના પ્રતિબંધને દૂર કરી — સંપૂર્ણ મર્યાદાન તોડી — અરે! મર્યાદા-અમર્યાદાની પાર પહોંચી, પોતાના શુદ્ધ પરસ્વરૂપનું ઉદ્દીપન કે બાખી કાવર્તા, પોતાની સર્વ-કંઈ ક્રિયાસક્તિ સંપૂર્ણપણે પ્રકટ કરી, એમાં કંઈ પણ ન્યૂનતા રાખી નહિ, તેથી સર્વ જીવોને સમ્યક્ સતોષ પોતે શ્રીરામાવતારમાં નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણાવતારમાં સર્વરીતે આપ્યો. આ રીતે શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણનું બાજિત્વ એ પૂર્ણપુરુષોત્તમ પરમાત્મા-પરબ્રહ્મ છે, તેમાં કંઈ પણ ફેરફારો કે છાંય-મોઢાપણાનો ભેદ નથી, પરંતુ તેમના અવતારસ્વરૂપમાં એ શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપ છે, તે તો સર્વ કરતાં ઉત્કૃષ્ટજ છે એટલા માટે આપણે નિઃસંદેહ કહીશું કે, ‘ભગવાનનો અવતાર એ શ્રીકૃષ્ણાવતાર, તે જ એક પૂર્ણાવતાર છે. ॥ ઓ ॥

વળી 'વત્તે ચાંશકલ્લાઃ...' આ વાક્યમા જે 'અંશ' ને 'કલા' શબ્દ છે, તે ભગવાનના અવરૂપના ભાગ-અર્થમા નથી, કિંતુ ભગવાનના ગુણોના ભાગ-અર્થમા સમજવો. ભગવાનના ગુણોનું વર્ણન 'વિષ્ણુપુરાણ'મા છે કે —

જ્ઞાનશક્તિચલૈશ્વર્યધોર્યતેજાંસ્યશોભત ।

ભગવદ્ગુણાચ્યાનિ વિના હૈયૈર્ગુણાદિભિઃ ॥

અર્થાત્ — જ્ઞાન, શક્તિ, બળ, ઐશ્વર્ય, વીર્ય અને તેજ, — આ ૭ ગુણો જેનામા અનેપત (પુણ્યપણે) હોય, તેને 'ભગવાન' કહેવામા આવે છે, આ ગુણોથી પરિપૂર્ણ પરમાત્મા — ભગવાન સિવાય અન્ય નહીં નથી.

શ્રીકૃષ્ણ હજી ૭ ગુણોથી પૂર્ણ છે. જ્યારે અંશાદિ અવના-દેમા પ્રાઇમા એના ૬ ગુણ, જેમ કે વ્યાસજીમા, રાંન, ક્રોધમા, અન્ય ગુણ, જેમ કે બનદેવજીમા, બળ, — આ પ્રમાણે ગુણોની ન્યૂનાધિકતા હોય છે.

ભગવાન મધ્ય અવનાગમા મધ્ય ગુણનો પ્રકાશ કરે છે. દેશ-કાળાનુમાર ધર્મની પ્રગતિ માટે આવશ્યકતાનુસાર ન્યૂનાધિક ગુણોનો પ્રાપ્તિ કરે છે. સર્વ અવતારોમા સર્વ ગુણોનો મહાભાવ તો છે, છતાં પણ કાર્યનાત્મક એક ગુણનો પ્રકાશ કરે છે.

આ પ્રકારની સમજાવણી અશાવનાર — કલાવતાર — પૂર્ણાવતાર વગેરે સરનોજ સમન્વય થઈ જાય છે અને 'રામ' — 'કૃષ્ણ' આદિને વિષે એક-બીજામા ઓછા-વસાપણાનો મત કે આગ્રહ જતો રહે છે એવો વિચાર વિવેકહિનો — તત્ત્વદષ્ટિનો યાને સિદ્ધાન્તનાદનો છે ને તે યથાર્થજ છે, તોપણ અવતારવાદનો વિચાર કરતા તો એક શ્રીકૃષ્ણ પૂર્ણાવતાર — પૂર્ણસ્વરૂપ છે.

'શ્રીમદ્ભાગવત'મા શ્રીકૃષ્ણને પૂર્ણાવતાર — પૂર્ણસ્વરૂપ — પુણ્યભરપે વર્ણન કરનાર ત્રણ પ્રમાણ છે. એક વિસ્તાર-ભાષથી એ પ્રમાણો ટાંચે નથી અદાણું મુમુક્ષુ તો આટલાજ વર્ણન તથા પ્રમાણથી નિશ્ચય કરી લે છે કે, શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મ — પૂર્ણસ્વરૂપ — પૂર્ણાવતાર છે.

'મહામહિના'મા પણ કહ્યું છે કે —

“ દેવર પરમ કૃષ્ણ સચ્ચિદાનન્દવિગ્રહઃ ।

અનાદિગદિગોચિન્દ સર્વવારણકારણમ ॥ ”

અર્થ : — “ અચ્ચિદાનન્દવિગ્રહવાળા શ્રીકૃષ્ણ [જ] પરમ

ધૃતિર (યાને પરમેશ્વર - મહેશ્વર), અનાદિ (યાને આદિ ગદિત), આદિગોવિન્દ, [તથા] મમન્ત કારણોના કાગ્નિરૂપ [છે] ”

પરબ્રહ્મના એ સ્વરૂપ છે એક અપ્રકટ અને બીજું પ્રકટ અપ્રકટ સ્વરૂપને વેદમાં બ્રહ્મ અગર પરબ્રહ્મ કહે છે એજ બ્રહ્મ કે પરબ્રહ્મ જગદુદ્ધારને માટે જ્યારે લોકમાં પ્રકટ થાય છે, ત્યારે તે પ્રકટ સ્વરૂપને ‘શ્રીકૃષ્ણ’ - ‘ગોવિન્દ’ આદિ મણા (નામ)થી પુગણો વર્ણવે છે. એ બંને સ્વરૂપનું વર્ણન ઉપનિષદોમાં પણ છે, પરંતુ એટલું ખરૂં કે, પરબ્રહ્મ અપ્રકટ સર્વદા રહે છે, તેથી તેમનું વર્ણન થણા ઉપનિષદોમાં છે, જ્યારે પ્રકટ તો કોઈ મમયે થાય છે, તેથી પ્રકટ સ્વરૂપનું વર્ણન એકાદ-બે ઉપનિષદમાં છે.

એ પ્રકટસ્વરૂપ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અવયવવાન (આકારવાન) દેખાવા છતાં વાસ્તવમાં તો નિગમય (નિરાકાર) જ છે એટલા માટે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સ્યામવર્ણના છે. એનું ગદ્ય — એનું તાત્પર્ય એ છે કે, યાવત્ નિરાકાર વસ્તુ છે, તે તમામ સ્યામજ દેખાય છે જેમ કે આકાશ - જુઓ, આકાશનો કંઈ અમુક જાતનો આકાર નથી, તોપણ તે તો સ્યામજ દેખાય છે જુઓ, શુભ્રવર્ણ પરમ સ્વચ્છ સમુદ્રનું જળ : એનો કંઈ પણ અમુક જાતનો આકાર (રૂપ - રંગ) નથી, પરંતુ એ સ્યામ (નીલ) જ પ્રતીત થાય છે ’’ આકારવાનોને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સ્યામ (નીલ) જ પ્રતીત થાય છે. વાસ્તવમાં એમનો કોઈ આકાર નથી. એઓ પોતે તો નિરાકાર જ છે. અથવા તો ‘ગીતા’ - અધ્યાય ૪ - શ્લોક ૯માં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના પોતાનાજ બલવાલેલા એમના દિવ્ય જન્મ-કર્મની પેઢેજ એમનો આકાર (અવયવ) પણ દિવ્ય યાને અધૌકિકજ છે એટલા માટે જ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને સ્યામસુંદર કહે છે તો, એ સ્યામતા પ્રાકૃત કાળા વર્ણ સદૃશ નથી. કેમકે કાળો વર્ણ વર્ણી કયાં સુંદર જોવામાં આવે છે ખરો ? જ્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની સ્યામતાની ઉપમા માટે લાયક કોઈ વસ્તુ દુનિયાબરમાં છેજ નહિ તથાપિ કવિશ્રોત્રો ‘સજલજલદનીલમ્’ કહે છે. અર્થાત્ જેમ મજલ જલદ પ્રાણીમાત્રને સુખપ્રદ હોય છે. તેમ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની સ્યામતા સર્વને નયનસુખપ્રદ હોય છે મજલ જલદને જોઈને મધર (મોર) જેમ નાયવા લાગે છે, તેમ લજ્જતજન ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના એ સ્યામજ રૂપની ભાવના કરી યાતો પ્રત્યક્ષ અનુભવ

કરી — માક્ષાત્કાર કરી પ્રેમાણુ થઈ ગાડા-વેળા બની નૃત્ય કરે છે. અરે ! એ નીતિમા ભારે વિનયભર્યું છે. જુઓ, નેત્રોમા રહેલ નીલિમા જ મમન બાનને પ્રકાશિત કરે છે નેત્રમા જે નીલિમા ન હોય, તો નેત્ર દોવા જતા પશુ માપુમ આધળા ઢલેવાય છે. હીરામા જે નીલિમાની ઝવક દોવા, તો નેત્ર મૃદ્ય સામાન્ય હીમ કરતા ફેટલાય થાય અરિક થઈ જાય છે. બકતાની ભાવનાનુમારજ ભગવાન નિરા-કાર હ - પાન્ય પાવા છતાં અનેક આકારો કે રૂપોમા ભાસે છે. 'શ્રીમદ્ભાગવત - દશમ સ્કંધ - અધ્યાય ૪૩ - શ્લોક ૧૭ માંમા છે -, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પોતાના મોટા ભાઈ બલદેવજીની સાથે જે ધખન મનન કનના રમ-મડપની આદર પધારેલા છે, તે વખતે નાન પેન-પોતાની ભાવના અનુમારજ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ એકરૂપે દોવા જતા અનેકરૂપે (દશ રમ-મૂર્તિરૂપે) પ્રતીત થયા છે. તે એ પ્રમાણ - ૧ -

મલ્લાનામશનિર્મળાં નરવઃ સ્ત્રીણાં સ્મરો મૂર્તિમાન,

ગોપાનાં રવજનોડમતાં ક્ષિતિભુજાં શાન્તા સ્વપિત્રોઃ શિશુઃ ।

મૃત્યુર્ભોજપતેષિરાહચિદુષાં તત્ત્વં પરં યોગિનાં,

વૃષ્ણીનાં પરદેવતેતિ વિદિતો રૂઢં ગત સામ્રજઃ ॥

કેશવઃ

અર્થાત્ — મન્યોને વળ્લરૂપ (એ છે ગૈરરમ), મનુષ્યોને કનમ મનુ યરૂપ (એ છે અદ્ભુતરમ), સ્ત્રીઓને મૂર્તિમાન કામ-દેવરૂપ (એ છે રૂમારૂપ), ગોપોને સ્વપ્નરૂપ (એ છે હામ્યરસ), અમત મલ્લાઓને શામન કરનારૂપ (એ છે વીરરમ), પોતાના પિતા-માતાને શિશુરૂપ (એ છે કમલુરમ), ભોજપતિ કંસને મૃત્યુ-રૂપ (એ છે ભયાનકરમ), અધિદાન લેણીને વિગારૂપ (એ છે ભાગ્યરમ), યોગીઓને પરમતત્ત્વરૂપ (એ છે શાન્તરમ), અને વૃષ્ણીઓને એટલે કે યાદવોને પરમદેવતારૂપ (એ છે ભક્તિરમ), — એ પ્રમાણે રમ-મડપમા પધારેલા મોટા ભાઈ (બલદેવજી) મહિત કેશવ

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ [મીને પેન-પોતાની ભાવનાનુમાર દશ રમ-મૂર્તિ-રૂપે] રૂપરૂપા (એટલે કે પ્રતીત થયા).

આ પ્રમાણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ વાસ્તવમા વેદાન્ત (ઉપનિષદ) પ્રતિપાદ્ય નિર્ગુણ-નિરાકાર પરમહંસ છે, જતા ભક્તોની ભાવનાનુ-

મારું ભક્તોને આનન્દ આપવા મણુજી માકાર થાય છે — અરે ! સ્વામીનંદર તનુ ધારણ કરી ભક્તોને દર્શન મળુ ભક્તોને નયન-મુખ અરે ! પશ્ચ મીનલતા આપે છે અને મંગાગ-નાથ યાત્રાવે છે. [આદાદાદા ! ! ! ભત્રી ડમ્મી બની આગ પ્રવુ તારી x x x ! ! ! ॥ ઓ ॥].

બીજાં પણ તમામ શુનિપ્રતિપાદ વચ્ચે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણમા મને છે. તે મર્વ તેમના લીલાપ્રમંગેમા લેવામા આવે છે અને ‘ગીતા’ ને ‘ભાગવત’ વડે મમ્મદપદે જ્ઞાનવામા આવે છે. ગીતામા લેહએ છીએ તો અત્યુનને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે પોતાના અનન્તપણા-નિત્યપણા-સર્વજ્ઞપણા-મર્શકિંગાનપણા-મર્શજ્ઞાન-યોગેશ્વરવાનપણા-સર્વેશ્વરપણા આદિકનું જ્ઞાન મારી પેડે કરાવ્યું છે. ભાગવતમા લેહએ છીએ તો યજ્ઞોદ્ધાનને મૃત્તિકાજાણના પ્રમંગમા પોતાના મુખની અંદર મમરન પ્રાપ્તિને દેખાડી પોતાના મર્શાશરપણાનું — નવાંધિરા નપણાનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. સ્વલ્લુભેનના પ્રમંગમા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે, કેમે કરીને ન બંધાતાં, “ ન તત્ર વ્યર્થગૃહ્ણતિ ન વાગ્મગૃહ્ણતિ નો મતઃ ” [હતિ ‘ પેનોપનિપત્ ’ — મન્ન ૩.], “ યતો યાચો નિષર્ત્તસ્તે અપ્રાપ્ય મમમા સદા. ” [હતિ નિર્તિર્ગયોપનિપત્ — મન્ન ગન્દર્ભી વનુષોડનુગત] હતિવાદિ શુનિપાડોથી મિલ પોતાના મન-ચામી આદિના અંગેઅર — મન-ચામી આદિના અધિપતીજ્ઞાન પરશ્વજ્ઞપણાનું તેમજ પોતાના સ્વરૂપના અનન્તપણાનું — અપરિચિત્ત પણાનું જ્ઞાન યજ્ઞોદ્ધાનને કરાવ્યું ; પછી અનન્તર્યમી — મર્વન — ભાવમાદી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે, યજ્ઞોદ્ધાનને મનોભાવ જામી જઈ જીંછ જ દાગે બંધાઈ જમને, “ મનસૈવેદમાત્મસ્યમ્ ” [હતિ ‘ કટોપનિપત્ ’ — પ્રથમાધ્યાયઃ — મનુષ્યવર્ગ — મન્ન ૧૧.] અર્થાત્ “ શુર-શામે કરીને મંદ્રૂત અને માધનોએ કરી શુદ્ધ યાને એકામ યથેચ તેમજ પરિચિત્ત અભિમાન કે અહંકારગદિત એવા ‘ અદે દ્રઘ્માદિમ ’ રૂપ સ્વરૂપાનુમંજાનવાળા કે સ્વરૂપાલિમુખવાળા મનથી જ એ અક્ષાતમતસ્વયન-મ પામવા યોગ્ય — દાય કરવા યોગ્ય અર્થાત્ જ્ઞાનવા યોગ્ય છે ” એ શુનિવચન અનુમારજ પોતાના તેવા લક્ષણવાળા સ્વરૂપનું જ્ઞાન માતા યજ્ઞોદ્ધાનને દરાવી દીધું. આવા-આવા અનેક પ્રમંગે માતા યજ્ઞોદ્ધાનને તો ડાલે ને પગલે શ્રુતિપ્રતિપાદિત શુદ્ધ — સામ્યદાનન્દ — મહાનથી પણ મહાન એવા પોતાના પરશ્વજ્ઞસ્વરૂપને

છીએ (૧) અને એ વિષેના ચથાર્થ તત્ત્વથી અણત ને અપ્રાપ્ત જ રહ્યા કરીએ છીએ ! શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માએ પોતે જ એ વિષે અર્જુન પ્રત્યે કહેવ છે કે :—

“નાદં પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગમાયાસમાયુતઃ ।

મૃદોઽયં નામિજાનાતિ લોકો મામજમલ્યયમ્ ॥”

[ઈતિ ‘ગીતા’—અ. ૩—શ્લો. ૧૫]

અર્થ — “યોગમાયાથી સારી પેઠે (સમ્યક્) ઢકાયેલો હું સર્વને (યાને માયામા પડેલા જેઓ છે, એવા માયાન્ધ યા મોહાન્ધ જીવોને) પ્રકાશરૂપ નથી (એટલે કે દેખાતો નથી યાને પ્રસિદ્ધ જણાતો નથી); [તેથી] આ મૂઢ લોક અજન્મા, અવિનાશી (અથવા અવિકારી) [એવા] મ્હને જાણતો નથી (અર્થાત્ મ્હાર ચથાર્થ સ્વરૂપ — શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણતો નથી)” [ઈતિ ‘ગીતા’—અ. ૭—શ્લો. ૨૫.]

તેથીજ,—

“અઘ્યક્તં વ્યક્તિમાપન્નં મન્યન્તે મામધુદ્ધયઃ ।

પરં ભાવમજાનન્તો મમાઘ્યયમનુસતમ્ ॥”

[ઈતિ ‘ગીતા’—અ. ૭—શ્લો. ૨૪]

અર્થ. — “અધુધો (અણતી—મૂઢ લોકો) મ્હાગ અઘ્યય (અવિનાશી અગર અવિકારી)—અનુસતમ (આત્મસતમ—સર્વોત્તમ)—પરમ (સર્વથી અલગ—સુક્ષ્મ—સર્વના મૂળ કારણરૂપ—સચ્ચિદાનન્દસ્વરૂપ—માયામળરહિત—કેવળ શુદ્ધ ને શ્રેષ્ઠ) બાવને (સ્વરૂપને) ન જાણતા અઘ્યક્ત (વાસ્તવમા અશરીરી—માત્ર સત્તા—સ્ફૂર્તિરૂપ સર્વાધાર સર્વમય અપરિચ્છિન્ન બ્રહ્મ) [એવા] મ્હને (પરમાત્માને—પરબ્રહ્મને) વ્યક્તિને પામેલો (અર્થાત્ અમુક દર—પાદાદિ પરિચ્છેદવાળો કાઈ શરીરી—શરીરધારી, તે રૂપે થયેલો) માને છે.” [ઈતિ ‘ગીતા’—અ. ૭—શ્લો. ૨૪.]

અરે ! એટલુંજ નહિ પણ,—

“અઘજાનન્તિ માં મૃદા માનુર્ષીં તનુમાયિતમ્ ।

પરં ભાવમજાનન્તો મમ મૃતમહેશ્વરમ્ ॥”

[ઈતિ ‘ગીતા’—અ. ૯—શ્લો. ૧૧.]

અર્થ — “જૂતમહેશ્વર (એટલે સંપૂર્ણ જૂત—પ્રાણીના મહેશ્વર, ‘મહેશ્વર’ કહેતા સામાન્ય ઇશ્વર નહિ પણ મહેશ્વર—મહાન્ ઇશ્વર—

ઈશ્વરના ષણ્ણ ઈશ્વર [એવા] મારા પરમ (સર્વથી શ્રેષ્ઠ) ભાવને (પરમહત્ત્વસ્વરૂપને - પરમાત્મ-સ્વરૂપને) ન જાણતા (અગર ન જાણનારા) મટે માનુષી તત્ત્વના આગ્રિત (એટલે કે માનુષી તત્ત્વને આશ્રય કરેલાં ધારણ કરેલા) મને અવગે છે (મારી અવગા કરે છે) - (અર્થાત, ઈશ્વર દેવદારી મનુષ્યની માફક મને ગણી કાઢી મુજ - પરબ્રહ્મ-સ્વરૂપની - અરેબર મુદ્ધનિશ્ચયદાન-દ પરબ્રહ્મસ્વરૂપ જે હું, તેવા મારી, નહ સોડો, મુજ પરમતત્ત્વસ્વરૂપ શુદ્ધ સ્વરૂપને ન જાણનાં, અવગા કરે છે)" [હિતિ 'ગીતા' - અ. ૯ - શ્લો. ૧૧]

તો, ઉપેક્ષિત વિચારના બધાવવા છલોને મારે શું અફમોમ કે ગાય કરેવા યોગ્ય તેમ દયા ચિન્તવા યોગ્ય નથી ? હા, છે, અવગ્ય જ છે. ॥ સસ્તુ - ઓ ॥

પેર, એક વાતે નતિન છે કે, જેઓ 'ગીતા'ના પાત્ર અર્જુન અને 'ભાગવત'ના પાત્ર ઉદ્ધવ જેવા છે, તેઓ તો, પરમ શ્રદ્ધાળુ અધિકારી, દૈવી પ્રકૃતિનો આશ્રય કરનાર અને દૈવી પ્રકૃતિ-વાળા મહત્ત્વા દોષ, મમ્મક માહાત્મ્યમાનપૂર્વક, શ્રીકૃષ્ણ-ભગવત, શ્રીકૃષ્ણ-કીર્તન, શ્રીકૃષ્ણ-જપ, શ્રીકૃષ્ણ-ધ્યાન, શ્રીકૃષ્ણ-વ્રત, શ્રીકૃષ્ણ-નમન-ગર જાત્યાદિક પ્રકારે શ્રીકૃષ્ણની ઉપાસના - શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિ, અનન્યમત્તવાળા ને દર્શનિશ્ચયવાળા થઈ, નિત્યયુક્તપણે, ભાવયથી, કર્યા કરે છે. [જુઓ 'ગીતા' - અ. ૯ - શ્લો. ૧૩-૧૪]. અર્જુન અને ઉદ્ધવના નેત્રના પ્રભુએ પોતાની ખાત્ર કૃપાકૃપી અંજન આગળ આપ્યું હતું, તથી કરીને તેઓના નેત્રમાથી વિપરીતદષ્ટિ નિવૃત્તિ પામી હતી, એટલે જ મને તેવી પ્રભુની પ્રાકૃત અને લૌકિક લીલા-એટલે વિષ તેઓને જરાપણ વિપરીત દેખાતું ન હતું અને તેથી જ તેઓના હૃદયમા પ્રભુ પ્રત્યે કષ્ટ પણ વિપરીતભાવના પેદા થતી ન હતી બસ, એટલા મારે તેઓ શ્રીકૃષ્ણને નિષ્કલંક - નિર્વિહાર - અપ્રાકૃત - શુદ્ધ - સમિચ્છદાનંદસ્વરૂપ પરબ્રહ્મ જ મર્યામા માનવા દના અને તેથી જ અનન્યભાવે શ્રીકૃષ્ણને તેઓ ભજતા દના. આપણે પણ જો 'ગીતા' - 'ભાગવત' આદિક ગ્રંથોદ્ધારા શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાન-મુખ-લીલા આદિકના શ્રવણ-કીર્તન કર્યા કરીએ, તો - તો અર્જુન-ઉદ્ધવની પેઠે આપણે પણ ગિયતિ પ્રાપ્ત કરી શકીએ; અને એમ થયે આપણે પણ નિર્ગંધપણે માનીશું ને કહીશું કે શ્રીકૃષ્ણ શુદ્ધ-સમિચ્છદાનંદસ્વરૂપ પરબ્રહ્મજ છે અને અવતારોમાં પૂર્ણાવતાર છે. ॥ ઓ ॥

હવે, આચાર્યભગવાન શ્રીમત્શકગચાર્યનો શ્રીકૃષ્ણ વિશે શું મત છે, તે જોઈએ —

“મૃતેષ્યન્તર્યામી જ્ઞાનમયઃ સચ્ચિદાનન્દઃ ।

મૃકૃતે પર પરાત્મા ચદુકુલતિલકઃ સ યથાયમ્ ॥”

[હિતિ ‘પ્રબોધસુધાકર’ — શ્લોક ૧૯૫]

અર્થ — “ભૂતો (પ્રાણીમાત્ર)ને વિશે અન્તર્ધર્માશ્રય, જ્ઞાનમય (જ્ઞાનસ્વરૂપ), સચ્ચિદાનન્દ સ્વરૂપ, [તથા] પ્રકૃતિથી પર પરાત્મા (પરમાત્મા) [જે કોઈ એક છે], તેજ આ ચદુકુલતિલક ”

[હિતિ ‘પ્રબોધસુધાકર’ — શ્લોક ૧૯૫]

આચાર્યભગવાનના આ વાક્ય ઉપરથી સ્પષ્ટ જ સમજાય છે — સમજ પડે છે, કે શ્રીકૃષ્ણ માટે તેમનો કેવો મત હતો છતાંય મોઢું કહે, કે “શ્રીશકગચાર્ય કેવવાદૈતવાદી — નિર્ગુણ બ્રહ્મવાદી હતા, એટલે તેમણે મચ્ચિદાનન્દપદબ્રહ્મઅર્થની વ્યુત્પત્તિવાળા — નિગકાર — નિર્ગુણબ્રહ્મવાચક ‘શ્રીકૃષ્ણ’ શબ્દનો પ્રયોગ કરેન છે, નહિ કે સાકાર-સગુણવાતારી — જ-દાવનવિહારી શ્રીકૃષ્ણના પ્રતિપાદનમાં તેમનો અભિપ્રાય છે તેમણે તો નિરાકાર-નિર્ગુણ બ્રહ્મને માટેજ ‘શ્રીકૃષ્ણ’ શબ્દનો પ્રયોગ ને બોધન કરેન છે ” તો, એ કથનનું — એ શકાનું મ્થાન અહીં મળતું નથી હારણ કે શ્રીશકગચાર્યે શ્રીકૃષ્ણ ના વિશેષણીભૂત ‘ચદુકુલતિલક’ શબ્દનો પ્રયોગ અહીં કરેલ છે : અને એ શબ્દથી અર્થ તો એજ પ્રકટ થાય છે કે, ‘ચદુકુલમા અનનાર સેનાર — ચદુકુલના તિલકરૂપ કહેતા શિરોમણિ, એવા જે કોઈ છે, તે’. તો, આ ઉપરથી સગુણ-આકારમૂર્તિ — શ્યામસુંદરસ્વરૂપ — વનમાલી — મોહનમોહલીધર — જ-દાવનવિહારી — નટવરગાય — મદનમોહન — મનોહર — છમી — ત્રિભંગી — લીનાવતારી — મનુષ્યાનતારી — પૂર્ણાવનારી — દ્વિભુજ — નન્દકિરોર ... શ્રીકૃષ્ણ-કન્દૈયાલાલનોજ બોધ શું લક્ષ્યાર્થપણે સ્પષ્ટ નથી થતો ? વળી આચાર્યભગવાને આ શ્લોકમાં ‘અયમ્’ શબ્દનો પ્રયોગ કરેલ છે ‘અયમ્’ શબ્દનો અર્થ ‘આ’ તો, એ ‘અયમ્’ એટલે ‘આ’ શબ્દ ‘ચદુકુલતિલક’ શબ્દનું વિશેષણ પદ હોઈ ચદુકુલતિલક શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રના અપરોક્ષપણાનું (પ્રત્યક્ષપણાનું) બોધન કરે છે આથી એ પણ બોધિત થાય છે કે, શ્રીઆચાર્ય-ભગવાન શ્રીમત્શકગચાર્ય જાણે ચદુકુલતિલક શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રના નિઃ-ટદર્શન — સમીપસાક્ષાત્કાર કરી રહ્યા છે, અને તેથીજ ‘અયમ્’ =

વસુદેવજીએ પણ પોતાને ત્યાં પ્રકટ થયેલા શ્રીકૃષ્ણને પ્રકૃતિથી પર પુરપ અનુભવ્યા હતા. તેથી તેમણે સ્તુતિમાં કહ્યું છે કે :—

“ચિદિતોઽસિ મધ્યાન્સાક્ષાત્પુરુષઃ પ્રકૃતેઃ પરઃ ।

કેવલાનુભવાનન્દસ્વરૂપ મર્ચંબુદ્ધિદક્ ॥”

[હિત ‘માગવત’ - સ્કંધ ૧૦ - અં ૩ - શ્લોક ૧૩.]

અર્થ :—“ આપ સાક્ષાત્ પ્રકૃતિથી પર પુરપ, કેવળ અનુભવ તથા આનન્દસ્વરૂપ, [તેમજ] મર્ચંબુદ્ધિના દ્રષ્ટા (સાક્ષી), [એમ હોવાને] વિદિત [થયેલા] છો (એટલે કે અમારા જાણવામાં આવ્યા છો). ” [હિત ‘ભાગવત’ - સ્કંધ ૧૦ - અધ્યાય ૩ - શ્લોક ૧૩].

દેવકીજીએ પણ સ્તુતિ કરેલી છે :—

“રૂપં યત્તત્પ્રાહુસ્વ્યક્તમાર્થં બ્રહ્મ જ્યોતિર્નિગુણં નિર્વિંકારમ્ ।
સત્તામાર્થં નિર્વિશેષં નિરીહં સ્તત્ત્વંસાક્ષાદ્વિષ્ણુરધ્યાત્મદોષ.”

[હિત માં - સ્કં ૧૦ - અં ૩ - શ્લોક ૨૪.]

અર્થ :—“ જે સ્વરૂપને અવ્યક્ત (અપ્રકટ), આદ્ય (કારણ-રૂપ), બ્રહ્મ (વ્યાપક), જ્યોતિ (પ્રકાશક), નિર્ગુણ, નિર્વિંકાર, સત્તામાત્ર, નિર્વિશેષ (*વિશેષરહિત), નિરીહ (શાન્ત - ક્રિયારહિત), — [આ પ્રમાણે વેદો] કહે છે, તે [જ] તમે અધ્યાત્મદોષ (એટલે કે શુદ્ધિ આદિક ઇન્દ્રિયોને પ્રકાશ કરનાર) માક્ષાત્ વિજ્ઞા [છો]. ”

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્ભાગવતમાં હજારો પ્રમાણ શ્રીકૃષ્ણના પરમ-સ્વરૂપના પ્રતિપાદનમાં કે ભાન કાવવામાં છે, અરે ! મંપૂર્ણ ભાગવત એનાજ પ્રતિપાદનમાં ભરપૂર છે. શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં પણ શ્રીમુખના જ વચન — પ્રમાણ સે કહે છે. એ તમામ અત્ર ઉદ્ભૂત કરીએ તો પાર ન આવે, અન્ય-વિગ્નાર ધણે જ થઈ જાય : ખાટે કોઈને શ્રીકૃષ્ણના મંમંધે વધુ જાણવાની જિજ્ઞાસા હોય તો એ ‘શ્રીમદ્-ભાગવત’ તથા ‘શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા’ નોજા શ્રદ્ધાપૂર્વક બરાબર અભ્યાસ કરે, એવી અમારી મર્ચંબુદ્ધિ પ્રાર્થના ને ભલામણ છે ॥૩૩॥

વળી, એકે સમુદ્ધ વાત છે - તે એ કે, શ્રીકૃષ્ણનું પરમસ્વરૂપ — ઉપનિષદો વહે છે તેવું નિશ્ચયનન્દ પરબ્રહ્મસ્વરૂપ અનર્ક્ય હોવાથી ભવ-ભક્ષા ઋષિ-મુનિઓની શુદ્ધિને પણ મોહ પમાડે — ગુમ કરી દે, એ તો જાણે મંભવિત ને ચોગમ જ છે; પરંતુ એ

* જે નિશ્ચયથી અશુભ પદાર્થ ઓળખી શકાય, તેને તે પદાર્થનો વિશેષ કહે છે : બસવાન અજાંઠ એકરસ હોવાથી એમને નિર્વિશેષ કહેવામાં આવે છે.

સિવાય, શ્રીકૃષ્ણનું આ પ્રત્યક્ષસ્વરૂપ પણ અલૌકિક - અદ્ભુત - અપૂર્વ રૂપ-સૌન્દર્ય કરી સર્વને મુગ્ધ બનાવે, તેવું છે ! ! !. એ આગત વિષે પ્રમાણરૂપે એકાદ-બે શ્લોક ઉદ્ઘૂન કર્યા વિના રહેવાતું નથી. શ્રીકૃષ્ણના ‘નામકરણ’ સંસ્કાર કરવા આવેલ ગર્ગ્યાચાર્યજી, પ્રભુના સ્વરૂપ-સૌન્દર્યને જોઈને, કહેવા લાગ્યા કે :—

“ ધૈર્ય ધુનોતિ ચત કમ્પયતે શરીરં,
રોમાશ્ચયત્યતિ વિલોપયતે મર્તિ ચ ।

હન્તાસ્ય નામકરણાય સમાગતોઽહ-

માલોપિતં પુનરનેન મમૈષ નામ ॥”

અર્થાત્ :—“ ધૈર્ય છરી જાય છે (અગર ખૂદી પડે છે), અહો ! (આશ્ચર્ય) શરીર કંપિત અને રોમાચિત થાય છે, તેમજ યુદ્ધિ અત્યન્ત વિલુપ્ત થાય છે (મતિ મારી જાય છે) : હન્ત ! (હર્ષ-આશ્ચર્ય) એમના ‘નામકરણ’ માટે હું આવેલો, ન્યારે એમણે તો મહારૂ જ નામ મટાડી દીધું (અર્થાત્ મહને જીવન્મુક્તા બનાવી દીધો). ”

અહો ! ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણનું કેવું સ્વરૂપ-સૌન્દર્ય કે જેના દર્શન-માત્રથી શરીરમાં ‘અષ્ટમહાસાત્ત્વિકભાવ’નો આવેશ થઈ ગર્ગ્યાચાર્યનું દેહાભિમાન ગલિત થઈ ગયું ! ! ॥ ઓ ॥

એજ સ્વરૂપ-સૌન્દર્ય ઉપર — એજ રૂપ-માધુરી ઉપર મુગ્ધ થઈને મહાકવિ ભવજૂતિએ પણ પોતાનો અનુભવ દર્શી છે કે :—

“ શૈવા ધર્ય ન ચલુ તત્ર વિચારણીયં,

પંચાક્ષરીજપપરા નિતરાં તથાપિ - ।

ચેતો મદીયમતસોકુસુમાયમાસં

સ્મેરાનનં સ્મરતિ ગોપધૂકિશીરમ્ ॥”

અર્થાત્ :—“ હમો શૈવ [છીએ], તેમાં (એટલે કે, એ આગતમાં) [કંઈ પણ] વિચારણીય (વિચાર કરવા જેવું) નથીના; [કારણ કે] નિરન્તર (અદર્નિશ) પંચાક્ષરી (યાને ‘ ઓ નમઃ શિવાય ’ એ પંચાક્ષરી મન્ત્ર) ના જપપરાયણ [હમો છીએ, નહિ કે કેવળ નામધારી શૈવ] : તથાપિ (એટલે કે, હમો કેવળ

x ‘ ધિનોતિ ’ એવો પણ પાઠ છે. શ્લોકમાં જે શરીરના કંપ - રોમાંચ આદિકનો ઉલ્લેખ છે, તેનો ભાવ એ સમજવો કે ગર્ગ્યાચાર્યને ‘અષ્ટ-મહાસાત્ત્વિકભાવ’નો ઉદ્દેશ થયો (આભિમાન થયો).

નામમાત્રના સૈવ નથી, કિંતુ નિઃસ્તર—દિન-ગન ‘હૃદયમઃ શિષ્યાય’
 એ પચાશરી મંત્રના જપ કરનારા ભારે ચુન — પાકા સૈવ છીએ :
 એ બધુ ખરૂં, છતાં પણ) હમાડ મન [તો] [સદૈવ] અનમી-
 કુસ્તુમ-સુન્દર મુગ્ધકાતા મુખવાળા (મદ-મદ હાસ્ય કરતા મુખવાળા)
 ગોપવધુકિશોરને (યાને, યજ્ઞોદાનન્દનને) [જ] રમરે છે ”

વળી, એટલું જ નહિ, પણ મદાન યોગી કે અદ્વૈતશ્રદ્ધાવાળીનું
 મન પણ એ નદના કુમાળી રૂપ-માધુરી ઉપર આકર્ષીત કૃતિ
 થઈ જાય છે એ કિશે નારાયણ આમીએ કવિત્તમા ગાય છે કે —

“ આહે તૂ યોગ હ, છુકુરી મધ્ય ધ્યાન ધર,
 આહે નામ-ઉપ મિથ્યા જનને નિદાઃ લે,
 નિર્ગુણ નિર્ભય નિર્ગમ્ય જ્યોતિ વ્યાપ ગ્યા,
 ઐશો નર્ય-જ્ઞાન નિર્ગ મનમે તૂ ધાઃ લે,
 ‘ નારાયણ ’ આપને ! આપણી બખાન કર, —
 ‘ મોને વદ મિત્ર નહીં ’ યા રિધિ પુકાર લે,
 જોની તોહિ નદના કુમાર નહીં દષ્ટિ પથો,
 તૈર્થી તૂ ભયેલી બેઃ શ્રદ્ધા વિચાર લે ”

x x હૃદય x x

અરે ! આરા ઈન્દ્રિયાનાવલી એ ઉપ-માધુરી આજ પણ
 અમખ્ય માનનીઆની આગેની આજ વગી રહી છે ! અરે !
 અમખમા પણ ને એ-વાર એ મદનમોહન-નટવગનય-શ્યયામસુન્દર
 — મોહિની-મોહનમુનીસારી-નદલાલ-કન્દ્યાલાલની મનોહર
 લટા-લટા ગદાગણી ઠમીની આખી છીરી છે, તે બમ મમાગેનો ફરી
 ગયો નથી !, તેનું મન બમ સુરાધ ગયું છે ! ! એટલા માટે કોઈ
 એક ભક્ત-કવિએ હીઃ જ રહ્યું છે કે :—

“ પ્રણતલુચ્ચિત્તચૌરઃ પૂતનાપ્રાણચૌરઃ,

પલયવસનચૌરો વાલગોપાદ્ધનાનામ્ ।

નયનહૃદયચૌરઃ પદ્યતાં સજ્જનાનામ્,

અપહરતિ મનો મે કોડ્વ્યયઃ કૃષ્ણચૌર ॥ ”

અર્થાત્ :— “પ્રણત (યાને, સારી પેઢે નમેલા એવા શરણા-
 ગત ભક્ત)ના હૃદય (એટલે, પાપ)ને ચોરવાવાળા, પૂતનાના પ્રાણને
 ચોરવાવાળા, બાલગોપાગના (કહેતા, ગોપીઓ)ના વચન (કહેતા,
 આશ્રય વિશેષ) નથા વસન (વસ્ત્ર)ને ચોરવાવાળા, [તિમજ પોતાના]

દર્શન કરવાવાળા સન્નનોના નયન અને હૃદયને ચોગવાવાળા એવા [અદ્ભુત] ત્રોષ એક કૃષ્ણ-ચોર - ‘કૃષ્ણ’નામક ચોર મહારા પણ મનને ચોરી લે છે.”

ખરેખર, એ માણસ ચોરાઈ ગયેલો — મસા-સુખરૂપી કહે-વાતા ધનથી લૂટાઈ ગયેલો લાગે છે. અરે ! કૃષ્ણ તો એક બડા નામીયા ચોર છે ! ચોરી કરવી, — એ તો એમનો ધધો જ છે ! માખણ પણ ચોરી ખાધું ને મન પણ હરી લીધું ! ! x x x x

અરે ! ધન્ય છે એ ચોર કૃષ્ણને ! એની તો બલિહારી જ છે ! ! એણે તો કદ-દધ ચોર્યું ! ! જુઓ ઉપરોક્ત શ્લોકમાં, પ્રથમ તો એણે નમ્રભાવે આવેશ અરે ! ચરણકમળમાં આવેલી પડેલ એવા શરણાગત ભક્તના પાપોને ચોર્યા પછી પૂતનાના પ્રાણ ચોર્યા ‘પૂતના’ એટલે અવિદ્યા એ પૂતનાનું અધ્યાત્મિક સ્વરૂપ. અવિદ્યાના નાશ સિવાય જ્ઞાન થાય નહિ, તેથી કરીને પૂતનારૂપી અવિદ્યાનો નાશ કરી મજવામીઓને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવવાનો ઉદ્યમ કર્યો. ત્યાં બાદ એણે ચોર્યા ગોપીઓના વસ્ત્રાભૂષણ. એ દેખાતા વસ્ત્રાભૂષણનું આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ દેહાધ્યામ તો, ઉપરથી દેખાતા એ વસ્ત્રાભૂષણને ચોરીને એણે અસવમા તો દેહાધ્યામને જ ચોર્યો અને તેમ કરીને એટલે કે દેહાધ્યામથી ગદિત કરીને ગોપીકાઓને સાક્ષાત્ બહાર પાડ્યા. એ પછી, પોતાના દર્શન કરનાર મન્નનોના નયન અને હૃદય એણે ચોર્યા. વાહ-વાહ ! એ પણ પોતે રીક જ કર્યું. ખરે જ છે, જેણે એકવાર પણ એ સ્થામનુન્દનમૂર્તિ ધ્યાન કનૈયાલાલની અદ્ભુત કમનીય કાન્તિ નયનભરે નિરખી છે, પછી બમ તેને તો સમમ સૃષ્ટિભરનું રૂપ ખરેખર અરૂપજ લાગ્યા કરે અને ન તો ક્યાય નયન દરે કે હૃદય જામે બસ એ પ્રમાણે એણે એના દર્શન કરનાર સન્ન-નનું નયન ચોર્યું ને હૃદય ચોર્યું આજે વળી મહાત્મ પણ મન ચોરી લીધું અરે ! હજી પણ એણે કેટલુંયે ચોર્યું લાગવનમાં છે કે, ગાંડું ઉધું પાડ્યું તો એનું ગદગ્ય શું ? બમ એજ કે, અહતા-મમતાત્મ ગાંડું, તેને ઉધું પાડ્યું : એટલે કે અહતા-મમતા ચોરી. માખણ ચોરી-ચોરીને ખાધું એટલે કે માતા મૃગદા તથા મન્નવ’ ગોપ-ગોપીઓની લૌકિક વિષયોમાં થયેલી આસક્તિને આવી તો અમંજલ એ બીધી આખરે

‡ “દાસોડહમિતિ યા બુદ્ધિ પુરાસીચ્છવનન્દને ।

‘દા’શબ્દશ્ચોરિતસ્તેન મોપીચ્છાપહારિણા ॥”

અર્થાત્ — “અગાઉ યજ્ઞનન્દન વિશે ‘દાસોડહમ્’ (‘હુ દામ છું’) એના પ્રાર્થના જે [ચોરી] બુદ્ધિ હતી, [તેમાથી, એટલે :] એ ‘દાસોડહમ્’ માથી] ‘દા’શબ્દ તે ગોળીઓના વચ્ચે ચોગ્ગાળાળાને ચોરી લીધો ” આ પ્રમાણે ગૌડ એક ભક્ત-સાતીની આ ઓમિ અનુગામ્ય ‘દાસોડહમ્’ માથી ‘દા’શબ્દને એણે ચોરી લીધો. બસ ‘સોડહમ્’-‘સોડહમ્’ રહી ગયો. અરે ! એણે તો ખુબ ચોરી ખાધી ! આ તો ચોરીની હજી થઈ ! ! x x x x

ખરેખત જે ભક્ત-વિશે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને ચોરીની ઉપમા આપી છે, તે ચોગ્ગાળા આપી છે એ ઉપમા માત્ર વિનોદના પદ્ધતિએ જ છે, તેવું મનજવાન નથી. મિત્ર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનન્દના સ્વરૂપનું મહાન તત્ત્વ તે ઉપમાની અંતઃ ગર્હિતપણે રંગે છે જેનું કંઈક દિગ્દર્શન ઉપર આપણે કરી આવેના ઊંચે

ભગવાન * અનતાગ-દશામા અનેક અદ્ભુત *લીનાઓ. હાન નગતનુ કથ્યાણુ-નગતનો ઉદ્ધાર રે છે અનતાગ દશામા ગોગ

‡ “દાસોડહમિતિ યા બુદ્ધિ પૂર્વમામીત્તવાદનં । દાકારાડવહતસ્તેન તાપોત્તવહારિણા ॥ — અરે ! પણ શક છે જાને ‘સોડહમ્’ અર્થે તો એના જે, ‘નર્થ’માં કંઈ ફેર નથી

* ‘લીલા’ એટલે જે મર્મ-સ્વભાવનું બિલકુલ પ્રભુ થતો નથી, એ કાર્યને લીલા કહે છે લીલા = રમવા

• ‘અનતાગ’ એટલે ‘અવતરણમયતાર’ અર્થાત્ ‘પરમશક્તિ ઉત્તરકુ’-જે ‘અવતાર’નો અર્થ છે તો, અત્ર પ્રશ્ન થઈ શકે, “પરમશક્તિ નારે સચ્ચિદાનન્દનરૂપ અને વ્યાપક છે, ત્યારે તેમનું ઉત્તરકુ-અર્થકુ કેવું ? જે પરિચિત હોય, જે ચરીરધારી હોય અને એક સ્થાનમાં રહેતો હોય, તેનું ઉત્તરકુ (અવતાર) શું શકે છે, પરકુ પરબલ તો બની શકે છે, એટલે કેમકુ ઉત્તરકુ કેવું ?” એનો ઉત્તર એટલેજ છે કે, ‘સમજવામાં આવી જતું’ અથવા ‘જેવામાં આવી જતું’, એમ અનુદરશનો અર્થ છે એમકે, શોકમાં કહેવામાં આવે છે કે, ‘જે વાત દિવમાં દારી મર્મ’ અથવા ‘આમેમાં જેમી મર્મ’ બાપક પર-અહ-ભગવાન પણ યથે ઉત્તરકુમાં સમજવામાં કે જેવામાં આવી જાય છે. ‘ગાદી એમનો અવતાર દલી ગાયક છે’ પ્રમશક્તિ મૂળસ્વરૂપે સચ્ચિદાનન્દ-વ્યાપક ને અપ્રકટ છે ‘અપ્રકટ’ એટલે બુદ્ધિનો વિષય નહિ એવું, સર્વ-સ્વસ્વરૂપરૂપ,

તપ યા સાધનદ્વારાજ્ઞ જ્ઞાન થાય, એવો નિયમ નથી. અવતાર-દશામા તો અવતર્યાથી યાને આજ્ઞાત મર્વ સાધન મિદ્ધ થાય છે પૃથ્વીવતારજ્ઞ

મન-ઇન્દ્રિયાદિ પણ એ પે તેજ-નિર્રૂપ, - એવું હોવાથી જ વિચાર-દૃષ્ટિએ (જ્ઞાનથી) સમ્યક્ પ્રકટ હોવા છતાં પણ દૈવમુદ્ધિએ કરીને પોતાથી ભિન્ન માનીને મન-ઇન્દ્રિયાદિ એને વિષય કરી રાકે નહિ માટે, અને વળી અધ-દત્તધર્માપગીયસી એવી માયાએ કરીને તેમજ અવિચારદૃષ્ટિએ (અજ્ઞાનથી) આજ્ઞાત : એ છે ‘ અપ્રકટ ’નો અર્થ નિર્વિરોધ કહેતા નિર્ગુણ બ્રહ્મ વિષે તો બેલવા-ચાલવાપણા આદિરૂપ કેઈ પણ વ્યવહાર-નિર્દેશ ધરે નહિ કેમકે એ વસ્તુ છે માયાવિચલિત, જ્યારે બોલવા-ચાલવાપણાઆદિરૂપ તમામ વ્યવહાર-નિર્દેશ છે માયિક-માયાસહિત માટે સવિરોધ કહેતા સગુણ બ્રહ્મ, જેને ‘માયાવિશિષ્ટ બ્રહ્મ,’ ‘શબ્દ બ્રહ્મ,’ ‘પરમેશ્વર,’ ‘ઈશ્વર,’ ‘ભગવાન્’ ઇત્યાદિ સંજ્ઞાથી કહેવામાં આવે છે, તેને વિષે જ બધો વ્યવહાર-નિર્દેશ ધરે છે. તો, અવતારવાદ એ સવિરોધ બ્રહ્મ વિષેનું ધરે છે અતએવ અવ-તારવાદ સવિરોધ બ્રહ્મનો જ છે, વળી એ સવિરોધ બ્રહ્મ કંઈ નિર્વિરોધ બ્રહ્મથી ભિન્ન વસ્તુ નથી, બન્ને એક જ છે. એજ અદ્વૈતવસ્તુની ‘નિર્વિરોધ’ ને ‘સવિરોધ’ એવી બે સંજ્ઞામાન છે. કારણ કે ‘નક્કમેવાદ્વિતીયમ્’ એટલે કે ‘એકજ એટલે સંભતીય-વિભતીય-સ્વગત ભેદશૂન્ય તથા અદ્વિતીય એટલે દેશ-કાળ વસ્તુ પરિચ્છેદશૂન્ય, - એમ ત્રિવિધ ભેદ તથા ત્રિવિધ પરિ-ચ્છેદથી રહિત એકજ અદ્વિતીય વસ્તુ છે’ એ મૂળ સિદ્ધાન્ત છે તોપણ ‘યર્ક સત્ ધિમ્ન વહુધા વદન્તિ’ એટલે કે ‘સત્ય એક જ છે, છતાં પણ વિષ્ણુ એનેજ બહુ પ્રકારે - અનેક નામે કહે છે’ એ શ્રુતિ-વાક્ય મુજબ એક-અદ્વિતીય ‘નિર્વિરોધ બ્રહ્મ’ જ ‘સવિરોધ બ્રહ્મ’ પણ કહેવાય છે. નિર્વિરોધ બ્રહ્મતા એક દેશમાં માયા મ્હેલી છે એ માયારૂપ હપાધિનો સ્વી-કાર કરી એ નિર્વિરોધ બ્રહ્મને ‘માયાહપદિતચૈતન્ય’ અગર ‘માયાપતિ’ એવું, કહેવાય છે અહીં આગળ અદ્વિતીય-નિર્વિરોધ બ્રહ્મને વિષે દેશ દિક તથા માયાદિકની કલ્પના કરવી, એ પણ ભેદે બાધાત દેશ જેવું ને તેથી અધર્મિત જેવું લાગે છે, તોપણ એવું એ પ્રતિપાદન સસાજ અને ઓપ-ચારિકપણે (ગોણપણે) સાધક-દેશા પુરવું છે, નહિકે પરમાર્થિકપણે (મુખ્ય-પણે), એટલેજ મૂળ સિદ્ધાન્તમાં કંઈ ખામી આવતી નથી આ વિષય હપર અહીં આગળ વધુ ચર્ચા કરવા બેસીએ તો એક મોટો રાસવાદ કે રાસવાદ ખડો થાય, પરંતુ તે માટે અહીં આપણને પુરતો અવસર નથી માટે અલમ્.

સવિરોધ બ્રહ્મ પણ માયાના સપૂણું પ્રદેશમાંજ વ્યાપક છે, એટલે જરૂર પડે તે વખતે ને તે સ્થાને પોતાની માયાના સપૂણું અવરણીને પોતે ખસેડીને છોડીને સમક્ષ પોતાનું સાકારરૂપે પ્રકટ થવું, એ ‘અવતાર’. અથવા તો સાર્વભૌમ રાજની સત્તા સપૂણું પૃથ્વી પર હોવા છતાંય તેનું

લીલાગાનની ટીવાના સાંનનો માલાલ ગિદ્દ-ગી ર- ૭ અગાવતાર,
 ખસ મેક વાગે થાને કે તાજવાની દેવ છે, ૨ જ્યાં તે હંમેશા વિગટે છે,
 મોજ પમા પગમાળા (સરિસી-સરુપ મક્કા) ની સત્ત સરવ દેવા છતાય
 તેમનું એક ગુપ્ત્ય વાન પણ હોય છે, જેન વેદોમા (કરિન્ધપોમા) રહ્યો
 (રુતરોતર) અને પશો મા વેક વગેરે લોક કહે છે - તો, એ વેક હાદિધામ
 અરુતર ૨૭૧ ૨૪૦ ૨૫૦ ૨૬૦ ૨૭૦ ૨૮૦ ૨૯૦ ૩૦૦ ૩૧૦ ૩૨૦ ૩૩૦ ૩૪૦ ૩૫૦ ૩૬૦ ૩૭૦ ૩૮૦ ૩૯૦ ૪૦૦
 એ 'અનતાર' પુરાણ સિદ્ધિ મા એ
 વેક પામને 'અક્ષરમક્ક વેક' અગત 'વ્યપિ વેક' એક કહીને વ્યાપક બત-
 લાવે છે, તો, પોતાના અંતરિયે વકંવામથી આ પ્રાચ્યમા, પોતાની પ્રકટ
 થવાની ઇચ્છા થયે, પોતા આવિર્ભૂત (૨૫૮) યજુ - દેવો માગતુ, એ
 'અનતાર' અગત તે પોતાના ઉત્કૃષ્ટ એવા મૂળરૂપમાથી, ભક્તોપર
 અતુલ્ય કૃપાને મળેલી અરે, તો એ જ કહી નિષ્કૃષ્ટ સ્વરૂપમા ઉતરવું-
 ની ઉતારુ એ 'અનતાર' આ રીતે 'અનતાર' સંબંધના અનેક અર્થ-
 થા રીતે

હવે, બાલનના એ અવતારને કે જાણીશ, દસ યા એક પ્રસિદ્ધ છે,
 તો જુઠાંદે અરે અગતિ-અનન્ત થયા છે ને થઈ શકે છે, ને તે વળી
 સારી થા શી =

ભગવતના એ અવતારમા કે વક અનતાર, - નૃસિંહ, પરશુરામ
 આદિક જેવા, મેઘાક ટીવાનતાર, - મતલબ, કૃષ્ણ, વરાહ આદિક જેવા,
 મેઘ અનિર્ગમ્યતાર, - વામન, બુદ્ધ કદરી આદિક જેવા (મધ કાય) કે
 નિર્ગમન અનુમતી થા સમય રહી એ કાય થઈ ગયા પછી તિરેહિત
 થઈ જાય તે તેને આનિર્ગમ્યતાર વા અનિર્ગમ્ય કહે છે) શ્રીવેદવ્યાસ
 ભગવાનના જાનાવતારે આ અનિર્ગમ્યતારે બન્ને જાના પ્રથમ શ્રીવેદવ્યાસ-
 સંપ્રદાય ભગવતન દાનને અવતાર થયે તે વેદોનો વિરતાર, મહાભારત અને
 મેઘાક પુરાણની રચના, એ તેમના દાનાવતારનું દાનપ્રાય પછી ભગવાન
 શ્રીકૃષ્ણ દ્વેનો આવિર્ભૂત થયો, ત્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના અરિ, લીના ને
 સ્વરૂપને બચાવે કરવાને માટે અને શ્રીકૃષ્ણના તિરોધાત અનન્ત પછી તેમની
 (શ્રીકૃષ્ણની) ન મળીતા ઈશ ટીવાને હાદિધા કરવાને મટે ભગવાને વ્યાસ-
 દના એજ અવતારમા કંઈ બીજે પશુ પદુ અવેશ થયો, ત્યારે ગીરોના-
 સંપ્રદાયે અવેશવતાર કહેવામા અંતર એ અવેશ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના તિરો-
 ધાત અનતાર અથવા શ્રીમદ્દસાદની રના અતન્તર તેમનામાથી જતો
 રી જાણ, વિષ્ણુ અને સિવ, - એ તો ભગવાનના પુણ્યવતાર છે એ
 સિવાય વગેરે અવતારો એક અર્થાતારે પશુ હોય, તે સાધિગ્રામ
 અમર મુર્તિને (પ્રતિમાઓ) છે જેના વગેરે ભગવતના ટીવાવતાર,
 પુનઃવતાર વગેરે અનેક અવતારો છે અન વિનાશમાથી અનતારવદનો
 રૂપક વિરતાર અસર્વજન ઈ અસર્વમા પૂર્ણવતાર થા તો અર્થ ભગ-
 વાન, શ્રીકૃષ્ણ છે એવાન થાદ તાજવાની છે ॥ ૩૬ ॥

કલાવતા, આવેશાવતાર આદિક નહિ પૂર્ણાવતારમા ‘કૃપાસિદ્ધિ’ નો જ સમ્યક્ ઉપયોગ છે ‘માધનાસિદ્ધિ’ની આવશ્યકતા ઓછી રહે છે અરે! પૂર્ણાવતારમા તો ઉપર શ્લોકમા દર્શાવ્યા મુજબ ચોરીને મિથે પણ ભક્તને પરમવસ્તુરૂપ - પરમપુરુષાર્થરૂપ ‘સોડહમ્’ સિદ્ધ કરે છે મતલબ કે લીલામાત્રથી જ ભક્તનું કાર્ય સારું છે એમા એમની કૃપાજ એક હેતુરૂપ છે શ્રીકૃષ્ણે કૃપા કરીને અમ્બડપથીજ ત્રજવામીઓના માધન મિદ્ધ કર્યા છે મારે શ્રીકૃષ્ણ જ સાક્ષાત્ ભગવાન કે પૂર્ણાવતાર છે

વિચારદષ્ટિએ યાને નિપક્ષપાતની દષ્ટિએ ભેદએ તો ‘ભક્તિ’ અને ‘જ્ઞાન’ તરતતઃ એક જ છે ફક્ત ભૂમિકા (અનુચિત) - બેદથી સજ્ઞા જુદી ‘શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના’ - અધ્યાય ૧૦ - શ્લોક ૧૦મામા “તેષાં સતતયુક્તાનાં ભજતાં પ્રીતિપૂર્વકમ્ । દદામિ બુદ્ધિયોગં તં યેન મામુપયાન્તિ તે ॥” = “પ્રીતિપૂર્વક તે સતતયુક્ત ભજન કરવાવાળાઓને [હું] તેવો બુદ્ધિયોગ (જ્ઞાનયોગ) આપુ છું, કે જેના વડે તેઓ મ્હને (પગલુએ) પામે છે” આ અર્જુન પ્રત્યેનું શ્રીકૃષ્ણ પગમાત્માનું શ્રીમુખનું જ વચન છે તો, આ ઉપરથી સ્પષ્ટજ મિદ્ધ થાય છે કે, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પોતેજ પોતાના ભક્તને ‘બુદ્ધિયોગ’ કહેતા ‘જ્ઞાનયોગ’, ભૂમિકા તૈયાન થયે યાને અધિકાર (યોગ્યતા) થયે, આપે છે એ ‘જ્ઞાનયોગ’ જ તે ‘સોડહમ્’ ખરેખર, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ત્યારે પોતાના કોઈ ભક્ત ઉપર પગમ કૃપા કરે છે અને એની યોગ્યતા (અધિકાર) જગમગ થયેલ છે, એવું સમજે છે, ત્યારેજ બસ એ ‘સોડહમ્’ એને આપે છે. એ ‘સોડહમ્’ ભગવાનની પગમ કૃપા નિના, પ્રાપ્ત થતો નથી. એ ‘સોડહમ્’ની વૃત્તિમાજ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર - પૂરણપુરપોત્તમ - પરમભગ્વતપનું ખડ દર્શન - ખરો માહાત્મકાર થાય છે “સુદીકો કરદે વૂર તો સુદમે સુદા મજ્જર સરદે.” ત્રણ, અણસરે જાણે ‘વિદ્યવ’ નામની ધૂન મગ્ગનીએ છીએ, ત્યારે ‘વિઃવ-વિઃવ-વિઃવ.....’ થતા-થતા આખરે ‘દવ-દવ-દવ.....’ થઈ જાય છે, તેમ ‘દાસોડ હમ્-દાસોડહમ્-દાસોડહમ્.....’ કરતા-કરતા આખરે કાળે કરીને ‘સોડહમ્-સોડહમ્-સોડહમ્.....’ આપમેળેજ થઈ જાય છે મંત્ર-જપની ખરી સિદ્ધિ તો એ જ છે, કે જપ કરતા-કરતા એ મંત્ર ટૂંકો થતો જાય, અનેક શબ્દો કે અક્ષરો

સય પામતાં-પામતા એક શબ્દમાં કે એક અક્ષરમાં જઈ વિરમે
 અને આખરે બસ એકજ અદૈતત્વ અવશિષ્ટ રહી જાય. એ
 પ્રમાણે 'સોડહમ્' જ, કાણે કરીને એટલે કે અધિકાર (ચિગ્મતા)
 પ્રાપ્ત થયે, 'સોડહમ્' મા પરિણામ પામે છે. ઉદ્કૃષ્ટ ભક્તિ જ
 જ્ઞાનરૂપમા પગિણુન થાય છે. જ્ઞાનરૂપ એ 'સોડહમ્' પણ ઉત્તમ
 ભક્તિ જ છે શ્રીભાગ્યકાર ભગવાન શ્રીગંડરાચાર્ય કહે છે કે,
 'તદ્યથાહં મમૈવાસી સ યદાહમિતિ ત્રિધા । ભગવદ્દુરગત્વં
 સ્વાત્સાધનાભ્યાસપાકત ॥' = "સાધનાભ્યાસના પરિપાકે કરીને
 'તેનો જ હું', 'માનજ એ', [અને] 'તેજ હું' આમ ત્રણ પ્રકારે
 ભગવત્શરણપાણ્ડુદાય છે. 'આ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે,
 'સ યદાહમ્' = 'તેજ હું' એટલે 'સોડહમ્' = 'તે હું' એ ભગવાનના
 જ્ઞાનપાણ્ડુરૂપ — ભગવદ્દુરગત્વ ગુણ ઉત્તમ ભક્તિજ છે. રવામી
 શ્રીમદ્ધુસંદન મન્નવતી પણ 'શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા' ઉપરની પોતાની 'ગૂઢાર્થ-
 દીપિકા' નામની દીક્ષા ઉપોદ્ધાનમા (શ્લોક ૭—ઉત્તરાર્ધમા) લખે
 છે કે, "કર્મમિથ્રા ચ શુદ્ધા ચ જ્ઞાનમિથ્રા ચ સા ત્રિધા ॥" =
 "તે (ભગવદ્ભક્તિનિદા-ભક્તિ) વળા 'કર્મમિથ્રા', તથા
 'શુદ્ધા', તેમજ 'જ્ઞાનમિથ્રા' [એમ] ત્રણ પ્રકારની [છે]."
 આ ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે, 'સોડહમ્' એ જ્ઞાનમિથ્રા-
 ભક્તિ છે. એ 'સોડહમ્' અભેદભક્તિ કે પરાભક્તિ પણ કહેવાય
 છે. ભક્તિની પગકાણા કે પરિપક્વતા થાને ચરમઅવસ્થા અન્તિમ-
 અવસ્થા પ્રેમ છે. એ પ્રેમ અદેન છે અને અદૈત એ 'સોડહમ્'
 છે. શ્રીમદ્ધુસંદન મહાપ્રભુ (શ્રીશ્રીગૌરાંગ મહાપ્રભુ) ન્યારે-ન્યારે
 પ્રેમના મહાભાવાવેશમા આવી જતા હતા, ત્યારે ઘણી વખત એમના
 શ્રીમુખમાથી 'તુલ મુખ-તુલ મુખ' એટલે કે 'તુ હું-તુ હું' એવો
 ખોલ નીકળતો હતો. એજ અદૈત-પ્રેમાવસ્થારૂપ 'સોડહમ્',
 'શ્રીમદ્ભગવતમા' (અંક ૧૦ - પૂર્વાર્ધ - અં ૩૦ - શ્લોક
 ૧૬મામા) છે કે, નહં એક ગોપી પણ પ્રેમાવેશમાં આવી જઈ
 'કૃષ્ણોડહમ્' એવું બોલી છે. સાંપ્રદાયિક આગ્રહવાળા ચુમ્ન
 લક્ષ્મણે (વૈષ્ણવો) એ ગોપીને નિદ્રિત ગણી કાઢે છે - અદૈતભાવમા
 (જ્ઞાનમા) આવી મળેલી હોવાથી એ ગોપીને હીનપદ આપે છે.
 પરંતુ પરમ સંતોષ - ખરી શાન્તિ તો અદૈત વિના - 'સોડહમ્'
 વિના છે જ ક્યા!! આજ નહિ તો - હમણું નહિ તો, પામે-દશે

વધે, અરે ! બીજો-ત્રિજો જન્મે, મોડા-બેલા, ન્યારિ-ત્યારે, અદૈતમા
— અભેદમા — ‘સોડહમ્’મા આવ્યેજ છૂટકો. કેટલાક આગ્રહી વૈશ્ણવો
વળી એવું કહે છે કે, “બીજી બધી ગોપીઓ ‘દાસોહમ્’—
ભાવમા હતી; ન્યારે એ એકજ કોઇ ગોપી ‘કૃષ્ણોહમ્’ કહી
‘સોડહમ્’—ભાવમા આવી છે : માટે એનું શુ પ્રમાણ ?”
(જવાબ) — “અરે ! એનું જ તો ખરૂં પ્રમાણ. સર્વોત્તમ વસ્તુ તો
કંઈ હગલે-હગલા હોય ? હીરા તો કંઈ ગાડે-ગાડા હોય ? ? એ તો
જૂજ જ (rare) હોય. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર જ સ્વમુખે કહે
છે કે,— ‘મનુષ્યાणां सहस्रेषु कश्चिद्यतति सिद्धये । यतन्नामपि
सिद्धानां कश्चिन्मां वेत्ति तत्त्वतः ॥’— ‘હજારેા મનુષ્યોમાં
કોઇક [જ] મિદ્ધિ માટે યત્ન કરે છે; યત્ન કરતા સિદ્ધોમા વળી
કોઇક[જ] મહેને તત્ત્વતઃ જાણે છે.’ [‘ગીતા’ — અ. ૭ — ‘શ્લો. ૩.’]
..... ॥ અસ્તુ — ॥” પરમતત્ત્વવસ્તુ ‘સોડહમ્’ છે.
‘સોડહમ્’ એ, ‘દાસોહમ્’ના સારરૂપ યા ફળરૂપ છે. ‘દા-
સોહમ્’નું જ રટણ કરતા-કરતા કાળે કરીને ‘દા’કાર ધમાઇ
જાય છે અથવા તો ભગવાન પોતે જ ચોરી લે છે અને ‘સોડહમ્’
રહી જાય છે. પછી એ ‘સોડહમ્’નું જ રટણ ચાલે છે.
એ ‘સોડહમ્’નું રટણ પણ ભગવાનની ભક્તિ — ભગવાનનું
ભજન છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે એજ અર્જુનને કહ્યું છે કે, “જ્ઞાનય-
જ્ઞેન चाप्यन्ये यजन्तो मामुपासते । एकत्वेन पृथक्त्वेन बहुधा
विश्वतोमुखम् ॥” — “બીજાઓ વળી સર્વ તરફ મુખવાળા (યાને,
સર્વત્ર મોજૂદ — વિરાટસ્વરૂપ) મહેને જ્ઞાનયજ્ઞથી યજન કરતા
એકત્વથી (અભેદભાવથી—‘સોહમ્’—ભાવથી) પૃથક્ત્વથી (ભેદ-
ભાવથી — ‘દાસોહમ્’—ભાવથી), બહુત્વથી (અનેક ભાવથી —
અનેક પ્રકારથી) પણ ઉપાસે છે.” [છતિ ‘ગીતા’, અ. ૯, ‘શ્લો. ૧૫’].
કિંબહુના એ ‘સોડહમ્’અતિ ગોપ્ય તથા ગુરુ ગમ્ય વસ્તુ છે.
જગદ્ગુરુ શ્રીકૃષ્ણે એજ ‘સોડહમ્’ મંત્રનો ઉપદેશ કરી તેમજ

* એ ‘સોડહમ્’ તત્ત્વતઃ એ કે સર્વના સ્વસ્વરૂપરૂપજ હોવાથી તેમ
જ પ્રાણ-અપાનની ગતિમાં સ્વભાવિક રીતે સદૈવ આવતો હોવાથી સૌને
પ્રત્યક્ષ ને નિત્યપ્રાપ્તજ છે, તોપણ એ વસ્તુ ગુરુ પ્રણવિકાથીજ પ્રાપ્ત થાય
છે — ભણવામાં આવે છે; તેથીજ એ અનિ ગોપ્ય છે ‘ઐરક્ષપદ્ધતિ’માં
કહ્યું ॥ કે :—

એનું તત્ત્વ મમતાની અર્જુનને જીવનમુખ બનાવી દીધો. ઉદ્ધવને પણ પોતે એ 'મન-દીક્ષા' આપી મગ્ત પરમહમ બનાવી દિમાલય મોડથી દીધો આજ પણ પોતે સમગ્ર રૂપે હજારો જીવોને એ 'સોડહમ્'નત્વનો ઉપદેશ કરી કૃતાર્થ કરી ગયા છે. ॥ ૐ ॥

હવે, એક અદ્વિતીય અધ્યયનનું પરમનત્વ છે, તેના ત્રણ સ્વરૂપ માનનામા આવે છે. "યદન્તિ તત્તત્ત્વચિદમ્તત્ત્વં ચઙ્ગાનમદ્વયમ્ । ઘટેતિ પરમાત્મેનિ ભગવાનિતિ શ્લઘ્યતે ॥" = "જે જ્ઞાનસ્વરૂપ (યાને, અધ્યયનનું-સ્વરૂપ) અદ્વય (અદ્વિતીય) તત્ત્વ (પરમનત્વ) [કાંઈ એક છે], તેને તત્ત્વવેત્તાઓ કહે છે, - 'બ્રહ્મ', - એવું, 'પરમાત્મા', - એવું, [અને] 'ભગવાન', - એવું, તે ગમિત્ત યાય છે (અર્થાત્ 'બ્રહ્મ', 'પરમાત્મા' ને 'ભગવાન' એ ત્રણ નામથી પાડાડવામા આવે છે). "તો, એ ત્રણે, એક-અદ્વિતીય-અધ્યયનનું-સ્વરૂપ પરમનત્વની મંત્રા (નામ) આગર સ્વરૂપ દોવાથી, પચ્ચપત્ત અભિન્ન છે, એકજ છે. તત્ત્વનઃ તો એમજ છે તોપણ તેમના નિર્વિશેષ-અધ્યયનનું બ્રહ્મ આગર પરબ્રહ્મ-સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ યા માશ્રાવણ કરવાની આદના દોય

॥ "ૐ હ્રીં હંસઃ સોડહે સ્વાહા" ॥

"હકારેણ ઘઠિર્યાતિ સકારેણ વિશેત્પુત ।

હંસ હંમેત્યમું મન્ત્રં જીવો જપતિ સર્વદા ॥

પટ્ટશનાનિ ત્વદ્દોરાગ્રે સત્ત્વપ્રાણ્યેકચિશતિ ।

પત્ત્વમંદયાન્વિતં મન્ત્રં જીવો જપતિ સર્વદા ॥

અજપા નામ ગાયત્રી યોગિનાં મોક્ષદાયિની ।

તામ્યા મંત્રપ્રમાણેણ સર્વથાપિ પ્રમુચ્યતે ॥

અનયા સદૃશી ચિદ્યા અનયા સદૃશો જપ ।

અનયા મદર્જા જ્ઞાનં ન ભૂતં ન ભવિષ્યતિ ॥

ગુણહિન્યાં મમુદ્ગતા ગાયત્રી પ્રાણધારિણી ।

પ્રાગચિદ્યા મદાચિદ્યા યન્તાં ચેત્તિ ન ચેદ્વચિન્ ॥"

[ટિપ્પણ 'ગોરક્ષપદતિ' - શ્લોક ૧ પાન ૫૨-૫૬.]

એ 'સોડહમ્'નત્વ ગુરુ મુનિજીવ જીવનું તોજા. એ 'સોડહમ્' ના ન્યા-સ્વાત્ત અદ્વિતીય ગુરુમુખ રીત આજી. 'હ કૃતાર્થ રૂપો' એ મયા-વ્યાપના લેખની અંદર સ્વરૂપ દર્શાવેલ છે.

તો જ્ઞાન દ્વારા, અને તેમના અન્તર્યામી-શક્તિસપન્ન પરમાત્મા-સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માં સાક્ષાત્કાર કરવાની ચાહના હોય તો યોગ દ્વારા, તેમજ તેમના અગણિત-અચિન્ત્ય-દિવ્ય શક્તિઓથી યુક્ત ભગવાન્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માં સાક્ષાત્કાર કરવાની ચાહના હોય તો ભક્તિ દ્વારા એમ તત્ત્વતઃ એવું હોવા ઠતાય એ તથ્યે સ્વરૂપ વિન્ન-ભિન્ન એ ત્રણ માર્ગ વડે પ્રાપ્ત થાય છે જેમ કે, અનંતારવાદમાં ‘રામ’-‘કૃષ્ણ’ આદિ એકજ પરમાત્મા-પદ્મસ્થના સ્વરૂપો હોવાથી એ પરસ્પર વચ્ચે મોઢ તાર્ત્વિક ભેદ નથી — તત્ત્વતઃ મોઢ ભેદ નથી, એકજ છે, તોપણ શ્રીરામસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કે સાક્ષાત્કાર કરવાની ઇચ્છા હોય તો ‘રામ’નામનુજ રટણ, નહિ કે ‘કૃષ્ણ’-નામનુ, તેમજ ધનુસ-બાણવાળા શ્રીરામસ્વરૂપનુજ ધ્યાન, નહિ કે મોહનમુરલીવાળા શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપનુ એવું કરવું પડશે એજ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કે સાક્ષાત્કાર કરવાની ઇચ્છા હોય તો ‘કૃષ્ણ’-નામનુજ રટણ, નહિ કે ‘રામ’નામનુ, તેમજ મોહનમુરલીધારી શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપનુજ ધ્યાન, નહિ કે ધનુસ-બાણધારી શ્રીરામસ્વરૂપનુ એમ કરવું પડશે એ પ્રમાણે શાસ્ત્રોની યોજના છે શાસ્ત્રોનો પરસ્પર નિરોધ છેજ નહિ, પરસ્પર સમન્વય જ છે મોઢ તો જ્ઞાન વડે, મોઢ તો યોગ વડે, ને કોઈ તો ભક્તિ વડે એ એકજ પરમતત્ત્વની ઉપાસના કરે છે — એજ વ્યક્તિને ભજે છે સૌ-સૌના આધિકાર કે યોગ્યતા (લાયકાત) પ્રમાણે જૂદા-જૂદા સાધન-સ્વરૂપ સરઘ આદિક વડે એ એકજ પરમતત્ત્વને — એકજ-અદ્વિતીય વ્યક્તિને ભજે છે એક ન્હાનો બાળક મોઢ એક વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરે છે, ત્યારે કાલી-કાલી બોલીથી, રસીલી કણ્ઠમધુર ભાષાથી, શબ્દથી ને વાક્યથી તેમ નયન ને હૃદય-આકર્ષક અનેક હાવ-ભાવ-ક્રિયા-એણથી કરે છે, એજ વસ્તુનું પ્રતિપાદન એક યુવાન કરે છે, ત્યારે અનેક સરકારી ને અનકારી ભાષાથી, અનેક તર્ક-યુક્તિ-પ્રયોગો આદિથી કરે છે, પછી એ વસ્તુનું પ્રતિપાદન ત્યારે એક વૃદ્ધ કરે છે, ત્યારે ગભીર મુદ્રાથી, થોડા વાક્ય આદિકથી કરે છે એ દૃષ્ટાન્ત મુજબ ભક્ત ત્યારે એ પરમતત્ત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે, ત્યારે ભક્તિ-પ્રેમથી તત્ત્વોળ ભાવ-ભીની મધુરી-ગસીલી બોલીથી, ભાગવતાદિક પુરાણની ‘દયાસાગર-દીનદયાળ-ભક્તવત્સલ’ આદિક ભાષાથી, અષ્ટ-સાત્ત્વિકમહાભાવોની લક્ષણથી તેમ જ્ઞાન-ગુણ-લીલા-અરિત્ર-કથાના

અવધુ-પ્રીતિનાદિરૂપ ભક્તિ-સાધનોથી મિદ્ધ સ્થામશુન્દર નયન ને ચિત્ત બદ્ધ અત્યાદિક - દિવ્યરૂપ-ગુણાદિયુક્ત 'ભગવાન' એવી સદા ને સ્વરૂપથી જ કરે છે, પત્રી એજ સત્ત્વ પ્રતિપાદન યોગી કરે છે, ત્યારે કમિલ્લ તર્ક-યુક્તિ ભરપૂર સામ્યતાસ્થની તત્ત્વ-સમ્યાવાળી બોલી-ભાષાથી તથા આસન-પ્રાણાયામ-ધ્યાન-અભાધિ (ચિત્ત-વૃત્તિ-નિરોધ) આદિવરૂપ યોગ-સાધનોથી સિદ્ધ માદ્દી-પુરુષ-અત્તર્યામી-સક્રિયમયન 'પરમાત્મા' એવી સદા ને સ્વરૂપથી કરે છે, આખરે એ સત્ત્વ પ્રતિપાદન યોગી ત્યારે કરે છે, ત્યારે કેવળ અનુભવપૂર્ણ મલીર ને અત્ત્વ વાક્યથી યાને વેદાન્તસત્ત્વરૂપ યા શ્રુતિ-મનરૂપ સંકલ્પથી, અત્ત્વમાન-સમતા-શાન્તિરૂપ અપૂર્વ ને અતૈકિકે મુખમુદ્રાથી, તેમજ ઉપનિષદ (નિન્ત) - રિચારરૂપ જ્ઞાન-માધનોથી મિદ્ધ નિનાકાર - નિપુણ - નિરંજન - નિક્રિય - સર્વાધ્યાન - સર્વપર - અઠિતીય - મમદિયેતન્મય - દુદ્ધ - સમ્યક્દાનન્દસ્વરૂપ 'બ્રહ્મ' અથવા 'પરબ્રહ્મ' એવી સદા ને સ્વરૂપથી કરે છે આ પ્રમાણે વસ્તુવિધિતિ છે ॥ ૩૩ ॥

યાગવાન પોતેજ ભક્તને દામે કરીને 'યોગ' અને 'જ્ઞાન', તેમ 'પરમાત્મા' અને 'પરબ્રહ્મ', - એ મર્વનોજ અનુભવ કરાવી દે છે, 'ગીતા' અને 'ભાગવત'માં એજ પ્રકારની રચના છે 'ગીતા'ના મુખ્ય પાત્ર અર્જુનને તમજ 'ભાગવત'ના મુખ્ય પાત્ર ઉદ્ધવને પરમકૃપાળુ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ 'યોગ'-'જ્ઞાન', 'પરમાત્મા'-'પરબ્રહ્મ' આદિકે મર્વનોજ અનુભવ કરાવી દીધો હતો. અરે! ભક્ત ઉપર ભગવાનના આ દાય - અનીમ કૃપા, એટલે ભક્તને તો ખોટ સોની જ હોય! ॥ ૩૩ ॥

પત્રુ તેમ જ્ઞાપ ભગવાનના અતન્મ ભક્ત તો કરે હ કે, 'યોગીઓના યોગનું ગોઠવ, અને જ્ઞાનીઓના જ્ઞાનનું ગોઠવ, તમજ તેઓની મુખિનું ગોઠવ, એ તેપે તેજ મુપ્પારક દે!'. હશે તો નિત્ય બાગમ સ્વીકૃત, નિવ ભક્તિ કરીગ ને શ્રીકૃષ્ણની નિત્યરીના નિગ-ખાન ૧૧૧. હમદર તો શ્રીકૃષ્ણજ મર્વન છે', તેજ હમારે પરમ-તત્ત્વ ૭૧૧, અરે! 'પરબ્રહ્મ', 'પરમાત્મા' ને 'ભગવાન', એ મર્વ શ્રીકૃષ્ણ ૧૧૧, ૧૧૧: મર્વનસ્વરૂપ, મર્વનમન્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણજ છે ૧૧૧. હમારે ૧૧૧ ના એક વિનિવ નો સાર હમાન ૧૧૧ ને પરમ-વાન શ્રીકૃષ્ણ ૭૧૧ ઉપનિષદ મુજબ ને શ્રીકૃષ્ણજ મર્વન દે! ॥

હમારે તો ‘તસ્માત્કૃષ્ણ ષષ્ઠ પરી દેવસ્તં ધ્યાયેત્, તં મજેત્’
એ શ્રુતિ-વાક્ય મુજબ સર્વતોભાવેન તથા એકાન્તતઃ એક શ્રીકૃષ્ણજન*

* “ક્લેશોઽધિક્તરસ્તેષામવ્યકાસકચેતસામ્ ।

અવ્યકા દિ ગતિર્દુઃખં દેહવદ્ધરવાપ્યતે ॥”

= “અવ્યક્તામાં આસક્તચિત્તવાળા તેઓને અવિકતર કલેશ [છ] : નથીકે
અવ્યક્તા ગતિ દેહવાનોથી (એટલે કે, દેહ સિમાનવાળા - દેહાધ્યાસવાળા
માનવીઓથી) દુઃખે પમાય છે’, - આ ‘ગીતા’ - અ. ૧૨ - શ્લોક
૫, તેમજ “નિર્વિણ્ણના જ નયોગ” = “નિર્વિણ્ણ ત્યાગીઓનો (વૈરા-
ગ્યવાન સંન્યાસીઓનો) જ્ઞાનયોગ [છ] (અર્થાત્ વૈરાગ્યવાન સંન્યાસીઓ-
નેજ જ્ઞાનયોગનો અધિકાર છે - જ્ઞાનયોગના અધિકારી કણા છે)”, - આ
‘ભાગવત’ - એકાદશસ્કંધના પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રના શ્રીમુખનાજ વચન-
પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે કે, જગત્ના અસ્મદાદિક જીવોને માટે તો શ્રીકૃષ્ણ
જ એક બાળનીય છે.

પરંપર એકતા ક્યારે થાય (૧) - મિત્રતા ક્યારે બને (૧), - કે
જ્યારે હલચલે સમાનતા હોય જે પોતે દેહાધ્યાસથી રહિત થયેલા છે -
જેતુ દેહાસિમાન સમ્યક્ ગણિત થયેલું છે, તેજ ખરે નિશ્ચિન્નનો અધિકારી
છ. જેઓ અસ્પૃશ્યતાવાન ને દેહાધ્યાસવાળા છે, તેવાઓને મટે તો સુ-
ણુ સાકાર બ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણજ બાળનીય છે અરે! પ્રભુ પોતે પરસ્પર એકતા
રચાપવા, મિત્રતા જમાવવા ને ભક્તોની સાથે પ્રેમ-કીડ કરવા અસ્મદાદિક
જીવોના અતુરપણ દેહ ધારણ કરી ભૂતજ હપર અવતરે છે, તો પછી એવા
નરપધારી સ્થામસુંદરમૂર્તિ સકુણ સાકાર બ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ-કન્દૈયાને શું આપણે
ન બજાએ ? ॥ ૩૬ ॥

૫જી એકરીતે વિચાર કરતા શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર સર્વનેજ બાળનીય છે :
તે એ પ્રમાણે કે, જે વખતે જે કોઈ રાજા રાજ્યાસન યાને રાજગાદી પર
હોય છે, તે વખતે તેનીજ હકુમત આદ્યા કરે છે, અને તેથી તે વખતે તે
જ સર્વ પ્રભુને બાળનીય હોય છે, અરે! બલકે પ્રભુ જે ન બને, તો તે
‘રાજદ્રોહી’ તરીકે શુન્દાને પાત્ર ઠરે છે : એજ પ્રમાણે આ યુગના (કલિ-
યુગના) રાજા - શાસક યાને ભગવાનના પૂર્ણાવતાર શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર છે, એ
વાત અવતારવદી અસ્તિકોને અવિહિત નહિજ હોય તો, હાલમાં અવનિ
હપર તેમનીજ હકુમત આલે ॥ જોકે પોતે હાલમાં પ્રમટ અવતારદયાગાં
નથી, તો પણ હકુમત તો તેમનીજ આલે છે. મટે સર્વ જીવોને - વિરો-
ધત, શ્રીકૃષ્ણરૂપે ભગવાનનો અવતાર ભારતવર્ષમાં હોવાથી અસ્મદાદિક
ભારતવાસીઓને - શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રજ હપાસ્ય - બાળનીય છે. અરે! બલકે
આપણે જે ન બજાએ, તો-તો જરૂર રાજશુન્દાની પેઠેજ કૃતપ્રતાપ
શુન્દાને પાત્ર પણ ઠરીએ ॥ ૩૭ ॥

લેજનીય હો । ' અને પૂર્ણ પ્રેમાવતાઃ — અરે ! પ્રેમાર્ણવ-અવ
તાર શ્રીશ્રીચૈતન્ય મહાપ્રભુ (શ્રીશ્રીભૌગવ મહાપ્રભુ)ના —

‘ શ્રીકૃષ્ણરૂપાદિનિવેચનં ધિના

વ્યર્થાનિ મેઽહાન્યસિલેન્દ્રિયાણિ ચ ।

વાવાણશુષ્કેન્ધનમારકાણ્યહો

વિમર્મિ યા તાનિ ધર્થં હૃતઃપ ॥’

અર્થાત્ — ‘ [સંપૂર્ણ ભૂત-પ્રાણીઓને આકર્ષણ કરવાવાળા
ભગવાન્] શ્રીકૃષ્ણના રૂપાદિ (રૂપ ગુણાદિ)ના વ્યાપ્તિના મહારા
જ્ઞાન અને અખિન ઇન્દ્રિયો (મર્મ ઇન્દ્રિયાનો આપાત) વ્યર્થ [છે],
અથવા [શ્રીકૃષ્ણ-અરૂપના ધ્યાન વિના] પથન કે મુકા લાકડાના
ભારરૂપ [એ જ્ઞાન ઇન્દ્રિયોના જ તો] નેઓને (એટલેકે, એ
જ્ઞાન-ઇન્દ્રિયોને) અર્થ ! બનાવવું (નિર્વર્ણ — બેશરૂપ) [છે]
શીઘ્ર વહન કરેછું ’, — આ ઉદગાર પ્રમાણે જ હમારૂ જ્ઞાન હો । । ।

વળી આખરે શ્રીશ્રીમહાપ્રભુશ્રી (શ્રીશ્રીચૈતન્યમહાપ્રભુની) જ —

‘ ન ધર્મ ન જગ ન સુન્દરી કવિતા યા જગદીશ કામયે ।

મમ જન્મનિ જન્મનીશ્વરે મધતાદ્રકિરહેતુકી સ્વયિ ॥’

આ પ્રાર્થના અનુમાર હમારી પણ પ્રાર્થના પ્રભુ પામે હમેના
હો । । । । ॥ અસ્તુ — ૐ ॥

જય જય જય ધ્વજચન્દ્રકી, જય જય જય સુવરાસ ।

નિજ ધરણનર્મ રાસિયે, વરુ તુમ્હારી આશ ॥

॥ ઘોલ — શ્રીકૃષ્ણ-કન્હૈયાલાલકી જય ! ॥

આદિતીય-સચ્ચિદાનન્દ પરમહમ-પરમાત્મા-ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ-
પગમતરવનુ સ્વયં જેમ અપરિમિત-અનન્ત છે, તેમ એમના
અરૂપ વર્ણન પણ અપરિમિત અનન્ત જ છે, તોપણ ‘કૃષ્ણ એ
કોણ ?’ એ વળ મયાળાવાળા પ્રશ્નના ઉત્તરરૂપે આ લેખનો
અવતાર કરી શ્રીકૃષ્ણ-અરૂપનુ વર્ણન ‘સ્થાલીયુનાક’ ન્યાયથી આતિ
સક્ષિપ્તરૂપે ના દિગ્દર્શનમારૂપે જ કરવામા આયું છે તો,
એટલુયે પણ શ્રદ્ધાળુ જિજ્ઞાસુ કે મુમુક્ષુને, આગ્રિક સગળોને તેમજ
શ્રીકૃષ્ણ પ્રેમી ભગવદ્ભક્તને પગમ મતોપ — ‘પરમાનન્દ’ પ્રદાતા
નીવડો (૧), એલુ હમો સહસ્ય પ્રાર્થાએ છીએ

વળી, આ ‘શ્રીકૃષ્ણ-અરૂપનુ વર્ણન’ વિચારતા ‘ન દેષઃ
યોગ્યાત્પરઃ’ એવો નિમદ્દો નિયમ થાય છે ભગવાન્ શ્રીવેદ-

વ્યાસજીનું જ એ વચન છે (‘પાંડવગીતા’ની અંદર) કે, “સત્યં સત્યં પુનઃ સત્યં ભુજમુત્યાપ્ય ચોચ્યતે । ન વેદાશ્ચ પરં શાસ્ત્રં ન વેદઃ કેશવાત્પરઃ ॥” = “ભુજ ઉઠાવીને મત્ય, મત્ય, ફરીથી પણ સત્ય (ત્રિમત્ય) કહેવામા આવે છે [કે], ‘વેદથી શ્રેષ્ઠ બીજું કોઈ શાસ્ત્ર નથી અને કેશવ (કૃષ્ણ)થી શ્રેષ્ઠ બીજો કોઈ દેવ નથી.’” શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું એવું સ્વરૂપ-માહાત્મ્ય-જ્ઞાન યજુ, કે તેમના તન્મ હૃદય આકર્ષણ વગર તેમજ તેમના શ્રીચરણમા ભક્તિ-ભાવ ઉપજાવ્યા વગર રહેતું જ નથી. એવું યજુ, એટલે બધું જન્મ ને જીવન માર્ગકે. અરે ! જપ-તપાદિ અનેક સાધન-ભજન કર્યા પછી જ, અનેક દેવ-દેવોની ઉપાસના-ભક્તિ કર્યા પછી જ, આખરે કોઈ મહાત્મ પુણ્યવાનને શ્રીકૃષ્ણ-ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે એ વિશે પ્રમાણરૂપે દેવર્ષિ શ્રીનારદજીનું વચન છે (‘પાંડવગીતા’ની અંદર) કે, “જન્માન્તરસહસ્રેણ તપોધ્યાનસમાધિભિઃ । નરાણાં ક્ષીણપાપાનાં કૃષ્ણે ભક્તિ પ્રજાયતે ॥” = “સદૃશ જન્માન્તરે (હમરો જન્મ પછી) તપ-ધ્યાન-સમાધિઓએ કરીને ક્ષીણપાપ (નિષ્પાપ) થયેલ મનુષ્યોને શ્રીકૃષ્ણને વિશે ભક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે.” અહો ! તેજ પુરુષ ધન્ય, કે જેને શ્રીકૃષ્ણચરણની ભક્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે. ॥ ‘ૐ’-‘કૃષ્ણ.’ ॥

અન્તમા, હે શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ ! આપના અનન્ત-અપાર સ્વરૂપનું વર્ણન હું-અપ્રમતિ જન શુ કરી શકું ? ! તેમ જતાં આટલું જોઈ છે, તે તો દેવણ “યેન વેતાપ્યુપાયેન મનઃ કૃષ્ણે નિવેશયેત્” = “કોઈ પણ ઉપાયે શ્રીકૃષ્ણ વિશે મનને નિવિષ્ટ કરવું” એ મહાપુરુષોની ઉપદેશોક્તિ કે બતાવેલી સુંદર ને સરળ શુકિત પ્રમાણે આ જેમ-તેમ પણ કરેલ આપ-કથા-કીર્તનના મિથે મનને આપ-ચરણ-શરણમા મૂકી તેમજ આપ-સ્વરૂપવિશે નિવિષ્ટ કરી બે ઘડી પરમાનન્દ પમાડવો, બસ એજ આશયથી છે : અતએવ ! મુજને તેમજ બીજાને પણ આપના રસિક-ભક્તજનોને એવું જ નીવડે !” બસ એટલીજ આપ-શ્રીચરણમા નમ્ર પ્રાર્થના. ॥ અભમ્, ‘ૐ’-‘કૃષ્ણ’ ॥

॥ હવે, સચ્ચિદાનન્દ - પરબ્રહ્મ - પરમાત્મા - પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ-ચન્દ્રનાં ચરણસરોજમાં મન-વચ્ચ-કર્મથી અમારી વારંવાર પ્રણતિ હોજે ! ॥

॥ શ્રીકૃષ્ણ-સ્તુતિ-વંદના ॥

શ્રોતચિદાનન્દયત્તપરુષિણે કૃષ્ણાય જ્ઞાનન્તમુષાભિધર્મિણે ।
 વિશ્વોદ્ભવસ્યાનનિરોધહેતવે નમો વયં મધિરસામયેઽનિશમ્ ૧॥
 યત્ક્રીતેનં યત્સ્મરણં ચદોહણં યદ્વન્દનં ચત્રુવણં યદર્હણમ્ ।
 લોકસ્ય સઘો ધિધુનોતિ પદ્મર્ગં તસ્મૈ સુભદ્રાવસે નમો નમઃ ॥૨॥
 તપસ્વિનો દાનપરા યશસ્વિનો મનસ્વિનો મન્થચિદઃ સુમદ્ગલાઃ ।
 ક્ષેમ ન ધિન્દન્તિ યિતા યદર્પણં તસ્મૈ સુભદ્રાવસે નમો નમઃ ॥૩॥

વન્યોદનં જગત્સર્વે મૃન્યુર્યસ્યોપસૈવતમ્ ।

દુષિણેયં સુચિત્તેયં ત્રીકૃષ્ણં પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૪ ॥

નમો દેવાધિદેવાય પૃષ્ણાય પરમાત્મને ।

પરિણાય મનનાં લીલયા તનુધારિણે ॥ ૫ ॥

+ શ્લોકના અર્થ —

સન્નિધાન-દેવત્વ-પી — અનન્ય નુખેને નિસ્તત્વ વર્ણનાર
 (આપનાર) — વિશ્વના ઉદ્ભવ-વ્યાન-નિગ્રેધ (એટલે કે ઉત્પત્તિ-
 સ્થિતિ-તથા)ના કારણરૂપ [એવા] શ્રીકૃષ્ણને ભક્તિ-ગમની પ્રાપ્તિ
 માટે અમે અર્હનિરા નમન કરીએ છીએ ॥૧॥

જેમનું કીર્તન, જેમનું અંગન, જેમનું દર્શન, જેમનું વન્દન,
 જેમનું શ્રવણ, [તથા] જેમનું પૂજન લોકના પાપને તત્કાળ વિનાશ
 કરે છે, તેના સુમંગલકીર્તિશ્રવણને (યાને, શુકલ્યાણુકારી પ્રાર્તિવાળા
 પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણને) નમન-ગ-નમન-કાર ॥૨॥

તપસ્વીઓ, દાન કરનાર-ઓ, યશસ્વીઓ, શોભીઓ, મનના
 વેત્તાઓ (યાને, મનને જપ કરનાર-ઓ), [તથા] સદાચારવાળાઓ
 જેના અર્પણ વિના (એટલે કે, પોતાના તપ આદિ કર્મો જેને
 અર્પણ કયા વિના) ક્ષેમને (સ્વાસ્થ્યને) પામતા નથી, તેવા સુમ-
 અંગકીર્તિશ્રવણને (યાને, શુકલ્યાણુકારી કીર્તિવાળા પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણને)
 નમન-કાર-નમન-કાર ॥૩॥

સર્વ જગત્ જેમનું આદન (ભાન), [અને] મૃત્યુ જેમનું
 ઉપસેચન (શાક-ભાજ-દાન આદિક વ્યજન) [રૂપ છે], [એના]
 દુર્વિજેય-સુવિજેય શ્રીકૃષ્ણને હુ પ્રણામ કર છું ॥૪॥

ભક્તોના પરિણામ (ઉદ્ધાર) માટે લીલા વડે કરીને વધુ દિલ
 ધારણ કરવાવાળા — દેવાવિદેવ (દેવોના પણ અધિદેવ — અધિરાત્ર
 દેવ — અધિ-ગિતરૂપ દેવ) — પગનાભા કૃષ્ણને નમન-કાર ॥૫॥

કૃષ્ણાય વાસુદેવાય દેવકીનન્દનાય ॥

નન્દગોપકુમારાય ગોવિન્દાય નમો નમઃ ॥ ૬ ॥

નમ પદ્મજનાભાય નમ પદ્મજમાલિને ।

નમઃ પદ્મજનેત્રાય નમસ્તે પદ્મજાદ્યયે ॥ ૭ ॥

કેશવં કમલધાન્તં કામેશં કૌસ્તુભપ્રિયમ્ ।

કૌમોદકીધરં કૃષ્ણં તં ઘન્દે કૌર્યાન્તકમ્ ॥ ૮ ॥

અપ્રમેય હરે વિષ્ણો કૃષ્ણ દામોદરાચ્યુત ।

ગોવિન્દાનન્ત સર્વેશ વાસુદેવ નમોઽન્તુ તે ॥ ૯ ॥

ગોવિન્દ ગોવિન્દ હરે મુરારે ગોવિન્દ ગોવિન્દ રયાંગપાણે ।

ગોવિન્દ ગોવિન્દ મુકુન્દ કૃષ્ણ ગોવિન્દ ગોવિન્દ નમો નમસ્તે ॥ ૧૦ ॥

નમ કૃષ્ણાય દેવાય ઘટ્ટાણેઽનન્તમૂર્તયે ।

યોગેશ્વરાય યોગાય ન્યામહં શરણં ગતઃ ॥ ૧૧ ॥

x અર્થ — વાસુદેવ (વસુદેવના પુત્ર) — દેવકીનન્દન (દેવકીના નન્દન) — નન્દગોપકુમાર (‘નન્દ’નામક ગોપના કુમાર, યાને, નન્દરાયના કુમાર) અને ગોવિન્દ (વેદ અને ગાયત્રી રક્ષણ કરનાર) [એવા] કૃષ્ણને નમસ્કાર-નમસ્કાર. ॥૬॥

કમળનાભિવાળાને નમસ્કાર કમળ-માળાવાળાને નમસ્કાર, કમળનેત્રવાળાને નમસ્કાર, તે કમળચણુવાળાને નમસ્કાર, (અર્થાત્ કમળનાભિવાળા - કમળ-માળાવાળા - કમળનેત્રવાળા - કમળચણુવાળા શ્રીકૃષ્ણને નમસ્કાર-નમસ્કાર, વાર વાર નમસ્કાર હો !) ॥૭॥

કેશવ - કમળાદાન્ત - કામેશ - કૌસ્તુભપ્રિય - ‘કૌમોદકી’ (ગદા) ધારણ કરનાર - કૌરવોના અન્ત (નાશ) કરનાર તે કૃષ્ણને વદન કરે છુ. ॥૮॥

હે અપ્રમેય ! હે હરિ ! હે વિષ્ણુ ! હે દામોદર ! હે અચ્યુત ! હે ગોવિન્દ ! હે અનન્ત ! હે સર્વેશ ! હે વાસુદેવ ! [એવા] હે કૃષ્ણ ! તમને નમસ્કાર હો ! ॥૯॥

હે ગોવિન્દ ! - હે ગોવિન્દ ! હે હરિ ! હે મુરારિ !, હે ગોવિન્દ ! - હે ગોવિન્દ ! હે રયાંગપાણિ !; હે ગોવિન્દ ! - હે ગોવિન્દ ! હે મુકુન્દ ! હે કૃષ્ણ !, હે ગોવિન્દ ! - હે ગોવિન્દ ! તમને નમસ્કાર-નમસ્કાર ॥૧૦॥

દેવચરણ - બ્રહ્મચરણ - અનન્તમૂર્તિ - યોગેશ્વર - યોગમૂર્તિ [એવા] કૃષ્ણને નમસ્કાર : [હે પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ !] ચરણચરણ

॥ હવે મન હે શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ !, એટલુજ, - એટલીજ ચરજ, કે,
 “ જાતિ મે શરણ કૃષ્ણ ” = “ હે કૃષ્ણ ! તુંજ માટે શરણ ” ॥

× ધ્યેય ઘડન્તિ ગિષમેય દિ વંચિદન્યે,

સ્મૃતિ ગણેન્નમપર તુ દિવાન્દર વૈ ।

રપેહુ નૈરપિ વિભાસિ યત્સ્ત્યમેય,

તસ્માત્ત્યમેય શરણ મમ ષષ્ટપાણે ॥

॥ “ ઓ શ્રીકૃષ્ણ શરણ મમ ” ॥ - ॥ “ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ” ॥

× × ઓ × ×

॥ શ્રીકૃષ્ણ-કન્દ્યાની આરતિ. ॥

(અમારો નામ તથા ત્રિનાસના નામ - “ આગતિ

શ્રાગમાનુષી - ૧૬૫)

આગતિ શ્રીકૃષ્ણ-કન્દ્યાની ॥ ૧૬ ॥

મધુ ૧ કા ૧૮૩ અનારી, ગો ૧ જમુલા-ગોદબિહારી,

નન્નાન નગર ગિરિધારી, નાગુરુ હનધર-ભૈયાદી ॥ આગતિ ૧

ગો મુકુટ પીનામ્બર માર્ગ, દિ-દાનિ કમ-મુગનિ મિગર,

પૂર્વ મુન મનિ મખ નખિ નાગૈ, મમ પેટિ છગિ જિતનયામી આ ૦ ૨

ગો રીજન ગમ-ગમ-તિનાગી, કીરન-પાનિય-મ-મિનાગી,

દિમખ-માનુ-કૃમાનુ-પ્ર રસી, મરવૃત-નિય બમરૈયાદી ॥ આગતિ ૩

દુઃખ મન ચે આગિ મુઃ જરૈ, * નૃપ-૦ ૩ મુઃ માય વનરૈ,

કૃઃ જોગેગ ૧ જમ ગારૈ, જમ નવાય મજ નચરૈયાદી આગતિ ૦ ૪

તમને . પ્રાપ્ત [ધ્યેય ૧૬] (અર્થાત્ તમે માર શરણ છો, મેં

તમા શરણ લીધું છે) ॥ ૧૧ ॥

× અર્થ - એટલાક ગ્રંથને જ ધ્યેય (ઉપામ્ય) બનાવે છે,

બીજા ૧૦૦ નામિને, આશ્ર ગણેલને, બીજા ૧૦૪ વગા દિવાન્દર

(મુર્ચ) ને જ [ધ્યેય (ઉપામ્ય) બનાવે છે], પરંતુ, જેથી કરીને

તે રૂપેથી પણ તમે જ સાચી પેઠે બામો છો (અર્થાત્ જો મર્ચ

રૂપે તમાગ જ છે), તેથી કરીને હે ચક્રપાણે ! તમે જ માર શરણ

(અર્થ) [૩૧]

॥ “ ઓ શ્રીકૃષ્ણ માટે શરણ ” ॥ - ॥ “ કૃષ્ણ જ મારી ગતિ

(પંચમગ્નિ) ” ॥

× × ઓ × ×

અગુન-સગુન લીલા-વપુધારી, અનુપમ ગીતા-જ્ઞાન પ્રચારી,
'હામેલર' સખ બિધિ બલિહારી, વિપ્રધેનુ સુર રખવૈયાકી. આમ પ

(॥ એક શ્લોકમાં આખા 'ભાગવત'નો ચિતાર યાને

ટૂંકમાં શ્રીકૃષ્ણ-લીલા-ગાન ॥)

આદો દેવકિદેવગર્ભજનનં ગોપીગૃહે ઘર્ધનમ્,

માયાપૂતનજીવિતાપહરણં ગોવર્દનોદ્ધારણમ્ ।

કંસચ્છેદનકૌરવાદિહનનં કુન્તીસુનાપાલનમ્ ।

પતન્ન્યાગધતં પુરાણકથિતં શ્રીકૃષ્ણલીલામૃતમ્ ॥

॥ બોલ — કન્હૈયાલાલકી જય ! ॥

× × ૭૪ × ×

† ॥ અથ સાધનપંચકસ્તોત્રમ્ ॥

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

યેદો નિત્યમધીયતાં તદુદિતં કર્મ સ્વનુષ્ઠીયતામ્

તેનેશસ્ય વિધીયતામપચિતિઃ કામ્યે મતિસ્ત્યજ્યતામ્ ।

પાપૌઘઃ પરિધ્યતાં ભવસુખે દોષોઽનુસંધીયતા—

માત્મેચ્છા વ્યવસીયતાં નિજમૃદ્ધાતૂર્ણં વિનિર્ગમ્યતામ્ ॥૧॥

સંગઃ સત્સુ વિધીયતાં ભગવતો ભક્તિર્દૃઢાધીયતામ્

શાન્ત્યાદિઃ પરિચીયતાં દૃઢતરં કર્માશુ સંન્યસ્યતામ્ ।

+ અર્થ :— ॥ અથ સાધનપંચક સ્તોત્ર ॥ — શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

નિત્ય વેદનુ અધ્યયન કરવું, તેમા કહેવા કર્મનુ સારી રીતે
અનુધાન કરવું, તે કર્મ વડે ધર્મરની પૂજા કરવી, કામ્ય કર્મમા
રહેલી પ્રીતિ મૃદી દેવી, પાપના સમૂહને સારી રીતે ધોધ નાખવો,
સંસારના સુખમા દોષનું અનુસંધાન કરવું, આત્માને બાળુવાની દૃઢ
ધમ્મજા કરવી, ને (પછી) પોતાના ધરમાથી શીઘ્ર નીકળી જવું (વિ
વિદિયા સન્યાસ ધારણ કરવો.) ૧.

(પછી) સત્પુરુષોનો સમાગમ કરવો, પરમાત્માની દૃઢ ભક્તિ
કરવી, શાંતિ આદિ (શુભ શુભો)નો સારી રીતે સમ્મલ કરવો,
વધારે દૃઢતાથી કર્મનો શીઘ્ર સારી રીતે ત્યાગ કરવો, સારા વિદ્યાન

પ્રાક્કર્મ પ્રવિલાપ્યતાં ચિત્તિવલાનાપ્યુત્તરૈઃ શ્લિષ્યતામ્ ।

પ્રારબ્ધં ત્વિહ ભુજ્યતામથ પરબ્રહ્માત્મના સ્થીયતામ્ ॥૫॥

[ઈતિ શ્રીમદ્દંડુરાચાર્યવિરચિતં સાધનપંચકસ્તોત્રં સંપૂર્ણમ્ ।]

॥ વિચારની સર્વોત્કૃષ્ટતા તથા આવશ્યકતા ॥

“ નોત્પચતે ચિના જ્ઞાનં ચિચારેણામ્યસાધનૈ ।

યથા પદાર્થભાતં હિ પ્રકાશેન ચિના કચિત્ ॥”

[ઇતિ ‘ અપરોક્ષાનુભૂતિ ’ —શ્લો. ૧૧]

અર્થ — “ જેમ પદાર્થનું જ્ઞાન (પ્રીતીતિ), પ્રકાશ વિના, ક્યાય —કેમે કરીને પણ થતું જ નથી, તેમ વિચાર વિના, અન્ય માધનોથી, જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી ” [ઇતિ ‘ અપરોક્ષાનુભૂતિ ’ —શ્લોક ૧૧મે]

વળી :— “ ચિત્તસ્ય શુદ્ધયે કર્મ ન તુ વસ્તુપલબ્ધયે ।

વસ્તુસિદ્ધિર્વિચારેણ ન કિંચિત્કર્મકોટિભિઃ ॥

સમ્યગ્વિચારત સિદ્ધા રજ્જુતત્વાયધારણા ।

ધ્રાન્તોદિતમહાસર્પ-ભયદુઃસ્વચિનાશિની ॥

અર્થસ્ય નિશ્ચયો દૃષ્ટો વિચારેણ હિતોત્તિત્ત ॥

ન સ્નાનેન ન દ્વાનેન પ્રાણાયામશક્તેન ચા ॥”

[ઇતિ ‘ વિવેકચૂડામણિ —શ્લ. ૦ ૧૧-૧૩.]

અર્થ :— “ કર્મ ચિત્તની શુદ્ધિ અર્થે છે, પણ વસ્તુ (સચ્ચિ-
દાનદૃવરૂપ બ્રહ્માત્મતત્ત્વ-પ્રત્યગક્ષિત બ્રહ્મચેતન્યરૂપ વસ્તુ)ની ઉપ-

ચિત્તને મારી રીતે એકાગ્ર કરવું, પૃથ્વીત્માનો સારી રીતે સાક્ષાત્કાર કરવો, તે (પૃથ્વીત્મા) વડે આ જગતને બાધ પામેલું જેવું, (કલ્પિત જેવું), ચૈતન્યના સામર્થ્યથી અચિત્ કરોના સારી રીતે લય કરવો, ઉત્તરોની (ક્રિયામાણુકર્મોની) સાથે પણ ન જોડાવું, (અભિમાનન કરવો), અર્હિ પ્રારબ્ધ તો બોગવલું ને પછી (પ્રારબ્ધકર્મની અમાપ્તિ પછી વિદેહમુક્તિજાલમા) પરબ્રહ્મરૂપે સ્થિતિ કરવી ૫

[ઇતિ શ્રીમત્સકરાચાર્યે રચેત સાધનપચકસ્તોત્ર સમાપ્ત]

૧ ભાવાર્થ.—અર્હિ ‘ પરબ્રહ્મ પે સ્થિતિ કરવી જોઈએ, ’ એવું વિધાન (વિધિવાક્ય) નથી, પણ તેમની (વિદેહમુક્તિજાલમા) પરબ્રહ્મરૂપે સ્થિતિ સ્વાભાવિક જ થાય છે, જેનું વસ્તુસ્થિતિનું માન નિરૂપણ જ છે. એવું ગમગવાતું છે.

નાહં ભૂતગણો દેહો નાહં ચાક્ષગણસ્તથા ।

एतद्विलक्षणः कश्चिद्विचारः सोऽयमीदृशः ॥ ॥२॥

अज्ञानात्प्रभवं सर्वं ज्ञानेन प्रविलीयते ।

संकल्पो विविधः कर्ता विचारः सोऽयमीदृशः ॥ ॥३॥

एतयोर्यिदुपादानमेकं सूक्ष्मं सदव्ययम्

यथैव मृद्वद्यटादीनां विचारः सोऽयमीदृशः ॥ ॥४॥

अहमेकोऽपि सूक्ष्मश्च ज्ञाता साक्षी सदव्ययः ।

तदहं नात्र संदेहो विचारः सोऽयमीदृशः ॥ ॥५॥

[इति अपरोक्षानुभूतिः श्लोक ૧૨-૧૬]

॥ સર્વ સુખ વૈરાગ્યમાં ॥

શાસ્ત્ર કહે છે —

“ न चेन्द्रस्य सुख किञ्चिन्न सुख चक्रवर्तिनः ।

सुखमस्ति विरक्तस्य मुनेरेकान्तजीविनः ॥”

અર્થ — “ [દેવરાજ] ઇન્દ્રને પણ કંઈ સુખ નથી, તેમજ

+ હું (પદ્ય) ભૂતના સમૂહરૂપ દેહ નથી, તેમ હું ઇન્દ્રિયોના

સમૂહ નથી એથી વિવિધ પ્રકારનો કોઈક છુ — આના પ્રકારનો વિચાર તે (વિચાર) ૨

અધુ (દશ્ય જગત) અજ્ઞાનથી હિમ્ન થએલુ છે, અને જ્ઞાન વડે તેનો અત્યંત લય થાય છે, વિવિધ પ્રકારનો મનુષ્ય તેનો કર્તા છે — આ આવા પ્રકારનો વિચાર તે (વિચાર) ૩

જેમ માતી, ઘટ આદિનુ કારણ છે, તેમ આ મનનેનુ (૧૨૫ ભૂત તથા ઇન્દ્રિયોનુ, અથવા અજ્ઞાન તથા વિચાર-જ્ઞાનનુ) જે મૂળ કારણ છે, તે એક, સૂક્ષ્મ, સ્વલ્પ અને અવિનાશી છે — આ આવા પ્રકારનો વિચાર તે (વિચાર) ૪.

હું એક, અને વળી સૂક્ષ્મ, શાંતા, માક્ષી, મલ્ અને અવિનાશી છુ તેથી હું (બ્રહ્મ) છુ તેમા સંદેહ નથી — આ આવા પ્રકારનો વિચાર તે (વિચાર). ૫

[ઇતિ ‘ અપરોક્ષાનુભૂતિ ’, શ્લોક ૧૨ થી ૧૬]

+ પ્રથમ શ્લોકના જવાબરૂપે કહેક પ્રશ્નના અનુક્રમે શ્લોક ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૪૯, ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૩, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૧૬, ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯, ૧૨૦, ૧૨૧, ૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૩૨, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮, ૧૪૯, ૧૫૦, ૧૫૧, ૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૪, ૧૫૫, ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૫૮, ૧૫૯, ૧૬૦, ૧૬૧, ૧૬૨, ૧૬૩, ૧૬૪, ૧૬૫, ૧૬૬, ૧૬૭, ૧૬૮, ૧૬૯, ૧૭૦, ૧૭૧, ૧૭૨, ૧૭૩, ૧૭૪, ૧૭૫, ૧૭૬, ૧૭૭, ૧૭૮, ૧૭૯, ૧૮૦, ૧૮૧, ૧૮૨, ૧૮૩, ૧૮૪, ૧૮૫, ૧૮૬, ૧૮૭, ૧૮૮, ૧૮૯, ૧૯૦, ૧૯૧, ૧૯૨, ૧૯૩, ૧૯૪, ૧૯૫, ૧૯૬, ૧૯૭, ૧૯૮, ૧૯૯, ૨૦૦, ૨૦૧, ૨૦૨, ૨૦૩, ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૦૬, ૨૦૭, ૨૦૮, ૨૦૯, ૨૧૦, ૨૧૧, ૨૧૨, ૨૧૩, ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૧૭, ૨૧૮, ૨૧૯, ૨૨૦, ૨૨૧, ૨૨૨, ૨૨૩, ૨૨૪, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૨૭, ૨૨૮, ૨૨૯, ૨૩૦, ૨૩૧, ૨૩૨, ૨૩૩, ૨૩૪, ૨૩૫, ૨૩૬, ૨૩૭, ૨૩૮, ૨૩૯, ૨૪૦, ૨૪૧, ૨૪૨, ૨૪૩, ૨૪૪, ૨૪૫, ૨૪૬, ૨૪૭, ૨૪૮, ૨૪૯, ૨૫૦, ૨૫૧, ૨૫૨, ૨૫૩, ૨૫૪, ૨૫૫, ૨૫૬, ૨૫૭, ૨૫૮, ૨૫૯, ૨૬૦, ૨૬૧, ૨૬૨, ૨૬૩, ૨૬૪, ૨૬૫, ૨૬૬, ૨૬૭, ૨૬૮, ૨૬૯, ૨૭૦, ૨૭૧, ૨૭૨, ૨૭૩, ૨૭૪, ૨૭૫, ૨૭૬, ૨૭૭, ૨૭૮, ૨૭૯, ૨૮૦, ૨૮૧, ૨૮૨, ૨૮૩, ૨૮૪, ૨૮૫, ૨૮૬, ૨૮૭, ૨૮૮, ૨૮૯, ૨૯૦, ૨૯૧, ૨૯૨, ૨૯૩, ૨૯૪, ૨૯૫, ૨૯૬, ૨૯૭, ૨૯૮, ૨૯૯, ૩૦૦, ૩૦૧, ૩૦૨, ૩૦૩, ૩૦૪, ૩૦૫, ૩૦૬, ૩૦૭, ૩૦૮, ૩૦૯, ૩૧૦, ૩૧૧, ૩૧૨, ૩૧૩, ૩૧૪, ૩૧૫, ૩૧૬, ૩૧૭, ૩૧૮, ૩૧૯, ૩૨૦, ૩૨૧, ૩૨૨, ૩૨૩, ૩૨૪, ૩૨૫, ૩૨૬, ૩૨૭, ૩૨૮, ૩૨૯, ૩૩૦, ૩૩૧, ૩૩૨, ૩૩૩, ૩૩૪, ૩૩૫, ૩૩૬, ૩૩૭, ૩૩૮, ૩૩૯, ૩૪૦, ૩૪૧, ૩૪૨, ૩૪૩, ૩૪૪, ૩૪૫, ૩૪૬, ૩૪૭, ૩૪૮, ૩૪૯, ૩૫૦, ૩૫૧, ૩૫૨, ૩૫૩, ૩૫૪, ૩૫૫, ૩૫૬, ૩૫૭, ૩૫૮, ૩૫૯, ૩૬૦, ૩૬૧, ૩૬૨, ૩૬૩, ૩૬૪, ૩૬૫, ૩૬૬, ૩૬૭, ૩૬૮, ૩૬૯, ૩૭૦, ૩૭૧, ૩૭૨, ૩૭૩, ૩૭૪, ૩૭૫, ૩૭૬, ૩૭૭, ૩૭૮, ૩૭૯, ૩૮૦, ૩૮૧, ૩૮૨, ૩૮૩, ૩૮૪, ૩૮૫, ૩૮૬, ૩૮૭, ૩૮૮, ૩૮૯, ૩૯૦, ૩૯૧, ૩૯૨, ૩૯૩, ૩૯૪, ૩૯૫, ૩૯૬, ૩૯૭, ૩૯૮, ૩૯૯, ૪૦૦, ૪૦૧, ૪૦૨, ૪૦૩, ૪૦૪, ૪૦૫, ૪૦૬, ૪૦૭, ૪૦૮, ૪૦૯, ૪૧૦, ૪૧૧, ૪૧૨, ૪૧૩, ૪૧૪, ૪૧૫, ૪૧૬, ૪૧૭, ૪૧૮, ૪૧૯, ૪૨૦, ૪૨૧, ૪૨૨, ૪૨૩, ૪૨૪, ૪૨૫, ૪૨૬, ૪૨૭, ૪૨૮, ૪૨૯, ૪૩૦, ૪૩૧, ૪૩૨, ૪૩૩, ૪૩૪, ૪૩૫, ૪૩૬, ૪૩૭, ૪૩૮, ૪૩૯, ૪૪૦, ૪૪૧, ૪૪૨, ૪૪૩, ૪૪૪, ૪૪૫, ૪૪૬, ૪૪૭, ૪૪૮, ૪૪૯, ૪૫૦, ૪૫૧, ૪૫૨, ૪૫૩, ૪૫૪, ૪૫૫, ૪૫૬, ૪૫૭, ૪૫૮, ૪૫૯, ૪૬૦, ૪૬૧, ૪૬૨, ૪૬૩, ૪૬૪, ૪૬૫, ૪૬૬, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૬૯, ૪૭૦, ૪૭૧, ૪૭૨, ૪૭૩, ૪૭૪, ૪૭૫, ૪૭૬, ૪૭૭, ૪૭૮, ૪૭૯, ૪૮૦, ૪૮૧, ૪૮૨, ૪૮૩, ૪૮૪, ૪૮૫, ૪૮૬, ૪૮૭, ૪૮૮, ૪૮૯, ૪૯૦, ૪૯૧, ૪૯૨, ૪૯૩, ૪૯૪, ૪૯૫, ૪૯૬, ૪૯૭, ૪૯૮, ૪૯૯, ૫૦૦, ૫૦૧, ૫૦૨, ૫૦૩, ૫૦૪, ૫૦૫, ૫૦૬, ૫૦૭, ૫૦૮, ૫૦૯, ૫૧૦, ૫૧૧, ૫૧૨, ૫૧૩, ૫૧૪, ૫૧૫, ૫૧૬, ૫૧૭, ૫૧૮, ૫૧૯, ૫૨૦, ૫૨૧, ૫૨૨, ૫૨૩, ૫૨૪, ૫૨૫, ૫૨૬, ૫૨૭, ૫૨૮, ૫૨૯, ૫૩૦, ૫૩૧, ૫૩૨, ૫૩૩, ૫૩૪, ૫૩૫, ૫૩૬, ૫૩૭, ૫૩૮, ૫૩૯, ૫૪૦, ૫૪૧, ૫૪૨, ૫૪૩, ૫૪૪, ૫૪૫, ૫૪૬, ૫૪૭, ૫૪૮, ૫૪૯, ૫૫૦, ૫૫૧, ૫૫૨, ૫૫૩, ૫૫૪, ૫૫૫, ૫૫૬, ૫૫૭, ૫૫૮, ૫૫૯, ૫૬૦, ૫૬૧, ૫૬૨, ૫૬૩, ૫૬૪, ૫૬૫, ૫૬૬, ૫૬૭, ૫૬૮, ૫૬૯, ૫૭૦, ૫૭૧, ૫૭૨, ૫૭૩, ૫૭૪, ૫૭૫, ૫૭૬, ૫૭૭, ૫૭૮, ૫૭૯, ૫૮૦, ૫૮૧, ૫૮૨, ૫૮૩, ૫૮૪, ૫૮૫, ૫૮૬, ૫૮૭, ૫૮૮, ૫૮૯, ૫૯૦, ૫૯૧, ૫૯૨, ૫૯૩, ૫૯૪, ૫૯૫, ૫૯૬, ૫૯૭, ૫૯૮, ૫૯૯, ૬૦૦, ૬૦૧, ૬૦૨, ૬૦૩, ૬૦૪, ૬૦૫, ૬૦૬, ૬૦૭, ૬૦૮, ૬૦૯, ૬૧૦, ૬૧૧, ૬૧૨, ૬૧૩, ૬૧૪, ૬૧૫, ૬૧૬, ૬૧૭, ૬૧૮, ૬૧૯, ૬૨૦, ૬૨૧, ૬૨૨, ૬૨૩, ૬૨૪, ૬૨૫, ૬૨૬, ૬૨૭, ૬૨૮, ૬૨૯, ૬૩૦, ૬૩૧, ૬૩૨, ૬૩૩, ૬૩૪, ૬૩૫, ૬૩૬, ૬૩૭, ૬૩૮, ૬૩૯, ૬૪૦, ૬૪૧, ૬૪૨, ૬૪૩, ૬૪૪, ૬૪૫, ૬૪૬, ૬૪૭, ૬૪૮, ૬૪૯, ૬૫૦, ૬૫૧, ૬૫૨, ૬૫૩, ૬૫૪, ૬૫૫, ૬૫૬, ૬૫૭, ૬૫૮, ૬૫૯, ૬૬૦, ૬૬૧, ૬૬૨, ૬૬૩, ૬૬૪, ૬૬૫, ૬૬૬, ૬૬૭, ૬૬૮, ૬૬૯, ૬૭૦, ૬૭૧, ૬૭૨, ૬૭૩, ૬૭૪, ૬૭૫, ૬૭૬, ૬૭૭, ૬૭૮, ૬૭૯, ૬૮૦, ૬૮૧, ૬૮૨, ૬૮૩, ૬૮૪, ૬૮૫, ૬૮૬, ૬૮૭, ૬૮૮, ૬૮૯, ૬૯૦, ૬૯૧, ૬૯૨, ૬૯૩, ૬૯૪, ૬૯૫, ૬૯૬, ૬૯૭, ૬૯૮, ૬૯૯, ૭૦૦, ૭૦૧, ૭૦૨, ૭૦૩, ૭૦૪, ૭૦૫, ૭૦૬, ૭૦૭, ૭૦૮, ૭૦૯, ૭૧૦, ૭૧૧, ૭૧૨, ૭૧૩, ૭૧૪, ૭૧૫, ૭૧૬, ૭૧૭, ૭૧૮, ૭૧૯, ૭૨૦, ૭૨૧, ૭૨૨, ૭૨૩, ૭૨૪, ૭૨૫, ૭૨૬, ૭૨૭, ૭૨૮, ૭૨૯, ૭૩૦, ૭૩૧, ૭૩૨, ૭૩૩, ૭૩૪, ૭૩૫, ૭૩૬, ૭૩૭, ૭૩૮, ૭૩૯, ૭૪૦, ૭૪૧, ૭૪૨, ૭૪૩, ૭૪૪, ૭૪૫, ૭૪૬, ૭૪૭, ૭૪૮, ૭૪૯, ૭૫૦, ૭૫૧, ૭૫૨, ૭૫૩, ૭૫૪, ૭૫૫, ૭૫૬, ૭૫૭, ૭૫૮, ૭૫૯, ૭૬૦, ૭૬૧, ૭૬૨, ૭૬૩, ૭૬૪, ૭૬૫, ૭૬૬, ૭૬૭, ૭૬૮, ૭૬૯, ૭૭૦, ૭૭૧, ૭૭૨, ૭૭૩, ૭૭૪, ૭૭૫, ૭૭૬, ૭૭૭, ૭૭૮, ૭૭૯, ૭૮૦, ૭૮૧, ૭૮૨, ૭૮૩, ૭૮૪, ૭૮૫, ૭૮૬, ૭૮૭, ૭૮૮, ૭૮૯, ૭૯૦, ૭૯૧, ૭૯૨, ૭૯૩, ૭૯૪, ૭૯૫, ૭૯૬, ૭૯૭, ૭૯૮, ૭૯૯, ૮૦૦, ૮૦૧, ૮૦૨, ૮૦૩, ૮૦૪, ૮૦૫, ૮૦૬, ૮૦૭, ૮૦૮, ૮૦૯, ૮૧૦, ૮૧૧, ૮૧૨, ૮૧૩, ૮૧૪, ૮૧૫, ૮૧૬, ૮૧૭, ૮૧૮, ૮૧૯, ૮૨૦, ૮૨૧, ૮૨૨, ૮૨૩, ૮૨૪, ૮૨૫, ૮૨૬, ૮૨૭, ૮૨૮, ૮૨૯, ૮૩૦, ૮૩૧, ૮૩૨, ૮૩૩, ૮૩૪, ૮૩૫, ૮૩૬, ૮૩૭, ૮૩૮, ૮૩૯, ૮૪૦, ૮૪૧, ૮૪૨, ૮૪૩, ૮૪૪, ૮૪૫, ૮૪૬, ૮૪૭, ૮૪૮, ૮૪૯, ૮૫૦, ૮૫૧, ૮૫૨, ૮૫૩, ૮૫૪, ૮૫૫, ૮૫૬, ૮૫૭, ૮૫૮, ૮૫૯, ૮૬૦, ૮૬૧, ૮૬૨, ૮૬૩, ૮૬૪, ૮૬૫, ૮૬૬, ૮૬૭, ૮૬૮, ૮૬૯, ૮૭૦, ૮૭૧, ૮૭૨, ૮૭૩, ૮૭૪, ૮૭૫, ૮૭૬, ૮૭૭, ૮૭૮, ૮૭૯, ૮૮૦, ૮૮૧, ૮૮૨, ૮૮૩, ૮૮૪, ૮૮૫, ૮૮૬, ૮૮૭, ૮૮૮, ૮૮૯, ૮૯૦, ૮૯૧, ૮૯૨, ૮૯૩, ૮૯૪, ૮૯૫, ૮૯૬, ૮૯૭, ૮૯૮, ૮૯૯, ૯૦૦, ૯૦૧, ૯૦૨, ૯૦૩, ૯૦૪, ૯૦૫, ૯૦૬, ૯૦૭, ૯૦૮, ૯૦૯, ૯૧૦, ૯૧૧, ૯૧૨, ૯૧૩, ૯૧૪, ૯૧૫, ૯૧૬, ૯૧૭, ૯૧૮, ૯૧૯, ૯૨૦, ૯૨૧, ૯૨૨, ૯૨૩, ૯૨૪, ૯૨૫, ૯૨૬, ૯૨૭, ૯૨૮, ૯૨૯, ૯૩૦, ૯૩૧, ૯૩૨, ૯૩૩, ૯૩૪, ૯૩૫, ૯૩૬, ૯૩૭, ૯૩૮, ૯૩૯, ૯૪૦, ૯૪૧, ૯૪૨, ૯૪૩, ૯૪૪, ૯૪૫, ૯૪૬, ૯૪૭, ૯૪૮, ૯૪૯, ૯૫૦, ૯૫૧, ૯૫૨, ૯૫૩, ૯૫૪, ૯૫૫, ૯૫૬, ૯૫૭, ૯૫૮, ૯૫૯, ૯૬૦, ૯૬૧, ૯૬૨, ૯૬૩, ૯૬૪, ૯૬૫, ૯૬૬, ૯૬૭, ૯૬૮, ૯૬૯, ૯૭૦, ૯૭૧, ૯૭૨, ૯૭૩, ૯૭૪, ૯૭૫, ૯૭૬, ૯૭૭, ૯૭૮, ૯૭૯, ૯૮૦, ૯૮૧, ૯૮૨, ૯૮૩, ૯૮૪, ૯૮૫, ૯૮૬, ૯૮૭, ૯૮૮, ૯૮૯, ૯૯૦, ૯૯૧, ૯૯૨, ૯૯૩, ૯૯૪, ૯૯૫, ૯૯૬, ૯૯૭, ૯૯૮, ૯૯૯, ૧૦૦૦.

ચકવર્તી રામને [પણ કંઈ] સુખ નથી; સુખ [તો માત્ર] વિરક્ત-એકાન્તજીવી મુનિને (મનન કરનાર-શ્રદ્ધાધ્યાનપરાયણ-પદ્ધાનિયતે) [જ] છે.”

“ઈન્દ્રને સુખ ના કંઈ, ન સુખો ચકવર્તિને;
સુખ છે તે વિરક્તોને, - મુનિ-એકાન્તજીવિને,”

ચકવર્તી (સાર્વભૌમ) રામને (અરે! એટલુંજ નહિ પણ, તૈનિરીય તથા બૃહદ્દાન્યક ઉપનિષદમા અતાવેલ એક બીજાથી ઉત્તરોત્તર સો-સો ગણા અધિક સુખવાળા જેવા ૧ સાર્વભૌમ રામ, ૨ માર્ત્યભૌમ, ૩ દેવગન્ધર્વ, ૪ પિતર, ૫ આગનદેવ, ૬ કર્મ-દેવ, ૭ સુખદેવ, ૮ દેવગાન-ઇન્દ્ર, ૯ ગુરુ-બૃહસ્પતિ, ૧૦ વિગટ-પ્રતપતિ, તથા ૧૧ મનાત્મા અગત દિરપ્તમર્ગ-શ્રદ્ધા ડે. આનિયત પ્રમારના સર્વને જ) ભોગપદાર્થની - વૈભવની પારપૂર્ણતા હોના બતાવવાનું પશુ વિરક્ત પુરુષના જોટલું સુખ તો નથીજ : કારણકે સાર્વભૌમ ગગન આફ્રિકને ભોગસાવનનો મંચ (મંચલ) કરવામા કેટલુંક દુઃખ હોય છે, તેમજ ભવિષ્યમા એ ભોગસાધનનો રજેને નાશ થાય, એવી બીજી બીજી રહે છે; ત્યારે વિરક્ત પુરુષને તો નિષ્કામતા - નિશ્ચલતાની પરિપૂર્ણતા દોવાથી હમેશા દુખ તથા ભયનો અભાવજ દોષ છે. જોટલા માટે શ્રીભર્તૃહરિજીએ તેમના ‘વૈગમ્યમતઃ’મા કીધું લખ્યું છે કે, “.....વૈરાગ્યમેવામયમ્” = “.... એવ વૈગમ્યજ અમયવત્તુ છે.” વળી ચકવર્તી રામ આદિ-ને ઉત્તરોત્તર ૫૬ પ્રાપ્ત કરવાની આશા કે આતુરતા રહે છે; ત્યારે વિરક્તને નિષ્કામતાને લઈ - નિશ્ચલતાને લઈ તેમ દોહું નથી. માટે તેને તો જમ નિગતિત્રય સુખજ - પરમાનન્દજ બન્યા રહે છે. તેથી મર્મ સુખ વૈગમ્યવાનનેજ દોષ છે. એટલા માટે સાર્વ સુખ વૈગમ્યમાનજ છે, એ વાત યથાર્થ છે.

આ એક નિયમ છે કે, ‘જોટલો જોટલો વધારે વૈભવ, તેટલું તેટલું તપાસે દુખ.’ નિસાધના ગગન તેન્રી જોયા (Henry IV)એ ગાનું નથી જોનાના ગમતથી કટાણી જઈ પેતાનો મુકુટ ખુરસી ઉપર મૂકતા જેવા ઉદાગ્રે કાદ્યા છે કે, ‘મુકુટ પહેનાર અસા-નિત્ય રહે છે.’ મારે એ કે, ‘ખરી સાન્નિ આત્મસુખ ને વૈગમ્ય વિના નહીં કંઈ પણ થઈ શકે.’ શ્રીભર્તૃહરિ મહાગ્રંથે યથાર્થ અનુ-
બંધીને કહ્યું છે કે:—

“ મિષ્કંટકેઽપિ ન સુખં પસુધાધિપત્યે
 કસ્યાપિ રાજતિલકસ્ય વદેષ દેયા ।
 વિશ્વેશ્વરો ભુજગરાજવિભૂતિભૂષો
 દિત્વા તપસ્યતિ ચિરં સકલા વિભૂતીઃ ॥”

આર્થ :—“ જુદીનું નિષ્કંટક કહેતા શનુરદિન આધિપત્ય એટલે
 રાજ્ય મળ્યા છતાં પણ કોઈ પણ મદાન રાગને (મદવર્તિ ગાતને)
 સુખ નથી [મળ્યું] : જેથી કરીને (એટલા માટે) મોટા સર્પો
 તથા ભરમના અલંકારવાળા એ દેવ (ભગવાન) વિશ્વેશ્વર (મહાદેવ)
 તમામ વિભૂતિને છોડી ચિરકાળ તપ કરે છે. ” ઘણા મોટા-મોટા
 રાગઓ રાજ્યપાટ મૂકીને, ભોગ-વૈભવને નિશાળત્રિ આપીને,
 જંગલમાં એકાન્ત મેલીને, અહ્મવિદ્યાનો અભ્યાસ કરી, અહ્મસુખને
 અનુભવી, વિવેકસુખ કરના અહ્મસુખ કંગોઠા કંગોઠા મોટું છે, એમ
 ગણીને, દુનિયાને ઉપદેશ કરે છે કે, ‘ હે પાપર લોકો ! આ વિવેકસુખ
 નરકમાં શા માટે પડી પડી સડી મરે છે ? — મર્યા કરો છો ? ?
 મોક્ષસુખ મહા મોટું છે, નિત્ય છે; માટે તેને અનુભવવા વિવેકને
 ત્યજ પ્રપાળ પુરવાર્ય કરો !’ માટે ખરેખર સર્વ
 સુખ વૈરાગ્યમાં છે.

ભગવાન શ્રીશંકરાચાર્ય પણ (‘ વિવેકચંદ્રામણિ’ — શ્લોક ૩૭૭
 મામાં) કહે છે કે :—

“ વૈરાગ્યાન્ન પરં સુખસ્ય જમકમ્. ” = “ વૈરાગ્યથી પર
 (ખીણું શ્રેષ્ઠ) સુખનું જનક (ઉત્પાદક) [કોઈ] નથી. ” વળી,
 “ તત્ત્વેચ્છુદ્ધતરાત્મયોધસહિતં સ્વારાજ્યસામ્રાજ્યધુક્. ” =
 “ [વળી] તે (વૈરાગ્ય) નો શુદ્ધતર આત્મબોધ (આત્મજ્ઞાન)
 સહિત [હોય], તો-તો સ્વારાજ્ય-સામ્રાજ્યધુક (એટલે કે સ્વસ્વરૂપ
 વિશે મહાલવારૂપ જે જીવ-મુક્તિ, તે જ સ્વારાજ્ય, તેનું સામ્રાજ્ય
 એટલે મોટા સુખ-વૈભવ, તેવા દુઝામૃતને આપનાર દામધનુરૂપ)
 [નીવડે]. ”

ત્યાર પછી,—“ પતહ્વારમજ્જનમુક્તિયુષ્વતેઃ ” = “ એ (વૈરાગ્ય)
 અજસ (અગણિત — અરૂંખણિત) મુક્તિરૂપ સુવર્તિનું દાર (દારૂરૂપ) [છે]. ”
 આ રીતે સર્વ સુખનું કારણ વૈરાગ્યજ છે.
 કારણ કે :—

“સત્યન્તરંગ્યવત્ સમાધિઃ સમાહિતસ્યૈવ દૃઢપ્રયોધઃ”

પ્રયુદ્ધતસ્તસ્ય દ્વિ યન્ધમુનિર્મુક્તાત્મનો નિત્યસુખાનુભૂતિઃ”

[કતિ શ્રીગંગરુચર્યે-‘વિવેકચંદ્રામણિ.’-શ્લોક ૩૭૬].

અર્થ-“અત્યન્ત વૈગમ્યવાળાને (યાને તીવ્ર વૈરાગ્યવાળાને)

[૦૮] મમાધિ (નિર્વિદ્ય-અગ્રંપ્રમાણ સમાધિ) [મિદ્ધ થાય છે],

(ભગવાન શ્રીપાતજીએ મુનિએ પોતાના વૈરાગ્યમા, એટલે કે

‘શ્રીપાતજીવૈરાગ્યદર્શન’-મમાધિપાદ ૧-સૂત્ર ૨૧મામા, લખ્યું

છે કે, “તીવ્રનંદેગાનામાસન્ન [સમાધિલાભ]”=“તીવ્ર

વૈરાગ્યવાળાને શીઘ્ર [૦૮ સમાધિલાભ થાય છે]” ‘સામ્યસૂત્ર’મા

પણ છે કે “વિરતસ્ય તત્સિદ્ધિ”=“વિકૃતને તે (મમાધિ)ની

ગિદ્ધિ [થાય છે]”

૫મી,-“પેદિસામુષ્મિકાર્યેષુ હનિત્યત્ત્વેન નિઘ્નયાત્ ।

નૈ સ્પૃહ્યં તુચ્છયુક્ત્યા યસ્યદરાગ્યમિતીર્યતે ॥”

“પેદિદે-આમુષ્મિકના એટલે આલોક-પરલોકના વિષય-

પદાર્થોમા, અનિત્યપણાએ કરીનેજ નિશ્ચય થઈ, તુચ્છયુક્તિએ કરીને

જે નિરપેક્ષતા, તે ‘વૈરાગ્ય’ એવું કહેવાય છે.” [કતિ શ્રીરાકરા-

ચાર્ય-‘સર્વોગ્ગ-મિદ્ધાન્તમારમંત્રદ’-શ્લોક ૨૨].

ત્યાર પછી,-

“વાકસ્ય વિષ્ણવત્સદ્યુદ્ધિર્ભંગ્યેષુ સા તીવ્રવિરક્તિરિવ્યતે ।

પ્રદૃશ્યતે યન્નુનિયત્ત્વં શોષો ન તત્ર પુંસોઽસ્તિ પુનઃ પ્રવૃત્તિઃ”

“[આવાજ તથા પગલોના] લોભપદાર્થોમા, કામગાની [વિષાદી

માધક (વાયમ-વિદાનત્-કાદ-નિષાવત્) [તેમજ જ્ઞાન-વાયમ-

વાન્તનત્ એટલે કે કુળાએ આધેય દ્વિપાદની કરેલી ઉઠી બરાબર],

આમળાદિ, તે ‘તીવ્ર વિરક્તિ’ (તીવ્ર વૈરાગ્ય) છુટવામા

આવે છે (અર્થાત્ કહેવામા આવે છે), ત્યાં વસ્તુમા દોષ પ્રદર્શિત

થા. (અર્થાત્ મર્યાદાએ દેખાય), ત્યાં પુનઃ [વસ્તુમા] પુનઃ

પ્રગતિ થતી નથી.” [કતિ શ્રીનકગચાર્ય-‘મર્વેદાન્તમિદાન્તસાર-

મંત્રદ’-શ્લોક ૨૮.] -આવા તીવ્ર વૈરાગ્યવાળાને જ સમાધિનો લાભ

થાય છે-મમાધિની સિદ્ધિ થાય છે. [૫મી, એવા] સમાધિને જ

દૃઢપ્રયોધ (એટલે દૃઢતા) [દાય છે]; [ત્યાર પછી, એવા]

પ્રયુદ્ધતસ્તનેજ ૧ વ-મુક્તિ, [અને, એવા] મુક્તતાત્માને [૦૮]

નિરુપજની અમુનિ [થવા કરે છે].” [કતિ શ્રીરાકરાચાર્ય-

‘વિવેકચંદ્રામણિ’-શ્લોક ૨૭૬.]

આ પ્રમાણે, લગવાનું શ્રીશકરાચાર્યે ગ્રંથના ઉપલા શ્લોક ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, પરમાનન્દની પ્રાપ્તિ તથા સર્વ અનર્થની નિવૃત્તિરૂપ મુક્તિપદના નિત્ય-નિરતિશય સુખનો ઉપભોગ કે અનુભવ એક વૈરાગ્યવડે કરીનેજ ક્રમે કરીને - પરંપરાએ કરીને થાય છે. ॥૭૬॥

માટે પરમ સુખનું સાધન એક વૈરાગ્યજ છે - જસ, સર્વ મુખ્ય વૈરાગ્યમાં જ છે, એ સર્વ શાસ્ત્રમંમત છે. ॥ અસ્તુ ॥

(ગિરિધર-કુંડલિયા,)

એક ફરીથી લા મઝખ, દૂસરે જ્ઞાન અથાહ;

ઉભય રતન ડિગ જિનહિકો, તિનકો કયા પરવાહ (!) :

તિનકો કયા પરવાહ, વસ્તુ જિન પાસ અમોલક;

કોન તિનહિકો કમી, અદુટ ધન જિન ઘર ગોલક (!) :

કહૈ ગિરિધર કવિરાય, પ્રાન્તિ જિન દીની છેક,

સો કચો હોયે દીન, પ્રહ્લાદત જિનકે એક.

x x ૭૬ x x

જમ, - સર્વ મસ્તી, સર્વ બેપરવાહ, સર્વ અદીનતા, અરે ! સર્વ મુખ્ય વૈરાગ્યમાં. તો, હવે ચાલો, એ વૈરાગ્યનો વિચાર મંક્ષેપમા પાચ શ્લોક વડે કરીએ અને વળી સાથે-સાથે એ વૈરાગ્ય જેનામા હોય, તેને મુક્તિનું ‘ગ્રંથાઉટ્ લાઇસેન્સ યા સર્ટીફિકેટ’ (thoroughout-license or certificate) પણ આપતા જઈએ :—

॥ વૈરાગ્યવિચારાઃ ॥

આદરેણ યથા સ્તૌતિ ધનવન્તં ધનેચ્છયા ।

તથા ચેદ્ વિશ્વકર્તારિં કો ન મુચ્યેત વન્ધનાત્ ॥ ૧૧ ॥

યથા સુનિપુણઃ સમ્યક્ પરદોષેક્ષણે રતઃ ।

તથા ચેન્નિપુણઃ સ્વેષુ કો ન મુચ્યેત વન્ધનાત્ ॥ ૧૨ ॥

* અર્થઃ — ॥ વૈરાગ્ય-વિચાર ॥

ધનની, ધન્યજાથી ધનવાનની આદર સહિત જેમ સ્તુતિ કરે છે, તેમ જો વિશ્વકર્તાની [સ્તુતિ] કરે તો, બંધનમાંથી કોણ મુક્ત ન થાય? ૧. જેમ પારદા દોષ જોવામા ધણી હોશિયારીથી સારી સામેલા રહે છે, તેમ જો પોતાના [દોષો] જોવામાં નિ

ધર્માભ્યાને સ્માજાને ચ રોગિણાં યા મતિર્ભવેત્ ।

સા ગર્વદેવ તિષ્ઠેચેત્ કો ન મુચ્યેત વન્ધનાત્ ॥ ૩૩ ॥

ભોજનાન્તે સ્માજાનાન્તે મૈથુનાન્તે ચ યા મતિઃ

યા મતિયેત્ સદેવ સ્યાત્ કો ન મુચ્યેત વન્ધનાત્ ॥ ૩૪ ॥

સમાસક્તં યદા ચિત્તં જન્તોર્વિપયગોચરે ।

યત્રેવં બ્રહ્મણિ સ્યાત્તત્ કો ન મુચ્યેત્ વન્ધનાત્ ॥ ૩૫ ॥

— ॥ ૫૦ ॥ હિતૈપિણી શ્રીશ્રુતિમાતાની હાકે ॥ —

‘ ઉત્તિષ્ઠ્ય જાગત પ્રાપ્ય વરાન્નિવોધત ।

ધુરસ્ય ધારા નિશિતા દુરત્યયા દુર્ગ પથસ્તત્કવયો વદન્તિ ॥ ”

[ક્રાંત ‘વઢોરનિવત પ્રથમધ્યાન-તૃતીયાવસ્થા-મન્ત્ર ૧૪]

અર્થ — [‘ અધિધારીઓ ’ - દેમુમુજ્જનો ’] હો (૧)

(જ્ઞાન મેળવવા પ્રયત્નના યાત્રા-આત્મજ્ઞાનની સન્મુખ-અભિમુખ યાત્રા) જાગો () (અજ્ઞાનરૂપ નિરાને ત્વને), શ્રેષ્ઠ-બ્રહ્મવિદ્ આચાર્યોની મળીપ જગ (શ્રીગુરુ-શરણે જઈ) તેમના ઉપદિષ્ટ આત્મનિવન (૨૧૨૩૫) જ્ઞાન મપાદન પ્રેર (૧૧૧), [આ જાગવા ૧૨૧ ૨૧૩૧ યાત્રા કે આત્મા સુક્ષ્મમુદ્ધિના વિપયરૂપ હોવાથી, અમમાદિનિવિત્તવાગાઓથી માને કે અનભ્યાસીઓથી જાણવાને શક્ય નથી જ] તુ અતિસુક્ષ્મમુદ્ધિવાળા એવા અભ્યાસીઓથી જ જાગી શકાય તેમ છે માટે વિશેષ યત્નની રીત જરૂર છે (૧), એમ ન જાણુ, પણ સુદુર્લભ - હુ સપાઠ જાણી તેને વિશે ખૂબ યત્ન - કરી હું પ્રયાત નીકળું કવો લેખએ આ કારણથી શ્રુતિ અગવતી

જાવનમાથી માણ મુક્ત ન થાય ? ૨

ધર્માભ્યાસા અર્થે અમનમા, તેમજ રોગીઓની જે જ્ઞાતિ દોષ છે, તેવી જ્ઞાતિ જે અર્થે રવા પ્રેરે તો, જાવનમાથી માણ મુક્ત ન થાય ? ૩

દોષજાતિ, અજ્ઞાનના અર્થે મૈથુનના અનમા જેવી મનોદર્શિત દોષ છે, તેવી જ્ઞાતિ જે હમેશા દોષ તો, જાવનમાથી માણ મુક્ત ન થાય ? ૪

‘ સ્વિષ્ટમા પ્રાપ્તિ ’ મા જેવું માગી રીતે ગાસકા દોષ છે, તેવું દંડ ધારના દોષ તો, જાવનમાથી માણ મુક્ત ન થાય ? ૫

સદૃશાન્ત કહે છે કે —] અજ્ઞાની તીક્ષ્ણ ધાર [જેમ] દુગ્ધપા [છે] (અર્થાત્ મગણ ઉપર ધમી-ધાગીને ખૂબ તીક્ષ્ણ કરેલ નાપિતનુ રસ જે અસ્થા, તે અજ્ઞાની તીક્ષ્ણ ધાર ઉપર પગ વડે ચાલવું જેમ અશક્ય છે), [તેમ] તે માર્ગ (એટલે કે આ આત્મરાત્નનો માર્ગ) દુર્ગ છે (એટલે કે અતિશય અધરો - દુ મંપાવ છે), [એવું] કવિઓ (યાને પદિનો) કહે છે. ”

એવી રીતે પરમહિતૈષિણી બગતી શ્રીશ્રુતિજનની મુમુક્ષુઓને દાઢ માર્યા કરે છે એજ પ્રમાણે પરોપકારી અહોભુક્ષપાસિધુ શ્રીસંત-મહાત્મા પવુ પ્રાતઃકાળ-બ્રાહ્મમુહૂર્તે ગદી-ગદીમાં ફરીને મધુર સ્વરે ગાન કરતાં ઉંઘતા માયાવી જીવોને તેમજ મુમુક્ષુઓને જગાડે છે —

* ॥ મો મુમુક્ષવઃ સાવધાના ભવત ॥

આશાયાં વધ્યતે લોકઃ કર્મણા પરિવદ્ધયતે ।

આયુઃ ક્ષીણં ન જાનાતિ તસ્માજ્ઞાઘૃહિ જાઘૃહિ ॥ ॥૧॥

કામક્રોધો લોભમોહો દેહે તિષ્ઠંતિ તસ્કરાઃ ।

હરંતિ જ્ઞાનરત્નાનિ તસ્માજ્ઞાઘૃહિ જાઘૃહિ ॥ ॥૨॥

એશ્વર્યં સ્વપ્નસંકાશં યૌવનં કુસુમોપમમ્ ।

ક્ષણં ચંચલમાયુષ્યં તસ્માજ્ઞાઘૃહિ જાઘૃહિ ॥ ॥૩॥

માતા નાસ્તિ પિતા નારિતિ નાસ્તિ વંધુઃ સહોદર* ।

અર્થો નાસ્તિ ગૃહં નાસ્તિ તસ્માજ્ઞાઘૃહિ જાઘૃહિ ॥ ॥૪॥

* અર્થઃ— ॥ હે મુમુક્ષુઓ ! સાવધાન થાઓ ॥

લોકો, આશાની અદર બધાય છે, કર્મથી ચારે પાસ બધાય છે, આયુઃ ક્ષીણ થતું જાયું નથી, માટે જાગો, જાગો. ૧.

દેહમાં કામ, ક્રોધ, લોભ અને મોહરૂપી તરકરો વસે છે, અને જ્ઞાનરૂપી રત્નોનું દગ્ધ કરે છે, માટે જાગો, જાગો. ૨.

ઐશ્વર્ય સ્વપ્ન જેવું છે જીવોની કુલ જેવી (જલદી કરમાઈ જાય તેની) છે, આયુષ્ય ક્ષણભર અને ચંચલ છે, માટે જાગો, જાગો. ૩

(વાસ્તવિક રીતે કોઈ) માતા નથી, પિતા નથી, બધું (કે) સહોદર નથી, અર્થ નથી, (અને) ગૃહ નથી, માટે જાગો, જાગો. ૪.

જન્મદુઃખં જરાદુઃખં નિત્યદુઃખં પુનઃ પુનઃ ।

સંસારસાગરે દુઃખં તસ્માજ્ઞામૃદિ જામૃદિ ॥

॥૫૧॥

॥ જાગ મુસાફર ! ॥

રાગ પુન-ગિતાલ.

જાગ મુસાફર ક્યા સુખ મોલે, આખર તુઝો જાના હૈ રે. (ટક.)

ઇમ મનામમે રહત ન પાવે, ક્યા રાગ ક્યા રાના હૈ રે;

કાહે પેઠે ફૈસાલે મૂરખ ? ઘડી-પણક હઠરાના હૈ રે.—જાગ૦

ઇક આપન દૂગત ચલ જાવે, કાયમ નહીં દિકાના હૈ રે;

પલ ઇસ ભરિયા મુંદર પરિયા, કાહે દેખ કુખાના હૈ રે.—જાગ૦

ઇમ મકાનમે ચારે જમત હૈ, અપના માલ બચાના હૈ રે;

આ પન્દેશ ખર્ચ મન કીન્તે, પદા તો તુઝે કમાના હૈ રે.—જાગ૦

દૂર દેશમે જાના તુઝો, પાલ ન કહુ સામાના હૈ રે;

‘બ્રહ્માનંદ’ સુકૃત કર પ્રાપ્તી, જો આગે સુખ પાના હૈ રે.—જાગ૦

॥ સર્વ અનર્થનું મૂળ અજ્ઞાનજ, માટે અજ્ઞાનની હેયતા ॥

પ્રથમ તો, શ્રુતિ (‘કોષપનિષદ્’ — અધ્યાય ૧ — વસ્તી ૨ —

મત્ર ૪ — પૂર્વાર્ધમા નચિકેતા પ્રતિ મૃત્યુ યાને યમરાજ), જ્ઞાન તથા અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ, સ્વરૂપથી તથા ફળથી, તમ અને પ્રકાશની માફક, વિગ્રહિત — ભિન્નરૂપતા બતાવે છે કે :—

“ દૂરમેતે વિપરીતે વિપૃષ્ઠી અવિધા યા ચ વિદ્યેતિ જ્ઞાતા । ”

અર્થ :—“ વિદ્યા (જ્ઞાન) અને અવિદ્યા (અજ્ઞાન) એ બંને અત્યંત વિપરીત (એટલે કે સ્વરૂપથી વિરુદ્ધ — તમ તથા પ્રકાશની પેઠે તદ્દન ઉલટાં), [તેમજ] ભિન્ન (જૂદા-જૂદા) ફળ આપવાવાળા [છે], એમ [પંક્તિએ] જાણેલ છે — નિશ્ચય કરેલ છે. ”

અહીં મંમજ્ઞાનનું કે :—વિદ્યા એટલે શ્રેય તરફ દોરવાનાં જ્ઞાન, તથા અવિદ્યા એટલે શ્રેય તરફ દોરવાનાં અજ્ઞાન. શ્રેયનું ફળ મોક્ષ, અને શ્રેયનું ફળ સ્વર્ગનું આસરાદિનું સુખ તથા મર્ત્યલોકમા સ્ત્રી-ધન-પુત્રાદિનું સુખ. સાર એ છે કે :— મોક્ષસાધન જ્ઞાનરૂપ શ્રેયને પ્રાપ્ત કરવાવાળો પુરુષ હિત મેળવે છે યાને પરમ-પુરુષાર્થરૂપ તથા ઉત્કૃષ્ટફળરૂપ આશ્વસુખ લોગવે છે; જ્યારે

અર્થ :—જન્મનું દુઃખ, જરાનું દુઃખ, વારંવાર હંમેશાં દુઃખ, (એમ) સંસારસાગરની અંદર દુઃખ (જ) છે, માટે જાગો, જાગો.પ.

અભ્યુદયસાધન અજ્ઞાનાત્મક કર્મરૂપ ત્રેયને ગ્રહણ કરવાવાળો પુરુષ તે અહિત જ મેળવે છે, કેમકે ભોક્ષરૂપ પરમપુરુષાર્થથી તે ભ્રષ્ટ થાય છે — ભોક્ષરૂપ પરમપ્રયોજનથી તે દૂર જાય છે — અપ્રાપ્ત રહે છે.

પછી તો, — “ અવિદ્યાયામન્તરે વર્તમાના સ્વર્ય ધીરા પળિહતમ્મન્યમાનાઃ । દન્દ્રમ્યમાણા પરિચન્તિ મૃદા અન્ધેનૈચ નીયમાના ચયાન્ધા ॥

ન સામ્પરાય પ્રતિભાતિ ચાલં પ્રમાદન્તં ચિત્તમોહેન મૃદમ્ ।

અયં લોકો નાસ્તિ પરં ઇતિ માની પુન પુનર્વશમાપદતે મે ॥”

[ઇતિ ‘ કઠોપનિષત્ ’ — પ્રથમાધ્યાય — વર્ણ ૧ મન્ત્ર ૫-૬]

અર્થ — “ અવિદ્યાની માથે ગ્રહેવાવાળા, [છતા] પોતાને ધીર (લૌકિક પ્રજાવાન) [તથા] પડિન (શાસ્ત્રીય પ્રજાવાન) માનવા વાળા, અત્યન્ત કુટિલ અનેક પ્રકારની ગતિને ઇચ્છવાવાળા, [એવા] મૃદો (અવિવેકી પુરુષો) અનેક પ્રકારના અનર્થને પામે છે, — જેમ આધળા વડે જ દોરવાયવા આધળાઓ (અર્થાત્ એક આધળો અનેક આધળાને — આધળાના ટોળાને દોરે, તો તેઓ ખાડા-ખગચામા પડી તથા કુમાર્ગે — ખોટે ગતે ચઢી કટકવેધનાદિજન્ય અનેક અનર્થને જેમ પામે છે, તેમ કર્મી — અજ્ઞાનીઓ અનેક જન્મ-મરણાદિ રૂપ સમાગનર્થને પામે છે કિંચ — એટલું જ નહિ પણ, ધૂમભાર્ગ-દ્વારા સ્વર્ગગમન કરવાની ઇચ્છાવાળા એવા કર્મી — અજ્ઞાની જનોના મહોટા મરદારરૂપ ગુરુ પાશુ મદ જ છે, અને તે પાશુ દોરનાર આધળાની પેઠે અનેક અનર્થને પામે જ છે એવું આધળાના દૃષ્ટાન્તથી સ્પષ્ટ થાય છે). [એજ પ્રકારનો મત્ર — લગભગ એજ મત્ર ‘મુક્ટોપનિષદ્’ — મુ. ૧ — ખ. ૨ — મ. ૮ માં છે. ફક્ત પાઠમાં ફેર એટલો જ છે કે, ત્યાં ‘દન્દ્રમ્યમાણાઃ’ ને બદલે ‘જંઘન્યમાના’ એવો પાઠ છે.]

પ્રમાદવાળા (અર્થાત્ પુત્ર-પૌત્ર-પશુઆદિ ફળોમાં મંચમ ચિત્ત — આસક્તિવાળા) [તથા] વિત્તના ભોક્ષી મૃદ [ચયેલા, — એવા] બાળકને (એટલે કે અવિવેકીને — વિવેકરહિત પુરુષ ૧) સાપરાય (એટલે કે સમ્યક્ પ્રકારે પર — દેહનું પતન ચયા પછી જીર્ણલોક — પ્રતિ જવાય તે સાપરાય . અર્થાત્ પરલોક તથા પરલોકની પ્રાપ્તિના કારણરૂપ કર્મ — પ્રણવેષાસનાદિ શાસ્ત્રીય સાધનવિશેષ તે સાપરાય)

જાણ્યો હોતો નથી. ‘આ (સ્ત્રી-અન્ન-પાનાદિવિશિષ્ટ પ્રત્યક્ષ-પ્રમાણના વિષયીભૂત) લોક [જ] [એક છે], અન્ય નથી (અર્થાત્ આ પ્રત્યક્ષ દૃશ્યમાન લોક મિવાય અન્ય કોઈ પર કહેતા અદૃશ્ય-માન લોક યાને પગલોક છેજ નહિ’, - એવું માનવાવાળો પુરુષ પુનઃ પુનઃ (વારંવાર — ફરી ફરી) મ્હારે વશ થાય છે. (એ વાત નચિએના પ્રતિ યમરાજા કહે છે, માટે યમરાજા કહે છે કે, ‘મ્હારે વશ થાય છે’ અર્થાત્ મૃત્યુવશ થાય છે — યમયાતના અનુભવે છે.) [ત્યા, — લાન્બીય કર્મોના અનુદાનથી પ્રાપ્ત થતા સ્વર્ગદેશ-ભોગના અવમાને લાખા નમથે મ્હારે વશ (મૃત્યુવશ) થાય છે; ત્યારે ગાંધર્વપ્રતિપિદ્ધ કર્મોના કળાગ તો જન્મ-માન્તરે — તરતજ મ્હારે વશ થાય છે — એવું પુનઃ પુનઃની દ્વિરુદ્ધિવડે સૂચિત થાય છે.]”

[હતિ ‘કોટોપનિષદ્’ — અ० ૧ — વૃક્ષી ૨ — મં० ૫-૬.]

૧૩ી, — “ ઘાલાસ્તે મૃત્યોયાંન્તિ ચિતતસ્ય પાશમ્ । ”

[હતિ ‘કટોપનિષદ્’ — અ० ૨ — વ ૪ — મં० ૨.]

અર્થ :— “ તે બાળને (એટલે કે તે વિષયભોગી અવિવેકી પુરુષ) આધિ આદિ અનેકરૂપે વિઆર પામેલ મૃત્યુના (મર્મમારક યમના) પાશને (એટલે કે નિરતર જન્મ-મરણરૂપ અનર્થસમુદાયને) પામે છે. ” [હતિ ‘કોટોપનિષદ્’ — અ० ૨ — વ ૪ — મં० ૨ — પૂર્વાર્ધમા].

“ મૃત્યોઃ સ મૃત્યુમાપ્નોતિ — મૃત્યો સ મૃત્યું ગચ્છતિ. ”

[હતિ ‘કટોપનિષદ્’ — અ० ૨ — વ ૪ — મં० ૧૦-૧૧.]

અર્થ :— “ તે (બેદ જોવાવાળો — અજ્ઞાની પુરુષ) મૃત્યુથી મૃત્યુને (અર્થાત્ પુનઃ પુનઃ જન્મ-મરણને) પામે છે — તે (ભિન્નતા જોવાવાળો — અજ્ઞાની પુરુષ) મૃત્યુથી મૃત્યુને (અર્થાત્ જન્મ-મરણની ધાતને — પરપરને) પામે છે. ” [હતિ ‘કોટોપનિષદ્’ — અ० ૨ — વ ૪ — મં० ૧૦-૧૧ — હિતાર્ધમા].

અમવાન શ્રીશંકરાચાર્ય પણ ‘મોહમુદ્ગરસ્તોત્ર’માં (૧લોક ૨૧માના પૂર્વાર્ધમા) કહે છે કે —

“ પુનરપિ જનને પુનરપિ મરણે પુનરપિ જનનોજઠરે શયનમ્ । ”

અર્થ :— “ પુનઃ પણ જન્મ, પુનઃ પણ મરણ, પુનઃ પણ જનની-જઠરે શયન ”

૧૪ી, — “ આત્મજ્ઞાનવિદીના મુદ્ધાન્તે પચ્યન્તે નરકનિગૂઢાઃ । ”

અર્થ :— “ આત્મજ્ઞાનગદિન મુદ્ધ [જોડો છે], તેઓ, નરકમા અત્યન્ન આચ્છાદિન (ગરક) [યધને], સડયા કરે છે. ”

શ્રીધશિવાસ્થ ઉપાનપદની શ્રુતિ પણ કહે છે કે :—

“ અસુર્યાં નામ તે લોકા અન્ધેન તમસાવૃતાઃ ।

તાસ્સ્તે પ્રેત્યાભિગચ્છન્તિ ચે કે ચાત્મહનોજનાઃ ॥ ”

[ઇતિ ‘દૈવાવાસ્થોપનિષત્’ — મન્ત્ર ૩.]

અર્થ :— “ જે ક્રોધ પણ મનુષ્યો આત્માનું ઢંકન કરનારા (અર્થાત્ આત્મા સ્વતઃ — યથાર્થતઃ અજ્ઞાનસ્વરૂપ હોવા છતાં અજ્ઞાને કરીને તેને જ્ઞાનસ્વરૂપાદિવાળાની માફક માનવાવાળા આત્મ-સ્વરૂપના જ્ઞાનરહિત — અજ્ઞાની પુરુષો) [છે], તેઓ, શરીર છોડ્યા પછી (મરણ પછી), આવરક તમથી (સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી) આવૃત (આચ્છાદિત) [એવા] અસુરોને જ યોગ્ય જે [કર્મફળ-જૂત જ્ઞાન-સકરાદિ દેહવિશેષરૂપ] લોકો [છે], તેઓને (તે જ્ઞાન-સકરાદિના દેહરૂપ આસુરી લોકોને) સમ્યક્ષણે પામે છે. ” [ઇતિ ‘દશિવાસ્થોપનિષદ્’ — મન્ત્ર ૩.]

એજ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણપરમાત્મા પણ ‘ગીતા’ (અં ૫ — શ્લોક ૧૫ — ઉત્તરાર્ધ)માં અર્જુન પ્રતિ કહે છે કે :—

“ અજ્ઞાનેનાવૃત્તં જ્ઞાનં તેન મુહ્યન્તિ જગત્થઃ । ”

અર્થ :— “ અજ્ઞાને કરીને જ્ઞાન આવૃત (ઢંકાયેલું) [છે], તેથી પ્રાણીઓ મોહ પામે છે. ”

× × × × × × ×
હત્યાદિ શ્રુતિ-સ્મૃતિરૂપ શાસ્ત્રપ્રમાણો વડે અજ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થતા અનર્થો જાણવામા આવે છે, તેમજ લોકમાં પણ સુપ્રસિદ્ધ જ છે. માટે મુમુક્ષુએ એ અજ્ઞાનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. તો એ અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ કેવું હશે (?), એ જાણવા માટે નીચે પાંચ શ્લોકમા સંક્ષેપથી પણ સુંદર રીતે લગવાનું શ્રીશંકરાચાર્ય પ્રભુ અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે :—

* ॥ અજ્ઞાનસ્વરૂપમાહ ॥

આત્મા વિનિષ્કલો દ્વેષો દેહો વહુભિરાવૃતઃ ।

તયોરૈક્યં પ્રપશ્યન્તિ કિમજ્ઞાનમતઃ પરમ્ ॥

॥૧॥

* અર્થ :— ॥ અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહે છે. ॥

આત્મા અંશ રહિત (નિરવયવ) અને એક છે, (ત્યારે) દેહ બહુ બહુ અંશોથી આવૃત છે. (છતાં) તે બન્નેનું એકપણું

આત્મા નિયામકશાન્તર્દેહો વાચો નિયમ્યકઃ ।
 તયોરેકય પ્રવશ્યન્તિ ક્ષિપ્તજ્ઞાનમતઃ પરમ્ ॥ ૧૨॥
 આત્મા જ્ઞાનમય પુણ્યો દેહા માંસમયોઽશુચિઃ ।
 તયોરેકયં પ્રવશ્યન્તિ ક્ષિપ્તજ્ઞાનમતઃ પરમ્ ॥ ૧૩॥
 આત્મા પ્રજ્ઞાનમ સ્વચ્છો દેવસ્નામસ ઉચ્યતે ।
 તયોરેકયં પ્રવશ્યન્તિ ક્ષિપ્તજ્ઞાનમતઃ પરમ્ ॥ ૧૪॥
 આ મા નિત્યો હિ સદ્રૂપો દેહોઽનિત્યો તસન્મયઃ ।
 તયોરેકય પ્રવશ્યન્તિ ક્ષિપ્તજ્ઞાનમતઃ પરમ્ ॥ ૧૫॥

[ઈતિ અપરોક્ષાનુભૂતિ શ્લોક ૧૭-૨૧]

॥ જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી.

માટે સારી સાધનોમા જ્ઞાનની મુખ્યતા ॥

‘કૃતો જ્ઞાનાય મુક્તિ’ [ઈતિ શ્રુતિ]

અર્થ — જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી ’ [ઈતિ શ્રુતિ]

‘જ્ઞાતાદેય લુ પચલ્યમ્’ [ઈતિ શ્રુતિ]

અર્થ — ૧) થી જ દેવ (મોક્ષ) [મળે છે] [ઈતિ શ્રુતિ]

‘જ્ઞાન વિના ન મોક્ષ સ્યત્’ [ઈતિ સ્મૃતિ.]

અર્થ — ૧) વિના મોક્ષ છે નહિ [ઈતિ સ્મૃતિ]

જુએ ૯ (૧ બના એ છે તેમ જુએ ૯) આથી વધારે અજ્ઞાન શું હોય ? ૧

આત્મા નિયામક અને આત્મર છે, (ન્યારે) દેહ નિરમમા રહેનાર અને માલ્ય છે (જ્ઞા) તે બનેનું એકપણ જુએ છે । આથી વધારે અજ્ઞાન શું હોઈ શકે ? ૨

આત્મા સાત્ત્વમય, ખનિત છે, (ન્યારે) દેહ મારમય, અપરિત છે (જ્ઞા) તે બનેનું એકપણ જુએ છે । આથી વધારે અજ્ઞાન શું હોઈ શકે ? ૩

આત્મા પ્રમાણ, સ્વચ્છ છે, (ન્યારે) દેહ જડ ૭ (જતા) તે બનેનું એકપણ જુએ છે । આથી વધારે અજ્ઞાન શું હોઈ શકે ? ૪

આત્મા તિથિ તેમજ સ્વરૂપ (બાધ નહિ પામનાર) છે, (ન્યારે) દેહ અનિત્ય અને અસ્વરૂપ છે (જ્ઞા) તે બનેનું એકપણ જુએ છે । આથી વધારે અજ્ઞાન શું હોઈ શકે ? ૫

[ઈતિ અપરોક્ષાનુભૂતિ, શ્લોક ૧૭ થી ૨૧]

આ પ્રમાણે અનેક યુતિ-સ્મૃતિ-પ્રમાણપ્રમિદ્ધ ‘જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી જ’ એવું સાબિત થાય છે.

વળી :—“ એવાન્બ્રહ્મવ્યમયાદિજ્ઞાનયજ્ઞઃ પરંતપ ।

સર્વે કર્માગ્નિલં પાર્થ જ્ઞાને પરિસમાપ્યતે ॥ ”

[હિતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૩]

અર્થ :—“ હે પરંતપ ! દ્રવ્યમય યજ્ઞ કરતા જ્ઞાનયજ્ઞ (જ્ઞાન-મય યજ્ઞ) બેઠું [છે]; [કારણ કે] હું પાર્થ ! બધા કર્મો જ્ઞાનમાં પરિભ્રમ્યા થાય છે (પૂરેપૂરા સમાધાન થાય છે - અપી જાય છે). ” [હિતિ ‘ગીતા’ - અ. ૮ - શ્લો. ૨૩.]

“યથેધાંસિ સમિદ્ધોઽગ્નિર્ભસ્મસાત્કુરુતેઽર્જન ।

જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ ભસ્મસાત્કુરુતે તથા ॥ ”

[હિતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૪.]

અર્થ :—“ હે અર્જુન ! મગિદ્ધ અગ્નિ (એટલે કે નાના-નાના યજ્ઞકાષ્ઠથી સળગેલો અગ્નિ) જેમ [મોટા-મોટા, સૂકા-સીકા એવા] લાકડાને ભસ્મસાત્ કરે છે; તેમ જ્ઞાનરૂપી અગ્નિ બધા કર્મોને ભસ્મસાત્ કરી દે છે. ” [હિતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૭.]

“ન હિ જ્ઞાનેન સદૃશં પથિત્રમિદં વિચિતે ।”

[હિતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૮-પૂર્વાર્ધ.]

અર્થ :—“ આ જગત્માં જ્ઞાન જેવું પવિત્ર [કંઈ પણ] છે જ નહિ. ” [હિતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૮-પૂર્વાર્ધ.]

“જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાન્તિમચિરેણાધિગચ્છતિ ॥ ”

[હિતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૯-ઉત્તરાર્ધ.]

અર્થ :—“ જ્ઞાનને પામીને પરમ શાન્તિ (મોક્ષરૂપ પરમ શાન્તિ) શીઘ્ર મેળવે છે [અધિકારી]. ” [હિતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૯-ઉત્તરાર્ધ.]

ઇત્યાદિ ગીતા-વાક્યોથી પણ જ્ઞાનની મહત્તા સુવિદિત થાય છે એજ પ્રમાણે વળી ભગવાન શ્રીશંકરાચાર્ય કહે છે કે :—

“બોધોઽન્યસાધનેભ્યો હિ સાક્ષાન્મોક્ષેકસાધનમ્ ।

પાકસ્ય યદ્વિચક્ષ્ણાનં વિના મોક્ષો ન સિદ્ધયતિ ॥ ”

[હિતિ ‘આનંદશોવ’ શ્લો. ૨.]

આત્મા નિયામકશ્ચાન્તર્દેહો વાગો નિયમ્યકઃ ।

તયોર્ઋક્યં પ્રપશ્યન્તિ ક્ષિપ્તજ્ઞાનમતઃ પરમ ॥ ૧૨॥

આત્મા જ્ઞાનમય પુણ્યો દેહો માંગલ્યોઽશુચિઃ ।

તયોર્ઋક્યં પ્રપશ્યન્તિ ઈક્ષ્મજ્ઞાનમતઃ પરમ ॥ ૧૩॥

આત્મા પ્રકાશક સ્વચ્છો દેહસ્નામસ ઉચ્યતે ।

તયોર્ઋક્યં પ્રપશ્યન્તિ ક્ષિપ્તજ્ઞાનમતઃ પરમ ॥ ૧૪॥

આત્મા નિત્યો હિ સદ્રૂપો દેહોઽનિત્યો દ્યસન્મયઃ ।

તયોર્ઋક્યં પ્રપશ્યન્તિ ક્ષિપ્તજ્ઞાનમતઃ પરમ ॥ ૧૫॥

[ઇતિ અપરોક્ષાનુશ્રુતિ, શ્લોક ૧૭-૨૧]

॥ જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી.

માટે મર્ત સાધનોમાં જ્ઞાનની મુખ્યતા ॥

‘ ઋતે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિ ’ [ઇતિ શ્રુતિઃ]

અર્થ — ‘ જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી. ’ [ઇતિ શ્રુતિ]

“ જ્ઞાનાદેવ તુ કેવલ્યમ્ ” [ઇતિ શ્રુતિ]

અર્થ — ‘ જ્ઞાનની જ કેવલ્ય (મોક્ષ) [મારે છે] ” [ઇતિ શ્રુતિ]

“ જ્ઞાન વિના ન મોક્ષ સ્યાત્ ” [ઇતિ સ્મૃતિઃ]

અર્થ — “ જ્ઞાન વિના મોક્ષ છે નહિ ” [ઇતિ સ્મૃતિ]

છુએ ૭ (૧ મન્ન એક ઈ એમ છુએ છે) આથી વધારે અજ્ઞાન શુ દોષ ? ૧

આત્મા નિયામક અને આત્મ ઈ, (બ્યારે) દેહ નિયમમા રહેનાર અને બાલ છે (જ્ઞા) તે બન્નેનુ એકપણુ છુએ છે । આથી વધારે અજ્ઞાન શુ દોષ શકે ? ૨

આત્મા જ્ઞાન-મય, પવિત્ર છે, (બ્યારે) દેહ મામમય, અપવિત્ર છે (જ્ઞા) તે બન્નેનુ એકપણુ છુએ છે । આથી વધારે અજ્ઞાન શુ દોષ શકે ? ૩.

આત્મા પ્રનાસ, સ્વ-ઈ છે, (બ્યારે) દેહ બદલ છે (જ્ઞા) તે બન્નેનુ એકપણુ છુએ છે । આથી વધારે અજ્ઞાન શુ દોષ શકે ? ૪.

આત્મા નિત્ય તેમજ સદ્રૂપ (જાવ નહિ પાનનાર) છે, (બ્યારે) દેહ અનિય અને અનદ્રૂપ (જ્ઞા) તે બન્નેનુ એકપણુ છુએ છે । આથી વધારે અજ્ઞાન શુ દોષ-છે ? ૫

[ઇતિ ‘ અપરોક્ષાનુશ્રુતિ’, શ્લોક ૧૭ થી ૨૧]

આ પ્રમાણે અનેક શ્રુતિ-સ્મૃતિ-પ્રમાણપ્રસિદ્ધ ‘જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી જ’ એવું સાબિત થાય છે.

વળી :—“ શ્રેયાન્દ્રવ્યમયાવજ્ઞાજ્ઞાનયજ્ઞઃ પરંતપ ।

સર્વે કર્માશ્ચિલં પાર્થ જ્ઞાને પરિસમાપ્યતે ॥ ”

[ઇતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૧]

અર્થ :—“ હે પરંતપ ! દ્રવ્યમય યજ્ઞ કરતા જ્ઞાનયજ્ઞ (જ્ઞાન-મય યજ્ઞ) યેષ [છે]; [કારણ કે] હે પાર્થ ! બધા કર્મો જ્ઞાનમા પરિસમાપ્ત થાય છે (પૂરેપૂરા સમાપ્ત જાય છે - ખપી જાય છે). ” [ઇતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૨૩]

“યથેધાંસિ સમિદ્ધોઽગ્નિર્ભસ્મસાત્કુર્યતેઽર્જન ।

જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ ભસ્મસાત્કુર્યતે તથા ॥ ”

[ઇતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૭]

અર્થ :—“ હે અર્જુન ! સમિદ્ધ અગ્નિ (એટલે કે નાના-નાના યજ્ઞકાંડથી સળગેલો અગ્નિ) જેમ [મોટા-મોટા, સૂકા-લીલા એવા] લાકડાને ભસ્મસાત્ કરે છે; તેમ જ્ઞાનરૂપી અગ્નિ બધા કર્મોને ભસ્મસાત્ કરી દે છે. ” [ઇતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૭.]

“ ન હિ જ્ઞાનેન સદૃશં પવિત્રમિદં વિચિત્રે । ”

[ઇતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૮-પૂર્વાર્ધ.]

અર્થ :—“ આ જગત્મા જ્ઞાન જેવું પવિત્ર [કદમ પથ્થુ] છે જ નહિ. ” [ઇતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૮-પૂર્વાર્ધ.]

“ જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાન્તિમચિરેણાધિગચ્છતિ ॥ ”

[ઇતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૯-ઉત્તરાર્ધ.]

અર્થ :—“ જ્ઞાનને પામીને પરમ શાન્તિ (મોક્ષ) પરમ શાન્તિ) શીઘ્ર મેળવે છે [અધિકારી]. ” [ઇતિ ‘ગીતા’ - અ. ૪ - શ્લો. ૩૯-ઉત્તરાર્ધ.]

દત્ત્યાદિ ગીતા-વાક્યોથી પણ જ્ઞાનની મહત્તા સુવિદિત થાય છે એજ પ્રમાણે વળી ભગવાન શ્રીશંકરાચાર્ય કહે છે કે :—

“ બોધોઽન્યસાધનેભ્યો હિ સાક્ષાન્મોક્ષૈકસાધનમ્ ।

પાકસ્ય વહ્નિઃજ્ઞાનં યિના મોક્ષો ન સિદ્ધ્યતિ ॥ ”

[ઇતિ ‘આત્મસૂત્ર’ શ્લો. ૨.]

અર્થ :—“ પાઠના (ગોષ્ઠના) [એક સાક્ષાત્ સાધન] આગિની પેઠે બોધ (જ્ઞાન) જ, અન્ય સાધનો કરતા, મોક્ષનું એક સાક્ષાત્ સાધન [છે] (અર્થાત્ રસોષ કરવામા દાળ, ચોખ્ખા, સોટ, ઘી વગેરે અનેક સાધનો જોઈએ છે, પણ એમાથી દોષ એકાદ ન હોય તેવું રસોષ કરી શકાય છે અને એ ખાધને બૂખ પણ મટાડી શકાય છે પરંતુ બધું હોય — તમામ સાધન મોજૂદ હોય, પણ એટલે આગિ ન હોય, તો સાન નકામું — બધું નિરર્થક છે ; એટલેજ રસોષ કરવામા દાળ, ચોખ્ખા આદિક તમામ સાધનો કરતા આગિ જ એક શુભ સાધન — સાક્ષાત્ સાધન છે, એજ પ્રમાણે મોક્ષ વિશે, કર્મ-ઉપાસનાદિક સાધનો કરતા, જ્ઞાન જ એક શુભ સાધન — સાક્ષાત્ સાધન છે), જ્ઞાન વિના મોક્ષ સિદ્ધ નથી થતો.” [ઇતિ ‘આત્મબોધ’ — શ્લોક ૨]

ક્ર. ૩૩—“ અવિરોધિતયા કર્મ નાવિદ્યાં વિનિવર્તયેત્ ।

વિદ્યાઽવિદ્યાં નિહન્ટ્યેવ તેજસ્તિમિરસંચયત્ ॥ ”

[ઇતિ ‘અત્મબોધ’ — શ્લોક ૩]

અર્થ — ‘ અવિરોધિપણ હોવાથી કર્મ અવિદ્યા (અજ્ઞાન)ની નિવૃત્તિ ઝડપ નથી, [જ્યારે વિરોધિપણ હોવાથી] વિદ્યા (જ્ઞાન) અવિદ્યા (અજ્ઞાન)ને નિશેષ હણેજ છે, તેજ અને તિમિરમધની પેઠે (અર્થાત્ તેજ એટલે પ્રભાસ, તિમિરનો — અધારનો વિરોધિ દોષથી, તિમિરના એટલે અધારના સમૂહને — હમયાને જોમ નિશેષ હણેજ છે, તેમ વિદ્યા એટલે જ્ઞાન અવિદ્યાનું — અજ્ઞાનનું વિરોધિ હોવાથી, અવિદ્યાને એટલે અજ્ઞાનને નિશેષ હણેજ છે) ” [ઇતિ ‘આત્મબોધ’ — શ્લોક ૩]

“ કુદતે ગંગાસાગરગમનં વ્રતપરિપાલનમથવા દાનમ્ ।

જ્ઞાનવિહીન સર્વમતેન મુક્તિં ન મજ્જતિ જન્મશતેન ॥

— મજ્જ ગોચિન્દ્રમ્ ”

[ઇતિ ‘મોહમુદ્ગરસ્તોત્રમ્ — શ્લોક ૧૭]

અર્થ — “ ‘ગંગાસાગર’-ગમન (એટલે કે તીર્થ-યાત્રા), વ્રતપરિપાલન (એટલે કે નિત્યપ્રધાન) અથવા દાન કરે છે, [જતા પણ] જ્ઞાનવિહીન (એટલે કે જ્ઞાનરહિત પુરુષ) સેવકો જન્મે [પણ] સર્વમતે કર્મને (યને સમ્યક્પણે અર્થાત્ આત્મનિરૂપણે) મુક્તિને અર્જવો (સેવકો અર્થાત્ પામતો) નથી ” ઇતિ ‘મોહમુદ્ગરસ્તોત્રમ્’—

— શ્લોક ૧૭.]

“ ષદન્તુ શાસ્ત્રાણિ યજન્તુ દેવાન્ કુર્વન્તુ કર્માણિ ભજન્તુ દેવતાઃ ।
આત્મૈક્યબોધેન વિનાપિ મુક્તિર્ન સિદ્ધ્યતિ વ્રજશતાન્તરેऽપિ ॥ ”

[ઇતિ ‘વિવેકચૂડામણિઃ — શ્લો. ૬].

અર્થ : — “ જલે શાસ્ત્રો વદો કે દેવો યજ્ઞે , કર્મો કરો કે દેવતાઓને ભજ્ઞે ; તોપણ આત્માના એકપણાના બોધ (જ્ઞાન) વિના (અર્થાત્ ‘ આત્મા બ્રહ્મજ છે ’ અને ‘ આ મર્વ ને સર્વમા અદ્વિતીય બ્રહ્મસ્વરૂપ એક આત્મા જ છે ’ એવું જે આત્માનું એકપણાન — અભેદજ્ઞાન, તે વિના) સેંકડો મહાકલ્પાન્તરે પણ મુક્તિ મિલે થતી નથી. ” [ઇતિ ‘વિવેકચૂડામણિ’ — શ્લોક ૬.]

“ ન યોગેન ન સાંખ્યેન કર્મણા નો ન વિદ્યાયા ।
બ્રહ્માત્મૈક્યવોધેન મોક્ષઃ સિદ્ધ્યતિ નાન્યથા ॥ ”

[ઇતિ ‘વિવેકચૂડામણિઃ — શ્લો. ૫૮.]

અર્થ : — “ ન યોગથી , ન સાંખ્યથી , ન કર્મથી , ન વિદ્યા (ઉપાસના કે કળા)થી ; [કિંતુ] બ્રહ્મ-આત્માના એકત્વબોધ (જ્ઞાન)થી [જ], મોક્ષ સિદ્ધ થાયછે, અન્યથા નહિ. ” [ઇતિ ‘વિવેકચૂડામણિ’ — શ્લોક ૫૮.]

“ અજ્ઞાનસર્પદટ્ટસ્ય વ્રજજ્ઞાનોપધં વિના ।
કિમુ વેદંથ શાસ્ત્રંથ કિમુ મન્ત્રેઃ કિમૌપધિઃ ॥ ”

[ઇતિ ‘વિવેકચૂડામણિઃ’ — શ્લો. ૬૩.]

અર્થ : — “ અજ્ઞાનરૂપી મર્મે ડંઘેલાને વ્રજજ્ઞાનોપધં બીજા વિના , વેદોથી ને શાસ્ત્રોથી શું ? તેમજ મન્ત્રોથી ને [અન્ય] સ્તોત્રોથી શું ? ” [ઇતિ ‘વિવેકચૂડામણિ’ — શ્લોક ૬૩.]

x x x x x . x .

... x x x ...છત્યાદિ પ્રમાણ-વાક્યોથી, અમુકને મોક્ષ પ્રાપ્તિમાં, અન્ય તમામ સાધનો કરતાં એક જ્ઞાનની જ મુખ્યતા મિલે છે. એટલા માટે એ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ અંશેષમાં પાંચ શ્લોકો વડે સમજાવવાનું શ્રીરામકૃષ્ણાચાર્ય પ્રભુ દર્શાવે છે : —

૧ ॥ જ્ઞાનસ્વરૂપમાહ ॥

બ્રહ્મવાદં મમઃ જ્ઞાન્તઃ સચ્ચિદાનંદલક્ષણઃ ।

નાદં દેહો હસદ્રૂપો જ્ઞાનમિત્યુચ્યતે વુધૈઃ ॥ ૧ ॥

નિર્વિકારો નિરાકારો નિરવયોઽહમન્યયઃ ।

નાદં દેહો હસદ્રૂપો જ્ઞાનમિત્યુચ્યતે વુધૈઃ ॥ ૨ ॥

નિરામયો નિરાભાસો નિર્વિકલ્પોઽહમાત્મનઃ ॥

નાદં દેહો હસદ્રૂપો જ્ઞાનમિત્યુચ્યતે વુધૈઃ ॥ ૩ ॥

નિર્ગુણો નિર્વિક્રિયો નિન્યો નિત્યમુક્તોઽહમચ્યુતઃ ।

નાદં દેહો હસદ્રૂપો જ્ઞાનમિત્યુચ્યતે વુધૈઃ ॥ ૪ ॥

નિર્મલો નિશ્ચલોઽનન્તઃ શુદ્ધોઽહમજરોઽમરઃ ।

નાદં દેહો હસદ્રૂપો જ્ઞાનમિત્યુચ્યતે વુધૈઃ ॥ ૫ ॥

[ઇતિ અપરોક્ષાનુભૂતિઃ, શ્લોક ૨૪-૨૮]

૧. અર્થ :— ॥ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહે છે. ॥

૨. મમ, માન, મત્તિચ્છાનંદ અરૂપવાળું બ્રહ્મ હું. હું મિથ્યા રૂપવાળો દેહ નથી - આ (શ્રુતિ)ને માની પુરતો જ્ઞાન કહે છે. ૧.

૩. નિર્વિકાર, નિરાકાર, રોપ વદિત અને અવિનાશી હું. હું અમર (નિર્મલ) રૂપવાળો દેહ નથી - આ (શ્રુતિ)ને માની પુરતો જ્ઞાન કહે છે. ૨.

૪. વ્યાધિ રહિત, આભાસ રહિત, વિકલ્પ રહિત અને વ્યાપક હું. હું મિથ્યા રૂપવાળો દેહ નથી - આ (શ્રુતિ)ને માની પુરતો જ્ઞાન કહે છે. ૩.

૫. નિર્ગુણ, નિષ્ક્રિય, નિન્ય, નિત્યમુક્ત અને અચ્યુત (નાશ પામતો નથી એવો) હું. હું મિથ્યા રૂપવાળો દેહ નથી - આ (શ્રુતિ)ને માની પુરતો જ્ઞાન કહે છે. ૪.

૬. નિર્મલ, નિશ્ચલ, અનન્ત, શુદ્ધ, અજર અને અમર હું. હું મિથ્યા રૂપવાળો દેહ નથી - આ (શ્રુતિ)ને માની પુરતો જ્ઞાન કહે છે. ૫.

[ઇતિ 'અપરોક્ષાનુભૂતિ', શ્લોક ૨૪ થી ૨૮.]

॥ બ્રહ્માભ્યાસ પ્રણવાલંબન વડે કરવો ॥

યાને

॥ બ્રહ્માભ્યાસમાં પ્રણવાલંબનની જરૂરીઆત ॥

(૧) ‘ ॐ इत्यात्मानं युजीत ’ [इति श्रुतिः]

અર્થ — “ ‘ ॐ ’ — એમ કરી (એટલે કે ૬ કે ૧૨, અને એમ કરતા કંમે વધુ માત્રાયુક્ત — માત્રાવાળા હોઈ) યાને લાખા રવરે ‘ ॐ ’ નો ઉચ્ચાર કરી) મનને [બ્રહ્મા] ભેડવું ” [આ શ્રુતિ છે]

(૨) “ ओमित्येष दयायय आत्मानम् ” [इति श्रुतिः]

અર્થ — “ ‘ ॐ ’ — એ પ્રમાણે (એટલે કે પ્રણવનું અવલંબન કરી) આત્માનું ધ્યાન કરો ” [આ શ્રુતિ છે]

(૩) “ एतदालम्बनं श्रेष्ठमेतदालम्बनं परम् ।

एतदालम्बनं ज्ञात्वा ब्रह्मलोके महीयते ॥ ”

[इति कठश्रुति]

અર્થ — “ આ (પ્રણવરૂપ) આલંબન [કાર્યબ્રહ્મનું — સર્ગશુબ્રહ્મનું ધ્યાનોપકાગક હોનાથી ગાયત્રી રંગે આલંબનો કરતા] શ્રેષ્ઠ છે, આ (પ્રણવરૂપ) આલંબન [પદબ્રહ્મનું — નિર્ગુણબ્રહ્મનું ધ્યાનોપકારક હોવાથી] ઉત્કૃષ્ટ છે, આ (પ્રણવ) આલંબનને જાણીને (ઉપાસીને) બ્રહ્મલોકમાં [આધારી] મહિમાને પામે છે, અર્થાત્ ઉપરોક્ત બને પ્રકારના (કાર્ય અને કારણ — મર્ગશુ અને નિર્ગુણ) બ્રહ્મધ્યાન વડે બ્રહ્મલોકપ્રાપ્તિ હાગી મુક્તિને પામે છે ”

“ एतदालम्बनं ज्ञात्वा ब्रह्मलोके महीयते ”

આ લીટીનો (વાક્યનો) ઉપર ને અર્થ કરવામાં આવેલ છે, તેનો વધુ ખુલાસો નીચે પ્રમાણે સમજવો —

(“ ब्रह्मलोके महीयते ” આનો અર્થ બે પ્રકારે થાય છે)

(૧લો અર્થ —) પ્રણવાલંબન વડે બ્રહ્માભ્યાસ કરનાર અધિકારીનું શરીર બે સિદ્ધશ્ચા એટલે કે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ પટેલા પડે તો તે અધિકારી “ ब्रह्मलोके महीयते ” — “ બ્રહ્મલોકમાં મહિમાને

પાગે છે " એટલે બ્રહ્મલોકમાં જાય છે અને ત્યાં જતાની સાથે તે
* લોકના સ્વાભાવિક પ્રભાવે કરી તેને સ્વસ્વરૂપનું સમ્યક્
જ્ઞાન થાય છે, ત્યારબાદ તે મુક્તિ પામે છે.

× " રમ્યમયસિત્ત્વોક્તરમ્ સ્વાતંત્ર્યં નાસ્તિ કિંચન ।

મધ્યલોકે ભોગેન્દ્રાવશાઢીરતિચચલા ॥

બ્રહ્મલોકેઽસ્ત્યેષ મોઘઃ, સ લોકઃ સુલભો ન હિ ।

આદર્શવચ્ચુદ્ધિસે નરેણાત્મેધ્યતે સ્ફુટમ્ ॥ "

[હિ આદિચારણ્યમુનિવિરચિતે હાનિષ્ઠાત્મરૂપે અનુભૂતિપ્રકાશે
મઠચમ્પી (મોગજુવેદાન્તર્ગદ - કઠોપનિષદ્, અ. ૨, વરલી ૬, મં. ૬)
ચિત્તરણે નામ છદ્દશોઽધ્યાયઃ, આનંદ્ય ૧૬ - ૧૦૦] .

અર્થ - " -અમની પેઠે પિતૃલોકમાં જાય ત્યારબાદ સ્વાતંત્ર્ય નથી, મધ્યલોક-
લોકમાં ભોગેન્દ્રાવશાઢી નિદિ ન્તિ ચચલ [રહે છે], [ન્યારે] બ્રહ્મલોકમાં
આ બોધ (આત્મજ્ઞાન) છે, [પદ] તે (બ્રહ્મ) લોક સુલભ નથી [કેમકે
ઉપાસના વિના બ્રહ્મલોકની પ્રાપ્તિ થતી નથી, એટલે તે (બ્રહ્મલોક) સુલભ
નથી, નિત દૈવ છે] : " અને] આદર્શ (દર્શન) ની પેઠે શુદ્ધ ચિત્તમાં
[તે] નર (અધિભરી) આત્માને સ્પષ્ટ જુએ છે - જેણે છે "

સ્પષ્ટાર્થઃ - પ્રથમ - મુખ્યતઃ તે અધિભરીએ આત્મ લોકમાં,
આત્મ વર્તમાન સ્તરીમાં આત્મજ્ઞાન સપાદન કરતું જોઈએ, તેમાંના પરમ
કલ્યાણ અને પરમ મનોષ્ય છે. કારણ કે " યથાઽઽદર્શે તથાઽઽત્મનિ "
એટલે કે, " શુદ્ધ દર્શનમાં જેમ સ્વપ્રતિબિંબ સ્પષ્ટ દેખાય છે, તેમ સાધન-
રહિત સ્વરૂપ શુદ્ધ ચિત્તમાં અધિભરીને આદર્શકારી માત્રી હિંદ્રિય તથા સ્થૂલ
દેહ પર્યંત સર્વ સ્થતિથી વિવિકલ (બિન્ન - ભેદ) આત્મા સ્પષ્ટ પ્રતીત થાય
છે. " પરંતુ શુદ્ધિમાં, પ્રમાદ, અવસ્થ કે અવ્યાસની શિથિલતા જેવા
પ્રતિબંધો નરણે, [અધિભરી] એ અર્હોઆત્મ, આ વર્તમાન સ્તરીમાં
જે નર (અધિભરી - આત્મજ્ઞાન) પ્રાપ્ત કરી ન શકે, તે બ્રહ્મલોકમાં તે (બોધ)
પ્રાપ્ત કરે છે; માટે કે " હયાઽઽનગોરિવ મુક્તલોકે " એટલે કે, " હાંયડો
અને તડો જેમ પૃથ્વી પૃથ્વી પ્રતીત થાય છે, તેમ બ્રહ્મલોકમાં ઉપાધિથી
પૂર્ણ શુદ્ધિસંભર રમ્ય પ્રતીત થાય છે " આથી પ્રથમની કક્ષા કરતાં જોડે
ગા. ૧૦૨ની કક્ષા છે. તેમાંના આદર્શ, પ્રસન્નનીય છે. પરંતુ આ
(બ્રહ્મલોક) સિત્તવના મધ્યલોક, પિતૃલોક, સ્વર્ગલોક આદિક જે ત્રિષ્ટ
કક્ષામાં જોઈ છે. તેમાં તે હસ્તિન કાલે જ્ઞાન છે ન નદિ. કારણ કે
" મધ્યમુ પમાવ દદશે તથા મધ્યમુજેકે " એટલે કે, " અંચલ જળમાં જેમ
કાલિ નદિ સ્વપ્નન જાગર દેખાતા નથી, તેમ મધ્યલોકમાં ભોગે-
ન્દ્રાવશાઢી આત્મ સ્થતિ - શુદ્ધિમાં આત્મજ્ઞાન સ્પષ્ટ થતું નથી. " તેમ

(૨જો અર્થ :—) અથવા [અધિકારી ઉપરોક્ત પ્રણવાલંબન વડે બ્રહ્માભ્યાસ કરતાં] “ બ્રહ્મલોકે મહીયતે ” = લોકવત અનુભૂયત્ત્વમ્મિતિ લોકઃ એટલે કે ‘લોક’ નો અર્થ અનુભવ થાય છે અને બ્રહ્મણો લોકઃ = બ્રહ્મનો ‘લોક’ એટલે કે બ્રહ્મનો અનુભવ. તેમાં મહિમાને પામે છે અર્થાત્ બ્રહ્મના અનુભવમાં મહિમાને (મોટાઈને) પામે છે : એટલે કે બ્રહ્માનુભવનો — બ્રહ્મજ્ઞાનનો મહિમા માને નિષ્ઠા મેળવે છે. મતલબકે, અહીં આ જ વર્તમાન શરીરમાં જ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મુક્તિને પામે છે.

રૂપબદ્ધીકરણુ :—

પદ્મદાલંબનં એટલે આ (પ્રણવરૂપ) આલંબનને, જ્ઞાત્વા એટલે જાણીને, અર્થાત્ ‘ જ્ઞાત્વા ’ (means) = ઉપાસ્ય — પરાપરબ્રહ્મસ્વરૂપત્વેન જ્ઞાત્વા = ઉપાસીને — [ઉપાસના વિષયે ઉત્તમ-મધ્યમ અધિકારી ભેદથી] પર-અપર (નિર્ગુણ-સગુણ — નિરુપાધિક-સોપાધિક) બ્રહ્મસ્વરૂપત્વરૂપે જ્ઞાન કરતા, [આધિકારી] ‘ બ્રહ્મલોકે મહીયતે ’ એટલે કે બ્રહ્મલોકમાં મહિમાને — પ્રતિષ્ઠાને પામે છે : અર્થાત્ [આ રચૂલ દેહપાત થયા પછી] બ્રહ્મલોકમાં જાય છે, ત્યાં [તે લોકના સ્વાભાવિક પ્રભાવે કરી] તેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, પછી [તે લોકમાં રહેનારનું આયુષ્ય એક કલ્પ પચન્ત હોવાથી] એક કલ્પ સુધી ત્યાં રહી શુભ-મુક્તિ અને શુભ-મુક્તિનું અનુપમ સુખ મેળવે છે, ત્યાર બાદ [પ્રારબ્ધ ને આયુષ્યનો ક્ષય થયે] વિદેહમુક્તિને પામે છે.

“ યદા સ્વપ્ને તદા પિતૃલોકે ” એટલે કે, “ હન્દ્રિય-અનન્ય-વિષયજો-ચર-અપરોક્ષ-અનન્યકરણરૂપિ-અવસ્થારૂપ સ્વપ્નકાળમાં આત્માનું સ્વરૂપ જેમ રૂપરૂપ પ્રતીત થતું નથી, તેમ પિતૃલોકમાં વિષયસુખાસક્તશુદ્ધિમાં આત્માનું દર્શન સ્પષ્ટ થતું નથી. ” સ્વર્ગાદિ લોકમાં પણ એજ પ્રમાણે જાણી લેવાનું છે. [ઇતિ શ્રીવિદ્યારણ્ય મુનિએ જનાવેલ ઉપનિષદ્ધાસ્યરૂપ ‘ અનુભૂતિ પ્રકાશ ’ નામક ગ્રન્થમાં ‘ કલ્પલક્ષ્મીવિવરણ ’ નામ એકાદશ અધ્યાય, શ્લોક ૯૯—૧૦૦; અને વળી મૂળ (સૂત્ર) શ્રીયજુર્વેદીય કઠોપનિષદ્, અધ્યાય ૨, વલ્લી ૬, ને મંત્ર ૬.]

આ પ્રમાણે (પ્રણવોપાસના કરતાં કરતાં જ્ઞાન પ્રાપ્તિ પહેલાં, દેહપાત થવાથી, પ્રાપ્ત થતા) “ બ્રહ્મલોકના સ્વાભાવિક પ્રભાવે કરી અધિકારીને સ્વસ્વરૂપનું સમ્યક્ જ્ઞાન થાય છે ” એ વાક્ય અધુક્ત કે કપોલકલ્પિત નથી, પણ સરાસ અને સુક્તિયુક્ત છે.

અથવા તો — જીને અર્થ એ થાય છે કે :— ઉપરોક્ત
 ઉપાસન — ધ્યાન કરતા [આધાર કે પુરુષાર્થની તીવ્રતા — અધિ-
 કર્મથી કરી] [અધિમરી] તદ્દતરોક્તે રહેતા અહમતા અનુભવમા —
 અહમતા જાનમા, મહોયતે કહેતા મહિમાને — પ્રતિષ્ઠાને — દરતાને
 પામે , એટલે નિમાને પામેડ, અર્થાત્ યદ્વાનુભવમા — અહમતાનમા
 નિમાને — દરતાને પામે છે : એટલે કે અમયોક્તમા ન જતા અહીંને
 મહાજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ઉવ-મુક્તિને પામે છે — ઉવ-મુક્તિનુ અપૂર્વ
 ગણ્ય ભોગને છે ત્યાર જા [પ્રારબ્ધ-લાય થયે] વિદેહમુક્તિને
 પામે છે

પ્રથમ અર્થની [અધિ-મરી] અહમલોકમાં મુક્તિ (ઉવ-
 મુક્તિ તથા વિદેહ-મુક્તિ) નિદેહ થાય છે, ત્યારે બીજા અર્થથી
 [અધિ-મરી] આજ્ઞા લોકમાં મુક્તિ (ઉવ-મુક્તિ તથા વિદેહ-
 મુક્તિ) નિદેહ થાય છે.

તારવણી — “હતો વા પ્રાપ્સ્યમિ સ્વર્ગ,

જિત્વા વા મોચસે મહીમ્ ।” —

[ગીતા, બ૦ ૨, શ્લો. ૩૭-પૂર્વાર્ધ.].

— “ [પામવું પામીગામ ‘મરુ’ થાતો ‘જીતવું’, એમ એક તો
 છે જ તેમા આ ધર્મસુદ્ધ કરતા] મરીગ તો સ્વર્ગ પામીગ;
 નદિતઃ (અગતઃ) અતીને પૃથિવી (ગણ્ય) ભોગ-રીશ ” — [ગીતા
 બ૦ ૨, શ્લો. ૩૭-પૂર્વાર્ધ] આ અર્જુન પ્રત્યેના શ્રીમદ્ગદ્વાક્ય
 (ગીતાની ૧૩) થી ન્યાય પ્રમાણે પ્રધુવોપાગક [અધ્યાત્મની —
 પુરુષાર્થની મરતાએ કરી] અપરિપકતાવગ્થામા એટલે કે જ્ઞાન થતા
 પદ ૧૧૮ નજી, તો અહમલોકમા જને અને ત્યાજ [કુદરતી રીતે
 થતુ] જ્ઞાન મેળવી મુક્તિ (ઉવ-મુક્તિ અને વિદેહમુક્તિ) પામને :
 નદિતઃ [પ્રાપ્તોપામનાના * જગે, એટલે કે અધ્યાત્મની તીવ્ર-

* “ સ્વગતસ્ય સ્વધર્મોદિવાદાત્તિર્મયેત્ ॥ ”

— “ હાસનાના સ્વામ્યર્થથી (જળથી) વિદ્યા (આત્મના અપદોક્ષ-
 રત) ની વ્યવસ્થિ થાય છે... ..”

અને ત્યાર પછી :—

“ જિત્વ મોચ વાન્મુક્તિ.. ॥ ”

— “ જિત્વ કપાલને મુક્તિ [પામે છે]”

[જિત્વ કપાલને મુક્તિ સ્વામ્યર્થથી ‘ પસંદગી, ’ ધ્યાનદીપ્યકરણ ૬,
 ૨ : ૧૪૨-૧૪૩]

તાએ કરી - પુરુષાર્થની આધિક્તાએ કરી] [પ્રણવોપાસક આધિકારી]
અહીંને અહીં જ પરિપક્વાવસ્થા - પરમસિદ્ધિ એટલે કે જ્ઞાન મેળ-
વીને મુક્તિ (જીવ-મુક્તિ ને વિદેહમુક્તિ) પામશે.

શ્રીવિદ્યારણ્ય સ્વામી પણ તેમના ‘ પંચદશી ’ ગ્રન્થ
(ધ્યાનદીપ પ્રકરણ ૯, શ્લોક ૧૫૦)માં લખે છે કે :—

“ इह वा मरणे वास्य ब्रह्मलोकेऽयथा भवेत् ।

ब्रह्मसाक्षात्कृतिः सम्यगुपासीनस्य निर्गुणम् ॥”

અર્થ :—“ [પ્રણવની] નિર્ગુણ ઉપાસના સારી પેઠે કરનારને
અહીંમાં (આ લોકમાં, વર્તમાન-જીવિત અવસ્થામાં), યાતો
મરણકાળમાં, અથવા તો બ્રહ્મલોકમાં બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર થાય છે.”

ઉપરોક્ત ગીતાશ્લોકમાં શ્રીભગવાને કહેલ કર્મોને સ્વર્ગ-
પ્રાપ્તિની પેઠે (આપણા) પ્રણવોપાસકને બ્રહ્મલોકની પ્રાપ્તિ થાય છે
અને ત્યાંથી તેનું પુનરાવર્તન નથી થતું, કારણ કે પ્રણવોપાસકને
બ્રહ્મલોકમાં જતાં જ જ્ઞાન થઈ મુક્તિ સિદ્ધ થાય છે.

સ્વામી શ્રીવિદ્યારણ્ય મુનિકૃત ‘ પંચદશી ’ (ધ્યાનદીપ
પ્રકરણ ૯, શ્લોક ૧૪૪ તથા ૧૪૬)નું પ્રમાણ છે કે :—

“ य उपास्ते त्रिमात्रेण ब्रह्मलोके स नीयते ।

स पतन्माज्जीवघनात्परं पुरुषमीक्षते ॥”

અર્થ :—“ જે (અધિકારી) ત્રણ માત્રા વડે (એટલે કે
‘ક’-‘હ’-‘મ્’ એમ ત્રણ માત્રાવાળા ‘ઝં’કાર વડે) [પરમપુરુષ
પરમાત્માની] ઉપાસના (અભિધ્યાન) કરે છે, તે [‘દિવ્યાન’
નામક ‘ઉત્તરમાર્ગ’ યાને ‘અર્ચિમાર્ગ’ વડે સૂર્યતેજના મંડળમાં
એટલે કે સૂર્યલોકમાં પહોંચતાં, સર્પ જેમ કાચળા ઉતારે છે, તેમ
સર્વ પાપથી વિનિર્મુક્ત (સારી રીતે મુક્ત) થઈ, ‘સામ’ નામના
દેવો (સામગાયનના મૂર્તિમન્ત સ્વરૂપવાન દિવ્યપુરુષરૂપ દેવો - સામ-
વેદના અભિમાની દેવો - અમાનવ પુરુષો)એ કરીને પહોંચાયેલ]
બ્રહ્મલોકમાં જાય છે; [બાદ ત્યાં] તે આ જીવસમષ્ટિરૂપ (દિરણ્યગર્ભ)-
થી, એટલે કે તેમની (બ્રહ્માની) પાસેથી ઉત્કૃષ્ટ પુરુષ (નિરુપાધિક
ચૈતન્યરૂપ પરમાત્મા)નો સાક્ષાત્કાર કરે છે.”

વળી,—“ निर्गुणोपास्तिसामग्र्यात्तत्र तत्त्वमवेक्षते ।

पुनरावर्तते नायं कल्पान्ते च विमुच्यते ॥”

અર્થ :—“ [પ્રણવની] નિર્ગુણોપાસનાના જળથી ત્યાં (જ્યાં-

લોકમા) તત્પસાક્ષાત્પર પામે છે; [અને] એ (અધિકારી) પુનરાવર્તનને નથી પામતા, કિંતુ ક'પને અન્તે મુક્ત (વિદેહમુક્ત) થાય છે "

અહીં આગળ શ્રીભગવાનના અર્જુન પ્રત્યેના ઉપદેશવાકપરપ "આઘ્રાણમુચનમ્લોકા પુનરાવર્તિનોડ્જુન" — ગીતા-લોક [અ. ૮, 'લોક ૧૬] વિચારતા, (ઉપરોક્ત) 'અહ્યલોકથી પ્રણયોપાસકનું અપુનરાવર્તન ઇ' [આપણા] એ વાક્યની આવે વિરોધ આવે છે કારણકે "હે અર્જુન! અહ્યલોક (સાધ્યલોક) થી માફીને તમામ લોક પુનરાવર્તનનાળા (પુન પુન જન્મ-મરણ ધર્મનાળા) ઇ" એમ ગીતાનામ્મ છ પણ સમસ્ત નિચારના એનું નિર્નયન-મમાધાન થાય ઇ, પરંપર વિરાવધનમ આવતો નથી. તે એ ઇ કે —

અન્ય ઉપામના (અમાદ પ્રાણુરૂપ હિગ્ગ્યમર્મોપામના, વિરાદ, નિવ, વિહુ, અહ્યા વગેરે અને ઉપામના, મતવળ કે, સોપાધિક થાને મથુલ્લ અહ્યોપામના) કે પ્રણયોપાસના કરનાર ઉપામક ને સકામશુદ્ધિથી ઉપામના કન્તા હોય, તો-તો તેને (મથુલ્લ) મકામ ઉપામનાના (આમુખિક) કળરૂપે તેના ધ્યેયરૂપ અભિવર્ધિત અદનાની પ્રાપ્તિ થાય છે. "અહ્યલોક સ્વકામસ્ય....." — "મમામ [ઉપામના કરનાર]ને અહ્યલોક [પ્રાપ્ત થાય છે]..." એમ શ્રીવિદ્યાગુપ્ત સ્વામી 'પચદશી' (ધ્યાનદીપ પ્રવચન ૯, 'નો. ૧૪૪)મા વળે છે. અને "ક્ષીણે પુણ્યે મર્ત્યલોકો વ્યવશિત્તિ" — "પુણ્ય ક્ષીણ થતા [નેઓ] મર્ત્યલોકમા પેરો છે — જન્મે છે" [ગીતા અ. ૯, 'લોક ૨૧], "નાકસ્ય પૃષ્ઠે તે સુકૃતેડુનુશ્ચન્દ્યમં હીનતરં યા વિશન્તિ" [કતિ શ્રુતિઃ] — " (ન વિચતે શર્કં દુઃસ્વરં યદ્દેતિ સત્યલોકસ્યેષ નાકતરં મુક્તઃ" — "ત્યા દુઃખ નથી, એમ મલનોકને જ નાકતર થોય છે, એવા) 'અહ્યલોક — મર્ત્યલોક ઉપર તેઓ પુણ્યો અનુભવીને (બોગવીને) આ લોક (મર્ત્યલોક ને મનુષ્યાદિ થોનિ) અગર હીનતર (પાતાળલોક ને તીર્થનાથિ થોનિ)મા પેમે છે — જન્મે છે" એ યુત-મૃતિના પ્રમાણે કરી (જન ન દોવ થી) તેનું પુનરાવર્તન જરૂર થાય છે : પરંતુ જે અધિકારી — પ્રણયોપામક દેવના નિષ્કામશુદ્ધિથી 'યયેષ ધાયવિદ્યાયાં ચૈરામ્યં, તયેષ વ્રત્તાદિમ્યાગ્રાન્તેપુ વિપયેપુ

નિર્મલં વૈરાગ્યમ્”-“કાકવિદ્યામા (સ્વાભાવિક યતા) વૈરાગ્ય (અનિચ્છા)ની પેટેજ બ્રહ્મથી માડીને ગ્રાહ્ય પર્યન્ત તમામ વિષય-પદાર્થોમા જે નિર્મળ વૈરાગ્ય”. ... એના ત્રીજ વૈરાગ્યપૂર્વક, એટલે કે બ્રહ્મલોકપ્રાપ્તિની પણ બીનકુલ ઇચ્છા ન કરતા, બ્રહ્મલોકને પણ તૃણ સમાન ગણતા, એક જ્ઞાન અને મોક્ષ મેળવવા ખાતર જ મોક્ષદાયક પ્રણવોપાસના કરીને (મરણાતે) [ઉપાસનાના પ્રભાવે કુદગતી રીતે એટલે કે ઇચ્છા ન કરતા પણ મળતા] બ્રહ્મલોકમા જાય છે, તેનું પુનરાવર્તન થવું નથી પણ ત્યાં તે પૂર્ણજ્ઞાની થઈને બ્રહ્મા (હિરણ્યગર્ભ)ની સાથેજ મોક્ષ પામે છે જેમકે —

“બ્રહ્મણા સહ તે સર્વે સમાપ્તે પ્રતિસચરે ।

પરસ્યાન્તે કૃતાત્માનાઃ પ્રવિશન્તિ પરં પદમ્ ॥”

અર્થાત્ —“બ્રહ્માના પરમ આયુષ્યને અને (ક’પાતે) મહાપ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે [જેઓની વૃત્તિ બ્રહ્મરૂપ થયેલી હોય] તે [જ] સર્વ કૃતાત્માઓ (કૃતાર્થાત્માઓ - મહાત્માઓ) બ્રહ્મા (હિરણ્યગર્ભ)ની સાથે પરમપદમા પ્રવેશ કરે છે ”

આથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે, જેઓ માત્ર સકામ કમ-ઉપાસના વડે બ્રહ્મલોકમા જાય છે, તેઓને મુક્તિ મળતી નથી, કિંતુ પુનરાવર્તન થાય છે

હવે, અહીં સુધી વિચારતા આપણે એક મુદ્દા ઉપર - મિદ્ધાન્ત ઉપર આવીએ છીએ કે, પ્રણવના સકામ ઉપાસકને બ્રહ્મલોક પ્રાપ્તિ છતાં તત્ત્વજ્ઞાન - તત્ત્વસાક્ષાત્કાર ન થાયી, ત્યાજ મુક્તિ ન થતા પુનરાવૃત્તિ છે; જ્યારે પ્રણવના નિષ્કામ ઉપાસકને બ્રહ્મલોકપ્રાપ્તિ અને તત્ત્વજ્ઞાન - તત્ત્વસાક્ષાત્કાર થાયી, ત્યાજ મુક્તિ થઈ અપુનરાવૃત્તિ છે. એવું આપણે સિદ્ધ કર્યું પરંતુ શ્રીવિદ્યારણ્ય સ્વામીએ ‘પચદશી’, ખ્યાનદીપ પ્રકરણ ૬, શ્લોક ૧૪૬મા, પ્રણવની યાને પ્રણવસંબંધ વડે નિર્ગુણ ઉપાસના કરનાર એના સકામ ઉપાસકને પણ બ્રહ્મલોકમાં નિર્ગુણ ઉપાસનાના સામર્થ્યથી બ્રહ્મતત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર અને તેથી જ પુનરાવૃત્તિનો અભાવ ને કલ્પાન્તે બ્રહ્મા (હિરણ્યગર્ભ)ની સાથે મોક્ષ થાય છે, એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે, અને તેમનું આ પ્રતિપાદન પ્રશ્નોપનિષદની શ્રુતિ અનુસાર સપ્રમાણ પણ છે તો, પરસ્પર એમ વિરોધાભાસ - વિરોધાપત્તિ થાય છે, તેનું શું ?

(જામ) — એ વિશે નિર્ણય એ છે કે—

સકામતા એ પ્રકારની છે. (૧) ઐદિક એટલે કે આ લોકની યાને આ લોકના ભોગ્ય પદાર્થોની ધ્રુજ અને (૨) પાર-લૌકિક (આયુષ્મિદ) એટલે કે ૧૨ (પે ૧૧) લોકની યાને અર્ગ-અલ્પાદના ઉપભોગ્ય પદાર્થોની ધ્રુજ

એમા મગજવાનુ એ છે કે, અધિકારી (પ્રણવોપાગક) મુક્તિ મેળવવાની ધ્રુજએ મોક્ષદાયક પ્રણવોપામનામા યાને પ્રણવાસબન વડે — પ્રણવ (૭) ગમ્દ (વાચ - નામ) થી લક્ષિત થતા [અધિકાર યા રવિ અનુસાર સગુણ કે નિર્ગુણ] અલની ઉપાસના (વૃત્તિની આત્મચિત્ત અભિધ્યાન)મા જોડાયો તો ખરો, પણ વૈગમ્યની મંદતાએ કરીને ઐદિક ભોગોમા ૭૨ ગ્યો એટલે કે ઐદિક સકામતાવાળો પોતે રજો, અને એજ ઐદિક સકામતારૂપ ઐદિક સાવિપ્રતિબંધને લીધે ઉપામનાની પરિપાકદશારૂપ જ્ઞાન - અપ-રોજગ્જાન ન થયું, એટલામા તો અધન્ય જ મરી ગયો, તો તે (ઐદિક સકામતાવાળો) અધિકારી પ્રણવોપાસનાના બળે જોડે અલ્પલોકમા જાય છે — અલ્પલોક પામે છે, તોપણ ‘ભગવદ્ગીતા’ — અ. ૬ — શ્લોક ૪૧ અને આમી શ્રીવિદ્યારૂપ મુનિકૃત ‘પંચદશી’ — ધ્યાનદીપપ્રકરણ ૯ — શ્લોક ૮૭મા વર્ણવેલ યોગબ્રહ્મની પેડે તેમજ (‘પંચદશી’ — ધ્યાનદીપપ્રકરણ ૯,) શ્લોક ૪૫મા બનાવેલ ‘વામદેવ’ તથા ‘જડભગત’ ની પેર, ઐદિક સકામતા હોવાથી, આ લોકના ભોગો ફગી વધુ ભોગવવાને ‘તત્કલુ’ ન્યાયથી એટલે કે ‘જે જેલું’ ધ્યાન કરે, તે તેને પામે છે’ એ ન્યાયથી તેની તો પુનરાવૃત્તિ મંજવે છે પરંતુ જે પારલૌકિક સકામતાવાળો છે, તેના પુનરાવર્તનનો મર્વ્યા અભાવ જ છે. તે માટે પંચદશીકાર શ્રીવિદ્યારૂપ આમી કહે છે કે —

“વ્રહ્મલોકાભિવાઙ્છાયાં સમ્યક્ સત્યાં નિરુદ્ધ્ય તામ્ ।

વિચારયેષ આત્માનં ન તુ સાક્ષાત્કરોત્યયમ્ ॥

વેદાન્તવિજ્ઞાનસુનિશ્ચિતાર્યાં ઇતિ શાસ્ત્રતઃ ।

વ્રહ્મલોકે સ વલ્પાન્તે વદ્ધના સદ્ મુચ્યતે ॥ ”

[ઇતિ પચ્ચદશી — ધ્યાનદીપપ્રકરણ ૯ — શ્લોક ૬૧-૬૨].

અર્થ : — “અલ્પલોક [પ્રાપ્તિ]ની ધ્રુજ સમ્યક્ (૯૬) રોવા છે પણ તેને રોકીને જે (પુરુષ) આત્માનો વિચાર કરે

છે, તે પણ સાક્ષાત્કાર કરતો (કરી શકતો) નથી

[તો પણ] ‘ વેદાન્તવિજ્ઞાનસુનિશ્ચિતાર્યાઃ સન્ન્યાસયોગાદયતય શુદ્ધસત્ત્વા । તે જ્ઞાનલોકેષુ પરાન્તકાલે પરામૃતાઃ પરિ-
મુચ્યન્તિ સર્વે ॥ ’

— ‘ વેદાન્ત (મહાનાડક) - વિજ્ઞાને કરીને જેઓને સારી રીતે અર્થ નો નિશ્ચય થયો છે, [અને] સન્ન્યાસ-યોગથી (કર્મત્યાગ તથા બ્રહ્મનિષ્ઠાથી) શુદ્ધાત્મકગુણવાળા, [એવા] યતિઓ પરમ અમૃતરૂપ (અમર - બ્રહ્માત્મભૂત) થઈ, પરાન્તકાળે (લિંગશરીરભંગરૂપ અમર મરણ સમયે — પ્રલયકાળે) બ્રહ્મલોકને વિષે [બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર થતા,] સર્વથા મુક્ત થાય છે (ઉપાધિપરિત્યાગ વડે બ્રહ્મના એકતા પામે છે) ’ - આ [મુડકોપનિષદ - મુ. ૩, ખ. ૨, મ. ૬] શાસ્ત્રથી તે (બ્રહ્મલોકની કામનાવાળો) બ્રહ્મનોડમા કંપાન્તે (પ્રલય સમયે) બ્રહ્મા (હિરણ્યગર્ભ) ની સાથે મુક્ત થાય છે [‘ વ્રહ્મણા સહ તૈ સર્વે સંપ્રાપ્તે પ્રતિસંચરે । પરસ્યાન્તે કૃતાત્માન પ્રવિશન્તિ પરં પદમ્ ॥ ’] [બ્રહ્મલોકને પ્રાપ્ત થયેના] તે અર્થે કૃતાત્માઓ (કૃતાર્થ થયેલા આત્માઓ - જીવો), બ્રહ્મના પરમ આધુષ્યને અન્તે (કંપાન્તે) પ્રલય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે, બ્રહ્મા (હિરણ્ય ગર્ભ) ની સાથે પરમપદમાં પ્રવેશ કરે છે ’ ઇત્યાદિ શ્રુતિ-સ્મૃતિઓના પ્રમાણ છે]”

આ ઉપગ્રંથી એમ નક્કી થાય છે કે, પારલૌકિક સકામતા વાળો અધિકારી પ્રણવોપામના - નિર્ગુણોપાસના - આત્મવિચાર વિષે પ્રજ્ઞા તો થાય છે, પણ વૈગમ્યની મધ્યમતા (૧ ૭ મદ પણ નથી તેમ તીવ્ર પણ નથી, એવી) ને લઈ બ્રહ્મનોડની મમના - બ્રહ્મલોક મેળવવાની વાસના (‘ લોકૈષ્ણા ’) મનના અદરખાને ગહે

“ બ્રહ્મલોક એ કે એક છે, છતાં તેને બહુવચન વાપરવામાં અર્થ આવે છે, તેનું કારણ - તેનું રહસ્ય એ છે કે, તે એક છતાં તેનો અનેક પ્રકારે ભાસ, સિત્ત બિન્ન અધિકારીઓને લઈ થાય છે એમકે વિષ્ણુ, શિવ, બ્રહ્મા (હિરણ્યગર્ભ) વગેરેના ઉપાસકોને વિષ્ણુ - વિષ્ણુપાર્શ્વદા - વિષ્ણુલોક (વૈકુંઠલોક, ગોવોક વગેરે), શિવ શિવજલ્દો - શિવલોક, બ્રહ્મા - બ્રહ્માનુચરો - બ્રહ્મલોક (સત્યલોક), એમ પાતપોતાની ભાવના કે ઇચ્છા કરેલ ધ્યાન મુજબ તે તે સ્વરૂપે દેખાય છે - એમ ૩, જ્યારે વૈદિક મતે તો એકજ બ્રહ્મલોક છે.

છે, તેથી એ પારલૌકિક સક્રામતારૂપ પારલૌકિક ભાવિપ્રતિ-
બંધને લઈને તેને પણ ઉપામના (માધન)ની પગિપાકદશાઉપ
આત્માનુ અપરોક્ષજ્ઞાન અર્હીઆ જ-આ જ લોકમા થતું નથી;
કિંતુ ગયો પછી 'તત્કલુ' ન્યાયથી, એટલે 'જે જેનું ધ્યાન કરે,
તે તેને પ્રાપ્ત થાય' એવા ન્યાયથી તેમજ પ્રભુવોપાસના - નિર્ગુણો-
પાસના - આત્મવિચારના પ્રભાવથી તે બ્રહ્મલોકમા જાય છે અને ત્યાં
તેને, નિર્ગુણોપાસનાના સામર્થ્યથી અને વળી મધ્યમ * આધકારપૂર્ણ
હોવાથી તેમજ જ્ઞાન થવામા દરે ઐદિક-પારલૌકિક જેવા બીજા
કોઈ પ્રતિબંધ નહતો ન હોવાથી, આત્મમાદ્યાત્મ થાય છે, વળી તે
આત્મસાક્ષાત્કાર આહે તો બ્રહ્મા (હિંચયગર્ભ)ના ઉપદેશથી ત્યાં
તેને થાય છે, અથવા તો પોતે આત્મવિચાર કરવાથી અગર તો
બ્રહ્મલોકના આભાનિક પ્રભાવે કરી આપો-આપ થાય છે. ત્યાર બાદ,

* આત્મજ્ઞાન વિપરી પ્રભુવોપાસના કરનાર અધિકારી (મુમુક્ષુ) પણ
પ્રકારના છે તેમાં ૧ તો અધ્યયન થા મંદ, ૨ જે મધ્યમ અને ૩ જે ઉત્તમ.

(૧) અદિક સક્રામતાવાળો અધિકારી, જે પ્રભુવની પ્રતીક-
વાચ્ય, સશુદ્ધ નિર્ગુણ (કયિ પ્રભાવ) ઉપસનારૂપ મોક્ષસાધન કરનાર
છે, તેની મરણ પછી ગતિ બ્રહ્મલોક સુધી છે, તેને ઐદિક સક્રામતારૂપ
ઐદિક પ્રતિબંધનો સદ્ભાવ હોવાથી બ્રહ્મલોકમાં પણ આત્મજ્ઞાન - આત્માનું
અપરોક્ષજ્ઞાન થાય નહિ, તેથી જ તેની પુનરાવૃત્તિ થાય છે, કિંતુ યોગબ્રહ્મની
ધૈર્ય પૂર્વાભ્યાસના સરકારબળથી જ તે પુનઃ ત્યાં (તે પુનર્જન્મ વિશે)
જામી રહેલ મોક્ષસાધન (પ્રભુવોપાસના)માં સદ્બલ, બળે પરવશ બે થઈને
જોડાઈ જાય છે અને કષ્ટે કરીને આત્મનિતક મોક્ષ મેળવે છે.

(૨) પારલૌકિક સક્રામતાવાળો અધિકારી, જે ઉપર પ્રગણે જ
પ્રભુવોપાસનારૂપ મોક્ષસાધન કરવાવાળો છે, તેની અતિ દેહપાત પછી બ્રહ્મ-
લોકમાં છે, તેને (ઐદિક સક્રામતારૂપ ઐદિક પ્રતિબંધનો અભાવ હોવાથી)
બ્રહ્મલોકમા આત્મસાક્ષાત્કાર થાય છે, તેથી ત્યાં જ તેની મુક્તિ (જીવન્મુક્તિ
ને વિદેહમુક્તિ) સિદ્ધ થાય છે અને પુનરાવૃત્તિનો અભાવ થાય.

(૩) નિષ્કામ અધિકારી, જે ઉપર પ્રગણે જ પ્રભુવોપાસનારૂપ
મોક્ષ-સાધન કરે છે, તેને ઐદિક કે પારલૌકિક કંઈ પણ ક્રમના (ઈચ્છા) ન
હોવાથી અને તેથી જ ઐદિક કે પારલૌકિક કંઈ પણ પ્રતિબંધ નહતો ન
હોવાથી અર્હી ને અર્હી જ આત્મજ્ઞાન - આત્માનું અપરોક્ષજ્ઞાન - સ્વરૂપનો
સાક્ષાત્કાર થાય છે, તેથી અર્હીઆ જ મુક્તિ (જીવન્મુક્તિ ને વિદેહમુક્તિ)
મળે છે પછી તેને ના તો બ્રહ્મલોકાદિમાં જવું પડે અને ના તો પુનર્જન્મ-
માં આવવું પડે ॥૩૬॥

તેમ યથાથી જ તે પુનરાવૃત્તિને પામતો નથી : કિંતુ એક કદ્દપ પર્યન્ત ત્યા વામ કરી, શ્વન્મુક્તિ બોગવી, કદ્દપાન્તે બ્રહ્મા (દિરઘ્ય-ગર્ભ)ની સાથે જ વિદેહમુક્તિને પામે છે.

[અહિં આગળ એક પ્રામંગિક વાત ઉપગ્રિયત થાય છે, જે જનશુવા જેવી છે, કે :—

બ્રહ્મલોકમાં આત્માનું અપરોક્ષજ્ઞાન—સ્વરૂપસાક્ષાત્કાર મેળવ્યા પછી અધિકારી શ્વન્મુક્ત થાય છે, એટલે કે ‘શ્વન્મુક્ત’ની પદવી—ઉપાધિ (degree) ધારણ કરે છે. તે વખતે તે મમ્યક્ સ્વતંત્ર થાય છે. તે સ્વતંત્રતાને લઈને જ તેની અબાધિતગતિ હોય છે. તેથી કોઈ વખત તે અબાધિતગતિએ તથા સ્વેચ્છાચારપણે સર્વત્ર વિચરતા આ મૃત્યુલોકમાં પણ આવી ચડે છે, તો, તેથી કરીને તેની પુનરાવૃત્તિ સ્વીકારાય નહિ. કારણ કે આના અધિકારીપુરુષનું આવવું-જવું, એ સ્વેચ્છાધીન છે, તેમનું આવવું-જવું પરપ્રેરિત કે કોઈનેય આધીન થઈને નથી. વળી આત્મજ્ઞાન હોવાથી સ્વર્ગ-મર્ત્ય-પાતાળ વગેરે કોઈપણ લોકની કોઈપણ વિષયવસ્તુ તેના ચિત્તને ખેંચી શકતી નથી, તેમ મોહ પણ ઉપજાવી શકતી નથી. તેથી તેને માયાનો બાધ નથી. તેથી જ તે પુરુષ આ મર્ત્યલોકમાં કોઈ વખત આવે, તોય માયાની જાળથી સપડાય નહિ—માયાના બંધનથી બંધાય નહિ. આવા પુરુષમાં બ્રહ્મલોકની કેટલીક ભારે-ભારે સિદ્ધિઓ (અણિમાદિક મહાસિદ્ધિઓ) પણ સ્વાભાવિક હોય છે. એવી વ્યક્તિ વખતોવખત આવે છે—અવનરે છે, તે કેવળ જનક-યાજ્ઞ શ્રવણ દ્વારા ખાતર છે : અને વળી એક કદ્દપ જેટલો લાભો વખત કેમ કરીને જાય ? તેથી જ બસ હરતા-કરતા-વિચરતાં, પ્રકટતા, ઉપદેશતા, એમ આધુન્ય પુરૂ કરતા—દિવ્યો નિર્ગમન કરતા કદ્દપાન્તે તે અધિકારી નિર્વાણ (વિદેહકૈવલ્ય)ને પ્રાપ્ત થાય છે. તે એ પ્રમાણે કે.—

“ ગતાઃ કલાઃ પશ્ચદશ પ્રતિષ્ઠા

દેવાશ્ચ સર્વે પ્રતિદેવતાસુ ।

કર્માણિ વિજ્ઞાનમયશ્ચ આત્મા

પરેડવ્યયે સર્વે પક્ષીમવન્તિ ॥ ”

[इति ‘मुण्डकोपनिषत्’—મું० ૩—લ૦ ૨—મં० ૭. ૧

અર્થ :—“ [વિજ્ઞાનના—જ્ઞાનીના (વિદેહ) મોક્ષક

પ્રાણુ, શક્તિ, પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ તથા બ્રોમ (એ પંચ ૨

શૂત), ઇન્દ્રિયો, મન, અન્ન, વીર્ય, તપ, મન, કર્મ તથા લોક, - આ ૫૬૨ મ્હાઓ (દેહાગ્રહ) પોતપોતાના ગુણને ગ્રાસ થાય છે (પોતપોતાના કારણમા લીન થાય છે), અને અપુ આદિ ઇન્દ્રિયોમા ગ્રહેણ સૂર્ય આદિની શક્તિઓ પ્રત્યેકના સૂર્ય આદિ અધિષ્ઠાતા દેવોના જાય છે (લીન થાય છે), તેમ જો તથા વિજ્ઞાનસ્વરૂપ કર્તા એવો આત્મા, એ યાતૃતથી પણ એના અન્યથ (અનન) બ્રહ્મમા, બધા (ઉપત ક્રમાદિ) એશ્વર્ય થઇ જાય છે (જળાદિ આધાર દૂર થયે જેમ સૂર્ય આદિ નુ પ્રતિબિંબ બિંબમા વધ પામે છે - એવતાને પામે છે, તેમ પોતાના આશ્રયબૃત દેહાદિ નો નાશ થયે તમામ બ્રહ્મમા એશ્વતાને પામે છે) ' "

“ યયા નચ સ્યન્દમાના સમુદ્રે-

ડસ્તંગચ્છન્તિ નામરૂપે વિદ્યાય ।

તથા વિદ્યાનામરૂપાદિમુક્તઃ

પરાત્પરં પુરુષમુપૈતિ દિવ્યમ્ ॥ ”

[હિતિ ‘મુળ્લકોપનિષદ્’-મુ. ૩-છં. ૨-મં. ૮.]

અર્થઃ—“ જેમ વહેતી નદીઓ (ગંગા-યમુનાદિ) નામ-રૂપને ત્યજીને સમુદ્રમા અગ્ન (લાય) પામે છે (૧૦ સમુદ્રને પામીને મનુદ્રરૂપ બની જાય છે), તેમ વિદ્યાન (આત્મશાની) નામ-રૂપથી નિમુક્ત (ગ્જિન) થઇ પગતપગ (વ્યાકૃત તથા અવ્યાકૃત - કાર્ય તથા મગ્જુ, - એ ઉભયથી પણ વહેતાં ઉત્કૃષ્ટ) દિવ્ય (પ્રકાશરૂપ) પુરુષ (મર્મન પૂર્ણ બ્રહ્મ)ને પામે છે ” ॥ ૐ ॥]

એ પ્રમાણે વિચારતા પચદશીમરે “ બ્રહ્મલોક સવામસ્ય ” - “ મમામ (ઉપાસ)ને બ્રહ્મલોક [મળે છે] ” [હિતિ ‘પચદશી’ - ધ્યાનદીપ પ્ર ગ્જુ ૬ - સ્લોક ૧૪૩] એમ અર્હોથી ઉપક્રમ કરી

“ નિર્ગુણોપાસ્તિસામર્થ્યાત્તિથ્ર તત્ત્વમવેક્ષતે ।

પુનરાવર્તતે નાયં વલ્પાન્તે ચ વિમુચ્યતે ॥ ”

— “ [મમા ઉપાસક] નિર્ગુણોપાસનાના સામર્થ્યથી ત્યા (બ્રહ્મલોકમા) તત્ત્વને [દિરણ્યગર્ભ - બ્રહ્માની પાસેથી] જાણે છે, [તેથી] એ (ઉપાસક) પુનરાવર્તિને પામતો નથી, અને કલ્પને અન્તે [બ્રહ્માની માથે] મુક્ત (નિદેહમુક્ત) થાય છે ” [હિતિ ‘પચદશી’ - ધ્યાનદીપપ્રકરણ ૬ - સ્લોક ૧૪૬] અહીં સુધી ઉપસકાર કરતા જે પ્રતિપાદન કર્યું છે, તે, ઉપર આપણે નિર્ણય કરી

આવેન 'પારલૌકિક સક્રમતાવાળા'ને હૃદયીને છે : ન્યારે આપણે આપણા લખાણ (પ્રતિપાદન)માં 'પારલૌકિક સક્રમતા' કંઈ સક્રમતા ન કહેવાય, 'ઔદિક સક્રમતા' જ સક્રમતા છે, — એમ ધારીને 'પારલૌકિક સક્રમતાવાળા'ને જ 'નિષ્ક્રમ' એવા શબ્દથી નિર્દેશ કરેલ છે, અને 'ઔદિક સક્રમતાવાળા'ને 'સક્રમ' કહેલ છે. અન્યેવ પરસ્પર કંઈ વિરોધ આવતો નથી.

વળી એક વાત સમજવા જેવી છે કે, જડભગત, વામદેવાદિકને અમુક અનગમ — અમુક પ્રળય પ્રતિગમ (ભાવિ પ્રતિગમ) નડતા હોવાથી શ્રવણ-મનન-નિદિધ્યામનરૂપ વિચાર — મોક્ષસાધન કર્યા છતાંય તત્કાળ જ્ઞાન (અપરોક્ષજ્ઞાન) ન થયું — સાક્ષાત્કાર ન થયો. તેથી કરીને ફરી જન્મ લેવો પડ્યો પરંતુ ત્યાં તો જ્ઞાન થવામાં — સાક્ષાત્કાર થવામાં જેટલું વ્યવધાન નડતું હતું, તે (ભોગવાદ જવાથી) દૂર થતા — ખસી જતા — ટળી જતા એકદમ ગર્ભની અંદરજ આપ રોક્ષજ્ઞાન થયું — સાક્ષાત્કાર થયો તેથી ત્યાં જ એટલે ગર્ભમાં જ

• વામદેવાદિક જેવા અધિધારીને બ્રહ્મલોક-પ્રાપ્તિ ન થતા ગર્ભ-વાસમાં આવવું પડ્યું, એ કોઈ પ્રળય સરસર કે કર્મની મદન ગતિ સિવાય શું સમજી શકે ?

આ ઉપરથી આપણે સમજવાનું કે, આ પણ પ્રજ્ઞવાલંબન પણ, બ્રહ્મ-લોક-પ્રાપ્તિ અવરૂપભાવિ હોવા છતાંય, કદાચ પરમાત્માની આજ્ઞા ઉપર અપદનપટનાપ્રીયસી દુસ્તર એવી ભાવાથી સપરાધને અમુક વાસનાવિસિદ્ધ થઈ અન્ય ગતિ (ગર્ભવાસાદિક)ને પામે, તો એમાં નવાઈ જેવું શું છે ? તેમ છતાંય

“પાર્થ નૈવેહ નામુત્ર વિનાશસ્તસ્ય વિચિતે ।

ન હિ કલ્યાણકૃત્કશ્ચિદ્ગતિં તાત ગચ્છતિ ॥”

[‘ગીતા’ — અ-૬ — શ્લો-૪૦.]

—“હે પાર્થ ! અત્ર (આ દુનિયામાં) કે અમુત્ર (સ્વર્ગાદિમાં) રહે નિન્ન્યાસ, જેમ નહિ, [કેમકે] હે તાત ! કલ્યાણ કરનાર [શક્તિઓ] રહેતે યાદનાર) કોઈ પણ [પુરુષ] દુર્ગતિને પામતો નથી.”

“કૌન્તેય પ્રતિજાનીહિ ન મે ભક્ત પ્રણયતિ.”

[‘ગીતા’ — અ-૯ — શ્લો-૨૧.]

—“હે કૌન્તેય ! નહીં બલ્લ કેમ્હારે ભક્ત [કર્તાધિ] નાસ પામતો નથી”

હૈ !

હૈ ! !

હૈ ! ! !

..... x x x હૈ x x x

સુતેના ન્હા ગ્લા - પડ્યા પડ્યા વામદેવના પોનાને થયેય તૃપ્તિરૂપ
આપણે રનાપુત્રીના ઉત્તાર - મનનામ્યના ઉત્તાર - વેદ-ધ્વનિ -
અભેદોર્મિના ગાન કરવા લાગ્યા - લાગ્યા લાગ્યા x x x.....

આજ પ્રભાતે આપણા (નિઃશ્વાસ) પ્રણેષાસકને આમુક
અન્તઃપ્રાણના (અપાનસાદિક - રજોથી) અહીં ને અહીં જ્ઞાન ન
ચાલી અવાન્તરક્રમણ પ્રભવાપ્રાપ્તિ યાચ છે, જાદ તે અલ્પભા-
ગમા જ્ઞાન નહીં વધવાન દૂર ચાલી જાય, કે તે લોકના પ્રાણા-
વિ. પ્રભાતે જીવે, તેને જ્ઞાન થઈ જાય છે - આકાશકાંઠ થઈ
જાય છે પછી તો જ્ઞાન થયું - નાલાત્મર થયો કે મોલ મિલ થઈ
પુનઃપરત્તનનો અભાવ રજા એ જ્ઞાન - એ આકાશકાર ગમે ત્યા
જ ન થાય, - મૃત્યુના મા - અલ્પના મા, અર્થેના પુનઃપરત્તનનો
અભાવ છે

‘ ન સ પુનરાવર્તતે, ન સ પુનરાવર્તતે ’ [ઈતિ શ્રુતિ]
— “ તે (અલ્પજ્ઞાને પામના જાતી) પુનઃપરત્તન નથી પામતો,
તે (અલ્પજ્ઞાને પામેના જાતી) પુનઃપરત્તન નથી પામતો ” [આ
શ્રુતિ છે] શ્રીભગવાન પણ ને માટે કહે છે કે —

“ મામુપેત્ય તુ જીન્તેય પુનર્જન્મ ન વિષતે ”

[‘ગીતા’ - અ. ૮ - શ્લોક ૧૬]

— ‘ પન્તુ હે જીન્તેય ’ મહને (મત્ય-જ્ઞાનાદિનક્ષણ સદા
નન્દિતસ પરમાત્મા એવા મહને) પામીને (પૂર્ણાત્મા વડે ચિત્તિ
કરીને) [અધિકારીને - જાતીને અગર ગીતા - અ. ૮ - શ્લોક ૧૫-
મા નિર્ણય દ્વેલ ‘ મહાત્મા ’ને] પુનર્જન્મ હોતો નથી - પુનરાવર્તિ
રોતી નથી ”

અહીં આજના ભગવાન ‘ તુ ’ સમ્બંધીજી વ્યવર્ત કરે છે -
જૂલ પાડ છે, અને તેથી ધ્વનિ - ભાવાર્થ એવો નિકળે છે - એવો
સમજાય છે કે —

અલ્પજ્ઞાને સુદા તમામ લોક નાશના છે - પુનરાવર્તન ધર્મનાળા
છે, ‘ પન્તુ ’ એટલે કે, એમ છે તો પણ, ત્યાં મહને પામવાથી
(જ્ઞાન પામવાથી) પુનરાવર્તનો અભાવ છે અથાત્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત
થયા વગરના બીજા વખામ જીવો (સમમ ઉપામનાદિ કરનારાઓ)
પોનાના મુખ્ય તથા આધુન્યનો કાય થયે અહાદિ લોકમાથી પુનરા-

જ્ઞાતિને પામે છે, ત્યારે કેટલાક અહ્યોકમા જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થએલા મરકારી
હોવા (આપણા નિષ્કામ પ્રણવોપાસક જેવા અધિકારીઓ) ક'પાતે
અહ્યા (હિરણ્યગર્ભ)ની માથેજ મુક્તિ (વિદેહમુક્તિ)ને પામે છે
ને પુનરાવૃત્તિને પામતા નથી.

મતલબ કે, અમરકારી, અજ્ઞાની, સકામી હોવાનુજ પુનરાવર્તન
થતુ હોવાને લઇ પુનરાવર્તનધર્મવાળો એવો જ અહ્યોક, ત્યા, અથવા
તો સ્વર્ગ-મર્ત્ય-પાતાળ વગેરે ગમે તે લોકમા જેઓ (આપણા
નિષ્કામ પ્રણવોપાસક જેવા અધિકારીઓ) મતપ્રાપ્તિ - ભગવતપ્રાપ્તિ
- અહ્યાભાવાપત્તિ એટલે કે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરે છે - માહાત્મકાર મેળવે છે,
તેઓને મુક્તિ (જીવન્મુક્તિ ને વિદેહમુક્તિ) મિલે થઇ પુનરાવૃત્તિ -
પુનર્જન્મનો અભાવ છે.

વળી જેઓ પૂર્ણ મરકારી (ઉપરોક્ત આપણી પ્રણવોપામના
વડે) અહીં ને અહીંજ - આ જ મર્ત્યલોકમા પૂર્ણ જ્ઞાન - સમ્યક્
આત્મજ્ઞાન - દૃઢ સાક્ષાત્કાર મેળવે છે, તેઓને તો જમ અહીંઆજ
મુક્તિ (જીવન્મુક્તિ ને વિદેહમુક્તિ) સિદ્ધ થાય છે, અને ઉપરના
અહ્યાદિક લોકોમા તેઓ જતા નથી કે જવુ પડતુ નથી “ જતસ્ય
પ્રાણા વત્કામન્તિ, અગ્રેય સમયલીયન્તે. ” [ઇતિ શ્રુતિ] -
“ તહેના (તે જ્ઞાનીના) પ્રાણ ઉત્ક્રમણ કરતા નથી (ઉપર - અહ્યા-
દિક લોકમા જતા નથી), અહીંઆજ (આ શરીરમાજ) મમ્યક્
લીન થઇ જાય છે. [એટલે કે વ્યષ્ટિ પ્રાણ સમષ્ટિ પ્રાણમા તેમજ
તમામ વ્યષ્ટિ તત્ત્વો મમષ્ટિ તત્ત્વમા લીન થતા દેહત્રયરૂપ ઉપાધિની
અપેક્ષાએ ‘દ્રષ્ટા’ - ‘સાક્ષી’ એવી મંદા પામેલ આત્મચૈતન્ય - પ્રત્યક્ષ-
ચૈતન્ય - દૂરસ્થચૈતન્ય (વ્યષ્ટિચૈતન્ય) પણ સર્વેવ્યાપક શુદ્ધચૈતન્ય -
અહ્યચૈતન્ય - પરમાત્મચૈતન્ય (મુમષ્ટિચૈતન્ય)મા, ઘટ-ભગ થતા ઘટા-
કાશ જેમ મહાકાશમા લય પામે છે તેમ, લીન થાય છે : એ ‘વિદેહ-
મુક્તિ’નું સ્વરૂપ છે.] ” ૐ !...ૐ ! !...ૐ ! !

આખરે એટલું ધ્યાનમા ખાસ રાખવા જેવું છે કે :- (અર્જુન
જેવા) જ્ઞાનાધિકારી - અહ્યાજિજ્ઞાસુ - મુમુક્ષુને માટે, કાળપરિચ્છેદ
વાળા હોવાથી પુનરાવર્તનધર્મવાળા અહ્યલોકની - સત્યલોકની પણ
નિંદા (શ્રીભગવાન જેવા) મહાપુરુષોએ શાસ્ત્રોમા (ઉપલા ગીતા
શ્લોકમા તેમજ અન્ય શ્રુતિ-સ્મૃતિમા) કરી છે, તેથી તે ત્યાન્ય છે;
અને સર્વોપદ્રવરહિત - સર્વાનર્થશન્ય અપુનરાવર્તનપદ - નિર્લયપદ

એક ભગવતપ્રાપ્તિ - બ્રહ્મપ્રાપ્તિરૂપ આત્મજ્ઞાનજ સ્તુત્ય છે અને તેથી તે પ્રાણ છે. ——— x x ઠઠ x x ———

(૪) “ ઔકારઃ સર્વવેદાનાં સારસ્તત્ત્વપ્રકાશકઃ ।

તેન ચિત્તસમાધાનં મુમુક્ષુણાં પ્રકાશ્યતે ॥ ”

[હિત શ્રીવાર્તિકકાર-શુરેશ્વરાચાર્ય-વિરચિતપંચીકરણવાર્તિકમ્, શ્લો ૧.]

અર્થ :— “ ઔકાર સર્વ વેદોનો સાર [અને] તત્ત્વોનો પ્રકાશક [છે]. તે વડે મુમુક્ષુઓના ચિત્તનું મમાધાન [થાય છે], [તે] સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે. [ધ્વતિ શ્રીવાર્તિકકાર - શુરેશ્વરાચાર્યવિરચિત પંચીકરણવાર્તિક, શ્લો ૧.]

(૫) “ ઔકારનિર્ણય આત્મતત્ત્વપ્રતિપત્ત્યુપાયત્વં પ્રતિષ્ઠતે.”

[હિત શ્રીગૌડપાદીયમાળૂક્યકારિણ-શાકરભાષ્યમ્,]

અર્થ :— “ ઔકારનો નિર્ણય, આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિના ઉપાયરૂપ પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે. ” [ધ્વતિ શ્રીગૌડપાદીયમાળૂક્યકારિકા ઉપર સાંકરભાષ્ય.]

(૬) “ સમાહિતેનોંકારોદ્યારણે ચચૈતન્યં સ્ફુરતિ તદોંકાર-સામીપ્યાદૈવ શાસ્ત્રાચન્દ્રન્યાયેનોંકારશબ્દેન લક્ષ્યતે । તેન લક્ષણયોંકારનિર્ણયો બ્રહ્મધીહેતુઃ ॥ પ્રતિમાયાં વિષ્ણુવૃદ્ધિ-વદોંકારો બ્રહ્મયુદ્ધઓપાસ્યમાનો બ્રહ્મપ્રતિપત્ત્યુપાયો મયતિ ॥”

[હિત શ્રીગૌડપાદીયમાળૂક્યકારિણ-શાકરભાષ્ય-આનન્દગિરિટીકા.]

અર્થ :— “ અવિદિત - શાંત - એકાગ્રતાવાળા [અધિકારી અગર મન] વડે ઔકારનો ઉચ્ચાર થયે, જે ચૈતન્ય સ્ફુરે છે, તે (ચૈતન્ય) ઔકારની સમીપ હોવાથીજ, ‘શાખાચન્દ્ર’ ન્યાયથી ઔકાર શબ્દ વડે લક્ષ્ય થાય છે. તે માટે ઔકારનો નિર્ણય, લક્ષણપ્રતિવડે, બ્રહ્માકાર-પ્રતિ પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન - કારણ - ઉપાય [છે]. પ્રતિમાયા (શાશ્વિ-ગામમાં) વિષ્ણુવૃદ્ધિની પેટે, બ્રહ્મયુદ્ધથી ઉપામ્યમાન ઔકાર, ખામપ્રાપ્તિનો ઉપાય (અવયંબન - સાધન) છે. ” [ધ્વતિ શ્રીગૌડ-પાદીયમાળૂક્યકારિકા-સાંકરભાષ્ય ઉપર આનન્દગિરિ-ટીકા.]

॥ શ્વ તત્ત્વ ॥ ઔ શાન્તિઃ ! શાન્તિઃ !! શાન્તિઃ !!!

ૐ

॥ બ્રહ્માભ્યાસ પ્રણવાલંબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે ॥
યાને

॥ બ્રહ્માભ્યાસની વ્યવહાર રીત ॥

(Practical Process – Practical Way of
Brahma-Abhyasa) —

(૧) “યસ્ય શબ્દસ્યોચારણે યદ્વસ્તુ સ્ફુરતિ તત્તસ્ય
વાચ્યમિતિ પ્રસિદ્ધમ્ ।

સમાહિતચિત્તસ્યોંકારોચારણે યત્સાક્ષિચૈતન્ય સ્ફુરતિ
તર્ણોંકારમથલ્ભ્ય તદ્વાચ્યં બ્રહ્માદમસ્મીતિ ધ્યાયેત્ ।

તત્રાપ્યસમર્થ ઐશ્વર્યે યથા બ્રહ્મદર્શિ કુર્યાત્ ॥”

[શ્લોકોપનિષત્ – અ. ૧ – વર્ગ ૧ – મન ૧૫ – શ્રીમદભ્યાસદીપિકા]

અર્થ :—“ જે શબ્દનો ઉચ્ચાર થતા જે વસ્તુ સ્ફુરે છે, તે
(વસ્તુ), તે (શબ્દ)નું વાચ્ય [કહેવાય છે], એ પ્રસિદ્ધ [છે]
અવિક્ષિપ્ત (સાત – એકાગ્ર) ચિત્તવાળાને ઐશ્વર્યનો ઉચ્ચાર
કરતા જે સાક્ષીચૈતન્ય સ્ફુરે છે, તે ઐશ્વર્યનું અનલંબન કરી, તેનું
વાચ્ય ‘હું બ્રહ્મ છું’ એમ [અધિકારીએ] ધ્યાન કરવું ”

[એનું સહસ્થ એમ સમજવાનું છે કે, પ્રથમ તો, અવિક્ષિપ્ત
ચિત્તવાળાનેજ એટલે કે અભ્યાસીનેજ ઐશ્વર્યનો ઉચ્ચાર કરતા
સાક્ષીચૈતન્યનું સ્ફુરણ થાય છે – જ્ઞાન થાય છે જે કે હૃદયને પણ
તેમ થાય છે, તો પણ અભ્યાસી ચિત્ત ન હોવાથી – એકાગ્રચિત્ત ન
હોવાથી, બહિર્ભુજતાને લઈ, તેમ માનુષ પડતું નથી – તેનો ખ્યાલ
થતો નથી તો, અભ્યાસીએ, ઐશ્વર્યનું અનલંબન કરી, એટલે કે,
ઐશ્વર્યનો (દીર્ઘ – લાંબા અવાજ) ઉચ્ચાર કરી, તેથી સ્ફુરતું તેનું
(વાચ્ય ઐશ્વર્યનું) વાચ્ય જે સાક્ષીચૈતન્ય, તે હું છું એટલે કે
‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’ – ‘હું બ્રહ્મ છું’ એમ આ ધ્યેયાકાર – બ્રહ્મા-
કારવૃત્તિની આગતિરૂપ – પ્રવાહરૂપ ધ્યાન કરવું

આ પ્રણવની – ઐશ્વર્યની (અહમક) વાચક ઉપાસના છે
અને બ્રહ્માભ્યાસના મધ્યમાધિકારીને માટે યોગ્ય છે]

“ તેમા પણ (એટલે કે ઉપરોક્ત વાચક ધ્યાનમા) અમર્થ
આધિકારીએ, ઐશ્વર્યમાળ બહુદર્શિ કરવી ” [જેમકે “ ઓમિતિ

મદ્ય” - “‘ઊં’ એ (જ) - ‘ઊં’ એવો એ અક્ષરજ્ઞ બ્રહ્મ (છે)”,
 “ઓમિત્યેતત્” - “એ (પદ - બ્રહ્મ), ‘ઊં’ એમ (આકૃતિ-
 વાળું જ છે)” - હતિ શ્રુતિ]

આ છે ઊંડાની પ્રતીકઉપાસના, અને તે બ્રહ્માભ્યામના
 મન્દ (અધમ - કનિષ્ઠ) અધિકારીને માટે યોગ્ય છે.]

[હતિ કોષખનિદ્ - અ. ૧ - વર્ણ ૨ - મત્ર ૧૫ ઉપર શ્રીઅમરદાસદીકા]

(૨) “નમાધિનિષ્ઠો યદોમિત્યુચ્ચાર્યાડસ્માન્મનુસંધતે
 તદા સ્થૂલમકારમુકારે સૂક્ષ્મે ત ચ ફારણે મકારે તમપિ
 કાર્યકારણાતીતે પ્રત્યગાત્મન્યુપસંહૃત્ય તન્નિષ્ઠો ભવતિ...”]

[હતિ ગીતાગ્ણાદીયમાઠકચકારિકા - ધાર્મરમ વ્ય - ધીમાનન્દગિરિદીકા.]

અર્થ :—“ સમાધિનિષ્ઠ પુરુષ (અભ્યાસી) જે ‘ઊં’ એમ
 ઉચ્ચાર કરી આત્માનુસંધાન (સ્વરૂપાનુસંધાન) કરે છે, ત્યારે સ્થૂળ
 ‘અ’કાર (મા. ૧)નો સૂક્ષ્મ ‘ઉ’કાર (મા. ૨)મા, અને તે (‘ઉ’-
 કાર)નો કારણ ‘મ’કાર (મા. ૩)મા, [અને વળી] તે (‘મ’કાર)-
 નો પણ કાર્ય-કારણાતીત પ્રત્યગ્આત્મામા (સાક્ષીઆત્મામા)
 ઉપમકાર કરી (લય કરી - મમેટી લય) તન્નિષ્ઠ (તે પ્રત્યગાત્મનિષ્ઠ)
 થાય છે - સાક્ષીઆત્મામા સારી પેઠે સ્થિત થાય છે..... ”
 [હિનિધીગી-પાદીયમાઠકચકારિકા - શાક્ટબ્રાહ્મ ઉપાગ્રીઆનન્દગિરિદીકા]

હવે રહસ્ય એ સમજાવવાનું છે. —

બ્રહ્માભ્યામીએ આત્માનુસંધાન - સ્વરૂપાનુસંધાન, ‘ઓ... મૂ
’ એમ લાગે એવું (અ + ઉ + મૂ = ઓમ) ‘ ઊં ’ના
 ઉચ્ચાર વડે, કરવું એમ કરતા તે વખતે (‘ઊં’ના દીર્ઘ - લાંબા
 ઉચ્ચારની અંદર) ‘અ’કાર ‘ઉ’કારમા, ‘ઉ’કાર ‘મ’કારમા અને
 ‘મ’કાર કાર્ય-કારણાતીત પ્રત્યગ્આત્મામા - સાક્ષીઆત્મામા લય કરી
 પેતે તન્નિષ્ઠ, એટલે કે, તે પ્રત્યગાત્મનિષ્ઠ થઈ ગયેલું અર્થાત્ સાક્ષી-
 આત્માના મારી પેઠે સ્થિત - પોતાના શુદ્ધસ્વ-રૂપમા મમ્યક સ્થિત
 થઈ ગયેલું - નિષ્પત્તિનિ - બ્રાહ્મીચિત્તિ કરેલી.

બીજી એટ વાત ખાસ અગત્યની બાબતવાની છે, ‘ ઊં ’ના
 દીર્ઘ - લાંબા ઉચ્ચારની અંદર ‘દ્વિત્વ’, ‘દીર્ઘ’ અને ‘ત્રિત્વ’
 એ ત્રણે વચ-માના સમાવેશ છે. તે બ્રહ્માભ્યાસ કરતાવાળા
 અધિકારી, ‘ઓ.....મૂ.....’ એમ દીર્ઘ એવું - લાગે એવું

(અ + ડ + મ્ = ઓમ્) ‘ ઓમ્ ’નો ઉચ્ચાર કરતા, ત્યારે આત્માનુમધાન - મનરૂપાનુમધાન કરવા બેસે છે, ત્યારે દૂર ‘ અ ’નાર દીર્ઘ ‘ ડ ’કાગ્મા, અને તે (દીર્ઘ ‘ ડ ’કાર) ૧નુત ‘ મ ’કાગ્મા અને વળી તે (૧નુત ‘ મ ’મ્) પણ સ્વર-માત્રાથી અતીત સત્તાધિષ્ટાનરૂપ પ્રત્યગાત્મામા - સાક્ષીઆત્મામા - સ્વગ્વરૂપમા કમથી ૮૫-૮૫ વચ પામે છે, એમ થતા, એટલે કે દૂર-દીર્ઘ-૧નુતરૂપ ૨૫-માત્રાગગા ‘ ઓમ્ ’નો ઉચ્ચાર પૂરો થતા, યાને મધ પડતા, બમ એક નિશબ્દ - શાત [શ્રુતિ કહે છે ‘ જ્ઞાન્તોડયમાત્મા ’ - “ એ આત્મા શાત છે, એટલે કે આત્માનુ સ્વરૂપ શાત છે] આત્માજ અનશિષ્ટ રહે છે બ્રહ્માબ્યાસી, એ વખતે, એ નિર્મળ પ્રત્યગાત્મામા - સાક્ષીઆત્મામા - સ્વગ્વરૂપમા અવગ્ધ્યાન કરે છે - સુચિત ગહે છે

[બમ આ જ બ્રહ્માબ્યાસની ખરી રીત - વ્યવહારુ રીત (practical process) છે, (મધ્યમાધિમરીતે માટે), અને અનુભવી તત્ત્વજ્ઞ પુરોધાથી પણ પરાએ - માત્રાધિષ્ટાને અનરેની સાચી પ્રણાલિકા આ જ છે]

વળી ‘ લય-ચિંતન ’ની રીતે પણ ઉપલી બાબત વિશે મમજ એ છે -

બ્રહ્માબ્યાસી આત્માનુમધાન - મનરૂપાનુમધાન કરવા બેસે છે, ત્યારે ‘ ઓમ્ ’નો (‘ ઓ . . . મ્ . . . ’ એમ) દીર્ઘ (લાંબો) ઉચ્ચાર કરે છે અને તે ઉચ્ચાર પૂરો થતા સુધીમા - મધ પડતા સુધીમા, ‘ લય-ચિંતન ’ કરી, ઉચ્ચાર પૂરો થયે, ‘ ઓમ્ ’ તથા તના ઉચ્ચારરૂપ આનબનને ઉતરી, નિગલગ્વરૂપ પ્રત્યગાત્મા - સાક્ષી આત્મા - સચ્ચિદાનરૂપ સ્વગ્વરૂપ વિશે નિમગ્ન થાય છે

‘ લય-ચિંતન ’ એટલે લયનુ ચિંતન - લયની ભાવના અને કાર્યનો (પોતાના) કારણમા લય છે, એવું જે ચિંતન કરવું - એવી જે ભાવના કરવી, તેનું નામ છે “ લય-ચિંતન ”, અને એમ હોવાથી જ કાર્યની કાંઈ સ્વસત્તા - સ્વતત્ત્વ સત્તા નથી, પ્રિય કારણરૂપજ છે, વળી તે કારણ માત્રજ અવશિષ્ટ ગહે છે, એવું ચિંતનવું - એવું જાણવું - એવી ભાવના કરવી - એવો નિશ્ચય કરવો, બમ તે ‘ લય-ચિંતન ’ કહેવાય છે

હવે ‘ ઓમ્ ’ મા ગહેલ ત્રણ માત્રા, - ‘ અ ’ ‘ ડ ’ ને ‘ મ્ ’ પોત પોતાના કારણમા લય પામતા, આખરે જે સર્વના કારણરૂપ - સર્વના

અધિદાનરૂપ અલ્પિત વસ્તુ એક પ્રત્યગાત્મા - સાક્ષીઆત્મા - દૃઢ-
ધ્યાત્મા - સચ્ચિદાનંદરૂપ અવ્યય અવધિષ્ટ રહે છે, તેમાજ બસ
બ્રહ્માબ્યાસી અધિકારી વિગ્રહે છે, બ્રહ્માત્મવ્યવસ્થાએ એકમેક થઇને
અવ્યયના કરે છે બસ એજ બ્રાહ્મીસ્થિતિ, પરમપુરુષાર્થની પરાકાષ્ઠા.

ઊકારના 'લય-ચિત્તન'ની રીત (સંક્ષેપમાં) —
(સ્થૂળ ઉપાધિવાળા સમષ્ટિચૈતન્ય બ્રહ્મના પ્રથમ પાદરૂપ ' વિરાટ '
આગર ' વૈશ્વાનર ' સાથે, અને વ્યષ્ટિચૈતન્ય-આત્માના પ્રથમ પાદરૂપ
' વિશ્વ ' સાથે એકીબૂત) આ ઊકારના સ્થૂળ ઉપાધિરૂપ અને
પ્રથમ માત્રારૂપ 'ઊ'કારનો (સુક્ષ્મ ઉપાધિવાળા સમષ્ટિચૈતન્ય બ્રહ્મના
દ્વિતીય પાદરૂપ ' હિગ્ગયગર્ભ ' કે ' મૂળાત્મા ' સાથે, અને વ્યષ્ટિ-
ચૈતન્ય-આત્માના દ્વિતીય પાદરૂપ ' તૈજસ ' સાથે અભેદપ્રાપ્ત)
પોતાના કારણ, (આ ઊકારના) સુક્ષ્મ ઉપાધિરૂપ ને દ્વિતીય માત્રા-
રૂપ 'ઉ'કારના બધાં જો એમ કરવાથી 'મ'કાર 'ઉ'કારરૂપ (તદ્રૂપ)
થયો, એટલે કે 'ઊ'કારનું હવે ચિત્તન અસ્તિત્વ રહ્યું નહિ, કિંતુ
'ઉ'કારજ અવધિષ્ટ રહ્યા.

હવે પછી, આ 'ઉ'કારનો બધાં, પોતાના કારણ, ઊકારના
કારણોપાધિરૂપને તૃતીય માત્રારૂપ (અને જો, કારણ ઉપાધિવાળા
સમષ્ટિચૈતન્ય-બ્રહ્મના તૃતીય પાદરૂપ ' ઈશ્વર ' સાથે, અને વ્યષ્ટિ
ચૈતન્ય-આત્માના તૃતીય પાદરૂપ ' પ્રાણ ' સાથે અભિન્ન છે, એવા)
'મ'કારના હવે અમ પ્રીતુ એટલે 'ઉ'કાર 'મ'કારરૂપ (તદ્રૂપ)
થયો, એટલે કે 'ઉ'કારનું પણ હવે અવતર અસ્તિત્વ રહ્યું નહિ,
કિંતુ 'મ'કારજ અવધિષ્ટ રહ્યા.

વળી આ 'મ'કારનો પણ લય, પોતાના કારણ ('ઊ'ની અર્ધ-
માત્રા અને મિત્ર અભિન્ન, એટલે કે તદ્રૂપજ) નિઃસાધિક-નિર્ગુણ્ય-
કાય-કાળતાત, પાત્ર-માત્રા ગહિત, વ્યષ્ટિ-અમષ્ટિ વગેરે સર્વ
કૃપનાવર્જિત - મર્મનગ્રાથન્ય - સર્વોધાર - મર્સાધિનરૂપ પ્રત્યગાત્મા
ના - સાક્ષીઆત્મા - ચિદાત્મા - દૃઢધ્યાત્મા - સ્વચ્ચરૂપભૂત
અચિન્તન પદ્મના કોઈ જામ હવે તો 'મ'કાર પણ ગયો,
માત્ર એક 'પરબ્રહ્મ'જ અવધિષ્ટ રહ્યું આ 'પરબ્રહ્મ'નો
લય હવે ન થાય કારણ કે એનાથી જૂની બધી મામમી (વસ્તુ)
ખીજ નાશ પણ નથી " સા કાષ્ટા સા પરા ગતિ " એટલે કે
તે પરામાત્રા - પર્યાપ્તિ - ત્રિશ્રાન્તિશ્રમિ, (અને) તે પરમ ગતિ —

(૩), પ્રણયવાચનન વડે આત્માનુસંધાન (આત્મધ્યાન) કરવાની રીત વિશે એક અનુસૂચી મહાત્મા મુદર ને સરવ દૃષ્ટાત આપી સમજાવે છે કે —

“ત્યારે બાળક ચાવતા શીખે છે, ત્યારે પહેલા તથુ પૈડાની ગાડીનો આધાર લઇને પોતાના પગ ઉપર બાર દહ ઉભું થાય છે અને ગાડીને ધક્કેલે છે તથા આગળ ગાડી સાથે ચાલવા પ્રયાસ કરે છે, અને પાછળથી ગાડી ઉપરથી હાથ ખસેડી પોતે થોડી વાર થોભી — ઉભું રહી થોડું થોડું ચાલવા માડે છે એમ કગ્તા કરતા બાળક ચાલતા શીખી જાય છે.”

સિદ્ધાંતમાં એમ સમજવાનું છે કે ત્યારે ત્યારે સાધક (ન્હાના બાળક જેવા શરૂઆતના-beginner-અભ્યાસી), આત્માનુસંધાન (આત્મધ્યાન) કરતા શીખે છે, ત્યારે ત્યારે ‘ઝ’કાર, ‘હ’કાર અને ‘મ’કારવાળી તથુ પૈડાની ‘હ’કારથી ગાડીનું અવલંબન કરી, ભક્તિ અને વૈગમ્યરૂપ (અગર શ્રદ્ધા અને ભક્તિરૂપ) જે પગ ઉપર બાર દહ, ઉભો થાય છે (એટલે કે, આત્માનુસંધાન — આત્મધ્યાન કરવા તત્પર — કૃતનિશ્ચય થાય છે), [બાદ, બાળક જેમ ગાડીને ધક્કેલે છે, તેમ સાધક (અભ્યાસી), ઝંકારરૂપી ગાડીને, દીર્ઘ ઉચ્ચાર વડે, ધક્કેલે છે, — અર્થાત્ ઝંકારને દીર્ઘ ઉચ્ચાર કરે છે, તેથી, ‘ઝ’-ગમ્હ તાગે ઉચે ચઢે છે, ત્યાં પછી, દૃષ્ટાંતમાં, બાળક જેમ ગાડી સાથે આગળ ચાલવા પ્રયાસ કરે છે, તેમ અર્દી — સિદ્ધાંતમાં, સાધક, (ઉચે ચઢતા) ‘ઝ’શબ્દની સાથે, આગળ ચાલવા પ્રયામ કરે છે, એટલે કે, વૃત્તિનું ઉત્થાન કરી, આત્માનુસંધાન — આત્મધ્યાન કરવા પ્રયત્ન — પ્રયામ કરે છે] (દીર્ઘ ઉચ્ચારથી જાણે ઉચે ચઢતા) ‘ઝ’શબ્દની સાથે વૃત્તિનું (મનનું) પણ ઉત્થાન થનાથી, સાધક આત્માનુસંધાન કરી શકે છે આખરે, ગાડી બાળકના હાથમાંથી છૂટી જાય, જ્યાં બાળક જગ વાગે ઉથુ ચડી પડી જાય, તેમ ‘ઝ’-શબ્દ નાન થઇ જાય, તો પણ વૃત્તિ થોડીનાર ટપી, પછી પડી જાય છે, (એટલે કે, મૂળસ્થિતિમાં — પૂર્વસ્થિતિમાં વૃત્તિ યાને મન આવી જાય છે). (પગ વ) કરી ‘ઝ’કારા (‘ઝ’ના દીર્ઘ ઉચ્ચાર વડે) વૃત્તિનું (યાને મનનું) ઉત્થાન કરી, જેવી રીતે બાળક ગાડીને ટેલે છે તે ગાડી માથે આગળ ચાલવા પ્રયામ કરે છે તેવી રીતે સાધક, (દીર્ઘ ઉચ્ચારરૂપ ક્રિયા વડે, તેમજ) વૃત્તિ વડે, ‘ઝ’કારને

આગળ કરે છે, અને તેમ કરતાં, આત્માનુસંધાન — આત્માનુ ધ્યાન કરવા પ્રયત્ન કરે છે. ઝંઝાબદ શાત થઇ જાય છે, છતાં વૃત્તિ (મન) જરા વાર (ક્ષણભર) ટકી રહે છે. " [વળી ફરી પડી જાય છે (મન નીચે આવી જાય છે) કે વરતજ (ઉપરોક્ત) અભ્યાસ વડે સાધકે મનને આત્મામાં ટકાવે છે. એ પ્રમાણે વારવાર અભ્યાસ કરતા, સાધકને આત્મધ્યાન* આવડી જાય છે અને કાળે કરીને સાધક, ખૂબ, એટલે કે, લાખા મમય સુધી, ધ્યાનપરાયણ રહી દંઢભૂમિ યાને આરૂઢસ્થિતિવાન થઇ શકે છે.]

વળી મહાત્માજી ખીલું એક દષ્ટાંત આપી સમજાવે છે : —

“ મીણુનો ગોળો, સામી ભીંત ઉપર ફેંકીએ, તો તે એકદમ ન ઝોટાટાં, ટપ્ દબને પડી જાય છે : પણ એથી એકદમજ કંટાળી જઇ છોડી ન દેતા, જો મંડ્યા રહીએ — લાગ્યા રહીએ અને દરાવીસ, પચીસ—પચાસ વાર એમ ફેંક્યા કરીએ, તો અનેકવાર ભીંત ઉપર પછાડ ખાવાથી — ભીંતની જોડે અથડાવાથી, ગરમાટો

* ‘ આત્મધ્યાન ’ કેવું હોય છે, તેની સમજૂતિ, એ છે, કે :—શ્રુતિ. આત્માનું સ્વરૂપ કહે છે કે, “ જ્ઞાન્તોડયમાત્મા ”—“ એ આત્મા શાંત [છે] ” : અર્થાત્, કાંઈ પણ પ્રપંચ — કાંઈ પણ કલ્પના — કાંઈ પણ સ્ફુરણ રહિત એવું ને શાંત, તે આત્માનું સ્વરૂપ છે. એવા આત્માનું ધ્યાન, તે ‘ આત્મધ્યાન ’.

શ્રીમદ્ધુસૂત્રનાશ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાની લીકામાં ધ્યાનની વ્યાખ્યા કરે છે કે, “ ચિત્તવ્યાત્મકરપ્રત્યયાટ્તેર્ધ્યાનમ્ ”—“ ચિત્તની આત્માકાર વૃત્તિની આવૃત્તિ, [તે] ધ્યાન ” : અર્થાત્ અશાંત એવા દેહાદિકરૂપ તમામ અનાત્મ વસ્તુના આકારે ચિત્તવૃત્તિની અનાવૃત્તિ અને ઉપરોક્ત શાંત આત્માના આકારે—સ્વરૂપે ચિત્તવૃત્તિની આવૃત્તિ, એટલે કે, તેલધારાવત્ — અટૂટ — અખંડ પ્રવાહ, એવી ને સ્થિતિ — એવું ને અવસ્થાન, તે ધ્યાન કહેવાય છે. “ ધ્યેયાકાર વડે વૃત્તિની યિતિ—વૃત્તિનું અવસ્થાન, તે ધ્યાન. ” “ ધ્યેયસ્વરૂપમાં વૃત્તિની એકત્વનતા — વૃત્તિની સ્થિરતા, તે ધ્યાન. ”

આ ઉપરથી એટલું સમજવાનું કે, ધ્યેયવસ્તુ — ધ્યેયસ્વરૂપ ‘ આત્મા ’ છે, અને તે કેવળ (ખીલકુલ) શાંત છે; ત્યારે કહો ! એવા આત્માના આકારે તદાકાસકારિત ને વૃત્તિ, તે કેવી છે ? જસ, તે પણ શાંતજ હોય ને ! મતલબ કે, કાંઈ પણ સંકલ્પ-વિકલ્પ — કાંઈ પણ સ્ફુરણ વગરની ને નિ સંકલ્પ — નિ-સ્ફુરણ — શાંત ચિત્તવૃત્તિની સ્થિતિ — ચિત્તવૃત્તિનું અવસ્થાન — ચિત્તવૃત્તિનું ટકવું, તેજ ધ્યાન — તેજ ખરૂં ધ્યાન — જસ, તેજ ‘ આત્મધ્યાન ’ છે.

છે - કુદરતી ખડી થાય છે. બસ એજ આત્માનું સ્વરૂપ. અસ્તિત્વ (Existence) રૂપજ - ભાવ (ભાવ કે અભાવ, અસ્તિ સિદ્ધ કરી, યોગસપત્ત - યોગસંપ્રાપ્ત થયેલ એવા અભ્યાસીનેજ, વળી શાંતતત્ત્વવાળાનેજ, એટલે કે વસ્તુતત્ત્વના જાણુવાવાળાનેજ તેમજ વેદાન્તના શ્રવણ-મનન-નિદિધ્યાસન અને મહાવાક્યના વિચારપૂર્વક 'અહં બ્રહ્માસ્મિ' આવા પ્રકારની બ્રહ્માકારવૃત્તિ વડે આવરણ-ભંગવાળા - દૃઢનિશ્ચયવાન - અચિન્તેશ્વરવાળા - સાક્ષાત્કારપ્રાપ્તનેજ મોક્ષ પ્રાપ્ય છે.

[ઉપલી બાબત વધુ સમજવા માટે 'શ્રીપાતજલયોગદર્શન' - સમાધિપાઠ જુઓ.]

છાંદોગ્ય ઉપનિષદની શ્રુતિ છે કે :—“યથા હિરણ્યનિર્ધિ નિહિતમક્ષેત્રજ્ઞા ઉપર્યુપરિ સંચરંતો ન વિન્દેયુરેષમેષેમા. સર્વાઃ પ્રજા અહરદર્શનલોકં ગચ્છંત્ય પતં બ્રહ્મલોકં ન વિન્દ-ત્યનૃતેન હિ પ્રત્યુદા ॥” —“જેમ પૃથ્વીમા દાટેલા સોનાના નિધિને, તે સ્થળને નહિ જાણનાર પુરષો, તે સુવર્ણનિધિની ઉપર ઉપર આવ-જાવ કરતા છતાં પણ, તે નિધિને જાણતા નથી, તેમ આ સર્વ પ્રજાઓ (જીવો), [સુષુપ્તિ સમયમા] પ્રતિદિન બ્રહ્મલોક (બ્રહ્મસ્વરૂપ)ને પ્રાપ્ત થતા છતાં પણ, મિથ્યા યાનથી પ્રતિમધવાળા હોવાથી, એ બ્રહ્મલોકને (બ્રહ્મસ્વરૂપને) જાણતા નથી.” એટલે, જેમ કોઈ પુરષે પૃથ્વીમા ધન દાટ્યુ હોય, પણ તેને ન જાણનારા પુરષો તેની ઉપરથી, પ્રતિદિન જાવ-આવ કરતા રહે છે, અને સુવર્ણ (ધન) તેના પગની નીચે હોય છે, તોપણ તેઓને સુવર્ણ (ધન) પ્રાપ્ત થતું નથી; કારણ કે સુવર્ણ (ધન) ઉપર સ્પર્શકારક અને અચાનક પ્રતિગંધ છે; તેમજ સર્વે જીવો સુષુપ્તિ અવસ્થામા બ્રહ્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત થાય છે, તોપણ તેઓને બ્રહ્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થતો નથી, અને થાય છે, તે પણ થયો-ન થયો જ છે; કેમકે તેમા અચાનક પ્રતિગંધ હોવાથી આવરણ-ભંગ થતો નથી : એટલે જ ખરૂં સ્વરૂપ ને ખરો આનંદ હાય લાગતો નથી. તેથી જ કહીએ છીએ કે, વસ્તુ પ્રાપ્ત હોવા છતાં પણ તેને ન જાણવારૂપ અચાનક પ્રતિગંધને લઇને જ માણસ કૃતાર્થ થઇ શકતો નથી. એ પ્રમાણે 'તુષ્ટીરિચિતિ' રૂપ સ્વસ્વરૂપ — આત્મસ્વરૂપ — બ્રહ્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર

હત્યારે ચમ્પેના મીઠા પીગલે છે અને તેથી આતે ભોંત
ઉપર દોડી જાય છે

એજ પ્રમાણે દિવસમાં મેઘ સજ્જાન છે, મીઠાના ગોળા
જેવું મારખનું મન - [તટ્ટિતે, તેનું ઊંઝાગના દોરું ઉચ્ચારવડે
હત્યાન ગુણ એ ફેરના જેવું છે અને માગી ભોંત છે એ જાણે
થઈ - આત્મા છે તેના પગે પામ્યા આવે છે, તોય એકદમ ન
મોટાતા - ન ટપ્તા મીઠાના ગોળાફરી મન જટ હતરી આવે છે,
એટલે કે, પૂર્વનત્તે ૧ ૫ ૫૫ વા માટે છે [અહીં આગળ
ખ્યાન કરના જેવી - મ મ મદિએ નિચારવા જેવી એક વાત છે

યથાર્થતે તો એ મ મ પ ઉડીને ખનમ થઈ ગયો ને હજી ખીજે
મ મ પ હૃદયો નથી, તેમ પ્રવાસ નસિની બહાર નીકળી ખતમ
થઈ ગયો ને હજી શ્વાસ લનારા નથી, અગર તો શ્વાસ અદર જઈ
વળી પા ને હજી પ્રશ્નન બહાર ની જ્યો નથી, વળી એક ક્રિયા
ખનામ થઈ ગઈ ને ખીજા આરભાયી નથી છત્યાદિક માધરથગમા
મેઘ દાપુ મનની અમન ગિયનિ - તૂટી જાયિતિ કુદરતી પ્રાપ્ત થાય

* એવી તૂટી જાયિતિ - નિઃકુણ્ણિયિતિ જે કે મુદને મૂ
દિની અને મુદમાલિને પડુ પ્રાપ્ત છે, તોપણ 'મૂતા મૂર્જાવગ્ધા'
અને 'મુદમિ આલિ અતરાયનો મહભાવ દોવાથીજ એટલે કે,
મૂ છે અમ અર્થતે નાની નથી મૂર્જિત છે, અમર્જિત અર્થતે
મ મ પા વ થ નથી મુદમ છે, અમુદમ અર્થતે જાગ્રત નથી,
તેમ મમાધિગ્ય પણ પછી એમ દોવાથી મ મતનબ કે, અગતત
સ્વવાગા દોવાથીજ એટલે કે વગ્ધુત્તવના જાણુમાર - માહિતગાર -
એ જાખનાર ૧ દોવાથીજ તેમજ અદે દ્યદ્વાસ્મિ આના પ્રમાણની
મમામગ્ગનિ રડે આવગળમગવાગા ન દોવાથીજ તેઓને પન્મ-
પુગાર્થરૂપ મે મ મ મિદિ નથી અને તેડો તેઓ મતો ૧ (પન્મ
મતો ૧) પડુ પછી

પરજી શ્રીપાન નરોમદર્શન અગુમાર, મિનટ - અકિનટ
જેવી પ્રમાણ વિષય, વિષય મિનટ અને અપ્રતિ નામની
પાન પ્રમાણી જનિયોનો, અન્માગ અને વેગ વડે નિરોધ કરી,
(૨ ૫ ૧ - ૫ ૨ ૧ ૧) સમાપ્તિ આવી વળી પગમેશ્વરવાચક
પ્રજ્ઞ (૩૭) નો તેમ અર્થની બાનના (ખ્યાન) રૂપ દ્વિ-
અભિસાન (દ્વિરભાસિ) વડે સદાજે (મરીજ - નિર્મીજ) સમાધિ

છે - કુદગતી ખડી ચાય છે. બસ એજ આત્માનુ સ્વરૂપ. અસ્તિત્વ (Existence) રૂપજ - ભાવ (ભાવ કે અભાવ, અસ્તિ સિદ્ધ કરી, યોગસપત્ન - યોગસપ્રાપ્ત થયેલ એવા અભ્યાસીનેજ, વળી શાંતતત્ત્વનાળાનેજ, એટલે કે વસ્તુતત્ત્વના જાણનાવાળાને જ તેમજ વેદાન્તના શ્રવણ-મનન-નિદિધ્યાસન અને મહાનાક્યના વિચારપૂર્વક 'અહં બ્રહ્માસ્મિ' આવા પ્રકારની બ્રહ્માકરવૃત્તિ વડે આવરણુ ભગવાળા - દૃઢનિશ્ચયવાન - અચિન્નેશ્વરાળા - સાક્ષાત્કારપ્રાપ્તનેજ મોક્ષ પ્રાપ્ય છે

[ઉપલી બાબત વધુ સમજવા માટે 'શીપાતજન્યયોગદર્શન' - સમાધિપાદ જુઓ]

છાન્દોગ્ય ઉપનિષદની શ્રુતિ છે કે:—“યથા હિરણ્યનિધિં નિહિતમક્ષેત્રજ્ઞા ઉપર્યુપરિ સંચરંતો ન ચિન્દેસુરેષમેયેમા સર્વાઃ પ્રજા ભરતર્ઘ્વર્ણલોકં ગચ્છંત્ય પત્ત વ્રત્તલોક ન ચિંદ ત્યનૃત્તેન હિ પ્રત્યૂદા ॥” — “જેમ પૃથ્વીમા દાટેના સોનાના નિધિને, તે ગચ્છાને નહિ જાણનાર પુરુષો, તે સુવર્ણનિધિની ઉપર ઉપર આવ-જાવ કરતા છતાં પણ, તે નિધિને જાણતા નથી, તેમ આ સર્વ પ્રજાઓ (જીવો), [સુપુત્રિ સમયમા] પ્રતિદિન બ્રહ્મચોક (બ્રહ્મચરણ)ને પ્રાપ્ત થતા છતાં પણ, મિથ્યા માનથી પ્રતિનિધવાળા હોવાથી, એ બ્રહ્મચોકને (બ્રહ્મચરણને) જાણતા નથી” એટલે, જેમ કોઈ પુરુષે પૃથ્વીમા ધન દાટ્યુ હોય, પણ તેને ન જાણનાર પુરુષો તેની ઉપરથી, પ્રતિદિન જાન-આવ કરતા રહે છે, અને સુવર્ણ (ધન) તેના પગની નીચે ટોચ છે, તોપણ તેઓને સુવર્ણ (ધન) પ્રાપ્ત થતું નથી, કારણ કે સુવર્ણ (ધન) ઉપર મૃત્તિકારૂપ અને અજ્ઞાનરૂપ પ્રતિનિધ છે, તેમજ સર્વે જીવો સુપુત્રિ અવગ્રામા બ્રહ્મચરણને પ્રાપ્ત થાય છે, તોપણ તેઓને બ્રહ્મચરણનો આક્ષાત્કાર થતો નથી, અને ચાય છે, તે પણ થયો-ન થયો જ છે, કેમકે તેમા અજ્ઞાનરૂપ પ્રતિનિધ હોનાથી આવરણુ-ભંગ થતો નથી. એટલે જ ખરૂં ચરણ ને ખરો આનંદ હાથ લાગતો નથી. તેથી જ કહીએ છીએ કે, વસ્તુ પ્રાપ્ત હોવા છતાં પણ તેને ન જાણવારૂપ અજ્ઞાન-પ્રતિનિધને લધને જ માણુમ કૃતાર્થ થઈ શકતો નથી. એ પ્રમાણે 'સુવર્ણનિધિ' રૂપ ચરણરૂપ — આત્મચરણ — બ્રહ્મચરણ” ૩૩ ૧

કે નાગિત ધત્તાદિક વગુમાત્રનો ભાવ) રૂપજ - સ્થિતિરૂપજ આત્માનુ સ્વરૂપ છે. એ પ્રમાણે કાણે-કાણે, પળે-પળે, એવા સુપુત્રાદિકને રાજગેજ થાય છે, તોપણ તે અનળે જાય છે, એટલે જ એજે જાય છે અને તેથી જ તેઓને મોક્ષ સિદ્ધ થતો નથી.

‘કોઇ એક ભગવાને દીરો જડયા, પણ કાચનો કટકો જાણી તેણે કેટલી દાંધો પછી એક કુભાર ગધેડા ઉપર માટી ભરી ત્યાંથી પસાર થતો હતો, નેને હાથ લાગ્યો તેણે પણ ઉઠાવી લઈ, અમથું કંકડ, પથરો-કનગો હરો, એમ જાણી ગધેડા પર માટીની જોડે મૂકી દીધો. ઘેર આવીને કુભારે પોતાના છોકરાને રમવા આપ્યો. છોકરો તે વખતે રસ્તા પર ગમતો હતો, એટલામા એક ઝવેરી લા થઈને જતો હતો, તેની નજર પેલા (કુભારનો છોકરો લાઇને રમતો હતો, તે) હીન પર પડી ઝોરીઝ પારખ્યો, જાણ્યો કે કોઇ કીંમતી દીરો છે પડી તો પેલા કુભારને થોડાક પૈસા આપી ઝવેરી દીરો લઇ ગયો.’

હવે આ દષ્ટાંતમા જુઓ કે, પેલા ભરવાડ અને કુભાર, બંનેને હીરો પ્રત્યક્ષ — હાથોહાથ પ્રાપ્ત થયો, તોપણ ન આજખવાથી એટલે કે ‘આ દીરો છે’ અને ‘ભારે કીંમતી વસ્તુ છે’ એમ સ્વરૂપત ન જાણવાથી, અને તેથી કરીને જ સદુપયોગ ન કરી શકવાથી, તેઓની દરિદ્રતા ન મટી, જ્યારે પેલો ઝવેરી, હીરાને પાળવા દોનાથી — આજખ્યો દોનાથી, કેવો ક્ષાવી ગયો ! — કેવો તાલ લઇ શીધો !

ગોસ્વામી વૃજસીદાસજી ‘ચિત્રકૂટ’ના પહાડમા રહેતા હતા, તે વખતે હનુમાનજીના આપેલા વરદાનથી તેમને અયોધ્યાવિહારી ભગવાન શ્રીરામચંદ્રના દર્શન થયેલા. પરંતુ હાથમા ધનુષ્ય-બાણ લઇ રાગના પોપાકમા મજા થયેલ ભગવાનને આવતા જોઇ વૃજસીદાસજીએ જાણ્યું કે, ‘કોઇ ક્ષત્રિય-રાજકુમાર મૃગયા — શિકાર કરવા જંગમા ફરે છે, એટલે પોને, માધુર્યતિને અંગે — સાધુસ્વભાવને લઇ ‘દિગંતનુ મોહ ન જોવું’ એમ ધારી ‘ગમ...રામ...રામ...!!!’ કરતાં (ઉચ્ચારતા) આજો મિત્રી લીલી ભગવાન પમાર થઇ ગયા. થોડી વાગમા હનુમાનજી આવ્યા અને વૃજસીદાસજીને પૂછ્યું ‘કેમ ! ભગવાનના દર્શન થયા ને ?’ વૃજસીદાસજીએ કહ્યું ‘ક્યા ?’ હનુમાનજીએ કહ્યું ‘કેમ ! હમણાજ ભગવાન અહીંથી પગાર થયા અને

પરમસત્યસ્વરૂપ નમ્ર દેવના, એટલે કે દેવળ નિરૂપાધિક - નિરૂપપત્ય એવા નિર્મળ દેવનાં દર્શન દરેકને જ કુદગતી રીતે

ખામ તમને દર્શન આપવા માટે જ પધારેલા હતા' આ સાબળી તુળસીદામજી બહુ જ પગ્તાવા ને કટપાત કરવા લાગ્યા, 'અરેરે' હું કેવો હતાભાગી છું ! બારણે ગગાજી આવે, તોય તગગ્યો ને નાહ્યા વગરનો ગહે, તેમ ભગવાન મ્હારી પાસે પધાર્યા અને હું આખો મીંચીને ખેસી રહ્યો ! દર્શનનો લાભ ન લીધો ! ! હાથ લાગેલો હીરો ખોયો ! — હાથે મ્હડેલું રતન ગુમાવ્યું ! ! અરે ! હું ભગવાનને ઓળખી શક્યો નહિ, કેવો અભાગી ! — કેવો નિર્ભાગી છું ! ! હે રામ ! ! !તુળસીદામજીની આવી દશા જોઈ હનુમાનજીએ આશ્વાસન આપ્યું અને કહ્યું (વરદાન આપ્યું) કે, 'શાન્તિ રાખો, ધીરજ ધરો, ફરી તમને દર્શન થશે, અને તે હવે 'ચિત્રકૂટ'ના ઘાટ ઉપર થશે; તે વખતે ભગવાનને બરાબર ઓળખશો.' એમ કહીને હનુમાનજી અન્તર્ધાન થઈ ગયા ત્યાર પછી ઘાટ ઉપર ગયા છે અને ખૂબ પેટ ભરીને ધારી ધારીને ભગવાનના દર્શન કર્યા છે. તે એ પ્રમાણે કે : —

“ચિત્રકૂટકે ઘાટ પૈ ભઘ સંતનકી ભીર;
તુળસીદાસ અંદન ઘસૈ, તિલક કરૈ રધુવીર.”

(સીયાવર રામચંદ્રકી જય !)

એ પ્રમાણે 'તૂષ્ણીરિયતિ'રૂપ ભગવાન સ્વસ્વરૂપરૂપ હોવાથી નિત્યપ્રાપ્ત છે અને તેથી જ ક્ષણે-ક્ષણે — પળે-પળે આપણને તેના દર્શન થાય છે — સાક્ષાત્કાર થાય છે. સુપ્રતિ ને મમાધિ અવગ્યામા તો વળી ખાસ કરીને ને સારી પેઠે થાય છે : તોપણ તેને ન ઓળખવાથી, એટલે કે 'આ બ્રહ્મ જ છે' અને 'સર્વ-સમર્થ, મોટામા મોટી વ્યક્તિ, જેને મેળવ્યા પછી મેળવવાનું કંઈ બાકી રહેતું નથી, જન્મ-મરણાદિક સર્વ અનર્થ (બન્ધ)નું નિર્વર્તક એ બ્રહ્મ છે, એ મતસ્વરૂપ તેમ મર્થસ્વરૂપરૂપ છે etc. etc.' એમ માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વક કહો કે યાત્રાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વક કહો, જ્યોત્કા ત્યો — જેમનું તેમ તેને ન જાણવાથી, તેની કિંમત — તેની કદર આપણે કરતા નથી અને તેથી જ આપણે દીન અને દુઃખી હાલતમા, મંતાપ — અનુતાપ — પશ્ચાત્તાપમા મદૈવ રહ્યા કરીએ છીએ. તુલસી-

યથા કરે છે, - આરે ! એ સકલ અગર એ જ્ઞતિરૂપી (એ)

દામણને જેમ હનુમાનજી મળ્યા અને યથાર્થ સ્વરૂપનું જ્ઞાન (મમજ્ઞ) આપી ભગવાન શ્રીગમચન્દ્ર - અયોદ્યાનિવાસીના દર્શન કરાવ્યા, પરમ યોગીશ્વર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રે જેમ અર્જુન તથા ઉદ્ધવને વેદાન્ત-જ્ઞાન - દ્વન્દ્વજ્ઞાન - આત્મજ્ઞાન આપી હૃદય-મુક્ત બનાવ્યા, નારદજીને, પોતે સામ (૬૪) કળા વિદ્યામા કુશળ દોષા છતાં પણ અનાત્મ-વિત્તવને ગણે, થયેન અનુતાપન - ચિત્તવિભૂવતતા, જેમ મનહુમારે 'ભૃગુવિદ્યા' (વ્યાપકબ્રહ્મ-વિદ્યા)ના ઉપદેશ વડે દૂર કરી નારદજીને પરમમનોષ પમાડ્યા, વમિદ્વજીએ જેમ ભગવાન શ્રીગમચન્દ્રને અનેક સુક્તિ-અનુભવ વડે બોધ કરી 'તૂલ્યો-ગિયનિ'ની ખરી પદ્ધતિ પડાની સ્વસ્વરૂપમ્થ કર્યા, તેમ આપણે પણ જો શ્રીમદ્ગુરુદેવનું નમસ્કાર્ય ગુરુમુખ થઈ આધન માધી વસ્તુતત્ત્વને બનાવત નાખીએ, તોજ આપણી કાર્યમિદ્ધિ થાય તેમ છે. લૌકિક (અનાત્મ) વસ્તુથી જે કાર્યમિદ્ધિ - ક્ષણપ્રાપ્તિ આપણને થાય છે, તે પણ અનુતા જ્ઞાન વિના - તે અનુને સ્વરૂપથી જાણ્યા વિના થતી નથી [નિધિ, દીનન્દિકની જેદ], ત્યારે તો અધ્યાત્મ (બ્રહ્મ - આત્મા) વસ્તુ વિષયે જ્ઞાનાર્થના - ક્ષણમિદ્ધિ મેળવરી, તે જ્ઞાન વિના - વસ્તુતત્ત્વનું ગમ્યસ્વ જાણ્યા વિના ન જ બને, એમા તો કહેવું જ ના ? લૌકિક-અનુ તો મધુગ દોસાથી ઇન્દ્રિયગોચર છે, તેથી ઇન્દ્રિયો વડે તેનું મદાણ થઈ શકે છે, ત્યારે અધ્યાત્મવસ્તુ તો કેવળ સૂક્ષ્મ છે, મધુગ નથી, તેથી ઇન્દ્રિય અગોચર છે અને તેથી જ ઇન્દ્રિયો વડે તેનું મદાણ થઈ શકે તેમ નથી, પરંતુ માત્ર એક બુદ્ધિ અને બુદ્ધિજાતિમદિન જ્ઞાન વડે જ તેનું મદાણ થઈ શકે તેમ છે. વળી એનું એ જ્ઞાન પણ અજ્ઞાન અને આધ્યક્ષને દૂર કરના પુરુષ જ છે. પછી તો નિ-સ્વરૂપમા સ્થિતિ કરી ગઈ છે તો, એ જ્ઞાન સદ્-શુદ્ધી મદાય અને મત્તવાઓ (વેદાન્તગ્રન્થો)ના વિચાર (શ્રવણ - મન-નિદિધ્યામન) સિદ્ધાય મગ્ને નહિ, અને વળી અન્તઃકરણની નુદતા - સ્ફુટિની સૂક્ષ્મતા - એકાગ્રતા વગર તે જ્ઞાન દરે નહિ. મારે જ કર્મ-ઉપાગના, શુદ્ધગેન, ઇન્દ્રિયબક્તિ, વેદાન્તના વિચાર વગેરે સ્વ-અનુભવ-કેવળ (ઉપરોક્ત) 'તૂલ્યો-ગિયનિ'નું તત્ત્વ શુદ્ધ-ઇદ્દકપાથી જો જણાય, તો જ મગ્ન મળાય - આનંદ અનુભવાય, અને ત્યારે જ મુક્તિ પનાય ॥ ૐ ॥

અહ્યાભ્યાસ પ્રણવાલંબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે. ૧૨૯

ગોપીઓની વચ્ચે - મંધિરચળે સ્થિત આત્મા - અહરૂપ કનૈયાનાં દર્શન દરેકને જ કુદરતીપણે પ્રતિક્ષણે થાય છે : તોપણ, જાણે, તેજ માણે, ન જાણે તેનું તો ગુ વળે ?

આ ઉપર, આ મ્યળે એક શકા યા પ્રશ્ન ઉઠે છે કે, 'એમ છે, ત્યારે તો અનાયાસેજ - વગર પુરુષાર્થે જ - વગર સાધને જ દરેકને આત્મપ્રાપ્તિ - બ્રહ્મપ્રાપ્તિ, આત્મસાક્ષાત્કાર - બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર થાય છે ને ? માટે સાધનની શી જરૂર ?' એનું સમાધાન યા ઉત્તર એ પ્રમાણે છે કે, 'સત્ય છે, આત્મા - બ્રહ્મ અકૃત્રિમવસ્તુ હોવાથી જ અને સર્વવ્યાપક તથા દરેકનું સ્વસ્વરૂપરૂપ હોવાથી જ કુદરતીરીતે નિત્યપ્રાપ્ત છે, તોપણ તેનું ન જાણુવારૂપ અજ્ઞાનનો દ્વંસ (નાશ) કરવાને જ્ઞાનની (૧. ૭. વૃત્તિજ્ઞાન 'અહં બ્રહ્માસમિ' એવા વૃત્તિ-જ્ઞાનની) અપેક્ષા રહે છે. [એ સર્વ વેદાન્ત-મિદ્ધાત છે.] તે જ્ઞાન શુદ્ધ અન્તઃકરણમા જ પ્રકટે છે અને તે અન્તઃકરણની ગુદ્ધિ માટે કર્મ-ઉપારાનારૂપ અનેક સાધનોની આવશ્યકતા છે એમ ન હોય તો, અર્થાત્ કે વગર સાધને જ - વગર પુરુષાર્થે જ, જેને-તેને, જ્યાં-ત્યાં, વસ્તુની પ્રાપ્તિ થતી હોય તો તમામ પુરુષાર્થ (સાધન)ની અને તત્પ્રતિપાદક શાસ્ત્રો (મન્થો)ની વ્યર્થતા નીવડશે.

જે કે પગ્મસિદ્ધાન્તમા, બ્રહ્મ - આત્મા (ત્રિકાલાબાધિત, અકૃત્રિમ, સર્વવ્યાપક, સર્વનું સ્વસ્વરૂપરૂપ, અખડકરસ દેશ-કાળ-વસ્તુપરિચ્છેદરહિત વગેરે ધર્મવાન હોવાથી) જેમ નિત્યપ્રાપ્તવસ્તુ છે, તેમ માયા પણ (બ્રહ્મથી તદ્દન વિપરીત ધર્મવાળી હોવાથી) નિત્ય નિવૃત્તવસ્તુ છે, એજ પ્રમાણે જ્ઞાન (૧. ૭ સામાન્યજ્ઞાન - રૂપિ માત્ર - મંવિત્ માત્ર) બ્રહ્મનું સ્વસ્વરૂપ હોવાથી, નિત્યપ્રાપ્ત જ છે, તેમ અજ્ઞાન, માયાનું સ્વસ્વરૂપ હોવાથી, નિત્યનિવૃત્ત જ છે અને એમ હોવાથી જ તમામ શ્રદ્ધા તેમજ ગદ્ય-શ્લોક જેવી સર્વ પણ ક્યા રહી ? કારણ કે તે સધળું માયાનું જ - અજ્ઞાનનું જ કાર્ય છે : વસ્તુતઃ એમ છે, તોપણ નિત્યપ્રાપ્તિની જ પ્રાપ્તિ અને નિત્યનિવૃત્તિની જ નિવૃત્તિ, માધનવડે કરવાની છે. એ પણ વેદાન્તસિદ્ધાન્ત જ છે.

સ્વામીશ્રી 'વિદ્યારણ્ય મુનિ'કૃત 'પંચદશી' - પ્રકરણ ૧૧ - શ્લોક ૭૭ થી ૮૪ મુધીમા ઉપલી બાજતનો જ નિર્ણય છે, તે એ છે કે :—

(આ બધી હકીકત વિશે યોગવાસિષ્ઠાદિક મન્દે પ્રસિદ્ધ પ્રમાણમૂળ છે.)

“નનુ તૂર્ણીસ્થિતૌ બ્રહ્માનન્દચેદ્ભાતિ લૌકિકાઃ ।

અલમાચરિતાયાં સ્યુઃ શાસ્ત્રેણ ગુરુણામ્ કિમ્ ॥”

અર્થ :—“નનુ” = શિષ્યની શંકા :—શિષ્ય શંકા કરે છે કે,

[હે ગુરુદેવ ! તમે કહો છો કે] તૂર્ણીસ્થિતિમા બ્રહ્માનંદ ભાસે છે,

તો એમ જો દોષ, ત્યારે તો લૌકિક (અજ્ઞાની) - આત્મમુખો

[પણ] અર્થિનાર્થ (કૃતાર્થ - રતકૃત્ય) [વગર સાધને જ] થાય છે !

[કારણ કે એ તૂર્ણીસ્થિતિ અને તેના ભાસતો બ્રહ્માનંદ કુદરતી

રીતે પ્રકટે જ પ્રાપ્ત છે]. [માટે] જાઅર્થી [અને] ગુરુથી

અર્થા (આ પરમાર્થ પ્રસંગે હમો મુમુક્ષુઓ માટે) શું ? (અર્થાત્

એ તૂર્ણીસ્થિતિ અને તેમા ભાસતો બ્રહ્માનંદ ત્યારે દરેકને સ્વ-

સ્વભાવસિદ્ધ જ છે, ત્યારે તે બ્રહ્માનંદ પ્રાપ્ત કરવા અને અનુભવમા

માટે હમો મુમુક્ષુને આ પરમાર્થ વિશે, ગુરુ-શાસ્ત્રરૂપ સાધનની

ઐટયે કે ગુરુશુશ્રૂષાદિ પૂર્વક ગુરુમુખદ્વારા શાસ્ત્રના અવશ્યુદિકરૂપ

સાધનની શી જરૂર ? ઐટયે એવા ગુરુ-શાસ્ત્રરૂપ સાધન વધા છે -

નાંદક છે.)”

શ્રીગુરુદેવ જવાબ આપે છે :—

“વાદં બ્રહેતિ વિદ્યુન્મેષ્ઠનાર્યાસ્તાયતૈય તે ।

ગુરુશાસ્ત્રે વિનામ્યન્તં ગમ્ભીરં બ્રહ્મ યેત્તિ ક્વઃ ॥”

અર્થ :—“કીક - ભવે ! [મહજ પ્રાપ્ત તૂર્ણીસ્થિતિમા

ભામનો અને અનુભવનો આવો આ જ ‘બ્રહ્માનંદ’] બ્રહ્મ

[છે], એમ જો જાણે, તો એટલાથી જ તેઓ કૃતાર્થ થાય (તેઓને

કૃતાર્થના થાય છે જ); [પરંતુ માથે માથે એ પણ ખડક જાગુજો

કે,] ગુરુ-શાસ્ત્ર વિના અત્યન્ત ગમ્ભીર (મન વાળીનું વિષયમૂલ

ન રોવાથી દુર્વિગ્રેય, વળી મર્વડી સર્વોન્નર મર્વાત્મરૂપ) બ્રહ્મને કેણુ

જાણે ? (અર્થાત્ ગુરુ શાસ્ત્રરૂપ સાધન વિના અત્યન્ત ગમ્ભીર

‘બ્રહ્મ જાણીય જણાવું નથી).”

આ નાજગી શિષ્ય બોલ્યો કે :—

“જાગામ્યહ ત્વદુક્ત્યાય કુતો મે ન કૃનાર્યતા ।”

અર્થ :—“[ગુરુ !] નમારા કહેવાયી હું આજે [બ્રહ્મા-

નંદને] આહું છું, [તો] મહારી કૃતાર્થના કેમ નથી ?”

એ જ મુજબ ઝંકારના દીર્ઘ ઉચ્ચાર વડે અને તેના જ સ્વાભાવિક અધીકિક પ્રભાવે કરી, મન નિર્મળ અને આત્માભિમુખ

ગુરુ ઉપહામપૂર્વકે ઉત્તર આપે છે કે —

“શૃણ્વન્ ત્વાદશો વૃત્તં પ્રાક્ષમન્યસ્ય કસ્યચિત્ ॥”

અર્થ :—“અહીં (આ સબધમા) ત્હાગ જેવા મધ્ય એક [પ્રોતાને] બુદ્ધિમાન (વિદ્વાન) માનનાર [પુરુષ]નું વૃત્તાન્ત માલગી”

“અતુર્યેદચિત્તે વેદમિતિ શૃણ્વન્નચોચત ।

વેદશ્રવણાર્થે વેદિ મે દીયતાં ધનમ્ ॥”

અર્થ :—“આ વેદ જાણનારને [ધણુ ધન] આપનામા આવશે, એવું [મધ્ય રાગનું વચન] સાલળી [એક બ્રાહ્મણે જાહેર] કહ્યું [કે], ‘વેદ આર [છે], એવું [હું] જાણુ છું, [મારું] મહેન ધન આપો’”

આ ઉપર શિષ્ય બોલ્યો કે —

“સંખ્યામેવૈષ જાનાતિ ન તુ વેદાનશેષત ।”

અર્થ :—“એ [બ્રાહ્મણ] મજ્યા માત્ર જ (એટલે કે વેદ આર છે, એમ મજ્યા માત્ર જ) જાણે છે, નહિ કે અરોરારીતે (મમ્મકરીતે) વેદાને (વેદાના અરૂપને).”

ગુરુ કહે છે કે —

“યદિ તર્હિ ત્વમન્યેષ નાશેષં બ્રહ્મ વેત્સિ હિ ॥”

અર્થ :—“જો એમ છે, ત્યારે તું પણ એવી રીતે અશેષપણે (સપૂર્ણપણે) બ્રહ્મને જાણતો નથી જ”

આ સાલળી શિષ્ય બોલી ઉઠ્યો કે —

“અલ્પઠૈકરસાનન્દે માયાતત્કાર્યવર્જિતે ।

અશેષત્વસશેષત્વવાર્તાવસર ષ્ઠ ષઃ ॥”

અર્થ :—“માયા અને તેના કાર્ય (જગત્-પ્રપચ)થી રહિત અખંડ એકગુણ (અગતાદિ બેદશન્ય) આનન્દરૂપ [બ્રહ્મને] વિશે અશેષત્વ-સશેષત્વ-વાર્તાનો અવસર જ (અવકાશ જ) કયા ?”

શિષ્યનું આવું કથન સાલળી ગુરુ શિષ્યને પૂછે છે કે —

“શબ્દાનેષ પઠસ્યાહો તેષામર્થં ચ પદ્યસિ ।”

અર્થ :—“[અખંડ એકરૂપ અદિતીય સન્નિધાનન્દરૂપ ઇત્યાદિ] શબ્દાને જ [શું તું] જાણે છે, કે તે (શબ્દો)ના અર્થને (અગતાદિબેદશન્યત્વાદિક અર્થને) પણ જુએ છે (જાણે છે)?”

થયુ કે તમામ મદ્ય અગર અનાત્મવિચારનો એક વખત તો નિરોધ જ થયો, પગી ખીન્ને મકલ્પ કે વિચાર હજી ઉદ્ભવ્યો નથી,

એમ વિદ્યુત્પ કરીને ગુરુ હવે શિષ્યને કહે છે કે :—

‘શબ્દપાઠેઽર્થવોધરતે સંપાદત્વેન શિષ્યતે ॥’

અર્થ :—“શબ્દોનો પાઠ કર્યા છતાં પણ [તેનો] અર્થબોધ તો મેં પાઠન કરાવેલો બાકી રહે છે. [એમ કહીને આવશેપત્ત (સરોત્ત)ને દેખાડ્યું. માટે યત્નરાત્રના ખજુ અરોપત્વાદિક થઈ છે.]”

વગી ગુરુ કહે છે કે :—

‘અર્થ વ્યાકરણાદ્યુદ્ધે સાક્ષાત્કારોઽવશિષ્યતે ।

રયાત્કૃતાર્થત્યધોર્વાપત્તાયદ્ગુરુમુપાસ્ત્ય મોઃ ॥’

અર્થ :—“વ્યાકરણાદિથી [તે શબ્દોનો] અર્થ જાણ્યા છતાં (તેનું પરોઽરાત્રન સંપાદન કર્યા છતાં), સાક્ષાત્કાર (મંશય-અસંભાવના વિષયજનભાવના વગેરે મનોદોષ દૂર કરીને અને તે માટે યત્ન, મનન-નિદિધ્યાનનપૂર્વક અપરોક્ષજ્ઞાન) બાકી રહે છે [માટે] કૃતાર્થત્વસુદ્ધિ [તપ્તને] થાય, ત્યાં લગી હે બાઈ ! [તું] ગુરુની ઉપાસના કર (ગુરુની મેના કર). [આ પ્રમાણે અર્થો અનુભવ (જાન્યોપત્ત)ને દેખાડ્યું. મનવળ કે જ્યારે કૃતાર્થત્વ સુદ્ધિ હોત્રા થાય, ત્યારે જ જ્ઞાનની સંપૂર્ણતા (અવધિ) મનની જ”

આ ઉપરથી પણ એજ મિદ્ધ થાય છે કે, વસ્તુ નિત્યપ્રાપ્ત છે, જ્ઞાપ સાધનની જરૂર છે

વગી માધનની વિશેષતા પણ છે : તે એ કે—

(દૃષ્ટાન્ત) — કાષ્ઠ માત્રમા અગ્નિતત્વ-અગ્નિ ગણ્યો છે,

તે અગ્નિનું સામાન્ય રૂપ છે એટલે કે તે ‘સામાન્ય અગ્નિ’ કહેવાય છે, એના ગુણ ગુણ સામાન્ય અગ્નિથી કુધાની નિગતિ કંઈ થતી નથી. માટે જ મુક્તર્થને કૃતાર્થતા યાને સંતોષસુદ્ધિ થતી નથી. પરંતુ મધ્યગ્નિ વડે એ જ અગ્નિને પ્રકટ કરવામા આવે છે, ત્યારે તે અગ્નિનું વિશિષ્ટ રૂપ યાને ‘વિશેષ અગ્નિ’ કહેવાય છે તે વખતે તેમા સંપ્રદાય ગાધી સારી પેટે જમી-ઢરી કુવાવુઝ માણુઝ કુધાની પીગમાધી કુપ્ત થાય છે અને આખરે બમ આનન્દ ! આનન્દ ! ! અનુભવી રહે છે.

અગર તો હંકારનો ખીજો ઉચ્ચાર હજી કર્યો નથી, ત્યાં સુધીમાં, દરમ્યાન એક ક્ષણભર પણ ચિત્ત અચિત્ત ગહે છે - મન અમન ગહે

(દાષ્ટાન્ત—સિદ્ધાન્ત) - એ જ પ્રમાણે સર્વત્ર સર્વમા - ચરા ચરમા બ્રહ્મતત્ત્વ - બ્રહ્મતૈત્તન્ય વ્યાપી રહેલું છે, તે બ્રહ્મનું સામાન્ય રૂપ છે એટલે કે તે 'સામાન્ય (સમાન) તૈત્તન્ય' કહેવાય છે વળી 'સત્ય જ્ઞાનમનન્ટં બ્રહ્મ' એ શ્રુતિ પ્રમાણે એ બ્રહ્મ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે અને તે જ્ઞાન 'સામાન્ય જ્ઞાન' કહેવાય છે સર્વ વસ્તુમા જે જ્ઞાનમાત્ર (રૂપિ - મયિત્ - જ્ઞાતિત્તમાત્ર) છે, તે 'સામાન્ય જ્ઞાન'નું સ્વરૂપ છે તો, એવા 'સામાન્ય જ્ઞાન'થી બન્ધની નિવૃત્તિ ઓછી થતી નથી કારણ કે 'સામાન્ય જ્ઞાન' તો સ્વપ્રકાશરૂપ, સર્વનું અધિધાનરૂપ અને એમ હોવાથી જ અવિરોધી વસ્તુ છે એટલે જ બન્ધ-નિવૃત્તિને માટે 'વિશેષ જ્ઞાન'ની જરૂર છે બુદ્ધિવૃત્તિ-યામિ - બુદ્ધિવૃત્તિનિપયત્વ કરીને એટલે કે 'અહં બ્રહ્માસ્મિ' - 'અહમસ્મિ' એમ અત્ કરણની અહવૃત્તિ - અહપ્રત્યય કરીને અર્થાત્ 'હું છું' - 'સૌહમ' - 'સર્વગત-સર્વાધિધાન-સર્વવ્યાપક-સમ્યક્જ્ઞાનદર-રૂપ-સર્વજ-પરોક્ષત્વધર્મવિશિષ્ટ' જે તત્ત્વદનાચ્ચાર્ય બ્રહ્મ છે, તે હું છું', મતમબ્ધ કે 'ગોટામા ગોટી વ્યક્તિરૂપ જે બ્રહ્મ છે, તે હું જ છું' એમ અહ પછાએ કરીને જે જાણવું તે જ 'વિશેષજ્ઞાન' છે એને જ 'અપરોક્ષજ્ઞાન' કહે છે અને 'સાક્ષાત્કાર' ('આત્મ-સાક્ષાત્કાર' - 'બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર') પણ એનું જ નામ એ 'વિશેષ જ્ઞાન' કે 'અપરોક્ષજ્ઞાન' વડે જ અજ્ઞાનનો ખરો (નાશ) થાય છે, આવરણનો ભંગ થાય છે અને માયા તથા માયાના કાર્યરૂપ સમગ્ર જગત્ત્રયનો સમ્યક્ બાધ (મિથ્યાત્વનિઅય) થાય છે તેથી જ જન્મ-મરણરૂપ મર્વ અનર્થની એટલે કે બન્ધની નિવૃત્તિ અને પરમાનન્દની પ્રાપ્તિરૂપ 'મુક્તિ' મિલ્લ થાય છે પછી તો 'કૃતાર્થત્વબુદ્ધિ' અને 'નિઃકલ્પ તૃપ્તિ' થઈ આનન્દ! આનન્દ! ' પરમાનન્દ! ' પ્રવર્તી ગહે છે

પગલું આજુ જ્ઞાન ગુરુ-શાસ્ત્રની મદદ મિત્તય મને નહિ - અત્ કરણમા પ્રકટે નહિ તે માટે પ્રથમ તો કર્મ (શાસ્ત્રવિદિત પોતપોતાના વર્ણાશ્રમના ધર્મો) - ઉપામના (મણુ-નિર્ગુણુ ધ્યાન) વડે ચિત્તશુદ્ધિરૂપ અધિકાર મેળવવો - લાયકાત મેળવવી, ત્યાં પછી

છે, અને એમ હોવાથી જ બસ એક શાત આત્મસ્વરૂપ ત્યાં ઝળકી રહ્યું છે - ઝળકણી રહ્યું છે તો આ રીતે એક ક્ષણ પણ સાધકની

અભ્યોત્થિય - અહાનિષ્ટ સદ્ગુરુને યરણે જઈ, તેમની સેવા-શુભપાદિ વડે પ્રસન્નતા અને પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરી, ગુરુશુભદ્વારા મહાવાક્યના ઉપદેશગ્રહણપૂર્વક શ્રવણ-મનન-નિદિધ્યાસનરૂપ 'વિચાર'થી અજ્ઞાન, સંસાર, અર્થભાવના, વિપરીતભાવનાદિ અન્તઃકરણના દોષ દૂર કરી 'દૃઢસાક્ષાત્કાર'વાળા થઈ 'જીવન્મુક્તિ' અને પછી 'વિદેહમુક્તિ' મેળવવી. ॥ ૭૩ ॥

આથી સાધનની આવશ્યકતા તથા વિશેષતા સાબીત થઈ.

એમ છતાંય કથુલ છે કે, કાટા વડે કાટો કાઢ્યા પછી બંને કાટાને ફેંકી દેવામાં આવે છે; તેમ અજ્ઞાન ('જીવોડહમ્') રૂપ કાટાને જ્ઞાન ('શિવોડહમ્') રૂપ કાટા વડે કાઢ્યા પછી એટલે કે જ્ઞાનથી અજ્ઞાનનો ધ્વસ (નાશ) કર્યો પછી - ('જીવોડહમ્') આ અજ્ઞાનવૃત્તિને ('શિવોડહમ્') આ જ્ઞાનવૃત્તિ વડે હઠાવ્યા પછી, 'જીવોડહમ્' રૂપ અજ્ઞાન તથા 'શિવોડહમ્' રૂપ જ્ઞાન (વૃત્તિજ્ઞાન - 'વિશેષજ્ઞાન'), એ બંનેનો પરિત્યાગ કરી, વિજ્ઞાન (સતિ માત્ર - 'સામાન્યજ્ઞાન')માં જ્ઞાની આખરે વિરમે છે. ભગવાન શંકરાચાર્ય પણ કહે છે :—

“અજ્ઞાનકલુષં જીર્ણં જ્ઞાનાભ્યાસાદ્વિનિર્મલમ્ ।

કૃત્વા જ્ઞાને સ્થયં નરયેજ્જલં કતકરેણુવત્ ॥ ”

[ઈતિ 'આત્મરોધઃ' શ્લોક : ૬]

અર્થ :— “જેમ કતકરેણુ (નિર્મળા ખુટી-ફટકડી) મેલા જળને સાફ કરીને પોતે પણ લય પામે છે - અદૃશ્ય થાય છે, તેમ જ્ઞાનાભ્યાસ વડે જીવના અજ્ઞાનરૂપ મેલને કાપી, સારી રીતે જીવને નિર્મળ કરી, જ્ઞાન પોતે પણ નાશ પામે છે. ”

[હવિ આત્મબોધ, શ્લોક ૫]

તે પછી શી અવસ્થા થાય છે, તે પણ આચાર્ય ભગવાન કહે છે કે :—

“મર્દ્યાહં ચિદેવાહમેવં યાપિ ન ચિન્ત્યતે ।

ચિન્માત્રેણંવ યસ્તિષ્ઠેદ્દિવેદો મુક્ત યથ સઃ ॥

યસ્ય પ્રપચમાનં ન બ્રહ્માકારમપીહ ન ।

અતીતાતીતભાવો યો ચિદેદો મુક્ત યથ સઃ ॥ ”

[ઈતિ 'સર્વવેદાન્તસિદ્ધાન્તચારસંગ્રહઃ' શ્લોક ૧૮૩ - ૧૮૪.]

ચિત્તવૃત્તિ ટકી રહે છે - એક ક્ષણ પણ સાધકને ધ્યાન લાગી જાય છે અને તેથી એક ક્ષણભર પણ તેને આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. પરંતુ એવો ખ્યાલ - એવું ભાન તો શુદ્ધાન્ત કરણવાળા અંતર્મુખ

અર્થ :- “ ‘હું બ્રહ્મ જ છું ’, ‘હું ચિત્સ્વરૂપ (જ્ઞાનસ્વરૂપ) જ છું ’ એવું પણ [જે] ચિન્તન કરતા નથી, [પણ] ચિન્માત્ર (કેવળ ચૈતન્યસ્વરૂપ) રૂપે જ (અર્થાત્ ‘અહમસ્મિ’ સ્ફુરણગ્રહિત - ‘વિશેષજ્ઞાન’ગ્રહિત, ‘સામાન્યજ્ઞાન’મા કેવળ ચિત્સ્વરૂપે) જે અવસ્થાન કરે છે, તે જ વિદેહમુક્ત [છે] જેને પ્રપચનું ભાન (એટલે કે અનાત્મભાન - અજ્ઞાનનું ભાન) નથી, [તેમ જ] બ્રહ્માકાર [વૃત્તિ] પણ (અર્થાત્ ‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’ એવી બ્રહ્માકાર વૃત્તિરૂપ જ્ઞાન - ‘વિશેષજ્ઞાન’ પણ) અહીં નથી, [પણ] અતીતાતીતભાવવાળા (અર્થાત્ ‘અતીત’ કહેતા ‘ત્યાગ’, તેનો પણ ‘અતીતભાવ’ કહેતા ‘ત્યાગભાવ’ મતવળ કે ત્યાગનો પણ ત્યાગભાવ એટલે કે અજ્ઞાનના ત્યાગરૂપ જે જ્ઞાન, તેનો પણ ત્યાગ એમ કહેતા વિજ્ઞાનભાવવાળા - ‘સામાન્ય જ્ઞાન’વાળા - ખીચ કુચ સ્ફુરણગ્રહિતપણે કેવળ સ્વસ્વરૂપસ્થ) જે [છે], તેજ વિદેહમુક્ત [છે] ” [ઇતિ ‘સર્વવેદાન્તસિદ્ધાન્તસારસંગ્રહ’, ‘લોક ૯૮૩-૯૮૪]

ભગવાન્ શીશકરે શ્રીવશિષ્ઠ મુનિ પ્રત્યે (‘શ્રીયોગવાસિષ્ઠ મહા રામાયણ’મા) એવા ‘સામાન્યજ્ઞાન’વાળાનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે :

“ દર્શનાદર્શને દિત્વા સ્વયં વેવલરૂપત ।

યસ્તિષ્ઠતિ સ તુ બ્રહ્મન્બ્રહ્મ ન બ્રહ્મચિત્સ્વયમ્ ॥ ”

અર્થ :- “ દર્શન અને અદર્શન, એટલે કે દર્શન કહેતા ‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’ - ‘હું બ્રહ્મ છું’, ‘બ્રહ્મ જાનામિ’ - ‘બ્રહ્મને જાણુ છું’ એ પ્રકારનું જ્ઞાન (‘વિશેષ જ્ઞાન’) અને અદર્શન કહેતા ‘નાહં બ્રહ્માસ્મિ’ - ‘હું બ્રહ્મ નથી’, ‘બ્રહ્મ ન જાનામિ’ ‘બ્રહ્મને જાણુતો નથી’ એ પ્રકારનું અજ્ઞાન, એ બંનેનો (બંને વ્યવહારનો) પરિત્યાગ કરીને પોતે કેવળરૂપથી યાને અદ્વિતીય ચૈતન્યમાત્રરૂપથી (૧૦ સામાન્યજ્ઞાનથી) જે અવધ્યાન કરે છે, તે તો, હે બ્રહ્મન્ (હે વશિષ્ઠ !) પોતે [માક્ષાત્] બ્રહ્મ જ છે, નહિ કે [ક્રૂરા] બ્રહ્મનિત્ (બ્રહ્મવેત્તા - બ્રહ્મને જાણનાર). [શ્રુતિ કહે છે કે, ‘બ્રહ્મચિદ્બ્રહ્મૈવ મયતિ’ - ‘બ્રહ્મને જાણનાર બ્રહ્મ જ થાય છે’] ”

અભ્યાસીને જ થાય છે, મલિનચિત્ત બહિર્મુખ અભ્યાસીને તો તે ક્યાથી ?] પરંતુ ‘બાલ્યુ, જ્યાં દોને કડાકૂટ ’ એમ દટાળીને, વળી બે-ચાર વાર જ (ઉપની રીતે) અભ્યાસ કરતા, એટલે કે ‘ઓ...મ્ .. (ટકી રહેવું), ઓ...મ્...(ટકી રહેવું), ઓ...મ્...(ટકી રહેવું)’ એ રીતે અભ્યાસ બે-ચાર વાર જ કર્યો કે ‘બસ હવે, બહુ થયું, આત્મા સુની - આટલા કાળ પર્યંત અભ્યાસ કર્યો, તો પણ હજી યોગ (ચિત્તવૃત્તિનો નિરાધ) મિલ્લ ન થયો, માટે હવે બહુ કષ્ટ કરવાનું શુ લાભ ? ’ એમ અનુતાપ - સતાપરૂપ નિર્વેદ (વૈગમ્ય - ઉપરામ) પામીને, અધવચ જ એકદમ મૂકી ન દેતા, આધક ને [પેલી ટીટાડીની પેરે] ઉદ્દેગગ્રહિત (ખેદગ્રહિત) અને અધ્યવસાયયુક્ત (નિશ્ચયાત્મક - દૃઢપ્રતિજ્ઞાવાળી) બુદ્ધિ વડે, શ્રદ્ધા-ભક્તિ સહ, નિરતર અને હીર્વકાળ પર્યંત ઉપરોક્ત અભ્યાસ ચાલુ રાખે, તો ભીંત ઉપર અનેક વાર પગડા ખાવાથી - ભીંત નેડે અનેકવાર અથડાવાથી પેચો મીથુનો ગોગો ગરમ થઈ જેમ ઝોગળે છે, અને આખરે ભીંત પર ચ્હોટી જાય છે, તેમ આ મન પણ, આત્મા - બ્રહ્મ ઉપર વારવાર પગડા ખાવાથી - આત્મા - બ્રહ્મ નેડે વારવાર અથડાવાથી એટલે કે આત્મા - બ્રહ્મનો સ્પર્શ થવાથી, શુદ્ધ અને સુદૃઢ (અતર્કુષ્ણ) થાય છે અને કાગે કરીને આત્મા-કારાકારિત - બ્રહ્માકારાકારિત (તદ્વપ - તન્મય) થઈ રહે છે બસ એજ મીથુના ગોળારૂપી મનનું - ચિત્તવૃત્તિનું, ભીંતરૂપ આત્મા - બ્રહ્મ પર ચ્હોટી જવું એટલે ટકવું, તે છે ”

ૐ ! ૐ !! ૐ !!!

— x x ૐ x x —

આથી ‘ સામાન્યજ્ઞાન ’ની પણ મદદતા સામીત કે કષ્ટન થાય છે તો એ વિષે એવું સમજવાનું કે જેને મોક્ષ મેળવવો છે, તેવા (મુમુક્ષુ)ને તો બધની યાને અજાનની નિષ્ણતિ અર્થે ‘વિશેષજ્ઞાન’ની મદદતા છે. બધારે મુક્ત (મોક્ષપ્રાપ્ત - રાની)ને તો જીવ-મુક્તિની પરમ અવધિ યાને વિદેહમુક્તિની પ્રાપ્તિ અર્થે ‘સામાન્યજ્ઞાન’ની જ મદદતા છે. [ઉપરનો શ્લોક પચદશી-દ્વૈતવિવેક-પ્રકરણ ૪મા પણ છે (શ્લોક ૬૮ એ)]

ૐ ! ૐ !! ૐ !!!

(॥ લક્ષ્ય-વેધ ॥)

(૪) “પ્રણવો ધનુઃ શરો હ્યાત્મા બ્રહ્મ તલ્લક્ષ્યમુચ્યતે ।

અપ્રમત્તેન વેદ્ધવ્યં શરવત્તન્મયો ભવેત્ ॥”

[ઇતિ મુખ્યોપનિષત્, મુખ્યક ૧, સંહ ૨, મંત્ર ૪.]

અર્થ :—“ પ્રણવ (ઝંકાર) ધનુષ્ય [છે], આત્મા (શ્વ - ચિત્તવૃત્તિ) જ શર (બાણ) [છે], [અને] બ્રહ્મ તેનું (ઉપરોક્ત તે આત્મારૂપ શરનું) લક્ષ્ય કહેવાય છે. [તે બ્રહ્મરૂપ લક્ષ્ય] પ્રમાદરહિત [ચિત્તવાળા પુરુષ] થી વિંધવા ચોગ્ય છે (એટલે કે, વેધાય છે), [બાદ - વેધ્યા પછી] શરની પેઠે [અધિકારીએ - અભ્યાસીએ - સાધકે] તન્મય થવું. ” [ઇતિ મુખ્યોપનિષત્, મુખ્યક ૧, પંડ ૨, મંત્ર ૪.]

ભાવાર્થ અને રહસ્ય :—

ધનુષ્ય જેમ બાણને ગતિ આપવાનું સાધન છે અને ગતિ આપે છે, તેમ ઝંકારી ધનુષ્ય શ્વઆત્માની ચિત્તવૃત્તિરૂપ બાણને ગતિ આપવાનું સાધન છે અને ગતિ આપે છે બાણ જેમ ધનુષ્યમાથી છૂટીને લક્ષ્યને વેધે છે અને તતપશ્ચાત્ લક્ષ્યમાં ગુમ થઇ જાય છે — એકમેક થઇ જાય છે — લક્ષ્યની સાથે એકરૂપતાને — એકાકારતાને પામે છે, તેમ શ્વઆત્માની બાણરૂપી ચિત્તવૃત્તિ ધનુષ્યરૂપ ઝંકારથી — ઝંકારના (‘ઓ.....મ્.....’ એવા) દીર્ઘ ઉચ્ચારથી છૂટીને એટલે કે ગતિ પામીને — ઉત્થાન પામીને લક્ષ્ય બ્રહ્મને વિંધે છે, એટલે કે, સ્પર્શે છે — લક્ષ્ય બ્રહ્મમાં જઇ પહોંચે છે — લક્ષ્ય બ્રહ્મના પ્રદેશમાં પ્રવેશે છે — બ્રહ્મના વાતાવરણમાં ભળે છે [અરે ! ચિત્તવૃત્તિરૂપી બાણક ઝંકારરૂપી વ્હાલથી ઢોડી જઇ બ્રહ્મરૂપી માતાના બોળામાં ભેસે છે ! — અગર તો ચિત્તવૃત્તિરૂપી ગાંધી, ઝંકારરૂપી — ઝંકારના દીર્ઘ ઉચ્ચારરૂપી મોરલીના નાદથી — ખંસીનાદથી — વેણુનાદથી ખેંચાઈ — તણાઈ, શ્વાસભેર ઢોડી જઇ, બ્રહ્મરૂપી શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર — નટવરરાય — શ્યામમુંદર — કુંજવિહારી — કનૈયાલાલને અંગાઅંગ ભેડે છે — આલિંગે છે..... !! — અથવા તો ચિત્તવૃત્તિરૂપી આશિકરાજ, ઝંકારરૂપી — ઝંકારના દીર્ઘ ઉચ્ચારરૂપી પ્યાલીના

પાનદી ચક્રચૂર ચઢ, અઘરૂપી માશૂક-સનમસરકાર-
ટિલ્લાગ-ચાર પર ઢળી પડે છે..... !!!] અને સાર બાદ
પદ્મ સાથે તન્મય થાય છે, એટલે કે, દેહાદિ અનાત્મવૃત્તિ - વિઘ્ન-
તીવ્રવૃત્તિના નિરાસ (તિરસ્કાર) વડે વૃત્તિ અઘાતારાકારિત થાય છે
અને અને તમ યમ ટપી રહે છે. [બસ, બાણે આશિક સન-
મની સોડમાં લપાઈ જાય છે ! બસ, તે વખતે આશિક
માશૂકમાં સમાઈ જાય છે ને આશક-માશૂક એક બની
માશૂક માત્ર જ અવશિષ્ટ રહે છે !!]

ૐ '..... ૐ ' '..... ૐ !!!

પરંતુ ધ્યાનમાં રાખવાનું કે, મૂળ મંત્રમાં “ અગ્રમસેન વૈદ્ય-
વ્યમ..... ” એવું વાક્ય છે : તેથી એમ ગમજવાનું કે, બાહ્ય
વિધ્યોની ઉપયોગિયતા થયેલ તૃપ્ત્યાક્રમ પ્રમાદરહિત, આ લોકના
‘ સદ્-ચરણ-વનિતા ’ વગેરે દષ્ટ ભોગોથી તથા પરલોકના એટલે કે
સ્વર્ગ-અઘાદિ લોકના ‘ નદનવનઅમણુ-અમૃતપાન-અપ્સરામિલન-
વિમાનારાહણુ ’ વગેરે આનુશ્રવિક એટલે કે શાસ્ત્ર અને આત્મ-
વાક્યોથી સાબળેલ ભોગોથી સમ્યક્ વિગ્રહ, નિતેન્દ્રિય અને એકા-
ગ્રચિત્ત, - એવા પુરપટી જ ઉપરોક્ત લક્ષ્ય અઘ વિધાય છે તેમજ
તેમાં તન્મય થવાય છે. મતલબ કે, લક્ષ્ય અઘ વિધવું અને તેમાં
તાન્મય થવું, - એ ઉપરોક્ત પ્રમાદરહિત યોગ્યતાવાળા અધિકારીનું
જ કામ. માટે સાધકે પ્રમાદરહિત યમ યોગ્યતા મેળવવી જોઈએ :
તો જ - ત્યારે જ લક્ષ્ય અઘ વિધાય અને તન્મય થવાય.

વારંવાર સાધક રહી શ્રદ્ધા-ભક્તિ સાથે ખૂબ ઉમંગપૂર્વક
અને વળી દીર્ઘકાળ પર્યંત, નિરંતરના અભ્યાસખળથી પણ (ઉપ-
રોક્ત) પ્રમાદરહિત યમ શકાય તેમ છે.

ઉપરના મૂળ મંત્રથી ધ્વનિત થતો - નીકળતો રહુસ્થાધક
અને મંત્રમાં નિર્દેશ કરેલ અભ્યાસની રીત એ પ્રમાણે સમજ-
વાની છે કે : —

ઉપનિષદ્ધી - ઉપનિષદ્ધના વિચારથી [જિજ્ઞાસુને - મુમુક્ષુને]
ઉપન થયેલ પ્રણવ (ઝંકાર) નું ચાત્તાત્મ્યજ્ઞાન, - એ જાણે
‘ ધનુર્ઘડણુ ’ (ધનુષ્યનું લેવું - ઉડાવવું) છે. ધ્યાન કરવાવાળા (પુરુષ -
સાધક) ની પ્રણવ (ઝં) દ્વારા અઘધ્યાન-પ્રવૃત્તિ, - એ ધનુષ્યમાં
‘ શરમંધાન ’ જેવું છે. ધ્યાનાભ્યાસ, - એ ‘ ધનુષ્યનું આયમન ’

કહેતા ધનુષ્યનું ‘આકર્ષણ’ (એન્ચનું) છે. [ઝકારના ઉચ્ચાર, — એ ‘ધનુષ્યનો ટંકાર’ અને વૃત્તિનું ઉત્થાન થવું એટલે કે માત્ત્વિક થઈ વૃત્તિનું અભાકાર થવાને યોગ્યતાવાળું થવું, — એ ‘બાણનું છટવું’ છે.] સમાધિ, — એ ‘લક્ષ્યવેધ’ (લક્ષ્યને વિંધવું) અને તત્પ્રકાર — ત્યાર બાદ તન્મયતા, — એ ‘દેહાલિમાનનો પુનઃ અનુદય’ (ઉદય ન થવો, તે) છે. [અત્ર — ઉપર નિર્દેશ કરેલ ‘સમાધિ’, — તે ‘સચિકલ્પ સમાધિ’ અને ‘તન્મયતા’, — તે ‘નિચિકલ્પ સમાધિ’ સમજવાની છે.]

બાણને બરાબર તીક્ષ્ણ ધારવાળું ન હોય, તો લક્ષ્યને ફીક ફીક વિંધી શકે નહિ; તો, તે માટે બાણને સરાયુ ઉપર ચડાવી ઘસીને બરાબર તીક્ષ્ણ અણીવાળું બનાવવું જોઈએ. એજ પ્રમાણે ચિત્તવૃત્તિથી બાણને ઉપાસનાથી મગણ પર ચડાવી તીક્ષ્ણ અણીવાળું બનાવવું જોઈએ, તો જ તે અભરથી લક્ષ્યને વિંધી શકે. મતલબ કે, લક્ષ્યવેધની યોગ્યતા માત્ર ખૂબ ઉપામના એટલે કે નિરંતર ધ્યાનનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ; તેથી કરીને ચિત્તવૃત્તિ મંદકૃત એટલે કે મૂઢમ માને સાત્ત્વિક થાય છે અને કાળે કરીને અભર — અભાકાર બની જાય છે.

મૂળ મંત્રમાં ‘ધનુષ્ય-બાણ’ની કલ્પના કરી છે — ૩૫૬ કર્તુ છે, એથી એમ અનુમાન થાય છે — એમ અમગ્નય છે, કે વેદના કાળમાં ‘ધનુર્વિદ્યા’ મુખ્ય ને શ્રેષ્ઠ તરીકે ગણાતી હશે. આના પહેલાના મંત્રમાં “ ધનુર્ગૃહીત્વૌપનિષદં મહાન્નમ્..... ” — “ ઔપનિષદ્ (ઉપનિષદ્ પ્રતિપાદિત — ઉપનિષદોમાં પ્રસિદ્ધ) મહાન્ન [એવું પ્રણવરૂપ] ધનુષ્ય લઇને..... ” એમ ધનુષ્યને ‘ઔપનિષદં મહાન્નમ્’ એવા વિશેષણથી નિર્દેશ્યુ છે, આથી એકાદ જ માણસ પડે છે કે, પ્રાચીનકાળમાં એટલે કે વેદના કાળમાં — ઉપનિષદના વખતમાં વૈદિક પદ્ધતિએ અને ઋષિપ્રણાલિકાએ યજ્ઞવિદ્યામાં શ્રેષ્ઠ એક ‘ધનુર્વિદ્યા’જ હતી : તેથી જ ઋષિલોકો ક્ષત્રિય-બ્રાહ્મણને ઘણા પ્રેમથી તે શીખવતા હતા અને સુદ્ધાદિકમાં પણ ધનુષ્ય-બાણનો વાપર તે વખતે વધુ થતો હતો; એવું જુના ઇતિહાસોથી જણાય છે. [જ્યારે આધુનિક કાળમાં તો બંદુક-તોપનોજ ઉપયોગ લડતાદિકમાં મુખ્યપણે થાય છે.] વળી નિશાન તાકવામાં, લક્ષ્ય વિંધવામાં ધનુષ્ય-બાણ જ શ્રેષ્ઠ છે; તેથી જ, અભરથી લક્ષ્ય વિંધ-

બ્રહ્માજ્ઞાસ પ્રણવાલંબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે. ૧૪૧

રાગ્નુ દૃષ્ટાંત છે કે - એક વખત 'દશમ્ય રાગ' શિક્ષક ડગ્લા સાહેબ આચાર્ય જ્ઞાણપાસે એક ઝાડ પર જઈ બેઠા લગભગ

ત્રિપુટી ['જ્ઞાતા' એટલે જાણનાર - જાણવાવાળી વ્યક્તિ જીવાત્મા - ચિદાત્મા, 'જ્ઞેય' એટલે જાણવા યોગ્ય વસ્તુ બ્રહ્મ - કૂટસ્થ-સાક્ષી-આત્મા, અને 'જ્ઞાન' એટલે 'અહં બ્રહ્માસ્મિ' રૂપ જ્ઞાન - બોધ - જાણ - જાણવું - Knowledge અર્થાત્ 'અહં બ્રહ્માસ્મિ' એવી જ્ઞાન-પરિણામરૂપ જ્ઞાન કરણશક્તિ નિગોળ જ્ઞાન-વિષયપ્રધાન અગર મુખ્યત્વે કરીને 'જ્ઞેયબ્રહ્મ' પ્રતિપાદક વેદાન્તશાસ્ત્ર (જ્ઞાનાધિકારી - ઉત્તમાધિકારી માટે) હોવાથી એ વેદાન્તવિષયક ત્રિપુટી છે, ત્યારે ધ્યાન-વિષયપ્રધાન અગર મુખ્યત્વે કરીને 'ધ્યેયબ્રહ્મ' પ્રતિપાદક યોગ કે ઉપાસનાશાસ્ત્ર (ઉપાસના-ધ્યાનાધિકારી - મધ્યમાધિકારી માટે) હોવાથી, તદ્વિષયક ત્રિપુટી 'ધ્યાતા-ધ્યેય-ધ્યાન' છે અને તેના ખુલાસો એ પ્રમાણે છે કે, 'ધ્યાતા' એટલે ધ્યાન કરનાર - ધ્યાન કરાવવાળી વ્યક્તિ ત્રી પોતે, 'ધ્યેય' એટલે ધ્યાનવાયોગ્ય વસ્તુ પરમાત્મા - બ્રહ્મ - કૂટસ્થ-સાક્ષી-આત્મા (સોપાધિક અગર નિરુપાધિક ચૈતન્ય, પણ 'ધ્યેયબ્રહ્મ', એટલે જે 'જ્ઞેયબ્રહ્મ'ની અપેક્ષાએ એક કક્ષા ઉતરતું, જે કે પરમાર્થતઃ તેણે કદાપણ નથી, તે પણ વ્યવહારિક સત્તાએ કરીને તેણે મિદ્ધ છે), અને 'ધ્યાન' એટલે ધ્યેય વસ્તુ વિશે અતરાયરહિત - અવધાનરહિત અત કંચુશક્તિના પ્રવાહરૂપ ક્રિયા-પરિણામરૂપ અત કંચુશક્તિવિશેષ, એ જ પ્રમાણે 'ઉપાસન-ઉપાસ્ય-ઉપાસના', 'પ્રમાતા-પ્રમેય-પ્રમાણ' વગેરે ત્રિપુટી]ના જ્ઞાનસહિત અદ્વિતીય બ્રહ્મ વિશે અત કંચુની શક્તિની સ્થિતિ, 'સવિકલ્પ સમાધિ' કહેવાય છે તે 'સવિકલ્પ સમાધિ' વળી બે પ્રકારની છે એક 'શબ્દાનુવિદ્ધ' અને બીજી 'શબ્દાનુવિદ્ધ'

'અહં બ્રહ્માસ્મિ' - 'શિષોઽહમ' - 'સોઽહમ' - 'ઓમ્' ('ઝ') ઇત્યાદિ શબ્દો કરીને અનુવિદ્ધ કહેતા સહિત હોય, ત્યારે તે (સ્થિતિ) 'શબ્દાનુવિદ્ધ સવિકલ્પ સમાધિ' કહેવાય

[" અસંગ. સચ્ચિદાનન્દ સ્વપ્રમો દ્વૈતવર્જિત ।

અસ્મીતિ શબ્દવિદ્વોઽયં સચિકલ્પસમાહિતઃ ॥ "

(ઇતિ શ્રીમદ્ધકરાચાર્ય - 'શાક્યમુણી' - સ્કો ૨૫)

આર પાગના 'અવણુ' તુણું લઇ પોતાના (વૃદ્ધ ને અંધ) મા-

અર્થ :— “અમગ - સચ્ચિદાનન્દ - સ્વપ્રકાશ - દ્વૈતવર્જિત હું છું”, - જેમ આ ‘શબ્દાનુવિદ્ધ સચિકલ્પ સમાધિ’ [છે] ” (ધનિ શ્રીમત્ શકરાચાર્ય - ‘વાક્યસુધા’ - શ્લો. ૨૫)] અને ત્યારે તેના (ઉપરોક્ત) શબ્દથી રહિત થઇને ‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’ એવી જ્ઞાતિમાનથી રહે - અવસ્થાન કરે ત્યારે તે (સ્થિતિ) ‘શબ્દાનુવિદ્ધ સચિકલ્પ સમાધિ’ કહેવાય છે.

ત્રિપુટીભાન રહિત અખડ બ્રહ્મકારે અંત દરણુજ્ઞાતિની સ્થિતિ, તે ‘નિર્વિકલ્પ સમાધિ’ કહેવાય છે.

એ પ્રમાણે ‘સચિકલ્પ’ અને ‘નિર્વિકલ્પ’ના બેદથી સમાધિ બે પ્રકારની છે. તેમાં ‘સચિકલ્પ સમાધિ’ સાધન અને ‘નિર્વિકલ્પ સમાધિ’ ફળરૂપ છે. સાધનરૂપ જે ‘સચિકલ્પ સમાધિ’ છે, તેને વિષે જો કે ત્રિપુટીરૂપ દ્વૈત પ્રતીત થાય છે, તોપણ તે દ્વૈત બ્રહ્મરૂપ કરીને જ પ્રતીત થાય છે, જેમકે મૃત્તિકાના વિકારરૂપ ઘટાદિકને મૃત્તિકારૂપ જાણ્યા પછી પણ વિવેકાને તે (મૃત્તિકાવિકાર) ઘટાદિક પ્રતીત તો થાય છે, પણ મૃત્તિકારૂપ જ - મૃત્તિકારૂપથી જ પ્રતીત થાય છે, તેમ ‘સચિક’પ સમાધિ’માં ત્રિપુટીદ્વૈત બ્રહ્મરૂપ જ - બ્રહ્મરૂપથી જ પ્રતીત થાય છે. ‘નિર્વિકલ્પ સમાધિ’માં પણ ‘સચિક’પ સમાધિ’ની પેઠે ત્રિપુટીરૂપદ્વૈત વિચ્છેદન તો હોય છે, પણ તે (ત્રિપુટીદ્વૈત)ની પ્રતીતિ થતી નથી. જેમ પાણીમાં મીઠું (Salt) નાખીએ, તો તે મીઠું પાણીમાં વિચ્છેદન તો હોય છે, પણ આખું દેખાતું નથી - સર્વથા પ્રતીત થતું નથી. ‘સચિકલ્પ સમાધિ’માં બ્રહ્મરૂપ કરીને ત્રિપુટીરૂપ દ્વૈતની પ્રતીતિ અને ‘નિર્વિકલ્પ સમાધિ’માં ત્રિપુટીરૂપ દ્વૈતની અપ્રતીતિ : એમ ‘સચિકલ્પ’ ને ‘નિર્વિકલ્પ’નો પરસ્પરનો ભેદ છે.

નિર્વિકલ્પ સમાધિ પણ બે પ્રકારની છે.—

(૧) ‘અદ્વૈતભાવનારૂપ’ અને (૨) ‘અદ્વૈતઅવસ્થાનરૂપ’.

અદ્વૈત બ્રહ્માકાર અન્તઃકર્ણની અગ્રાત જ્ઞાતિ સહિત જે સ્થિતિ, અર્થાત્ જેમાં ત્રિપુટીનો અભાવ છે, જ્યાં જ્ઞાતિ બ્રહ્માકાર છે, એવી જે સ્થિતિ, તે ‘અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ’ કહેવાય છે; અને આ સમાધિમાં અજ્ઞાત વધુ ચલાવી એ ભાવનારૂપ જ્ઞાતિ - બ્રહ્માકાર રૂપિત પણ જ્ઞાન થઇ જાય છે - લાકડાના આશિની પેઠે સમા-

બાપ માં પાણી લગના આવ્યો તે તુમકામાં પાણી લગતા 'પુર-પુર' અવાજ થયો દશમ્ય ગાળએ તે માળણી અટકા કરી કે

નય છે - સરપમાં લય પામે છે, એવી જે વૃત્તિગદિત મિતિ, તે 'અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ' કહેનાય છે જેમ તપેના લોહા ઉપર પાણીનું ગીપુ નાખીએ, તો તે તેમાં પેમી નય છે એટલે કે તે તપેના લોહાની અદર લય પામે છે, તેમ 'અદ્વૈત ભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ'ના દહ અભ્યાસથી અત્યંત પ્રકાશમાન (જ્ઞાનસ્વરૂપ) અહા નિમે વૃત્તિનો લય થાય છે એવી 'અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ' પ્રદવાદને લાગી હતી તેનું વર્ણન યોગનાસિદ્ધમાં છે કે -

" નિર્વિકલ્પ સમાધિને પ્રાપ્ત થયેલા પ્રદવાદનું ચિત્રમાં ચીત-રેખા હોય અને શિનામાંથી ઝાતરી કાઢેના હોય, તેમ અદ્વૈતભાવનાનો અનુભવ કરીને સ્વરૂપમાત્રાન્યને પ્રાપ્ત થયેના જણાતા હતા જેમ ઘણું જગ પીવાથી પણ મમમ વિના ખીજમાંથી આકું દુદના નથી, તેમ દૈત્યોએ જગાડ્યા તોપણ પ્રદવાદનું જગ્યા નહિ નિર્વિકલ્પ સમાધિ કે જેમાં પગમાનંદ છે, તેમાં ગેના પ્રદવાદનું દેહમાન જોડ હોવાથી જાણે મરણ પામ્યા હોય તેમ ખીજના જોવામાં આવતા હતા, અને દૈત્યોએ મોઠા પ્રયત્ન કર્યો તોપણ પ્રદવાદનું જગ્યા નહિ તેઓ રાત્રિમાં ખીજાયવા કમગની પેરે મમાધિમાં જ નિમગ્ન રહ્યા તેમનું મિત્ત તે વખતે આત્મામાં તનીન થઇ ગયું હતું, તેથી મૂતેના પુરવની પેરે જ્ઞાનવાર્તા પણ તેમના જાણવામાં આવતી ન હતી છેવટે ત્યારે વિભ્રમજનને પોતે રાખનાદ કર્યો અને તેની માથે પ્રદવાદના પ્રાણને ખેંચ્યો, ત્યારે જ તેઓ નગ્યા "

'અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ' અને 'અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ,' - એ પગપગ વચ્ચે આવર (તાગતમ્ય - ન્યૂત-ધિકપણ) એટલું છે, જે ખાસ મમજવા જેવું છે, કે - 'અદ્વૈત ભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ'માં ત્રિપુડી (ધ્યાના ધ્યાન-ધ્યેય)નો અભાવ હતા વૃત્તિ અહ્યામાં છે - અજાત હતા વૃત્તિ મરિયક એટલે કે અહ્યાને વિષય કુના છે ગ્રામીથી વિદ્યાગમ્યનિદન પચ હતી (તત્ત્વવિવેકપ્રકાશ ૧, પ્રોક ૫૬)માં છે કે -

" ધૃત્તયસ્તુ તદાનોમણાતા અપ્યામગોચરા ।
સ્મરણાદ્નુમીયન્તે ધ્યુતિયતસ્ય સમુત્પિત્તાન ॥ "

કોઈ હાથી સદા પતી પાણી પીએ છે, તેથી ધનુષ્ય ચ્હડાવી માલજેલા શબ્દ દ્વાન લક્ષ્ય કરી તે તગ્ધ બાણ છોડ્યું. ‘શ્રવણ’ વિધાયો.

અર્થ :—“જ્ઞતિઓ તો તે વખતે (અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ કાળે) અગ્નાત (અપ્રતીત) [હોય છે], તથાપિ આત્મગોચર (આત્માને વિષય કરનારી - આત્માને જાણનારી) [હોય છે], સમાધિ-માથી વ્યુત્થાન પામેલા [યોગી]ને ઉત્પન્ન થયેલ રમરણથી [તેમ હોવાનું] અનુમાન કરાય છે. [‘પતાયન્તં કાર્ત્ત્વં સમાહિતોઽભૂવમ્’ - ‘આટલો બધો વખત હું સમાહિત રહ્યો’ એવી રીતનું રમરણ થાય છે, તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે, (અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ) સમાધિમાં જ્ઞતિનો આત્મગોચરપણાએ - બ્રહ્માકારપણાએ - સવિષય-કરૂપે સહજાય છે; તેમનું હોય, તો વ્યુત્થાન કાળે સમાધિસુખનું રમરણ થાય નહિ કેમ કે જે વિષય અનુભવાયલો હોય, તેનું જ રમરણ થાય છે - ‘યદત્સ્મર્યને તત્તદનુભૂતમ્’ એટલે કે ‘જે જે ભગાય છે (જેનું જેનું રમરણ થાય છે), તે તે અનુભવાયલું છે’ એવી વ્યાપ્તિ લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. હા! - અવખત! તહાનીમ - તે તે (સમાધિ) કાળે જ્ઞતિ અગ્નાત [અપ્રતીત] હોય છે ખરી.]

આથી રીતે ઉત્થાન પામેલા યોગીને, ‘અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ’ સુધી (આત્માકારરૂપે - બ્રહ્માકારરૂપે) વૃત્તિ ટોનાથી, તેનું (ધ્યેયકગોચરતનું - આત્માકારપણાનું - બ્રહ્માકારપણાનું - સ્વરૂપસુખ - આત્મસુખ - બ્રહ્મસુખ - સમાધિસુખનું) રમરણ વ્યુત્થાન અવગ્રાહ્ય થાય છે; બ્યારે ‘અદ્વૈતાવસ્થાનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ’માં તો તે આત્માકાર જ્ઞતિ - બ્રહ્માકાર જ્ઞતિ સમ્યક્ શાત થઈ જવાથી - સ્વરૂપમાં લીન થવાથી, તેનું રમરણ એવા યોગીને [વ્યુત્થાન દશા વિષે] થતું નથી.

આ (‘અદ્વૈતાવસ્થાનારૂપ નિર્વિકલ્પ’) સમાધિમાં તો ખાસ કરીને પ્રાગ્બદ્ધ જેના ખલામ થયા છે, એવા વિદેહમુક્તિની તૈયારી-વાળા માને સાતમી શ્રીમદ્ધવાળા શ્વ-મુક્ત યોગી જ પ્રવેશે છે અને આરંભ થાય છે. તેઓ ફરી પાછા આવતા નથી એટલે કે વ્યુત્થાન (પુનરુત્થાન) પામતા નથી. શ્વકોટીની વ્યક્તિઓ તો સાધ્ય-સાધના કરીને અર્ધો સુધી પહોંચે છે અને પહેલ્યા પછી વિદેહમુક્તિને પામે છે. તો પણ જેઓ (આની ‘લયયોગમહાસમાધિ’માંથી) પાછા આવે છે - વનગ્રન થાય છે, તેઓ અત્યારકોટીના છે, એમ સમજવું.

અહીં (આ દશાતમા) ‘ યુરુ-યુરુ ’ શબ્દની સાથે શ્રોત્રેન્દ્રિયનો મગધ થયો અને શબ્દવાગી વ્યક્તિની સાથે વૃત્તિનો મગધ થયો એજ પ્રમાણે દાર્ઘાન્ત (સિદ્ધાન્ત) મા પ્રણુવ (ઝં) રૂપ શબ્દ માથે શ્રોત્રેન્દ્રિયનો મગધ છે અને વાચ્ય (શબ્દવાગી વ્યક્તિ) અહિં માથે વળી પ્રહનાદજી જેના જીવનગીના પણ કેટલાક જાગૃતિ પામે છે — વ્યુત્થાનદશામા આવે છે, તે કોઈ જગ્યાએ અદૃષ્ટબળથી — સરખાવશથી — પ્રારબ્ધ-રૂપ હોવાને કારણે જ બને છે, એમ જાણવું અરે ! દરેકને સુપુત્રિમાથી જાગૃતિ થવી, એ પણ અદૃષ્ટ (પ્રારબ્ધ) વડે જ છે “ કર્મ જન્માન્તરેઽભૂયત્તથોગાદ્યુદ્ધજન્તે પુનઃ । ” = “ જન્માન્તરમા જે કર્મ રહેલા હોય, તેના યોગથી [જન] પુનઃ જન્મત થાય છે ” [ઇતિ ‘ પચદશી ’ - અહ્યાનન્દે યોગાનન્દ પ્ર૦ ૧૧ - મ્તોક ૭૩ માનો પૂર્વાર્ધ] વળી “ પુનઃ જન્માન્તરકર્મયોગાત્સ પચ જીવ્ય દશપિતિ પ્રબુદ્ધ । ” = ‘ [સુપુત્રિમા અહ્યાનદને પામીને] પુનઃ પણ (ફરી પણ) જન્માતરના કર્મના યોગથી (૧ ૦ પ્રારબ્ધકર્માતુસાર) તે (અહ્યાનદને પ્રાપ્ત થયેના-સુપુત્રિપ્રાપ્ત) જ જીવ સુપુત્રિમાથી જન્મત [થાય છે] ’ [ઇતિ મૂળભૂત ‘ કૈવલ્ય-શ્રુતિ ’ (કૈવલ્યોપનિષદની શ્રુતિ) - મ ન ૧૬ માનો પૂર્વાર્ધ] એવી (‘ અદ્વૈતાનુચિનરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ યાતો લયયોગમહાસમાધિ) સ્થિતિમાથી પાછા આવેના એટલે ૬ વ્યુત્થાનદશામા આવેના જીવન-મુક્ત-યોગી જીવતા સુધી ‘ સહજવસ્થા મા રહે છે, બાગકવલ ‘ સહજચેષ્ટા ’ રે છે, હરહમેશ ‘ અક્ષાહ્યુમારી ’ મા નિશાબાજની પેઠે ચક્રચૂર રહે છે, કદી વા ઉન્મત્ત કે પિશાચની પેઠે નિચરે છે, અને આખરે પ્રારબ્ધનો નિશેઠ ક્ષય થતા-અનશિષ્ટ પ્રારબ્ધ ભોગવાઈ જતા પૂર્વના અભ્યાસઅરપ્રારથી પુનઃ એ સ્થિતિમા (આહીન્દ્રિયિમા - ઉપરોક્ત સમાધિમા) અનાયાસે પ્રવેશીને તુર્યાંગવસ્થારૂપ સત્તમીભૂમિકારદ થઈને ટ્રેવળ નિરુપાધક નિદેહકૈવલ્ય - નિદેહમુક્તિને પામે છે ઝં ! ઝં ! ! ઝં ! ! . . .

હવે ‘ અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ ’ અને ‘ સુપુત્રિ ’ વચ્ચે એ ભેદ છે . — સુપુત્રિમા અન કરણની અહ્યાકાગૃત્તિનો અભાવ હોય છે, જ્યારે અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિમા અત કરણની અહ્યાકાગૃત્તિ હોય છે તેમ સુપુત્રિમા વૃત્તિ સહિત અત કરણનો અભાવ હોય છે, જ્યારે અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ

વૃત્તિનો સંબંધ છે. પ્રભુવરૂપ શબ્દથી અનુવિદ્ય બ્રહ્મરૂપ લક્ષ્યનો વેધ કરવા શ્રુતિભગવતી આજ્ઞા કરે છે - ઉપદેશ કરે છે. ત્યાં સુધી 'શબ્દાનુવિદ્ય' છે, ત્યાંસુધી 'શબ્દવેધ' કહેવાય છે. મતલબ કે 'શબ્દાનુવિદ્ય સવિકલ્પ સમાધિ'ને જ 'શબ્દવેધ' કહે છે.

અમાધિમા વૃત્તિસહિત અંત કરણુ તો હોય છે, પણ તેની પ્રતીતિ થતી નથી. અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિમા અંતઃકરણની જે બ્રહ્માકારવૃત્તિ હોય છે, તેનો હેતુ સવિકલ્પ સમાધિનો અભ્યાસ છે. વળી 'દ્રષ્ટા-દર્શન-દશ્ય' એમ ત્રિપુટીરૂપ દ્વૈતની અપ્રતીતિ જે કે સુષુપ્તિ અને અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ અવસ્થા વિશે સમાન છે, તોપણ સુષુપ્તિ દશામા આત્મતત્ત્વના જ્ઞાનનો - આત્મવિષયક જ્ઞાનનો અભાવ છે; જ્યારે અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ દશામાં તો 'અહં બ્રહ્માસ્મિ'રૂપ આત્મતત્ત્વના જ્ઞાનનો અભાવ નથી, કિંતુ રાહભાવ છે.

વળી 'અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ' અને 'સુષુપ્તિ' વચ્ચે આટલો ભેદ છે કે :—સુષુપ્તિમા વૃત્તિનો લય અજ્ઞાનમાં થાય છે, જ્યારે અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિમા વૃત્તિનો લય બ્રહ્મપ્રમાણમાં (જ્ઞાનરૂપ બ્રહ્મમાં) થાય છે; અને સુષુપ્તિનો આનંદ અજ્ઞાન આદ્ય છે, જ્યારે સમાધિમા તો નિરાવરણુ બ્રહ્માનંદનું જ્ઞાન થાય છે. વળી વૃત્તિનું વિરમણુ કે વૃત્તિનો લય જે કે સુષુપ્તિ અને અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ અવસ્થા વિશે (ઉલ્લેખ) સમાન છે, તોપણ અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ અવસ્થા વિશે જે વૃત્તિનું વિરમણુ કે વૃત્તિનો લય છે, તે (પૂર્વના અભ્યાસરૂપ સવિકલ્પ તેમ અદ્વૈતભાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિના સંસ્કારવશાત) 'અહં બ્રહ્માસ્મિ'રૂપ આત્માકારવૃત્તિપૂર્વક - બ્રહ્માકારવૃત્તિપૂર્વક છે; જ્યારે સુષુપ્તિમાં તો તેમ નથી, તેવાનો અભાવ છે. કારણ કે સુષુપ્તિ (નિદ્રા)નું લક્ષણ (સ્વરૂપ - વ્યાખ્યા) એ છે કે "અભાવપ્રત્યયા-લભ્યના વૃત્તિનિદ્રા" [इति पा० यो० द०, स० पा० १, सू० १०.] એટલે કે (અર્થ :—) "અભાવપ્રત્યય - અભાવવૃત્તિ છે આલંબન જેનું - જે વૃત્તિનું, એવી જે વૃત્તિવિશેષ, તે નિદ્રા" - "sleep is a Vritti which embraces the feeling of voidness." મનવચ કે સુષુપ્તિનું આલંબન શૂન્યવૃત્તિ, અભાવવૃત્તિ, અજ્ઞાનવૃત્તિ, તમોવૃત્તિ; જ્યારે સમાધિનું આલંબન શૂન્યવૃત્તિ નથી,

અભ્યાસ પ્રણાલિબદ્ધ વડે કેવી રીતે કરવો, તે. ૧૪૭

બાદ, ઝં શબ્દ બંધ પડી જવાથી — ઝં શબ્દરૂપ આ-
લંબન ક્રમે કરીને છુટી જવાથી એકલી 'અહં વ્રહ્માસ્મિ' ને
પણ ('ઝં' શબ્દોચ્ચારપૂર્વક) 'અહં વ્રહ્માસ્મિ' રૂપ અભ્યાસધાન-
વાળી — આત્માનુસંધાનવાળી — સ્વરૂપાનુસંધાનવાળી એવી અશ્વન્યવૃત્તિ
માને સદૃશ; એ જ પ્રમાણે ('મમાધિ' નું આલંબન) અભ્યાસવૃત્તિ
નથી, કિંતુ 'અહં વ્રહ્માસ્મિ' રૂપ ભાવવૃત્તિ; અજ્ઞાનવૃત્તિ નથી, પણ
'અહં વ્રહ્માસ્મિ' રૂપ જ્ઞાનવૃત્તિ; તમોવૃત્તિ નથી, પણ શુદ્ધસત્ત્વવૃત્તિ;
માટે જ સુષુપ્તિમા વૃત્તિનો લય શ્વન્યમા થાય છે, જ્યારે (અદ્વૈતા-
વસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ) સમાધિમા વૃત્તિનો લય અશ્વન્યમા એટલે કે
સત્મા (૧. ૦. બ્રહ્મા) થાય છે; સુષુપ્તિમા વૃત્તિનો લય અભાવમા
થાય છે, જ્યારે (અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ) સમાધિમા વૃત્તિનો
લય ભાવમા (૧. ૦. બ્રહ્મા) થાય છે; સુષુપ્તિમા વૃત્તિનો લય
અજ્ઞાનમા થાય છે, જ્યારે (અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ) સમાધિમા
વૃત્તિનો લય જ્ઞાનમા (૧. ૦. બ્રહ્મા) થાય છે, સુષુપ્તિમા વૃત્તિનો
લય તામસમા થાય છે, જ્યારે (અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ)
સમાધિમા વૃત્તિનો લય શુદ્ધસત્ત્વમા અરે । નિશ્ચિન્મા (૧. ૦ બ્રહ્મા)
થાય છે; સુષુપ્તિમા વૃત્તિનો લય પ્રકૃતિમા — માયામા થાય છે, જ્યારે
(અદ્વૈતાવસ્થાનરૂપ નિર્વિકલ્પ) સમાધિમા વૃત્તિનો લય બ્રહ્મા થાય
છે. એટલા માટે જ આચાર્ય લગવાનું (શ્રીરાકશચાર્ય પ્રભુ)
કહે છે કે :—

“ભાવવૃત્ત્યા હિ ભાવત્વં, શૂન્યવૃત્ત્યા હિ શૂન્યતા ।

વ્રહ્મવૃત્ત્યા હિ પૂર્ણત્વં, તસ્માત્ પૂર્ણત્વમભ્યસેત્ ॥ ”

[હિતિ 'અપરોક્ષાનુભૂતિઃ', શ્લો. ૧૨૧.]

અર્થ :—“ભાવવૃત્તિ (એટલે કે ઘટાદિ-આકારવૃત્તિ) વડે
ભાવત્વ (૧. ૦. તન્મયત્વ) જ [થાય છે], શૂન્યવૃત્તિ (૧. ૦. અ-
ભાવવૃત્તિ) થી શૂન્યતા (જડતા) જ [થાય છે], [અને] બ્રહ્મવૃત્તિ
(૧. ૦. બ્રહ્માકારવૃત્તિ) વડે પૂર્ણત્વ (૧. ૦. બ્રહ્મત્વ) જ [પ્રાપ્ત થાય
છે] : માટે પૂર્ણત્વનો અભ્યાસ કરવો. ” [હિતિ 'અપરોક્ષાનુભૂતિ',
શ્લોક ૧૨૮.]

['સુષુપ્તિ' એ સ્વાભાવિક હોવાથી સર્વને જ — દરેકને જ પ્રાપ્ત
છે, જ્યારે 'સમાધિ' તો પ્રયત્નસાધ્ય હોવાથી કોષકને જ — વિરક્તાને જ
પ્રાપ્ત છે. 'સુષુપ્તિ' એ ધોર તમોગુણની અવગ

આકારે વૃત્તિ માત્ર રહે છે, તેને 'ચક્ષુઃ અનનુવિદ્ય મવિકલ્પ મમાધિ' કહે છે. ચક્ષુઃ અનનુવિદ્ય વૃત્તિ જેમ જેમ

વ્યારે આવી આ 'મમાધિ' તે દનમ વિગુહ મત્સ્યશુભ - વિગુહા-
તીન - નિર્ગુહી અનનુ - પન્નિગમ ઇ તમેગુહુની અવગ્યા હોવાથી
મુદુક્ષિયા જગ્યા ન છે, તથી જાની છદ્ધા પછી શરીર શારે-ખારે
નાને ઇ, મનમા ને મુખમા પ્રકુ'ત્તાનો અભાવ હોય છે અને વળી
વૃત્તિનો લય અગ્નિમા હોવાથી સુપ્રિમિગમમા માણસને પોતાના
શારીરિકદિકની મલાળ ગેતી નથી, જ્યાર સમાધિમા તે ચોગીને
એથી વિપરીત જ બધુ હોય છે એ પ્રમાણે 'સુપ્રિમિ' અને 'સમાધિ'
વચ્ચે મર્યાદિતે આભાન-ભીન નેટલા ભેદ છે]

વળી 'આદિ'-'આન્તર' બેદી પણ નિર્વિકલ્પ સમાધિ
જે પ્રાપ્તી ઇ મુર્તિ આદિક બાહ્ય આનંદનના ચિત્તનથી જે થાય
છે, તે 'આદ્ય નિર્વિકલ્પ સમાધિ' અને સર્વોન્તર અદૈત
અદાના ચિત્તનથી જે થાય છે, તે 'આન્તર નિર્વિકલ્પ સમાધિ'
કહેવાય છે તેમા આન્તર નિર્વિકલ્પ મમાધિના પાઞ્ચ જે ભેદ છે :
(૧) 'સાક્ષાત્કારરૂપ' અને (૨) 'અસાક્ષાત્કારરૂપ'. ગુરુ-
મુખદારા અર્થસંહિત મહાવાક્યના અવલુ-મનન-નિદિધ્યાસનરૂપ
વિચારપૂર્વક અદૈત અદાનું ચિત્તન કરીને અદ્ય-આત્માની એકતાના
આપરોપમાનમીન થાય છે, તે 'સાક્ષાત્કારરૂપ આન્તર નિર્વિક-
લ્પ મમાધિ' છે, અને ગુરુમુખદારા અર્થસંહિત મહાવાક્યના
અનુ-મનન-નિદિધ્યાસનરૂપ વિચારપૂર્વક અદૈત અદાનું ચિત્તન કરીને
પણ અદ્ય-આત્માની એકતાના પરોક્ષભાવસંહિત જે થાય, તે
'અસાક્ષાત્કારરૂપ આન્તર નિર્વિકલ્પ સમાધિ' છે તેમા
'અમામાત્કારરૂપ' જે છે, તે 'સાક્ષાત્કારરૂપ'નું માધન છે તેથી
તેમા નિદિધ્યાસનમા અનુભાવ છે, પૃથક્ માધન નથી [નિપુટીના
ભાનમદિત જે અવિકલ્પ મમાધિ, તે જ નિદિધ્યાસન છે]
'મામાત્કારરૂપ' જે મમાધિ છે, તે એક ક્ષણ વિશે હૃદય પામે છે,
બીજી ક્ષણ વિશે ચિત્ત યદ્ય અવરણુભવનો પ્રાગ્ભા કરે છે અને
વિજી ક્ષણ વિશે આનંદુનો ભવ કરે છે જાદ હવન્મુક્તિ મિદ્ય
કરે છે. એ પ્રમાણે નિર્વિકલ્પ સમાધિ જાનનો દ્વિત છે.

જાન જે પ્રાપ્તના છે. એક 'પરોક્ષજ્ઞાન' અને બીજી 'અ-
પરોક્ષજ્ઞાન'. તેમા 'અપરોક્ષજ્ઞાન'નું નામ 'સાક્ષાત્કાર' છે. એમા

બ્રહ્માભ્યાસ પ્રણવાલંબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે. ૧૪૯

સત્વપ્રધાન થતી જાય છે, તેમ તેમ મુક્તિમાને પામે છે; જ્યારે શુદ્ધસાત્ત્વિક થાય છે, ત્યારે આવરણનો ભગ કરે છે. વૃત્તિની આ

પંચદશી (ચિત્રદીપ પ્રકરણ ૬, શ્લોક ૧૬) નું પ્રમાણ છે કે :—

“અસ્તિ વ્રજેતિ ચેદ્વેદ પરોક્ષજ્ઞાનમેવ તત્ । અહં વ્રજેતિ ચેદ્વેદ સાક્ષાત્કારઃ સ ઇચ્ચતે ॥” (અર્થ :—) “‘બ્રહ્મ છે’ એમ [અવાન્તરવાક્યતા કરીને] જો જાણે, [તો] તે ‘પરોક્ષજ્ઞાન’ જ [છે], ‘હું બ્રહ્મ [છું]’ એમ [મહાવાક્યતા કરીને] જો જાણે, [તો] તે ‘સાક્ષાત્કાર’ કહેવાય છે.”

હવે, નિર્વિકલ્પ સમાધિના અભ્યાસપૂર્વક એવું સાક્ષાત્કારરૂપ જ્ઞાન (અપરોક્ષજ્ઞાન) થયા પછી, આવરણના ભગ કે જીવન્-મુક્તિની સિદ્ધિ માટે પુનઃ (નિર્વિકલ્પ સમાધિરૂપ થાને નિદિધ્યાસનરૂપ) સાધનની જરૂર પડેતી નથી. [અહીં આ સાધનની (નિદિધ્યાસનની) અવાધ — પરિસમાપ્તિ થાય છે.] જેમ ઘટનો સાક્ષાત્કાર થયો કે તત્કાળ જ ઘટનો આવરણભગ થાય છે, પછી તે માટે ચિત્તનિરોધનું પ્રયોજન રહેતું નથી, તેમ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર (‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’રૂપ દૃઢનિશ્ચયાત્મક અપરોક્ષજ્ઞાન) થયે આવરણ-ભગ કે જીવન્-મુક્તિ-સિદ્ધિ માટે ફરી હક કરીને ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ કરવાનું પ્રયોજન નથી : કેમ કે સાક્ષાત્કાર થતા જ સ્વાભાવિક રીતે તે પ્રાપ્ત થાય છે, એવું છે તોપણ પશ્ચાત્ સમ્મત (સાતમી) ભૂમિકા પર્યન્ત જે વૃત્તિનો નિરોધ કરવાનો છે, તે વાસનાક્ષય અને મનોનાશ (મનના મૂળભાવની નિવૃત્તિ) દ્વારા જીવન્-મુક્તિનો વિલક્ષણ આનંદ — અપૂર્વ સુખ મેળવવા (અનુભવવા) માટે છે. કારણ કે જીવન્-મુક્તિનો વિલક્ષણ આનંદ બાહ્ય પ્રવૃત્તિમા અનુભવાતો નથી, કિંતુ નિવૃત્તિમા જ અનુભવાય છે. તેથી જ જ્ઞાનોત્તરકાળમા પણ ચિત્તવૃત્તિનિરોધરૂપ યોગ — સમાધિ કરવાની છે.

જ્ઞાનીની બાહ્ય પ્રવૃત્તિ જીવન્-મુક્તિની વિરોધી નથી; કિંતુ જીવન્-મુક્તિના વિલક્ષણ સુખની વિરોધી છે. આત્મા નિત્ય મુક્ત છે, અવિદ્યા (અજ્ઞાન)થી બંધ પ્રતીત થાય છે. સમ્યગ્ જ્ઞાન થાય છે કે તેજ વખતે — તત્કાળ જ અવિદ્યાકૃત બંધબ્રમ નષ્ટ થાય છે, ફરી બંધબ્રાન્તિ થતી નથી. શરીરવાળા એટલે કે જીવિતાવસ્થાવાળા જ્ઞાનીને બંધબ્રમનો જે અભાવ, તેજ ‘જીવન્-મુક્તિ’ કહેવાય છે. (જીવતાં જ મુક્તિ, તે ‘જીવન્-મુક્તિ’ અને પ્રારબ્ધક્ષય થતા દેહ છુટ્યા)

ક્રિયાને ‘લક્ષ્યવેધ’ કહે છે. મતલબ કે ‘શબ્દાનુવિદ્ધિ’ તાત્પર્ય-
ન્યાયિ ‘નેજ’ ‘લક્ષ્યવેધ’ કહે છે.

તે (શબ્દાનુવિદ્ધિ સવિકલ્પ સમાધિરૂપ લક્ષ્યવેધ) પછી પેલ
(ઉપરોક્ત મગ્ન મત્રમાના) આણી પેડે પ્રતિની તન્મયતા (લક્ષ્યરૂ-
પરૂપા - આત્માના નિશ્ચય રિયતિ), તે જ ‘નિર્વિકલ્પ સમાધિ’ છે

વળી એક વાત આમ સમજવા જેવી (અગત્યની) છે કે
(પ્રશ્ન:—) “શાસ્ત્ર | ગીતા “યોગી યુઝીત સતતમ્.....’
(અ. ૬, શ્લોક ૧૦મામાં), “અનન્યચેતાઃ સતતમ્.....’
(અ. ૮, શ્લોક ૧૪મામાં) એન અનેક સ્થળે અનેકવાર તેમજ અન્ય
પણ અનેક ગ્રન્થ] નિરંતર પ્રત્યાકાર વૃત્તિ કરવાનું કહે છે, તો તે
કેવળ અનેક શબ્દો વાળા આગળ નાખીને — આસન કરીને તો વધુમાં વધુ
શાસ્ત્ર એ નાનું કલાક ‘પરૂપા’ વસી થઈ શકે તેમ છે : તો આકીન
વખતના મગ્ન-કરતા પણ પ્રતિ પ્રત્યાકાર કરવી જોઈએ, તે
જે મુક્તિ, તે ‘વિદ્યુદ્ભુક્તિ’ હોવાય છે.)

દેશિકની પ્રવૃત્તિ થાય કે નિવૃત્તિ થાય, તેમાં જાનીને — જીવ-
ન્મુક્તને બંધાનિ આત્મા નિમે પ્રાપ્તિ થતી નથી; માટે બાહ્ય
પ્રવૃત્તિથી પણ (જીવન ૧૧) જીવન્મુક્તિ કંઈ દૂર થતી નથી —
જીવન્મુક્તિમાં કંઈ વાધો આવતો નથી : તોપણ બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાં
જીવન્મુક્તને, જીવન્મુક્તિનું જે માર્ગ એક વિવક્ષણ સુખ છે, તે મળત
નથી — અનુભવાનું નથી તે તો એકાગ્રતારૂપ અન્તઃકરણના પરિણામમાં
એટલે કે નિરોધબૃત્તિરૂપ સમાધિ અવસ્થામાં જ મળે છે — અનુભવાય
છે. તે એકાગ્રતાપરિણામ બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાં અને નહિ; કિંતુ નિવૃત્તિમાં
યાવુરંકયની પેડે મર્મમંત્રના ત્યાગરૂપ — વિદ્યુત્સંન્યાસરૂપ નિવૃત્તિમાં
જ, થઈ શકે છે.

વળી જાનીપુરુષોના વ્યવહાર પ્રારંભજોડથી નાનાપ્રકારના હોય
છે : જેના પ્રારંભ અધિક પ્રવૃત્તિનો હેતુ હોય છે, તેનાં ‘મંદપ્રારંભ’
કહેવાય છે, એટલે કે આધિક પ્રવૃત્તિવાળા જાની ‘મંદપ્રારંભવાન’
કહેવાય છે; અને જેનાં પ્રારંભ અલ્પ પ્રવૃત્તિવાળે અધિક નિવૃત્તિનો
હેતુ હોય છે, તે ‘વિશેષ પ્રારંભવાળા’ જાની કહેવાય છે. અધિક
પ્રવૃત્તિ એમગત્યાની નિરોધી છે, અને એકાગ્રતા વિના નિરુપાધિક
અભ્યાસ — જીવન્મુક્તિનું પૂર્ણ સુખ — વિવક્ષણ સુખ — અપૂર્ણ આનંદ
પ્રતીત થાય નહિ — અનુભવાય નહિ. ॥ ૬૬ ॥

બ્રહ્માજ્યાસ પ્રણવાલંબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે. ૧૫૧

શી રીતે ?” (જવાબ :—) “ તે (બ્રહ્માકાર થતી) ‘ દરયાનુવિદ્ધ સવિકલ્પ સમાધિ’ની રીતથી કરવી

“ સવિકલ્પોઽવિકલ્પશ્ચ સમાધિર્દ્વિવિધો હૃદિ ।

દૃશ્યશબ્દાનુવેધેન સવિકલ્પ પુનર્દ્વિધા ॥ ”

[ઇતિ મગવાન ધીમચ્છવરાચાર્ય-‘વાક્યસુધા’-સ્તો. ૨૧]

અર્થ — “ ‘સવિકલ્પ’ અને ‘નિર્વિકલ્પ’ [એમ] સમાધિ બે પ્રકારની હૃદયમા [થાય છે] [તેમા] દૃશ્ય-શબ્દાનુવેધથી (એટલે કે, ‘દૃશ્યાનુવેધ’ અને ‘શબ્દાનુવેધ’થી) ‘સવિકલ્પ’ વળી બે પ્રકારની [છે] ” [ઇતિ ભગવાન શ્રીમત્ સ કરાચાર્ય-‘વાક્યસુધા’-શ્લો. ૨૩]

‘દૃશ્યાનુવિદ્ધ સવિકલ્પ સમાધિ’ બે પ્રકારની છે : બ્રહ્મ તથા આન્તર. માફક શ્રુતિ કહે છે કે, “ ઓમિત્યેતદક્ષરમિદં સર્વમ્ ” — “ ‘ઑ’ આ પ્રકારનો આ અક્ષર આ બધું છે અર્થાત્ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના વિષયભૂત આ બધું જગત્ ઐક્ય રૂપ છે. ” બ્રહ્માગ્ર શ્રુતિ કહે છે કે, “ સર્વં ચલ્લિદં વદ્ય તજ્જલ્લાનિતિ જ્ઞાન્ત ઉપાસીત ” — “ આ સર્વ (નામરૂપાત્મક જગત્) નિશ્ચય કરીને બ્રહ્મ છે, [કારણ કે આ જગત્] તેમાથી ઉપજેલું, તેમા લય પામ નીરૂ ને તેમા સ્થિત છે [તથી] શાત [યષ] (એટલે કે સ્થમ-દમાદિ સાધન સપન્ન થઇ) [તેની] ઉપામના કરવી ” એટલે કે નામ-રૂપનો પરિભાગ કરી અસ્તિ-ભાતિ-પ્રિયરૂપ જે બ્રહ્મ છે, તેની સાથે ઋત્તિને જોડવી [સસ્તિ ભાતિ પ્રિયં ચેતિ નામ રૂપેતિ પંચકમ્ । આયં વ્રયં વદ્યરૂપં માયારૂપં (અમર જગદ્ગૂણં) તતૌ દ્વયમ્ ॥ ” (ઇતિ વાક્યસુધાયામ્) “ ‘અસ્તિ,’ ‘ભાતિ,’ ‘પ્રિય,’ ‘નામ’ ને ‘રૂપ,’ — એ પાચ [વસ્તુ] છે, તેમા આદિના ત્રણ (અસ્તિ, ભાતિ ને પ્રિય) છે, એ બ્રહ્મનુ રૂપ (સ્વરૂપ) છે અને તે પછીના (બાકીના) બે (નામ ને રૂપ) છે, એ માયાનુ (અગર જગતનુ) રૂપ (સ્વરૂપ) છે ” મતજબ કે, આ જગત્ તેમજ આ જગતની એક એક સામગ્રી (વસ્તુ) ઉપરોક્ત (અસ્તિ, ભાતિ, પ્રિય, નામ અને રૂપ :—એ) પાચ વસ્તુમય જ છે : તેમા ‘નામ’ અને ‘રૂપ’, — એ બે વસ્તુ માયારૂપ છે, એટલેજ તે મિથ્યા — કલ્પિત — જમરૂપ છે, તેથી જ તેનો બ્રહ્મ થાય છે — દ્વડ મિથ્યાત્વનિશ્ચય ડગવામા આવે છે અને તેમ હોવાથી જ તેનો તિરસ્કાર કરવો એટલે કે તેની સાથે ઋત્તિને ન જોડી; પરંતુ ‘અગ્નિ’, ‘ભાતિ’,

અને 'ગિય' ('સત્', 'ચિત્' અને 'આનંદ' — 'Existence', 'Knowledge' and 'Bliss'), — એ ત્રણ વસ્તુ અલક્ષ્ય છે, એટલે જ તે સત્ય — અદ્વિત — અદ્વિત છે અને તેથી જ તેનો બાધ કદાપિ થતો નથી, 'નામ-રૂપ' મંચનો વાધ કરતાં અમર બાધ થયે અધિદાનને તે અવિદ્ય રહે છે, બન તેનીજ માથે વૃત્તિને જોડવી.] — એ 'બાહ્ય દર્યાનુવિદ્ય સવિકલ્પ સમાધિ' છે. આ ઉપર દક્ષાન મત્સ્યવેધનું છે અને તે એ પ્રમાણે છે કે :—

'મત્સ્યવેધ' માટે એવું જોઈએવામાં આવેલું હતું — એવી રચના રચનામાં આવેલી હતી કે, એક પાળીના કુડમા વચ્ચેવચ્ચ એક સ્તંભ ઉભો કુડમા આવેલો હતો અને તે નાંભની વચ્ચેમાં એક ત્રાજવું જોડાવમાં આવેલું હતું, તે નાંભના પાંચામાં ઉભા રહી શરીર મનનેજ રાખી નાંભના ઉપલા ભાગમાં એક સુવર્ણ મત્સ્ય ટાંગવામાં આવેલો હતો, જે રોજ ક્યો કરતો હતો, તે ક્યો કરતા મત્સ્યનું પ્રતિબિંબ પાળીમાં ગરબુ હતું, તે પ્રતિબિંબ ઉપર લક્ષ્ય જમાવી મત્સ્યવેધ કરવાનો હતો. તે પ્રમાણે શરીર સમનોલ રાખી અર્જુને તીર ફેંક્યું અને મત્સ્યનો વેધ કર્યો.....

દાટાતમાં, — નેત્રેન્દ્રિયનો મંચ પ્રતિબિંબ માથે અને વૃત્તિનો સંબંધ બિંબ સાથે થયો; તેમ ગિદક્ષતમાં, — પ્રતિબિંબરૂપ 'નામ-રૂપ'ની સાથે નેત્રનો મંચ અને ગિદક્ષ 'આસ્તિ-ભાતિ-ત્રિય'ની સાથે વૃત્તિનો સંબંધ થાય છે. માટે 'નામ-રૂપ'ની સાથે નેત્રને જોડીને 'આસ્તિ-ભાતિ-ત્રિય'રૂપ અલક્ષની સાથે વૃત્તિને જોડવી. મત્સ્યવેધ કે, નામ-રૂપાત્મક આ જગતને પ્રત્યક્ષ આંખો વડે (ચર્મ સંશુધી — આ સ્થૂલ દષ્ટિથી) જોવા છતાં બુદ્ધિરૂપી નેત્રાથી (સ્વિચારદષ્ટિથી — વિવેકદષ્ટિથી) એવા એજ જગતનું મૂળસ્વરૂપ — અધિદાનસ્વરૂપ જે આસ્તિ-ભાતિ-ત્રિયરૂપ અલક્ષ છે, તેને જોવું — જોના શીખવું. આ ચિત્ર-વિચિત્ર જગતની અંદર 'હૃદય' જોવો. દરેકમાં એક મોહન મોરલીવાળા સ્વામીનું નટવરસય શ્રીકૃષ્ણ કૈયાલાલને જ જોવા. અરે! કુરૂપ-કદૂપ આ જ વ્યક્તિમાં સર્વાંગસુંદર સનમસરકારનો દિદાર — જળકો નગરભર જોવા કરવો. બસ એ જ 'બાહ્ય દર્યાનુવિદ્ય સવિકલ્પ સમાધિ'નું સ્વરૂપ. [એ પ્રમાણે નર્મન — મર્ચમાં અલભાવના કરતાં કરતા કાળે કરીને અધ્યાનના પરિપાકબળથી આ જ આંખે અલ્પ — હૃદય — શ્રીકૃષ્ણકૈયા

—સનમસરકાર દેખાયા કરે. જ્ય તે વખતે દશવગ્નુ (નામ-રૂપાત્મક જગત) સમ્યક્ જાણ પામીને રહે છે જેની ભાવના મુદ્દ થાય, તે જ વસ્તુ નજરે દેખાયા કરે — નજર આગળ તપા કરે અને તદ્વ્યતિરિક્ત (તદ્વિન) વગ્નુ ન દેખાય, એ આભાવિક અને સ્વાનુભવગમ્ય સુસિદ્ધ વાત છે એનું થાય, ત્યારે એને ‘સિદ્ધદેશા’ કહે છે. અહ્યાસના પગિપાક વડે નામ-રૂપના અવલંબન સિનાય પણ પ્રતિ અહ્યાકાર થઈ શકે છે, એટલે કે અસ્તિ-ભાતિ-ત્રિયરૂપ અહ્યાનું ધ્યાન કરી શકે છે.]

હવે ‘આન્તર દશ્યાનુવિદ્ધ સવિકલ્પ સમાધિ’, અત કરણુમા ઉદતી વૃત્તિઓના સાક્ષીપણાવડે આત્માનું ધ્યાન વગ્નુ, તે છે. અર્થાત્ અતરમા (સારી-નદારી) અનેક વૃત્તિઓનો ઉદભવ કે પ્રચાર હોવા છતાં અને તેથી કરીને મન વિક્ષેપ અનુભવતું હોના છતાં આત્મા (હું-પોતે) તો હમેશા જ સાક્ષી છે અને તેમ હોવાથી જ કૂટસ્થ-નિર્વિકાર છે, જામાદિવ ચિત્તદૃત્તિરૂપ તમામ દશવગ્નુથી દ્રષ્ટારૂપ આત્મા સદૈવ લિલ જ છે, એમ જાણવું તથા તે પ્રમાણે વર્તવું — કૃતિમા (અમલમા) મૂકવું, એટલે કે આત્માનું (પોતાનું) સાક્ષીપણું — દ્રષ્ટારૂપ કદાપિ બૂલવું નહિ વિરોધી અનાત્મ વૃત્તિઓ વડે થયેલ ચિત્તક્ષોભ — ચિત્તવિક્ષેપ વખતે પણ ‘હું અવિક્ષિપ્ત — શાત — સાક્ષી — કૂટસ્થ — આત્મા છું’ (‘અહ બ્રહ્માસ્મિ’) એવી ભાવનામા — એવી વૃત્તિમા — એવા વિચારમા રહેવું. ગમે તેટલા મોજાને તોફાન તથા ભરતી-ઓટ થયા કરે, તેથી દરિયાને શું? તેમ ગમે તેટલી સુખ-દુઃખાદિક (ક્રિયવૃત્તિ-અક્રિયવૃત્તિરૂપ) વિરોધી વૃત્તિઓનો પ્રચાર કે ક્ષોભ અંત કણુમા થયા કરે, તેથી મુજ શાત — સાક્ષી — કૂટસ્થ — આત્માને શું?

“શોકમોહાદયો ધર્મા અહંકારસ્ય નાત્મન ।

પ્રાણસ્ય ક્ષુત્પિપાસે ચ જન્મમૃત્યુ શરીરગૌ ॥”

(અર્થ :—) “શોક-મોહાદિ (હર્ષ-શોક-સુખ-દુઃખ,

ભય, ક્રોધ, લોભ, મોહ, ગ્રહા વગેરે) અહંકારના ધર્મ, ક્ષુધા-પિપાસા પ્રાણના (ધર્મ) અને જન્મ-મૃત્યુ દેહના (ધર્મ) [છે], આત્માના નહિ.” આત્મા તો પદ્મિથી રહિત, પ્રકૃતિ તથા પ્રકૃતિના ધર્મથી પર, શાત, પ્રત્યક્ષૈતન્ય (સાક્ષી) સ્વરૂપ, કૂટસ્થ (નિર્વિકાર) છે જ્ય સર્વકાળ એવી ભાવના (આત્મભાવના) કરવી એજ ‘આન્તર દશ્યાનુવિદ્ધ સવિકલ્પ સમાધિ’નું સ્વરૂપ છે.

“કામાયાચિત્તગા દશ્યાસ્તત્સાક્ષિત્વેન ચેતનામ્ ।

ધ્યાયેદ્દશ્યાનુવિદ્ધોઽયં સમાધિ સચિકલ્પકઃ ॥”

[ઈતિ શ્રીમન્નઠદ્વાચાર્ય-‘વાક્યમુષા’-શ્લો. ૨૪.]

અર્થ:-“જમાદિ ચિત્તગ્નિરૂપ (મદ્યુર્ણ) દશ્ય [છે] [તેમનાથી બિના] ચતનનુ નેઓના આક્ષિપણા વડે ધ્યાન કરવું, - એ દશ્યાનુવિદ્ધ મચિકલ્પ મમાધિ’ [છે].” (“સર્વ દશ્ય છે” અને ‘હું સર્વ દશ્યવસ્તુથી સિદ્ધ દ્રષ્ટા - સાક્ષી છું” - એવી ભાવના કે ખાતરી કરી, એ જ ‘આન્તર દશ્યાનુવિદ્ધ મચિકલ્પ મમાધિ’નું મત્તપ છે) [ઈતિ શ્રીમત્સકગચાર્ય-‘વાક્યમુષા’-શ્લો. ૨૬]

અહીં આગળ સાધેલ ધ્યાનના મખવું ને, ત્યામુધી ‘શબ્દાનુવિદ્ધ મચિકલ્પ મમાધિ’ સિદ્ધ ન થઈ હોય, ત્યામુધી ‘દશ્યાનુવિદ્ધ મચિકલ્પ મમાધિ’ કરના મય તો તે થઈ રહે નહિ ‘શબ્દાનુવિદ્ધ’ મત્તદિચિત્ત નિદ્ધ થયા પછી, સાથે સાથે ‘દશ્યાનુવિદ્ધ’નો અભ્યાસ કરવો જોઈએ માટે પ્રથમ ‘શબ્દાનુવિદ્ધ’નો અભ્યાસ - અનુષ્ઠાન બગાડ કર્યા પછી ‘દશ્યાનુવિદ્ધ’નો અભ્યાસ કરવો.

આરી રીતે પ્રથમ પુરુષાર્થ - નીમદ્ધ પ્રયત્ન (અભ્યાસ) કરના કરના મગે કરીને ધ્યાનની પશ્ચિપાવમ્થા થાય છે. ધ્યાનની પશ્ચિપાવમ્થાને ‘મચિકલ્પ સમાધિ’ કહે છે મચિકલ્પ સમાધિની પશ્ચિકલ્પમ્થાને ‘નિર્વિકલ્પ મમાધિ’ કહે છે. તે ‘નિર્વિકલ્પ મમાધિ’નું મત્તપ નીચે પ્રમાણે છે:-

“સ્થાનુભૂતિરમાવેશાદ્દશ્યશબ્દાનુવેશ્ય તુ ।

નિર્વિકલ્પઃ સમાધિઃ સ્થાનિર્ચારીતસ્થલદીપયત્ ॥”

[ઈતિ શ્રીમન્નઠદ્વાચાર્ય-‘વાક્યમુષા’-શ્લો. ૨૬.]

અર્થ:-“આનુભવરૂપ મમ (આનંદ)ના આવેશથી ‘દશ્ય’ અને ‘શબ્દ’ (૧ ૦ ઉપરાંત ‘દશ્યાનુવિદ્ધ’ અને ‘શબ્દાનુવિદ્ધ’ મચિકલ્પ મમાધિ)ને પા! ઉપલી (ત્યજી), ‘નિર્વિકલ્પ સમાધિ’ વાયુદિન મયગે [ચિત્ત] દીસાની પેડે થાય છે ” [ઈતિ શ્રીમત્ સકગચાર્ય-‘વાક્યમુષા’-શ્લો. ૨૬.]

“યદા પન્ચાવતિષ્ઠન્તે જ્ઞાનાનિ મનસા સદ્ધ ।

યુદ્ધિધ ન વિચેષ્ટતે તામાહુઃ પરમાં ગતિમ્ ॥

તાં યોગમિતિ મન્યન્તે સ્થિરામિન્દ્રિયધારણામ્ ।

..... x x x x.....

[ઈતિ ‘વટોપનિપત્ત. વર્ણી રાષી, મન્ત્ર ૧૧-૧૨]

બ્રહ્માભ્યામ્ પ્રણુવાલંબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે. ૧૫૫

અર્થ :—“ ત્યારે (શ્રોત્રાદિ) પાત્ર જ્ઞાનેન્દ્રિયો મન સહિત નિવૃત્તવ્યાપારનાળી (ગિયર) હોય છે, અને બુદ્ધિ [પશુ] વ્યાપારવાળી નથી હોતી, [ત્યારે] તેને [યોગીઓ] પગ્મ મતિ (પરમાનંદસ્વરૂપ આત્માના લાનનું ઉત્કૃષ્ટ સાધનરૂપ) કહે છે [વળી] તે સ્થિર (ભય-વિક્ષેપ-કપાય-રમાસ્વાદાદિ વિમ્બો કરીને અક્રમ્ય એટલે કે ડગી ગયેય નથી - સ્વાયમાન યષ્ઠ ગયેન નથી એવી) ઇન્દ્રિયો (જ્ઞાનેન્દ્રિયો-મન-બુદ્ધિ)ની ધારણાને યોગ એમ [યોગીઓ] માને છે (કહે છે) x x x x x x x [ઇતિ ‘ક્રોધનિવૃત્તિ’, વૃત્તી ૬, મંત્ર ૧૧-૧૨]

“ જીવાત્મપરમાત્મેશ્વાસ્યા ત્રિપુરીરહિતા પરમાનન્દ-સ્વરૂપા શુદ્ધચૈતન્યાત્મિકા સમાધિ. ”

[ઇતિ ‘ મહાવાક્યરતનાવલિ ’, દશમ પ્રકરણમ્]

અર્થ :—“ જીનાત્મા-પરમાત્માની અધ્યાવશ્યા ત્રિપુરીગૃહિત પરમાનંદસ્વરૂપ શુદ્ધચૈતન્યાત્મિક સમાધિ [છ]. ” [ઇતિ ‘ મહાવાક્ય-રતનાવલિ ’, પ્રકરણ ૧૦]

■ ધ્યાતૃધ્યાને પરિત્યજ્ય ક્રમાદ્ધ્યેયૈકગોચરમ્ ।

નિવાતદીપયશિત્તં સમાધિરભિધીયતે ॥

[ઇતિ ‘ પચ્ચદશી ’, તત્ત્વવિવેકપ્રકરણમ્ ૧, સ્લો ૫૫]

અર્થ :—“ [નિદિધ્યાસનમા (સનિર્ઝપ સમાધિમા) ધ્યાતા-ધ્યાન-ધ્યેય એ ત્રણ (ત્રિપુટી)નો લાભ હોય છે, ત્યારે અધ્યાસ વશાત્ - અધ્યામળનથી] ચિત્ત ધ્યાતા અને ધ્યાનને ક્રમથી પરિત્યાગ કરી એક ધ્યેયને જ નિરમ્બ ઠરીતે રહે, અને વાતુગૃહિત પ્રદેશમા સ્થિત હોવો જેમ નિધન હોય છે, તેમ હોય ત્યારે તે (નિદિધ્યાસનની પરિપાકદશારૂપ) સમાધિ કહેવાય છે ”—(એ ‘ અદ્વૈતલાવનારૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ ’નું સ્વરૂપ છે) [ઇતિ ‘ પચ્ચદશી ’, તત્ત્વ વિવેકપ્રકરણ ૧, સ્લોક ૫૫]

“ મનસો વૃત્તિશ્ચન્યસ્ય બ્રહ્માકારતયા સ્થિતિ ।

વાઽસપ્રજ્ઞાતનામાઽમૌ સમાધિરભિધીયતે ॥”

[ઇતિ ચોગ્દશી]

અર્થ :—“ વૃત્તિશ્ચન્ય મનની જે બ્રહ્માકારતા વડે ગ્થિતિ, તે અસંપ્રજ્ઞાત (નિર્વિકલ્પ) સમાધિ કહેવાય છે ”

[ઇતિ ચોગ્દશી]

“ સચ્ચિદ્રે સૈન્ધવં ચદ્રત્સામ્યં મજતિ યોગત ।
તથાત્મમનસોરૈક્ય સમાધિરભિધીયતે ॥ ”

“ ચત્સમન્વ તયોરગ્ર જીવાત્મપરમાત્મનો ।
સમસ્તન્ટમન્વ સમાધિરભિધીયતે ॥ ”

[ઈતિ મહાવાક્યસ્તનાવર્તિ ' , દશમ પ્રકરણમ્]

અર્થ :—“પાણીમા મિંધન (મીઠું) [પાણી] જેમ (પાણી અને મીઠું) એ મે થઈ જાય છે, તેમ આત્મા અને મનનું [જે] એકથ [તે] સમાધિ કહેવાય છે ” [અહીં ખાત્ર સમજવા જેવી એક બાબત છે, પાણી માથે મીઠું એકમે થઈ ગયા પછી — પાણીમા મીઠું ભળી ગયા તરી પાણી જ એકલુ અવગિષ્ટ રહે છે અને મીઠાનુયે અસ્તિ ન રહે છે, પણ ન પાણીએ જ રહે છે, પૃથક્પણે નહિ, એજ ગમાણે નિર્નિ પ સમાધિમા મન આત્મામા એક થઈ ગયા પછી આમા એકતો જ અનનિ દ રહે છે અને તે કાળે મનનું ને અસ્તિત્વ રહે છે તે ત્રી આત્માએ જ રહે છે, જૂદાપણે નહિ મનનમ ક મર્વના અવિષ્કાનત્ત આત્મા, જે નિર્નિક પ સમાધિદશામા અસ્તિત્વ રહે છે, તે ને ને નત્ત વગ્તુ કે, તેનું દર્શન — તેના સાક્ષાત્કાર પ્રત્યક્ષ રાજે નિર્નિક પ સમાધિઅવ થા નિયે જ થાય છે એ પ્રમાણે જ્ઞાનના નિરેનિરેન્નિયાન રહે નર દૈતપ્રપ અને — દશ્યપદાર્થનો બાધ (મિત્તાત્વનિશય) ગના આખરે જે એક બ્રહ્મચૈતન્ય અધિધ્યાન પાણીએ અસ્તિત્વ રહે કે, જ્ઞાનીઓ બત્ત ! તેમા જ મ્હાને છે, તેના જ પ્રત્યક્ષ દર્શન રહે કે — માત્રાત્ત કરે છે એજ એક પરમ મત્ત વગ્તુ છે — પરમાર્થતત્ત છે મેનુ જ નામ “બ્રહ્મ સત્ય જગન્મિદયા” = “ મહા મત્ત છે અને જમત્ત મિદયા છે ’]

“ [હિપના મ્હામાના દાદાતમા] તે જેનું (મનિન અને સૈન્ધવ) ને મમત્વ [છે], [તે સમત્ત] અહીં (દાદોન્તમા) દાદાતમા અને પરમાત્માનું [મમત્ત], [અને] મધગા સંધ પો નટ [થતાએ જે મમત્ત, તે] સમાધિ કહેવાય છે ” [ઇતિ ‘ મહાવાક્ય સ્તનાવર્તિ ’, પ્રચરણ ૧૦]

x x x x x x

— x x x x —

(॥ દીર્ઘ પ્રણવોચ્ચાર-સાધન ॥)

(૫) " યુદ્ધતત્ત્વેન ધીરોપશ્ચન્યેનૈકાન્તઘાસિના ।

દીર્ઘે પ્રણવમુચ્ચાર્ય મનોરાજ્યં વિજીયતે ॥

જિતે તસ્મિન્વૃત્તિશ્ચન્યં મનસ્તિષ્ઠતિ મૂલયન્ ।

પતત્પદં વસિષ્ઠેન રામાય વહુષેરિતમ્ ॥ "

[ઇતિ ઓચિધારણ્ય સ્વામી - ' પંચદશી ' - દ્વૈતવિવેકપ્રકરણમ્ ૮ - શ્લો. ૬૨-૬૩.]

અર્થ :- " [અહ્ય-આત્માનુ ઐક્યરૂપ] તત્ત્વ પ્રણવનાર, [કામ-ક્રોધાદિરૂપ] યુદ્ધિ-દોષગહિન, [અને] એકાન્તવાસી [પુરૂષ] વડે દીર્ઘ - લાંબા (૧ કે ૧૨, અગર તેથી પણ વધુ, એટલે કે છ-છથી ક્રમશઃ વધના, ૧૮, ૨૪, ૩૦, ૩૬ વગેરે માત્રાવાળા) પ્રણવ (હ્રસ્વ) નો ઉચ્ચાર કરી મનોરાજ્ય વિશેષે કરીને જિતાય છે. તે (મનોરાજ્ય) જિતાતા પ્રતિરોધિન [થયેલુ] મન મંગાની પેઠે અવસ્થાન કરે છે, - એ પદ (એ દશા - એ અહ્યરૂપ પ્રાપ્ય પદ) વસિષ્ઠજીએ રામચંદ્રજીને અનેક પ્રકારે કહેલુ છે [' યોગવાઝિદ' મા]. " [હિતિ શ્રીવિદ્યારણ્ય સ્વામી - ' પંચદશી ' - દ્વૈતવિવેકપ્રકરણ ૪ - શ્લો. ૬૨-૬૩.]

રૂપરૂપાર્થ અને રહસ્ય :-

શ્રીવિદ્યારણ્ય સ્વામીએ તેમના ' પંચદશી ' ગ્રન્થના દ્વૈતવિવેક-પ્રકરણમાં જે પ્રતિપાદન કર્યું છે, તેનો ખ્યાલ કંઈક આપ્યા પછી જ આ (ઉપર આપેલ ૬૨ અને ૬૩) શ્લોકનો મર્મ સમજી શકાય તેમ છે; તેથી આખા પ્રકરણનો સાર પ્રથમ જણાવું છું, તે એ કે :-

મુષ્ટિ જે પ્રકારની છે : ' ઈશિસૃષ્ટિ ' અને ' જીવમુષ્ટિ '. તેમાં ઈશિમુષ્ટિ (ઈશ્વરે બનાવેલી સ્થૂળ-સૂક્ષ્મ-કારણ તેમજ માત્ત્વિક-રાજસ-તામસ એમ ત્રિપુટીરૂપ આ સૃષ્ટિ) અબાધક છે, એટલે કે બાંધન કરનાર નથી, કારણકે ઈશિસૃષ્ટિનો - ઈશિસૃષ્ટિ દેવનો અભાવ (નાશ) - નિવૃત્તિ ન કર્યા છતાં પણ, કેવળ તેના મિથ્યાત્વજ્ઞાન - મિથ્યાત્વનિશ્ચય વડે જ પારમાર્થિક અદ્વૈતજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઈ શકે છે અને તેથી કરીને એકાન્તી સિદ્ધિ થાય છે. એટલે જ ઈશિસૃષ્ટિ બાધક નથી, બલકે સાધક છે : કેમકે સ્ત્રી-પુત્ર-પશુ વગેરે ઈશિસૃષ્ટિ - ઈશિ-સૃષ્ટિની સામગ્રી જીવોને વ્યવહારમા - વ્યવહારમિદ્ધિમાં સદાયકારક

ને અખ્યાયક છે, નહિ કે કુ અદાયક છે, તેમ ગુરુ-શાસ્ત્ર વગેરે (ઈશ્વર પ્રદર્શી) પણ પન્માર્થમા - પન્માર્થસિદ્ધિમા જ્ઞાન-સાધનરૂપે ધ્રુવ છે કદાચ નાનો, આ ઈશ્વરુદિ (દૈત)ના કેવળ મિયાત્વનિશ્ચય (આધ્યાત્મ - આધ્યાત્મિક)થી જ અદ્વૈતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નથી, મિત્રુ નના નિસારણ (નાશ)થી જ તેમ થવાનો મંભવ છે : તો ૫ માટે હમો કહીશ કે, ભવા 'પ્રવચકાગમા તો આ ઈશ્વરુદિની સમ્યક નિવૃત્તિ (અભાવ) છે ને ! ત્યારે કહો ! તેમ હોવા છતાં, અત્રે ૫, તમો જે દ્વૈતને અદ્વૈતજ્ઞાનનું સિરોધ તરીકે માનો છો, તે હવ (ઈશ્વરુદિ)નો તો તે વખતે (પ્રવચકાગમા) તદ્વત અભાવ છે, તેમ છતાં ગુરુ-શાસ્ત્રાદિના અભાવથી - ગુરુ-શાસ્ત્રાદિરૂપ જ્ઞાન-આધનના અભાવને કાન્ધો, અદ્વૈતવસ્તુ અણી શકાતી નથી, તેનું શુ ? મારે મિત્રાની નિવૃત્તિ (અભાવ) કંવાને તમારો જે અભિ-નિવગ (આગદ) છે, તે પાટો ને અપ્રયોજક છે. અરે ! આકા-શાંતિ કે દૈત - ઈશ્વરુદિને તો હમો પણ દૂર કરી શકતા નથી - હાં શકતા નથી વળી તેમ કરી શકેય કોણ ? ત્યારે શા માટે નહક દેવ કરા જ ? x x x x અન્યેવ ઈશ્વરુદિ વિરોધી કે આધ્ય નથી, મિત્રુ અનિશ્ચયી ને આધક છે ક્રુત એ ઈશ્વરુદિમા - ઈશ્વરુદિ નામગ્રામ અજ્ઞતા-મગનારૂપ શ્રવણ (માનસિક સૃષ્ટિ) જ તારી અને અનન્ય રના છે માટે તે હેય (ત્યાગ્ય) છે - નિવાર્ય છે.

૧. તે હવશ્રુદિ ને પ્રકારની છે (૧) 'શાસ્ત્રીય' અને (૨) 'અશાસ્ત્રીય' તમા, આત્મા-મલ્લનો વિચાર (શ્રવણ-અનન-નિદિધ્યામનરૂપ), તે 'શાસ્ત્રીય શ્રવણ' (શાસ્ત્રીય જ્ઞાન-નિષ્ઠા - શાસ્ત્રીય માનમ જગત) કહેવાય છે તરનમાન - આત્મ-જાણના રૂપી તે ઉપાદેય (ગ્વીકાર્પ - ગ્રાહ્ય) છે, પણ 'આત્મા' અજ્ઞાન છે, અલ્પ આત્મારૂપ છે, આત્મા મલ્લથી ભિન્ન નથી' આ પ્રમાણુ મલ્લ અને આત્માનુ એત્વજ્ઞાન - અપરોક્ષજ્ઞાન - માક્ષાતકાર (અગ્ની - નિગમ) થવા પછી તે (શાસ્ત્રીય દૈત) હેય (ત્યાગ્ય) છે ને વિરોધનિ-આજ્ઞા છે કે -

‘શાસ્ત્રાણ્યધીમ્ય મેધાંધી ઋચસ્ય ચ પુન પુન. ।

પરમં માત્ર વિશામ્ય ઉત્ત્રાયતાન્યયોત્સૃજેત્ ॥૪૬॥

મગ્યમમ્યમ્ય મેધાગો જ્ઞાનવિજ્ઞાનતત્ત્વઃ ।

પળાદમિય ધાન્યાર્થાં ત્યજેદ્મગ્યમશોષત ॥૪૭॥

तमेघ धीरो विज्ञाय प्रज्ञां कुर्योत व्याघ्रणः ।

नानुध्यायाद्दृग्छन्दान्वाचो विग्लापनं हि तत् ॥४७॥

तमेवैकं विज्ञानीय ह्यन्या वाचो विमुञ्चय ।

यच्छेद्वाङ्मनसो प्राश इत्याद्याः अतय स्फुटा ॥६८॥”

[इति 'पंचदशी'-द्वैतविवेकप्रसरणम् ४ ओ० ४६-४८]

અર્થ :—“ મેધાનીએ (ધાગણવાળા બુદ્ધિવાળા અધિકારી પુરમે) ગાંત્રો બણીને અને તેનો વાગવાગ અભ્યાગ (આગતિ) કરીને (એટલે કે ‘શ્રવણ’, ‘મનન’ અને તત્પશ્ચાત્ ‘નિદિધ્યામન’ કરીને) પરમહંસ ભવ્યા પદ્મી (અપરોક્ષગ્ન — ગાક્ષાત્કાર મેળવ્યા પછી) ઉત્કા (બળેલા દાઢી)ની પેરે તે (વેદાન્ત શાસ્ત્ર) નો ત્યાગ કર્વે ૪૫

મેધારીએ અન્ધેનો અભ્યાસ કરી, જ્ઞાન (પરોક્ષજ્ઞાન) અને વિજ્ઞાન (અપરોક્ષજ્ઞાન)માં તત્પર થઈ, ધ્યાન્યાર્થી (અનાજની અભ્યાસાવાળો પુરુષ) જેમ પલાન (પગાળ-ખડ)નો ત્યાગ કરે છે, તેમ મપૂર્ણ અન્ધેનો ત્યાગ કરવો. ॥ ૪૬ ॥

ધાગ (‘ધી’ એટલે બુદ્ધિ, તેને ‘ર’ એટલે રહે છે, અર્થાત્ બુદ્ધિને વિષયોથી રહે એવો બ્રહ્મચર્યાદિમાધનગપન્ન આધિમર્ગી) બ્રાહ્મણે (બ્રહ્મ થવાને ઇચ્છા કરનાર સુમુક્ત્યે) તે (પ્રત્યગક્ષિન્ત પગ્માત્મા — બ્રહ્મ)ને જ મારી પેરે જાન્યોને (મશય-અમલાનના-વિષગીતભાનના-ગદિતપણે જાણ્યોને) બ્રહ્મ-આત્માના એકત્વજ્ઞાનની ધાગ (પ્રસાદ) રૂપ એકાગ્રતા એટલે કે બ્રહ્મનિષ્ઠા — આત્મનિષ્ઠા કરી (ગાળવી); [પણ] બહુ શબ્દોનું (અનાત્મશાસ્ત્રોનું) ધ્યાન ન કરતું, જેથી કે તે (બહુશબ્દોનું ધ્યાન — વિચાર) વાણ્યોને શ્રમ આપનાર છે ॥૪૭॥

તેજ એક (અદિતીય ક્ષત્ર)ને વિરોધપણે (અપરોક્ષપણે) જાળો,
ખીજ વાણીને મૂઢી ઘો (ખીજ વાતો જવા ઘો) આત્મગ્નિશાસ્ત્ર
પુરવે વાણીનો મનમા નિરોધ કરવો — લય કરવો.....ઇત્યાદિ
સુતિઓ [જ્ઞાન યથા પછી અધ્યાત્મશાસ્ત્રને — શાસ્ત્રીય શવસૃ'ટ
દ્વૈતને ત્યજવા માટે] અષ્ટ [પ્રમાણરૂપે] છે" ॥૪૮॥

‘અશાસ્ત્રીય જીવસૃષ્ટિ’ (અશાસ્ત્રીય જીવસૃષ્ટિ દૈત)ના વળ
એ ભેદ છે : (૧) તીવ્ર અને (૨) ‘મંદ’. [‘અશાસ્ત્રીય જીવ
સૃષ્ટિ’ એટલે કે શાસ્ત્રવિધાનરહિત કેવળ લૌકિક એવી જીવસૃષ્ટિ
છે તે.] તેમા, કામ-ક્રોધાદિક, તે ‘તીવ્ર’ અને મનોગાન્ય (મનોરથ),

તે ‘મંદ અશાસ્ત્રીય જીવમુદ્ધિ’ કહેવાય છે. એ બન્ને, તત્ત્વબોધ (આત્મજ્ઞાન) યથા પહેલા જ, જ્ઞાનની સિદ્ધિ માટે, નિવાર્ય છે — ત્યાંત્ય છે, નહિ કે ‘શાસ્ત્રીય જીવમુદ્ધિ’ (શાસ્ત્રીય દૈત)ની પેઠે તત્ત્વબોધ (આત્મજ્ઞાન) યથા પછી જ. કારણ કે ‘અશાસ્ત્રીય દૈત’ (‘તીવ્ર’ અને ‘મદ’ બન્ને), આત્મજ્ઞાન યથામા — આત્મજ્ઞાનની ઉત્પત્તિમા જ પ્રતિબંધકરૂપ છે એ ત્યાસુધી હોય નહીં, ત્યાસુધી આત્મજ્ઞાન યથા જ નથી માટે જ્ઞાનની સિદ્ધિ અર્થે એનો ત્યાગ પહેલા જ કરવો જોઈએ, તોજ નિર્મળ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ને મિદ્ધિ છે. એ માન્યતા ‘જ્ઞાન્તો જ્ઞાન્ત ઉપરતરિતિષ્ઠુ સમાહિતઃ ...’ — ‘જ્ઞાત=મનો નિગ્રહવાળો, જ્ઞાન=જ્ઞાનનિગ્રહવાળો, ઉપરતર=ઉપરતિવાળો, તિતિષ્ઠ=નિવસાવાળો અને સમાહિત=અમાધવાળો થઈ જે ગુરને શરણે જાય, તેને માર ઉપદેશ આપે છે,’ — એમ આત્મજ્ઞાન યથામા ‘વિવેક’ આદિ (વિવેક, વેગવ્ય, શમાદિપદ્મપત્તિ અને મુમુક્ષુતા) સાધનચતુષ્ટયની આગળ શમ, દમ, ઉપનતિ, તિતિષ્ઠા, ચક્ષા, અમાધાન, — એ શમાદિપદ્મ-સપત્તિમા ‘શમ’ અને ‘અમાધાન’ — ‘શાંત’ અને ‘સમાહિત’, — એ બન્ને પદો ઉપર મન સાધનો બનાવનાર શ્રુતિ-પ્રમાણ છે અને વળી “તેન દ્યક્તન મુક્તીયા” — “પુત્રેપણા, વિત્તેપણા અને લોકેપણા (રત્નમ્ ચક્ષુઃ લોકપ્રાપ્તિની ઇચ્છા), — એ ત્રણ પ્રકારની એપણા (નામના — ઇ-ચ) છે, તેના ત્યાગ વડે (i. e. તેને ત્યજીને) ‘આ સર્વં ઈવ — દહાજ છે’ એવી બુદ્ધિનું પાલન કર” એવી, જ્ઞાનની મિદ્ધિ અર્થે, કામ-ત્યાગરૂપ સાધન બનાવનારી શ્રુતિ ઇશાવામ્થો-પનિવરની પ્રમાણરૂપે છે. એથી એમ મિદ્ધ થાય છે કે, આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ને મિદ્ધિ માટે, જ્ઞાન યથા પહેલા જ કામ, ક્રોધ, લોભ વગેરે ‘તીવ્ર’ અને મનોગત્ય (મનોરથ) ‘મંદ’, એવી બન્ને પ્રકારની ‘અશાસ્ત્રીય જીવમુદ્ધિ’ ત્યાગવા ચોખ્ખા છે, પ્રતિબંધક દોવાથી.

વળી એટલું જ નહિ, કિંતુ જ્ઞાન યથા પછી પણ, જીવ-મુક્તિની મિદ્ધિ માટે — જીવ-મુક્તિની પરિપૂર્ણતા માટે, એ ‘અશાસ્ત્રીય જીવમુદ્ધિ દૈત’ ત્યાગવા ચોખ્ખા છે. કારણ કે, આ ‘અશાસ્ત્રીય દૈત’ જેમ જ્ઞાનની નિદ્ધિમા પ્રતિબંધક છે, તેમ જીવ-મુક્તિની મિદ્ધિમા પણ પ્રતિબંધક છે. કામાદિ-વેગવ્ય-ધર્મથી અધાર્મિક એવા જ્ઞાનીને જીવ-મુક્તિ સિદ્ધ થવી નથી — જીવ-મુક્તિનું વિવરણ (અપૂર્વ) નુપ્પ મળતું નથી. અરે ! (જે ન યથા પછી,) જીવ-મુક્તિની મિદ્ધિ ખાતર તો ‘શાસ્ત્રીય દૈત’નો

અહ્યાભ્યાસ પ્રણવાલંબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે, ૧૬૧

પણ ભાગ કરવાનો છે । - એનું પ્રતિપાદન (પચદશી)-દ્વિતવિવેક-
પ્રકરણ — શ્લોક ૪૪ થી ૪૮ સુધીમા શ્રીવિદ્યારણ્ય સ્વામીએ
કરેલ છે, તે મુજબ) આપણે ઉપર કરી આવેલા છીએ તે સિવાય,
આચાર્ય ભગવાન (શ્રીશકરાચાર્ય)નું પણ કહેવું (‘વિવેકચૂડામણિ’
- શ્લોક ૨૭૨મા) છે કે —

“લોકવાસનયા જન્તો: શાસ્ત્રવાસનયાઽપિ ચ ।

દેહવાસનયા જ્ઞાને ચચાવન્નૈવ જાયતે ॥”

અર્થ:—“લોકવાસનાએ (લોકમા માન-પ્રતિષ્ઠાની
ધન્યતાએ) કરીને, શાસ્ત્રવાસનાએ કરીને તથા

૧. જે આચરણ ધારણ કરવાથી સર્વ લોક મહારી સ્તુતિ કરે,
દ્રોષ પણ મનુષ્ય મહારી નિંદા ન કરે, સર્વ લોકોને હું ખુશ કરે,
આવા આચરણને હું ધારણ કરે, - એવી રીતનો જે અભિનિરેશ,
તે ‘લોકવાસના’ કહેવાય છે.

૨. શાસ્ત્રોના તાત્પર્યને ગ્રહણ ન કરતા, એટલે - અપરોક્ષ
જ્ઞાનમંપાદન માટે - આત્મમાહાત્કાં માટે યત્ન ન કરતા, શાસ્ત્રોના
અધ્યયનની વાસના તે ‘શાસ્ત્રવાસના’ કહેવાય છે શાસ્ત્રનામનાથી
દલ દર્પ થવાનો પણ સંભવ છે. સ્વેતકેતુ દર્પથી પોતાના પિતાને
વિનયપૂર્વક નમ્યો નહિ. એ કયા હાદોગ્યઉપનિષદમા અં ૬૩મા
છે. આ શાસ્ત્રવાસના ત્રણ પ્રકારની છે (૧) પાઠવ્યસન, (૨)
અભુશાસ્ત્રવ્યસન ને (૩) અનુદાનવ્યસન (૧) ‘પાઠવ્યસન’ ભગદ્વાજ
ઋષિને હવે ભરદ્વાજ ઋષિને વેદોનું અધ્યયન કરતા કરતા ૭૫ વર્ષ
યમા આવા ભરદ્વાજ ઋષિને જોઈ ઇન્દ્રે તેમને પૂછ્યું કે, ‘હે
ભરદ્વાજ’ જો કદાપિ હું તમને આયુષ્યનો ચોથો ભાગ આપું, તો
એ ચોથા ભાગના આયુષ્ય વડે તમે શું સંપાદન કરો ?’ ભગદ્વાજ
ઋષિએ ઉત્તર આપ્યો કે, ‘વેદોનું અધ્યયન કરે’ ત્યારપછી ઇન્દ્રે
ભરદ્વાજ ઋષિને વેદોને પર્વતરૂપે દેખાડ્યા એ વેદોરૂપી પર્વતમાથી
એક મુઠ્ઠી લઈ ઇન્દ્ર ભરદ્વાજ ઋષિને કહેવા લાગ્યો કે, ‘હે ભરદ્વાજ’
અત્યારસુધી તમે આ મુઠ્ઠીમાત્ર વેદોનું અધ્યયન કર્યું છે, હજી આ
પર્વતરૂપી વેદો અધ્યયન કરવાને બાકી રહે છે.’ ઇન્દ્રના આવા નયન
માભણી ભરદ્વાજ ઋષિએ વેદાધ્યયન કરવાનું મૂકી દીધું. ત્યાર પછી
ભરદ્વાજ ઋષિને ઇન્દ્રે બ્રહ્મવિદ્યાનો ઉપદેશ કરીને રમ્તે ચઢાવ્યા.

કહેવામનાએ (દેહાધ્યાએ) કરીને, પ્રાણીને (જીને, એટલે કે - આહો,

(૧) 'બહુઆગ્રહ્યમન' સ્વોક્તા કરીને હવે દુર્ગાસા મુનિ એક મમય અને નાચ પુનઃના લા નાથ નાજીએ નમઃકા કરવા આત્મા ત્યારે તે મળ્યામા નાન્દમુનિ હતા, તમા દુર્ગામાએ લાગ્યાદિ ગ બ (ગેરે) ની સમાનતા (સન્ધામણ - ઉપમા) આપી એથી દુર્ગામા મુનિએ ત્રાપ નરી પુનઃન જના લવણમાગમમા ફેટી દીધા. પછી મહા નજીએ તમને આત્મનિધામા (સત્ત્વનિધામા) પ્રવર્તિત કર્યા (૨) 'અનુષ્ઠાનવ્યસન' નિર્વાન હવે એ વાત નિષ્કુપુરાણમા ઠ ન મુચ પમ ર ગાથી પુન ના જુ ર પ્રમોધ થો, તોપણ નિર્વાન મનઃસાધની વજ્રતા વથા ગમ મુની ન ઠોડી યોગનામિષમા દાસગની થા ડ ડ — ત્યારે પણ અત્યંત બ્રહ્મજ્ઞાએ કરીને આહો ના નહ (નિન) પ્રશ, જર્મીન ઉપર કયાય ન દીગે તેથી જાતી દાય મેગીને અનુગત કરા નાએ.

૩. એવા શરીરમા અભિનિરેન, તે 'દેહવામના' કહેવાય કે આ દેનામના નણ પ્રાણી છે (૧) દેહાત્મન, (૨) શુભાધાન ને (૩) દેવાપનન. દેહમા સંપાદની શુદ્ધિ, તે 'દેહાત્મત્વ' કહેવાય છે. પેનાના નર્મમા ને શુભ ન દોષ, તે પ્રાપ્ત કરવો, — એ 'શુભાધાન' (શુભ) આધાન એટલે કે ઉપચારા વડે લાભ, તે) છે.

'લૌકિક', નાસ્ત્રીય તથા લૌકિક, એમ બે પ્રકારનું છે. શાસ્ત્રીય કોને પ્રાપ્ત કરના સાર મગાગનાનાંદ તથા શાનિઆમના અનુભૂતાનિ નુ મેરા (પાન) કરવું, એ 'શાસ્ત્રીય શુભાધાન', અને નરીને સુખન અર્થવાશુ કરના માટે તૈલાભ્યગાદિ, નરીને પુટ નાનસા માટે પુષ્ટિકાન્દ ઔષધ તથા આદ્યાગાદિકનું સ્વરા, નરીને નુદર ઉપનાશુ જલ્યાનના માટે નુદર વસ્ત્રો તથા અન્યમનેનું માળુ, નરીને સુમધનાશુ કરવા માટે, અન્ન, અત્તર—કનન અગાધવુ તથા પુષ્પમાગાદિકનું ધાગણુ કરવું, એ સમણ 'લૌકિક શુભાધાન' કહેવાય છે.

નરીરમ્ય મેળેને દૂ કરના, તે 'દેવાપનયન' કહેવાય છે એ ના લૌકિક તથા શાસ્ત્રીય, એમ બે પ્રકારનું છે. ઔષધોનું મેરા તથા મુખપ્રવાસનાનિ કરવું, એ 'લૌકિક દેવાપનયન' અને આસ્થામનાદિ કરવું, એ 'શાસ્ત્રીય દેવાપનયન' કહેવાય છે.

જ્ઞાનીને), જ્ઞાન થયાવત (જોઈએ તેવું) ઉત્પન્ન થતું નથી જ. ”
[મતવચ્ચ કે, ઉક્ત ત્રણ વાસનાએ કરીને વિશિષ્ટ યાને સહિત જ્ઞાનીનું
જ્ઞાન જીવન્મુક્તિની પૂર્ણતાવાળું નિવડતું નથી - જીવન્મુક્તિનું પૂર્ણ સુખ
આપવાવાળું હોતું નથી. એટલા માટે આચાર્ય લગવાને જીવન્મુક્તિનું
સ્વરૂપ પણ (વિવેકચૂડામણિ ’ - શ્લોક ૨૬૮-છેલ્લા ચરણમાં)
બતાવી દીધું છે કે, “ મુર્તિઃ પ્રાદુસ્તદિદ મુનયો વાસનાતાનંધ
યત્ ” = “ વાસનાની જે તનુતા (સદ્મતા - અપતા), તેને જ અહીં
મુનિએ મુક્તિ (જીવન્મુક્તિ) કહે છે ” તેથી જ આપણે કહીએ
છીએ કે, ‘ પુત્રેપણા ’, ‘ વિતેપણા ’ ને ‘ લોકેપણા ’ (૧. ૭. ૨૪૪-
અક્ષાદિ શ્લોક મેળવવાની ઇચ્છા), - એ ત્રણ એપણા (ઇચ્છા)
જ્ઞાનમાં - જ્ઞાન થવામાં પ્રતિબંધક છે, અને ‘ દેહાવામના ’
(૧. ૭. દેહાધ્યાય), ‘ શાસ્ત્રવામના ’ ને ‘ લોકવાસના ’ (૧. ૭.
લોકમા માન-પ્રતિષ્ઠાદિની ઇચ્છા), - એ ત્રણ વામના (જ્ઞાન થવા
પછી) જીવન્મુક્તિમાં - જીવન્મુક્તિનો અપૂર્વ આનંદ
અનુભવવામાં પ્રતિબંધક છે] એથી એમ મિદ્ધ થાય છે કે,
જીવન્મુક્તિની મિદ્ધિ અર્થે - જીવન્મુક્તિની ભૂમિકા-પ્રાપ્તિ માટે -
જીવન્મુક્તિની પૂર્ણતા - પરિપૂર્ણતા પામવા માટે - જીવન્મુક્તિના
વિશેષ - વિવક્ષણ સુખ - અપૂર્વ આનંદ અનુભવવા ખાતર, જ્ઞાનોત્તર-
દાગમા - જ્ઞાન થવા પછી ‘ શાસ્ત્રીય દ્વિત ’ નો પણ પશ્ચિયાગ કરવો.
તો, એમ ત્યારે છે, ત્યારે તો ‘ અશાસ્ત્રીય દ્વિત ’ ને ત્યજવું, એમાં
કહેવું જ શું ?

આપણે હવે એ નિશ્ચય પર આવ્યા કે, કામ-ક્રોધાદિકરૂપ
‘ તીવ્ર ’ તેમજ સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપ યાને મનોરાત્ય (મનોરથ) રૂપ
‘ મદ ’, એવા બન્ને પ્રકારના ‘ અશાસ્ત્રીય દ્વિત ’ નો ત્યાગ સર્વથા
થવો જોઈએ. તોજ આપણું (જીવોનું) કલ્યાણ છે. કેમકે તે સિવાય
જ્ઞાનની કહો કે જીવન્મુક્તિની કહો, એકેની સિદ્ધિ નથી. ॥ ઓ ॥

આવું નહીં થયું, એટલે પૂર્વપક્ષી યા શિશ્ય, કે જે અમલમાં
તો મૂર્ખ - અજ્ઞાની છે, પણ ઉપરથી જ્ઞાનીપણાનો કાળ બતાવે છે,
અને પોતાને જ્ઞાની તથા કૃતકૃત્ય માને છે, વળી મનમાં - અદરબાને
ધણી વિષયાસક્તિ છે, તેથી કરીને ભોગવસ્તુઓ છોડાતી નથી, તેથી
જ કામ-ક્રોધાદિ તથા મનોરાત્ય વગેરે છોડવા, એ ભારે મુશ્કેલીનું
તથા મહેનતનું કામ થઈ પડ્યું છે, અને વળી ‘ અરેરે ’ બધું છોડવું

ઉત્કૃષ્ટ ભોગપદાર્થોના ત્યાગ ત્હારાથી કેમ થઈ શકશે ? ત્યા ત્હારી શી વચે થશે ? માટે નક્કી છુ, ઐહિક છુન્ન ભોગપદાર્થોના કરતા ઉત્કૃષ્ટ એવા આમુષ્મિક (સ્વર્ગ-બ્રહ્માદિલોકના) ભોગપદાર્થો જે મળે, તો તેની નિષ્પત્તિ (ત્યાગ)ની અશક્યતાએ તથા બ્હીકે વિદેહ-મુક્તિને પણ જતી કરશે - ત્યજ દેશે, અને ‘ સ્વર્ગ-બ્રહ્મલોકની પ્રાપ્તિથી હું કૃતાર્થ છુ, મારે વિદેહમુક્તિનુ પણ શુ પ્રયોજન છે ? ’ એવા નિચારનપથી બધાઈ, સ્વર્ગ-બ્રહ્મલોકની પ્રાપ્તિથી જ મનમા કૃતાર્થતા - ‘ અલ્પમ્ ’ માની લેશે તેથી વિદેહમુક્તિ પણ ત્હને મળશે નહિ કાગણ કે વિદેહમુક્તિ મેળવના સારુ સ્વર્ગ-બ્રહ્માદિ પરલોકના ભોગોનો પણ ત્યાગ કરવો પડશે, પણ તે તો ત્હારાથી કેમ થઈ શકશે ? તેથી જ આ લોકના ભોગોનો ત્યાગ ન થઈ શકવાથી જીવન્મુક્તિ અને પરલોકના ભોગોનો ત્યાગ ન થઈ શકવાથી વિદેહમુક્તિ, એમ બન્ને મુક્તિ ત્હાગ હાથમાથી વન્ય છે, છુ ખેલથી જ અપ્રાપ્ત રહે છે, એટલે ધોખીના કૃતરાની માફક ત્હારી ઉભયબ્રહ્મ સ્થિતિ થશે, અને જન્મ-મરણરૂપ સમારના હુ ખ જેમના તેમ ત્હારે માટે તો કાયમ જ રહેશે ”

પૂર્વપક્ષીયા શિષ્ય :- “ ‘ ક્ષીણે પુણ્યે મર્ત્યલોકં વિશન્તિ ’ - ‘ પુણ્ય પગ્વારી જાય (ક્ષીણ થાય) એટલે [જીવે] મૃત્યુલોકમા (મનુષ્યલોકમા) આવે છે ’ તથા ‘ આત્મભુવનાહ્લોકાઃ પુનરાવર્તિનોડર્જુન ’ - ‘ હે અર્જુન ! બ્રહ્મભુવન (બ્રહ્મલોક)થી માઠીને [આ લોક પર્યન્ત] તમામ લોક પુનરાવર્તન પામવાના છે ’ ઇત્યાદિ શાસ્ત્રનાકય (ગીતાવચન) મુજબ તેમજ મહાપ્રયય વખતે સ્વર્ગાદિ ઐદે ભુવનનો (સાત ઉપરના અને સાત નીચેના લોકનો) કાય થાય છે, એટલે સ્વર્ગાદિ પગલોક ‘ ક્ષયદોષ ’વાળા ચાને અનિત્ય છે, વળી ‘ અતિશયદોષ ’વાળા પણ છે, એટલે કે, ત્યા રહેનાગ દેવતાઓમા, એક દેવ, પોતાના કરતા વિશેષ ઐશ્વર્યવાળા ખીજ દેવને જોઈ, મનમા ઈર્ષ્યા (અદેખાઈ) આણે છે એમ હોવાથી જ એટલે કે આવા ‘ ક્ષય ’ તથા ‘ અતિશય ’ નામના દોષથી યુક્ત ને ભરપૂર હોવાથી જ સ્વર્ગાદિ પરલોક મ્હારે જોઈતા નથી, તે તો સર્વથા હેય જ છે - ત્યાન્ય જ છે ”

સિદ્ધાન્તી યા ગુરુ :- “ જો એમ છે, ત્યારે જે પોતે જ અત્યન્ત દોષરૂપ - દોષોના ઢગલારૂપ છે, એવા એ કામ-ક્રોધાદિક શુ ત્યાન્ય નથી ? ”

પૂર્વપક્ષી યા શિષ્ય — ‘સાઝ મમ બે પ્રમાણે છે એક અત્યંત અનર્થનો જેતુ ને જીતે ઐદિક ભોગમા ઉપયોગી તેની જીતે કાવલિ પણ રમ્મે પ્રમાણ છે પગ્ગી પરધન અને પગવતુ આ વિનિ રમ્મા ગણની, મે અત્યંત અનર્થનો જેતુ છે મગલુ મત મન આ રમ્મા નિવર્જનનું છે તેમ પગ્ગીથી બ્રહ્મ મવા નાના છે તેમ જ નિવર્જનથી પ્રાપ્તિ વિનિ કોવ પણ અત્યંત અનર્થ રમ્મે છે મેના માટે તે મમ કાધાદિ ત્યાગ મગ્ગે ઉચિત છે, મ અત્યંત તદારૂપ છે પગ્ગી ઐદિક ભોગોપયોગી મમ એટલે જે મનના વિનિ રમ્મા રસધન વિનિ મમ પ્રમાણુ વિનિ રમ્મા તેમ જ મન વિનિ કાવ રમ્મા વિનિ કાધ ૦ સાલિ એવા એવા ભોગોપયોગી, મારો આ ભગ તા જ મમ ક્રોધાદિ છે, તેનો ત્યાગ પ્રમાણી આ યમ્મા જ રમ્મા નથી મગલુ તે વિનિ રમ્મા ઉપયોગી છે તા પગ્ગી તેનો રમ્મા રમ્મા વામા શ દોર છે ?

સિદ્ધાન્તી યા ગુરુ — ‘તત્ત્વજ્ઞાની યથા પગ્ગી પણ જો વિજે (તમામ - સમગ્ર) આલિને ત્યજે નહિ, તો ‘તુ તત્ત્વવેત્તા શુ તેથી ‘તુ વિધિ-નિવરજન મુ, માટે ‘તુ શાસ્ત્રનો નિયોગ્ય નથી’ આના પ્રમાણના જાનીપમા આભિમાનથી વિધિ-નિવારમ્મ ધર્મશા-અન ઉપધન રી મમાલિને વશ થઈ વર્તનાર ત્યજે યથેષા નર રમ્મા શે’

પૂર્વપક્ષી યા શિષ્ય — હો ગણુય, તેમા શ ? પણ મેના રમ્મા ? તેનો પ્રેરો ?

સિદ્ધાન્તી યા ગુરુ — અદ્વિતયજ્ઞાનીને યથેષ્ટાચરણુ જો છે / દોષ ત્યારે તો અશુચિભક્ષણુદિ પણ થશે અને જો તેમ કામ નો તો પગ્ગી રમ્મા-ક્રમ્મા અને તત્ત્વર્થો વચ્ચે ભેદ જ શા રમ્મા ?

પૂર્વપક્ષી યા શિષ્ય — ‘તેમાય લતિ ર ?’

સિદ્ધાન્તી યા ગુરુ — (ઉપકામપૂર્વ) ‘જાન યથા પદેના (મામ-ક્રોધાદિ) મનોરો માનથી તું કવેશ પામતો હતો ત્યારે હાનમા તો મર્મ મોખની નિવર પણ ત્યારે સહેવાની રમ્મા આ તો મેનકુ દુષ્ણે વેહારી લીધુ’ શરૂ ત્યાગ નાનનો વેવન’ (હા - રા - હા - હા)

પૂર્વપક્ષી યા શિષ્ય — (નમ્રતા મર્મ) ‘ત્યારે શ કમલુ ?’

સિદ્ધાન્તી યા ગુરુ ::— “અસ એ જ કે, તું તત્ત્વવેત્તા છે, એટલે વિષ્ણુ-લક્ષણ કરનાર ભુંડ (સુવર) આદિ પ્રાણીના સમાનપણાની ધમ્મ કર મા; કિંતુ (કામ-ક્રોધાદિરૂપ) બુદ્ધિના મર્વ દોષોનો પારત્યાગ કરીને, લોકોમા દેવની પેઠે પૂજ્ય થા.”

પૂર્વપક્ષી યા શિષ્ય ::— “હીકે ત્યારે, તે (કામાદિક)ના ત્યાગનો ઉપાય બતાવો.”

સિદ્ધાન્તી યા ગુરુ ::— “સર્વ કામ્ય વિષયોમા (અનિત્યત્વ, સાતિશયત્વ વગેરે) દોષદષ્ટિ કરવી — દોષોનો વિચાર કરવો, એજ કામાદિત્યાગના પ્રથમ કારણ (સાધન-ઉપાય) રૂપ છે : એ બધા (યોગવાસિષ્ઠાદિક જેવા) મોક્ષશાસ્ત્રોમા એટલે કે વેદાન્તશાસ્ત્રોમા પ્રસિદ્ધ છે; અસ ત્યાથી એ સાધનો ખોળી લઈ, કામાદિકનો ત્યાગ કરીને સુખી થા. જેમ કે :—

‘ માંસપાશ્ચાલિકાયાસ્તુ યન્નલ્લોલેઽદ્રપજ્જરે ।

સ્નાય્વસ્થિગ્રન્થિશ્ચાલિન્યા સ્થિયાઃ કિમિવ શોભનમ્ ॥ ’

અર્થ :— ‘સ્નાયુ (શિરાઓ - આતરડા), અન્થિ (ઢાડકા) અને ગ્રન્થિ (માસના લોચાડપ ગતન અને નિનબ આદિની ગાઠો) વાળી માસની પુતળીરૂપ સ્ત્રીના, યંત્રની પેઠે ચ ચળ એવા, શરીરરૂપી પીંગરમા શોભા જેવું શુ છે ? ’ — એ પ્રમાણે ‘યોગવાસિષ્ઠ’ વૈરાગ્ય પ્રકરણમા તેમજ ‘પચ્ચદશી’-તૃપ્તિદીપપ્રકરણ—શ્લોક ૧૪૦ મા, દોષોનું વર્ણન છે; ૫ળી

‘ત્વદ્માંસરક્તગ્રાણ્યામ્યુ પૃથક્ કૃત્વા વિલોચને ।

સમાલોકય રમ્યં ચેત્ કિં મુધા પરિમુદ્યસિ ॥ ’

અર્થ :— ‘[જે સ્ત્રીના શરીરમા કંઈ પણ] રમ્ય (સુન્દર) હોય તો ત્વચા, માસ, રુધિર, અશ્રુજળ અને નેત્રને જૂદા પાડી જ્ઞે, વ્યર્થ શું મોહ પામે છે ? ’ — એ પ્રમાણે ‘યોગવાસિષ્ઠ’, ‘અધ્યાત્મ-રામાયણ’ વગેરે અનેક શાસ્ત્રોમા સ્ત્રીના અગોના દોષોનું વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું છે. એવા દોષોનો નિરંતર વિચાર કરવાથી — આ પ્રમાણે સ્ત્રીના દરેક અંગ પર દોષદષ્ટિ કરવાથી, વૈરાગ્યનો ઉદય થાય છે અને તેથી કરીને કામાદિક જિતી શકાય છે. શુક્રદેવજી રંજા પ્રતિ કહે છે કે :—

‘ અમેઘ્યપૂયઃકૃમિજાલસંકુલે

સ્વભાવદુર્ગન્ધિનિ શૌચવર્જિતે ।

કલેવરે મૂજપુરોષભાજન

રમન્તિ મૂઢા (અગર મૂઢા) ન રમન્તિ પણિહતા ॥'

અર્થ — મનિન પર [અને] રૂમિના મમૂદથી ભરપૂર, વ્યભાચથી દુઃખવનારા અપરિત મન મૂનના પાતરપ શરીરમાં મળ (મન) ના રમણ છે. પતિતો મળુ મૂઢા નથી. આ તો મયા સીન શાગીગિ દોરા છે એ મિનાય સ્ત્રીગતિમાં પણ આભાવિ દોરા લેય છે સામ્યા (મદાભાગતમાં) છે કે,

અનૂત સાદ્વન માયા મૂર્સત્વમતિલોભિતા ।

અશૌચિત્વ નિર્દયત્વ સ્ત્રીના દોષા સ્વભાવજ્ઞા ॥'

અર્થ — અસય પોતા પગરવિચાર્યું મર્થ મળુ માયા મૂની મૂનના બનાવની અતિતાનિપદ અપરિત્તા, નિર્દયતા, — પોતીઅના રાખાનિ દોરા []

એ રમ । પુન નિ પલ દાર છે એ અનુભવી-પરિએ
૫૦

જાયમાનો હરેદ્રાર્યા ધર્યમાનો હરેદ્વનમ્ ।

ત્રિયમાનો હરેત્રાગાઠાસ્તિ પુનસમો રિપુ ॥

અર્થ — જિપ । થના [પુન] સીને હરે (જન્મે છે ત્યારે ભાવાન દર અસ ૨ તાનજન્મ વપતે પ્રસવેના કરીને પરીક આ) મ પપુ થાય કે અને મરીમનામત પ્રમવ થાય ૭ તા ૧૩ જાતાનુ મુદ્ધ બા ક્ષીલ થાય છે અરે । સીની મુરાની જતી મુદ્ધ ૭) વધનો [પુન] ધનને હરે (વધે છે — મોટા થાય કે ત્યારે ધનને હરે ૭, એમને ૨ પુનને ઉઠેરી મોટા મરનામાં ધનનો મોગે ખચ થાય છે — પૈમાનુ પાણી થાય છે) અને મગ્તો [પુન] મપ્તને હરે (મરે છે ત્યારે પ્રાણને હરે કે મોટને કે એમના પ્રે પ્રિયતમ પુનના મળુથી મના મત પિતા પ્રાણ પયુ છોડી દે છે) [મો] પુન મમાન [સીને] રિપુ (સતુ — દુશ્મન) નથી (જગતમાં પ્રીતિપાત્ર પદાર્થ ત્રણ જ છે સ્ત્રી ધનને પ્રાણ એ રમને પુન દરે ૭ સી ન શત્રુઓ તો એક એક વસ્તુનું હરણુ રે ૭ ત્યારે આ તો ત્રણે પ્રિયતી વસ્તુનું હરણુ રે ૭ તેથી પુન તો મોટા દુશ્મન કે) વળી પચત્વી — યજ્ઞાનન્દે આત્માનન્દે — પ્રમરુ — મતા ૬૫ થી ૬૭ સુધીમાં છે ~

‘અલભ્યમાનસ્તનય’ પિતરી ક્લેશયેચ્છિરમ્ ।
 લઘ્યોઽપિ ગર્ભપાતેન પ્રસવેન ચ બાધતે ॥
 જાતસ્ય ગ્રહરોગાદિ કુમારસ્ય ચ મૂર્ધ્વતા ।
 ઉપનીતેઽપ્યવિચત્વમનુદ્વાહથ પળિઢતે ॥
 યૂનઞ્ચ પરદારાદિ દારિદ્ર્ય ચ કુટુમ્બિન ।
 પિત્રોર્દુઃસ્વસ્ય નાસ્ત્યન્તો ધની ચેન્નિવ્રથતે તદા ॥ ’

અર્થ :—‘પુત્ર પ્રાપ્ત ન થાય તો માતા-પિતાને લાખા રખત મુધી કલેશ આપે છે (દુઃખ ઉપજાવે છે), પ્રાપ્ત થાય છે તોપણ ગર્ભપાતથી અથવા પ્રસવથી [જન્મેતાને] પીડે છે જન્મેના પુત્રને ગ્રહ-રોગાદિ [પીડે], ને મૂર્ધ્વતા (મૂઠતા) [રહે], ઉપનયન મન્ત્ર થયા પછી પણ (એટલે કે ઉપવીત - જનોઈ આપ્યા પછી પણ) નિધારહિતપણું [રહે], અને પડિત (નિઝાન) હોય જના વિવાહ ન થાય, યુવાવસ્થાવાળો (જુવાન) હોય ને પરત્ત્રી આદિમા લપટ થાય (પરત્ત્રી, જુગાર ને મદ્યપાન, - એ ત્રણુ નિરે વ્યસન વાળો થાય), અને [પુત્રાદિ કરીને] કુટુમ્બાળો (વસ્તારી) ટોન પણ તેની દરિદ્રતા [રહે], વળી જો ધનનાનું ટોઈ મરી જાય, ત્યારે [ભારે દુઃખ], [એમ] માતા-પિતાના દુઃખનો અન્ન નથી ’ [અપુત્રવાન (વાઝીયા)ને તો પુત્ર ન થયાનું એજ જ દુઃખ, ત્યારે પુત્રવાનને તો ગર્ભાવસ્થાથી માડીને દેહ પુત્રના મગ્ધુ પર્યન્ત અનેક દુઃખ ભોગવવા પડે છે - અનેક નાસ વેરા પડે છે]

ધનમા પણ એજ પ્રમાણે ધણા દોષો છે ‘પન્દશી’ - તુમિદીપપ્રકરણ - શ્લોક ૧૩૯ મા છે કે -

‘અર્થાનામર્જન ક્લેશસ્તથૈષ પરિપાલને ।

નાશો દુઃખં વ્યયે દુઃખં ધિગર્થાન્કેશકારિણ ॥ ’

અર્થ :—‘અર્થ કમાવવામા ચા મેળવવામા લેશ, તેમજ તેના રક્ષણમાય કલેશ, નાશમા દુઃખ અને ખગ્વવામાય દુઃખ, [માટે] કલેશકવાનાળા ધનને ધિકાર છે ’ વળી ‘ભાગવત’ - ૨૬મ ૧૧ - અધ્યાય ૨૩ (શ્લોક ૧૮-૧૯) મા કહ્યું છે કે -

‘સ્તેયં હિંસાઽનૃત ધમ કામ ક્રોધ. સ્મયો મદ ।

મેદો ધૈર્યમવિશ્વાસ સસ્પર્ધા વ્યસનાનિ ચ ॥

પતે પચદશાનર્યા દ્યૈર્થમૂલા મતા નૃણામ્ ।

તસ્માદનર્યમર્યાઘ્ય શ્રેયોઽર્થી દૂરતસ્ત્યજેત્ ॥ ’

અર્થ :- ‘ ચોરી, દિસા, મિથ્યાભાવણુ, દલ, કામ, ક્રોધ [એ ૭ દોષ તો પ્રથમ જ ચાને કવ્ય પેદા કરવામા જ લાગુ પડે છે, ને બાકીના નવ વર્તણૂક], ગર્વ (ક્રોધ પ્રસંગમા કરે ત્યારે પુલી જવુ તે), મદ (ખેતામા દગ્ધ મેશ વર કરી ગ્રહેનાર અહંકાર વિશેષ), ભેદ (મહાગા-ત્હાગપણુ - ભુદાઈ), વૈર, અવિશ્વાસ, સ્પર્ધા (બગબરી ઠગપી) અને વ્યમનો (૧ સ્ત્રી, ૨ છૂત, ૩ મદ્યપાન - નીસે, - એ ત્રણ વ્યસનો), - એ પદ્મ અનર્થી અર્થભૂળજ (અર્થ જ છે મૂળ જેનુ એવા,) મનુષ્યને મારે મનાયેવ છે, તેથી અર્થરૂપ અનર્થનો કલ્યાણની ઇચ્છા-વાગાંઝ દૂધી [જ] ત્યાગ કરવો, ’ - ઇત્યાદિ અનેક દોષો, સ્ત્રી-પુત્ર-ધન વગેરે રામ્ય વસ્તુ વિશેના, શાસ્ત્રોમા વર્ણવેલ છે, તે બધાને વિચાર કરતા એટલે કે નિસેા વિશે દોષદષ્ટિ કરતા મનમા વૈગમ્યામિની ભાગા પ્રગટે છે, તેમા વિષયોની ઇચ્છા, વિષયભોગની તૃષ્ણા બળી જાય છે : તેથી જ ક્રમે કરીને કાગાદિક ઉપર જય મેળવી શકાય છે વળી નીચ-ક્ષીણ સ્વદા કરીને જોનાર તેમ નીરનો ત્યાગ ને ક્ષીરનુ પ્રદાન કરનાર દસ છે, એના દમવત સાર-અમારને - મત-અસતને પૃથક-પૃથક જાણનાર વિવેકી પુરુષ તો, બ્રહ્મ અતિરિક્ત તમામ પ્રપચ મિથ્યા છે, સદ્-નાદન-વનિતા વગેરે ઔદિક તથા સ્વર્ગ-અભયોકાદિ આતુષ્ઠિક (પારતીકિક) વિષયો અવપ્રસૂષ્ટિ-ઈન્દ્રિયલ-ગન્ધર્વનગગદિની પેઠે ક્ષમ્પિક - ક્ષયવાળા છે, દષ્ટનષ્ટ છે એટલે કે જોત-જોતામા નષ્ટ થઈ જાય છે, એટલુ જ નહિ પણ વિષયમાત્ર કુખ્ય છે, જોકે વિષયભોગકાળમા વિરાય સુખરૂપ લાગે છે, પણ અગલમા તે સુખ વાસ્તવિક નથી, સુખાભાસ છે, સુખ જેવુ ભાસે છે, સુખરૂપ તો એક આત્મા - બ્રહ્મ જ છે, વિષયમા તે સુખનુ પ્રતિબિંબ - આભાસ છે, તે મત્ય નથી, કાગલ કે આતમપ્રાપ્તિથી - બ્રહ્મપ્રાપ્તિથી તેનો બાધ થઈ જાય છે - વિષયસુખ બાધ પામે છે, એટલે જ ખનિયાને વિષય કુખ્ય, કુખ્ય ને કુખ્ય, બમ કુખ્યથી જ ભરપૂર છે, - એમ મહા સર્વદા વિચાર કરતા વિષયોમા દોષદર્શન પડે, ગાનિત્ય થાય છે. ‘ શ્રીપાતળ્યયોગદર્શન ’ (- સાધનપાદ ૨ - સુવ ૧૫) મા છે કે ‘ પરિણામતાપસંસ્કારદુઃસર્વેર્ગુણયુત્તિધિરોધાદ્દુઃસમેષ મર્ચ વિવેચિન ’ - ‘ [નિત્યમાત્રમા] (૧) પરિણામ-કુખ્ય, (૨) તાપકુખ્ય, (૩) મમ્મગકુખ્ય અને (૪) સત્ત્વ-રજો-તમેરૂપ ત્રણ યુગોની સુખ-કુખ્ય-મોહગ્ન પ્રતિબોનો પરસ્પર

વિરોધ હોનાથી [— એ ચાગ કાગળને લઈ] (ઐકાન્તિક ને આત્મન્તિક દુ ખનિવૃત્તિની ઈચ્છા કરનાર) વિવેચીને તો તમામ વિષયો— તમામ ભોગસાધનો દુ ખરૂં જ લાગે છે— દુ ખરૂં જ લાગે છે ' અર્થાત્ — ' માર્ગ પ્રાપ્તિ ભોગ્યના નિષ્ક્રમ ભોગ્યે લેાય, તો તે ખાવામા જો કે તત્કાલ સાર, મગ્ગ ને સ્વાદુ લાગે છે, પણ પચિયામે મરણ-શરણ થવાય છે, દાદર કે ખરજવા પગ ચૂટ આને છે, તે વખતે ખજવાનનાથી સાર લાગે છે— મતોપ થાય છે, પણ પછી બગતરા થાય છે ને ખૂબ પીડા પમાય છે એ જ પ્રમાણે વિષયોનો ઉપભોગ કરતા તત્કાલ જો કે ક્ષણિક સુખ જેવું— ઇન્દ્રિયોની અગ્તિર્થતાજન્ય તાત્કાલિક મતોપ જેવું જણાય છે તોપણ તૃષ્ણા અને અતૃપ્તિ તો રહ્યા જ જાય છે તેથી દુ ખથી દુ ખાનર પ્રાપ્ત થાય છે વળી વિષયોના સેનનથી શરીરના તત્ત્વો ક્ષીણ થતા તેમ ધાતુઓ દુર્બળ થતા શરીરમા બુધિ વ્યાધિની ઉત્પત્તિ થાય છે, મનમા અનેક ચિંતા ને વિમગદિશ આધિ પાડે છે, બાહ્યાન્તર અનેક પ્રકારની ઉપાધિ પણ નડે છે, અને એને જોઈ જાનતે અર્થની પણ ભારે ખુનારી ખેડી પડે છે એ રીતે એ નિરયભોગથી તનની, મનની ને ધનની ખગળી થાય છે મારે દૈનિક નિરયસુખમા ' પરિણામદુઃખ ' રહેતો છે હવે નિરયસુખમા ' તાપદુઃખ ' છે, તે એ કે, — સુખના માધનો ભોગવનામા તેના વિરોધી પ્રત્યે ભેશા જ દ્રેષ બન્યો ગડે છે, તેથી સુખાનુભવકાળે પણ— નિરયસુખનો અનુભવ કરતી વખતે પણ મનમા તાપ મંતાપ દુઃખગિદ્ધાર્થપણે રહ્યા કરે છે બમ એજ ' તાપદુઃખ ' છે એની રીતે નિરયપદાર્થમા ' સંસ્કારદુઃખ ' પણ છે, તે એ પ્રમાણે કે, — પોતાને— પેતાના મનને ગમતી નિરયવસ્તુની પ્રાપ્તિથી અનુકૂળવૃત્તિ યા સુખમદિ ઉત્પન્ન થાય છે અને અણુગમતી નિરયવસ્તુની પ્રાપ્તિથી પ્રતિકૂળવૃત્તિ યા દુ ખબુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે તેથી કરીને અતઃકાળમા તેનાને તેના જ એટલે કે અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ યા સુખ-દુ ખ મરકાર પેદા થાય છે એ સંસ્કારથી વળી અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા યા સુખત્વ-દુ ખત્વના અનુભવ ફરી થાય છે એ પ્રમાણે અપરિમિત સમયની ઉત્પત્તિ વડે સસારનો ધારા-પ્રવાહ ચાલુ રહે છે તેનો ઉચ્છેદ થતો નથી તેથી કેવળ દુ ખ, દુ ખ ને દુ ખ જ અનુભવાય છે બસ એજ ' સંસ્કારદુઃખ ' નિરયભોગમા રહેલ છે એજ પ્રમાણે ' શુણ્ણ વૃત્તિ વિરોધરૂપદુ ખ '

પણ વિષયોમાં રહેલ છે, તે એ રીતે કે, - સત્ત્વગુણ, રજોગુણ ને તમોગુણ, - એ ત્રણ ગુણ બિન લિલ છે; માટે પરસ્પર યાને એક બીજાની સાથે વિરોધ પામે છે. એવી રીતે એ ત્રણ ગુણની વૃત્તિ પણ જુદી જુદી છે. સત્ત્વગુણની વૃત્તિ સુખરૂપ છે, રજોગુણની વૃત્તિ દુઃખરૂપ છે અને તમોગુણની વૃત્તિ મોહરૂપ છે. એઓ પણ પરસ્પર યાને એક બીજાની સાથે વિરોધ પામે છે, એ વિરોધ જ ભારે એક દુઃખરૂપ છે. એકમાં પણ વિરોધ એ જ દુઃખ છે, જ્યાં વિરોધ છે ત્યાં જ દુઃખ છે, તરોધ જુલુ બીજુ દુઃખ નથી. વળી એ વિરોધ-દુઃખ વિષયોમાં - વિષયોના મનુષ્યમાં રહેલ છે. કારણ કે વિષયવસ્તુઓ ત્રિગુણી ભાવાનુ - પ્રકૃતિનું કાર્ય છે. દરેક વિષયવસ્તુ ત્રણ ગુણવાળી છે. તમોગા મત્ત્વગુણ પ્રધાન અને રજોગુણ-તમોગુણ ગોણું છે, ક્રોધિયા રજોગુણ પ્રધાન અને સત્ત્વગુણ-તમોગુણ ગોણું છે, ક્રોધિયા વળી તમોગુણ પ્રધાન અને મત્ત્વગુણ-રજોગુણ ગોણું છે. તમામ પ્રપચની - આખી સ્થાપની બનાવક એ જ પ્રમાણે છે. ત્યારે આથી વિષયવસ્તુ સ્વતઃ પણ પરસ્પર વિરોધવાળી છે. કેમકે જ્યાં-જ્યાં ત્રણ ગુણ છે, ત્યાં પરસ્પર વિરોધ કે સ્થાન છે જ. માટે તમામ વિષયવસ્તુઓ પણ ગુણ તથા તેની વૃત્તિઓથી તેમ જ સ્વતઃ પણ પરસ્પર વિરોધ પામતી હોવાની દુઃખરૂપ જ છે. [ત્યારે જ્યાં તે કેવળ સુખરૂપ જ છે, અવિરોધીયત્વ લાભથી કારણ કે જ્યાં પોતે નિર્ગુણ મા નિર્ગુણતાની હોવાથી મત્ત્વ-રજો-તમોરૂપ ત્રણે ગુણ જ્યાં નથી, તેમ તાત્ત્વ મા નિર્વિકલ્પરૂપ હોવાથી એ ત્રણ ગુણોની સુખ-દુઃખ-મોહરૂપ વૃત્તિઓ પણ જ્યાં નથી, તેમ જ સર્વનું કારણરૂપ મા સર્વવિનાશરૂપ હોવાથી ત્રિગુણી ભાવાનુ - પ્રકૃતિનું કાર્યરૂપ જ્યાં નથી, તેથી જ્યાં ત્રણ ગુણવાળી નથી; વળી જ્યાં એક જ - અદ્વૈત (અદિતીય) વસ્તુ છે - તેથી વિરોધગદિત છે : માટે જ સર્વથા સુખરૂપ છે. એટલા માટે વિવેકી-મુમુક્ષુએ આવી આ જ્યાં વસ્તુનો જ ઉપભોગ કર્યો, નહિ કે દૈન્યપ્રયત્ન ને દુઃખરૂપ વિષયવસ્તુનો.]'

ઉપરાંત દુઃખોનો વિચાર - દુઃખરૂપ દોષોનું અનુમધાન વિષય-પદાર્થોના દુઃખરૂપ કરવાથી ગતિલાભ થઈ કામાદિક કામે કરીને શાંત થાય છે. શ્રીમદ્ધ્યાનકાંડમાં ('માર્મ્યકાંડિન' - પ્રકરણ ૩, શ્લોક ૪૩માં) કહે છે કે, 'દુઃખં સર્વમનુસ્મૃત્ય કામમોહાન્નિવર્તયેત્' - 'સર્વ' (વિષયપદાર્થોરૂપ દૈત) દુઃખરૂપ જ છે, - એવું અનુમરણ

અક્ષાહ્યાસ પ્રણવાલંબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે. ૧૭૩

કરીને કામભોગથી [અનુકૂળ મનને] નિષ્ક્રિય કરવું ' મતનખ કે વિષયોમા દોષાનુસંધાનરૂપ - દાષદાષ્ટરૂપ વૈગમ્યભાવના વડે કામભોગથી મનનો નિગ્રહ - નિરોધ કરવો, અને એમ કરવાથી કામાદિક પશુ નિષ્ક્રિય થશે - છૂટી જશે "

આ બધું સાલળી પૂર્વપક્ષી યા શિષ્ય હવે કહે છે કે -
“ હીક, તીન અશાસ્ત્રીય દ્વૈત આ કામાદિકનો તો ત્યાગ કરવો જ જોઈએ કેમકે એઓ ભારે અનર્થના હેતુરૂપ છે પરંતુ મદ અશાસ્ત્રીય દ્વૈત જે મનોરાજ્ય છે, તે રહે તો સી હાનિ ? તેનો ત્યાગ જવાની શી જરૂર ? તે કઈ કામાદિકની પેડે અનર્થહેતુ નથી "

સિદ્ધાન્તી યા ગુરુ :—“ અરે ! મનોરાજ્ય તો તમામ દોષોનું બીજરૂપ છે કામાદિ સર્વ દોષોનું મળ કારણ મનોરાજ્ય છે એ વાત ભગવાન શ્રીકૃષ્ણઅદ્રે અર્જુન પ્રત્યે (‘ગીતા’, અ. ૨, શ્લોક ૧૨-૧૩ મા) કહી છે કે —

‘ ધ્યાયતો વિષયાનુસંસંગસ્તેષૂપજાયતે ।

સંગાત્સંજાયતે કામ કામાત્ક્રોધોઽભિજાયતે ॥

ક્રોધાદ્વચતિ સંમોહઃ સમોહાત્સ્મૃતિવિભ્રમ ।

સ્મૃતિવિભ્રમશ્ચાદ્યુદ્ધિનાશો યુદ્ધિનાશાત્પ્રમદયતિ ॥ ’

અર્થ :—‘ વિષયોનું ધ્યાન કરનાર પુરુષને તે વિષયોમા આમકિત (રચિ) ઉપજે છે, આસક્તિથી કામના (ક્રમશઃ) ઉપજે છે, કામનાથી [વચ્ચે વિભ્રમ નડે અને તેથી ક્રમશઃ વસ્તુ ભોગવવાને ન મળે - કામની પૂર્તિ ન થાય, - એમ હોવાથી પરિણામે] ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે, ક્રોધમાથી [પરિણામે] મોહ (એટલે કે કાર્ય-અકાર્યની વિવેકબુદ્ધિઅન્ય તમોણુની રિશ્તિ) થાય છે, મોહથી સ્મૃતિવિભ્રમ (અર્થાત્ ગુરુ તથા શાસ્ત્રોના ઉપદેશ-વિચારથી જેમનું તેમ જાણેલ તત્ત્વ, તેની સ્મૃતિમા ભ્રમ એટલે કે યથાર્થને અવધાર્થ ને અવધાર્થને યથાર્થ તરીકે જાણવાઉપ વિપરીતજ્ઞાન - વિષયયબુદ્ધિ) થાય છે, સ્મૃતિવિભ્રમથી બુદ્ધિ (નિશ્ચયાત્મિકા) નો નાશ થાય છે અને બુદ્ધિનાશથી [આખરે] સારી પેઠે નાશને પામે છે (એટલે કે અધોગતિને પામે છે) ’ એ પ્રમાણે સાક્ષાત્ અનર્થહેતુ જે કામાદિક છે, તેનો પરપરા-હેતુ મનોરાજ્ય છે હવે ગીતાના શ્લોકમા ‘ વિષયોનું ધ્યાન કરવું ’ - એવું જે વાક્ય છે, એ જ મનોરાજ્ય કહેવાય છે - એનું જ નામ

મનોરાજ્ય છે એ મનોરાજ્ય કામ-કોષાદિક સર્વ અનર્થનું મૂળ
 ગરબુ છે માટે એનો ત્યાગ - એ મનોરાજ્યનો ત્યાગ પ્રથમ જ કરવો
 જોઈએ જેમ વૃક્ષ ॥ મૂળનો નાશ થવાથી શાખા-પત્રાદિરૂપ આખા
 વૃક્ષનો નાશ થાય છે, તેમ સર્વના મૂળરૂપ (જન) મૂળ છે કે, 'સદ્દેશા
 હંકુરશાખાફલપલ્લવશાલિન । અસ્ય સંસારવૃક્ષસ્ય મનો
 મૂલમિતિ સ્થિતમ્ ॥' = સદસ અકુર, શાખામ, ફળ ને પલ્લવશાલી
 આ સસારરૂપ વૃક્ષનું મૂળ મન છે, એવું નક્કી છે' એ વાત યોગ
 વામિ દેખા રૂપેન જ - નો એ મૂળરૂપ) મનોરાજ્યનો નાશ થવાથી
 કામાદિ નર્તનો નાશ થશે માટે એમ ધારવું નહિ કે, ઇન્દ્રિયોને
 કમળે ન પડી કામ-પગ નિહાનું મન શુ કરી શકશે ? અને તેથી
 તેો વશ રહીને હવે કંઈ જરૂર નથી, - એવો પ્રિયાર પ્રશ્ન વ્યર્થ
 છે મન જ મનોરાજ્ય છે - માનુષ્યરૂપ, - એ જ મનોરાજ્ય છે એવા
 એ મનને નગ કરવું યાને મનોરાજ્યને ત્યજવું > જિતવું, - એ તો
 મુખ્ય સાધન - મુખ્ય જીવ્ય છે અને વળી ખાસ અગત્યનું છે વિન
 યોગ દોષદષ્ટિ વડે - વૈરાગ્યભાવના વડે ત્રીન અશાસ્ત્રીય દૈત કામા
 દિ તે ત્યજના જિતના, એ મદ અશાસ્ત્રીય દૈત મનોરાજ્યને
 ત્યજવાનું કે જિતવાનું યાને મનોનિરાધનું એક અગરૂપ સાધન છે
 વિનિયોગ દોષદષ્ટિ યા વૈરાગ્યભાવના અને મનોનિરાધ, - એ બન્ને
 સામે લેના જોઈએ - એ જોડીને અભ્યાસ સાથે જ કરવો જોઈએ
 એ કરે ને એ ન જરૂર તો ચાલે, એમ નથી દોષદષ્ટિ યા વૈરાગ્ય
 ભાવના, - એ એ - રેય અથવા પરેશ જોઈ છે, અને મનોરાજ્ય
 જિતવું યા મનોનિરાધ, - એ માત્રા જોવા છે તો, માત્રા વિના દૈત
 રેય અથવા પરેશથી જેમ રાગનો મમળ નાશ થતો નથી, તેમ
 મનોનિરાધ નિહા એ લી દોષદષ્ટિ યા વૈરાગ્યભાવનાથી આત્મમુક્તિ
 વિશેષ (મુખ્ય) સધાઈ નથી જાડને ઉપર ઉપરથી નાખીએ,
 પણ જોઈએ અદર તેના મુળિયા રહે તો થોડા દિવસમા ફરી
 મનોરાજ્ય ફરી હવે તેવું તેવું ચર્ચ થાય છે, એ પ્રમાણે વિનિયોગ
 દોષદષ્ટિ આ વૈરાગ્યભાવના વડે ત્રીન અશાસ્ત્રીય દૈત કામાદિકનો
 ત્યાગ કરી - કામાદિકને જિતી જો કે વાતમનિક વાતિ મેળનાય છે,
 તેપણ મનનું મગરૂપ મદ અશાસ્ત્રીય દૈત મનોરાજ્ય એટલે કે મન
 જ્યામુની કાયમ છે, ત્યામુલી પૂર્વ જ્ઞાતિ તો નજ મજે કાગલ કે મન
 ગરૂએ એવે ઉપાધિ ન યા જરૂર, દૈત મુકુર જ કરશે અને કાલે

કરીને વળી મોટા સંસાર પણ ખડો થશે; પરંતુ જે મનોરાજ્યનો લાગ થાય—મનનો નિરોધ થાય, તો તેવું થવાનો સંભવ નથી. એટલા માટે શ્રીગોડપાદાચાર્યે (‘માહુક્યકારિકા’—પ્રકરણ ૩—શ્લોક ૩૧ મા) કહ્યું છે કે ‘મનોદશ્યમિદં દ્વૈતં ચર્તિકચિત્સચરાચરમ્ । મનસો દ્યમનોભાવે દ્વૈતં નૈવોપલભ્યતે ॥’—‘જે ક્ષાઈ અચરાચર આ દ્વૈત [દેખાય છે, તે બધું] મનોદશ્ય [છે]; કેમકે મનનો અમનીભાવ (નિરોધ) થયે દ્વૈત બીજકુલ ઉપલબ્ધ થતું નથી (અર્થાત્ પ્રતીત થતું નથી—જણાતું નથી).’ વળી (‘માહુક્યકારિકા’—પ્રકરણ ૪—શ્લોક ૭૨મા, એ જ મહાપુરુષે) કહ્યું છે કે, ‘ચિત્તરુપન્દિતમેયેદં પ્રાદ્યપ્રાદ્યકલ્પદૂષ્યમ્ । ચિત્તં નિર્વિપયં નિત્યમસંગં નૈન કીર્તિતમ્ ॥’—‘પ્રાણ-પ્રાદકની પેઠે, ચિત્તનું અપન્દન (સ્ફુરણ) થયાથી જ આ દ્વૈત [છે], તેટલા માટે નિર્વિપય ચિત્તને [જ] નિત્ય-અમંગ (અર્થાત્ ‘અસંગો દ્યયં પુરુષા’—‘આ પુરુષ અમંગ જ છે’ અને ‘નિત્ય-આત્મા છે’ એમ) [કરીને શ્રુતિએ] કીર્તન કરેલું છે.’ મતક્ષબ કે અગ્નિર મન, એ જ જગત્ અને સુરિચર મન, —એ જ બ્રહ્મ. એટલા માટે શ્રુતિ કહે છે કે, ‘મન યથ મનુષ્યાણાં કારણં વન્ધમોક્ષયોઃ । વન્ધાય વિપયાસક્તં, મુક્ત્યૈ નિર્વિપયં સ્મૃતમ્ ॥’—‘મન જ મનુષ્યોના બન્ધ-મોક્ષનું કારણ છે : વિપયાસક્ત [મન] બન્ધને માટે છે, [અને] નિર્વિપય [મન] મુક્તિને માટે છે.’ આથી એમ સાબીત થાય છે કે, પરમાર્થતઃ તો એકજ અદ્વૈતતત્ત્વ છે, તેમ છતાં, અરે ! અદ્વૈતતામા જરાપણ પાધો એટલે કે દ્વૈતાપત્તિ ન આવતા પણ વ્યવહારદશામા સર્વ ઉપદ્રવનું મૂળ કારણ એક મન જ છે. માટે તેનો નિરોધ કરવો જ જોઈએ અને એ કાર્યમા મુખ્યપ્રયત્નવાન થવું જોઈએ. એટલા માટે શ્રુતિ કહે છે કે, ‘યતો નિર્વિપયસ્યાસ્ય મનસો મુક્તિરિષ્યતે । અતો નિર્વિપય નિત્યં મનઃ કાર્યં મુમુક્ષુણા ॥ નિરસ્તવિપયાસંગં સંનિરુદ્ધં મનો હૃદિ । યદા યાત્યુન્મનીભાવં તદા તત્પરમં પદમ્ ॥ તાઘદેવ નિરોદ્ધવ્યં યાઘદ્હૃદિ ગતં ક્ષયમ્ । યત્તદ્ધ્યાનં ચ જ્ઞાનં ચ શેષો ન્યાયસ્ય વિસ્તરઃ ॥’—‘જેથી કરીને આ નિર્વિપય મનને મુક્તિ ઇષ્ટ છે (i. e. નિર્વિપય મન મુક્તિને માટે છે), એથી મુમુક્ષુએ મન નિત્ય નિર્વિપય કરવું. જ્યારે વિપયથી રહિત હોઈ અમંગ મન હૃદયમા સારી પેઠે નિરુદ્ધ થાય છે (નિરોધ પામે છે), ત્યારે ઉન્મની-

બ્રહ્માભ્યાસ પ્રણવાલંબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે. ૧૭૫

કરીને વળી મોટા સસાર પણ ખડો થશે, પરંતુ જો મનોરાજ્યનો ત્યાગ થાય—મનનો નિરોધ થાય, તો તેવું થવાનો સંભવ નથી. એટલા માટે શ્રીગૌડપાદચાર્યે (‘ભાડૂકપકારિકા’—પ્રકરણ ૩—શ્લોક ૩૧ મા) કહ્યું છે કે ‘મનોદૃશ્યમિદં દ્વૈતં ચર્તિકચિત્તચરાચરમ્ । મનસો હ્યમનોમાવે દ્વૈતં નૈવોપલમ્યતે ॥’—‘જો કાંઈ મનરાચર આ દ્વૈત [દેખાય છે, તે બધું] મનોદૃશ્ય [છે], કેમકે મનનો અમ નીભાવ (નિરોધ) થયે દ્વૈત ખીચકુવ ઉપલબ્ધ થતું નથી (અર્થાત્ પ્રતીત થતું નથી—જણાતું નથી)’ વળી (‘ભાડૂકપકારિકા’—પ્રકરણ ૪—શ્લોક ૭૨મા, એ જ મહાપુરુષે) કહ્યું છે કે, ‘ચિત્તસ્પન્દિતમેવેદં ગ્રાહ્યગ્રાહકયદ્વયમ્ । ચિત્તં નિર્વિષયં નિત્યમસંગં તેન કીર્તિતમ્ ॥’ —‘ગ્રાહ્ય—ગ્રાહકની પેઠે, ચિત્તનું સ્પન્દન (રકુરણ) થયાથી જ આ દ્વૈત [છે], તેટલા માટે નિર્વિષય ચિત્તને [જ] નિત્ય—અમગ (અર્થાત્ ‘અસંગો હ્યયં પુરુષઃ’—‘આ પુરુષ અસંગ જ છે’ અને ‘નિત્ય—આત્મા છે’ એમ) [કરીને શ્રુતિએ] કીર્તન કરેલું છે’ મતવબ્ધ કે અગ્નિર મન, એ જ જગત્ અને સુગ્નિર મન,—એ જ બ્રહ્મ એટલા માટે શ્રુતિ કહે છે કે, ‘મન યથ મનુષ્યાણાં કારણં ઘન્ધમોક્ષયોઃ । ઘન્ધાય વિષયાસક્તં, મુક્ત્યૈ નિર્વિષયં સ્મૃતમ્ ॥’ —‘મન જ મનુષ્યોના બન્ધ—મોક્ષનું કારણ છે વિષયાસક્ત [મન] બન્ધને માટે છે, [અને] નિર્વિષય [મન] મુક્તિને માટે છે.’ આથી એમ સાબીત થાય છે કે, પરમાર્થત તો એકજ અદ્વૈતતત્ત્વ છે, તેમ છતાં, અરે ! અદ્વૈતતામા જરાપણ વાધો એટલે કે દ્વૈતાપતિ ન આનતા પણ વ્યવહારદશામા સર્વ ઉપદ્રવનું મૂળ કારણ એક મન જ છે માટે તેનો નિરોધ કરવો જ જોઈએ અને એ કાર્યમા મુખ્યપ્રયત્નવાન થવું જોઈએ એટલા માટે શ્રુતિ કહે છે કે, ‘યતો નિર્વિષયસ્યાસ્ય મનસો મુક્તિરિષ્યતે । અતો નિર્વિષયં નિત્યં મનઃ કાર્યં મુમુક્ષુણા ॥ નિરસ્તવિષયાસંગં સનિરુદ્ધં મનો હૃદિ । યદા યાત્યુન્મનીભાવં તદા તત્પરમં પદમ્ ॥ તાવદેવ નિરોદ્ધવ્યં યાવદ્હૃદિ ગત ક્ષયમ્ । ષતઙ્ગજ્ઞાનં ચ જ્ઞાનં ચ શેષો ન્યાયસ્ય વિસ્તર ॥’ —‘જેથી કરીને આ નિર્વિષય મનને મુક્તિ ઇષ્ટ છે (1) નિર્વિષય મન મુક્તિને માટે છે), એથી મુમુક્ષુએ મન નિત્ય નિર્વિષય કરવું જ્યારે વિષયથી રહિત હોઈ અમગ મન હૃદયમા સારી પેઠે નિરુદ્ધ થાય છે (નિરોધ પામે છે), ત્યારે ઉન્મની

ભાનને પામે છે તે પરમપદ [કહેનાય છે] ત્યાગીજ [મનનો]
 નિરોધ કરે ક ત્યાગી હૃદયમાં ક્ષય (લય) પામે એ જ ધ્યાન
 [છે] અને [એ જ] જ્ઞાન [છે] બાકી [મો] ન્યાયનો વિસ્તાર
 [ગાન જણવો] ॥ ૬ નિ ॥ [આ પ્રમાણે જીવન્મુક્તિવિવેક ' મા ૭]
 વળી પચ્ચતી - યદ્દગ્ધનિ યોગાનદ પ્ર૦ ૧૧ - શ્લોક ૧૧૩ માના
 પૂર્વાર્ધમાં છે : **ચિત્તમેવ हि ससारस्तत्प्रयत्नेन शोधयेत्** =
 ચિત્ત જ પ્રસિદ્ધ (આ) સસાર છે [માટે] તે (ચિત્ત)ને જ
 પ્રયત્ન (યજ્ઞ) ને યોગ્ય વડે શોધવું (રજ્જે-તમોના રહિતપણાએ
 કરીને એકાગ્ર રહું) જોઈએ હા એમ્હુ ખરું આસનગ્રિયત થઈ
 મોનિગહનો અભ્યાસ કરતા, શરૂઆતમાં તમ અભ્યાસ ઉપરાત
 સમયમાં ભોગના દેવગ્રામ પ્રવળ પ્રારબ્ધ કરીને વ્યુત્થાન પામી ત્યારે-
 ત્યારે મન વિરામના જન ત્યારે-ત્યારે દોષદષ્ટિ યાને વૈગલ્યભાવના
 કરી એથી મિત્રતામાં વિમુખતા યાને અરચિ ઉત્પન્ન થાય છે અને
 તેની વાનનાનો ક્ષય થાય છે એ વાસનાક્ષય દલાદિ આસુરી
 મપત્તિરૂપ યાને તામસવૃત્તિઓરૂપ તીનગધનો નિનાર છે તેથી એ
 મનોનિરોધને મદદ ને મોનપુ કરનાર છે એટલા માટે યોગદર્શનમાં
 શીખનજનિ મુનિ (શ્રીપાતજન-યોગદર્શન-સમાધિપાઠ ૧ -
 સુત્ર ૧૦ મા) કે છે **અભ્યાસવૈરાગ્યાભ્યાસ તન્નિરોધ** =
 અભ્યાસ ને વૈરાગ્ય (ઉભય) વડે ચિત્તવૃત્તિનિરોધ [થાય છે] '
 ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પશુ અર્જુન પ્રત્યે (ગીતા - અઠ ૬ - શ્લોક
 ૩૫ ના ઉત્તરાર્ધે ચરણમાં) કહે છે : **અભ્યાસેન**
હુ વૈન્ટેય વૈરાગ્યેણ ચ મુદ્ધતે — '
 વૈન્ટેય = અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય વડે [મન] મદાઈ છે (નિમ્મદાઈ
 છે - નિમ્મૂકીન થાય છે) માટે જ જન્ને જોડે-જોડે કંઠમાં, પશુ
 મનોરાજ્યો ત્યજવા યા જિતવારૂપ મનોનિરોધનો અભ્યાસ તો
 મુખ્યપણે કરવો એના માટે શ્રીવિદ્યાગણ્ય સ્વામી જીવન્મુક્તિવિવેક
 ૩ થમાં ૪૫ કે **બન્ધો દ્વિવિધ તોમો મૃદુષ્ઠ** । **તત્રાઽઽસુર**
સપત્નામાદેષ કેશદેતુત્વાત્તોમો બન્ધ । **દ્વૈતમાત્રપ્રતીતિસ્તુ**
સ્વયમકેશરૂપત્વાદાસુરસપદુત્પાદકત્વાચ્ચ મૃદુચન્ધ । **તત્ર**
ધામનાશયેણ તોમચન્ધ પદ નિયતંતે, મનોનાશેન ત્વમયમ્ । '
 ' બંધ એ પ્રમગ્નો [છે], તીન અને મૃદુ (મદ) ત્યા [તામસ
 વૃત્તિઓ-૮ ભાદિ] આસુરીમપત્તિ માક્ષાત્ જ ક સદેવુત્ત દોષાથી તીન

અક્ષાબ્યાસ પ્રણવાલંબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે. ૧૭૭

બન્ધ [છે] [અને] દૈતમાત્રની પ્રતીતિ તો [સાર્વિક-રાજસદૃષ્ટિદય હોઈ] અયમ (પોતે) અકલેશરૂપત્વ હોનાથી તેમ આસુરીસ પત્તિની ઉત્પાદક હોવાથી મૃદુબન્ધ [છે] ત્યા વાસનાક્ષયથી તીનબન્ધ જ નિવૃત્ત થાય છે, [ન્યારે] મનોનાશથી તો બન્ને આ પ્રમાણે મનોનાશ = મનોનિરોધની જ મુખ્યતા છે "

પૂર્વપક્ષી યા શિષ્ય ::—“ બહે, ત્યારે મનોરાજ્ય જિતવાનું (મનોનિરોધનું) સાધન (ઉપાય) શું છે ? ”

સિદ્ધાન્તી યા ગુરુ ::—“ નિર્વિકલ્પસમાધિ વડે મનોરાજ્ય જિતી શકાય છે, અને તે નિર્વિકલ્પસમાધિ વળી સવિલ્પ સમાધિના અભ્યાસથી કરીને સુસિદ્ધ થાય છે ”

પૂર્વપક્ષી યા શિષ્ય ::—“ એ બાપરે બાપ !
ગુરુશ્ચ ! એ સોદો તો વાયડો પડે ! જેઓએ યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધ્યાન અને સમાધિ, — એ અષ્ટાંગયોગ (પાતંજલયોગ) નો અભ્યાસ કર્યો છે, તેઓ જ સવિલ્પ અને ત્યાગ પછી નિર્વિકલ્પ સમાધિ સિદ્ધ કરી મનોરાજ્ય જિતી શકે છે ન્યારે આપણે તો અષ્ટાંગયોગરહિત છીએ, આપણી શી વહે ? — આપણી શી દશા ? ? મનોરાજ્ય જિતવ માટે અમારે શું કરવું ? એ સિવાય બીજું કંઈ સાધન (મનોરાજ્ય જિતવાનું) છે નહિ ? હોય તો હીં, આપણું ડેકાણું લાગે, નહિતર આપણે તો રહ્યા જ આપણી દૃષ્ટિ કે ગતિ કંઈ અષ્ટાંગયોગમા કે નિર્વિકલ્પ સમાધિમા પહોંચતી નથી ને પહોંચવાનીય નથી એ આપણું ગળું નથી બાવા ! ”

એના જવાબમા સિદ્ધાન્તી યા ગુરુ કહે છે ::—“ છે, જે બચ્ચા ! ગલરાતો મા ! ત્હારી પાશુ ગતિ છે અષ્ટાંગયોગરહિત આધારીને માટે (નિર્વિકલ્પ સમાધિ માને અષ્ટાંગયોગ વિવાદ) બીજે એક ઉપાય (મનોરાજ્ય જિતવાનો) છે તે એ જ કે, ‘ યુદ્ધતત્ત્વેન ધીદોષ . . . ’ (પૂર્વોક્ત ગરુડાતનો મૂળ શ્લોક)

॥ ૩૩ ॥

હવે એના ઉપર વધુ વિચાર કરનાથી જણાય છે કે, મનોરાજ્ય જિતવાનું સાધન (ઉપાય) અષ્ટાંગયોગયુક્ત અધિકારીને માટે ‘ નિર્વિકલ્પસમાધિ ’ અને અષ્ટાંગયોગરહિત અધિકારીને માટે ‘ હીર્ષ પ્રણવોચ્ચાત્ર ’ છે એથી એકબીજા માનુષ થાય છે કે, અધિકારી બે પ્રકારના છે (૧) અષ્ટાંગયોગયુક્ત (૧ ॥

મતલબ રાખે છે. તેમા વળી મુમુર્ષુને એટલે કે મરણપયારીમા પડેલ આસન્નમૃત્યુ વ્યક્તિને જેમ વિવાહની ઇચ્છા થતી નથી, તેમ તીવ્ર-વૈરાગ્યવાન મુમુક્ષુને ઝાઝી ખટખટની વાતો ગમતી નથી, કિંતુ મોક્ષ-ધામનો સાદો-સીધો માર્ગ જ ગમે છે - મોક્ષસિદ્ધિનું સાદુ-સીધું સાધન જ ગમે છે. એટલા માટે આપણી પાગલ-પસંદગીમા પાગલ-પંથ (i. e. Royal road, રાજયોગ) પસંદેલ છે : બસ તે એ જ કે, પચ્ચશીનો (દૈતવિવેકપ્રકરણાન્તર્ગત આપણા મૂળ મ્લોકમાં ખતાવેલો) દીર્ઘ પ્રણવોચ્ચાર, નહિ કે નિર્વિકલ્પ સમાધિ. એથી કરીને આપણે કંઈ ઉતરતા કે અયોગ્ય છીએ, એમ પણ નથી. જેમ કાંઈ પુરવે કાંઈ પ્રબળ સંસ્કારવશાત્ સંન્યાસ-દીક્ષા લીધી અને વેદાન્ત-વિચાર (શ્રવણ-મનન-નિદિધ્યાસન)રૂપ જ્ઞાનસાધનમા તે પ્રવૃત્ત થયો, પણ અકૂતોપાસ્તિક હોવાથી તેને ચિત્તની એકાગ્રતા સિદ્ધ થયેલી નથી અને તેથી કરીને વિપરીતભાવનાની નિવૃત્તિ પણ થયેલી નથી, તો હવે તેને ફરી કર્મ-ઉપાસના (1. e. સગ્રણુઉપાસના) ના અનુદાન વડે ચિત્તની એકાગ્રતા સંપાદન તથા વિપરીતભાવનાની નિવૃત્તિ કરવાને કહેવામા આવે, તો તે ખોટું, તેમ બને નહિ, કેમકે તેને હવે કર્મ-ઉપાસનાનો અધિકાર રહ્યો નથી, અને તેમ છતાંય કર્મ-ઉપાસના આચરે તો તેને 'આરૂઢ-પતિત' - દોષ લાગુ પડે, માટે હવે તો તેને 'અક્ષાત્યાસ' (નિર્ગ્રણુઉપાસના - નિદિધ્યાસન) વડે જ ઉપહું કાર્ય એટલે કે એકાગ્રતા ને વિપરીત-ભાવનાની નિવૃત્તિરૂપ કાર્ય સાધવાનું છે; તેમ આપણે દૈવેશ્વર્યએ કહ્યો કે પૂર્વપૂર્વે કહ્યો ચાતો શ્રીધૃષ્ટ-ગુરુ-અનુગ્રહે કહ્યો જ્ઞાનમાર્ગમા કે રાજયોગમા દાખલ થા પ્રવૃત્ત થયા છીએ, ત્યારે હવે દંડગાન મેળવવાને કે શ્વન્મુક્ત બોગવવાને મનોરાગ્યનો વિનય કરવો, તે 'અષ્ટાંગયોગ' કે 'નિર્વિકલ્પસમાધિ' દ્વારા નહિ, પણ 'દીર્ઘ-પ્રણવોચ્ચાર' વડે. એક વખત એક મહાન અનુભવી સગીતાચાર્યે આ વ્યક્તિ (લેખક)ને, સમાગમ તથા ગાઢ પરિચય (ધનિષ્ઠતા - intimacy) થતા, કહેલું કે, "તમને સંગીતનો શોખ છે, એટલે તેનું જ્ઞાન મેળવો; પણ તમારી ઉમ્મર તથા પુદ્ધિનો વિચાર કરતા હવે પુસ્તકો ભણીને તેમ ગોખીને શીખવાનું કે જ્ઞાન મેળવવાનું નથી કિંતુ મ્હારી જોડે રહીને સમાગમ તથા અનુભવથી જ શીખો. એથી એમ શિષ્ય ગામ તો કે ઉપાધ્યાનતરથી પણ યોગ્ય કાર્ય"

ખન છતાંયે થાય છે. માટે જ 'નિર્વિકલ્પ સમાધિ' માધ્યાનિવાય પાતું 'દીર્ઘ પ્રભુવોચ્ચાર'—આધનના મેવનથી જ આપણું કાર્ય મરમે જ ॥ ઓ ॥

—દીર્ઘ પ્રભુવોચ્ચાર—સાધન સાધવાને કેટલીક યોગ્યતા—

પ્રભુ ધ્યાનના નખવાનું જ, આ આપણું હૃદય 'દીર્ઘ પ્રભુવોચ્ચાર—સાધન' સાધવાને કેટલીક યોગ્યતા લેખએ છે, તે પચ્ચદશીમર આપણા આ મુળ શ્લોકમા દર્શાવે છે કે, (૧) 'તત્ત્વજ્ઞાન', (૨) 'બુદ્ધિદોષ (કામ-ક્રોધાદિરૂપ)નો અભાવ' અને (૩) 'એકાન્તવાસ'. મતનજ કે આ 'દીર્ઘ પ્રભુવોચ્ચાર—સાધન'ના સાધનારે પ્રથમ તા ગુરુ—સામ્રાજી કૃપાએ પ્રભુ અને આત્માનું એકાદ્ય નિર્દૈવજ્ઞાન—અમેજ્ઞાન મેળવી તત્ત્વજ્ઞાની—તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી યોગ્યતા પામી થવું જોઈએ, ત્યારપછી વિષયોમા દોષદોષિ તમા વેગવ્યભાનન વડે નિયંત્રિત કામ-ક્રોધાદિરૂપ રોષોને દૂર કરી અધિદેવ ગુરુ—બુદ્ધિદોષ-હિતપણુરૂપી બીજી યોગ્યતાવાળા થવું જોઈએ; અને ત્યાંજ આખરે નિર્જન પ્રદેશમા મિથ્ય થઈ એકાન્તવાસી—એકાન્તતાનરૂપી ત્રીજી યોગ્યતાવાળા થવું જોઈએ. ॥૩૩॥

હવે કિપરાડન પ્રથમ યોગ્યતા જે 'તત્ત્વજ્ઞાન' છે, જેને મુળ મેળોના 'જુદ્ધમત્તવ એટલે જ 'અવગતતત્ત્વ'—'જ્ઞાનતત્ત્વ' એમ કહીને અધિકારીને વિજ્ઞાન થા યોગ્યતા બતાવેલ છે, 'તે શું પરોક્ષજ્ઞાન છે કે અપરોક્ષજ્ઞાન? તે અધિકારી પરોક્ષજ્ઞાની છે કે અપરોક્ષજ્ઞાની? અને તેથીજ આવું આ આપણું 'દીર્ઘ પ્રભુવોચ્ચાર'—માન શ પરોક્ષજ્ઞાનીને કરવાનું કે અપરોક્ષજ્ઞાનીને? એમ પ્રશ્ન ૮' ૧. ૧ જેમો ઉત્તર થા મમજુતી એ છે કે, 'અને' થટી શં . . પરોક્ષજ્ઞાનવાળાએ અપરોક્ષજ્ઞાન માટે અને અપરોક્ષજ્ઞાનવાળાએ દદ અપરોક્ષજ્ઞાન—દદ માક્ષાકાર માટે તેમ જીવ-મુખિ (જીવ-મુખિના વિવક્ષણ મુખ—આપૂર્વ જ્ઞાન)ની મિદ્ધિ મટે આ 'દીર્ઘ પ્રભુવોચ્ચાર'—આધન કરવું ॥ ઓ ॥

૧૪ (પાગલ—ચિત્તપ્રકરણ ૬—શ્લોક ૨૭૬મા વર્ણવેલ) 'તત્ત્વજ્ઞાન', 'વેરામ્ય' ને 'ઉપરતિ' તથા (યોગવામિશા-દિક્ષા દર્શાવેલ) 'તત્ત્વજ્ઞાન', 'મતોનાજ' ને 'વાસનાક્ષય', એ જીવ-મુખિમુખન નાનો જીવ-મુખિમા પ્રાપ્ત કરીને માથે જ દોષ છે, તેમ (ઉપર જતાને) આ ૫મ અધિકારીની ત્રણ યોગ્યતા

બ્રહ્માભ્યાસ પ્રણવાર્ણબન વડે કેવી રીતે કરવો, તે. ૧૮૧

(‘તત્ત્વજ્ઞાન’, ‘બુદ્ધિદોષશૂન્યતા’ અને ‘એકાન્તવાસ’)
અનતા લગી અધિકારીમા એકત્ર જ યાને જોડે જ-માથે જ
રહેવાની. કારણ કે જ્યાં તત્ત્વજ્ઞાન હોય, ત્યાં ઇતર સાધન એની
મેળે જ આવવાના, તેથી જ આપણા અધિકારીને તત્ત્વજ્ઞાન થયું કે
કામ-ક્રોધાદિરૂપ બુદ્ધિદોષનો અભાવ (સમ્યક્ નહિ તો કષ્ટક-યત્-
કિચિત્ પણ) થયો જ છે, એમ જાણવું, અને ત્યાં પછી એકા-
ન્તમા - નિર્જન પ્રદેશમા નિવાસ કરી ‘દીર્ઘ’ પ્રણવોચ્ચાર - સાધનની
સાધના વડે બ્રહ્માભ્યાસ તથા બ્રહ્મનિષ્ઠા જમાવી પરમાત્મા - પૂણી
નદમા ઇવન ગાળવાની અભિરચિ સ્વાભાવિક જ થાય છે એમ ન
થાય તો તત્ત્વજ્ઞાન જ રોતું ‘શાસ્ત્ર પણ કહે છે કે,

“અક્રોધચૈરાગ્યજિતેન્દ્રિયત્વં,

ક્ષમા દયા સર્વજનપ્રિયત્વમ્ ।

નિર્લોભદાતા ભયશોકહર્તા,

જ્ઞાનસ્ય ચિદ્દં વશ લક્ષણાનિ ॥ ”

(અર્થ :-) “ અક્રોધ, વૈરાગ્ય, જિતેન્દ્રિયપણું, ક્ષમા,
દયા, સર્વજનપ્રિયપણું, નિર્લોભ, દાતા, ભય અને શોકનો હતી
(હરવાવાળો), - એ દશ લક્ષણો જ્ઞાનનું ચિહ્ન છે ” એ પ્રમાણે
શ્રુતિ પણ વિધાન કરે છે કે, “ મહત્ત્વં જ્ઞાત્યા વૃક્ષમૂલે વસેત્ ” -
“ મહત્ પદ (બ્રહ્મ)ને જાણીને (એટલે કે ઇવ-બ્રહ્મનું ઐશ્વર્યજ્ઞાન -
બ્રહ્મ-આત્માનું અભેદજ્ઞાન - તત્ત્વજ્ઞાન મેળવીને) [અધિકારી] જ્ઞાની
નીચે વસે ’ અને પછી ત્યાં “ સચ્ચિદાનન્દાત્માનમદ્વિતીય બ્રહ્મ
આચયેત્ , અહં બ્રહ્માસ્મીત્યનુસંધાનં કુર્યાત્ ” - “ મચ્ચિદાન્દ
અદ્વિતીય આત્મા-બ્રહ્મની ભાવના (ધ્યાન) કરે, ‘ હું બ્રહ્મ છું ’ એવું
અનુમધાન કરે. ” આ ઉપગ્રંથી સાર સમજવાનો એ છે કે, તત્ત્વ
જ્ઞાનના પ્રભાવે કરીને કામ-ક્રોધાદિરૂપ બુદ્ધિદોષની શૂન્યતા કે શિથિ
હતા અને એકાન્તવાસ અધિકારીને વણે ભાગે અત આય છે, તથા
ત્યાં ‘ દીર્ઘ ’ પ્રણવોચ્ચાર ’ વડે સ્વરૂપાનુમધાન - બ્રહ્માભ્યાસ -
બ્રહ્મનિરૂપની જમાવટ જમી રહે છે ॥ ૐ ॥

— ॥ દીર્ઘ પ્રણવોચ્ચાર-સાધનથી થતો

આત્મસાક્ષાત્કાર યા બ્રહ્માપ્રાપ્તિ ॥—

હવે મૂળ શ્લોકમા પચદશીકાર શ્રીવિદ્યારમ્ય સ્વામી કહે છે
કે, ઉપરોક્ત ચૈત્ત્યતાવાળો આધિકારી ‘ દીર્ઘ ’ પ્રણવોચ્ચાર ’ કરી

મનોરાજ્યનો વિજય મેળવે છે - મનોરાજ્યને સમ્યક્ જિતે છે [- એવું
 જે થાય છે, તે, દીર્ઘ પ્રણવોચ્ચારના રહેવ છે એક કુદરતી પ્રણા
 પ્રભાવ - એક બારે જગજગ તાકાત - એક અજગ શક્તિ - અરે !
 ચમત્કાર, બસ તેના વડે જ થાય છે આ વાતની - આ બાબતની
 ખરી ખાતરી તો જ્યારે આપણા આ બધા લખાણમાં દર્શાવેલ આ
 ગુરુગમ ને અનુભવ-માર્ગ અનુમાન ચાનવા મઢી પડીએ - કરવા
 મઢી પડીએ, ત્યારે જ થાય તેમ છે, તે સિવાય તો રક્ત બોલી
 જગવી કે લાગી જવાથી શુ વળનાનું હતું ? ॥ ૭૪ ॥] પછી, તે
 મનોરાજ્ય જિત્યુ અગર જિતાયુ કે તે કાળે મન મૂગાની પેઠે વૃત્તિ-
 શૂન્ય થઇને રહે છે એ એટલે કે મૂગાની પેઠે વૃત્તિશૂન્ય
 મનની જે સ્થિતિ, તે - તે જ પદ છે કહેતા બ્રહ્મરૂપ પ્રાપ્ત
 પ' છે એમ કે બ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે; - એમ (મૂળ શ્લોકમાં)
 'ષત્ત પદમ્' એ પદ અગર સમ્બંધી નિર્દેશ કરે છે વધુમાં પ્રુખી
 તો મે છે કે, 'ષત્ત' એ પદ અગર સમ્બંધી સ્વામી શ્રીવિદ્યારણ્ય
 મુનિ શ્રીસદ્ગુરુશ્રીને રહી 'દ્વદશમ્' - 'આ' કરીને આગુલીનિર્દેશ-
 પૂર્વક અરમદાદિ સિખ્યને હતામનકવત્ બ્રહ્માત્માનો સાક્ષાત્કાર
 કરાવે છે અને એ જ પ્રમાણે શુરવર્ચ શ્રીવસિષ્ઠ મુનિ ભગવાન
 શ્રીગમચ્છ પ્રતિ ('શ્રીયોગવામિષ્ઠ મહાનભાષણ'માં) અનેક
 પ્રમાણ તથા યુક્તિ-પ્રયુક્તિ અને અનુભવોથી ભરપૂર ઇતિહાસ-આ
 ખ્યાયિનારૂપે સુન્દર ગીતે પ્રતિપાદન કરતા એ જ પદને કહી
 ગયા કે બસ એ જ રહે છે કે, "મૂગાની પેઠે વૃત્તિશૂન્ય
 મનની જે સ્થિતિ, તે જ 'પદ' કહેતાં 'બ્રહ્માત્મક પ્રાપ્ત
 પ' યાને 'બ્રહ્માત્માનું સ્વરૂપ' છે." હવે પણ દૂ મણુમા
 હોગે છીએ કે, 'અસ્થિર મન, - એ જ જગત્ અને મુસ્થિર
 મન, - એ જ બ્રહ્મ.' ત્યારે, દીર્ઘ પ્રણવોચ્ચારના આભાવિક પ્રભાવે
 કરીને મનોરાજ્ય સમ્યક્ કે બ્રહ્માત્માની પ્રાપ્તિ યા સાક્ષાત્કાર થયો જ
 નાણુમે અને એ મનોરાજ્યનો ઉત્થ પુન થયો નથી, ત્યાગુધી તો
 તે (મત્રાત્માની પ્રાપ્તિ યા સાક્ષાત્કાર) પ્રાપ્ત જ છે, એમ જાણુવું
 આત્માર્થ ભગવાન (શ્રીશંકરાચાર્ય) તેમના 'લઘુનાન્યવૃત્તિ'-
 ન્યના ૨૧૬ ૧૧ માં કહે છે કે -

“નરે પૂર્વદિક્ષે નુ યાવદન્યસ્ય નોદય ।

નિર્વિવરપદ્યન્તાન્ય દષ્ટં તાગદ્વિમાસતે ॥”

અર્થ:—“ પૂર્વ વિકલ્પ નષ્ટ થયા પછી અન્ય (બીજા) [વિકલ્પ] નો ઉદય ત્યાગુધી ન [થાય], ત્યાગુધી નિર્વિકલ્પક (વિકલ્પરહિત) ચૈતન્ય સ્પષ્ટ લાગે છે. ” એ યુગની વચ્ચે ભગવાનનો અવતાર થાય છે, એ ગોપીની વચ્ચે શ્રીકૃષ્ણ-કનૈયો જળકે છે અને મોતિઓથી આવૃત મુત્ર એ મોતિની વચ્ચે દેખાય છે, તેમ બુદ્ધિના વિકલ્પોથી ઘેરાયેલ ચૈતન્ય એ વિકલ્પની વચ્ચે સ્પષ્ટ લાગે છે. ‘યોગયાસિદ્ધ’ માં પણ એ જ વાત સ્પષ્ટ છે કે:—

“ અર્થોદયોન્તરં ચિત્તે યાતિ મધ્યે દ્વિ યા સ્થિતિઃ ।
નિરસ્તમનના યાત્તો સ્વરૂપસ્થિતિરુચ્યતે ॥ ”

અર્થ:—“ ચિત્તને અર્થથી અર્થાન્તર જવામાં વચ્ચે જે મનનરહિત (મંકલ્પ-વિકલ્પશૂન્ય) પ્રસિદ્ધ સ્થિતિ [હોય છે], એ ‘સ્વરૂપસ્થિતિ’ કહેવાય છે. ” તો, એક વખત દીર્ઘ પ્રણવોચ્ચાર કર્યો અને પછી તેના નાદનો અન્ત થતામાં, બીજો દીર્ઘ પ્રણવોચ્ચાર હજી કર્યો નથી, ત્યાગુધીમાં દરમ્યાન જે ચિત્તની સ્વાભાવિક નિર્વિકલ્પ (સંકલ્પ-વિકલ્પ વગરની ~ કંઈ પણ કલ્પના વગરની) સ્થિતિ, તે જ ‘સ્વરૂપસ્થિતિ’ છે. બસ એને ઓળખવી જોઈએ. એ ખરી પકડ બરાબર પકડવી જોઈએ. ॥ ૭૬ ॥

શ્રીમદ્ વિદ્યારણ્ય સ્વામી તેમના ‘ઉપનિષત્તાત્પર્યરૂપ અનુભૂતિપ્રકાશ’ મંત્રમાં તૃસિંહતાપિનીવિવરણ-દેવવિદ્યાનામ - અધ્યાય ૨૦-શ્લોક ૧૬માં આ ‘દીર્ઘ પ્રણવોચ્ચાર’ વડે સ્વરૂપસ્થિત થયા વિશે અધિકારીને ઉપદેશ છે કે:—

“ તદાઽપ્યોંકારમુચ્ચાર્ય નાદાન્તે નિર્વિકલ્પકમ્ ।

ચિત્તં કૃત્વા યયાશક્તિ સ્વાત્મતત્ત્વે સ્થિરો ભવેત્ ॥ ”

અર્થ:—“ [‘૭૬’ નો ઉચ્ચાર કરી સ્વાત્માને બ્રહ્મની સાથે અને બ્રહ્મને પણ આત્માની સાથે એક માને અભેદ કરીને ધ્યાન કરતા તદાકારતામાંથી બુદ્ધિ ચીલિત થઈને જ્યારે બહારે જગ્યા તૈયાર થાય, ત્યારે બહારની તમામ વસ્તુ તેમ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ ને કારણુ, - એ શરીરત્રય માયાએ કરીને આત્મામાં આરોપિત (કલ્પિત) છે, એવું ધ્યાન કરતાં, બોધથી યાને વિવેક-વિચારથી (તે બધું આરોપિત હોવાથી આત્મામાં) લીન છે, એવું (ધ્યાન કરનાર આધિકારીએ) સ્મરણુ કરવું. (વળી)] તદાઽપિ = તદા+અપિ - ત્યારે ૫

ઝમને [દીર્ઘ] ઉચ્ચારી, નાદને અન્તે નિર્વિકલ્પક (ત્રિક'પરહિત)
ચિત્ત રી, વ્યાકર્તિ (ચક્તિ પ્રમાણે) સ્વાત્મતત્ત્વમા ગિયર થયું ”
ભગવાન્ શ્રીમંકરાચાર્ય પણ તેમના ‘લઘુવાક્યવૃત્તિ’ અન્યના
ગો. ૧૦મા સિદ્ધાન્ત -રે છે કે —

“ વક્ષ્યત્રિક્ષણેષ્વેવં ચિકલ્પસ્ય નિરોધનમ્ ।

પ્રમેણામ્યસ્યતા ચત્નાદ્વદ્ધાનુભવકાંક્ષિભિઃ ॥ ”

અર્થ —“ પ્રજ્ઞાનુભવની આકાક્ષાનાળાએ એક, એ, તથા ક્ષણ
[એમ = તા-અન્તા વધુ પણ] — એ પ્રમાણે ક્રમે-ક્રમે (ધીમે-ધીમે)
રિત્ પના નિગોધના અભ્યાસ ચલતથી કરવો ”

‘ પ્રથમ વૃત્તિ ત્યાગ કરી, બીજી ઉઠવા ન દઈએ ।

વચ્ચમા નિવિડકપ દશાનો અભ્યાસ કરતા રહીએ ॥ ”

[ધાન ‘ગુજરાતી પચીકન્ય’ — દો. ૩૫.]

હા, આખર હમો એ પપુ હીયુ વા લખીશું કે, જેઓ
અષ્ટાંગયોગી - હૃદયોગી છે, તેઓની જે ‘નિર્વિકલ્પ સમાધિ’
ક નયયોગમહામહારિ’ છે તે જ આપણા આ ‘દીર્ઘ’ પ્રણવો
અ-આધન ના અભ્યાસથી પપુ પ્રાપ્ત થાય છે હા, એટલું ખર
ક, તેઓની (યોગીમોની) મનાધિગિયિ દીર્ઘકાળઅથાથી હોય છે,
અમાર આપી ના પમગન્યાથી, અર ! એક ક્ષણઅથાથી જ, એમ
ક નાય ઉભવના કળકપ જે અજ્ઞાનક, તેના નિશ્ચયમા જગાય વાધો
આપના નથી એના પ્રમાપુમા ‘પચ-રસી’ — અજ્ઞાનન્દે યોગાનન્દ-
પ્રપ્તિ ૧૧મે ગો. ૧૧૬મો છે, તે એ કે —

‘ યથવ્યસી ચિરં કાલ સમાધિર્દુર્લભો નૃણામ્ ।

તયાપિ ક્ષણિકો વ્રજ્ઞાનન્દં નિઘાયયસ્યસૌ ॥ ”

અર્થ :—“ યથાપિ એ મમાધિ ચિક્ષણ (દીર્ઘકાળ) પર્યન્ત
તો મનુગોને દુર્લભ છે, તથાપિ એ (મમાધ) ક્ષણિક [પણ હાર્દ]
અજ્ઞાનન્દો નિવિડ કરાવે ક (અર્થાત્ યોગીઓથી ઇતર — આપણા
જેના અધિમગીને એ મમાધ દીર્ઘકાળઅથાથી તો નથી જ હોતી,
તો ! તે (તે મમાધિ) ક્ષણિક ગિયિ તો મબવે છે ખરી -
તો તે નિવિડ ગિયિત્યા જ અજ્ઞાનન્દો નિશ્ચય થઈ શકે છે) ”
ભગવાન્ શ્રીમંકરાચાર્ય પણ (‘લઘુવાક્યવૃત્તિ’ ના ૨તાક ૧૫મા)
ગો. ૧૧૬ મો —

“ યથા મર્થનિરોધેન સમાધિર્ગમિનાં પ્રિયઃ ।

તદ્દશાં ધર્મે દુરુધ્યા થદ્દાહોન્નિદ્રતાત્મનઃ ॥ ”

અર્થ :— “ સર્વ [વિદ્યેષોના] નિર્ગત વડે યોગીએને પ્રિયે [એવી] સમાધિ શક્ય [છે] : [પરંતુ] તે (સમાધિ)ની અશક્તિના અદ્વાણુને (અધિકારીને) એક ક્ષણ [માત્ર પણ] [વિદ્યેષોના] ગેદ્ય (નિરોધ) કરી આત્માની જ્ઞાના (જ્ઞાતપણું) [નિશ્ચિન યત્ન થઈ છે] — અનુભૂત થઈ શકે છે — સિદ્ધ થઈ શકે છે]. ”

સમુદ્રનો માત્ર એક દીપા પાણીનું આચમન કર્યું, તેથી નુમત્ર સમુદ્રનો અનુભવ થયો કે ‘ દરીઓ ખારો છે : ’ તેમ એક ક્ષણ માત્રની સમાધિરિચિતિ વડે જ સમગ્ર જ્ઞાનાન્દનો — જ્ઞાનાન્દધનનો (i. e. જ્ઞાતાત્માસ્વરૂપનો) અનુભવ થઈ જાય છે — નિશ્ચય થઈ જાય છે — સાક્ષાત્કાર થઈ જાય છે કે ‘ આનન્દ ! આનન્દ ! ! જમ પરમાનન્દ ! ! ! ’ વળી યોગીએને યોગ (અદ્વાયયોગ)માર્ગથી કે નિર્વિદ્યેષ સમાધિમાર્ગથી પ્રાપ્ત થયેલી સમાધિસ્થિતિનો કાળ લાભો અને આપણા આધકારીને જ્ઞાન (વિચાર)માર્ગથી કે દીર્ઘ પ્રજ્ઞાવાચ્યારમાર્ગથી પ્રાપ્ત થયેલી સમાધિસ્થિતિનો કાળ અવ્ય, — એ બંને (લાભો ને આપ) કાળ ઘડીઆળના કે મનના કટપાયકા છે; જ્યારે જ્ઞાતાત્મસ્વરૂપમાં કે જ્ઞાનાન્દમાં ઘડીઆળની કે મનની ગતિ નથી, એ જ્ઞાતાત્મસ્વરૂપ કે જ્ઞાનાન્દ તો કાળપરિચ્છેદથી રહિત (દેશ, કાળ ને વસ્તુ, — એ ત્રિવિધપરિચ્છેદશૂન્ય) છે, અમાપ છે, અકલ્પિત છે, અદ્વિતીય — અદ્વિત વસ્તુ છે; એટલે જ યોગી તથા આપણા અધિકારી, — એ બંનેની જ સમાધિરિચિતિ વિષેના સ્વરૂપાનુભવમાં — જ્ઞાનાન્દાનુભવમાં કંઈ લાભા-દ્વંકાપણું કે કમી-ઝરતીપણું નથી, કંઈ ફેરફારી નથી; ત્યાં તો એક સરખો જ અનુભવ છે — એક સરખો જ નિશ્ચય છે ; લાભા-દ્વંકાપણાનું કે ઓછા-વત્તાપણાનું માપ, વિચાર કે વ્યવહાર છે, તે

— આત્માના અનુભવ ને નિશ્ચય આત્માભૂમિમાં : અને

સિદ્ધિ તો સમાધિરિચિતિની - સ્વરૂપગિચિતિની દીર્ઘકાળરથાયિતા વડે, જ થાય છે, તે મિવાય અર્થભવિત છે. (પ્રશ્ન :—) ત્યારે એને માટે શુ કરવું ? (જવાબ :—) અમ પૂર્વોક્ત આપણા ‘દીર્ઘ’ પ્રશ્ન-વ્યુત્પાદન-સાધન વગેરે, દર્શાવેલ રીતે, નિશ્ચ-નિરંતર ચાલતી બ્રહ્મા-વ્યાપ્ત ચાતુ ગણવો - સંધિમથળે સંધ્યા કર્યા કરવી એટલે કે સમ્યક્ જ્ઞાન કર્યા કરવું, એમ કરવધી ક્ષણ-ક્ષણ કરતા ક્રમે કરીને રિચિતિ વધશે અને આખરે કાળે કરીને અભીષ્ટમિદ્ધિ યર્ષ પૂર્ણ કૃતકૃત્યતા પ્રાપ્ત થશે તે એ પ્રમાણે કે —

“દેદાત્મધીયવદ્વજ્જાત્મધીદાદયે કૃતકૃત્યતા ।

યદા તદાયં મિયનાં મુક્તોઽસૌ નાત્ર સંશયઃ ॥”

[દ્વિતીયશ્લોક-લઘુવાક્યવૃત્તિ, શ્લોક ૧૮.]

અર્થ :—“દેદાત્મબુદ્ધિની પેઠે બ્રહ્માત્મબુદ્ધિની હદતા થયે (અર્થાત્ જેમ ‘દેદોઽહમ્’ — ‘હું દેહ છું’, ‘પુરુષોઽહમ્’ — ‘હું પુરુષ છું’, ‘માદ્વજોઽહમ્’, — ‘હું બ્રાહ્મણ છું’, ‘શૂદ્રોઽહમ્’ — ‘હું શૂદ્ર છું’ આ પ્રકારે દેહ નિશ્ચય એટલે કે મશય-વિપ-ચીયથી મહિત નિશ્ચય છે, તેમ ‘નાહં માદ્વજઃ’ — ‘હું બ્રાહ્મણ નથી’, ‘નાહં શૂદ્રઃ’ — ‘હું શૂદ્ર નથી’, ‘નાહં પુરુષઃ’ — ‘હું પુરુષ નથી’, ‘નાહં દેહઃ’ — ‘હું દેહ નથી’, કિંતુ ‘અસંગ સચ્ચિદાનન્વસ્વરૂપ. પ્રકાશરૂપ સર્વાન્તર્યામી ચિદા-કાશરૂપોઽસ્મિ’ — ‘અસંગ - સચ્ચિદાનન્વસ્વરૂપ - પ્રકાશરૂપ - સર્વાન્તર્યામી - ચિદાકાશરૂપ હું છું’ એવા દેહ નિશ્ચયરૂપ એટલે કે મંગલ-વિર્ધિયથી મહિત નિશ્ચયરૂપ આપરોક્ષગાન, — એ જ ઉપરના મૂળ શ્લોકમા દેવેલ ‘દેદાત્મબુદ્ધિની પેઠે બ્રહ્માત્મબુદ્ધિની હદતા’, તેમ થયે) કૃતકૃત્યતા (જન-મુક્તિરૂપ કૃતકૃત્યતા) [થાય છે,] [એમ] જ્ઞાત [થાય છે], ત્યારે એ (આધકારી ૧. ૮. રાની) [પ્રારબ્ધ-કર્મનો નમ્યક કાય થયે] ભક્ષે મરે, એ મુક્ત (૧. ૮. વિદેહમુક્ત) [છે], એમા [કંઠપણ] સંશય નથી (મતલબ કે એની આત્મ્યંતિક બ્રહ્માનન્વ્યામિરૂપ વિદેહમુક્તિ વિષે કંઠપણ સંશય નથી — જરાય વાધો નથી અર્થાત્ એ પુરુષ વિદેહમુક્તિને પામે જ છે — વિદેહ-મુક્તિનો જગી થાય જ છે).”

[દ્વિતીયશ્લોક-લઘુવાક્યવૃત્તિ, શ્લોક ૧૮.]

ૐ તત્મત્—શિવમિતિ. ॐ શાન્તિ. ! શાન્તિ: !! શાન્તિ: !!!

॥ છ કલાકની ડ્યુટિ ॥

(પ્રયોગ યાને અનુષ્ઠાન)

વિદ્યાર્થીના અભ્યાસ ને કે મગજમા વિચારરૂપે સદાય ચાલુ હોય છે, તોપણ સ્કૂલ-કોલેજનું દૈનિક બાહ્યતર (daily class-study) તો નિયમિતપણે ૬ કલાકનું જ હોય છે; તેમ સરકારી નોકરને નોકરીની પ્રવૃત્તિ કે કામનો બોજો ને કે આખો વખત પહોંચે છે, તોપણ દરરોજનું ઓફિસ-વર્ક કે ટેબલ-વર્ક (office-work - table-work) તો નિયમિતપણે ૬ કલાકનું જ હોય છે એજ પ્રમાણે પરમાર્થના સાધકને - અભ્યાસીને ને કે હૃતા-કરતા હર-હમેશ અભ્યાસરૂપિ - અભ્યાસિતન - ભગવત્પ્રભરણ રહ્યા કરે છે, તો પણ દરરોજનો સક્રિય અભ્યાસ ૬ કલાકનો નિયમિતપણે હોવો જોઈએ. એક મહાત્માએ આરતિમા ગાયું છે કે, “ આઠ પ્રહર પ્રવીણ રહીને બે પહોરે માણે” એનું રહસ્ય એમ સમજવાનું કે, ‘ આઠ પ્રહર એટલે કે ૨૪ કલાક વ્યવહાર કરતા પણ સુરતા રાખી સાવચેત રહેવું, પણ બે પ્રહરે એટલે કે ૬ કલાકમા ૨૪ કલાકનું કાર્ય સારી નાખવું.’ ‘ એમ કેમ બને ? ’ એના જવાબમા અભ્યાસી-સંત કહે છે કે, ‘ દિન-રાત મળીને ૮ પ્રહર યાને ૨૪ કલાક થાય છે, તેમા સહજ ચાલતા શ્વાસ-પ્રશ્વાસની કુલ સંખ્યા ૨૧૬૦૦ ગણાય છે. શ્વાસોચ્છવાસ - દમ બ દમ અજપાજપ થયા કરે છે અને તે ૨૪ કલાકમા ૨૧૬૦૦૦ થાય છે; પણ પૂર્ણ અભ્યાસી સિવાય જાગ્રત-સ્વપ્ન-સુષુપ્તિ ત્રણે અવસ્થામા જરૂર શ્વાસ ઉપર ધ્યાન રાખવું - સુરતા રાખવી - વૃત્તિ રાખવી અન્યથા અસકય છે: તેથી ૨૪ કલાકમા ૬ કલાકભર તો તમામ વ્યવહારથી ફરાકત થઈ મુખ્યપણે ટેબલ-વર્ક (table-work) રૂપે પરમાત્માની નોકરી બળાવવી; વળી એ ૬ કલાકભરની જ નોકરી ૨૪ કલાકનું કામ સારે તેમ છે: કારણ કે માળા ઉપર “ ઝં ”, “ સોડમ ” કે “ ગુહ: ઝં ” (અગર કેટલાક અધિકારીની રચિ મુજબ “ રામ ” કે “ જીવન ”)

મનના (પેપરી, મધ્યમા કે પશ્ચિમી વાચા વડે) જપ કરવા બેસીએ તો ૬ કલાકભરમા ૨૧૬૦૦ જપ પૂગ થઈ જાય છે ' માટે ૨૪ કલાકમા ૬ કલાકભર સક્રિય અભ્યાસ અભ્યાસી-મુમુક્ષુએ કરવો જોઈએ, અને તે દરમિયાન નિયમિતપણે શ્રદ્ધા-પ્રેમથી કવો જોઈએ, તેમ દીર્ઘકાળ પર્યન્ત કરવો જોઈએ. વિદ્યાર્થી જેમ શૂન્ય-કોલેજનો અમુક વર્ષ સુધીનો અભ્યાસ કે ' કાર્મ ' પૂરા કરી ' મેટ્રિક ', ' બી એ ' ને ' એમ્ એ ' ની ' ડિગ્રી ' (ઉપાધ) ધ્યાનથી કરી દોશિયાગ શિક્ષક-પદ મેળવે છે, તેમ અભ્યાસી-સાધક પણ ૧ વર્ષ, ૨ વર્ષ ને ૩ વર્ષ સુધીનું અનુદાન (દૈનિક ૬ કલાકભરનું) પૂરું કરી ' મેટ્રિક ', ' બી એ ' ને ' એમ્ એ ' જેના ' ડિગ્રી ' વાળા - લાભ-લાભના થઈ શુદ્ધ-પદ ધારણ કરે છે - શુદ્ધ તરીકે નિરંક છે વળી સરકારી નોકર જેમ અમુક વર્ષ સુધીની નોકરી પૂરી કરી પછી ' પેન્શનર ' થઈ ઘર બેઠા બહાર દરે છે, તેમ અભ્યાસી-સાધક પણ વધુ નહિ તો ૩ વર્ષ સુધીનું અનુદાન જમરથી મહાન પડી પૂરું કરી પછી માહાત્મા મેળવી જીવનમુક્ત થઈ જાય છે અને આનંદ, આનંદ, બસ પરમાનંદ અનુભવે છે હવે પૂર્વાવધાની પેરે નિયમમગ્ન કુળિયાતપણે એમને નોકરી કરી પડતી નથી - અનુદાન કરનું પડતું નથી તોપણ તેમ લાયક ' પેન્શનર ' ને જેમ મોઢ વખત ' આનરરી મેજિસ્ટ્રેટ ' તરીકે ' પબ્લીક ' ની ' મર્સિ ' (મહાજાની સેવા) કરવાની હોય છે, તેમ આ જીવનમુક્તને પણ મોઢ વખત જન-સેવા કરાની હોય છે - ઉપદેશાદિક દ્વારા પરીપાત્ર, જન-કલ્યાણ કરવાના હોય છે. ॥ ૩૩ ॥

તે, સાધકે દૈનિક ૬ કલાકભરની ડ્યુટિ બજાવવી :
તેમા પ્રથમ અભ્યાસે એક ને એક સાધને ચિત્ત કટાણે, એટલે કંઈક ધ્યાન, કંઈક જપ અને કંઈક વ્યાખ્યાય વગેરે સાધન આચરના ૬ કલાક પૂગ કરના બાબીના વખતમા ઉપનિષદાદિક વેદાન્ત-ગ્રંથનો વિચાર કરવો. ધ્યાનનું સ્વરૂપ તો અગાઉ સારી પેઠે સમજાવેલું છે કે, મનિરચાનામા કે સમાપ્તિચાનામા સ્વરૂપાનુભવાન-પૂર્વક અમનશ્ચપણે સ્વસ્વરૂપે - આપોઆપરૂપે ચિત્તિ કરની - અનન્યાન નુ, તે જપણું સ્વરૂપ તો પ્રસિદ્ધ જ છે કે, અમુક મંત્રી વારંવાર આશ્ચિ (repetition) કરની, તે સ્વાધ્યાય એટલે પોતાના જોત્ર ને શાખા અનુસાર વેદના વત્તત્ ભાગનો પાઠ

કરવો, અગર તો સર્વસામાન્યત (all commonly) 'ગીતા', 'વિષ્ણુ-સહસ્રનામ' વગેરે વેદરૂપ પુસ્તકોનો પાઠ કરવો, તે જપ-ધ્યાનનું સ્વરૂપ હજી વધુ સ્પષ્ટપણે જાણવાની જરૂર છે, અરે ! તેને ઓળખવાની, તેની પકડ પકડવાની ખાસ અગત્ય છે તે એ પ્રમાણે કે, પ્રથમ જપ વૈષ્ણવી વાણીથી એટલે કે જિહ્વાથી ઉચ્ચાર-મોટેથી અન્ય સાલણી શકે એ પ્રમાણે થાય છે પછી બીજી ભૂમિકાએ જપ મધ્યમા વાણીથી એટલે કે કંઠથી-ફક્ત હોઠ હાલે એ પ્રમાણે ચાલે છે એમ કરતા કાળે કરીને ત્રિજી ભૂમિકા જપની આવે છે, તેમા પરચન્તી વાણીએ એટલે કે હૃદયમા-મનમા-માનસિક જપ થયા કરે આખરે ચોથી ભૂમિકા જપની પ્રાપ્ત થાયછે, તેમા પરા વાણીએ એટલે કે પ્રણામ યાને નાભિથી શ્વાસોચ્ચાસ - દમ બ દમ જપ ચા-ચા કરે એજ જપ ઉત્તમ પ્રકારનો છે. એ જપ વળી બે રીતે જપાય છે 'બાહ્ય' અને 'આંતર' 'બાહ્ય' એ પ્રમાણે થાય છે કે, આપણા આ શરીરમા શ્વાસોચ્ચાસની જે સહજ ક્રિયા ચાને છે, તેમા 'સોડહમ્' - 'સોડહમ્' એવો જપ (અજપાજપ) સ્વાભાવિક રીતે થયા કરે છે તે ખ્યાલ કરવાથી - ધ્યાન આપવાથી - સુસ્તા રાખવાથી જણાય છે શ્વાસ અદર લેનાની ક્રિયાને 'પૂરક' કહે છે એ પૂરક વખતે એટલે કે શ્વાસ અદર લેતી વખતે સ્વાભાવિક રીતે 'સો' એવો ધ્વનિ થાય છે તેમજ શ્વામ બહાર જહાડવાની ક્રિયાને 'રેચક' કહે છે એ રેચક વખતે એટલે કે શ્વાસ મૂકતા 'હમ્' એવો ધ્વનિ થાય છે એ રીતે 'સોડહમ્'નો જપ (અજપાજપ) અનાયાસે થઈ શકે છે 'સોડહમ્'નો જપ (અજપાજપ) પૂરક-રેચકદ્વારા સ્વાભાવિકરીતે પ્રાણુ-અપાનની ગતિમા ચાલી રહ્યો છે, ફક્ત તેની સાથે નિતજ્ઞતિનું અનુમધાન રાખવાથી અગર પ્રાણુ-અપાનની ગતિના સાક્ષી બની રહેવાથી મહત્ત્વ-વિકત્ત્વ બંધ થઈને મન કાનુમા આવી શકે છે એ પરાજપનો બાહ્ય પ્રકાર કહ્યો હવે આંતર પ્રકાર આવો છે, જુઓ ! (પરાજપ જાણવા માટે એ સુરુગમ્ય જ છે) — આ શરીરમા વચ્ચોવચ જે મેરડડ (Spinal cord) છે, તેમા વચ્ચોનચ રહેલ સ્ફુમ્બુનાડીના ધોરી મર્ગે પ્રાણુનાયુ મચરે છે એ પ્રાણુવાયુ નાભિસ્થાનમાથી ઉપર ચઢે છે અને હૃદયગ્રાનમા આવી ફેનાઈ જાય છે, પછી ત્યાંથી આજુ-બાજુની નાડીમા પેગી જઈ નાસિકાથી બહાર નીકળે છે, અને એજ ફરી અપાન થઈને

અંદર આવે છે. એ પ્રમાણે શ્વાસોચ્છવાસની સ્વાભાવિક ને નિયમિત ક્રિયા ચાલે છે અને તેના ઉપર સાધક 'સોડહમ'ના જપ (બાહ્ય) જપે છે : પરંતુ આંતર જપ કરવાની રીત એવી છે કે, મેરુદડના મૂળમા જે આધારચક્ર છે, ત્યાંથી માડીને ઠેઠ બ્રહ્મ-રૂપ પર્યન્ત, હૃદયમધ્યાનની આજુબાજુ ન જવા દેતા તેમ નાસિકાથી બહાર ન નીકળવા દેતા સીધા, શ્વાસને અંદર ને અંદર જ ચોતાની કદનાડી વડે ખેંચીને મુખવાટાબેર ઉચે ચઢાવવો અને એજ પ્રમાણે એજ રસ્તે મીવા ઉતારવો એવું કગતા એક ધ્વનિ મંભગાય છે, જેમા ચઢાવતી વખતે 'સો' અને ઉતારતી વખતે 'હમ્' એમ થયાનું આખેડુંમ અનુભવાય છે એમા સુગતાજોડી દર દમમા અગર પ્રાણ-અપાનની ગતિમા 'સોડહમ'ના જપ (આંતર) જપાય છે. ॥ ૭૬ ॥

હવે એ જપની સાથે સાથે ધ્યાન પણ થાય છે - જપ અને ધ્યાન સમન્વિત જ થાય છે, એ દર્શાવવામા આવે છે, ભુઓ ! :- ઉપર બતાવેલ પગ જપના પહેલા (બાહ્ય) પ્રકારમા શ્વાસ અંદર લીધો એટલે કે પૂરક કીધો, તેમા 'સો' થયો, તે અંદર ઠેઠ હૃદય-મધ્યાન અને નાભિમધ્યાનમા જઈ પહોંચ્યો, ત્યાં જઈ શાત થયો એટલે કે પ્રાણવાયુમા લય પામ્યો, હજી શ્વાસ બહાર કઢાડ્યો નથી એટલે કે રેચક કીધો નથી અને તેથી તેમા 'હમ્' થયો નથી, - એ દરમ્યાન એટલે કે પૂરક ને રેચકના યાને અપાન ને પ્રાણના તેમ 'સો' ને 'હમ્'ના સન્ધિસ્થાનમા અથવા તો પૂરકના લયસ્થાનમાં ને એક ક્ષણભરની સ્વાભાવિક (આંતર) કુલકસહ તિમ્કુરણુ ગિયિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમા અવસ્થાન કરવું, - એ જ ધ્યાન થયું. એજ પ્રમાણે વળી શ્વામ બહાર કઢાડ્યો એટલે કે રેચક કીધો, તેમા 'હમ્' થયો, તે બહાર નાસિકાથી નીકળી ૧૨ આગળને અંતરે પહોંચી અપાનવાયુના લીન થઈ ગયો, હજી શ્વાસ અંદર લીધો નથી યાને પૂરક કીધો નથી અને તેથી જ તેમા 'સો' થયો નથી, - એ દરમ્યાન એટલે કે રેચક અને પૂરકના યાને પ્રાણ અને અપાનના તેમ 'હમ્' અને 'સો'ના સન્ધિસ્થાનમા અથવા તો રેચકના લયસ્થાનમા બહાર પણ એ જ બ્રાહ્મીસ્થિતિ (બાહ્ય) કુલક-પૂર્વક પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યાં સ્વરૂપધ્યાન - આત્મધ્યાન - બ્રહ્મ-ધ્યાન સ્વાભાવિકરીતે ક્ષણભર થયા જાય છે. આવો આ અભ્યાસ

‘યોગવાસિષ્ઠ’મા (નિર્વાણપ્રકરણ-શ્રીવસિષ્ઠ અને બુદ્ધુડ્ડના સવાદમા શ્રીકાકલુશુડ્ડએ) ઘણી સારી રીતે દર્શાવેન છે તે સિવાય ‘ઉત્તરગીતા’મા (શ્લોક ૧૧-૧૨ મા) પણ (શ્રીભગવાને આર્જુન પ્રત્યે) ખત વેલ છે કે —

“ પુટઘ્યયિનિર્મુકો વાયુર્યત્ર ચિલીયતે ।

તત્ર સસ્યે મન કૃત્વા ત ધ્યાયેત્પાર્યં દૃશ્વરમ્ ॥

નિર્મલ ત વિજ્ઞાનોયાત્ ષટ્કમિરહિતં શિવમ્ ।

પ્રભાગ્ન્યં મન શૂન્યં બુદ્ધિશૂન્ય નિરામયમ્ ॥ ”

અર્થ :—“ જે નાસાપુટથી નીકળી વાયુ (શ્વાસ) બધા [૧૨ આગળ પરિભાણ છેટે આકાશમા] વિલીન થાય છે, ત્યાં મનને સારીપેટે સ્થિત કરી, હે પાર્યં । તે ઈશ્વરનું ધ્યાન કરતું તે (ઈશ્વર) ને નિર્મળ, ષટ્કમિરહિત, શિવ (કલ્યાણસ્વરૂપ), પ્રભાશૂન્ય, મનશૂન્ય, બુદ્ધિશૂન્ય [અને] નિરામય બણે । ”

હવે ઉપર દર્શાવેન પગબપના બીજા (આન્તર) પ્રકારમા પણ એ રીતે સમજવાનું કે, ગુદાધ્યાન કે નાભિધ્યાનમાંથી જેથીને સુતુમ્બામાંગે પ્રાણુનાયુને ‘સો’ નું અનુસંધાન કરતાં બહારધર્યાનમા પહોંચાડયો, તે ત્યાં જઈને અપાનવાયુમા લીન થયો, કિંતુ હજી અપાનવાયુ ઉદ્દભવ્યો નથી તેમ ‘હમ્’ના સુસ્વાદો કરતાં નીચે ઉતર્યો નથી, — એ દગમ્યાન એટલે કે પ્રાણુ અને અપાનના તેમ ‘સો’ અને ‘હમ્’ના સન્ધિસ્થાનમા અથવા તો પ્રાણુનાયુના લયસ્થાનમા પ્રાપ્ત થતી જે સ્વાભાવિક ક્ષણભરની કુભકસહ શાંત સ્થિતિ, તેમા યાને તે રૂપે અવસ્થાન પ્રરવું — ટકવું, એજ સ્વરૂપધ્યાન બળવું તેમજ ‘હમ્’ ગમ્ભરતો અપાનનાયુ સડસડાટ નીચે આવી બેરો, ત્યાં આવી પ્રાણુનાયુમા લીન થઈ ગયો, અને હજી ‘સો’ ની ગર્જના કરતો પ્રાણુનાયુ ઉડ્યો નથી, એ દરમ્યાન એટલે કે અપાન અને પ્રાણુના તેમ ‘હમ્’ અને ‘સો’ના સન્ધિસ્થાનમા અથવા તો અપાનવાયુના લયસ્થાનમા તુદગતીરીતે પ્રાણુ અને મનની નિરોધભૂમિકારૂપ સ્વરૂપાવસ્થા — ધ્યાનાવસ્થા ક્ષણ ભર પ્રાપ્ત થઈ ॥ ૭૬ ॥

એ પ્રમાણે આ અભ્યાસમા ‘પ્રાણાયામ’, ‘જપ’ અને ‘ધ્યાન’ ત્રણે એકી સાથે થમા બાય છે પણ એ ત્રણે કુદરતી રીતે

માને આપોઆપ થયા કરે છે. અવરૂપ-આત્મા-અહા જેમ આત્મિયનનું છે, તેમ તત્ત્વપ્રાપ્તિના સાધનરૂપ આ અભ્યાસ પણ આત્મિય છે, કારણ કે આ અભ્યાસ સદૃશ છે-સ્વાભાવિક છે - પ્રાણાયામ જે દેખે ! આ અભ્યાસમાં પૃથ્વ-રચક-કુંભકૃત્ય જે પ્રાણાયામ કે, તે પ્રાણ-અપાનનું કુદગતી ચલન ને સ્તંભનરૂપ દોવાથી મદજ-સ્વાભાવિક છે, એટલે હઠયોગની પેઠે એ કદમાધ્ય નથી, તેમ રોગાદિક વડે એમાં નુકસાનનો મંભવ નથી. જપ આમો-મઠનામ (પ્રાણ-અપાન)ની ગતિ ઉપર અજપાજપરૂપે સ્વભાવના-આલે છે તેથી બીજા જાણના જેવા આ જપ નિયમબદ્ધ તેમ આયામમાધ્ય નથી એ પ્રમાણે આ ધ્યાન પણ અરૂપિનને સ્વતંત્ર સિદ્ધ અરૂપિયનરૂપ પ્રાપ્તિનો તત્ત્વ મદજ છે. ભાગવતાદિક ઉપાસના (ભક્તિ)ના આના નવતુભુતદિ મગુણ માતર સ્વરૂપોના તેમ પાતંજ-સાદિક યોગશાસ્ત્રોના નિકુટી (ભુકુટી) આદિક દેશમાં જોયેતિ આદિકના ધ્યાન જેવું આ ધ્યાન અપદ્ધ અથવા પ્રયત્નમાધ્ય નથી. ફક્ત સ્વ-કરનો-અહ્યાત્મતત્ત્વનો જેમ નિશ્ચય કરવાની જરૂર છે, તેમ આ અભ્યાસમાં ઉકેલ નવું (પ્રાણાયામ જપ ધ્યાન)નું લક્ષ્ય-અનુમંદાન ગળવું પડે છે વગી અરૂપના-અહ્યાત્મતત્ત્વનો નિશ્ચય જેમ જેમ શુદ્ધ થતા જાય, તેમ તેમ છવન્મુક્તિ મુસિદ્ધ થતી જાય : એજ પ્રમાણે આ અભ્યાસ વધેથી મહાધિગ્ધિતિ અને તે વડે બુદ્ધિ કાઓની પ્રાપ્તિ થઈ કૃતિકર્તવ્યના (કર્તવ્યની પરિમમાપ્તિ) માને કૃતકૃત્યના થાય છે. મુમુક્ષુને મનોનાશ કરવાને આ અભ્યાસ ઉત્તમ છે. અભ્યાસી અને અનુભવી મન્નમંડળમાં આ અભ્યાસની પ્રજ્ઞાવિમ પ્રચલિત છે. આ અભ્યાસ ગજયોગના માધનરૂપે ગણાય છે. ‘ગોરક્ષપદ્ધતિ’-શતક ૧ - શ્લોક ૪૫માં છે કે :—

“અનયા સદૃશી વિદ્યા અનયા સદૃશો જપઃ ।

અનયા સદૃશં જ્ઞાનં ન મૂતં ન મયિષ્યતિ ॥”

“આના જેવી વિદ્યા, આના જેવો જપ [અને] આના જેવું જ્ઞાન થયું નથી, ચલાનું નથી.” અને યથા (‘ગોરક્ષપદ્ધતિ’-શતક ૧ -) શ્લોક ૮૬ ના ઉત્તરાર્ધમાં કહ્યું છે કે :—

“ગ્રાણવિદ્યા મહાવિદ્યા યસ્તાં વેતિ સ વેદવિત્ ॥” -

“[આ] પ્રાણવિદ્યા મહાવિદ્યા [છે], તેને જે જાણે છે, તે વેદને જાણનાર [કહેવાય છે].” ॥ ૩૩ ॥

યાને આગેઆપ થયા કરે છે સ્વપ્નરૂપ-આત્મા - અહીં જેમ
અકૃત્રિનરૂપ છે, તેમ તત્વાભિન્ના સાધનરૂપ આ અભ્યાસ પણ
અકૃત્રિમ છે, કારણ કે આ અભ્યાસ સદૃશ હ - સ્વાભાવિક છે -
natural છે દેમો ! આ અભ્યાસમા પૂરું-રેચડ-કુબરરૂપ જે
પ્રાણાયામ કે, તે પ્રાણ-અપાનનું કુદરતી ચલન ને અંતરિક્ષ
હોવાથી મદબ - સ્વાભાવિક છે, એટલે હૃદયોગની પેઠે એ કષ્ટસાધ્ય
નથી, તેમ રોગાદિક વડે એમા નુ-શાનનો મંભવ નથી. જપ શ્વામો-
નંદામ (પ્રાણ-અપાન)ની ગતિ ઉપર અનુપાજ્ઞપરૂપે સ્વભાવન
આલે છે તેથી જીવ જીવોના જેવો આ જપ નિયમબદ્ધ તેમ
આયાસમાધ્ય નથી એ તમાણે આ ધ્યાન પણ અનુપ્રિત ને સ્વતઃ
સ્વરૂપસ્થિતરૂપ હોવાથી તદ્દન મદબ છે ભાગવનાદિક ઉપામના
(ભક્તિ)શાસ્ત્રા ॥ અતુર્નુત્તરિ સગુણ માનર અરૂપોના તેમ પાતજ-
લાદિક યોગતાત્ત્રોના ત્રિકુળી (ત્રિકુળી) આદિક દેશમા જ્યોતિ આદિકના
ધ્યાન જેવું આ ધ્યાન અપર અથવા પ્રયત્નમાધ્ય નથી ફક્ત સ્વ-
રૂપો - સત્તાત્મતત્ત્વનો જેમ નિયમ કરવાની જરૂર છે, તેમ આ
અભ્યાસમા ઉકત નવું (પ્રાણાયામ જપ ધ્યાન)નું લક્ષ્ય-અનુમધાન
ગણતું પડે છે ૬મી નરૂપના - સત્તાત્મતત્ત્વનો નિશ્ચય જેમ જેમ
સુદૃઢ થતા જાય, તેમ તમ છન્નમુક્તિ સુમિદ્ધ થતી જાય. એજ
પ્રમણે આ અભ્યાસ વધેથી સમાધિસ્થિતિ અને તે વડે બુદ્ધિ
તત્ત્વોની પ્રાપ્તિ થઈ કૃતિકર્તવ્યતા (કર્તવ્યની પરિમમાપ્તિ)
યાને દૃઢથતા થાય છે સુસુપ્તને મનોનાશ કરવાને આ અભ્યાસ
ઉત્તમ છે અભ્યાસી અને અનુભવી સન્તમકળમા આ અભ્યા-
મની પ્રજ્ઞાવિમ પ્રચલિત છે આ અભ્યાસ રાજયોગના સાધનરૂપે
ગણાય છે 'ગોક્ષપ્રદક્તિ'-શતક ૧ - શ્લોક ૪૫મા છે કે -

“અનયા સદૃશી વિદ્યા અનયા સદૃશી જ્ઞપ ।

અનયા સદૃશં જ્ઞાનં ન ચૂતં ન મયિષ્યતિ ॥”

“આના જેવી વિદ્યા, આના જેવો જપ [અને] આના જેવું
જ્ઞાન થયું નથી, થવાનું નથી ” અને વળી (‘ગોક્ષપદ્ધતિ’-શતક
૧ -) શ્લોક ૮૬ ના ઉત્તરાર્ધમા કહે છે કે :-

“પ્રાણવિદ્યા મહાવિદ્યા યસ્તા વેત્તિ સ વેદધિત્ ॥” -

“[આ] પ્રાણવિદ્યા મહાવિદ્યા [છે], તેને જે જાણે છે, તે
વેદને જાણનાર [કહેવાય છે] ” ॥ ૭૩ ॥

ઉપર દર્શાવેલ અભ્યાસમાં અમમય અધિકારીએ કેવળ માળા-
જપ કરવા અને તે દરરોજ ૨૦૦ માળા ચાને (દરેક માળામાં ૧૦૮
મણુકાના હિસાબે) ૨૧૬૦૦ જપસખ્યા (“ સોડહમ ” કે “ ગુદ
ઠં ” મંત્રની) તો પૂરી કરવી જ. એમ કરતા જે વિષયવિકારાન્નિ
વડે ચિત્ત ચલાયમાન થાય અગર આજસ-નિદ્રાન્નિ અનાત્મવ્રતિ વડે
મન કુટિત થાય, તો - તે વખતે પ્રણવ-ગુંજન (“ ઠં ઠં ઠં-ઠં-
ઠં-ઠં-ઠં-ઠં-ઠં-ઓમ...” એ પ્રમાણે), બ્રમર જેમ ગણગણ-
ગુંજન કરે તેમ, એકધ્યામભેર કર્યા કરવું એમ કરવાથી મીનાગ
વગાડીએ ત્યારે જેમ ન્હાના-મોટા સઘળા તારમાથી એકી વખતે
અણુઅણુદ અવાજ નીકળે છે અને તે કાનને પ્રિય લાગે છે તથા
મનને શુક્લતાને સમાહિત બનાવે છે, તેમ આ પ્રણવ-ગુંજન
શરીરની અંદર નસેનસ, રોગરોગ ને રોમેરોમ વ્યાપ્ત થઈ એક ઝગઝ
માટીલયો રણુકાર પેદા કરે છે, જેથી કરીને અંદરખાને એક
સાર્વિક દિવ્ય વાતાવરણ સ્થપાય છે, તેથી ચિત્તચાતુર્યાદિક તમામ
મલિન વાતાવરણ નષ્ટ થતા સાધક ઘડીભર વિશેષરહિત થઈ સ્વરૂપ-
મય - પ્રભુમય - તત્ત્વમય બની રહે છે. એમ કરતાય મમ્યક મતોય
ન વળે તો “ ગુરુ ઠં - ઠં - ઠં - ઠં (૨) - ગુરુ ઠં - ગુરુ ઠં -
- ગુરુ ઠં - ગુરુ ઠં - ગુરુ ઠં (૨). - ગુરુ ઠં - ઠં - ઠં - ઠં ”
એ આપણુ (આપણા પાગલ-મંડળમાં ગવાણુ પ્રસિદ્ધ) મધુર ગાન
ગાઓ - ખૂબ લલકારો ! તે વળી બરાબર મુક્તકંઠે ખૂબ લહેરથી
તાળી પાડતા - તાવ આપતા, (તાલમાં) નાચતા-કુદતા, આનન્દ કરતા,
લાજ-શરમ મૂકી, ભાવ માથે, સ્વર-તાલબદ્ધ ગાઓ ! (એવે વખતે
વાજાં તથા મંડળી હોય તો સાધનમાં વધુ મદદરૂપ થઈ પડે અને
મઝા પણ ઠીક આવે તેમ છે.) એમ કરવાથી મનમાં અન્ય વિચારો
આવવાનો અવસર ઓછો રહે છે, દલ-અભિમાન ગળતા જાય છે,
તેમજ આજસ-જડતા પણ જતી રહે છે; એ પ્રમાણે ગ્નેશુણ-
તમોશુણ દ્વર થતા જાય છે, અને સાધક મન-વાણી-કાથે કરીને
સ્ત્વમય બની આત્માભિમુખ થતા જાય છે. એટલામાં ફરી “ ગુરુ
ઠં - ગુરુ ઠં - ગુરુ ઠં - ગુરુ ઠં - ગુરુ ઠં - ગુરુ ઠં - ગુરુ ઠં - ગુરુ ઠં
.....ઠં - ઠં - ઠં - ઠં - ઠં - ઠં - ઠં - ઠં - ઠં...
.....” એમ એકજ સ્વરે ને એકજ તાલે ઓછમાં ઓછુ ૫
મિનિટ પર્યન્ત સતત બોલ્યા પછી - ગુંજન કર્યા પછી - ધૂન કર્યા

પડી આવતે--જાસ્તે (gradually) એવ તાલ તથા શબ્દનો
(ગુરુ ઓં - ગુરુ ઓં - ગુરુ ઓં... .. ઓં - ઓં - ઓંઓ
... ..મ્ ... એ પ્રમાણે) લય ઢગ્ગા ગાથકે (ઉભા-ઉભા
કે બેઠા-બેઠા, ગમે તે ગિતિમા રહ્યા-જ્યા) એ 'ગુરુ ઓં - ઓં'ના
એક અન્તિમ નિ શબ્દ - અવાચ્ય - શાન્ત વળી દિવ્ય વાતાવરણ-
માનમા વિગમે છ, એમા ગુમ થાય છે આ ઠેકાણે સાધક આત્મો-
દધિમા - બ્રહ્મસિંધુમા હુખી ગહે છે એજ આત્માનુ - બ્રહ્મનુ શુદ્ધ
ધ્યાન જેનુ સ્વરૂપ ને રીત આચાર્ય લગવાને (લગવાનુ શ્રીશંક-
ગચાર્યે તેમના 'વિવેકચૂડામણિ' ગ્રંથમા, સ્લોકે ૩૭૯મા બતાવેલ છે કે .-

“ લક્ષ્યે વ્રજણિ માનસં દુદતારં સંસ્યાપ્ય વાઘેન્દ્રિયં
સ્વસ્યાને વિનિવેશ્ય નિઘલતનુશ્ચાંપેક્ષ્ય દેહસ્થિતમ્ ।
વ્રજાતમૈક્યમુપેત્ય તન્મયતયા ચાત્વદ્યુત્વાનિશ
વ્રજાનન્દરસં પિનાત્મનિ મુદા શ્ચન્યૈ કિમન્યૈર્ધૈ ॥ ”

અર્થ - “ ['(મળવો ધનુ શરીર આત્મા) વ્રજાતલ્લક્ષ્યમચ્યતે

. ..' એ મુઠક-ત્રુતિમા આ મુજબ] લક્ષ્ય બ્રહ્મમા મનને
દેહનું સંસ્યાપન કરીને, બાહ્યની ઇન્દ્રિયોને પોતપોતાના ગોલકમા
ગિયન કરીને નિઃશય શરીરનાગે [યર્ષ], તથા શરીરની સ્થિતિની
ઉપેક્ષા કરી (૧ ૭ ધ્યાનાભ્યાસકાગમા એવી ચિંતા થયા કરે -
જેવી 'તિ ન્કુર્ધા' વરે -, રખેને આ ઠેકાણે ધ્યાનમા બેસુ ત્યારે
ગોંડી, સર્પ, વાન, વડ, કાષ્ઠ દુશ્મન વગેરે મદાગ શરીરને હાનિ
પરેવાડે, વળી ટાઢ-તડકાથી સર્દી-ગરમી લાગવાની દહેશત રહ્યા
કર, એની જાતની દેહસ્થિતિની જે ચિંતા, તેથી રહિત થઈ - તેથી
જે નકાર ગદી, વળી બીજી, અભ્યાસકાળ સિવાય અન્ય મમયે એટલે
જ બુદ્ધિમાનન નિમે આશ્ચરિકા, યોગ-ક્ષેમ આદિકની ચિંતા રહ્યા
કર, એવાથી દૂર રહી યાને એવી ફીકર ન કરતા, એ ઉપરાત,
મુખ્યતયા તો એમ સમજવાનું કે, 'દેહ સત્ય છે', 'હું દેહ છું'
જેવાદિ ભાનનાની ઉપેક્ષા કરી - દેહાધ્યાસનો ત્યાગ કરી), બ્રહ્મ
અને આત્માના ઐક્યને પામી, તન્મયપણા વડે, તેમજ અખડ
જિતિની, નિરોદ્ધિન (નિર્ગત) [પુર્વ] અજ્ઞાનદ-રૂપ (અજ્ઞાનદરૂપ
અમૃત) [પોતાના] આત્મકરણમા આનન્દથી (ખૂબ લહેરથી) પિયા
કર ' [આ આત્મચિંતન સિવાય અનાત્મચિંતનરૂપ] અન્ય ધન્ય

અમથી (મિથ્યા વસ્તુથી - કલ્પિત વસ્તુથી) શું? (શું સુખ મળવાનું હતું?) ”

એવું ધ્યાન લાગી જાય ત્યારે કેવલીકૃતબંધન પ્રાણાયામ પણ આપોઆપ થઈ જાય છે. પ્રાણ અને મન એ બેનો અન્યોન્ય મંબંધ છે, એટલે પ્રાણનો નિરોધ થાય ત્યારે મનનો નિરોધ અને મનનો નિરોધ થાય ત્યારે પ્રાણનો નિરોધ એની ગેળે થાય છે. હઠયોગને રસ્તે એટલે કે પ્રાણાયામપ્રધાનમાર્ગે પ્રાણના નિરોધથી મનનો નિરોધ અને રાજયોગને રસ્તે એટલે કે ધ્યાનપ્રધાનમાર્ગે મનના નિરોધથી પ્રાણનો નિરોધ સ્વાભાવિકપણે સિદ્ધ થાય છે. + એવું પ્રમાણ ‘યોગબીજ’ ગ્રન્થમાં છે કે :-

“ ચિત્તં પ્રત્યક્ષં યદિ ભાસતે ચૈ,

તત્ર પ્રતીતો મહતોઽપિ નાશઃ ।

ન યા યદિ સ્યાન્ન તુ તસ્ય શાસ્ત્રં,

નાત્મપ્રતીતિર્ન ગુરુર્ન મોક્ષઃ ॥ ”

અર્થ :- “ ચિત્ત બે સમ્યક્ નહ (નિરુદ્ધ) થયેલું હોય, તો વાધુ (પ્રાણ)નો પણ નાશ (નિરોધ) ત્યા પ્રતીત [થાયજ છે]. એવું બે ન થાય તો તેને (તે અધિકારીને) ન તો શાસ્ત્ર, ન તો આત્મપ્રતીતિ, ન તો ગુરુ [અને] ન તો મોક્ષ [છે]. ” ॥ ૭૭ ॥

+ શ્રીમદ્ વિદ્યારણ્ય મુનિએ ‘હવન્મુક્તિવિવેક’ ગ્રન્થમાં લખ્યું છે કે :-

“ યોગી દ્વિવિધઃ, વિદ્યામદ્વાયાસુરતૈર્પદ્ધિતસ્તત્સદિત-
એતિ । તયોરાણસ્ય દ્વ્યઘ્નધ્યાનેન મનસિ નિરુદ્ધ સતિ તન્ના-
ન્તરીયકતયા પ્રાણો નિરુદ્ધયતે । દ્વિતીયસ્યાધ્યાસેન પ્રાણે નિરુદ્ધ-
તન્નાન્તરીયકતયા મનો નિરુદ્ધયતે । ” = “ યોગી બે પ્રકારનો :
(૧) વિદ્યા-મદ્ આદિ આસુરીસંપત્તિરહિત અને (૨) તે સદિત (i. e. વિદ્યામદ્ આદિ આસુરીસંપત્તિવાળો). તે બંનેમાં પહેલાને (૧. = વિદ્યામદ્ આદિ આસુરીસંપત્તિથી રહિત એવા જે અધિકારી - યોગી, તેને) બહાધ્યાને કરીને મન નિરુદ્ધ થયે તેના (i. e. મનો-નિરોધના) અન્તર્ભૂતપણાએ કરી પ્રાણ નિરુદ્ધ થાય છે - નિરોધ પામે છે. બીજાને (૨. e. વિદ્યામદ્ આદિ આસુરીસંપત્તિવાળો એવા જે અધિકારી - યોગી, તેને) અભ્યાસે કરીને (૧. = આદ્યાંગયોગ - હઠયોગ - પ્રાણાયામના અભ્યાસે કરીને) પ્રાણ નિરુદ્ધ થાય તેના (i. e. પ્રાણનિરોધના) અન્તર્ભૂતપણાએ કરી મન નિરુદ્ધ થાય છે - નિરોધ પામે છે. ”

ઉપરોક્ત પ્રમાણે અભ્યાસ કરતા-કરતા કાળે કરીને સાધક સાક્ષાત્કાર પ્રાપ્ત થઈ સહજવસ્થામાં મ્હાલે છે. તે વખતે નિત્યસમાધિ લાગી રહે છે એ શ્રીગુરુચાર્ય લગવાને તેમના 'વાક્યસુધા' પુસ્તકમાં શ્લોક ૩૦માં જતાવેન છે કે : —

“ દેહાભિમાને ગલિતે, વિજ્ઞાતે પરમાત્મનિ ।

યત્ર યત્ર મનો યાતિ, તત્ર તત્ર સમાધયઃ ॥ ”

અર્થ — “ દેહાભિમાન (દેહાધ્યાય - દેહાત્મબુદ્ધિ) ગલિત થયે, [અને] પરમાત્માને વિરોધકરીને જાણ્યા પછી (‘પરમાત્મા સત્ , ચિત્ , આનંદ , આણું-આણુંના મોણુક હોય છે, તે મિવાય કાંઈ પણ નહીં, દેહ પણ સ્થગી જાય નહીં’, — એવું નિશ્ચયજ્ઞાન — અપરોક્તજ્ઞાન — સાક્ષાત્કાર મેળવ્યા પછી) જ્યાં-જ્યાં મન જાય, ત્યાં-ત્યાં સમાધિઓ [જ હોય છે] (મતલબ કે, સર્વદશાદર્શન — અભિમાનના જામેલ હોવાથી, જ્યાં જ્યાં મન જાય, ત્યાં-ત્યાં અભિમાનબુદ્ધિરૂપ ને સમતારૂપ સમાધિ લાગેલીજ હોય છે. જ્યાં-જ્યાં નજર મારી દે, યાદી ભરી ત્યાં આપની.....’ [ઇતિ શ્રીકલ્યાણી]) ”

હવે આ અધિગરીને પૂર્વરત્ન નિયમિતપણે ૭-૭ કપાક માધન-લગન કરતા પડતા નથી, તેમજ સન્ધિમધ્યાનનું અનુસંધાન રાખવાને સાનંદ રહેવું પડતું નથી, કારણ કે હવે તો અખંડ અભિમાન-વારંતિ લાગી જ હોય છે એ વિશે એક યાત્રી-કવિએ લખ્યું છે કે —

“ હૃદયાકાશે ચિદાદિત્ય સદા ભાસતિ ભાસતિ ।

નાસ્તમેતિ ન ચોદેતિ, કથં સંધ્યામુપાસ્મહે ॥ ”

અર્થ — “ હૃદયાકાશમાં ચૈતન્ય-સૂર્ય સદા ભાસ્યા કરે છે, ન તે અગ્નિ પામે છે અને ન તો ઉદય થાય છે [મારે, મધિરથાનને આભાવે] કયી રીતે સંધ્યા ઉપાસીએ ? ”

‘શ્રીઅન્તાનન્દ સ્વામી’એ પણ ગાયું છે કે —

[॥ નિરંજન-માળા અને અજપા-અપ ॥]

[અજન-પહાડી (“ નિરંજન વનમે ચોગી એક રમતા હું ” એ લય)]

“ નિરંજન-માલા ઘટમે ફિરે દિન-રાત. ॥ ૨૬ ॥

ઠપઠ આવે નીચે જાવે, શ્યામ-શ્યામ ચન જાત,

સમારી નર સમઝે નાહી, ગિરયા ઉમર ગિહાત — નિં ૧.

‘શોડક’ નાં જપે નિત પ્રાણી, બિન જિહવા બિન દાત,

અષ્ટ પ્રહરમે સોવત-જગત, કળહું ન પલક રકાત.—નિં ૨.
 ‘હંસા-સોડહ’ ‘સોડહ-હંસા’ બાર-બાર ઉલટાત;
 સદ્ગુરુ પૂરા બેદ બતાવે, નિશ્ચલ મન દહરાત.—નિરંજન ૩.
 જો જોગીજન ધ્યાન લગાવે, બૈઠ સદા પરભાત;
 ‘બ્રહ્માનંદ’ ગોક્ષપદ પાવે, ફેર જન્મ નહીં આત.—નિં ૪.”

તોપણ, સાધક! ધ્યાનમાં રાખજો! કે, આજે આટલી રિચતિ
 (નિત્યસમાધિ - સદ્ગતવસ્થા) જે પ્રાપ્ત થઈ છે, તે છ કલાકના
 અનુશન-પ્રતાપે જ. માટે ૬ કલાકની ડ્યુટિ ચુકતા ના!!!

॥ ૐ ત્ત્વસત્. ॥ “ બોલ-શ્રીસદ્ગુરુદેવકી જય ? ”

— x x ૐ ગુરુઃ ૐ x x —

॥ એક સુગમ માર્ગ યાને સરલ ઉપાય. ॥

મહર્ષિ શ્રીવેદવ્યાસજી ‘શ્રીવિષ્ણુસહસ્રનામ’ના માહાત્મ્યમા
 (શ્લોક ૩૦-પૂર્વાર્ધમા) લખે છે કે, “ વય નિષ્કણ્ઠકઃ પત્ન્યા
 યન્ન સંપૂજ્યતે હરિઃ ॥ ” = “ ન્યા શ્રીહરિ સપૂજિત (worshipped-
 adored) થાય છે, એ કાટા વિનાનો (નિર્વિઘ્ન) ૫ય
 (માર્ગ) [છે]. ” એજ પ્રમાણે શ્રીપતંજલિ મુનિ પણ તેમના
 ‘યોગસૂત્ર’માં (‘શ્રીપાતંજલયોગદર્શન’માં, સમાધિપાદ ૧ - સૂત્ર
 ૨૩ મામાં) લખે છે કે, “ ईश्वरप्रणिधानात् ॥ ” = “ વા
 (અથવા) ઇશ્વર-પ્રણિધાન (લક્ષિત - ઉપાસના) થી - or by
 devotion to Is'vara. ” આ સૂત્રમાં ‘વા’ એવા એ અવ્યય
 શબ્દના પ્રયોગ વડે પતંજલિ મુનિ તેમના અગાઉ બતાવેલ, મમાધિ
 (નિર્વિકલ્પસમાધિ) તેમજ તેનું જે ફળ કૈવલ્ય (મોક્ષ), તેની
 પ્રાપ્તિના ઉપાય જે અભ્યાસ-વૈરાગ્યાદિક, તેથી વિલક્ષણુ અને વળી
 સુગમ ઉપાયાન્તર દર્શાવે છે : અને તે એજ કે, ‘ઇશ્વર-પ્રણિ-
 ધાન’. “ સમાધિસિદ્ધિરોશ્વરપ્રણિધાનાત્ ॥ ” = “ ‘ઇશ્વર-
 પ્રણિધાન’થી સમાધિની સિદ્ધિ [થાય છે]. ” એ સૂત્રમાં
 (‘શ્રીપાતંજલયોગદર્શન’-સાધનપાદ ૨ - સૂત્ર ૪૫ મામાં) પતંજલિ
 મુનિ ‘ઇશ્વર-પ્રણિધાન’નું ફળ - ‘ઇશ્વરપ્રણિધાન’થી પ્રાપ્ત થતું ફળ
 વર્ણવે છે. તો ઉપરોક્ત બન્ને મહર્ષિ-મહામુનિઓની ઉક્તિ ઉપરથી
 એ સિદ્ધ થાય છે કે, મોક્ષપ્રાપ્તિનો સુગમ માર્ગ - સરલ
 ઉપાય એક ‘ઇશ્વર-પ્રણિધાન’ (‘ઇશ્વરલક્ષિત’ - ‘ઇશ્વર-
 ઉપાસના’) છે. ॥ ૐ ॥

હવે અહીં અગ્ર 'ઈશ્વર' અને 'પ્રતિધાન' એ એની મમજ
 મેળવનારી આનંદ્યતા છ લગનાન પત જનિ મુનિ આગળના સૂત્રોમા
 એની મમજ આપે છે ત્યા પ્રથમ 'ઈશ્વર'નું સ્વરૂપ, - પ્રમાણ
 તથા પ્રધાન મહ, - શુ સૂત્રોમા (શ્રીપ ૦ યા ૦ ૬૦ - મમા
 વિપા ૧ - સ્ત્ર ૨૪માની ૨૬મા સુધીમા) કહે છે કે,
 ' કલેશકર્મચિપાવાશયૈરપરામૃદ્ધ પૃથુપવિશેષ ईश्वर ॥૨૪॥
 તમ નિરતિશય સર્વકાલીજમ્ ॥ ૨૫ ॥ સ પૂર્વેષામપિ શુદ્ધ
 કલેશાનવદ્દેદાત્ ॥ ૨૬ ' - એશ (સર્વ સાસાગિ
 શ્વેત વિધિવ દુષાના નહાર ૧૦ ૨૧૦ આપે છે એવા 'અનિધા,
 અગિત લગ દ્ર ૧ તા ત્રિનિવેશ રૂપ પચ એશ), એ
 (નિતિત અવિષ્કૃત થા પ્રતિનિધ અને 'વ્યાનિશ્ર'રૂપ
 એ) વિષ (ભતિ વ્યાધુ અને ભોગ રૂપ કમદગ) [અને]
 આશય (દ્રગ વિપા ૫ પર્વના ચિત્તમુખિમા સચન રીને રહે છે એના
 વમતાવ્ય મન્દાર) ૫ રીત અપગમૃદ્ધ (ત્રણે કાળે પણ સરપૃદ્ધ
 નથી) [એના જે માધ એ] પુરુશનિરોપ (અન્ય સર્વ પુરુશ -
 શ્વેત મના નિમે) [છે તે] ઈશ્વર (મર્સમર્થ - ઇલામાનથી
 નાગ જમતો હેદાર મ્વાને સમર્થ એના ઇશનશીન ઈશ્વર)
 [હેવાય છે] [યદપિ પરમાર્થત મવળાજ શ્વેતને મ્નાત્મામા
 નગાલિને પર્શ છે માત્ર તથાપિ ચિત્તગત (ચિત્તમા રહેન) કરે
 ગાદિને આરોપ આત્મામા થાય છે, - જેની રીતે યોદ્ધમત (યોદ્ધામા
 રે) જમ-પ જમ રસમીનોજ મ્દેવાય છે - યોદ્ધાસય છે ત્યારે
 આ પુરુશનિગર ઈશ્વરને તો એના આરોપિત કલેશાદિને પણ
 પામર્શ નજે કાળમા નથી માત્ર અન્ય સર્વ પુરુશ (શ્વેત) રતા
 મે ભગવાન-ઈશ્વર વિનતાણુ જ છે] - Is para (the Supreme
 Ruler) is a special Purusha, untouched by
 misery actions then results and deserves ॥૨૪॥

તન (તે ભગવાન ઈશ્વરમા) નિગતિગય સર્વસુખીજ (ભૂત
 -લનિ ૫ ન માનનુ જે જ્ઞાન એના મર્વસપણાનુ ખીજરૂપ તાન)
 [રે છે] [ત્યારે ઈશ્વર સિવાયના અ ય સધગા શ્વેતમા સાતિ
 ગય નર્મસીજ હોય છે, નનિ ન નિગતિશય સવસુખીજ એટલેજ
 ઈશ્વર નિ તિગમ મર્વસ અને ઈશ્વર સિવાયના સધગા જ શ્વ

સાતિશય સર્વજ્ઞ યાને અપર છે. કાષ્ઠ પૂર્ણ સિદ્ધ-યોગી સર્વજ્ઞ કહેવાય છે, તે સધારણુ જીવેની અપેક્ષાએ, નહિ કે ઇશ્વરની અપેક્ષાએ; ઇશ્વરની અપેક્ષાએ તો તે પણ સાતિશય સર્વજ્ઞ કે અપર જ છે] ॥ ૨૫ ॥

તે (ઇશ્વર) પૂર્વેના (આદિ સદા બ્રહ્માદિના) પણ ગુરુ [છે], કાળથી અવચ્છેદરહિત હોવાથી. — He is the teacher of even the ancient teachers, being not limited by time. ॥ ૨૬ ॥ ”

એ પ્રમાણે સપ્રમાણુ અને સપ્રભાવ ‘ ઇશ્વર ’નું સ્વરૂપ દર્શાવી, હવે ‘ પ્રણિધાન ’ (ઉપાસના)ના ઉપયોગ અર્થે એ ઇશ્વરનું વાચક (નામ) કહે છે કે, “ તસ્ય વાચકઃ પ્રણવઃ ॥ ” = “ તે (ઇશ્વર)નું વાચક (નામ) પ્રણવ (‘ પ્રકર્ષેણ નૂયતે સ્તૂયતેડનેનેતિ નૌતિ સ્તૌતીતિ વા પ્રણવ ઓંકાર ’ = “ જેના વડે સારી પેટે સ્તુતિ થાય છે અથવા જે સારી પેટે સ્તુતિ કરે છે, તે પ્રણવ — ઓંકાર ’) [છે] — His manifesting word is Om ” [ઇતિ શ્રીપાંચેાં ૬૦ — સમાધિપાદ ૧ — સૂત્ર ૨૭]

હવે એ પછીનાજ સૂત્રમા (શ્રીપાંચેાં ૬૦ — સમાધિપાદ ૧ — સૂત્ર ૨૮ મામા) ‘ પ્રણિધાન ’નું સ્વરૂપ — ‘ પ્રણિધાન’નો પ્રકાર બતાવે છે કે, “ તક્ષપસ્તર્થમાયનમ્ ॥ ” = “ તે (ઇશ્વરના વાચક પ્રણવ — ઓંકાર)નો જપ (યથાવહ ઉચ્ચારણુ) [અને સાથે-સાથે] તેના અર્થ (તેના વાચ્ય ઇશ્વર)નું ભાવન (ધ્યાન — પુનઃ પુનઃ ચિત્તમા વિનિવેશન). ”

બસ આવો ‘ પ્રણવ-અભ્યાસ ’ એટલે કે ઇશ્વરના વાચક (નામ) ઓંકારનો જપ અને તેની સાથે-આથે વાચ્ય (નામ) ઇશ્વરનું ધ્યાન, — એજ ‘ ઇશ્વર-પ્રણિધાન ’ છે અને સમાધિ-સિદ્ધિ તેમજ મુક્તિ-પ્રાપ્તિનો એજ એક સુગમ માર્ગ કે સરલ ઉપાય છે, એવું ભગવાન પતંજલિ સુનિતું કહેવું છે. ॥ ઓં ॥

આ ‘ પ્રણવ-અભ્યાસ ’મા પ્રણવ (‘ ઓં ’) ના જપ (ઉચ્ચાર)ની સાથે જે વાચ્ય ઇશ્વરનું ધ્યાન કરવાનું હોય છે, તે ઇશ્વરનું ધ્યાન અધિશ્વરપરત્વે સોપાધિકત્વ (સગ્રણુત્વ) કે નિરુપાધિકત્વ (નિર્ગ્રણુત્વ) ની બુદ્ધિથી તેમજ બેદભાવથી કે અબેદભાવથી થાય છે. એ બાબતની સમજ નીચે પ્રમાણે છે કે :—

‘ઝં’નો અર્થ (વાચ્ય) ધર્મિય છે : તે કેવા છે ? - તે છે કલેશ, કર્મ, વિપાક અને આશયથી અપરામૃષ્ટ પુરુષવિશેષ; જેમા નિરતિશય સર્વગુણીજ છે, અર્થાત્ જે અખાધિત સર્વજ છે - જેની સર્વગુણતાનો નાશ કદી પણ થતો નથી; જે પૂર્વોના પણ એટલે કે આદ્યસપ્તા - આઘોપદેષ્ટા - આદ્યગુરુ એવા બ્રહ્માદિના પણ ગુરુ (ઉપદેષ્ટા-પૂજ્ય-પૂર્વજ) છે; જે ક્ષણથી એટલે પ્રલય-ક્ષણથી (મહાપ્રલયમા પણ) અવચ્છેદને પામતા નથી, ક્રમજે અનાદિ-અવિનાશી-આધિકારી-અનર-અમર છે, જે સકળ સૃષ્ટિના ચાલક-પાલક-નિયામક છે, જે ઉત્પત્તિ-સ્થિતિ-લયના કરનાર, કર્તા (સ્વતંત્ર પુરુષ), તથા મર્વન પરિપૂર્ણ - સર્વવ્યાપક, તેમજ સર્વસત્તાધીશ - સર્વશક્તિમાન - સર્વસમર્થ છે, વળી જે પરમપિતા, પરમદયાળુ, ભક્તવત્સલ..... ઇત્યાદિ..... ઇત્યાદિ અનન્ત-અસખ્ય ગુણવિશિષ્ટ એક મહાન વ્યક્તિ છે આ પ્રકારનો ભાવ કે ભાવના ‘ઝં’નો જપ કે ઉચ્ચાર કરતી વેળાએ હૃદયમા સુરે છે ને જામે છે. બસ એ છે મધ્યમ અધિકારી-ઉપાસકનું ‘તદ્જપસ્તદ્યર્થમાવનમ્’ ॥ ઝં ॥

હવે આખરે, મહા આધિકારી-ઉપાસક તો, ‘ઝં’ નો જપ કે ઉચ્ચાર કરતા, એ ‘ઝં’ ધ્વનિથી અભિવ્યક્તા થતા ‘ઝં’ ના અર્થ (વાચ્ય) રૂપ સાકારસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનું ધ્યાન કરે છે તાગણુ કે “ઓમિત્યેકાક્ષરં બ્રહ્મ વ્યાહરન્મામનુસ્મરન્..... ॥”

= “ ‘ઝં’ એ એકાક્ષર બ્રહ્મને ઉચ્ચારતા [અને સાથે-સાથે] મહાને અનુસ્મરતા.....” આ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્રના સ્વમુખનું જ વચન, (‘ગીતા’ - અ. ૮ - શ્લોક ૧૩મા) ‘મામ’ = ‘મહાને’ એવું કહીને, શિખવે છે ને મિદ્ધ કરે છે કે, શ્રીકૃષ્ણચંદ્રજ ‘ઝં’ નો અર્થ (વાચ્ય) છે; પછી પતંજલિ મુનિએ કરેલ વ્યાખ્યા (પા. ૦ ચો. ૬૦ - સમાધિપાદ ૧ - સૂત્ર ૨૪ - ૨૬) અનુમારજ શ્રીકૃષ્ણ ધર્મિય છે, અરે ! બાકે શ્રુતિલક્ષણસમન્વિત-ઉપનિષત્સિદ્ધ-વેદાન્તપ્રતિપાદ્ય સમિચ્છાનન્દસ્વરૂપ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા-પરમેશ્વર (મહેશ્વર) શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર છે, એવું, ગીતા-ભાગવતાદિક મ-થો તેમજ ‘કૃષ્ણ એ કોણ ?’ એ આપણો લેખ વિચારવાથી, નિ સંદેહજ જણાય છે. અતએવ ‘ઝં’ નો જપ કે ઉચ્ચાર કરતા પરબ્રહ્મ-પરમાત્મા-પરમેશ્વર-ધર્મિયસ્વરૂપી શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની સ્થામસુદર છબી (મૂર્તિ -

આકૃતિ) હૃદયમાં તરી આવે છે અને તેનું ધ્યાન લાગી ગયું છે. ખમ એ જ છે મદ અધિકારી-ઉપામકનું 'તજ્જપસ્તદર્થમાવનમ્'. ॥૩૩॥

ઉપર મધ્યમ તથા મદ અધિકારીનું જે સગુણ અને સાકાર બ્રહ્મનું ધ્યાન હતું, તે બન્ને ધ્યાન નિર્ગુણની પેઠેજ અભેદ (અહંબ્રહ્મ) ભાવે પલ્લુ થાય છે 'યોગવાસિષ્ઠ'માં ઐન્દ્રવોના ઉપાખ્યાન (ઐન્દ્ર-વોગાખ્યાન) માં વર્ણન છે કે, ઐન્દ્રવો (ઈન્દુના પુત્રો) દેશમાં પર્વત ઉપર ગયા હતા, અને કોનું ધ્યાન ધરતુ (૧), એમ પરસ્પર વિચારતા મોટા ભાગ મદામતિએ કહ્યું કે, ' હું બ્રહ્મા છું ' એમ બ્રહ્માનું અહંબ્રહ્મ ધ્યાન કરવાથી બ્રહ્માસ્વરૂપ થનાય છે - માટે તમે સર્વે મહારા-હોવા પ્રમાણે વર્નો " ચોડસાયા ક્વિત્યે પુરુષઃ સોઽહમસ્મિ " = ' સુર્યમાં (સૂર્યમ-ગામાં) જે આ પુરુષ (અધિઃક્રાતા-ચૈતન્ય) [છે], તે હું છું ' - આ શ્રુતિમાં કહ્યા મુજબ ' હું પદ્માસનમાં બેઠેલો ચતુર્ભુજ બ્રહ્મા છું, તેજ વડે પ્રકાશ છું, અને સર્જું છું ' ઇત્યાદિ પ્રકારે દેહ ભાવના કરતા હિરણ્યગર્ભની ઉપાસના કરો, અને બ્રહ્માભાવ પ્રાપ્ત થતા પર્યન્ત આ પ્રમાણે (ભાવના કરતા) ધ્યાન કરો જ્યેષ્ઠ ભાઈના કલા પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણો જ્યેષ્ઠ બાતાની સાથેજ ધ્યાનમાં મેળા, અને કોને જરીને બધા બ્રહ્માસ્વરૂપ થયા બ્રહ્માને આશ્રય થયું કે, ' મહારા જેના દશ બ્રહ્માઓ કયાથી ? ' x x x
..... x x x ધ્યાનની બાબતમાં ' જેવી ભાવના તેવું ફળ ' તેથી જેની ભાવનાથી ધ્યાન ધ્યેયનું ધ્યાન કરે કે, તેણે તે ધ્યાન બને છે એને શાસ્ત્રમાં 'તત્ત્વેતુન્યાય' કહે છે શ્રુતિમાં હતું છે કે, " ત યથા યયોપાસતે તદેષ મયતિ " = " તેને (પરમાત્માને) જેવે-જેવે પ્રકારે ઉપાસે છે, તેવોજ [ઉપામક] થાય છે. " એટલે કે ઉપામકની ભાવના એજ ફળ મેળાવામાં મુખ્ય છે ભાવના પ્રમાણે સિદ્ધિ થાય છે ધ્યેયની માથે ખ્યાતા અભેદ કરીને ધ્યાન કરે, તે 'અહંબ્રહ્મ ધ્યાન' કહેવાય છે. જે ઉપામક ' ઈશ્વર કે સત્ત્વ મારાથી અન્ય છે, અને હું તેમનાથી અન્ય છું ' એવી ભેદબુદ્ધિથી - ભેદભાવથી ઉપાસના કરે છે - ધ્યાન કરે છે, તેની શ્રુતિ નિદા કરે છે કે, " અથ ચોડન્યાં દેવતામુપા-સ્તેઽન્યોઽસાધન્યોઽહમસ્મીતિ ન ન ચેદ " = " દેવે, જે (ઉપા-મક) અન્ય (જિજ્ઞ) દેવતાને ઉપાસે છે, [તે એવી ભાવનાથી કે,] અ. (ઉપાસ્ય દેવ) અન્ય (મદાગથી જિજ્ઞ) [છે, અને] હું

(ઉપામક) અન્ય (તે ઉપાસ્ય દેવથી લિન્ન) છુ, ઇતિ (આ પ્રમાણે), [ભેદબુદ્ધિથી જે ઉપાસના કરે છે,] તે [ઉપાસનાના સ્વરૂપને] જાણતો નથી. "માટે "દેવો ભૂત્વા દેવં યજેત" = "[પોતે] દેવ થઈને દેવને યજે (ઉપાસે)" આમ અભેદ (અહિંત્ર)ભાવે ધ્યાન કરવું - ઉપાસના કૃત્વી, એજ ખરી રીત (process) છે. અભેદ (અહિંત્ર) ધ્યાનથી અભેદ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, અભેદ જ્ઞાન મુક્તિનું સાધન છે અને મુક્તિ એટલે સંપૂર્ણ અનર્થ - સંપૂર્ણ દુઃખની નિવૃત્તિ અને પરમશાન્તિ - પરમાનન્દની પ્રાપ્તિ છે. ॥ ૩૬ ॥

એ પ્રમાણે પતંજલિ મુનિના 'ઈશ્વર-પ્રણિધાન'રૂપ 'તજ્જપસ્તદર્થભાષનમ્'ની મહત્ત્વ આપી હવે એ 'ઈશ્વર-પ્રણિધાન' (ઈશ્વર-ઉપાસના - ઈશ્વર-ભક્તિ)રૂપ 'તજ્જપસ્તદર્થભાષનમ્'નું રૂપ શ્રીપતંજલિ મુનિ (શ્રીપાઠ ચો. ૬૦-સમાધિપાઠ ૧-મ ૧ ગદ્યામા કથે છે કે -

"તત પ્રત્યક્ષચેતનાધિગમોઽપ્યન્તરાયાભાવઃ ॥" = "તેથી ('તજ્જપસ્તદર્થભાષનમ્'થી) [યોગીને - ઉપાસકને અર્થાત્ અધિકારીને) પ્રત્યક્ષચેતના (જ્ઞચેતન - સાક્ષીચેતન - દૃઢચ-આત્મા - પોતાના દુહ સ્વરૂપ) નો આધગમ (જ્ઞાન - સાક્ષાત્કાર) થાય છે, અને અન્તરાય (આ પછીના સૂત્રમા એટલે કે પાઠ ચો. ૬૦-સમાધિપાઠ ૧-સૂત્ર ૩૦ મામા જતાવેલ 'વ્યાધ', 'ગત્યાન', 'મથય', 'પ્રમાદ' આદિક વિધો)નો અભાવ (શક્તિ-પ્રતિમથ) પણ [થાય છે]"

એ 'પ્રણવ-અભ્યાસ'નું રૂપ અન્યત્ર પણ વર્ણિત છે જેમ -

"શુચિર્ધ્યાનશુચિર્વાપિ યો જપેત્પ્રણવં સદા ।

ન સ લિપ્યતિ પાપેન પદ્મપત્રમિવામ્ભસા ॥"

× ॥ સર્વ ધર્મ-કર્મમાં જ્યાં એક મહેત્તમ માર્ગ છે ॥ -

"જપસ્તુ સર્વધર્મેભ્ય પરમો ધર્મ ઉચ્યતે ।

અહિંસયા ચ મૃતાનાં જપયન્ત પ્રવર્તેતે ॥"

[ઈતિ 'મહાભારત'].

"જપ્યેનૈવ તુ સંસિદ્ધચેદ્બ્રાહ્મણો નાત્ર સંશયઃ ।

કુર્યાદન્યન્ન યા કુર્યાન્મૈત્રો બ્રાહ્મણ ઉચ્યતે ॥"

[ઈતિ 'મનુસ્મૃતિ']

= “પવિત્ર [હોય] કે અપવિત્ર [હોય], તો પણ જે હમેશા પ્રજાવતે જાય છે (પ્રણુનો - ‘ઝ’નો જપ કરે છે), તે (મનુષ્ય), જળથી કમળના પત્રની જેમ અર્થાત્ જેમ કમળનું પત્ર જળથી લેપાતું નથી તેમ, પાપથી લેપાતો નથી. ” [આ ‘યોગચૂડામણિ ઉપનિષદ’નું વાક્ય (મત્ર) છે આ છે ‘પ્રણુ-અભ્યાસ’ (‘પ્રણુ-જપ’)નું અવાન્તર કૃતિ.]

“યસ્તુ દ્વાદશસાદૃશં નિત્યં પ્રણવમભ્યસેત્ ।

તસ્ય દ્વાદશભિર્માસૈ પરબ્રહ્મ પ્રકાશતે ॥”

= “જે તો નિત્ય (દરરોજ - દૈનિક) દ્વાદશસહસ્ર (૧૨ હજાર) [સખ્યા] પ્રણવ (‘ઝ’)નો અભ્યાસ કરે છે, તેને દ્વાદશ માસે કરીને (૧૨ મહિનાએ) પરબ્રહ્મ સાક્ષાત્ થાય છે. ” [આ ‘યનિર્ગમકાશ’નો શ્લોક છે આ કે ‘પ્રણુ-અભ્યાસ’ (‘પ્રણુ-જપ’)નું મુખ્ય કૃતિ]

‘યજ્ઞાનાં જપયજ્ઞોઽસ્મિ ।’ [ઇતિ ‘શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા’]

x x x ઝ x x x

॥ મર્મ જપોમાં શ્રેષ્ઠ જપ ઝંકારનોજ મુમુક્ષુને મારે છે ॥ :-

“ સર્વેષાં જપસૂતાનામૃત્વાં ચ યજુષાં તથા ।

સામ્નાં વૈકાક્ષરાદીના ગાયત્રી પરમો જપઃ ॥

તસ્ય ચૈવ તુ ઝંકારો બ્રાહ્મણાય ઉપાસતે । ”

[ઇતિ ‘પારાશરસ્મૃતિ’]

અર્થ — “ જપા જપ-સૂક્તો, જગ્મેદનાં સૂક્તો, યજુર્વેદનાં સૂક્તો તથા એકાદશતિ સામવેદના સૂક્તોમાં ગાયત્રી પરમ (શ્રેષ્ઠ) જપ [છે] અને વળી તે (ગાયત્રી-જપ)માં પણ ઉપાસક બ્રાહ્મણ બ્રહ્મ મયિતુમિચ્છુ - મુમુક્ષુઃ - બ્રહ્મજપ થવાને ઇચ્છાવાળો-મુમુક્ષુ, જેવા એ બ્રાહ્મણ)ને મારે તો ઝંકારજ [શ્રેષ્ઠ જપ છે] [ઇતિ ‘પારાશરસ્મૃતિ’]

x x x ઝ x x x

॥ ઝંકારનો જપ કેવી રીતે કરવો, તે ॥ :-

“ પદ્માસનં સમારુહ્ય સમકાયશિરોધરઃ ।

નાસાગ્રદિદેકાન્તે જપેદોઢ્ઠારમવ્યયમ્ ॥ ”

[ઇતિ ‘ગોરૂપસ્મૃતિ’ - શ્લોક ૧ - એ. ૮૧.]

— x x x x —

“ શ્રીસદ્ગુરુની બતાવેલ વિધિ અનુસાર ભગવન્નામના (‘ૐ’ અથવા કોઈપણ એક મંત્ર કે નામના) મવાકોટિ જપ પૂજ કરવાથી ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર અવશ્ય થાય છે ” [આ અનુભવી-મતનું કહેવું છે.]

આ પ્રમાણે પ્રકાર અને ફળ સંદિત ‘ પ્રણવ-અભ્યાસ ’ રૂપ પતંગલિ મુનિના ‘ ઈશ્વર-પ્રણિધાન ’નું ધ્યાન કર્યું, અને એ ‘ ઈશ્વર-પ્રણિધાન ’ જ સમાધિ તેમજ તત્ત્વ જ્ઞાન (મોક્ષ) મેળવવાનો એક સુગમ માર્ગ યાને સરલ ઉપાય છે, એવું પ્રતિ-પાદન કર્યું ને દર્શાવ્યું. તો હવે એવો એ સરલ ઉપાય, શ્રીગુરુ-ઈશ્વરના અસીમ અનુગ્રહના પરિણામે કે પૂર્વ પુણ્ય-પુજના પ્રભાવે, હાથ જ્યારે લાગ્યો છે, ત્યારે તો ખૂબ હિમગભેર એટલે તૂટી થકા-ભક્તિ સહ - નિ શંકાસિતે એનોજ અભ્યાસ કરવો જોઈએ પન્માત્માની કૃપાએ કે પોતાના મદભાગ્યે જો કે એવો એ સુગમ માર્ગ જણ્યો છે, તોપણ આગળ ને આગળ ધ્યાન વગર મન્ત્રનું ધ્યાન ને ‘ મોક્ષ-ધામ ’ છે, ત્યાં કંઈ ખોટાયાય બધા ? જતાકરના ગર્ભમાં રત્ન તો છે જ, પણ ઉડા પાણીમાં ચેસી બગાડેર ડૂબકી મારી એકદમ તળે જઈ બેઠા વગર રત્ન કેમ મળે ? એટલા માટે એક અનુભવી-મતે કહ્યું છે કે :—

“ જિન જોજા તિન પાર્યા, — મહરે વાતો પેઠ ।
હૌં ઘોરી વૂઢત ઢરી, રહી કિનારે વેઠ ॥ ”

એજ મુજબ સાધકે, ‘ ઓ.....મ્’ એમ ‘ ૐ ’નો ઉચ્ચાર કરતા કે ‘ ૐ-ૐ-ૐ-ૐ-ૐ-ૐ-ૐ-ૐ-ૐ.....’ એ રીતે ‘ ૐ ’નો જપ કરતા, અને સાથે-સાથે, હૃદયમાં એ ‘ ૐ ’ના અર્થરૂપ યાને વાચ્યરૂપ ઈશ્વરનું ધ્યાન (ભાવના) કરતા-કરતા ઉડા ને ઉડા, ખૂબ ઉડા સરતા જવું જોઈએ, બમ ત્યારે જ કળે કરીને મન્ત્રનું ધ્યાન રહોઆય અને પ્રાપ્ત્ય વસ્તુ પમાય તેમ છે, અર્થાત્ સમાધિ તેમજ તત્ત્વ અદ્વૈત-અપરોક્ષગ્ન (સાક્ષાત્કાર) તથા કૈવલ્ય (મોક્ષ) સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૐ ॥ ॥ બોલ — સદ્ગુરુદેવકી જય ! ॥

॥ કન્હૈયાલાલકી જય !! ॥

— x x ૐ x x —

॥ પાગલનો રસ્તો. ॥

સવાય — મન સ્થિત રહેતું નથી, તેનું, તથા વિચારોમાં થતા ફેરફારનું કારણ શું ?

જવાબ — (દષ્ટાંતઃ—)

એક હતી ચકલી અને એક હતો પાગલ. ચકલી પોતાના માળા-માથી બહાર આવતી ત્યારે પેલા પાગલને બેઠાને કરી જતી અને પોતાના માળામાં મંતાઈ જતી. બીજી વખતે બહાર આવી ત્યારે પણ પેલા પાગલને બેઠા પોતાના માળામાં આવી બેસી ગઈ, પણ એકદમ બહારથી આવવાથી તે માળાની અંદર અંધાર માણુમ પડ્યું; તેથી તે ગભરાઈને બહાર નીકળી, પણ ત્યાં તો ફરી પાગલનો ભય; તેથી ફરીને ચકલી અંદર માળામાં આવી, પણ બીયારી શું કરે ? એને ત્યાં (માળામાં) પણ ગભરાટ થાય કેમકે બહારથી એકદમ આવવાથી એને એ જ સ્થાન મેંઝે નહિ, અંધાર ને અંધારે ભાસે. તેથી વિશ્રાન્તિના આદા માટે કરી બહાર નીકળે, પણ ત્યાં તો પાછો પાગલનો ભય મોટું ગદ્દ આવી રીત વીસ-પચીસ ફેરા આમ-તેમ કરવાથી આખરે એને (માળામાં) પોતાનું સ્થાન સૂઝ્યું. કંઈક પ્રકાશ જણાવવા માટેના એટલે તે શાંતિથી માળામાં બેસી રહી અને શાંતિ આવી ગઈ પાગલનો ભય જતો ગયો આવી રીતે — (સિદ્ધાંતમાં) — મુમુક્ષુના મનમાં ચકલી પોતાના સ્વરૂપથી માળો છોડીને જ્યારે બહાર નિયમમાં આવે છે, ત્યારે ત્યાં કાળથી પાગલ તેની પાછળ પડે છે, તેથી તે જાન (કરીને) એકદમ દોડતી સ્વરૂપથી માળામાં જઈને બેઠવાને માટે જાય છે. પણ ત્યાં તો તેને અંધાર દેખાય છે. કંઈ મેંઝે નહિ, તેથી ગભરાઈને પાછી બહાર વિષયમાં દોડે છે; પણ ફરી મૃત્યુ (કાળ)થી પાગલનો ભય લાગે છે. તેથી ફરી અંદર આવે છે. એમ દેહવીકલા આમ અભ્યાસ (Practice) કરતા, અર્થાત્ મન ને વિષયોમાં બાંધેલું થઈને ફરે છે, તેને અનર્થ કરીને, સ્વરૂપમાં (પરમાત્મસ્વરૂપમાં) બેઠવાનું પ્રયત્ન કરતા, આખરે જ્ઞાતિ અતર્થમાં થઈ જાય છે, તથા અંદર સ્વરૂપાનંદથી પ્રકાશ દેખાય છે, તેથી વિશ્રાંતિસ્થાન મેંઝે છે, અને ત્યાં પાગલથી મૃત્યુનો (કાળનો) ભય કિંમિત્ત માત્ર પણ રહેતો નથી. તે જાણીને મુમુક્ષુના મનથી ચકલી શાંતિની બેળી રહે છે, એટલે પરમાનંદ — સ્વરૂપાનંદમાં મગ્ન થઈ જાય છે, તન્મયતા આવી જાય છે. પછી તો શાન્તિ, શાન્તિ, અહા ! કેવી શાન્તિ ! કેવો આનંદ ! પરમાનંદ ! પરમાનંદ !! પરમાનંદ !!!

આવી રીતે વારંવાર અભ્યાસ કરવાથી મન સ્થિર થાન છે
સવાલ — કયા રસ્તે જવું ?

જવાબ — પાગલનો જે રસ્તો ગળ્યોય (Royal Road) છે,
તે રસ્તે જવું તે રસ્તો શું ? ‘હજી’ની ધૂત જે પાગલ-મહામા ધ્યેય
(Patent) તરીકે ગણાય છે અને અપૂર્ણ શાસ્ત્રમા પણ સિદ્ધજ છે, તે
સવાલ — શું કરવું ?

જવાબ — ‘હજી’નું શુંજન મવારમા એક કેના ભેગા નિય
મથી વરવું

આપણને લાયકાત (Qualification) પ્રાપ્ત થયા નિવાન
સર્તીશીટ (Certificate) મળવાનું નથી મળેજ આ ‘હજી’ના
અભ્યાસથી જ્યારે તમે લાયકાત મેળવશો ત્યારે તમને ગુરુપાદ્ધી
સર્તીશીટ મળશે ફક્ત વાચાથી ‘મને ગુરુપાદ્ધી મેળવે છે, ગુરુપાદ્ધી
મેળવે છે’, આમ કહે-કહે જનાથી જઈ વળતાનું નથી પુરુષાર્થ
કરો, બધુએ મળશે પુરુષાર્થથી લગવાનું પોતે પણ સામે આવી
મળે છે’, તો બીજાની વાત શું ?

પુરુષાર્થ એટલે સાચો પ્રેમ — ત્રીન લાગણી અને એની
આથે કર્તવ્ય [પાગલ પરમાનંદ]

— હજી —

॥ અભ્યાસ શી રીતે કરવો ? ॥

“ હજીકારધ્વનિનાદેન વાયો સંહરણાન્તિકમ્ ।
નિરાલમ્બં સમુદ્દિશ્ય યત્ર નાલો લયં ગત ॥
... તદ્વિષ્ણો પરમ પદમ્ ॥ ”

[હિતિ સ્તરણીતાયામ્]

પ્રથમ પવિત્ર અને નિર્ગળ પ્રશ્નમા નિયત તથા સુખામને
ગિત થઈ, ‘હજી’નો લાભા રસે એટલે ‘ઓ .. મ’ એ રીતે
ઉચ્ચાર કરી, વેદાન્તપિયાર — બ્રહ્મવિયાર — રસપાત્રસધાન કરતા,
‘અહં બ્રહ્માઽસ્મિ’ વૃત્તિ ઝુરે છે અને તેની આથેજ ‘આત્મા પર
માત્મા છે, દેહ આદિ આત્મા નથી’, એવો લાભ જામે છે તથા
કરીને દેહ, ઇન્દ્રિય, પ્રાણ મન, બુદ્ધિ આદિ સર્વનો જામ — લાય
તેજ ક્ષણે યાય છે, અને એમ થયે અવશિષ્ટ એ રહે છે તે પરબ્રહ્મ
છે : તે વખતે (ત્યા) ‘હજી બ્રહ્મ હુ’ એવી વૃત્તિનો પણ લોપ થઈ
જાય છે એજ સુઆધિ આવી સ્થિતિ એટલી ક્ષણ રહે તેટલી ધડી
‘સાક્ષાતકાર’ સમજવો વળી વૃત્તિ અનિત થાને બહિર્મુખ થતા, કરી

દીર્ઘ 'ઔ'ના ઉચ્ચાર વડે 'હું બ્રહ્મ છું' એમ જ્ઞાતિની જગતના કંઈકે, અનાત્મજ્ઞાતિ તે વડે લય પામે અને આભાવિકી એટલે અમ નરક મિથિની ખડી થાય એમ ખતથી - નગર કટાબે, નિરમિતપણે આજ્ઞામ ક્રમના રાગઆતમા જે એક ક્ષણ સ્થિતિ રહે છે, તે એ, તથા, એમ ત્વ લણે ક્ષણે રહેવા જરો આમ અઆત્મામા પગ રહ્યા તરલ થય

દેહ, ઇન્દ્રિય પ્રાણ, મન, મહિ આદિ આત્માથી જ હવન-ચરનના દેખાત, જ્યારે અન તો તે જગજ છે જેથી દેહ, ઇન્દ્રિય, પ્રાણ મન માનિમા જ્ઞાતિ જાય તો સમાધાન કરી લેવું કે, તમાની મિથિના આત્માને લટને, એટલે તેમનામા આત્મા મૂલ્યે આ જ આત્મા સિવાય પાપ છે જ નહિ, એમ ક્ષણમા પશ્ચિનન જ્ઞાતિ રી આત્મા - પરમાત્મામા લીન થવું

જ્ઞાતિ ના રી-વર્ણની વિચાર-વસ્તુની જ્ઞાતિ ઉદ્ભવે તો, માનીતા છું - છું. તમામ ઘટમા નાનીજ પ્રત્યક્ષ છે - પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, જેને વેળા (નામ રી) માનીતાજ છે એમ માનીજ મર્ત્ય છે તેની રીને માન એ પરમાત્માજ સર્વમા આત્મારૂપે પ્રતિભાસિત છે, તમ માની - નિશ્ચય દૂરક નેધ, મધુન-સૂક્ષ્મ શરીરાદિમા પરમાત્માને તેના (પ્રાણી-પદાર્થ તમામ આત્મા-જગમ જગતની મિથિ પરમાત્મા નિઃશ મભવિત નથી) માનીતા વડામા માની નેધ લગી લીધે, તેની રીને પ્રાણી-પદાર્થમા પરમાત્મા નેધ, સર્વ રહેના પરમાત્મામાજ લીધવું એ સ્વાભાવિકી સ્થિતિ છે.

એમ આમ સર્વ જ્ઞાતિ યાત્ર છે તે ઘટમા અને મહત્તમા પાપ વ્યાપ્ત છે તારણ વડે અને મહત્તમા ઉપાધિની દૃષ્ટિએ 'ઘટામશ', 'મહા જાગ એમ આ માની મના પનાથી, આમશ તોમુ-તોમુ દેખાય છે, જેને આમતન ખરત પ્રતીત થાય છે, એ રીતે આકાશ અનેક રીતે એમ આમ થાય છે (અવિનાશ રહે) પણ જેમ તમામ ઘટ અને મહ ભાગી નાખનામા આવે તો માન એક મર્ત્યવાળી આકાશ નજ અવિનાશ રહે છે, તેમ તમામ નરીજ અને પદાર્થોના વ્યાધિ (નિઃશ) મતા એ જ મર્ત્ય વાળી 'સત્ય જ્ઞાનમનન્ત બ્રહ્મ' આ રીતે રહે છે આત્મા-બ્રહ્મ મિત્રાત્મ તમામ વસ્તુ મિથ્યા - કલ્પિત છે, એમ દેહ નિવય ક્રમ તથા મર્ત્ય શરીરાત્મા રહેલો પ્રસંગાત્મા - પરમાત્માજ છે, એમ જોવાથી, એટલે કે પ્રત્યેક શરીરમા પરમાત્માના દર્શન કરાવી, અમાનિસ્થિતિ મિથિ થાય છે - ખડી થાય છે આમ સમવિમુખનો અનુભવ પમે-પમે આત્મા રહેવાથી પરમાત્મા અનુભવાય છે - અનુભવ રો એમ મ..... ॥ ઔ ॥

॥ ભકિત અને જ્ઞાનનું ફળ એકજ છે. ॥

“અર્જુનને પ્રથમે કેવળ જ્ઞાનમાર્ગથી ઉપદેશ કરતા તેનું સમાધાન ન થયું એમ સમજી ‘પપા તેઽમિહિતા સાહ્યે બુદ્ધિર્યોને ત્વિમાં શૃણુ’ એ વચનથી યોગ - કર્મયોગ બતાવવા માડ્યો, અને તેમા પશુ ફલાભિસંધત્યાગપૂર્વક કર્મ કરવાથી જ્ઞાનપ્રાપ્ત્ય ફળ અને કર્મપ્રાપ્ત્ય ફલની એકતા સમજાવી પુનઃ કર્મયોગથી તૃપ્તિ ન હોય તો ઉપાસનારૂપ યોગમાત્રનો માર્ગ સમમાધ્યાયમા ઠહ્યો છે ને ત્યાં ભકિતને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે પરંતુ તેનું એ ફળ તો “અનિત્ય” જ હતું છે, એમ આપણે હમણા જોઈ ગયા ત્યારે જ્ઞાન-કર્મ, જ્ઞાન-ભકિત, એ આદિનો વિરોધ વારંવાર માનવામા આવે છે, તેનું સમાધાન કરવાનો કોઈ માર્ગ ગીતામા બતાવ્યો છે કે નહિ, એ પ્રશ્ન પશુ આ સ્થાને સહજે ધર્મ આવશે કર્મ અર્થાત્ વિહિત કર્મ કરવારૂપી કર્મમાર્ગ, તે તો જ્ઞાન અને ભકિત ઉભયની અપેક્ષાએ નિષ્કૃષ્ટ છે, એ સહજસિદ્ધ છે, કેમકે કર્મનું ફળ શુદ્ધિ પર્યંતજ છે, ત્યારે ભકિત-જ્ઞાનનું ફળ એકતાનતા, એકાકારતા, અભેદ પર્યંત છે. ત્યારે વિરોધ ભકિત અને જ્ઞાન એનોજ ગ્વો ભકિતમા એક નહિ, પણ ભક્ત અને ભજનીય બે જોઈએ, એતો સ્પષ્ટ છે, ભક્તના ચિત્તનો કેવળ ભજનીયાકાર પરિણામ થવો એ ભકિતની પરાકાષ્ઠા છે ભક્ત પોતેજ ભજનીય છે એમ થઈ જાય, એવો માક્ષાદ્વિભવ પણ સામર્થ્ય, શક્તિ, આકાર આદિ સુધાતમા ધર્મ જાય, એ ભકિતનું છેવટમા છેવટનું ફળ છે. હવે જ્ઞાનને જુઓ. જ્ઞાન શું છે? જ્ઞાન એટલુંજ કરે છે કે, જેવી સ્થિતિ છે તેવી અનુભવપૂર્વક જાણે છે. જ્ઞાતા પોતે જ્યેષ્ઠ છે, ને જેવો છે તેવો જાણીને અનુભવ કરે છે, ન જાણનાથી દુઃખ ક્યેશાદિ પેદા કરનાર અજ્ઞાન હતું, તેનો ખંસ સાધે છે. એ રીતે જ્ઞાનીને પોતાની ધર્માર્થસ્થિતિ સમજાવાથી સ્વલિંગ કાઈ રહેતું નથી, એટલે ભક્તના પરમાત્મ જેવોજ પરમાત્મ ઉપજે છે; કેમકે પછી તે આનંદના વિક્ષેપનો હેતુ કોઈ નથી. ત્યારે જુઓ, ભક્ત અને જ્ઞાની આનંદને મેળે છે, ભક્ત અંતર્માં પ્રેમ-સ્થાનને જોતો જોતો પોતેજ પોતાપણું ભુલે છે; જ્ઞાની અંતર્-બાહ્ય સર્વત્ર જોતો જોતો પોતાપણું ખોડું સમજી પોતાથી સર્વ અલિપ્ત છે એમ અનુભવે છે, ભક્તિમાં

રસતુ પ્રાધાન્ય છે; જ્ઞાનમાં અનુભવનુ પ્રાધાન્ય છે; ભક્તિનો આરભ ભિન્નતાથી થઈ હૃદયમગ્નિદાગ તદ્રૂપતા પર્યંત છે, જ્ઞાનનો આરભ અભિન્નતાથી થઈ અનુભવનો દદતાદાગ અવ્યવસ્થાનુગંધાન અથવા નિર્મિતિ પર્યંત છે, ફગ ઉભયન એક છે, કેમકે ભક્ત આખા વિશ્વને ઈશ્વરમય દેખે, જ્ઞાની પણ ઈશ્વરમય દેખે છે. ભક્ત બેદ-લાવનાની આરભ કરે છે ને ભેદના અધ્યારોપ તથા પરિણામે અપવાદથી અનદ નાધે છે, જ્ઞાની બેદમાનને મિથ્યા કહી ઉપપત્તિ-માન ગાદ બે-નો અધ્યારોપાપવાદ વરી અભેદ સાધે છે, ભક્ત અભેદ નથી એમ માની પ્રવર્તે છે, જ્ઞાની અભેદ છેજ એમ માની પ્રવર્તે છે ઉભયે અભેદને પુરો કરે, સ્તુતિ કાણે યથાર્થ જાણી છે તેનો અનુભવ જ્ઞાનુ કારણ નથી, પણ ફળનુ ઉભયને એકમ છે એજ તત્ત્વ છે જાની જગતને, ભેદને મિથ્યા કહે છે, ભક્ત સત્ય કહે છે, ત્ત્વી ગર્વ પણ વિરોધ માનવાનુ કારણ નથી, કેમકે જે તો માર્ગભેદ કરે, ફળ તો અભેદજ છે. ત્યારે સ્પષ્ટજ છે કે જ્ઞાનની નુક વાનો વ્યવસ્થા જ્ઞાન નથી, સાનુભવ જ્ઞાનમાં જ્ઞાન છે, અને માનુષ્ય જ્ઞાન તે જ્ઞાનપૂર્વક ભક્તિજ છે; ભક્તિ પણ ઈશ્વરને જુલો માની તેના ભજન ગાવા કે મખીલાવ ધરી નાયવું એમાજ નની, પણ ભજ પોતે અને વિશ્વમાત્ર ઈશ્વર છે એમ થવામા છે અને તે સ્વપૂર્વક જ્ઞાનજ છે આવા રહસ્યજ્ઞાન વિના ભક્તિ એક ભર્મિનાજ થઈ જાય છે, જ્ઞાન એક બુદ્ધિવિલાસમાત્ર બની રહે છે, અભેદજ્ઞાનુગાં જ્ઞાન-ભક્તિ ભિન્ન છેજ નહિ કે અદૈત-અભેદજ્ઞાન એજ એક એવું જ્ઞાન છે કે જેમા જ્ઞાતાએ જ્ઞેય થઇ જવું જોઇએ, એમ થાય તોજ જ્ઞાન થયું કહેવાય, બીજું જે વ્યવહારિક જ્ઞાન છે તે તેવા નથી, જે જાણવાનુ હોય તે રૂપેજ જાણનારે થવું એવા નથી, એ જ્ઞાનમા તો જ્ઞેય ઉપર પરમભક્તિ થાય એજ જ્ઞાનત્વ છે. ત્યારે ભક્તિ પણ જ્ઞાનપ્રકાર છે, અને જ્ઞાનનો પરિપાક, હમણાજ આપણે કહી આવ્યા તેમ, જ્ઞાતા-જ્ઞેયનો અભેદ થાય એટલામાજ છે અર્થાત્ આવી રીતે વિસ્તારતા પશુ ભક્તિ અને જ્ઞાનનુ ફળ એકજ છે ઉભયે એક એકના અગ છે, માત્ર સાધન ફેર છે ને તે અધિકારાનુસાર યોગ્યજ છે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને આવી એટલા સ્પષ્ટ

• ધર્મનો ઉદ્દેશ કેવળ મનુષ્યની ભર્મિમય પ્રકૃતિની વૃદ્ધિ કરવાની છે એમ માનનારને પણ આમા વિચાર કરવા જોયું છે

રીતે સૂચવી છે, અને જેમ કર્મ જે સાધારણ રીતે જ્ઞાન-ભક્તિ ઉભ-
યનું વિરોધી ગણાય છે, તેને પણ કૃત્તાભિસંધિયાગપૂર્વક આચરવું એમ
ખતાવી જ્ઞાનથી અવિરુદ્ધ કરી આપ્યું છે, તેમ ભક્તિરૂપ ઉપાસનાને
પણ “મદ્ધકા યાન્તિ મામપિ ।” “મારા ભક્તો મને પામે
છે—મારા રૂપ થાય છે”, એમ કહીને, જ્ઞાનથી અવિરુદ્ધ કરી ખતાવી છે.
અષ્ટાદશમા છેવટની દ્વિતરહિત જ્ઞાનમાત્રની અભેદદશા કહેતા પણ
જ્ઞાનની રસમયતા ખતાવવા, જ્ઞાનમા અનુભવનું પ્રાધાન્ય જણાવવા,
કહ્યું છે કે, “બ્રહ્મભૂતઃ પ્રસન્નાત્મા ન શોચતિ ન કાઙ્ક્ષતિ ।
સમઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ મદ્ધર્કિ લભતે પરમ્ ॥” “બ્રહ્મભૂત પ્રમત્તાત્મા
તે શોક કે ઇચ્છા કરતો નથી; સર્વ ભૂત પ્રતિ સમ હોઈ મારી પરમ
ભક્તિ પામે છે.” એવો મહાત્મા “બ્રહ્મભૂત” તો ખરોજ, અભેદમય તો
ખરોજ, પણ શુદ્ધ વાર્તામાત્રનો જ્ઞાની નહિ, પગભક્તિના રમથી પ્રપૂર્ણ
હોઈ સર્વને સ્વરૂપ જાણનારો, અનુભવનારો, મહાજ્ઞાની હોઈ, સર્વથા
પ્રસન્ન, પરમાનંદનિભન્ન, અત્ર-તત્ર વિશ્વમાત્રમા આનંદ વિતારનાર
કેન્દ્રરૂપ. ભક્તિ-જ્ઞાનનું આવું એકમ શ્રીકૃષ્ણે દશમા અધ્યાયમા ખોતાની
વિભૂતિઓ ગણાવતે વધારે અષ્ટ રીતે સિદ્ધ કર્યું છે. અનેક વિભૂતિ
ખતાવવામા મુખ્ય તાત્પર્ય એ છે કે આધિકારીને ઉપાસનાના વિષયો
ખતાવવા, અને તેમાના દોષ ઉપર પણ તેના ચિત્તની એકાગ્રતા થાય
તો અભેદાનુભવનો માર્ગ સહજ છે એમ સૂચવવું. કર્મ-ઉપાસના-
ભક્તિ-જ્ઞાન-એ સર્વ માર્ગ આધિકારીને અનુમતી શ્રીકૃષ્ણે ખતાવ્યા
છે, પણ જે ઉત્તમોત્તમ આધિકારી છે તેને એ ત્રણેમા પગમાર્ગ
દેખાડ્યો છે, અને એમ અભેદવાદનું સામાન્ય સિદ્ધ કરી આપ્યું છે.”
[શ્રીમણિલાલ નભુભાઈ દ્વિવેદી. — ગીતા-ટીકાની પ્રસ્તાવના.—]

“॥ અથ પરાપૂજા સ્તોત્રમ્ ॥

। શ્રીગણેશાય નમઃ ।

પૂર્ણસ્યાવાહનં કુત્ર સર્વાધારસ્ય ચાસનમ્ ।

સ્વચ્છસ્ય પાદમર્ધ્યં ચ શુદ્ધસ્યાચમનં કુતઃ ॥૧॥

૧- અર્થ :—॥ અથ પરાપૂજા સ્તોત્રમ્ ॥

॥ શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥

પૂર્ણનું [વળા] આવાહન ક્યા [કરવું]! ? સર્વના આધાર-

*“ OM ”

God-Realization : How to Realize.

The way to the Realization of Self.

“ There are two processes in the game of 'Gilli'. The first is to raise it and the second is to make it fly into the air ”

Therefore, by this way, first of all the mind is to be raised just a little and the second process is to shoot it far off in the spiritual atmosphere.

Make the mind run along, go on and on, and on, until it loses all body-consciousness and is God and nothing but God. *Make the mind rise higher by chanting the syllable 'OM'.*

This Atman, this true Ocean of Reality, this Controlling and Governing Self, this is

અર્થ: — : — ઓ — :

॥ ઈશ્વર-સાક્ષાત્કાર. ॥

॥ સાક્ષાત્કાર કેવી રીતે કરવો: આત્મસાક્ષાત્કાર કરવાની રીત. ॥

“ ગિલ્લીની રમતમાં જે ક્રિયા કરવાની હોય છે. પહેલી તેને ઉંચી કરવી (ઉછાળવી) તે છે અને બીજી તેને હવામાં ઉડાવવી તે છે. ”

આત્મજેવ, આ રીતિએ, સૌથી પહેલાં તે ચિત્તને જરા ઉચ્ચ કરવાનું છે (મનનું જરા ઉત્થાપ કરવાનું છે) અને બીજી વિધિ એ છે કે તેને આધ્યાત્મિક વાતાવરણમાં ધણે દૂર (ખૂબ ઉંડું ને ઉંડું) ફેંકવું (ગરકાવ કરવું).

ન્યાંત્રી ચિત્ત સરીરનું બહુ લાન ભૂલી જાય તેમજ ઈશ્વરમય યાત્ર ને ઈશ્વર સિવાય કંઈ ન રહે, ત્યાં સુધી ચિત્તને આગળ દોઢવો, આગળ, આગળ અને આગળ ધપાવ્યા કરો. ‘ઓમ’ પદનો ઉચ્ચાર કરી ચિત્તનું ઉત્થાપ કરો.

આ જે આત્મા છે, આ જે સત્યનો યથાર્થ સમુદ્ર છે, આ

to be realized, this is to be felt, to be seen, and known in order to be one with the infinite This true Self or Atman is called the 'I am' This true Self, the perfect 'I' is beyond cause, time and space This perfect, this true Self is represented by 'OM'. 'OM' means 'I am', and while chanting 'OM', you have not to address yourself to somebody else While chanting 'OM', think not of some one outside yourself, whom you are calling While chanting 'OM', you must feel yourself to be one with this true 'I am' Because 'I am' is everywhere, and 'I am' is an unchangeable thing It is the same 'I am', which was yesterday, and is to-day, as well as it will exist to-morrow also ('I am I - that the

ને નિરામક તથા ॥મ આત્મા છે, તે સાક્ષાત્કૃત થવો જોઈએ, તે આતુરનારનો જોઈએ તે દૃષ્ટ થવો જોઈએ અને તે જ્ઞાન થવો જોઈએ, જેથી જ્ઞાનન (સત્ત્વ) ॥ માથે એમ્મેન્સ થનાય આ સત્ત્વસ્વરૂપ મથવા આત્મા 'હું છું' એ પ્રમાણે હોવાય છે એ સત્યસ્વરૂપ, પૂર્ણ 'અહમ્' (પૂર્ણાત્મા) ગણ્ય, મન અને દેશથી પર છે એ પૂર્ણ, જે સત્યસ્વરૂપ (આત્મા) 'હું' વડે ઓળખાય છે. 'હુંનો અર્થ' છે 'હું છું', અને 'હુંનો ઉચ્ચાર (જપ) કરતી વેળા મેં તમારે પોતાને અન્ય નહીં પ્રતિ મનોધન કરનાવું નથી 'હું'નો ઉચ્ચાર કરતી વખતે, તમારા પોતાથી બાહ્ય રહેન ગ્રાહ્ય છે, કે જેને તમે જોનાવો છો, એમ ધારો નહિ 'હું'નો ઉચ્ચાર કરતી વખતે, તમારે પોતાને આ સત્ત્વ 'હું છું'ની સાથે એકમે લેવાવું અગ્રમવુ જ જોઈએ કાણકે 'હું છું' એ સર્વત્ર છે, તથા 'હું છું' એ જો ન બાહ્ય એવી (અનિકારી) રમ્ય છે તે એવું એજ 'હું છું' છે, કે જે ગર્હ કાલે દર્શુ અને આજે છે, તેમજ આત્મી કાલે પણ રહેશે ("હું એ છું" - ગઈ મનનો 'હું' એ આજનો 'હું' કે અગાજનો 'હું' એ આત્મી કાલનો 'હું' જોશે, શરીરમા

'I' of yesterday is the 'I' of to-day and the 'I' of to-day will be the 'I' of to-morrow, that in spite of all the changes that are happening to the body I yet believe that I am the same 'I' as - 'I do', 'I go', 'I dream', 'I sleep', 'I move' and here you will find it claimed that the doing, going, dreaming etc have been changing, but what remained constant *was that 'I' - Swami Vivekananda*) By this strong feeling, the mind is merged in the Reality By this strong belief, by this living knowledge of the mind, the mind becomes, as it were, a bubble, which bursts into the mighty Ocean of Reality

This is the way to Realization.

This strong feeling, this living knowledge on the part of the mind laying hold of you,

તમામ જ્ઞાતના પશ્ચિત્તના યથા કરે છે, તે જ્ઞાતા પણ હું ખાતરી પૂર્વક માનુ છું કે, હું તો તેનો તેજ 'હું' છું જેમકે. — 'હું કરે છું', 'હું જાણે છું', 'હું માનું છું', 'હું ઉઘડું છું', 'હું હાલું-ચાલું છું' તો આ ટેમણે તમને એ સિદ્ધ થએલ જાણાશે કે કશું, જવું, સ્વપ્ન જેવું વગેરે ક્ષયા (બદલ્યા) કરે છે, પરંતુ એમા જે એક ચિત્ત (અચળ) રહ્યા કશું હવે ત તો 'હું' જ — સ્વામી વિવેકાનંદ) આના સુદૃઢ અનુભવથી, મન સત્યમા ગળી જાય છે આની દૃઢ માન્યતાથી, મનના આવા ચૈતન્યમય (જીવંત) જ્ઞાન રહે, મન તો જાણે એક પરપોટો ન હોય એવું બની જાય છે, કે જે સત્યના મહાન સમુદ્રમા ફૂટી જાય છે એ જ છે સાક્ષાત્કારની રીત

મન તરકનો (યાને મનનો) એ સુદૃઢ અનુભવ (ભાવના), એ ચૈતન્યમય (જીવંત) જ્ઞાન, તમારા ઉપર અસર કરનાર તેમજ તમારા મિથ્યા અભિમાન (પણા - અસ્મિતા)ને મોહ-નિદ્રામાથી જાગૃત કરનાર (અર્થાત્ પરિશિષ્ટ અભિમાનને બાધ કરનાર),

to be realized, this is to be felt, to and known in order to be one with it. This true Self or Atman is called 'I am'. This true Self, the perfect 'I' is I and cause, time and space. This perfect this true Self is represented by 'OM'. 'OM' means 'I am', and while chanting 'OM', you have not to address yourself to somebody else. While chanting 'OM', think not of some one outside yourself, whom you are calling. While chanting 'OM', you must feel yourself to be one with this true 'I am'. Because 'I am' is everywhere, and 'I am' is an unchangeable thing. It is the same 'I am', which was yesterday, and is to-day, as well as it will exist to-morrow also ('I am I' - that the

ને નિયામક તથા યામક આત્મા છે, તે સાક્ષાત્કૃત થવો જોઈએ, તે આત્મનાથવો જોઈએ, ને દૃષ્ટ થવો જોઈએ અને તે જ્ઞાન થવો જોઈએ, કે જેથી અર્જન (મદ્મ)ની સાથે એકમેક થવાય. આ સત્સુવરૂપ અથવા આત્મા 'હું છું' એ પ્રમાણે કહેવાય છે. એ સત્યસ્વરૂપ, પૂર્ણ 'અદમ' (પૂર્ણાત્મા) કાગળ, કાલ અને દેશથી પર છે. એ પૂર્ણ, એ સત્યસ્વરૂપ (આત્મા) 'ઝ' વડે ઓળખાય છે. 'ઝ'નો અર્થ છે 'હું છું', અને 'ઝ'નો ઉચ્ચાર (જપ) કરતી વેળાએ તમારે પોતાને અન્ય કોઈ પ્રતિ મોહન કરવાનું નથી. 'ઝ'નો ઉચ્ચાર કરતી વખતે, તમારા પોતાથી બહાર રહેવ કોઈ છે, કે જેને તમે બોલાવો છો, એમ ધારો નહિ 'ઝ'નો ઉચ્ચાર કરતી વખતે, તમારે પોતાને આ સત્ય 'હું છું'ની સાથે એકમેક હોવાનું આત્મનાથ જ જોઈએ. કારણ કે 'હું છું' એ મર્વન છે, તથા 'હું છું' એ જોડ ન બદલાય એની (અવિનાશી) વસ્તુ છે. તે એનું એજ 'હું છું' છે, કે જે ગર્હ કાલે હતું અને આજે છે, તેમજ આવતી કાલે પણ રહેશે. ("હું એ છું" - ગઈ કાલનો 'હું' એ આજનો 'હું' છે અને આજનો 'હું' એ આવતી કાલનો 'હું' રહેશે; શરીરમા

'I' of yesterday is the 'I' of to-day and the 'I' of to-day will be the 'I' of to-morrow, that in spite of all the changes that are happening to the body I yet believe that I am the same 'I' as - 'I do', 'I go', 'I dream', 'I sleep', 'I move' and here you will find it claimed that the doing, going, dreaming etc have been changing, but what remained constant *was that 'I' - Swami Vivekananda*) By this strong feeling, the mind is merged in the Reality By this strong belief, by this living knowledge of the mind, the mind becomes, as it were, a bubble, which bursts into the mighty Ocean of Reality

This is the way to Realization.

This strong feeling, this living knowledge on the part of the mind laying hold of you,

તમામ જાતના પરિવર્તનો થયા કરે છે, તે જતા પછી હું ખાત્રી-પૂર્વક માનું છું કે, હું તો તેનો તેજ 'હું' છું જેમકે:— 'હું કરું', 'હું જાઉં છું', 'હું સ્નાન જોઉં છું', 'હું ઉઘું છું', 'હું હાલ-ચાલું છું' તો આ ટેકાએ તમને એ સિદ્ધ થએલું જણાશે કે કંઈ, જલ્દી, સ્વપ્ન જોવું વગેરે ક્ષયાં (બદલ્યા) કરે છે, પરંતુ એમાં જે એક સ્થિર (અચળ) રહ્યા કરતું હવે તે તો 'હું' જ. - સ્વામી વિવેકાનંદ) આવા સુદૃઢ અનુભવથી, મન સત્યમાં ગળી જાય છે આની દૃઢ માન્યતાથી, મનના આવા ચૈતન્યમય (જીવંત) જ્ઞાન વડે, મન તો જાણે એક પરપોટો ન હોય એવું બની જાય છે, કે જે સત્યના મહાન સમુદ્રમાં ફુટી જાય છે એ જ છે સાક્ષાત્કારની રીત

મન તરફનો (યાને મનનો) એ સુદૃઢ અનુભવ (લાવના), એ ચૈતન્યમય (જીવંત) જ્ઞાન, તમારા ઉપર અસર કરનાર તેમજ તમારા મિથ્યા અભિમાન (હુપણા - અગ્નિતા)ને મોહ-નિદ્રામાંથી નગૃત કરનાર (અર્થાત્ પરિવિઠળ અભિલાષને બાધ કરનાર),

and dehypnotizing your false self, is the way to gain truth, to free yourself

{ Realize your Divinity
And everything is done }

Om ! Om !! Om !!!

[—Swami Rama—]

• The Method of practice ; the method of concentrating the mind. the Method of Realization —

In the morning or at any time when you begin to practise, your mind will merge into a state of Divinity, ecstasy, superconsciousness. When that state is reached do not continue repeating 'Om' Stop Let that state remain as long as it pleases, gradually the worldly or body-consciousness will come up

રાત્રીને પામવાને — તમારી જાતને મુક્ત કરવાને (વાને મોક્ષ મેળવવાને)
[મુખ્ય] માર્ગરૂપ (ઉપાયરૂપ) છે

{ તમારા ઈશ્વરત્વનો આજ્ઞાતકાર કરો
૧-૧૦ ના ચર્ચાસુખ્ય છે (એમ સમજવું) }

ૐ ! ૐ !! ૐ !!!

[— સ્વામી રામ —]

• અર્થ :— ॥ અભ્યાસની રીત : ॥

મનને એકાગ્ર કરવાની રીત : સાક્ષાત્કારની રીત :—

પ્રાતઃકાળના અથવા મધ્ય પહુ રખતે જ્યારે તમે અભ્યાસ કરના માટે, ત્યારે ઈશ્વરની દગામા (સહૃદયતામા), સમાધિમા, આત્મમગ્નીમા તમારું મન તત્કીન ચર્ચા જશે જ્યારે એ ગિયતિ આવી પડે એ (પ્રાપ્ત થાય), ત્યારે 'હૃદય'ની આગતિ (જપ) થાતુ મનો નદિ (જ્ઞાન આગ્રહ પૂર્વે જારી રાખવાની જરૂર નથી). મિત્ર શાસ્ત્રો (જપ જાન મનો) જે અગ્રથા એની મેળે જોડાયો વખત રડ તેમજો વખત ગદગ દો, ધીમે ધીમે સામારિક કે શારી

of itself Don't force anything, do not force the repetitions of 'Om'. When that state is reached, the body-consciousness will come up readily

It may be, that many of you may be able to remain in that state of superconsciousness for half an hour, perhaps for one, two or three hours or more, but to-morrow you will be able to keep up that state for a longer time Day after day the time will increase, until in this way gradually, by slow degrees, your spiritual power will increase

But those, who are beginners in this practice, should limit themselves to 20 or 25 minutes of this practice

ONE THING MORE When you begin to concentrate the mind, and realize your

રિક ભાન એની મેળે આવી જશે કઈ પણ પરાણે ન કરે 'ઊં નુ રટણ પરાણે ન કરે' ન્યારે એ યિતિ આવી પહોંચે ત્યારે (પછીથી) શારીરિક ભાન આપોઆપ - તુલ્ય આવી જશે

એમ બની શકે કે, તમારામાના ઘણા એ સમાધિની યિતિમા અડધા કનાક સુધી કે, કદાપિ એક, બે કે ત્રણ કનાક અથવા તે વધુ વખત સુધી ગહેવા સમર્થ હોય પણ આરતી કાલે (ખીન્ને દિવસે) એ યિતિ વધુ લાગ્યા સમય સુધી ટકાવી રાખના તમે શક્તિમાન થશો દિવસે-દિવસે એ સમય (લાગ્યા વખત સુધી ટકી રહેલી સમાધિનો સમય) લાગ્યો, તે ત્યાં સુધી કે છેવટે આ રીતે ક્રમે-ક્રમે, શનૈ-શનૈ તમારી આધ્યાત્મિક શક્તિ વધી જશે

પરંતુ જોઓ આ અભ્યાસમા શરૂઆતજ કરનારા (આરંભક) હોય, તેઓએ પોતા માટે આ અભ્યાસની ૨૦ કે ૨૫ મિનિટની હદ બાંધવી જોઈએ

એક વાત વધારે — ન્યારે તમે મનને એકાગ્ર કરવા માટે અને ઈશ્વરી જ્ઞાનનો સાક્ષાત્કાર કરો, ત્યારે તમારા મનની આગળ

God-consciousness, some idea or ideas will spring up before your mind, at that time go on chanting 'OM' and at the same time take up this thread of thought, which makes its appearance in your mind, and finish it

Suppose, about half an hour is spent in eradicating that idea, in strengthening and overcoming that thought, in chanting 'OM', and suppose, all the time is taken up in overcoming that thought or idea and there is no time to get the state of superconsciousness never mind. If the superconscious state be not reached that day, never mind, it will come some other day, if on that day one evil thought has been overcome, your character is strengthened

Therefore, sit alone, chant 'OM', chant aloud feel God, and when you think God,

કર્મ એ વિચાર કે વિચારો સ્પુરી આવશે તે વખતે 'ૐ'નો ઉચ્ચાર કરતાં ૐનો બીજો તેજ વખતે (આથે-સાથે) તમારા મનમાં દેખાતો દેખાતો વિચારના ગાં તણુને ઉઠાવો (હાથ પર લો - ઉઠાવો) અને તેને નિર્મૂળ કરો

જો કે એવિચાર તેજ-મૂળથી કાઢવામાં, પોતે મજબૂત બનવામાં (જો કે પ્રયત્નના થવામાં) અને એ વિચારને હાથવામાં, 'ૐ'ના રંગમાં સુમારે અડધો કલાક ખપી ગયો, તેમજ ધારો કે, તે વિચાર વિચાર મકાપ-વિક પને હાથવામાં બધો વખત ખતમ થઈ ગયો અને સમાધિ અનુભવ પ્રાપ્ત કરવા વખત ન રહ્યો, તો કાઈ વાધો નહિ ને તે દિવસે સમાધિ-અવસ્થા પ્રાપ્ત ના થાય તો કાઈ વાધો નહિ, તો બીજા ૭ દિવસે એ આવી રહેશે (પ્રાપ્ત થશે) ને તે દિવસે એક નગરા (અનાતમ) વિચાર જિનાયો હોય, તો તમારો ચારિત્ર મજબૂત થાય (ચારિત્ર બધાય છે - વધાય છે)

અનુભવ, જોગી જેમ, 'ૐ' ઉચ્ચારા (જોગી), મોટી ઉચ્ચારો

when you feel God, then come out.

Practise this method and *Rama* is wrong if you do not realize Divinity and Truth in one week. OM! OM!! OM!!!

॥ નિરતિશય આનન્દ-પ્રાપ્તિકા સાધન ॥

Process of Practice.

રાગ સ્વૈયા - એકત્રીસા.

ધરમાં કે કોઈ બાહ્ય પ્રદેશે, એક સ્થાને નિત્યે રે;
જઈને કંઈકે સમય ગાળ્યાથી, લાભ યાચ બહુ ચિત્તે રે.
બાહ્ય વસ્તુ ત્યા રાખો ન એવી, (જે) જગવે મલિન મંડકારો રે;
સ્વચ્છ નિરુપદ્રવ દેશે જઈને, સંગતિ માત્ર વિસારો રે. -૧.

યથેચ્છ આસનથી ત્યા સ્થિર થઈ, 'શાન્તિ' શબ્દ ઉચ્ચારો રે,
શાન્તિનું વાતાવરણ જમાવી, આધક સ્વાસ્થ્યને ધારો રે.

"પ્રણવો ધનુઃ શરો હિ આત્મા," બ્રહ્મ તેનું લક્ષ્ય રે;
અપ્રમાદથી વેધ કરીને, શરવત્ તન્મય થાઓ રે. -૨.
શરીર પણ નથી આવ્યું તમારૂં, એ સ્થાનકમાં એવું રે;
મન પણ ત્યાથી દૂર રહ્યું છે, એવું જાણી લેવું રે.

"હું" એવી એક વસ્તુ માત્ર ત્યા, અન્ય ન કોઈ ઉપાધ રે,
"હું" ત્યા ખેલે, "હું" ત્યાં ખેલે, "હું" ત્યા કરે સમાધિ રે. -૩.

આવો ભાવ અખડ જમાવી, -રાખવા પ્રયત્ન સેવો રે;
અન્ય કોઈ સંકલ્પ છોડે ત્યા, સહજે શમાવી દેવો રે.
જણો! ત્યાં "હું"નું મુક્તપણે, કેવળ સાત્તાત્મ્ય પ્રવર્તે રે;
સ્વભાવથી પછી "હું" એવું પણ, જગત ભાન નિર્વર્તે રે. -૪.

(લલકારો - દીર્ઘ જપ કરો), ઈશ્વરને અનુભવો, અને ન્યારે તમે
ઈશ્વરની ભાવના (બ્રહ્મભાવના) કરતા યાઓ, ન્યારે તમે ઈશ્વરનો
અનુભવ (બ્રહ્માનુભવ) કરતા યાઓ, ત્યારે (તે બ્રહ્મકારવૃત્તિ -
બ્રહ્મભાવનાની જમાવટ તેમજ બ્રહ્માનુભવ - બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર સંપાદન
કયાં પછી જ) બહાર (વ્યુત્થાન કે બહિર્મુખ સ્થિતિમાં) આવો.

આ રીતનો અભ્યાસ કરો (અનુધ્યાન - પ્રયોગ કરો) અને જો
તમે એક અઠવાડિયામાં ઈશ્વરત્વ તેમ સ્વત્યનો સાક્ષાત્કાર ન કરો
તો રામ (સ્વામી રામ) ખોટો છે (એમ સમજજો).

ૐ ! ૐ !! ૐ !!!

ઘટિ ક અર્ધ ઘટિ આ રીતે, મસ્તજ પડી રહેજો રે;
 પૂર્ણ સ્વાનંદ અને સ્વચ્છદે, રિચિતિ અનુભવી લેજો રે.
 દંધક કાલ અભ્યાસ જામતા, આનંદાર્ગિ ઉઠે રે;
 અને પછી એ ભાવ દહાતા, કૃષ્ણ ત્રિવિધિ તુટશે રે. -૫.
 બાહ્ય જિજ્ઞાસા હોય કોષ્ટને, (તો) અનુભવી પાસે જાઓ રે;
 એ તમને જતાવે રસ્તો, સુખથી ચાલ્યા જશે રે.
 સ્વામિરામ કહે છાતી ઠોકીને, 'Practise this method'^૧ રે;
 (only^૨) સત્ત્વ દિવસમાં જશે સાક્ષાત્કાર, મંત્રાય 'કિમપિ નાસ્તિ' રે.
 પરમાનન્દ પામ્યા 'પરમાનન્દ,' અનુભવીઓની કૃપાથી રે;
 તમે પણ અભ્યાસ કરો તો, (પાને) પરમાનન્દ થઈ જશે રે.
 આનંદનો દિન ઉઠે છે, **Every day a new year's day;**^૩
 દરોડી ૫ નું કહું પુકારી, **Every night a x'mas night.**^૪
 ઓ ! ઓ !! ઓ !!!

The kingdom of Heaven is within you.

How have you to realize that ?.....

In order to come by this treasure within,
 or in order that the Kingdom of Heaven
 may be unlocked,

'OM' is the key to be used :

'OM' is the seed of all knowledge.

* અર્થ:— ઈશ્વરનું રાજ્ય (સ્વર્ગીય સામ્રાજ્ય)
 તમારી અંદર છે.

તેનો માક્ષાત્કાર તમારે કેવી રીતે કરવાનો (તેની પ્રાપ્તિ તમારે
 કેવી રીતે કરવાની) ?

આ આત્મ જાગ્રતો હાથ કરવા માટે, અથવા ઈશ્વરનું રાજ્ય
 (સ્વર્ગીય સામ્રાજ્ય) ઉઠાડું થઈ શકે તે માટે (તાળાં ઉઘાડવા માટે),

વાપરવાની કુંચી 'ઑ' છે :

સર્વ જ્ઞાનનું બીજ 'ઑ' છે.

૧. પ્રયોગ કરો આ રીતે રે ૨. માત્ર. ૩. નૂતન વર્ષ-દિન દર દિન રે.
 ૪. દીપોત્સવી પ્રતિ સતે રે.

It is necessary to show the *importance of this Mantram* in order that the people may take to it with their whole heart —

- (1) It is the name of God
- (2) This syllable comes to you from within, nobody teaches you this syllable It comes to you at birth The child's cry resembles remarkably the sound 'O om', 'om', 'A am' a perverted form of 'OM', the word 'OM' comes from within to every child
- (3) When boys are very happy in their streets, their overflowing joy finds natural expression in the noisy sound of prolonged 'o', which is simply 'Om' cut short
- (4) This sound occurs in every language — Sanskrit, Persian, English, Japanese,

આ મંત્રનું મહત્વ દર્શાવવું (બતાવવું) આવશ્યક છે, કે જેથી લોકો તેઓના સર્વત્ર કરણથી (ખરા હૃદયથી) એને સ્વીકારે (સ્વહૃદયકારક સાધન તરીકે એનો આશ્રય લે) —

(૧) એ પરમાત્માનું નામ છે

(૨) આ પદ અદરથી તમને પ્રાપ્ત થાય છે, આ પદ તમને કોઈ પણ શિખવતું નથી એ જન્મતાજ તમને પ્રાપ્ત થાય છે 'ઐ' નું અપભ્રંશ થએલું સ્વરૂપ ' ઐ-ઐ ', ' ઐ ', ' આ-ઐ ' એવા જે ધ્વનિ છે, તે બાળકના રુદનને સ્પષ્ટરીતે (તદ્દન) મળતો આવે છે, 'ઐ' શબ્દ દરેક બાળકને અદરથી આવે છે

(૩) ન્યારે ઠોકરાઐ તેઓના મહેલ્યામાં ઘણી મજામાં આવી જાય છે, ત્યારે તેઓનો ઉભરાઈ જતો હર્ષ લાખા સ્વરના ' ઐ ' એવા શોરભેર ધ્વનિના રૂપમાં આપોઆપ (સ્વાભાવિક) બહાર નીકળી આવે છે, જે માત્ર ટુકો 'ઐ' છે

(૪) આ શબ્દ સરકૃત, પરશીધન, અગ્રેષ્ઠ, જોપાનીઝ, વગેરે

etc, all have it in a more or less perfect form.

- (૫) When people fall sick or are in trouble, when they are suffering excruciating pain, what sound finds utterance through their lips ?

It is 'oh', 'oh', or 'um', which is a mere corruption of 'OM'

Why should this sound come to everybody, why should this sound come from the lips of everybody in illness, be he a European, American, Hindu, Persian, or of any denomination ?

The Hindu answers :—

This sound is like a beautiful tree yielding a cool shade to the sick man, who is being scorched by the burning Sun, so natur-

દરેક ભારતીય જિવંત છે, વૃક્ષ અથવા ઝોલા પૃથ્વી સ્વરૂપમાં બન્યો એ પ્રાપ્ત છે.

(૫) જ્યારે લોકો માથા પડે છે કે વિપત્તિમાં હોય છે, જ્યારે તેઓ તીવ્ર વેદના બોગવના હોય છે, ત્યારે તેઓના હોઠમાંથી કયો શબ્દ ઉત્સરજ થવા પામે છે ?

એ [શબ્દ] 'ઓહ', 'ઓહ', કે 'ઉ' છે, કે જે માત્ર 'ઐ'નો અપભ્રંશ છે.

આ શબ્દ (ધ્વનિ) દરેકને કેમ પ્રાપ્ત થતો હશે, યુગેપિયન, અમેરિકન, હિંદુ, પર્શીયન અથવા ગમે તે જાતનો હોય, તે દરેક માથાના હોઠમાંથી માદગીમાં એ શબ્દ (ધ્વનિ) કેમ નિકળતો હશે ?

હિંદુ જવાબ આપે છે :—પ્રથમ સૂર્યથી બનતો જે દરદી માં મ છે, તે જીવંત જાણ આપનાર એક સુન્દર વૃક્ષના જેવો જ છે, તેથી સ્વભાવિકગતે દરદી પુનઃ તે વિશાળ વૃક્ષની ઝાંડામાં જ રહે છે. આ પ્રમાણે, એ નહીં છે કે દરેક વ્યક્તિ,

ally does this sick person seek the cool shelter of the spreading tree Thus, it is true that everybody, when sick or suffering, naturally resorts to this syllable ‘OM’, this natural sound It gives him a little relief We see, it naturally brings relief under all circumstances & the sick are relieved by chanting this sound

If it can bring relief even to the sick and suffering, may it not bring peace and harmony, if you sing it, in the right way ?

om ! om !! om !!!

“ OM ”

×“There is but one Reality ‘OM’”

Chant ‘ OM ’, read ‘ OM ’, and lay aside all the other books or Sastras, let them rest there

ત્યારે આભરી કે દુ ખી હોય છે, ત્યારે સ્નાનાવિકરીતે આ ‘ૐ’ પદનો, આ કુદરતી ધનિનો આશ્રય લે છે એ તેને કઈક આરામ આપે છે આપણે જોઈએ છીએ કે, તમામ મયોગોન્નીઅદર સ્વાભાવિકરીતે તે આરામ આપે છે અને માદા માણસો આ શબ્દને ઉચ્ચારી શાન્તિ પામે છે

માદા અને દુ ખીઓને પણ જ્યારે એ આરામ આણી શકે છે (માત્સ્યન આપી શકે છે), ત્યારે મયાર્થ વિધિએ (ખરા જીવર) જો તમે અને ગાઓ (ગટા - સ્મરો), તો યુ એ તમને શાન્તિ અને સ્વાસ્થ્ય ન લાવે (ન આપે) ? ૐ ! ૐ !! ૐ !!!

॥ ૐ ॥

×અર્થ — “ ‘ૐ’ એજ એક સત્ય (સાચું તત્ત્વ) છે ”

‘ ૐ ’ ઉચ્ચારો (લલકારો), ‘ ૐ ’ પઢો, અને ખીજ બધા પુસ્તકો કે સાસ્ત્રો (પોચા-ચોચા) એક બાજુ પડ્યા મુકો, ત્યાજ (એક બાજુએ) તેઓને પડ્યા ગ્રહેવા દો.

You know that, it is the 'truth'.

Instead of reading out all other words, one, two, three, four, five words, say only one word 'OM', as this one word 'OM' represents the whole idea for you

Just as in Algebra, we represent a big quantity by X or Y, A or B or some other letters, therefore as X is equal to the big quantity, so 'OM' is equal to the whole universe. However 'OM' is all in all.

'OM' is the essence or substance of the whole universe, all the books or Sastras and anything else

{ Pranavah Sarva Vedeshu ("प्रणवः सर्ववेदेषु") }
 { Vedyam Pavitram Omkaram ("वेद्यं पवित्रमोकारम्") }

—Gita—

તમે જાણો કે એ ('ઐ') જ એક સત્ય છે.

ખીન્ન તમામ શબ્દો, — એક, એ, ત્રણ, ચાર, પાંચ શબ્દો વાચવાને બદલે, માત્ર એક જ શબ્દ 'ઐ' બોલો, કારણ કે આ એક જ શબ્દ 'ઐ' તમારે માટે સમગ્ર વિચારને ઓળખાવે છે (પ્રતીકરૂપે સમગ્ર વિચારની ગરજ સારે છે).

દાખલા તરીકે :—આપણે ખીન્નગણિતની અંદર ક્ષ વા ચ, અ વા ઘ વાથવા ખીન્ન કોઈ અક્ષરો વડે મોટી મંખ્યાને ઓળખાવીએ છીએ. તેટલા માટે, જેમ ક્ષ મોટી મંખ્યાની બરાબર છે, તેવી જ રીતે 'ઐ' અખિય વિશ્વની બરાબર છે. તદુપરાત વળી, 'ઐ' તો મર્ચમા સર્વ (સર્વસ્વ) [જ] છે.

'ઐ' એ આખા વિશ્વનું, તમામ પુસ્તકો વા શાસ્ત્રોનું તેમજ ખીન્ન દરેક બાબતનું મત્વ કિંવા સાર છે.

{ "प्रणव सर्ववेदेषु"—"सर्व वेदोभा प्रणव [मुख्य છે]."
 { "वेद्यं पवित्रमोकारम्"—"જાણવાને યોગ્ય [તો] પવિત્ર
 —ગીતા—
 દર્શક [છે]."

“Leave the company of your friends and return to solitude Time & solitude will make you strong Chant ‘OM’—Chant it aloud and think Vedanta, think and realize your Divinity, your Godhead, and you will gain your balance & be at rest ”

“ Rama tells you — he is really above fear, above anxiety, above annoyance, but it is achieved by constant practice It has brought Rama up from a state of the lowest depths of weakness and superstition At one time Rama was most superstitious, every whiff of wind threw Rama off his balance If one man can do this, you can ” —Swami Rama—

“ Chanting of ‘OM’ is only the method — the very process of practice ”

OM ! OM ! ! OM ! ! !

“તમારા મિત્રોનો સગ ત્યજો અને એકાતમા કરો. વખત અને એકાત તમને દૃઢ બનાવશે ‘ ૐ ’ ઉચ્ચારો (જપો) — એને મેટિયા ઉચ્ચારો (લલકારો — રટો) અને વેદાન્ત વિચારો, તમારા ઈશ્વરત્વનો, તમારા બ્રહ્મત્વનો વિચાર તથા સાક્ષાત્કાર કરો, અને તમે તમારી સમતા પ્રાપ્ત કરશો તથા શાન્તિ પામશો. ”

“ રામ (સ્વામીરામ) તમને કહે છે કે — હું ખરેખર ભયથી પર છું, ઉદ્વેગથી પર છું, ત્રામ (વિશ્લેષ) થી પર છું, પરંતુ સતત અભ્યાસ થકી આ પ્રાપ્ત થયું છે. એણે (એ અભ્યાસે) રામને (= મહેને) દુર્બલતા તથા મદેહ (મૂઢતા — વિપરીતભાવના) ની છેક નીચેના ખાડામાની સ્થિતિમાથી ઉપર આણ્યો છે એક વખત રામ ધણો જ મૂઢ હતો, પવનનો દરેક મપાટો રામને મમતાથી વ્યુત કરી દૂર ફેંકતો હતો જો એક માણસ આ (સ્થિતિની પ્રાપ્તિ) કરી શકે, તો તમે પણ કરી શકો ” [— સ્વામી રામ —]

“ ‘ ૐ ’ નું રટણ કરવું એજ એક અભ્યાસની વિધિ — ખરી રીત છે. ” ૐ ! ૐ ! ! ૐ ! ! !

“Paramanand-Arpana-Patrika.” “GIFT OF JOY.”

Beloved & Blessed Mangubhai !
Intense love & ‘Om’ to you all.

Hope you are all well by the grace of the ‘Shri Sadguru Deva.’ Here I am all-right by ‘His’ grace, although ever happy is Paramananda. Here I live in these days in a hut erected on the bank of the river ‘Oar’ commanding a most picturesque view of the surrounding prospects of the hills and jungles, which is decorated by the pictures of ‘Om’ in every place. Some days, I like to reside here, but not permanently, as everywhere my home is.

॥ “परमानन्द-अर्पण-पत्रिका” ॥

॥ “आनंदनी हस्ताक्षरी” ॥

प्रियतम तथा आशिषपात्र भगुभाष !

તમે સર્વને પરમ પ્રેમ તથા ॐ [હો].

‘શ્રીમદ્ગુરુદેવ’ની કૃપાથી તમે મર્વ કુચળ છે, એવી હું આશા રાખું છું. તેઓશ્રીની કૃપાથી હું અત્રે સ્વસ્થ છું, જે કે પરમાનન્દ [ના] મદા આનંદી [જ] છે. હાલ હું અહીં આસપાસની ટેકરીઓ તથા જંગલોના ચિત્ર-વિચિત્ર દ્રશ્યથી અધિક રાજિયામણી લાગતી ‘ઓર’ નદીના કાંઠે જાણેલી એક ઝુંપડીમાં નિવાસ કરું છું, કે જે ઝુંપડી પ્રત્યેક ગદ્યે ‘ઝ’ના ચિત્રોથી સુચિત્રિત કરવામાં આવેલ છે. હું અહીંમાં ઘોડાકે વખત રહેવા ઇચ્છું છું, કિંતુ સદાને માટે તે નહિ; કારણ કે દરેક સ્થળે મારું ઘર છે.

Day passes into night and night again turns into day, and here is your self Parmananda having no time to do anything, busy, very busy in doing nothing, but in doing one thing, chanting 'Om'

My joy knows no bounds

Perfect silence reigns here.

What a shanti (શાંતિ) prevails'

"આનન્દં ब्रह्मणो विद्वान् न विभेति कुतश्चन." He, who possesses the delight of the Brahman, has no fear from anything in the world And then, as Swami Rama says —

"All ears, my ears, all eyes, my eyes,
All hands, my hands, all minds, my mind.
I swallowed up death, all differences
I drank up.

દિવસ રાત્રિમા સરે છે અને રાત્રિ ફરી દિવસમા પગિણુમે છે, અને અત્ર તમાગ આત્મા પરમાનન્દને કંઈ પણ કરવાને કુમ્મદ નથી, [તે છે] કામગરો, ભારે કામગરો, કંઈ પણ કમવામા નહિ, પણ એક વસ્તુ કરવામા, ઐ લલકારવામા.

મારા આનન્દનો પાર નથી

પૂર્ણ શાન્તિ અહીં રાજ્ય કરી રહી છે.

[અહા !] કેવી એ શાન્તિ પ્રવર્તે છે !

"આનન્દં ब्रह्मणो विद्वान् न विभेति कुतश्चन"

("બ્રહ્મના આનન્દને જાણનાર કશાથી ખ્હીતો નથી. ") જેણે બ્રહ્મનો આનન્દ હાથ કરેલ છે, તેને દુનિયામા કોઈના તરફથી પણ લલ રહેતો નથી. અને પછી તો, સ્વામી રામ કહે છે તેમ —

"અધા કાન એ માગજ કાન, અધા નેત્ર એ મારાજ નેત્ર,
અધા હાથ એ મારાજ હાથ, અધા મન એ મારજ મન,
મૃત્યુને હું ગણી ગયો છું, સધળા બેદને હું પી પયો છું,

How sweet and strong ■ food I find '
No fear, no grief, no hankering pain,
All, all delight, or sun or rain "

“ હૃદયકમલમધ્યે નિર્વિશેષ નિરીહં,
દન્તિદરપિચિદેષ યોગિભિર્યાનગમ્યમ્ ।
જનનમરણમીતિત્રિશિસત્ત્વિત્સ્વરૂપં,
સર્વલભુષનયોજ ઘણંચૈતન્યમીદે ॥ ”

x x x x

Now I relate an occurrence, which has happened here, nay ' not only happened, but I have actually and personally realized, seen, experienced and so all others, who had accompanied me here. As my heart has become overflowed by the stream of joy, and so in the following —

Previously when I came here from Kana,

એક સુમિટ ને નિષ્ઠ બોલકે અને જાણે છે ।
તેથી એક નાથ, તથા એક બોલકે, કે તથા મોટા વાસનાજન્ય દુઃખ,
તે, બે બે બાજુએ, ધૂણે છે કે વાદળ તે । ”

‘ હૃદયકમલમધ્યે નિર્વિશેષ નિરીહં,
દન્તિદરપિચિદેષ યોગિભિર્યાનગમ્યમ્ ।
જનનમરણમીતિત્રિશિસત્ત્વિત્સ્વરૂપં,
સર્વલભુષનયોજ ઘણંચૈતન્યમીદે ॥

x x x x

એક ને એક નાથ વર્ગ દુઃખ કે જાણે નથી જાણે છે, અને
નિર્વિદિ ' કમ નથી જાણે છે એટલું જાણી પામે છે એને પ્રત્યક્ષ માતાપુત્ર
કે નાથોના જાણે છે એટલું જાણી પામે છે, અને એજ
પ્રમાણે ની જાણ મળે છે । એક નાથ, કે જાણે નથી માગ મગમા
જાણે તેથી એને નાથ નથી : તથા નાથ જાણે છે એટલું જાણે છે,
તે તે નીચે પ્રમાણે —

પ્રથમ, જાણે ને એટલું જાણે છે એ, તથા અને એક નાથ-

I was living here in a Bungalow & every day evening was holding lectures on religion. Several days were gone by this manner. One day, a small number of people, who were real 'mumukshus,' attended my lecture. I, according to my nature, taking them with me, entered into Jungle, where a big stone was laid aside and a small river was flowing by the side of it. So, the place was very nice. We all sat on that stone. Then, I began to lecture on 'Meditation' and so, I reached the way—the method of meditation, 'Om'. Then, I gave a most interesting & practical lecture on 'Om'. Everybody in that association got an intoxication of 'Om'. Next day morning after taking my bath in the river, I sat in meditation in the Bungalow, and proceeded deeply and deeply until I lost all body-consciousness and reached a state, in

લાભા હું ગહેતો હતો અને દરરોજ સાંજે 'ધર્મ' પર પ્રવચન કરતો હતો. કેટલાક દિવસ આ પ્રમાણે ગયા એક દિવસ થોડીક સખ્યાના માણસ, કે જેઓ સાચા મુમુક્ષુ હતા, તેઓ મારા પ્રવચનમાં હાજર થયા હું, મારા સ્વભાવ અનુસાર, તેઓને મારી સાથે લઈ, જંગલમાં દાખલ થયો, કે જ્યાં એક બાજુએ એક મોટી શિલા પડેલી હતી અને તેની પાસે થઈને એક નાની નદી વહેતી હતી એથી કરીને એ સ્થળ ધણુ સુદર હતું અને બધા તે શિલા પર બેઠા બાદ મેં 'ધ્યાન' પર પ્રવચન શરૂ કર્યું, અને તેથી કરીને (પ્રવચન કરતા) હું ધ્યાનનો ગરતો — ધ્યાનનો ઉપાય જે 'ઐ', તેમાં આવી પહોંચ્યો ત્યારે મેં 'ઐ' ઉપર એક ધણુ જ સરસ તથા વ્યવહારુ (અનુભવસિદ્ધ) વ્યાખ્યાન આપ્યું [અમારી] એ મહાળા પેકીના દરેક જણને 'ઐ'નો નીશો ચઢ્યો બીજે દિવસે સવારે, નદીમાં સ્નાન કર્યા પછી, જળવાની અદર હું ધ્યાનમાં બેઠો, અને

which there was no vibration in the mind. Several moments I felt that state, but suddenly I stood up, gave up the sitting posture and was going on chanting 'Om' aloud. After some minutes spent by chanting 'Om', I got again that very state. But now I saw a great light inside and then I saw a very strange thing there. I am going to be mad in joy still now to relate that thing, that sight, that picture. What I saw there? I saw on the top of my head, where the 'Brahmarandhrachakra' is, seated in the 'Sahasradala-Kamala' in the posture of 'Shambhavi mudra,' with a laughing face looking towards me, our 'Sadguru Shri Mugut Ramji.' After some while I opened my eyes, which were naturally opened and got 'Shambhavi-Mudra' and there also I saw 'Him', the reverend

હિઠાણુમા ને હિઠાણુમા એટલો તો હું સરતો ગયો કે દેહ-ભાન આવ
તું બૂલી ગયો અને આખરે એક એવી સ્થિતિમા આવી પહોંચ્યો કે
ત્યાં મનમા ગ્રુગણા બીનકે નહીં નહિ કેટલીક લાણુ મેં આ ગિયતિ
અનુભવી, પરંતુ હું એકાએક હતો થઈ ગયો, બેરેની સ્થિતિને ત્યજી
દીધી અને હૃદય મ્પરે 'હ્રીં' લનકારના ('હ્રીં'ના દીર્ઘ ઉચ્ચાર કરવા)
લાગ્યો. આમ 'હ્રીં' લનમગ્તા કેટલીક મિનિટ વીતાવ્યા બાદ હું
ફગીવારે એજ ગિયતિને પ્રાપ્ત થયો. પરંતુ આ વખતે અદર મેં
એક મદાન તેજ લાણુ, અને ત્યાગ બાદ એ-અતિ અદ્ભુત
વસ્તુ મેં ત્યાં જોઈ હતી પણ એ વસ્તુ, એ દશ્ય, એ છત્રી વર્ણ-
વતા હું આનંદમા પાગલ (મગ્ત) બનતો જાઉં છું ત્યાં મેં શું
જોયું? મારા મગ્તકની ટોચે, ત્યાં 'ચંદ્રારકચક્ર' છે, ત્યાં 'સદસદય-
કમળ'મા 'શાલવી-મુદ્રા'ની સ્થિતિમા બિરાજેના, હસતે વદને
મારા તરફ દષ્ટિ કરતા, આપણા 'સદ્ગુરુ શ્રીમુગુટરામજી'ને મેં

Father. About half an hour or one hour, I remained in this state. Then after some time, my mind came down, went outwards and lost the state of superconsciousness. Then I felt too much weakness. So I slowly sat down on my 'Asana,' and began to chant 'Om' aloud and so aloud that I went beyond balance of mind, I lost my balance and became madlike. After some minutes passed by this position, I stopped and began to remember the anubhava (અનુભવ), and so I began to weep in joy.

Tears were flowing from my eyes. At that time I was intending to make a 'Puja' of 'Shri Mugut Ram' and so I wanted to have some flowers, but there was no flower and

જોયા થોડાક સમય પછી મેં મારી આખો ઉઘાડી, જે કુદરતીપણે જ ઉઘડી ગઈ અને મને ' શાલવી-મુદ્રા ' પ્રાપ્ત થઈ અને ત્યાં પણ મેં 'તેમને', પૂજ્ય બાપુને જોયા સુમારે અડધો કનાક કે એક કલાક હું આ સ્થિતિમાં રહ્યો. બાદ કેટલાક સમય પછી મારું મન નીચે આવ્યું, બહિર્મુખ થયું અને સમાધિની સ્થિતિ નષ્ટ થઈ તે વખતે મને બહુ અશક્તિ જણાઈ તેથી હું આસ્તે-આસ્તે મારા આમન પર બેસી ગયો, અને મોટેથી 'હ્રીં'નો ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યો, તે એટલે મોટેથી હું મનના સમતોનપણાની બહાર જઈ પડ્યો, હું મારું સમતોનપણું ખોઈ બેઠો અને ગાડા (પાગલ) જેવો બની ગયો. આ દશામાં કેટલીક મિનિટ વીત્યા બાદ હું સ્થગ્યો અને [થયેના] અનુભવને યાદ કરવા લાગ્યો, અને એથી કરીને હું આનંદમાં રોવા લાગ્યો (હર્ષાશ્રુપાત કરવા લાગ્યો)

મારી આખોમાથી ડગક-ડગક આસુ ખરવા લાગ્યા એ વખતે ' શ્રીમુગુટરામજી 'ની પૂજા કરવાને મને ઇચ્છા થઈ આવી અને તેથી કરીને મારે થોડાક દૂર જોઈતા હતા, પરંતુ ત્યાં દૂર હતા નહિ અને હું પણ તે વખતે એટલો તો અસમ્મત થઈ ગએલો હતો.

I was also so much weak at that time that I could not go down for flowers. So I began to make a 'Manasa-Puja'. During the very time, two Hindustani Brahmuns, who were coming to have a darshana (दर्शन) of mine with flowers in their hands from another village, came to me and saw me in meditation, so they silently performed their Puja and sat aside. After finishing my 'Manasa-Puja', I opened my eyes and saw the 'Bhairs', and also saw the flowers on my head on 'Brahma-andhrachakra', where 'His' existence was. So I became too much pleased and I knew that it was 'He', who had sent them with flowers, as I desired to have. So I closed my eyes in joy and tears began to flow again very fast from my eyes. Looking this my posture the Bhairs were puzzled. And so on.. The whole day long, I remained in the

> ફૂલ માટે નીચે જઈ ચઢ તેમ પણ ન હતું તેથી મેં માનસ-પૂજા કરવા માટે બરાબર તેજ વખતે બે હિંદુસ્તાની બ્રાહ્મણ, કે જેઓ ખીજા ગામથી હાથમાં ફૂલ સાથે મારા દર્શન કરવા આવતા હતા, તે મારી પાસે આવ્યા અને મને ધ્યાનમાં જોયો, તેથી તેઓએ નિ શબ્દે (શાન્તિથી) પૂજા કરી અને બાજુએ બેસી ગયા. મારી માનસ-પૂજા પૂરી કરી ત્યાં બાદ મેં મારી આંખો ઉગાડી અને એ લેયાઓને જોયા, તેમજ મારા માથા ઉપર 'અંધરચક્ર' પર કે જ્યાં તેઓથીની (શ્રીમુગુદરામજી મહારાજની) ગિયતિ હતી, ત્યાં [ચટલા] એ ફૂલ પણ જોયા. આથી હું ઘણો જ પ્રસન્ન થયો અને હું સમજ્યો કે તેઓથીએ 'ધ્યાતે' જ એ લોકોને (લેયાઓને) ફૂલ, કે જે હું મેળવવા ઇચ્છતો હતો, તે સાથે મોકલ્યા છે. તેથી મેં આનંદના આવેશમાં મારી આંખો બંધ કરી અને મારા નેત્રમાંથી દૂરી અતિ જોસવેર આસુ વહેવા લાગ્યા. મારી સ્થિતિ જોઈને લેયાઓ મુંઝાયા વગેરે..વગેરે.. આંખો દિવસ હું નીશામાં ચકચૂર

intoxication and felt great 'Maja' (મજા), and from that very day the intoxication is going to be increased, and from that very day the lecturing has gone away and only chanting of 'Om' and the 'Bhajans', made by me after having 'anubhava' from 'Him', are going on as an evening prayer. (I send you those 'Bhajans' with this letter for an interest)

Then after some days when this hut was made up, I left the Bungalow and began to live in this hut. Here also, two times I got and felt that very state

One happening more, the third. It is the last and the most wonderful —

On the last 'Dipamalik's night' we, here in my hut, pictured 'Om' by the light of candles and then we all, in standing posture in the front of the 'ઐ', began to pray as

રજો અને બહી મઝા અનુભવી, તથા તેજ દિવસથી એ નીચો વધતો જાય છે, અને વળી પ્રવચન (ભાષણ) કરવાનું તેજ દિવસથી જનુ રહ્યું છે અને ચાનુ થયા છે સાચ-પ્રાર્થના તરીકે ફરજ 'ઐ'નો લલકાર અને લજનો, કે જે તેઓશ્રીની પાસેથી અનુભવ મેળવ્યા પછી માગથી રચાયેલ છે તે લજનો આ પત્રની માથે, રસ પડશે એમ ધારી, તમને હું મોકલું છું

હાર ખાદ ચોખ્ખા દિવસ રાત્રી આ રજકુંડી તૈયાર રહી, એટલે મે બગલો છોડ્યો અને આ પર્ણકુંડીમા વસવા લાગ્યો અહીંઆ પણ બે વાર એની એજ ગિતિને મે ગ્રાહ કરી અને અનુભવી

એક વધુ, ત્રિજી ઘટના, એ છે છેલ્લી અને અત્યંત રમુજી.—

ગર્હ 'દીપમાનિકા' (દીવાળી)ની રાતે, અમે અહીં ખારી ઝુપડીમા મીલુજ્જતિઓના દીવાઓથી 'ઐ'નું ચિત્ર ચિતાર્યું અને પછી અમે સર્વ તેની સન્મુખ, હલા-હલા, હમેશની પ્રાર્થના મુજબ

usual prayings (as " જપ જપ લપ ઐકારા " and " ઐ ચોલો, ઐ ચોલો, ઐ ચોલો માઈ. " etc.). After praying we all were seated on the sand of the river and were talking of something together.

Meanwhile a scene came to our sight. What was that? A man wearing white dress came to our sight by our side and generally very near and behind the Stationmaster and Postmaster, so they both saw him very nicely and heard a voice of ' Om-Om ', chanting by the side of their ears, and also they both saw him at once, within a second disappearing. At that very moment of disappearing, one of ours, a railway-telegraph-clerk or signaller saw there a great and very beautiful light. But I did not see it fully. Though I did not see it, I knew from the very morn-

(જેમાં " જપ જપ જપ ઐકારા " તથા " ઐ ચોલો, ઐ ચોલો, ઐ ચોલો માઈ " ઇત્યાદિ) પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. પ્રાર્થના કર્યા બાદ અમે સર્વ નદીના બાદાની રેતી ઉપર બેઠા અને પરસ્પર કંઈક વિષય વિશે વાત-ચીત કરી રહ્યા હતા.

એકલામાં એક દરમિયાન અમારી નજરે પડ્યું. એ શું હતું? એક મેન વસ્ત્ર સરોવર પુરુષ, અમારી પાસે અને ખામ કરીને સ્ટેશન-માસ્ટર તથા પોસ્ટમાસ્ટરની છેક નજીક તેમજ પાછળની બાજુએ, અમારી દષ્ટિએ પડ્યો; તેથી તેઓ બંનેએ તે (પુરુષ) ને બહુ રૂપરૂપીને જોયો અને ' ઐ-ઐ ' નો એક શ્વાસ તેઓના કાનની બાજુએથી શ્રવિત થયો સામજીએ, તેમજ વળી તેઓ બંનેએ એકદમ એક પાની અદર તે (પુરુષ) ને અદરમ ધર્ષ જતાં જોયો; અંતર્ધાન ધર્માની જ રાણે અમે પૈકી એક, જેઓ રેલવેમાં તારખાનાના કારકુન યતો તારખાનર છે, તેમણે ત્યાં આગળ એક મોટો અને અત્યંત મુંદર પ્રકાશ જોયો. પરંતુ એ (પ્રકાશ) ને પૂર્ણપણે જો

ing as a feeling in my meditation that 'He' will come to-night.

Then, when all went home, I fell asleep. But when it was one O'clock, midnight, I was awakened, but I did not rise up yet, I was in lying posture on my bed, I was not asleep at that time, but half asleep, my eyes were closed. It was dark night, and the inner portion of my hut was more dark. So, I was sleeping half.

Mean-time, I felt some-body, seated to my head-side, chanting 'Om-Om-Om' slowly by my ears and also within my ears. Then I got up at once and was seated on my bed. Immediately I felt and supposed that a rat was going away running very swiftly from my head-side. Then I began to repeat 'Om' in my mind, but not to chant aloud. After some

દીઠો નહિ જોઈ મેં એ દીઠો નહિ, તોપણ મારા ધ્યાનની અદ્યથ્યેલા અનુભવ પરથી સવારથી જ હું જાણ્યો હતો કે આજ ગત્રે 'પ્રાતેશ્રી' પધાગશે.

પંડી, જ્યારે સર્વ ઘેર ગયા, ત્યારે હું ઉઠી ગયો. પરંતુ મધ્ય ગત્રે એક વાગ્યાનો સમય હતો ત્યારે હું જાગી ગયો, પણ હજી હું ઉઠીને બેઠો થયો ન હતો, હું મારી પધારીમા મૂતેથી સ્થિતિમા પડી રહ્યો હતો, તે વખતે હું નિદ્રિત ન હતો, કિંતુ અર્ધનિદ્રિત હતો, મારી આંખો બંધ હતી. રાત અધારી હતી, અને મારી ઝુપડીનો અંદરનો ભાગ વધુ અધકાગમ્ય હતો. તેથી હું અડધો-પડધો ઉઠતો હતો.

આ વખતે મેં અનુભવ્યું કે જાણે કોઈ એક માગ માયા ભણી બેઠેલું, મારા કાન પામે તેમજ મારા કાનની અંદર પણ, ધીમે-ધીમે 'ૐ - ૐ - ૐ' એમ ગુજન કરી ગયું છે. ત્યારે હું એકદમ જાગી ઉઠ્યો અને મારી પધારીમા બેઠો થઈ ગયો. તત્કાલ જ મને જણાયું કે લાગ્યું કે માગ માયા ભણીથી ત્વગિત ગતિથી એક ઉદગ દોડતો ચાલ્યો ગયો. પછી તો મેં 'ૐ'નું ગટણ માગ મનમા (માન

Then I came to understand that, "this time or this night is best for chanting i. e. वैष्णवीजप, not for repetition or meditation"

હવે તો મને સમજાયું કે “આ સમય અમર આ ગત ઉચ્ચાર
 છેના વૈભવી જીવને માટે અત્યુત્તમ છે, નદિ કે સમરપુ (માનસિક

For this reason, I determined to chant 'Om' aloud and when I was about to begin chanting, I saw or felt another scene That is this — 'Shivanandji', who had accompanied me from Kaira was sleeping in the other portion of this hut, which has been divided into two parts by a partition kept in the middle point of our two beddings There also I saw or felt somebody coming to him, and awakening him also Then I awakened and raised Shivanandji and told him to chant 'Om' aloud sitting on his 'asana'

Then we both began to chant After half an hour passed chanting 'Om', I reached a state of Bhava-Samadhi : a intensity of love towards God That time also, chanting was going on very loudly During this

જપ) અગર 'ધ્યાનને માટે' આ કારણથી મેં મોટેથી 'હ્રીં' ઉચ્ચારવાનો નિશ્ચય કર્યો અને જ્યાં હું ઉચ્ચાર શરૂ કરવા જતો હતો, ત્યાં તો એક ખીજી દશ્મ મેં જોયું કે આ અનુભવ્યુ તે આ છે — 'શિવાનંદજી' કે જેઓ મારી સાથે ખેડેથી આવેલા હતા, તેમની અને મારી એમ અમો બનેલી બે પથારીઓના બરાબર મધ્ય ભાગમાં એકે પડદો લરી લઈ આ ઝુપડીના બે ભાગ કરવામાં આવેલા હતા, તેમાંના ખીજા ભાગમાં તેઓ (શિવાનંદજી) સૂતા હતા ત્યાં પણ તેમની પાસે ઘઈ સરતુ હોય તેમજ તેમને પણ જગાડતુ હોય એમ મેં દીઠું કેવા અનુભવ્યુ બાદ મેં શિવાનંદજીને જગાડ્યા અને ઉઠાડ્યા તથા તેમને તેમના પોતાના આસન પર બેસાડ્યા 'હ્રીં'નો દીર્ઘ જપ જપવા કહ્યું

પછી તો અમો બંને જ જપવા લાગ્યા 'હ્રીં'નો જપ કરતા અડધો એક કલાક વીત્યા બાદ, હું 'ભાવ-સમાધિ' કહેતા પ્રભુ પ્રત્યેના પ્રેમના આધિક્યમાં જઈ પડ્યો (અર્થાત્ 'ભાવ-મમાધિ' ચઢી) તે વખતે પણ, ખૂબ ઉચ્ચ સ્વરે જપ તો ચાલતો જ હતો એજ

very moment, 'He' i. e. 'Sad Guru Shri
Muguta Ramji' appeared before my feelings.
I was indeed over-joyed that time—I was
indeed out-balanced that time Since two
hours I felt that state Then the mind came
down to its balance Then I came out from
my hut and began to wander along chant-
ing 'Om' Thus the night passed

Om' Om'' Om'''

I write you this long letter only to give you trouble, but I suppose it will be interesting to you when you will read over. Or I can not say anything, because I have lost my brains, intellect, knowledge - everything else in the joy of 'ss'!

Therefore, please excuse me Om-Om-Om Please convey 'Om' to Girdharilalbhai, Karunashankerbhai, Humatlalbhai etc. etc.

— Yours —

PARAMANANDA

મુદતની બદલે 'તેઓશ્રી' એટલે કે 'સરશુર શ્રીમુકુટરામજી મહારાજ' મારી ભાવના આગળ આવિર્ભૂત (દર્શ્યમાન) થયા એ વખતે હું ખરેખર હૃદયીકુલ થયો - એ વખતે ખરેખર માઝા પિનાતો (ઉન્મત્ત) થયો. એ ધ્વનિને મેં એ કલાક સુધી અનુભવી પછી મન પોતાની સ્વાભાવિક ભૂમિકા પર ઉતરી આવ્યું બાદ હું મારી કુપરીમાથી બહાર આવ્યો અને 'હૃ' લગ્નકર્તા આમ-તેમ દહેવવા લાગ્યો. રાત્રિ આ રીતે પસાર થઈ. હૃ ! હૃ ! ! હૃ ! ! !

મેં આ લાગો પત્ર તમોને તમ્હી આપવાને જ લખ્યો છે, છતાં પણ હું ધાંડે પુ કે જ્યારે તમે પુરેપુરા વાચજો ત્યારે તમને એ રસપ્રદ નિવંદશે અચના તો હું કશું પણ કહી શકતો નથી, કારણ કે મેં નાઈ મગજ, બુદ્ધિ, જ્ઞાન - બધુંયે 'ઠં'ના આનંદમાં ગુમાવ્યું છે.

માટે મને માફ કરજો. ઝં-ઝં-ઝં ગીગધરાવાભાઈ,
કરણાસ ક-ભાઈ, હિંમતનાયભાઈ વગેરેને 'ઝં' વિદિત કરજો.

—समारे—

પરમાનંદ.

“ A Piece of Love. ”

My Beloved and Blessed brothers - my own Sweet Selves !

Intense love and Divine blessings, as well as, a loud chanting of “ Om ” to you all - the whole staff

“ May God make all the creatures - even the whole universe happy and well . and may He enlighten their minds & hearts ! ”
— This is my morning and evening prayer. Because — “ I am the whole universe and the whole universe is mine ”.

Now I realize the ‘ Universal-Love ’ as so many brothers, sisters, fathers and mothers,

“ ૐ ”

॥ “ પ્રેમનો એક ટુકડો ” ॥

મહારા પ્રિયતમ તથા આશિષપાત્ર બંધુઓ - મહારા મધુગ નિન્નતમસ્વરૂપો !

પરમ પ્રેમ અને ખુદાઈ દુવા તેમજ ‘ૐ’નો એક દીર્ઘ ઉચ્ચાર તમે મળે - આખા મહાગા [હો].

“ પ્રભુ સર્વ પ્રાણીઓને - એટલું જ નહિ પણ મહાગ વિશ્વને સુખી તથા સ્વસ્થ રાખો : અને તેઓના મન તથા હૃદયને પ્રકાશિત કરો ! ” - આ મારી સવાર-સાંજની પ્રાર્થના છે. કારણ - “ હું અખિય વિશ્વ છું ને અખિય વિશ્વ મારું છે. ”

હું હવે અનેક ભાઈઓ, બહેનો, પિતાઓ તથા માતાઓના રૂપે,

in one Divinity – in one Divine form – in one God's shape.

“ Love is truth and hatred is false. Love is Heaven and Heaven is Love. Realization of God is through Love. ” No-body can realize unless he loves, – that's a fact. Love as Majnun and you shall realize. But be very careful, your love should be pure, not selfish : the object of love should be pure, not material; as. — “ Don't love the flesh and bones; but the Divinity within ”. — James Allen—

‘Lover’, ‘Love’ and ‘Beloved’ – these three also should be pure.

At first — purify yourself – the ‘ Lover ’ by chanting ‘Om’ (૧. ૦. જપ).

Secondly — purify the ‘Love’ by meditation (૧ ૦. ધ્યાન)

એક [જ] ઈશ્વરમા – એક [જ] ઈશ્વરી સ્વરૂપમા – એક [જ] ઈશ્વરના આકારમા ‘પ્રિય-પ્રેમ’નો માક્ષાત્કાર કરે છું.

“ પ્રેમ [એ] મત છે અને દેવ [એ] અમત છે. પ્રેમ [એ જ] પ્રભુ છે ને પ્રભુ [એ જ] પ્રેમ છે ઈશ્વરનો માક્ષાત્કાર પ્રેમ વડે થાય છે. ” પ્રેમ ન કરે તો કોઇ માક્ષાત્કાર કરી શકે નહિ, – એ એક નિર્વિવાદ વાત છે. મજનુના જેમ પ્રેમ કરો અને તમે માક્ષાત્કાર કરો છો. પરંતુ ખૂબ માવધ રહેજો, [કે] તમારો પ્રેમ પવિત્ર રોસો જોડે, નહિ કે સ્વાર્થમય. પ્રેમનું પાત્ર પવિત્ર હોવું જોઇએ, નહિ કે ભીનું, જેમ કે “ મામ અને અગ્નિમા (હાડ-ચામમા) પ્રેમ કરો નહિ, પણ અંતરતમામા [કરો]. ” – [ઇતિ લેખમ અંતેન].

‘પ્રેમી’, ‘પ્રેમ’ ને ‘પ્રિયતમ’ ~ આ ત્રણે વિશુદ્ધ હોવા જોઇએ. પ્રથમ, ૧૪મી પેઠાની જાતને – પ્રેમીને “જી”ના ઉચ્ચાર (એટલે કે જપ) વડે શુદ્ધ કરા.

બીજા, ધ્યાન વડે ‘પ્રેમ’ને વિશુદ્ધ કરા.

Afterwards thirdly — purify the ‘Beloved’ by discriminating Brahman in everybody, even everything (૧ e સર્વબ્રહ્મવિચાર ૦૧ બ્રહ્મભાવના — “ સર્વં કલિવર્તં બ્રહ્મ ”)

Practise by this way — by this process with a strong faith — intense belief — full confidence and you must realize, I confidently say.

“ દુર્લભ ત્રયમેવૈતદેવાનુગ્રહહેતુકમ્ ।

મનુષ્યત્વં મુમુક્ષુત્વં મહાપુરુષસંશ્રય ॥ ”

[इति शंकराचार्य-विवेकचूडामणि]

૧ e — These three things, which can be obtained by the grace of God, (the grace of God is the only cause in obtaining these three things) are most rare

The names of these three things — 1st ‘મનુષ્યત્વમ્’ ૧ e humanity, 2nd ‘મુમુક્ષુત્વમ્’ ૧ e, intense desire to be free, and the third ‘મહા-

પદ્ધતિ ત્રિબુ, દરેક વ્યક્તિમા, એટલુ જ નહિ પણ હરકોઈ વસ્તુમા બ્રહ્મના વિચાર (એટલે કે સર્વબ્રહ્મવિચાર માને બ્રહ્મભાવના — “ સર્વં કલિવર્તં બ્રહ્મ ”) વડે ‘ત્રિયતમ’ને શુદ્ધ બનાવે.

આ રસ્તે — આ રીતે, હદ શ્રદ્ધા — ઉત્કટ નિષ્ઠા — પૂર્ણ વિશ્વાસથી અભ્યાસ કરે અને તમે જરૂર સાક્ષાત્કાર કરશો જ, [એમ] હું છાતી ટોકીને કહું છું.

“ દુર્લભ ત્રયમેવૈતદેવાનુગ્રહહેતુકમ્ ।

મનુષ્યત્વં મુમુક્ષુત્વં મહાપુરુષસંશ્રય ॥ ”

[इति शंकराचार्य-विवेकचूडामणि]

મતનજ કે, આ તથુ વસ્તુઓ આતિ દુર્લભ છે, કે જે પ્રભુ-પ્રસાદથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે (આ તથુ વસ્તુઓ મેળવવામા એક ઈશ્વરની કૃપા જ કારણુપ છે)

એ તથુ વસ્તુના નામ — પહેલુ ‘મનુષ્યત્વમ્’ એટલે મનુષ્યપણુ, બીજુ ‘મુમુક્ષુત્વમ્’ એટલે મુક્તિ થના માટે તીન ઇચ્છા, અને ત્રિબુ ‘મહાપુરુષસંશ્રય’ એટલે મત્તમગતિ અથવા સાક્ષાત્કાર.

સુમત્યસંઘયઃ' i e. the good company or the shelter of a great man, who has got realization.

“સત્યાગ્રાસ્તિ પરો ધર્મઃ” — “No religion is greater than truth”.

“There is but one reality - one truth 'Om'.” “Om” is the only reality - the only truth. Truth is God and God is “Om” and so “Om” is God. But this is to be felt, this is to be realized by constant practice.

So long it will remain false or imaginative to the people as long as it will not be realized.

So practise and realize.

Sorry to say, that - some persons, who are civilized and known as “men”, do not know - “what truth is”. They do not know

એળેળો છે એવા મહાપુરુષનો આશ્રય (શરણ).

“સત્યાગ્રાસ્તિ પરો ધર્મઃ” - ‘મત્સ્યથી શ્રેષ્ઠ અન્ય કોઈ ધર્મ નથી.’

“એક જ મતાર્થ તત્ત્વ - એક જ મત્સ્ય છે, તે ‘ઐ’.”

“ઐ” જ એક ખરું તત્ત્વ - કેવળી સત્ય છે. મત્સ્ય [એ] ઈશ્વર છે તે ઈશ્વર [એ] “ઐ” છે, અને તેથી “ઐ” [એ જ] ઈશ્વર છે. કિંતુ આનો અનુભવ કરવાનો છે, આનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો છે, સતત અભ્યાસ વડે.

ત્યાં લગી આવો સાક્ષાત્કાર કરવામાં આવશે નહિ, ત્યાં લગી રોકાવો આ ભુટું યા કલ્પિત લાગશે.

માટે અભ્યાસ કરો ને સાક્ષાત્કાર કરો.

કહેતા દીલગીર યજ્ઞ એ કીએ કે (અકેમોમની વાત છે કે), દેવલાક પુત્રો કે જેઓ સુશિક્ષિત છે અને “મનુષ્ય” તરીકે કહેવાય છે, તેઓ ભણતા નથી કે - “નમઃ સુ છે.” તેઓને માનુષ્ય નથી

that — “ there is something, which is invisible but visible or available by practice, by His grace, beyond or behind this visible ‘MAYA’ ”. For this reason, it is to be said, that — though they are civilized in Maya and known as “men”; yet they are blind in ‘truth’ and known as “men” without horns and tail like a brute.

so, it is quite true what Shree Shankeracharya says :— મનુષ્યત્વં, મુમુક્ષુત્વં and મહાપુરુષસંશયઃ, — these three are most rare, but obtainable by His grace.

“ *Knock the door and it will be open* ”.
[—Christ.]

When the Governor is to come to pay visit to any country or city or village, at first some circulars or official orders come out; then some arrangements begin; the chairs,

કે — “ આ દશ્ય માયા (પ્રપંચ) થી પર અથવા તેની પછવાડે કોઈ એક એવી વસ્તુ છે કે જે અદશ્ય છે છતાં પણ અભ્યાસ વડે, તેના (પ્રભુના) અનુમતિ વડે પ્રત્યક્ષ વા પ્રાપ્ત થાય છે. ” આ દારણને લઈ, એમ કહેવું પડે છે કે, જો કે તેઓ માયાને વિષે સુશિક્ષિત (કેળવાયેલા) છે અને “ મનુષ્ય ” તરીકે ઓળખાય (કહેવાય) છે; છતાં પણ તેઓ સત્યને વિષે આંધળા (અજ્ઞાની) છે અને તેઓ જે “ મનુષ્ય ” કહેવાય છે, તે સીંગડા તથા પુછડા વિનાના કોઈ એક પશુના જેવા [જણવા]!.

તેથી શ્રીશંકરાચાર્ય જે કહે છે તે સર્વથા સત્ય છે કે :—

મનુષ્યત્વ, મુમુક્ષુત્વ ને મહાપુરુષનો આશય : આ ત્રણે અત્યંત દુર્લભ છે, છતાં પણ તેની (પ્રભુની) કૃપાથી સુલભ છે.

“ *ધારણુઃ, ઠોકો ન તેં હિઘડશે.* ” [ઇતિ કાર્પસ્ડ.]

કોઈ એક દેશ, શહેર કે ગામની મુલાકાતે ગવેરનર આવવાના હોય ત્યારે પ્રથમ કેટલીક બહાર ખર્ચે અંગર સરકારી હુકમો બહાર

tables, stools, etc. such furniture begin to come and then some officers who are in close touch with the Governor Sahab, begin to come and join the meeting. Then the very next second, we can suppose, the Governor himself comes.

So, when the Lord is to come, to give His Divine Visit in the heart (like a country in the above example) of a devotee, at first some books or Sastias (which are compared with the cuculus in the above-mentioned example) require to be heard, then some arrangements : a purification of the heart, by the 'Sadhya' - 'Bhakti', - by chanting of 'Om', is to be wanted, then the furniture : a વિવેક, ધેરામ્ય, જ્ઞાન and દમ etc begin to be expressed in the heart of the Devotee and then the officers : a the Mahapurushas

પડે ડ, તે બાદ પછી - વ્યવસ્થા (ગોઠવણ) શરૂ થાય છે, પ્રથમ શાસ્ત્રો, ગ્રંથો, ગુરુના (તખ્તોના નિનાની ચાર પાયાવાળા બેચક - ચોક્કી - બાજુ) વગેરે, એવા એવા માહિત્ય આપના છાગે છે, અને બાદ 'ગુરુના' નાદેશના નિષ્ઠ મહાપુરુષો એના કેટલાક અમલદારો આપના. 'તે' ને ગોઠાવના દાખર થાય છે ત્યાર પછીની જ ક્ષણે, 'પરો માની તખ્તો' કે, ગુરુના પોતે આવે. ૧

એવું થાએ, પ્રથમ વ્યવસ્થા પવત્રગના હોય કે, ભક્તના (ઉપ-રના દટના જેવ મદા) હૃદયમંત્રિના પોતાના દેવી દર્શન આપવા, ત્યારે પ્રથમ ત્યાંક અ-થો પાને રાગો (જે ઉપર વર્ણવેન દષ્ટાનમા જોયે ખર્ચો માથે મરખાવેન છે તે) વચ્ચે કુશાની આવશ્યકતા છે, પછી કેટલીક તપાસ, એટલે કે 'સાધન' - 'ભક્તિ' રહે, - 'કુ'દાગના ઉચ્ચાર (જપ) રહે. હૃદયની શુદ્ધિ કરવાની જરૂર છે, ત્યાર બાદ માહિત્યો, - એવે કે વિવેક, ધેરામ્ય, જ્ઞાન ને દમ વગેરે ભક્તના હૃદયમા પ્રગટ થવા મડે છે ચો તે પછી અમલદારો, એટલે કે ઈશ્વરના નિષ્ઠ

Saints), who are in close touch with God, begin to come outwardly as well as inwardly to the worshipper. Then, according to the above-mentioned example, we can perfectly suppose that the Lord Himself comes the very next second, very soon to the 'Bhakta'. Therefore, compare this fact with your life and you shall have realization very soon.

This is my Divine blessing to you all with my full heart.

Therefore, **Don't doubt** anything. Only do your duty. Chant "ૐ" with strong faith, that's your real duty. Because, 'Duty' means "any action, which leads us towards God." So you should know and remember this.

Believe in thyself. Instead of believing in a God, in a temple, in a Sastra etc be-

સમઘમા રહેનારા મહાપુરુષો (સતો) બકન પાસે બહારથી [પ્રત્યક્ષ રૂપે] તેમજ અંતરમાં [અવ્યક્તરૂપે - રમ, પ્રેરણા કે આવેશ આદિ-રૂપે] પધારવા માટે છે તત્પથાત્, ઉપર વર્ણવેલ દષ્ટાંત અનુમાર આપણે પૂર્ણપણે (નિશ્ચયપૂર્વક - સમ્યક્) માની શકીએ કે, પ્રભુ પોતે ભક્તની પાસે બીજી જ ક્ષણે, તત્કાળ જ પધારે છે માટે, આ બાબત તમારા જીવન સાથે સંબંધિત (જીવનમાં ઉતારો) ને તમે જલદી જ સાક્ષાત્કાર પામશો.

તમે સર્વને, મારા સર્વાત કળુપૂર્વક, આ મારો દૈવી આશીર્વાદ છે

માટે, જરા પણ શંકા ના કરો. માત્ર તમારું કર્તવ્ય કરો. દદ્ મહાથી (ખરા દીલથી) "ૐ"કારનો ઉચ્ચાર કરો, એજ તમારું ખરું કર્તવ્ય છે કેમકે " કર્તવ્ય " એટલે " યોગ્ય પણ કાર્ય, જે આપણને પ્રભુ તરફ લઈ જાય, તે " માટે તમારે આ બાબતને ને માદ રાખવું

ત્યારા પોતામાં આકીન રાખ દેવમાં, દેવળમાં, શાસ્ત્ર પગેમાં આકીન રાખવા કરતા તમારા પોતામાં આકીન રાખો કળુ કે

lieve in yourself. Because, everything is within yourself. All the Gods, the Goddesses, the temples, the Sastras, even the whole universe, nay! the Lord Himself also exist within you. Always, every moment you think over this sentence, that - "anyhow, I will reach the goal, I will realize". - That's the meaning of believing in yourself.

All the powers are in everybody, all the powers are already in every creature. So, each is God, every creature is God. I am God, so you are also God (because - the meaning of God is one who is powerful - one who has powers). But it is not so useful, until the powers will not be awakened. Though, the powers are inside every creature, still it will remain like a dream, like a vision, like an imagination to each, as long

તમામ વસ્તુ તમારી અંદર છે. તમામ દેવ, દેવીઓ, દેવળો, શાસ્ત્રો, અરે ! મમમ વિશ્વ, નહિ ! નહિ ! ! ખુદ પ્રભુ પણ તમારામાં રહેલ છે. દંમેશાં, પ્રતિશબ્દો આ વચન ઉપર નિચાર કર્યા કરે કે - "યેન યેન પ્રધારેણ (ગમે તે પ્રધારે) હું લક્ષ્યે પહોંચીશ, હું સાક્ષાત્કાર કરીશ ". - એજ તમારામાં આક્રીન સખવાનો અર્થ છે.

તમામ શક્તિઓ દરેકમાં ગૂંદેલી છે, પ્રાણી માત્રમાં તમામ શક્તિઓ અમલ થઈ છે જ. તેથી દરેક ઈશ્વર છે, પ્રાણી માત્ર ઈશ્વર છે. હું ઈશ્વર છું, તેથી તમે પણ ઈશ્વર છો (કારણ કે - " જે શક્તિમાન છે " - " જોનામા સર્વ શક્તિ રહેલ છે ", તે ઈશ્વર : એમ ઈશ્વરનો અર્થ થાય છે). દિવુ ત્યાં લગી એ શક્તિઓ અગ્રત કરવામાં ન આવે, ત્યાં લગી એ [જ્ઞાન] બહુ (બેધએ તેવું) ઉપયોગી નિવડતું નથી. બે કે આ શક્તિઓ દરેક પ્રાણીની અંદર રહેલ છે, તોપણ તેનો આશ્વાત્કાર ન થાય - તે શક્તિઓ અગ્રત

as, they are not realized – the powers are not awakened.

Therefore awaken the powers and you will be God – although you are already God. He, who has awakened the powers, has become God and so he can know everything whatever will be in future as well as happened in past. So, by this way, awakening the powers when you will be real or perfect God, then you also can know everything of future & past.

Therefore, awaken the powers by practice of “ૐ”.

What is the practice of “ૐ”? What is the cause, what is the need to practise “ૐ”?

Do you know? If not, listen —

The practice of “ૐ”, i. e. chanting and

ન થાય, ત્યાંસુધી એ (ઉપર કહેલું જ્ઞાન) દરેકને સ્વપ્ન જેવું, ભ્રમ જેવું, કલ્પના જેવું રહેશે.

તેટલા માટે આ શક્તિઓને જાગ્રત (પ્રદીપ્ત) કરો એટલે તમે ઈશ્વર થશો — જો કે તમે મૂળથી ઈશ્વર છો જ. જેણે આ શક્તિઓ જાગ્રત કરી છે, તે ઈશ્વર બનેલો છે ને તેથી જીવિધ્યમાં શું થનાર છે તેમજ જૂતકાળમાં શું થયું હતું તે સર્વ ખીના જાણી શકે છે. તેથી, આ રીતે, શક્તિઓ જાગ્રત કરી ત્યારે તમે સાચેસાચા માને પૂર્ણ ઈશ્વર બનશો, ત્યારે જૂત ને જીવિધ્યની દરેક બાબત તમે પણ જાણી શકશો.

તેટલા માટે “ૐ”કારના અભ્યાસ (પ્રયોગ) વડે આ શક્તિઓને જાગ્રત કરો.

— “ૐ”નો પ્રયોગ એટલે શું? “ૐ”નો પ્રયોગ કરવાનું કારણ શું, જરૂર શી?

તમે [આ] જાણો છો? જો ન જાણતા હો તો, ધ્યાન-પર્વક સાંભળો :—

“ૐ”નો પ્રયોગ, એટલે કે જપ અને ધ્યાન, મનને ઉત્પાદવા

meditating, is only for oppositon to the mind. The mind goes naturally outwards and so, it should be turned back inwards.

Thus place yourself opposite or reverse, and you will be God yourself. By this manner, even a Dog becomes God, so you must become God. Because set reverse "DOG" and it will be "GOD". Here the philosophical meaning of the "Dog" is "Dog-natured" or "a man who is of dog-nature". Therefore, the philosophical meaning of the whole sentence - "Even a dog becomes God" is :-

"Even a man of dog-nature (i.e. 'પામર-જીવ' or 'પામર મનુષ્ય') becomes God, when he turns back his mind - when he opposes his mind".

ગાટે જ છે. મનની ગતિ સ્વાભાવિકરીતે બહિર્મુખ છે અને તેથી, તેને પાછું આનર્મુખ કરવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે તમારી જાતને ઉલટાવી મુકો, એટલે તમે ઈશ્વર થશો. આ રીતે એક કુતરા પણ ઈશ્વર થઈ જાય છે, ત્યારે તમે તો ઈશ્વર થાઓ જ. કેમકે ["કુતરા" વાચક શબ્દ] "DOG" ને ઉલટાવીને ("DOG" ના લક્ષ ઉલટાવીને) મુકો એટલે તે [ઈશ્વર વાચક શબ્દ] "GOD" થઈ જશે. આ સ્થળે "કુતરા" શબ્દનો આધ્યાત્મિક અર્થ, "કુતરાના સ્વભાવ-રાજો" અથવા "શ્વાન-સ્વભાવનો માણસ", એમ થાય છે. તેથી "એક કુતરા પણ ઈશ્વર થાય છે" - એ આખા વાક્યનો આધ્યાત્મિક અર્થ એવો થાય છે કે :-

"ત્યારે મનુષ્ય પોતાના મનને પાછું વાળે છે (આનર્મુખ કરે છે) - ત્યારે તે પોતાના મનને ઉલટાવે છે, ત્યારે એક કુતરા જેવા સ્વભાવ-રાજો (શ્વાન-સ્વભાવનો) માણસ (એટલે કે 'પામર જીવ') ને 'પામર' ('પામર') પણ ઈશ્વર થઈ જાય છે."

The Gita also says, Nay¹ the Lord Krishna Himself says —

“ અપિ ચૈત્સુદુરાચારો ભજતે મામનન્યભાક્ ।
સાધુરેવ સ મન્તવ્ય સમ્યગ્વ્યવસિતો હિ સ ॥ ”

“ ક્ષિપ્રં ભવતિ ધર્માત્મા ” etc (see the Gita અધ્યાય 9th, શ્લોક ૩૦-૩૩)

૧૦ — if even a great sinner worships me (Krishna, God) with a strong faith or full confidence of oneness of God with the whole universe, he is already **Sadhu**. You know, he gets the perfection very soon

A Fakir also says —

“ જો છે ગરજ માલેકની, તો વસ કદમ ઉલટાંજ ભર,
દે લેહ લગાડી એકદમ, ચર્ચા બધીએ બંધ કર. ”

Kaia, 24-6-1925

P Parmananda.

ગીતા પણ કહે છે, નહિ^૧ નહિ^૧ । ખુદ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન^૧ કહે છે કે —

“ અપિ ચૈત્સુદુરાચારો ભજતે મામનન્યભાક્ ।
સાધુરેવ સ મન્તવ્ય સમગ્વ્યવસિતો હિ સ ॥ ”

“ ક્ષિપ્રં ભવતિ ધર્માત્મા ” Etc

[જુઓ ગીતા અધ્યાય ૯, શ્લોક ૩૦ ૩૩]

એટલે કે — એક અતિ દુગયારી (મોટો પાપી) પણ જો મને (કૃષ્ણને, પરમાત્માને) આખા વિશ્વ સાથે બ્રહ્મનું એકત્વપણું (એકત્વપણું) હોવાદ્વારા અનન્ય શ્રદ્ધા-ભક્તિ યાને એકનિર્વાચી ભજતો હોય, તો તે ખરેખર એક સાધુ [જ] છે — તે જલદી જ પૂર્ણતા (ધર્મપૂર્ણતા) [સિદ્ધાવસ્થા] મેળવે છે, એમ તમે [ચોક્કસ] જાણીને વળી એક ફકીર પણ કહે છે કે —

“ જો છે ગરજ માલેકની, તો બસ, કદમ ઉલટાંજ ભર,
દે લેહ લગાડી એકદમ, ચર્ચા બધીએ બંધ કર ”

ખેડા, તા. ૨૪-૬-૧૯૨૫

પાં ૦ પરમાનન્દ.

My joy has no limit No limit ' No limit ' ' - Indeed I say, no limit ' ' ' Ananda ' Ananda ' ' Everywhere is Ananda ' ' ' Presently, my brother ' I have got a large gain - I have had a promotion Because - you see previously, I had only one father, one mother, one brother etc, but when I have given up that one - left the limited thing - the limited love, I have got so many fathers, mothers and brothers etc and so the unlimited thing - unlimited love I have got Therefore I am monarch of the monarchs My joy - my love has no bounds Love ' Love ' ' Love ' ' ' " Love is truth and hatred is false " Love is Heaven & Heaven is Love Realization of God is through Love " I have got a perfect love - a perfect bliss Sometimes I laugh in joy, I weep in joy, I speak in joy, I eat in

આનંદ મને પ્રાપ્ત થયો છે ' માગ આનંદની હદ નથી હદ નથી ' હદ નથી ' ' - ખરેખર હું કહું છું કે, હદ નથી ' ' ' આનંદ ' આનંદ ' ' મર્વન આનંદ છે ' ' ' હમણા, માગ નધુ ' મને એક મોટો લાભ થયો છે - મને એક ઉપગ્રની પ્રતિ પ્રાપ્ત થઈ છે કેમકે - જુઓ, પહેલાં તો મારે માત્ર એક પિતા, એક માતા, એક ભાઈ વગેરે હતા, પરંતુ જ્યારે મેં તે [અકુચિત - અગિચિત] એમનો ત્યાગ કર્યો - અર્થાત્તિ વસ્તુનો - અગિચિત પ્રેમનો ત્યાગ કર્યો, ત્યારે મને આટલા બધા પિતાઓ, માતાઓ તથા બધાઓ વગેરે પ્રાપ્ત થયા છે તે તેથી કરીને મને અમર્યાદ વસ્તુ - અવિચિત (અપગિચિત) પ્રેમ પ્રાપ્ત થયો છે માટે હું બાદશાહનો બાદશાહ છું માગ આનંદ - મારા પ્રેમની સીમા નથી પ્રેમ ' પ્રેમ ' ' પ્રેમ ' ' ' " પ્રેમ [એ] સત્ય છે તે દેવ [એ] અમત્ય છે " " પ્રેમ [એ] પ્રભુ છે અને પ્રભુ [એ] પ્રેમ છે પ્રેમથી પરમાત્માનો માહાત્કાર થાય છે ' મને પૂર્ણ પ્રેમ - પૂર્ણ આનંદ પ્રાપ્ત થયેલ છે કોઈ વખત આનંદમાં હું

“ OM GURU ”

— “ A Flow of Love ” —

My Beloved and Blessed brothers - my
own Sweet Self !

Intense love and Divine blessings as well
as a loud chanting of ‘ ॐ ’ to you all

“ May God make all the creatures, even
the whole universe happy and well and
may He enlighten their minds and hearts ! ”
- ‘ This is my morning and evening prayer.
Because - I am the whole universe and the
whole universe is mine ’ ”

Now I realize the “ Universal-Love ” as
so many brothers, sisters, fathers and mothers,
in one Divinity - in one Divine form - in one
God's shape Oh ! what a joy I have got !

“ ॐ गुरुः ”

॥ “ प्रेमनो प्रवाह. ” ॥

મહાત્મા પ્રિયતમ તથા આસિત્પાત્ર મધુઓ - મહારા મધુરા
પિતૃમહાશયો !

પરંતુ મને અને ખુલાસો દુનિયા તેમજ “ ૐ નો એક દીર્ઘ ઉચ્ચાર
તમો નરને [૨૧]

‘ પ્રત્યુ મર્મ પ્રાપ્તિઓને - એકલુ જ નહિ પણ મહત્ત્વ વિશ્વને
તે પ્રાપ્તિ અર્થ ન હોય તો તેઓ ૥ મહા તથા પુદ્ગલ પ્રમાણિત
દેવો ! આ નારીમણ-માનની પ્રાર્થના છ મારૂ - “ હું આખી
વિશ્વ હું ને અખિત વિશ્વ માફ છ ’

હવે આપે ભાઈઓ મહેતો, પિતાઓ તથા માતાઓના રૂપે,
૧ [જ] ઈશ ૥ - એક [જ] ઈશ્વરી સ્વરૂપમા - એક [જ] ઈશ્વ
૨ આપે વિશ્વ-પ્રેમનો નાલાલકાર કર્યું આટો ! એક એક

My joy has no limit. No limit ! No limit !!
- Indeed I say, no limit !!! Ananda ! Ananda !!
Everywhere is Ananda !!! Presently, my
brother ! I have got a large gain - I have
had a promotion. Because - you see, previous-
ly, I had only one father, one mother, one
brother etc., but when I have given up that
one - left the limited thing - the limited love,
I have got so many fathers, mothers and
brothers etc. and so the unlimited thing -
unlimited love I have got. Therefore I am
monarch of the monarchs. My joy - my love
has no bounds. Love ! Love !! Love !!!
" Love is truth and hatred is false ". " Love
is Heaven & Heaven is Love. Realization of
God is through Love ". I have got a perfect
love - a perfect bliss. Sometimes I laugh in
joy, I weep in joy, I speak in joy, I eat in

આનંદ મને પ્રાપ્ત થયો છે ! મારા આનંદની હદ નથી. હદ નથી !
હદ નથી !! - અરેઅર હું કહું છું કે, હદ નથી !!! આનંદ !
આનંદ !! સર્વત્ર આનંદ છે !!! હમણા, મારા બંધુ ! મને એક
મેટો લાભ થયો છે - મને એક ઉપરની ક્ષતિ પ્રાપ્ત થઈ છે. કેમકે
- જુઓ, પહેલાં તો મારે માત્ર એક પિતા, એક માતા, એક ભાઈ,
વગેરે હતાં, પરંતુ ત્યારે મેં તે [મંકુચિત્ર - પરિચિત્ર] એકનો ત્યાગ
કર્યો - અર્થાત્ વસ્તુનો - પરિમિત પ્રેમનો ત્યાગ કર્યો, ત્યારે મને
આટલા બધા પિતાઓ, માતાઓ તથા બંધુઓ વગેરે પ્રાપ્ત થયાં છે
ને તેથી કરીને મને અમર્યાદ વસ્તુ - અવિચિત્ર (અપરિમિત) પ્રેમ
પ્રાપ્ત થયો છે. મારે હું બાદશાહનો બાદશાહ છું. મારા આનંદ -
મારા પ્રેમની સીમા નથી. પ્રેમ ! પ્રેમ !! પ્રેમ !!! " પ્રેમ [એ]
સત્ય છે ને દેવ [એ] અસત્ય છે. " " પ્રેમ [એ] પ્રભુ છે અને
પ્રભુ [એ] પ્રેમ છે. પ્રેમથી પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. " મને,
પૂર્ણ પ્રેમ - પૂર્ણ આનંદ પ્રાપ્ત થએલ છે. કોઈ વખત આનંદમાં હું

joy I drink in joy Ananda is flowing in my every nerve - in my every bone - in every atom of my body So I have become an image of Ananda - I feel I am a Parmananda-Swarupa I am an idol of Ananda Every direction I survey, only Ananda comes to my sight Because all the things - all the bodies of the creature, appear to me like so many mirrors placed before me So in every thing - in everybody I see the Ananda-Swarupa, am reflected Every reflection is mine I am Ananda-Swarupa so my reflection also is so Therefore everywhere I see myself - only Ananda Swarupa, nothing else 'प्रतिविम्ब' is not separate from the 'विम्ब' 'प्रतिविम्ब' is always अमित्र with the 'विम्ब' So each is myself No difference between you and me I

તસ્ય હુ આનંદમા હુ ૨, હુ આનંદમા હુ જોણુ હુ, આનંદમા
હુ ખાઉં હુ આનંદમા હુ પીઉં હુ માગ શરીરની દરેક નમમા,
રેડ દાઝમા, રેડ પંખાપૂમા આનંદ વણા કંઠે છે તેથી કરીને
હુ આનંદની એક મૂર્તિ બની ગયો હુ - હું અનુભવુ હુ કે હું એક
પ આનંદ-સ્વરૂપ હુ, 'હું આનંદનુ એક પુત્રુ હુ' જે-જે દિશા
તરફ જાઉં ૩ ત્યાં-ત્યાં માત્ર આનંદ મારી નજરે ચડે છે
કાં ૧ નમામ સ્તુતિ - પ્રાણીઓના તમામ સરિસૃજનો મારી સામે
મુન્ન એ તમામ દર્શણ ન દોય તેના મોં પેખાય છે તેથી કરીને
પ્રત્યેક સ્તુતિ - પ્રત્યેક વ્યક્તિમા આનંદ-સ્વરૂપ હું પ્રતિબિંબિત
ગાઉં ૫ પ્રત્યેક પ્રતિબિંબ માટે હું આનંદ-સ્વરૂપ હુ, તેથી
૧૧ પ્રતિબિંબ ૫ ૧ તેવુ જ દોય ને' માટે ૧૧-મા અને પોતાને -
દશ બ્રહ્મ-સ્વરૂપો ૨ જે સર્વ હુ એ વિના કશું નહિ પ્રતિ
બિંબ બિંબી જુદું નથી પ્રતિબિંબ બિંબથી હમેશા અલિન હોય
૭ તેથી રહે ૨ પેતે હુ તમામ ને માગ વચ્ચે ઈતદાવન નથી
૨ તમામ હુ ને નમે મામા છે એ તમે આ બગબદ માખીન

am within you and you are within me If you want actually to prove it, look at my eyes. There you will see your own reflection. And by this manner, I will also see my own reflection within your eyes So, I am within you and you are within me According to this material proof - this material example you can prove the spiritual unity also These both eyes are like mirrors placed in this gross body between you and me, and the heart is exactly so placed in the 'Sukshma Sharira' between you and me So my Ananda-Swarupa is always being reflected in everybody's heart which is like a mirror No, no I have mistaken, not only in the heart my Ananda-Swarupa is reflected, but something more than this My Ananda-Swarupa is reflected in the whole body - in the whole universe Now I feel not at all the distinction of

કરના માગના હો તો, મારી આંખો માંજે જુઓ ત્યાં તમે તમારૂં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોશો, અને તે જ મુજબ, હું પણ મારું પોતાનું પ્રતિબિંબ તમારી આંખોની અંદર જોઈશ તેથી, હું તમાગમા છું ને તમે માગમા હો આ ઝૂળ સાગિનીથી (પ્રમાણથી) - આ ઝૂળ દર્શાવે તમે આધ્યાત્મિક ઔદ્ય પાણી મિલકે શકો છો આ બંને આંખો આ ઝૂળ દેહની અંદર તમારી ને મારી વચ્ચે મુખ્યા અરીમા જેવી છે, અને સૂક્ષ્મ શરીરની અંદર તમારી અને મારી વચ્ચે બનબગ તેવી જ રીતે આ કણ મુલુ છે તેથી દરેકનું અત્ કરણ કે જે અરીસા જેવું છે, તેમા મારૂં આનંદ-સ્વરૂપ નિગત પ્રતિબિંબિત થયા કરે છે નહિ, નહિ હું જુઓ, મારૂં આનંદ-સ્વરૂપ માત્ર આ કણમા જ પ્રતિબિંબિત થાય છે, એટલું જ નહિ, પણ એથીયે કંઈક વિશેષ [અર્થાત્ હૃદય કરતાય કંઈક વિશેષમા પ્રતિબિંબિત થાય છે]. મારૂં આનંદ-સ્વરૂપ આખા શરીરમા - આખા વિશ્વમા પ્રતિબિંબિત થાય છે હવે હું 'સ્થૂળ' - 'સૂક્ષ્મ'નો

'Sthula'-'Subshtma' or of such anything else I feel only one thing throughout the whole universe Even an atom of this gross-body, is Ananda-Swarupa Atma - Ananda-Swarupa God, I feel An 'Atom' I see "at om" (1 e atom=AT "OM") I am "I" This "I" is every where Each says 'I-I' Therefore I am alone 1 e I am al-one (1 e alone = al-one) Now, I realize, I see the visible-living God - the Ananda-Swarupa Atma I don't care of an invisible-dead God So, I have now regained my over-lost Lord 'मायादृष्टि मिट गई' and 'मल्लदृष्टि हो गई'.

કે એના બીજા પ્રાણો નહ બીજાનું અનુભવતો નથી અખિય વિશ્વની આદર માત્ર એના વસ્તુ અનુભવ હુ આ અધૂણ શરીરનું એ પરમાણુ વસ્તુ આનંદ-સ્વરૂપ આત્મા - આનંદ-સ્વરૂપ પરમાત્મા છે, - અમ હુ અનુભવ હુ [અત્રેજીમા "પરમાણુ" શબ્દ વાચક] અંદાજ (ATOM)ને હું 'એટ્ 'ઓમ્' " ("AT 'OM' ") (એટલે કે અંદાજ = એટ્ 'ઓમ્') બાણ હુ [એનો બાન એ સમજાવ્યો છે કે, AN ATOM (એન અંદાજ) કહેતા દરેક પ-માત્ર AT 'OM' (એટ્ 'ઓમ્') એટલે કે 'એ'મા મહેન છે, અર્થાત્ દરેક પરમાણુ 'એ'મય છે મગજ કે ATOMને છુટ પાડીએ (પદ-છેદ કરીને) તો AT OM એમ થાય છે] હું "હુ" હું. આ "હુ" (અહમ) મર્મન છે દરેક 'હુ'-'હુ' કલા કરે કે તેથી હું એટલો જ હુ [એટલે કે અત્રેજીમા "એ નો" એ અર્થ વાચક શબ્દ 'એનોન' (ALONE)ના વિભાગ પાડ વાળી નવાય છે કે, 'એલ્-ઓન' (AL-ONE), અર્થાત્ 'એ લોન' = એલ્ (= એલ = મધ્ય) - ઓન (= વન = એક) '] હું એટલો જ હુ = સત્ત્વ એ જ છે દરેક પ્રત્યક્ષ-અવત (જીવતા-જાગતા-ચેતન) પરમાત્માનો - આનંદ-સ્વરૂપ-આત્માનો સાક્ષાત્કાર છે હુ, દર્શન મૂંડે હુ એ-અદૃશ્ય-જગત દેવની હું દગ્ગર કરતો નથી આ પ્રમાણે માત્રા નખતન વિમનયના (ગોચરના) મારગ પ્રવૃત્તિ મેં પુનઃ પ્રાપ્ત થઈ છે "मायादृष्टि मिट गई ने मल्लदृष्टि हो गई ॥"

“ જે નૈનોમાં પ્રભુ વસે, અન્ય ત્યાં ન સમાય ।

પાન્થગૃહે નૃપ જોઈને, અન્ય પથિક દૂર થાય ॥ ”

Now I see, even an atom is living God — my beloved So every creature is God. There is nothing as material in this universe Everything is living Even ‘name’ and form’ are also living Brahman There is but one thing — one reality — one truth “OM” ! “OM” !! “OM” !!! “OM” is the only reality — only truth Everything is God I see now “एकमेवाद्वितीयम् The glory of the Atman dwells equally in all beings, in the high caste and the low caste alike Emerson also says —

“ Every man is God playing the fool ”

By this strong experience — by this strong and full confidence whenever I become overflowed with joy as well as with love the

“ જે નૈનોમાં પ્રભુ વસે, અન્ય ત્યાં ન સમાય ।

પાન્થગૃહે નૃપ જોઈને, અન્ય પથિક દૂર થાય ॥ ”

હું હવે જોઉં છું કે, એક આત્મ પણ ચેતન પ્રભુ — માત્ર પ્રિય તમરૂપ છે તેથી પ્રત્યેક પ્રાણી-પદાર્થ પ્રભુરૂપ છે આ વિશ્વમા ભૌતિક (જડ) જેવું કંઈ છે જ નહિ દરેક વસ્તુ ચેતન છે અરે । ‘નામ’ ને રૂપ’ પણ ચેતન ક્ષણ છે ક્ષણ મિનાય બીજું નહિ પણ છે નહિ માત્ર એક જ વસ્તુ — એક જ તત્ત્વ — એક જ મત્ત છે, તે ઓ ! ઓ !! ઓ !!! “ઓ” એ જ સત્ — એ જ સત્ય છે દરેક વસ્તુ ક્ષણરૂપ છે, એમ હું હવે જોઉં છું “एकमेवाद्वितीयम्” આત્માનો મહિમા તમામ પ્રાણી-પદાર્થમા એક સગ્ગી રીતે નિવસે છે, ઉચ્ચ જાતિમા તેમજ અધમ જાતિમા મમાનપણે એમરમન પણ કહે છે કે —

“ દરેક મનુષ્ય અજ્ઞાનીનો ખેન (પાઠ) બાજવતો ઈશ્વર છે ”

આ પાઠ અનુલનને લઈ — આ દંડ ને પૂર્ણ વિશ્વામને લઈ, ત્યારે-ત્યારે હું આનંદ તેમજ પ્રેમથી ઝન ઈ જોઉં છું, ત્યારે

“ Universal-Love through a Lady-Love ”

(આશક-માશૂક)

“ Love is the only divine law ! ”

“ Love alone has the right to break law !! ”

“ A Short sketch of Leili and Majnoon ”.

Leili was a princess and Majnoon was a prince in Persia. From their very childhood, they loved each other. They both ate in one dish, drank in one glass, slept in one bed and bathed in one vessel. They played, laughed and talked together. Every action, they both – the lovely pair, did in conjunction. Nature had gifted them with lovely forms

॥ ૐ ॥

॥ “ પ્રિયા-પ્રેમ (માનુષીપ્રેમ) માંથી
વિશ્વ-પ્રેમ (દિવ્યપ્રેમ). ” ॥

(આશક-માશૂક)

“ પ્રેમ એજ દવી કાનૂન છે ! ”

“ પ્રેમ એકલો જ નેમ (કાયદો) ભંગ કરવાને
સક્તી ધરાવે છે ! ! ”

“ લૈલિ અને મજનૂનું કુંડ જીવન-વૃતાંત. ”

ધરાનમા લૈલિ નામે એક રાજકુમારી હતી અને મજનૂન નામનો એક રાજકુમાર હતો. બાળપણથી જ, તેઓ એક બીજાને ચાહતા હતા. તેઓ બેઠે એક ચાળીમા જમતા, એક પ્યાલે પાણી પીતા, એક પયારીમાં સૂતા અને એક વાસણમા ન્હાતા. તેઓ સાથે રમતા, હસતા અને વાતો કરતા. તેઓ બને – તે સુદર જોડું દરેક કાર્ય સગાથે કરતા. કુદરતે તેમને ખુબસુરત બદન બક્ષેલા હતા અને તેથી

and so they legot a natural love to each other. Mymoon was a prince, not in the common sense only but side by side he was a prince of the lovers.

Naturally, in the tide of time, then love began to increase and assumed a huge shape. They were so fond of one another that none of them could stay a minute-not-even a second, without the other. None of them would take a morsel even of food, in absence of the other.

In this manner they grew up and arrived at full stature or maturity of youth. So then love-thus intimacy also grew up, being fully nourished.

But sorry to say, a dreadful incident came to pass when they were to be departed from one another. The father of Leili had married

તેમનાના પગપ ગાંડ કુવતી પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો હતો માત્ર મામાન્ય
અથ માજ મન નાં ગાં માં હતો એમ નહિ, પણ માટે-સાથે
તે આગિ : (ખીઓ)નો પણ એ રાજકુમાર હતો.

મમયના પ્રવાહમાં ધીમે-ધીમે તેઓનો પ્રેમ વધવા લાગ્યો
ઓ [પ્રેમે] મત્ર : પગપ ધારણ કર્યું તેઓ એક ખીમને એટના
આગનાં, તેમનામાંથી ઘડી પથુ એક, ખીમ નગર એક મિનિટ -
એ સેન્સ (નજી) પણ રી નમના નહિ એ ખીમની ગેરલાજરીમાં
આનાજનો એ આગિયો (રાટલીનો એ ટુકડો) પણ તેમનામાંથી
મજ તેજ નહિ.

આ રીતે, તેઓ મોગ થયા અને જુના પીની પૂર્ણ કળાએ
યાને પગિપ નાગો પાન્યા તેની જ રીતે તેઓનો પ્રેમ - તેઓ ની
ધનિટના પથુ જુષ્ટી પોતાનાથી, વધી ગઈ.

પગુ, કંઈના દીનગીઝ થાય છે તેઓને એ - પીમથી
મિષ્ટના પાનનો પ્રેમ હાંડુ પ્રમગ આ પો તૈનના પિતાએ તે

her to a certain prince and Leila was sent to her new home, away, away from Majnoon. A life long separation befell them.

Now Majnoon could not forbear the pangs of separation, because he was not only an ordinary prince but a prince of lovers. He was firmly fastened with a string of love to Leila.

Majnoon became mad after Leila. He lost all his brains, intellect, body consciousness and forgot everything in the love - in the meditation of his beloved Leila. He wept incessantly, cried aloud the name of Leila a thousand times, and wandered along, here and there. Everywhere he was searching his beloved, asking and chanting - "O my Leila! Where art thou?" "O my Leila! where art thou?"

ટોષ એક ગજડુમાર માથે પગથાવી અને મજનૂથી દૂર - ધણે દૂર લૈલિને તેને માગરે મોકલી દીધી. તેઓને માથે હાથગીચનો નિયોગ આવી પડ્યો.

હવે મજનૂ નિયોગની તીવ્ર વેદના સહન કરી શક્યો નહિ, કાગણુ કે તે માન એક આમાન્ય ગજડુમાર ન હતો, કિંતુ પ્રેમીઓનો એક ગજડુમાર (વડો) હતો. તે લૈલિમા પ્રેમના દોગથી મજનૂક બધાઈ ગયેલો હતો.

મજનૂ લૈલિની પાછળ દિનાનો ચંદ્ર ગયો. પોતાની પ્રિયા લૈલિના પ્રેમમા - વિચારમા તે બીજી બધું ભુલી ગયો અને તેણે પોતાના મગજ, બુદ્ધિ તથા દેહ-ભાન, - એ સર્વ ગુમાવ્યા. તે નિરતર ગડયા કરતો, મોટા સાદેથી લૈલિનું નામ હબરોવાર પોકારતો અને અહિ-તહિ ભટક્યા કરતો. "ઓ મારી લૈના! તું ક્યા છે?" "ઓ મારી લૈના! તું ક્યા છે?" - એમ પૂજા અને પોકારતા બધે ઠેકાણે તે પોતાની પ્રિયાની શોધ કરતો કરતો.

In this way, he was wandering about; and his madness was getting strength - was increasing degree by degree, untill he turned out absolutely mad

Now Majnoon, entered into jungles, to seek after her - his beloved. He began to climb up the hills, rocks and trees and addressed every creature, animal, bird & tree about her - his beloved. But can dumb creatures and inanimate things sympathise with his grief? He failed to get any tidings of her. No where he saw or got Leila. He became depressed in spirits

At last, while he continued in this mood, he lost all his senses of eating, drinking and sleeping and was deprived of every action. He became so weak, so reduced in body, that he was on the very verge of death

આ પ્રમાણે તે આમ તેમ બટકમા કરતો, અને તેનું ગાડપણ પ્રમાણ થવા લાગ્યું - ક્રમે-ક્રમે વધવા માડ્યું, તે એટલે સુધી કે, આખરે તે માવ ગાડો બની ગયો (પૂરો પાગલ થઈ ગયો).

હવે મજનૂ તેની - પોતાની પ્રિયાની શોધ કરવા જંગલોમાં પેડો, ટેન્ડરીઓ, ખડકો અને વૃક્ષો ઉપર તે ચઢવા લાગ્યો અને તેના - પોતાની પ્રિયાના મનને પ્રત્યેક પ્રાણી, પક્ષુ, પક્ષી તથા વૃક્ષને પૂછવા લાગ્યો. પરંતુ મુગા પ્રાણીઓ અને નિર્જીવ પદાર્થો થી તેના પરિતાપમાં દિનમેજી બતાવી શકે? તેના (લેલિના) કાઈપણ સમાચાર મેળવવામાં તે નિષ્ફળ નિવડ્યો ક્યાંય પણ તેણે લેલિને જોઈ નહિ આમર મેળવી નહિ તે ઉત્સાહભંગ થયો.

આખરે, આ મિથિમા ચાલુ રહેવાથી, તે ખાવા, પીવા અને ઉઘનાનું મધ્ય લેવાનું બૂલી ગયો તથા કાઈપણ કામ કરવાને તાકાતલીન થઈ ગયો. તે એટલો તો અદ્યક્ત થઈ ગયો - તેનું શરીર એટલું નો ક્ષીયું થઈ ગયું કે, તે મૃત્યુની દેઃ અણી પર આવી પડ્યો.

But within a while, Majnoon got a wonderful state of existence, in which he saw everywhere Leili - his beloved. Whatever he was previously looking as so many separate things, now had been turned into one Leili. There was but one Leili throughout the whole universe. Whatever came in his sight was Leili only, nothing else. Nothing there was except Leili. Everywhere was Leili, Leili and Leili. Every hill, every rock, every creature, animal, bird etc. whatever he surveyed was Leili, one Leili. Sometimes he talked even with trees, flowers, - feeling as though Leili was standing before him. Sometimes he ran after the animals to embrace them in the love of Leili, because each was Leili in his sight. Often would he hear the sweet voice or melody of his beloved Leili through the trees, whispering by the winds.

પરંતુ એટલામાં મજનૂને એક અદ્ભુત દશાનો પ્રભાવ પ્રાપ્ત થયો, જેની અદર તે પોતાની પ્રિયા લૈલિને સર્વત્ર નિહાળવા લાગ્યો. 'અગાઉ જે-જે વસ્તુઓને તે લિલ-લિલ તરીકે જોતો હતો, તે બધી હવે એક લૈલિરૂપ થઇ ગઈ. સમગ્ર વિશ્વમાં માત્ર એમ લૈલિ જ થઇ ગઈ. તેની દૃષ્ટિમાં જે-જે કંઈ આવવા લાગ્યું તે સર્વ એક લૈલિ જ, અન્ય કંઈ જ નહિ. લૈલિ સિવાય અન્ય કંઈ ન હતું. સર્વત્ર લૈલિ, લૈલિ અને લૈલિ જ હતી. દરેક ટેકરી, દરેક ખડક, દરેક પ્રાણી, પશુ, પક્ષિ વગેરે જે-જે તે જોતો, તે લૈલિ, એમ લૈલિ મન હતા. કોઈ વખત તે વૃક્ષો, પુલોની સાથે પણ પોતાની સામે જાણે લૈલિ ઉભી છે એમ માનીને વાત કરતો. કોઈ વખત વળી લૈલિ પ્રત્યેના પ્રેમમાં પ્રાણીઓને ભેટવા તેમની પાછળ દોડતો, કાગળ કે તેની દૃષ્ટિએ હરકોઈ લૈલિ હતું. ઘણી વખત પવનથી મથુસણાટ અવાજ કરતા વૃક્ષોમાંથી તે પોતાની પ્રિયા લૈલિનો મધુર મન

Many a time, he would see her smiling through the flowers. Everything, he realized as one Laili. Every thought of his mind was flowing towards her - his dear love-mate. Every action of his organs was for her. Indeed Majnoon's mind was merged - was melted in Laili.

However, he could not get a full perfection. Because a little sense of separation was living then also in him. He was feeling himself as Majnoon, but not as Laili. Everything he felt, realized as Laili : but he felt not himself so. He felt himself as Majnoon, not as Laili.

One day, he was resting - was lying in a mosque thinking of Laili. There, within a few moments, an inspiration came to his mind.

સુરવ ગાન માલગતો ઘણીનાર પુષ્પોની મધ્યે તે તેને (લૈલિને) દગની નિહાગતો. દરેક વસ્તુનો એક લૈલિ તરીકે તેને સાક્ષાત્કાર થયો. તેના મનનો દરેક વિચાર તેની - પોતાની વાલાલી પ્રેમ-સખી તરફ વહેતો હતો. તેની ઇન્દ્રિયોની પ્રત્યેક ક્રિયા તે (પ્રિયા) ને આર્થે હતી. ખરેખર મજનૂનું મન લૈલિમા ગરકાવ થઈ ગયું હતું - એકમેક થઈ ગયું હતું.

પાયુ દગની તે (મજનૂ) પૃથ્વીવસ્થાને પામ્યો ન હતો. કામણ કે એક ન્દેશ બેદબાવ દગપણ તેનામા રહેયો હતો : તે એક તે પોતાને મજનૂ તરીકે માનતો હતો, નહિ કે લૈલિ. દરેક વસ્તુ લૈલિ તરીકે તે અનુભવતો હતો - સાક્ષાત્કાર કરતો હતો : કિંતુ પોતાને તેમ માનતો ન હતો. પોતાને તે મજનૂ તરીકે અનુભવતો, નહિ કે લૈલિ તરીકે.

એક દિવસ તે લૈલિનું ચિન્તન (વિચાર) કરતો એક મગઝીદમા પડ્યો હતો - વિચારો લેતો હતો. ત્યાં ઘોડીડ કાણુમા તેના મનમા એક ઝૂલણ સ્ફુરી આવ્યું. તેણે પૂછે, “ પોતે ખુદ લૈલિ છે, મજનૂ

At that very moment, he felt - realized himself as Leili, not as Majnoon. Now the curtain of separation - ignorance was fully torn asunder and had disappeared! So he had presently got the full perfection of love. In this time, he was feeling, realizing thus —

“ ‘I’ am Leili, ‘thou’ art Leili,

“ Each is Leili, ‘ho’ is Leili

“ Everybody is Leili, everything is Leili,

“ There is but one Leili! Leili! Leili! ”

“ Whole universe is turned into Leili

“ There is nothing but Leili,

“ Throughout the whole universe, I see—

“ Leili! Leili! & Leili! ”

“ Nothing I see, nothing I think,

“ Nothing I feel, nothing I speak—

“ But one Leili! Leili! Leili! ”

“ ‘I’ am Leili, - ‘thou’ art Leili

નથી ” એમ તેણે અનુભવ કર્યો - સાક્ષાત્કાર કર્યો. હવે બેદભાવનો - અજ્ઞાનનો પડદો પૂરેપૂરો તુડી ગયો (ઢિંજભિંજ થઈ ગયો) અને અદૃશ્ય થઈ ગયો. તેથી હમણાં તેને પ્રેમની પરામણ પ્રાપ્ત થઈ આ વખતે તે એ પ્રમાણે અનુભવતો હતો, સાક્ષાત્કાર કરતો હતો કે :-

“ ‘હું’ લૈલિ છું, ‘તું’ લૈલિ છે, દરેક લૈલિ છે, ‘તે’ લૈલિ છે,

“ દરેકજણ લૈલિ છે, દરેક વસ્તુ લૈલિ છે, કે માત્ર એકજ લૈલિ !
લૈલિ! લૈલિ! ”

“ વિશ્વ મમગ્ત લૈલિરૂપ થઈ ગયું છે લૈલિ શિવાય અન્ય
કંઈજ નથી,

“ સકળ વિશ્વમા હું દેખુ છું - લૈલિ ! લૈલિ! ને લૈલિ! ”

“ કંઈયે હું જ્ઞેતો નથી, કંઈ પણ ચિંતનતો નથી,

“ કંઈ પણ અનુભવતો નથી, અન્ય કંઈ હું જોતો નથી—

“ માત્ર એક જ લૈલિ ! લૈલિ! લૈલિ! ”

“ ‘હું’ લૈલિ છું, - ‘તું’ લૈલિ છે ”

“ ‘Ho’ is Leili - ‘it’ is Leili

“ જે જેનું ચિંતન કરે તે તદ્રૂપ થઈ જાય. ”

“ તું તું કરતાં તું મયા, મુજમેં રહા ન હું ।

ઘણિદારી તુજ પ્રેમથી, જિતે દેખું તિતે હું દિ તું ॥ ”

After all he got up - stood up suddenly in madness and knocked the door of a cottage situated & erected by the side of the mosque.

“ I heard a knock - a hard blow
on my door and cried I -

‘ Who is it ? Ho ! ’ ”

‘ I wondering waited, entranced and lo !

How soft and sweet Love !

Whispered low,

‘ I ’ is thou that knockest, —

Do you not know ? ’ ”

But alas ! Majnoon had lost his breath -
he got a sudden death Om ! Om ! ! Om ! ! !

“ ‘ત (તન) લેલિ છે, - ‘આ’ (વસ્તુ - વસ્તુ) લેલિ છે

‘ જે જેનું ચિંતન કરે તે તદ્રૂપ થઈ જાય. ’ ”

“ તું તું કરતાં તું ભયા, મુજમેં રહ્યા ન હું ।

ઘણિદારી તુજ પ્રેમથી, જિતે દેખું તિતે હું દિ તું ॥ ”

આખરે મેન ગમા ને ઘેન ગમા તે એકાએક ઉઠ્યો - ઉભો થયો :
અને એ મગનીની બાજુએ બાથેથી અને આવેલી એક કુપડીનું
બાંધી દેખ્યું

[કુપડીની બહાર રાતના વ્યથિત] — “ માફ બાગણ પાખ-
ન-પાનો બાગ - મખન બાગાટ મેં આબ-ઓ અને મે ખૂમ પાડી
- ‘ અર ! કેમ છે એ ? ’ ” “ આશ્ચર્ય અદિત નેત્રે ! ગદ નેસ
તરો, પ્રેમગદા નન્દ નેષ નો [ત્યાં તો] એ ! પ્રેમ પ્રેમગ,
મનુષ્ય પ્રેમો વચન આ-ઓ કે - [મનુષ્ય] - ‘ પ્રેમ (પ્રિયતમે) ’
બાગ નેસ ॥ ” તુજ છે,

તું તું કરતાં તું નથી ? ”

પણ દય ! મનુષ્યએ (હ ને) શ્યામ મુખો - તે એકાએક
મન ન સમ્યો ૩૩ ! ૩૩ ! ૩૩ ! !

After leaving this momentary gross-body, when Majnoon went to the heaven, He - the Lord, provoked - irritated Majnoon, and told him with vexation - Oh, fool ! what hast thou done ? I sent thee to the world and gave thee an invaluable, rare human body to love Me, to worship Me, to meditate on Me But, you, ignorant fool ! having such a good, nay ! best opportunity - best convenience, have not loved Me, - worshipped Me, - meditated on Me but you have loved, worshipped and meditated on a hateful lady - Leili ! You have spent - exhausted your life in vain You did not take care of such a worthy humanity Blamable thou art ! What a shame ! Shame to you !

By this - hearing this, Majnoon replied in a very sweet stanza The purport is this - "My Lord ! it is true what You say But

મા દાણલગુરુ રચૂળ દેહનો ત્યાગ કરી મજનૂ ત્યારે સ્વર્ગમાં ગયો, ત્યારે મજનૂ ઉપર તે - પ્રભુ ખીજનાયા - ગુસ્સે થયા, અને ચીડાઈને કહ્યું - "ઓ મૂર્ખ ! તે ક્યું શુ ? મે તને દુનિયામાં મોકલ્યો અને તને અમૂલ્ય, દુર્લભ મનુષ્ય દેહ આપ્યો તે મને ચાહવા માટે, માફ લગ્ન કરવા માટે, માફ ધ્યાન કરવા માટે પણ અટાંની મૂર્ખ ! આવી સારી, અરે ! ઉત્તમોત્તમ તક - અત્યુત્તમ અનુભવના પામ્યા છતાં, તે મારા પર પ્રેમ કર્યો નહિ, - મને જાણ્યો નહિ - માફ ધ્યાન ધર્યું નહિ પણ એક ઘૂણાસ્પદ સ્ત્રી - લેલી ઉપર તે પ્રેમ કર્યો, તેનું લગ્ન કર્યું તેનું ધ્યાન ધર્યું તે તારા જીવન જ્યાં જ ગાળ્યું - ગુમાવ્યું આવા પ્રિયતી મનુષ્ય-અવતારનો તે કઈ લાભ ઉઠાવ્યો નહિ નિંદાપાત્ર તું છે મિશરમ ! તને શરમ છે !"

આથી - આ સાલજીને, મજનૂએ એક ઘણી મીઠી મિતિતારી દૂકા ઉત્તર આપ્યો જેનો લાનાઈ એ છે કે - "પ્રભુ ! આપ

You should acknowledge what I say, - When, my Lord 'I got that state in which nothing but one Leilī I saw everywhere, throughout the whole universe, at that time where did You go? Where were You seated separately? When I saw - I realized even an atom turned into Leilī, when I saw 1st person, 2nd person & 3rd person, i.e. 'I', 'You' and 'He' as well as male, female & neuter - everything turned into Leilī, where was Your separate existence? Therefore it is sure that You too were at that time turned into Leilī. Were You something aloof from Leilī, I would have loved You, worshipped You and meditated on You. But not at all separate existence of Yours was seen in my view. You had to be Leilī, whom You call a hateful lady, for me in my love, though You had no desire."

કહો છો તે સત્ય છે પણ હું જે કંઈ કહું તે આપે ધીમાગુ જોડો, - હે માગ નાથ! ત્યારે મને તે અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ હતી કે જેની અંદર એક એક બિનાય સર્વત્ર, વિશ્વ સમસ્તમા કંઈ પણ દેખાતું ન હતું, તે વખતે આપ કયા ગયા હતા? આપ પૃથક્પણે કયા નિગળ્યા હતા? ત્યારે આણંબે આણું લેનિરૂપ બની ગયેલા મેં જોયા - અનુભવા, ત્યારે મેં પહેલો, બીજો અને ત્રીજો પુરુષ, એટલે 'હું', 'તું' અને 'તે', તેમજ નર, નારી, અને નાન્યતર - દરેક રૂપને લેનિમય બની જતા જોઈ, ત્યારે આપનું અસ્તિત્વ અનગ કયા હતું? તેથી ખારી થાય છે કે, તે વખતે આપ પણ લેનિરૂપ બની ગયા હતા! જે આપ વૈવિધી ભિન્ન એવા કંઈક જોઈ, તે હું આપના હિપ્ત પ્રેમ વગર, આપને ભજત અને આપનું ધ્યાન થગત પણ મારી દષ્ટિએ આપનું અસ્તિત્વ જગપણું નિગળું ભામતું ન હતું. આપને તો જે કે પ્રચ્છા ન હતી, છતાં પણ મારી ખાતર માન પ્રેમને લઈ, જેને આપ ધૃગાગ્રપદ સ્ત્રી કહો છો તે લેલિ આપને બનવું પડ્યું હતું."

The Lord was very much ashamed to hear this, yet He was too much pleased to hear such a language inspired by the love of Majnoon. He embraced Majnoon very closely and seated him on his lap. He kissed his cheek, smelt his head and rubbed the whole body with His hand as well as licked it with His tongue, exactaly as in Narasinha-Avatare He did Prahalada.

After all, He - the Lord gave Majnoon an ever-lasting seat by the side of His throne and made him happy for ever.

OM ! OM !! OM !!!

" God loveth the lovers !

Glory poureth unto the lovers !! "

" પ્રેમ ઘરાબર યોગ ના, પ્રેમ ઘરાબર ધ્યાન ।

પ્રેમ-ભક્તિ બિન સાધવો, સવ હૈં થાયો જ્ઞાન ॥ "

આ સાંભળી પ્રભુ ધણુ જ શરમીંદા પડી ગયા, છતાં મજનૂની પ્રેમથી આવીષ્ટ થયેલ આ પ્રકારની લાયા સાંભળી તેઓ ધણુ ખુશ પણ થયા. તેમણે મજનૂને ગાઢ આલિંગન કર્યું અને પોતાની ગાઢ પર બેસાડ્યો. તેના ગાલ ઉપર સુંબન કર્યું, તેનું મસ્તક સુંધું અને પોતાનો હાથ તેના આખા શરીર ઉપર ફેરવ્યો, તેમજ વૃસિહ-અવતારમાં જેમ પ્રહલાદને કર્યું હતું, આબેદુબ તેજ પ્રમાણે મજનૂનું શરીર પોતાની જાલ વતી આટવા લાગ્યા.

છવટે, તેમણે - પ્રભુએ પોતાના સિંહાસન સમીપ મજનૂને અચળ પદ આપ્યું અને સદાનેમાટે તેને સુખી કર્યો. ઓ ! ઓ !! ઓ !!!

" પ્રભુ પ્રેમીઓને આહિ છે !

પ્રેમીઓ ઉપર મહિમા રેલે છે !! "

" પ્રેમ ઘરાબર યોગ ના, પ્રેમ ઘરાબર ધ્યાન;

પ્રેમ-ભક્તિ બિન સાધવો, સવ હૈં થાયો જ્ઞાન. "

From the lovely story given above, the philosophy to be picked up — the moral to be drawn is this —

Majnoon stands for the ignorant 'Jiva' and Laili for the immortal pure 'Atman'. He loved Laili, so devotedly that, in his separation from her, he looked at the various objects of the universe, as so many Lailies. He noticed her sweet presence, in every atom of the universe. He forgot the world as it was and he faced Laili in all directions. Such was the power and glory of his love to her! His love turned him mad, but that madness was the madness of love. Thus, if a Jiva realizes the oneness of God and Nature, if he rejoices in the contemplation of this all-pervading God, this world does not exist for him, the web of the world is taken away from him and he enjoys Supreme Bliss of

ઉપર વર્ણવેલી સુદર વાર્તામાંથી સુદી કાઢનાનું તત્ત્વ (સિદ્ધાંત) — ખેંચનાનો સાર એ છે કે :—

મજનૂન અત્તાની 'શુબ'ને ધ્યાને અને લૈલિ અતિનાશી શુદ્ધ 'આત્મા'ને સ્થાને છે તેણે (મજનૂન) લૈલિ પ્રત્યે હૃદયની એકી આતુરતાથી પ્રેમ જોડેલો હતો કે, તેના વિચોખમા નિશ્ચિના લિન-લિન પદાર્થો, જાણે તમામ લૈલિ(શુબ) ન હોય, તેના તે જોતો. મજનૂન નિશ્ચિના પ્રત્યેક આત્મા લૈનિની મધુરી હાજરી અવગતો હતો. ચોતાના સ્વરૂપે રહેલ જગતને તે ભુલી ગયો હતો અને બધી બાબતો લૈલિને જ નજરે-નજર સન્મુખ જોતો હતો. લૈલિ પ્રત્યે તેના (મજનૂના) પ્રેમનો મહિમા અને પ્રભાવ એવો હતો ' મજનૂના પ્રેમે મજનૂને દિવાનો બનાવ્યો, પણ એ દિવાની તો પ્રેમની દિવાની હતી. આ પ્રમાણે જો શુબ ઈશ્વર અને પ્રકૃતિનો અભેદ (એકત્વ) અનુભવે, જો આ સર્વવ્યાપક ઈશ્વરના ધ્યાન (વિચાર)માં મગ્ન રહે, તો તેને

Divine life He becomes blind to the unreal objects, because that **Divine madness** has caught hold of him He forgets the perplexities, the pains and the vain pleasures of the world in his remarkable madness

Majnoon, yet thought himself as divided from Laili Laili was everywhere but not in him But when that sense of difference disappeared from him, in a moment of inspiration, he was a **perfect lover** and enjoyed that supreme joy which a Yogin experiences in Samadhi (૧ e ત્રાહ્નોસ્થિતિ) and just as a Yogin, after his Samadhi continuing for days and days together (at the most it lasts for 21 days), is over, lives no more but a day or two, so on Majnoon also could not live any longer, after his realization of Laili everywhere, in

માટે આ જગત્ ગટેતુ નથી જગત્ની જાગ તેના ઉપરથી ખમી જાય છે અને તે દૈવી કવનનો અનુપમ આનંદ (પરમાનંદ) મારે છે । મિથ્યા પદાર્થો પ્રત્યે તે અધ જને છે, કાગળુ કે તે દૈવી દિવાનીએ તેને સજ્જ પકડ્યો છે તે તેની અનૌદિક દિવાની (મગ્ની)ની અદર આ સસારના ગુચવાડા, દુખો અને મિથ્યા ભોજ-મજાઓ વિમરી જાય છે

મજ્નૂ હજી લગી લૈનિથી પોતાને લિન માનતો હતો મર્વન-સર્વમા લૈનિ હતી પણ પોતામા નહિ પરતુ અન સ્તુત્યની ક્ષણે તેનામાથી એ ભેદજ્ઞાન જે વખતે તિરહિત થયુ, તે વખતે તે એક પૂરો પ્રેમી બન્યો અને સમાધિમાજે (એટલે કે ત્રાહ્નોસ્થિતિમા) યોગી અનુભવે છે, એવો અપૂર્વ આનંદ (પરમાનંદ) ભોગવતો થયો, તથા [સાતમી જૂમિકામા આઝ્દ થયેન] યોગી, જેમ દિવસોના દિવસ સુધી લાગી ગટેલી પોતાની મમાધ (નિર્વિકલ્પ સમાધિ) (કે જે વધારેમા વધારે ૨૧ દિવસ ટકે છે, તે) પૂરી થતા, એક કે બે દિવસથી વધુ જીવતો નથી, તેમ આપણા મજ્નૂ

himself and in God too, as appears from his answer to God in the heaven.

Majnoon only loved the flesh and bones of Laili, but did not look to the Divinity within. Thus he had to suffer much, because it is a well-known fact that love, placed in perishable objects, ends in despair. But if we were to love God only, and were to realize Him, in every nook and corner, in a straw as well as in a mountain, in a Brahmin, as well as, in a Chandala, to say briefly in all Nature and Humanity, we would overcome death and the dreamy world. **To love God is the only shelter,** which the wise can find from the worries and woes of the world.

The relatives of the world, - father,

પણ, ઈશ્વરને તેણે રત્નગર્ભા આપેલા ઉત્તરમાથી અષ્ટ માયુમ પડે છે તે મુજબ, સર્વન, પોતાના અને પ્રભુમા પણ, લૈલિના સાક્ષાત્કાર થયા પછી, વધારે લાલુ ઝળી શક્યો નહિ.

મજનૂએ લૈલિના હાડ-માસ ઉપર જ ગ્રેમ કર્યો હતો, પણ અત્તગતમાને જોતો ન હતો. તેથી જ તેને ઘણું સોસલું પડ્યું, કારણ કે એ એક સુવિદિત વાત છે કે, નાશવત પદાર્થોમા સ્થપાયેલો ગ્રેમ નિગ્રાશામા પરિણમે છે (અત પામે છે). કિંતુ જો આપણે માત્ર પ્રભુ ઉપર ગ્રેમ કરીએ અને દરેક ખૂણે-ખોચરે, એજ તણુખલામા તેમજ પર્વતની અદર, બ્રાહ્મણ તેમજ ચંડાલની અદર, દુકમા દહીયે તો બની જડ-ચેતનાત્મક સૃષ્ટિની અદર બ્રહ્મને સાક્ષાત્કાર કરીએ, તો આપણે મૃત્યુને તથા સ્વપ્નવત્ સંસારને ઝાળગી જઈએ! પ્રભુ પર ગ્રેમ કરવો, - એ જ એક વિશ્રામસ્થાન છે, કે જે વિવેકી (નમણુ) પુરવો, સાસારિક ઉપાધઓ તથા અનર્થોમાથી, ગાંધી શકે છે.

દુનિયાના મગા, - પિતા, માતા, પુત્ર, મિત્રો તેમ બીજાએ

mother, son, friends and others bear affection to us from selfish motives, and perish even before our eyes to increase our agony, but God, when once loved, loveth us all the more and does not forsake us in the most critical moment, but offers His helpful hand even in times of death. So, He is the **fittest object of love, worship and meditation**. Let us therefore love Him, because He is the Purest and the Immortal One, while the objects of the world are impure and fade away momentarily.

Merge in the One !

Merge in the Oneness !!

OM !

OM !!

OM !!!

P. Paramananda.

આપણા હિપર સ્વાર્થને લઈ પ્રીતિ ગએ છે અને આપણા હિપમા વૃદ્ધિ કરવા આપણી નજર આગળ જ નાશ પામે છે, પરંતુ પ્રભુ, એકવાર પ્રેમ કીધો કે, આપણુ સર્વને વિશેષ ચાહે છે ને મહાન કટોકટીના પ્રસંગે આપણને વિસારી દેતા નથી, કિંતુ મગ્ધ સમયે પણ પોતાનો સહાય-હસ્ત લખાવે છે તેટલા માટે, પ્રભુ [જ] એક પ્રેમનુ, લજનનુ તથા ધ્યાનનુ ખરેખર યોગ્ય પાત્ર છે માટે ચાલો આપણે તેનામા પ્રેમ બાંધીએ, કાગ્ધ કે તે જ એક શુદ્ધમા શુદ્ધ અને અવિનાશી વ્યક્તિ છે, જ્યારે જગતના પદાર્થો (સંગતના પાત્રો) અશુદ્ધ અને ક્ષણે-ક્ષણે નાશ પામે તેમ છે.

એકમાં ગરક થાઓ !

એકત્વમાં ગરક થાઓ !!

ૐ !

ૐ !!

ૐ !!!

॥ ૪૪ ॥

॥ એક રમતા રામ યોગીના પુષ્પબાગમાં
પ્રવેશ અને તે બાગનું નિરીક્ષણ. ॥

(ગજલ-કવાલી)

રમતો યોગી એક આવ્યો, મુખે 'અદવેષ' નો પોકાર;
ગુનોના બાગમાં પેદા, બહારે બાગ નિહાળવા.
ગુનોની ખૂશ્ખુશો લેતો, - યોગી લાગ્યો ફેરા ફરવા;
બન્યો ગુ'તાન મતવાળો, માગ્યો દેહબાનને ભૂલવા.
કલીઓ ખાલી તો રહી છે, અલીઓ આવી બેસે છે;
કરે છે 'ઓમ્'નું ગુજન, મનમ મરકાગને મળવા.
આબાપ-તાન-રવની સ.થે, અલિગજે ચીત્તે છેડી,
ગંગા આવીને પોતે, લાગ્યો ક'થોવને કરવા.
ધરિકની મોજમાં આવી, આશિક જેમ જાન ભૂલે છે,
તેવું અલિગજે એ કીધું, ગુલાબી ગુલોને વરવા.
ગુનોના ટોમલાગ પર, અલિરામ થયો આશિક:
ગુલાબી લાલીમાવાળા, - ગાવ પર સુખનો કરવા.
અંગે અંગ લીડી ન્યારે, - અભિરામ થયો એકતાન;
ગુલાબી તણી સોડમાં, - લપાચો દામે એ કરવા.
એવામાં ખાખડી બધી, - ગર્ઈ વિખરાઈ ગુલરાણી '
હા 'હા 'ફટકે પડ્યો દેવો ! - અલિગજ ! ચાલ ! "હુ" રટવા.
અમારો રમતો એ યોગી, - 'અવખ' કરતો આગળ ચાલ્યો;
પુદાની ખૂશ્ખુશો લેઈ, ખુદા માહે જ શુભ થાવા.
યોગી મનમાં વિચારે છે, 'અરે ! નાશવંત છે સધળું;
પ્રભુ અવિનાશી વસ્તુ બસ, - તેહને જ ચિત્તથી માહવા.'
કુદરતની બલિદારી, - ભ્યા-ત્યાં યોગી નિરખે છે;
ચાલે છે આપની ગતમાં, નિમ્નવંદ માહે જ મહાસવા.
ત્યા તો બીજુએ લાભ્યુ, - રંગીયુ દરમ મનમમતું:
ધડી ઉભો રહ્યો યોગી, ખરેખર કૌતુકો લેવા.
શુવાબની એક રાખલી પર, - ખીચેલા ફાકડા બે ફૂલ;
આરો ! વિધિએ ભયે સરભ્યુ' - ભેડું એ ચિત્તને હરવા.
હમે છે, ખેલે છે બન્ને, કરે છે પ્રેમનો ક'થોલ;
શુલે છે સ્નેહને ઝોલે, મદનની આખમાં ફરવા.
અનિમેષ દષ્ટિએ લેતો, - યોગી ઉભો, થયો વિદ્વલ;

‘અરેરે ! આ થયું રે શું ! - આવ્યું કે હૈયાને ડેદવા ?’
 ઝપાટો વાયુનો આવ્યો, પડાવ્યો ભેદ એ વચ્ચે,
 તુટ્યું એ જોડમાથી એક, છુટીને લાગ્યું તડકડવા !
 ચઢી વાયુના વેગ ઉપર, - બિચારું પુષ્પ એ કુમલું, —
 છિન્નલિન્ન થયું પોતે, નિયોગ-પીડાને વિસારવા
 અહીંઆ ડાખલીનાસી, - પ્રીતમના મેહે-તાપેથી —
 ઝુરી ઝુરી પડ્યું ખરી, ત્રિયને પ થે સીધાવવા
 ‘ઠંઠં સત્સત્’ કહી યોગી, - નિસાસો નાખતો આ થો,
 ‘અરેરે એ વિધિ !’ લહે, - ઘડે શું આવું આ કરના ? !
 અરે ! એ મીઠું જોડું - ટેવુએ દીપતું મારું
 દયા શું ન આપી તુને ? રાક્ષસી કર્મને રવા ! !
 યોગીવર બાગની બહાર, - હવે તો નીસરી આવ્યો
 ખેડો એકાન્તમા જઈ, - સમાધિયોગ આદરના
 સમાધિ માહે યોગીએ, - દીકું એ રંગીલું જોડું,
 વિરાજે દિવ્ય કાયાએ, - સ્વર્ગીય લોક શોભાવવા
 પ્રકૃતિદેવીના ખેળે, - રમતા બન્ને રમણો,
 અહો ! શો પ્રેમનો પ્રભાવ ! - માયાવી કાયદાઓ તોડના
 યોગી રાજ થયો જોઈ, દીધી આશીષ અતરની,
 ‘બન્યા રહો લલે ખેડા ! - લીલા એ નિત્ય આચરવા’

— (સાખી) —

‘યોગી’ હમારો આત્મારામ, આત્મામા જ રમી ગયો,
 મધુર ધ્વનિ ‘અનખ’નો, - ગગનમા જ શમી ગયો
 ‘યુગલ મૂર્તિ’ એ સ્વર્ગની, - દિવ્ય પાત્ર સમજાવે,
 નિત્ય લીલા કરતા જતા, - માયાથી નિમુક્ત હજો
 ‘અલિરાગ’ તો જન છે, સાધન સાધી મુક્ત થયો,
 પરમાનન્દે ગાયુ એ, અનુગ્રહ પ્રણુનો લલો

॥ ૐ ॥

॥ પ્રીતમ ને પ્રેમી. ॥

પ્રીતમના વિયોગમાં પ્રેમીને શું થાય, —
પ્રીતમ ને પ્રેમી જાણે, ત્રિજે કેમ મનાય ?
પ્રીતમના વિયોગમાં પ્રેમીથી શે વાય :
ળીજાને મન મશકરી, હાંસીમાં ઉડાય.

(ગચ્છ.)

- પ્રીતમ પરદેશમાં ગયે, પ્રેમીની શી હાલત આજે ? !
માય રી માનવીને શું, — લવા એ લાન છે સહેજે ? ! (૨૬).
પ્રેમીના દીનની વાતો, — પ્રેમી હોય તેજ જાણે છે;
વગર ખન-દાગજે ખખર વગર કાને જ સાભણે છે. ૧.
વિના આખે પ્રેમાળ જ્યોતિ, — પ્રેમીઓ જમ નિહાળે છે;
વદન વિના વદે વાણી, વિના પાખે જ ઉડે છે. ૨.
ઉડી આવી પ્રેમી પાસે, — વિના કાયાએ ભેટે છે;
કરે છે બધીજે કિયા, — કરણુ વિના જ દીસે છે. ૩.
એવા એ ન્યાયથી ખારા !, — મ્હાઈ તું સ્વીકારી લેજે ! ;
હૃદયના ધમકારે હા !, — પ્રેમીનો તાર મેળવજે !. ૪.
વડે છે નાતુની ધારા, હૃદય લગાઈ આવે છે;
અગોવા બોલને ખારા !, — ઉડા દીસે સુણી લેજે !. ૫.
દીવ-દરીઆના ધુધવાટે, — પ્રણવ-પ્રેમ-નાદ સાભળજે ! ;
પ્રીતિના સમઘથી ખારા !, — પ્રેમીનું નર નિહાળજે !. ૬.
હૃદયના ઉડા નિશ્ચાએ, — ગમીવા શબ્દ ઉચ્ચરજે !;
લાગણીઉઘમાં પાખે, — ગિદાકાળે ઉડી જતજે !. ૭.
અભેદના સન્ય શિખર પર, — અભેદી પ્રેમીને ભેટજે !;
પ્રેમી આ તું તખ્તો પાગલ, શરથી ન જ વિમારજે !. ૮.

મીઠી ત્હારી ચાહીમાં મીઠી દહેર મણાય :
મોજથી રંગ ઝીલતાં પરમાનન્દ પમાય.
ચાદી કરે તો એવી કરે, પ્રીતમરૂપ બની જાય :
એકમેક બેઠ ધઈ રહે, પરમાનન્દ ગણાય.

॥ ૐ ॥

॥ પ્રેમીના હૃદયમાં, પ્રીતમ-પ્રતિમાનો-યાને-

છુટ-મૂર્તિનો વાસ ને ભાસ ॥

(ગઝલ.)

પ્રાણ-પ્યારી પ્રાણ-પ્રતિમા હૈયામાં વસી રહી.
ચંદ્રવદની ચંદ્ર જેવી મદ-મદ હમી ગહી. ॥૮૬॥

રનેહ-મુંઘા ભર્યા નેત્રે,-મુજ સામે લાળી ગહી,
હૃદયકમળના મધ્ય ભાગે,-અમર જેવી ધમી ગહી. ॥૯૧॥

પ્રેમ ! તુમ પ્રેમ-પાનમાં,-સુધ-બુધ બધી ખતી ગહી,
પુરે પાગલ બનાવીને,-વળી તુ કયા ખસી રહી ? ॥૯૨॥

— x x ૐ x x —

॥ પાગલ પરમાનન્દની યાત્રા યા મુસાફરી. ॥

પરમ પ્રેમાત્મક - નિમ્નત્તમસ્વરૂપ.....વ્હાલા.....ભાઈ !

અનેક શુભાર્થીર્વાદ મહ સપ્રેમ “ ૐ ગુરુઃ ૐ ”

વિં x x ભાઈ ! બહુ દિવસે તમને આ લખુ છું.
આજે એકાએક મનમાં વિચાર - તરંગ આવવાથી આ મખવા બેઠો.
હું. આજે આ મનમાં એવો વિચાર આવ્યો - એવું એક મધુર
થયું કે બાણે ખૂબ દીલ ખોલીને કેટલીક વાતો કરી નાખી, એ
વહાલું, હૈંદું દાલવું ને ખૂબ આનંદ-ક'યોલ કંઠ —

મહેને સન-ચારીપણનો કે બાહ્યપણનો અભિમાન મુકનો
નથી; તેમ સ્વામીપણનો કે ભક્તપણનો પણ અભિમાન મુકનો નથી.
આપણે તો ‘ પ્રેમ-કુંજ ’ના યાત્રાળુ કે પથિક છીએ. આ જન્મે
જેટલો માર્ગ કપાય તેટલો કાપીએ. બાકી રહેતા ફરી અવતરીએ
તો તેમાં શી હરકત ? ફરી આગળ ચાલવા માડીએ ને રસ્તો કાપીએ,
અને એમ કરતા આખરે ‘કુંજ’માં પેગીએ તો તેમાં શો વાધો ?
વળી લાડધેનાં બાલુડા થઈને પ્રભુના ખોળામાં ગમીએ ને આપણ
બધા બેળા મળી હરિનામની ધૂન મચાવીએ તો એ શું ખોટું ? ?
જમ મહેને તો એ જ રચે છે : બીજાને રચે તે પ-

આ સૃષ્ટિ (પ્રસાદકપથી) અનાદિ છે, નાટક પણ ચાલુજ રહેવાનું : આત્મા (એટલે 'પોતે') અમર છે - તો પછી ભજવાય ત્યાલગી એવું ભજવીએ તો શુ હાનિ ? અને વળી એમા ભયબી રોનો ? અરે ! બગબર સમજ્યા પછી - વધાર્યેત જાણ્યા પછી તો ભયનો છાટાય રહેતો નથી - ભયની મંદ પણ રહેતી નથી.

વધુમા માનિક સર્વમર્થ છે, એની ઓય મોટી છે, બચાવવાને એણે ક્યાર પણ ક્યો છે અને આપણે પણ એનું શરણ લીધુ છે : તો પછી શી વાત ? - ગેની ફકર ? ?

બસ આનંદ ! આનંદ ! ને પરમાનંદ ! !

“ જો ભાડી શરણ લીયે, (સો) રાખે તાકી લાજ !

ઉલટ જલે મછલી ચલે, બહુ જાત મજરાજ ॥ ”

— x x હૈં x x —

(જાહેર-તાવ ધમાલ - “ જગરે હે ગોખ મિવનેકા તો હરકમ લો લગાતા જા, ” જગરે ” ગિના રજુનાયકે દેખે નરી દિવકો કચરી હે ” - એ લય)

શ-પુમે આ પડા તેરી, - પ્રભુ ' મુઝકો ભુવાના ના. ॥૧૬॥

તેગ હે નામ દુનિયામે, - પતિતપાવન સખી જાને,
દેખકર દોપકો મેરે, - નજર મુઝમે હટાના ના. - શરણમેં ॥૧॥

કાવકી હે નદી ભાગી, બદા જાના હું ધાગમે;

પકડશે હાથ અમ મેના, નાથ દેરી લગાના ના - શરણમેં ॥૨॥

શાગ તેર હે બહુતરે, દરે સુમગણ મદા મનમે;

જાનકર દામ દાગનકા, - મુઝે ઉનમેં છુડાના ના - શરણમેં ॥૩॥

તેગ હે અપ અવિનાશી, જગત સારમે હે પૂરણ,

વો 'અદ્વાનંદ' નૈનનમે, - મેરે કનહ છિપાના ના. - શરણમેં ॥૪॥

(રાગ ઉપરનો)

નજરગર દેખમે મુઝકો, શરણમેં આ પડા તેરી. ॥૧૬॥

તેગ દગમાર હે ઊંચા, કદિન જાના હે મજિવમ;

હનરો દૂન માગમે, - ખડે હેં પથકો ઘેરી. - નજર ॥૧॥

નડી હે જોગ પેરામે, ન દૂમ સંગમેં આથી;

સદાગ દે મુઝે અપના, કો નહિ નાથ અમ દેરી - નજર ॥૨॥

નડી હે જોગકી વાખ, ન દિવમે મોક્ષ પાનેપી;

ખગ દર્શનકી હે મનમે, સકલ દગ આશમે મેરી, - નજર ॥૩॥

હમા કદ દોપકો મેર, મિગદા દેખકે અપને,

વો 'અદ્વાનંદ' કદ કગા, - મિટા દે જામકી દેરી. - નજર ॥૪॥

॥ શ્રીગુરુ-ઇષ્ટદેવની નિત્યસ્તુતિ. ॥

॥ ॐ શ્રીગુરુપરમાત્મને નમઃ ॥

* સંસારવૃક્ષમારુઢાઃ પતન્તિ નરકાર્ણવે ।
 યસ્તાનુદ્ધરતે સર્વાસ્તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥
 ભવારણ્યપ્રવિષ્ટસ્ય દિઙ્મોહધ્રાન્તષેતસઃ ।
 યેન સંદર્શિતઃ પન્થાસ્તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥
 તાપત્રયાગ્નિતપ્તાનામશાન્તપ્રાણિનાં મુને ।
 ગુરુરેવ પરા ગંગા તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ॥

* અર્થ :- સંસાર-વૃક્ષ આરોહી, પડે છે નરકાબ્ધિમાં;
 તે સૌને ઉદ્ધરે છે એ, એવા શ્રીગુરુને નમું.
 ભવારણ્યે પ્રવેળાને, દિગ્બ્રમધ્રાન્તચિત્તને;
 જેણે માર્ગ લખાવ્યો છે, એવા શ્રીગુરુને નમું.
 (હે મુને ! એટલે મનનશીલ !)

ત્રિતાપ-અગ્નિથી ભારે, - તપેલા દીન પ્રાણિને; -
 ગુરુ એક પરા 'ગંગા', એવા શ્રીગુરુને નમું. .

* યત્પાદરેણુર્વે નિત્યં કોઽપિ સંસારવારિધૌ ।

સેતુવન્ધાયતે નાથ દેશિકં તમુપાસ્મહે ॥

एक एव परो बन्धुर्विपमे समुपस्थिते ।

गुरुः सकलधर्मात्मा तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરં સ્મરામિ । શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરં ભજામિ ॥

શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરં વદામિ । શ્રીમત્પરં બ્રહ્મ ગુરં નમામિ ॥

શ્રીગુરુસ્તુતિ-૫૬ (રામ રામકલી - તાવ ધુમાલી અમર એકતાલ.)

જય જય ગુરુ મહારાજ ગુરુ, જય જય પરબ્રહ્મ સદ્ગુરુ. (૮૬)

ચારી ગુર્જિતાયક દાતા, ઉદાર કલ્પતરુ — ગુરુ ઉદાર — જય જય

અવધ્ય અરૂપ અનાગ અદ્ય, અક્ષય પરાત્પરુ — ગુરુ અક્ષય , ,

સદ્ગુરુ નારાયણ શરણાગત, રાધવ કમળાકરુ — ગુરુ રામ — , ,

રૂપ જ્ઞાપે મનયુદ્ધિપર, વાચે અગ્રોચરુ — ગુરુ વાચે — , ,

આત્મારાત્રી રામદાસ, જોખાલ કરુણાકર — ગુરુ જો — , ,

॥ શ્રીગુરુદેવ ॥

(શાળી) ગુરુ દીપો ગુરુ દેવતા, ગુરુ વિષ્ણુ ઘોર અંધાર;

(૭) ગુરુ-વાણીથી વેગળા, તે રવડયા સંસાર.

દરિ-કૃપા તથા જ્ઞાનિયે, દે માનવ-અવતાર;

ગુરુ-કૃપા તથા જ્ઞાનિયે, (જય) જોગવે સંસાર.

સદ્ગુરુ-ધોખિ જ્ઞાન-જલ, સાચુ-સર્જનદાર;

ગુરુ-સિદ્ધાપર ધોયકર, પ્રગટે જ્યોત અપાર.

ગુરુ ખિન જ્ઞાન ન ઉપજે, ગુરુ ખિન મિટે ન ભેદ;

ગુરુ ખિન સંશય ના મિટે, જય જય શ્રીગુરુદેવ.

* અર્થ :—સંસાર-વારિધ માંહે, — ધૂલિ શ્રીગુરુ-પાદની; —

‘સેતુબંધ’કૃપે દીસે, તે ગુરુને ઉપાસીએ.

વિપત્તિ આવતી જ્યારે, ગુરુજી સત્ય મિત્ર છે;

અમસ્તધર્મમૂર્તિ જે, એવા શ્રીગુરુને નમું.

શ્રીમત્ પરબ્રહ્મ ગુરુ સ્મરું છું, શ્રીમત્ પરબ્રહ્મ ગુરુ ભજું છું;

શ્રીમત્ પરબ્રહ્મ ગુરુ વદું છું, શ્રીમત્ પરબ્રહ્મ ગુરુ નમાવું છું.

- ગુરુ-ગોવિંદ દોનુ ખડે, કીનકુ લાગુ પાય ?,
ખલિહારી ગુરુદેવકી, (જિન્હ) ગોરિંદ દિયો બતાય
ગુરુ બિન દાતા કોઈ નહિં, સખહિ માગનદાર !,
રાગ-પ્રગ ઓર પાદશહ, સખહિ હાય પમાર !
મન-મારનકી ઓપાધ, સદ્ગુર દેત બતાય
ધ્યોત પરમાનંદકો, સો ગુરુ-શરણે જાય

(ધૂન) — ગુરુ ગુરુ ગુરુદેવકી જય,
હુરિ-ગુરુ-સંતનકી જય જય - ગુરુ ગુરુ૦ ... x x
॥ બોલ - શ્રીસદ્ગુરુદેવકી જય ! ॥

॥ ૐ શ્રીકૃષ્ણપરમાત્મને નમઃ ॥

- * વસુદેવસુતં દેવં કંસચાણૂરમર્દનમ્ ।
દેવકીપરમાનન્દં કૃષ્ણં વન્દે જગદ્ગુરુમ્ ॥
પ્રપન્નપારિજાતાય તોત્રવેત્રંકપાણયે ।
જ્ઞાનમુદ્રાય કૃષ્ણાય ગીતામૃતદુદ્ધે નમઃ ॥
નમો બ્રહ્મણ્યદેવાય ગોત્રાહ્મણહિતાય ચ ।
જગદ્ધિતાય કૃષ્ણાય ગોવિન્દાય નમો નમઃ ॥
મૂકં કરોતિ વાચાલં પંગું લંઘયતે ગિરિમ્ ।
યત્કૃપા તમર્હં વન્દે પરમાનન્દમાધરમ્ ॥

* અર્થ :— શ્રીવસુદેવના પુત્ર, દિવ્યચરણે દેવના દેવ, કંસ અને ચાણૂર દૈત્યોને મરનનારા, દેવકીજીને પરમાનન્દ દેનારા, જગદ્ગુરુ શ્રીકૃષ્ણચરને હું વંદન કરે છું.

શરણે આવેલાને કપવક્ષમ, એક હાથમા નેતરની સોટી (ચાતુક) છે એવા, જ્ઞાન-મુદ્રાના [અને] ગીતારૂપી અમૃતનું દોહન કરનારા શ્રીકૃષ્ણચરને નમસ્કાર

બ્રહ્મણ્યદેવ (બ્રહ્મણને પૂજનાગ), ગૌ-બ્રાહ્મણના હિત કરનારા (પ્રતિપાળ) તથા જગત્ના હિત કરનારા (જગદુદ્ધારક) શ્રીકૃષ્ણ-ગોવિંદને નમસ્કાર ! નમસ્કાર ! નમસ્કાર ! !

જેની કૃપા મુગાને બોલતો કરે છે [અને] પાગલાને પવંત આગલાવે છે, તે પરમાનન્દ-માધવને હું વંદુ છું

શ્રીષ્ટસ્તુતિ-પદ. (રાગ કલ્યાણ - તાલ ત્રિતાલ.) "

ચરન-કમલ વન્દો હરિ રાધ. ॥ ૧૮૬ ॥

ભદ્રી કૃપા પયુ ગિરિ લલૈ, અંધેકો સળ કછ દરસાધ. ॥૧॥

ગણિશે સુને મુક પુનિ બોલૈ, રંક ચલે સિર છત્ર ધરાધ;

'સુરદાસ' ગ્વામી કરનામય, બારબાર વન્દો તિહિ પાધ. - ચરન ૨.

શ્રીષ્ટસ્તુતિ-પદ (રાગ ભૂપાલી-કલ્યાણ-તાલ ત્રિતાલ અગર ત્રિતાલ.)

શ્યામસુદર (૨), મદનમોહન, નવલકિશોર, કૃષ્ણચંદ્ર : (૨૬).

જે ભાવે જે ભજે હરિહો 'આપને, આપો છો કૃણ તે ભાવે તેહને(૨);

લાકાવત્સલ (૨), નિમળનતારક, પદમ આનંદ-કંદ-જશોભતિ :

ગ્વાલ-ગ્વાલ, - નદલાલ (૨), - દેવકી-નદન, કૃષ્ણચંદ્ર.-શ્યામ

શ્રીષ્ટસ્તુતિ-પદ (રાગ જમિનિ (સમન)-કલ્યાણ - ત્રિતાલ.)

નદ-નદન ધનસ્થામ (૨) :

શ્રીધર બૃધર, અધહર સુરવર નટવર,

મૂરતિ મનોહર ગિરિધર કૃપાકર. — નંદ ૦ (૨૬)

(શ્રીધર) મંગલ ગાન, ગાયકો ગાવન;

પ્રાર્થત પ્રેમ-પ્રસાદ પ્રેમીજન. — નંદ ૦

(શ્રીધર) મંગલ કામ, મંગલ ધામ તુમ;

રસિક જનકો તુમ રસ-મંગલ જામ. — નંદ ૦

(શ્રીધર) મગવ ધ્યાન યોગીજન ધ્યાવત;

'પુધ મન માનવ પરમાનંદ ધામ. — નંદ ૦

(પૂન.) કહો મુકુંદ મુરારિ ગોવિન્દા, આનંદકંદ હરિ ગોવિંદા.

કહો મુકુંદ, કહો મુરારિ, કહો ગોવિંદા.

x x x

જય કૃષ્ણ કૃષ્ણ જય કૃષ્ણ.

x x x

ગોપાલ કૃષ્ણ - રાધે કૃષ્ણ.

x x x

ગોવિન્દ રાધે - ગોવિન્દ.

x x x

॥ ગોલ - કન્દેયાલાલકી જય ! ॥

[ઇનિ શ્રીગુર-દષ્ટદેવની નિત્યસ્તુતિ સમાપ્ત.]

— x x x —

॥ નિત્ય ગવાતી પ્રભુ-સ્તુતિ ॥

× યં વ્રહ્માવરુણેન્દ્રશ્ચદ્રમરુત સ્તુન્વન્તિ દિવ્યૈઃ સ્તવૈ-
વેદૈઃ સાંગપદક્રમોપનિષદૈર્ગાયન્તિ યં સામગાઃ ॥
ધ્યાનાવસ્થિતતદ્વતેન મનસા પश्यन्ति યં યોગિનો ।
યસ્યાન્તં ન પિદુઃ સુરાસુરગણા દેવાય તસ્મે નમઃ ॥

(રામ ખિહારી - ત્રિતાલ)

જય જગદીશ હરે

ભક્તજનોકા મહાહિનમે (૨) હરે,
જે ખ્યાવે દન પાવે, દુખ વિનસે મનકા — જય૦ ॥ પ્રુવ૦ ॥
સુખ-મપતિ-ગૃહ આવે, કષ્ટ મિતે તનમ,
માત-પિતા તુમ મેરે, ચરણ ગુ કિસકી,
તુમ બિન જીર ન દૂગ, આસ કઈ જિમકી — જય૦ ૧
તુમ પૂજી પગમાત્રા (૨), તુમ અનપામી,
પાગલ પગમેશ્વર, તુમ સમકે આમી,
તુમ કૃપા-કરણકે સાગર, તુમ પાનન મગા
મે મૂરખ ખન કામી, કૃપા કરો ભરતા — જય૦ ૨

તુમ હો એક અગોચર, સબકે પ્રાણપતિ (૨)
કિસ બિધ મિલુ ગુસાર્ધ, તુમકો મે કુમતિ
દીનમધુ દુખહરતા (૨), દાકુર તુમ મેરો,
અપને દાય ઉઠાવો, દાર પર્યો તેરો,
વિષય-વિહાર મિટાવો, પાપ દરો દેવા ।
બ્રહ્મા-ભક્તિ બહાવો, સતનકી સેવા — જય૦ ૩

× અર્થ :— જેને બ્રહ્મા, વરુણ, ઇન્દ્ર ને મરુત [વગેરે દેવા] દિવ્ય સ્તવો વડે સ્તવે છે, જેને સામવેદનુ ગાન કરનારા [ઋષિઓ] અગ, પદ, ક્રમ ને ઉપનિષદ મહિત વેદો વડે ગાય છે, જેને ધ્યાનમા સમ્મિત થયેલા યોગિઓ તદ્દગત (તદ્દુપ) મન વડે જુએ છે, જેનો પાર દેવ-દાનવો જાણતા નથી (યાને પામતા નથી), એવા દેવને (પગમાત્રાને) નમસ્કાર

(રામ પદાડી - માંડ - તાલ ધુમાળી.)

હરિનામ જો, પરમાર્થ એહી, ગુરુ એ જગ વ્યવહારા.

ભવનાપ દરો, મન શાંત કરો, પીવો પ્રેમામૃતધારા :

પ્રભુ સરણુ મરો, યદિ મુક્તિ મહો, હૈ યહી એક અધારા.

(રામ બલદંડા - તાલ ધુમાળી.)

(પૂન) — ચપુપતિ રાધવ રામરામ, પતિત-પાવન સીતારામ.

જયતિ શિવા-શિવ જનકી-રામ, જય રઘુનન્દન રાધેશ્યા

(રામ દેશી - તાલ દાદરા.)

રામ રામ રામ રામ - સીતા રામ રામ રામ.

(રામ પરજ - તાલ ધુમાળી.)

ગુરુ ઓં ઓં ઓં ઓં - ગુરુ ઓં ઓં ઓં ઓં.

[હેવંટે “ ગુરુ. ઓં ” મંત્રો જપ, પાગ મીનીટ સુધી.]

— “ ગુરુ. ઓં...ગુરુઃ ઓં...ગુરુ ઓં.....”

ઓં...ઓં . ઓં . ઓં...ઓં.....”

॥ બોલ - સદ્ગુરુદેવજી જય ! ॥

॥ કંઠેપાઝાલજી જય ! ! ॥

॥ રંગુછોડશાયજી જય ! ! ! ॥

॥ દારિકાધીરાજી જય ! ! ! ! ॥

॥ બોલ - રામ રામચંદ્રજી જય ! ! ! ! ! ॥

॥ પુંડલીક વરદે - હરિ ચિહ્ન. ॥

॥ મીતાકાન્ત-રમરણુ - જય જય રામ. ॥

॥ પાવંતીપતે - હર હર મહાદેવ. ॥

॥ જમકાશ-અજરંગી - હર હર મહાદેવ. ॥

॥ જય જય રઘુવીર - રામચંદ. ॥

॥ ગુરુ ઓં.....મૃ..... ॥

— ગુરુઃ ઓં —

॥ પાગલનું આવાહન ગાન ॥

(રામ શંકરાભરણુ - તાલ ત્રિતાલ.)

પંથમે પ્રાણી પાત્રં પ્રણેતાં પ્રેમી પંથાત્રં !

પ્રોતિના પૂજ્ય પૂજન પ્રણેતા પાદનું કરીએ :

આવો જાણુ ! ઓ પખીડા ! !

ભેળા મળી કરીએ આનન્દ-કલ્યાણ

• હરિ-ગુણ ગાઈ, પ્રેમ-ગમ પાઈ (૨),

જીવનના લ્હાવા લઈએ અણભોય -આવો (૨૬)

આ સંભારે પ્રગટી દૂરે-દૂરે,

મળીએ મીને સ્નેહ-મરકારે,

જીવન-યાત્રા પ્રીતિથી નિભાવીએ

મુખે-દુખે રહીએ મદા સમતોય -આવો ૧

શ્રીજગનાથની ગ્યના નિહાળી,

મનુષ્યા પરમાનન્દ ઉઠાળી,

જીવન-પન્થ ધીમેથી વટાનીએ

ઉડી જઈએ ચિદાકાશે 'ખેલ હરિ ખેલ' -આવો ૨

— x x ઠં x x —

॥ નિત્યનાં પ્રભુ-ભજન ॥

* અનાદી સંસારે જનિમૃતિમયે દુ ખિતમના -

મુમુક્ષુ સન્કષિપ્તજતિ દિ શુર્ય જ્ઞાનપરમમ્ ।

તત્તો જ્ઞાત્વા યં યે તુદતિ ન પુન ક્લેશનિવર્ત -

ર્મજેડહં ત દેવ્યં ભવતિ ય પરો યસ્ય ભજનાત્ ॥

* અર્થ:— જન્મ-મગ્નરૂપ અનાદિ સંસારમા દુ ખિતમનનાજો દોષ એક (દોષ એક પુરપ) મુમુક્ષુ (એટલે કે મોક્ષની ઇચ્છાવાળો) થઈને પરમજ્ઞાનરૂપ (અગર પરમજ્ઞાનસપત્ર અર્થાત્ પરમજ્ઞાન વાન્ - ઉત્તમ બ્રહ્મજ્ઞાની) ગુરુને સમ્બક્ષણે (યાને નિશ્ચયપૂર્વક - સારી પેઠે) ભજે છે (સેવે છે), [ત્યાર બાદ] તેમનાથી (એટલે કે તે શ્રીગુરુ પામેથી) જોને બાણીને (અર્થાત્ જોનું જ્ઞાન મેળવીને) ક્તેગમમૂલોથી [એ મુમુક્ષુ થઈ મહાગુરુ સેનારો પુરપ] પુન વ્યથિત નથી જ થતો, તેના દેવને હું ભજુ છુ (- તેવા દેવનું હું ભજન કરુ છુ), - કે જોના ભજનથી વળી પરસ્પર (પરમશ્રેષ્ઠ - પરમગતિરૂપ - પરમાત્મસ્વરૂપ) [મુમુક્ષુ-અધિકારી પુરપ] થાય છે.

સન્ન (રાગ રામકૃતી અગર દાલિગટો તથા તાલ એકતાલ અગર કપાલી.)

હરમ ભજન કર્યા એ ! - પ્રભુકા ભજન કર્યા એ !

જમસે ખૂબ લડ્યા એ ! (ટક.)

બહતી મારે, મમતા મારે ખાન જાત મે કહાવુ,
મન મેગ અબ યોક્સ નખુ, નિત ચેનનમે મિલાવુ હરિકાં ૧.
'ગમ'નામકા વોડા મેરા, મેદાન બિચ દોડાવુ,
ભજનપ્રતાપકી હાથમે બર્જી, મન્મુખ લેકર જાવુ હરિકાં ૨.
ઘોર લોક તો સબકે ચાકર, મે હજુરકા ડાચ,
કામ-કોધન મર્દન મારે, સાહેબ રાખુ રાચ હરિકાં ૩.
મે સાહેબકા સચ્ચા નાકર, મેગ નામ કમ્પીરા;
સમ સન્તનકુ રીશ નમાવુ, જૈદરી પાગમે હીંગ હરિકાં ૪.

— (દોહરા - સાખી) —

એ. ધરીમ નોન ના, પ્તિકા કહા બખાન ?
'સહજો' તાલિ ન ખોદ્યે, બિના ભજન ભગવાન
બેર-બેર-ચાનતે, ખાન-પાન-બીહાર
જહાં-તહાં સુમિરન કરે, 'સહજો' હિયે નિહાર
'મહાન્તો' ભજ દગ્ગિનામદ, તજો જગતમૂ નેહ
બપના તે માર્ધ હૈ નહોં, બપની સગી ન દેહ.

— x x x હૈ x x x —

ભજન.

પ્રભુ ભજ્યાનુ ટાણ, - વ્ખાતો હરિ ભજ્યાનુ ટાણ, -

આ છે નમ ભજ્યાનુ ટાણ, - આ છે કૃણ ભજ્યાનુ ટાણ -
ભૂલ્યા રીદ ભજો છો રે !, આ છે હરિ ભજ્યાનુ ટાણ (ટક.)
દગતા ને દગતા હરિ સમયાનુ, - શુ ખેસે છે નાણ ? (વ્હાના શુ),
સમી સાજના સુધ રહ્યા છો !, હમણા વહારો વ્હાણ - ભૂલ્યાં ૧.
દારે રે દાલે ભરીએ-ભરીએ, - માયા મોહ માણ (વ્હાલા માયા),
ઝોચિનો આરીને પકડો, પડ્યુ રહેતો કગિયાણ - ભૂલ્યાં ૨.
માથે આપ્યુ નહિ મટે વ્હાલા !, ઘૂઘટમા ઘેગાણ (વ્હાલા ઘૂ),
બલે કરી બોનામે નહિ વ્ત્યારે - બેહુ જમનુ ચાણ - ભૂલ્યાં ૩.
દીધા વિના મ્થાથી પામો વ્હાલા !, એ વાતો રે જાણ (વ્હાલા એ),
ગોવિંદરામ કહે અહોં ન મમયાં, લા નથી દેકાણ - ભૂલ્યાં ૪.

(દોહરા)

ખારિ મથે બરુ હોધ ઘૂત, સિકતાતે બરુ તેલ;
ખિતુ હરિભજન ન ભવ તરિહિ, યહ સિદ્ધાન્ત અપેલ.^૧
‘મશકહિ’ કરહિ’ ખિરંચિ પ્રભુ, અજહિ’ મશકતે’ હીન;
અસ ખિચારી તજિ સંશય, રામહિ’ ભજહિ’ પ્રબીન.

(છંદ)—ચિનિશ્ચિતં વદામિ તે, ન ચાન્યથા વચાંસિ મે ।

હરિં નરા મજન્તિ ચેડતિદુસ્તરં તરન્તિ તે ॥

— x x x ૐ x x x —

[માટે ભાષ્યો. ' ખૂન લનકારીને તડાકામધે ભજન કરો '...]

ભજન (મારંગનો સ્વર—ધુમાવી)

ભગવન ભજળે, ગમ નામ રણકાગ,
આ તન હોડી, સતધર્મ રુદામા ધાર (૨૦)
ભવમાગર તો ભયો ભય કર, વૃષ્ણનીગ અપાર,
કાયાબેડી છે કાદવની, આઝાઝુડ અહ કાર :

સદ્ગુરુ સગે, તરી ઉતરે ભવપાર —ભગવતં

નરેહ તો ફુલંભ દેવને, તે પામ્યો તુ પિંડ,
સતંગ કળે સાધુ પુરપનો, લેતે લાભ અખડ :
પછે પરતાશો, વખત જાય આ વાર —ભગવતં

કીટ બ્રહ્માદિક સકળ દેહને, જમરાયનો નામ,
ક્ષણભગ કાયા જાણતે નિમે, એક કાળનો મામ
અપની બાજી, (તેમા) શુ કગેવો અહ કાર —ભગવતં

દેહ જન્મ તો મનુષ્યજાતમા, ધર્મો દેહ અપાર,
મદ માયા ને મોહ જાળનો, ધર્મો શિર પર ભાર .

પ્રભુ નવ જાણ્યા, (તેથી) અતિ થયો છે ખુવાર —ભગવતં

કહે ‘ગવરી’ તુ સદ્ગુરુ કરો, રાખ રુદે વિશ્વાસ,
ભજન કરો દદ ભાવથી તો, મળે સુખ અવિનાશ .

માન કહ્યું મારું, (નહિ તો) ખાશો જમના માર. —ભગવતં

— (દોહરા - સાખી) —

અરખ-ખરખ લૌ ધન મિલૌ, ઉદય-અસ્ત લૌં રાજ;

‘તુલસી’ હરિકે ભજન બિના સજૌ નરકકો સાજ.

x x x x x x

જાના હૈ રહેના નહીં, મરના ખીસ-ખાવીસ;
 દો દિન દુનિયાકે લિયે મત ભૂલો જગદીશ.
 ધન-યૌવન યું જાયગો, જા વિધિ ઉડત કપૂર;
 'નારાયણ' ગોપાલ લજ, કયું ચાખે જગ-ધૂર ?

— x x x છે x x x —

ભજન. — (ધૂન) —

જય જય કૃષ્ણ કનૈયા નંદલાલ રે (૨), ગધે કૃષ્ણ હરિ હો...૭.

(સાખી) — { શ્રીરામા પુરોત્તમા નરહરે, (પ્રભુ) નારાયણા કેશવા;
 ગોવિંદા ગરુડધ્વજા ગુણનિધે.....

(મર્વ સાથે ચલતી ધૂનમાં) — (જય) જય દામોદર ભગવાન રે — રાધે કૃષ્ણ ૦૧.

(સાખી) — { ગચ્છ કચ્છ વગાહ નરસિંહ, (પ્રભુ) વામન પરશુરામ;
 રામચન્દ્ર કૃષ્ણા કેશવા.....

(મર્વ સાથે ચલતી ધૂનમાં) — (જય) જય પુદ્ કલંકી સ્વામ રે — રાધે ૦ ૨.

(સાખી) — { સુર-ગોવિંદ કૃપાનિધિ કેશવા, (પ્રભુ) કમળાનાથ કૃપાળ;
 બાલાજી બલભદ્ર ત્રિકમજી.....

(મર્વ સાથે ચલતી-ધૂનમાં) — (જય) જય તારક ભવ-મંસાર રે — રાધે ૦ ૩.

(સાખી) — { આચ્યુત કેશવ માદવ માધવ, (પ્રભુ) નટવર નંદકિશોર;
 શ્રીધર ત્રિવિર મોરલીધર,.....

(મર્વ સાથે ચલતી-ધૂનમાં) — (જય) જય રણછોડ માખણચોર રે — રાધે ૦ ૪.

ભજન. (ઘોરવી — ત્રિતાલ.)

ભજ મન સુમચરન સુખદાર્ધ. ॥ ક્રુવ ॥

જિદિ ચરનનગે નિકસી મુરમરી, શંકર જટા મખાર્ધ;
 જટાશંકરી નામ પયો હૈ, ત્રિભુવન નારન આર્ધ. — સજ્જ ૦ ૧.

જિન ચરનનગી ચરનપાદુકા ભરન રલો લવદાર્ધ;
 મોર્ધ ચરન દેવટ ધોય લીનો, તખ હરિ નાવ ચલાર્ધ. — મજ્જ ૦ ૨.

મોર્ધ ચરન મંત્રન જન મેવન, મદા રહન સુખદાર્ધ;
 મોર્ધ ચરન ગૌતમજાનિ-નારી પગસિ પરમપદ પાર્ધ. — મજ્જ ૦ ૩.

દંડકવન પ્રભુ પાવન કીન્દો, ઋગિયન ત્રાસ મિદાર્ધ;
 ગોષ્ઠ પ્રભુ ત્રિલોકકે સ્વામી કનકમૃગા ગંગ ધાર્ધ. — સજ્જ ૦ ૪.

કપિ સુગ્રીવ બંધુ-ભય-બ્યાકુલ, તિન જય-છત્ર ફિરાઈ;
રિપુકો અનુજ બિજીવણુ નિશિચર પરસત લંકા પાઈ.—ભજ૦ ૫.
શિવ-સનકાદિક અરુ બ્રહ્માદિક, શેષ સહસ મુખ ગાઈ;
‘તુલસિદાસ’ મસ્ત-સુતકી પ્રભુ, નિજમુખ કરત બડાઈ.—ભજ૦ ૬.

(ધૂન)-રામ-લક્ષ્મણ-હરત-શત્રુઘ્ન, -રામ-લક્ષ્મણ-ભનકી, -
જય બોલો હનુમાનકી. —રામ૦

..... x x x ૐ x x x

॥ બોલ - રાગ - રામચંદ્રકી જય ! ॥

[આખરે] (ૐ) હરે રામ હરે રામ, રામ રામ હરે હરે :
હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ, કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે.

— x x ૐ x x —

(ભાભે) નિતાઈ-ઔર, રાધે-શ્યામ : (જપે) હરે-કૃષ્ણ, હરે-રામ.

..... x x x ૐ x x x

(ભાભે) નિમાઈ-નિતાઈ, રાધે-શ્યામ : (જપે) હરે-કૃષ્ણ, હરે-રામ.

..... x x x ૐ x x x

હરિ બોલ.....હરિ બોલ.....હરિ બોલ મન આમાર.

..... x x x ૐ x x x

હરિ બોલ.....હરિ બોલ.....હરિ બોલ.....હરિ બોલ.

..... x x x ૐ x x x

(છેવટ સર્વે એક સાથે—એક જ સ્વરે—એકશ્વાસભરે) —

હરિ બોલ...હરિ બોલ...હરિ બોલ...હરિ બોલ...

..... x x x ૐ x x x

[હવે] રાધે શ્યામ — સીતારામ.

..... x x x ૐ x x x

॥ બોલ - કન્દેયા - લાલકી જય ! ॥

॥ રણછોડ - રાયકી જય ! ! ॥

॥ દ્વારિકા - ઘીશકી જય ! ! ! ॥

॥ પાર્વતીપતે - હર હર મહાદેવ ॥

— x x x ૐ x x x —

॥ પ્રભુ પાસે નિત્યપ્રાર્થના ॥

નો મુનઃચૈ સ્પૃહયામિ નાય વિભવૈઃ કાર્યે ન સાંસારિકૈઃ
 કિંત્વાયોજ્ય કરો પુનઃ પુનરિદં ત્વામીશમભ્યર્થયે ।
 સ્વપ્ને જાગરણે સ્થિતૌ ધિચલ્લને દુઃખે સુખે મન્દિરે
 કાન્તારે નિશિ વાસરે ચ સતતં ભક્તિર્મમાસ્તુ ત્વયિ ॥

x x x x x x x

અર્થ :—હે નાય ! હું ન મુક્તિ માટે સ્પૃહા (યાને મોક્ષની ઇચ્છા) કરું (અગર રાખું) છું, ન તો સામારિક વૈભવો (ભોગો)થી કંઈ કામ (અંગીકરણ) રાખું છું; કિંતુ જે કર જોડી તુ-ઈશની પાસે વારવાર એ માગું છું કે, સ્વાપ્નના-જાગરણના, સ્થિતિમાં-ગતિમાં, દુઃખમાં-સુખમાં, મરના-જનના, રાત્રિમાં-દિવસમાં : એમ નિરંતર ત્હાગમાં મારી ભક્તિ રહે ।

• મુક્તિને નહિ ચાહું નાય ! નહિ કે મંસારના વૈભવો,
 પાસુ કિંતુ મદૈવ સપુટકરે, તુ-ઈશની પાસ એ :—
 ‘જગત્-રતન-સુપુત્રિ-નિશ્ચલ સ્થિતિ, — વ્યુત્થાનકાલાદિમાં
 હુ ખો કે સુખમાં મૂકે કે વનમાં, ભક્તિ સદા બક્ષજે !’.

• મુક્તિ મરતાં પણ પ્રેમવક્ષણા ભક્તિ માગી છે : એથી કરીને જોક્ષાન્તિક પાને જનમ આનન્ધ ભક્ત મુક્તિની દરકાર ન કરે — મુક્તિની માગણી — અરે ! ઇચ્છા સુદર્શ ન કરે, એ સ્વાભાવિક છે. એજ વાત સાબિત કરવાને શ્રીમદ્ભાગવતકાર ભગવાન વેદવ્યાસજી ભાગવતમાં લખે છે તેમજ શ્રીકૃષ્ણજી મહામુનિ રાજપરીક્ષિત પ્રતિ કહે છે કે :—“અસ્ત્વેવમદ્વ્ય મય વાન્મજનાં મુકુન્દો મુક્તિં દશતિ કર્હિવિત્સમ ન સક્તિયોગમ્ ॥ ” = “હે અંત ! મુકુન્દ ભગવાન પોતાનું ભજન કરનારાઓને મુક્તિ આપે છે પરંતુ કોઈપણ દિવસ (કદી પણ) ભક્તિયોગ એટલે કે પ્રેમવક્ષણા ભક્તિ આપત નથી.” એટલા માટેજ મુક્તિ કરતા ભક્તિ (પ્રેમવક્ષણા ભક્તિ) અત્યંત મોની છે, આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે અને તેથીજ સાચો-જીતમ ભક્ત ‘મુક્તિને નહિ ચાહું’... એમ કહીને મુક્તિની ઇચ્છા કે માગણી ન કરત એક ભક્તિ (પ્રેમવક્ષણા ભક્તિ)ની જ કરે છે.

વળી સાચારિક વૈભવો તો ભક્તને સાક્ષાત્ નરક દુષ્ટ્ય જ છે : એટલે એની તો ઇચ્છા કે માગણી ભક્ત કરેજ રોની ! એ વાત પણ શ્રીમા ભાગવતમાં [સ્કંધ ૫ — અધ્યાય ૪ — શ્લોક ૪૦ અર્માં] છે કે :—

(રાગ પીઠુ - ત્રિતાલ)

રઘુવર ' તુમકો મેરી લાજ (૨૬)

સદા સદા મૈ સરન તિહારી, તુમ બડે ગરીબનિનાજ -રઘુવર૦ ૧

પતિતઉધારન બિરુદ તિહારો, - સવનન સુતી અવાજ -રઘુવર૦ ૨

હૈ તો પતિત પુસતન કહિયે, પાગ હિતારો જહાજ -રઘુવર૦ ૩

અધ-અડન દુ ખ-લજન જનકે, - યહી તિહારો કાજ -રઘુવર૦ ૪

'તુલસિદાસ' પગ કિંપા કહિયે, ભક્તિ-દાન દેહુ આજ -રઘુવર૦ ૫

Prayer.

My honour, O' God ' is in Thy keeping

Thou art over my Refuse,

For Thou art Protector of the weak,

It is Thy promise to listen to the wail

of sinners,

I am a sinner of old, help me

Thou to cross this ocean of darkness

It is Thine to remove the sin

And the misery of mankind

Be gracious to Tulsidas

And make him Thy devotee

(ભૈરવી - દાદરા)

રચા પ્રભુ ' તૂને યહ બ્રહ્માડ સારા

પ્રાણોસે પ્યારા, તૂ હિ સખસે ન્યારા -રચા૦ (૨૬)

તૂ હિ ભાઈ બધુ, તૂ હિ જગત-જનની,

સકલ જગતમે એક તેરા પસારા -રચા૦ ૧

(સાખી)- { ધર્મ-દૂધસે માતા, તુમ હમમે પાલો,

{ દેઓ ખોલ વિઘાકા - અપને ભડારા

(ટીકામા)- તૂ હિ ભાઈ બધુ, તૂ હિ -રચા૦ ૨

“ મોમે दिव्यं मानुष च महित्व कर्मयोगजम् ।

यश्चક્રે निरयोपम्यं पुरुषानुजनप्रियः ॥ ”

= “ ભક્તો જેમને પ્રિય છે અગર ભક્તોને જે પ્રિય છે એવા (પ્રિયવ્રત રામ) કર્મના અનુજ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થયેલ પાતાળ, સ્વર્ગ તથા પૃથ્વીના તમામ મેલવાને નરક તુલ્ય માનતા હતા ” ॥ ૭૬ ॥

(માખી)- { નમા કરીમ પ્રભુ ' વિનતી હમારી,
{ દેવ દાન લક્ષ્મી ૧. તેવે નિમ્તાગ

(કેમમા)- વૂ હિ લાઈ મુડ, વૂ હિં -રચાં ૩

(લૈરવી - લાવણી)

પ્રભુ ' એ અરજ સ્વીકારો (૨)

માગ મન-મ દિગિએ પધાગે રે - પ્રભુ ' મેં અરજ સ્વીકારો (૨૬)

માફ રો અપગાર હમારા, મહુ કરીને સ્વામી !

અનએ નિત અતર્યામી (૨)

માગ મનના મેન નિવારો રે - પ્રભુ ' એક અરજ સ્વીકારો ૧.

મફા મેને હનન હમાર, દર્શન દઈને દયાળુ !

હું સૌ મથો આપને આળુ (૨)

માગે જોતો પાં ઉતારા ૨ - પ્રભુ ' એક અરજ સ્વીકારો ૨

આટ પ્રદર રો અંણ આપનુ, ટેક હમારી ગખાવો !

ભમિ-રમ-પીરમ ચખાવો (૨) .

જપ થાય એ નાય ! તમારો રે - પ્રભુ ' એ અરજ સ્વીકારો ૩

નામ આપનુ રજના હૈયે આનંદ અધિક વધાવો !

રોમે રોમ મેમ- મ ખવો (૨)

બમ ! પંખાનન પમાડો રે - પ્રભુ ' એ અરજ સ્વીકારો ૪

* ઘટેનાજ્ઞાતિના નતેન શિરસા ગાંધી સરોમોદ્રમૈ

કણ્ઠન સ્વગ્ગદ્વદેન નયનેનોદ્ગીર્ણગાળ્પામ્નુના ।

નિત્ય દયચરણારવિન્દયુગલધ્યાનામૃતાસ્વાદિના -

મસ્માર સરસીદહાક્ષ સતત સપષ્ટતા જીવિતમ્ ॥

* અર્થ .— બદ્ધ બા નિએ (યાને જોડેન હરતે), અનન્ય મન, માગ ઉમા થમેન (યાને પુનઃપિત) માગે, સ્વગ ગદ્ગદ્ ઘટે, અમુ વળેને નેત્રે નિય-નિતર તાગ ચગ્લાઅમીની જોડીનું ધ્યાના મુદ આખરાનાગ (એટલે કે આખતા) અમારુ નતર હે કમળ નયન ! મદા-અનન્ય પુ થાગો

જોડેને દય દાય માથ જુડી રોમાચિના માનથી,

ઘટે મદગ , અનુપમ નયને, આરોગ્ય ભાવે થમી,

• 'અઠેય જાને ચક્રી' 'જે સત્ત્વિક તાર કાને તે એ પ્રમાણે કે -

" સ્તમ્મ સ્વનેડય રોમાચ સ્વરમગોડય વપયુ ।

સંવર્ણમથુ પ્રલય દયટી સત્ત્વિક સ્મૃતા ॥ "

ચાખીને તવ પાદપદ્મયુગના, - ધ્યાનામૃતો પ્રીતિથી,

ચાઓ પૂર્ણ સદા અમારે હૃદયતરુ, હે પદ્મજા પ્રભો !.

અર્થ:—“સ્તભ, સ્વેદ પછી રોમાચ, સ્વરભંગ, બાદ વેપથુ (કપ), ચૈવર્ય (વિવર્ણતા એટલે વર્ણ કહેતા આકાર બદલાઈ જાય તે), અશ્રુ, [તથા] પ્રવય (મરણતુલ્ય મૂર્છા) જે આદ્ય સાત્ત્વિક [ભાવ] સ્મરણ છે (ચાને સાસોમા - ભક્તિ-સાસોમા - વૈષ્ણવ-અ-સોમા - અમૃતિમા પ્રસિદ્ધ છે)”

(૧) ‘સ્તભ’ એટલે શરીરનું સ્તબ્ધ બની જવું, મન અને હૃદયે શોધારહિત થઈને નિશ્ચય કાઢવતું થઈ જાય : ભક્તની એ ભાવાવસ્થાને ‘સ્તભ’ કહે છે

(૨) ‘સ્વેદ’ એટલે શરીરમાંથી પસીનો (પરસેવો) છૂટી જાય, તે એટલે મુખી કે, શરીર આ પસીનામાં લગપથ થઈ જાય ભક્તની આ ભાવાવસ્થાને ‘સ્વેદ’ કહે છે.

(૩) ‘રોમાચ’ એટલે શરીરના વમામ રોમ (ફાટા) ઉઠી થઈ જાય : ભક્તની આ ભાવાવસ્થાને ‘રોમાચ’ યા ‘પુલક’ કહે છે.

(૪) ‘સ્વરભંગ’ એટલે મુખથી સજ્જનો ઉચ્ચાર સ્પષ્ટ થઈ ન શકે, ગળું ફાટી જાય : ભક્તની આ ભાવાવસ્થાને ‘સ્વર-ભંગ’ યા ‘સ્વરભેદ’ અગર ‘બદ્ધગદ’ એમ કહે છે

(૫) ‘વેપથુ’ એટલે શરીરમાં કપારી - કપ પેદા થાય : ભક્તની આ ભાવાવસ્થાને ‘વેપથુ’ યા ‘કપ’ કહે છે

(૬) ‘ચૈવર્ય’ એટલે મુખ પર એક પ્રકારનું ઉદાસીપણું, પીળાપણું યા ફીકાપણું આવે જાય, અર્થાત્ વિવર્ણતા પ્રાપ્ત થાય એટલે કે વર્ણ - આકાર - આકૃતિ બદલાઈ જાય : ભક્તની આ ભાવાવસ્થાને ‘ચૈવર્ય’ કહે છે

(૭) ‘અશ્રુ’ એટલે વચર પ્રવત્તે શોક, વિસ્મય, ક્રોધ અથવા હર્ષને કારણે આંખોમાંથી જે પાણી નિકળે છે, તેને ‘અશ્રુ’ કહે છે. હર્ષથી જે અશ્રુ નિકળે છે, તે કડાં હોય છે અને તે પ્રાય આંખોની મારેથી વહે છે; જ્યારે શોકના આસૂ ગરમ હોય છે અને પ્રાય આંખોની વચ્ચેથી જ વહે છે ભગવાનના પ્રેમમાં સંયોગ-વિયોગાદિના કાળમાં ભક્તને એ ભાવાવસ્થાની અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે, કે જ્યાં અશ્રુની અનર્જન ધારા વહ્યા કરે છે, તે ભાવાવસ્થાને ‘અશ્રુ’ કહેવામાં આવે છે.

(૮) ‘પ્રલય’ એટલે જ્યાં શરીરનું તથા જવા-જુરાનું કાંઈ પણ જ્ઞાન (જ્ઞાન) જ ન રહે, અને તેથી બેહોરા થઈને ધડામથી પૃથ્વી પર પડી જાય, બસ મરણતુલ્ય મૂર્છા પ્રાપ્ત થાય. ભક્તની આ ભાવાવસ્થાને ‘પ્રલય’ કહે છે. યોગીઓની જે ‘નિર્વિકલ્પ સમાધિ’, જ્ઞાનીઓની જે ‘મહાગરહતિ’ તેજ ભક્તોનો આ ‘પ્રલય’ મતલબ કે યોગીની ‘નિર્વિકલ્પસમાધિ’, જ્ઞાનીની ‘મહાગરહતિ’ અને ભક્તનો ‘પ્રલય’, એ [પ્રત્યેક-પ્રત્યેકના] પર્યાવસાનરૂપ - પર્યાકાષ્ટરૂપ છે

ઉપર વર્ણવેલ ભાવો, હર્ષ-વિસ્મય-ક્રોધ-શોક ઇત્યાદિ અનેક કારણોએ કરીને, થાય છે. જેમ કે ક્રોધ જૂન કે અભિચાર આદિથી અસ્ત (સપડાયેલ) માણસને પણ ક્રોધ વખત 'સ્વર્ણ' -ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે; વ્યાયામ (હસાર) કરનારને અચર તો ખૂબ પરિશ્રમ કરનારને થાતો મધાવૈતક કે મહેનત-મજૂરી કરનાર મજૂરને પણ કેઈ વખત 'સ્વેદ' -ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે; અભુતને યુદ્ધના પ્રારંભમાં શોક-મોહ આદિક કારણોથી 'શેમાંચ', 'વેપથુ' આદિ ભાવ પ્રાપ્ત થયા હતા; તેના પોતના જ હૃદયાર છે કે, '.....વેપથુથ શરીરે મે રોમહર્ષથ જાયતે ॥.....' = '..... આશ શરીરમાં વેપથુ (કંથ) તથા રોમહર્ષ (શેમાંચ) પેદા થાય છે. ' [ઇતિ 'ગીતા' - અ. ૧ - 'શોક રહ-કતરાધ']; જેન પ્રમાણે અત્યંત ક્રોધાવિષ્ટ કે શોક-તુર મધ પુરુષને પણ 'સ્વર્ણ' -ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે; સપંદ્રક કે ઝેરથી આચ્છન્ન ક્રોધ મણસને અચર તો ક્રોધ મહાપાપી પુરુષને પણ 'વૈવસ્વત' -ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે; દુનિયાદારીમાં તે 'અભુ'નો તોગ જ નથી, એટલે જ 'અશુ' -ભાવ તો ઘેર-ઘેર પ્રાપ્ત જેવામાં આવે જ છે. 'પ્રલય' -મ ન પણ કેઈ વાલુ-વ્યાધિ (hystrerical fit) વાળાને ક્રોધ વખત આવતો જેવામાં આવે છે; આ રીતે સાંસારિક અનેક કારણોથી પણ એ આઠે ભાવ પેદા થાય છે, પરંતુ ભગવતપ્રેમ-ભક્તિથી જો એ ભાવો પેદા થાય - પ્રકટ થય, તો જ એ ખરા કિમતી ને પ્રશંસનીય (invaluable & praiseworthy) છે ભગવાન્ના પ્રેમી-ભક્તને એ અષ્ટ સાત્ત્વિક ભાવ અત્યંત પ્રિય - અરે! પરમપ્રિય - પ્રિયતમ પ્રભુના નેટલા જ પ્રિય છે, તેમજ પ્રભુને પણ એ અષ્ટ સાત્ત્વિક ભાવવાળા પ્રેમી-ભક્ત ખૂબ જ ગમે ॥ એટલા માટે જ પ્રેમી-ભક્ત પ્રાર્થે છે કે, 'આઠેય ભાવે થકી.....' અરે! એ ભાવોમાંથી એકાદ-એ પણ જ ભક્તને પ્રાપ્ત થયેલ છે, તે પણ ધન્ય જ છે!; ત્યારે આઠે ભાવ જને પ્રાપ્ત થયેલ છે - જેવામાં પ્રકટ થયેલ છે, તેના ધન્યવાદની ગણતરી તો રોષજનાં સહસ્ર મુખથી પણ થઈ શકે તેમ નથી!!! ॥ હ્રી - અસ્તુ!!

..... X X X X X X

હે પ્રભુ! હે દાતા! તારા અખૂટ ભંડારમાંથી એકાદ-એ એવા ભાવ મને પણ શુ ન આપે? અરે! આપશે તો તારું શુ થકી જવાનું હવે? તારા અખૂટ ભંડારમાં રોની જોટ આવવાની હતી?? અરે! બહુકે તારા 'દાતા'નામની સેવા!!!.....

તું ફરીઆ હમ ચીરીઆં, ચાંચ ભર જો પીવે;
તુજમે રતી ન ઘટે, (ઔર) હમ ગરીબ છવે!!.

X X X X X X

(॥ હું છું તારો દાસ, મુજને પ્રભુ ! વિસાર માં ! ! ॥)

* સત્યપિ મેદાપગમે નાય તથાહં ન મામકીનસ્ત્વમ્ ।

સામુદ્રો હિ તરંગઃ ક્વચન સમુદ્રો ન તારંગઃ ॥

હે નાય !

“ નયનં ગલ્લદશ્ચધારયા વદનં ગદ્ગદરુદ્ધયા ગિરા ।

પુલકૈર્નિચિતં વપુઃ કદા તથ નામગ્રહણે મયિષ્યતિ ॥ ”

= “ તારું નામ લેતાં, [મારાં] નયન વહેલી અશ્રુ-ધારાથી, વદન મદમદ-રૂંધેલ ગિરાથી, [અને] વપુ પુલકોથી નિચિત (બ્યામ અર્થાત્ ભરપૂર થાતો રતબ્ધ) ક્યારે થશે ? ” ॥ ૐ ॥ - હે કૃષ્ણ ! ... x x ...

* અર્થ :—[“ વસ્તુતસ્તુ સ્વમેવાહમિતિ મે નિશ્ચિતા મતિઃ ” = “ વસ્તુતઃ (વાસ્તવમા) તો ‘ત્હમે જ હું છું’, - એવી મહારી નિશ્ચિતા મતિ (એટલે કે મંશય-વિપર્યયાદિરહિત દૃઢનિશ્ચયાત્મિકા બુદ્ધિ) છે ” એ શ્રીમારુતિરાય હનુમાનજીના વચન અનુરૂપ જ લાખ્યકાર લગવાનું શ્રીરામકરાચાર્ય ‘પદ્મદી’સ્તોત્રમા કહે છે કે :—] બેદ દૂર થયે પણ (અર્થાત્ જોકે ત્હારી અને મહારી વચ્ચેનો બેદ - બેદલાવ સમ્યક્ દૂર થઈ ગયો છે, તોપણ - તેમ છતાં પણ) હે નાય ! ‘હું ત્હારો’, નહિ કે ‘તું મહારો’ : [કારણ કે, સમુદ્ર ને તરંગ વચ્ચે વાસ્તવિક કાષપણ બેદ ન હોવા છતાં પણ ખોલાય છે તો એમ જ કે,] ‘સમુદ્રનો જ તરંગ’, નહિ કે કહી પણ - કયાંય પણ ‘તરંગનો સમુદ્ર’ [એવું કહી શકાય છે - એવું ખોલવામાં આવે છે]. [પવનપુત્ર શ્રીહનુમાનજીએ એટલા મટે જ સાથે-સાથે એવું પણ કહેલું કે, “ હે પ્રભુ ! હે લગવાનું ! ” હે રામ ! ! ! જોકે વસ્તુતઃ - પરમાર્થતઃ તો ‘સ્વમેવાહમ્’ = ‘ત્હમે જ હું’, - એ વાત - એવો અબેદલાવ નક્કી જ છે - નિઃસંદેહ જ છે અને મહારી બુદ્ધિમાં પણ એ આરૂઢ છે, તોપણ હે નાય ! ‘વેદ-દૃષ્ટ્યા તુ દાસોઽહં જીવબુદ્ધ્યા સ્વદંશકઃ’ = ‘દેહદૃષ્ટિએ કરીને તો હું દાસ છું તેમજ જીવબુદ્ધિએ કરીને તમારો આંશ છું’. ॥ ૐ ॥ એજ પ્રભાણે, હે સ્વામિન ! હું પણ બસ, ‘તવો વાસ્મિ’ = ‘તું જ છું’ - ‘બ્રાહ્મવાસ્મિ’ = ‘બ્રહ્મ જ છું’, - જોઈ ખચિત જ - નિઃસંશયજ પરમાર્થમાં હોવા છતાંય, ‘તથ દાસોઽહિં’ = ‘ત્હારો દાસ છું’ તેમજ ‘તવવાસ્મિ’ = ‘ત્હારો જ છું’ ... ॥ ૐ ॥]

[માટે હે નાથ ! ...]

* તાન્યં ઘદામિ ન શૃણોમિ ન ચિન્તયામિ,

તાન્યં સ્મરામિ ન મજામિ ન ચાશ્રયામિ ।

અવત્યા સ્વદીયચરણામ્બુજમન્તરેણ

શ્રીશ્રીનિવાસ પુરુષોત્તમ દેહિ દાસ્યમ્ ॥

• અપરાધસહસ્રાણિ ક્રિયન્તેઽહનિશં મયા ।

દાસોઽહમિતિ માં મત્વા શમ્યતાં પરમેશ્વર ॥

ત્રિભુવનકર્તા રામજી !, દાસ તુમહાર કહાઈ :

તુમહેં છાંડિ દુલન કહો, — કેહિકો યાચન જાઈ (?) .

હે ઠાકુર ! હૈં દાસરો, મૈં નિશુંણુ ગુણ નહિ કોય :

‘નાનક’ દીજે નામ-દાન, રાખૈં હિયે પશાય.

તુમહરી શક્તિ ન છોડહૂં, તન-મન-સિર કયૈં ન જાવ :

તુમ સાહિબ મૈં દાસ હૂં, ભલો જનો હૈ દાવ.

ખીયા-રંગ રાતી રહૌં, જગસેં રહાં ઉદાસ :

ખીયા ચહો કે મત ચહો, મૈં તો તેરી દાસ.

— x x છં x x —

(મગ સોરઠ - તાલ ધુમાળી યા ત્રિતાલ.

— “લજન જનત નાહીં મનુવા સેવાનીયા”, —એ લય.)

મૈં તો તેરો દાસ પ્રભુજી ! મુઝે ન ખિસારના :

મુઝે ન ખિમારના (રે !), મુઝે ન ખિસારના. — મૈં તો (ટક.)

જપ-તપ-દાન નાહીં, તીરથ-સનાન નાહીં;

વેદ-મન્ય-ગાન નાહીં, નહીં યોગ-ધારણા. — મૈં તો ૧.

* અર્થ : — ભક્તિથી ત્હારા [એક] ચરણકમળ સિવાય અન્ય [કંઈપણ] [હું] ખોલતો નથી, સાબળતો નથી, ચિન્તવતો નથી, અન્ય [કંઈ પણ] રમરતો નથી, ભજતો નથી, તેમ આશ્રયણ કરતો નથી (અવગ્રહતો નથી) : હે શ્રીશ્રીનિવાસ (હે શ્રીવદ્ભીનિવાસ — હે શ્રીવદ્ભીના આધાર) ! હે પુરુષોત્તમ !! [મહને ત્હારું] દાસ્ય (દામત્વ) આપ !!!

* અર્થ : — દિન-રાત દગ્ગરો અપરાધ મારાથી કરાય છે (યમા જાય છે) : હે પરમેશ્વર ! હું દામ છું એમ માનીને દામા કરો !!!

દીનનંદે નાથ-આમી, પરમ પ્રકાશ-ધામી,
ચરાચર વિશ્વગામી, મળ સુખકારણા—મૈ તો ૦ ૨
સગણુ પડા હું તેરી, પૂરે અમ આશ મેરી,
કીન્તિયે ન નાથ ! દેરી, સુનિયે પુકારણા—મૈ તો ૦ ૩
તેરે શુભુ-ગીત ગાવુ, ચરણુન શીશ નાનુ,
'બ્રહ્માનંદ'—૩૫ ધ્યાવુ, ભવદુ ખદ્વાગણા—મૈ તો ૦ ૪

~ મજ્જન્મન કલમિદ મધુવૈટભારે,

મત્પ્રાર્થનીયમદનુગ્રહ વપ વપ ।

ત્વદ્વૃત્યભૃત્યપરિચારકૃત્યભૃત્ય -

ભૃત્યસ્ય ભૃત્ય इति मां स्मर लोकनाथ ॥ ૧ ॥

તત્તં તપો ન હિ કદાપિ મયેહ કિંચિત્,

પૂજા કૃતા ન હિ કદાપિ મયા ત્વદીયા ।

સ્નાતં મયા ન હિ કદાપિ પથિત્તીર્થે,

દત્તં મયા ન હિ કદાપિ ધન સુપાત્રિ ॥ ૨ ॥

યક્ષો ન મેઽસ્તિ ન ચ વેદપુરાણમાનમ્,

જ્ઞાપ્ય ત્વદીયમપિ મે ન જપેદ્રસજ્ઞા ।

પ્રાણાગ્નિરુદ્ધય વિધિના ન કૃતો હિ યોગો,

નૈવાસ્તિ સાધનલયો મયિ નાથ इत्थમ્ ॥ ૩ ॥

~ શ્લોકોના અર્થ:-

હે મધુ-વૈટભના અગિ ! મહારા જન્મનુ ફળ એ [છે], મુજ પ્રાર્થનીય (પ્રાર્થવા યોગ્ય) મહારા પર અનુગ્રહ એજ [છે, કે,] ત્વદ્મારા ભત્ય (સેવક-દામ)નો જે ભૃત્ય, તેનો પરિચારક (પરિચર્યા કહેતા સેવા કરનાર) ભૃત્ય, તેનો વળી ભૃત્ય, પુન તેનાપ ભૃત્યનો ભૃત્ય, - એવા મદને હે લોકનાથ ! રમગ (એટલે કે રમરત્ને યાને યાદીમા ગણજો) ॥ ૧ ॥

આ ગસારમા [આવીને - જન્મીને] (અથવા તો આ વર્તમાન શરીરમા - આ ત્વદગીમા) મે કામ પણુ તપ (મનનુ, વાણીનુ કે શરીરનુ) એકે પ્રકારનુ તપ) કદી પણુ ન જ આદ્યું, તમારી પૂજા મે કદી પણુ ન જ કીધી, પવિત્ર તીર્થોમા મે ક્યારેય પણુ સ્નાન ન જ ર્યું, એક પણુ વખત સુપાનને મે ધન દીધુ જ નથી મદને નથી મગ કે નથી વેદ-પુરાણનુ જ્ઞાન (જ્ઞાન), મહારી રસજ્ઞા=રસને

મોવિન્દ સમ્મત હરે કમલેશ્વરે દેશ,
 દાસોઽસ્મિ તે કુરુ કૃપાં શરણાગતોઽહમ્ ।
 નાન્યા યતિર્મમ કથંચન ત્વાં વિદ્વાય,
 તસ્માત્પ્રભો મમ ગતિ કૃપયા વિધેયા ॥ ૫ ॥

x x x ૐ x x x

દોનવન્ધો લ્યાલો હે અનાયનાય હે પ્રભો ।
 અધમોદ્ધાર હે કૃષ્ણ માં કદાપિ ન વિસ્મર ॥ ૫ ॥
 અધમોઽપિ પ્રવલ્લોઽસ્મિ દાસોઽહં ચ તથૈવ ચ ।
 તસ્માત્કારુણ્યભાવેન પાદિ માં પરમેશ્વર ॥ ૬ ॥
 x x x ૐ x x x

વિવેકધૈર્યબલત્યાદિરહિતસ્ય વિશેષતઃ ।
 પાપાત્તત્તસ્ય લોભસ્ય કૃષ્ણ યથ ગતિર્મમ ॥ ૭ ॥
 સર્વસાધનદ્વાર્યમ્ સાધનં કૃષ્ણ યથ તુ ।
 તસ્માત્સર્વોત્તમના નિર્ભય શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ ॥ ૮ ॥

બાબુનારી (અનુભવનારી) જિહ્વા પણ તમારો (તમારો મંત્રનો - તમારો નામનો) જપ જપની નથી; પ્રાણને નિરદ્ધ કરી વિધિથી (વિધિપૂર્વક) યોગ ન કર્યો (- ન માધ્યો), - આ પ્રમાણે હે નાય ! મદારના આધનનો લગ (યોગ યાને જોડાય) છે જ નહિ. ॥ ૨-૩ ॥
 હે મોવિન્દ ! હે માધવ ! હે હરિ ! હે કમળાપતિ ! હે ધૃષ્ટિ (મર્દમર્થ) ! હું તમારો દાસ છું, શરણાગત [છું], કૃપા કરો : નમને છોડીને (એટલે કે તમારો મિલાય) મારી કંઈ પણ બીજી ગતિ નથી, માટે હે પ્રભુ ! કૃપા કરીને મારી ગતિ વિધાન કરો (આપાત્ અને સુગતિ આપો). ॥ ૪ ॥

x x x ૐ x x x

હે દોનવન્ધુ ! હે દમાણ ! હે અનાયનાય ! હે પ્રભુ ! હે અધ-મનો ઉદ્ધાર કરનાર કૃષ્ણ ! મને કદી પણ વિસ્મરો નહિ. ॥ ૫ ॥
 અધમ છતાં હું શરણાગત છું ને દાસ [છું] તથા તમારો જ [છું], માટે હે પરમેશ્વર ! કારુણ્યભાવથી મને પાણો (રક્ત). ॥ ૬ ॥

x x x ૐ x x x

વિવેકે કરીને વિવેક-ધૈર્ય-ભક્તિ આદિથી રહિત, પાપામકલ, દોન [એવો જે દુઃ] તેની મતિ [એક] કૃપા જ [છે]. ॥ ૭ ॥
 સર્વસાધનશૂન્ય સાધન (અવગંધન) તો [એક] કૃષ્ણ જ

સર્વથા ગુણશૂન્યોઽસ્મિ સર્વદોષાલયોઽસ્મિ ચ ।

તથાપિ તથ દાસોઽસ્મિ કૃષ્ણ માં પરિપાલય ॥ ૧ ॥

x x x ૭૬ x x x

અહં હરે તથ પાદૈકમૂલદાસાનુદાસો ભવિતાસ્મિ ભૂયઃ ।

મનઃ સ્મરેતાસુપતેર્ગુણાંસ્તે ગૃણીત વાક્યમ્ કરોતુ કાયઃ ॥૧૦॥

વાણી ગુણાનુકચને શ્રવણી કથાયાં,

હસ્તો ચ કર્મસુ મનસ્તથ પાદયોર્નઃ - ।

સ્મૃત્યાં શિરસ્તથનિઘાસજગત્પ્રણામે,

દષ્ટિઃ સતાં દર્શનેઽસ્તુ ભવત્તનુનામ ॥ ૧૧ ॥

[છે], માટે સર્વાત્મના (એટલે કે મન-વચ-કર્મ થકી યાને સમ્પદ તથા) નિત્ય (હમેશા) શ્રીકૃષ્ણ [જ] માફ [એક] શગલ (આશ્રય - રક્ષક) [છે]. ॥ ૮ ॥

[૯] અર્થા ગુણશૂન્ય છુ તેમજ સર્વદોષના આશ્રય (મદિર) રૂપ છું, તથાપિ (એવો છુ તો પણ) તમારો દાસ છુ, [માટે] હે કૃષ્ણ ! મને પરિપાળો. ॥ ૯ ॥

x x x ૭૭ x x x

હે હરે (હુઃખહર્તા હરિ) ' [તમારા] પાદ (ચરણકમળ) [જ] છે એક મૂળ (આશ્રય - અવધાન) જેને એવા તમારા જે દાસ, તે દાસનો [પણ] દાસ હું ફરી (યાને ફરી-ફરી - પુન-પુન) થાઉં છુ [માફ] મન પ્રાણપતિ-તમારા ગુણોને સ્મરો (ચિન્તન કરો), વાણી [પ્રાણપતિ-ગુણ ગુણોને] ગે (ગૃહ - ગાન કરો), [અને] શરીર કર્મ (એવા - પ્રાણપતિ-ગુણ ભગવાનની સેવા) કરો. ॥ ૧૦ ॥

અમારી વાણી ગુણાનુકચનમા (યાને તમારા ગુણ વર્ણવવામા), [અમારા] કાન (જે કાન) કથામા (યાને તમારી કથા સાલગવામા), [અમારા] હાથ (જે હાથ) કર્મોમા (યાને તમારી સેવા કરવામા), [અમારું] મન તમારા પાદો (જે પાદપદ)ની સ્મૃતિ (ધ્યાન - સ્મરણ)-મા (યાને તમારા ચરણકમળનુ સ્મરણ - ધ્યાન કરવામા), [અમારું] મસ્તક તમારા નિવામરૂપ જગતના પ્રભુમમા (યાને તમારા નિરાસ-રૂપ જગતને પ્રભુમ કરવામા), અને [અમારી] દષ્ટિ તમારા અંગ રૂપ સત્પુરુષોના દર્શનમા (યાને દર્શન કરવામા) હો (- તત્પર રહો). ॥ ૧૧ ॥

(॥ અન્તિમ પ્રાર્થના ॥)

* નાથ યોનિસદ્દશ્વેષુ ચેષુ ચેષુ વ્રજામ્યહમ્ ।
 તેષુ તેષ્વચલા ભક્તિરચ્યુતાસ્તુ સદા ત્વયિ ॥ ૧ ॥
 યા પ્રીતિરવિવેકાનાં વિષયેષ્વનપાયિની ।
 ત્વામનુસ્મરત મા મે હૃદયાન્માપસર્પતુ ॥ ૨ ॥
 સ્વકર્મફળનિર્દિષ્ટાં યાં યાં યોર્નિ વ્રજામ્યહમ્ ।
 તસ્યાં તસ્યાં હૃપીકેશ ત્વયિ ભક્તિર્દહાઽસ્તુ મે ॥ ૩ ॥
 ક્ષીટેષુ પક્ષિષુ મૃગેષુ સરીસૃપેષુ,
 રક્ષ પિશાચમનુજેષ્વપિ યત્ર યત્ર ।
 જાતસ્ય મે ભવતુ કેશવ ત્વત્પ્રસાદાત્
 સ્વદ્યેષ ભક્તિરચલાઽઽવ્યભિચારિણી ચ ॥ ૪ ॥

x x x x x x

• શ્લોકોના અર્થ :-

નાથ ! યોનિ હજારોમાં, - જે-જેમાં ભટક્યા કરે;
 તે-તેમાં અચળા ભક્તિ, - અચ્યુતા ! હો સદા તુંમાં !. ॥ ૧ ॥
 મૂઢોને વિષયો માહે, - યથા પ્રીતિ અચ ચલા;
 ત્હને નિત્ય સ્મરતા મુજ, - ઉરથી એ ન નિઃસરે !. ॥ ૨ ॥
 સ્વકર્મફલનિર્દિષ્ટે, - જે-જે યોનિ વિષે જઈ;
 તે-તેમાં હે હૃપીકેશ ! દહા ભક્તિ તુંમાં જ હો !. ॥ ૩ ॥

કીટો-પતંગ-મગ-પક્ષિ-મરીચપોમા,

ભૂતો-પિતાચ-મનુ-ગણમ યોનિઓમા,

જન્મેષ દો જહો-કહો મુણુ કેશવ !

તુમાજ ભક્તિ અચળા રહો ત્વત્કૃપાએ !

મમારૂપ પદમાવ મહો ભક્તે હુ,

ચોરાશિની દુખભરી ઝિનિ પ્રાપ્ત થાનો,

રેલે અખડ તુમમાજ મદાય ભક્તિ,

હોલે મદ મમ ઉરે કમણીય દષ્ટિ !.

હે કેશવ ! કુડ કૃપા તુજ ભક્તિ આપો,

જન્મે ભક્તે વપુ તણા અમણિય થાઓ;

જન્મે તણા દુખ ઘણા અમને ન વ્યાપો,

ભક્તિ તણા મન મહો બસ નો કુઆવો !. ॥ ૪ ॥

x x x x x x x

બાર-બાર બર માંગહું, હરિ દેહુ શ્રીરંગ !;
પદસરોજ અનપાયિની ભક્તિ મદા સત્સંગ.
પરમાનન્દ કૃપાયતન, મનપરિપૂરણકામ;
પ્રેમ-ભક્તિ અનપાયિની દેહુ હમહિ શ્રીરામ !.
નાથ ! એક બર માંગા, રામ ! કૃપા કરિ દેહુ;
જન્મ-જન્મ પ્રભુપદકમલ કળહું ઘટે જનિ નેહુ.

x x x x x x x

(અભંગ)

૧હેચિ દાન રદેગા રદેવા !, ૪તુઆ પવિત્ર ન વ્હાવા (૨) ૧.
ગુણ ગાધન વ્હાવડી, હેચિ જમાઝી મર્વ ૧૦જોડી (૨) ૨.
૧૧નમગે મુક્તિ-ધન-મપદા, સતમગ દેઈ મદા (૨) ૩.
તુકા ૧૨મહો ૧૩ગર્ભવાર્મા, - ૧૪મુખે ૧૫ધાલાવે ૧૬આહ્વાસી (૨) ૪.

(ધ્રુવ)—વિઠ્ઠલા વિઠ્ઠલા : વિઠ્ઠલા માય-માપા,—

વિઠ્ઠલા માય-માપા..... x

{ સર્વ એકમાથે - } { વિઠ્ઠલા...વિઠ્ઠલા વિઠ્ઠલા વિઠ્ઠલા...
એકશ્વામીનેર - } { વિઠ્ઠલ.. વિઠ્ઠલ . વિઠ્ઠલ . વિઠ્ઠલ.....
એક જરવરમા. - } {ઠલ—ઠલ—ઠલ—ઠલ.....

..... x x x x x

॥ ખુંડસીક-વરદે - હરિ વિઠ્ઠલ ॥

॥ મીતાકાંત-રમરણુ - જય જય રામ ॥

॥ પાર્વતીપતે - હર હર મહાદેવ ॥

॥ જય જય રઘુવીર - સમર્થ ॥

(॥ અન્તસમયની પ્રાર્થના ॥)

૬ કૃષ્ણ ત્વદીયપદપદ્મજર્પજરાન્ત—

મધ્ય મે વિશ્વતુ માનસરાજહંસ ।

પ્રાણપ્રયાણસમયે કફયાતપિત્તે

ઘઠાઘરોધનવિધૌ સ્મરણં કુતસ્તે ॥

x x x x x x x

(ભીમપલાસનો નવર - ગજલ-કવાલી.)

ઇતના તો કરના આમી', જમ પ્રાણુ તનસે નિકમે :

'ગોવિન્દ'નામ કહ કર, -મેરે પ્રાણુ તનમે નિકસે. —ઇતનાં (૨૬)

શ્રીગગાજી તટ હો, યા યમુનાજીજી બટ હો,

ઝીંગ સાવગ નિકટ હો, ફિર પ્રાણુ તનસે નિકમે. —ઇતનાં ૧.

શ્રીપ્રદાનનકા નયન હો, મેરે મુખમે દુવમીદય હો,

વિ'પુ-ચરણુમ જા હો, ફિર પ્રાણુ તનમે નિકસે. —ઇતનાં ૨.

સન્મુખ આગ જા હો, જસીકા સૂર લગ હો;

નિર્ઘો અગ્યુ ધગ હો, ફિર પ્રાણુ તનસે નિકસે. —ઇતનાં ૩.

શિર માદના મુકટ હો, મુખમે કાલી લટ હો;

ચરી ધ્યાન મેરે ઘટ હો, ફિર પ્રાણુ તનસે નિકસે. —ઇતનાં ૪.

હમ વખત જલ્લી આના, નહિ કોયકો ખૂચ જના;

નમંડી ધન મુનાના, ફિર પ્રાણુ તનમે નિકસે —ઇતનાં ૫.

મેર પ્રાણુ નિકમે મુખમે, તેન નામ નિઃમે મુખસે,

જાય જનુ ધોગ કુખમે, ફિર પ્રાણુ તનસે નિકસે. —ઇતનાં ૬.

જમ કહ પ્રાણુ આવે, કોઈ રોગ ન મતાવે;

તુ દર્દી દિખાવે, ફિર પ્રાણુ તનસે નિકમે. —ઇતનાં ૭.

યદ નેકરી અગજ હો, માનો તો કયા હરજ હો;

કુલ તેરીબી કાજ હો, ફિર પ્રાણુ તનસે નિકસે. —ઇતનાં ૮.

ચરણુકમળથી પાજગની અંદર પ્રનિષ્ઠ થાઓ (પૂગાઇ જાઓ),

કાગળ કે] પ્રાણુના પ્રયાણકાળમા (પ્રાણુ-નિકળવાને સમયે)

કફ-વાત-પિત્તથી કહર ધનઅવગ્યામાં (અર્થાત્ પ્રાણુ નિકળતી

વખતે કફ-વાત-પિત્તે કરીને કંઈ રૂંધાઈ જાય, ત્યારે) તાંડે અમરણુ

પ્રયાથી [ચક્ર ચક્રશે] ?

આ શ્લોકનો પાઠ 'કૃષ્ણ ત્વદોષપદપદ્મજપંજરાન્તે અધૈવ

.....' એવો પણ છે. અર્થમાં કંઈ ફેર નથી.

(રાગ સૌરઠ — ત્રિતાલ)

મુજને અતસમે મા-બાપ પ્રભુ ' પાગને રે, મુને મલાળને રે (૨૩)
 મરણ-દુ ખ મોડુ મુજ માથે, ઉગારને આપીને મતે,
 પડ્યો પયારી, નદાર નંદલાન ' જો રે, મુને સલાગને રે -મુજને૦૧.
 જખરા જમના દૂતો આવે, પકડી-જકડી ખૂબ સતાવે,
 ટેમ સેવારો ? શ્રીહરિ ' કર મુજ જાનજેરે, મુને મલાગજેરે -મુજને૦૨
 ખડીકે નથી મરવાની મુજને, વિઠ્ઠલવર ' વિનંતિ છે તુજને
 મરણ થતા અવિચળ પદવી પ્રભુ ' આનજેરે, મુને સલાગજેરે -મુજને૦૩
 હવે કરાતુ કામ ન મ્હારે, શરણુ પડ્યો છુ પ્રભુ ' તમારે,
 શુ કહું ? વ્હાના ' જેમ ઘટે તેમ ચાલજે રે, મુને સલાગજેરે -મુજને૦૪
 શરણાગત શિરતાજ રમાપતિ ' કરણામાગર ' કરજો મુજ મનિ,
 રજા દિવસ, બસ ભજતા ગોવિંદ ગાગજેરે, મુને સલાગજેરે -મુજને૦૫
 અતસમે અવિનાશી ' આવો, બાગકને ચો બાપ ' બચાવો
 દામોદર દોડીને દુખડા દાળજે રે, મુને મલાગજે રે —મુજને૦૬
 અતઘડીના આપજ મેલી, આ અરણ મ્હારી છે છેલ્લી,
 દીનાનાથ પ્રભુ ' અરણ-શરણુમા દાગજેરે, મુને સલાગજેરે -મુજને૦૭

(અભંગ રાગ ખડહન તાલ ધ્રુમણી)

તૂ ૧માત્રી ૨માજલી, ઓમી ૪તુએ ૫તાન્હા ।
 ૧પાછ ૭પ્રેમપાન્હા પાડુરજે ॥ ૧ ॥
 તૂ ૧માત્રી ૨માજલી, ઓમી ૪તુએ ૬વાસર, ।
 નકો ૭પાન્હા ચોર પાડુરજે ॥ ૨ ॥
 તૂ ૧માત્રી દરિણી, ઓમી ૪તુએ ૧૦પાડસ, ।
 તોડી ભવપાથ પાડુરજે ॥ ૩ ॥
 તૂ ૧માત્રી પદિણી, ઓમી ૪તુએ અડળ, ।
 ૧૧ચારા ૧૨ધાલી મજ પાડુરજે ॥ ૪ ॥
 નામા ૧૩મ્હણે ૧૪હોશી ભક્તિયા વદનભ, ।
 ૧૫માગે-પુઢે ઉલા ૧૬સાલાગિશી ॥ ૫ ॥

૧ મારી ૨ માજલી ૩ હું ૪ તારો ૫ બાળક ૬ પીવડાવો ૭ પ્રેમ-
 રસ-ધારા, (ધાવણ) ૮ ગાય ૯ વાછરડું ૧૦ હરિણીનું બચ્ચું ॥
 ચારો ૧૨ આપ ૧૩ કહે ૧૪ તુ છે ૧૫ આગળ-પાછળ ૧૬ સલાગ લેતો.

(ધૂન) — વિદ્યુત વિદ્યુત, — માય-માય હરિ (૨):

મા — માય હરિ, માય-માય હરિ.... .. x x x....વિદ્યુત

. . વિદ્યુત વિદ્યુત વિદ્યુત . . વિદ્યુત વિદ્યુત.. હવ...હવ...હલ—હલ

—હવ

..

. x x x x

॥ પુલક વરદે — હરિ વિદ્યુત ॥

॥ સીતાકાંતરમરણ — જય જય રામ ॥

॥ પાર્વતીપતે — હરે હરે મહારેવ ॥

॥ જય જય રઘુવીર — અમર ॥

॥ ગુરુ ઓ.મ.. ... ॥

॥ ધાગલ ॥

(ગરબી — લાવ દીપચંદી.)

આવો આવેને દીનધાગલ ! કુખડા હરવાને,

મે પ્રેમે પીરમ્મે ધાગલ, ભોજન કરવાને

તમે જગત- ॥ બ નાથ, હેત ધરી આવો,

દુર્ગા જેકુ દાથ, મુજ મન એ દ્વાવો.

તમે લાગ તમી નભાગ, લીધો દુ જાણુ રે,

હો ૨- તપ્પા પ્રતિપાગ, દુ શુ વખાણુ રે

તો ના-વળુ-ગ ભોગ, હરિ ! હેતે લીધા,

અગિરગ ઉત્તમ અન્ન, — બગીચત નદિ ખીધા

મુગમા તપ્પા તાફુગ, અમૃત મમ ગમીયા,

તને તિથિ-મિથિ દીધી અનેક, ક અને ધગ ચાગીયા.

પ્રભુ ! વિદ્યુતને ધેગ, — જમી આ-આ લાગ,

દુષોધનના મિથાન, હરિ દીધા ત્યાજ

વમા કરમાનાઈનો ખીચ, જાણુ તમે જમીયા,

મગલ પગ નદિ ચિત, નિજ જન મન ગમીયા.

એવા ને- નાનિ દટાત, મુજ મન ગચુ છુ,

દુર્ગા મંડ અન્ન, — લીધો એ પાચુ છુ

તો નો મદમ ઈ રે પ્રમા, નદિ પગે ભારી,

પૂર્વે નિજ જન ગી ગામ, સુખી વિનતિ મારી

જળ-પાત્ર ધર્યું છે પાસ, પાન કરે પ્રીતે;

વળી તાપુલનો ગુખવાસ, -મેલો જમ-રીતે.

પ્રભુ ! પ્રીતે કરે માણંગ, મન માની લેજો;

નરસિંહ મળી નિજ અંગ, દાન દયા દેજો. આવો.

॥ નિત્યની ગવાતી આરતિ ॥

(॥ આરતિ શ્રીહરિ-ગુરુ-સન્તની ॥)

(કેહારનો સ્વર તથા ત્રિતાલ અગર ધુમાળીનો ઢેકા.)

આનન્દ મંગળ કરે આરતિ, હરિ-ગુરુ-સન્તની મેવા :

પ્રેમ કરી મન્દિર પધરાવું, સુન્દર સુખડા સેવા. — આનન્દ ૦ (૨૬).

ત્રિભુવન-પાવન ભક્ત-હિધારણુ, -મૂરત અકળ અભેવા .

શિવ-સનકાદિક-સુરપતિ-સહ્યા, -છાએ પદરજ સેવા. — આનન્દ ૦ ૧.

રતનકુંભવત બાહ્યર-ભીતર, - અકળ-અરૂપી એવા :

સકળ તીરથ સન્તોને ચરણે, -ગંગા-યમુના-સેવા. — આનન્દ ૦ ૨.

ધ્રુવ-અંબરીષ-પ્રહલાદ-વિભીષણ, - અનન્ત ભક્ત છે એવા .

કહે 'પ્રીતમ' ઓળખે એધાણી, - હરિજન હરિના એવા — આનન્દ ૦ ૩.

(॥ ધ્યાન-સ્તુતિ-વન્દન-પુષ્પાંજલિ-પ્રદાન વગેરે ॥)

(॥ ધ્યાન સહ શિવ-શક્તિને વન્દન ॥)

કર્પૂરગૌરં કરુણાવતારં સંસારસારં ભુજમેન્દ્રદારમ્ ।

સદા ઘસન્તં હૃદયારચિન્દે ભયં ભવાનીસહિતં નમામિ ॥

મંગલં ભગવાન્ ઘિષ્ણુર્મંગલં મહદ્ધ્વજઃ ।

મંગલં પુણ્ડરીકાક્ષો મંગલાયતનો હરિઃ ॥

સર્વમંગલમાંગલ્યે શિવે સર્વાર્થસાધિકે ।

શરણ્યે ષ્ણમ્યકે ગૌરિ નારાયણિ નમોઽસ્તુ તે ॥

(॥ પુષ્પાંજલિ-પ્રદાન-મંત્ર ॥)

હરિઃ ૐ । યજ્ઞેન યજ્ઞમયજન્ત દેવાસ્તાનિ ધર્માણિ

પ્રથમાન્યાસન । તે હ નાર્ક મહિમાનઃ સચન્ત

યન્ન પૂર્વે સાધ્યાઃ સન્તિ દેવાઃ ॥

ॐ राजाधिराजाय प्रसन्नसाहिने । नमो वयं वै श्रवणाय
कुर्वहे । स मे कामाङ्कामकामाय मङ्गलं । कामेश्वरो वै
श्रवणो ददातु । कुवेराय वै श्रवणाय महाराजाय नमः ॥

ॐ स्वस्ति । माम्राज्यं । भौज्यं । स्वाराज्यं । वैराज्यं ।
पारमेष्ठ्यं राज्यं । माहाराज्यमाधिपत्यमय ।
समन्तपर्यायी स्यात् । सार्वभौमः । सार्वायुषः ।
आन्तादापरार्धात् ॥ पृथिव्यैसमुद्रपर्यन्ताया एकराष्ट्रिति ।
तदप्येव भ्लोकोऽभिगीतो महतः । परिवेष्टारो महत्तस्याधसंगृहे ।
आपिक्षितस्य कामप्रेथिष्येदेवा सभासद् इति ॥

॥३५॥ पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ।

तद्गन्धं भक्त्युपहतमश्रामि प्रयतात्मनः ॥

सपेवेति प्रतिज्ञा स्यात्तर्हि हे भक्तवत्सल ।

पुष्पाङ्गलिं प्रयच्छामि 'गृहाण परमेश्वर ॥

॥ ॐ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ - ॥ ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥

(॥ ध्यान सह भगवान्नी स्तुति ॥)

(राम उभर अमर बैरवी - दास तेवरा.)

श्रीरामचन्द्र कृपालु भज मन हरण भवभय दारुणम् ।
नय कंज लोचन कंज मुख कर कंज पद कंजारुणम् ॥
कन्दर्प अगणित अमित छवि नय नील नीरद सुन्दरम् ।
पट पीत मानहुँ तडित रुचि शुचि भौमि जनकसुतावरम् ॥
शिर किरिट कुण्डल तिलक चारु उदार अंग विभूषणम् ।
आजानुभुज शर-चापधर संग्रामजित शर-दूषणम् ।
भज दीनवन्धु दिनेश दानवदलन दुष्टनिकन्दनम् ।
रघुनन्द आनन्दकन्द कौसलचन्द दशरथनन्दनम् ॥
इति यदति 'तुलसीदास' शंकर-शेष-मुनि मनरंजनम् ।
भम हृदयकंज निधास कुरु कामादि खलदल गंजनम् ॥

(हरि) श्यामघनतनु परमसुन्दर तद्वितवसन विराजही ।
 (अंग-) अंग भूषण सुरस शशि पूरणकला मन आजही ॥
 कमलमुख-करकमल-लोचनकमल-मृदु पद सोहही ।
 कमलनाभि कमल सुन्दर निरखि सुर-भुनि मोहही ॥
 कीरनासा इन्द्रधनु भू भैवरसें अलकावली ।
 अधरविह्वल वज्रकन दादिमकिधो दशनावली ॥
 खौरकेसर अति विराजत तिलक मृदु मदको दियो ।
 कामरूप बिलोकि मोछो घास पदअम्बुज कियो ॥

(॥ ध्यानसह ब्रह्मा-विष्णु-भूतेश्वर ! साक्षात् परब्रह्म-
 स्वयं ज्ञानप्रदाता 'तत्त्वमसि' भूषावाक्यना उपदेशद्वारा
 स्वस्वयं ज्ञान साक्षात्कार करानार श्रीसद्गुरुदेवने
 वन्दन तथा धिनी स्तुति-प्रार्थना अने शरद्विषय-
 क्षमायाचना इत्यादि ॥)

- (ॐ) ब्रह्मानन्द परमसुखं केवलं ज्ञानमूर्तिम् ।
 ब्रह्मातीतं गगनसदृशं तत्त्वमस्यादिलक्ष्यम् ॥
 परं नित्यं विमलमवलं सर्वधीसाक्षिभूतम् ।
 भाषातीतं त्रिगुणरहितं सद्गुरुं तं नमामि ॥
- (ॐ) गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवो महेश्वर ।
 गुरुरेव परं ब्रह्म तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥
- (ॐ) अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया ।
 चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥
- (ॐ) स्थावरं जंगमं व्याप्तं यत्किञ्चित्सचराचरम् ।
 त्वयं दर्शितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥
- (ॐ) अखण्डमण्डलाकारं व्याप्तं येन चराचरम् ।
 तत्पदं दर्शितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥
- (ॐ) चिन्मयं व्यापितं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम् ।
 असित्वं दर्शितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥
 ध्यानमूलं गुरोर्भूतिः पूजामूलं गुरोः पदम् ।
 मन्त्रमूलं गुरोर्वाक्यं मोक्षमूलं गुरोः कृपा ॥
 असितगिरिसमं स्यात्कज्जलं सिन्धुपात्रे
 सुरतरुवरशाखा लेखनी पत्रमुर्वी ।

लिखति यदि गृहीत्वा शारदा सूर्यकालम्
 तदपि तथ गुणानामोश पारं न याति ॥
 रोगा हरन्ति सतत प्रयत्ना शरीरम्
 कामादयोऽप्यनुदिनं प्रदहन्ति चित्तम् ।
 मृत्युश्च गृह्यति सदा कलयन्दिनानि
 तस्मात्प्रमथ शरणं मम दीनबन्धो ॥
 आयुर्नश्यति पश्यतां प्रतिदिनं याति क्षयं यौवनम्
 प्रत्यायान्ति गता पुनर्न दिवसाः कालो जगद्भक्षकः ।
 लक्ष्मीस्तोयतरंगभंगचपला विघुञ्चलं जीवितम्
 तस्मान्मां शरणागतं शरणदत्तं रक्ष रक्षाधुना ॥
 अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ।
 तस्मात्कारुण्यभावेन रक्ष रक्ष सुरेश्वर ॥
 त्वदन्यः शरण्य प्रपन्नस्य नेति,
 प्रसीद स्मरन्नेव हन्यास्तुदन्यम् ।
 न चेत्ते भयेद्भक्तधात्सल्यहानि-
 स्ततो मे दयालो दयां सन्निधेहि ॥
 शयं दानकालस्त्यहं दानपात्रं,
 भयान्नाथ दाता त्वदन्यं न याचे ।
 भयङ्गन्तिमेव स्थिरां देहि महां,
 कृपाशील शम्भो कृतार्थोऽस्मि तस्मात् ॥
 त्वमेव माता च पिता त्वमेव, त्वमेव बन्धुश्च सखा त्वमेव ।
 त्वमेव पिता द्रविणं त्वमेव, त्वमेव सर्वं मम देवदेव ॥
 धायेत धात्वा मनस्तेन्द्रियैर्वा बुद्ध्यात्मना वा प्रकृतेः स्वभावात् ।
 करोमि यद्यत् सकलं परस्मै नारायणायेति समर्पयामि ॥
 कारश्चरणकृतं वाक्कायजं कर्मजं वा,
 अचणनयनजं वा मानसं वापराधम् ।
 विहितमपिहितं वा सर्वमेतत्क्षमस्व,
 जय जय करुणाब्धे श्रीमहादेव शम्भो ॥
 आचाहनं न जानामि, न जानामि तवार्चनम् ।
 पूजां चैव न जानामि, क्षम्यतां परमेश्वर ॥
 विश्वेश्वराय नरकार्णवतारणाय,
 कर्णामृताय शशिशेखरधारणाय ।

કર્પૂરકાન્તિધવલાય જ્વલધરાય,

દારિદ્ર્યદુઃખદહનાય નમઃ શિવાય ॥

(ધૂન) — “ ૐ નમઃ શિવાય. ”.....x x x.....

॥ ૐ હર હર મહાદેવ ॥

(॥ હવે નાટ્યનો આ છેલ્લો અંક પૂરો થયો ॥)

(સોહિનીનો સ્વર.)

—(સાખી)—

બહુત ગર્હ થોડી રહી, થોડીલી અબ જાય :

ગઠરી બાધ તૈયાર રહે, મત રહે અલસાય !.

સાથી તેરે ચલ ગયે, માલિકકે દરબાર :

અબ તો કર લે તૈયારી, ‘પરમાનન્દ’ નિરધાર ! !.

—(ચાલ)—

નાટ્યનો છેલ્લો આ અંક પૂરો થયો,

તૈયારીઓ હવે શીઘ્ર કીધા કરો !.

સંગમા આવેલો સંગો આવ્યો ગયો,

તો પછી શીઘ્ર તું મોજ માની રહ્યો ! !.

સંગ તો તેજ કે ભગ આવે નહીં,

સંગમાં ભગ તો સંગ રેનો કર્યો !.

સાંખ્યની સંખ્યામા અન્યો રમ્યા કરો !,

કરકના તાનમા મસ્ત પાગલ બનો ! !.

અચ્યુતં કેશવં રામ-નારાયણં, કૃષ્ણ-દામોદરં ચાસુદેવં હરિમ્ ।

શ્રીધરં માધવં ગોપિકાધરુષં, જાનકીનાયકં રામચન્દ્રં ભજે ॥

અચ્યુતં શાશ્વતં નિઃસ્પર્શાત્મકં, નિર્ગુણં નિઃકલં નિર્મલં વ્યાપકમ્ ।

નિષ્કલં સચ્ચિદાનન્દરૂપોઽસ્મ્યહં, ચાહ્વયં કેવલં શુદ્ધદેવં ભજે ॥

॥ બોલ — શ્રીરામ-કૃષ્ણદેવડી જય ! ॥

(॥ આપત્તિનિવારક મન્ત્ર ॥)

ૐ મદ્રં કર્ણેભિઃ શૃણુયામ દેવાઃ । મદ્રં પશ્યેમાક્ષિભિર્યજત્રાઃ ।

સ્થિરૈરદ્વૈસ્તુષ્ઠુવાસસ્તનૂભિઃ । વ્યશોમ દેવહિતં યદાયુઃ ॥

સ્વસ્તિ ન હન્દ્રો વૃદ્ધશ્રવાઃ । સ્વસ્તિ નઃ પૃષ્ઠા વિશ્વવેદાઃ ।

સ્વસ્તિ નસ્તાશ્વર્યો અરિષ્ટનેભિઃ । સ્વસ્તિ નોઽનિર્નિર્મલાન ॥

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

— x x ૐ x x —

॥ પાગલનું વિસર્જન ગાન ॥

(કવ્વાલ)

તું અહીંનો વતની નથી, વતન આ તહારે નહોય ;
અસલ વતન સંભારી લે', ન્યાયી આવ્યો હોય.
અહા અંશ છે છવ સૌ, છવલોક મુકામ;
નાટક આ પૂરું થના, અંશ અંશીને ધામ.

આલો આલોને જઈએ સ્વધામમા રે !

પૂરા કીધા કર્તવ્ય આ ધામના રે.—આલો (ટક.)

હમે દેશ-વિદેશના પંખીડા છઈએ,
ટોળે મળીને આવીને ભેળા થઈએ;
કરી ઉડીને જઈએ સ્વસ્થાનમા રે.—આલો ૦ ૧.

રૂપ-રંગ હમારા છે જૂદા-જૂદા,
નહાના-મોટા તોયે બધા સાદા-સીધા;
એક પ્રીતિના દોરે બન્ધાણાં રે.—આલો ૦ ૨.

શુભ-દોષ પ્રકૃતિના છોડતા જઈએ,
આત્મા તથા એકત્વને ભેટા થઈએ;
વિશ્વબન્ધુત્વ હમે સ્વીકારતા રે.—આલો ૦ ૩.

પ્રભુમંદાએ-અગાએ સાધન સીધાં
પ્રભુકૃપાએ આનન્દ ખૂબ કીધા;
વળી મળીશું કોઈ સયોગમાં રે.—આલો ૦ ૪.

ભગવન્ત ને ભક્તોના આભાર માનું,
ઉપકાર અન્યોના પણ હોતે ગણું;
સદા રાખજો સંબંધ હૈકામા રે.—આલો ૦ ૫.

હરિ-નામ-સુધા-રસ પીતા રે'જે !
ખાલી ભરી-ભરીને વળી પાતા રે'જે !!
ચકચૂર બની જજો ઘેનમાં રે'!!!—આલો ૦ ૬.

સુધ-પ્રુધ દેહતણી શૂલી જતાં,
આત્મરંગ રંગે-રંગ વ્યાપ્ત થતાં;
હાવે પાગલ તો ચાલ્યો કુધામમા રે.—આલો ૦ ૭.

સર્વે જન ભેળાં યઈ-કરો 'જય-જય'કાર !;

ગગનભેદી ઘોષે કરો- 'ગુરુઃ ઓ' -પોકાર !!

['ગુરુઃ ઓ.....મૃ.....']

ૐ શાન્તિઃ ! શાન્તિઃ !! શાન્તિઃ !!!

॥ श्रीसद्गुरु-स्तुतिः ॥

॥ “ॐ नमः श्रीगुरवे दयासिन्धवे” ॥

॥ “गुरु-कृपा हि केवलम्” ॥

॥ “नैवास्ति चित्तचिन्तान्ति श्रीगुरो करुणां विना” ॥

ऐक्यपरैः श्रुतिधाक्यथैरात्मा शश्वत्प्रकाश्यमानोऽपि ।

देशिकदयाविहीनैरपरोक्षयितुं न शक्यते पुरुषैः ॥४१॥

शरणं न भवति जननी न पिता न सुता न सोदरा नान्ये ।

परमं शरणमिदं स्याद्वरणं मम मूर्ध्नि देशिकन्यस्तम् ॥४२॥

आस्ते देशिकचरणं निरवधिरास्ते तदीक्षणे करुणा ।

आस्ते किमपि तदुक्तं किमत परमस्ति जन्मसाफल्यम् ॥४३॥

* अर्थः— ॥ श्रीसद्गुरु-स्तुति ॥

॥ “ॐ नमः श्रीगुरवे दयासिन्धवे” (दयासिन्धु श्रीगुरुने नमस्कार) ॥

॥ “गुरु-कृपा हि केवलम्” (जस केवल श्रीगुरुनी ओके कृपान्). ॥

॥ “चित्तनी विचिन्तित तो श्रीमद्गुरुदेवनी

करुणा विना नथी न थती.” ॥

[७५ अने अलानी] ओकतातपर (औक्यपरायण) [अर्था]

श्रुति-वाक्योपेयी (‘तत्त्वमसि’, ‘अहं ब्रह्मास्मि’ आदि वेदना

महावाक्योपेयी) आत्मा साक्षात् प्रकाश्यमान होवा उताय श्रीगुरुनी

दयायी रहित [अर्था] पुरुषो वडे अपरोक्ष अनुभव (साक्षात्कार)

करवाने शक्य होतु नथी. ॥ ४१ ॥

म्हार् शरणु न तो माता, न तो पिता, न तो पुत्र-पुत्री, न

तो ભાઈ-બહેન, [તેમજ] ન અન્ય [કોઈ પણ] છે : [પરંતુ]

મહારા મસ્તક પર દેશિક (શ્રીગુરુ) નુ મુકેલું ચરણ [જસ] એ [જ]

પરમ (શ્રેષ્ઠ) શરણુ છે. ॥ ૧૪૬ ॥

[મહારા મસ્તકપર મુકેલું] શ્રીગુરુનુ ચરણુ છે, તેમની દર્શન

काक्षयसारमान्त्राः कांक्षितवरदानकल्पकविशेषाः ।

श्रीगुरुचरणकटाक्षाः शिशिराः क्षमयन्ति चित्तसंतापम् ॥१४८॥

[इति श्रीमच्छंकराचार्य-‘स्वात्मनिरूपणम्’ श્લોક ૪૧, ૧૪૬-૧૪૮.]

પ્રદાનતો નૈથ પુણ્દ્રિભુવનજઠરે સદ્ગુરોર્જ્ઞાનદાતુઃ

સ્પર્શશેતથ કલ્પ્યઃ સ નયતિ યદહો સ્વર્ણતામશ્મસારમ્ ।

ત સ્પર્શત્વં, તથાપિ શ્રિતચરણયુગે સદ્ગુરુઃ સ્વીયશિષ્યે
ત્વીયં સામ્યં વિધતે ભવતિ નિરુપમસ્તેન વાઽલૌકિકોઽપિ ॥૧॥

યદ્યપ્ત્ત્રીયેદ્વૃક્ષપ્રમૃતપરિમલેનાભિતોઽન્યેઽપિ યુક્તાઃ

શશ્વત્સૌગન્ધ્યભાજોઽપ્યતનુતનુશૃતાં તાપમુન્મૂલ્યન્તિ ।

આચાર્યોદ્ધવમોઘા અપિ વિધિષશત સન્નિધૌ સંસ્થિતાનામ્

ત્રેધા તાપં ચ પાપં સકરુણહૃદયા સ્યોક્તિભિઃ ક્ષાલયન્તિ ॥૨॥

[इति श्रीमच्छंकराचार्य-‘शतश्लोकी’ - श्लो० १—२.]

નિરવધિ (અગીમ) કરણા છે (અર્થાત્ મહારા પર શ્રીગુરુની અસીમ

રૂપા-દૃષ્ટિ છે); [વળી] તેમનું કથન (ઉપદેશવાક્યો) અવર્ણનીય

છે: [તે પછી] આથી ખીણુ જન્મનું માર્ગ શું છે? ॥૧૪૮॥

દયાતા મારથી ભરાયલા, કાંક્ષિત (પ્રમુદેલા) વરનું દાન કર-

વામા ક'પચ્છ કરતા પણ વિશેષ, [વળી] શીતલ [એવા] શ્રીગુરુ-

અગુના કટાક્ષો ચિત્તના મંતાપને શાન્ત કરે છે. ॥ ૧૪૮ ॥

[इति श्रीमद्भगवद्गीता - ‘स्वात्मनिर्भक्त’ - ‘શ્લોક ૪૧, ૧૪૬-૧૪૮.]

ગાનદાતા મહાગુરુનું દૃષ્ટાન્ત (ઉપમા) ત્રણે સોકના ઉદરમા

દૃષ્ટ નથી: ત્યાં સ્પર્શમણિ જે કલ્પવા યોગ્ય હોય (અર્થાત્ સ્પ-

ર્શમણિને જે દૃષ્ટાત તરીકે કલ્પવામાં આવે), તો, અરો! તે જે કે

અસ્મગાર (લોકપિત્ર - યોદ્ધા) ને સુવર્ણપાત્રું આપે છે (અર્થાત્

સોનાને મેળું બનાવી કે છે), તથાપિ સ્પર્શમણિપણું આપતો નથી:

[ત્યારે] મહાગુરુ તો યુગલ અગુના આશ્રિત [એવા] સ્વશિષ્યમા

(યાને પોતાના શિષ્યને) પોતાનું સમાનપણું (યાને કે નિઃશ્વર)

આપે છે; તેથી કરીને [મહાગુરુ]નિરુપમ (ઉપમારહિત) વા અલૌકિક

પણ છે. ॥ ૧ ॥

જેમ શ્રીખંડવૃક્ષ (ચંદનવૃક્ષ)ની પ્રમરેલ (ફલાયેલ) મુગન્ધથી

સમીપવર્તી (આલુ-આલુના) અન્ય વૃક્ષો પણ માર્ગાત મુગન્ધિવાળાં

[બને છે], તેમજ મનુષ્યોના તાપને દૂર કરે છે; તેમ આચાર્યથી

સ્વામિન્નમસ્તે નતલોકચન્ધો કારુણ્યસિન્ધો પતિતં ભવાઘ્નો ।
મામુદ્ધરાત્મીયકટાક્ષવૃદ્ધ્યા શ્રદ્ધ્યાતિકારુણ્યસુધાભિવૃદ્ધ્યા ॥૩૭॥
દુર્વારસસારદયામિતમ્ દોધૂયમાનં દુરદૃષ્ટવાતૈ ।

મીતં પ્રપન્નં પરિપાદિ મૃત્યો શરણ્યમન્યથદ્દં ન જાને ॥૩૮॥

[ઇતિ શ્રીમત્ચક્રાચાર્ય - 'વિવેકચૂડામણિ' - શ્લોક ૧૭-૧૮.]

નમો નમસ્તે ગુરવે નિત્યાનન્દસ્વરૂપિણે ।

મુક્તસંગાય શાન્તાય ત્યક્તાહંતાય તે નમઃ ॥ ૧ ॥

દયાધામ્ને નમો ભૂમ્ને મહિમ્ન પારમસ્ય તે ।

નૈવાસ્તિ ચત્કટાક્ષેણ શ્રદ્ધૈવામયમદ્વયમ્ ॥ ૨ ॥

નિત્યાનન્દસ્વરૂપોઽહમાત્માહં ત્વદનુગ્રહાત્ ।

પૂર્ણોઽહમનયયોઽહં કેવલોઽહં ચ સદ્ગુરો ॥ ૩ ॥

(માને ગુરુમુખથી) પ્રાપ્ત કર્યું છે જ્ઞાન જેઓએ એવા દયાગુહ્યવાળા
પુખ્તો પણ ભાગ્યવશાત્ (દૈવયોગથી) પાસે રહેનારના ત્રણે તાપ
અને પાપને પોતાના ઉપદેશથી ક્ષાલે છે (દૂર કરે છે) ॥ ૨ ॥

[ઇતિ શ્રીમત્સંકરાચાર્ય - 'શતશ્લોકી' - શ્લોક ૧-૨]

હે નમેના લોક (દીન જન)ના બધું હે કરણાસિંધુ ! હે
સ્વામિન્ ! આપને નમસ્કાર • મસારમમુદ્રમા પડેલા અને આપની
સરળ ને અતિશય દયાસુધાને વર્ષતી કટાક્ષદષ્ટિ વડે ઉદરે ॥૩૭॥

દુર્વાર (ન પારી શકાય એવા) મસારશ્પી (અગર મસારના)
દવામિથી તપેવાને, દુર્ભાગ્યશ્પી વાયુથી આમ-તેમ ફેકાતા-અથડા-
તાને, ખીનેવાને, [તમ] શરણાગતને મૃત્યુથી બચાવે જેથી કે, શરણુ
(આશ્રય) લેના લાયક અન્ય [કર્ષ પણું] હું બાણુતો નથી. ॥૩૮॥

[ઇતિ શ્રીમત્સંકરાચાર્ય - 'વિવેકચૂડામણિ' - શ્લોક ૩૭-૩૮.]

હે ગુરો ! તમને નમસ્કાર-નમસ્કાર • નિત્યઆનન્દવશ્પી -
મુક્તસંગ (માયા-વિકાર આદિના સંગથી મુક્ત - રહિત) - શાન્ત
- ત્યક્તાઅહંતા (જેણે અહંતા ત્યજેલ છે) [એવા] તમને નમ-
સ્કાર [હો] ૧

દયાના ધામ (સ્થાન)રૂપ-ભૂમા (વ્યાપક બ્રહ્મ)વશ્પી [એવા
હે ગુરો ! આપ નિ નમસ્કાર, આપના આ મહિમાનો પાર છેજ
નહિ, - કે જે (આપ)ના કટાક્ષથી [હું] અદ્ય (અદિતીય - અદૈત)
બ્રહ્મજ થયો છું ૨

હે સદ્ગુરો ! તમાગ અનુગ્રહથી હું નિત્યઆનન્દરૂપ — !
આત્મા - હું પૂર્ણ - હું દોષરહિત અને હું કેવલ (અદૈત-એકજ) [છું] .

ધન્યોઽહં કૃતકૃત્યોઽહં વિમુક્તોઽહં ભવગ્રહાત્ ।

નિત્યાનન્દસ્વરૂપોઽહં પૂર્ણોઽહં ત્વદનુગ્રહાત્ ॥ ૪ ॥

ત્યત્કરાક્ષત્સ્વાન્દ્રચન્દ્રિકાપાતધૃતભવતાપજશ્રમ ।

પ્રાપ્તયાનહમમ્પર્હર્વમવાનન્દમાત્મપદમક્ષયં ક્ષણાત્ ॥ ૫ ॥

[હતિ ધ્રીમચ્છરાર્ચ્ય - 'સર્વવેદાન્તસિદ્ધાન્તસારસમૃદ્ધ']

ત્યત્પ્રસાદાદહં વૈવ કૃતકૃત્યોઽસ્મિ સર્વતઃ ।

માયામૃત્યુભયાત્પાશાદ્વિમુક્તોઽસ્મિ શિવોઽસ્મિ ચ ॥૬॥

પુરસ્તાત્પાર્શ્વયો પૃષ્ઠે નમસ્તસ્માદુપર્યધ ।

સદા મથિતરૂપેણ વિધેહિ ભવદાસનમ્ ॥ ૨ ॥

ચર્દ્ધિકમલચ્ચન્દ્રં દ્વંદ્વતાપનિવારકમ્ ।

તારકં ભવસિન્ધૌ ચ શ્રીગુરું પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૩ ॥

તમાગ અનુગ્રહથી હું ધન્ય - હું કૃતકૃત્ય - ભવગ્રહથી (જન્મ-મરણાદિરૂપ મનારણ-ધનથી) હું વિમુક્ત - હું નિત્યાનન્દસ્વરૂપ - હું પૂર્ણ [હું] ૪.

તમારા કરાક્ષરૂપ એક ચન્દ્રની ચન્દ્રિકા (અજવાળા) પડતા ભવતાપથી ઉત્પન્ન થયેલ શ્રમ (યાક) ધોવાઇ ગયો છે (એટલે કે નષ્ટ થયો છે) જેનો, એવો હું અપાડું જેમજાનન્દરૂપ અક્ષય આત્મપદને આજ લાગે (તગત જ) પ્રાપ્ત થયેયો છું. ૫.

[હતિ ધ્રીમત્સ કરાર્ચ્ય - 'સર્વવેદાન્તસારસમૃદ્ધ']

હે દેવ ! તમારા પ્રસાદ (કૃપા) થી [હું] સર્વતરફથી કૃતકૃત્ય છું, માયા-મૃત્યુના ભય-પાશથી (અર્થાત્ માયાના ભયથી અને મૃત્યુના પાશથી) વિમુક્ત છું, તથા શિવ (કલ્યાણરૂપ) છું. ૧.

માટે આગળથી-પાછળથી-બે બાજુએથી-ઉપર-નીચે [આપને] નમસ્કાર : મહા મારા ચિતરૂપે આપનું આસન ગથાપો (ગયો) (અર્થાત્ મારા ચિત્રમા આપ નિત્ય નિરાજે) ૨.

જેમના બન્ને ચરણકમળ બન્ને તાપ ('આધ્યાત્મિક' ને 'આધિબૌતિક' માને 'માનસિક' ને 'દૈહિક' એ બન્ને તાપ અગર તો શીર-ઉજ્જાદિરૂપ દ્વંદ્વ તાપ)ના નિતારક તથા ભવમિન્ધુ (ગમાન્મમુદ્ર)મા તારક (તાગનાર) [હે], [એવા] શ્રીગુરુને હું પ્રણામ રૂ. ૩.

અજ્ઞાનેનાહિના ગ્રસ્તા પ્રાણિનસ્તાનુચિકિત્સક ।

વિદ્યાસ્યરૂપો ભગવાન્ તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમ ॥ ૪ ॥

નતા સ્મ તે નાથ પદારથિન્દં શુદ્ધોન્દ્રિયપ્રાણમનોષ્ઠોભિ ।

યચ્ચિન્ત્યતે ભાવતદાન્મયુક્તૌ મુમુક્ષુભિઃ કર્મમયોપશાન્તિ ॥૫॥

ઠ્ઠર્વામ્નાયગુરો પદં ત્રિભુવનોંકારાશ્ચસિદ્ધાસનં

સિદ્ધાચારસમસ્તવેદપઠિત પટ્તચક્રસંચારણમ્ ।

અદ્વૈતસ્ફુરદગ્નિમેકમખિલં પૂર્ણપ્રભાશોભિતં

શાન્તં શ્રીગુરુપદ્મજ ભજ મનઃશૈતન્યચન્દ્રોદયમ્ ॥ ૬ ॥

[इति ' श्रीगुरुगीता ']

અજ્ઞાનરૂપ મર્ષ (અજગ)થી પ્રભાવના પ્રાણીઓ [છે], તેઓના ચિકિત્સક (વૈદ) - વિદ્યા (જ્ઞાન) સ્વરૂપ - ભગવાન તેવા શ્રીગુરુને નમઃકાર ૪

હે નાથ ! બુદ્ધિ-ઇન્દ્રિય-પ્રાણ-મન-વચનોએ કરીને [અમે] તમારા તે ચરણારવિંદને નમન કરીએ છીએ, કે જે, હે ભાવ ! (એટલે કે, હે મહાનુભાવ) - હે મહાત્મન, કર્મમય (એટલે કે, શુદ્ધસાત્વિક કર્મોથી) થાને માન કર્મોના અનુધાન-પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલ) ઉપશાન્તિ (શાન્તિ)રૂપ [તમારા ચરણારવિંદ] આત્મસ્વરૂપ સાથે એકલાવને પામવાને મુમુક્ષુઓ (મોક્ષ ઇચ્છનારાઓ) વડે ચિન્તવાય છે.

(ભાવાર્થ — હે ભાવ ! એટલે કે હે મહાનુભાવ — હે મહાત્મન ! આપના ચરણારવિંદ કર્મમય-ઉપશાન્તિરૂપ છે, એટલે કે, શુદ્ધસાત્વિક કર્મોના અનુધાન-પ્રભાવે કરી ઉત્પન્ન થતી ઉપશાન્તિ થાને શાન્તિ, - તે રૂપ - તેવા છે આપના ચરણારવિંદ એના આપના ચરણારવિંદ છે, માટે જ આત્મસ્વરૂપના જોડાવવાને - આત્મસ્વરૂપ સાથે એકલાવને - અલેદલાવને પામવાને મુમુક્ષુઓ એનું ચિન્તવન કરે છે એટલા માટે હું નાથ ! અમે આપના એ ચરણારવિંદને બુદ્ધિ-ઇન્દ્રિય-પ્રાણ-મન-વચનોએ કરીને નમન કરીએ છીએ) ૫.

સર્વશ્રેષ્ઠ વેદોના (ઠ્ઠર્વામ્નાય = વેદના ઉપર થાને ઉપનિષદ-રૂપ વેદાન્ત, તેના) ગુરુના (એટલે કે સમગ્ર જ્ઞાનરૂપ ગુરુત્વના) પદરૂપ (મૂલગ્રંથાનરૂપ), ત્રિભુવન (સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતાન)ના [આધાર-રૂપ] ઓકાર નામક સિદ્ધામનરૂપ, સિદ્ધાચાર તથા મમન્ત વેદોથી

॥ સદ્ગુરુ-મહિમા. ॥

॥ ૐ શુદ્ધઃ ૐ ॥

(ખ્યાલનો દરજો અત્ર ગવૈયા-લાવણી.)

સદ્ગુરુ શ્રોત્રિય પ્રદાનિત પદ, -નેવ્યાર્થી શુદ્ધ જ્ઞાન થશે,
 અત્ર ઉપાસન કોટિ રો પણ, શ્રીહરિથી નહીં દેત થશે ૧
 સાધન ઝઘક-ઝઘક કરી યાક્યા, પણ ભવનો નવ અંત લહેા,
 તત્ત્વજ્ઞાની ગુરુ જેને મળિયા, ભવ-મધનથી મુક્ત થશે ૨
 પુરાણ રચતા વ્યામ મુનિને, મુનિ નારદ મળિયા ત્યારે,
 અભય હરી અમૃત સુખ આપ્યુ, નિજપદ-જ્ઞાન થયુ ત્યારે. ૩
 શમ-દમ સાધન મહિન નૃપને, અપ્તાવક ગુરુ મળિયા,
 આત્મજ્ઞાનનો ઉદય જ યાત્રા, છન-પ્રહતા બેઠ દળ્યા. ૪
 ભૂપ પરીક્ષિત ત્રિવિધ તાપથી, તપતો કોઈ થકી ન તર્યો,
 સલ્લ જ્ઞાન આપી શુદ્ધેવે, માત દિવસમા મુક્ત કર્યો. ૫

પદ્ધિ (સ્તનાયેન), પદ્મકોના મયાગણુપ (અર્થાત્ જે વડે પદ્મ
 ચક્ર-વેધ થાય છે તેવા), અદૈતનસ્વનુ ગુરુણુ (પ્રકાશ) કરનાર
 અગ્નિરૂપ, એક (યાને અદ્વિતીય)રૂપ, અખિય (યાને વિશ્વ-સમગ્ર
 -સંપૂર્ણ) રસરૂપ, પૂર્ણ પ્રકાશથી ગોલિત, શાન્ત, [અને] ચૈતન્ય-
 અન્દના ઉદયરૂપ [એવા] અમળમદશ શ્રીગુરુને હું મન' ભજ. ૬.
 [ધનિ " શ્રીગુરુગીતા "]

[-લોકમા ' શ્રીગુરુપદ્મજ ' એવો મૂળ શબ્દ છે. એનો
 શબ્દાર્થ ' શ્રીગુરુકમળને ' એવો થાય છે, તોપણ ગુજરાતી ટીકાકારે
 એનો અર્થ ' શ્રીમદ્ગુરુના ચરણકમળને ' એવો કરેલ છે પરંતુ
 એવા ભાવાર્થની ખામ કદઈ જગત જાણાતી નથી; કારણ કે ' ગુરુ
 ગીતા ' નો આ શ્લોક શ્રીગુરુના ધ્યાનનો છે, એટલે અહીં આગળ
 શ્રીસદ્ગુરુદેવના ' ચરણકમળ ' માત્રને ન ભજતા જો આખા ' સ્વ-
 રૂપકમળ ને ભજનામા આવે તો કદઈ વાધા જેવું નથી માટે એજ
 મુજબ અર્થ, આપણે ઉપર કરેલ છે તેવો, જો કવવામા આવે તો
 કદઈ અડચણ જેવું જણાતું નથી

અત્રી ' મજ ' નો અર્થ ' ભજ ' એટલે કે ' ધ્યાન કર -
 ઉપામના કર ' એમ થાય છે, અને ' પદ્મજ ' એટલે ' કમળ ' એ
 અનકાગ-શબ્દ ચરણની પેરે શ્રીમદ્ગુરુના આખા સ્વરૂપની સાથે
 પણ જો લગાડવામા આવે તો કદઈ ક્ષતિ (હાની) નથી ॥ ૐ ॥]

સતી પાર્વતી પામ્યાં રૂંડ,—જ્ઞાન પ્રતાપી શંકરથી,
રામાયણ અધ્યાત્મ તણો, ઉપદેશ કર્યો પ્રભુએ કળથી. ૬
ઓધવ ને અર્જુન જેવા પણ, અધિકારી ગુરુ-શરણ થયા,
કૃપાવંત શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુએ, બ્રહ્મજ્ઞાન દઇ શાન્ત કર્યા. ૭
શાંતિથી સંતાપ વિરામ્યા, વિયથ-વાસના દૂર થઈ,
અચ્યુતના અદ્વૈત-પ્રસાદે, વૃત્તિ બ્રહ્માકાર થઈ. ૮
રઘુકુળ-દીપક રામચંદ્ર ગુરુ વસિષ્ઠને શરણે જતા,
મુક્ત થયા સંસય સર્વેથી, જ્ઞાન તણી ગંગે નહાતા. ૯
અખંડ બ્રહ્માનંદ તણો અનંદ ઉપદેશ સકલ કીધો,
જેનો જગજાહેર દાખલો, 'યોગવાસિષ્ઠ' વિશે લીધો. ૧૦
પમાડવા અવિનાશી પદ સદ્ગુરુ વિના કેઈ સમર્થ નથી,
ભવનો ભવમા અંત ચહો તો, સેવો સદ્ગુરુ તત્ત-મનથી. ૧૧

— x x ॐ ગુરુઃ ॐ x x —

॥ સદ્ગુરુદેવની સ્તુતિ-પ્રાર્થના ॥

ભવસાગર-તારણુ-કારણુ હે, રવિ-નન્દન-અન્ધન-ખંડન હે;
શરણાગત કિંકર ભીત મને, ગુરુદેવ દયા કરો દીન જને. ॥૧॥
હૃદિ-કન્દર-તામસ-ભારકર હે, તુમિ વિપણુ-પ્રભવપતિ-શંકર હે;
પરબ્રહ્મ-પરાત્પર વેદ ભણે, ગુરુદેવ દયા કરો દીન જને. ॥૨॥
મન-વારણુ-સાસન અંકુશ હે, નરત્રાણુ તરે હરિ આક્ષુપ હે;
ગુણગાનપરાયણુ દેવ ગણે, ગુરુદેવ દયા કરો દીન જને. ॥૩॥
કુલ-કુંડલિની-નિદ-ભંજક હે, હૃદિત્રિશિ-વિદારક-કારક હે;
મન-માનસ ચંચલ રાત્રિ-દિને, ગુરુદેવ દયા કરો દીન જને. ॥૪॥
રિપુસૂદન મંગળનાથક હે, સુખ-સાતિ-વરાભય-દાયક હે;
ત્રય તાપ હરે તવ નામ-ગુણે, ગુરુદેવ દયા કરો દીન જને. ॥૫॥
અભિમાન-પ્રભાવ-વિમર્દક હે, ગતિહીન જને તુમિ રક્ષક હે;
ચિત્ત-શકિત વચ્ચિન-ભક્તિ-ધને, ગુરુદેવ દયા કરો દીન જને. ॥૬॥
તવ નામ સદા સુખ-સાર્થક હે, પતિતાપમ માનવ પાવક હે;
મહિમા તવ ગોચર શુદ્ધ મને, ગુરુદેવ દયા કરો દીન જને. ॥૭॥
નમ્ય સદ્ગુરુ ! ઇશ્વર-પ્રાપક હે, ભવરોગ-વિદાર-વિનાશક હે;
મન-પ્રાણુ રહે તવ શ્રીચરણે, ગુરુદેવ દયા કરો દીન

॥ શ્રીગુરુદેવ-ભજન ॥

જ્ઞાનન્દમાનન્દકરં પ્રસન્નં, જ્ઞાનસ્વરૂપં નિજબોધયુક્તમ્ ।
યોગીન્દ્રમીદ્રશં ભવરોગવૈદ્યં, શ્રીસદ્ગુરું નિત્યમહં નમામિ ॥

× × × × ॥ ૐ ॥ × × × ×

પ્રથમ નમુ ગુરુદેવકે, જિન દિયો આત્મ-જ્ઞાન;
જ્ઞાને ગોવિન્દ દર્શિયો, ગયા દેહ અભિમાન.

× × × × ॥ ૐ ॥ × × × ×

ગુરુ-૫૬ ગ્રેએ પૂજ્યો, પ્રકટે જ્ઞાન-પ્રકાશ;
કહે 'પ્રીતમ' એક પલકમા, - કરે અવિદ્યા-નાશ. ॥૧॥
ગુરુ ગોવિન્દતે અધિક હૈ, શુદ્ધ ચિત્ત કરી જોય;
કહે 'પ્રીતમ' કરણા કરે, આવા-ગમન ન હોય. ॥૨॥
સદ્ગુરુ-ચરણસરોજમા, - મન મધુકર કરી રાખ;
કહે 'પ્રીતમ' નિત્ય નેહશુ, રામ-સુધારસ આપ. ॥૩॥

નામ

સદ્ગુરુ સમ સંસારમા, - દિતકારી કાઢ નાહિ;
કહે 'પ્રીતમ' ભવ-પાશતે, - છોડાવે પલમાહિ. ॥૪॥
ગુરુકું માને માનવી, દેખે દેહ-વ્યવહાર;
કહે 'પ્રીતમ' સંશય નહીં, - પડે નરક મોઝાર. ॥૫॥
ગુરુ ઇશ્વરતે અધિક હૈ, જ્ઞાનરૂપ ભગવાન;
કહે 'પ્રીતમ' ૫૬ પરસતા, - કાટે કાઢિ અજ્ઞાન. ॥૬॥

× × × ॥ ૐ ॥ × × ×

રાગ માલકોસ-ત્રિતાલ.

મોરી લાગી લટક ગુરુ-ચરનનકી. ॥ ૮૬ ॥

ચરન જિના મુઝે કહ્યુ નહીં લાવે,

ઝૂંઢ માયા સખ સ્વપનનકી.~મોરીં ॥૧॥

ભવસાગર મખ સૂક ગયા હૈ, ફિકર નહીં મુઝે તરનનકી.~મોરીં ॥૨॥

'મીરાં' કહે પ્રભુ ગિરિધરનાગર! ઉલટ લાઈ મોરે નયનનકી.~મોં ॥૩॥

રાગ કાલિંગટો-એકતાલ અચર ધ્રુમાળી.

ભજ મન ગુરુદેવા, ગુરુદેવા; કર મન-વચને સેવા :

ગુરુદેવા, સુખ સેવા. - ભજ મનં ॥ ૮૬ ॥

સદ્ગુરુ શ્રોત્રિય-અહનિષ નહિ અવર મનુજ જેવા;

પૂર્ણ પ્રભ સચરાચર વ્યાપક, અજર અમર એવા. — ભજ મનં
વિષ્ણુ-વિરંચિ-સદાશિવ સદ્ગુરુ, ગુરુ ગંગા-ચમુના-રેવા;
ગુરથી અધિક નહીં ત્રિભુવનમાં, વહે વ્યાસ જેવા. — ભજ મનં
શિવ-વિષ્ણુ નિજલોક પમાડે, હરે ન ભવફેરા;
ગુર-કરણા અતિ મુક્તિપ્રદાયક, તેથી અધિક કહેવા. — ભજ મનં
પંચ કલેશ ત્રણ તાપ પાપ હણી, નિજનદિ રહેવા;
ગુરુ 'ભગવાન' ભજે જન 'રંગીન', અહોભાગ્ય એવા. — ભજ મનં

રાગ ખમાચ-કુમરી અગર ખમાચ - કુમાળી.

ધન ધન ધન ગુરુ આપ-બડાઈ, જડ-ચેતનકી અનિ છુડાઈ. ધનં
નાશાત્મક વધુ દશ્ય વિકારી, મેં અતિ શુદ્ધ અદશ્ય સદાઈ. „
દશ્ય પ્રપંચ ભયો સખ મિથ્યા, દેહ વિકારસેં પાઈ જુદાઈ. „
પામર જીવ પરાધીન મીટકે, સામ્રાજ્ય-પદવી હમ પાઈ. „
નહિં દુઃખ લેશ નહીં જમકો ભય, મેં અજરામર સુખમય ભાઈ „
ભવબંધનસેં છૂટ ગયો 'રંગીન', તાતેં ગુરુ-કરણા યહ ગાઈ. „

રાગ રામકલી-એકતાલ. ("જય જય દત્તરાજ" એ લય.)

ગુરુકી અજળ્ય કલા ભાઈ, મુમુક્ષુ સમજો મનમાહિ. ॥ ટેક ॥
ચાર વેદ પદ્ શાસ્ત્ર અદ્વારા પુરાન કંઠ કર ગાવે;
ગુરુ-કલાકો ગુરુકૃપા બીન, અનુભવ લેશ ન આવે. — ગુરુકીં
આપ મતિસેં પ્રયત્ન અપનો, જ્યું-જ્યુ બહોત ચલાવે;
ગર્વ-ગર્ભમેં ત્યુ-ત્યું પ્રાણી, બદુત દૂષતા જાવે. — „
મંત્ર-મંત્ર અરુ તંત્ર-જાદુ રાખ, જાદા દાઢ કહાવે;
બેદ મંત્ર ગુરુ-મુખસેં શુનલે, સત્ય અર્થ રામજાવે — „
ગુરુ-શરણ રહી શ્રવણ-મનન કરી, નિદિધ્યાસકું ધાવે;
બિના પ્રયાસે સો નર સહેજે, સત્-ચિત્-સુખ હો જાવે. — „
આંતરમેં ધ્વજર દિખલાવે, ભેદભાવ મિટ જાવે;
કહે 'ડાસો' ગુરુ વિશ્વનાથમેં, જીવનમુક્તિ પાવે. — „

રાગ રામકલી-એકતાલ (લાવણી). ("જય જય દત્તરાજ" એ લય.)

ગુરને બાત સુનાયા બે (૨), મુજકું ફરીર બનાયા બે. ॥ ટેક ॥
નિરાકાર શિરતાજ બનાયા, નિર્ગુણ ઉજલી શૈલી (૨);
ત્રિદાકાસકી કફની ડાલી, હાથમેં ચિન્મય ઝાલી. — ગુરનેં
આત્મસાનકા લીયા કટોરા, ઘર-ઘર દુકડા માગે (૨);

કામ-કોઈકી ધૂની જલાઈ, અનહદ લગેર ખાગે. — ગુરને
 ઝોટ હાટકા માનન-પિંગા, 'મોડદમ' પોપટ ખોલે (૨);
 નિરંજન સ્થનાથ લુકમને, અંદરકા પટ ખોલે. — ગુરને
 રાગ રામકંટી - એકવાલ.

ગુરને ગાન બતાવ્યા ૨ (૨), જગસે આનંદ પાયા રે. ॥ ટેક ॥
 આનંદ પયા મગલ ગાયા, અગમ આવેખ જગાયા;
 મુરત-નુગત જળ ભઈ એકગ, સાશ્વતમે જ સમાયા. — ગુરને
 દુગદા દૂર ભઈ જળ જાના, મન મુકતાફલ પાયા;
 એકદી ધલ અંકલ ઘટ જીનર, મમજ ગાન્તિ-ધર આયા. — ગુરને
 શાન્તિ-સખી અતિ ઝમભીની, બાદપુરવ-ધર રાણી;
 જો પહોંચે મો મેલે ઉનકે, જગત બૂલકારમાણી — ગુરને
 હકા-પિંગા - રત આરતિ, સુખમન વાયર દોજે;
 રહજ-મેજ પર સાહેબ મોલે, તુરિયાવકે હિંડોજે. — ગુરને
 શુર-નર-મુનિનર મળે મત મિલ, જય જય જય ધ્વનિ ખોલે;
 ઉમ દિનકા મે પિયા પ્રેમરમ, 'ત્રિકમ' રવાદ આપોલે. — ગુરને
 રાગ કાફી - તાલ હોપથ ની. — (ધીરાના પદને સહ.) —

સદગુર-ગજે રે, — ત્રિવિધ તાપ ટળ્યા,

એવા અન્તરંગમી રે, — પ્રેમે પ્રકટ મળ્યા. ॥ ટેક ॥

કગી કસોટી કુદન કીધું, કાપી કાઢયો મેલ,
 બહાર-જીનર એક સ્વતંતર, ધઈ ગયું સૌ સદૈવ;
 ગાન-ગર્વનમા રે, — અધના આધ બળ્યા. — સદગુર ॥૧॥
 છવ-ભાવ મેટીને ગુરએ, — કીધો બહારવરપ;
 રાંશમરહિત થયો શુદ્ધ ચેતન, કોણ પડે લાવ-કુપ;
 કંઈના સૌ મટી (અઈ) રે, મન-પાણાણુ મળ્યા. — સદગુર ॥૨॥
 કળા-કુન્ની આપી મદગુરએ, રાખ્યો આપ ઉદાસ;
 ધગણી ઉપર ચરણ ધરે નહિ, જેમ અનવ રહે આદાશ;
 અગજ રસ પીધો રે, પ્રપંચ દૂર પળ્યા. — સદગુર ॥૩॥
 તત્ત્વમિ-તુરિયાપદ પામ્યું, ટળ્યા દૈવના દંદ;
 નિગનનંદ નિરન્તર નિરખ્યા, નિગલમ્બ નિર્દ્વિઃ
 'પ્રીતમ' અવધ પોને રે, — અદગક ઘડને ઢળ્યા. — સદગુર ॥૪॥

૧ = પ્રાણ અને અપાન; છવ અને શિવ; ચિત્ત અને ચૈતન્ય; બુદ્ધિશક્તિ અને પ્રહ. ૨ = સુપ્રમદ્યા નાદી ૩ = સમાધિની સ્થિતિ; બાહ્યી સ્થિતિ.

ગરબી - ધોળ.

સદ્ગુરુના તે શબ્દ વિચારતા, - મટે માયા-મોહ-વિકાર,-

હરિસ પીછાએ. ॥૮૬॥

ખાળી ભરમ કરે ખીછ વાસના, ઉર પ્રકટે પ્રેમ અપાર,-હરિં ॥૧॥

એવો અજર અમીરમ જે પીએ, તેના નેણુ-વેણુ પલટાય,-હરિં ॥૨॥

લાગી બ્રહ્મ-પ્રમારી, ન ઉતરે, સુખ મુખે કહ્યું નવ જાય,-હરિં ॥૩॥

તેને સંભવ નહિ રે શરીરનો, થયો આતમ દષ્ટે ઉધાડ,-હરિં ॥૪॥

મરણવા યર્ધ હરિને મળે, ગાળે જ્ઞાન-હિમાલે હાડ,-હરિં ॥૫॥

બ્રહ્મ-ધ્યાને ગગનવત્ યર્ધ રહે, જેમ કુંભ મહાજળ માય,-હરિં ॥૬॥

કૃષ્ણ પોતામા, પોતે શ્રીકૃષ્ણમા, કૃષ્ણ વિના ન દિસે કાય,-હરિં ॥૭॥

જેહ સરિતા સાગરમા જર્ધ ભળે, તેનું નામ નદી ટળી જાય,-હરિં ॥૮॥

કહે 'પ્રીતમ' સદ્ગુરુ સેવતા, ટળે અંતર, એકરસ થાય,-હરિં ॥૯॥

“ શ્રીસદ્ગુરુ-દેવનાં ચરણકમલમાં પ્રાર્થના. ”

રાગ માંહ-એકતાલ, (“ ઠાસ પરે દયા લાવો રે”, એ લય.)

ચરણકમળે ચિત્ત જોડો રે, સદ્ગુરુ દેવા, ચરણકમળે ચિત્ત જોડો. ॥૮૬॥

નિરકુશ વૃત્તિ ધારી, હર્ષો-કૃષ્ણ પૃથ્વી સારી (ર),

મળી નહિ શાન્તિ, આન્તિ તોડો રે... .. મદ્ગુરુ દેવાં

લુધાની દિવાની આવી, અનેક ઉપાધિ લાવી (ર);

ભમાવી-દમાવી કાઢ્યો ખોડો રે... .. ”

ક્રીધા બહુ પાપ પ્રીતે, રાખ્યું નહિ માપ ચિત્તે (ર),

વિત્તેથી વિખાયો ના કંઈ થોડો રે... .. ”

તનકું તપાવી નાખ્યું, મનકું ભમાવી નાખ્યું (ર),

અંતરના પકડા આપ મરોડો રે... .. ”

વિધયોપભોગ ભોગી; બન્યો રૂવે-રૂવે રોગી (ર),

યોગીજન તાપ તનના તોડો રે... .. ”

દષ્ટિથી દોષા જ્યારે, જષ્ટિ યર્ધ અમૃત સારે (ર);

વૃત્તિનો સોપ્યો નાથ અહોડો રે... .. ”

મન ને વચન-કર્મ, સોપ્યા તવ હાથ ધર્મ (ર),

મર્મો સમજનવી જાળ વહોડો રે... .. ”

જીવ શિવરૂપે થાયે, ભેદ અભેદ જણાયે (ર),

‘સોડહમ’-‘સોડહમ’ની ધૂત છોડો રે... .. ”

“શ્રીસદ્ગુરુ-ભગવાનની સ્તુતિ.”

રાગ ધિવાસ-તાલ દાદરો. (“સદા સંસારમાં મુખ-કુન્ન” એ લય.)

પધારોને પ્રમથી ગુરુદેવ! આ મતાન પાસે,
નેત્રી દય હસ્ત વિન્નત ચરતડ હોયો એજ આશે...પધારોને

પિતા દયાધન આપ હો, અમે અતિ અચાન;

દયા-સુધા વર્ષાવીને, હો નિઝે સદ્ગાન.

દાણે-દાણે પ્યાન ધર, ઇચ્છુ ક્યારે ભેટ યાશે...પધારોને

સદ્ગુરુદેવ કૃપા કરી, તાર્યો તુર્ત શુકદેવ,

ગુરુ-કૃપા જો હોય તો, સર્વ સિદ્ધ તત્ત્વેવ.

દાગો ત્રય તાપ પાપ, તોજ છુવન સફળ યાશે...પધારોને

વિરલ-ધેની ગોપિકા, કૃપણ જપે મુખ નામ;

આપ વિનંદમા હું જપુ, નિર્ધનના વિશ્રામ.

અમારે કલ્પનર, ત્યાગી બીજે કયા જવાશે...પધારોને

સારણે આપ્યાને પ્રભો, દિયો કૃપાનુ દાન;

હિધડે અંતર-અર્જલા,^૧ દૂટે જગ-અભિમાન.

અમારા રપશંભણિ, અર્શ કરો મોક્ષ યાશે...પધારોને

ગુરુ અક્ષા આપ હો, ગુરુ આપજ સિવ;

આપજ ત્રિલુપ્તવશ હો, વસો સર્વમા ધર્મ.

મદાડો બ્રાન્ત માયા, શાન્તિ તે ક્યારે સધાશે...પધારોને

ચમ હમીર-ત્રિતાલ.

ગુરુ બિન દેહન મતાવે બાદર; બચ બિદલ ચમલાદ. (ટેક.)

બ્રાતિકી પહાડી નદિયા બિચમે, અંદકારકી લાદ.—ગુરુ

મદ-મત્સરકા મેહ બરસત, માયા-પવન બહે દાદ.—ગુરુ

કહન ‘કબીરા’ સુનો બાર્ધ સાધો!, ક્રમે તરના મહ લાદ.—ગુરુ

રાગ સોરક - ત્રિતાલ.

ગુરુ! મુક્ત થવાનો અપૂર્વ માર્ગ બતાવજો રે (ર). ટાટકા

ગડુ ધર્મ બહુ કાળ ગુમાવ્યો, અથડામણનો પાર ન આવ્યો;

નાવાયકમા લાયકાત હવે લાવજો રે.—ગુરુ

તિમિર તમામ સ્થળે છવાયુ, દિલ-અદિલ જરા ન જણાયુ;

અંધકારમા પ્રકાગને પ્રકટાવજો રે.—ગુરુ

દરદીના છે અનેક દોષો, જડતા સાચુ કદી નવ જોશો,
 વિશાળ દષ્ટિ કરીને અમી વરસાવજો રે — ગુરુજી૦
 ઊર્ધ્વ સ્થાન શુભ વ્રતિ ચડે છે, અનેક નિધો આવી નડે છે,
 આ અગવડની સરસ દના સમગ્રવજો રે — ગુરુજી૦
 અજન નેત્ર અજળ લગાવો, સલ રહસ્ય મુને સમગ્રવો,
 દયા કરીને (ગુરુ) એવી આપ દયાવજો રે — ગુરુજી૦
 જન્મ-મરણ જાયે ગુરુ' મારા, નીકળી દોર રહે સહુ ન્યારા,
 'સંતશિષ્ય'ને સત્ય કરી સમગ્રવજો રે — ગુરુજી૦

(ગઝલ - તાલ ધમાલ - “અગર હે શીખ મિલનેકા તો હરમ યો લગાતા જ”
 અગર “ બિતા રઘુનાથકે દેખે નહીં દિનકા કરારી હૈ ” - એ રાહ)
 બતા દે મોક્ષકા મારગ, ગુરુ' મૈ શરણમે તેરી ॥ ૮૬ ॥
 જગતકે ખીચમે નાના, - કિસમકે પથ હૈ ભારે,
 સુનાતે હૈ કયા અપની, ભટકતે હો ગર્હ દેરી - બતા૦ ॥૧॥
 કોઈ મૂરતકે પૂજનમે, - બતાવે હોમ કરનેમે,
 કોઈ તીરથકે દર્શનમે, - ફિરાતે હૈ સદા ફેરી - બતા૦ ॥૨॥
 કિતાબે ધર્મચર્ચાકી, - હજારો બાચ કર દેખી,
 મિટા સસા નહીં મનકા, અકલ જગજમે ઘેરી - બતા૦ ॥૩॥
 સકલ દુનિયામે હૈ પૂરણ, - સુના મૈ રૂપ ઈશ્વરકા,
 વો ‘બ્રહ્માનંદ’ બિન દેખે, - મિટે નહીં ભરમના મેરી - બતા૦ ॥૪॥

(રાગ ઉપરનો)

દિખા દે રૂપ ઈશ્વરકા, - મુઝે ગુરુદેવ' કરણા કર ॥ ૮૬ ॥
 કોઈ વૈકુંઠકે ઊપર, કોઈ કૈલાસપર્વતમે,
 મોઈ સાગરકે અંદરમે, - બતાવે શેરશ્યા પગ - દિખા૦ ॥૧॥
 કોઈ દુર્ગા-ગમનનમે, - કહે જગદીશ સરજમે,
 કોઈ મળ સૃષ્ટિકા કર્તા, - ચતુર્મુખ દેવ પરમેશ્વર - દિખા૦ ॥૨॥
 ધરે નિન ધ્યાન યોગીજન, કોઈ નિર્ગુણ-નિરજનકા,
 કોઈ મૂરત-પુજારી હૈ, મોઈ અગનીકે હૈ આકર - દિખા૦ ॥૩॥
 સકલ સંસારમે પૂરણ, - કહે વેદાન્તકે વાદી,
 વો ‘બ્રહ્માનંદ’ સ શયમે, - મિટા કર તો લવમાગર - દિખા૦ ॥૪॥

ગગ પહાડી - તાલ દેરગો.

ગુરુ પૈયા લાગો નામ જ્વળા દીજો રે. ॥ ૮૬ ॥

જનન-જનમકા સોયા મનુવા, શમ્દન માર જગા દીજો રે. - ગુરુ

ઘટ અધરિયા નૈન ન સરો, ચાનકા દીપક જગા દીજો રે. - ગુરુ

વિપકી લહર ઉદત ઘટ અતગ, અમૃત-પુદ્ર યુવા દીજો રે. - ગુરુ

ગહિરી નદિયા અગગ બહે ધરવા, ખેયકે પાર લગા દીજો રે. - ગુરુ

‘ધરમદાસ’કી અગગ ગુસાર્ધ, અગદે ખેપ નીલા દીજો રે. - ગુરુ

(॥ ગુરુજીને સંદેશો ॥)

(ધોળ સ્વર સાર ગ - એકતાલ)

આટલો સદેરા મારા ગુરુજીને કે’જો : — ॥ ૮૬ ॥

“સેવકના રૂદિયામા રે જો રે - મારા ગુરુ ॥ ૧ ॥

“કાયાનુ દેનજ અમને લાગે છે કાચુ,

તેની લલામણુ અમને દેજો રે - મારા ગુરુ ॥ ૨ ॥

“કાયા પડશે ને હસા કયા જઈ સમાશે ?,

તે ધર બતલાવી અમને દેજો રે - મારા ગુરુ ॥ ૩ ॥

“અમને ને તમને, તમને ને અમને, —

જનમો-જનમ પ્રીતિ રે’જો રે - મારા ગુરુ ॥ ૪ ॥

“અહરનરૂપ મારી નજરે ન આવે,

દર્શન-દીદાર અમને દેજો રે - મારા ગુરુ ॥ ૫ ॥

“ખે કર જોડી દામ ‘અંબારામ’ બોલ્યા,

મુક્તિનો માગ અમને કે’જો રે - મારા ગુરુ ॥ ૬ ॥

સગ પીઠુ - તાલ દીપચંદી.

ગુરુ-કૃપાજન પાયો મેરે ભાઈ, રામ બીના કછુ સાર હી નાહિ... ॥ ૮૭ ॥

જગત રામ સોવત રામ, સ્વપનેમે દેખે ગમ હી રામ... ॥ ગુરુ ॥

અદર રામ બાહિર ગમ, જહા દેખું તહા પૂરનકામ... ॥ ગુરુ ॥

‘એકા-જનાર્દની’ નામ હિ જોકા, જહા દેખું તહા ગમ સરીખો. ગુરુ

રાગ કાર્તિકઝા - ત્રિતાલ.

ગુરુસે કોઈ નહીં બડા, દિવાને કયુ ઝગડેમે પડા ? ॥ ૮૮ ॥

અહા-ત્રિપલુ-શિવને માના, મત્ર ગુરુકા પદા. ॥ ૧ ॥

જો નહિ માના ગુરુ-વાક્યકે, લવસાગરમેં અડા. ॥ ૨ ॥

માનુષ જન્મ હૈ અબ કછુ કરવે, સમય કહિન ચે વડડા. ॥ ૩ ॥

શિવાજીને કી ગુરુ-સેવા, રાજ-સિંહાસન ચઢા ॥ ૪ ॥

એક ઉપાય જાના 'નરસિંહ'ને, ગુરુ ચરણ ચિત જડા ॥ ૫ ॥

(ધૂન.) - જય ગુરુ જય ગુરુ અલખ નિરંજન :

જય ગુરુ જય ગુરુ ભવભય-ભજન .

ગરબી—ધોળ.

જા સદ્ગુરને શરણે રે, સૌ સશય હરશે,
શુર-દશાને ટાળી રે, હરિ-સરખો કરશે. ॥ ૧ ॥

ઉગ્ર દશા અનુભવની રે, છે સમજણ મોટી,
મન-કમનને કસવા રે, ગુરુ-ગાન કસોટી ॥ ૨ ॥

હોય હેમ લોહ કેર રે, જેને પારસ પરસે,
થાય મહા મુક્તાકળ રે, જળ રાતી વરસે ॥ ૩ ॥

છીપ રહે સાગરમા રે, માહી મોટી નીપજે,
ગાન-મીનકા પરસે રે, તેને રસ ઉપજે ॥ ૪ ॥

સત્સંગે નર સમજે રે, સૌ દુઃખા જશે,
'પ્રીતમ' તે પ્રાણીનુ રે, સદુ કરજ યાશે ॥ ૫ ॥

ધૂન (રાગ ખીલુ—તાલ ધ્રુમાળી અગર ત્રિતાલ)

હમ શરણ આયે ગુરુ 'તેરી, અખ કાહે કરે પ્રભુ ' દેરી ?
અખ કાહે કરે પ્રભુ ' દેરી ? , સ્થો વેગિ મુઝે ઉગારી—હમં

ધૂન. (ભૈરવી—ધ્રુમાળી અગર ત્રિતાલ)

ગુરુ આન ખડો તોરે અણોમે
અરણોમે તુજ શરણોમે — ગુરં

॥ સદ્ગુરુની આરતી. ॥

ૐ જય સદ્ગુરુ સ્વામી, જય સદ્ગુરુ સ્વામી,
ધટ-ધટ પૂરણ પોતે (૨), સર્વોત્કર્ષામી ૐ જય મદ્ગુરુ સ્વામી.

દયાસિંધુ સુખરૂપ, અનહદ ઉપકારી, ગુરં (૨),

શું ઉપમા હું અરખુ (૨), જય મતિ હારી - ૐ જયં

જન્મમરણ-જલ પૂરણ, સુખ-દુઃખ મરઝ રહ્યા, ગુરં (૨),

એવા ભવથી તાર્યો (૨), ગુણ નવ જય કહ્યા — ૐ જયં

હવે થયો કૃતકૃત્ય, નિમગ્ન આત્મપદે, ગુરં (૨),

સ્વપ્ન તુલ્ય જગ જાણુ (૨), અજ્ઞાનંદ-મદે — ૐ જયં

વેદ-ગુરુ-ધર્મરતે, પુન-પુન પ્રણમુ, ગુરં (૨),

આયુ લાગી અનુચર થઈ (૨), તવ ચરણે નિગમુ — ૐ જયં

એ ગુણ છે શકત, અન્ય અશક્ય ખરૂં, ગુરુ (૨),
આત્મજ્ઞાન તુ મે શુ (૨), પ્રત્યુપકાર ગુરુ—ૐ જયં
સમગ્ર ગુણુ શીત આપ કૃપા—મવથી, ગુરુ (૨),
‘હાસા’ને ઉગાર્યો (૨), તાર્યો ભવજલથી—ૐ જયં

॥ ચોગીજનોની ગવાતી શ્રીસદ્ગુરુની આરતિ. ॥

ૐ જય આનંદમુર્તિ, પ્રભુ જય આનંદમુર્તિ,
ૐ સત્ય ધર્મ પગખાણે, અનુભવની આરતિ ૐ જય દેવ જય ગુરુદેવ
ૐ જય નિર્ગુણ રાયા, પ્રભુ જય નિર્ગુણ રાયા
ૐ આરતિ કીરતે અવિનાશીની, વ્યાપત નહીં માયા ૐ જયં
ૐ કાયા-ચત્ર-ચામ, ડચ પર પાચ પચીસ પગાતી, પ્રભુ પાચં,
ૐ આત્માગમની જ્યોતો (૨) નિપુ તિમે રખાતી ૐ જયં
ૐ ધટમા ધટા અનહદ વાગે અનહદના એરા, પ્રભુ અનહદં,
ૐ સત્ય ધર્મ ગુરુદારે જવા, મમજીને લેવા ૐ જયં
ૐ એ નીચ હજાર હસો રટણા હો મનને કુચી, પ્રભુ હોં,
ૐ એ ધર તો મઠી નિગ્યા ભણે, પરિવ્રજ-આરતિ ૐ જયં
ૐ આઠ પહોરે પ્રીણુ ગહીને, એ પહોરે માણે, પ્રભુ એં,
ૐ સત્ય ગુરુનો મગ કરે તે જાનમ ગુરુ જાણે ૐ જયં
ૐ તિનરી એથે માહી તમાસા, એ સતે જાણ્યા, પ્રભુ એં,
ૐ પ્રહાનિ મદ્ગુરુ-પ્રતાપે, અમરાપુર માણ્યા ૐ જયં

॥ શ્રીસદ્ગુરુવરની આરતિ. ॥

ૐ જય મદ્ગુરુરે પાનન જય કરુણાસિન્ધો, રવામિન્ જય કરુણામિન્ધો,
જય ભવમીર્તિનિનાશન (૨), શગધુગતમન્ધો—ૐ જય દેવ જય ગુરુદેવ
વન્દે પગમાનન્દ સાશ્વતમાનન્દ, રવામિન્ સાશ્વતમાનન્દમ્,
નિર્ગુણ દુષ્ટોન્દ (૨), મરિચિન્દ્રુદન્દમ્—ૐ જય દેવ જય ગુરુદેવ
બ્રહ્માદસેન્દ્રસૂપ સર્વોત્તમરૂપ, રવામિન્ સર્વોત્તમરૂપમ્,
નિર્ગુણાતીત્ત્વરૂપ (૨), જ્ઞાનન બૂરામ્—ૐ જય દેવ જય ગુરુદેવ
કુન્દ-આયલીન નિત્ય શ શીત, રવામિન્ નિત્ય શ શીતમ્,
કામાદિનુબીન (૨), ચેન્દ્રિયગગુન્જિતમ્—ૐ જય દેવ જય ગુરુદેવ
ભામન્દુર્પદ્યાગ નિગમાગમસાર, રવામિન્ નિગમાગમસાગમ્,
ચિદાનન્દમપાગ (૨), વગદ ભવનાગમ્—ૐ જય દેવ જય ગુરુદેવ
આનન ભજના સાગ પમિ તુ મ સાગ, રવામિન્ પમિ તુ મ માગમ્,
મ દન્તિ, નજતેડપાર (૨), મોક્ષપદ માગમ્—ૐ જય દેવ જય ગુરુદેવ

आमो ब्रह्मा भूम्नो विष्णुर्न्त देवः सदाशिवः ।
 भूम्नोऽप्यस्तु ते दत्तात्रेय नमोऽस्तु ते ॥

दत्तात्रेय देवाय नमोऽस्तु ते ॥

ब्रह्मत्रानमर्षी भूम्नोऽप्यस्तु ते ।
 प्रब्रानयनयोधाय दत्तात्रेय नमोऽस्तु ते ॥

॥ ૪૬ ॥

॥ શ્રીગુરુ દત્ત-ભજન ॥

અર્ચન.

તીન શરીર, સદા હાથ, તથા માઝા દકન ॥ ૧ ॥
કાખે ઝોળી, પુઢે શ્વાન નિત્ય જાન્યવીજે આન ॥ ૨ ॥
માયા શોભે જટાભાગ, અગિ વિભૂતિ મુદર ॥ ૩ ॥
શખ ચક્ર ત્રિશૂળ હાથો, પાર્યો ખડાવા ગર્જતી ॥ ૪ ॥
'તુકો' મહોજે દત્તનાથ તુમએ ચરણી માઝા માથ ॥ ૫ ॥

રાગ રામકલ્પી અગર કાલિંગકા—તાન ધુમાળી.

જય જય દત્તરાજ યોગી, જય જય મહાનજ યોગી ॥ ૧૬ ॥
શૈની શૈની કયા ઝોલી, બજૂત લગાયો તનમો (૨),
કોટિ ચક્રો તેજ ઝૂનત હૈ, ચલે અપની ચતમો—જય જય
શખ ચક્ર અરુ ત્રિશૂળ ભિગળે, ગરે બડી બનમાના (૨),
યોગ-દડ અનધૂત દિગબર, બનારમ રહેતેનાના—જય જય
કૃપા કરો હમ દીન રક હૈ, લે જાઓ અપની માયા (૨),
મહાદેવ-સુતા ધ્યાન ધગત જા, તનહી દરશન પાયા—જય જય

રાગ રામકલ્પી અગર કાલિંગકા—તાન ધુમાળી

ગુરુ દત્ત નિરજન બનમો આ ઝૂન રહે નિરજનમો ॥ ૧૬ ॥
જટા મુગટ શિર લટા ભિગળે, ધ્યાન દિગબર મુદ્રા (૨),
જાન-ચક્ર ઝગરે મુખમડવ, ક્રૂડન-જ્યોત કરનમો—ગુરુ દત્ત
બજૂત બદન બિચ દાય કડામન, વ્યાધામર-મુગળવા (૨),
કંઠમાળ ત્રિશૂળ કમડતુ, સુમગન ફેગ મનમો—ગુરુ દત્ત
ચાગ બેદ કુતનડપ હાડે, જોડે કર નિશદિનમો (૨),
માયાનહી કામધેનુ, ચોનીમ નામ દરશનમો—ગુરુ દત્ત
રગ-રૂપ નહીં કણુ જાલકુ, મન બનાવત ગમીરી (૨),
'હાહુદાગ' શ્રીગુરુ દત્તકે ચગન સમરે મહા સુનમો—ગુરુ દત્ત

ઘેરવી—દાદરા.

ધન્ય જાનકા તુલી દત્ત રેપાલીના, તુલી દત્ત પાલીના ॥ ૧૬ ॥
પાર્યો પાદુકા કરી મેખના, દડ કમડતુ કરી માના,
શોભતે ગંગા વેળા રચિત માનગા—ધન્ય

૧ યયા ૨ જોયા ૩ જોવી રીતે

મુની વન્દારકે વદીતી પજ્યાના, પારનસે નિગમાવા;
 ચેચે ગદિના મહા લાભ જાહેવા — ધન્ય૦
 ભાવે ભજતા જયાગ દયાગા, દૂર કરી ભવમધાલા,
 ભૂનત મુક્તિલા, પ્રભુ દે મુક્તિના — ધન્ય૦
 વિશ્વવ્યાપક દીનદયાગા, નિશિ-દીર્ઘી યા સિતી-કદાવા,
 હદ ભાગના પ્રભો ! દાવિ ઉપાહલા — ધન્ય૦

ધૂન — શુરુ દત્તાત્રેય અવધૂતા, જનાર્દન સ્વામિ એકનાથા

— x x x x x —

શ્રીશુરુ દત્તાત્રી આરતિ.

આરતિ દત્તાત્રેય પ્રભુચી, કરાવી સદ્ભાવે ત્યાચી ॥ ટેક ॥
 શીપદ કમળા લાભનિતી, વર્ણન શુદ્ધ ગમ્ય દિસતી,
 દેવી ગ્રિયન કૌપિન તી વરતી, છાત્રી અરણ્યોદય વરતી,
 વર્ણુ ગમ તિની લીના (૨), દીવ્ય પ્રસવલી, મિષ્ટ અન્ન બલ,
 વૃષ્ટિ આને, બહુ ક્ષત્ર આણિ વૈશ્વ શક્તી,
 સેનુનિયા જીવી — કરાવી૦

શુરવર સુદર જગ-જેડી, ન્યાયે બહાડે પોટી,
 માળા અવનમિત કરી, બિંબકુળ ગમ્ય વર્ણુ આખી,
 અક્ષાતી કુદર દન શોભા (૨), દડ કમડનુ, શખ ચક્ર કરી,
 ગદા પદ્મ ધરિ જટા મુકુટ પદ્મિ, શોભતસે ન્યાચી — કરાવી૦
 રતિર મૌમ્ય સુગમદર્શિ, જીને દિજ તારિયા કુધી,
 દરિકે બ્રાહ્મણ બંદુ કંથી, કેના તિનેચ મણ્ડી,
 દયાગા મિતી મુણ્ડિ વર્ણુ (૨) વધ્યા-વૃદ્ધા, તિચી સુબ્રહ્મા,
 પાણિ વિષ્ણુધમિ, પુનગલ જીમ, દેહનિયા સનિચી,
 જીજા પુરવિલી મનિચી — આરતિ૦

તત્ત્વીન હોહિનિ ગુરચરણી, જોડનિ ભકતરાજ પાણી,
 માગે હેચિ જનક-જનની, અર્ધી દાન દેહ ચરણી,
 નમો મજ દુજે આણિક કાહો (૨), ભકતવત્સના, દીનદયાગા,
 પૂગમ કૃપાગા, શ્રી ૧૪મગા, દાસ નિત્ય યાચી,
 અપેક્ષા કરૂ નમ સાચી — આગતિ૦

॥ पट्चक्रमां श्रीगुरु दत्तनी आरति ॥

मूलाधारे पारिजपत्रे सुचतुष्के,
 वंशध्वंसवर्णविशाले सुविशाले ।
 रक्तं वर्णं श्रीगणनाथं भगवंतं,
 दत्तात्रेयं श्रीगुरुमूर्तिं प्रणतोऽस्मि ॥ १ ॥
 स्वाधिष्ठाने षड्दलपत्रे सतुलिते,
 धालां तावद्वर्णविशाले सुविशाले ।
 पीतं वर्णं वाक्पतिरूपं ब्रह्मिणं तं,
 दत्तात्रेयं श्रीगुरुमूर्तिं प्रणतोऽस्मि ॥ २ ॥
 नामौ पत्रे पञ्चदशांके ङ्कवर्णे,
 लक्ष्मीकांतं गरुडारूढं नरवीरं ।
 नीलं वर्णं निर्गुणरूपं निगमांतं,
 दत्तात्रेयं श्रीगुरुमूर्तिं प्रणतोऽस्मि ॥ ३ ॥
 हृत्पद्मांते द्वादशपत्रे कठवर्णे,
 सामर्थ्यं शेषं हंसविशेषं शमयंतं ।
 सर्गस्थित्यंतं कुर्यंतं शिवशक्तिं,
 दत्तात्रेयं श्रीगुरुमूर्तिं प्रणतोऽस्मि ॥ ४ ॥
 फंठस्थाने चक्रविशुद्धे कमलांते,
 चन्द्राकारे षोडशपत्रे स्वरवर्णे ।
 मायाधीशं जीवशिवं तं निजरूपं,
 दत्तात्रेयं श्रीगुरुमूर्तिं प्रणतोऽस्मि ॥ ५ ॥
 आक्षाचक्रे भुक्कुटीस्थाने द्विदलांते,
 हंसबीजं ज्ञानसमुद्रं गुरुमूर्तिं ।
 विद्युद्वर्णं ज्ञानमयं तं अटिलारूपं,
 दत्तात्रेयं श्रीगुरुमूर्तिं प्रणतोऽस्मि ॥ ६ ॥
 मूर्ध्नि स्थाने पारिजपत्रे शशिबीजे,
 शुभ्रं वर्णं पद्मसदृशं सुविशालं ।
 हंसीजाख्यं वर्णसदृशं तुरियांतं,
 दत्तात्रेयं श्रीगुरुमूर्तिं प्रणतोऽस्मि ॥ ७ ॥
 यद्दानंदं यद्गमुकुटं भगवंतं,
 यद्गज्ञानं सत्यमनंतं

પૂર્ણ ચિદ્ધનપદમચંદ્ર શિવરૂપ,
 દત્તાત્રેય શ્રીગુરુમૂર્તિ પ્રણતોઽસ્મિ ॥ ૮ ॥
 શાંતાકારં શેષશ્યામ સુરવદ્ય,
 કાંતાનાયં કોમલગાત્રં કમલાક્ષ ।
 ચિંતારત્ન ચિદ્ધનપૂર્ણ મિજરાજ,
 દત્તાત્રેય શ્રીગુરુમૂર્તિ પ્રણતોઽસ્મિ ॥ ૯ ॥

॥ ૐ ॥

॥ સાધન-ભજન ॥

॥ શ્રીસદ્ગુરુ-સ્તવન. ॥

રાગ ખીલુ—તાલ દીપચ દી

ગુરુ ' હમ વારી તોપર જાઉં, દયાકે સાગર । મૈ તો શીશ નમાવુ । ટેક ॥
 મુજ પર દયાતેરી હોવે હો ગુરુશ્રી । તો ક્ષણમે ભવ-નિધિ તર જાઉં.—ગુરુ
 પરમાનંદ પર હરી ગુરુ । દયા, જ્વન-મુક્તિકે ફલ પાઉં —ગુરુ

રાગ હમીર-ત્રિતાલ.

ગુરુ બિન કૌન હરે સહાઈ, અતઃકાલ જળ આપ, ગુરુ બિન (ટેક)
 માત તાત સુન બાધવ નારી, જો તો કહત સખ મેરી-મેરી,
 સખી હૈ મતલબકી સગાઈ —ગુરુ બિન
 જ્ય ગુરુ જ્ય ગુરુ જ્ય ગુરુ પ્રભો । પાહિ મા પાહિ મા પાહિ મા વિભો ।
 શરણાગત જનન સુખદાઈ —ગુરુ બિન
 મા ભૈ મા ભૈ ગભીર નિનાદ જોસે, રક્ષામિ ત્વા સદ્ગુરુ જોસે,
 * "ગુરુ ૐ" મત્ર તાતે જપ લાઈ —ગુરુ બિન

* "ગુરુ ૐ" એ મંત્ર, 'મંત્રજ છે કે કેમ ? વળી કદાચ તેમ હોય તો તે સશસ્ત્ર છે કે કપોલકટિપત ?' એવા પ્રશ્નો—
 એવી શક્ય ધણાકને ઉદ્ભવતી હોય છે કે હમો (પાગલ-મડળ)ને તો એ વિશે અહેતુક કૃષ્ણમિધુ શ્રીસદ્ગુરુદેવના સ્વમુખકમળ-નિઃસૂત મંત્રોપદેશ મળેલ હોવાથી અને આપપુરુષ શ્રીમદ્ગુરુ ભગવાનના વામ્પમા હમોને પ્રમાણે એટલે કે 'જે કહે છે તે તેજ છે' એમ કિ-
 ચિદપિ મંશય-વિપર્યયભાવના રહિત દઢનિશ્ચયાત્મિકા પુદ્ધિરૂપ શ્રદ્ધા હોવાથી, ભાજગડ ખીવકુચ છે નહિ, પણ છતર પુરોને તેમ (ઉપલી

એ ગુરુ-ભક્તિ કરે ચિત્ત લાઇ, ઇહ લોક પરલોકે સુખ પાઈ,

અંતમે પરમાનંદ સમાઈ

—ગુરુ બિન૦

શકા) થાય, એ સ્વાભાવિક છે તો તેઓને માટે એ વિષે થોડાક વિચાર કરવામા આવે છે કે :—

‘ગુરુ’ + ‘ઐ’ = “ ગુરુ ઐ ”. ‘ગુરુ’ અને ‘ઐ’ એ બે શબ્દોના ભેદાણુથી “ગુરુઐ” થયેલ છે. તેમા “ મન્ત્રરાજમિદં દેવિ ગુરુરિત્યક્ષરદ્વયમ્...” — “ હે દેવિ ‘ગુરુ’ એમ બે અક્ષર છે, એ મન્ત્રરાજ — [સધળા] મન્ત્રોમા રાગરૂપ એટલે કે સર્વોત્કૃષ્ટ મન્ત્ર છે... ..” વળી —

“ સત્કોટિમહામન્ત્રાશ્ચિત્તવિભ્રમકારકા ।

एक एव परो मन्त्रो गुरुरित्यक्षरद्वयम् ॥ ”

— “ સપ્તકોટિ મહામન્ત્રો [છે, તે] ચિત્તને વિભ્રમ કરનાર [છે] [ન્યારે] ‘ગુરુઃ’ એ બે અક્ષર (વાળો), એકજ [સર્વથી] શ્રેષ્ઠ મન્ત્ર [છે] ” — એમ શ્રીરેક દ્યુગણે ઉત્તરખંડે શ્રીભીમામહેશ્વરસવાદે ‘ગુરુગીતા’નામક ગ્રન્થના ૧૩૩ અને ૨૭૨મા શ્લોકમા શ્રીમહા-દેવજીએ શ્રીપાર્વતીજી પ્રત્યે (અને સુતજીએ ઋષિઓ પ્રત્યે) કહ્યું છે, અને તેજ પ્રમાણે એજ ગ્રન્થના ૨૬૮મા શ્લોકમા કહ્યું છે કે :—

“ एकाक्षरप्रदातारं यो गुरुं नैव मन्यते ।

श्रवानयोनिशतं गत्वा चाण्डालेष्वपि जायते ॥ ”

— “ એકાક્ષરપ્રદાતા (એકાક્ષર = ‘ઐ’ — પ્રણવ મન્ત્રનો ઉપદેશ કરનાર) શ્રીસદ્ગુરુદેવને જે નથી માનતો (એટલે કે માન નથી આપતો, અવગણના કરે છે), તે સેકડો શ્વાન-યોનિને પામી ચાડા-લોમા પણ જન્મે છે ” — હવે, આ શ્લોકમા ‘एकाक्षरप्रदातारं गुरुं’ — ‘એકાક્ષરપ્રદાતા ગુરુને.....’ એવું વાક્ય હોવાથી ચોક્કસ જણાય છે કે, એકાક્ષર એટલે ‘ઐ’ એ મન્ત્ર છે. વળી આ ‘ગુરુગીતા’ના પ્રમાણુ સિવાય પણ, ‘ઐ’ એક ભારે જબરદસ્ત, વિદ્વાનો વડે માન્ય ને સ્વીકાર્ય, અવગ્રેષ્ઠ વૈદિકમન્ત્ર-તારકમન્ત્ર છે, એવું સર્વલોકસુપ્રસિદ્ધ કા નથી ?

તો, હવે ઉપર પ્રમાણુ વિચાર કરતા એવું મિદ્ધ થયું કે, ‘ગુરુઃ’ અને ‘ઐ’ બંને મન્ત્ર છે. તેમા ‘ગુરુ’ એ બે અક્ષરવાળો મન્ત્ર મહાદેવજીનો બતાવેલો અને ‘ઐ’ એ એકાક્ષરવાળો મન્ત્ર, ‘એકાક્ષર-પ્રદાતા ગુરુ’ એમ ઉપના શ્લોકમા હોવાથી, શ્રીમદ્ગુરુદેવનો બતા-

॥ સદ્ગુરુની પ્રાપ્તિ સહજમાં ॥

રાગ હૈરવ-નિતાલ.

સદ્ગુરુ તો મિલે ભાઈ મહજ હિમે, જિન્હે મિલા તિન્હે તો સહજ હિમે. (ટેક)
 દૂડેસે સદ્ગુરુ નહિ મિલે, (ગુર) નહિ મિલેગે હદીમે. —સદ્ગુરુ
 ઈશ્વર-ભક્તિ અધિક હિછાહી, (સદ) ગુરુ આમિલે તબ પાસ હિમે. „
 સદ્ગુરુ બિના મોહ ન ટરહિ, (ભાઇ) કેવલ હરિકી ભક્તિમે. „
 હરિકી કૃપાસે સદ્ગુરુ મિલે, (ભાઇ) એહી મત હૈ મબ શાસ્ત્રમે. „
 પરમાત્મા હો અરૂપ ધરાવે, ઈશ્વર અરુ સદ્ગુરુ-રૂપમે. „
 ઈશ્વરતે બડો સદ્ગુરુ જાણો, (ગુરુ) દહરાવે નિજ સ્વરૂપમે. „
 ભક્તિસે રાગ ગુરુ બની આવે, (ગુરુ) ઉપદેશે અદ્વૈતનમે. „
 અદ્વૈતો બિન શાન્તિ ન પાવહિ, (ભાઈ) ભક્તિ કરે ભવ કોટિનમે. „
 પ્રહલાદને જગ ભક્તિ કીની, (ગુર) દત્તાત્રેય મિલે આગણમે. „
 શુકારામકો સદ્ગુરુ મિલે, (ગુરુ) મત્ર મુનાયા સ્વપ્નેમે. „
 કબીરકો ગુરુ એસે મિલે, (વા) હો ગયા મરત નિર્ગુણમે. „
 'પરમાનંદ'ને સદ્ગુરુ પાયા, (ભાઇ) મત્ર હુવા ઝં-ફરીરીમે. „

વેલો-આપેલા છે. એક મત્ર જીવન્ત અને એક છે, તો પછી આવા
 આ બે મત્રના જોડાણથી થયેલ “ગુરુ ઝં” મત્ર મોટામાં મોટો
 છે, એમાં વહેતુ જ શું ? અને વળી ‘તે સશાસ્ત્ર છે કે કપાલક-
 દિપત’, એવી શંકા હવે ક્યાં રહી ?

$$\begin{aligned}
 & \left[\begin{array}{c} \text{'ગુરુ' + 'ઝં'} \\ \text{એટલે} \\ \text{ગુરુ + બ્રહ્મ} \\ \text{અગર} \\ \text{બ્રહ્મનિષ્ઠ-} + \text{ભગવાન-} \\ \text{ભક્ત} \quad \text{-શ્રીકૃષ્ણ} \\ \text{અગર} \\ \text{જ્ઞાન-ભક્તિ + આનંદ-} \\ \text{પ્રેમ} \end{array} \right] = \text{"ગુરુઃ ઝં"}
 \end{aligned}$$

આ “ગુરુ ઝં” મત્રનો અર્થ વધુ સ્પષ્ટપણે “પ્રણવાનંદ-
 લહરી”ના પાન ૨૬, ૬૦ અને ૬૩માં છે, જિત્તાશુએ લાથી
 જોધ લેવો.

॥ ‘ગુરુઃ ઓ’-મંત્રના જાપનો મહિમા ॥

કૌરવી-ત્રિતાલ યા એકતાલ

ગુરુઠ્ઠ ગુરુઠ્ઠ ગુરુ યોલો લાઈ', ગુરુ યોલો લાઈ ગુરુ યોલો લાઈ' (૨)
ગુરુઠ્ઠ ગુરુઠ્ઠ ગુરુ યોલો લાઈ', ગુરુ માલો, ગુરુ મોલો ગુરુ મોલો લાઈ' (૨) (૮૬)
ગુરુઠ્ઠ ગુરુઠ્ઠ ગુરુઠ્ઠ ગુરુઠ્ઠ, ગુરુઠ્ઠ ગુરુઠ્ઠ ગુરુઠ્ઠ ગુરુઠ્ઠ (૪) — ગુરુઠ્ઠ
ગુરુ ગુરુ ગુરુ ગુરુ, ગુરુ ગુરુ ગુરુ ગુરુ, (૪) — ગુરુ ઠ્ઠ
“ગુરુ”-‘ગુરુ’ ૨૮તા પ્રકાશ દોલે, અધ્યક્ષ નાશાઈ, — ગુરુ ઠ્ઠ — ગુરુ ઠ્ઠ

‘ગુરુ’ (સરૂત-શુદ્ધ ઉચ્ચારમા મ્હીએ તો, ‘ગુરુ’) એ એક મત્ર છે, જેનું ધ્યાન પ્રથમની — આ અગાઉની એક પુટનોદમા કરવામા આવ્યું છે, ‘ગુ’નો અર્થ અધિકાર (અજ્ઞાન) અને ‘રુ’નો અર્થ પ્રકાશ (જ્ઞાન) એમ સંશય (વ્યાકરણની રીતે) અર્થ હોવાથી, “ગુરુ ઠ્ઠ” (સરૂત-શુદ્ધ ઉચ્ચારમા કહીએ તો, “ગુરુ ઠ્ઠ”) એ આપણા આખા મત્રમાથી, એના યાને ‘ગુરુ ઠ્ઠ’ના એક અશ્વમત્ર (me a part of the whole ૩૫) એકલા ‘ગુરુ નુજ, ‘ગુરુ-ગુરુ’ એવું, ૨૮થું કરતા, અધ્યક્ષ (અજ્ઞાન)નો નાશ થઈ, પ્રકાશ (જ્ઞાન) અવશ્યમેવ થાય છે, એ બસ, એ મ નો અત્યંત મહિમા છે’ વળી એ સિવાય,—

“સસારસાગરસમુદ્રરણિકમન્ત્ર,

બ્રહ્માદિદેવમુનિસેવિતસિદ્ધમન્ત્રમ્ ।

દારિદ્યકુલભયરોગચિનાશમન્ત્ર,

વન્દે મહામયહરં ગુરુરાજમન્ત્રમ્ ॥”

અર્થ.—“[જન્મ-મરણાદિ કુખરૂપ] સસારસાગરમાથી ઉદ્ધાર કરનાર એક[જ] મત્ર, બ્રહ્માદિ દેવો [તથા] [નરિ-] મુનિઓએ કરીને સેવિત (ઉપાસિત) સિદ્ધમત્ર, દારિદ્ય (દરિદ્રતા-નિર્ધનતા), કુખ (શારીરિક તથા માનસિક કુખ), ભય (જન્મ-મરણના પ્રવાહ-પરપરાશ્પ સસાર)-રોગનો વિનાશમત્ર (યાને વિનાશ કરનાર મત્ર), [તથા] મહાભય (અપરાધ, અપરાધિત મત્ર યાને અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થતા મહાન્ ભય)ને હરનાર [એવા] ‘ગુરુ ૩૫ (એટલે કે, ‘ગુરુ’ એ બે અક્ષરરૂપ — બે અક્ષરનાળા) રાજમત્રને (એટલે કે, સમગ્રાદિ મહામત્રરૂપ મત્ર) મરોના ગતિ એના મારાજને) [૮] પદન કરે છું”, — એ પ્રમાણે ‘શ્રીગુરુ ગીતા’ના ૨૭૧મા શ્લોકમા પણ એ ‘ગુરુ’મત્રનો મહિમા વર્ણવ્યો

“ગુરુ ઓ” અમર મન કહાવે, જપે અમર હો ગર્હ,—ગુરુ ઓ. ”
 સાધન-ગાડીમે મુમુક્ષુ બેઠે, પાછલ “ગુરુ”-ગાર્ડ હોઈ,—ગુરુ ઓ. ”
 સાધન-“ઓ”કી ગાડી ચલી હૈ, નિજ્યામે “ગુરુ” લાઈ,—ગુરુ ઓ. ”
 બલદારપે સદ્ગુરુ રાજૈ, દાર ઉઘાડી લે ગર્હ,—ગુરુ ઓ. ”
 “ગુરુ” ઓ “ઓ” થલ દોનો વાચક હૈ, વાચ્ય બલ કહાઈ,—ગુરુ ઓ. ”
 “ગુરુ” તો “ઓ” કો પુષ્ટ કગવે, જપિલે “ગુરુ ઓ” ભાઈ,—ગુરુ ઓ. ”
 “ગુરુ ઓ” રાખદકુ આવવળીકે, ‘પરમાનંદ’ સમાઈ,—ગુરુ ઓ. ”

॥ ગુરુ-કૃપાની જ્ઞાંસી ॥

રાગ ધનાશ્રી-ત્રિતાલ.

કૃપા કરી બડી આજ, ગુરુરાયા ! કૃપા કરી બડી આજ. (ટેક.)
 હમારી જુપડીમે ગુરુ ! તુમ પ્રવેશી, દર્શન દીન્હા મુજે આજ.—ગુરુરાયા
 જુપડી મેરી પતોડી બની હૈ, માહી ‘ઓ’કા સાજ. — ”
 જુપડી બની ઓરસંગ-નદીપૈ, છાટાઉઠેપુર રાજ. — ”
 વિધિલોકસે આયે, દીવાલીકે ગતે, ગુરુ હમારે કાજ.— ”
 જ્યોતિર્ભય તપ સ્વરૂપ દેખીકૈ, વિગ્મય પાયા સમાજ.— ”
 પ્રગટ રૂપ ધરી દર્શન દીન્હા, ‘ઓ’ સુનાયા સમોમાજ.— ”

છે. તો, અસરૂપ એકલા ‘ગુરુ’મંત્રનો ન્યારે આટલો મહિમા, ત્યારે તો “ગુરુ ઓ” (સમૃત-શુદ્ધ ઉચ્ચાર “ગુરુ. ઓ”) એ આખા મંત્રનો કેટલોય મહિમા દર્શે ! — એમા કહેવાનું હોય જ શું ? ! !, — એ પ્રકારના ‘કૈમુતિકન્યાય’ વડે શુ ખપાટ અનુમાન નથી થતું ? — શુ સ્પષ્ટ ઉપવચ્ચિ નથી થતી ? ? — અવગત થાય છે, ને તે ધજોજ — ખરેખર અપરપાર મહિમા “ગુરુ ઓ” એ આપણા આખા મંત્રનો છે !, જરૂર છે ! !, બસ છે જ ! ! ! તથાપિ (Alas ! in spite of it) “ યો ચક્ષુઃ સ પ્ય સ. ” = “ જે જેવી શ્રદ્ધાવાળો [હોય છે], તે તેવોજ [થાય છે], (અર્થાત્ — અહીં આગળ તો આપણે એવો અર્થ લગાડવાનો છેકે, — તે તે પ્રમાણે જ માનતો હોય છે) ” [ઇતિ ગીતા અ. ૧૭-શ્લો. ૩-ઉત્તરાર્ધનું છેલ્લું ચરણ] ॥ ઓ — ગુરુ ઓ ॥

[આ ગ્યને આપણે ‘ઇષ્ટમંત્ર’ની મુતિ-પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે :-

“ ઇષ્ટમંત્ર નમસ્તુમ્યં ગુરુદેવાભિમાયિત ।

તિષ્ઠ જીવત્સ્વરૂપેણ મમ હૃદિ નિરન્તરમ્ ॥ ” ॥ ઓ ॥]

સદ્ગુરુ-સિંહ તો કર્ણુ ન કૂકે, બોડેલી-બન ઉઠે ગાજ. — „
બહારકા-સા, અંદરલી દેખા, ચિન્મય દિવ્ય એક રાજ. — „
નિર્ગુણ પ્રદેશમેં જાતા-જાતા, (નિર્ગુણ તત્ત્વમેં તલ્લીન હોતા), —
(‘હૈ’કી ધૂનમેં તન્મય હોતા), બીચમે ગુરુરાજ. — „
ત્રિવેણી પર તેજોમયી ઝુપડી, તહા બિરાજે ગુરુરાજ. — „
સાધન-રહસ્ય સમુજાથો મોહે, બલિહારી મહારાજ ! — „
સદ્ગુરુ ! તોહે, -માની, -કુર્બાન, ‘પરમાનંદ’ છોડી લાજ. — „

“ સ્થયમેવાત્મનાત્મામમવદ્ય ચિચારતઃ ।

સંસારમોહજલધેસ્તારયેત્સ્વમનોમૃગમ્ ॥ ”

[इति ‘योगवाक्यम्’.]

॥ મન-મૃગને વશ કરવાની કલા ॥

રાગ ઝીંઝોરી-તાલ કલાલી.

મન-મૃગકો વશ કરના હો તો, શબ્દકી લગાવો ધન. (ટક.)
શબ્દકી લગાવો ધન, “હૈ”કી લગાવો ધન. —મન૦
અતુલવીઓસેં જાનો એતો, શાસ્ત્રોકા છોડો કાતુન;
શાસ્ત્રોકા છોડો કાતુન, પંડિતકા છોડો કાતુન. —મન૦
શિકારી એક બનમે આયકૈ, મચાયા બડી ધૂન;
મચાયા બડી ધૂન, ગળયા બડી ધૂન. —મન૦
પરમાનંદ બોડેલીગાહી, શબ્દકું લિયા હૈં શુન;
શબ્દકું લિયા હૈં શુન, “હૈ”કું લિયા હૈં શુન. —મન૦

॥ ઐકાર-ઘોજ ॥

ભૈરવી-પંજાબી ટેકો.

બીજ આગયા હાથમેં છસકો, શીર કૌનમી પરવા હૈ !
શીર કૌનસી પરવા હૈ, શીર કૌનમી ફીકર હૈ ! (ટક.)
સદ્ગુરુસેં બીજ આશ કરીકૈ, જન્મ-મરણ દૂષ્ટ નશ હૈ. —શીર૦
છસ ખેડુતને બીજ રખા હૈ, વોહિ સુખકો પાયા હૈ;
દુસરી સાલમેં બીજ છીટાયકે, ફસલ પેદા કરતા હૈ. — „
બીજ અવિનાશી વસ્તુ હૈ એક, વ્રક્ષ નાશ હો જાતા હૈ;
ઇસ ભાંતિ સત્ય-મિથ્યાકા નિશ્ચય, (એક) ખેડુતનેબી કીયા હૈ. — „
મહાવાક્યમેં (જો) “તત્ત્વમસિ”, તાકા બીજ તો “સોડહ” હૈ;
“સોડહ”કા બીજ “ઐ” હોતા હૈ, (એતો) બીજોંકાબી બીજ હૈ

‘સા ૧૨-‘હ’ મારો લોપ કરીને, માધ ‘પૂર્વરૂપ’ કરીએ છે,
 શાસે મ અનમારે એતો ‘ઘોડહુ’ “હ” દો જતો છે —,,
 ધસા ખીજા ૧ મિત્વાર મરે જો, ગર્ભવાસ નહિ આતા છે,
 પરમાનંદ ઘોડી માહી, પરમાનંદ પાયા છે —,,

કુન્ડલિની જાગ્રત કરવાનો એક ઉપાય.

જૈરથી-પત્તમી ઢેઢે

કુન્ડલિનીકુ જાગ્રત કર ન માધ મેર ભાઈ.
 સાવ મેર ભાઈ મુમયુ મેર ભાઈ. (૨૬)
 કુન્ડલિનીની વચ્ચે દોનેમ, -જન્મ-મરણ છૂટ જાઈ-કુન્ડલિની
 કુન્ડલિની છે સ્વભાવ શાન્તિ, -મયા ૧૨ હાઈ
 અગ્નિવર્ણ સઃ માધારયકે -સુખમે શિદા જાઈ —,,
 મર્પકીમી કુન્ડલિની બનામરુ-ઉપરી મુખ હાઈ,
 સુર્પવર્ણ સમ આધિષ્ઠાનમે, -દેશ આપની હાઈ —,,
 ધહ વિધ કુન્ડલિનીની મરુપ, -યોગશાસ્ત્રમે ગાઈ
 વેદાનમતમે વૃત્તિહીન, -કુન્ડલિની મરુપ —,,
 ‘હ’ શબ્દની લાગી મારીને, -મર્પકી જગાઈ
 ‘હ’ શબ્દસે વૃત્તિગીની -હિત્યાન કરાઈ —,,
 ‘હ’ શબ્દમા અન્તે વૃત્તિ બહાનર હો જાઈ,
 ‘હ’ શબ્દ સાથે મર્પ, -સહારદ્ર પોતાઈ —,,
 દીર્ઘ ‘હ’ ઉચ્ચારનેમે, -કુન્ડલિની જગ જાઈ
 ચમત્કૃતિ માર દર્શાઈ -બ્રહ્માનંદ મમાઈ —,,
 દીર્ઘ ‘હ’ ઉચ્ચારનેમે -અનોશાન મિટ જાઈ,
 નિધારણ્ય મુનિ ‘પચન્ધી’ મે, -સ્વા દોલ બજાઈ —,,
 અમ વિચારી દીર્ઘ મુનિ -‘ઘોડહી’ ગજાઈ
 સ્વભાવિજ્ઞ મદ્યુગ પ્રતાપે, -પરમાનંદ મુનાઈ —,,

દૃત્કમલના અણ્દલ હપર મન ફરે છે, ત્યારે

કેવી વૃત્તિ પ્રકટે છે.

સમ હી ઝોટી-તાવ દાદરે

અણ્દલ મન ઉપર મન યદ કરે

મન યદ મરે, -હવે મને વિચરે

પૂર્વદય માહિ જળ્ય, ગીત વર્ણે વિશ્રમત, (મન)
 ઔદાય-ધૈર્ય, ધર્મ-કીર્તિ, માહિ મતિ વર્તે રે — અષ્ટદશ
 અગ્નિકોણ દલે જળ્ય, રક્તવર્ણે વિશ્રમત; (મન)
 નિદ્રા, આલસ્ય, મદ, -પ્રુદ્ધિ પ્રગટે રે — ,
 દક્ષદલ માહિ જળ્ય, કૃષ્ણ વર્ણે વિશ્રમત, (મન)
 ક્રોધ, દ્વેષ, દુષ્ટતામે, મતિ તથ હોય રે. — ,
 નૈમિત્તિકોણ દલે જળ્ય, નીલ વર્ણે વિશ્રમત, (મન)
 સ્ત્રી-પુત્ર-ધન-મોહજાલે, મતિ તથ વસે રે. — ,
 પશ્ચિમ દલમાહી જળ્ય, કપિલ વર્ણે વિશ્રમત, (મન)
 હાસ્ય, વિનોદ, વિપયાનંદે, મન તથ મયે રે. — ,
 વાયુકોણ દલે જળ્ય, સ્થામ વર્ણે વિશ્રમત, (મન)
 તીર્થાટન કરકે તથ, વૈરાગ્યકો પાવે રે — ,
 ઉત્તરમાહી પીત વર્ણે દલે જળ્ય વિશ્રમત, (મન)
 દુઃગાર-ભોગાદિ સાધન માહી તથ રચે રે. — ,
 ઇશાનકોણ દલે જળ્ય, ગૌર વર્ણે વિશ્રમત, (મન)
 દયા, ક્ષમા, શાન્તિ, દાન્તિ, જ્ઞાનાદિમે વર્તે રે — ,
 સધિસ્થાન માહી જળ્ય, મિશ્રવર્ણે વિશ્રમત, (મન)
 આધ, વ્યાધિ, ઉપાધતે, અત તમ હોવે રે — ,
 કમલકે મધ્યદેશ માહી, જળ્ય મન વિશ્રમત, (મન)
 શાન્ત-સમાધમે તથ, બ્રહ્મમે લીન હોવે રે — ,
 સદગુરુકી કૃપા ભર્ષ, વૃત્તિ બ્રહ્માકાર ઉર્ધ્વ,
 'પરમાનંદ' સમાર્ષ, 'ઝઝ'-'ઝઝ' બોલો રે (ભાષ)
 (સર્વે) 'ઝઝ'-'ઝઝ' બોલો રે. — અષ્ટદલ કમલ ઉપર મનચક્ર ફરે રે

॥ મનરૂપી વાલકને સાધનની યુક્તિ શીખવવા વાવત ॥

રાગ જૈજૈવંતી-તાલ પંબખી ઠોકે.

રે મન-બાલક મેરે, તુ ચડળ, ચડળ, ચડળ;
 બ્રહ્મ-આગાશીમે જા કર તુ તો સુખસે સોગળ. (ટેક)
 પ્રણવ-દોરી આશ્રય કરી, હાથોસે મજબુત ધરી,
 ધીરે-ધીરે પગલું ભરી, સીડી પર તુ ચડળ — રે મન
 પટ્ટચક્રોડી સીડી બની હૈ, આધારાદિ જનકો નામ હૈ,
 જલદી-જલદી હિસ સીડીકો, રે મન તું તો છોડતા જા — રે મન

થકા હું જળ સીડી ચડતે, કંછુ કાવ તમ વિશ્રામ કરેલે;
હૃદયચાતે થોડા બેઠક, આસાચકે તુ પૌ જળ — રે મન
સદ્ગુરુ હું આસાચકે, આગાશીકે દગ્ગાળવે,
પહેલું હું સખત તાકી, તહા બેઠ તુ મેવા કરજા.—રે મન
ધાણા કાવ જમ સેવા કરે, ગુરૂદેવ પ્રસન્ન હોવે;
આસારી કુચી દેવે, આગાશીમે તુ ચડજા — રે મન
સદ્ગુરુકી કૃપા ભઈ, આસા-કુચી હાથમે આઈ,
દરવાજા તો ખુલ ગઈ, 'પરમાનંદ' તુ લે મજા.—રે મન

॥ ઈંકાર-મહિમા ॥

રાગ પરજ ઝોંકતાલ.

જપ જપ જપ ઈંકાર, લજ લજ લજ ઈંકાર (ટેક
'ઈંકાર' નાન મગણુસે, મિટે જન્મકા ફેરા — જપ જપ
આદનામ ઈંકાર હું જો, સખ નામોમે રોગ,
જાનત હું સગ કોડ જગમાલી, (જાનત હું સખ બોડેલીમાલી),
તુ સમજ-સમજ લાઈ ! મેરા — જપ
સકલ સૃષ્ટિ ઈંકાર માલી, તીનલી માત્રા સમાયા,
કર બિચાર ઈંકાર-તત્ત્વ, મિટે જન્મ-મરણકા ફેરા — જપ
સ્થૂપ સૃષ્ટિ હું "જ"ના માલી, મુક્ત "ક"નાર કહાયા,
"મ"ના માલી કારણ સૃષ્ટિ, તુન ચહ લય-પ્રકાર — જપ
લયકો કાણુરૂપ જો સમજન, કહત તાહિકો * "લય-ચિંતન"
યહી હું મુક્તિ મન-નિરોધન, વેદહી હેત હંદેરા — જપ
અર્ધમાત્રા સાક્ષી અવિનાશી, દુઃખ ચેતન રનય પ્રકાશી,
ધરિ મદા અબેદ દુઃખ સાથી, પરમાનંદ સોધ રૂપ હમારા — જપ
"ઈં"જપનમિ ઉત્તમ રૂપ ચેહી, વિદ્યો સર્વ તત્ત્વના નશાવહી,
પતંગનિ (મુનિ) યોગસુત્રમે કહહી, 'પરમાનંદ' યહી તત્ત્વ નિર્ધોગ *

* ॥ લય-ચિંતન ॥

(સવૈયા છંદ.)

" માત્રીકો કારણ ઘટ જોસે, માત્રી તાકે બાહરિ-માડિ ।

જલને દેન-તરંગ-પુણુદા, હપજત જનતે જુદે સુ નાહિ ॥

જોસે જો બકો હું કારણ, મરનરૂપ પિઝનહુ તાહિ ।

કારન ઈંસ સકલકો 'સો મે ', લયચિંતન જાનહુ વિધ યાહિ ॥

[ઇતિ 'વિચારસાગર', તરંગ ૫, કવિતા ૧૧૭]

१. अयमात्मा ब्रह्म.
(अथर्ववेद)

२. तत्त्वमसि.
(सायवेद)

शिवां ह्रम.

सोऽहम.

३. मज्जानं ब्रह्म.
(ऋग्वेद)

बुद्धोऽहम.

४. अहं ब्रह्मास्मि.
(यजुर्वेद)

शुद्धोऽहम.

१. आ आदित्योपनिषद्गन महावाक्य.
२. आ ऐतरेयोपनिषद्गन महावाक्य.
३. आ वृद्धारण्योपनिषद्गन महावाक्य.
४. आ माण्डूक्योपनिषद्गन महावाक्य.

॥ अजपाजापनुं स्वरूप ॥

लैरवी - त्रिताल.

“अजपाजप” जपलै प्राणी, (अतो) जन्ममरण नाशानी. (७६.)

हाया-कष्ट कष्ट नहिं जैहत, नहिं याके मन-वाणी,
प्राजनीनो नहिं याकत है, गुरुगमसें ले जलणी.—अजपाजप०

श्वसोश्वस जनावे भाला, (जप) नहिं कली छानी;

श्वसोश्वस ज्वलानसे यावे, इकत वृत्ति जेडानी.—

छकरीस हज्ज ठमैका जप, होता है दिन-रैनी;

हज्जा-हरता कार्यो करता, मन छर हहरानी.—

आग प्रकाश जप होता है, उत्तरको ओंछ भानी,

वैजरी, मध्यमा, पश्यती, परा, आरही जतप्रा वाणी —”

ज्याय-आतर भेद करी है, जप अजपा हो जलणी,

प्रायुषामनी हो प्रकाशकै, जाबाना कछानी.—

वैजरीका तो सज्य दार्ध समझे, इसर होइ हवानी,

पश्यती यावे मनके भाही, परा प्राणमें आनी.—

नासिकामें पूरक भाही, स्वभावान “सो” ध्वनि,

रैयक भाही “हम” होना है, (अतो) जाब जप है सुनी.—”

नाभिकामें प्रा ! छतहै, तामेहि “सो” जनी,

“हम” शब्दसे छनरे वायु, आपान आध समानी.—”

यह है आन्तर जप अजपा, (जप) सुषुम्नामे यशानी;

“सोऽहं” — “सोऽहं” निशदिन जपै, सहगुरुसें जव जनी.—”

प्रथम जाल श्वसोश्वसकी, गति छर ध्यान छानी;

ज्याय जप पठिपाक होनेसे } आतर प्राण जपानी.—”

ज्याय ध्यान पठिपाक होनेसे }

आतर अव्ययस धया होय जप, (प्राण) अलग भौजानी;

पट्यकोका भेद करीकै, “सोऽहं” — “सोऽहं” गजनी —”

“सोऽहं” “हं” हो जना है, (अतो) गुरु-शास्त्र प्रभाणी,

तात्रिकसे वैदिकसे आकर, “परमानन्द” विया जनी.—”

॥ अजपाजापनी विधि. ॥

राग-गजल-ताल ३४६.

अजपाजप करना हो तो, विधि तो जनना यादिये,

विधि तो जनना यादिये, गुरुगुरुसें पूजना यादिये.—अजपा०

વિધિ જનને વિના ફલ ના મિલે, તાતે વિધિ કહિયે,
 તાને વિધિ કહિયે, કૃપા કર શુનાઈએ —અજપા જાપ૦
 સદ્ગુરુ બડો દયાળુ હૈ, સત્યકૃ તો ખોલિયે,
 સત્યકૃ તો ખોલિયે, આન્તિકૃ મિટાઈએ —અજપા જાપ૦
 ગુરુ-શાસ્ત્ર અનુમારે વિધિ, નિચેડા અન લિખિએ,
 નિચેડો અન લિખિયે, મન લગાકર શુનિયે —અજપા જાપ૦
 મ ત્રયોગકે અનુમારે એતો, તાત્રિક વિધિ કહીયે,
 તાત્રિક વિધિ કહિયે, સમ્યક્ વિધિ કહિયે —અજપા જાપ૦
 ગરુડપુરાણમે લગનાન વિષય, ગરુડપ્રતિ કથિયે,
 ગરુડ પ્રતિ કથિયે, સક્ષેપ અન કથિયે —અજપા જાપ૦
 પ્રથમ આધારાદિ ચક્રો વિષે, દેવોકી પૂજા કરિયે,
 દેવોકી પૂજા કરિયે, માનસ પૂજા કરિયે —અજપા જાપ૦
 પૂજા કરિકે નિત્યપ્રતિ જપ, અર્પણ કરના ચાહિયે,
 અર્પણ કરના ચાહિયે, વિધિસે કરના ચાહિયે —અજપા જાપ૦
 શુદ્ધ વિગકે મધ્યદેશમાહિ, આધારચક્રહિ જાનિયે,
 આધારચક્રહિ જાનિયે, ગુરુ-શાસ્ત્રસે જાનિયે —અજપા જાપ૦
 વ' શ' ધ' સ' અક્ષરો કરકે, ચતુર્દલયુક્ત જાનિયે,
 ચતુર્દલ યુક્ત જાનિયે, અગ્નિવર્ણ મમ જાનિયે —અજપા૦
 ઈસ ચક્રમે ગણેશજીના વાસ, ધ્યાન તાકા ધારિયે,
 ધ્યાન તાકા ધારિયે, પૂજા તાકી કરિયે —અજપા જાપ૦
 મશક્તિ ઔઞ વાદનજે સહિત, પૂજા તાકી કરીએ,
 પૂજા તાકી કરિયે, માનસ પૂજા કરિયે —અજપા જાપ૦
 પુષ્પ-ગંધો સમર્પણ પૂર્વક, વિધિમયુક્ત પૂજ્યે,
 વિધિમયુક્ત પૂજ્યે, શોડશોપચારે પૂજ્યે —અજપા જાપ૦
 પૂજાકી સમાપ્તિ, એકાગ્રચિત્તે બૈઠિયે,
 એકાગ્રચિત્તે બૈઠિયે, ધ્યાન ધર કર બૈઠિયે —અજપા જાપ૦
 પીઠે માલા હાથમે લેકર, 'સોડહ'-'સોડહ' જપિયે,
 'સોડહ'-'સોડહ' જપિયે, એકાગ્ર હો જપિયે —અજપા૦
 ઇકવીશ હજાર જસોમેસે, ગણેશજી અર્પિયે,
 ગણેશજી અર્પિયે, જસૌ જાપ-અર્પિયે —અજપા૦
 લિંગકે ઉપર ચતુર્દેશમે, દુજે ચક્ર જાનિયે,
 દુજે ચક્ર જાનિયે, સ્વાધિષ્ઠાન જાનિયે. —અજપા૦

સૂચકે સમાન વર્ણુ જીસકા, પદ્મદલવાલા જાનિયે,
પદ્મદલવાના જાનિયે, યોગિજનોસે જાનિયે —અજપા૦

ળાં ભાં મં થં રં લં કરિકૈ, અકિત ઉસઃ જાનિયે,
અમિત ઉમ્મક જાનિયે, પદ્મક્ષરોસે જાનિયે —અજપા૦

તા ચક્રમે બ્રહ્માજીકા વાસ, પૂજા તાકી કરિયે,
પૂજા તામી કરિયે, પૂર્વોક્ત રીતે કરિયે —અજપા૦

સશક્તિ-વાહનોસે પૂજા બ્રહ્માકીભી કરિયે,
બ્રહ્માકીભી કરિયે, ગણેશકીભી કરિયે —અજપા૦

પીછે ૭ હજાર જાપ બ્રહ્માજીકા, અર્પણ કરના ચાહિયે,
અર્પણ કરના ચાહિયે, ગણેશકા જૈસા ચાહિયે —અજપા૦

ગિતે નાભિમ્થાને રક્ત વર્ણુ, મહિપુરચક્ર જાનિયે,
મહિપુરચક્ર જાનિયે, દશ દલસુખ જાનિયે —અજપા૦

દશ અક્ષરોસે અમિત એતો, 'ક' કારસે 'કુ' કાર જાનિયે,
'ક' કારસે 'કુ' કાર જાનિયે, 'ક' 'ક' ધ્યાદિ જાનિયે —અજપા૦

(૧ ૭ કં ઢં છં તં થં ઢં ધ નં પં ફં)

તા ચક્રે હૈ વિષ્ણુ લગવાન, પૂજા તાકી કરિયે,
પૂજા તામી કરિયે, આગે જૈસી કરિયે —અજપા૦

પૂજા કરે સક્તિ-વાહનોસે, ૭ હજાર જાપ અર્પણે,
૭ હજાર જાપ અર્પણે, વિષ્ણુજીકા અર્પણે —અજપા૦

એથો ચક્ર હૈ હૃદયદેશ વિષે, અનાહતચક્ર કહિયે,
અનાહતચક્ર કહિયે, કાચન વર્ણુસા કહિયે —અજપા૦

દ્વાદશ દનો કરે સુખ એતો, અક્ષરો અકિત જાનિયે,
અક્ષરો અમિત જાનિયે, 'ક' કાર 'કુ' કાર જાનિયે —અજપા૦

(૧ ૭ કં ખં ગં ઘં ડં થં છં જં ઝં જ ટં ઠં)

તા ચક્રમે મહાદેવજી હૈ, પૂજા તાકી કરિયે,
પૂજા તામી કરિયે, ઉક્ત વિધિ કરિયે —અજપા૦

સમિતિ-વાહનોસે પૂજા કરીકૈ, જાપ તાકા અર્પણે,
જાપ તાકા અર્પણે, ૭ હજાર જાપ અર્પણે —અજપા૦

પાચગો ચક્ર 'વિશુદ્ધ'નામ હૈ, કહમ્થાને જાનિયે,
કહમ્થાને જાનિયે, ચક્ર વર્ણુ સમ જાનિયે —અજપા૦

ગોડશ દનો કરે સુખ એતો, ધ્યાન લગાવે દેખિયે,
ધ્યાન લગાવે દેખિયે, યોગશાસ્ત્રમે દેખિયે —અજપા૦

બોડશ અક્ષરોસે અકિત દલો, 'અ'કારસે 'અ'કાર જાનિયે,
'અ'કારસે 'અ'કાર જાનિયે, બોડશ સ્વરો જાનિયે — અજપાં

(૧.૦ અ'અં ઇ'ઈ ઉ'ઉ ણ'ઞ ક'ક્ ગ'ગ્ ચ'ચ્ જ'જ્ ઝ'ઝ્ઞાંઞી'અ' અ)

તા ચક્રને 'જીવાત્મા' જો દે, તાકી પૂજા કરિયે,
તાકી પૂજા કરિયે, પૂર્વોક્ત રીતે કરિયે —અનપા૦

तां ज्ञवात्माङ्कं श्रेष्ठं हृत्पद्मं नमः, अर्पणं कर्ता यादिये,
अर्पणं कर्ता यादिये, विधिसे कर्ता यादिये —अनपा०

છટ્ટા ચક્રો હે જીવોકે મધ્યે, 'આત્માચક્ર' કહિયે,
આત્માચક્ર કહિયે, રક્ત વર્ણ કહિયે —અનૃપાં

દ્વિદક્ષો કરકે યુક્ત એતો, અકિતભી જાનિયે,
અકિતભી જાનિયે, અક્ષર દોસે જાનિયે — અજપા૦

‘હ’ ‘ક્ષ’ યદ્દ દો અક્ષરોસે, અકિત દો દલ જાનિયે,
અકિત દો દલ જાનિયે, આશાયક જાનિયે —ગાજપાં

તા ચક્રમે 'શુરુ મહારાજ' વિરાજમાન હૈ જાનિયે,
વિરાજમાન હૈ જાનિયે. પૂજા તાણી કરિયે —અજ/પા.૦

વિાધ-યુક્ત પૂજા કરીકે તાકી, જાપ અર્પણ કરિયે,
 જાપ અર્પણ કરિયે, (એક) હનનર અર્પણ કરિયે —અનપા૦

સાતમે 'અહાર' થી ચક્ર તો હૈ, દશમે દ્વારમે જાનિયે
દશમે દ્વારમે જાનિયે. જ્યોતિઃ-૩૫ જાનિયે — ૩૪/૫૦

શુદ્ધ રજાટિકકે વણુકે જૈસા, સદસ્ય દયવાલા જાનિયે,
સદસ્ય દયવાલા જાનિયે. હંબર દયવાલા જાનિયે —અજપા૦

તા ચક્રમે દે વ્યાપક બ્રહ્મ, નિર્ગુણતત્ત્વ કહિયે,
નિર્ગણતત્ત્વ કહિયે. પરબ્રહ્મ કહિયે

યહ શુદ્ધ બ્રહ્મકી પૂજા, વિધિ-યુક્ત કરિયે,
 વિધિ-યમ્ન કરિયે. પર્વોક્ત રીતે કરિયે —અર્ચ/૫/ ૪૧૫૦

પૂજા કરિકે અન્તે જાપણી તો, અર્પણ કરના ચાહિયે,
અર્પણ કરના ચાહિયે. (અંક) હજાર કરના ચાહિયે —અઝપા૦

૪૬ વિધિ (એક) કોટિ જપ નિર્વિઘ્ન, પૂરા કરના ચાહિયે,
પરં પૂરા ચાહિયે અમર્યાદ કરના ચાહિયે — અજપા ૧૫૦

બ્રહ્મચર્યાદિ સાધનસપત્ત, સાધક હોના ચાહિયે,

સાધકે હાની ચાહય, મુમુક્ષુ હાની ચાહય — જનક પાના ૧૦

નિત્યપ્રતિ પૂજા કરીકે ચક્રે, જાપ અપણુ રીએ,
 જાપ અર્પણુ કરિયે, દેવોએ અર્પણુ કરિયે —અજપા જાપ૦
 એમાત્ર ચિત્તે નિત્યપ્રતિ, અનુષ્ઠાન ધસડા કરિયે,
 અનુષ્ઠાન દસમ કરિયે, પૂજા-જાપ કરિયે —અજપા જાપ૦
 અનુષ્ઠાન કરતા પ્રતિ જાપ જામ, પુરા દોષ જામએ,
 પુરા દોષ જામએ, નિર્વિદ્ધિ દો જામએ —અજપા જાપ૦
 યદ ચક્રોક્ર ભેદાત્ તમ, અજપાજાપ ચાનિયે,
 અજપાજાપ ચાનિયે, સુપુત્રા માહી ચાનિયે —અજપા જાપ૦
 જામ રદ્ધચક્રોક્ર ભેદનરૂપી, લાઘવ-નિયત હોઇયે,
 લાઘવ-કિનયત દોઇયે, સુપુત્રા માર્ગ પ્રલિયે —અજપા જાપ૦
 સાતમે જ્ઞાન-ધ્યનચક્ર મહી, જાપ તમહિ ચાલિયે,
 જાપ તમહિ ચાનિયે, 'મોડક' - 'મોડક' જામઇયે —અજપા જાપ૦
 એક માર્ગ જાપકે અન્તે તો લાઘ, નાદોષાત્મી શુનિયે,
 નાદોષાત્મી શુનિયે, દશ પ્રમાણ શુનિયે —અજપા જાપ૦
 હિસ નદોકો શુનતા-શુનતા, ધ્યાન-મગ્ન હો જામએ,
 ધ્યાન-મગ્ન હો જામએ, સમાધિગ્ધ હો જામએ —અજપા જાપ૦
 યદ નાદોકો નિશેન નાતાં, હસોપનિવત્તમે દેખિયે,
 હસોપનિવત્તમે દેખિય, અચર્વવેન્દ્રી જાનિયે —અજપા જાપ૦
 યદ નિવ અજપા-જાપ ૧, મત્રયોગ રીતે કથિયે,
 મત્રયોગ રીતે કથિયે, સમ્યક્ રીતે દર્શાઇયે —અજપા જાપ૦
 હક-ગત્યોગ રીતિમેલી યદ ચક્ર ભેદાઇયે,
 યદ ચક્ર ભેદાઇયે, અજપાજાપ જાપિયે —અજપા જાપ૦
 હકયોગમે પ્રાણાયામ, અઠ રાજમે ધ્યાન જાનિયે,
 રાજમે ધ્યાન જાનિયે, મદ્યુરમે શીખી નિજીયે —અજપા જાપ૦
 સદ્યુર સુચુરગમજ કૃપામે, અનુભવ વિચિત્ર સુનાઇયે,
 અનુભવ વિચિત્ર સુનાઇયે, 'પરમાનંદ નિગ્ધ સુનાઇયે —અજપા૦

અન—હિસ ભજનમે જો યદ ચક્રોક્ર તથા તત્તત્ત દેવતાઓકા
 વણન હોઆ હૈ ઉમક, તથા ચક્રોક્ર દેવ દનમે જો આનંદ અકિત
 હૈ ઉમક, ઔર, ઔર અન્ય-અન્ય બને હૈ રૂપોએ મુનક
 નાસ્તિક સોગા ઉપદ્રામ કરોગે તથા “એ સગ ગપોડા હૈ” એસા
 કહેગે, એ મે જાનના હૈ યોગિ મેરેદ આપની જાનકા અનુભવ

है के मैत्री ओक समय असाही मानताथा, तथा आज सुधी ने नास्तिक बोधे मेरेकु भिवता है, सो सगही जैसेही उपरोक्त प्रमाणे कहता गेता है और ओ नास्तिक बोधा अपनेकु खानी कहकर "सगही उत्पन्ना है" असा कहता है परंतु वास्तवसे वह वेदान्ती अथवा खानी नही है क्योकि यथार्थ वेदान्ती वा खानी और ओ नास्तिक वा मिथ्या वेदान्ती-खानी, धन दोनामे धतना तक्षवत है, ओ सम्या खानी है, सेतो व्यवहार और परमार्थ दोनाकु दृष्यता है तथा दोनाकु जूझा-जूझा रभता है, अर्थात् व्यवहारकु परमार्थमे तथा परमार्थकु व्यवहारमे भिनाता नहि, वास्ते यह सम्या तत्त्वखानी व्यवहारदशा विधे घट-पट धत्यादि संपूर्ण प्रपञ्च वस्तुकु मानता है, और परमार्थदशा विधे ओक सन्निधानद्वयितन्त्रसत्ता सिवाय अनुकूल-प्रतिकूल प्रेक्षणी वस्तुकु नहि मानता यथा -

न कश्चिज्जायते जीव सभवोऽस्य न विद्यते ।

एतत्तदुत्तम सत्य किञ्चिन्न जायते ॥

न निरोधो न चोत्पत्तिर्न यद्धो न च साधक ।

न मुमुक्षुर्न वै मुक्त इत्येषा परमार्थता ॥

[इति गौडपादमाण्डूक्यकारिका]

"बन्धमोक्षदशादीना मित्वैकत्व विवर्जिता ।

सर्वैव ब्रह्मसत्तेयमित्येषा परमार्थता ॥ '

[इति योगसिद्धम्]

यह सिद्धान्त तो परमार्थ - सत्य है परंतु वह ने नास्तिक वेदान्ती अथवा जूझा खानी है, सो अपना ने शरीर-धन्द्रिय-भनका अनुकूल पदार्थ वा वातो है, जैसे के स्त्री-पुत्र-धनादिक, सो उनकु तो मानता है, और ने अपना प्रतिकूल पदार्थ वा वातो है, सो उनोकु नहि मानता, वास्ते नास्तिककी पुद्धि तथा दृष्टि अग्रदेशी-परिच्छिन्न है, और खानीओकी पुद्धि तथा दृष्टि सर्वदेशी-अपरिच्छिन्न है

और कितने नास्तिक असा करते है के - " ने दृष्ट वस्तु है, सो तो लवा हीक है - मानने योग है, परंतु ने अदृष्ट वस्तु, ने आपोसे नहि देखनेमे आताहै, उसकु किसतरहमे मान सकता है ? नहि माना न्न सकता है "

અમારાન :— પરતુ વિચાર કરક દેખતેસે માલુમ પડતા હૈ કિ, ઉન્ અદષ્ટ વસ્તુમેસેબી ને વસ્તુવો નેત્રામે નહિ દેખા જતા હૈ, ઉન્ વસ્તુવોમેસેબી ને—ત્રે અપના અનુકૂલકા હૈ સો ઉનોકૂ તો વહ નાસ્તિક માનતા હૈ, જૈસેકિ ક્ષુધા, તૃષ્ણા, સુખ, દુઃખ, શોક, મોહ ઇત્યાદિ વાસ્તે ઐમા સ્વાર્થો, અપના મતનબકા યાગ અથવા મતનબી નાસ્તિકમેસે તો ગાસોબી ઉપગમકૂ પ્રાપ્ત હોતા હૈ ઇસ લિયે હમ બી ઉચિત હૈ કિ ઉનો મહાશયોસે હાય જોડકા “ નમો નારાયણાય ” પૂર્વક મીન ધાગના

(૨) પરતુ (છતા) નચેકૂ એક દષ્ટાંત તથા યુક્તિ, લિખકર મૈ શાન્ત હોતા હૈ, ઇસસેકિ પરમ કૃપાલુ બ્રહ્માનિઠ શ્રીસદગુરુદેવની કૃપાદષ્ટિસે અપના હૃદયમે અનુભવપ્રાપ્ત થહ હમાગ બનાયા હુઆ બજન સર્વોકૂ માનીય હોનૈ હૈ

દષ્ટાંત તથા યુક્તિ :— જૈસા માનો કે પ્રધ એક નાસ્તિક પુરુષ શરીરકે અન્ત પ્રદેશમે ગ્રિયત નાડી, મર્મસ્થાન ઇત્યાદિ કોઇબી પદાર્થોકૂ, ને આખોસે નહિ દેખનમે આતા હૈ ઉનોકૂ, નહિ માનતા હૈ પરતુ વહી પુરુષ જબ ડોક્ટરી પદતાહૈ, તબ ચિકિત્સાપ્રથમે અપના ડોખરીઅથોસે પદ્ધત સબ શરીરકા અદરકા હાય માલુમ કરતા હૈ તબ વહ પુરુષ શરીરકે બીતરમ સબ નાડી વિગેરે પદાર્થોપ્રે માનો લગતા હૈ તથા ઉસકૂ વિશ્વાસ હોતા હૈ કિ વાત સત્ય હૈ મિ શરીરકે બીતર સબ વસ્તુ હૈ ફિર જબ વહ પુરુષ પદકગકે બડા ડોખર દોતા હૈ તબ તો યત્રોદારા અથવા શરીરમે યત્રો (manifest-1 manifest) પેદાકર સપૂર્ણ વસ્તુકૂ પ્રત્યક્ષ દેખતા વા અનુભવ કરતા હૈ ફેરતો જાતી હોકે કા, બે ધડકે હોકર, હાયમે છૂરી લેકર, મોઢ દર્દિ અન્ત પ્રદેશમે મર્મસ્થાનમે કાઢને—ફાડને લગતા હૈ

મસિતગદસે ને પ્રધ નાસ્તિક પુરુષ શરીરકે બીતર પદ્ અકા દિગદ નહિ માનતા હો, તો ઉનકૂ આલિયે કિ પ્રથમ તો યોગ-પ્રથોકૂ દેખે વા ખદે પીછે જબ ધ્યાનસ્થી યત્રોદારા દેખતા હૈ, તબ ઉસકૂ પ્રત્યક્ષ માલુમ પડતા હૈ, પ્રત્યક્ષ દીખ પડતા હૈ, પ્રત્યક્ષ અનુભવ હોના હૈ જોર યદિ ઐસી ચકા હૈ કિ, “ ડોક્ટર સોકા શરીરકે બીતરમ છતના સુક્ષ્મ અસ્યવો વા પદાર્થોકૂ દેખતા હૈ, પરતુ ઇન્દ્રિયારે યોગિજનોપ્રે દેખે હુએ વા યોગશાસ્ત્રોમે બતાયે હુએ

યહ પદ ચક્રાદિક તથા કિતને અન્ય સુદમ નાદી આદિકૃ વહ લોક ક્યુ નહિ દેખતા ? ”

ઇસકા સમાધાન યહ હૈ — કિ દુનિયામે સમકોષ જનતા હૈ — એક છોટા બાલકબી જનતા હૈ કિ ડોક્ટર લોગોકિ ગતિ કરતા યોગિ જનોકિ ગતિ સુદમતર હૈ ડોક્ટર લોકો કરતા યોગિયોગી મદમ પ્રદેશમે વિરોધ ઉત્પત્ત હૈ, વિશેષ ઉચ્ચનમે ઉતરે હૈ ઓર ડોક્ટર લોકો કરતા યોગિ લોકોકુ સરીઠા સુદમ પ્રદેશકા હાન વિશેષ અવગત હૈ ઇગિ રીતિમે ડોક્ટરીપ્રથો કરતા યોગપ્રથોબી વિશેષ હૈ નહિતો, બડે-પડે ડોક્ટર-મર્જન લોગે ટોપી ખાલ-ખોલ યોગિ લેખે ચરણમે કાહેકુ પડે હોગે ? [પરમાનંદ]

॥ અનાદત્ત્વનિ-માહાત્મ્ય ॥

ભૈરવી-એકતાલ.

અનહદકી ધૂન યુન લે પ્રાણી, જન્મમગ્ધુ છૂટ જતા હૈ (૧૬)
જન્મમગ્ધુ છૂટ જતા હૈ, ત્રિવિધી તાપ મિટિ જતા હૈ,
નાદાનુમધાનમે રે ભાઈ, અલ્પકા ધ્યાન લગતા હૈ — જન્મ૦
દશ પ્રકારમે અનહદ બાજે, જપ કોટિ જપ્પ હોતા હૈ,
ઘટહિમાલી શુનતા-શુનતા, મન મગ્તાના હોતા હૈ — જન્મ૦
નાદહિમે મશ્શુલ રહકર મન, શાન્ત ઉસિમે હોતા હૈ,
નાદહિમે શુપતાન જો ઉસે, યમરાજકા ક્યા કુ હૈ — જન્મ૦
પ્રથમ નાદ તો ‘ચિષ્ટિ’-‘ચિષ્ટિ’ બાજે, દૂમર ‘ચિચિષ્ટિ’ હોતા હૈ,
તીમરા નાદ (તો) ઘંટાકી બાજ, શંખ ચીથે બજતા હૈ — જન્મ૦
પચમ નાદ હૈ તંત્રીકી બાજ, હાથ તાલ બજતા હૈ,
સાનમે હૈ વેણુંકી ધ્વનિ, મૃદંગ આદમે બજતા હૈ — જન્મ૦
નવમે હૈ ભેરીનાદ, દશમે મેઘ ગર્જતા હૈ,
સબી નાદોકુ છોડકર આખર, દશમકા અભ્યાસ કરીએ હૈ — જન્મ૦
દશમ હૈ અલ્પપ્રાપ્તિકા સાધન, ઉપનિષદમે ગાઈ હૈ,
ઉપનિષદોકુ વિચારનેસે, સળહીકા યાન હોતા હૈ — જન્મ૦
દીર્ઘ ‘ઔ’કો ઉચ્ચાગનેસે, બાલનાદ પ્રગટતા હૈ,
બાલ નાદકુ શુનતા-શુનતા, અતરમેલી શુનતા હૈ — જન્મ૦
‘ઔ’કે શુજનસેહી ભાઈ, નાદોકુ શુન લિયા હૈ,
‘પરમાનંદ’ સદ્ગુરુ-કૃપાસે, નાદોકે પાર ગયા હૈ — જન્મ૦
પરમાનંદ સમાયા હૈ

॥ ગન્ધાનુવિદ્ સરિરુલ્પ સમાધિ ॥

॥ શુદ્ધવેલી રાજા દશરથનું સાધકરુપથી વર્ણન ॥

રાગ ખમાચ-તાલ દાદરેા.

શુદ્ધવેલી બાણુ હોડા, દશરથ ગગન,
 દશરથ ગગન હોડા, નાધમેકા ગગન — ૨૫૬૦
 દન્દિ રંગ ના કડિ, ગિત્તમ એકામ કડિ,
 મનના લક્ષ્યમે વ્નેડી, દશરથ ગગન — ૨૫૬૦
 બારેયાર વનન કીયા, પ્રમાદ્ય રદ્ધિન વુરા,
 ગાદપ્રધાન મન બયા, વિધેા યનિ ગગન — ૨૫૬૦
 બેડે ગિયન બાગન કડિ, દશરથ મનમે ધરી,
 રાગ કડા રૂપ કડી, દશરથ રાગ — ૨૫૬૦
 નાગ ના નદિ દેખ્યા, તદ્દપી શિકાર વિધ્યા,
 રાદરિન બિધ્ય કીયા, દશરથ ગગન — ૨૫૬૦
 દર્નુકા ન પી હડે, મિત્તમે મનપી બદ્ધ,
 મન-૧૧ કીયા વિધ્ય, દશરથ ગગન — ૨૫૬૦
 રાગદુ બાગ્ય મરી, લક્ષ્ય બદ્ધ વેધ કરી,
 'પદમાનંદ' ના દે, દશરથ રાગ — ૨૫૬૦

॥ મળત શુદ્ધના ઉચારથી મન સવ્યપ્રધાન થઈને

રૂતિ વ્રાજાકાર થાય છે ॥

મન લેનપુત્રી-અથવા આશાવરી-ત્રિતાલ. ("આવો અરે!
 સૌ આલોરે" એ ભાવ)

મન લેન નમ મયા, મન ગન્ધવી મર્જના,
 ના-નનદ નમ હડી ધાગ, દોડા મનના (૨૬)
 ના દશર-મન માલી, મનુવા નો નમ નયાલી,
 નમિમમન દુર્ગે કે... ગન્ધવી મર્જના — મનુવા
 '૭૭' ૭૭૭ '૭૭ે પ્રજા રિતે, આપરેમયા હદય રેડે,
 નમ-૭૭૭ ૪૦૭ કે... ગન્ધવી મર્જના — મનુવા
 ૭૭૭ ૭૭૭ ૭૭૭, મયાલી મનમે લગ્યજી:
 ૭૭૭ ૭૭૭ ૭૭૭ કે... ગન્ધવી મર્જના — મનુવા
 ૭૭૭ ૭૭૭ ૭૭૭, ૭૭૭ ૭૭૭ ૭૭૭,
 ૭૭૭ ૭૭૭ ૭૭૭ કે... ગન્ધવી મર્જના — મનુવા

शब्द आकाशमे लय हुवे, कार्य-कारणके न्याये,
 मन तो रहा ओकेला रे .. शब्दकी गर्जना — मनुवा०
 शब्दालयन छुटी गया, मनुवा तो निरात्म्य हुना,
 प्रति अन्ताकार हुना रे..... शब्दकी गर्जना — मनुवा०
 'ॐ', 'ॐ' उच्चार किये, मन तो उत्थानकु पाये,
 'परमानन्द' अनुभव रे शब्दकी गर्जना — मनुवा०

॥ “ ‘ॐ’ द्वारा ध्यान करवानी रीति ” ॥

“ प्रणयो धनु शरीर आत्मा, ब्रह्म तल्लक्ष्यमुच्यते ।
 अप्रमत्तेन वेद्यव्यं, शरवत्सम्पद्यो भवेत् ॥ ”

—इति मुण्डकोपनिषद्—

“ ॐ धनुष तीर आत्मानुं, लक्ष्य ब्रह्म बनावहुं;
 त्वराधी विधवाने हों ! तीरवत् तन्मय यहुं ”

शर शैव — ताल त्रिताल

लक्ष्य विधरे श्व तु शिकारी, श्व शिकारी रे भतिधारी (२६)
 प्रणव-धनुषमें आणु अडावो, बारबार प्रयाग करी — लक्ष्य०
 वृत्ति-आणुध धार अनावो, उपासना-सिलाये धरी — लक्ष्य०
 धनुषसे आणु छुटकर, लक्ष्य अलक्ष्य वेध करी — लक्ष्य०
 वेधत-वेधत विद्ध अयो जग्य, तनमयता वृत्ति धारी — लक्ष्य०
 'परमानन्द'—रिचति जे(तु) आछे, प्रभादमें क्षण-क्षण करी — लक्ष्य०

॥ “ भगवान् भाववश्य छे ” ॥

शर आशावरी अथवा धनाश्री—त्रिताल.

लावपक्ष्य भगवान्, नारायण, लावपक्ष्य भगवान् (२६)
 जप-तप साधन किन्हे अहुं लारे, लाव विना निराम — नारायण०
 लाव विना जप-तप ज्ञान-ध्यान, साधन धूर समान “
 भक्तजन कानून न जानै, लावहीमे भरतान “
 * जहा प्रेम तहां नियम न रहलॉ, गावत शास्त्र पुगल “

• “ जहाँ प्रेम तहाँ नियम न रहलॉ. ” :-

— (सवैया.) —

“ प्रेम लगी परमेश्वरसों, तब भूल अयो सगर पर-आरा,
 ज्यो वन्दत दिरे ब्रिजही तित, नेह रहे न शरीर-सँलारा:

પરન જમ બદે નહ વેગમે, તોડ કો મૈનન.
 ગુણુ નો નિવડા કો, દિવર એક પ્રમાણ
 નુમે નિવડા નિવડાવડીમે મિવા, (નામે) નડી કામ સામગ્રી
 ન વડીન મીન નિવડા ધમની, ગોપી મન હનુમાન
 નુમે એક કાલ-નાવમે, 'પરમાનંદ' ગુવનાન.

॥ મજનનો મદિમા ॥

રન ધનાથી તાલ-નિતાલ.

નન નિવડાનંદ, નન મન, રામ મધ્યિદાનંદ. (૧)
 ને મુખે તથ નાપ મિટન દે, કંટન ભવશ કંદ. — નન
 મન-મન-મને ને નુપ ઉપમે, નન નદિ મનિમંદ.
 નેને વિવેકી વિવેક વિગમી, મોદિ પાવન આનંદ.
 મન—'પરમાનંદ' નો રીડા, જહા નો વિવેકાનંદ.
 મન-ગાન મનને મનથી ભયો, પાયો 'પરમાનંદ'.

॥ મૃચુ અવગંભાવો ॥

રન શમકલિ-તાલ પંભાગી ઠેકા.

મુખ મનના દે, નન મનના, (રે ભવા) કાલેદૂ મગરી કંટા.
 મન નિવડે નિવડે નહ, (મના) મ્યા ધાધધ મચાના,
 મન-દી નહ હનુમાન નવરે, (મન નો) હાલી હોડ મનના. — મ

પરમાનંદ કો રન ન વડે રન નીર અખંડિત ધામ,
 'પરમા' કો કો નવવા વિધિ, હાક પર્થો રસ પી મવવાશ.

x x x x x

— (કવિતા) —

" નીર મિન મીન દુખી, રીડા મિન મિન રીડો,
 પીડી મીન મિન મેમે રીડો ભવ દે,
 મન ને નન-નન, નડો નો રે રીડો,
 મનની મન કો મન અધુવાદ દે :
 નિપન નન પન મન, મીનીની કંટ મન દે,
 નેનો મન મન લદિ મન મુદાવ દે,
 મન પ્રવદ નેમે, મન નન મેમ રીડો,
 'પરમા' મન મન મનમીની બાન દે. "

x x x x x x x

૧ પોતા ન પોતાની.

ભાઈ-મંધુ-સગાં-સહોદર, (એ સખ) ચાર દિનકે મહેમાના;
 ગુણવંત સ્ત્રી-પુત્ર હો તો બી, (રે ભાઈ) મોહ ઉનકા ન કરના. ,,
 અપના શરીર જો બડો પ્યારા, (લલા) વહણી તો નહિ રહેના;
 રમયાનમેં લાકર કુંક દેવે હૈં, (આખર) ખાકહી ખાક રહેગના. ,,
 પંડિત હોકે પંડિતાઈ કરે, (રે ભાઈ) ગુમાનમેંહી ખાત ખોલના;
 યતિ સન્યાસી પંડિત યોગી, (કાલ તો) કોષકોબી નહિ છોડના. ,,
 લલાઈ અપના આહો તો પ્યારે, (ભાઈ) બચ્યા વાકા બન જના;
 બડાઈ (અભિ)માનકું છોડ કરકે, (રે ભાઈ) લજનમેં મશગુલ રહેના. ,,
 સખહિકો રાન વિચારીકે, (ભાઈ) 'પરમાનંદ' આયે દિકાના;
 'હૈં', 'હૈં' તો રટના પ્યારે, (આખર) 'હૈં' હી 'હૈં' હો જના. ,,

॥ મસ્ત-ફકીરની દશા ॥

રામ જીલો અથવા ભૈરવી-એકતાલ. (લિતા જ્યોરે કાનુકા—એ લય)
 મેરા મન લગા ફકીરીમેં, ફકીરીમેં ખુદ મસ્તીમેં. (ટક).
 મહ ફકીરી હૈં ખુદાકી પ્યારી, ચિત હસીમેં લગાનેમેં;
 રાજન અલ્લા અમીરીમેં, અમીર બિચારા કીન ગીનતીમેં.—મેરા મન
 જો સુખ પાયા અલલ ફકીરીમેં, સો નહિ અમીરીમેં;
 જો સુખ પાયા રસુલ ઈશકમેં, સો નહિ સ્ત્રી-પુત્રનમેં. ,,
 જો તો મજા હૈં જુપડીમાહી, મો નહિ હૈં બંગમેં;
 જો મજા હૈં જંગલ માંહી, સો નહિ શહેર-અસ્તીમેં. ,,
 જો તો મજા હૈં કાલી કફતીમેં, સો નહિ કોટ-પાટલુનમેં;
 જો મજા કંથા મોદડીમેં, સો નહિ સાલ-દોસાલોમેં. ,,
 જો તો મજા હૈં મોટા કપડેમેં, સો નહિ સર્જતી મલમલમેં;
 જો મજા ટાટ બિછીનામેં, સો નહિ મખમલ-ગાદીમેં. ,,
 જો તો મજા હૈં ભૂમિ શેયામેં, સો નહિ સેજ-પલંગમેં;
 જો મજા હૈં કુદરતીમેં, સો નહિ બનાવરીમેં. ,,
 જો મજા હૈં ભાખરીમેં ભાઈ, સો નહિ લર્ડુ-પેડેમેં;
 જો મજા નદીકે જલમેં, સો નહિ કોડ-વૉટરમેં. ,,
 જો તો મજા હૈં દીકરામેં ભાઈ, સો નહિ કાંચન-પાત્રમેં;
 જો મજા લોટીમેં મુઝે, સો નહિ કમંડલુમેં. ,,
 રમડપુલસેં રહિત લગાલે, કયા દુનિયાકી દોસ્તીમેં;
 'પરમાનંદ' માલિક મિચેગે, નિઝે સચ્યા ફકીરીમેં. ,,

॥ સદ્ગુરુશ્રીનું આવાહન ॥

જાન માહ-તાલ જેમટો.

સદ્ગુરુગયા ! (આવો, આવો મેરે સ્વામી;

આવો મેરે સ્વામી, દયાળુ અંતરયામી.

(ટક.)

“ત્રી” ગુરુ પૂજન નિમિત્તે, આવો ગુન્દારે; (મૈ)

“સ” રૂમે પૂજન કરું, કૃપાકરી સ્વીકારે, (ગુરુ). સદ્ગુરુ૦

“દ” યા કરી સુનો અરજ મેરી, જો મન બહુ ચલાવે; (પ્રભુ)

“ગુ” મ રૂપકો પ્રકટાવો તો, કયા તેરો ઘટ જાવે, (બહાલા). ,,

“હ” પ તેરો હૈં અપર પારા, નહિં તામેં કછુ ખામી; (પ્રભુ)

“સુ” ખ-ચંદ્રસેં અમૃત ટપકે, ચકોર-મૈં હૈ કામી, (હા). ,,

“કુ” મુદિની-લોચન હૈં મેરી, રૂપ-ચંદ્રકી આરા; (તેરી)

“ટ” કે ન જીન જીવ-બ્રમરકા, ખીન ચંદ્ર-પ્રકાશ, (અહા). ,,

“રા” જ હંસ-ગુમ કીડા કરો હો, પવિત્ર ‘મંજુસરે’; *

“મ” હા જલધિમે તગ્ના-તગ્તા, લગા “ઝોર”-કીનારે, (પ્રભુ). ,,

“કો” ન્હી અકારણુ દયા સુજાવે, તૈસેહી કરો આજ; (ગુરુ)

“જૈ” ઘોપ-પુષ્પ લાયા (પ્રભુ) તોડી, તેરો પૂજનકે કાજ, (બહાલા). ,,

“ઝૈ”-ગંધ સહ પુષ્પ ચડાવુ, “સોડહમ” કા નમરકાર; (ગુરુ)

“પરમાનંદ” કૃપા-વર માગે, દે અપના દિદાર, (પ્રભુ). ,,

॥ ‘શ્રીમદ્ગુરુ મુકુટરામકી જય’રૂપ

સ્તુતિ તથા પુષ્પથી પૂજન ॥

રામ રામકલિ અગવા કાલીબરો-તાલ પંચાળી ઢેકો. (જય જય હંતરામ
ચોગી-એ લય)

જય જય સદ્ગુરુ સ્વામી (ર), જય જય ચોગીરાજ સ્વામી. (ર)

“સુ” ખ્ય રૂપ તો નિર્ગુણ હૈ તેરો, સગુણ ધરી કરી લીલા;

“કુ” પૂજન હોવે વાણી મેરી, વર્ણનના વો લીલા. જય૦

“ટ” રે મહત્ત મંતાપ મનકી, જો જય-ગુણુ તેરો આવે;

“રો” જીવ-લોચને કમલ-આસને, ‘શાંભવી’-મુદ્રા દર્શાવે. જય૦

“મ” નંકા વિશેષ દર લયા સજ, દેખી હારમ-મુખમુદ્રા;

* ‘મંજુસર’=મનોહર સરોવર - A lovely lake; તેમજ શ્રીસદ્ગુરુ શ્રીમુકુટરામજીનાં નિવાસ સ્થાન ગામનું નામ. ૧ ‘ઝોર’=જલદય અથવા તો જ એ નામની નદી.

‘કી’ નહો ગુરુરાયા કૃતાર્થ મુઝે, બુદ્ધિ ભાઈ સુભદ્રા, જય૦
 ‘જય’ ધો ૧-પુષ્પ (યહ) અર્પુ ચરણે તવ, નહી જાણુ સ્તુતિ-પૂજા,
 ‘પ્રેમ’-‘આનંદ’-‘પરમાનંદ’, નહિ નહિ સાધન દૂર્ગા જય૦

(વૃત્ત.)

જય સદ્ગુરુ જય, જય સદ્ગુરુ જય, (૨) જય સદ્ગુરુ, જય જય ગુરુ, (૨)
 જય જય જય જય, જય સદ્ગુરુ જય, જય સદ્ગુરુ, જય-જય ગુરુ ૧.
 ગુરુ ઓં, ગુરુ ઓં ગુરુ ઓં ગુરુ ઓં, (૨) ગુરુ ઓં, ગુરુ ઓં-ઓં ગુરુ, (૨)
 ઓં ઓં ઓં ઓં, ઓં ગુરુ, ઓં ગુરુ, ગુરુ ઓં, ગુરુ ઓં-ઓં ગુરુ ૨

મુકુટરામજીની જૈ, મદ્ગુરુ દેવગીની જૈ,

ખોખો બ્રહ્મવંશથી ગુરુજીની જય જય જય — મુકુટરામ૦ ૩

॥ શ્રીસદ્ગુરુદેવકી જય ॥

લેસ્વી-એકતાલ

ખોખો બ્રહ્મનિષ્ઠ સદ્ગુરુ શ્રીમુકુટરામજીની જય,
 મુકુટરામજીની જય, ચોગીરામજીની જય જય — ખોસો૦ (૨૬)
 મુકુટરામ તો નહિ મરા ભાઈ, ચિત્ત-અંતરૂ પાપા હૈ,
 ચિત્ત-અંતરૂ પાપા હૈ, ધર્મ-ગતિ પાપા હૈ — ખોસો૦ ૧
 વ્યક્ત સ્વરૂપ હોડ કરકૈ, અવ્યક્તમે રહા હૈ,
 અવ્યક્તમે રહા હૈ, નિજ-સ્વરૂપમે રહા હૈ — ખોસો૦ ૨.
 ચોગીજનોદ એક કંપાન્ત, પુર્યંદક તો રહૈ હૈ,
 પુર્યંદક તો રહૈ હૈ, જન-મુક્ત વિચરે હૈ — ખોસો૦ ૩
 મુકુટરામ વિચરતા હુવા, ખોડેલીમે આપા હૈ,
 ખોડેલીમે આપા હૈ, દર્શન મુઝે દિયા હૈ — ખોસો૦ ૪.
 ‘ઓમ’-નદી-કિનારે આકર, ‘ઓં’શબ્દ શુનાયા હૈ,
 ‘ઓં’શબ્દ શુનાયા હૈ, મુઝે તો શુનાયા હૈ. — ખોસો૦ ૫.
 દમ સામાન્ય ચેતન શિના, વિશેષકુ ન ખ્યાતા હૈ,
 વિશેષકુ ન ખ્યાતા હૈ, ચિત્ત-નબી ન કરતા હૈ — ખોસો૦ ૬.
 (પણ) અહેતુક-કૃપાસે વિશેષ, - દર્શન મુજકુ દિયા હૈ,
 દર્શન મુજકુ દિયા હૈ, ‘ઓં’કુ શુનાયા હૈ, — ખોસો૦ ૭
 ‘પરમાનંદ’ બનિહારી ઉમ, - ધર્મસ્વરૂપ હૈ,
 ધર્મસ્વરૂપ હૈ, મુકુટરામજી હૈ. — ખોસો૦ ૮.

ઐકારં નિગમેકવેદમનિશં વેદાન્તતત્વાસ્પદં
 વોત્પત્તિસ્થિતિનાશહેતુમમલં વિશ્વસ્ય વિશ્વાત્મકમ્ ।
 વિશ્વગ્રાણપરાયણં શ્રુતિશતૈઃ સમ્પ્રીચ્યમાર્જં પ્રભુ
 સત્યં જ્ઞાનમનન્તમૂર્તિમમલં શુદ્ધાત્મકં તં મજે ॥

— x x ૐ x x —

ઐકારં ચિન્દુસંયુક્તં નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ ।
 કામદં મોક્ષદં ચૈષ ઐકારાય નમો નમઃ ॥

પિંદુ સહિત ઐકાર, યોગીઓ ધ્યાય છે સદાઃ
 ભુક્તિ-શુક્તિપ્રદાતા ઐકારને પ્રણતિ હમે!!

॥ ૐ ની ધૂન. ॥

કૌરવી-ત્રિતાલ ચા એકતાલ.

ૐ બોલો, ૐ બોલો, ૐ બોલો ભાર્ગ, (૨)
 ૐ બોલો ભાર્ગ, ૐ બોલો ભાર્ગ; (૨)
 ૐ બોલો, ૐ બોલો, ૐ બોલો ભાર્ગ. (૨)
 હરિ ૐ, હરિ ૐ, હરિ ૐ, હરિ ૐ. (૪)
 ગુરુ ૐ, ગુરુ ૐ, ગુરુ ૐ, ગુરુ ૐ. (૪)
 ૐ ૐ ૐ ૐ, ૐ ૐ ૐ ૐ. (સર્વ એક સાથે, ૧ અનેકવાર.)
 ઐકાર વિના મુમુક્ષુનોકો,
 અન્ય કણુ ગતિ નાહિ. —ૐ બોલો૦
 કુવશ બોલો, પ્રહલાદશ બોલો,
 ૦૮-મ-મરણુ મમાર્ગ. —ૐ બોલો૦
 લો કોઈ બોલો ૐ વાણી,
 પરમાર્ગ સમાર્ગ. —ૐ બોલો૦
xx.....xx.....(પ્રથમની ૭ લીટીનું પુનરાવર્તન.)

• અનેકવાર, ચાસ ચાકે ત્યાં સુધી, બોલવા પછી, એજામાં એજા
 એ ખાનીટ, નેત્ર મીંચાને, મીન રાખી, સ્વસ્થ બેસવું; તેથી અભ્યાસ એટલે
 શું, તે સમજશે, તેમજ ખસ લીવથી ધૂન લાગેલી કે કેમ, તેનો તોલ
 થઈ રાકશે.

ઐકારં નિગમૈકવેદમનિશં વેદાન્તતત્વાસ્પદં
 ચોત્પત્તિસ્થિતિનાશદેતુમમલં વિશ્વસ્ય વિશ્વાત્મકમ્ ।
 વિશ્વઘ્રાણપરાયણં શ્રુતિશ્રુતૈઃ સમ્પ્રોચ્યમાનં પ્રભું
 સત્યં જ્ઞાનમનન્તમૂર્તિમમલં શુદ્ધાત્મકં તં ભજે ॥

— x x ૐ x x —

ઐકારં ચિન્દુસંયુક્તં નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ ।
 કામદં મોક્ષદં ચૈવ ઐકારાય નમો નમઃ ॥

ખિંદુ સહિત ઐકાર, યોગીઓ ધ્યાય છે સદાઃ
 ભુક્તિ-શુક્તિપ્રદાતા ઐકારને પ્રણામી હોયો!!

॥ ૐ ની પૂનઃ ॥

ભેરવી-ત્રિતાલ ચા એકતાલ.

ૐ બોલો, ૐ બોલો, ૐ બોલો ભાઈ, (૨)
 ૐ બોલો ભાઈ, ૐ બોલો ભાઈ; (૨)
 ૐ બોલો, ૐ બોલો, ૐ બોલો ભાઈ. (૨)
 હરિ ૐ, હરિ ૐ, હરિ ૐ, હરિ ૐ. (૪)
 ગુરુ ૐ, ગુરુ ૐ, ગુરુ ૐ, ગુરુ ૐ. (૪)
 ૐ ૐ ૐ ૐ, ૐ ૐ ૐ ૐ. (સર્વ એક સાથે, * અનેકવાર.)
 ૐકાર વિના મુમુક્ષુજનોદો,
 અન્ય કષ્ટ ગતિ નાહિ. —ૐ બોલો૦
 ક્રુપણ બોલા, પ્રહલાદજી બોલા,
 જ-મ-મરણ મમાઈ. —ૐ બોલો૦
 જો દોષ બોલો ૐ વાણી,
 પરમાનંદ સમાઈ. —ૐ બોલો૦
XX.....XX.....(પ્રથમની ૭ લીટીનું પુનરાવર્તન.)

* અનેકવાર, શાસ યાકે ત્યાં સુધી, બોલવા પછી, બોલામાં બોલી
 બે મીનીટ, નેત્ર મીંચીને, મીન સખી, સ્વસ્થ બેસવું; તેથી અભ્યાસ એટલે
 શું, તે સમજશે, તેમજ પણ દીવથી પૂન લાગેલી કે કેમ, તેનો તોલ
 થઈ રાશે.

॥ ઓં ॥

॥ ભક્તિ-ભજન ॥

॥ રામ-ધ્વન ॥

ગમ ઝીઝોટી - પંલખી ઠોકો.

ભત્તે ગમ ભત્તે ગમ ભત્તે ગમને રે (૨)

ભત્તે રામને રે, મૂકી ગમનને રે — ભત્તે રામ ॥ ટેક ॥

ભત્તે ગમ-ગમ-ગમ, ભત્તે ગમ-રામ-રામ (૪);

ગમ-ગમ-ગમ-રામ, રામ-ગમ-ગમ-ગમ (૬)

ગમ-ગમ-ગમ, ગમ-ગમ-ગમ (૪),

રામ-રામ-ગમ-ગમ, ગમ-ગમ-ગમ-ગમ

..... x x x — (મી માથે, અનેકવાર) — ભત્તે ગમ ॥

વામિક-રામગીની બીન-ગાનિ, રામ-ભજનથી થઈ પડાતી;

નાત-ગાન પગ લાન નથી, છે ભક્તિ વ્હાલી ગમને રે — ભત્તે રામ ॥

ગમનામે પાથઝ તાર્યાં, અનેક ભક્તોને આધાર્યાં,

બસો ડો, પણ મોલ્યા આમ-દામને રે — . .. ભત્તે રામ ॥

મગત બનો સૌ ગમ ભજનમા, જલુ પડે ના યમ-સદનમા;

મેન 'રામ' જગત, તિય ભજ રામને રે — ... ભત્તે ગમ ॥

.. ... x / . (પ્રથમની છ લીંગીનુ પુનરાવર્તન)

રામ ધનાશ્રી-ત્રિતાલ.

રામ-કૃષ્ણ-ગોવિંદ, ભત્તે, રામ-કૃષ્ણ-ગોવિંદ,

તથ જગતના દેદ, ભત્તે, ગમ-કૃષ્ણ-ગોવિંદ ॥ ટેક ॥

જે-જે જગે છે સદિ રિમે તુ, સર્વ માયાના બધ — ભત્તે ॥

માત પિતા સ્ત્રી સુત ને બાધવ, મન્યા રણાતુ બધ — „

જલુ પડશે મને મૂકી, પૂરો થના મનધ — „

માટે ચેત ઝટ સમય વિચારી, બૂલીશ મા ગધુનદ — „

પ્રભુ-ગમણથી હિમા પ્રગટે, આનંદનદ-આનંદ — „

'ગાતુ' મજ થા દરદમ ગટવા, ગધાવગ પ્રજાવદ — „

રામ ધનાશ્રી-ત્રિતાલ

ગોવિંદ-કૃષ્ણ-હરિ, પ્રેમે ભત્તે, ગોવિંદ-કૃષ્ણ-હરિ,

નહિ મળે અવગ કરી, પ્રેમે ભત્તે, ગોવિંદ-કૃષ્ણ-હરિ ॥ ટેક ॥

કાયા કાયા કુશના જેવી, તેથુ મમતા ધરી.....પ્રેમે ભત્તે ॥

સગા-સખથી-મિત્રો ગયા જે, તે નવ દીદા ફેરી..... ,,
અ'પાકુપ્ છે દેહ આપણો, જાણો સાગર-લહરી ,,
જે જન મોહ્યા તે સહુ રોયા, (લક્ષ) ચોર્ણસી દેહ ધરી... ,,
કરી સે સાર્યક 'શનુ' આ દેહનુ, (હૃદયે) પ્રભુનુ ધ્યાન ધરી .. ,,
રામ ધનાથી-ત્રિતાલ.

ગુરુ વિણુ ગમ નવ પડે, પ્રાણીઆ, ગુરુ વિણુ ગમ નવ પડે,
લયે જગત આયડે પ્રાણીઆં (ટક) ,,
પરપરા ગુરુ તણી પ્રયા છે, એ વીણુ કાજ જગડે, ,,
ગુરુ વિનાના ભવસાગરમા, દુ ખી થઈ રહવડે ,,
બાલપણે માબાપ-ગુરુથી, હિચરતા આવડે
યુવાનીમાએ વિદ્યાગુરુથી, સુવિદ્યા સાપડે. ,,
વૃદ્ધપણે ધર્મગુરુ બોધેથી, રહેજે સમજણુ પડે;
પણુ મનકું દરે એની શાન્તિ, -વિના મન તરફડે ... ,,
શ્રવણુ-અધ્યયન મે કર્યું બહુ પણુ, શાન્તિ નામ નવ જડે,
પૃથક-પૃથક સર્વે બતાવાવે, મન મશયમા પડે ... ,,
બ્રહ્મનિદ મહાગુર મળે તો, ભવનો ફેરો દળે,
બ્રહ્મ સાથે તદ્દરૂપ બનાવે, (શ્રી)સદ્ગુરુ યાન વડે ... ,,
એવા ગુરુશ્રી મળ્યા 'શનુ'ને, પૂર્વ પુન્યની વડે,
તગવાનુ શ્રીગુરુએ બતાવ્યુ, પ્રભુ-નામ-નાવડે ,,

રામ ધનાથી

ગમ કહે શુ થાય ?, સમજ વિના, રામ કહે શુ થાય ?. (ટક.)
મુખથી રામનુ નામ જપે છે, અતર અગણિત લાલ્લ —સમજ વિનાં
મન ભટકા મારે જગમાહી, રામ મુખે હિચરાય..... ,,
'રામ-રામ' તો શુક પણુ કહે છે, એથી શુ અર્થ સધાય .. ,,
શાન્તિ, ક્યા, સંતોષ મળે નહિ, અનર્થમા રાગે સઘાય..... ,,
ગમ-તર્ન લજ સમજી ગુરુથી, જો હિત નિજનુ ચઢાય... ,,
'શનુ' સદ્બોધે વશ કરે મનને, (તો) ભવની લાવટ જાય... ,,

રામ ધનાથી-ત્રિતાલ.

જન્મમરણુ નહિ દળે, લજન વિના, જન્મમરણુ નહિ દળે (ટક.)
જન્મમરણુનુ દુ ખજ મ્હોદું, લજન પ્રલાવે ૧ખજે.....લજન૦

આમોત્ર ઉભાય આ મનિયુગમા, ભજન મમો ન મળે..... ॥
 દામ ન એસે પ્રભુના ભજનમા, ભજન ભાતું કા ન મળે... ॥
 આયુઃ એરે આ મુ જાયે ભજન નિના પગે-પગે . . . ॥
 બન-મન-મનુ-ન ૨ ચગચમા ભજન નિના પ્રજગે ॥
 ઉગા નિ ૥ ગાતું' એ દસ્યી, પ્રભુ ભજનના બળે ॥

૨૪ જી જોડી અમર ખમાચ યાતો આઆ-તાલ દાદરો-
 (" દીનન દુખ દુરન દેવ૦ " એ લય)

દયાગુ ગમ મગન ભરોમો આપ ભારી
 ભરાસા આપ ભારી ભવનિધુ દો ઉતારી —દયાગુ૦
 મીનમના ન ન આ આ બની'તી શદ્યા,
 બાલી દામી ચાર્ફરે નીનમ મુનાગી ॥
 વાટ તિય નેતી ન મ ગતી ચમરી નારી,
 પ્રમે એદા મોઝ ખાર્ફ, લીધી એને તારી ॥
 આનનાની ગજની શુભી અત વેળા જાણી,
 ધાયા તે મમય પ્રભુ' આપ ગડી ચારી ॥
 રીઝયા મુદિ તાકુન, તારિ દીડુ ટાગી,
 અન ૥ નરેન મીધા, ભક્તનુ દીન ધારી ॥
 ભ ને ભને દ્રોગ દેસ, આનગમન વિદારી,
 શી મ સ્વામિ 'ગાતુ' તણા, ભન-રોગ દો નિદારી ॥

૨૫ જી જોડી અમર ખમાચ યાતો આસા-તાલ દાદરો-
 (" દીનન-દુખ દુરન દેવ૦ " એ લય.

ભાએ પ્રમે વિશ્વમાહે, આઘ પુન ઝંકાર,
 આ ન, ઉમર, માર મગી, બન્ધુ મારપ ઝંકાર ભાએ૦
 નદિતણ મકાલુ જેમા, અનમાને મમાય તેમા,
 એસા અવિનાશી એક, અનની પરે ઝંકાર... ॥
 એના અનેઝ થાય, એમા મમાઈ જાય,
 ગેત્રા અનર્થ વિદિવ, નામે પ્રભુ ઝંકાર .. ॥
 બમ પ્રાણી માન વિદે, પથમા જેમ પૂન દીમે,
 એત્રોત નમ્રા માર, માયરે ઝંકાર .. ॥
 ભાસરે વેમા ભાસા, ભાએ નિજરૂપ નિદાયા,
 'ગાતુ' આગમે અત્માને, તો પામે પ્રભુ ઝંકાર... ॥

રાગ ઝીંઝોદી અગર આરંગ—એકતાલ. (“ હૈયાના કુટા, હરિ” એ લય)

આ દુનિયા જુરી, મનડું હાડ કેમ મોહ્યું,
મદાર-મદાર કરતા આપુ, જીવતર એજે ખોયુ રે-આ દુનિયાં
આ દાયામા શુ લોભાયો, નિયારી જો મન તારા,
હાડ માસ ને રૂધિર તણા આ, બની રહ્યા મિતારા રે... ”
અગા-મગધી સૌ અવારચના, અતે અળગા રહેશે,
જમના મારો નહિ મૂકાવે, હશે તે વીણી લેશે રે... ”
ગાડી-ધોડા માવ-ખજના, નહિ આવે તુજ સાથે,
પાપ-પુણ્યના હિસાબ લેશે, જે કીધા તે હાથે રે..... ”
જાદુગરની બાજી જેવા, ખેલ જગતના ખોટા,
વણસતા કંઈ વાર ન લાગે, પાણીના પરપોટા રે..... ”
જગજગ જમની મરતા સુધી, ધડીકે પુરસદ લેજે,
પ્રભુએ જે આપ્યુ તેમાથી, દાન સુપાત્રે દેજે રે... ”
મનુષ્ય-દેહ દેવો માગે છે, સાર્યક એનુ કરજે,
પરકાજે આ જુરી કાયા, પડે તો પડવા દેજે રે..... ”
મૂકીને પચાત જગતની, સદ્ગુરુ ચરણે જાને,
શાન્ત થશે ત્રિતાપ ‘શત્રુ’ તુજ, શ્રીહરિના શુભ ગાને રે.. ”

૫૬. (“ ત્હારો નેહો લાગ્યો” એ લય)

આડે પહોરે અમરવા સહુએ ‘મીતારામ’, ‘સીતારામ’
મીતારામ, સીતારામ, સીતારામ, સીતારામ — આરો
હરતા-હરતા હાતા-ધોતા, સીતારામ-સીતારામ,
હ્રતા ને બેસતા બોલો, સીતારામ-સીતાગમ — ”
નિદ્રામા ને જાગતા જાગો, સીતારામ-સીતારામ,
વાતોમા ‘શત્રુ-બાલ’, બોલો સીતાગમ-સીતારામ — ”

૩૩ આશાવરી.

પ્રભુ સમ કોણ દયાળ, જગતમા, પ્રભુ સમ કોણ દયાળ (૨૬)
લક્તને કારણ કરે દેહ-ધારણ, ગ્વામી શ્રીગોપાળ. —જગતમા
મનોરથ પૂરણ કરવા માતના, યથા અદિતિ-બાળ,
બળિ પાતાળે આપી વામનજી, બની ગયા ગ્વખાળ... ”
મહલાદ મારવા ખડ્ગ તાણીયુ, હિરણ્યકશ્યપ જુપાળ,
રથંભાહે પ્રભુ પ્રગટ થયા ધરી, નૃસિંહ-રૂપ વિકાળ .. ”

હુડી સ્વીકારવા મહેતાજીની, દારકેય કરણી;

શેઠ સામળશા બની રૂપેયા, ગણી આપ્યા તરકાળ.... ”

ત્રિવિધ રૂપે સંકટ મમયે, રાખે પ્રભુ સંભાળ;

‘શનુ-ગાળ’ પ્રભુ સુખના સાગર, સદા ભક્તપ્રતિપાળ... ”

રાગ જીલ્સો—એકલાલ (“ તમે હજારે હોડી હાંકો રે ” એ લય.)

પ્રાણી માત્ર, પ્રભુના સરજેલા, અવગણના કોઇની ન કરશો. (ટક.)

ઉચ્ચ-નીચ યોનિમા જન્મ લે, સૌ પોતાના કર્મે;

તેથી નેમને નિંદવા એવે, નથી આપણે કર્મે રે... —અવ૦

પૃથક્-પૃથક્ મણુકા માળના, એક દોરે પરાવેલા;

મર્વ જીવોના ઘટમાટે તમ, -શ્રીહરિ હંજ વસેલા રે... —અવ૦

પેદરણ, ટોચી ને પાવગમો, ઘાટ જૂજવા જાણો;

પોડુંના સર્વેનો એક છે, પ્રભુને એમ પિછાણો રે... —અવ૦

મમદષ્ટિ રાગ સર્વે પર, પૂર્ણ રાની એ કહીએ;

બેઠ બતાવે એક-ખીજનમા, તેથી દૂરજ રહીએ રે.... —અવ૦

ગમ-વિભવનો બેઠ ટાળજો, પ્રભુને લાગશે પ્યારાં;

એક તાનના ‘શનુ’ છે સૌએ, ગણુશો ન મનથી ન્યારાં રે—અવ૦

રાગ જીલ્સો—એકલાલ (“પ્રાણી માત્ર પ્રભુનાં ” એ લય)

તમે હજારે હોડી હાંકો રે, તમે ધીમે હોડી હાંકો રે;

ભવમાગર ઘણો તોફાની. ... —તમે૦

ભવસાગરમા હોડી તરતી, ફરતી આનંદ લેવા;

માદિ વમે છે મહાન જળચરો, કામ-ક્રોધાદિ જેવા રે. —તમે૦

ગંભીર જનક ! હોડી તારી, રૂપે ખરાબે ચડતી;

સાવધ રહેજો તૃપ્તિ-ખરાબે, નહિ તો યાશે ફળેતી રે. —તમે૦

સતમંગનો લ્યાં સદ ચલાવ્યો, હોડી આલી પુરમાં;

વૈરાગ્યનો લ્યા વાપરો વાપો, આનંદ ઉલટયો ઉરમાં રે. —તમે૦

ભવસાગરનાં ઉડ પાણી, વિચારી પગલું ભરજો;

સદચરની ‘શનુ’ જોય મહીને, મન ચાહે લ્યાં ફરજો રે.—તમે૦

રાગ જોનપુરી—ત્રિતાલ. (“ આવા અરે સી આવારે ” એ લય.)

જેયુ નહિ સુખ જગમારે, દુઃખીઓ છે સૌ મંસાર;

સંનાર-દુઃખથી તરવાને, પ્રભુ વિના નહિ આધાર. (ટક.)

સંનાર છે દુઃખ દેનારો, સુખ નિંદુ તણો ઉધારો;

મન્દચરણ જેવો પ્યારો રે’ ... —દુઃખીઓ૦

દૂધ આકતાણું છે ઘોળું, થાય મૃત્યુ ભવે પીએ થોડું,
સમજે થયુ નથી મોડું રે. ... —દુ:ખીઓ
ધન-ધામ સહુ અહિં રહેશે, ખાતી હાથે નિકળવુ પડશે,
કોઇ સગુ નહિ મધરમે રે. ... —દુ:ખીઓ
ભજે ભાવે શ્રીધનસ્થામ, એ પગમાનદનુ ધામ,
છે છેવટનો વિશ્રામ રે ... —દુ:ખીઓ
કહે વેદ-પુરાણુ પોકારી, જો દલતા હોય તમારી,
સસાર તરો મન મારી રે. ... —દુ:ખીઓ
'શત્રુ' સદગુરુ પામે જાઓ, શુભી જ્ઞાન કૃતારથ થાઓ
પછી આનંદે હરિ ગાઓ રે. ... —દુ:ખીઓ
જગ કાલિંગડો—એક તાલ ('કોઈ પ્રીતી અંશ અવતરે' એ વચ.)
મન તુ રીદ મનમુના કરે, પ્રભુએ ધાર્યું હોય તે ખરે (ટક)
ધડી-પળની તને ખમર નથી ને, મનથી મેહેનજ મણે,
મુળમા પાછ મળે નહિ ને, લાખે લેખા ગણે..... પ્રભુ
આ કર્યું મે, તે કર્યું મે, મિથ્યા બકવા કરે,
ધાર્યું ધરણીપતિનુ થાયે, હુંપદે મગડાઈ મરે..... પ્રભુ
ધડીમા હાયડો ધડીમા તડકો, વાદળ જૂ પર કરે,
સુખ-દુ:ખ તેમ આવે ને જાયે, રેડ ચક્ર જેમ ફરે... પ્રભુ
ઉદય તેનો અગત થવો છે, વિશ્વ નિયમ એ ખરે,
ખીલુ તે નિએ કગમાશે, કો કાળે નવ ફરે..... પ્રભુ
કાળ તણી અતિ પ્રમદ શક્તિ, પ્રાણી માત્ર પર ફરે,
પ્રભુ શરણે જામે તે બચશે, 'શત્રુ' શાને તુ ડરે?... પ્રભુ

જગ માલક-એકતાલ

કોઈ મને કૃષ્ણ બતાવો, એ મુરલીવાળો, કોઈ મને કૃષ્ણ બતાવો ॥૮૦॥
એની 'મુરલીએ મોહ્યુ, અખિલ બ્રહ્માડ ભાઈ',
ધેણુ કર્યું ગોકુળિયુ, વધુ ના બળવો — એ મુરલીવાળો ॥૮૧॥
બાવરી બનેલી નિકળા, ધરમાથી ગોપીઓ રે,
નાદે-નાદે નાશે, મુખે બોલે સ્થામ આવો — ... ॥૮૨॥
પશુ-પક્ષી-તરવરને એ, -પૂછે મ્હેંટે સાદે રે,
કોઈ તો બતાવો દયા લાની, મ્હારો માવો — ... ॥૮૩॥
પગલે-પગલે કૃષ્ણને જોતુ, જાચ ગોપીવ્રન્દ રે,
ભેટ થઈ યમુના તીરે, લઈ લ્યોને લ્હાવો — ... ॥૮૪॥

રાસ રંગાડી સદ્ગુણ, મનોરથ પૂર્ણ કરીઆ;
હવે વારી 'શનુ'ની તાપ, -ત્રિવિધિ સમાવો— ... ” ॥૫૦॥

રાગ મહાંડ—એકતાલ.

આ માનવ નનડું, -પ્રભુ ભજવાને મળિયુ :
પ્રભુ ભજવાને મળિયુ રે, આ હડિ ભજવાને મળિયુ રે, -આ માનવ (ટેક)

વાન વિસાગી એ લપટાયો માયામા (ર);
પયમા પતાનુ જેમ ભળિયુ રે.— ... ” ॥૧॥

ભૂત સુધાર તારી, હજુએ સમય છે;
ત્યાસુધી તનમા છે જોળનિયુ રે.— ... ” ॥૨॥

ગોધા ઘણાય ખાધા, લલ ચોરાશીમા,
તોયે સમજાયુ નવ પડિયુ રે.— ... ” ॥૩॥

આવ્યુ (હ) તે આવને એ, ખખરો ન માનવતનની;
'શનુ' ભજ ના'વે આ ચોરડિયુ રે.—

'શનુ' ભજ સ્વામ, ના'વે ગર્ધ પળ-ઘડિયુ રે.— , ॥૪॥

રાન-ગોડી-તાલ દીપચંદી (“નાથ કેસે” ગજકો” એ લય.)
ભજો ભાઈ! ભાવ થકી યદુરાય, જોધી જન્મ-મરણુ ટળી જાય (ટેક)
બાળપણમા ધ્રુવે ભજ્યા, કપટ વેદી વનમાય;

દર્શન માથે અન્યથા પદ પામ્યા, સફળ કરી નિજ કાય...ભજો
મન્યાદ નિજ તાત વિરહ થઇ, ભજતા શ્રીજગરાય;

સ્થળે મુકદી ભક્ત ઉગાર્યો, સ્થાય થયા નૃમિહરાય... ”

તુંડી, મામેર, શામળશાનો વિવાહ, એવા કંઈ કામો સદાય;
પૂર્ણ કરી ભક્તાધીન થઈ, નરસોના રણુછોડરાય... ”

ભાવ થકી મર્વે અર્પણ કીધુ, રાગ્ય સહિત નિજ કાય;
થઇ ઇડીદારરૂપે શ્રીનાથે, રક્ષણુ કર્યું બળિરાય... ”

ભક્ત તમારો કહીને વિભીષણ, શરણે આવ્યો રઘુરાય;
લકેશ ભારી રાગ બનાવ્યો, શરણાગત કરી મહાય... ”

લ-ન લેવા દુષ્ટ-સુતાની, કોરવો મન હરખાય;
વિનતિ શુભી વિદ્યે ચીર પૂર્વા, હાકી દ્રોપદીની કાય... ”

આધાર છે અવિનાશી તમારો, આ જૂઠા જગની માલ;
દાસ 'શનુ' ઉરની ઉવટથી, ભક્તિ ચરણની ચાલ . ”

રાગ ખરવો-તાવ એમટો. (“એકડે એકો” એ લય)

જેના રામ સ્વામી, તેને ગી હોય ખામી ? !;

માટે પ્રેમે, ભજોને રામ સ્વામી.

(ટેક.)

જે ગમ-શરણે આપ્યા, તે તો આ ભવમા કાવ્યા — માટે પ્રેમે
ગમનામ-પ્રતાપ, પ્રજાને શરૂ જનમના પાપ...
ગમનામ ઉચરીઆ, તો ગહેજે પત્ય તરીયા...
ન્યા ભુજો ત્યા રામ, નથી એ વિણ ખાલી દામ...
સર્વ શાસ્ત્રનો માગ, જાણો રામનામ નિધાગ ..
અંત વેળાએ દામ, આવે અતર્થામિ રામ ..
'શત્રુ' ગટને હૃદયે રામ, અતે એજ આવશે દામ...
રાગ બરવો - તાલ જેમદો (" એકડે એકો " એ લય)

પ્રભુને પ્રેમે ભજજો, તે રહેજો ભવજળ તરશે,
માટે એતો, પ્રભુ ભજમામા માગ છે... (૨૬)

જે-જે દિન જશે, તે પાછા નવ દેખાશે . .. માટે એતો
પુત્ર ને પરિવાર, આવે ન કામ લગાન... ..
સ્વારથના મો ખેલી, અતે મેમે છે કેલી... ..
મ્હાર-મ્હાર કરતા, દીઠા વ્હાવા ઢા મગતા ..
કોઠાધિપતિ કહાવે, પણ સાથે પાપ ન આવે .
અહીંનું અહીં મહિ રહેશે, એકલુ જાણુ પડશે. .
આપ્યા'તા મૂરી વાળી, જાણુ મૂરી ઉવાડી..
પાપ-પુન્ય હાથે, કામિયા આવે માથે ..
'શત્રુ' કહે પોકારી, છે ગતિ કાળની ન્યારી ..

રાગ કાફી - હોરી-તાલ દીપચ દી

પ્રભુને ભજ લેને પ્રાણી, વૃથા શીદ ખુવે શંકમાની (૨૬)
ફરી-ફરી નહિ મળે આ મનન તન, કરી લે કલક કમાણી,
ગ્ની-પત્ની ગ્નો શુ જોઈ માયામા, મિથ્યા વચોવ મા પાણી,
થશે ભવ આ ધૂળધાણી પ્રભુ
માનન-જન્મ છે હરિ ભજવાને, નહિ બનવાને સે'લાણી,
યાદ કર તુ કોલ ગર્ભવાસનો, વાત એ કેમ રીસગણી,
ભજવે તુ સાગપાણી
ચિંતામણી આપ્યો તુજ હાથે, ઝવેરી તુજને પ્રમાણી,
થઈ ન પરીક્ષા તેની તુજથી, ફેકી દીધો કાચ જાણી,
ભલે પૂડે રૂવે ગગ તાણી
સમજ હજ પણ જઈ ગુરુ શરણે, પ્રભુને લે તુ પિગણી,
શિખ 'શત્રુ'ની ધરીને હૃદયમા, હરદમ રત વજ્રદાણી,
ખરેખરી એકજ કમાણી

અઝવ - કપાલી

અમર નહિ ડોલની કાયા, જાણે મૌ રક ને રાયા,
 છતાં તે નાગી લપગયા, અજળ છે મોહ માયાનો । (૨૬)
 બની ૭ બહારથી મુદર, જુએ નહિ શુ લાઈ અદર ।
 મોતુ છે જળ એકદર અજળ છે— અમર ૦ ૥૧૥
 રોગી ખૂન તેનને નહાતા, કરે પાને અધર રાતા,
 નામ મુખ આપને નેતા, અજળ છે— અમર ૦ ૥૨૥
 ડી મા ભક્ષ કરશે માન, અરે! આ દેહ ગુલાબી લાલ,
 જાણે નો પણ ઉઘાડે માન, અજળ છે— અમર ૦ ૥૩૥
 વેડે વિયોગ નહિ પગવાર, પરપર પ્રેમથી નગ-નાગ,
 ધના જૂઠા રવે એધાર અજળ છે— અમર ૦ ૥૪૥
 જગાના દન જણ તમામ, દીસે માયા તણા ગુલામ,
 મરુ નમજ, ભાગે નહિ રામ, અજળ છે— અમર ૦ ૥૫૥
 માગી જેવી આ ગાયી દેહ, અતે એ તો સમાશે એહ,
 ‘શનુ’ હેપાકુન કરે સ્નેહ, અજળ છે— અમર ૦ ૥૬૥

ભજન “મે તો માગા મોહનની હીધી કર વિશે” એ લય)

૭ તો ઘેના બન્યો હુ હગિના ગાનમા (૨) ,
 જાન ભ યો (૨) નિકમજતા તાનમા (૨) —હું તો
 જગી જગમ ઠોડી, મુગ્ધા શ્રીહરિમા જોડી (૨) ,
 લગની નાગી છે મુદીર સ્યામમા, સ્યામમા, સ્યામમા રે —હું તો
 ખાના-પીના ન ભાવે, નિદ્રા ન મુજને આવે (૨) ,
 તક્ષીન રૂં હુ ત્રિભુવન-ધ્યાનમા, ધ્યાનમા, ધ્યાનમા રે —હું તો
 તા ૥વેની લાગી તનમા, મગવા મોહનને મનમા (૨) ,
 જહુમરેનુ ગિરિધર-નામમા, નામમા, નામમા રે —હું તો
 વ્યાકુળ થઈ ‘હાના માટે, ફરતો હું વાટે-વાટે (૨) ,
 ‘હાના દીપા, ‘શનુ’એ તમામમા, નમામમા, તમામમા રે —હું તો

પદ (“જનુ તો યયુ રે દેવળ” એ લય)

ભજ લે હગિ રે ‘વજા’ ભજ લે હરિ
 અને જણ છે મગી, જવણ । ભજ લે હરિ (૨૬)
 મગા સ્વાસ્થીઆ ત્હાન, કામ ન આવે કાઈ,
 મીઠું-મીઠું બોની, લેજે ધન તો હરી જવણ

~ ~ ~
 વ્યાર્થ સુધી ત્હારી પામે, આવે મી આગે-આશે,
 ગગજ પીતી કે મામુ જુવે નહિ ફરી ૭૧૫૦
 આશા-તૃષ્ણા મેવ અગગી, મ્હાગ કટી ના રે' વળગી,
 મનની ગ્દેરો મનમા, જરો જીવ નીમરી ... ૭૧૫૦
 શ્રામો-શ્રાસે ગમ ગ્દને, મલ ભવમિધુ તગ્વા,
 'શનુ' ભાવે ભજ તું, ના'વે જનમ ફરી ... ૭૧૫૦

૫૬. ("માયામા મનકું મોહુ રે" —એ લય)

હજી ' હુ જાગ તમારો રે, મ્હાય કરોને
 આ ભવમાગથી તારો રે, મ્હાય કરોને
 ચોરો પડ્યા છે પાચજ, પૂછજ મ્હારી,
 ઉગગવાની ના બારી રે, મ્હાય કરોને
 એકને જ્યા દાદુ, ત્યા બીજે આગળ આવે,
 મને ધણુ-ધણુ મતાવે રે, મ્હાય કરોને
 ગુન-ગાન-સપાટે મુગ્દને, એ ચોરોથી ડાઙ'થો,
 ત્યા સખણીએ સપગ્ર'થો રે,... .. મ્હાય કરોને
 છે જોરાવડ બારી, ના મધથી ડગારી,
 નહિ કદી વૃક્ષ થનારી રે, મ્હાય કરોને
 જુદા-જુદા રૂપ ધારી, ફમાવે ને ને નાગી,
 રડા છે કામજુગારી રે, મ્હાય કરોને
 તૃ'ણા વગગી હુ ખકારી, ગુ' વ્હારે ધાઓ મ્હારી,
 દુષ્ટાથી વેળે ઉગારી રે, મ્હાય કરોને
 મેવક સપડાયો જાણી, ગુરુ વદા ગાનની વાણી,
 'શનુ' શુદ્ધ ઠેકાણે આણી રે મ્હાય કરોને

૫૬ રાગ બીમખલામ ("અનર-અમર પદ દેનાર છે" —એ લય)

અશરણુ-શંભુ તગ્ણુ-તાગ્ણુ, એક માયા રનામી જગ-ડીંગાર,
 સાચા સ્વામી જગ-કીરતાર, ભાવથી ભજવા વારવાર —અશરણુ
 જન્મ-મગ્ણુના સકટ મમથે, ગમનામ છે સાજ થનાર,
 એ વિણ બંધન મેણુ છોડાવે, અન્ય મહુ મતવળના યાર
 અન્ય મહુ મતવળના યાર, વ્યાર્થ સરે ન કરે દગ્દાર —અશરણુ
 હિંસા કરી નિજ કુટુંબ પોપતા, લિન ભતિ વા'મીક મદાય,
 ગમનામના સમરણુ માત્રથી, ઋષિપદ પ્રાપ્ત કર્યું જગમાયઃ
 ઋષિપદ પ્રાપ્ત કર્યું જગમાય, ગહિમા નામનો એ મમજનય —અશરણુ

‘ના-યતુ’-નામ પુત્રનું વેતા, અગ્નમેજનો ઘેરો ઉદ્ધાર;
જન ભારથી ભજનાગને, નિશ્ચય પ્રભુ નિજપદ દેનાર :
નિશ્ચય પ્રભુ નિજપદ દેનાર, ‘શનુ’ પ્રભુ ભજ તજ જગ દરકાર —અશરણું

પદ. (“ જોવ નાં જોલ ગાં જોવ મા રે ” —એ લય)

વન્ય , વન્ય છે વન્ય છે રે, પ્રભુ કઠણના સાગર વન્ય છે. (૨૬.)
કાંઈ કૃતાંય માનવ દેવ દર્શને, લાભ એ મેળે અવલ્ય છે રે. —પ્રભુ
નિમાડ હવે તે આપના નામને, શુન્દો એ મારો અક્ષય છે રે. —
દર્શન તમારો દેવને દુર્લભ, ભક્તને સદા સુગમ્ય છે રે. —
દેવે ‘શનુ’-પ્રભુ પ્રભુ સુખના આગર, અરિત તમાગ અગમ્ય છે રે. —

પદ (“ ના વિગારો રે ડ હૃદયામાંથી રામ ” —એ લય.) અગર ભૈરવી
આ મનાગના , જનમ્યા ગોવિંદના ગુણ ગાવા,
ગોવિંદના ગુણ ગાવા, તેમે હરિમ પીવા-પાવા —આ મંમારમા રે
લગ જોગની દગ-દગતા, મળ્યો છે માનવ-દેહ,
ભગવાન તમાનું નાવ એ, એમા નહિ મહેલ — ...
એન મરેગા એન પ્રાણીઆ ! ભાવે ભજ જોપાવ,
તે નિમરીઆ વનમાગી તો, થાગે ભૂડ હાલ, — ...
જડ પથર પથુ લામે કાગે, દોડીએ છેદાય,
હુદિનન નર એથી રીણા, તે નવ હરિ ભગવ — ...
નરને શુ નધામે દેવે, દેવો આવે લાજ,
તેને ના દંડાર ગમ છે, ‘શનુ’ સુધરે મહુ કાજ. — ...

પદ ભૈરવી. “ રામે-જોવિન્દ બને રામે-જોવિન્દા ” —એ લય.)

અમને શ્રીકૃષ્ણ બહુ વ્હાવા લાગે છે
વ્હાવા લાગે છે, આગ લાગે છે ... અમને
તેવા રૂપાળા છે દીનદયાળા, મન હગનારા એ મુરલીવાળા
તેના હૃદયમા પ્રીતિ જાગે છે. ... અમને
અનાથના નાથ એ દીનકેગ ધુ, ભક્તને મન ભાવે (એ) ગુણકેગ મિધુ;
શરણે નતામા મહુ દુઃખ ભાગે છે. ... અમને
પતિત-પાવન એ અધમ ઉદ્ધારણુ, અશરણુ શરણુ એ ભક્તજન-તારણુ,
એના પ્રભુની ‘શનુ’ ભક્તિ માગે છે ... અમને
ભૈરવી-નિવાસ.

પ્રભુ એકજ વિનવી મ્હાગી રે, માયાથી લેને ઉગારી રે. (૨૭)
એ નામ તમારું ન વેવા દે, ના ધ્યાન તમારું ધરવા દે;

ચિત્તપ્રતિને સ્થિર ન ચાવા દે, બહુ કપરી માયા તમારી રે.—પ્રભુ
માળા લઈ (હું) જપવા બેસુ, માયા આવી મારે દેસુ,
પછી વિચાર-સહિમા પેસુ, બળ માયાનુ બહુ ભારી રે. ,
મન ચિર કરવા મદિગ જાઉં, જાણે એકાગ્ર દર્શનથી થાઉં,
તણ દર્શન દગ અન્ય દોડાવુ, ચળવે મન માયા તમારી રે. ... ,
કથા-અવણે મનને ચિત્ત કરવા, બેસુ સંતની પાસે સાલવા;
લાગે નિદ્રા નેત્રમા અચરવા, નચવે બહુ માયા તમારી રે ... ,
મન મુગ્ધુ માયાએ ભારી, 'શુ કંઠુ' સૂઝે નહિ (કો) જારી,
ત્યા પાગલે 'ઝં'ધૂનલલગરી, સુણુતા પ્રિય લાગી (મને) ભારી રે ,
પ્રિય 'ઝં'ધૂને પ્રતિ મહારી,—ઝરી અગ્રલ જ્યા એ લલકારી,
'શનુ' અજબ આનંદ દેનારી, બ્રહ્માનંદ મન્નજ ઝેનારી રે ,

ભૈરવી (" ધઈ પ્રેમ વશાં " એ લય)

હે રામ ! આશરો તમારો

આ લવસાગરથી તારો રે —હે રામ
લવસાગરની ભૂવવણીમા, ચિન્તવન ચૂક્યો તમારો,
બની મદાધ મે ના વિચાર્યું, થારો કેમ કરી છૂટકારો રે ?—હે રામ
બાળક હું છું આપનો ગ્વામી ! અનેક મુજમા ખામી,
હર ધરશે ન આતર્થામી, નથી આપ વિના એકે આરો રે —હે રામ
કૃપાવત થઈ અધમજનોને, લીધા છે આપે ઉતારી,
એવી આહુ છું દૃષા તમારી, 'શનુ બાલ'ની વિનતિ સ્વીકારો રે —હે રામ

ભૈરવી

બાળક સર્વે એક તાતના, મશય શાને ધરો,
બ્રાત સમાન ગણીને પરસ્પર, આનંદે વિચરો.—સંશય
અન્ય તણા યવને દુભવતા, દિલથી જરીક કરો,
ગ્વાર્થ વિણુ સામાને પીડીને, પાપે પેટ શીદ ભરો —સંશય
સ્થાવર જંગમ જડ ચૈતન્ય પગ, પ્રેમથી દષ્ટિ કરો;
એ મર્વે છે વિભૂતિ પ્રભુની, જાણી ક્યેશ પરહરો.—મંશય
પ્રેમી હૃદયમા પ્રભુ વમે છે, પ્રભુમા પ્રેમી નરો,
ગગ-રૂપ દર કરીને દિલથી, ઉભરાવો પ્રેમ-ઝરો.—મંશય
ધ્રુજ હોય બે સુખની જગમા, પ્રેમે હૃદય ભરો,
સત્ય પ્રેમ વિણુ સુખ નથી ક્યાયે, નિશ્ચય 'શનુ'નો ખરો.—મંશય

રાગ ભૈરવ—એકતાલ.

મળ્યુ માનવ-તન ભક્તિ કરવા, ભક્તિ કરવા, હરિને સ્મરવા. (ટેક.)
 ગર્ભ વિશે ને કોવ કયો છે, લજન કરી લવજળ તરવા. —મળ્યું
 વાત વિમારી ગર્ભ તણી ને, —ગની ગયો તું બેપરવા. ”
 સ્ત્રી ધન પુત્રના સ્નેહે કરીને, —ગર્વ યદ્રી લાગ્યો કરવા. ”
 દાન ધર્મ શુભ કર્મ કર્યું નહિ, સમજ્યો ધન ભેગું કરવા. ... ”
 ખસ્તાવો ધારો બહુ તુજને, જ્યારે પડીશ તુ તો મરવા. ... ”
 મેલી જગતને સજ યા ‘શત્રુ’ તુ, પ્રભુ-ચરણે મસ્તક ધરવા. ”

ભૈરવી—ત્રિતાલ.

ધ્યારે ‘હરિ ઓ’ ‘હરિ ઓ’ લજને, તારી વૃથા લવારી તજને. (ટેક.)
 જગ-પ્રવાહ મન આધુન્ય તારી, જાય વહી તું સમજને;
 એન હજુ વધુ વખત હાથ છે, ‘ગોવિંદ-ગોવિંદ’ રટને. ... ધ્યારે
 કૃષ્ણ-કૃપાએ મળ્યો માનવ દેહ, બખ્તર ભક્તિનું સજને;
 ભૂંધો તો આર્થાંગી કરતા, પડશે કુખ બહુ તુજને. ”
 શક્તિ શરીરમા છે ત્યા સુધી, નાથ નિરંજન રટને;
 ગદ્યપદ્ય તુજ હાડ કુજમે, યશે નહિ રજ લજને. ”
 શીંગ નમાવી પ્રભુ ચરણનું, —ધ્યાન હૃદયમા ધરને;
 વિગતિ ‘શત્રુ’ની, શ્રીપર’ આપો, —ભક્તિ ચરણની મુજને. ... ”

ભૈરવી—એકતાલ.

તું રામ સુમર કયોં સોતા હૈ ?;

ફિર મનુષ-જન્મ નહિ આતા હૈ. ... તું રામ ॥ ટેક ॥

પૂર્વ પુન્યમેં તન-ધન પાયા, ખાયા ન કોઇકું ખીસાતા હૈ;
 એક દિન ચોર ઉગ જાયગા, પના ન ઉતરક મિલતા હૈ. —તું રામ ॥ ૧ ॥
 સ્વારથમેં દિન-રૈત ગવાવે, પરમારથમેં અંધા હૈ;
 આખર તેરી કયા મનિ હોગી, ગયા બખત નહિ આતા હૈ.... ” ॥ ૨ ॥
 મનમગમુદ્ર અપરંપાર, પાર કોન હો સકતા હૈ;
 સરખુ વિયા છને રામનામકા, મો નર પાર ઉતરતા હૈ.... ” ॥ ૩ ॥
 જટપટ કંઠ પાગ બાધ લે, પાની સજ બહે જના હૈ;
 પ્રભાદમેં પડકે મૂખ ક્યુ, પ્યામે જન મવાતા હૈ.... ” ॥ ૪ ॥
 કળી જાયગા વો નહિ માલુમ, ફિર ક્યું ગાફિલ રહતા હૈ;
 રહન કરે રામ સુમર બે, વોહિ માય ‘શત્રુ’ ચલતા હૈ.... ” ॥ ૫ ॥

[આળ] પદ. ("લોરો નેઠો લાગ્યો" એ લય.)

જમવાને જગજીવન આવો, સામગ્રી સુખકારી રે :
સામગ્રી સુખકારી રે, મનમતી મોરારી રે. — જમવાને
શવરીના આખેલાં બોરા, હરજી તમને ગમીઆ રે;
કરમા કરો ખીચડો તમે રાજી થઈને જમીઆ રે. — "
પ્રેમ પડે પીરસેલી લાજી, વિદુરની આરોગી રે;
ભાવ વિના દુર્યોધનના, પકવાનો દીધાં ત્યાગી રે. — "
ખાટી, ખારી, તીખી, મોળી, વિવિધ વાની બનાવી રે;
આદરથી 'શનુ-ખાલે' પીરસી, પ્રભુ લેજો અપનાવી રે. —,

રાગ કાફી. (મુને ઘડી નથી વિસરતા રામ, હરિવર સંકટ દૂરતાં એ લય)

પ્રભુ-નામ તણા પકવાનો રે, હરિજન હોશે જમજો;
છે રવાદ બહુજ મજાનો રે, હરિજન હોશે જમજો. ॥ ૧ ॥
પકવાને પરમ પવિત્ર, જણતા એ પાર નાવે;
જેને મન જે-જે લાવે રે, હરિજન હોશે જમજો. પ્રભુ ॥ ૧ ॥
હિ લક્ષ્મીવર ના લાડુ, નથી ખેસતું લાડુ;
જમતા નવ જોશો આડુ રે, હરિજન હોશે જમજો. પ્રભુ ॥ ૨ ॥
શામળિયા નામે શરિા, પુરુષોત્તમ નામે પુરી;
આંતરમાં રાખી સજીરી રે, હરિજન હોશે જમજો. પ્રભુ ॥ ૩ ॥
કચોરી કમળાવરની, મિરિધારી નામે ધારી;
જમવાનો આનંદ ભારી રે, હરિજન હોશે જમજો. પ્રભુ ॥ ૪ ॥
માલપુઆ માધવના, દામોદરનો દૂધપાક;
જમતાં નવ લાગે ચાક રે, હરિજન હોશે જમજો. પ્રભુ ॥ ૫ ॥
ઘેખર શ્રીધનશ્યામ, જલેથી જગજીવનની;
શ્રીવરની સૂતરફેણી રે, હરિજન હોશે જમજો. પ્રભુ ॥ ૬ ॥
'શનુ' પીરસે હિમંગ લાવી, જમજો સહુ આવી-ચાવી;
તક નહિ મળે ફરી આવી રે, હરિજન હોશે જમજો. પ્રભુ ॥ ૭ ॥

રાગ કાફી - તાલ ત્રિતાલ અગર એકતાલ યા તો ધુમાળી
કોઈ હરિજન હો તો આવો રે—ઓ પખીડા ।

કોઈ પ્રભુજન હો તો આવો રે—ઓ પખીડા ।।

હરિ હરિ અમને ગવરાવો રે—ઓ પખીડા ।। (ટેક).

આપણુ સહુ પખી છઈએ, હરિરસના વ્યસની થઈએ,
હરિ હરિ ગાતા બીડી જઈએ રે—ઓ પખીડા । —કોઈં ૧.

હરિરસ મીરાએ માણ્યો, એણે ભાવ-ભરસો આણ્યો,
અખ મારે પેવો રાણો રે—ઓ પખીડા । —કોઈં ૨.

છે મુક્તિ જડ અપ્પની, જપ્પી સૂપ્પા લપ્પની,
ભક્તિ તો બસ ફપ્પની રે—ઓ પખીડા । —કોઈં ૩

અગ્નિર મનથી છે ફુનીઆ, એ મન રમીઆણ વસીઆ,
સાગર હરિના કાસહીઆ રે—ઓ પખીડા । —કોઈં ૪.

“ તુલસી સીતારામકું, રીઝ ભળે દે ખીજ;

ઉઠાડા મુઠાડા બોઈએ, જ્યુ ખેતરમેં ણીજ ”

ભજન (“ તારો નંદો લાગ્યો મુળને ”—એ વચ)

શા માટે તુ ભજતો નથી, સહેજે સીતારામ રે (ટેક)

આ કાયામા કાઈ નથી તારે, હાડકા ને આમ રે,—બહાવાં

એમા તુ તો મોહી રહ્યો, વખતનુ છે દામ રે,—બહાવાં —શા માટેં
ધડી-પળનુ

ધાઈ-ધુતી ધન બેશું રે કીધુ, દાટી બેઠો દામ રે,—બહાવાં

બાપ-દાદા તો આલી ગયા, કોઈને ન આવ્યુ કામ રે,—બહાવાં—શા માટેં

અહીંઆ તારો હુકમ આવે, ત્યા તો તુ ગુલામ રે,—બહાવાં

બાણગરના બંદર સરખો, ભરેજો સયામ રે,—બહાવાં —શા માટેં

પાપની તેં પાળજ બાધી, ધર્મનુ નહિ નામ રે,—બહાવાં

ભવાની કહે બૂલી ગયો, ખોટા વીધા કામ રે,—બહાવાં—શા માટેં

રાગ માઢવી ગઝલ-તાલ-૩૫ક

જય જય રામ કૃષ્ણ હરિ, વિઠુબા નાગાયણ હરિ,

વિઠુબા નારાયણ હરિ, વિઠુબા નારાયણ હરિ.—જય જય ॥ ટેક ॥

મનુષ્ય-જન્મ આ મોઘો અતિશે, નહિ મળે ફરી-ફરી,

માટે પૂરણ પ્રીત ધરીને, છમે કહો જરી.—જય જય ॥ ૧ ॥

ગત-દિવસ જે ગટે નિરતર, પ્રેમે પાડ કરી;

જાણો તે નર જશે જરૂ ભવમાગ પારતરી—જય જય ॥ ૨ ॥

રાન ધનાશ્રી - ત્રિતાલ

ગમ ગમ ભજ રે, પવ પવ, ગમ ગમ ભજ રે. (૨૬.)
 પવની પવકમા આપ આપુધ્ય એ મનની કલ્પના તજ રે.—પલ્લ
 વેદ વિનારે ને તું સુ દારે, મગ્ધ મમજ સમજ રે.—”
 ભાગને નિગત જનનમાથી, એ નહા મંત્ર તું જપ રે.—”
 રામદામના નામીને ભજતા, વેદ—નાજ મખ તજ રે.—”

ગમ ધનાશ્રી—ત્રિતાલ.

ગોવિંદ-કૃષ્ણ-હરિ, બોલોને ભૈયા ' ગોવિંદ-કૃષ્ણ-હરિ. (૨૬.)
 માલ-દામ, કધુ નહિ બૈન, છટ ના ગદરી.—બોલોને
 એ કાયા કાગદી પુતરી, (ગો) છીનમે જત જરી.— ”
 ના મુખ સર પ્રભુ, નારી ઉચાન, તા મુખ ધૂર પરી.—”

રાન ધનાશ્રી, બિહાર અનર આશાવરી—ત્રિતાલ.

અખ તુમ કખ મુમરોને ગમ, જનકા, દો દિનકા મિજમાન. અખ
 મ આપનેમે દાય જુલયા, નિકલ દુવા બેધમાન. અખ
 બાપપનેમે ખેલ મુમાયા, તમનપનેમે કામ. અખ
 મુદ્રા દુવા જગ કાપન લાગા, નિકલ ગયા અવસાન. અખ
 જૂલી કાયા જૂલી માયા, આખર મૌન નિદાન. અખ
 કટન કંખીરે મુનો ભાલ માધુ ' યદી થોડા મેદાન. અખ

“રટન”

ગમ ધનાશ્રી - ત્રિતાલ.

‘તૂંદિ-તૂંદિ’ રટ દિવદાર, હે મન ‘તૂંદિ તૂંદિ’ રટ દિવદાર. (૨૬.)
 જળ લગ ઘટમે પ્રાણ વમત હૈ, —તમ લગ તૂટે ન તાર.—હે મન
 નિગ ઉદયેખડો ગુરને ઉવેખ્યો, દીઓ અચિમ વિચાર. ”
 ધરત-દિગ્ત તોડે પાયા પિમકો, કહાન કુંવરઝંકાર. ”
 તન જનનન, મન પ્રજવાગી, નાયત થેધ-થેધકાર. ”
 આતમમાગર મહાજલ મથકે, દેખત દિવમે દીદાર. ”

અલખની વીળા.

રાગ માંડ-એકતાલ

કોઇ વિગ્ધા વીણા અવખ નામની વગાડે :

અવખ નામની વગાડે, અમેદને જગાડે.—કોઇ ૦ ૧૧૮૦

મુનિ વેલુ વાઈ ધુની,—મેમની ધગાવે વ્હાવા;

હૃદય મિલાવી હે લગાડે ” ૧૧૧

- એરે વીખામાં મમ, — સુઝ મળી માથે વ્હાવા;
 નાદ ઝેકારનો દહારે. ... " ૧૧૨૧
- ખુંટીઓ મદગાવી ભમગી, — બેમતી કરીને વ્હાવા,
 તારને તાનમા ઝમારે. ... " ૧૧૩૧
- તાર સાથે રે એક, — તાર ધાવ ત્યારે વ્હાવા,
 અવખની ઓગખાખ પારે. ... " ૧૧૪૧
- તાર દૃષ્ટે સપડી, — દૃષ્ટુ મમગવુ વ્હાવા,
 ખાસેલી બાછને બમારે. ... " ૧૧૫૧
- તારને મેગવવામા, — મારે મો ભયો છે વ્હાવા,
 'દૂ' — 'તુ'ના બેદને બમારે. ... " ૧૧૬૧
- આની મધુગી વીખા, — નજે ને મળે વ્હાવા,
 અરડ ન આથે તેની આરે. ... " ૧૧૭૧
- 'કૃષ્ણ' એ વીખા મોરે, મર્વણ મુમુક્ષુ વ્હાવા,
 મળી મે, તેને માર્દ દહારે. ... " ૧૧૮૧

સોનાનું કુન્દન.

ભાગ્ય મારે-એકતાલ.

- કાષ્ટ વિરવા સોની સોનાનું કુન્દન બનાવે.
 સોનાનું કુન્દન બનાવે, સોનાને ખૂમ તાવે — કાષ્ટ ૦ ૧૧૮૨
- કુન્દન હનું તે કારે, — કંગલ વડાયુ વ્હાવા,
 પ્રકૃતિ-યોગને ઝમાવે. ... " ૧૧૯
- બેદ ગાળાને ત્યારે, — અનેદને મોથે વ્હાવા,
 અવખના ઉમગ શું હાથે ... " ૧૨૦
- સોનાને ટીપી-ટીપી, — જાગરે બેઝી વ્હાવા;
 મીગે-મીગે તારને નલાવે. ... " ૧૨૧
- તારનું મુંડાશું વાળી, — કુવડીમા મુકે વ્હાવા;
 બટીમાં કુવડી ભગવે. ... " ૧૨૨
- જાણા અગ્રયાં ફેરી, — આય રે ૧ લેઈએ વ્હાવા;
 સોનીના પ્રયાગને મોભાવે. ... " ૧૨૩
- 'તત્ત્વમસિ'ની ત્યારે, — ફૂંક મારે છે વ્હાવા;
 પ્રકટના દેવતા પ્રભાવે. ... " ૧૨૪
- અનજા અને મોનું બન્ને, — એક રૂપ ધાના વ્હાવા;
 અદૈતામામ ઉપભવે. ... " ૧૨૫

કુન્દન હવું ને 'કૃષ્ણ', કુન્દન બને છે વ્હાલા;

ગરુડની ઝાંઝામા આવે. ... , ॥ ૮ ॥

સગ આર્યા-માંડ - એકતાલ નગર ત્રિતાલ ("બૂનું તો થયું રે દેવળ
બૂનું તો થયું" - એ વચ)

સૂનું હો થયું રે દેવળ સૂનું હો થયું,

દેવળ પ્રભુત સર્ગને દેવળ સૂનું હો થયું. (ટેક.)

ભાંગે ગમ ભાવે જાગે, ભારે ભવ-બીતિ ભાગે;

અજમ પ્રકાશમાહી પખીડું વધું! કેવળ ॥૧॥

મારીના મોહ જૂઠા, પાંડે તે માને ભુલ;

ધન્ય છનન વ્હે કર્ષ ચલ્યું ને સલ્યું! કેવળ ॥૨॥

નયનેના મંડળે, ભુલ્યા મંથે છટે;

અખડનદ પાને, બાકી શુ ગલ્યું? કેવળ ॥૩॥

મુગ-દુઃખ હાઈ-હાનિ, તૃપા-ભૂખ કવેશ-ગ્ધાનિ;

બધુએ મનાન ભાણું, જાયે ના કર્યું! કેવળ ॥૪॥

કટુ-રિષ ભમ જાના, સુધારમ-પાન ચાતાં;

નિશો બધું લાગે "હૃદય-ચોગી" આ થયું! કેવળ ॥૫॥

સગ આર્યા-માંડ-ત્રિતાલ ("બૂનું તો થયું રે દેવળ" એ વચ.)

મોતિ ગરે રે, દસા મોતિ રહે, સુખ રે સાગરમાં દસા મોતિ ચરે;

એ મોતિનું ડાલું મલ્ય કરે... સુખ રે સાગર ॥૬॥

અમૂલ્ય મોતિ રહે, અતિ અજવાળું રે, (૨)

એરી જીવે તો ત્હેનું મનડું ફરે... સુખ રે સાગર ॥૭॥

એરે મોતિમા ચાદ, -સોફ મમાયા રે, (૨)

અલ્પા-વિશ્વ ને શંકર શોધ કરે... સુખ રે સાગર ॥૮॥

જાતન કરી એને, -રાખે કોઈ જાળવી રે, (૨)

સગ વિશ્વ ના કોઈ મંલાળ કરે... સુખ રે સાગર ॥૯॥

ખરીદ કરે ત્હેને, -ખોટ ન આવે રે, (૨)

નિર્ભાગી દેખી, -તેથી દૂર ફરે... સુખ રે સાગર ॥૧૦॥

ગદ્યશુર સાહેબ ફેરી, -હોય મહેરબાની રે, (૨)

તેરે મોતિનો માવો વણજ કરે... સુખ રે સાગર ॥૧૧॥

ત્રિકમ કહે રે મોતિ દેખી મન માલડું રે, (૨)

યેવાને કારણ, દગા સાગર ઉતરે... સુખ રે સાગર ॥૧૨॥

૧ રાગ કાલી'ગઢો અથવા ફેદાર-ત્રિતાલ ('હ તો રમ સુમર' એ લય)
 કીન્ને દેખા કનૈયા, (૨), મસીનાલા રે—મુરલીનાલા રે—કીન્ને (ટેક)
 મોરમુગટ પીતાબર શોભે, કુડળ ઝળકત કાના રે— ॥
 એલી તારિ ગગા, પેલી તીરે જમુના, ખીચમે કનૈયા કાળા રે— ॥
 જમુનાકે નીર-તીર ઘેતુ ચગતે, બસી બળવત પ્યારા રે— ॥
 મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, ચરણકમલ મલિહારા રે— ॥

રાગ પીલુ—એકતાલ ('મહેતાજ રે શુ મહિં' એ લય)

ઝટપટ રે, તજ ખટપટ તુ મન મારા;
 ચટપટ રે, ભજ ભગવતનામજ પ્યારા (ટેક)
 ધન ધામ ધગ સુત નારી, પિલુ બાધવ ને સહચારી,
 કોઇ સાથ ન રહેશે તારી, લટપટ રે, શા સાફ કરે મન મારા ચટ૦
 સાખી —મનસુખા મોટા કરે, પશુ શિર પર વૃમે કાગ,
 આર્ચિતા ઝઘપી જશે, તેનો કર જરી ખ્યાવ
 રટ રટ રે, જગદીશ સદા મન મારા . .. ॥
 છે જૂદી જગની બાજી, તે દેખી નન યા રાજી,
 નહિ નિત્ય સમજ રે પાજી, નટખટ રે, બન જ્ઞાનગૃહી મન માન ॥
 માખી :—રામ દમ સયમ નિયમમા, રોજ ગહે તક્ષીન,
 તો તેથી થાશે નક્કી, મુક્તિ વધુ આધીન
 ગટપટ રે, કૌં તે સાથે મન મારા ॥

રાગ સોરઠ-ત્રિતાલ

ભજ મન રામ ગમ રામ (૨)
 માર-માર કરેતા તારે જીવિત નક્કી બર્થ જનાર;
 અતે તારે સર્વ જનાર, હામ-ધામ-ગામ ભજ મન૦
 સગા-સહોદર સહુ છે ખોટા, એ માયાના મોટમગોટા,
 સમજ-સમજ ભજ પ્રીતે, સુદિર સ્થામ સ્થામ સ્થામ ॥
 લક્ષ્યોર્પાસી ફેરા ફરીને, પામ્યો નરતતુ કપ્ટે ડરીને,
 માટે ભજ શ્રીહરિને, સુખના ધામ ધામ ધામ ॥
 રંગજુમા જેમ સર્પ ભાસે, એ માયાનો ખેલ વિકાસે.
 ભક્તિપી પ્રભુ મત્ય જણાશે, (સર્વે) હામ હામ હામ ॥
 છોડ અહતાં જૂદી મમતા, સચરાચરમા ધરને સમતા,
 પ્રભુ ' ચરણમા રાખો વૃલસીરામ ગમ રામ. ॥

આમજો. ચાલ લીચ - એકતાલ (" વારે આવો તો લાલો " - એ લય
તાલી પાડીને રાગનામ લીજીએ રે, કદી અતરમા ગર્વ નવ કીજીએ રે. તાલી૦
તાલી પા તા જે શરમાય છે રે, તેની અતે ફજેતી થાય છે રે. "
તાલી પાડ તેની બે નિંદા રે રે, તે તો લક્ષ્યોર્ધાસીમા ફરે રે. "
શુદ્ધ પમથી તાલી પાડજો રે, આસપામના જનોને જગાડજો રે "
સદા તા લી પામે રામનામની રે, એ વિનિતિ છુલસીરામની રે. "

રામ પ્રભાત-તાલ દાદરો

રામ સુમર, રામ સુમર, ગમ સુમર ભાઈ !
મનુજ-દેહ કેરી ખરી, એજ છે કમાઈ — રામ સુમર૦
નેના જુવો રામ-રામ, કાન સુણો રામ-રામ,
જીભ ગા તૂ દામ-દામ, રામની ફુદાઈ "
આત્મારામનુ ગટણ, નામ-રૂપ વિરમરણ,
ચિદાનંદરૂપવન, જીર્ધ-ફુર્ધ જીદાઈ "
પુરુષ-રાજ્ય હર જગાહ, પ્રકૃતિ તૂ વિલય થા;
મુની બની અબેદ ગા, અહ'લેક-લેહ લગાઈ. "
વિગટરૂપ સહજ વાહ, વાણી-મુદિતે અથાહ,
મક્ત-સાગરે શી અહા ! જર્મિ ઉભરાઈ " "

રામ રામકલી-એકતાલ

ભજ લે ગમ દયાવનકુ, સમજલે જૂદી માયાકુ (ટક)
ચાગ દિનમ રહેના બાબા, શોચ કરે કયા હોવે, (ર)
બડે-બડે હવાલ દેખે, અદ્ર-સુરજ દો જાવે — ભજ લે૦
ગર્મ-મૃત્યુ-પાતાલ રહે નહિ, પચ્ચૂત ધુલધાની, (ર)
જીસ માયાવટા ટોપસે, આખર ગર્દ નિશાની — "
જહા હોય તહા મીટ જાવેગા, બેદ કહે એ બાની, (ર)
કહત કળીરા એક ગમ બીન, ઔર નહિ મન માની —,

ધોળ

લજે લગના બેની ભગવાનને, તારા ટળશે ત્રિવિધિના તાપરે, લજે રામને.
મિથ્યા બાજી તુ માયાની માનજે, કોઈ પૂરા પામ્યા છે સંતાપરે, "
મૃદ બકરાની સુંગે બેદા થકી, તાર નહિ થાય કારજ કાયરે, "
તાર રૂપ કે મૂળ થકી સિંહનુ, ભૂલે જઈ પડ્યા અગ્નની માલરે, "
માટે જઈ સેવ સિંહરૂપી સતને, તે તો પ્રગટ પારખું બતાવેરે, "
અનુભવ કરાવેરે આતમા તણે, જીદા જીવ ને શિવ ઓળખાવેરે, "

તને ગણી લેશે તેમની જનમા, પછી જન્મ-મરણ-દુઃખ જાયરે, "
ખરા ભક્તનો હાથ પ્રભુ ઝાલશે, બાકી ફેગટ નહિ ફેમલાયરે, "
હરિના દાસનો દાસ મગન છે, જેવી ધુદિ તેવા મુણુ માયરે, "

ધોળ.

સુરતા લાગી છે જેની, બ્રમણુ લાગી છે.
સુરતા લાગી રે એક સંત પ્રહ્લાદને;
તાતનો ત્રાસ જેણે, હૃદયે નવ ધરીયો.—જેની સુરતા લાગી છે.
નટડીનો ખેલ એ તો, રચ્યોરે યોગાનમા,
વરત વિનારે બીજું, નજરે ના આવે—જેની સુરતા લાગી છે.
પતંગને દીપક સાથે રનેહ બધાયો;
તન-મન અરપણુ કીધા, ત્યાગી છે દેહ.—જેની સુરતા લાગી છે.
મીનને જળ સાથે પ્રીતી બધાણી,
પિંડ પડે પણુ જેની, તરશા ના છીપે.—જેની સુરતા લાગી છે.
મરણવા સંતે તો મન વશ કીધુ,
પ્રેસી સમુદ્ર વચ્ચે, મોતી રે લીધા.—જેની સુરતા લાગી છે.
નાદના મોઢાં પેલા મૃગલા મરે છે;
શબ્દના માર્યા કોઈ, મત મરે છે.—જેની સુરતા લાગી છે.
શરનાં લક્ષણુ એવા રે કહીએ;
જુધે ચડે તો પાછળ, પુઠે ના રહીએ.—જેની સુરતા લાગી છે.
ભક્તિનો મારગ એવો રે કહીયે;
જીવણુના રવામી મારા, પસિયા છે હૈયે—જેની સુરતા લાગી છે.

• ભજન—તાવ કવાલી—

(“ રંગસે કેસે હોરી જેહું રી માં સાવરિયાકે સગ ”—એ રાહ)

ભજલે રામનામ સુખધામ, તેરા પૂરણુ હો સખ કામ. ॥ ૮૬ ॥

કાશી જાવે મથુરા જાવે, તીરથ ફિરે તમામ,

જાય હિમાચલ કરે તપસ્યા, નહીં પાવે વિશ્રામ.—ભજલે ॥ ૧૧ ॥

જટા રખાયે ભરમ રમાયે, જંગલ કિયા મુકામ;

સદ્ગુરકી મંગત નહિ કીની, મિલે ન આતમરામ.—ભજલે ॥ ૧૨ ॥

આસન સાધે ભોજન સાધે, સાધે પ્રાણાયામ;

ઘટમેં અહરવરણ ન ચીનો, કીનો જતન નિકામ.—ભજલે ॥ ૧૩ ॥

સંત-સમાગમ કરે નિરંતર, જગસેં હો ઉપરામ;

અહ્માનંદ પરમ પદ પાવે, હાવે મન નિષ્કામ.—ભજલે ॥ ૧૪ ॥

૫૮. સ્વારંગનો સ્વર અગર ગરબી (“ ધન્ય આજ ધરી ” એ લય).
 હરિ-ભજન ધરી (૨), છોટા દોલ તે સૌથી મોટા થામ :
 તેના તાપ દોલ (૨), જનમ-મરણનાં મંકટ સરવે જામ. — ૥૮૬૫
 તથા તાપ

હુવો ! દાગી-મુઠથી શું દીલુપણું ? વળી પુષ્પ પવિત્ર ચરિત્ર ઘણું;
 થયા નારદ મન ગોવિંદ તણું.—હરિ-ભજન
 હુવો ! શુક્રેવશનું મૂળ એધી, સજનો-ધાતી તે પશુ-રોધી;
 થયા આપે ઈશ્વર અકોધી.—હરિ-ભજન
 હુવો ! નાગિની વાન ખરી, જેણે દરમ-શાળામાં દેહ ધરી;
 તેણે સમકોટિ રૂમાયણ કરી.—હરિ-ભજન
 હુવો ! માલવતી મોહી માતા, હુવો ! વસિષ્ઠ વિશ્વે વિખ્યાતા;
 હુવો ! અતુરાનન પંકજ-મતા.—હરિ-ભજન
 હુવો ! અગરત્ય કુલથી પ્રકટ થયા, અંતલિમાં સાગર શોધી ગયા;
 તે તે વિશ્વ વિષે વિખ્યાત થયા.—હરિ-ભજન
 હુવો ! મેઠવ ટૂંકી હરામીના, હુવો ! વ્યાસમુનિ વલ્યપરણીના;
 હુવો ! શુનપુરાણી ક્રોધકરણીના ?—હરિ-ભજન
 જેમ મધ્યમ જળ ગંગામાં ભળે, તે ગંગા સરખું થઈને પળે;
 જેમ પાગસ પરમે લોહ ટળે.—હરિ-ભજન
 એમ બીજ-બાન ચાલી જાણી, હરિ ભજે તે હરિ સરખા પ્રાણી;
 કેડે ‘પ્રીતમ’ એળખો એઠાણી.—હરિ-ભજન

૫૯. ધીરાભગતની કાફી.

ગને મંતને તેડાવે રે, હરિનું ભજન કરવા;
 કરમા માગા આશી રે, મરખ ન્યારે બેઠો મરવા. — ૬૮૬૬
 (સાખી)— { નનપણે ધરધધામાં ધાયો, જૂદપણે હરિશયુ ગાય;
 પર લાગ્યુ ત્યારે દૂલો ખોદાવે, એ આમિ કેમ આલવાય ?
 (ગાય)— છતી આહ દાયો રે, પત્યરને નાવે બેઠો તરવા.—અંતે
 (સાખી)— { અંતનમે છપ-નિલક જનાવે, ભૂલી ગયો ન્યારે ભાન;
 એરખની મોરી ને ગોયનું ઘન, (એમ) કેમ આવે વિમાન ?
 (ગાય)— મુઠ નાન નવ્યું રે, જુદિ તારી મઈ ચરવા.—અંતે
 (સાખી)— { પુતિ નરીને જેમ પુત્રની આદા, એમ હરિભજે દુગધાય;
 જૂદ નરીને નહીં પુત્રની આદા, એનો એણે જનમ વડી જાય;
 (ગાય)— હરિને બેઠો દગવા રે, એંથી જો વર કરવા.—અંતે

(સાખી)— { વિસ વર્ષે વિશ્વંલર મળે, લક્ષિ કયે ભય જનય;
{ હરિશં ધાયા તે બહુ કમાયા, (તેને) મળિયા નિરંજન રાય :
(યાદ)— દાસ 'ધીરો' કહે છે રે, મટ્યા ચોરાશી કરવા.—અને

રામ ઝીઝોટી-તાલ-એમટો. (“ વારો જ્યોદા માવડો ”—એ લય)
એસીએ હરિગુણ ગાવા, એવા ધર્મ, એસીએ હરિગુણ ગાવા. (ટક.)
ગુણ ગાયા તે નાથને મ્હાવા, લેના જેવા ગુણી યાવા.—એવા ધર્મ
કૃતિ કહી તે રાખી સ્મૃતિમા, સાર હૃદયમાં ભરાવા.— ”
રૂપ વરણીએ તે મંભારી, લાગ મળે ત્યારે ધ્યાવા.— ”
બૂલ કહીએ તેવા નવ રહીએ, પૂરેપૂરા પરનાવા.— ”
લક્ષિ માગીએ તે કરવા લાગીએ, જાગીએ છૂટી જવા.— ”
કરગરીએ હરિનો ભય ધરીને, પાપને પડએ ન જવા.— ”
કહીએ તે બખડી નવ જાએ, સાચા મને મંજાવા.— ”
ઉપકારો રમરીએ તે ધડીએ, હિર પ્રેમે ઉભગવા.— ”
રૂપમાં તો અમર રહી રૂપ, એમાજ લગની લગાવ.— ”

ફળમંત્રનો જપ કરવા મનને ઉપદેશ.

અરખો. રામ ઝીઝોટો—એકતાલ. (“ તુલિ સમ તુલિ સમ તુલિ રે. ” એ લય)

(ઠઠ) ગુરુ ઠઠ ગુરુ ઠઠ ગુરુ ઠઠ, (ર)

તું તો જાપી લે મનવા ઠઠ મંત્ર, જાપ ગુરુ ઠઠ, ઠઠ ગુરુ, ઠઠ ગુરુ.
સાર તણા છે માર સદગુરુ, પ્રણવમંત્ર—લક્ષ્યાર્થ;
જાપીને સત્વર સારી હવે લે, શાસ્ત્રવિદિત પુરપાર્થ,
— હૃદયે વૃત્તિ સ્થાપીરે,.....તું તો જાપી લે
વાચકથી વહી ઉપાંશુ માંદિ મનોમયે મદ વીર;
ધ્યાન તથા શન્યે વધી ગુરુવર, જોજો અંતરૂ—અદિરૂ;—હૃદયે
સાર રહિત મંસાર નીરખવા, સાર તણા આગાગ;
જાગત-સ્વપ્ન-મુપુષિમાં રટ, ‘ગુર’ સુખ પારાપાર;—હૃદયે
જાપે લક્ષે ક્રોધ તન ધન દારા, સુત ગૃહ ગ્રામ ગરાસ;
સહિતું મૂળ શ્રી‘ગુરુઠઠ’ જાપી તું, ગુરત્વમા કર વાસ;—હૃદયે
ગુરુથી ગુરુ નથી અન્ય કશું અર્થિ, લઘુ આ વિશ્વ સમગ્ર;
નરહરિ-‘ગુર’ રટી ગુરુમય યાતાં, પુનઃ ન રહેતું વ્યગ્ર,—હૃદયે

॥ ઓં રટને ॥

તારા માલ એકતાલે ના ત્રિતાલ ('નારી સજની સજની કયાં' એ હથ)

હરે રતને, તારો અમર જાય અભાગી', ગટ તુ ઓં...ઓં... ઓં,
 તો ત્ય તને, આ ન્યુન દહના દાના, ગટ તું ઓં . ઓં...ઓં ॥ટેકા
 હમા, કૂચે ના ચો રે ઈ, આચારિક સુખ માટે (૨),
 નાનિ એવો આવડા વીન (૨), જલુ પડને વમળી વાટે -ગટ૦
 નાનરતમા સુખ દોષ ક્યાથી? સુખ અખડે મગતુ,
 માટે જા-જા નાગ તને (૨), ઓં મોડે ઉચર તુ -ગટ૦
 ઓં જીન આ જગમાટે, આચારિક એવો દગડો,
 અહ નાન ત્યજન ભાઈ (૨), મનિદ ચાક કરતો -ગટ૦

પદ-ત્રિતાલ "શું ક, કયની મારી રાગ" -એ હથ

દરિ ઓં દરિ ઓં ગના ભાઈ', ગુરુ ઓં ગુરુ ઓં ગટના,
 આનંદે હ ભજન ભાઈ', ગુરુ ઓં ગુરુ ઓં ગટના ॥ ટેક ॥
 મમતા ત્યાગી, સુખદિ ગાળી, પ્રભુ-ચરણે ચિત્ત પ્રાઈ,
 ગગને નિઃશ્વિન પુદ્ગલ દેવની, અવર બાંધુ દૂર રાખી ભાઈ-ગુરુઓં
 ઓં ૧-૧૧૧ ૧૧૧ વિજ જોની, જાકે કમલ ઝટ કંતી,
 મને ધૂન નેમજ મગ દગના, ભાગે મરગી શ્રાંતિ ભાઈ. ગુરુઓં
 પંચમાનંદે પ્રેમસી પત્ની, ઓં ૧૧ની જ્યો વાણી,
 દીક્ષા આ દુર્ગમ, દામ દીપે પલ્લ, શુભ મુખે વખાણી ભાઈ-ગુરુઓં
 ઓં ૧ ૧ ગિતા હૃદય-પટમા, જન્મ મદન થશે તારો,
 તે નિઃ 'નભેદાસ' હે છે, નવ તગવાનો આરો ભાઈ-ગુરુઓં

કૌરવી-ત્રિતાલ.

ભજન વડે બનનાગર મેળે રહેજો તરી જવાય,
 ને વિન ન્દેતો આ કમિયુગમા બીજે નથી ઉપાય -ભજન ॥ટેકા
 દોષ રોગ જે સરીખા ને દિન-દિન વધતો જાય,
 નિષમિત ઔષ્ધ લેવાયે તો, જનદી તે મગ જાય,
 દગ થાને કુખ સરીર તણ, કામ મગમ પછી ચાય -અજનથી ન્દેજો
 જન્મ-મ-જન્મ વ્યાધિ છે આ લાગી ગ્હા તન માણ,
 લાગા કામથી મદી ગ્હો છે, કરે ન ઔષ્ધ કાય,
 દરિ ઓં ગુરુ ઓં ન્દેલુ થકી તે, મુગમાથી ટળી નય -અજનથી //

ચાત્ર-પુગણ! લણના બેસે, તો નવ પાઠ પમાય;
આડધુ-પડધુ સમજવા પહેના, ઝનન છૂટી જાય,
વાચી-વાચી જ્ઞાન મેળવી, શુષ્ક જ્ઞાની થાય (ધણાએ) —લજનથી ,,
સર્વ છોડી તપ કરતા બેગે, કેનય શરીર તવાય,
મોહ માહી જો મન લપટયુ તો, નીન ઝેગીએ જાય,
એમ કમતા આ જીવનનો, મ્વાર્થ ન કઈ મધાય —લજનથી ,,
સર્વ તજ જો લજન કરે તો, તેમા સર્વ સમાય
કાગ વ્યતીત થાયે તેમા જો, તેનુ સાર્થક થાય,
વિધણુ 'હજી'ની ધન મચે ત્યા, તન્મય ચર્ચ જવાય. —લજનથી ,,
રાગ કાફી-હોશી.

અમે તો આજ તમાગ,મે દિનના મહેમાન (ટેક)
સફલ કરો આ સહજ અમાગમ, મુખનું એજ નિદાન —અમે
આવ્યા જેમ જશુ તે રીતે, સર્વે એમ સમાન,
પાછા મોઢ દીન નહી મળીએ, ક્યા કશો સન્માન — ,,
સાચવતે મંગલ પરપર, ધર્મે રાખી પ્યાન,
મપી સદગુણ લેજો-દેજો, દૂર કરી અલિમાન — ,,
લેશ નથી અમને અનરમા, માન અને અપમાન,
હોય કશી કડવાસ અમારી, તો પ્રિય કરતે પાન — ,,
કેશવ હરિએ કરણા કીધી, ન લમો ભૂવી ભાન
તરવે તાન રહે છે તેને, થાય ન જરીએ જાન — ,,

॥ ૐ ॥

॥ સ્તુતિ-પ્રાર્થના ॥

(ત્રય હૃદયાણુ-ત્રિતાલ.)

પ્રિયતમ પ્રભુ' કરીએ વદના

જમ-ધોપ સહિત આનદના —પ્રિયતમ ॥ ટેક ॥
આપ પ્રભો ! અમ ચાલક-પાવક, સાચુ ધન અમ ૦ દના —પ્રિયતમ ॥
ક્ષણુ-ક્ષણના છો આપ (જ) સહાયક, છો સાથી ભવ-આતના —પ્રિયતમ ॥
શુભ જોનાગ આપ ન જોશો, દોષો આ મતિમદના —પ્રિયતમ ॥
સત્તારપે વિશ્વ સકલમા, વ્યાપક આપ નિરજના. —પ્રિયતમ ॥
અમ સત્તા-ધન અમને આપો, બાળક અમે શ્રીમતના —પ્રિયતમ ॥
નિજ સત્તા-પવ અધિક પ્રકાશો, કરવું રહે આકદના. —પ્રિયતમ ॥
'નરહરિ' સત્તા-સ્વરપે પ્રકટો, હૃદયે સાધક-સતના. —પ્રિયતમ ॥

(૧૧ આચાર્યશ્રી-હુત એક તાલ.)

અંતર મમ ચિત્તિન કરો અંતરનર હે ! :

નિર્મલ કરો ઉલ્લાસ કરો મુંદર કરો હે !. —અંતર૦ ૥૧૬૥

વળત કરો દ્રવન કરો, નિર્ભય કરો હે ! ;

મત્ત કરો ખનિરત્ન નિમંત્રય કરો હે !. —અંતર૦ ૥૧૭૥

શુક્ર કરો હે ! મન્યાન મંગે, મુક્ત કરો હે ! બંધ ;

નંદાર કરો મહલ કર્મ શાન ઉત્તોભાર હંદ. —અંતર૦ ૥૧૮૥

ગગનપદ્મે નમ ચિત્ત નિઃપંદિત કરો હે ! ;

નદિત કરો નદિત કરો નંદિત કરો હે !. —અંતર૦ ૥૧૯૥

(૧૨ અમાચ - તાલ દાદરા.)

આચ્યો શુભ શરણે નાથ ? દાન વાપી ચરણે લેજો ;

હું હું તાગ નાનેરા બાળ, હાથ પમારી ખેંચી લેજો. ૥૧૬૥

(માખી)- { બકિયથી પ્રભુ ગીઝવે, એરા લકનો અનેક ;
માગ શુભથી લીનરો, હું હું કેવળ એક :

(નાય)-એવાને જે તારે સ્થાન ! તોજ તારી પ્રભુના છાજો. —આચ્યો ૦ ૥૧૭૥

(માખી)- { મસ્તીમા હું વિચરું, ચિંતા નથી લગાર ;
માન કુમાન ના બને, કુપુત અનેકવાર :

(આચ્ય)-જોવો-તંવો હુજ તારો, * પાપને બચાવી લેજો. —આચ્યો ૦ ૥૧૮૥

હમારી

૧૦ અર્થસ - તાલ હુમાળી ચાતો એકતાલ - 'તારો નેટા લાગ્યો' - એ શા :

તારો શરણે આચ્યો પ્યારો ગોવિન્દ ગોપાળરે ! :

ગોવિન્દ ગોપાળ રે !, દીનના દયાળ રે !. —તારો શરણે ૦ ૥૧૬૥

અધમાચરણી હું હું સ્વામી !, મદાન્ધ ને વળી કામી રે ;

કોધ, લોભ ને લાલચથી મુજ પાપવૃત્તિ દિલ જનમી રે. —તારો શરણે ૦ ૧.

અનેક પાપો મેં કીધાં છે, શિક્ષા તે સી થાશે રે ? ;

એકાન્તે હું કર્મો મ્હારા સંભાલું છવ તામે રે !. —તારો શરણે ૦ ૨.

નથી કરું મેં કીર્તન-દર્શન, વળી ન કીધું દાન રે ;

આખર મારી સી ગતિ થાશે ? , વિમાર્થો બગવાન રે. —તારો શરણે ૦ ૩.

કામા કરો એવકને વ્હાલા ! , શુદ્ધ થયા બહુ ભારે રે ;

અધમોદારણુ-ગિરદ તમારું, આપ વિના કોણુ તારે રે. —તારો શરણે ૦ ૪

૧ આજસ રહિત યાને હવમી. ૨ બધાની. ૩ વમારા.

* પાપ = પાપ અથવા પાં ૫૦ = 'પામલ પુરમાનંદ'.

કયા જલુ ને હવે શુ કરવું ? , મતિ મુઝાણી મ્હારી રે,
દયાનાિધ ' હું શગલુ તમારે, લેલો 'શલુ'ને તારી રે -ત્હારે શગલું પ.

(રાગ કાફી-તાલ દીપચદી અગર ધુમાળી યા એકતાલ)

બ્હાલો મારો સાચાનો મંગાતી રામ, જેણે પ્રીત કીધી (૨૬)
બ્હાલાશુ માગ, પ્રથમ ધ્રુવશુ પ્રીત કીધી
તેને અવિચળ પદની દીધી રામ, જેણે પ્રીત કીધી —બ્હાલો
બ્હાનાશુ મારા, બળિને બોલાની વાચા લીધી,
નણુ ડગના પૃથ્વી લીધી રામ, જેણે પ્રીત કીધી —બ્હાલો
બ્હાનાશુ મારા, ઉડા તે જળમા ગર્જના કીધી,
તેની તગત ખખરૂ લીધી રામ, જેણે પ્રીત કીધી —બ્હાલો
બ્હાલાશુ માગ, હેતે વિદુરની ભાશુ ખાધી
અને નયને મુણુમ સાધી રામ, જેણે પ્રીત કીધી —બ્હાલો
બ્હાનાશુ માગ, દદા તે વનના વાસી,
એમ બોલ્યા જીવણુદાસી રામ, જેણે પ્રીત કીધી —બ્હાલો

(રાગ કાફી-તાલ ધુમાળી યા એકતાલ)

મુને ધડી નથી વિસરતા રામ — હરિવર સ કટહરતા ' (૨૭)
વાનીજા મારા, ગિરિવર કર પર ધાર્યો
એવો નજનો દેશ ઉગાર્યો રામ—હરિવર ૦ ॥૧॥
વાનીજા મારા, કાલીનાગે ફદ કીધો,
લટકાળા નાથી લીધો રામ—હરિવર ૦ ॥૨॥
વાનીજા માગ, કેસ હતો હુ ખકારી
મોહનશુ નાખ્યો મારી રામ—હરિવર ૦ ॥૩॥
વાનીજા મારા, ભવરે સિંધુના છો તારા
'પિંગલ' કહે પ્રાણુધારા રામ—હરિવર ૦ ॥૪॥

રાગ બહુમ-તાલ ધમાલ ('નાય કેસે ગજકે' એલય)

હરિ તુમ ભક્તનકે રખવારે, નાય સખરી-સુદામાકો તારે હરિ ૦ (૨૮)
દ્રૌપદીકી જળ લાજ ઉતારન, દુષ્ટ દુશાસન ધારે
ખેચત ખેચત પાર ન આયો, જૂન ગયો મદ ભારે —હરિ ૦
ધ્રુવજીને વનમે કરી તપસ્યા, નારાણુ રૂપ દિખારે,
ભનદુખ દૂર કરો છિનમાદી, જનના હૈ સસારે —હરિ ૦

ગજ અગ્ર આહ વહે જન જીતન, ગજકો આહ હગરે,
 પ્રેમ લગાય અગ્રમિન તારા, ગુરુકા-દોષ વિમારે —હાં
 ને તુમ-પદમે પ્રેમ લગાવે, તિનકે કમ સમારે,
 નારાયણ મિનને તુમ તારે, હમતો ગિન-ગિન હારે. —હાં

રામ દેવ-દાદરા.

તૂ દયાનુ, દીન હો, તૂ દની, હો બિખારી,
 હો પ્રસિદ્ધ પાત ૧, તૂ પાપપુજહારી ॥૧॥
 નાય તૂ અનાથમે, અનાથ દોન મોમો?
 મો મમાન આગત નહિ, આરતદર તોમો ॥૨॥
 અહ તૂ, હો શુર, તૂ દાકુર, હો ચેરો,
 તાત, માત, ગુરુ, મખા તૂ, મનમિધિ હિ તૂ મેરો ॥૩॥
 તોહિ-મોહિ નાતે અનેક માનિયે ને ભાવે,
 ત્યો-ત્યો 'ઉલસી' કૃપાનુ ચરન-સરન પારે ॥૪॥

રામ તિલક-ત્રિતાલ.

મૈ તો ગિરદરે ભરામે બહુનામી

સેવા-મુમતિન ખુલે ન જન, સુનિયો પગમ ગુરુ ગ્રામી (ટક)
 ગજ અગ્ર, ગીધ તાતિ દે મણિમ, કુટિન અગ્રમિન કામી —મૈ તો
 મદી સાખ શ્રવણે સુનિ આયો, ચરપુ-ચરણ મુખધામી —મૈ તો
 મોમાનંદ તારા કે મારો, સમગ્ર અતગ્યામી . —મૈ તો

રા. ખરહમ તાલ ધુમાળી

દીન-દીન જાત મોરી પઢગીરે સયા,
 જૈમા નામા દગુ દુને કાહેકુ બનાયા — દીન-દીન
 દાગ-વિણા લેકે નામા દેહગમે ગયા, — દીન-દીન
 પૂઝન કરતે જમન હને બહાર નિમના. — દીન-દીન
 નાના વર્ણુ ગોવા, હનમ એ વર્ણુ દૂધ, — દીન-દીન
 તુમ કહાકે જમન ? હમ કહાકે શુદ્ધ ? — દીન-દીન
 દેહગકે પીઠે નામા અનખ પુઝારે,
 અંધ-અંધ નામા હિધ દેહગદી દીરે — દીન-દીન
 મન મેરી સધ, તન મેગ ધાગા,
 ખેચગકે ચગો પર નામા શીખી લાગા — દીન-દીન

રાગ ભૈરવ અથવા કાર્તીગડો-ત્રિતાલ.

બહારે આવો વિદુલ વનમાળી, વનમાળી હા ચિત્તહારી. (૮૬.)
 દ્રાપદીના ચીર પૂર્યા, લીધો ગજને ત્રાહ્યી ઉગારી. — બહારે
 હાર આપ્યો નરસિંહ મેંતાને, સભા મધ્યે હો ગિરધારી ! „
 જગદાનંદન કંસ-નિકંદન, પાથે પડું છું મોરારી. „
 દુધ-અંબરિયને અભયપદ દીધા, ભક્ત પોતાના સ્વીકારી. „
 ઓથ નાથ છે ભારે આપની, કહ્યું સમય ત્યો સંભારી. „
 ભાવિક ભક્તના કારણ કીધા, મહેને મૂકો ના વિસારી. „

રાગ કુમરી ને ભૈરવી મિશ્ર-એકતાલ.

ગોવર્ધનધારી ! (૨), તુજ બિનમોરી કોન ખબર લે ' ગોવર્ધનધારી !
 મોરમુગટ-પીતાબર સોહત (૨), કુંડલકી છળી ચારી. — તુજ
 ભરી સભામે દ્રાપદી દાડી (૨), રાખી લાજ હમારી. — „
 મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર (૨), ચરણુકમલ ખલિહારી. — „

રાગ કુમરી ને ભૈરવી મિશ્ર-એકતાલ.

ભજ મન ત્રિપુરારી (૨), સોમનાથ દાદા શિવચંદર, ભજ મન
 વામાગે સર્તી ઉમા બિરાજે (૨), જટા-ગંગધારી, શિવ (૨)—સોમ
 કાશી-નિવામી દુઃખ-વિનાશી (૨), વાધાઅરધારી, શિવ (૨)—સોમ
 કહે તુલસી નિજ ભક્તજનોના (૨), સદા દુઃખહારી, શિવ (૨)—સોમ

રાગ માંડ-એકતાલ. (“દાસ પરે દયા લાગે રે” — એ લય.)

જય જય જય જગરાયા રે, વંદન વંદન, જય જય જય જગરાયા.
 અગ્નિ-દષ્ટિની માહે, બ્રમ-વશતાથી દેખાએ;
 પ્રતિજન આ આપની માયા, માયા રે. ... વંદન વંદન
 અપ્પ ગ્ન-દષ્ટિ માહી, રહે છે સદા જણાર્ધ; •
 પ્રતિજન આ આપની છાયા, છાયા રે. ... „
 ગ્ન-દષ્ટિની માહિ, સૌને ભાસે છે આહિ;
 પ્રતિજન આ આપની કાયા, કાયા રે. ... „
 ધ્યાન-દષ્ટિની માહિ, જે અનુભવ દષ્ટિ ગણાર્ધ;
 આપજ પ્રતિજનરૂપ જાયા, જાયા રે. ... „
 (એ) અનુભવ-દષ્ટિ થાવા, આપમા આપ સમાવા;
 આજે આપનેજ સ્થાયા, સ્થાયા રે. ... „

(૨૪ જલોદી-હુમરી-તાલ ત્રિતાલ —“બતા દો સખી !

તેન ગી ગમે ગ્યામ ”—એ રાહ)

તુમે હે હરિ ! શરણ પડેકી લાજ. ॥ ટેક ॥

મે ગુણહીન-નવીનસદામતિ, ટેસે બને અબ કાજ ?—તુમે હે ૦ ૧.
 ૦ ૧—તાપ-સીગ્ય-બગત ન કીને, નહિ કિયો સંન-સમાજ —તુમે હે ૦ ૨.
 તુમ ગમાન નહીં પતિત-ઉધારન, મે પાપિન-મિસ્તાજ. —તુમે હે ૦ ૩.
 ‘અહ્માનન્દ’ કરે નિત બેનગી, સુનિયે ગરીબનિવાજ. —તુમ હે ૦ ૪.
 (રાગ ખડાહી-તાલ દેરવા —“શ્યામ કૂલેહિ રોગ કુંજન બનમે” —એ રાહ.)

પ્રભુ ! સુન લે બિનતિયા હમારી રે. ॥ ટેક ॥

ભવસાગરમે દૂમ રહા હું, લીજિયે બેગ હમારી રે.—પ્રભુ '૦ ॥૧॥

કામ-ક્રોધ-મદ દુસ્મન ભારે, નિગ-દિન કગત ખુવારી રે.—પ્રભુ '૦ ॥૨॥

સ્નાયકે સબ બધુ જગતમે, કેવલ તુમ હિતકારી રે.—પ્રભુ '૦ ॥૩॥

‘અહ્માનન્દ’ આશ તજ સખડી, આયો શરણ તુમારી રે.—પ્રભુ '૦ ॥૪॥

રાગ કાફી એકતાલ (“માયામાં મનહુ મોહુ રે” —એ લય)

ભગવાન ! ભક્તિ મને આપો રે, દીનદયાળા. (ટેક.)

હરિ હવે હુ હાર્યો છુ. જન્મ મગણથી,

મારા દુખડા મર્વે કાપો રે...દીનદયાળા —ભગવાન ૦

માધવ માયા ને મમતા, મને માર મારે,

હું શરણ પડ્યો છુ તમારે રે. દીનદયાળા —ભગવાન ૦

દામોદર દુઃખના દગિયામા, હુ રહ્યો છુ કુળી,

મને ચરણમગમા રથાપો રે...દીનદયાળા —ભગવાન ૦

(રાગ ખડહંસ-તાલ ધમાલ “નાય કેસે” એ લય.)

હરિ તુમ અમ બવમધ છુડાવો, કાહે દેરિયા નાય ! લગાવો.—હરિ ૦ (ટેક)

હું આગાની પામગ પ્રાણી, દાસનદાસ બનાવો,

કેરણનિષ્ઠ તુમ કરતા ગ્યામી, બૂલ નહીં નાય ! જાવો —હરિ ૦

સમ ઘટ પુરણ નાય નિરતગ, અય કરા મે દુદાવો;

દીનદયાલ દયાતુ દેવા ! દીનાનાય કહાવો —હરિ ૦

જમ-જમ દામન કષ્ટ લયો હૈ, લાજ તુમહિ તો રખાવો,

આજ હમારે કાણુ ગ્યામી, કાહે વિવબ લગાવો ? —હરિ ૦

દૂમ ગદા લવળીય નદીમે, ધીરજ આન બધાવો,

નારાયણ તો આશ લગાઈ, નાય ! તેરા ગુણ ગાવો. —હરિ ૦ /

॥ દાસનો દાવો ॥

(રાગ કાફી—તાલ ધ્રુમણી.)

દામોદર ! દુઃખમાં કાપો રે, પાવશે લાગું;
નંદલાલ ! નિજનંદ આપો રે, એ વર માગું. ॥ ૧ ॥
વા'લાશ ! હું છું પળ-પળનો અપરાધી;
ભરેભો આધ-આધ રે, પાવશે લાગું.—દામોદર ॥ ૨ ॥
વા'લાશ ! હું તો તમારા બળથી ધણો ગાળું;
બળો છો કહું શું અર્જુ રે, પાવશે લાગું.—દામોદર ॥ ૩ ॥
વા'લાશ ! હું જેવો તેવો તોયે છું તમારો;
આધાર અવર નહીં મારો રે, પાવશે લાગું.—દામોદર ॥ ૪ ॥
વા'લાશ ! મારું જોર નથી જો તરછોડો,
શું ફી કરે મકોડો રે, પાવશે લાગું.—દામોદર ॥ ૫ ॥
વા'લાશ ! શ્રીમુખ પોતાનો કહો છો મારે લાકું;
ખીજું બળ કયાથી કા'કું રે, પાવશે લાગું.—દામોદર ॥ ૬ ॥
વા'લાશ ! જનનું માન જગતમાં વધારો;
ગમે તો ધરમાં મારો રે, પાવશે લાગું.—દામોદર ॥ ૭ ॥
નૃપના ગજ-પોડ મસ્તીખેરાને માન મોહું,
મારે ના માન મોહું રે, પાવશે લાગું.—દામોદર ॥ ૮ ॥
દયાળના પ્રીતમ ! પાણિ મલો છે તો નિભાવો;
મારો દાસપણનો દાવો રે, પાવશે લાગું.—દામોદર ॥ ૯ ॥

(રાગ કાફી—તાલ ખંડાસી ઠેકો અગર ધ્રુમણી.—

“ માગામાં મનહું મોહુ રે ”—એ શબ્દ)

દાવો કઈ શું તુજથી રે, ? નંદના લાલા ! ;
તુજ ગતિ કળાય ન મુજથી રે, નંદના લાલા !.—દાવો ॥ ૧૦ ॥
ગુણ ગણતામાં યાકયા, અજ-નારદ-શારદ-ચિવ;
તો વટે શું પામર જીવ રે ? , નંદના લાલા !.—દાવો ॥ ૧૧ ॥
હિંમત હું સર્વે હાથો, ના પહોંચે પ્રુદ્ધ મારી;
શીદ કરવી વ્યર્થ લવારી રે ! , નંદના લાલા !.—દાવો ॥ ૧૨ ॥
રાહ બતાવો મુજને, એ અરજ મારી સ્વામી ! ;
હું જડપ્રુદ્ધનો કામી રે, નંદના લાલા !.—દાવો ॥ ૧૩ ॥

અંતરમાં ડાહ્યો પ્રેર્યું, “જા સદ્ગુરુજીને શરણે;
 હરશે માયા-આવરણે રે,” નન્દના લાલા !.—દાવોં ॥૪૧॥
 સંકલ્પ થયો જ્યાં ગનમાં, મળિયા ‘પરમાનન્દ’ સ્વામી;
 વૃત્તિઓ ‘શનુ’ની વિરામી રે, નન્દના લાલા !.—દાવોં ॥૪૨॥

“દીન અરજ”

(રાગ ધૌરા ભગતની કાફી—તાલ દીપચંદી.)

ભટકતા લવમા રે,—ગયા કાળ કાટિ વહી;
 હદ મર્ધ દાવાં રે, રાખો હરિ હાથ ગ્રહી. ॥૮૬॥
 આવ્યો શરણુ ત્રિતાપનો દાખો, શીતળ કીજે સ્વામ !;
 કરગરી કહું છું કૃપણ કૃપાનિધિ ! રાખો ચરણે સુખધામ ;
 કરણા—ડટાસે રે, દિલિમય-કેરા હલી. —ભટકતાં ॥૧૧॥
 (જો) મારા મૃત સામુ તમે જ્ઞેશો, તો દરશે બરાબરી;
 રત્ન-ગુંજ કયમ હાથ સમતોલ, હું તો રંક ને તમે હરિ :
 માટે મન મોહું રે, કરો મુને રંક લહી. —ભટકતાં ॥૨૧॥
 આશાભર્યો આવ્યો અવિનાશી !, સમર્થ લહી તમ પાસ;
 ધર્મધોરિધર-તમ દારેથી, હું કયમ જાઉં નિરાશ ! :
 નિજનો કરી લ્યો રે, ના તો મુને કહેશો નહી.—ભટકતાં ॥૩૧॥
 અર્જ રાણો અનાથ જનની, અવણે શીરણુઓડ !;
 ગોઠવાર સન્નિધિ જુઓ શામળા !, પહોંચે (મારા) મનના કોડ ! :
 હસીને બોલાવો રે, “દયા” તું મારો” કહી.—ભટકતાં ॥૪૧॥

રાગ સૌરઠ (દિશ)—તાલ ત્રિતાલ.

‘હરિ ઝં’ અંતર્ધામી ! અમને સુખુદ્ધિ આપજો રે, કુખુદ્ધિ કાપજો રે. (ટેક
 અસાર આ સંમારે લોભાઈ, જાણી ખરી સ્ત્રી-પુત્ર-સગાઈ;
 મમતા વધતી દિન-દિન એવી દળાવજો રે.—હરિ ઝં ॥૧॥
 અકળિત માયા પ્રભુ ! તમારી, શુક-બ્રહ્માદિ ગયા જ્યાં હારી;
 એવી અટપટી માયાથી છોડાવજો રે.— હરિ ઝં ॥૨॥
 યોગી-લકત જે અનુભવે કહે છે, સ્વરૂપ એવું ચિત્ત ચહે છે;
 દર્શન દષ્ટ તે રૂપે શરણે સંપજો રે.— હરિ ઝં ॥૩॥
 રટના નિશ-દિન નાથ ! તમારી,—કરવા બળ આપો ગિરિધારી !;
 : અરજ સેવક ‘શનુ’ની પ્રભુ ! ઉર ધારજો રે.—હરિ ઝં ॥૪॥

(રામ કાફી-તાલ દીપચંદી - ધીરાના પદ્યો તાલ.)

શામળીઆ શઠ તુટ્યો રે, હોડી હવે હાથે નહીં;
આ ભવમાગર કેમ રે, કપાટા ઝાલે નહીં. — શામળીઆ ॥૮૬॥
ભવમાગરના ભરદરીઆમા, હાલક-ડાલક થાય;
નીરખ ન મળે નાથ વધારે, પવને પાછી જાય,
દામણ કયાથી દર્ધએ રે, કુવા-ચંદા કયા છે અહીં ? — ॥૯૧॥
ભાર ભર્યો છે નાથ વધારે, પાણી પેસે માથ,
હાથ ? હથેસા કામ ન લાગે, અન્ય ઉપાય ન કાય;
હોકાની હોશીઆરી રે, હરિ ' હવે જાતી રહી. — ॥૯૨॥
નાયિક મૂર્ખ નમાસો માધવ', આધક કંગવે દાસ,
મહાયકારક સખા હતો જે, તે પણ પામ્યો છે નાશ,
મારી કર્મ-કહાણી રે, હરિ ' નહીં જાય કહી. — ॥૯૩॥
આ ધમધોર ઘટા ચઢી આવી, તેમા છે તોશન;
ઉપર આજ તળે છે પાણી, જૂંચો ખૂધર ' ભાન;
દામોદર ' કુણું છુ રે, મંકટ મર્વે મહી. — ॥૯૪॥
વિજળીઓના થાય કડાકા, અતિ અંધારી રાત,
સુકાન કામ કરે નહીં કાઈ, હવે હરિ ' ઝાસો હાથ;
વાર કરે શુ વળશે રે, અધવચ આમ અહીં. — ॥૯૫॥
શરણાગત-પાલક છે તમે, તો ચિન્તા શાને હોય,
જગજીવન ! જાણું છું સઘળું, ધીરજ ન રહે તોય;
'કેશવ' કયા સંતાણુ રે, અવગર જાય વહી. — ॥૯૬॥

(રામ ધીરાની કાફી-તાલ દીપચંદી.)

જાણું છે દૂર અર્જુ રે, ગાઠું અહીં ગુંથી ગયું,
પરમેશ્વર પાર હિતારે રે, અધવચ આ શું થયું ?'. જાણું છે. ॥૯૭॥
હાંકનાર હરજીવ જાણ્યો કે, જેવ રહ્યા નહિ હાથ;
ચૂક્યા દિશ જાવાની ચમત્ક્રી, રજાઓ સઘળો સાથ;
કાણુ કહો અટકાવે રે આખર આપી રહ્યું. — જાણું છે ०
હાય ભયાનક જગલ મોહું, ભારે પંક ભરેલ;
'વાઘ વર ને વાનર આઝા, એમાં કંઈ વગેલ;
ચોગમ ચોર કરે છે રે, કાઈ નહિ જાય કહ્યું. — જાણું છે ०
રાત રહી અંધારી ભારે, કંટક લાગે પાથ;
વરમે મેઘ વીજળી ચમકે, ચરચર કરે કાય; — જાણું છે ०
ભૂતાવળને ભઠકે-રે, હરજીવ ગાય દેશુ; — જાણું છે ०

મારામાં ગુણ્યાં બે પૈકાં, દૂટ્યાં જોતર-રાશ;
 બેલ કોટી હેઠા બેઠા, ઝોટી કરાવે કાશ;
 આમાંથી ઉગરવા રે, કરવું હવે કામ કયું ? — જાવું છે
 ગાંડું ગુએ હું ગુંચાયો, કોઈ સહાય ન પાસ;
 વિશ્વેશ્વર વગદા વીણીને, નટવર યાહિં નિરાશ;
 ‘દેશવ’ હરિ શું સના રે, પ્રભુ-પદ જન્ય વહું. — જાવું છે
 (સમ સિંધ-કાફી—તાન દીપચંદી અગર ત્રિતાલ.)

પ્રભુ ! મોરે અવગુણ ચિન ન ધરો :
 સમદર્શી હૈ નામ તિહારો, ચાહે તો પાર કરો. ॥ ૮૬ ॥
 ઇક નદિયા ઇક નાલ કડાવત, મૈલો દિ નીર બર્યો;
 જળ મિલ કરકે એક વહું બર્યો, ‘સુરસરિ’ નામ પર્યો. — પ્રભુ ॥ ૮૭ ॥
 ઇક લોહા પૂજને રાખ્યો, ઇક ઘર બધિક પર્યો;
 પારસ ગુણુ-અવગુણુ નહિ ચિતવે, કંચન કરત ખરો. — પ્રભુ ॥ ૮૮ ॥
 ચંદ માયા ભ્રમજલ કહાવે, ‘સુરદાસ’ સગરો;
 અબાફી બેર મોહો પાર ઉતારો, નહિ પ્રભુ જાત ટરો. — પ્રભુ ॥ ૮૯ ॥

(કાવ્ય — વસંતતિલકા વૃત્ત. —)

“ જોશો નહિ પ્રભુ ! કદી સુજ દોષ સાશું,
 સમદર્શી નામ મહુ દો કહે તમારું;
 ઇશ્વરો માત્ર કદી નાથ ! તમને જહને તો,
 ઉદારશો પતિતને પ્રભુ ! ફક્ત સ્પર્શે. ॥ ૯૦ ॥
 દુર્ગંધો છેક જળ ખાડ મહીં શું દોષ,
 અત્યંત નિર્મળ કદી ચમુના તણું વા;
 બંગા તણા પુનિત બહેણુ મહીં મળીને,
 ખન્ને સમાન ખનતાં જન પાપ ધોવા. ॥ ૯૧ ॥
 દો લોહ મૂર્તિ ખની મંદિરમાં પૂજાય,
 દે તેજ લોહ તણી ખાટકી હસ્ત છુરી;
 સ્પર્શે પરંતુ કદી પારસ એમને જો,
 ચાચે સુવણુ નહીં તેજ ફાણે સમાન ॥ ૯૨ ॥
 જોતા ન તેમ પ્રભુ કદી સુજ દોષ સાશું;
 સમદર્શી નામ મહુ દો કહે તમારું. ”

“ O Lord look not upon my evil quantities !
 Thy name, O Lord ! is Same-Sightedness,

By Thy touch, if Thou wilt
Thou canst make me pure.

One drop of water is in the Sacred Jumna,
Another is foul in the ditch by the road-side,
But when they fall into the Ganges,
Both alike become holy.

One piece of iron is the image in the temple,
Another is the knife in the hand of the butcher,
But when they touch the philosopher's stone,
Both alike turn to gold. "

(રામ તેડી - ત્રિતાલ.)

અવગુણ મેરો કીજે હરિ ' માફ, અબ કીજે માફ, અબ કીજે માફ ॥૮૬॥
તિહારે ચરણ શરણ આયો હુ, અવિનાશી જાનિ પ્રભુવ પ્રતાપ. ૧
જૈસો હિ તૈસો તિહારો હિ કંકર, મન-વચ કર્મ કરી જપું નિત જાપ;
'પ્રમાન'ક' કહે નાથ' મેરો કહી મહે હાથ, ઉર-શીસ પર ધરો ચરનઠાપ ૨.

(રામ કાફી-હોરી-તાલ-દીપચંદી)

અબકી ટેક હમારી, લાજ રાખો ગિરિધારી ' . ॥૮૭॥
જૈસી લાજ રાખી અર્જુનકી, - ભારત યુદ્ધ મઝારી,
સારથિ હોઈ રથકો હાકો, - ચક્ર સુદર્શનધારી ' ;
લકતનકી ટેક ન ટારી. — અબકી ૦ ॥૮૮॥
જૈસી લાજ રાખી કૌપદીકી, હોન ન દીનિ ઉધારી,
ખૈચત-ખૈચત દો ભુજ થાકી, હુ સાસન પપચહારી,
ચીર બકાપો મુસારિ — અબકી ૦ ॥૮૯॥
'સુરદાસ'કી લાજ રાખો, - અબ કો હૈ રખવારી ? ,
રાધે રાધે શ્રીવત્ પ્યારી ૨ શ્રીવૃષભાનકુલારી;
શરણ તક આયો તુમહારી — અબકી ૦ ॥૯૦॥

(રામ જોગી - તાલ ત્રિતાલ.)

અબ મેં નાચ્યો બહુત ગોપાલ ' . ॥૯૧॥
કામ-કોષકો પહિરિ ચોલના, કહ વિરાગકી માવ - અબ ૦ ॥૯૨॥
મહા મોહકે નૂપુર બાજત, નિન્દા સન્દ રસાલ;
ભરમભર્યો મન લયો પખાવજ, ચલત કુમંગતિ-ચાવ. - અબ ૦ ॥૯૩॥

તુ સુ નાદ કન વર બીનર, નાનાવિધ દૈતાલ;
 નાવડો કંઈ કંઈ પાધ્યો, લાભ-વિલક દૈ લાભ.-અખં ૧૧૩૧
 ગરિઃ કલા કાંઈ દિખગર્મ, જગ્ન-ચલ સુધિ નહિ કાલ;
 'સુરદાસ'કો મમે અવિધા, - દૂર કરો નન્દલાલ !.-અખં ૧૧૩૨
 હૈરવી-એકનાડ અગર કપાલી.

અમારી લેજો પ્રભુ મંચાળ, અમે તો છીએ તમારું બાળ : ૧૧૩૩
 અમાગમા નહિ કંઈ જાન, અપોં સુવિધાનું દાન;
 જેવા દેગો વિચાર એવા થશે અમોથી કામ.—અમારી ૧૧૩૪
 (માખી)-બાળપણથી મોટા કીધા, દુષ્ણ ભયકર ટાળી દીધાં;
 એવી રીતે નખડો આ દીન ઉપર બહુ ધ્યાન.-અમારી ૧૧૩૫
 (સાખી)-પાપ અમાગ સર્વે કાપો, ભક્તિ હૃદયમા નિશ-દિન રથાપો;
 જેવી આપના નામના કંઈ શુભ જપાયે જાપ.-અમારી ૧૧૩૬
 (માખી)-દેવ-કવચ આવે ન જરીએ, આપ-નામથી આનંદ કરીએ;
 કહે વિષ્ણુ પ્રભુ કૃપા કરીને, સરખે રાખો આપ.-અમારી ૧૧૩૭

હૈરવી તાલ એમરો.

જના જરૂરી રામ ! તેરે લીયે;
 તેરે લીયે, ખારે તેરે લીયે રે—તેરે લીયે. ૧૧૩૮
 પદાડ, ની, અનમાન, મધુદર, મદા મુદર રામ ! તેરે લીયે.-જિના ૧
 તેરાની નર મખીમે પગાગ, બીજાની ચમકે રામ ! તેરે લીયે. "
 નહિ કંઈ ગેરે માણ-અમના, આને આર, જાને રામ ! તેરે લીયે. "
 ધન, રૂન, દારા, દોરનોફી ચારી, દમતે-રોતે રામ તેરે લીયે. "
 ખાના-ખિતાના, પીના-પિલાના, લેના અર દેના રામ તેરે લીયે. "
 તેરી મરોજાની ખામ મજમ દૈ, પીયા મેં મરુએ જામ તેરે લીયે. "
 તેગીની મરુતીમે દિલ ચે દિવાના, શીરના અકેશ રામ ! તેરે લીયે. "
 તેરી અમનામેં હમર એ જલના, રૂતની નેરા નામ તેરે લીયે. "
 માલીક તું, મેં તેરાલી બંદા, અનાદું ફેકીશ રામ ! તેરે લીયે. "

હૈરવી-તાલ દાદરો.

મેં સુવામ મેં સુવામ મેં સુવામ તેરા;
 વું નાદેજ વું માદેજ વું માદેજ મેગ. (૨૬.)
 રૂપ નાદિ, રૂંચ નાદિ, નાદિ અન દાણ;
 નિર્વિહાર નિરુદ્ધ પ્રભુ. વું દિ સુગયા.-મેં સુવામ.

(એક રૌડી, દો લગોડી, દાર તેરે પાઉં;

કામ-કોધ છોડ કર, હરિ-ગુણ ગાઉં.—

મહેરખાન-મહેરખાન, મહેર કરો મોરી;

દાસ 'કબીર'ચરણ ખડા, નઝર દેખ તોરી.—

લૈરવી — ત્રિતાલ.

હો ગસિયા ! મૈ તો શરણ તિહારી.

નહિ સાધન બલ બચન ચાતુરી, એક ભરોમો ચગણે ગિરિધારી. (ટા.)

કહ્યુંતુંબરિયાં મૈ તો નીચ ભૂમિપ્રી, ગુણમાગર પિયા તુમહિ મેંવારી. હોં

મૈં અતિ દીન બાવક તુમ શગણ, નાથ ! ન દીન્ને અનાથ બિસારી. હોં

નિજ જન જાનિસૈંભાલોગે પ્રીતમ, ત્રમસખી નિત જાઉં બલિહારી. હોં

લૈરવી — ત્રિતાલ.

ગોપાલા ! મેરી કરુણા કયુ નહીં આવે ?.

||ટા||

મૈં હુ પતિત તુમ પતિત-ઉદ્ધારક, મો પૈ દયા કયુ ન આવે —ગોપાલાં

પૂજન-અર્ચન મૈ નહીં જાનુ, આપ ચરન મન લાવે.—ગોપાલાં

સ્મરદાસ પ્રભુ ! અધમ-ઉદ્ધારન, તુમ ખીન દીન બચાવે.—ગોપાલાં

પદ. (" જશોદાના બચા ડાહ્યા સુબદ્રાના વીરારે " એ લય.)

પળતા તમને ભૂલું વગ એ, આપો મારા સ્વામી રે,

આઠે પહોરે મારે હરે, રહેજો અંતરયામી રે.—પળતાં

ખાતા અન્ન વિષે પ્રભુ !, રૂપ તમારે જોઉં;

પીતા જળ, જળમા પ્રભુ !, તમને જોષ-જોષ મોહું —પળતાં

આસ ગ્રહેતા વાયુમા, —તમને બેઠું નાથ,

નહોતા જળથી, જળ વિષે, આલિંગી ભરે બાથ.—પળતાં

શુત દારા સંબંધીના, —તતુમા સુંદરસ્થામ !;

લાળી તમને ભૂલી જઈ, મિથ્યા આ રૂપ-નામ.—પળતાં

મિત્રોમા શત્રુ વિશે, રમણીય નીરખું રૂપ;

રાગ-દ્વેષ જઈ વિસરી, થઈ તમમા તઈરૂપ.—પળતાં

પશુમા, પોરામા અને, વનસ્પતિમા ઈશ !;

મારે નયને આવજો, માયુ નમાવી શીશ.—પળતાં

સકળ દ્રવ્ય સ્થળ લાસજો, પ્રિયતમ ! મુજને આપ;

ખીજું નથી કશુ માગતું, દો તો દો એ આપ !.—પળતાં

અંતરમા કે બાહ્ય આ, —જગતરૂપે કો કાળ;

નરહરિ પ્રભુ ! ના આવશે, શિશુ પર ધરીને વ્હાલ.—પળતાં

પદ. ("મારી કરીને મોહખાણ, કવિ ક્યાં" એ લય.)

આવી મારી ઝુપડીમા આવ મારા સ્વામી !

પાવન કીજે આ દીન દાસ;

ગણુ બણે મારી આપ વિના દાઝ, મારા સ્વામી !

કરશે મને ના નિરાશ.

૥ટેકા૯

નથી આસન રું પ્રભુ બેસાડવા, નથી પડૂ રસ ભોજન જમાડવા;

મારા સ્ત્રીકરો રાટવો ને હાથ, મારા સ્વામી ! ... પાવન

મારી પાસે ન દિવ્ય વસ્ત્ર નાથ આપવા, નથી પુષ્પહાર કંઠે આરોપવા;

માનો પુષ્પહાર, અર્પું તુરં ઘાસ, મારા સ્વામી ! ... પાવન

હું છું દુર્મય ન ચરણમા કાઢ ચૂકવા, મુકું માથુ પદે, રીઝો પ્રભુ સ્વીકારવા,

જો જો ભાવ, જોરો સામગ્રી ન આસ, મારા સ્વામી ! ... પાવન

નથી મારે વૈભવોને નાથ ! માગવા, ઇચ્છુ સામર્થ્યને ન, આપથી આગવા;

યાત્રુ એજ ગખા નિત્ય ચરણ પાસ, મારા સ્વામી ! ... પાવન

સાધન સદગુણીન હું આજસુ પૂરો, દુઃખ સાગરે ડુંબેલો છું નિત્યનો શુરો !

મારે એક માત્ર આપનો વિશ્વાસ, મારા સ્વામી ! ... પાવન

નાથ નરહરિ દયા આપ દર્શાવજો, મારી રંકની પર્યુકુટી શોભાવજો;

નાખીશ આનંદો નહિ ત્યા લગી નિશ્વાસ મારા સ્વામી ! ... પાવન

રાગ છંદસ-પદાદી-તાન જેમટો.—"ધ-ય જોણે હરિ-ગુણુ આયાં"—એ રાહ-

નાર ! તમે સાથ મ્હારી રહેજો,

ગંકટ-સમે, નાથ ! તમે સાથ મ્હારી રહેજો !;

વિનંતિ એ મ્હારી ઉર ધરજો !.—સંકટ-સમે ૥ટેકા૯

અપ્રુધ અજ્ઞાન બાળ હું આ સંસારનો,

નાથ ! નિભાર્વો મ્હને લેજો !.—સંકટ-સમે ૥૧૥

કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મત્સર ને માયા;

બાળને બચાવી એથી લેજો !.—સંકટ-સમે ૥૨૥

જ્ઞાન, દાન, બક્તિ તણા ઉત્તમ વિચારો;—

હરજી ! હમેશ મ્હને દેજો !.—સંકટ-સમે ૥૩૥

બકનોના પ્યાગ પ્રભુ ! માગે 'શનુ' એટલું;—

"મરણાન્તે સાનિદ્યે રે"જો" ! ! !.—સંકટ-સમે ૥૪૥

અંતકાલ સમયની પ્રભુ-પ્રાર્થના.

૫૬ (“વાલા બહારે આવો તો” એ લય)

અતકાળે વાલમ બહેવા આવજો રે,
મારા તનડાના તાપને ખુઝાવજો રે — અતઃ
સગા બહાલા જીઠા સસારના રે,
કોણુ દુખ મુકાવે જન્મ-મારના રે — અતઃ
અતકાળનું ટાણું છે પ્રભુ ત્રામનું રે,
દુખ જાણી પધારજો ત્યા દાસનું રે — અતઃ
શુભુ-અવશુભુ તમામ મારા ટાળજો રે,
એક શરણાની લાજને સભાળજો રે — અતઃ
કહનાળ જો રક્ષાશે કંઈ જાળયી રે,
ત્યા છે તરવાનું આપની સભાળયી રે — અતઃ
તૂટે નાદીઓ ને યામ હુકી જીલડી રે,
અદાર્થ આવજો ત્યા ગરૂડે ચઢી રે — અતઃ
તન તજવા-ટાણે જો જન્મ આવશે રે,
આખા જન્મમા હાસી આપની થશે રે — અતઃ
જન્મ હાથે જાતોતો અતવેગને રે,
આપે લીધો ઉદ્ધારી અજમેળને ર — અતઃ
વિના વાહને ગયા કડણા-ઢાળને રે,
ગ્રાહ-પાસથી મુખ યો ગજરાજને રે — અતઃ
લાગ્યો નેમા ચોદેશ ઉરી આગને રે,
ત્યાથી બચાવા મઝારી બાગને રે — અતઃ
તારી નાયકા હે નાય ' અર્ધે નામને રે,
દગો દેશેમા તુલજરામને રે — અતઃ

॥ ૐ ॥

॥ પાગલ બાલકની પ્રભુ પાસે યાચના ॥

(રાગ હમીર—તાવ ત્રિતાલ)

પ્રભુ ' તમ પાસે એટલું યાચીએ,—

અમે પાગલ બાલક ભેળા થઈ, પ્રભુ ' તમ પાસે એટલું યાચીએ ॥૧॥

(અમે પાગલ બાલક ભેળા થઈ)—

પ્રભુ ' તમ પાસે એટલું યાચીએ,—

પ્રભુ ' તમ પાસે એટલું યાચીએ,—

પ્રભુ ' તમ પાસે એટલું યાચીએ—

અમે ॥૧॥

(અમે પાગ ૧ બાનક ભેળા થઈ)-

(પ્રભુ) બાવક અમે તમ શરણે રહીએ,-

તમ મહિમા-ગુણ ગાતા રહીએ -

તમ પાસે એનું યાચીએ-પ્રભુ તમ પાસે-અમે ૦ ॥૨૧॥

(અમે પાગ ૧ બાવક ભેળા થઈ)-

(પ્રભુ) 'ગુરુ હૈ' - 'ગુરુ હૈ' રહતા રહીએ,-

રામ-રામ પ્રતિ પ્રેમ રસ ભરીએ -

તમ પાસે મટુ યાચીએ-પ્રભુ તમ પાસે-અમે ૦ ॥૩૧॥

(અમે પાગ ૧ બાનક ભેળા થઈ)-

(પ્રભુ) પાલક પિતા બાલક ન નિમારીએ,-

અમ અપગધ ચિત્ત નન ધરીએ -

તમ પાસે એનું યાચીએ-પ્રભુ તમ પાસે-અમે ૦ ॥૪૧॥

(અમે પાગ ૧ બાનક ભેળા થઈ)-

(પ્રભુ) તમ થપી મીલાગી થઈ ફરીએ,-

મનન જન ધામણુ અમે રીએ -

તમ પાસે એટલું યાચીએ-પ્રભુ તમ પાસે-અમે ૦ ॥૫૧॥

(અમે પાગ ૧ બાનક ભેળા થઈ)-

(પ્રભુ) તનુ તજતા 'ગુરુ હૈ' ઉચરીએ,-

'પરમાનન્દ' અવશે વિરમીએ -

તમ પાસે એનું યાચીએ-પ્રભુ તમ પાસે-અમે ૦ ॥૬૧॥

—x હૈ x—

(હૈ રી-નિતાલ "તે હરમે પ્રીત લગાતા હૈ" -એ લય)

તુ / રાગ ૩ એ અમ પગમ ભેમ, હરિ હૈ । હરિ હૈ ॥ હરિ હૈ ॥ (ટં)

૫૪ વિનિધ ॥૨ અજ્ઞાના, સાધુ-સતની ઉગ-જાણા,

નમન-ગી દીપમાળા, ફરે પ્રદક્ષિણા તુજ મૂર્તિ-સોમ —

—હરિ હૈ । હરિ હૈ ॥ હરિ હૈ ॥ — તુજ ૦ ॥૧૧॥

પન-નની વિપુલ સમૃદ્ધિ મદાજનની અદગ બુદ્ધિ

મહા-ગાજતુ નિરસિધિ, તુજ ચરણ દગે નખી સકલ ભોમ —

—હરિ હૈ । હરિ હૈ ॥ હરિ હૈ ॥ — તુજ ૦ ॥૨૧॥

પયન્નિય પય શિખાએ, મન વાણિ કર્મ જીવ પ્રમે;

અમ જનની કયા માણે, તુજ કરે આગતિ રોમ-રોમ —

—હરિ હૈ । હરિ હૈ ॥ હરિ હૈ ॥ — તુજ ૦ ॥૩૧॥

[ગુજરાતન કવિસમ્રાટ 'શ્રીનાનાલાલ-દલપતરામ'.]

॥ પરમાત્માની આરતિ ॥

ૐ જય જગદાધારા, પ્રભુ ! જય જગદાધારા;
 પૂજ્ય પિતા પ્રભુ ! મહારા (૨), ગાઉ ગુણ તહારા;—ૐ જયદેવ જયદેવ.
 આરત-ખન્ધુ આપ, આરત મુજ હરજો, પ્રભુ ! આરત.
 સ્વામી સચરાચરના (૨), સુખ-શાતા હરજો; —ૐ જયદેવ
 જગદુદ્ધારણ નાથ, દુખ-ભંજન દેવા, પ્રભુ ! દુખં;
 નિશ-દિન જપુ તુજ જાપો (૨), સજીવ તહારી સેવા;—ૐ જયદેવ
 આદિ-અનાદિ આપ, અકળ ગતિ ન્યારી, પ્રભુ ! અકળં,
 વેદ-વિરંચિ ન જાણે (૨), પ્રભુ ! પ્રભુતા તહારી; —ૐ જયદેવ
 પૂરણ પ્રભુ દયાળ, સુખ-શાતા-હરતા, પ્રભુ ! સુખં;
 સરણાગતને તારો (૨), તાપત્રિવિધ-હરતા, —ૐ જયદેવ
 સખળ તમારી રહાય, જગત્રાતા જાણું, પ્રભુ ! જગં;
 બળહીન આશ્રય બીજો (૨), હરમા ના આણું, —ૐ જયદેવ
 સેવકનંદનનાથ, હાથ ગ્રહી તારો, પ્રભુ ! હાથં;
 અવિનાશી અંતર્ગત (૨), વિનતિ હર ધારો; —ૐ જયદેવ

॥ ધધિર-મહિમા ॥

મખ ધરતી કાગજ કરે, કલમ કરે બનરાય;
 સાત સમુદ્ર શાહી કરે, હરિગુણ લિખ્યો ન જાય.
 x x x x
 સાહેબ ! તેરી સાહેબી, સખ ઘટ રહી સગાય;
 જ્યું મેદીકે પાતમે, લાલી લખી ન જાય.
 x x x x
 ખાસેક બીન ખાલી નહીં, સુધ ધરનકો દૈર;
 આગે-પીછે રામ હૈ, રામ બિના નહીં ઓર.
 x x x x

રુગ આશાવરી-તાવ ધમાલ.

પ્રભુ ! તેરી મહિમા કિસ બિધ ગાવું ?!, તેરો અંન કહીં નહીં પાવું! (૨૬)
 અલખ-નિરંજન રૂપ તુમારો, કિસ બિધ ધ્યાન લગાવું ?!;
 વેદ પાર અજહું નહિં પાચો, મૈં કૈસે બતલાવું ? . —પ્રભુ ॥૧॥
 ગંગા-યમુના નીર બહાયે, મનજન કિમ કરવાવું ?!;
 વૃક્ષ-બગીચે રચના તેરી, કૈસે પુષ્પ ચઢાવું ?! . —પ્રભુ ॥૨॥

પાન બનકી દેહ ન તુમરી, ચંદન કિમ લિપટાવું ? ! ;

સકલ જગતે પાવનકર્તા, કિમ બિધ ભોગ લગાવું ? !.—પ્રભુ ॥૩૯॥

હાથ નેડ કા અન્ન કા મે, બાર-બાર સિર નાવું;

અક્ષાન્ન નિટાદે પડદા, ઘટ-ઘટ દર્શન પાવું. —પ્રભુ ॥૪૦॥

(રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

પ્રભુ ' તેરી મદિના કૌન બખાને ? ' , જોકે અલાદિક નહીં જાને !. (ટક)

તુ નર્મજ નગર પૂરણ, વ્યાપક સખી ઠિકાને;

ઘટ-ઘટ બીતર ત્યોન તુમારી, દૂડન ફર દિવાને. —પ્રભુ ! ॥૪૧॥

દેસે ફેક રચી હૈ તુમને ? ! ' કિસ બિધ પ્રાણ ચલાને ? ! ;

તવ કહામેં આવે-જાવે ? ! , કોઈ સકે ન પિછાને. —પ્રભુ ! ॥૪૨॥

સુરજ-ચાદ મિતારે-પર્વત, નદિયા નીર બહાને;

ભુવન અનુગ્રહ રચના તેરી, તુડમે મકલ મમલને. —પ્રભુ ! ॥૪૩॥

તેરી શગલ પડે જો પ્રાણી, મોલ-ધામ પહુંચાને;

અક્ષાન્ન નિના તુડ સુમગલ, જન્મ-જન્મ ભટકાને. —પ્રભુ ! ॥૪૪॥

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

પ્રભુ ' તેરી મદિના પગમ અપારા ' , જોકે મિલત નહીં કોઈ પારા. (ટક.)

મકલ જગતકા આપ રચાવે, અબકા પાલનકારા,

અંદર-બાહર મળ પડ પૂરણ, મળમેં નિશ-દિન ન્યારા. —પ્રભુ ! ૦ ૧.

દેમે મૂગર ગર્મ મનાયા ! , શીતલ ચાદ ઉગરા ! ;

ભાત-ભુદા નિન નબકે માટી, દેસે ચમકત તારા !. —પ્રભુ ! ૦ ૨.

ગમે-ગમે પર્વત કીને, અરિતા નિર્મલ ધાગ;

દેમે જૂમિ અમલ નિરંતર ! , કયો સાગર જલ ખારા ? !.—પ્રભુ ! ૦ ૩.

કિમ વિર ખીજ બને બિરજનકે ! , નાના ભાત હમરા;

અક્ષાન્ન અન નહીં આવે, સુર-નર-મુનિ ગણ હારા. —પ્રભુ ! ૦ ૪.

મજલ-વાવ ધમાલ. ("અગર હેં શીખ મિલનેકા" એ હથ.)

જગતકે બાગકા માવી બડ દુશિયાર બારી હૈ. (ટક.)

લગાઈ ભોગકી દલિયા, કર્મકા હાર પલિગયા;

હમેશાં કર્મકલ ભોગે, નહીં છટનકી બારી હૈ. — જગતકે ૦

બગીચા ખિલ રદા મુંદર, દેખલો ધમકી મુલગરી;

લગે કયા પ્રેમકલ પાદે, એકમેં એક ન્યારી હૈ. — જગતકે ૦

દામ ઝોર કોધકી વાયુ સુકાલી બાગ-વૃક્ષો;

પિવાના નીર ચાલિનકા, મદા ફવ-ફવ જારી હૈ. — જગતકે ૦

બનાવે વૃક્ષ કયા ઉમદા ! સુગંધ સબકો હૈં ખ્યારી;
નારાયણ હૈં બડા માણી સ્યાના નિરવિકારી હૈં.— જગતકે

રાગ સૌરઠ (દિશ)—ત્રિતાલ.

આ શા દેવળ ! સ્થળ-સ્થળ દીમે જગદધિનાથના રે ;
ગણના જેની ના ગણી જય વિવિધ બહુ ભાતના રે. (ટક.)
કંઈ નાના કંઈ મોટા આમા, કંઈ પુરુષાકૃતિ વળિ કંઈ વામા;
અસંખ્ય અહીં-તહીં ફરતા કંઈ પશુ-જનના રે.— આ શાં
કોઈ ગોરા કોઈ કાળા, કોઈ ધઉ વર્ણી કોઈ હરિયાળા,
પગવાળા, પાખાળા, કોઈ ખે હાથના રે.— આ શાં
કોઈમા સુગંધ મધમધ વ્યાપી, દુર્લભે કોઈ મળના વાપી,
કોઈમા મૂળન-અર્ચન કોઈ સ્થળ આનના રે.— આ શાં
ઉપરથી કોઈ બહુ શણગાર્યા, અદર પણ વહે રક્તની ધારા;
કો જે પશુ-વધ થાતા ત્યા નિત્ય રાતના રે. — આ શાં
સુદર-મલિન સકળ દેવળમા, લઘુ-ગુરુમા, સુદૃઢ-નિરબલમા;
ગર્ભાગારે પણ ચરણો જગતાતના રે.— આ શાં
ઉપરનું સહ કોઈ નિહાળે, ભીનઃ પ્રભુને કોઈ ન ભાળે,
ગૃહ-કૂપ ત્યજી શોધે નિર્જળ કૂપ રાનના રે.— આ શાં
નાથ નૃહરિ નિજ તનુ-મંદિરમા, નિકટ સદા, નથી ગ ગા-તીરમા;
જોતા સાધક સાધી ભક્તિ-સાધના રે.— આ શાં

રાગ સૌરઠ-ત્રિતાલ

તું તો ન્યારે રહીને ખેલે છે નાગવણા રે. (ટક.)
તારી ઇચ્છા એજ માયા, તેમા સધળા ભેદ સમાયા;
તું નિરગુણ પણ ગુણ ગુજમા દીસે ધણા રે. ...તું તો
પવન-પાણીનો પિંડ બનાવે, તેમા ચેતન તારે આવે;
ગુજ હાપણુ જોતામા કાઈ નહોં મણા રે. ...તું તો
નટ જેમ પટને ઓથે રહે છે, સકળ પુતળા નાય કરે છે;
તેમ તારા કરમા સર્વેના તાતણા રે.તું તો
એક કળે સૌ જગત હલાવે, ચમકદષ્ટિ જેમ લોહ ચલાવે;
ઇચ્છા જ્ઞાન ક્રિયા તારાં સોહામણા રે.તું તો
તું ખેલે છે બાજી તારી, એમા ન પહોચે ખુદ્દિ મારી;
છાટમ ગુજને લજતા ભાગે ભરમણા રે.તું તો

રાગ કલ્યાણ—ત્રિતાલ

ચરનરજ—મહિમા મૈ જાની

॥ ૮૬ ॥

જિન ચરનનસે પ્રગી સુરસરી, લગીરથ ભૂપ આની —ચરન૦
 જેહી પદરજસે અહસ્યા ઉધારી, ગૌતમ ઋષિકી રાની —ચરન૦
 જેહી પદરજસે લક્ષ્મીવિજય, પાયો લકા—રાજધાની —ચરન૦
 જેહી પદ સેવે વિગ્ર સુદામા, ગયે દારિદ્ર ધર સપતિ આની —ચરન૦
 ‘બ્રહ્મસિદ્ધાસ’ લગ્ને દશરચનદન, ચરનકમલ ચિત આની —ચરન૦

ગગ રામકલી—એકતાલ

બગલા ખૂબ બનાયા બે, અદર નારાયણ સોયા

(૮૬)

પચતત્વકી ભીંત બનાઈ, ત્રીન ગુનકા ગાગ,
 ગોમ્—સોડહમકી છાન ચનાઈ, ચેતન કરનેહારા —બગલા૦
 હિસ બગલેકુ દશ દરવાજે, બીચ પવનકા ખલા,
 આનત-ગાવત મેલ નહિ દેખે, એહી બડા અચળા — „
 પાચ-પચીયા પાન નાચે, મનવા તાલ બળવે,
 સુરત-નુરતકા મૃદગ બાજે, રાગ છત્તીસા ગાવે — „
 અપર પાર ભરા હૈ યારો, સફરુરે ભેદ બતાયા,
 કહત કળીરા સુનો ભાષ માધુ ' જિન્ને પાયા હિન્ને છુપાયા „

॥ ઈશ્વરની અધટનવટનાપટીયસી માયા ॥

રાગ ખરહ મ અથવા આશાવરી—તાલ ધમાલ

અહો પ્રભુ ! અચરજ માયા તુમારી, જિસ મોહે સકલ નગ-નાગી ॥૮૭॥
 બ્રહ્મા મોહે, શકર મોહે, મોહે ધન્ધ બનવાગી,
 મનમોહિ નારદમુનિ મોહે, દુનિયા કીન બિચારી —અટો૦ ॥૯૧॥
 યોગ કરતે યોગી મોટે, બનમે મોહે તપધારી,
 વેદ પઢતે પત્નિ મોટે, જૂન ગયે સુધિ સારી —અટો૦ ॥૯૨॥
 પાચ વિષયખી જનન બિઠાઈ, બધન રચિયા ભાગી,
 વાચમે મળ છન કમાયે, નિકનનખી નહિ બાગી —અટો૦ ॥૯૩॥
 જિમ પર કિરપા હોય તુમાની, મો જન ઉતરે પારી,
 બ્રહ્માનંદ શરમે આયો, લીજિયે મોહે હમાગી —અટો૦ ॥૯૪॥
 (॥ રાક્ષસ પ્રભુ-વાણી — ભગવદ્વચન પછુ છે — ॥)

“ દૈવી દ્રષ્ટા ગુણમયી મમ માયા દુરત્યયા ।

મામેવ ચે પ્રપચન્તે માયામેતાં તરન્તિ તે ॥ ”

[ઇતિ ગીતા — અ. ૭ — શ્લોક ૧૪]

પુનઃ—“ઈશ્વરઃ સર્વભૂતાનાં હૃદયેઽર્જુન તિષ્ઠતિ ।

બ્રામયન્સર્વભૂતાનિ યન્પ્રારૂઢાનિ માયયા ॥

તમેષ શરણં ગચ્છ સર્વભાવેન ભારત ।

તત્પ્રસાદાત્પરાં શાન્તિં સ્યાન્નં પ્રાપ્સ્યસિ શાશ્વતમ્ ॥”

[ઇતિ ગીતા — અ. ૧૮ — શ્લો. ૬૧-૬૨.]

રાગ કાલી'મહા અગર આશાવરી-ત્રિતાલ.

ઝેજ અચંબો મોટો, જગતમા ઝેજ અચંબો મોટો. ॥ ૮૬ ॥

ધન-સંપત્તિ દંપતી-સુખ જ્યાં, સંતતિનો રહે તોટો,

સંતાનો અરધી કોડી ત્યા, તાંખીઓ ના મળે ખોટો.—જગતમાં

વિદ્યાવાનને દીનજ રાખે, મૂરખ શાલનો જોટો;

ગુણિયક્ષને ગોથા ખવરાવે, ના મળે દોરી-સોટો.— ”

કુલદાને સજ્જન સ્વભાવી ને સતીને શિર પતિ ખોટો;

શુભનયની સ્ત્રી સુરદાસને, કુરૂપ-કદર્પ જોટો.— ”

વૈભવીને ત્યા વિધ-વિધ વ્યાધ, વૈષ-ગૃહે દે દોટો;

તંદુરસ્તને વિધિએ અશયા, — કરે કમંડળ-સોટો.— ”

શુભ ભયાં ત્યાં રૂપની આખી, રૂપમા ગડખડ-જોટો;

‘મણિ’ કહે મહા વિપદર તક્ષત, ઉક ખનાવ્યો છોટો.— ”

॥ શ્રીભવાની (ભગવતી)ન સ્તુતિ ॥

નમસ્તે શરણ્યે શિવે સાનુકમ્યે, નમસ્તે જગદ્દેવપિત્રે વિશ્વરૂપે ।

નમસ્તે જગદ્દેવપાદારવિન્દે, નમસ્તે જગત્તારિણિ ત્રાહિ દુર્ગે ॥

શરણ્યે શરણ્યે સુકારુણ્યપૂર્ણે, હિરણ્યોદરાદૈરગમ્યેઽતિપુણ્યે ।

ભવારણ્યમોર્તે ચ માં પાહિ મત્રે, નમસ્તે નમસ્તે નમસ્તે ભવાનિ ॥

અયિ ગિરિનન્દિનિ નન્વિતમેદિનિ, વિશ્વવિનોદિનિ નન્વનુતે ;

ગિરિવરવિન્ધ્યશિરોધિનિવાસિનિ, વિષ્ણુચિલાસિનિ જિષ્ણુચુતે ।

ભગવતિ હૃ શિતિકળ્લકુટુમ્બિનિ, મૂરિકુટુમ્બિનિ મૂરિકૃતે ;

જય જય દે મહિષાસુરમર્દિનિ, રમ્યકપર્દિનિ શૈલસુતે ॥

x x x x x x x x

(રાગ સિંધ કાફી અગર સારંગ — તાલ દાદરા.)

જય જય જગ-જનની દેવી !, સુર-નર-મુનિ-આસુર-સેવી;

ભુક્તિ-મુક્તિદાયિની, લયદરશી કાલિકા. ૪૫૦

મંગલમુદ-સિદ્ધિમદની, પર્વ-શર્વરીશ-વદની;
 તાપ-તિગિર-તરુપુનરણિ, - કિરણમાલિકા. ... ૪૫૦
 વર્મ-ચર્મ કર કૃપાણુ, ચત્ર-સકિત, ધનુષ-ખાણુ;
 ધરણી-દલની-દાગર-દલ, રણકરાલિકા. ... ૪૫૦
 પૂતના પિશાચ ગ્રેન, કાકિની શાકિની સમેત;
 જૂત ગ્રહ વેનાલ ખગ, - મૃગાલિ જાલિકા. ... ૪૫૦
 જય મહેશ-ભામિની, અનેક રૂપ-નામિની;
 સમસ્તલોક-સ્વામિની, હિમશૈવ-ખાલિકા. ... ૪૫૦
 રઘુપતિ-પદ પરમ ગ્રેમ, છલસી ચઢે અચલ નેમ;
 દેહુ હ્રવે પ્રમત્ત પાહિ, પ્રણત-પાલિકા. ... ૪૫૦

(॥ માતાજીના સાતવાર ॥)

(ગરબો.-“ પાવા તે ગદથી હિતર્યા ”-એ શહ.)

આદિત્યે અન્નપુરણા, આશ તમારી રે;
 કરજો સર્વે પર મહેર, વિનતિ એ મારી રે.
 સોમવાર શુભ દીન, મા બહુ સારો રે;
 થયો દર્શનથી અમ આજ, સફળ જન્મારો રે.
 મંગળવારે મગળ સૌનુ કરજો રે;
 કરી અમૃતદષ્ટિ માત, દુઃખડા હરજો રે.
 બુધવારે સફળહિ અમને આપો રે;
 સંસાર તણા સૌ દલેશ, અમારા કાપો રે.
 શુક્રવારે અમ ગર્વ માણ હરજો રે;
 શુદ્ધ નિર્મળ સાત્વિક ભાવ, હૃદય અમ ભરજો રે.
 શુક્રવારે સંકલ્પ અમારા મનના રે;
 કરી પૂર્ણ હરો ત્રિતાપ, અમારા તનના રે.
 શનિવારે ‘શનુ’ માગે કૃપા મહાકાળી રે;
 સંકટ સમયે લેજો, સદા સંભાળી રે.
 આ સાત વાર જે કોઈ ગ્રેમે ગાર્શે રે;
 તેના મનવાચિત સૌ કાર્ય, પૂરણ યાશે રે.

॥ શ્રીજગદીશ્વર-સ્તુતિગાન ॥

(રાગ ખીનુ-તાલ ચલિત અથવા દીપચંદી.)

જય જય જય જગદીશ્વર પ્યારા, વિશ્વ ચરાચર સર્જનહારા ॥ટોકા॥
અચરણ ભારી રચના સારી, ભુવન ચતુરદશ ન્યારા-ન્યારા.-જય૦
રવિ-શશિ-તારે-ગિરિવર ભારે, સરવર-સાગર-નીર અપારા.-જય૦
સુર-નર-નારી જલ-યજ્ઞ-ચારી, તુમ સખ છતનકા ગખવારા -જય૦
'બ્રહ્માનંદ' દયાળ દયાકર, કીર્તિયે ભવ-ભય દૂર હમારા - જય૦
(રાગ પ્રભાતી-તાલ દાદરા.-'હુમક ચવત રામચ દ્ર બાજવ પાજનિયા'-એ રાહ)

જય જય જગદીશ ઇશ શરણુ મૈ તુમારી. ॥ટોકા॥

બ્રહ્મા વેદ-વચન રટત, શબ્દ સદા ધ્યાન ધરત,

સુર-નર-મુનિ ગાન કરત, મહિમા અતિ ભારી —જય જય૦ ૧.

સ્વર્ગ-ભૂ-પતાલલોક, ચક્ર-સૂર યયાયોગ,

નાનાવિધ પાન-ભોગ, રચિયા નર-નારી — જય જય૦ ૨.

માયા તુમરી દુરન્ત, મોહ સખ છવ-જન્ત,

જતન કરત માધુ-સન્ત, હિતરે કોઈ પારી.— જય જય૦ ૩.

તુમરી જો શરણુ આપ, જનમ-મરણુ છૂટ જાય,

'બ્રહ્માનંદ' ધામ પાય, નિર્મલ સુખકારી — જય જય૦ ૪.

॥ ૐ ॥

॥ શ્રીજગદીશ્વરની આરતી ॥

ૐ જય જગદીશ હરે, પ્રભુ ' જય જગદીશ હરે ';

માયાતીત મહેશ્વર (૨), મન-વચ-બુદ્ધિ પરે. ॥ —ૐ જય૦ ॥ટોકા॥

આદિ અનાદિ અગોચર, અવિચલ અવિનાશી,—પ્રભુ અવિચળ૦;

અતુલ અનન્ત અનામય (૨), અમિત શક્તિ-રાશી ॥—ૐ જય૦ ૧.

અમલ અકલ અજ અક્ષય, અવ્યય અપિકારી,—પ્રભુ અવ્યય૦;

સત ચિત સુખમય સુન્દર (૨), શિવ-સત્તાધારી ॥—ૐ જય૦ ૨.

વિધ હરિ શંકર ગણપતિ, સૂર્ય શક્તિરૂપા,—પ્રભુ સૂર્ય૦;

વિશ્વ-ચરાચર તુમ હી (૨), તુમહી વિશ્વભૂપા ॥—ૐ જય૦ ૩.

માતા-પિતા-પિતામહ, —સ્વામિ-સુહૃદ-ભર્તા,—પ્રભુ સ્વામિ૦;

વિષ્ણુ-પાદક પાવક (૨), રક્ષક સંહર્તા ॥—ૐ જય૦ ૪.

સાક્ષી શરણુ સખા પ્રિય, પ્રિયતમ પૂર્ણ પ્રભો ',—પ્રભુ પ્રિયતમ૦;

કેવલ કાલ કલાનિધિ (૨), કાલાતીત વિભો ! ॥—ૐ જય૦ ૫.

રામ-કૃષ્ણ કરણામય, પ્રેમામૃત-સાગર,—પ્રભુ પ્રેમામૃતઃ;
 મન-મોહન મુગ્ધીધર (૨), નિન-નવ નટનાગર ॥-ૐજય૦૬.
 સખવિધલીન મલિન-મતિ, હમ આતિ પાતકિજન,—પ્રભુ હમઃ;
 પ્રભુ-પદ-વિમુખ આત્માગી (૨), કલિ-કલુષિત તન-મન ॥-ૐજય૦૭.
 આશ્રય-દાન દયાર્ણવ', હમ સખદો દીગૈ,—પ્રભુ હમઃ;
 પાપ-તાપ દર હરિ' સખ (૨), નિજ-જન કર લીજૈ ॥-ૐજય૦૮.

॥ જગદીશ્વર-સ્તવન ॥

(રાગ મિશ્ર સારંગ-કલ્યાણ—તાલ ત્રિતાલમાં ગવાય છે.)

જય જય જય વિશ્વેશ :

આવિરલ અવિચલ શુચિતમ ગુપ્તર જયતિ રમેશ ॥જય૦૧॥ (ટક.)

જય અખડ આધપતિ અવિનાશી,

પરમ પ્રણલ બલ વિશ્વ-વિલાસી;

જય જગવન્દન, આનંદકંદન, દુષ્ટનિકંદન, જય દેવેશ !

જય કમલેશ;

ભક્ત-હૃદય-સરસિજ-હિન દિનમણિ જય નિખિલેશ ॥જય૦૨॥

નારાયણ નિર્ગુણ ગુણ-ગણ-રતિ,

જનન જગદધાર વિશ્વપતિ;

કરણાસાગર, જગતહિમગર, શુભગુણ-આગર, જય પ્રાણેશ !

જય પરમેશ;

નિર્વિકાર નિર્લેપ વિશ્વવન, જય કરુણેશ ॥જય૦૩॥

['કલ્યાણ-ઈશ્વરાંક'માંથી]

તુમહરી કહા અસ્તુતિ કહું ? મો પૈ કહી ના જાય;

હતની સક્તિ ન હલકો, મહિમા કહે બનાય

કિરપા કરૌ અનાથ પર, તુમ હૌ દીનાનાથ;

હાય જોડ મૌઝૂં ચહી, મમ સિર તુમહરે હાય.

આકિ પુરુષ પરમાત્મા !, તુમહે નવાઈ માય;

ચરનન પાસ નિવાસ દે યોજૌ મોહિ સનાથ.

❧
***અઝાન.**

(તોટક.) -

પરમેશ પ્રભુ ! પરમેશ પ્રભુ ! પરમેશ પ્રભુ ! પરમેશ પ્રભુ ! ૧

• • • દરેક નમાઝ પઢેલાં મુઠ્ઠાં બાંગ પાકારે છે તે બાંગ (ફારસી
 બાપાનો શબ્દ) = અઝાન (અરબી બાપાનો) શબ્દ) = call to prayer.

પ્રભુ એક તુહિ વિષુ અન્ય પ્રભુ ૧-નર્થો કોઈ બીજો, પ્રભુ ૧ સાક્ષી પુર, ૨
પ્રભુ એક તુહી વિષુ અન્ય પ્રભુ -નર્થો કોઈ બીજો, પ્રભુ ૧ સાક્ષી પુર, ૩
વર્ણો, એ પણ -એ પણ સાક્ષી પુર, મહામુદ-રસલિલા' ગણુ છુ, ૪
વર્ણો, એ પણ -એ પણ સાક્ષી પુર, મહામુદ-રસલિલા' ગણુ છુ. ૫
સહિ પાકે નમાઝ વળો પદવા, સહિ પાકે નમાઝ વળો પદવા, ૬
સહિ આવ લલી મુક્તી ગળવા, સહિ આવ લલી મુક્તી ગળવા ૭
મોહો ઉધર્થો પાક નમાઝ લલી, મોહો ઉધર્થી પાક નમાઝ લલી, ૮
ન ગુનાહ કરો, અ'નાહ વિના -નર્થો દોવન એકવી બદર્ગીમા ૯
પરમેશ પ્રભુ ૧ પરમેશ પ્રભુ ૧ પ્રભુ એક વિના નર્થો અન્ય પ્રભુ ૧૦

૧ અલહમ્દો.

(તોદક)

સહિ તારીફ છે અલાહ તણી, સહિ આપમનો અલાહ ધણી, ૧
બહુ રહેમ કરે, બક્ષીમ દિયે, દિન ઝ્યામતનો કુલ માયિક એ ૨
ગમ ૧ બદર્ગી તહાર્ગજ સો કરીએ, વર્ગો તહાર્ગજ સલામ મદા હમિદિયે, ૩
સૌધો રાહ બતાવ ખુદા ૧ અમને,—સૌધો ગહ ગયા,

(અને પછી)—

તુ—ઇનામ મળ્યા,

(નહિ કે)— જન જે હુલમા ગુમરાહ ચયા,

તુજ ખીફ તણા કઈ જોગ ચયા,

બસ, ગહ સૌધો, ૨મ ૧ દાખવજે, સૌધો રાહ લઈ તુજથી મર્ગોએ ૬

—કહું આમીન ૧ આમીન ૧ ૧ આમીન ૧ ૧ ૧ એ

૨ કુલહોવલાહ.

(બિશ્વ તોદક)

કહો દે, ઈશ એકજ, એકજ છે, મસારથી પાક, પવિત્ર જ છે,
નર્થો જન્મ લીધો,—નર્થો જન્મ લીધો,—કદિ કો કુખથી,—કદિ કો જનમી;
નર્થો ખેશ, બિગદર એક વર્ગી, ખવકે—ફવકે—નહિં મે રથજે

૧ અલહમ્દો = All Praise (to God) The opening chapter of the Quran The most essential verse to recite in every prayer Every prayer opens with this verse Without this verse no prayer can be said This verse also recited in Fateha-prayers for the repose of the dead

૨

પુદ આપજ આપ ચટ્ટી પ્રકટી, પ્રકટાવો દિધી સહિ ખલકતને;
ધર્મ નામ ખુદા, મુલુ યાદ સદા; ઇશ એકજ, એકજ, એકજ છે.

‘આયતુલ કુરસી’.

(હરિજીત.)

છે એક આજા, વિષુ ધીજે અક્ષા નથી, કુલ ખલકમાં :
આદિ નથી, ના અંત છે, ચિર અમર છે, નિત્યે રહે;
નિદ્રા નથી, તંદ્રા નથી, જેને જરા પણ ધેરતી,
રક્ષા કરે સૌની સદા, પેગમ્બરો હીડી તણી.

‘કુન-૧-યકુન’ થા, થઇ ગઈ; કૃતિઓ સહિ કિરતારની;

આદામના ને અવનિમા, નિલકત બધી માલિકની;

એની રજા પિણુ કોઇની, શું સિફારશ કો કરી શકે !

છે જ્ઞાત એને વાત સહિ, હો પ્રકટ વા અંતર વસે.

માલિકની મરઝી વિના, ના અંશ પણ જાણી શકે—

હા, માનવી મહેનત કરે, પણ ઇદમ ગે’બી ગે’બ રહે.

કુરસી ખુદાની અશ^૩ પર, કુરસી સમા ને અદ^૪ પર, (અને પછી) —

કુરસી ખુદાના ઇદમની, કુરસી ખુદાના અમલની—

important verse to be recited in every prayer after “ Al-Hamdo. ” The cream of the Quran. The Gist of the whole faith of Islam.

*This verse contains the most exquisite praise of God in the whole Quran. It is generally ‘recited after each prayer; also in Fatehas (prayers for the Dead).

૧. આયતુલ કુરસી—The Verse on the Throne (of God).

It is believed by orthodox Muslims that this verse is literally engraved on the actual Throne of God in the highest Heaven

૨. કુન-૧-યકુન = Be & it became.

૩. અશ^૩ = Highest Heaven (above the 7th heaven).

૪. અદ^૪ = Earth.

The first couplet embodies the orthodox view.

The 2nd — the Rational view.

કરસી બધે છાઈ રહી, ના કોઈ જા' બાકી રહી,
કરસી સલામત અમલની, યા રબિબલ્ આલેમીન^૧ !
યા હાકિમોર ! કરતા હિફાજન ખા'કની ના ચાકતો,
આ'લા, અઝીમુરશાન તહારી, યા જલ્લેજલાલાહૂઠ !

॥ બોધ-લજન ॥

(ગજલ-કવાલી.)

જો મરણ એ જાંદગીની, છે અરે ! છેલ્લી દશા;
તો પરાઈ અર્પવામા, આ જીવનના મોહ શા ! —જો મરણુ
ખિલી કળી કરમાય છે, પુષ્પો મૂકે પથુ વાસના;
અમર નર તો તે ખરા જો, અમર કરતા વાસના. —”
મહારા તમે પરમાત્મા, ને હું તમારા આતમા;
પરમાત્માને શરણે જતા, કૃતકૃત્ય થાતો આતમા. —”
ત્યા સૂર્ય-શશી નથી ભાસતા, ત્યા નાદ-પ્રાણુ સમી જતા;
ત્યા સર્વતું જીવન રહું છે, મિષ્ટ આત્મસમાધિમા. —”
ત્યાં ઈશ નહિ, નહિ માનવી, ત્યા વિશ્વ કે દષ્ટા નહિ,
ત્યાં દિવ્ય ધન શાન્તિ અને, જ્યોતિ વિના ખીજું નહિ.—”
આત્મા સદા છે મુક્ત ને, તું તેજ આત્મસ્વરૂપ છે;
એ જાણી વદ તું ઐ તત્સત, ઐ તે તદ્રૂપ છે.—”

(ગજલ-કવાલી.)

શીખી લે પાઠ પોતાનો, મળ્યા મંજોગમાંથી તું;
વહી ગશે પછી તો એ, નહિ ઉપયોગમા આવે.
ભણી લે પ્રેમથી મધજું, જનીગ નહિ સ્વારથી અંધો;
અંતર-પડદો ઉઘાડીને, પ્રભુને પારખી લેજો.
સમાવી સ્વાર્થની વૃત્તિ, સંજોવીને તું શોધી લે;
ગણીને સ્વપ્નની બાજી, ન ધર તું દીલમાં દુઃખને.

૧. રબિબલ્ આલેમીન = The Lord of the Worlds
(implying many worlds of modern science).
૨. હાકિમો = Oh ! Protector (God).
૩. જલ્લેજલાલાહૂઠ = Thy Majesty & Glory !

મરણ દેવની જેવી, બનાવો તો બને તેવા;
 ન તારી કાઈ ત્યા સત્તા, બદલવા શું કરે બકવા.
 ધણીનું ધાર્યું તે થાશે, માંહીનો મર્મ સમજી લે;
 ગુમાવી દધશ ના પળને, છવનમાં જાગૃતિ ધરંજે.
 બનીને શિષ્ય સહગુરુનો, કૃપાનું પાત્ર નીવડજે;
 તજી અગાન પોતાનું, અલૌકિક લાભ મેળવજે.

(ગઝલ—કવાલી.)

સમજણ સારને ગ્રહીને, થજે સુખીઓ હવે જગમાં;
 અનુભવી જ્ઞાન પ્રગટાવી, ભોગવજે આત્મમસ્તીને.
 હદાવી હુંપણને દૂર, ખીલાવી સમતા સધજે;
 પવિત્રતા પાળીને પોને, ગુરુગમ જ્ઞાન ગોતી લે.
 અક્રમને આધે ઉશેરી, સમાવી દે બધી વૃત્તિ;
 અહંતા-ગાહને ગાળી, અરૂપી તું બની જાજે.
 સરળતા સાધજે સીધી, અખંડાનંદમા રહેજે;
 ટકાવી આત્મદષ્ટિને, અભયને આંગણે રહેજે.
 જગતની જાણી લે રચના, ફરી ના થાય એ ભ્રાન્તિ;
 શોધી લે શરણ સહગુરુનું, મળી જાએ અચળ શાન્તિ.
 જમાવીને ખરી શાન્તિ, ભટકણ ભાગજે ભવનું;
 કૃપા પામી ગુરુ-શરણે, ખરો શિષ્ય બની જાજે.

રાગ સારંગ - ત્રિતાલ.

હે પોપટ પાન્ય! ત્રિધાકૃષ્ણ વિના તું બીજું જોલ માં;
 દેશાનું દામ, અમૃતદળ મેલીને દળિયા દોલ મા. (૨૬.)
 આવી આંખાને ઘણે, સુખરૂપ સરોવરની પાળે;
 માયામય માની તે માલે. ... હે પોપટ પાન્ય ॥૧॥
 ચતુરાઈ ચતુર! અતિ તારામાં, સુકૃત કર ઉત્તમ વારામાં;
 નથી માર સુખદ સુન-ઘરામાં. ... હે પોપટ પાન્ય ॥૨॥
 અંતે આ વાસ તજી જાશે, આડો-અવજો અતિ અથડાશે;
 તુંથી તે સમયે શું થાશે? ... હે પોપટ પાન્ય ॥૩॥
 વિસર વ્હાલા! મિથ્યા વાણી, કેશવ હરિની કરતો કદાણી;
 મનગમતી રીતે લે માણી. ... હે પોપટ પાન્ય ॥૪॥

ચગ કાર્તીગદો અથવા કેદાર-ત્રિતાલ.

તું તો રામ સુમર, જગ લડવા દે. (૨૬.)

કેદાર કાગળ કાલી રચાહી, લિખત-પદત વાકો પઢવા દે.—તું તો
હાથી ચલત હૈ અપની ગતમો, કુતર ભુકત વાકો ભુકવા દે.—,
કહત કંઠીર સુનો ભાઈ સાધુ નરક પચત વાકો પચવા દે.—,

૫૬. રાગ સામેરી-એકતાલ. (“જેથો મારો વાદાલો રે” એ કથ)

કર્તવ્યને કરજો રે, કાથી ના પછી કરજો રે,
મસ્ત થઇને કરજો રે, તૃણવત્ લહી સંસારને હો.....છ.

કોઇથી તારો વાકો ન થઈ શકે વાળ (૨). —કર્તવ્યને

અઠાર અંગથી વાકું જે, ઉટ સમ જગત જણાય;

તેના શુભ અભિપ્રાયને, રખે પામવા ધાય;

ઈશ્વરમા પણ દોષ જે, જોતા ના અચકાય.

તું સ્પૃહા જગતની હરજો રે... .. તૃણવત્

સકલ વિશ્વનો કો નથી, પામ્યુ શુભ અભિપ્રાય,

કુળ્યુ-રામ પણ જગતના, જનથી જો નિંદાય;

જીએ દોષ તુજ ત્યા પછી. શુ આશ્ચર્ય મળાય.

ભય સ્વરૂપ ન હૃદયે ધરજો રે... .. તૃણવત્

સદ્ગુન-ઈશ્વર-શાસ્ત્ર જે વિધિથી પ્રસન્ન થાય,

તે વિધિ વેહેજે યતની, કુપય ન ધારી પાય;

છો પછી ફાવે તે કરે, આ જનનો મમુદાય.

દુર્જનના વચન વિસરજો રે... .. તૃણવત્

પૂર્વથી પશ્ચિમમા વહે, રવિ જો મગને નિત્ય,

સુજન કુજનના વચનને, ધારે કદી ના ચિત,

સાધન પર રહી શુભ ન તુ, લોક-વચન અનુચિત.

મતિ પ્રભુમા રિથર કરી દરજો રે... .. તૃણવત્

આયુષ્ય અરૂપ લહી સખે ! ત્યજને બીજી જગળ,

વ્યર્થ કુચલીમા છો બીજી, પચી રહે રહી કંગાલ;

પણ તું તો હરિ રમરી સમય મતપ્રયત્નમા ગાળ.

પ્રતિક્ષણ હરિ-હરિ ઉચ્ચરજો રે... .. તૃણવત્

નરહરિ પ્રભુની ઓથમા, બ્યા લગી રહીજ ભરાઈ,

ત્યા લગી ત્રિભુવનમા તને, કોઇથી ન થાશે કાઈ,

પ્રભુથી અભિન્ન થઈ રહે, ત્રિકાળ તેથી ભાઈ.

જીવપણ ભૂલી સ્વરૂપે સરજો રે... .. તૃણવત્

ઝરગો રાગ પીલુ-પંજામી ઢેકો. ("મહેતાલ રે" એ લય.)
 મગ્નુ છે રે, એ નવ ભૂતી જાવુ, ચાલુ સીસરનુ રહાવુ. (૨૬)
 આ સરીર બાળી દેશે રે, અહીંનુ સહિ અહાજ મહેરો રે,
 નહિ અન્ય કોઈ શુદ્ધ લેરો રે, તે ટાલે રે, પડે નહિ મુઝાવુ, —શરણુ
 ન પમાવુ વાજનાનાવુ રે, નથી નફી રાગી-સાગનુ રે,
 બાલુ અચાનકે છાનુ રે, તે માગે રે, જલ્દી સજ યર્ધ જાવુ,—,
 જન નિત્ય જાય છે ચાલ્યા રે, બહુ ગયા આપણા વહાલા રે,
 જેમણે વૃથા વધ ગાળ્યા રે, તે સડુને રે, પડ્યુ હશે પસ્તાવુ,—,
 સુ. અસાન યાત્રી યાત્રા રે, પણ ક્ષણમા ભૂતી જાતા રે,
 એ મૂખમા લેખાના રે, નવ એના રે, કદી આપણે ધાવુ,—,
 મરવાથી જે જન જતા રે, તે એ લય વધતો કરતા રે,
 રીદ ઉપાય નથી આચરતા રે, ભક્તિથી રે, નહિ પડે મહારાવુ,—,
 મરના માગે સજ રહેવુ રે, જગ ક્ષણિ. સમજી લેવુ રે,
 પ્રભુ-મજન ભાપી ચન દેવુ રે, અનુ માયુ રે, જગમા એજ કમાવુ,—,

રાગ માંડ—એકતાલ

જાયા-માયા કોઈકી ના ભઈ, સજ કહેતે અપની-અપની
 જાયા માધમી ના ભઈ, માયા દાગી ના ભઈ — મખ૦(૨૬)
 સતતુગમે ભોલો હરિચંદ્ર ગગન, સતમી નમ ધરી,
 સતમે કારણ દેહ બીમયો, પણ સતમે ના ઢળી — ,
 મેતામે ભયો રાનજી રાગ, ચોકડી રાગ્ય કરી,
 સુરેગાયગમે દેહ પડી તન, આખર ધૂન મળી — ,
 દાખમે દુષોધન રાગ, અખડ ગાલ્ય કરી,
 એક દિન ભાગતમે રણુઉપગ, આખર દેહ પડી — ,
 કનિયુગમે પ્રભુ ભક્તન ખાતર અખડ મીન ધરી
 સમિચકાનંદ પ્રભુ રહત મલીમા, ભવજલ પાર કરી — ,

રાગ માંડ—તાલ ૩૪૬

શામ સેવીએરે, ગોવિંદ ગાઈએ રે, ધારી કચનીયા શુ ધાય (૨૬)
 વિન તણ વખાણુ કરે ટાઈ, કહે ન મરાય,
 તેન છાનુ, મૃત મોટુ કહેથી, પિંડ પ્રુષ્ટિ ન પમાય રે —શામ૦
 ત્હા લગી લાલ શે મ્હોળી-મીની વસ્તુ મુખે જાય
 ગુણુ ને રસાદ તો ત્યારે પામે, ત્યારે ખણુસે ખાય રે — ,

સહુકાને શિખામણુ દે ને, આપ ચાલે અન્યાય;
શિખ્યને સ્ત્રીનો દોષ બતાવે, પોતે લાગે પાપ રે. — „
લખી અંગારા દારૂમા ચાપે, તે કયમ લાગે લાય,
કહેણી તેવી દયા રહેણી મળે નહિ, કયમ રીઝે વજરાય રે. — „

રાગ માલની ગજલ તાલ રૂપક.

તુ ધીમે ગાડી હાકરે, સુન લડકે ગાડીવાન (ટક.)

ગાડી તેરી રગ-બેરગી, બેલ દીસે ગુવળગ,
હાકનેવાલા છેવ છખીલા, બેઠનેવાલા લાન — તુ ધીમે
સુનેકી તેરી કોટડી, રૂપે જડે કવાડ,

દસ દરવાજે બધ કરે જળ, નીકલ ગયા અગ્વાર — „

મારગ બીચમે ગાડી અટકી, મળલ પડી અળ દર;

સહુરુરકા હુકમ હુવા જમ, કયા જાના કયા દર — „

કહત કબીરા સુનો લાઈ સાધુ ' ચે પદ દે નિરવાણુ,

ચે પદકા જે અર્થ લગાવે, સોઈ ગુરુ-ધર-જાન — „

રાગ રામકલી—એકતાલ

જમકા અજમ તડાકા બે, તુ કયા જાને લડકા બે ૫૩૦

બડે મીઠાસી કાડે બેડે, તકીઆ બિછાઈન માગ,

માર અપદ કર જમ લે જાવે, જ્યો કમુતરકો બાગ — જમકા

નવમી મરગયે દશમી મરગયે, મરગયે સદસ અદાસી,

તેત્રીસ કોટી દેવબી મરગયે, પડે કાવકી કાસી — „

પીર મરે પયગબર મરગયે, મરગયે છાલ નેગી,

જપી-તપી-સન્યાસી મરગયે, મરગયે હકીમ રામી — „

તીન ચોક પર છત્ર બિરાજે, લૂટે કુજમિદારી;

કહત કબીરા પાખર લૂટા, કૈયત કીન બિચારી — „

॥ અનિવાર્ય દશા ॥

રાગ જહા—તાલ દાદરો અગર અઝલ—કવાલી.

કયા કરતા હૈ ગુમાન તુ, જાના જરૂર હૈ,

રખ દિવમેં તેરે લાન, જાના જરૂર હૈ —કયા ૦ ॥ ૨૬ ॥

ચાર દિનકી આદનીમે, કયા બને મગર;

દૌવત દુનિયા છોડકે, જાના જરૂર હૈ.—કયા ૦ ॥ ૧ ॥

ફગમાન તુ પ્રભુધ, પ્રેમમે હિલ લે સિર,

કર ગહેમ તુ ગરીબો પગ, જાના જરૂર હૈ.—કયા ૦ ॥ ૨ ॥

અગીરી કે ફફીરીમેં, દિલ રાખ તું સમાન;	
છળીલી જોર છોડકે, જાના જરૂર હૈ.—કયાં	॥ ૩ ॥
લાજમન રહા ન રામ ન, રાવન રહા ન ભીમ;	
કાન લે ગયા સખીડિ, જાના જરૂર હૈ.—કયાં	॥ ૪ ॥
નિરધન અરુ ધનવત, ગુનવંત કે ગમાર;	
જમકે સાથ ચલે ગયે, જાના જરૂર હૈ.—કયાં	॥ ૫ ॥
રહા ન કોઈ મંત્રસેં, ન કોઈ તંત્રસે;	
સખ હાથ પમારે ચલે, જાના જરૂર હૈ.—કયાં	॥ ૬ ॥
ભલા ભલાઈ કર ગયે, બેઠે પ્રભુકે પાસ;	
તુંબી કરે ભલાઈ કો, જાના જરૂર હૈ.—કયાં	॥ ૭ ॥
હર તેરે દિલકો મક્કા, મોક્કા આજા મીક્કા;	
ગિનલાકિતસે શિવ પાયગા, જાના જરૂર હૈ.—કયાં	॥ ૮ ॥

— ઝં —

॥ ગરીબી ને ગુમાન ॥

(દલિત)

કરી હૈ ગરીબી તો બિબીપણને રાજ પાયો,
 રાયણને કરી ખુદી ખોઈ ખૂબી જાનકી;
 મુવને ગરીબી હૈ અટલ પદ રાજ પાયો,
 કેશી-કંસ છેલો સુધ ના રહી ગુમાનકી :
 દ્રોપદી ગરીબી કરી નગન ન હોન પાઈ,
 પચિ હારે કૌરો દેખ લીલા ભગવાનકી;
 ગરીબી ઔ બંદગીકી ચારો વેદ સ્તુતિ કરે,
 કદે કો ગરીબી (?) વહ બીબી હૈં જહાનકી.

— x x x x ઝં x x x x —

અઝલ—કવાલી.

નાહિં કર ગુમાન દિલમેં તેરે, રાવન સરીખે મર ગયે;
 મુમાનસેં જો હુકુમ અકાતે, વોખી આખર મર ગયે. (દિલ.)
 આદત પુરી નાદાન જાનકે, કયો રખે દીલમેં તેરે;
 હીરતેયે મગર જાનકે, વોખી આખર મર ગયે. — નહિં.
 માદ કર માલિક નિશદિન, સાફ રખ દિલકો સદા;
 મતલબકી મસજત કરતયે, વોખી આખર મર ગયે. — નહિં

હવેની સમજ તજ દિલસે તેરે, બેઠકર મત સો કબી,
 જો મડી તકલીફ ઉઠાતે, વોની આખર મર ગયે — નહિં
 અંધેર નહિં ધસ જગતમે, શિવ પર જરૂર વિશ્વાસ કર,
 ખુશીસે જો બદકામ કરતે, વોણી આખર મર ગયે — નહિં
 રાગ તિલક કામોદ-તાલ દીપચદી (નાથ કેસે મળ્યો ' એ લય)
 જોબન-ધન પાવના દિન ચારા, વાકો ગર્વ કરે સો ગ ડારા (૨૮)
 હાડ-આમકા બન્યા હૈ પિંજરા, લિતર જોર લગારા,
 ઉપર ગ-સુરગ લગાયો, કારીગર કરનારા — જોબન
 પશુ-આમકી બનત પનૈયા, નૌમત ઔર નગારા,
 નગની દેહ ઘણું મમ ન આવે, રામનામ હુશીઆરા —
 સોતે-રૂપેના મોટ અરુ કિના, રાવણુકે દરબારા
 રતિ એક સોના મુખમે ન મિલિયો રાવણુ મગતી ફેગ —
 એક લાખ પુત્ર સવાલાખ નાતી, રાવણુકે ધરનારા
 ટુલસીદાસ પ્રભુ તુમારે લજનમ, છોડ ચલે પરિનારા —

વ્યર્થ વળાભિમાન.

રાગ ખહાડી તાલ લાવણી

બન્યા ! મત કરના અભિમાન, એક દિન નીકલ જાયગા પ્રાન ॥૨૯॥
 રાવણુકી તો મંપત દેખો, શીરત લકમે દુહી,
 ગમચ દ્રકા લગા ઝપાટા, ઘુસડ ગર્ધ દસ મુઠી —બ્રહ્મા
 દુર્યોધનના બન ચ્યા દેખો, બાર દબારા હથી,
 ભીમસેનકી લગી ગદા જમ, તનકી હો ગર્ધ મટી —બ્રહ્મા
 સાત બાલ કેસને માગે, મસ્ત કુવા મથુરામે,
 અપડ ગયા જમ બાવકૃષ્ણમો, મીના રાજ ધૂનનમે —બ્રહ્મા
 કહત 'મરજી' સુન એ ગોરખ, અવમગ ફેર ન આવે
 નહીં રાગણુ લીની સાહેમકી, ફિર-ફિર ગોથા ખાવે —બ્રહ્મા

॥ વ્યર્થ દેહાભિમાન ॥

રાગ ભીમપલાસી અગર માલક સ-તાલ-દાદરો

ગોરે-ગોરે મુખકા, ગુમાન છોડ બારે,
 રગ તો પતગ તેરા, કાલહી હો જાયગો —ગોરો
 યુવા નૈસી દેહ તેરી, જાતડું ન લાગે દેરી,
 નદીકે કાનારે રખ, કાલ બહે જાયગો —ગોરો

ગમતાડો છંડ નન, ધગલે પ્રજુછે પ્યાન;

ભુજનીમી મામ તેરા, શ્યાનકું ન ખાયગો.—ગોરે

કરેન ગુડી તાનસેન, સુનો ગાહ અકબર;

બાધી મુદી આયો ઐમો, હાય પમારે જાયગો.—ગોરે

॥ ‘આદર્શ જીવન’ ॥

નન લીમખલામી—તાલ—લાવણી.

કરે ગુજરાન ગરીબીમે, નગરગી શ્રીમ પર કરતા રે;

નવન નવું હું જગમે, મમતા ત્યાં તુ ધરતા રે. —કરં ૧

ગરી ધુન-ધુન મડવ બનાયા, મૈનારે કદે ધર મેના રે,

ના પર તેરા, ના ધન મેના, ચીંગીયા રૈન બમેગ રે. —કરં ૨

ધન દુનિામે કાલ નહિ આપના, આપના—અપના કહેતા રે;

કચ્છી મટી । બના તુ ધુનના, ઘડી-પવકમે ટક્કતા રે. —કરં ૩

ધસ દુનિયાઃ નાટક—નૅટક, દેખ—ભટકના શ્રીંગા રે;

કાન કચ્છીઃ મમન જ મુરખ, પ્રભુ—નામ નહિ રમગતા રે.—કરં ૪

રાગ દેશ—લાલ ત્રિતાલ

ભગવાન બહુ થો ભાવે .

નહિ આવમઝ આમો દગી આવે. —ભગવાન ॥ ૮૬ ॥

મનુષ્યજન્મ દેવો માગે છે, દુર્લભ અનિજે કટાવે,

પરમાનન્દ ‘હૈં શુઃ હૈં’ ગી, —‘આદર્શ જીવન’ પાવે.—ભગવાન

રાગ ગિલાવણ અમર પીલુ—ત્રિતાલ.

ઠે મન ! જનપદાન્થ જન :

મિત્રે મિત્રન બહુ કમ દૂરે હું, ત્યો તરવન્કે પાન ॥૮૬॥

મનન પાન કદ કદ સિંગી, મનના દૂરી બાત,

પ્રા. નિમે થમ નન મુદમનિ । દેખન જનની—તાલ ॥૯૧॥

દિા મંક માદિ નાદિ મુગ બીનન, પીઠે નગરગી બાન;

૫૬ ગમ—પ્રીતિ સુખા મેમગેન, આખતદી હરી જન. ॥૯૨॥

થમ કદ નરી પદ બીર । મગલન ચિત જગાન;

કદન ‘સુઃ’ મિથો ૫૬ દેદી, અંતર કયો કંતરાન. ॥૯૩॥

(રાગ મેરઠક—લાલ ધુમાળી અમર ત્રિતાલ. —“જનન જનન નારી.....”—એ શબ્દ.)

નિહી સપાર મે’, થેદી તેરા દામ દે. ॥૯૪॥

માનુષી દેહ પાર્થ, દરિયો ન પ્રીત લાઈ;

વિષયકે જલ્લ માતી, —મિથા નિદામ દે.—ગિરગી ॥૯૫॥

અંજલિકા નીર જૈસે, જાવન શરીર તૈસે;
ધરે અખ સ્તીર કૈમે ? , બીનન તમામ હૈ.—જિંદગીં ॥૨૧॥
ભાઈ-અંધુ-મીત-નારી, કાઈ ન સદાયધારી;
કાલ યમ-પાશ-ધારી, — સિર પૈ મુકામ હૈ.—જિંદગીં ॥૨૨॥
ગુરુકી શરણુ જાવો, પ્રભુકા અવરૂપ ધ્યાવો;
'શ્રદ્ધાનન્દ' મોક્ષ પાવો, સગ સુખ-ધામ હૈ —જિંદગીં ॥૨૩॥

(રાગ ઉપરનો)

કાહે દૂર જાવે જદે ' ? , સાઈ તેરે પાગમે. ॥૨૪॥
જિભી-અમમાન માહો, — ઉમકા મુકામ નાહો;
પ્રગટ નિશાન નાહો, — જલ-ચલ-વાગમે.—કાહેં ॥૨૫॥
જંગલ-પહાડ ભારે, નદિયા-સમુદ્ર મારે;
દેખ સે નિહાર પ્યારે ' , મિત્રે ન તવાગમે.—કાહેં ॥૨૬॥
નાબીમે' સુગધારી, — ફિરે મૃગ ફૂંચારી,
જાને ણિના બેદ ભારી, સૂઝન હૈ ધાગમે.—કાહેં ॥૨૭॥
ફૂલનમે' ખામ જૈસે, ઘટ-ઘટ વાગ વૈમે;
'શ્રદ્ધાનન્દ' ખામ તૈમે, — તન-પરકાશમે.—કાહેં ॥૨૮॥

(રાગ ઉપરનો અમર ભૈરવી—એકતાલ.)

મુઝે કયા ફૂંડે જદે ' ? , મૈ તો તેરે પાગમે. ॥૨૯॥
નહિં મૈ ચકવા, નહિં મૈ બકવા, નહિં છુરીકી ધારમે.—મુઝેં ॥૩૦॥
નહિં લોહીમે' નહીં આમમે', નહીં હડ્ડી-ખાંસમે';
અવધપુરી જમૈ સરજી પૈ, મૈ જમું વિશ્વાસમે.—મુઝેં ॥૩૧॥
નહિં મૈ જોગી, નહિં વૈરાગી, નહિં માધુ-મંન્યાસમે';
ખોજ કરે તો પક્ષમે' મિશ્રું, સુસ્તાકી તલાસમે.—મુઝેં ॥૩૨॥
સહેર બહાર તો ડેરા મેરા, તકિયા હૈ મેદાનમે';
કહન 'કળીરા' મુન ભાઈ સાધુ', મૈ શ્વાસનકે પાસમે.—મુઝેં ॥૩૩॥

(ગજલ—કવાલી.)

મેરે દિલમે' દિલકા પ્યારા હૈ મગર મિલતા નહીં;
ચરમુમે' ઉસકા નજારા હૈ મગર મિલતા નહીં. ॥૩૪॥
ફૂંડતા ફિરતા હું ઉસકો, દર-બ-દર ઔર કે-બ-કુ;

૧. નજારા=દષ્ટિ. ૨. દર=દ્વાર (દર-બ-દર=દ્વાર-દ્વાર; ઘેર-ઘેર). ૩. કુ=ગલી (કુ-બ-કુ=ગલી-ગલી).

હર જગા વેહ ય આશકારા હૈ મગર મિલતા નહીં.—મેરે ૧૧૧૥
 ગાય પરકીઓ ! ગર ખગર હોવે તો લીસલાહ દો જવાબ;
 મેરે ઘરમે મેરા ખારા હૈ મગર મિલતા નહીં.—મેરે ૧૧૨૥
 શોખ દૂડે હૈ દેહરમેઝે ઝોર ઝોરિદમન દેરમેઝે;
 હર જગા ઉસકા પુકારા હૈ મગર મિલતા નહીં.—મેરે ૧૧૩૥
 મૈ પડા અખમી તડકતા હું ફરીરાકે ચારમેઝે;
 તીર ૧૦મીઝગા ઉગને નારા હૈ મગર મિલતા નહીં.—મેરે ૧૧૪૥
 મેરે અંદર વોડી ખંચ ઝોર ખીલાવે મુજકા વોહી;
 મરમેઝે ફુલહનકા ફુલારા હૈ મગર મિલતા નહીં.—મેરે ૧૧૫૥
 કમા કરે કુછ ૧૧બસ નહીં, 'અનવર' યહાં લાચાર હૈ;
 ૧૨બરમ વેહ દિલબર હમારા હૈ મગર મિલતા નહીં.—મેરે ૧૧૬૥

રાત જાગેલો—ઝીઝોટો—તાલ દાહરો. (મહોલીપ હંદની ચાલ.)

દોડ માગમાર દર, ઈશ્વરછે આહી, પૂછું ને પ્રકાશમાન માન સર્વમાંહિ. ટેક
 દર દર જામ તેમ, દૂર વિશ્વગંધુ સ્વપ્નમાં ન મલે એમ કદી કૃપાસિંધુ. દોડ
 અંતરછે એક ધામ, ધાનિવાસ કેરું, બહિર્દૃષ્ટિપ પડ્યો, મધ્યમાંહિ મેર. ”
 જનનીને જેમ અંધ બાળકો ન જાણે, એમ જગતનાથ રહી જામછે અગને. ”
 દેશ-કાલ વરતુનો ન બેદ ભાઈતેને, જગત કે સ્વપ્ન કે, સુપુત્રિ હોય કેને ? ”
 નાગ-રૂપ સર્વ એ વિના ન સેષ ભાસે, જ્ઞાનરૂપ ધર્મરહી, સદૈવ સર્વ પાસે. ”
 જગત સર્વ છે વિવર્ન શુદ્ધરૂપ પોને, એ અનાદિ દેવને, બહાર કેમ જોતે ? ”
 સાધન શુભધર્મ કર્મ, શુદ્ધ ભક્તિભાવે,

શમ, દમ, નિયમાંહિ વડે સહજ હાથ આવે. ”

અંતર્મુખ ઇન્દ્રિયો કરી, તૈયાર વહાલા !

કેશવ હરિ આમતેમ, મળે કેમ કાલા ! ? ? ”

જગત—વહાડી.—“ નિરંજન વનમે યાગી એક રમતા દે ” — એ રાહ.)

શું શોધે સગની ! અંતર જોને ઉધાડી;

તને શું સમજાવે વહાડી—વહાડી ! !

—શું શોધે ૦ ૧૧૭૬

શુરગમ—કુંગી દરમાં લઈને, ઉધાડ અગાન—તાણું રે,

ગામાચકની ઉપર જોતાં, ત્યાં યાસે અગવાણું રે. —શું શોધે ૦ ૧૧૮૬

૪ આશકારા=જાહેર. ૫. રહીઓ. ૧ = પાસે રહેનારા. ૬. દરમમેઝે=
 ગરજદર્મ. ૭. બીરદમન=માણમ. ૮. દેરમેઝે=મંદિરમાં. ૯. ફરીરાકે = જુદાઈ
 ૧૦. મીઝગાં = પાંપણ. ૧૧. બસ = કૃપા. ૧૨. બરમ = અમલ—પાસે.

નિર્મળ નૂર નિગતર વગે, મહા મનોહર મોતિ,
અનહદનાદ અહનિશ વરસે, જળહન દગ્ધે જ્યોતિ —શુ શોધેં ॥૨૧॥
'ઝંકાર'—ધૂનિ ઉડે સહજે, ચિદાનંદ-નિધિમાથી,
'સોડહ'—પ્રકાશ કરેગ્ગ—ગ્ગમા, ગુરુ મિના ગમ એકાથી —શુ શોધેં ॥૩૧॥
તે પ્રકાશથી તુજને જડશે સુદૃઢ સ્વરૂપ તોર
છોટમ તેનો કર્તા જાણો, તો ઉપજે સુખ સાર —શુ શોધેં ॥૪૧॥
રામ કાઢી અથવા આરમ અગર પિહુ યા તિલગ —તાલ ત્રિતાલ
હિ બિન તેરો કૌન સહાર્ધ ?

કાકી માત-પિતા-સુત-પનિતા, યે કાઢે ભાર્ધ ? ॥૭૩॥
ધન-ધરતી અરુ મપતિ સગરી, જો માન્યો અપનાર્ધ,
તન છૂટે કધુ મગ ન ચાનૈ, કહા વાહિ લપટાર્ધ ? —હરિં ॥૧૧॥
દીનદયાન મદા કુખલજન, તાસો સચિ ન બદાર્ધ
'નાનક' કહત જગત સખ મિથ્યા, જ્યો સુપના રૈનાર્ધ —હરિં ॥૨૧॥

રામ માંડ તાલ — કેરણી

મતો ! રહેનાબડે હુશીઆર, એક દિન ચોર આવેગે (૮૬)
ગુપત તીર તનવાર ન બરછી, ના બહુક ચલાવેગે,
નગરીસે કધુ કામ નહી દૈ, તુએ પકડ લે જાવેગે —એકં
ના ઘર ફોડે ના ઘર તોડે, ના ખુ રૂપ દીખાવેગે,
ભાર્ધ—ખુ અર કુટુબ-કબીના, મર્ધખવર નહિ પાવેગે —એકં
છસકુ તુમ ખાર્ધ-ખીવાતે, એહી મુસક બધાવેગે,
છસ મુઝેકુ બેગી નીમલો, નીકર ભૂત હો ખાવેગે —એકં
એસા હૈ કાધ મદનિવેકી, રામનામ શુણુ ગાવેગે,
કહત કબીના સુન ભાર્ધ સાધુ !, ખુલતે મોસે જાવેગે —એકં

॥ ભજન ॥

નિમે કરો રામનુ નામ, નથી જોગી થઈને જાવુ
નથી કરવા ભગવા રામ, નથી બેસુ કરીને જાવુ (૮૬)
ગમે તો તમે ભગવા કરજો, ગમે તો ઉજળા રાખો,
નહિ દૂભવો સામા છવને, સુખ સામાનુ તામે —નિમે કરો
એક ત્રાજવે સૌ મસારી, ખીજે જોગી લાવો,
કયા જોગીને રામ મળ્યા, —એવો તો એક બતાવો —નિમે કરો

ગલેતો મીઠા ને 'હૂણ', સોઠા નાપિક નાતી,
 ધનો પીપો રોહીદસ કુળો ગોરો કુલાગની જ્વતી — નિશ્ચે કરો
 પોડ પો જાને રૂપત, ગાળાધર્મ છે નારી,
 દમ થઈને જો રજા તો, ઘેર આલ્યા ગિરિધારી — નિશ્ચે કરો
 ૨ — ૧૫ સજન સાધ, બચ્યા ગત ને દહાડો,
 યા જો રાગ મળે — એવો તો એક દેખાડો — નિશ્ચે કરો
 નથી ગમ વિશ્વનિ આલ્યે, નથી ડાઘે શિર ઓલ્યે,
 ૧૧ નારી જીવવાના જ્યાલગી આપ ન બોલે — નિશ્ચે કરો
 ૧૨ નામ ગોળે રોળે, પોઈને ત મળા નારી
 ૧૩ રવાદે માર્ગ મળે નામ કેમ મીઠે ગિરિધારી ? — નિશ્ચે કરો
 ૧૪ ૧૫ મગજ ની જાળ મગજ જગન જેને
 ૧૫ મીઠા — મીઠા જ, રામજી વશ છે તેને — નિશ્ચે કરો
 ૧૬ મોળે પેઠા મૂન ન્યૂં છે તન ઓથે જેમ તેન,
 ૧૭ નીચે મુન છે મધમે એવો એનો પેન — નિશ્ચે કરો
 (ભાગ્ય નવ પદાડી 'નિજન જનમે ભેગી એક રમતા હૈ — એ લય)
 ૧૮ મીઠાના કો પાન્ય મમાગમ આતો
 ૧૯ મળાન મિશ્ર પી માયાના, એ નથી મમજતો — પીયાવાં ૧૧૭
 ૨૦ મગજ જેના પેન મારે — માર્ગ ૨ મે ભગમાતો,
 ૨૧ મગ મે ને નમ મ ન — માન નિનાની વાતો — પીયાવાં ૧૧૮
 ૨૨ મીઠાની લઈ આલ્યો માથે, મૂં વડે મગડાનો,
 ૨૩ માર તાર મૂંતા મના, કમ નથી સરમાતો ? — પીયાવાં ૧૧૯
 ૨૪ રા સાડ કડનાત રે છ, મૂંપિયે મગડાતો
 ૨૫ ચાર વડી ૧૧ વટમ જેવો, જન્મ રહે છે જાતો — પીયાવાં ૧૨૦
 ૨૬ મામ, કોઈ પે લોન તજ દર્ધ, નીતિ — નરાશે ન્દાતો
 ૨૭ મિરયા મિનન મેની મહેજે, આનંદ ઉલગતો — પીયાવાં ૧૨૧
 ૨૮ માટી વાતે એન જગાળી, પ્રિય મે પમ્તાનો,
 ૨૯ ૧૦ મી રેજે ચાણ, કેશન દગિગુણ ગાતો — પીયાવાં ૧૨૨
 રામ ખમાચ — તલ ધુમાવી
 ૩૦ નાગમી નથી અમળ્યુ મ માને તેમ મદાતો,
 ૩૧ પુણ્ય-પાપ ૧૦ મા મ છે, મન માને તે જાતે ૧૨૩
 ૩૨ કમ જોગવા પગે, જોઈ વિચારી ચાતો — અનગમી
 ૩૩ ને ઘેરતો દિગ ૧ મીક છે, ગાયવેગી ગણ વડાતો — અનગમી

વણુ સમઠ્યો વેષાગ કરો છો, ફેરો પડશે હાથો —અંતરજામીં
નૃત-મુરતને એક ધરલાવો, તો ગગનમ ડળમા મા'લો. —અતરજામીં
'પ્રીતમ'નો સ્વામી પ્રેમ તણો છે, નાગર નદનો લાવો —અનરજામીં

૫૬. રાગ માહતી ગઝલ—તાલ રૂપક.

ગાફલ મત રહના બેટા', શિર પગ જમ મારે સોટા ॥૮૬॥
લખ ચોનામી ગીગડી મ્યાને, અવચિત નરતન પાયા,
દો દિન તો ગયે સટગ-પટરમે, ફીગ ચોરાસી આયા —ગાફલ
ચાગ પ્રહગમ લેના-દેના, ચાગ પ્રહર નિંદમે કાટા,
આઠો પ્રહર યો ધુસડ ગયે તો, આયા મુદમમે તોટા —ગાફલ
ટોડી-કોડી માયા જોડી, લાખ કરોડા ખામા,
જમ આવેગી જમકી ચીડી, સાચ ન આવે લજોટા —ગાફલ
હદન કંઠીરા મુન ભાઈ સાધુ', બાર-બાગ નહિ આવે,
ધમ દુનિયાકા મોદા ટગલે, જનન-મરણ મિટ જાવે —ગાફલ
ભજન—તાલ કવાલી.

"૨ મમે કેસે હોરી બેહરી મા સાવરિયાકે સગ" —એ રાહ
મનુવા ઉતરી તેરી રીત, કીની પરદેશીસે પ્રીત (૮૬)
ફણુમગુઝ મહ કાયા તેરી, ઇસકી કયા પરતીત,
પલમે બિખગ જાય મહ સારી, જમ બાગુકી લીત —મનુવા
સ્વાગથકે સખ બધુ જગતમે, સુત દારા અર મીન,
જીવ અકેના આવે-જાવે, મર્ધ નહિ સગીત —મનુવા
મહ સમારે સ્વપનકી ગ્યના, તુ સમજે વિપરીત,
ધડી-પલકકા નહીં દિકાના, કયા બાધે ચિર નીત —મનુવા
હરિદા ભજન કરો નિત પ્યારે, મન અપનમે છૂત,
ધ્રુમ્ધાનંદ પગમપદ પાવે, ભવલય જાવે ખીત —મનુવા

રાગ પીલુ-તાલ ચંબાખી ઠેકો અગર ત્રિતાલ. ("મહેતાજી રે" —એ લય)
મસ્તાના રે, દેખ વિચારી દિવાના, તુ સમજ ગુરકી સાના (૮૬)
નરદેહ અનુપમ પાયા રે, બની કચન જૈસી (તેરી) કાયા રે,
ગુખ દેખી રે (૨) દર્પન કયા મુસકાના, તુ સમજ ગુરકી સાના —મસ્તાના
મનગંજન વેષ બનાયા રે, અંગ અતર-તેન લગાયા રે,
દીલજાની રે (૨) તામે નહિ લોભાના, તુ સમજ ગુરકી સાના —મસ્તાના
જૈસે પુર ચલા હૈ પાની રે, તૈસે જાય ચલી (તેરી) જુવાની રે;
સુત-નારી રે (૨) સખી છોડકે જાના, તુ સમજ ગુરકી સાના —મસ્તાના

દેવીદાસ બુઝાઈ ના કોળે રે, સગ મીવી રામરસ પીળે રે;
અબજોડીરે (૨) જગલ જાય ખસાના, હુ સમજ ગુરુકી સાના.—મસ્તાનાં

રાગ વાગેશ્રી-ત્રિતાલ.

સગ દિન હાત ન એકમગાન

॥ ટેક ॥

- એક દિન રાગ દરિશ્વર—ગૃહ મપતિ મેરુ સમાન,
એક દિન જાય શ્વપચ—ગૃહ સેવન અબરે હગત મસાન ૧.
એક દિન દૂલહન બનન બરાતીય અહિંદિશિ ગડત નિસાન,
એક દિન હેગ હોત જગનમે ૨૨ સૂરે ખજ તાન. ૨.
એક દિન સીતા રદન કરત હૈ મહા વિપિન ઉદ્યાન,
એક દિન ગમવદ્ર નિન દોહિ વિચરત પુષ્પવિમાન ૩.
એક દિન નાન ગજ યુધિરિર અનુચર શ્રીભગવાન,
એક દિન દ્રૌપદી નગન હોત હૈ ચીંગ દુઃશાસન તાન ૪.
પ્રગત હૈ પૂરગમી કરની તજ મન સોચ અગનન,
સૂરદાસ ગુણુ કહે લગ રંગો વિધિરે અરે પ્રમાન ૫.

ભજન

મન કરી લેને વિવાહ, છનન થોડા,
તારે હાથિ—કથાની માય,—દાન ટે બોડા :
આતે તારો જમપુરી માય, જડમે જોડા .

—તેથી ગમનામ સભા... ..૨.

ભાગ-મુગટ ધર્યો શિંગ ઉપર, દર્પણુ કર મોભગ;
વેડ-વીંગીયુ દાર ગામા, ખૂબ ધર્યો લણુગાગ,—પગમા તોડા —મન
દમ્ની ઉપર કનક—અમાડી, ખમા કહે છડીદાર,
ન્યમિયાના ઉટ પાનખી, વહેતા ન આપે પાગ,—(૨ગી) ચદવા ધોડા.—મન
લોભ ન મૂકે કામ ન ચૂકે, ધગ—ધધાની માય,
મૂગ મન તું કરા ન ખૂલે, તીગ્ય ગમનની માય,—પાવ છે બોડા —મન
મમારમાગર મહા જળ ભરીઓ, ગમનામકો જહાજ;
ગગાદાસકુ જાન બનાયો, રામદામ મદાગજ,—ખગની વેળા.—મન

ભજન.

તને મળ્યો મનુષ્ય—અવતાર, માડ કરીને,
તે બન્યા નાદિ ભગવાન, રૂત કરીને :
તેથી ખામો જમલ ગાગ, પેટ ભરીને .

{ ભાવે લજી લેને લગવાન, હેત કરીને,
{ નહિતો ખાશે જમના માર, પેટ.ભરીને :

—તેથી રામનામ સંભા.....૨.

ગઈ પણ પાછી ફેર નહિ આવે, મરખ મૂઠ ગમાર,
ભવમાગરની જુલવણીમા, વીત ગયા યુગ યાગ,—ફેગ ફરીને —તને૦
જદરાગિનમા જુગતે ગજ્યો, } નવ માસ નિરધાર.
ગર્ભવામમા જળજી રાખ્યો, }
અરજી કીધી અગબેવાની, બહાર ધર્યો અવતાર, } માયામા મોહીને —તને૦
} મોહો માયાને —

કળજુગ કુડો ગગે રૂડો, કહેતા ન આવે પાર;
જપ તપ તી-થ વ્યુ ન કરીઆ, } એક નામનો આધાર,—
જપ તપ સાધન વ્યુ બને નહિ, }
} જુગતે કરીને —તને૦
} કૃષ્ણ જપીને.

ગુરુગમ પાપો મનમા સાલો, જુગતિ કરી જકુરાય,
ગ ગાદાસકુ જ્ઞાન બતાયો, રામદામ મહાગજ,—દયા કરીને —તને૦
ખઠ માર્ગનો સ્વર (હેવાના કુચ—એ લય.)

સસારી જીવે હરિ સાથે હેત ન આપ્યુ
મરતા મુઘી લોભ ન મૂક્યો, ધરતુ તરીહુ વાવ્યુ રે —સસારીનાટિકા
પાય પચીસ પચામ થયા તોય હેત જ્ઞાન ન આપ્યુ,
અગોઅગ સૌ સિધિય થયુ તોય પ્રભુનુ લજન નવ લાવ્યુ રે —, ૥૧૥
આત સમે જે સાથે કારજ, તેથુ હેત ન કીધુ,
અમૃત—રમને દોળી દધને,—ઝેર હળાહળ પીધુ રે. —, ૥૨૥
માયા—જાયા એક અગળજ, કાયા ત્રાસનો કુપો,
કરવુ ને કરાવવુ સર્વે,—શામળિયાને મુપો રે. —, ૥૩૥
જીવન—મરણ હાય છે જેને, તેને ભાવે લજીએ,
'પીતમ'ના સ્વામીને સેવો, અન્ય પદારથ તજીએ રે. —, ૥૪૥
પદ. (રાગ ઉપરનો.)

દુનિયામા ગલો, કહાપણુમા દુ ખ પામે;
લવતારણુ લગવાન વિસારી, ચડીયો કાલે લામે રે.—દુનિયામા ૥ ૧૨૬૥
મનુષ્યદેહ મળ્યો અતિ મોટો, ખોટો જાણી ખોયો;
ચોરે—ચોટ જૂઠું બોલ્યો, નાહક નીર વલોયો રે.—દુનિયામા ૥ ૧૩૥
હરિ—હરિજન સમે હેત ન કીધુ, પીધુ વિખનુ પાણી,
મુખ—સંસારી પામ્યા સાફ, મુઘ લગી ધર તાણી રે.—દુનિયામા ૥ ૧૪૥

હરખ-શોખની નદીઓ મોટી, તેમાં જળ તણાણો,
 'દેવાનંદ' હઠે હરિ લગ્યો નહિ, ધણે દુખે ઘેરાણો રે—, ॥૩૧॥
 પદ. (રાગ ઉપરનો.)

દેવાના કુટુંબ ' હરિ' સગે હેત ન કીધું.
 લખ ચોરાશી ઝેડે લગડં, — માથે માગી લીધું રે — દેવાના બાટેકા
 પેળે આંધે પાપ કરતા, — માણુ ફરી નર જોયું,
 ગાર દિવસના ઈંચતર સાર, મન માયામાં મોહું રે — દેવાના ॥૧॥
 જન્મ-મરણ દુખ ગર્ભનાસનુ, તે નર શકિયો ટાળી,
 માન-પિતા ધુવતિ-સુત મગે, વિસાયા વનમાળી રે. — દેવાના ॥૨॥
 આગસ તે અસાન અતિશે, ઝામ જગાડ્યું તાર,
 'દેવાનંદ' હઠે દેખ વિચારી, માન કલ્યુ તુ માર રે — દેવાના ॥૩॥
 પદ (રાગ ઉપરનો)

અગાની ' તાન અતરમા દેખ તિયારી
 અનમગે મોઢ ઝામ ન આવે, મગા-કુટુંબ સુત-નારી રે — અગાની ૦
 જોખન-ધનનુ જોડે જણાવે, કારી આજે કરેતો;
 કાગે ઠરાગે કંઠણુ શિર વેરી, દિલમાં કથમ નથી ડગે રે ? — અગાની ૦
 માથ-ખગના-મદિત મેરી મુના જૂથ મદમાતા,
 આન-શકુના ફેલ ધરીને, — ધર-વગે ગોથા ખાતા રે. — અગાની ૦
 આજ અમૂલ્ય અનમગે આવ્યો, હરિ-લજવાનુ ટાણું,
 'દેવાનંદ' હઠે દેહ મગાનો, ન મગે ખર્ચે નાણું રે — અગાની ૦
 ગાંઝલ.

૧ જગારે જાગ દુનિયા રચ દગેઝ, દેખવો ધસકા તમાશા ચ દરોઝ.
 અથ મુસાદિગે । ૩ કુચ-૧ ૪ સામાન કર, ધસ જહામે હૈ ૫ જસેરા ચ દરોઝ,
 મુ । ૬ કુ-મામે જિયાતુ કિતને રોઝ, ૭ દસ્તે હઝરત ૮ મચકે બોલા ચ દરોઝ.
 ૯ ગાદ મદકનુ કથમે બોલી ૧૦ કજા, અથ મહાપે મોતે ગહના ચ દરોઝ.
 દિગ્દિગ્દિ મહા જોડ મે કહા અથ દોરેતો । આથ હૈ મેગ-તુમહાર ચ દરોઝ
 કથા સત્તાને દો દિગે ૧૧ જોખનું, ૧૨ જાવિયો । હૈ ચે જમાના ચ દરોઝ
 યાદ ૩૩ તુ અથ નહી । ૩૪ રોઝે રોઝ, જિન્દગીકા હૈ ભરોસા ચ દરોઝ

૧ મગર જાગ દુનિયા = દુનિયાથી જાગની ચોલા યાને સસારનો
 દોલો. ૨ ચ દરોઝ = ચાર દહાડા ૩ કુચ = પ્રયાણ. ૪ સામાન = તેયારી
 ૫ જસેરા = ચસો, ગદેશણ ૬ લકમા = લકનાન દહીય (ધનવંતરી) ૭
 દસ્તે = હાથ ૮ મચકે = ધમીને ૯ ગાદ મદકનુ = દફન ૧૦ કજા = મોત.
 ૧૧ જોખનું = નિરાશ ૧૨ જાવિયો = હૈ ગુણીઓ ।

વેદે રામાયણે ચૈવ પુરાણે ભારતે તથા ।
આદૌ મધ્યે તથા ચાન્તે હરિ સર્વત્ર ગીયતે ॥
સર્વરત્નમયો મેરુ , સર્વાશ્ચર્યમયં નમ્ર ।
સર્વતોર્યમયી ગંગા, સર્વદેવમયો હરિ ॥

(રાગ કાલી ગડા - ત્રિતાલ)

કચુ ગલફતમે પડા, દિવાના, કચુ ગનફતમે પડાય (૨૬)
હરિસે કોઇ નહિ બડા, પ્રભુમે કોઇ નહિ બડા —દિવાના ૦
પ્રહલાદ બેટા હરિસે લપટા, જખી ચલ કડકડા (૨)—"
પુઝરીકને સેવા કીની, વિકુલ છટ પર બડા (૨)—"
હતુમાનને સેવા કીની, લે દ્રોણાગિરિ હડા (૨)—"
ગોપીચંદા બચન સુનકર, મહાલ-મુલક સખ છોડા (૨)—"
કહત કખીરાં સુનેા લાઈ સાધુ' હરિ-ચરણ ચિત્ત જડા (૨)—"

રાગ ખીલુ-ત્રિતાલ અથવા દ્વીપચંદી

હમ બીગરે તો બીગરે બાઈ, તુમ બીગરે તો રામ દુહાઈ .. ટે.
ગગાકે મગ સરિતા બીગરી, વો સારતા ગગા હો નીબરી હમ ૦
ચદનકે સગ તરુન બીગરા, વો તરવર ચદન હો નીબરા ..
પારસકે સગ લોહા બીગરા, વો લાહા કચન હો નીબરા ,
સંતનકે સગ કખીરાં બીગરા, વો કખીગ સતન હો નીબરા ..

રાગ માહ-તાલ દેરબો

મન તુ ગોવિંદ-ગોવિંદ ખોન રે, તુજે કયા લગેગા ખોન (૨૬)
દશ-પાચ કામ નહિ ચલતા, તેરે દાચ-પાઈ નહિ હીનતા,
તેરે ગાઠકા દામ નહિ ખુનતા, તેરી અખીઆ ખોલ રે —તુજે ૦
કહી ખોન જગતમે આમા, માયાકે સમ લિપટાયા
ચે માયા હૈ જગદગની, ચે દગનીમા સગ છોડ રે —તુજે ૦
મન તુ બહુ રંગી હૈ ઘોડા, તેરેકુ પાચ બછેરા,
કાપામે કયા હૈ તેગ, કચુ કરતા મેરા-મેગ,
નું અબ નિમાન મરોડ રે ... —તુજે ૦
મન તુ ગોવિંદ-ગોવિંદ ગાવે, તો ફિર જન્મ નહિ પાવે,
તરનેકા ચે સાધન સપેલા, કહતા હૈ દાસ કખીરાં;
તુ બવસાગરકુ છોડ રે —તુજે ૦

રાગ ખમાચ-ત્રિતાલ

કયો મન જીવનસાર બિસારા (૨૬)
પ્રભુપદ-સેવા ત્યાગ મૂઠ તુ, ફિરે અધ મતારા —કયો ૦

વિવિધપરાયણ હોય જગતમે, ધર્મસે કીયો કિનારા. — ”
 કામ-ક્રોધ-મદ્વશ તું હો કર, હિત અપના ન બિચારા. — ”
 ધન-દારા-સુત કામ ન આવે, જીન પર કયા સહારા. — ”
 જીસ જગમે તું જૂલ રહા હૈ, દો દિનકા હૈ મુજારા. — ”
 પાપ-તાપ-સંતાપ-દુઃખસે, જો તું ચાહે નિવારા. — ”
 કર અનુતાપ શરણ હરિ, તે તું, જો જગ-પ્રાણુઆધારા. — ”

રાગ આશાવરી-ત્રિતાલ.

અળ તુમ સમજ સમજ મન મેરા, આ દુનિયામે કૌન હૈ તેરા. (ટક.)
 માત પિતા ભગિની સુત દારા, નિજ કુટુંબ અરુ ચેરા;
 સખ મતવખડે ચાર સમજસે, કયુ બનતા અંધેરા. —અળ•
 નિશદિન તુમ તો બઝાઇ ચહાતા, નહિ ચહાતા રઘુબીરા;
 રાવણુ જૈસા ગયા પલકમે, બડે-બડે રણુધીરા. —અળ•
 જેર-જેર ન મિલે મનુષ-તન, ભજ ભજ સ્થામ શરીરા;
 કર બિચાર મૂરખ ! જાતા હૈ, કાય-મૂલમે હીરા. —અળ•
 કરવે સત-સગત હે ભાઈ! શાસ્ત્ર દેત ઢંઢેરા;
 ઘુલસીદાસ દયાલ ભજનસે, મીટે જન્મકા ફેરા. —અળ•

॥ સાચું સગપણ ॥

પદ. રાગ સામેરી.

સગપણ તો છે સાચું રે, નારાયણ-નામનું રે.....જી.
 મેવે જેને ભવ-ભટકણુ-ભય જાય (૨);
 દુઃખ સૌ નાસે રે, ત્રિવિધિ તમામનું રે.....જી.—સગપણું
 રૂડો તો અવસરીઓ રે, આવ્યો મનુષા-જન્મનો રે.....જી.
 ભાવે ભજો, ભગવત ખલ મોરાર (૨);
 દેત સહ છોડો રે, ધન-ધરા-ધામનું રે...જી.—સગપણું
 સાચી પ્રીત કરવી રે, સંત-સમાગમે રે.....જી.
 આવે તેથી, અનુભવ આતમગ્ધાન (૨);
 સાચું સુખ મળશે રે, પ્રણુ કરા ધામનું રે...જી.—મગપણું
 જૂલ નવી કરીએ રે, અવસર તો વહી જાય છે રે.....જી.
 મારે મનવા ! ચેતી લો ચતુર મુજણુ (૨);
 સજ ચર્ચ સોધો રે, શિવપદ સ્થામનું રે.....જી.—સગપણું
 સર્વને મનોરથ રે પૂરા થાશે પલકમાં રે.....જી.

ભાઈ મળશે, મનોહર રૂપ મોગર (૨),
 મોહ તો સૌ મટશે રે, માયા પ્રેમ આમનુ રે ૭ — મગપણું
 ત્રિકમ કહે છે રે, સદ્ગુણ શિવ ધણી રે ૭
 એ છે માયુ લજજળ તગવા નાવ (૨)
 તે વિણુ સરવે રે, આખર નકામનુ રે ૭ — સગપણું

॥ મતિ તેવી ગતિ ॥

જેની જેની સુરતા તેમા જઈને જ-મ ધરતો
 એ તો અસાને હોડિ આચડતો રે — ભાઈ રે । જેની સુરતાં — જેવીં બાટેક, ॥
 દાઃ પીએ તે તો અનગતિને પામે ભાઈ ।
 પડી ભૂત-પ્રેતમા જઈને લમતો રે — ભાઈ રે । જેની સુરતાં — જેનીં
 માસ-માત્રી ખાય એ તો વાધ શે ન સરજે ભાઈ ।
 પડી જઈને મારીને હિંદુ બરતો રે — ભાઈ રે । જેની સુરતાં — જેનીં
 અશીષુ ખાય તે તો નિશ્ચય સર્પ અવતરે ભાઈ ।
 તે તો દેડકાની ખુઠે હોડિ કરતો રે — ભાઈ રે । જેની સુરતાં — જેવીં
 ભાગ-માઝમ ખાય તે તો બોકડો શે ન સરજે ભાઈ ।
 પડી આકડાન્ધ તૂરા હોડિ ચરતો રે — ભાઈ રે । જેની સુરતાં — જેવીં
 પડનારી મોગવે તે નિશ્ચય નારી અવતરે ભાઈ ।
 તે રાડોના દનાલા હોડિ કરતો રે — ભાઈ રે । જેની સુરતાં — જેનીં
 ચોરી-ચાડી એને કંઠે બાધી છે ભાઈ ।
 પડી લખચોરાલીમા કરતો રે — ભાઈ રે । જેની સુરતાં — જેવીં
 'બાપુ' કહે સત નામને બજી સે ભાઈ ।
 સીધુ સમજ્યો તે તો લજન મરતો રે
 કદી લજનમા બૂલ પડે તો ભાઈ ।
 જેમ તારો ગગનમાથી ખરતો રે — ભાઈ રે । જેની સુરતાં — જેનીં

(રાગ આમેરી)

શુરુગમ વિના રે, આતમ ચિન્થા વિના રે, બ્રમણ્યા ભાગ્યા વિના રે,
 લખ ચોરાશી નહિ મટે હો . ૭ ॥ ૮૮ ॥
 કાગડો ન કોયન રે, — રૂપે-રંગે એક છે હો . ૭,
 એ તો એના, — જોન ચક્રી ઝોળખાય (૨) — શુરુગમ
 હસણો ને બગણો રે, — રૂપે-રંગે એક છે હો ૭
 એ તો એના, — ચારા ચક્રી ઝોળખાય (૨) — શુરુગમ

નુગરા ને મુચરો રે, - રૂપે-ગે એક છે હો...શ,
 એ તો એની - ક્રિયા થકી ઓળખાય (૨) — મુરુગમં
 પતિતા ને વેસ્યા રે, - રૂપે-ગે એક છે હો.....શ,
 એ તો એન, - તેજ થકી ઓળખાય (૨) — મુરુગમં
 મધ્યમંદગનો એનો રે, - (અમધન) ગોળખ બોલિયા હો શ,
 દેતો અમને - સતોના ચરણોમા વાસ (૨) — મુરુગમં
 (ધ્યાન)

આરે અવમરમા જેણે મદગુરુ મેળ્યા
 ગુરુ તા હીરી બનારી રે - સોહાગી નાના, આરે અવમરમા જેણે
 મોહગ-મોહગ સમ્મ નાભિવી ઉરે,
 તગેગી મગમ ધાય રે - મોહાગી લાલા, આરે અવમરમા જેણે
 પગ, પશ્ચત્તી ને રખરી ॥ ૧ ॥
 મધ્યમાને માટ વાજ રે - મોહાગી લાલા, આરે અવમરમા જેણે
 બસત-ગા ને સુપ્રસિ-પુરીયા,
 ઉનમતીએ ઓળખાય રે - સોહાગી લાલા, આરે અવમરમા જેણે
 મધુજ, સદમ ને મગલ કહીએ,
 મહામગલુમા ચિત્ત મગો રે - સોહાગી લાલા, આરે અવમરમા જેણે
 ઉવકથો અનખન જેને, દબ્યુ રે અધાર.
 અણાનના નિમિટ્ટગી માર રે - મોહાગી લાલા, આરે અવમરમા જેણે
 કહે ઉન્નિમ નિજ નામ જપી લ્યો,
 હરિભગવાત મિમામમાય રે - મોહાગી લાલા, આરે અવમરમા જેણે

॥ જાગો ! - જાગો !! ॥

(રાવ પ્રભાત-તાવ કવાલી)

કયા મોયા મનફતિ માતે ? , જગ-મગ ઉ જગ રે । ॥૧૬૬॥
 હમના સોના બના અમોના, લગા દાગ પગ દાગ રે,
 દો દિનકા જિંદગાની જગમે, જગત મોહકી આગ રે - કયા સોયા ॥૧૭॥
 તન-સગયમે' શુર-મુઆફિર !, કરત બઝ દિમાગ રે,
 રૈન ખમેશ ગે હેરા, ચન સમેગ તાક રે - કયા સોયા ॥૧૮॥
 કમ-કાચની લગી ચિતકુ, બયા મનુષ્યતે નાગ રે,
 પડના નર્ગો મમજ સુખસાગર, બિના પ્રેમ-વૈરાગ રે - કયા સોયા ॥૧૯॥
 સાંઈ સુમરે સો હસ કદાવે, કામી-કોધી કાચ રે,
 કહત 'કુબીર' દયા સદ્યુરુકી, પ્રગટે પૂરણ ભાગ રે - કયા સોયા ॥૨૦॥

(રાગ ઉપરનો.)

જાગ રે જગલી જીવડા !, યહ તો મેવા હાટકા. ॥૧૬॥

તાત-માત સુત ભાઈ-મધુ, યહ તો મેવા દાટકા,

અતસમય તૂ ચના અકેતા, જૈસા બગેલી બાટકા -જાગ રે ॥૧૭॥

રાજકાજ સખ ઝૂઠે ધધા, જરી-ખીતાબઝ પાટકા,

મહેલ ખમના રહા ભડારા, લાદા ભાડા કાટકા —જાગ રે ॥૧૮॥

ધોળકિ ધર ગદ્દા હોગા, ધરકા ભયા ન ધાટકા,

કુતા

લાલચ-લોભ ધરી શિર ગદરી, જૈસા ધોડા ભાટકા -જાગ રે ॥૧૯॥

રાત-દિવસ યુ ખોઈ ગમાયા, ભજન ન કીના રામકા

કહત 'કળીર' સુનો ભાઈ સાધુ !, જમ કુલે ન્યૂ ટાટકા -જાગ રે ॥૨૦॥

(રાગ જ ભેટી-કુમર-તાવ ત્રિતાલ - "જાતા દો સગી ! મૈન
ગવી ગયે સ્યામ " - એ રાહ)

મુસાફિર ! ક્યા સોવે અખ જાગ

॥ ૨૦ ॥

ઇન ખિરજનકી ધિર નહિ ડાયા, દેખ છુનાયા બાગ -મુસાફિર ! ૦ ॥૨૧॥

ઇસ સરાયમે રહના નાહી, ગહે કરન હૈ ગગ ? -મુસાફિર ! ૦ ॥૨૨॥

યહ સખ ચોર લગે સગ તેરે, ઇન્સે બચકો ભાગ. -મુસાફિર ! ૦ ॥૨૩॥

'અહ્માનન્દ' દેખ મત કીજે, અપને માગ લાગ -મુસાફિર ! ૦ ॥૨૪॥

(રાગ પહાડી-તાવ દેરવા - "શ્યામ હુલે હિંદોરા કુજનખનમે" એ રાહ)

મત સોના મુસાફિર ! નીદ ભરી

॥ ૨૫ ॥

તુમ પગેગી બૂલ પડે હો, યહ મન ચોરનની નગરી -મત ॥૨૬॥

પલ-પલ ઝિન-ઝિન તાક બગાવે, અપત માન યુમ નજરી -મત ॥૨૭॥

સોક છુટાય ગયે બહુતેરે, વિગના ગયે બચા મહંગી -મત ॥૨૮॥

'અહ્માનન્દ' કરે અમ ત્યારી, ઝૈન બિતાય ગઈ મગરી -મત ॥૨૯॥

તાવદ્વયતિ મે દુઃખ ચિન્તા સંસારસાગરે ।

યાવત્કમલપદ્મક્ષે ન સ્મરામિ જનાર્દનમ્ ॥

(રાગ ખમાચ-તાવ ત્રિતાલ - "દશન બિન અખિયાં તરસ રહી" - એ રાહ)

હરિ-સુમંગલુ બિન દિન જાય ગહે,

એછ જાય રહે નિત ધાય ગહે

—હરિ ॥૩૦॥

બાલપણુ ખેવનમે ખોયા, જોખન કામ છુલાય રહે —હરિ ॥૩૧॥

વૃદ્ધપણુમે મિથવ લયો તન, નાના રોગ મતાય ગહે —હરિ ॥૩૨॥

જપ તપ-દાન યોગ નહિ દીનો, ખિરયા જન્મ ગમાય ગે —હરિ ॥૩૩॥

-અહ્માનન્દ ભજન બિન પ્રભુકે, ભવસાગર ભટકાય ગહે —હરિ ॥૩૪॥

ગુમરા ને ગુમરા રે, - રૂપે-રંગે એક છે હો.....૭;
 એ તો એની, - ક્રિયા થકી ઓળખાય (૨).— ગુમગમ૦
 પતિવ્રતા ને વેળા રે, - રૂપે-રંગે એક છે હો.....૭;
 એ તો એના, - નેણ થકી ઓળખાય (૨).— ગુમગમ૦
 મન્દહિંદરનો એવો રે, - (અખઘન) ગોરખ જોલિયા હો....૭;
 દેજો બામનો, - સનોના ચરણોમા વાસ (૨).— ગુમગમ૦
 (ધાળ.)

આરે આવસરમા જેણે મદ્ગુરુ મેવ્યા,
 વરતુ તો દીધી બતાવી રે - મોહાગી લાલા, આરે આવસરમા જેણે૦
 સોહાગ-સોહાગ શબ્દ નાભિથી ઉઠે,
 તગેળી મંગમ ધાય રે - મોહાગી લાલા, આરે આવસરમાં જેણે૦
 પરા, પક્ષપત્તી ને વૈષ્ણવી વાગી,
 મધ્યમાયે ઘાટ ધડાય રે - મોહાગી લાલા, આરે આવસરમાં જેણે૦
 જામત-રવમ ને સુધુભિ-તુરીયા,
 ઉતમનીયો ઓળખાય રે - સોહાગી લાલા, આરે આવસરમાં જેણે૦
 રથૂળ, સદ્મ ને કારણ કહીએ,
 મહાકારણમા ચિત્ત રાખો રે - સોહાગી લાલા, આરે આવસરમા જેણે૦
 ઉધકયો અનુભવ જેને, ટળ્યુ રે અંધારં,
 અદ્વાનના નિમિરટળી મળ્ય રે - સોહાગી લાલા, આરે આવસરમા જેણે૦
 કહે ઉરિદાસ નિજ નામ જાપી લ્યો,
 હરિજગત હાગિમા સગાય રે - મોહાગી લાલા, આરે આવસરમાં જેણે૦

॥ જગો ! - જગો ! ! ॥

(રાગ પ્રભાત-તાલ કલાલી.)

કયા મોયા ગવક્તકે માતે ? , જગ-જગ ઉઠ જગ રે ! . ॥૧૮૬॥
 ઉમગ મોજા બના અમોલા, લગા દાગ પર દાગ રે;
 હો દિનકી જિંદગાની જગમે, જરત મોહકી આગ રે. - કયા સોયા૦ ॥૧૯॥
 તન-સગયમે જીવ-મુસાફિર ! , કરત બગા દિમાગ રે;
 રેત બમેરા કરવે ડેરા, ચલ સમેરા તાક રે. - કયા સોયા૦ ॥૨૦॥
 કમ-કાયલી લગી ચિત્તકું, લયા મનુષ્યતે નાગ રે;
 પડના નહીં મમઝ મુખસાગર, બિના પ્રેમ-વૈરાગ રે. - કયા સોયા૦ ॥૨૧॥
 રાત્રી સુનરે મો હંસ કહાવે, કામી-કોધી કાગ રે;
 દડન 'કંખીર' દયા સદ્ગુરકી, પ્રગટે પૂરણ લાગ રે. - કયા સોયા૦ ॥૨૨॥

(રાગ ઉપરનો.)

જાગ રે જગત્વી છાયા, યહ તો મેલા હાટકા. ૥૧૮૥

તાત-માત સુત ભાઈ બધુ, યહ તો મેલા દારકા

અતસમય તૂ ચના અંદેના, જૈસા બગેલી બાટકા -જાગ રે ૥૧૮૭

રાજકાજ સખ ઝૂકે ધધા, જરી-પીતાબર પાટકા,

મહેલ ખજાના રહા ભડારા, લાદા ભાડા કાદકા —જાગ રે ૥૧૮૮

ધોખીકે ધગ ગદ્દા હોગા, ધરકા ભયા ન ધાટકા,
કુતા

લાલચ-લોભ ધરી શિર ગદરી, જૈસા ધોડા ભાટકા -જાગ રે ૥૧૮૯

રાત-દિવસ યુ ખોઈ ગમાયા, લજન ન કીના રામ ।

કહત 'કુખીર' સુનો ભાઈ સાધુ, જમ કુટે જન્મ દાટકા -જાગ રે ૥૧૯૦

(રાગ ■ જોડી-કુમરી-તાવ ત્રિતાલ - “બતા રો સખી । જૈન
ગતી ગયે શ્યામ ” - એ શબ્દ)

મુસાફિરે । કયા સોચે અબ જાગ ૥ ૧૮૦ ૥

ધન બિરજનકી ચિગ નહિ છાયા, દેખ જુનાયા બાગ -મુસાફિરે । ૦ ૥૧૮૧

ધમ સરાયમે ગહના નાહો, કાહે કરત હૈ રાગ ? -મુસાફિરે ૦ ૥૧૮૨

ચહ મખ ચોગ લગે મગ તેરે, ધનમે બચકર ભાગ -મુસાફિરે ૦ ૥૧૮૩

‘અક્ષાનન્દ’ દેગ મત કીજે, અપને માગ્ય લાગ -મુસાફિરે । ૦ ૥૧૮૪

(રાગ પહાડી-તાવ દેશવા - “શ્યામ બુલે હિરણ કુજનબનમે એ શબ્દ)

મત સોના મુસાફિરે । નીંદ ભરી ૥ ૧૮૦ ૥

તુમ પગેશી જૂન પડે દો, યહ મન ચોરનગી નગરી -મત ૦ ૥૧૮૧

પય-પય બિન-બિન તાક વગાવે, ચપત માન ચુખ નજરી -મત ૦ ૥૧૮૨

લોક છુટાય ગયે બહુતેરે, વિગના જાય બચા ગદરી -મત ૦ ૥૧૮૩

‘અક્ષાનન્દ’ કરો અમ ત્યારી, જૈન બિતાય ગઈ સગરી -મત ૦ ૥૧૮૪

તાવદ્ભવતિ મે દુઃખ ચિન્તા સસારસાગરે ।

યાવત્કમલપત્રાક્ષ ન સ્મરામિ જનાર્દનમ્ ॥

(રાગ ખમાચ-તાવ ત્રિતાલ - “દર્શન બિન અખિયાં તરસ રહી” - એ શબ્દ)

દગિ-સુમરણુ બિન દિન જાય ગહે,

એજ જાય રહે નિન ધાય ગહે —હરિ ૦ ૥૧૮૦ ૥

બાલપણા ખેનનમે ખોયા, જોખન ઢામ જુલાય રહે —હરિ ૦ ૥૧૮૧

વૃદ્ધપણેમે જિયવ ભયો તન, નાના રોગ સતાય રહે —હરિ ૦ ૥૧૮૨

જપ તપ-દાન યોગ નહિ કીનો, બિરયા જન્મ ગમાય ગહે —હરિ ૦ ૥૧૮૩

અક્ષાનન્દ લજન બિન પ્રબુકે, ભવસાગર ભટકાય ગહે —હરિ ૦ ૥૧૮૪

(રાગ ઉપરનો)

હર્ષિ-નામ સુમત સુખ-કાગણુ રે,
સુખ-મરણુ રે ભવ-તાગણુ રે — હર્ષિં

૥ટેકા

સોન-મગન-દિન નિવર, સુખમે રા હયાગણુ રે — હર્ષિં ૧.

જન-મન-મયિન મારે, પનમે પાપ-નિનાગણુ રે — " ૨

જન-તપ-યોગ દિન વિમારી, દોયન ભવ-ભય-હાગણુ રે — " ૩

અહ્યાનનંદ ન પ્રભુ નિન, — ચગણુમય ચિત-ધારણુ રે — " ૪.

(રાગ સૂરી ત વ ત્રિતાલ ' સદા રહો અવમસ્ત નામદી પી લેના ખૂબી' એ રાહ)

તેરો જન-મ-મરણુ મિટ જાય, હર્ષિના નામ સુમત પ્યારે ' ૥ટેકા

જગમે આયા નગન પાયા, ભાગ્ય બડે ભારે,

મોહ-સુનાના મન ન જના, રેત જન દારે — તેરો ૥ ૧૧

ખાનાપનમે મન નનમે સુખ-પુષ નહિ ધારે,

જેમન-મિયા નન-બમિયા, — તન-મન-ન દારે — તેરો ૥ ૧૨

ખૂણા હોય ધમે આય, — સુને જયન ખારે,

દુર્મન જાણ રોગ મનાયા, વૃષ્ટા તન જારે — તેરો ૥ ૧૩

પ્રભુ નહિ સુમત ખીતી ઉમરા, કાન આય મારે,

'અહ્યાનનંદ' નિના જગદીશ્વર, દોન વિપત દારે ? — તેરો ૥ ૧૪

(રાગ ઉપરનો)

હારનામ સુમત સુખધામ, જગતમે જીવન દો દિનમ ૥ટેકા

પાપ પપ જ માયા જોડી, ગર્વ કરે ધનમ,

સગી જોડકા ચના મુમાદિ, વામ આ બનકા — હર્ષિનામ ૥ ૧૧

હરે કાયા દેખ તુભાયા, લાડ કરે તનમ,

છટા શ્વાસ ગિખત ગઈ દેહી, જ્યો માના-મનકા — " ૧૨

જેમન નારી લગે પિયારી, જોજ કરે મનમ,

કાનમનીમ લગે તમાચા, જૂન જાય દનમ — " ૧૩

યહ સમા રવપનમી માયા, મેના પન-છીનકા,

અહ્યાનનંદ ભગન જ બહે ' નાથ નિજનમ — " ૧૪

રાગ દરમારી કાનકા-તાલ ત્રિપચ દી અગર ત્રિતાલ.

તોરે ગમ મિરેજે, વૃધમર પટ જોન રે — તોહો (ટેક)

ધટ-ધટ જતા ગમ ગમેના, કટુ અચન મન જોન રે — તોહો

રગમદનમે દીપ જનત દે, આમનમે મનડાન રે — તોહો

લહન કમ્પીત મુનો ભઈ માધુ ' અનકદ બાજત દોન રે — તોહો

(લાવણી અગર રાગ જંગલો—ત્રિતાલ)

ખખર નહોં એ જુગમે પલખી (૨)

સુકૃત કરવે રામ સુમરલે, ડો જાને કલકી (૨) ખખર૦
તારા-મડળ રવી ચદ્રમા, ઝોગ ચગચરકી, સમજ મન-
ચાર દિગોકે ચમત્કારમે, બિજલીયા ચમકી (૨) ખખર૦
કોડી-કોડી માયા જોડી, હરખાતા છનકી, સમજ મન-
પાપકી પોટ ધરિ શિર જીપર, હોવત નહી હલકી (૨) ખખર૦
ભાઈબધ ઔર કુદુબ-કપીરે, મલોબત મતલબકી, સમજ મન-
કાયા-માયા જૂડી બાજી, યહ તેરી કલકી (૨) ખખર૦
જખનગ હસા હૈ કાયામે, તખતગ મગલકી -સમજ મન-
છોક ચલે હસા દેહીકુ, મીટી જગનકી (૨) ખખર૦
દયા-ધર્મયુત સાહેબ સમરો, બાત ચેહો નાનકી, સમજ મન-
રાગ-રૂપ અભિમાન ન રાખો, બિનતી નાનકે કી (૨) ખખર૦

(રાગ કાલિંગહા—તાલ ત્રિતાલ અગર ધુમાળા)

રામ સુમિરલે સુકૃત કરલે કો જાને કનકી,—

ખખર નહીં યા જુગમે પલકી. ૥૮૬૥

ગૈનિ અધેરી નિર્મલ ચદા, જ્યોતિ જગે ઝનકી,
ધીરે-ધીરે પાપ કટત હૈ, હોત મુક્તિ તનખી — રામ૦ ૥૯૧૥
કોડી-કોડી માયા જોડી, કર ખાતા છનકી,
શિર પર ગઠરી ધરી પાપકી, કોન કરે હલકી ? —રામ૦ ૥૯૨૥
ભવસાગરકે ત્રાસ કઠિન હૈ, યાદિ નહી જલકી,
ધર્મી-ધર્મી પાર ઉતર ગયે, રૂબે અધમ જનકી —રામ૦ ૥૯૩૥
કહત 'કપીરે' સુનો ભાઈ સાધુ ' કાયા-મડનકી,
ભજ ભગવાન આન નહોં ડાઈ, આશા ગુણવરકી —રામ૦ ૥૯૪૥
ભૈરવી—કવાલી

જાના હૈ જરૂર બદા ' કયા કરના ગુમાના રે,
ચારી આખર હૈ ન તેરી, અમ છોકો અભિમાના રે —જાના૦
મેરા-મેગ મત કર બદા ' ધગ અધ્યામ ધ્યાના રે,
સ્વપ્ના જૈસા હૈ મયારા, બુદ્ધિ કયુ રમિકાના રે —જાના૦
અપને ખાતર મહેન બનાયા, દેખત કયુ દિવાનારે,
આખર હૈ જગનમે જાના, ધર હિંગે હેવાના રે —જાના૦

જિજ્ઞાસુ હે નીતિ દરામમે, ધમક દોઝખમે ૧ જાના રે,
 કિન્હતાસ નિ ના મ્હમે, ધમક ઉ નહિ આના રે. —જાનાં
 મુરગામરે નિશ્ચય રખના, બેદિમ્તકાઉ પગાના રે,
 લેગા આમરે તુજમે મ્હમે, મુગમદકુ પીઠાના રે —જાનાં
 કુત કુતુર મેગા હૈ, મુગમદ મહંગાના રે,
 નામમ અગર દાગી, મે તેરા મુનામા રે જાનાં

ઊંચી -નિતાલ

ઝોલી બરે લાના એના ૧ શુરને મગસાયા (૨૬)
 પ ની નિમત્તે આટા લાના, નહેર-બમ્તીઠે પામ ન જાના,
 અમી પીમી જાજ એના ૧ ઝોલી બરે લાના એના ૧ -શુરને
 દુમરી દીમ્તલ પાલી ના, નદી-નાન-કુપે મત જાના,
 બાના મધા ગા કં એના ૧ તુમી ભરે લાના એના ૧ -શુરને
 નિરરી દી મત નકડી નાના, ગાડ-મેનનઠે પામ ન જાના,
 નામી ડાડ એના ૧ ભારી બધ કં લાના એના ૧ -શુરને
 આલી નિમત્ત નીના નાના, જીને-મુને પામ ન જાના,
 ના દાધા ડાડ કં એના ૧ ગાડ લેવ આના એના ૧ -શુરને
 વહન કમીગ મન ભાઈ માધુ ૧ મદ પદ હૈ નિર્ગણ એના ૧
 એ પદના જો અર્થ લગાવે, મો નર ચતુ મુજ ગા એના ૧ -શુરને

લાનણી અમર ઊંચી-નિતાલ.

દમકપમે રેખ જગત માયાકી મત કં યાગી,
 નોદીતિગ એના મન ના, અખન અકન નિજકુ ધારી —માયા
 રામ્તવામના, લોહનામના, વિામનામના ફર ફરે,
 આમદિન ડોઠે અતમા, ગણ-સરપે બ મુરે —
 ને ને ૧ એ મગના, અમેદમે લેના જીના, —
 ગા નીમી મત લાના, મન લેના કમ દીના —
 રાનિ જગતક હૈ મનાગ, નિરતિ, તમ હૈ મુખિ,
 અમેદમાવના દનામનેમે, મન હો નમે નિરતિ —
 મન વતુમે કલ્યાણવમે, તનમય-લીન મદા ગેના,
 છુટિમાગર અનખન પા કં, લેના-દેના કયા ફરેના —

૧ નામમા ૨ શુરને ૩ અર્થમે ૪ નામમા

૧ 'હીનન' અર્થ 'દુમત' ૨ 'મીયા' અર્થ 'કોણ' (આમ પાદાન્તર
 થાય શક્ય છે)

લૈરવી - ત્રિતાલ.

નજર ન આવે આતમ જ્યોતિ. (ટક)

તેજ ન બત્તી, ખૂઝ ન જાતી, નહિ જાગત નહિ મોતી. -નજર૦

ઝીરમીવ ઝીવમીવ બાદવ જગમે, જૈમા નિગમવ મોતી. -નજર૦

કહત કંખીર સુનો લાઈ સાધુ 'ધગ-ધગ બાયત પોથી -નજર૦

લૈરવી - તાલ કેરબો.

ખીત ગયે દિના લજન બિના રે

લજન બિના રે, લજન બિના રે, લજન બિના રે (ટક)

બાલ અવગથા ખેવ જંવાયો, જળ જવાની તળ માન કિયા રે. -ખીન૦૧૧૧

લાહે^૧ કારણ મુવ જંવાયો, અજલુ ન મિટિ તેરી મનકી તૃષ્ણારે ખીન૦૧૨૧

કહત કંખીર સુનો લાઈ માધો^૧, પાર ઉતર ગયે મનજના રે -ખીત૦૧૩૧

લૈરવી - ત્રિતાલ.

રામ સુમરમે લાઈ^૧ 'ઝટપટ રામ સુમરમે લાઈ^૧ (ટક)

જરા-મરણુકે ઉચ ફરારે, રોગકી ફૈજ ચડાઈ,

વાત-પીત-કફ નૌબન બાજે, ધનને ધૂમ મચાઈ. —ઝટપટ૦

કાયા-નદીકો પૂગ ચયો હૈ, હૈલત સખહી બહાઈ,

મંત-અમાગમ જાદી કર લે, નગતનુ ઝોકા પાઈ —ઝટપટ૦

માત-પિતા ઝાગ ફટુબ કંખીરા, સગ સહોદર લાઈ,

તેરે ઉપર આન પડે તળ, સાથ ન આવે કાઈ —ઝટપટ૦

નિરજન રધુનાથ ગુરુકી, આગા ખૂબ ગુનાઈ,

બાર-બાર કરજોડ પુકાગત, તુમકુ રામ ફુલાઈ —ઝટપટ૦

રાગ જોડી અમર લૈરવી - ત્રિતાલ.

સકલ તણ, રામ સુમર (૭) મેરે લાઈ^૧,

માટીકે સગ માટી મિલિ હૈ, પવનમે પવન અમાઈ —સકળ૦

જતન જતન કર સુતક પાલે, કાચા દૂધ પિવાઈ,

સો બેટા કાલ હોઈ બૈરા, બાપા કહત લગાઈ —

જો ત્રિયા મુખ બીડીયા અવાતી, સોવન અગ લગાઈ,

સો ત્રિયા મુખ ગોરકે બૈરી, તુટ ગઈ અસમ-સગાઈ. —

જો દેહ પર નીગ પખાજે, સુના-ચદન લગાઈ,

સો દેહ ઉપર કાગ ઉડત હૈ, દેખત લોક ધૂણાઈ. —

જૂરી કાયા જૂરી માયા, જૂલા લોક-લુગાઈ,

કહત કંખીર સુનો લાઈ સાધુ^૧, જૂલી જગ-પતિયાઈ. —

॥ ભગવાન્ જેમ રાખે તેમ રહેવું ॥

— (॥ ભગવદ્વિચ્છા ॥) —

(રત્ન માફ-નાન ધુમાળી.)

રામ રાખે તેમ ગદીએ, ઓધવળ ' નમ રાખે

આપણા ચીપીના ચાન્ડ જન્મે -ઓવવળ

॥૮૮॥

મર્તિ દિન પેન્થુ ગીર ને વીર, (તો) ડાઈ દિન માલ ફરીએ -ઓ

દે સિદિ બોજન નીન ને પુરી, (તો) મર્તિ દિન ભૂખ્યા ગદીએ -ઓ

દે સિદિ ગેર ને માગ-ગણીયા, (તો) મર્તિ દિન જગવ ગદીએ -ઓ

ગર્ભ દિન સુવાને ગાદી ને નખીઆ, (તો) મર્તિ દિન બોય પર સુઈએ -ઓ

'બાઈમીમાં' હે પ્રભુ ગીન્ધગના ગુપ્ત, સુખ દુખ મર્વે મહીએ -ઓ

॥ ભગવાન્ જે કરે તે ખરું ॥

(રા. છાયા જમાચ-તાલ ધુમાળી.)

ચિત્ત તું શીદને ચિંતા ધરે, કૃષ્ણને કરવું દોષ તે કરે. ॥૮૯॥

આવગ-જગમ જગ-ચૈતનમા, માયાનું બળ હરે,

સમગ્ર હર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનું, જન્મ-મરણ જાય પરે. —કૃષ્ણને ॥૯૦॥

નવ મામ પ્રાપ્તી કૃષ્ણચંદ્રનું ધ્યાન ગર્ભમા ધરે,

માયાનું આનર્થુ કર્યું ત્યારે, બક્ષ બોગાશી ફરે —કૃષ્ણને ॥૯૧॥

તું જનક ઉદ્દેશ ધરે, તેથી કાગજ શુ મરે ?

ધ પીને ધાર્યો મનસુમો, હર-લક્ષ્મી નવ ફરે —કૃષ્ણને ॥૯૨॥

દોરી સર્વની એના દાયમા, ભગવ્યુ ડગલુ ભરે,

જેવો જન વગાડે જની, તેવો ખર નીમરે —કૃષ્ણને ॥૯૩॥

ચત્તાર વરતુ યજ કરે લયમ શ્રીમળ પાણી ભરે,

જનાડ વરતુ એન્ડી પેરે જાગે, લયમ મજાકુ ગરે —કૃષ્ણને ॥૯૪॥

જોને જોડલુ જે લયમ કાગે, તે તેને કો મરે,

એમા ફેર પડે નાદિ પ્રાપ્તી, શીદ કુપાર્તિનુ મરે ? —કૃષ્ણને ॥૯૫॥

તાઈ ધાર્યું યતુ દોષ તો, સુખ મરે દુખ હરે,

આપ તલુ જગનપલ એ, મળ વિચારે ખરે, —કૃષ્ણને ॥૯૬॥

ચાવાનું અગુચિતવ્યુ યાગે, ઉપનિષદ બોચરે,

રાખ ભરોમો મનાવગો, ' દયા ' શીદને હરે —કૃષ્ણને ॥૯૭॥

॥ બહાલાનો નિવાસ ॥

(લજન રાગ સામેરી.)

નિથેના મેહેવમા વસે મારો વા'લમો રે, વસે વજલાડીવો રે,
જે રે જાયે તે ઝાખી પામેજી
મૂલા લમે તે બીજ સદનમા શોધે રે, હરિ ના મળે એકે હામે રે નિં
'સતસગ'-દેશમા 'લક્તિ' નગર છે રે, 'ત્રેમ'ની પોળ પૂછી જાળે રે,
'મેહે-તાપ'-પોળિયાને મળા મો'લે પેસજોરે, 'સેવા' સીડી ચહી બેળા માળેરે.
'દીનતા'—પાત્રમા 'મન'—મણિ મૂકી રે, ભેટ ભગવતજીને કરજો રે,
'હુંભાવ'—'પુભાવ' નોછાવર કરીને રે, 'શ્રીગિરિવરધર'—વર તમે વરજો રે નિં
એરે મકાણુનુ મગ હરિધ્જી રે, કૃપા વિના સિદ્ધિ ન થાયે રે;
શ્રીવલ્લભ શરણુ થકી સહુ પડે સે'લુ રે, દેવીજન પ્રતિ 'કથો' ગાયે રે નિં

— ॥ શુદ્ધ પ્રેમનો વૈરાગ્ય ॥ —

(૫૬)

અમે વૈરાગી વૈરાગી, જનમના વૈરાગી વૈરાગી

રામનાગ અચલ ધૂન લાગી—જનમનાં ૧.

આબ્યા પડે જાણુ પડે, મિથ્યા વચલી જાણુ,

પ્રેમ ધરે શા ઉપર સતો ' ધડી લાગે ધડી માણુ '—જનમનાં ૨.

પ્રેમ—આન પત્નીનુ મોહુ, કષ્ટરૂપ પુઠ લાગી,

માત-તાત પણુ સ્વારથ સાધે, ઠોકર છેવટ વાગી '—જનમનાં ૩

બીતર દાઝુ કોણુ રજાવે, કોણુ બતાવે સાચી ?

ધૂલ ઉપર લીંપણુ કેમ લાગે એ ગત સનો કાચી '—જનમનાં ૪.

મિત્રો સ્નેહી સબધી સર્વે, પોત-પોતાનુ તાણુ .

મનની મનમા રે', નવ સમજે, ને મૂરખ પરમાણુ —જનમનાં ૫

આત્મભાવ સધળે કરી ત્યો લાઘ ' આત્મારામની પ્રીતિ,

એજ ખરો અનુભવ પછી ગાયા કાણુ-ધોણુ લલે કે'તી '—જનમનાં ૬

ધર સાચવતા હારપદ સેવે, એમ કહે કોઈ રીતિ

હરિપદ બાધ્યો અનર ન દેખે, ક્યા ઘડ ક્યા એ નીતિ '—જનમનાં ૭.

રાગીને નર રાગી જાણો, રાગી ખરા વૈરાગી

રાગ-વિરાગ ન એકે લલો મન, તેજ લિખારી વૈરાગી —જનમનાં ૮.

અવિચલ નિર્મળ રામ અમાગ, એજ પરમ પ્રીતિ-હામ,

લોક બલે મણિ પથ્થર જાણે, એનુ લેશ ન કામ —જનમનાં ૯

॥ પ્રભુ-દર્શનની આતુરતા ॥

રાગ મૈસઠ - ત્રિતાલ, (“ કામલુ દીસે છે અવગેવાં ” એ લય.)

માગ મન' તુ ક્યારે પ્રિય પ્રભુને બેટાડશે રે ?

ક્યારે દર્શન અમૃતનો સુગ્વાદ ચખાડશે રે ? (૨૬.)

કપિઅમ તુ-ટ આચલ્ય તથાને, સર્વેન્વગમા પ્રેમ મથાને;

ક્યારે પ્રભુ ચિન્તનની ધૂન જગાડશે રે ?.—માગ૦

સાધનગા કામગતા છોડી, પ્રતિક્ષણ વધી કમમાલી અગાડી;

ઉન્મદિનો ક્યારે ઘટ વગાડશે રે ?.—માગ૦

ક્યારે બાલ ભમણથી ત્રાસી, બહિરતર-કરણોને વાસી,

મગને જોવા પ્રભુને નેત્ર ફટાડશે રે ?.—માગ૦

ત્યાગી કુવા વડા વાતના, દટ ધમ માધી શુદ્ધ માધના;

ભુખ હરનારા બોજન ક્યારે જમાડશે રે ?.—માગ૦

દુર્ગુણ પટે ના મેળાઈ, દૈવી સદગુણ-ક્ષેત્રે ધાઈ;

નિર્મળ તરન-નદીમા ક્યારે નસાડશે રે ?.—માગ૦

દશ્ય વિશે દશ્યત્વ ન ભાગી, સમ્યક્સુખમા વિવર્ન ગાળી,

સૌમા નૃહરિ ક્યારે પ્રિય દેખાડશે રે ?.—માગ૦

॥ વૈષ્ણવ-લક્ષણ ॥

— (॥ આદર્શ વૈષ્ણવ ॥) —

રાગ ખમાચ અથવા આશાવરી, પ્રલાત, કુમરી - તાલ કુમાળી.

વૈષ્ણવજન તો તેને કહિયે, જે પીક પરાઈ જાણે રે;

પરદુ મે ઉપકાર કરે તોયે, મન અભિમાન ન આણે રે. ૧.

સકળ લોકમા પડુને વદે, નિંદા ન કરે કેતી રે,

વાવ-કાઝ મન નિશ્ચળ રાખે, ધન ધન જનની તેની રે. ૨.

સમદાષ્ટ મે તૃપ્ત્યાત્યાગી, પરસ્ત્રી જેને માન રે,

જાંડા યકી અમત્ય ન બોલે, પરધન નવ આવે હાથ રે. ૩.

નોહ-માયા વ્યાપે નહિ જેને, દહ વૈરાગ્ય જેના મનમા રે;

રામનામશુ તાળી લાગી, સકળ તીરથ તેના તનમા રે. ૪.

વણુલોબી ને કપટરહિત છે, કામ-ક્રોધ નિવાર્યો રે,

ભણે 'નરસૈયો' તેણે દરશન કરતા, કુળ ધિક્કિતેર તાર્યો રે. ૫.

(રાગ આશાવરી-તાલ ત્રિતાલ.)

વૈષ્ણવ નથી થયો તુરે, શીદ શુભાનમા ધૂમે, હરિજન નથી થયો તુ રે. ॥૧૮॥

હારજન જોઈ હૈકું નવ હરખે, દ્રવે ન હરિચુણ ચાતા;

કામ-ધામ-ચટકી નથી પટકી, કોને લોચન રાતા.—વૈષ્ણવ નથી ॥૧૯॥

તુજ સંગે કોઈ વૈષ્ણવ થાયે, તો તુ વૈષ્ણવ સાચો;
તારા સંગેનો રંગ ન લાગે, તાહા લગી તુ કાચો.—વૈષ્ણવ નથી ॥૨॥
પરદુઃખ દેખી હદે ન દાઝે, પરનિદા નથી કરતો,
વ્હાસ નથી વિઠ્ઠલચુ સાચું, હડે ન ‘હુ-હુ’ કરતો.—વૈષ્ણવ નથી ॥૩॥
થરોથરે પ્રીત ન તુજને, સ્વારય છૂટયો છે નહિ,
કહેણી તેવી રહેણી ન મળે, કાહા લખ્યુ એમ કહેની.—વૈષ્ણવ નથી ॥૪॥
ભજવાની રચિ નથી મન નિચે, નથી હરિનો વિશ્વાસ,
જગત તણી આશા છે ઝંઘા લગી, જગત ગુરુ તુ દાસ.—વૈષ્ણવ નથી ॥૫॥
મન તણો ગુરુ મન કરેશ તો, સાચી વસ્તુ જડશે,
‘દયા’ દુઃખકે સુખ માન પણુ, સાચુ કહેવું પડશે.—વૈષ્ણવ નથી ॥૬॥

॥ ભક્ત-લક્ષણ ॥

હરિજન એસા હોત હૈ, લટકો હરિકા સંગ;
વિપદ પડે ખિસરે નહીં, ચઢે ચૌગુના રંગ.
(ભજન. રાગ સામેરી—તાવ ધ્રુમાળી અગર ત્રિતાલ.)

મેરુ તો ડગે પણ જેના મન નવ ડગે રે, —

મગ્ને ભાગી તો પડે બ્રહ્માડ છ....., —

વિપત્તિ પડે તોય વણસે નહીંને,

સોહિ હરિજનના પરમાણુ રે. —મેરુ ॥૮૬॥

ચિતનીરે શ્રતિ જેની સદાય નિરમળ,

ક્રોધની કરે નહિ આશ રે;

દાન દેવે પણ રહેવે અભચિને,

રાખે વચનમા વિશ્વાસ રે. —મેરુ ॥૯૧॥

હરખ ને શોકની જેને નવ આવે હેડકી ને,

આઠે પહોરે આનંદ રે;

નિત્ય ખૂલે રે સતસમાગમમા રે,

તોડ્યો મોહ-માયાકરો કંદ રે. —મેરુ ॥૯૨॥

તન-મન-ધન રે જોણે ગુરુજને અરપ્યા ને,

નામની યારી નર ને નાર રે;

એકાત મેસીને આરાધ માડે તો, —

અલખ પ્રધારે એને દાર રે. —મેરુ ॥૯૩॥

સંગતું કરો તો રે તમે એવાની કરજો,

(જે) રહે છે ભજનમા ભરપૂર રે; ।

‘ગંગા’ મતી એમ ગોનિયાને ર,

નેણુગા વસે જાગા નર ર. — મેર૦ ॥૪૧॥

॥ સંત-લક્ષણ ॥

લૈશ્વી અગર કાફી-ત્રિતાલ.

ગત પરમ ક્રિતમરી, જગત મારી, મત૦ ॥૮૬૦॥

પ્રજુપદ પ્રનટ કરાવત પ્રીતિ, હરમ મિટાવત હારી. — જગત૦ ॥૧૧॥

પરમ કૃપાવ મઠા છવન પગ, હરિમ મમ મગ દુ ખહારી. — જગત૦ ॥૨૧॥

મિશુકાનીત દિસત તન ત્યાગી, રીત જગનમે નારી. — જગત૦ ॥૩૧॥

હાકીનાં મતનકી મોગત, મિનત હે પ્રકટ મુગારિ. — જગત૦ ॥૪૧॥

સંત ખડે પરમારથી, રીતલ તંદેઃ અંગ,

તખત ખુલાવે ઝીરમી, — દે-દે અપનો રંગ,

x x x x x

જનુમ ડિગર ગુણુ કરે, એ સજ્જન અભ્યાસ;

જો ગુપક મગગાનીએ, આપે મરમ સુવાસ.

— x x ઓ x x —

॥ સંત-સમાગમ ॥

મંગા પાપં શરી તાપં, દૈન્યં કલ્પતરુસ્તથા ।

પાપં તાપ ચ દૈન્યં ચ, — દરેત્ સાધુસમાગમઃ ॥

ચન્દન શીતલં લોકે, ચન્દનાદપિ ચન્દ્રમાઃ ।

ચન્દ્રચન્દનયોર્મધ્યે, — શીતલા સાધુસંગતિઃ ॥

x x x ઓ x x x

રાગ કનરેઃ મિટાનો અથવા ખીચુ-તાવ દીપર્યદી

સત રમાગમ હે સુખદાર્ઠ, કરનો સત-સમાગમ ભાઈ । સંત, બાટેકા

પાપનિવાર । ગંગા નદી હે (ર), તાપનિવારન મદ્ર સદાઈ. સત ૦૧

કલ્પતરમે દીન અવગ્યા (ર) મિટત સદા મન-વાહિત પાઈ. સત. ૦૨

એક એક દુ ખ નિવારણ કારણ (ર), એક એક માધન હે જગમાદી. સત. ૦૩

તીનો દુ ખક કાટત પવમે (ર), મત-મમાગમ જો કરે ભાઈ. સત ૦૪

અગ ખીચુ-તાવ ત્રિતાલ અગર ધુમાળી.

સત-મમાગમ સાચો રે, માધુ-સમાગમ સાચો રે... અધુ છે અસાર. ૧

નરેહ પામીને, મતગન મેવીએ, તો સુધરે સદુ કાજ... અધુ છે અસાર. ૨

સતના સંગે, નીનિ મતિ ઉપજે, પરમાનન્દ અપાર... અધુ છે અસાર. ૨

રાગ કેદાર અગર બિહાર તાવ-ત્રિતાલ

સત-સમાગમ કીજે હો, નિશદિન સત

॥ ૮૬ ॥

માન લગ્ન મતનકે મુખમે, પ્રેમ-સુધાગમ પીજે હો - નિશદિન ॥ ૧ ॥

અતર કપટ મેટકે અપના, હો ઉનકું મન દીજે હો - નિશદિન ॥ ૨ ॥

લવકુ ખટરે રુબરે મળ દુઝૂન, સન વિધિ કારજ છીજે હો - નિશ ॥ ૩ ॥

અલ્લાનન્દ મતકી સોખન, જન્મ મદન કરિ લીજે હો - નિશદિન ॥ ૪ ॥

(રાગ કેદાર અગર બિહાર—તાવ ત્રિતાલ)

મત-મમાગમ કીજે ૧ ભાઈ

જાન-અજાન છુવે પારમો, - પવટ લોહા કચન હો જાઈ-મત ૦ (૮૬)

ભાત-ભાત બનરાયલ ઠહિયે, લિન-લિન વાઝ નામ ધગઈ

અદનકી વાઝ વાગ લગન હૈ, અંદન હોત બેગ ન ભાઈ-નત ૦ ૧

નોકાશ્પ ઠહિયે મતમગત, તામે જો મોઝ બેઠે આઈ

આન ઉપાય નહો તગવો, 'મુન્દર' કાઢી નમ-ફુદાઈ-મત ૦ ૨

(રાગ કેદાર—તાવ દીપચદી)

મતનકે મગ લાગ રે, તેરી આછી બનેગી ॥ ૮૬ ॥

હંસનકી ગતિ હસહી જાને, કોઈ ન જાને કાગ રે-તેરી-મતન ૦ ૧

સતનકો સગ પૂર્ણ કમાઈ, દોઈ બડો તેરો લાગ રે-તેરી- ૨

ક્રુવકી બની પ્રહલાદકી બન ગઈ, હરિમરણ-વૈગાગ રે-તેરી- ૩

કહત 'કેળીરા' સુનો ભાઈ સાધુ, ગમલજનમે લાગ રે-તેરી- ૪

(ગરબી — ધોળ—તાવ દીપચદી)

સાધુ તે જાનનો મગ, બાઈ! મારે લાગ્યે મળ્યો છે,

મોટા પુરપનો સગ, બાઈ! મારે લાગ્યે મળ્યો છે ॥ ૮૬ ॥

મોટા પુરપના દરશન કરતા, ચડે છે યોગજો રગ-બાઈ! મારે ૦ ૧

અડસઠ નીચ સતને ચરણે, કોટિ કાશી (ને) મોટિ મગ-માઈ! મારે ૦ ૨

કુરિજન લોહિનો મગ ન કરીએ, પાડે બજનમા બગ-બાઈ! મારે ૦ ૩

નિંદાના કરનારા નરકે રે જાશે, બોગવશે (યધ) બોરિંગ-બાઈ! મારે ૦ ૪.

'મીરાં' કહે બાઈ! સત-ચરણરજ, -ઉડીને લાગી (મારે) અગ-, ૫

રાગ પીલુ-તાલ-દીપચદી

લાગ બેઠે જા ઘર મત પધારે, કર સુમરણુ લસસાગર તારે (૮૬)

આગે સતકા આદર કીજે, ચગણુ પખારી ચરણામૃત લીજે -ભાગ ૦

ચેહી સત હૈ પર ઉપકારી, ચરણુ આયેમે લેત ઉજારી - "

જનકે મુખકી સુનીયો બાની, સુનતે મિટેહી ચાક બાની - "

લવસાગરતે કુબ્જત ઝાઢે, સાહેબસે અતિ પ્રીતિ બાઢે "

સાહેબકા ઘર સંતનમાહી, માહેબ-સંત કષ્ટુ અંતર નાહિ. — ”
કહે કંઠીર સત લલેહી પધારે, જન્મ-જન્મકે કારણ સારે. — ”

ધાળ. સ્વર સારંગ-એકતાલ.

- સત પધાર્યા મજની રે, તું ચાને વેલી;
અમૃતના મન વગ્યા રે, આનંદની એલી. ૧.
મંત-અગ્નિની રજમા રે, સજની જઈ લોટો;
અડપદ તીગ્ય આવ્યા રે, અવમર છે મોટો. ૨.
કાઈ કામ નહિ આવે રે, કાચી છે કાચા;
ધર્મા કગતા હળશો રે, મુકી ફોને માયા. ૩.
શબ્દ ગુના સાચા રે, જઈ ઉરમા લાગ્યા;
મોહનિદાથી પ્રાપ્તી રે, ઝમકીને જાગ્યા. ૪.
જગ્યા જગન ન દીમે રે, તેના મંશય લાગ્યા;
તનના પડદા તૂટ્યા રે, અનુલવ થઈ લાગ્યા. ૫.
અગમ-અગોચર જોગી રે, કોઈ એકજ જાણે;
રંગુન કંઠીરાના પદને રે, દોષ વિરલા જાણે. ૬.

રાગ ખરહસ-તાલ ધુમાળી ચાતો એકતાલ.—

“ તારો નેરો લાગ્યો મુજને—” એ ચલ.

- ધન્ય ઘડી શુભ દિવસ આજનો, સંત પધાર્યા બારણે ! :
સંત પધાર્યા બારણે, મગજ કરવા દારણે.—ધન્ય ઘડી ૧. ૧૮૬૫
સંતરે ધીમ્રજી પધાર્યા, ઘર પાવન મુજ કીધું રે;
સત તગા મગમમ રે, — મન માટ હરી લીધું રે.—ધન્ય ઘડી ૧.
ચરણ પાળી ચણામૃત લઈ, — તનના તાપ શમાવું રે;
પાવનકર્તા સત-પ્રભુના, — ચરણે શીશ નમાવું રે.—ધન્ય ઘડી ૨.
સર્વ તીર્થ મ્હારા સત-ચરણમા, ગંગા-યમુના-કાશી રે;
સંત-ચરણના અર્પણ વડે મુજ પાપ ગયા સૌ નાશી રે.—ધન્ય ઘડી ૩.
મત-ક'પતરુ-શીતળ જાયા, જે જન આશ્રય કરશે રે;
પ્રાન્તિપાતા મત-કૃપાથી, — સર્વે કાર્ય સુધરશે રે.—ધન્ય ઘડી ૪.
સંત-મમાગમ દુર્લભભાઈ !, અહોભાગ્ય તે પામે રે;
સંત નથા વચનામૃતથી ‘શનુ’, — જન્મ-મરણ-દુ.ખ વામે રે.—” ૫.

(ગરબી. સ્વર સારંગ-તાલ ધુમાળી.)

- ધન્ય આજ ઘડી (૨), સંત પધારી પ્રેમે પાવન કીધા;
અતિ આનંદ અપાર(૨), દયા કરીને અમને દર્શન દીધા. (ટક.)
હરિજન છે હરિ સરખા હેલી, એને મળાએ મરજાદ મેલી;
થાય અરસપરસ આનંદ-હેલી—

સત સરણે જઈએ તો સુખ ઘણું, ડગલે-ડગલે કૃણ યસ તણું,

એની સેવાના કૃણ શા રે લાણું— ધન્ય૦

સત વૈકુઠ-પતિને અતિ પ્યારા, સત બ્રહ્માનંદ-રમ પીનારા,

એના સત નથી હરિથી ન્યારા— ધન્ય૦

સત બેટે (રે) લવડુ ખ દૂર પગે, પરમાર્થપણે પરિશ્રમ મળે,

એનું લક્ષ્ય એગશીનું ગમન ટળે— ધન્ય૦

કહે પ્રીતમ પૂરવના પુણ્ય કળ્યા, જેને આગણે હરિજન આવી મળ્યા;

તેને હિર આનંદના ઓધ વળ્યા— ધન્ય૦

ગઝલ-કલાલી

અમારે સતની સેવા, અમારે સત છે દેવ,

અમારે સતને મળવું, અમારે સતથી હમીસુ —અમારે૦

અમારે અતથી શાંતિ, ટળે છે અતથી પ્રાંતિ

સુણીશું સતની વાણી, મુઘા સમ દીનગા જાણી —અમારે૦

હરીશું સતની લક્ષિ, લહીશું આત્મની ચક્ષિ

અમારે સત મૌભાગી, જગત્મા સત વૈગમી —અમારે૦

જગત્મા સત છે પ્યારા, જગત્થી અત છે ન્યારા,

અમારે સતની પારી, હરીશું દોષને દારી અમારે૦

અમારે સતથી વાતો, લલી છે સતની જાતો

શુદ્ધચિંધ સતની સેના, મુનીશ્વર સત છે મેવા —અમારે૦

એક ઘડી આધી ઘડી, આધીમે પુની આધ,

તુલસી સગત સતહી, —કટ્ટે પ્રાંટિ અપગધ

સાધુકી

— x x x x —

॥ સંત અને સંસારી ॥

(સગ પ્રભાત - તાલ ઝાંપતાલ)

સતપુરવના દોષને શઠ જોતો ફરે, દેહના ચનણુ લાળી દાત લાવે,
કે'વાય છે ઇલા પણુ જાણુતા કઈ નથી, કાગદિષ્ટિ કરી કર્મ આધે —સત૦
હસ્તીના દાત તો ચાવવાના છે ખગ, દેખાડવા જતને બદાવ જીત,
મહતની કળા તો ન આવે ક્રના માપમા, મરમ સમજી પોતે માપ રીઝના ”
જેમ મોતી છીપમા ખીડેન હોય જાણુ, તેના પેટનું પાગળુ કોક જાળે,
અકળ પુરુષ આ લોકમા અનુસરે, દુરિજન દેખી દુર્ભાવ લાવે —”
જેમ જાળા ચીંદડી અગ્નિમા જે લળી, આમરદીમે પણ અર્થ નાંચે,
એમ જગત તે ભક્ત અહોનીશ ભેળા ગહે, પણુ સોજલ સમજે તે બ્રહ્મ દહાવે

ધર્મવ્યતિગ્રમો દષ્ટ દૈશ્વરાણાં ચ સાહસમ્ । —

તેજીયસાં ન દોષાય વહેં સર્વભુજો યથા ॥

સમગ્રથકો નાહિ દોષ બુનાંઈ; સુરસરિ-રવિ-પાવકી નાંઈ.

અદનમે અંદન લાયા, દીવે દીવા હોય;

જ્ઞાની બુરુસે બુરુ લાયા, ચિન્હે વિરલા દોય.

અદન ભેમા માત હે, અર્ધ જ્યાં સસાર;

અગાહિનેં સિપદા રહે, છાંડે નહીં વિકાર.

૧૭ કાકી—તાન દીપચદી — ધીરાના પદનો શહ.—

રાધુને આગ મના રે, — તો મારી વાચો કાકી

તન-મન થરો નિર્ભળ રે, સર્નાગે યશે સાક્ષી — સાધુને ॥૮૬॥

પ્રુલકાને તમે દામો જ્યારે, ત્યાં તે બેસી જાય,

પ્રુ ॥૧૦ ॥ ત્યારે તેજ તે કુલ, રીમ દુભલુ ન થાય

જોગી જાજા એના ર, સારે-મોઢે દે માક્ષી — સાધુને ॥૧૧॥

સોનાને તમે તાની જોજો, બમણો ચદરો રગ;

પુરો વધે તે કે પાંજો મારો, બદનાયે નવ અમ.

દોષ ન કૂટો રે, વહે ન આશી-નાક્ષી — સાધુને ॥૧૨॥

ધાન્ય ચળવો ચૂને કદી તો, પાણીથી જાય રધાર્ધ,

માધા લગાડી લાકડાને તો, જાણે ગયુ સધાર્ધ

તેવો માગો ન લાગે રે, માગકુ જરો બાક્ષી — સાધુને ॥૧૩॥

નિંદા મનાન હારીને બેમે, લાજુ જેમે ધર માય,

માગ-માકુ નન સતને ઝાઈ, સાર્ધ મળિયો જાણો ત્યાય

‘બાપુ’ સત્ય જોતે રે, સુખ-દુખ રે’શે હાક્ષી — સાધુને ॥૧૪॥

* “ બાવળ નિંમ્બ બોરડી રેાપી, — કેમ અંતર ખવાય ?;

આંમાંની ગોટલીએ આંબો, દેદે વડ છવરાય.

બાધા બીજ વાવીએ જેવાં, તરુવર તેવાં થાય;

ઝેર ખાઈ ખાતેથી મૂર્ખો, — જમને હારે જાય.

મીતે અમૃત-પાન કર્યાંથી, — મહેજે અમર થવાય,

વાંચ્યાં દોયે જવાર-બાજરી, સુકતાફલ ન લણાય. ” —

— એના એ—“કરે તેવુ મરે ને વાવે તેવુ લલે” — ન્યાય મુજબ સંત-

નિંદા કરનાર બસ પપ-પાપ ને પાપ જ લલે (કમાવે) છ અને તેનું ફળ

દુખ-દુખ ને દુખ જ પામે છે

જાવર-સગરિંગમજી થીતુકાચમજ મદારાને એ સંત-નિંદા વિષે

જાણુ છે —

॥ સજ્જન અને દુર્જન ॥

સજ્જન કેરો સંગ આપાવે સર્વે સુખો;

દુર્જન કેરો સંગ આપાવે સર્વે દુઃખો.

સજ્જન કેરો સંગ અમૃત આર્જુ દેલાવે;

દુર્જન કેરો સંગ ઝેર રંગે રેલાવે.

સજ્જન-દુર્જન મિત્રમાં સજ્જનની તો લાણુ છે;

સજ્જન સ્વર્ગનું સુખ છે, દુર્જન નરકની ખાણુ છે.

x x x x x x x x x

(રાગ સામેરી.)

વારૂ મારા વીરા રે ! (ર), સંગ નવ કરીએ નીચનો રે...છ;

નીચપણું તો નિશ્ચય નરકે લઈ જાય(ર).—વારૂ ॥૧૬॥

આમલીઓની છાયા રે, —દીસે ઘણી જિજ્ઞાસા રે.....છ;

તને બેઠે દેહું તરત દુઃખી થાય (ર).— વારૂ ॥૧૭॥

લીમડાની છાયા રે,—દીસે રળીઆમણી રે.....છ;

તને બેઠે દેહું તો શીતળ થાય (ર).— વારૂ ॥૧૮॥

આકાશનાં દૂધ રે,—દીસે રંગે જિજ્ઞાસા રે.....છ;

તને પીધે દેહું તરત મૃત થાય (ર).— વારૂ ॥૧૯॥

ગવરી ગાયનાં દૂધ રે,—દીસે રળીઆમણી રે.....છ;

તને પીધે દેહું અમીરસ થાય (ર).— વારૂ ॥૨૦॥

રોહીદાસની ચેલી રે,—બાઈ મીરાં બોલિયાં રે... ..છ;

રાખો મારા સતોના ચણેમાં વાસ (ર).— વારૂ ॥૨૧॥

॥ જ્ઞાની-લક્ષણ ॥

(રાગ સોરઠ—ત્રિતાલ.)

જ્ઞાની જ્ઞાનદશાની દોર કદી ચૂકે નહિ રે (ર). (રક.)

વિધ-વિધ વ્યવહારો મર કરતા, સધજું કરતાં છતાં અકર્તા;

(અભંગ.)

“ સંતનિદા બ્યાએ ઘડી ” । નહો ધર તે ચમપુરી. ॥૧॥

ત્યામ્યા પાપા નાહી બેઠા । સંગે જના હોય પીડા. ॥૨॥

સંતનિદા આવડે બ્યાસી । તો જિતાચી નર્કવાસી. ॥૩॥

‘તુકા’ મહણે નષ્ટ । જાણુ માઠવ તો સ્પષ્ટ. ॥૪॥ ”

માટે સંત-નિદા કદાપિ કરવી નહિ. સંત-નિદા જેવું મોટું પાપ બીજું નથી.

॥૩૦॥ ॥ બોલ - હરિ-ગુરુ-સંતનકી જય ! ॥

૧. મર = મરે.

ફોર ઉપર જેમ સુરતા નટ ચૂકે નહિ રે. ... શાની૦
 જળમા કમળો નિશદિન નહાતા, જળ સાથે તે જળમય થાતાં;
 • સગતા જેમ સગ છતા મૂકે નહિ રે. ... શાની૦
 જ્ઞાનભાગ વિધવિધના કરતી, આડી-અવળી દષ્ટિ કરતી;
 હેન નગ્નરૂપા ધ્રુવની જેમ ચૂકે નહિ રે. ... શાની૦
 મના રમગા રસગય બનતી, સ્વાદે-સ્વાદે ત-મય થાતી;
 અલેપતા જેમ લેપ છતા મૂકે નહિ રે. ... શાની૦
 માની શુર 'ભગવાન' મહાત્મા, પ્રપંચરૂપ છતાં પરમાત્મા;
 નાન માદનામા રમતા હલ મૂકે નહિ રે. ... શાની૦

રાગ વિભાસ અગર બિહાગ—તાલ ત્રિતાલ.

અકલ કલ્પા ખેલત નર શાની :

જૈમે હિ નાવ હિરે-કિરે દગે દિશ, મુલ તારે પર રહત નિશાની. (ટેક)
 ગમન-વનન અવળી પર વાકી, મનકી સુરત અકાશ હલરાની;
 તરન-સમાસ બાપો હે રનતર, જૈસે હિમ હોત હૈ પાની.—અકલ૦
 દુગી આદિ-અન નહિ પાથો, આધ ન સકત જહા મન-આની;
 તાહર રિધાને લાઈ હૈ જિનકી, કહિ ન જાત એસી અકથ કહાની.—અકલ૦
 અજબ ખેલ આદુન અનુપમ હૈ, જાકું હૈ પરિચાન પુરાની;
 ગગનહિ ગેન બયા નર બોલે, એહિ 'અખ્યા' જાનન કાઈ શાની.—અકલ૦

॥ તપસ્વિનીની ઉક્તિ ॥

(ગઝલ - કવાલી.)

અમે તો જ્ઞાનના યોગી, જગતનુ મો અમે છોડ્યું;
 નિગંતર તરની સાથે, અખડિન ચિત્તને જોડ્યું. (ટેક.)
 કાજે યોગી, કાજે ત્યાગી, કાજે ભોગી થઈ ફરીએ;
 મારા રૂપ છે ન્યાડ, અડું નિર્મૂલ ફરી મોડ્યું.—અમે૦
 નારી જગની દલે પરવા, લલે ફરીએ જગે નિત્યે;
 ન ધન્યા કાર્ય ન કલની, મકલ આ કમળલ તોડ્યું.—અમે૦
 અમે ઉપદેશની છઠએ,—સજ્જન આકૃતિ વિશ્વે;
 ઉપરથી દેખવા પૂરું,—અવિદ્યા ચર્મ છે ઝોડ્યું.—અમે૦
 પગલુ જાનદષ્ટિને,—અમારૂં રૂપ નથી ધ્રુપું;
 જાની (એક) જાણી સકતા શું,—અમે ગ્રહુ ને શુ તરહોડ્યું.—અમે૦
 નિગનદે અમે છઠએ, સદાયે મમ્ત બહિર-તર;
 મગ છે સર્વમા મન આ,—રહે જ્યાં પ્રભા પોડ્યું.—અમે૦

॥ *શ્રીશિવ-ભજન ॥

શાન્તે પદ્માસનસ્થં શશધરમુકુટં, પञ्चवक्त्रं त्रिनेत्रं,
 शूलं वज्रं च खड्गं परशुमभयदं, १दक्षिणाङ्गे बहन्तम् ।
 नागं पाशञ्च घण्टां २हमरुकसहितं, साङ्कुशं घामभागे,
 ३नानालङ्कारदीप्तं स्फटिकमणिनिभं, पार्यतीशं नमामि॥

૧. દક્ષાભાગે. ૨. પ્રલયહુતબહ ૩ નાનાલંકારયુક્ત - આ પ્રમાણે પાઠાન્તર પણ છે

* આ “શ્રીશિવ-ભજન” શ્રી રંગ પ્રકાશ્યાન્તર્ગત ભજન-સ્તવનો ‘શ્રીમહાશિવરાત્રિ ના પુણ્ય પર્વ-પ્રમગે ગાના માટે છે

આદિદેવ-દેવાધદેવ-મહાદેવ શ્રીસદા-શિવ-શ-૨ પોતે અજ (અજન્મા) હોવાથી પોતાની (એમની) ‘જન્મન્તી’ (‘જન્મ-મગન’) કહેવાની પ્રથા નથી તોપણ ભક્તનરમય-ભગવાન્-બોનાનાથ જગ દુધાગ ખાતર દયા લાવી મહાન્ તેજની (ત્યોતિર્મય) શિવ-લિંગના રૂપે મર્થલોક (પૃથિવી)મા પોતે પ્રગટ થયા એ વિષે પ્રમાણ ‘ઈ શાન-સહિતા’તુ છે કે - “માઘકૃષ્ણચતુર્દશ્યામાદિદેવો મહાનિશિ । શિવલિપ્તયોર્બૂત કોટિસ્થયસમપ્રભ ॥ ” = “ ગાન-માસની વૃષ્ણ ચતુર્દશી (એટલે કે માહા વદી ૧૪)મા મહાનિશા (મહારાત્રિ)-મા આદિદેવ (મહાદેવ) કોટિ સ્થના સમાન દીપ્તિસમ્પન્ન [યર્ધ] શિવ-લિંગરૂપે ઉદ્ભૂત (આવિર્ભૂત - પ્રગટ) [થયેના] ” - આ પ્રમાણે ઉક્ત તિથિની મહાનિશામા (‘મહાનિશા’ની વ્યાખ્યા મહર્ષિ ‘દેવલ’ કરે છે - “ મહાનિશા ક્ષે ઘટિકે રાત્રેર્મધ્યમયામયો । ” = “ [ચતુર્દશી તિથિયુક્ત ચાર પહરનાળી] રાત્રિના મધ્યવર્તી બે પહરેમા [પહેલાની અન્તિમ અને બીજાની આદિ, - એવી એ] બે ઘટિકાને - ધડીને ‘મહાનિશા’ [કહે છે] ” તેમા) શિવજી પ્રથમ લિંગ-મૂર્તિએ આવિર્ભૂત (પ્રગટ) થયેલા, એટલે એ તિથિની એ રાત્રિને ‘શિવરાત્રિ’ યા ‘મહાશિવરાત્રિ’ કહે છે (ભગવાન્ શ્રીશંકર પોતેજ શ્રીપાર્વતા પ્રતિ કહે છે - “ ફાલ્ગુને કૃષ્ણપક્ષસ્ય યા તિથિ. સ્યાચતુર્દશી । તસ્યાં યા તામસી રાત્રિ સોચ્યતે

શંલેન્દ્રાભમતીથસુન્દરતનું, શાર્દૂલચર્મામ્બરં;

દ્વાતન્વાલકપાલભૂષણધર, ગંગાશશાંકપ્રિયમ્ ।

ફાદીશ કલ્પિદલ્મપૌષશમનં, કલ્યાણકલ્પદ્રુમ;

ગૌમીદ્યં ગિરિજાપતિ ગુણનિધિ, શ્રીશંકરં કામદમ્ ॥

ચામાંકે ચ વિભાતિ મૃધરસુતા, દેવાપગા મસ્તકે;

માલે ઘાલવિધુર્ગલે ચ ગરલં, યસ્યોરસિ વ્યાલરાટ્ ।

સોડયં ગનિવિભૂષણ સુરધર, સર્વાધિપ સર્વદા;

શર્ચ સર્વગત શિયઃ શશિનિભઃ, શ્રીશંકર પાતુ મામ્ ॥

x x x ॐ x x x

કુન્દરન્દુરગોરસુન્દર, અમ્બિકાપતિમમીદસિદ્ધિદમ્ ।

ફાદ્ગીષ્કલકજ્જલોચનં, નૌમિ શંકરમનગમોચનમ્ ॥

ન યસ્ય કાલો ન ચ વન્ધમુક્તો, ન ચ પુમાન્ન પ્રફુલ્લિર્ન વિશ્વમ્ ।

પિચિન્નરૂપાય શિવાય તસ્મૈ, નમઃ પરસ્મૈ પરમેશ્વરાય ॥

x x x ॐ x x x

નમ શિવાય નિ શેષ-, -ક્લેશપ્રશમશાલિને ।

ત્રિગુણપ્રન્યિદુર્મેધ-, -ભવવન્ધવિમેદિને ॥

સદ્વિદાનન્દરૂપાય, મહાનુગ્રહકારિણે ।

માયાનિર્મિતવિશ્વાય, મહેશાય નમો નમ ॥

ચન્દે વ્રોધમયં નિત્યં ગુરં શંકરરૂપિણમ્ ।

યમાધિતો દિ વક્ત્રોડપિ ચન્દ્ર સર્વથ વન્ધતે ॥

x x x ॐ x x x

શિવગત્રિકા ॥ ” = “ ક્ષાગણુ-માસમા કૃષ્ણપક્ષની જે અતુર્દશી-

નિધિ છે [માધ-માસની કૃષ્ણ અતુર્દશી બહુધા ક્ષાગણુ-માસમાજ

પડે છે], તેમા તામમી એટલે બાધદારમથી શત્રિ, તે ‘શિવગત્રિ’

કહેવાય છે ”), અને વળી એ નિયિની મહાનિશામા મહાદેવજી પૃથિવી

પર પડે-૧-૪ ના શિવ-વિગરૂપે બાવિર્ભૂત (પ્રકટ) થયા, એટલે ભાગ-

તામમી દિ-દ્વ-સનાતની-અમાજમા અન્ય ‘જયન્તી’ (‘જન્મ-મગય’)

નદશજ આ ‘શ્રીમહાગિવગત્રિ’નું પુણ્ય પર્વ પણ મત-ઉપવાસ-પૂજન

-મગય-મગન-કીર્તન-સ્તવનાદિપૂર્વક પણવાનો તેમજ મહોત્સવ

ઉજવવાનો રિવાજ છે. ॥ ૭૭ ॥

(૭૭) ય્યોતિર્માત્રસ્વરૂપાય નિર્મલજ્ઞાનચશ્રુષે ।

નમ. શિવાય શાન્તાય વ્રજણે લિદ્ગમૃતયે ॥

— x x ॐ x x —

ય સર્વદેવા સસુરેશમુખ્યા,-ધ્યાયન્તિ તત્તત્ત્વવિદશ્ચ સન્ત ।-
સ્વસ્ય સુશુદ્ધ પરમોચરેણ્યો,ઈશાનનાથ સ જયત્યજન્તમ્ ॥

(રાગ કન્યાણુ અગર ભીમપદ્માભ યા ખમાચ—તાવ ત્રિતાવ)

જય શિવ-શકર મકટહારી ।

॥ ટેક ॥

જય અભિરેશ્વર અગમ-અગોચર, જગ અનહર અનિધારી । । ૧

અનિગી-અરૂપી બહુ નિગરૂપી, અગુણ-મગુણ સેવક-હિતકારી,

જગદાત્મા-જગ-જન-પ્રતિપાનક, શિવ મહેશ મહા શુભકારી —જય૦ ૨
સુખકારી

ભૂતનાથ વિભૂતિ-ભૂતિધર, ભવ-ભીતિ-ભજનધારી,

ભય

‘પરમાનન્દ’ પ્રપન્ન પદામ્બુજ, પાદિ પ્રભુ’ ભોના ત્રિપુગગિ । —જય૦ ૩

(રાગ જંગલા—“ મહાદેવ ઠહે મુન પારવતી વિજયા મત દેહિ મવારનકો’

—એ રાહ બધવા ખીલુ—તાવ ત્રિતાલ

જય શકર કૈનાસપતિ શિવ, પૂગણુ જહા સદા અવિનાશી । ટેક ॥

અગ વિભૂતિ ગને મુકમાના, શીશ જટા જન ગમ વિનાસી —જય૦

ચન્દ્ર-કના મગત પર સોહે, તીન નયન ત્રૈભુજ નિકાશી —જય૦

કગ ત્રિશૂન પહરે મૃગજાના, મગ બસે ગિગિગ નિત દાસી —જય૦

‘અહ્યાનન્દ’ કરો કરણા પ્રભુ’, ભવ-ભજન ભક્તન સુખગાશી —જય૦

(ધ્રુવ પદ, ગગ માલકોસ-તાન ચોતાલ. —‘પ્રથમ મનિ ઝી-નર’૦—એરાહ)

જય મહેશ જટામૃટ, કંક સોહે કાનકૃટ, જન્મ મરણુ જય છૂટ, નામ ભેત જાકે

તીન નયન ચન્દ્રજાન, ગનમે મુકનકી માન, શોભન તન મિરગ જાન, કટિમે

નાગ બાકે

ગૌરી બસત મહામગ, ભરમ લસત અગ અગ, શીશ મગડતરમ, પાહનટા ભાકે

કર ત્રિશૂન અરુ કુદાગ, ‘અહ્યાનન્દ’ નિર્નિમાર, જાખીમહિમા અપાર, કહત વેદ યાકે

(ધૂન રાગ ઉપરનો અગર બડહમ-તલ ધુમાળી)

“ જય શિવ શકર ભોલાનાથ, અશરણુ શરણુ અનાથન-નાથ ”

(॥ શિવ-લીલા ॥ — ॥ કન્યાણુકાની શિવ ॥ — કવિરત—)

“ કાસીકે બૈયા પરકાસીકે દિવૈયા નાથ,

ભગકે જૈયા અરુ ગગકે મૈયા તુમ ।

બેમકે અમગન ઔ જગનકે બાસી પ્રભુ,

તૌજ મહામગન હૌ મગન કૈયા તુમ ॥

કતિહ ઉધાર કેને તારે લવમાગરતે,

કનિઃ નર ૧૨ ઐમે બિપદ-હૈયા તુમ ।

અહા નિપુગરિ અધહારી સુખધારી શિન',

'તેમ પર્ચા દારે આજ લાજકે રખેયા તુમ ॥''

—x x x x હૈ x x x x—

ગઝલ કવાલી - 'હોવઝ વેદા હૈ સતમ વૈને પ્રીત નિલાના છાહ દિયા' - એ શબ્દ

પૂરણુ પ્રદ્ય સનાત' । તૂ મહાદેવ સદા-શિવ-શ કર હૈ ॥ ટેક ॥

અગ વિમૂતિ વિશજ રહી, નિત મગ બમે ગિરિજા સુતા,

મિર ઉપર ગગ-તરંગ ચને, ગત બીચ બુજગ વિષ કર હૈ —પૂરણુ

ચન્દ્ર-ક' । શુભ મન્તકમે દગ તીન મનોહર જૂટ-જટા,

કટિમે નૃગ-પર્મ મુલાગ ગદા, કગ બીચ ત્રિશલ લય કર હૈ —પૂરણુ

કેલારે બીચ નિગમ ને, ગણુ-યૂથ નિરતર સાથ રહે,

મુનિધ્યાન ધરે મન બીન સદા, મુગ-દંડ સખી પદ-કિંકર હૈ —પૂરણુ

૨. - ખાન વિમોહ-ધિખાન સદા, ચરણગત જાન દયા કરકે,

'અલ્લાન-હ' કરો પ્રભુ' દાન મુઝે, તેગ નામ અપાર સુખ કર હૈ —પૂરણુ

(હૈરવી-ગઝલ-કવાલી)

ઉમાકે કથ મતનાના, ગને બિચ રુડકી માલા ॥ ટેક ॥

િી નન્દી રૈ અમવારી, સગમે પારવતી નારી,

નિ' । બખેમે દહાસા, ગલે બિચ રુડકી માલા —ઉમાકે ૧.

ચને શંકુ નિરારિ, જટા બિચ ગગ હૈ પ્યારી,

કમકજુ હાથ મૃગજાના, ગલે બિચ રુડકી માલા —ઉમાકે ૨.

કમક કમર તુરહિ બાજે, ચનક થકુ ચૈ તની ગાજે,

અગ-બમ-મમ બજે ગાજા, ગલે બિચ રુડકી માલા —ઉમાકે ૩.
તાલા

ગિરિ કૈનાસકે બાપી, મહા દો કાલકી કાસી,

સેવકકી લાજ-રખેવાલા, ગલે બિચ રુડકી માલા —ઉમાકે ૪

(ચગ કાફી-તાવ દીપચ દી.)

હે બોલાનાથ-દિગમ્બર ઐ દુખ મેરા હરો !. ॥ ટેક ॥

ચન્દને આવન બેલકી પતિયા, શિવજકે માથે ધરો —હે બોલા ૧.

અર્ધાગે પારવતી-ગમનન રોબે, મસ્તકે ગગા ધરો —હે બોલા ૨

વ્યાધ દહાસન આસન બૈકે, ગલે રુડમાન ધરો — હે બોલા ૩.

'મીરાં' કહે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, શિવજકે પાથે ધરો —હે બોલા ૪.

(ધૂન. રાગ બડહંસ—“રઘુપતિ રાઘવ રાજ રામ”નો સહ—તાલ ધ્રુમણી.)

“શિવ-હર-શંકર-ગૌરીશ”, વન્દે ગંગાધરમીશમ;
રુદ્રં પશુપતિમીશાનં, કલયે કાશીપુરીનાથમ;
જય શંભો ! જય શંભો !!, શિવ ગૌરી-શંકર જય શંભો !!!”

રાગ જંગલા—“મહાદેવ કહે સુન પારવતી” —એ સહ અથવા ખીણ-તાલત્રિતાલ)

‘શિવ-શિવ-શિવ-શિવ’નામ સુમર નર, સકલ મનોરથ-પૂરણકારી. (ટક)
રાવણુ નામ લિયો દદ મનસે, સકલ દેવ આગ્રા-સિરધારી.—શિવ૦
નન્દીગણુ જળ સુમરણુ કીનો, કાલ-પાશ તતકાલ નિવારી.—શિવ૦
પ્રમન્યુ મુનિ કરી તપસ્યા, દૂધ-સમુદ્ર કિયો બડભારી.—શિવ૦
‘ધ્વજાનન્દ’ યેહિ વર માગે, ભક્તિ-દાન દીજે ત્રિપુરારિ.—શિવ૦

રાગ બિલાસ અગર ખમાચ-કલ્યાણુ-તાલ ચૌતાલ અગર એકટે
ચાતો હાદરો.

જય મહેશ શિવ મહેશ, શંકર ત્રિપુરારિ. ॥ ધ્રુવ ॥

ગિરિગવર ગંગાધર, ભુજગાધર કંકણધર;
શશિશેખરધર હર-હર, શંકર ત્રિપુરારિ.— જય૦

વૃષભેશ્વર વિશ્વેશ્વર, મુક્તેશ્વર ભૂલેશ્વર;
રામેશ્વર નાગેશ્વર, શંકર ત્રિપુરારિ.— જય૦

વૈજનાથ વિકટનાથ, ભૂતનાથ ભીમનાથ,
પ્રાણનાથ પ્રમથનાથ, શંકર ત્રિપુરારિ.— જય૦

કેદારનાથ કાશીનાથ, કામનાથ કટકનાથ;
વિશ્વનાથ ભૂતિનાથ, શંકર, ત્રિપુરારિ.— જય૦

અપિલેશ્વર, અમલેશ્વર, ત્રિગુણેશ્વર ત્રિકૂટેશ્વર;
સોમેશ્વર સકલેશ્વર, શંકર ત્રિપુરારિ.— જય૦

કાલકાલ મહાકાલ, મુંડમાલ ચંદ્રમાલ;
પ્રણતપાલ પ્રબુદ્યાલ, શંકર ત્રિપુરારિ.— જય૦

નરકાર્ણવતારણુ હર, વ્યાધાબરધારણુ હર;
આદિએકકારણુ હર, શંકર ત્રિપુરારિ.— જય૦

કર્મપાસમોચક હર, પરમતત્ત્વપોષક હર;
કમરધર શિવ હર-હર, શંકર ત્રિપુરારિ.— જય૦

જગનાથ જોગનાથ, જગનાથ જોડી હાથ;
સોમનાથ નમાવું માથ, શંકર ત્રિપુરારિ — જય૦

(॥ भोत - श्वाशुतोप-लगवान्-लक्ष्मण-लोलालंकारी-
लोतेनायकी नय ! ॥)

(॥ भम्—लोले..... ॥)

(॥ भैरव-ताव धुमाणी.)

लक्ष्मण-ताव पधारे, कैलासपति लक्ष्मण-ताव पधारे. ॥ १ ॥

हरसनने हुण-दादि दलत है,

परमनत पाप-पुण पयत है;

शंकर सुभ सभ सार, शंकर-लोला ०. —लक्ष्मण ॥ १ ॥

कैलासपति

लक्ष्मण यदाये (जम्-जमतना जरत है,

लक्ष्मण भाये (लय-जलम् लगत है;

नमनते नरक निवार, शंकर लोला ० —लक्ष्मण ॥ २ ॥

कैलासपति

त्रिदश यदाये त्रिनाथ भजन है,

त्रिभुज-त्रिमेनी तुगत तगत है,

त्रिदेह-त्रिभुगीते तार, त्रिभुगारि प्रभु ०. —लक्ष्मण ॥ ३ ॥

कैलासपति

'भरमानन्द' प्रभु ' पाये पगत है,

पद-पङ्कजी प्रीति यदन है,

(गोरी) नैया पाठ हनारे, शंकर-लोला ०. —लक्ष्मण ॥ ४ ॥

कैलासपति

(धून नाग भैरव-ताव धुमाणी)

"मात्रम मदा-शिव मात्रम मदा-शिव, सात्रम मदा-शिव मात्रम मदा :
दर-दर-दर-दर मात्रम मदा-शिव, मात्रम मदा-शिव मात्रम मदा."

.... x x x x x.....

॥ भोल-पार्वतीपते—हर हर भद्रदिव ॥

॥ प्रणामपूर्वक वरद देव पासे वर-याचना ॥

दिमगिरिननयायान्तं, शशधरकलिकोत्तमम् ।

मिथितिलयजनिवर्तारं, प्रणमत चरदं देवम् ॥

यदि देवो यगो मद्य, यदि तुष्टोऽमि मे प्रभो ।

भक्तिर्भयतु मे नित्यं, त्वयि देव सुदेश्वर ॥

शम्भो त्वशरणाम्भोजे, भक्तिर्मेऽस्त्वनपायिनी ।

सदा देहि सदा देहि, यं नान्यं वृणोमि ते ॥

ઘાઙ્ગામિ નાહમપિ સર્વધનાધિપત્યં,
 ન સ્વર્ગભૂમિમચલાં ન પદં વિધાતુ ।
 ભૂયો ભવામિ યદિ જન્મનિ નાય નિત્યં,—
 ત્વત્પાદપદ્મજલસન્મકરન્દમૃદ્ધી ॥
 કિઞ્જન્મના સકલઘર્ણજનોત્તમેન,
 કિં વિધયા સકલશાસ્ત્રવિચારવત્યા ।
 યસ્યાસ્તિ ચેતસિ સદા પરમેશભક્તિ,
 કોઽન્યસ્તતતસ્ત્રિભુવને પુરુષોઽસ્તિ ધન્ય* ॥

અશનં ગરલં ફળી કલાપી, ઘસનં ચર્મ ચ ઘાહનં મહોક્ષ* ।
 મમ દાસ્યસિ કિં કિમસ્તિ શમ્ભો !, તય પાદામ્બુજભક્તિમૈષ દેહિ ॥
 ॥ ઐ શમ્ ॥ — ॥ ઐ શિવમ્ ॥ — ॥ ઐ તત્સવિતિ ॥

—o x x ઐ x x o—

(॥ શ્રીશિવજીની આરતી ॥ ૧ ॥)

શગ ખમાચ-તાલ દાદરા અગર એકતાલ દુતમા ગવાય છે.)
 જયતિ જયતિ જગ-નિનાસ, શકર સુખકારી ॥ ૧૬ ॥
 ખજર અમર અજ અરૂપ, સત-ચિદ-આનન્દરૂપ,
 ચાપક બહારનરૂપ, લવ* લવ-ભય-હારી — જયતિં ॥૧॥
 ગોલિત વિદુ બાવ ભાવ, સુરસગિમય જટામળ,
 ધીન નયન અતિ વિશાલ, મદન-દહન-કારી — જયતિં ॥૨॥
 મક્ત હેતુ ધરત શન, કગત કદિન શય કૂલ,
 હેયકી સખ હરત ફલ, અયન શાન્તિકારી — જયતિં ॥૩॥
 ખમતા અરણ્ય ચરણ-કમલ, સફલ કગત કામ સકલ,
 ભક્તિ-મુક્તિ દેત નિમલ, માયા-બ્રમ-ટારી — જયતિં ॥૪॥
 આર્તિક્રયયુત ગણેશ, હિમતનયા સહ મહેશ,
 જગત કૈાસ-દેશ, અકલ-કલા-ધારી — જયતિં ॥૫॥
 મૂવણુ તન ભૂતિ-આવ, મુકમાલ કગ-કપાલ,
 સેહ-ચર્મ હગિત-ખાવ, કમર કગ-ધારી — જયતિં ॥૬॥
 અશરણ-જન નિત્ય શરણ, આશુતોષ આર્તિહરણ;
 સખ વિધ કન્યાણુ-કગણ, જય જય ત્રિપુસારિ — જયતિં ॥૭॥
 [— ' નારાયણદાસ પોદાર' — 'કલ્યાણ' — 'શિવાક' —]

* મૂળ પાઠ 'ભક્તિ-મુક્તિ' છે, તે જગજગત છે, છતાં 'ભુક્તિ-મુક્તિ' એવો પાઠ પણ સરસ લાગે છે

(॥ दोहा - आशुतोष-लगवान्-लक्ष्मण-लोलालंकारी-
लोलेनाथकी लय ! ॥)

(॥ लय—लोले..... ॥)

(तब बैरव-ताब धुमाणी.)

लक्ष्मण—जब पधारे, कैलासपति लक्ष्मण—जब पधारे. ॥ टेक ॥

हरसनते दुष्प-दान्दि दयत है,

परमनल पाप-पुन पयत है,

शंकर सुख सख सारे, शंकर-लोला ० —लक्ष्मण ॥ १ ॥
कैलासपति

जलके यदाये (जम-)जनना जगत है,

लग्न भाये (लय-)लरम लगत है;

नभनते नगक निगरे, गकर लोला ० —लक्ष्मण ॥ २ ॥
कैलासपति

निदन यदाये निनाप सभन है,

निगुन-निनी तुगत तगत है,

निदेह-निगुरीते तार, निपुसरि प्रभु ० —लक्ष्मण ॥ ३ ॥
कैलासपति

‘परमानन्द’ प्रभु ! पाये पगत है,

पद-पदकी प्रीति यदन है,

(गोगी) नैया? पाउ डितार, शंकर-लोला ० —लक्ष्मण ॥ ४ ॥
कैलासपति

(धून गत बैरव-ताब धुमाणी)

“माध्य गदा-रित माध्य मदा-शिव, साध्य सदा-शिव माध्य सदा”
दर-दर-दर-दर साध्य गदा-रित, माध्य मदा-शिव साध्य मदा”

... . x x ॐ x x...

॥ जोल—पार्थीपते—हर हर भद्रदिव ॥

॥ प्रणामपूर्वक वरद देव पासे वर-याचना ॥

दिमगिरितनयाकान्तं, शशधरकलिकोत्तमम् ।

म्यितिलयजनिकर्तारं, प्रणमत यदं देयम् ॥

यदि देयो यगे मद्य, यदि तुष्टोऽसि मे प्रभो ।

भक्तिर्भवतु मे नित्यं, त्वयि देव सुरेश्वर ॥

शम्भो त्वधरणाम्भोजे, भक्तिर्मेऽस्त्यनपायिनी ।

सदा दहि नदा देहि, धरं नान्यं शृणोमि ते ॥

વાઙ્છામિ નાદમપિ સર્વધનાધિપત્યં,
 ન સ્વર્ગભૂમિમચલાં ન પદં વિધાતુ ।
 ભૂયો ભવામિ યદિ જન્મનિ નાય નિત્યં,—
 ત્વત્પાદપદ્મજલસન્મકરન્દભૃદ્ગૌ ॥
 કિંઞન્મના સકલઘર્ણજનોત્તમેન,
 કિં વિધયા સકલશાસ્ત્રવિચારવત્યા ।
 યસ્યાસ્તિ ચેતસિ સદા પરમેશભક્તિ,
 કોઽન્યસ્તતસ્ત્રિભુવને પુરુષોઽસ્તિ ધન્યઃ ॥

અજ્ઞાનં ગરલં ફળો કલાપો, ઘસનં ચર્મં ચ વાહનં મહોક્ષઃ ।
 મમ દાસ્યસિ કિં કિમસ્તિ શમ્ભો !, તથ પાદામ્યુજભક્તિમેય દેહિ ॥
 ॥ ઐ શમ્ ॥ — ॥ ઐ શિવમ્ ॥ — ॥ ઐ તત્સદિતિ ॥

— ૦ × × ઐ × × ૦ —

(॥ શ્રીશિવજીની આરતી ॥ ૧ ॥)

(રાગ ખમાશ-તાલ દાદરા અગર એકતાલ દ્રુતમા ગવાય છે.)

જયતિ જયતિ જગ-નિવાસ, શકર સુખકારી ॥ ૧ ॥
 અગર અમર અજ અરૂપ, સત-ચિદ-આનન્દરૂપ,
 વ્યાપક બ્રહ્મરૂપ, ભવ ' ભવ-ભય-હારી — જયતિ ॥ ૧ ॥
 શોભિત વિદ્યુ બાન બાન, સુરસગિમય જટામલ,
 તીન નયન અતિ વિશાલ, મદન-દહન-કારી — જયતિ ॥ ૨ ॥
 ભક્ત હેતુ ધરત શય, કંઠ કહિન શય ફૂલ,
 હિયકી સખ હરત હન, અચન શાન્તિદારી — જયતિ ॥ ૩ ॥
 અમલ અરુણ ચગણુ-કમલ, સદૃન કરત કામ સકલ,
 *ભક્તિ-મુક્તિ દેત નિમલ, માયા-બ્રમ-ટારી — જયતિ ॥ ૪ ॥
 કાર્તિકેયયુત ગણેશ, હિમનનયા સહ મહેશ,
 રાજત કૈનાસ-દેશ, અકલ-કલા-ધારી — જયતિ ॥ ૫ ॥
 ભૂવણુ તન ભૂતિ-આન, મુકમાલ કગ-કપાલ,
 સિંહ-ચર્મ હસ્તિ-ખાલ, કમરૂ કગ-ધારી — જયતિ ॥ ૬ ॥
 અશરણુ-જન નિત્ય શરણુ, આશુતોષ આર્તિહરણુ,
 સખ વિંધ કલ્યાણુ-કગણુ, જય જય ત્રિપુસારિ — જયતિ ॥ ૭ ॥
 [— ' નારાયણુદાસ પોદાર ' — ' કલ્યાણુ ' — ' શિવાક ' —]

* મૂળ પાઠ 'ભક્તિ-મુક્તિ' છે, તે બસબસ છે, છતાં 'ભુક્તિ-મુક્તિ' એવા પાઠ પણ સરસ લાગે છે

(॥ શ્રીશિવજીની આરતિ ॥ ૨ ॥)

(ૐ) જય શંકર દેવા !, પ્રભુ ! જય શંકર દેવા ! ;

સ્તુતિ-ગુણ ગાવુ તમારા (૨), કરૂં નિરા-દિન સેવા-

ૐ હર હર હર મહાદેવ. ॥ ૧૬ ॥

માર્ક્ષી તમે સર્વત્ર, -સત્તા થકી વ્યાપો, શિવ ! સત્તા૦ ;

કૃપા કરી મેવકને (૨), મતિ નિર્મળ આપો - ૐ હર હર૦ ॥૧

શિવ ! હો પરમ કૃપાળ, કાર્ય સફળ કરજો, શિવ ! કાર્ય૦ ;

સંરક્ષણ કરી માટે (૨), કષ્ટ સફળ હરજો - ૐ હર હર૦ ॥૨

મુજ અપરાધ અગ્રાધ, -ચિત્તમા નવ ધરજો, શિવ ! ચિત્તમા૦ ;

કૃપાનિધિ ! કરી દરજી (૨), પાપ ક્ષમા કરજો - ૐ હર હર૦ ॥૩

એક અખંડ અનન્ત, અજરામર માયા, શિવ ! અજરામર૦ ;

સ્તુતિ ગાવા શિવ ! તારી (૨), નવ આઘી વાયા - ૐ હર હર૦ ॥૪

જગદ્ગતી જગવન્ધ, જગદીશ્વર દેવા, શિવ ! જગદીશ્વર૦ ;

માનો દયાનિધિ ! લેજો (૨), નિજ જનની સેવા - ૐ હર હર૦ ॥૫

નથી ધરતા અવતાર, ત્રિભુવનના સ્વામી, શિવ ! ત્રિભુવનના૦ ;

વિગ્નેશ્વર વ્યાપક શિવ (૨), સચરાચર-ગામી - ૐ હર હર૦ ॥૬

અન્તર્યામી અનન્ત, અનુપમ અવિકારી, શિવ ! અનુપમ૦ ;

માનમી મંગળ અર્થો (૨), શિવને પ્રિયકારી - ૐ હર હર૦ ॥૭

પરમ ભક્તિથી ધ્યાન, -હૃદય વિષે ધારી, શિવ ! હૃદય૦ ;

અભિવન્દનપૂર્વક હું (૨), કરૂં અર્થો તારી - ૐ હર હર૦ ॥૮

મળાને ભક્ત-મમાળ, -આરાધન કરીએ, શિવ ! આરાધન૦ ;

મુક્તિપટે મળવા શિવ ! (૨), આશ સદા ધરીએ - ૐ હર હર૦ ॥૯

રવિ-રાશિ-વક્ત્રિ-પ્રકાશ, -ત્યા કદિ નવ જાશે, શિવ ! ત્યા૦ ;

ત્યા શિવ સ્વયં પ્રકાશે (૨), સચ્ચિદ્રૂપ લામે - ૐ હર હર૦ ॥૧૦

અતિશય છે અપરાધ, અતિ લજ્જા પામુ, શિવ ! અતિ૦ ;

કેવળ કૃપા-સ્વભાવે (૨), શિવ ! જોશો સદામુ - ૐ હર હર૦ ॥૧૧

માની બધું ઉપકાર, પ્રભુમુ તવ ચરણે, શિવ ! પ્રભુમુ૦ ;

કૃપા કરી સેવકને (૨), રાખો નિજ ચરણે - ૐ હર હર૦ ॥૧૨

શિવ-શિવ-શિવ-શિવ સામ્ય !, પામ તને લાગું, શિવ ! પામ૦

મુક્તિ-પદારથ આપો (૨), એ શુભ વર માગું - ૐ હર હર૦ ॥૧૩

(॥ શ્રીશિવજીની આરતિ ॥ ૩ ॥)

ૐ) જય ગ ગાધર હરશિવ જય ગિગિગધીશ ' , શિવ જય ગિગિગધીશ ' ;
 જોરીનાથ
 ત્વં મા પાલય નિત્ય (૨), કૃપયા જગદીશ ' - ૐ હર હર હર
 મહાદેવ ॥ ૮૬ ॥

કૈલાસે ગિરિગિખરે કપદુભવિષિને, શિવ ' કપદુભવિષિને,
 મુંજતિ મધુકરપુત્રે (૨), કૃજવને ગદને - ૐ હર હર ॥ ૧ ॥

ક્રોધિલ-કૃન્તિ ખેલતિ હમાવર્ષી લયિના, શિવ ' હસાવર્ષી લલિતા;
 રચયતિ કયાકલાપં (૨), નૃત્યતિ મુદ્મહિતા - ૐ હર હર ॥ ૨ ॥

તરિમંદલસિતમુદેને શાલા મણિરચિતા, શિવ ' શાના મણિરચિતા,
 તન્મધ્યે હગ્નિકટે (૨), ગૌરી મુદ્મહિતા - ૐ હર હર ॥ ૩ ॥

ક્રીડા રચયતિ ભૂપા રજયતિ નિજેશ, શિવ ' રજયતિ નિજેશમ્,
 ઇન્દ્રાદિકમુરસેના (૨), - પ્રણમતિ તે શીર્ષમ્ - ૐ હર હર ॥ ૪ ॥

વિમુધવધૂર્મહુ નૃત્યતિ હૃદયે મુદ્મહિતા, શિવ ' હૃદયે મુદ્મહિતા,
 કિન્નર-ગાન કરતે (૨), મમ્મવરસહિતા - ૐ હર હર ॥ ૫ ॥

ધિનકત ધૈ-ધૈ ધિનકત મૃદગ-વાદયતે, શિવ ' મૃદગ-વાદયતે,
 ક્વણુ-ક્વણુ લલિતા વેણુર (૨), - મધુર (૧ ૦ વેણુર્મધુર) નાદયતે -
 ૐ હર હર ॥ ૬ ॥

રણુ-રણુ ચરણે રટયતિ નૃપુગમુજ્જવલિત, શિવ ' નૃપુરમુજ્જવલિતમ્;
 ચક્રાવર્તેભ્રમયતિ (૨), કુરુને તા-ધિક-તામ્ - ૐ હર હર ॥ ૭ ॥

તા-તા-તુપ-તુપ-તા-તા તાલ નાદયતે, શિવ ' તાલ નાદયતે,
 અંગુષ્ઠાગુલિનાદં (૨), લારચક્રતા કુરુતે - ૐ હર હર ॥ ૮ ॥

કર્પૂરદ્યુતિગૌરં પંચાનનમહિત, શિવ ' પંચાનનસાહતમ્,
 ત્રિનયનશશિધરમૌલિં (૨), વિપદગઢક્યુતમ્ - ૐ હર હર ॥ ૯ ॥

સુન્દરજટાકયાપ પાવક્યુતભાલ, શિવ ' પાવક્યુતભાલમ્;
 કમરત્રિશલપિનાકં (૨), કરધૂનનૃકપાવમ્ - ૐ હર હર ॥ ૧૦ ॥

શખનિનાદં કૃત્વા ઝલરિ-નાદયતે, શિવ ' ઝલરિ-નાદયતે,
 નીરાજયતે બ્રહ્મા, નીરાજયતે વિષ્ણુર્વેદઋચાન્પઠતે - ૐ હર હર ॥ ૧૧ ॥

અતિમૃદુચરણસરોજં હૃદિ કમલે ધૃત્વા, શિવ ' હૃદિ કમલે ધૃત્વા,
 અવલોકયતિ મહેશમ્ (૨), ઇશમ્ અલિનત્વા - ૐ હર હર ॥ ૧૨ ॥

મુખે રચયતિ માયા પત્રગમુપવીતં, શિવ ' પત્રગમુપવીતમ્,
 રૂપરૂપ
 વામવિભાગે ગિરિન્ન- (૨), રૂપમ્ અતિલલિતમ્ - ૐ હર હર ॥ ૧૩ ॥

સુન્દરસાદાશરીઝે કૃતભગ્નાભગ્નુ, શિવ । કૃતભરમાભરણુમ્,
 ધૃતિ વૃત્તભગ્નરૂપ (૨), તાપતયદરણુમ્ - ઓં હર હરં ॥૧૪॥
 હરશિવમ્ મરુપ

ધ્યાનમ્ આરતિસમયે હૃદયે ધૃતિ દૃત્તા, શિવ । હૃદયે ધૃતિ કૃત્વા
 રાગ ઝિજ્ઞાસાથમ્ (૨) ધૃશમ્ અભિનત્વા - ઓં હર હરં ॥૧૫॥
 સહસ્રગીતમેવ પદન ય કુરુતે શિવ । પદન ય કુરુતે
 શિવમાયુત્તમ ગચ્છતિ (૨), ભક્ત્યા ય શૃણુતે - ઓં હર હરં ॥૧૬॥

(॥ ત્રીસદા-શિવ શંકર પ્રભુને, પુષ્પાંજલિ-
 પ્રદાનની પેઠેજ, મનનું દાન હો ! ॥)

‘ ધરરથે દેમાઘ્રી - ગિરિજા ! નિવટસ્થે ધનપત્નો,-
 ગૃહસ્થે સ્વર્મુખા - , - મરસુરમિચિન્તામણિગણે । -
 શિર રથે શીતાશૌ - ચરણયુગલસ્થેડચિલ્લુભે, -
 મમથં વાસ્યેડહ - મયતુ ભવદર્થ મમ મન ॥ ’

— x x ॥ ઓં શિવ ॥ x x —

(॥ દ્વાદશ લિંગની આરતિ ॥)

પ્રથમ સમરૂ સારઠી સામનાથ નિત્ય દરવાન કીજે શિવ નિતં,
 બીજા સિન ગમેશ્વર (૨) મનિમણુન ગમે - ઓં હર હર હર
 મહાદેવ ॥૧૮॥
 ત્રીજા સિન કેવાર ગગો ૮ ॥જે શિન ગગોદક ગાજે
 ચોથા શિન મ ૧ ॥જે (૨) ઉન્નેણી ગાજે - ઓં હર હરં ॥૧૯॥
 પચમ પૂર્વે દેશ વૈજનાથ ઝાડખ ડી શિન વૈજનાથ ઝાડખ ડી
 છઠા સિન નાગેશ્વર (૨) ધ્યાન ધરે દડી - ઓં હર હરં ॥૨૦॥
 સપ્તમ દીનદયાળ, નિશ્વેશ્વર કાશી શિન નિશ્વેશ્વર મશી,
 અષ્ટમ શિવ ઓંકાર (૨), રેવાતટવાશી - ઓં હર હરં ॥૨૧॥
 નવમા બીમશ કર ભક્તિ અચળ ભાવે, શિન ભક્તિ અચળ ભાવે
 દશમા શિવ ગમેશ્વર (૨) શ્વેતબિંદુ કલાવે - ઓં હર હરં ॥૨૨॥
 ગુપ્તેશ્વર ગુણગ્રામા એમશ્વર વ્યોતિ શિન એમશ્વર વ્યોતિ,
 દ્વાદશ અળખનાથ (૨) ગુરુ મુખ ત્યો શોભી - ઓં હર હરં ॥૨૩॥
 આ તિ દાગર્ભિય જે માર્ગ ગાજે શિન જે ભાવે ગાશે,
 ભણે ગિનાન દ સ્વામી (૨) સુખ-મપત યાશે, ટૈનાસે જાગે -
 ઓં હર હર હર મહાદેવ ॥૨૪॥

(॥ દ્વાદશ જ્યોતિર્લિંગાનિ ॥)

સૌરાષ્ટ્રે સોમનાથં ચ, શ્રીશૈલે મલ્લિકાર્જુનમ્ ।
 ડક્કયિન્યાં મહાકાલમોંકારમ્ભલેશ્વરમ્^૧ ॥
 ૨પરલ્યાં વૈજનાથં ચ, ઢાકિન્યાં ભીમશંકરમ્ ।
 સેતુવંધે તુ રામેશં, નાગેશં દારુકાવને ॥
 ઘારાણસ્યાં તુ વિશ્વેશં, ટ્ર્યમ્બકં ગૌતમીતટે ।
 હિમાલયે તુ કેદારં, ૩ધુસૃણેશં શિવાલયે ॥
 પતાનિ જ્યોતિર્લિંગાનિ, સાય-પ્રાત પઠેન્નરઃ ।
 સતતજન્મકૃતં પાપં, સ્મરણેન વિનશ્યતિ ॥

[॥ इति श्रीद्वादश ज्योतिर्लिंगाणि ॥]

(॥ દ્વાદશજ્યોતિર્લિંગસ્તોત્રમ્ ॥)

સૌરાષ્ટ્રદેશે વિશદેઽતિરમ્યે જ્યોતિર્મયં ચન્દ્રકલાવતંસમ્ ।
 ભક્તિપ્રદાનાય કૃપાષતોર્ણે તં સોમનાથં શરણં પ્રપદ્યે ॥
 શ્રીશૈલશૃંગે વિદ્યુધાતિસંગે તુલાદ્રિતુંગેઽપિ મુદ્ધા ઘસન્તમ્ ।
 તમર્જુન મલ્લિકપૂર્વમેકં નમામિ સસારસમુદ્રસેતુમ્ ॥
 અવન્તિકાર્યાં વિહિતાયતારં મુક્તિપ્રદાનાય ચ સજ્જનાનામ્ ।
 અકાલમૃત્યોઃ પરિરક્ષણાર્થં ઘન્દે મહાકાલમહાસુરેશમ્ ॥
 કાવૈરિકાનર્મદયોઃ પવિત્રે સમાગમે સજ્જનતારણાય ।
 સદૈય માન્ધાતૃપુરે ઘસન્તમોંકારમીશં શિવમેકમીઢે ॥
 પૂર્વોત્તરે પ્રજ્વલિકાનિધાને સદા ઘસન્તં ગિરિજાસમેતમ્ ।
 સુરાસુરારાધિતપાદપદ્મં શ્રીવૈઘનાથં તમહં નમામિ ॥
 યામ્યેસદંગે નગરેઽતિરમ્યે વિભૂષિતાંગે વિવિધેષ્ઠ ભોગૈઃ ।
 સદ્ભક્તિમુક્તિપ્રદમીશમેક શ્રીનાગનાથં શરણં પ્રપદ્યે ॥
 મહાદ્રિપાર્શ્વે ચ તટે રમન્તં સંપૂજ્યમાર્ન સતતં મુનોન્મૈઃ ।
 સુરાસુરૈર્યક્ષમહોરગાનૈઃ કેદારમીશં શિવમેકસોઢે ॥
 સદ્ધાદ્રિશીર્ષે વિમલે ઘસન્તં ગોદાવરીતીરપવિત્રદેશે ।

૧. 'ભમરેશ્વરમ્' અગર 'પરમેશ્વરમ્' એમ પણ પાઠાન્તર છે. ૨. 'વૈજનાથ ચિતામૃતૌ' એમ પણ પાઠાન્તર છે. ૩. 'ધુરમેશ ચ શિવાલયે' એમ પણ પાઠાન્તર છે. ['શિવપુરાણ'મા આ સ્તોત્રના પાઠમા ધણો ફેર છે અને માહાત્મ્યના એ-એક શ્લોક પણ વધુ છે.]

यद्दर्शनात्तातकमाशु नाशं प्रयाति तं श्यम्वकमीशमीडे ॥
 कृताप्रपर्णाजिलराशियोगे निवध्य सेतु विशिखरसंख्यैः ।
 श्रीरामचन्द्रेण समर्पित तं रामेश्वराख्यं नियतं नमामि ॥
 ये दाम्निनीशाकिनिकासमाजे निषेव्यमाणं पिशिताशनेष्व ।
 सदैव जीमादिपदप्रसिद्धं तं शंकर भक्तहितं नमामि ॥
 सानन्दमानन्दयने यस्यन्तमानन्दकन्दं हतपापवृन्दम् ।
 वाराणसीनायमनायनाथे श्रीविश्वनाथं शरणं प्रपद्ये ॥
 हलापुरे रम्यविशालकेऽस्मिन्समुल्लसन्तं च जगद्वरेण्यम् ।
 रन्दे महोदारतरस्वभावं घृष्णेश्वराख्यं शरणं प्रपद्ये ॥
 ज्योतिर्मयद्वादशालिङ्गकानां शिष्यात्मनां प्रोक्तमिदं क्रमेण ।
 स्तोत्रं पठित्वा ममुजोऽतिभक्त्या फलं तदालोक्य निजं भजेच्च ॥

[॥ इति श्रीद्वादशश्लोक्तिर्लिङ्गस्तोत्रम् ॥]

(॥ श्रीशिवाष्टकम् ॥)

प्रभु प्राणनाथ विभु विश्वनाथ जगन्नाथनाथ मदानन्दभाजम् ।
 भवद्वयभृतेश्वरं भूनाथ शिष्य शंकर शंभुमीशानमीडे ॥१॥
 गले रुढमालं तनौ सर्पजालं महाकालकाल गणेशाधिपालम् ।
 जटावृद्धगोत्तरगैर्विशालं शिष्य शंकर शंभुमीशानमीडे ॥२॥
 मुदामाकरं मदन मंदयन्त महामंडलं भस्मभूषाधरं तम् ।
 अनादि शपारं महामोहमार शिष्यं शंकर शंभुमीशानमीडे ॥३॥
 तदाधोनिवासं महाद्रावृद्धामं महापापनाशं सदा सुप्रकाशम् ।
 गिरीशं गणेशं सुरेशं महेशं शिष्य शंकर शंभुमीशानमीडे ॥४॥
 गिरीन्द्रात्मजासंगृहीतार्थदेह गिरी संस्थित सर्वदासन्नगेहम् ।
 परब्रह्म ब्रह्मादिभिर्व्यन्धमान शिष्य शंकर शंभुमीशानमीडे ॥५॥
 कपाल त्रिशूलं कराभ्यां दधान पदाम्भोजनत्राय काम ददानम् ।
 यन्त्रोर्ध्वानं सुराणां प्रधानं शिष्यं शंकरं शंभुमीशानमीडे ॥६॥
 शरच्चन्द्रमात्र गुणानन्दपात्र त्रिनेत्र पवित्रं धनेशस्य मिश्रम् ।
 सपणांकलत्र चमित्रं विचित्रं शिष्यं शंकरं शंभुमीशानमीडे ॥७॥
 हरं सर्पहारं चिताभूषिदारं भव वेदसारं सदा निर्विकारम् ।
 दमशानं यस्यन्त मनोजं दहन्त शिष्य शंकर शंभुमीशानमीडे ॥८॥
 स्तनयः प्रभाते नरः शूलपाणेः पटेन्सर्वदा भर्गमायानुरक्तः ।
 स पुत्र पनधान्यमिश्र कलत्रं विचित्रं समासाद्य मोक्षं प्रयाति ॥९॥

(श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं)

(॥ श्रीशिवनामाल्यष्टकम् ॥)

हे चन्द्रचूड मदनान्तक शूलपाणे,
 स्थाणो गिरीश गिरिलेश महेश शम्भो ।
 भूतेश भीतभयसूदन मामनाथ,—
 संसारदुःखगहनाज्जगदीश रक्ष ॥ १ ॥

हे पार्वतीहृदयवल्लभ चन्द्रमौले,
 भूताधिप प्रमथनाथ गिरीशजाप ।
 हे वामदेव भव रुद्र पिनाकपाणे,
 संसारदुःखगहनाज्जगदीश रक्ष ॥ २ ॥

हे नीलकण्ठ वृषभध्वज पञ्चवक्त्र,
 लोकेश शेषबलय प्रमथेश शर्व ।
 हे धूर्जटे पशुपते गिरिजापते मां,—
 संसारदुःखगहनाज्जगदीश रक्ष ॥ ३ ॥

हे विश्वनाथ शिव शंकर देवदेव,
 गगाधर प्रमथनाथक नन्दिकेश ।
 वाणेश्वरान्धकरिपो हर लोकनाथ,
 संसारदुःखगहनाज्जगदीश रक्ष ॥ ४ ॥

घाराणसीपुरपते मणिकर्णिकेश,
 घोरेश दक्षमणिकाल विभो गणेश ।
 सर्वेश सर्वहृदयैकनिवास नाथ,
 संसारदुःखगहनाज्जगदीश रक्ष ॥ ५ ॥

श्रीमन्महेश्वर कृपामय हे दयालो,
 हे व्योमकेश शितिकंठ गणाधिनाथ ।
 भस्मांगराग नृकपालकलापमाल,
 संसारदुःखगहनाज्जगदीश रक्ष ॥ ६ ॥

कैलासशैलविनिवास वृषाकपे हे,
 मृत्युजय त्रिनयन त्रिजगन्निवास ।
 नारायणप्रिय महापद शकिनाथ,
 संसारदुःखगहनाज्जगदीश रक्ष ॥ ७ ॥

विश्वेश विश्वमय नाशितविश्वरूप,
 विश्वात्मक प्रिभुयनैकगुणाभिवेश ।
 हे विश्वनन्धुकृणामय दीनबन्धो,
 संसारद्वुरागहनाज्जगदीश रक्ष ॥ ८ ॥

— ० × × ॐ × × ० —

(धीमच्छ्वर चार्यविरचित)

(॥ श्रीशिवपञ्चाक्षरस्तोत्रम् ॥)

नागेन्द्रहाराय त्रिलोचनाय, भस्मांगरागाय महेश्वराय ।
 नित्याय शुद्धाय दिगम्बराय, तस्मै नकाराय नमः शिषाय ॥१.
 मन्दाकिनीसलिलचन्दनचर्चिताय, नन्दीश्वरप्रमथनाथमहेश्वराय ।
 मन्दारपुष्पयहुपुष्पसुपूजिताय, तस्मै मकाराय नमः शिषाय ॥२.
 शिषाय गौरीघटनाञ्जवृन्दस्त्रयाय दक्षाध्वरनाशकाय ।
 श्रीनीलकण्ठाय वृषभ्यजाय, तस्मै शिकाराय नमः शिषाय ॥३.
 घृतिप्लुक्मृगोत्तमार्जुनोन्म्रदेवाचितशेखराय ।
 पन्द्रार्कवैश्वानरलोचनाय, तस्मै यकाराय नमः शिषाय ॥४.
 यक्षरूपाय जटाधराय, पिनाकहस्ताय सनातनाय ।
 दिव्याय देवाय दिगम्बराय, तस्मै यकाराय नमः शिषाय ॥५.

— × × × × ॐ × × × × —

(॥ श्रीशिवपञ्चाक्षरीमन्त्रजाप्यम् ॥)

— (॥ सतसंगीत धून ॥) —

“(ॐ) नमः शिषाय - (ॐ) नमः शिषाय - (ॐ) नमः शिषाय”

... × × × × ...

(॥ श्रीशिववन्दनम् ॥)

घन्दे देवमुमापति सुरगुरु, घन्दे जगत्कारण;
 घन्दे पद्मगभूषण मृगधर, घन्दे पशूनां पतिम् ।
 घन्दे सूर्यशशांकवह्नियन, घन्दे मुकुन्दप्रिय;
 घन्दे भक्तजनाश्रयं च धरदं, घन्दे शिष्य शंकरम् ॥

— × × × × ॐ × × × × —

गौरीप्रियाय रजनीशकलाधराय,
 कालान्तकाय भुजगाधिपकंकणाय ।
 गगाधराय गजराजविमर्दनाय,
 दारिद्र्यदुःखदहनाय नमः शिषाय ॥

મક્તિપ્રિયાય મચરોગમયાપહાય,
 ઉગ્રાય દુર્ગમઘસાગરતારણાય ।
 જ્યોતિર્મયાય ગુણનામસુનૃત્યકાય,
 દારિદ્રચદુઃખદહનાય નમઃ શિવાય ॥

— x x x ૐ x x x —

(॥ પુનઃ પંચાક્ષરી મન્ત્રની સસંગીત ધૂન. ॥)

' (ૐ) નમઃ શિવાય-(ૐ) નમઃ શિવાય-(ૐ) નમઃ શિવાય '

... x x x x ...

॥ ઘોલ - પાર્વતીપતે — હર હર મહાદેવ. ॥

॥ ૐ ॥

॥ *‘શિવ-તત્ત્વ’ યા ‘શિવત્ત્વ’ ॥

તથ તત્ત્વ ન જાનામિ, કોદશોડસિ મહેશ્વર ।
 પાદશોડસિ મહાદેવ, તાદશાય નમો નમઃ ॥૧॥
 અહો જાનામિ ને તત્ત્વ, ગુરુશાસ્ત્રપ્રસાદત ।
 પ્રત્યગભિન્નરૂપેણ, નુભ્યં મે ચ નમો નમઃ ॥૨॥

“ ‘શિવ-તત્ત્વ’ યા ‘શિવત્ત્વ’ એટલે ત્રિગુણી શિવ→૧૩૫. એ
 ત-પ્રાણી-માત્રના સ્વસ્વરૂપાભિન્ન (સ્વસ્વરૂપભૂત) સ્વરૂપ છે. ૫૨૫
 ૧૨-આશુતોષ ભગવાન્ શ્રીસદા-શિવ (મગ્ધા સ્વરૂપી શિવજી),
 શ્રીશિવ-ભજન” શીર્ષક પ્રકરણાન્તર્ગત ભજન-સ્તવન-ભક્તિથી
 પ્રસન્ન થઈ, “ તેષાં યતતયુક્તાનાં મનસાં પ્રીતિર્પૂર્વકમ્ । વદામિ શુદ્ધિ-
 યોગં ત યેન મામુપયાન્તિ તે ॥ ” [ધૃતિ ગીતા-અ. ૧૦-શ્લોક ૧૦]
 —આમ ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની પેરેજ, અવબક્તને “ મન
 વિધ્રાન્તિં ત્યજ રે ભ્રાન્તિ, નિશ્ચિન્તુ શૈવ નિજરૂપમ્ । હૈયાદેયાતીત
 સત્ત્વિત્-,-ગુણરૂપત્વ મય શિવ ॥ ”.....કલ્યાણી પ્રકારની માફક,
 ‘શિવ-તત્ત્વ’ યા ‘શિવત્ત્વ’ નો ઉપદેશ કરે છે — અગ્રે । પ્રદાન કરે છે;
 અગર તો ભક્તિ (“ શ્રીશિવ-ભજન” શીર્ષક પ્રકરણાન્તર્ગત ભજન-
 સ્તવન)-પ્રભાવે કાળે કરીને ભક્ત એ “ શિવ-તત્ત્વ ’ કે ‘શિવત્ત્વ’
 શ્રીસદા-શિવનીજ કૃપાએ કરીને હૃદયંગમ કરે છે. તે વખતે આ
 “ ‘શિવ-તત્ત્વ’ યા ‘શિવત્ત્વ’ ” શીર્ષક પ્રકરણાન્તર્ગત કલ્યાણમય ને
 કલ્યાણપ્રદ મોત્રો લવકારે છે, ને કલ્યાણ, કલ્યાણ, ભગ કેવલ કલ્યા-
 ણરૂપ થઈ રહે છે.

જહો મન્નિપ્રભાવેણ, તુષ્ટોઽસિ શિશ્વ સદ્ગુરો ।

ત્વત્ગણાદેન જ્ઞાનામિ, મદમિન્નાય તે નમઃ ॥૩॥

— x x x ૐ x x x —

(॥ શ્રીમચ્છંકરાચાર્યવિરચિતં નિર્વાણદશકસ્તોત્રમ્ ॥)

ન ધૂમિર્ન તોય ન તેજો ન વાયુ -,

- ન ચં નેન્દ્રિય વા ન તેષાં સમૂહઃ ।

અમૈકાન્તિકત્વાત્સુપુપ્ત્યેકસિદ્ધ-,

સ્તદેકોઽવશિષ્ટઃ શિશ્વઃ કેવલોઽહમ્ ॥૧॥

ન ઘર્ષાં ન ઘર્ષાંધ્રમાચારધર્મા, ન મૈ ધારણા ધ્યાનયોગાદયોઽપિ ।

અનાત્માશ્રયોઽહં સમાધ્યાસદોના-, - સ્તદેકોઽવશિષ્ટઃ શિશ્વઃ ૦ ॥૨॥

ન માતા પિતા વા ન દેધા ન લોકા, ન દેદા ન યજ્ઞા ન તીર્થં શ્રુવન્તિ ।

સુપુત્રો નિરસ્તાતિશ્ચન્યાત્મકત્વા-, - સ્તદેકોઽવશિષ્ટઃ શિશ્વઃ ૦ ॥૩॥

ન સાંઝે ન શૈવ ન તત્પાશ્વરાત્ર, ન જૈનં ન મીમાંસકાદર્મતં વા ।

વિશિષ્ટાનુભૂત્યા વિશુદ્ધાત્મકત્વા-, - સ્તદેકોઽવશિષ્ટઃ શિશ્વઃ ૦ ॥૪॥

ન શુક્લં ન કુણ્ણં ન રક્તં ન પીતં, ન પીનં ન કુઢ્ઢજં ન હ્રસ્વં ન દીર્ઘમ્ ।

અરૂપં તથા ય્યોતિરાકારકત્વા, સ્તદેકોઽવશિષ્ટઃ શિશ્વઃ ૦ ॥૫॥

ન જાગ્રન્ન મૈ સ્વપ્નકો વા સુપુતિ-, ન વિશ્વો ન વા તેજસઃ પ્રાક્તકો વા

અપિદ્વાત્મકત્વાત્ પ્રયાણાં તુરીયં, તદેકોઽવશિષ્ટઃ શિશ્વઃ ૦ ॥૬॥

ન જ્ઞાસ્તા ન જ્ઞાત્ર ન શિષ્યો ન શિક્ષા,

ન ચ ત્વં ન આહ ન વાય પ્રપશ્ચ. ।

સ્વરૂપાયવોદાદિકલ્પાસહિષ્ણુ-,

- સ્તદેકોઽવશિષ્ટઃ શિશ્વઃ કેવલોઽહમ્ ॥૭॥

ન ધોર્ધ્વં ન આધો ન ચાન્તર્નં વાહી,

ન મધ્યં ન તિર્યક્ ન પૂર્વાં પરાં દિક્ ।

વિચિદ્વાપકત્વાદયણ્ડકરૂપ-,

- સ્તદેકોઽવશિષ્ટઃ શિશ્વઃ કેવલોઽહમ્ ॥૮॥

૫૮૧, શ્રીમદ્-શિવ-ગંઢર પોતે ક'વાણુસ્વરૂપ છે; માટે એમને અબેદપણુ બહુ પ્રિય છે: કારણુ કે અબેદપણુમાળ ખરૂં કલ્યાણુ - પરમકલ્યાણુ છે. એટલા માટે અબેદોદ્દમારવાળા આ " 'શિવ-તત્ત્વ' વા 'શિવ-વ' " શીર્ષક પ્રકરણુ-અન્તર્ગત સ્તોત્રોનો પણ 'શ્રીમદ્શિવ-રાત્રિ'ના પુણ્ય પર્વ-પ્રસંગે સુસ્વરે ને મુક્તકંઠે પાઠ કરવો બેઈએ. ૐ.

अपि व्यापकत्वादितत्वात्प्रयोगात्,
स्वतःसिद्धभाषादनन्याश्रयत्वात् ।

जगत्तुच्छमेतत्समस्तं तदन्य-
-स्तदेकोऽवशिष्टः शिष्य केवलोऽहम् ॥९॥

न चैकं तदन्यद्वितीयं कुतः स्या-
-न्न चाकेवलत्वं न वा केवलत्वम् ॥

न शून्यं न चाशून्यमद्वैतकत्वात्,
कथं सर्ववेदान्तसिद्धं ब्रवीमि ॥१०॥

(॥ श्रीमच्छंकराचार्यविरचिनं निर्वानपट्कम् ॥)

मनोबुद्धशङ्कारचित्तानि नाहं, न च श्रोत्रजिह्वे न च घ्राणनेत्रे ।
न च द्योमभूमिर्न तेजो न वायु-
-श्चिदानन्दरूप शिष्योऽहं शिष्योऽहम् ॥ १ ॥

न च प्राणसंज्ञो न वै पञ्चवायु-
-र्न वा सप्तधातुर्न वा पञ्चकोशः ।
न वाक्पाणिपादं न चोपस्थपायु-
-श्चिदानन्दरूपः शिष्योऽहं शिष्योऽहम् ॥ २ ॥

न मे द्वेषरागौ न मे लोभमोहौ, मदो नैव मे नैव मात्सर्यभागः ।
न धर्मो न चार्या न कामो न मोक्ष-
-श्चिदानन्दरूपः शिष्योऽहं शिष्योऽहम् ॥ ३ ॥

न पुण्यं न पापं न सौख्यं न दुःखं,
न मन्त्रो न तीर्थं न वेदा न यज्ञाः ।
अहं भोजनं नैव भोज्यं न भोक्ता,
चिदानन्दरूपः शिष्योऽहं शिष्योऽहम् ॥ ४ ॥

न मृत्युर्न शङ्का न मे जातिभेदः, पिता नैव मे नैव माता च जन्म ।
न बन्धुर्न मित्रं गुरुर्नैव शिष्य-
-श्चिदानन्दरूपः शिष्योऽहं शिष्योऽहम् ॥ ५ ॥

अहं निर्यिकल्पो निराकाररूपी, विभुत्वाच्च सर्वत्र सर्वेन्द्रियाणाम् ।
न चासङ्गतं नैव मुक्तिर्न मेय-
-श्चिदानन्दरूपः शिष्योऽहं शिष्योऽहम् ॥ ६ ॥

(॥ श्रीमच्छंकराचार्यविरचितम् आत्मपञ्चकस्तोत्रम् ॥)

नाहं देहो नेन्द्रियाण्यन्तरङ्गं, नाहंकारः प्राणवर्गो न बुद्धिः ।
द्वारापत्यक्षेर्ज्ञापित्तादिदूरः, साक्षी नित्यः प्रत्यगात्मा शिवोऽहम्. १.
रज्ज्वयानानाह्राति रज्जुर्यथाऽहिः, स्यात्माज्ञानादात्मनो जीवभावः ।

आप्तोवत्याऽहि-भ्रान्तिनाशे स रज्जु-

-जीवो नाहं देशिकोक्त्या शिवोऽहम् ॥२॥

आभातोदं विभ्वमात्मन्यसत्यं, सत्यज्ञानानन्दरूपे विमोहात् ।
निद्रामोहात्स्वप्नयत्तत्र सत्यं, शुद्धः पूर्णो नित्य एकः शिवोऽहम्. ३.
मयो नान्यत्किंचिद्व्याप्ति विभ्वं, सत्यं वाह्यं वस्तु मायोपकृतम् ।
आद्यशान्तभासमानस्य तुल्यं, -मय्यद्वैते भाति तस्माच्छिवोऽहम्. ४.
नाहं जातो न प्रवृद्धो न नष्टो, देहस्योक्ताः प्राकृताः सर्वधर्माः ।
कर्तृत्यादिधिगम्यस्यामि नाहं, -कारस्यैव ह्यात्मनो मे शिवोऽहम्. ५.

नाहं जातो जन्ममृत्यु कुतो मे, नाहं प्राणः क्षुत्तिपासे कुतो मे ।
नाहं चित्तं शोकमोहो कुतो मे, नाहं वर्ता बन्धमोक्षो कुतो मे ॥

अन्तर्ज्योतिर्यद्विज्योतिः, प्रत्यग्ज्योतिः परात्परः ।

ज्योतिर्ज्योतिः स्वयंज्योतिः, -रात्मज्योतिः शिवोऽस्म्यहम् ॥

शेषाः सौराष्ट्र गाणेशा वैष्णवाः शक्तिपूजकाः ।

भयन्ति यन्मया. सर्वे, सोऽहमस्मि परः शिवः ॥

— x x x ॐ x x x —

(शैशवी - जेमटो.)

शिवोऽहं शिवोऽहं शिवोऽहं शिवोऽहम् :

श्वो नाहं श्वो नाहं श्वो नाहं श्वो नाहम्. - शिवोऽहं ॥१॥

सर्वधर्मातीतोऽहं, सर्वबन्धातीतोऽहं;

देश-क्षेत्र-वस्तु-परिच्छेदत्वक्ष-योऽहम्. - शिवोऽहं ॥२॥

निर्विघ्नो नित्य-शुद्ध, विद्वान-स्वप्नोऽहं;

सहस्र-कृपापात्र-परमानन्दोऽहम्. - शिवोऽहं ॥३॥

॥ॐ शिवः॥ शिवोऽहम् । शिवोऽहम् ॥ शिवोऽहम् ॥ॐ शिवम्॥

— x x x x ॥ ॐ शम् ॥ x x x x —

॥ *श्रीराम-जन्म-भंगल ॥

यन्मायावशेति विश्वमखिलं, ब्रह्मादिदेवाः सुराः;
 यत्सत्त्वादसृष्टैव भाति सकलं, रज्जौ यथाऽहेभ्रमः ।
 यत्तादृशमेकमेव हि भवांभोधेस्तितीर्षितां;
 वन्देऽहं तमशेषकारणपरं रामाख्यमीशं हरिम् ॥

अगणितगुणमप्रमेयमाद्यं,
 सकलजगत्स्थितिसंयमादिहेतुम् ।
 उपरमपरमं परात्मभूतं,
 सततमहं प्रणतोऽस्मि रामचन्द्रम् ॥

अविरतभवभावनातिदूरं,
 भवविमुखैर्भुनिभिः सदैव दृश्यम् ।
 भवजलधिसुतारणांघ्रिपोतं,
 शरणमहं रघुनन्दनं प्रपद्ये ॥

कौशल्यानन्दनं वन्दे कौशल्यानन्दवर्धनम् ।
 लीलातनुधरं दिव्यं रामं दशरथात्मजम् ॥

विज्ञानहेतुं त्रिमलायताक्षं, प्रज्ञानरूपं स्वमुखकहेतुम् ।
 श्रीरामचन्द्रं हरिमादिदेवं, परास्तरं राममहं भजामि ॥

કવિ પુરાણં પુરુષં પુરસ્તાત્, સનાતનં યોગિનમોશિતારમ્ ।

અળોરણીયાંસમનન્તત્રીયં, પ્રાણેશ્વરં રામમસૌ દદર્શ ॥

× × × × ×

લોકાધિરામં રઘુવંશનાથં, હરિં ચિદાનન્દમયં મુકુન્દમ્ ।

અશેષવિદ્યાવિપતિ કત્રીન્દ્રં, નમામિ રામં તમસઃ પરસ્તાત્ ॥

યોગીન્દ્રમર્ધથ મુસેવ્યમાનં, નારાયણં નિર્મલમાદિદેવમ્ ।

નતોઽસ્મિ નિત્યં જગદેકનાથમાદિત્યવર્ણં તમસઃ પરસ્તાત્ ॥

× × × × ×

વિભૂતિદં વિશ્વઘ્નં વિરામં, રાજેન્દ્રમીશં રઘુવંશનાથમ્ ।

અચિન્ત્યમગ્ન્યક્તમનન્તનૃતિં, યયોતિર્મયં રામમહં ભજામિ ॥

અશેષસંતારવિહારહીનમાદિત્યગં પૂર્ણમુશ્વાધિરામમ્ ।

સમસ્તસાક્ષિ, તમસઃ પરસ્તાન્નારાયણં વિષ્ણુમહં ભજામિ ॥

મુનીન્દ્રગુહ્યં પરિપૂર્ણકામં, કલાનિધિં કલ્મષનાશહેતુમ્ ॥

પરાક્ષરં ચત્પરમં પવિત્રં, નમામિ રામં મહતો મહાન્તમ્ ॥

× × × × ×

(શન અમાચ-તાલ ધુમાળી અગર ત્રિતાલ-‘વેશ્યવલ્લભ તો તેને.’ એ લય)

દ્વિત્ર મુદી નવમીના મધ્યાહને, મુહૂર્ત અભિશુભ ટાળે રે :

જનમ્યા શ્રીરામ કીશત્યા-ઉદરે, જેને વેદ વખાણે રે. ॥ ૮૬ ॥

દેવ-હુંદુભિ વાગવા લાગ્યા, ગુણ મંધર્વો ગાયે રે;

સિદ્ધ-ચારણા દર્શન માટે દશરથ-દ્વારે ધાયે રે. ॥ ૯ ॥

સુર સગલ, અવધપુર-વાસી, -વિધ-વિધ બેટા લાવે રે;

દેવનિયા સહુ ટાળે મળીને સુવાસિત પુષ્પે વધાવે રે. ॥ ૧૦ ॥

સુમન-શ્રષ્ટિ પરસાવે રે.

ઉત્સવ મોટો અવધપુરીમા આનંદ-હેલી લાવે રે;

કીશત્યા-મુતનાં દર્શનથી ‘શનુ’ જન્મ મફત નિર્ધારે રે. ॥ ૧૧ ॥

(ચાગ ઉપરને.)

મંગળ ગીતો ગાય કીશત્યા અંતર આનંદ લાવી રે :

રામ રમડે બાળક જણી, -ઝાંક માહે પધરાવી રે. ॥ ૧૨ ॥

દશરથ રાયને દર્પ ન ગાયે, પુત્રને લેધ-લેધ રાયે રે;

દે મુખમાગ્યા દાન જૂપ ત્યા, માચક જે કંઈ ચાયે રે. ॥ ૧૩ ॥

ગુરુ વસિષ્ઠ દર્શને આવ્યા, ગમે મુખ મલકાવ્યું રે,
અતરમા ઓળખ્યા અવિનાશી, મસ્તક તુગ્ત નમાવ્યું રે ॥૨॥
ધન કૌશલ્યા, ધન છે દશરથ, ભાગ્ય મ્હોટા તમારા રે;
પૂરણ બહા પિછાને નહિ જે, 'શત્રુ' તે જાણો ગમારા રે. ॥૩॥

(રાગ ઉપરનો.)

કૌશલ્યાના ભાગ્યનો મહિમા વણ્યો જાય ન જનથી રે ;
અખિય જીવનના સ્વામી પ્રગટ્યા પુત્રરૂપે જે દિનથી રે ॥૧॥
પારણિયે પધરાઈ પુત્રને ગીત સુમગજ ગાયે રે,
લાડ લડાવે માત-તાન મળી, —અનહદ આનંદ થાયે રે. ॥૨॥
રત્નિ કરી યાકયા વેદો જેની, બાળરૂપે તે રમતા રે,
લીલા અદ્ભુત નાથની નિરખી દેવો ફરે ભુલ્યા-ભમતા રે ॥૩॥
'રહો ચિરંજીવ બાળ તમારો ' આશિષ સુર સહુ દેતા રે,
જય-જયકાર કરે સુર-નર-‘શત્રુ’ જીવન-દ્વારો લેતા રે. ॥૪॥

(મઝલ-કવાલી.)

આજી આલા દશરથાના કુમાર માજણી. ॥ ૧ ॥
ચેત્ર માસ પુણ્યકાલ, શુક્લ નવમી મધ્યાહ્ન,
જન્મમે ત્રેલોક્યપાલ, ત્યા સુમગલી. ॥ ૧ ॥
લગની અભિજિત જાણુ, ઝડપ વમત યોગ્ય જાણુ,
પુનર્વસુ નક્ષત્ર જાણુ, ત્યા સુમગલી ॥ ૨ ॥
ત્રિભુવનો આનંદ હોત, રામકથા ગાન કરીત,
પરબ્રહ્મ અવતરેલે, રામ થા જર્જી ॥ ૩ ॥

(ધૂન મઝલ. “દિલદાર ચાર ખ્યારે ગલિયોમે” મેસી આ જ” એ લય)

જય રામ રામ રામા..... જય રામ રામ રામા.

x x x x

(દોહા) યોગ લગ્ન ગ્રહ વાર તિથિ, મકલ ભયે અપુરેલ;
ચર અરુ અચર સુહર્ષયુત, રામ-જન્મ સુખ-મૂલ.

(ચૌપાઈ)

નવમી તિથિ મધુમાસ પુનીતા, શુકલ પક્ષ અભિજિત હગ્નિત્રીતા.
મધ્ય દિવસ અતિ શીત ન ધામા, પાવન કાવ લોકવિઆમા.
શીતલ મદ સુરલિ બહ વાજિ, હર્ષિત સુર-સતન મન આજિ.

જન સુમિત ગિરિયુ નણિયારા, સમહિ સકલ સરિતામૃતધાગ.
 સો અનમર પિરનિ જળ જના, ચલે સકલ સુગ સાગિ વિમાના.
 જગન નિમન મત્રા મુગધ્યા, ગાનહિ ગુણ ગધર્વ બઝયા
 વર્ણિ સુમન મુખજનિ નાણ, ગદગદ ગગનદુ દુબી બાણ
 અતુતિ દરહિ નાગે-મુનિ-દેના, બહુ ત્રિધિ લાવહિ નિજ-નિજ સેવા.
 (૮૦૮) સુરસમૃદ્ધ ધિન્દિત કરી, પહુચે નિજ-નિજ ધામ;
 જગનિવાન પ્રભુ પ્રકટેક, અખિલલોકવિદ્યામ

(૮૦૯) લયે પ્રકટ વૃષાના દીન-યાના દૌસ-વાહિત-નરી,
 હરિત મહાનરી મુનિમનપાગી અદ્યુત રૂપ નિહારી :
 લોચન અલિતમા તનુ ધનમ્યામા નિજ આયુધ ભુજચારી,
 પૂણ્ય વનમાના નયન પ્રિયાવા ગોખારિધુ ખરાગિ.
 વક્ર દુર કરે જોરી અસ્તુતિ તોગી જેહિ વિધિ કરી અનતા;
 માયા-ગુણ-જાનાતીત અમાના વેદ-પુરાણુ બનતા.
 કરણા-સુખમાગર મળગુણઆગર જેહિ ગાવહિ શ્રુતિ-મતા,
 સો મમ હિનનાગી જન અનુગાગી પ્રગટ લયે શ્રીકતા
 બ્રહ્માહનિમાયા નિર્મિતમાયા રામ-રામ પ્રતિ વેદ કહે,
 મમ હો મો નાસી યહ ઉપહાસી સુનન ધીરમતિ ચિત્ર ન રહે :
 ઉપજા જળ જાના પ્રભુ મુસુ-નાના ચરિત બહુતવિધિ કીન્હ ચહે,
 કહિ કયા સુનાઈ માત જુગઈ જેહિ પ્રકાર સુત ગ્રેમ લહે.
 માના પુનિ જોલી મો મતિ યેવી તજહુ તાત યહ રૂપા;
 કીન્હ શિશુલીલા અનિપ્રિયશીલા યહ સુખ પરમઅનૂપા :
 મુનિ વચન મુખના રોદન દાના હોઈ બાલક સુખૂપા,
 યહ ચરિત જે ગાનહિ હરિપદ પાવહિ તે ન પગહિ લવકૂપા.

(૮૧૦) વિપ્ર-ધેનુ-સુ-મ ત હિત, -લીન્હ મનુજ-અવતાર;
 નિજ-ધમ્મા નિર્મિત તનુ, માયાગુણુ ગોપાર.

x x x x x
 બ્યાપક બ્રહ્મ નિરજન, નિર્ગુણુ વિગતવિનોદ;
 મો અજ ગ્રેમભક્તિવશ, દૌસક્યાકી જોદ.

— x x x x —

(ધૃત કૌરવી.) રામ લક્ષ્મણુ ભરત શત્રુઘન—રામ લક્ષ્મણુ જાનકી
 જય જોલો હનુમાનકી.—રામ

(॥ શ્રીરામચંદ્રની આરતિ ॥)

જય રામ...જનમ... રામ... રામા-રામા-ર મા-રમા, મીનાપતિ
મનમગ ॥ ૧૬ ॥

આરતિ હૃ-ક પ્રમુ' રેમે કરી આજ,
મંડો અ યો પ્રમુ રાખા આગી વાજ —જય રામ
ભવન ભૂમિ જાગે મયા,—દેવ મોનાર
રૂકે ભાગ આપી દાર,—રૂકે પોષાર —જય રામ
રિસભર રિરોસર —જાગે ચરો આજ
બાન કરી જાગે રાખી,—કરને પ્રમુ દાર —જય રામ
પતિત-પાતન નમે,—કા' ॥ દીન નય
ભરમિધુ માદે રતિ —દેને રંગે રથ —જય રામ
અગમ્ય આગે નામ,—જોડે નદિ રામ
ભજન ભૂમિને પ.યો —માયા માદે આમ —જય રામ
કૃપા કરી રેશર —કરને નદાય
'શુકદેવ'—ચગળને નગાકુપલ નદાય —જય રામ

(॥ શ્રીરામચંદ્રની આરતિ ॥)

જય દેવ, જય દેવ, જય જનનીના રામી,
કૃપાળુ પુત્રાકામી (૨), પ્રમુ મિત્ર નામી —જય દેવ જય દેવ.
નખ-શીખ નીરખુ નાથ, ઉમગ ઉ આપી—પ્રમુ ઉમગ,
આત્મા ચર્જે અપુ (૨), કવ-કવન રાપી —જય દેવ જય દેવ
ઉમરે ઉમા પ્રેમ, રા મુખથી વગર—પ્રમુ રામ,
જગમા મૈવ ભગને (૨), મગવમ નાથ મહ —જય દેવ જય દેવ.
રા અપુ પ્રમુ ભેદ, હે મધ્યુ ભાર—પ્રમુ હેમ,
ગુરુ લાયક તિબુલમા (૨), કમુમે નર ધાર—જય દેવ જય દેવ
ગવન મુખી મંપાર, રા રૂ મેન કરે—પ્રમુ રામ,
વેદ-રોલ યાદે ભા (૨), રા રૂ મુનિ હિચર—જય દેવ જય દેવ.
ક્યા રિધુ તું જગતજ, ક્યા રૂ રૂકે અણુ—પ્રમુ ક્યા,
અંગરિમા 'અણુ' રૂ (૨), રહાર મગ અણુ—જય દેવ જય દેવ.

(પૂન)—જય રામ જય રામ, જય જય રામ

શ્રીરામ જય રામ, જય જય રામ

રામ...રામ...રામ...રામ-રામ-રામ-રામ... (જય, પાંચ મિનિટ મુખી)

॥ જોલ — શ્રીરામચંદ્રદેવકી જય ! ॥

अष्टश्लोकी रामायणुक्तानि संक्षेपभां श्रीराम-लीला-गान)

“आदौ रामतपोव्रतादिगमनं, हत्वा मृगं कांचनं;
 वैदेहीहरणं जटायुमरणं, सुग्रीवसंभाषणम् ।
 वालीनिग्रहणं समुद्रतरणं, लंकापुरीदाहनं;
 पश्चाद्वावणकुंभकर्णहननं, एतद्धि रामायणम् ॥”

— × × × × ॥ ॐ ॥ × × × × —

॥ ॐ ॥

(श्रीमदमरदास-विरचिते)

(॥ श्रीरामाष्टकम् ॥ । (१) ।)

चिदाकारो धाता, परमसुखदः पावनतनु-,-
 मुनीन्द्रैर्योगीन्द्रै-,- यतिपतिमुरन्दैर्हनुमता ।
 सदा सेव्यः पूर्णो, जनकतनयांगः सुरगुरुः
 रमानाथो रामो, रमतु मम चित्ते तु सततम् ॥१॥
 मुकुन्दो गोविन्दो, जनकतनयालालितपदः ;
 पदं प्राप्ता यस्या-,-धमकुलभवा चापि शवरी ।
 गिरातीतां गम्यो,-विमलधिपर्णर्वेदवचसा;
 रमानाथो रामो, रमतु मम चित्ते तु सततम् ॥२॥
 घराधीशोऽधीशः,-मुरनखराणां रघुपतिः ;
 किरीटी केयूरी, कनककपिशः शोभितवपुः ।
 समासीनः पीठे, रविशतनिभे शान्तमनसा;
 रमानाथो रामो, रमतु मम चित्ते तु सततम् ॥३॥
 वरेण्यः शारण्यः कपिपतिसखा चान्तविधुरो;
 ललाटेकाङ्गमीरो, रुचिरगतिभंगः शशिमुखः ।
 नराकारो रामो, यतिपतिनुतः संसृतिहरो ;
 रमानाथो रामो, रमतु मम चित्ते तु सततम् ॥४॥

विरूपाक्षः काश्या—,—मुपदिशति यन्नाम शिवदं;
 सहस्रं यन्नाम्नां, पठति गिरिजा मत्पुपसि वै ।
 कलौ के गायन्ती—,—श्वरविधिमुखा यस्य चरितं;
 रमानाथो रामो, रमतु मम चित्ते तु सततम् ॥५॥
 परो धीरोऽधीरो—,—ऽमुरकुलभवध्यासुरहरः ;
 परात्मा सर्वज्ञो, नरसुरगणैर्गीतस्तुयथाः ।
 अहल्याशापघ्नः, करधनुरजः कौशिकसखा;
 रमानाथो रामो, रमतु मम चित्ते तु सततम् ॥६॥
 हृषीकेशः शौरि—,—धरणिघरशायी मधुरिपु—;
 रूपेन्द्रो वैकुण्ठो, गजरिपुहरस्तुष्टुमनाः ।
 बलिध्वंसी धीरो, दशरथसुतो नीतिनिपुणो;
 रमानाथो रामो, रमतु मम चित्ते तु सततम् ॥७॥
 कविः सौमित्रीदधः , कपटमृगघाती वनचरो;
 रणश्लाघी दान्तो, धरणिभरहर्तासुरनुतः ।
 अमानी मानहो, निखिलजनपूज्यो हृदिशयो;
 रमानाथो रामो, रमतु मम चित्ते तु सततम् ॥८॥
 इदं रामस्तोत्रं, वरममरदासेन रचित—;
 मुपःकाले भक्त्या, यदि पठति यो भावसहितम् ।
 मनुष्यः स क्षिप्रं, जनिमृतिभयं तापजनकं;
 परित्यज्य, श्रेष्ठं रघुपतिपदं याति शिवदम् ॥९॥

—० x x x x x x ०—

(श्रीमत्परमहंसस्वामिप्रदानन्द-विरचितं)

(॥ श्रीरामाष्टकम् ॥ । (२) ।)

कृतार्तदेववन्दनं, दिनेशवंशनन्दम् ।
 सुशोभिभालनन्दनं, नमामि राममीश्वरम् ॥१॥
 सुनीन्द्रयज्ञकारकं, शिलाविपत्तिहारकम् ।

सदाधनुर्विदारकं नमामि राममीश्वरम्	॥२॥
स्वनातवाग्गकारिणं, तपोवने विहारिणम् ।	
करेषु त्रापधारिणं, नमामि राममीश्वरम्	॥३॥
ह्रस्वगुक्तसायकं, जटायुमोक्षदायकम् ।	
भविष्यकीशनायकं, नमामि राममीश्वरम्	॥४॥
पुनःसंघर्षगतिं, निवद्धनिम्नगापतिम् ।	
दक्षास्यवंशसंक्षर्ति, नमामि राममीश्वरम्	॥५॥
विदीनदेवहर्षणं, कपीष्मिथार्थवर्षणम् ।	
स्वबन्धुशोककर्षणं, नमामि राममीश्वरम्	॥६॥
गतारिराज्यरक्षणं, भजाजनार्तिभक्षणम् ।	
कृतास्तभोहृन्क्षमणं, नमामि राममीश्वरम्	॥७॥
हृताखिलाचलाभरं, स्वधामनीतनागरम् ।	
जगत्तमोदिकाकरं, नमामि राममीश्वरम्	॥८॥
इदं समाहितात्मना, - नरो रघूत्तमाष्टकम् । -	
पठन्निरन्तरं भयं, - भवोद्भवं न विन्दते	॥९॥

(श्रीमदुदासीनरामस्वरूपेण विरचितं)

(श्रीरामाष्टकम् ॥ (३) ॥)

यस्मादुदेति निखिलं स्थिरजंगमं यो,-	
वाचां धियां च विषयो न भवेत्सदैव ।	
यस्मिन् स्थितो न लपते पुनरेव जन्म,	
तं राममद्वयमनन्तमनादिमीडे	॥ १ ॥
कोशान् विहाय सकलान् परिशेषमात्रं,-	
जानन्ति यं विमलबोधदशा महान्तः ।	
ब्रह्मेति वेदवचसा गुरुदेवभक्ता-,-	
स्तं राममद्वयमनन्तमनादिमीडे	॥ २ ॥

त्यक्त्वा तनुं यममलं प्रविशन्ति तज्ज्ञा,
 ध्यायन्ति यं शिवविरंचिमुखाश्च देवाः ।
 पश्यन्ति योगनिरता विजितेन्द्रिया यं,
 तं राममद्वयमनन्तमनादिमीडे ॥ ३ ॥

तावत्त्वलीकमपि सत्यतया विभात्य,—
 धिष्ठानमस्य विदितं न भवेद्धि यावत् ।
 बोधेन यस्य न विभाति यथा स्वर्नल्यं,
 तं राममद्वयमनन्तमनादिमीडे ॥ ४ ॥

भासाकंसोमचपलानलतारकाणि,
 लोहादितप्तमनलेन यथा विभान्ति ।
 यस्यानुभानमुपयान्ति मनोऽर्चांसि,
 तं राममद्वयमनन्तमनादिमीडे ॥ ५ ॥

सूर्येन्दुरूपनयने चरणौ च भूमिः ,
 प्राणोऽथ यस्य पवनो हृदयं च विश्वम् ।
 मूर्धाऽनलो भवति वाग्निवृत्ताश्च वेदा,—
 स्तं राममद्वयमनन्तमनादिमीडे ॥ ६ ॥

सृष्ट्वा प्रविश्य तदनु स्वयमेव सच्च,
 त्यक्त्वाभवद्य ऋषिभिः सततं विमृग्यः ।
 लब्ध्वा रसं यममलं सुखमाप्नुवन्ति,
 तं राममद्वयमनन्तमनादिमीडे ॥ ७ ॥

यश्चेतनश्चितिमतां मतिलोचनानां,—
 नित्यश्च योगगणशब्दमुखब्रुवाणाम् ।—
 सत्ताप्रदो न तु सतामनुभूतिसिद्ध,—
 स्तं राममद्वयमनन्तमनादिमीडे ॥ ८ ॥

(॥ श्रीरामवन्दनम् ॥)

रामं लक्ष्मणपूजं रघुवरं, सीतापतिं सुन्दरं;
 काकुत्स्थं करुणार्णवं गुणनिधिं, विप्रप्रियं धार्मिकम् ।
 राजेन्द्रं सत्यमन्धं दशरथतनयं, श्यामलं शान्तमूर्तिं;
 वन्दे लोकाभिरामं गघुकुलतिलकं, राघवं रावणारिम् ॥
 शान्तं शाश्वतमप्रमेयमनघं, गीर्वाणशान्तिप्रदं;
 ब्रह्माशम्भुफणीन्द्रमेवमनिजं, वेदान्तवेद्यं विभुम् ।
 रामाख्यं जगदीश्वर सुरगुरुं, मायामनुप्यं हरिं;
 वन्देऽहं कृष्णाक्षं रघुवरं, भूपालचूडामणिम् ॥
 मायातीतं मायवमात्रं जगदादिं,
 मानावीतं मोहविनाशं मुनियन्त्रम् ।
 योगिभ्येयं योगविवानं परिपूर्णं,
 वन्दे रामं रंजितलोकं रमणीयम् ॥
 अपोऽध्यानगरे रम्ये रत्नमण्डपमध्ये ।
 रामचन्द्रमहं वन्दे सच्चिदानन्दविग्रहम् ॥
 कौशल्यानन्दनं वन्दे वन्दे दशरथात्मजम् ॥
 वन्दे लीलानुं रामं दिव्यं श्यामलरूपिणम् ॥

(॥ वर-याचना ॥)

वरं न याचे रघुनाथ ! युष्मत् -, -पादाब्जभक्तिः सततं ममास्तु ।
 इदं प्रियं नाथ ! वरं ययाचे, पुनः पुनस्त्वामिदमेव याचे ॥

(॥ श्रीरामनाममहामन्त्रजाप्यम् ॥)

—(॥ सप्तगीत धून ॥) —

“ (ॐ) श्रीराम जय राम जय जय राम — श्रीराम जय राम
 जय जय राम — श्रीराम जय राम जय जय राम... ..
 राम-राम-राम...राम. .राम. .राम....राम.राम.राम....
 रा.....म.....”

॥ चोल-श्रीरामचन्द्र-देवकी जय ! ॥

॥ * श्रीकृष्ण-जन्म-मंगल ॥

चन्दे मुकुन्दमरविन्ददलायताक्षं,
कुन्देन्दुशंखदशनं शिशुगोपवेषम् ।
इन्द्रादिदेवगणवन्दितपादपीठं,
हृन्दावनालयमर्हं वसुदेवसूनुम् ॥

× × × × ×

अक्षरं परमं ब्रह्म ज्योतीरूपं सनातनम् ।
गुणातीतं निराकारं स्पेच्छामयमनन्तरुध् ॥
भक्तध्यानाय सेवायै नानारूपधरं वरम् ।
शुक्लरक्तपीतश्यामं युगानुक्रमणेन च ॥
शुक्लतेजःस्वरूपं च सत्ये सत्यस्वरूपिणम् ।
त्रेतायां कुंकुमाकारं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा ॥
द्वापरे पीतवर्णं च शोभिन् पीतवाससा ।
कृष्णवर्णं कलौ कृष्णं परिपूर्णतमं प्रभुम् ॥
नवधाराधरोत्कृष्टश्यामसुन्दरविग्रहम् ।
कन्दर्पकोटिसौन्दर्यं विभ्रतं शान्तमीश्वरम् ॥
सच्चिदानन्दतद्ब्रह्ममूर्तिमन्तं हरिं विभुम् ।
नन्दैकनन्दनं वन्दे यज्ञोदानन्दनं प्रभुम् ॥

× × × × ×

* आ " श्रीकृष्ण-जन्म-मंगल " शीर्षक प्रकरणान्तर्गत ललन-स्तवने
" श्रीकृष्ण-जन्म-गी " — " श्रीकृष्ण-जन्म-आष्टमी " ना पुण्य पत्र-प्रसंगे गाया माटे छे.

જ્ઞાનં જ્ઞેતૃમયલં જ્ઞાનદં પરમં પ્રથમ્ ।
 યમીદં યોગનિષ્ણાતં યોગિનં યોગરૂપિણમ્ ॥
 દેવરં સદેશ્વરં વન્દે ભૂતમયં પ્રથમ્ ।
 લીલાદેહરં દિવ્યં શ્રીકૃષ્ણં ગોપનન્દનમ્ ॥

x x x x x x

વાસુદેવજં પુણ્યં લીલામાનુષવિગ્રહમ્ ।
 વસોદાવત્સલં શુદ્ધં સચ્ચિદાનન્દવિગ્રહમ્ ॥
 દેવકીનન્દનં દેવં નન્દનોપમિયાત્મજમ્ ।
 નન્દનં જ્ઞાનન્દં શ્રીકૃષ્ણં નૌમિ સર્વદા ॥

— x x x x x x —

જયતુ જયતુ દેવો દેવકીનન્દનોડયં,
 જયતુ જયતુ કૃષ્ણો વૃષ્ણિવંશપ્રદીપઃ ।
 જયતુ જયતુ દેવક્યામલઃ કોમલાંગો,
 જયતુ જયતુ પૃથ્વીભારનાશો મુકુન્દઃ ॥

(૭ કૃષ્ણાનં અગર દેહાર—તાલ ત્રિતાલ.)

૧/૪ ૧/૪ કૃષ્ણ ૦/૪ ૦/૪—લોચન, કલિમલ-ભોચન કંસ-અરિ રે ! (ટકા)
 ૧/૪ ૧/૪—વદન દેવકી-નંદન, પરમાનંદ મુકુન્દ હરિ રે !—૧/૪ ૧/૪ ૦/૪
 ૧/૪ વરદાયક મહુકુવ-નાયક, દાનવ-નાશક સખ્ય હરિ રે !—૧/૪ ૧/૪ ૦/૪
 ૧/૪ કમલાવર ૧/૪ મગવકર, તમ અરણે નમુ પ્રેમ ધરી રે !—૧/૪ ૧/૪ ૦/૪
 (સગ ખમાય-તાલધુમાળી અગર ત્રિતાલ. “વૈષ્ણવજન તો તેને” એ લય)

પ્રાવણ પદો આદમ ખુધવારી, નક્ષત્ર રોહિણી આયો રે ;
 અર્ધ ગત જતા અવિનાશી,—પુત્ર મશેદા જયો રે. ॥૮૩॥
 જય-જયકાર થયો ત્રિયોકમા, દેવત્રિયા મળી નાચે રે ;
 આગણિયે બ્રહ્માદિક આવી,—વેદ તણી ધૂન વાચે રે. ॥૯॥
 નંદરાય-ધેગ ઉત્સવ ભારી, ઉત્સવો ગોકુળ સારો રે ;
 ગોપી આય કહે મશેદાને, “જીવો લાય તમારો રે.” ॥૧૦॥
 જન્મ મુણી આવ્યા સિદ્ધ-ચારણ, અધર્મ ઉભા આવે રે ;
 “બ્રહ્માનંદ”ના નાચને હેતે,—મજની નાર વધાવે રે. ॥૧૧॥

(રાગ ઉપરનો.)

નદ-યશોદાના લાગ્યનો મહિમા મુખ વર્ણવ્યો નન જાવે રે
પુરુષોત્તમ જેના પુત્ર થયા નિત ખેળાખા લઈ ખેલાવે રે ॥૮૫॥
થન ધન મળની લૌભ સખી, જેની રજ વદે ત્રિપુરારિ રે,
અનંત અઘ્નાડપતિ ત્યા આવી પ્રગટ્યા તે દેવ મુરારિ રે ॥૮૬॥
અઘ્નાદિક સિદ્ધરાજ મુનિ જેનું ધ્યાન ધરી-ધરી હાથો રે
તે વહાતો ગોવાળના ઘરમા પ્રીત કરીને પધાર્યો રે ॥૮૭॥
અક્ષરધામથી અધિક થયુ આજ નંદરાયનું ફળાયુ રે,
'અઘ્નાનંદ'ના નાથને નિગળી નેણુ તણુ ફળ મળાયુ રે ॥ ૮૮ ॥

(રાગ ઉપરનો.)

લાગ્ય બડા મળની બોમીના, જનમ્યા અનગ્નમી રે
અખિય ભુરનના ડગ્તા-હગ્તા, અઘ્નાદિકના ગામી રે ॥૮૯॥
શુણીજન મગળ ગીત ઉચારે નંદરાયની ડેલી રે
મન પુલ્યા મળની પનિનાના, પુલી છે વનની વેરી રે ॥૯૦॥
જામતમાન થયા દિન-અગ્નિ, હેત-મગળ થઈ ડોને રે,
ચિગ્લુગ્લી રહેા લાન નદનો, જય જય વાણી મોરે રે ॥૯૧॥
નદ-ભુવન આવી મળનાની સર્વે બુદ્ધી-માગી રે,
'અઘ્નાનંદ' વારણિયા લેવે બૃધનું મુખ લાળી રે ॥૯૨॥

(ધૂન) — દેવકીનંદન ગિરિધરજાલ, કરુણામાગર દીનદયાળ
કરુણામાગર દીનદયાળ, ભક્તજનોંકી દયો મલાળ

x x x x x

(રાગ ખાગેશ્વરી—ત્રિતાલ.)

કાહે ન મગન ગાવે, યશોદા મૈયા કાહે ન મગન ગાવે ?
પૂરણ અહ અકલ અવિનાશી, સો તેરી ધેનુ ચરાવે ॥૯૩॥
કોટિ-ગોટિ અઘ્નાડકે ભર્તા, જપ-તપ-ધ્યાન ન આવે
ન જાતું યદ કીન પુણ્ય દૈ', યશોમતિ ગોદ ખિનાવે ॥૯૪॥
શિવ, સનકાદિક અઠ અઘ્નાદિક, નિગમ 'નિતિ-નેતિ' ગાવે,
શેષ સહસ્ર મુખ રહત નિરતર, સો જકો પાર ન પાવે ॥૯૫॥
સુદગવદન કમલદલલોચન, સો ધેનુ સગ આવે,
માત યશોદા કરત આગતિ, 'કુબીર' દરશન પાવે ॥૯૬॥

(॥ શ્રીબાલકૃષ્ણના સ્વરૂપ-શૃંગારનાં દર્શન ॥)

(ગરબી—હાંચ. "લાલ વારે આવો તો બેલા" એ તથ)

આલો જઈએ ગોકુળ રૂપ ગાયમા રે.

મહારો વહારો વસે છે નદ-ધામમા રે

॥૯૭॥

૮૨૨ જૂનો ૮૨૨વાને આવીઆ રે;
 ગોપરપે દેખોને સાથે લાવીઆ રે.— ચાલો
 ૬૫-૬૫૫ ધરોહાજ માત છે રે;
 વાગરપે મીવર સાક્ષાત છે રે.— ચાલો
 ૫૨૫૩૫૫૫ દીસે છે રજિયામણા રે;
 નેડુ મુદર પ્લેગઆ મોહામણાં રે.— ચાલો
 ૬૪૫ે દિકની બનક નાળી છે ધરી રે;
 અનિ મુદર કીધી છે કારીગરી રે.— ચાલો
 ૫૪૬ે ૫૪૬૫૫ બાધ્યા રત્નો તણા રે,
 મોમે કોમતુગ હૃદય વિશે નરિ, મણા રે.—ચાલો
 ૫૫૫૫૫૫૫ વિગાળ કાળા ધરો રે;
 અધિક ગેમે મુતાર એથી કરી રે.—ચાલો
 ૬૦૫ે મોલ્લી નાનુક નરિ-દાયમા રે,
 દાદી નિધની મુદરના મારા નાયમા રે.—ચાલો
 ૬૫૫૫ નિ. ૧ ૬ મુખ મલબું કરી રે;
 દાન મુદર દીમે છે દાકમ-કળી રે.—ચાલો
 ૬૫૫ે કુંડળ મકાકૃત પત્રેરીઆ રે;
 નરોમરના તેજે મન દેરીઆં રે.—ચાલો
 ૬૫૫ે નિવક નિગાળ કેસર તણું રે;
 રંગે અતર ઉત્તમ ખેડે ધણું રે.—ચાલો
 ૫૫૫૫૫૫૫ ગિર પર કમ્પરે રે;
 મપર-મુદર કીધો, મન હરે રે.—ચાલો
 ૬૫૫૫ અર્ધમે મુદિર ગોમતા રે;
 નર-નારી નિરખી મોહ પામતાં રે.—ચાલો
 ૬૫૫૫૫૫૫ પૂજન માટે આવતાં રે;
 કુંકમ, અક્ષત ને પુષ્પથી વધાવતા રે.—ચાલો
 ૬૫૫૫૫૫૫ આનંદ નંદ-આંગણે રે;
 ૮૪૫ે જોએ બંદીજન આંગણે રે.—ચાલો
 ૬૫૫૫૫૫૫ એકવાર કૃત્ય-જય જોવજો રે;
 સ્વામ ! શનુકદયપટ જોલજો રે.—ચાલો

(ધૂન) — ૮૪૫ ૮૪૫ દીનનાથ દીનજયુ, જય જય દેશવ કરુણાસિંધુ
 મધુ તમ ચરણ-કમળ દુલ્લુ, સુખને તારે આ ભવ-સિંધુ !

(॥ ખાલકૃષ્ણનાં દર્શનરૂપ લિલ્લા અર્થે શિવજીનું આગમન ॥)
 (રામ ધુન-ત્રિતાલ. “દેખોરી ઇક ખાવા ભેગી દ્વારેહમારેઆવા હૈરી” એ લય.)
 શિવ યોગી યશ ગાયો રે ખાવા, મૈં યોગી યશ ગાયો રે. ॥૮૬॥
 ‘અહા ગાયો, વિષ્ણુ ગાયો, ખોજત પાર ન પાયો રે;
 પરબ્રહ્મકો મુખ દેખનકું,—સકળ સૃષ્ટિ ફિર આયો રે.— શિવ
 દેવકી જાયો, ગોકુલ આયો, યશોમતિ સુખ પાયો રે;
 કૈલાસતેં આયો રે દિગંબર, આયકે અલખ જગાયો રે.—શિવ
 લિલ્લા લેકર આધ નંદરાણી, શંકર શીશ ધૂતાયો રે;
 નગન દેખકર ગછ રે ભવનમેં, આયકે અંબર ઓઢાયો રે.—શિવ
 કયા કહું મૈયા ! તેરા પાટ-પીતાંબર ? કયા કર કંચન-માયા રે ?
 ચાર ખુંટકો સોનો-રૂપો, ભયો હૈ મેરી ઝાલીમે.— શિવ
 હાથ ભેડકે ખડી નંદરાણી, મૂનો યોગીયોકે રાગ રે;
 ખાલકકો તન દીખાઉ દિગંબર, ખાલક જાત ડરાયો રે.— શિવ
 જાકી દૃષ્ટિ સકળ સૃષ્ટિ પર, સો ક્યું જાત ડરાયો રે ?
 મેરો ઠાકાર અલખ-નિરંજન, સો ક્યું જાત ડરાયો રે ?—શિવ
 ખાલકૃષ્ણ લે આધ નંદરાણી, શંકર શીશ નમાયો રે;
 સેવા કરિ ચરણાગૃત લીંગો, શૃંગી-નાદ બજાયો રે.— શિવ
 સફલ ફલો માર્છ ! ખાલક તેરો,—દેખ શંકર સુખ પાયો રે;
 ‘મૂર’ કહે બડો ભાગ્ય યશોદા, પૂરણુ પુન્યસેં પાયો રે.—શિવ
 (॥ જય બોલો ॥)

(હૈરલી—એકતાલ, ધુમાળી અમર ત્રિતાલ.)

ચક્રનંદનકી, જગવંદનકી, જય બોલો યશોદા-નંદનકી. ॥૮૭॥
 ચમુનાકે નીરે-તીરે ધેનુ ચરાવે, હાથ લકડિયાં ચંદનકી—જય ॥૧॥
 ઇંદ્રને કાર્પ કિયો ધ્વજ ઉપર, નખ પર ગિરિવર ધારનકી—જય ॥૨॥
 કેશી મારે, કંસ પછાડે, અમુરનકે દલ ભંજનકી—જય ॥૩॥
 મેર-મુકુટ પીતાંબર મેરલી, ગલે ધરી માલા મોતનકી—જય ॥૪॥
 ‘ચંદ્રસખી’ ધ્વજ-ખાલકૃષ્ણજી, ચરણકમલ-રજવંદનકી,, ॥૫॥
 -ભજ

(ધૂન) રાધા-કૃષ્ણ જય, કુંજગિહારી, સુરલીધર ગોવર્દનધારી.

x x x ઓ x x x
 ગોપીજનવલ્લભ ગિરિધારી, કૃષ્ણચંદ્રકી ખલિહારી.
 x x x ઓ x x x
 ॥ બોલ—શ્રીકૃષ્ણ—કહેચાલાલકી જય ! ॥

(॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની આરતિ ॥)

ૐ જય જય ગિરિધારી !, પ્રભુ ! જય જય ગિરિધારી ! :
 દાનવ-દલ-ખલ-હારી (૨), ગો-દિગ્-હિતકારી.—ૐ જયં ॥૧૦॥
 જય ગોવિન્દ દયાનાથ, ગોવર્ધનધારી, પ્રભુ ! ગોં;
 પંશીધર લનવારી (૨), વ્રજ-જન-પ્રિયકારી.— ૐ જયં ॥૧૧॥
 ગણિકા ગીધ અન્નગિના, ગંગાતિ-ભયહારી, પ્રભુ ! ગજં;
 આરત-આરતિહારી (૨), જમ-મંગલકારી.— ૐ જયં ॥૧૨॥
 ગોલાલક ગોપેન્દ્ર, દ્રોણ-દુષ્પહારી, પ્રભુ ! દ્રોં;
 શયર-સુતા-સુખકારી (૨), ગૌતમ-તિથનારી.— ૐ જયં ॥૧૩॥
 જન પ્રહ્યાદ પ્રમોદક, નરપરિ-તનુધારી, પ્રભુ ! નરં;
 જન-ગન-રંજનકારી (૨), દનિ સુન-સંહારી.— ૐ જયં ॥૧૪॥
 દિદિલ-મુન-સંહાર, રક્ષક મંજારી, પ્રભુ ! રક્ષં;
 પાક-સુવન-સુલકારી (૨), કોરવ-મદહારી.— ૐ જયં ॥૧૫॥
 મન્મથ-મન્ગલ્ય મોહન, મુરલી-રવધારી, પ્રભુ ! મું;
 વૃન્દાવિપિનવિહારી (૨), યમુનાતટચારી.— ૐ જયં ॥૧૬॥
 અધ-અક-અકી-ઉધારક, તૃણાવર્તનારી, પ્રભુ ! તૃં;
 વિધ-સુરપતિ-મદહારી (૨), કસ-મુક્તિદારી.— ૐ જયં ॥૧૭॥
 શેષ મહેશ શરસ્વતી, શુભ ગાવન હારી, પ્રભુ ! શુંભું;
 કલ કીરતિ વિરતારી (૨), લક્ષ્મ-ભીતિહારી.— ૐ જયં ॥૧૮॥
 'નારાયણ' શરણાગત, અતિ અધ-અધહારી, પ્રભુ ! અતિં;
 પદ-રજ પાવનકારી (૨), આહન ચિતહારી.— ૐ જયં ॥૧૯॥

(॥ દશાવતારસ્વરૂપી શ્રીકૃષ્ણની આરતિ ॥)

ઉતારો આરતિ શ્રીકૃષ્ણ ઘેર આવ્યા :

માતા જસોદા-કુંવર કાન ઘેર આવ્યા ;

હરણ ને દુષ્ટામણે સામળાઓ ઘેર આવ્યા :

ઝીણે ઝીણે ચોખલીએ ને મોતીડે વધાવ્યા ર.—ઉતારો ૧૦૮૬

ધાત્રને ધનવતો કીધો, વેગે કરી ચક્રો લીધો;

જળમાં નારી તોરંગ પરણ્યા, જય-જયકાર બોલાવ્યો ર.—ઉતારો ૧૦૧૧

કાલા ને કાળરડા કીધા, વાદીના મનવંતા લીધા;

વામનશું ૩૫ ધરીને, અક્ષિરાગ્ન બોલાવ્યા ર.—ઉતારો ૧૦૨૧

નરસંગરૂપે નાર વધાર્યો, આપે તો હરણકંઠ માર્યો;
 મહાલાદને પોતાનો બણી, અગ્નિમા ઉગાર્યો રે.—ઉતારો ૦ ॥૩૥॥
 દાદુરૂપે દૈત્ય સંહાર્યો, ભક્તજનના ફેરા ટાળ્યા;
 હુમનદાસી ચર્ણુમાં રાખી, નામે વૈકુંઠ પામ્યા રે.—ઉતારો ૦ ॥૪૥॥
 ફરમુરામે ફરસી ફેરી, સહસ્રાર્જુનને હાથે માર્યો;
 કામધેનવી વહાર કીધી, જળદેવને ઉગાર્યો રે.—ઉતારો ૦ ॥૫૥॥
 કૌરવરૂપે કરણી કીધી, સધળા પૃથ્વી ગ્રીધી લીધી;
 નાગ નેતરે મથન કરીને, ચૌદે રતન લાવ્યા રે.—ઉતારો ૦ ॥૬૥॥
 સાતમે તો સાન કીધી, સમુદ્ર ઉપર પાજ બાધી;
 ગઢલંકાનો કોડો કપો, મહાદેવ હરદેવને વાપ્યો :
 સાવ સોનાની લંકા બાળી,—દસ માથાળો રાવણ માર્યો;
 વિભીષણને રાજ સોંપ્યું, સીતા વાળી લાવ્યા રે.—ઉતારો ૦ ॥૭૥॥
 આક્રમે તો આળ કીધી, સોના-મેડી કાંધ લીધી;
 પાતાળ જઇને નાગ નાથ્યો, નાગણીએને દર્શન દીધા;
 નાગને તો દમન કરીને, કમળ બારો લાવ્યા રે.—ઉતારો ૦ ॥૮૥॥
 નવમે તો બુદ્ધ ધ્યાન ધરીને, અજંપાના બપ જપીને;
 રણુકારમાં રસિયા થઇને, સોમ ભક્તને તાર્યા રે.—ઉતારો ૦ ॥૯૥॥
 દસમે તો દયા કીધી, નામ નકલકી રૂપ ધરીને;
 જગત છતી આવ્યા રે, એમ 'નરસી મહેલે' ગાયા રે.—ઉતારો ૦ ॥૧૦॥

યેદાનુદ્ધરતે જગન્નિવહતે મૂળોલમુદ્વિવ્રતે,
 દૈત્યાન્વારયતે ઘર્લિ છલયતે ક્ષત્રક્ષય કુવંતે ।
 પૌલસ્ત્યં જયતે હર્લં કલયતે કારુણ્યમાતન્વતે,
 મ્લેચ્છાન્મૂર્છયતે દશાકૃતિધૃતે કૃષ્ણાય તુભ્યં નમઃ ॥

(ધૂત)—શ્રીકૃષ્ણ ગોવિન્દ હવે મુશરે, હે નાથ ! નારાયણ વામુદેવ.

x x x x x

જય કૃષ્ણ કૃષ્ણ જય કૃષ્ણ.

કૃષ્ણ...કૃષ્ણ...કૃષ્ણ...કૃષ્ણ—કૃષ્ણ—કૃષ્ણ—કૃષ્ણ—કૃષ્ણ.....

(જપ, પાંચ મિનિટ સુધી.)

॥ બોલ—શ્રીકૃષ્ણચંદ્રદેવકી જય ! ॥

(॥ પુષ્પાંજલિ-પ્રદાનની પેઠેજ, પ્રભુને મનનું દાન
અને તે કૃપા કરી સ્ત્રીકારવાની પ્રાર્થના ॥)

“ ભદ્રમોપતે તિગમતત્ત્વવિદાશ્રયાય,-

કિં દેવગમિત મયતે જગદીશ્વરાય ।

રાધાદુહીતમનર્થો મમતોઽસ્તિ દૈન્યં,

હત્તં મયા મમ મનઃ કૃપયા ગૃહાણ ॥ ”

— × × × ॥ ૐ કૃષ્ણઃ ॥ × × × —

॥ ૐ ॥

॥ ઘોલ—વંતીતને કનૈયાલાલકી જય ॥

બંસીવાળા-નંદલાલ ! તારો દો જય-જયકાર-તારો દો જય-જયકાર : ॥૧૭॥

ગોકુલ ગામનો તું રહવાળી,

મધુગપતિનો કસ-વિનાશી;

તું છે દારિકાવતી : તારો દો જય-જયકાર. —બંસીવાળા ॥૧૮॥

ગોકુલ ગામનો તું ગવાલિયો,

મથુરાપુરી મહા મહા દરિયો;

દારિકાધીરા દહાયો : તારો દો જય-જયકાર. —બંસીવાળા ॥૧૯॥

ગામીવણના રાસવિવાસી,

પૂણ્ધરિ સમ રૂપ-પ્રદાશી;

તું તો છે અવિનાશી : તારો દો જય-જયકાર. —બંસીવાળા ॥૨૦॥

લાક્ષ્મણ-દિય-દુઃખહારી,

દુષ્ટ-જન-વિનાશકારી;

તું તો છે અવિહારી : તારો દો જય-જયકાર. —બંસીવાળા ॥૨૧॥

અદ્ભુત-લીલા-નર-તનુધારી,

જન્મવન-વિષીન-વિહારી;

પૂરણ હો ! અવનારી : તારો દો જય-જયકાર. —બંસીવાળા ॥૨૨॥

કાળે-કાળો કૃષ્ણ-કન્દૈયો,

તન-મન-પ્રાણ ન્યોછવરિયો;

પાગલને અપનાયો : તારો દો જય-જયકાર. —બંસીવાળા ॥૨૩॥

(श्रीमच्छंकराचार्यविरचित)

(॥ श्रीकृष्णाष्टकम् ॥)

श्रियाश्लिष्टो विष्णुः , स्थिरचरगुर्व्वेदविषयो ;
 धियां साक्षी शुद्धो, हरिसुरहन्ताञ्जनयनः ।
 गदी शंखी चक्री, विमलवनमाली स्थिररुचिः ;
 शरण्यो लोकेशो, मम भवतु कृष्णोऽक्षिविषयः ॥१॥
 यतः सर्वं जातं, वियदनिलमुख्यं जगदिदं ;
 स्थितौ निःशेषं यो-,-ऽवति निजमुखांशेन मधुहा ।
 लये सर्वं स्वस्मिन्, -हरति कलया यस्तु स विभुः ;
 शरण्यो लोकेशो, मम भवतु कृष्णोऽक्षिविषयः ॥२॥
 असूनायम्यादौ, यमनियममुख्यैः सकरणै-,-
 निरुध्येदं चित्तं, - हृदि विलयमानीय सकलम् ।
 यमीदृश्यं पश्यन्ति, - प्रधरमतयो मायिनमसौ ; -
 शरण्यो लोकेशो, मम भवतु कृष्णोऽक्षिविषयः ॥३॥
 पृथिव्यां तिष्ठन् यो, - यमयति महीं वेद न धरा ; -
 यमित्यादौ वेदो, - वदति जगतामीशममलम् । -
 नियन्तारं ध्येयं, मुनिसुरनृणां मोक्षदमसौ ; -
 शरण्यो लोकेशो, मम भवतु कृष्णोऽक्षिविषयः ॥४॥
 महेन्द्रादिर्देवो, - जयति दितिजान् यस्य बलतो ;
 न कस्य स्वातन्त्र्यं, - कचिदपि कृतौ यत्कृतिमृते ।
 कवित्वादेर्गर्व, - परिहरति योऽसौ विजयिनः ;
 शरण्यो लोकेशो, मम भवतु कृष्णोऽक्षिविषयः ॥५॥
 विना यस्य ध्यानं, - व्रजति पशुतां सुकरमुखात् ;
 विना यस्य ज्ञानं, - जनिमृतिभयं याति जनता ।
 विना यस्य स्मृत्या, - कृमिशतजनिं याति स विभुः ; -
 शरण्यो - मम भवतु कृष्णोऽक्षिविषयः

निराशं चैवं ज्ञा, शरणशरणो भ्रान्तिहरणो;—
 मनाज्जगो वरुणो, व्रजशिशुवयस्योऽर्जुनसखः ।
 स्वयंभूर्भूतानां,—जनक उचिताचारसुखदः ;
 शरण्यो लोकेशो, मम भवतु कृष्णोऽक्षिविषयः ॥७॥
 सदा वयंभूतानां,—भवति जगतां क्षोभकरणी;
 तदा लोकस्वामी, प्रकटितवपुः सेतुधृगजः ।
 जगतां धामा स्वच्छो, निगमगुणगोतो व्रजपतिः ;
 शरण्यो लोकेशो, मम भवतु कृष्णोऽक्षिविषयः ॥८॥
 इति हरिर्गोमयः—,—राधिनः शंकरेण;
 पुतिनिगदगुणोऽन्यौ, मातृमोक्षार्थमाश्रयः ।
 इति हरनिकटे श्री,—युक्त आविर्बभूव;
 न्यगणयुत उदारः, शिरचक्राब्जहस्तः ॥

— × × × ४३ × × × —

(श्रीनारदमहर्ष-एव नि-प्रधाननन्द-विरचित)

(॥ श्रीहरिनामाष्टकम् ॥)

श्रीकेशवाच्युग मुकुन्द रयांगपाणे,
 गोविन्द माधव जनार्दन दानवारे ।
 नारायणामरपते त्रिजगन्निवास,
 जिह्वे जपेति सततं मधुराक्षराणि ॥१॥
 श्रीदेवदेव मधुमदन शार्ङ्गपाणे,
 दामोदरार्णवनिर्केतन कंटभारे ।
 विश्वम्भरामरणभूषित भूमिपाल,
 जिह्वे जपेति सततं मधुराक्षराणि ॥२॥
 श्रीपद्मलोचन गदाधर पद्मनाभ,
 पद्मेश पद्मपदपावन पद्मपाणे ।

- पीताम्बराम्बररुचे रुचिरावतार,
जिह्वे जपेति सततं मधुराक्षराणि ॥३॥
- श्रीकान्त कौस्तुभवरार्तिहराब्जपाणे,
विष्णो त्रिविक्रम महीधर धर्मसेतो ।
वैकुण्ठवास वसुधाधिप वासुदेव,
जिह्वे जपेति सततं मधुराक्षराणि ॥४॥
- श्रीनारसिंह नरकान्तक कान्तमूर्ते,
लक्ष्मीपते गरुडवाहन शेषशायिन् ।
केशिमणाशन सुकेश किरीटमौले,
जिह्वे जपेति सततं मधुराक्षराणि ॥५॥
- श्रीवत्सलाञ्छन सुरर्षभ शंखपाणे,
कल्पान्तधारिधिविहार हरे मुरारे ।
यज्ञेश यज्ञमय यज्ञभुगादिदेव,
जिह्वे जपेति सततं मधुराक्षराणि ॥६॥
- श्रीराम रावणरिपो रघुवंशकेतो,
सीतापते दशरथात्मज राजसिंह ।
सुग्रीवमित्र मृगवेधन चापपाणे,
जिह्वे जपेति सततं मधुराक्षराणि ॥७॥
- श्रीकृष्ण वृष्णिवर यादव राधिकेश,
गोवर्धनोद्धरण कंसविनाश शौरे ।
गोपाल वेषुधर पाण्डुसुतैकवन्धो,
जिह्वे जपेति सततं मधुराक्षराणि ॥८॥
- इत्यष्टकं भगवतः सततं नरो यो,
नामांकितं पठति नित्यमनन्यचेताः ।

११-१५) रं पद्ममुपति पुनर्न जातु,
 शतुः पयोधरसं पिवतीह सत्तमम् ॥

— x x x ॐ x x x —

(श्रीनन्दरत्न-च वि मङ्गलानन्द-विरचित)

(॥ श्रीहस्तिशरणाष्टकम् ॥)

भूते दुर्दशित शिखरे हि केचिदन्ये,—
 भक्तिं गणेशमपरे तु दिवाकरं वै ।
 रूपैस्तु तैरपि विभारि यस्तत्तमे,
 तस्मात् त्वमेव शरणं मम शंखपाणे ॥१॥

नी मोहो न मग्नो पानो न जाया,
 न च कुलं विपुलं बलं वा ।
 मन्त्रो न नाल कोटी सहायको मे,
 तस्मात् त्वमेव शरणं मम शंखपाणे ॥२॥

नोपासिना मद्रमपास्य मया महान्त,—
 रत्नद्वीपे चास्तिऋधिया न हि सेवितानि ।
 देशार्थं च विविधं द्रव्यं कदापि,
 तस्मात् त्वमेव शरणं मम शंखपाणे ॥३॥

दुर्वासना मम सदा परिक्रमेयन्ति,—
 चित्तं शरीरमपि रोगगणा दहन्ति ।
 सञ्जीवनं च परहस्तगतं सर्वद्व,
 तस्मात् त्वमेव शरणं मम शंखपाणे ॥४॥

पूर्व कृतानि दुस्त्रिानि मया तु यानि,
 स्मृन्वाऽखिलानि हृदयं परिक्रम्यते मे ।
 रूपाणां च ते पतिनपावनना तु यस्मात्,
 तस्मात् त्वमेव शरणं मम शंखपाणे ॥५॥

दुःखं जराजननजं विविधाश्च रोगाः,
 काकश्वसूकरजनिर्निरये च पातः ।
 त्वद्विस्मृतेः फलमिदं विततं हि लोके,
 तस्मात् त्वमेव शरणं मम शंखपाणे ॥६॥

नीचोऽपि पापवलितोऽपि विनिन्दितोऽपि,
 द्यूयात्तवाहमिति यस्तु किलैकवारम् ।
 तं यच्छसीश निजलोकमिति व्रतं ते,
 तस्मात् त्वमेव शरणं मम शंखपाणे ॥७॥

वेदेषु धर्मवचनेषु तथाऽऽगमेषु,
 रामायणेऽपि च पुराणकदम्बके वा ।
 सर्वत्र सर्वविधिना गदितस्त्वमेव,
 तस्मात् त्वमेव शरणं मम शंखपाणे ॥८॥

— x x x ॐ x x x —

(॥ श्रीकृष्णशरणाष्टाक्षरीमन्त्रजाप्यम् ॥)

(॥ सप्तगीत धून ॥)

“ (ॐ) श्रीकृष्ण शरणं मम - श्रीकृष्ण शरणं मम - श्रीकृष्णः
 शरणं मम ”x x x x x x x.....

(॥ श्रीकृष्णवन्दनम् ॥)

वन्दे नवधनश्यामं पीतकौशेयवाससम् ।
 सानन्दं सुन्दरं शुद्धं श्रीकृष्णं प्रकृतेः परम् ॥
 केशवं कमलाकान्तं कामेशं कौस्तुभप्रियम् ।
 कौमोदकीधरं कृष्णं तं वन्दे कौस्वान्तरूपम् ॥
 नवीननीरदश्यामं नीलेन्दीवरलोचनम् ।
 बलवीनन्दनं वन्दे कृष्णं गोपालरूपिणम् ॥

एन्दै हन्दासनचरं बल्लवीजनवल्लभम् ।
 जगन्तीसंयवं धाम वैजयन्तीविभूषणम् ॥
 गोविन्दं गोकुलानन्दं गोपालं गोपिवल्लभम् । -
 गोपधनोद्धरं धीरं तं वन्दे गोमतीप्रियम् ॥
 नवधाराभरोल्लुट्ठश्यामसुन्दरविग्रहम् । -
 नन्दैः कनन्दनं वन्दे यशोदानन्दनं प्रभुम् ॥
 राधेशं राधिरूपाणवल्लभं बल्लवीसुतम् ।
 राधासेवितपादाब्जं राधावक्षःस्थलस्थितम् ॥
 गोविक्ताचेतनापन्नं राधागाणाधिकं परम् ।
 विनोदमुरलीजन्तं कुर्वन्तं कौतुकेन च ॥
 राधानुगं राधिकेष्टं राधापहृतमानसम् ॥
 राधाचारं राधाधारं सर्वाधारं नमामि तम् ॥

— x x x छ x x x —

(॥ सप्त'गीत धून. ॥)

" राधा-भक्त — मोहन " x x x

... .. x x x x x

॥ मोहन — राधापद कृष्णचन्द्राणी जय ॥

॥ નામ-માહાત્મ્ય ॥

“ યાચ્યે યાચકમિત્યુદેતિ ભવતો નામસ્વરૂપદ્વયમ્,
પૂર્વસ્માત્પરમેષ હન્ત કરુણં તત્રાપિ જાનીમહે ।
યસ્તસ્મિન્નિહિતાપરાધનિવહઃ પ્રાણી સમન્તાદ્ભવેત્,
આસ્યેનેદમુપાસ્ય સોઽપિ દિ સદાનન્દામ્યુર્ધો મજ્જતિ ॥ ”
x x x x x

“ દેલિય રૂપ નામ અધીના । રૂપ-જ્ઞાન નહીં નામ વિદીના ॥
સુમિરિય નામ રૂપ વિનુ દેલે । આઘત હૃદય સનેટ વિશેલે ॥ ”
x x x x x

“ મંત્ર પરમ લઘુ જાસુ યશ વિધિ-હરિ-હર-સુર સર્વ ।
મહામત્ત ગજરાજકો યશ કર અંકુશ સર્વ ॥ ”
x x x x x

‘ નામ ’ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ (derivation) એવી છે કે,
“વલ્લાન્નમયતીતિ ‘નામ’ ” = “ બલાત્ - બળપૂર્વક (એટલે કે
હઠા ન કરે તો પણ, જબરદસ્તીથી, એની મેળે) [નામાશ્રયીના
ચિત્તને નામીના ચરણોમા જે] નમન કરાવે છે, એ ‘ નામ ’. ”
વળી એ પ્રમાણે એ નામ નામાશ્રયીને (નામ લેનાર - નામ જપના-
રને) નામી તરફ અને નામીને નામાશ્રયી તરફ અભિમુખ કરાવે છે
અને એના પરિણામે - આખરે પરસ્પરનો ભેટો કરાવે છે; અતએવ
નામી અને નામાશ્રયી ઉભયની વચ્ચે નામ ચતુર મધ્યસ્થનું કામ
કરે છે : એટલા માટે જોસ્વામી શ્રીગુલસીદાસજીએ તેમના
‘રામાયણ’ની અંદર કહ્યું છે કે,

“ ઉભય પ્રવોધક ચતુર દુષાપી. ”

x x x x

“ કહોં કહાં લગિ નામ-બડાઈ । રામ ન સકહિ નામ-ગુણ ગાઈ ॥ ”
x x x x

• રાગ તિલક કામોદ અગર બહહસ. (નામ કેસે જાડો એ લય)
તાલ દીપચંદી અગર ધમાલ.

નામકો મહિમા અગમ અપાર, તાકો કાઈ ન પામે પાર. - નામ૦ (૨૬)
‘નેતિ’-‘નેતિ’ કર વેદ કહત હૈ, પાઈ રાકે નહિ પાર;
ચતુરાનન ચારોં જુલાસે, નિશદિન કરે પોકાર. - નામકો ॥૧॥

શન્ય સમાધિ લગાવ ધ્યાન ધર, મનકાદિક ગયે હાર;
 શેષ સહજ સુખ નામ વપત હૈ, લે પૃથ્વીકા ભાર. — નામકો ॥૨૦॥
 ત્રેતા મધ્યે રામ એક તારી, જૈતમ ઋષિકી નાર;
 નામ લગનમે છા અનેક, નિશ્ચિન હોત ઉદાર. — નામકો ॥૩૧॥
 એહી નામ સઝલ ઘટ નાહિ, મનન લિયો નિહાર;
 સાહેબ કંઈપિરાઈ ગુરુને દીનો, સોઈ નામ નિજમાર. — ના ॥૪૧॥
 (ગજલ — કવાલી.)

કયા કયા ન કરે - હા હે, દુનિયામે નામ તેગ;
 છોટા મનર બડા હે, દુનિયામે નામ તેરા. — કયા કયા ॥૨૬ક॥
 કુળેકા નાશ કરતા, દુનિયાકા દુખ હરતા;
 દીને પે હાથ ધન્તા, દુનિયામે નામ તેરા — કયા કયા ॥૨૭ક॥
 માનીકા હૈ ઝિખાતા, ધનીકા હૈ રૂલાતા,
 રોતાકો હૈ હસાતા, દુનિયામે નામ તેગ. — કયા કયા ॥૨૮ક॥
 જો જો-મૂડ હૈ મબકુલ, મબકુલ વો દે રહે હૈ;
 કયા ખૂન હૈ ખગના, દુનિયામે નામ તેરા — કયા કયા ॥૩૦ક॥
 અજાનકી અરેરી, ભૂખા હૈ પથ યુમાદિ;
 દીયાગાર દિમ-દિમાના, દુનિયામે નામ તેરા — કયા કયા ॥૩૧ક॥
 મરતા હૈ જડકો ચેતન, ચેતનકો જડ બનાતા;
 હૈ માત ખાનકીખી, દુનિયામે નામ તેરા. — કયા કયા ॥૩૫ક॥
 તથ આશાવરી — તાલ ધમાલ.

પ્રભુ ! હજ નામ તેન સુખકારી, મળ દુનિયા પરમ દુખારી. ॥૨૬ક॥
 ગર્ભવામમે છિયટે તનમે — ની-દશ મામ સુખારી;
 બાહિર આપ પડા પૃથિરીપગ, માયા વિપરી તુમારી. — પ્રભુ ॥૨૭ક॥
 બાલપણમે પરાધીન નિન, માતા ગોદ ખિયારી;
 સુખ-દુખ સખલી વ્યાપન તનમે, બચન સકે ન છિયારી. — પ્રભુ ॥૨૮ક॥
 જોખનમે નિન કામ સતાવે, મોહ લિયો મન નારી;
 બાલ-બચોકે પાવનકે દિન, પગધર દામ-ખિયારી. — પ્રભુ ॥૨૯ક॥
 વૃદ્ધપણમે રોગ લગે સળ, — કાયા નિર્જલ દારી;
 અજ્ઞાનકે લગન ગિન તુમરે, જન્મ-મરણ-બધ ભારી. — પ્ર ॥૩૦ક॥
 ગજલ — ત્રિતાલ. (“ જો દમસે તુમમે” કરાર થા, તુમે યાદ
 દો કિ ન યાદ દો ” એ લય.)
 જો નામકા પરનાપ હૈ, તુમે યાદ દો કે ન યાદ દો ? ॥૨૬ક॥

જળ દેવ આપુક મારિયા, પ્રહ્લાદ નામ ઉચારિયા;
 નંખસેં અસુરકો વિદારિયા, તુમે યાદ હો કે ન યાદ હો ? - જો ૦ ॥૧॥
 ધ્રુવકો પિતા નિકલા દિયા, હરિનામમેં મન લા દિયા;
 ઉસે અચલ ધામ દિલા દિયા, તુમે યાદ હો કે ન યાદ હો ? - જો ૦ ॥૨॥
 ગજરાજ પૈ બિપતા પડી, મનમેં જ્યા જો 'હરિ-હરિ';
 આહ મારકે મુકિત કરી, તુમે યાદ હો કે ન યાદ હો ? - જો ૦ ॥૩॥
 દુપદીકી લાજ ઉતારિયા, જળ 'કૃષ્ણ-કૃષ્ણ' પુકારિયા;
 'અક્ષાનંદ' ચીર વધારિયા, તુમે યાદ હો કે ન યાદ હો ? - જો ૦ ॥૪॥

(ગરબી - ઘોળ.)

કાળ-બ્યાસનો કંખ ન લાગે, અમૃત-નામ ઉચારે જોને;
 પ્રેમ-પ્રકાશ કરે ઘટ બીતર, કુમતિ દૂર નિવારે જોને. ॥૧॥
 ચિંતામણિ ચિંતાને ટાળે, વાત લેજો મળી જોને;
 જે પંખી સુરતરને સેવે, તેને ચિંતા શાની જોને. ॥૨॥
 હરિનું સ્મરણ કરે નિરંતર, તેને ચંકટ શાનું જોને;
 નૌકા સૈને પાર ઉતારે, કાણુ મોઢું કાણુ નાનું જોને. ॥૩॥
 ઉચ-નીચનું અંતર ન મળે, હરિને લજો તે હરિના જોને;
 તે પ્રાણી ન પડે માયામા, વાસી વૈકુંઠપુરીનો જોને. ॥૪॥
 જોને માથે ગિરિધર ગાજે, તેને શાનો ટોટો જોને;
 પ્રીતમ પ્રભુનું લજન કરશે, તે સરખો નહિ મોટો જોને. ॥૫॥

॥ શ્રીહરિનામ ॥

“ હરિર્હરતિ પાપાનિ દુષ્ટચિત્તૈરપિ સ્મૃતઃ ।
 અનિચ્છયાઽપિ સંસ્પૃષ્ઠો દદત્યેષ દ્વિ પાપકઃ ॥ ”

× × × × × × ×

“ સકૃદુચ્ચરિતં ચેન હરિરિત્યક્ષરદ્વયમ્ ।
 વદ્ધઃ પરિકરસ્તેન મોક્ષાય ગમનં પ્રતિ ॥ ”

× × × × × × ×

“ નામ લિયા જિન સથ લિયા, સકલ શાસ્ત્રકો ભેદ ।
 “વિના નામ નેકેં ગયા, પઢ-પઢ ચારોં યેદ ॥ ”

× × × × × × ×

“ पढ़नेकी हृद समज है, समजकी हृद ज्ञान ।
ज्ञानकी हृद हरिनाम है, यह सिद्धान्त उर आन ॥ ”

× × × × ×

“ नाम भजो मन चक्ष करो, यही बात है तंत ।
छायेहुं पढ़-पढ़ मरो, नोटि ज्ञानके ग्रंथ (?) ॥ ”

× × × × ×

“ चारोंही वेद पुराण अठारहो चौसठ तंत्रके मंत्र विचारे ।
तीनसौ छठ भद्रार्त समय मंगल यज्ञपुरी पुर मारे ॥
योग-वियोग-प्रयोग-उपासन में ‘हरिदत्त’ सभी निरधारे ।
तीनोंही लोकनके सगरे फूट में हरिनामके ऊपर धारे ॥ ”

× × × × × × × ×

“ गोक्षोडिद्वानं ब्रह्मण्यु शशी-, प्रयागगंगाऽयुतकल्पघासः ।
यज्ञायुतं तैरुभेदान्, गोविन्दनाम्ना न कदापि तुल्यम् ॥ ”

× × × × समं न

“ मन्त्रत-तन्त्रतच्छिद्रं देशकालार्हवस्तुतः ।
सर्वं करोति निश्छिद्रं नामसंकीर्तनं तथ ॥ ”

× × × ×

“ भक्तानादथवा ज्ञानादुत्तमश्लोकनाम यत् ।
संज्ञीतितमयं पुंसो वरेदधो यथाऽनलः ॥ ”

× × × ×

“ पतितः स्मरितो भग्नः संदष्टस्त आहतः ।
हृदिऽस्त्वयशेनाह पुमान्नाहति यातनाम् ॥ ”

× × × ×

“ अवशेनापि यन्नाम्नि कीर्तिते सर्वपातकैः - ।
पुमान्निमुच्यते सद्यः सिंहग्रस्तेर्मृगैरिव ॥ ”

+ × × ×

“ नाम्नो हि यावती शक्तिः पापनिर्हरणे हरेः ।
तावत्कर्तुं न शक्नोति पातकं पातकी नरः ॥ ”

× × × ×

“ अच्युतानन्त गोविन्द नामोच्चारणभेषजात् - ।
नश्यन्ति सकला रोगाः, सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ ”

× × × ×

“ सबी रसायन हम करो, नहीं नाम सम कोय ।
रंचक घटमें संचरे, (तो) सब तन कंचन होय ॥ ”

x x x x

“ सार एक हरि-नाम हैं, जगत-धिपय बिनसार ।
जैसे मोति ओसको, बिनसत लगे न धार ॥

x x x x

“ जयही नाम हिरदे धरा, भया पापको नास ।
मानो चिनगी आगकी पड़ी पुराने घास ॥ ”

x x x x

“ अर्थवादं हरेर्नाम्नि सम्भावयति यो नरः ।
स पापिष्ठो मनुष्याणां नरके पतति स्फुटम् ॥ ”

x x x x

“ जिह्वा गुण गोबिन्द भजो, कान सुनो हरिनाम ।
कह 'नानक' सुनरे मना ! परहि न यमके धाम ॥ ”

x x x x

“ त्रियमाणो हरेर्नाम गृणन् पुत्रोपचारितम् ।
अजामिलोऽप्यगाद्धाम किं पुन' भक्षया गृणन् ॥ ”

x x x x

“ नामोच्चारणमाहात्म्यं हरेः पश्यत पुत्रका ।
अजामिलोऽपि येनैव मृत्युपाशादमुष्यत ॥ ”

x x x x

“ है हरितें हरिनाम बढेरो, ताकी मूढ करत फत सेरो ॥ ”

x x x x

“ हरिनामते सुख रूपजै, मन ! छांड आन उपाय रे ।
तनु कट कर कर जो भ्रमै, तो मरण-दु ख न जाय रे ॥ ”
गुरु-ज्ञानको विश्वास गढ़, — जिन भ्रमै दूजी ठौर रे ।
'योग' 'यज्ञ' 'कलेश' 'तप' 'व्रत', 'नाम' तुल्य न और रे ॥
सब सन्त यूं ही कहत है, श्रुति स्मृति ग्रन्थ पुराण रे ।
दास सुंदर नामते गति, लहे पद निरयाण रे ॥ ”

x x x x

शरणी. (“ रघुपति राम इहेभां गेले रे ” जे लय)

लीधूं हरिनाम, सोहि नर ज्यो रे ! —

भीम ज्यो, ते तो जेले भूया ! — लीधूं हरिनाम० ॥२६॥

પૂજ્યું નારદે કૃપાને એવું રે :—

‘ પ્રભુ ! તમો ગમે કયા ગહેવું રે ? ’

લખ્યુ ભાગવતે લેઈ લેવું —

લીધું હરિનામં

‘ ના ના વૈકુઠના હું વિનાનું રે ’—

‘ નહીં થોગી હરે, હાં માયું રે ’—

‘ ગાય ગણે મહાન તહીં નાયું ! ’—

લીધું હરિનામં

નગી મન્ત્રો દેવોની શક્તિ રે—

ઉગે મદાથી-મક્તિથી જ્યોતિ રે—

કૃતિ હરિનથી ગીતાએ બોધી.—

લીધું હરિનામં

જ્યમ ‘સાગર’ ઈર્ષિ જાણાવે—

તમ દગ દિશ આપ ઉતમતા રે—

હરિ જતી રાગે હરિ બોલ્યા —

લીધું હરિનામં

૨૪ પીઠુ—લાલ દીપચંદ્રી.

હરિ ગોપા, હર ગોપા, હરિ મોક્ષો ભાઈ ! (૨),

હરિ ના બોલે વાકું રામ દુહાઈ...ાટેકા

હરિ-દરિભજતે કયા કન પાયા, હરિ-હરિ ભજતે નિરગુણ માયા...હરિં

કાહેકુ મીનને પદ-પદ ગીતા, હરિ-દરિ ભજતે સખ કહ્યુ હોતા...હરિં

કહત ‘કૃષ્ણીશ’ હરિ-ગુણ ગાવે, ગાવન-નાચત વૈકુંઠ જાવે...હરિં

શ્રીકૃષ્ણપાણ્યુત મુકુન્દ રચાંગવાણે,

ગોવિન્દ માધવ જનાર્દન દાનવારે ।

નારાયણામરપતે ત્રિજગન્નિવાસ,

જિહ્વે । જપેતિ સતતં મધુરાક્ષરાણિ ॥

ગમ લૈશ્વ અમર કાલિંગડા—ત્રિતાલ.

તુમ બોલો મેરી રમના ! હરિ રે હરિ :

હરિ રે હરિ, રામા, હરિ રે હરિ.—તુમં ।ાટેકા

સાજ, મહેરે ઓઠ દુખેરે, કયા કરે રે મન ! પડી રે પડી ?—તુમં

ખટ રસ બોજન અતિ પ્રિય લાગે, ગમ-ભજનમે મરી રે મરી —તુમં

સુન-સુન કનિયા બાગ બનાયો, માવન તોડત કલી રે કલી.—તુમં

કહત ‘કૃષ્ણીશ’ મુનો ભાઈ માધુ !, મુવા પદાવત ગનિકા તરી.—તુમં

રાગ દેશ અથવા લીમપલાસ ચતો લૈશ્વી—તાલ ધુમાળી અમર ત્રિતાલ.

હરિનામ બિના નર ઐમા દે, દીપક બિના મંદિર જૈસા દે. ।ાટેકા ॥

નામ (કલિયુગમાં તો મુખ્યતથા નામનો જ આધાર). ૪૮૬

(જેસે) શંશિ બિનુ રજની સૂતી હૈ, (જેમે) બિના લૂનકી રસોઈ હૈ;
 (જેસે) ગુરુ બિનાકા મેલા હૈ, હરિનામ બિના નર ઐસા હૈ. ॥૧॥
 (જેસે) બિના પુરવટી નારી હૈ, (જેમે) પુત્ર બિના મહતારી હૈ;
 ગુનિકા ધર પુત્ર જેસા હૈ, હરિનામ બિના નર ઐસા હૈ. ॥૨॥
 દુદાર બિન વૃક્ષ બનાયા હૈ, (જેમે) સૂમ મંચરી માયા હૈ;
 જલ બિના સરોવર જેસા હૈ, હરિનામ બિના નર ઐસા હૈ. ॥૩॥
 'બાઈ મીરાં' કહે હરિસે મિલના, (જલ્લા) જન્મ-મરણકી હૈ નહિ કલના;
 ધરધની બિના ધર જેસા હૈ, હરિનામ બિના નર ઐસા હૈ. ॥૪॥
 ગાનક - કૃષ્ણદાસી. ("પ્રીતકા વાયદા કરકે સનમ તેને પ્રીત નિમાના
 ઊડ દિયા" એ કવ્ય)

નામ વિયા હરિકા જિત્સને, નિન ઔરકા નામ વિયા ન વિયા. ॥૧૮૬॥
 પશુ-પક્ષિ મખી જન્મ-પ્રવનકા, જિત્સને અપને મમ જાન મદા,
 સખકા પરિપાવન નિત્ય કિયા, નિન વિપ્રન દાન દિયા ન દિયા. ॥૧૯॥
 જિનકે ધરમે' ગ્રંથકી ચગાં, નિન હોવન હૈ દિન-રાત મદા;
 સતમંગ કયામૃત પાન કિયા, તિન તીગથ-તીગ પિયા ન પિયા. ॥૨૦॥
 જિન કામ કિયે પરમારથકે, તનમે' મનમે' ધનમે' કુગ્રે,
 જગ અંદર કીગત છાય રહી, દિન ચાર વિશેષ જિયા ન જિયા. ॥૨૧॥
 ગુરુકે ઉપદેશ સમાગમમે', જિત્સને અપને ઘટ ભીતરમે';
 'બ્રહ્માનંદ' સ્વરૂપકા જાન લિયા, તિન આધન યોગ કિયા ન કિયા. ॥૨૨॥

॥ * કલિયુગમાં તો મુખ્યતથા એક નામનો જ
 —શ્રીહરિનામનો જ આધાર ॥

" ચહું યુગ ચહું શ્રુતિ નામ-પ્રમાક ।
 'કલિ વિશેષ નહિ આન ઉપાક ।
 કલિયુગ કેવલ નામ-અધારા ।
 સુમિરિ-સુમિરિ મય ઉતરહિ પારા ॥ "

• 'કલિયુગ'ને 'નામયુગ' પણ કહે છે: કારણ કે કલિયુગનું સાધન
 કેવળ 'હરિનામ'—'નામસંકીર્તન' જ છે. કેવળ હરિનામ-સ્મરણ-કીર્તન
 દ્વારાજ કલિયુગમાં શ્રીમગર્જાનાં અંબવ વચ્ચની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે આ કલિ-
 યુગમાં નામ-સ્મરણ-સંકીર્તન સિવાય બીજું કોઈ સાધનપાંચ સાધન 'સંપૂર્ણ'
 બની શકતું નથી, ખરે! અન્ય કોઈ સાધન છે જ નહિ: અતએવ
 'કલિયુગ'ને 'નામ-યુગ' કહેવામાં આવે છે. ॥ ૪૮૭ ॥

“ एतद्युग एव नेता यदा, द्वापर पूजा चार ।

तीर्थो युग तीर्थो दृष्टे, (फलि) वैयल नाम-अ

x x x x

“ दोग न घान न भक्ति-यत्, केवल नाम-अध. २ ॥

x x x x

“ गानेय “५ गोविन्द ! यत्तौ त्वत्त शताधिकम् ।

एतत्तुपरमस्तुर्नि विनाप्यष्टांगयोगतः ॥ ”

x x x x

“ हरेर्नामैव नामैव नामैव मम जीयनम् ।

फलो नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथा ॥ ”

x x x x

“ भयनाशन त्मन्तिहरण इलियेह हरिको नाम ।

गित्तिदिन ‘नानय’ जो भजै, सफल होइ तेहि काम ॥ ”

x x x x

“ एतद्युग नेता द्वापरत्तु, पूजा मय अह योग ।

जो गति होइ सो फलिमह,—नामर्त पावहि लोग ॥ ”

x x x x

रा हे-१२—ताव शुभासी अमर जिताह.

है टगि।भगे अधा

॥२६॥

ओर पदि नि-११ नादि ग्लो विधि-व्यवहार.—है हरि०

नारदादि शुभादि गुण भिनि कियो बहुत विचार — ”

सकय युति—दधि भयिन कियो धृताध धृतसार — ”

दरो दिराते कर्म नेकियो भीनप्र ल्यो मर — ”

‘सूर’ हरिप्र सुयश गावन लहि भिटे लवहार — ”

॥ नारायण ॥

“ केचिद्वदन्ति धनहीनजनो जघन्यः ।

केचिद्वदन्ति गुणहीनजनो जघन्यः ।

व्यासो यद्वत्पतिलवेदविशेषविज्ञो,—

नारायणस्मरणहीनजनो जघन्य ॥ ”

x x x x

“ नमामि नारायणपादपंकजं, करोमि नारायणपूजनं सदा ।
वदामि नारायणनाम निर्मलं, स्मरामि नारायणतत्त्वमव्ययम् ॥ ”

× × × ×

“ नारायणो नाम नरो नराणां प्रसिद्धचोरः कथितः पृथिव्याम् ।
अनेकजन्मार्जितपापसंचयं हरत्यशेषं स्मरतां सदैव ॥ ”

× × × ×

“ आर्ता विषण्णाः शिथिलाश्च भीता घोरेषु व्याघ्रादिषु घर्तमानाः ।
संकीर्त्य नारायणशब्दमार्त्रं विमुक्तदुःखा सुखिनो भवन्ति ॥ ”

× × × ×

“ नारायणेति मन्त्रोऽस्ति, वागस्ति वशयतिनी ।
तथापि नरके घोरे पतन्तीत्येतदद्भुतम् ॥ ”

× × × ×

“ हे जिह्वे रससारहो सर्वदा मधुरप्रिये ।
नारायणारुच्यपीयूषं पिय जिह्वे निरन्तरम् ॥ ”

× × × ×

“ नारायण नारायण जय गोविन्द हरे ।
नारायण नारायण जय गोपाल हरे ॥ ”

× × × ×

“ विष्णो. षोडश नामानि औपधादिषु चिन्तयेत् ।
नारायणं तनुत्यागे चिन्तयेदिति बोधितम् ॥ ”

× × × ×

“ ज्वरेणाप्तः सन्निपातं भ्रान्त्या नारायण स्मरन् ।
मृतः स्वर्गमवाप्नोति, पवं दृष्टमजामिले ॥ ”

× × × ×

“ एतावताऽलमघनिर्हरणाय पुंसां, -
सङ्कीर्तनं भगवतो गुणकर्मनाम्नाम् ।
विष्णुश्च पुत्रमघवान् यदजामिलोऽपि, -
नारायणेति म्रियमाण इयाय मुक्तिम् ॥ ”

× × × ×

“ ‘नारायण’ यद् नामसँ पतित लहे भवपार ।
‘मुक्त’ कहे भज तादृकी, जानि सदा है सार ॥ ”

× × × ×

“ નમો નારાયણાયેતિ, ચે ચિદુર્વદ્ય શાશ્વતમ્ ।
અન્તકાલે લપાયાતિ, તદ્વિષ્ણોઃ પરમ પદમ્ ॥ ”

× × × ×

“ આચારદીનોડપિ મુનિપ્રધીર, —

મત્તરા વિદીનોડપિ ચિનિન્દિતોડપિ ।

કિં તસ્ય નારાયણશબ્દમાવ્રતો, —

ધિમુક્તપાપો વિશતેડચ્યુતાં ગતિમ્ ॥ ”

× × × ×

“ નારાયણસમો દેવો ન મૃતો ન મયિષ્યતિ ।

સન્ધ્યો

એને સત્યવાદેન ધર્મચાન્દ્ર સાધયામ્યહમ્ ॥ ”

× × × ×

“ કિં તસ્ય વહુભિર્મન્ત્રિઃ, કિં તસ્ય વહુભિર્વતેઃ ।

નમો નારાયણાયેતિ, મન્ત્રઃ સર્વાર્થસાધકઃ ॥ ”

× × × ×

“ નારાયણપરં બ્રહ્મ, નારાયણપરં તપઃ ।

નારાયણપરં ચૈદં, સર્વં નારાયણાત્મકમ્ ॥ ”

× × × ×

ગરબી. (“શુભિ સમ રહેમાં રહેએ ર” એ લય.)

‘નારાયણ’—નામ, લાગે ખાડે ખાડે રે ! —

જાહે જગતપણે ખાડે ખાડે ! — ‘નારાયણ’—નામ ॥ ૮૬ ॥

જેણે આઠ પ્રહર નામ લીધું રે,

તેણું હુંપણું હજીએ લીધું રે;

જીવ્યું-જન્મ્યું કૃતાઈ જ કીધું ! — ‘નારાયણ’—નામ ॥

નામ-મહિમા તે વિરલાઓ બાણે રે,

પ્રેમરૂપ તે પ્રેમ પિછાને રે;

કોઈ આનુભવી એ મોજ માણે ! — ‘નારાયણ’—નામ ॥

મૂળ એક જ નામ રવરૂપે રે,

લીલા ફેલી નાનાવિધ રૂપે રે;

મૂઠ ઉપનિષદો એ તિરૂપે ! — ‘નારાયણ’—નામ ॥

પ્રેમ-પાથકે દર્મ પ્રજ્ઞાવ્યું રે,

હિર-આગે ડગ્યું અજવાળું રે;

ખુશ્યું બહા-સાગર કેડે ખદાર ! — ‘નારાયણ’—નામ ॥

રાગ ખીયુ અગર જંગલા ("મહાદેવ કહે સુન પારળતી વિન્યા મન
હેલિ ગવારનકો" એ લય) — નિતાલ

નારાયણમે નામ સુમગ નર, જન્મ-મરણ દુખ જન્ય તુમારો ॥૭૬॥
માનુસ-જન્મ મિયા જગમાલી, દાવ છતકર ફિગિમ હારો - નારાયણગો
જો પગ્યોડ મહાયક તેરો, હમ માનિકમે કાહે નિમારો — ,,
કાન ખડા મિન ડીપર તેરે, કયા સુખ મોવત પાન પમારો — ,,
“અભાનંદ” નિના હરિસુમરણ, નહિ લગમાગ હો નિગારો — ,,
(ધૂન) રાગ ઝિંઝોટી - કુમરી-તાવ ત્રિતાલ (“બતાવે સખી ! કોન
ગરી ગયે રયામ ” એ લય)

સર્જન ! નિન ત્યો ‘નાનયણ’-નામ
ગળો એથી જ દામ — મર્જન ॥ ૭ ॥

‘અનંત’-આમી, પૂણ્ડ્રામી,
પદ્ય દગ્ગા પ્રણામ — મર્જન
— x x x ઓ x x x —

(ધૂન) - “શ્રીમન્ નારાયણ . નારાયણ નારાયણ
— x x x ઓ x x x —

॥ શ્રીરામનામ ॥

“ +કલ્યાણાનાં નિદાન કલિમલમથનં પાવન પાવનાનાં,
પાથેય યન્મુમુક્તો મપદિ પરપદપ્રાપ્તયે પ્રસ્થિતસ્ય ।

+ ‘કલ્યાણાના નિદાનમ્’ આ વાક્ય ‘લોકમાના રામનામ’
પદ્મ નિગેણ છે ‘રામનામ’ પદના બીજા પેટલા નિગેણ પણ
શ્લોક-મા વાપરેલા છે, પદ્મ આ પ્રથમજ વિશેણ એવું છે, કે જે
શ્રીરામનામનું માહાત્મ્ય બતાવનામા એ જ બમ છે માટે આખા
શ્લોકનો અર્થ ન કરતા અને ફક્ત આ શ્લોકાશરૂપ એ જ વાક્યનો
અર્થ કે મમજીતી આપવામા આવે છે —

‘કલ્યાણાનાં નિદાનમ્’ = ‘કલ્યાણોનું નિદાન’ એમા,
‘કલ્યાણ’ એટલે ‘દુખનિવૃત્તિ અને સુખપ્રાપ્તિ’ જીવમાન સુખની
કામના કરે છે એ જીવનો મૃગબાનિક મહત્વ છે ‘સુખ મે મૂયાત’
‘મહેને સુખ થાઓ !’ એ પ્રકારની ઇચ્છા જીવમાનને પ્રાપ્તિ
પણે જ ગ્લા કરે છે કોઇ પણ જીવ ‘મહેને દુખ થાય’ એવું
ચાહે જ નહિ [અને, ‘કુન્તા માતા’ જેવા સન્ત-લકત લગનાનની
પાસે જે દુખની માગણી કરે છે, તે તો એ દુખને જ એ લોકો

વિધામન્થાતમેક કવિવરવચસાં જીવનં સજ્જનાનાં,
વીજં ધર્મદ્રુમસ્ય પ્રમથતુ ભવતાં મૃતયે રામનામ ॥”

x

x

x

x

સુખરૂપ માને છે. કારણ કે વ્યવહારિક દુખ જેમ-જેમ પડે, તેમ-તેમ ભક્ત ભગવાનની ભક્તિમા વધુ જોડાય છે; માટે ભગવાનની ભક્તિરૂપ પરમ સુખની અપેક્ષાએ ભક્ત સામારિક તુચ્છ સુખોને તિલાંશલિ આપે અને એ પરમ સુખના કારણરૂપ હોવાથી માને ભગવદ્ભક્તિની દૃઢતાના કારણ કે માધનરૂપ હોવાથી વ્યવહારિક અનેક અડચણો કે દુખોને ભક્ત મારે, એ સ્વાભાવિક જ છે. એથી કમીને ભક્ત દુખને જ નહીં તેને સુખને નહિ, એવું કશું છે નહિ; જોકે એ પરમ સુખને જ નહીં છે અસલમા દુખખુદ્ધિ ને સુખખુદ્ધિ એવાના આધિભાર અનસાનજ હોય છે. લૌકિકજનોને જેમાં દુઃખ-ખુદ્ધિ હોય છે, તેમ જ મત-ભક્તને સુખખુદ્ધિ હોય છે. અતએવ, એ પ્રમાણે ૧. ૧૪ સખનેજ નહીં છે, દુખને નહિ.] કેમકે દુખ પ્રતિ, ૧. વેદનીય છે, અટલ જ જીવના સ્વરૂપવિરુદ્ધ છે, બ્યારે સુખ તો અનુકૂલ વેદનીય છે, અટલ જ સુખ જીવનુ સ્વરૂપ જ છે સુખની અભિપ્રાય કદ અભિપ્રાય નથી, એ છે જીવની સ્વરૂપમૂર્તિ. જીવની એ સ્વરૂપમૂર્તિરૂપ જ ‘કલ્યાણ’ છે એજ મોક્ષનુ સ્વરૂપ છે. તો, જીવની સ્વરૂપમૂર્તિરૂપ - મુક્તિરૂપ એ કલ્યાણનુ નિદાન ‘શ્રીરામનામ’ છે.

હો, ‘કલ્યાણનાં નિદાન’ = ‘કલ્યાણોનું નિદાન’ એમ બા રમનાત પ્રમેગયાજો ‘કલ્યાણ’ શબ્દ છે. એથી એવું સમજાય છે કે, ‘કલ્યાણ’ એક નથી, પણ અનેક છે અને તે, ઉપર બતાવેલ જીવની સ્વરૂપમૂર્તિરૂપ કે મુક્તિરૂપ ‘કલ્યાણ’ સિવાય, હજી બીજાં નિદાન ‘કલ્યાણ’ હોવા જોઈએ. તો, એની મમજીતી એ પ્રમાણે છે કે, ‘કલ્યાણ’ના બે ભેદ છે : (૧) વ્યવહારિક ને (૨) પારમાર્થિક. ઉપર બતાવેલ સ્વસ્વરૂપમૂર્તિરૂપ કે મુક્તિરૂપ જે કલ્યાણ છે, તે ‘પારમાર્થિક કલ્યાણ’નું સ્વરૂપ છે અને એ જીવનું ‘પરમ કલ્યાણ’ અગર ‘આ-ચન્તિક કલ્યાણ’ કહેવાય છે. એજ કલ્યાણ મુખ્ય છે. બાકી, સ્ત્રી-પુત્ર-વિત્ત આદિક સામારિક ભોગ-વસ્તુની પુર્નિથી થતી દુઃખનિવૃત્તિ ને સુખપ્રાપ્તિરૂપ જે કલ્યાણ, તે છે ‘વ્યવહારિક કલ્યાણ’ અને એ જીવનું ‘અવાન્તર કલ્યાણ’ કહેવાય છે, એ કલ્યાણ ગૌણ છે. એ ગૌણ-અવાન્તર કલ્યાણનો ભેદ, સામારિક ભોગપદાર્થની ભિન્નતા હોવાથી. બદલિષ્ટ હોવા શકે છે

“ કલૌ યુગે કલમયમાનસાનાં નાન્યત્ર ધર્મઃ કલુ નિઘયેન ।
રામેતિ ષર્ણદ્વયમાદરેણ સદા પઠન્મુક્તિમુપૈતિ જન્તુ-॥ ”

x

x

x

x

એ પ્રમાણે વ્યવહારિક-પારમાર્થિક, અવાન્તર-આત્મન્ટિક કે
ગૌણ-મુખ્ય તમામ પ્રકારના કલ્યાણનું નિદાન ‘શ્રીરામનામ’ જ છે.
બસ, એવો એનો મર્મ યાને ભાવાર્થ સમજવાનો છે.

હવે, ‘નિદાન’ શબ્દનો અર્થ સમજવાનો રહેા. ‘નિદાનં
ત્વાદિકારણમ્’ = ‘નિદાન એટલે આદિકારણ’ અર્થાત્ આદિકારણને
‘નિદાન’ કહેવામા આવે છે તો, ઉપરોક્ત કલ્યાણનું આદિકારણ
શ્રીરામનામ છે. આદિકારણનું તાત્પર્ય એ છે કે, કલ્યાણના કારણ
કર્મ, જ્ઞાન, યોગ, માખ્ય આદિક બીજા ધણા પણા લાકમા પ્રમિદ
છે, પરંતુ આદિકારણ તો શ્રીરામનામ જ છે. પ્રકૃત આદિકારણ
બીજા જ છે. એના અવાન્તર કારણ મૃત્તિકા, જળ, વાયુ, તાપ
ઇત્યાદિક છે.

આદિકારણરૂપ શ્રીરામનામ મહિત કર્મ-જ્ઞાન-યોગ-માખ્ય
આદિક અન્ય અવાન્તર કારણ (સાધન) સફળ છે; ન્યારે તે રહિત
તમામ નિષ્ફળ નીવડે છે અથવા તો મમ્મક ક’વાણુપદ નીવડતા
નથી. એ વિષે ગાસ્થામી ઉલસીદાસજીએ કીક જ કહ્યું છે કે :-

“ રામનામકો અંક હૈ, સય સાધન હૈ સુન ।

અંક ગયે કલુ હાય નહિ, અંક રહે દસણ ॥ ”

x

x

x

x

‘અંક ગયે કલુ હાય નહિ’ : કેમકે અંક બન્ય તો શન્યજ
બાકી રહે છે. તો, “ એકડા વિના મો મીઠા નકામા ” એવી કહેવત
કહેવાય છે અને એના ઉપર કવિની કવિતા પણ છે કે :-

“ લશ્કર છે બળવાન, પણ ન જો આવેવાન,
કુવામાં પટે તમામ, હાર પૂરી ખાય છે;
સુંદરી શોભામાં સારી, સર્વ અ’જ મનોહારી,
પણ શીલ માંહે ખામી, શોભા મારી ભય છે;
કવિતા અમકવાળી, અડ-અનુપાસવાળી,
પણ જો ન અર્થવાળી, નકામી લેખાય છે;
કહે ‘મહામુખ’ મુખેા, કથન કથાય બુઝેા,
‘એકડા વિના મો મીઠાં નકામાં ગણાય છે.’ ”

x

x

x

x

x

* “નાયનાય યદતેઽશ્રાયક, પશ્ચર્ક ચ ન શિવાય યદ્વિના ।
મુક્તિર્દં મરતિ, યદ્વશાદ્દ્વય, તદ્દ્વયં વયમુપાસ્મહે મહ ॥”

‘ મર્જન મધ્વજ્ઞાનામર્જનં સુસપ્તદામ્ ।
તર્જન યમદૃતાના રામરામેતિ મર્જનમ્ ॥ ’

‘ યાત્ર-ન થયતે રામનામપચાનનઘ્વનિ ।
તારદ્ગર્જનિતિ પાપંભા ગરીરાણ્યવાસિન ॥ ”

‘ રામરામેતિ રામેતિ રમે રામે મનોરમે ।
મહાશ્વનામતતુરય રામનામ ધરાનને ॥ ’

“ નેદ પુરાન ત્રિહાય સુપય કુમારગ કોટિ કુચાલ ચલી હૈ ।
ધાલ રગ ડ નપાલ કુપાલ, -ગ રાજ-મમાજ વહોહો છલી હૈ ॥

અર્થ — અ. ૧. ૮૮ (અ. ૧ ‘ ઓં નમો નારાયણાય ’ એ પ્રમાણે ૧૪૧ ની ૧૪) જેના વગર ‘નાયનાય’ = ‘હેકાણા માટે નાંદ [મારા અર્થનાગો થઇ જાય છે] તેમજ પચક (યાને ‘ઓં નમ શિવાય’ એ પ્રમાણે પચાક્ષરી મત) જેના વિના ‘ન શિવાય = ચાણુ માટે નાંદ’ [એના અર્થવાગો થઇ જાય છે] (અર્થ ૧ - અમરનાનુ એ છે ~ ‘ ઓં નમો નારાયણાય ’ ૧. ૧. ૧) મતમાની જે રા એ અક્ષર કાઢી લેવામાં આવે તો ૧. ૧. ‘ ઓં નમા નાયનાય ’ એવો થઇ જાય છે જે તદ્દન વિરાટી ૧ વિરાટી અર્થનાગો બની જાય છે એજ પ્રમાણે “નમ શિવાય” ન પચાક્ષરી મતમાથી જે ‘મ’ કાઢી લેવામાં આવે તો ૧. ૧. ‘ન શિવાય’ જેવા રૂપનાગો થઇ જાય છે જે તદ્દા વિરાટી ને વિરાટી અર્થનાગો થઇ જાય છે તો એ બને તદ્દન બંને રાત્ર મપ્રદાનના પ્રમિદ્ધ મોટા મતમા ‘રા’ અને ‘મ’ નાં ૧. ૧. તો-તો એ બને મતના નમમાજ બદલે હિતરાજ અર્થવાણા ૧. ૧. ૧. ૭) [૫૩] બને (ઉપરોક્ત બને મતો) જેના વશથી (અ. ૧ ‘રા’ અને ‘મ’ એ બંને અક્ષરના પ્રમાણથી - એ બંને અપરિણામ) મુક્તિદાના થાય છે, તે બંનેને (એટલે કે ‘રા’ તથા ‘મ’ જે બંને અક્ષરો) બંને આનંદપૂર્વક (ઉત્સાહપૂર્વક) ઉપાસીએ છીએ [આ શ્લોક આ રીતે ‘ગમ’નામનો અર્થમાં કયો છે].

घर्ण-विभाग न आधम-धर्म, दुनी दुख दोष दरिद्र दली है ।
स्वारथको-परमारथको कलि, -रामको नाम-प्रताप बली है ॥ ”

“ यह कलिकाल मलायतन, मन करि देखु विचार ।
श्रीरघुनायक-नाम तजि, -नहिं कहु आन अधार ॥ ”

“ नहिं कलि कर्म न भगति-विवेक । राम-नाम अवलम्बन एक ॥ ”

“ रामनामके सुमिरते, -अधम तरे ससार ।
अजामिल-गणिका-श्वपच, -सदना-शबरी नार ॥ ”

“ रामनामके सुमिरते, -उधरे पतित अनेक ।
कह ‘कबीर’ नही छांडिये, -रामनामकी देख ॥ ”

“ मृत्युकाले छिज्येष्ट ! रामेति नाम य स्मरेत् ।
स पापात्माऽपि परमं मोक्षमाप्नोति जैमिने । ॥ ”

“ देवाच्छक्रशायकेन निहतो म्लेच्छो जराजर्जरः,
हारामेण हतोऽस्मि । भूमिपतितो जल्पस्तनु न्यनघान् ।
तीर्णो गोष्पदवद्भार्षणमहो नाम्नः प्रभायाद्धरे ,
किं चित्रं यदि रामनामरसिकास्ते यान्ति रामारूपदम् ॥ ”

“ ‘राम’ नाम कलि कामतरु, सकल सुमगल-कद ।
सुमिरत करतल सिद्धि सब, पग-पग परमानन्द ॥
नाम रामको कल्पतरु, कलि कल्याण-नियास ।
जो सुमिरत भयो भागते, तुलसी ‘तुलसीदास ॥ ”

राम कल्याण - त्रिताप

इति नाम कामतरु गमके

दलनिहाः दारिद्र दुकान दुष्, दोष दोष धन धामने ॥ ७५ ॥
नाम लेन दाहिना होत मन, नाम निधाता आभक्त,
कहत मुनीम भट्टम भट्टानम, छोट भूषे नामके - इति ॥ ७६ ॥
लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी,
‘तुलसी’ लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी लक्ष्मी * - इति ॥ ७७ ॥

તેરે દરસકી ખાસ મેરી આશ પરિયે,

‘અહ્માનંદ’ કરો નાશ મોહપાશ અપાશ ॥૪૮॥

રામ દોડી - ત્રિતાલ.

જગતમે ગમનામ હૈ સાર :

મોય સમજ નર દેખ પિયારે, નશ્વર સખ મમાર - જગતમે ૦ ॥૮૬॥

રાગ-રાની પડિત-રાની, શરવીર નગ-નાર,

સખહી કાલનવીકે મુખમે, જાથ બને આહાર - જગતમે ૦ ॥૮૭॥

સુરજ-તારે પર્વત ભારે, સાગર-નીર અપાગ,

અતકાયમે ધિર નહિ કોઈ, યહ નિશ્ચય મન ધાર - જગતમે ૦ ॥૮૮॥

મહબ-બગીચે હાથી-ધોડે, દાસી-દામ હજાર,

માલ-ખજાના સમ ન જાના, મિરચા સગ હ કાર - જગતમે ૦ ॥૮૯॥

હરિકા નામ સુમર નર નિશ્ચિન, દિલમે નહીં ખિસાર,

‘અહ્માનંદ’ રો બનબધન, છોટે મકલ વિ ૧૦ - જગતમે ૦ ॥૯૦॥

ગજલ - પદાવ્તી. (“મેરી સુધ લીન્થિ જો જ સીં બલનેવાલે”
- એ લય).

રામ ! તેગ નામ સદા યાદ દિવાના મુઝમે

દુનિયાકે કારખારમે નિશ્ચિન ન જુનાના મુઝન — ગમ૦ ॥૯૧॥

જાન દયાસિંધુ તુમે દીનન-હિતકાર સદા,

શગુ તેરી આય પડા, દાસ બનાના મુઝન — ગમ૦ ॥૯૨॥

નામ પતિત-પાવન જગ બીચમે હૈ તેગ,

જન્મ-જન્મ-પાપકે બધનસે છુડાના મુઝકે — રામ૦ ॥૯૩॥

મોહ-નદી-નીરે ભગ, નીર નજર ન આવે,

હૂબ રહા ધાર પ્રભુ ! પાર લગાના મુઝન — રામ૦ ॥૯૪॥

તેરે બિના કોઈ નહીં વિશ્વમે પાલક મેરા,

‘અહ્માનંદ’ ચલકમળ બીચ લગાના મુઝકે — ગમ૦ ॥૯૫॥

રામ જીલ્લો—તાવ પંજમી ઢેઢો.

રામૈ રામ ગેને જગમા જે ડાહ્યા ને શાણા (૨) ॥૯૬॥

રામ-રમાયણ મીઠે મેવો, સકળ શાસ્ત્રનો સા,

ઉચ-નીચનો મેળ નહિ ને (૨), ગમ ગેથી પાર — ગમ૦

પાઠ પૂજા યોગ યજ્ઞ તે, નામ મમાન ન આવે ગમ,

હરતે-કરતે સૂતે-મેરે, જો ઉજારણો આવે — ગમ૦

યાગ્ય-કથે કહ્યુ બરદાજને શિવ પાગતી નારી રામ,

કાગબુશદિએ કહ્યુ ગરડને, ‘નરસો’ નામ-બાવિહારી. — ગમ૦

ખરચો ન ખૂટે વાકું ચોર ન લૂટે, તો દિન દિન હોત સવાયો.-,,
નીર ન ડૂબે વાકું અગ્નિ ન જાલે, તો ધરણી ધર્યો ન સમાયો. -,,
નામકો નાવ ભજનકી ખતધયા, તો ભવસાગરસે તાર્યો. -,,
બાઈ મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર-નાગર, તો ચરણકમલ ચિત્ત લાયો.-,,

(રાગ તિલક કામોદ - ત્રિતાલ.)

પાયો જ મૈને 'ગમ'-રતન-ધન પાયો ॥ટેકા॥
વસ્તુ અમોચિક દી મેરે સતગુરુ, કિરપા કર અપનાયો.-પાયો ૦ ૧.
જનમ-જનમકી પૂજી પાઈ, જગમે સભી ખોવાયો-પાયો ૦ ૨.
ખરચે ન ખૂટે વાકું ચોર ન લૂટે, દિન-દિન ખડત સવાયો-પાયો ૦ ૩.
સતકી નાવ ખેવટીયા મતગુરુ, ભવસાગર તર આયો —પાયો ૦ ૪.
'મીરાં' ક પ્રભુ ગિરિધર નાગર, હરખ-હરખ જમ ગાયો-પાયો ૦ ૫.
ભજન - પહાડી (" નિરંજન બનમે" ચોગી એક રમતા હૈ " એ કથ).

લગાલે ધારે 'ગમ'-ભજનસે પ્રીત ॥ટેકા॥

ભાત પિતા સુત બાધવ નારી, સખ દો દિનકે મીત,
પરમેશ્વર નિજ બધુ તુમારો, મદ્ય રહે મગીત —લગાયે ૦ ॥૧॥
અપને-અપને ગ્વારથ લાગે, વહ સખ જગકી રીત,
પરમારથકે સાધન કાગ્યુ, સખ હોવે વિપરીત —લગાયે ૦ ॥૨॥
સકલ જન્મકે પાપ નિવારે, હરિકા નામ પુનીત,
ભવસાગરકે તારણુ કારણુ, સુમરો મનકો શત —લગાયે ૦ ॥૪॥
તન-ધન-જોબનકા મદ ત્યાગો, મખમે ગ્હો વિનીત,
'બ્રહ્માનંદ' શરણુ પડ પ્રભુકી, સખ દુખ જાવે બીન —લગાયે ૦ ॥૩॥
રાગ ખમાચ-તાવ દાહરે ("મેરે તો નિરિધિ ગોપાલ" એ કથ)

પૂજણુ ભાગ્ય જાડો મીયા-રામ-નામ ગાવે,

રામનામ ગાવે સીયા-ગમ નામ ગાવે (ટેક)

અડસદ તીરથ ચાર ધામ, ગગા-ગિધુ નહાવે,

ધ્યાન-યોગ-સમાધિ ગમ, નામ તોવે ના'વે.—પૂરણુ ૦ ॥૧॥

જપ-તપ-દાન-ચર-હોમ, લક્ષ પૂજન કરાવે;

તાતે નામ મહિમા મોટો, નિગમ "નેતિ" ગાવે.—પૂરણુ ૦ ॥૨॥

કામ-ક્રોધ-મેલ છોડી, —નામ જો કહાવે;

ધર્મ-અર્થ-કામ-મોક્ષ, —ચારો ફલ પાવે.—પૂરણુ ૦ ॥૩॥

આઠ પહોર સમરે 'ગમ', શ્વાસોશ્વાસ કહાવે;

'મીરાં' કહે કામ પક્ષી, —હંસ હોઈ જાવે

कैरवी-त्रिताल.

राज सुभ 'राग' नाम लव लार्ध, नाम जिन सुभ मकल प्रथार्ध. (८६.)
 ना सुभ होवत भुड भुगर्ध, ना सुभ धर-धर अवण जगार्ध;
 ना सुभ हे अपने धर म ही, ना सुभ भोगवें भेष जगार्ध.-सप्त०
 ना सुभ जन्मे ना सुभ धनमे, ना सुभ चिंता ना हरणार्ध;
 ना सुभ योग गज नप प्रण, ना सुभ भूरीसभाधिलगार्ध.-सप्त०
 ना सुभ र. ना सुभ गनी, ना सुभ दास-विदास कडानी;
 ना सुभ गानी ना अपमानी, ना सुभ भूरी कर यतुरार्ध.-सप्त०
 ना सुभ वेद जितान पुराना, ना सुभ छु छे सुभ राना;
 सगर सुभ 'कभीर' सो पार्ध, जे जेन 'गम' नाम लव लार्ध.-सप्त०

“ राकारेण ब्रह्मियांति, मकारेण विशेत्पुनः ।

राम रामेति मच्छब्द जीयो जपति सर्वदा ॥ ”

✓ × × × ×

‘ राम ! त्वत्तोऽधिकं नाम, इति मन्यामहे धयम् ।

त्वयं वा तारिताऽयोध्या, नाम्ना तु भुवनत्रयम् ॥ ”

× × × × ×

“ माहात्म्यं परम तवैव महतो हे राम ! नाम्नः क्षितौ,

राकारं ददतो जनस्य सकलं निर्याति पापं हृदः ।

भूयस्तद्विजानीति रोदनविधावास्ते मकारस्ततो,

जिह्वाम्रे तव ‘राम नाम वसतु श्रीरामभृत्यस्य मे ॥ ”

× × × × ×

“ दनन्दिनस्तु दुरितं पक्षमास्तुर्वर्षजम् ।

मयं ददति निःशेषं, वृद्धाचलमिवानल ॥ ”

× × × × ×

“रामनाम जपतां कुतो भयं सर्वतापशमनैकप्रेषजम् ।

पश्यतात ! मम गात्रसन्निधौ पाथकोऽपि सलिलायतेऽधुना ॥ ”

× × × × ×

‘ उलटा नाम जपत जग जाना ! बालमीकि भये ब्रह्मसमाना ॥ ”

राम

× × × × ×

“ शिवे ! शये न संचारो भवेत् प्रेतस्य कस्यचित् ।

अतस्तद्वाहपर्यन्तं रामनामजपो धरम् ॥ ”

× × × × ×

“ રામ યવ પરં વ્રહ્મ, રામ યવ પરં તપ ”.

રામ યવ પરં તત્ત્વં, શ્રીરામો * વ્રહ્મ તારકમ ॥ ”

x x x x x

* વેદમા “ ષ્વતઃશ્વેવાક્ષરં વ્રહ્મ, ષ્વતઃશ્વેવાક્ષરં પરમ્ . ”

(ઠકોપનિષત્ - વહી ૨ - મત્ર ૧૬) ઇત્યાદિક વડે ‘ઐ’ મન્ત્રની બહુ જ પ્રશંસા કરવામા આવેલ છે કે “ ‘ ઐ ’ સાક્ષાત્ પરમહમ્વશ્ચ છે અને સર્વ મન્ત્રો ગળા એજ છે.....”. શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામા પણ “ ઔમિત્યેકાક્ષરં વ્રહ્મ..... ” (અ. ૮ - શ્લોક ૧૩), તેમજ શ્રીપાતંજલયોગદર્શનમા, “તસ્ય વાચક પ્રણવ” (મમાધિપાદ - સૂત્ર ૨૭) ઇત્યાદિ ઠહીને, ‘ઐ’નોજ મહિમા દર્શનવામા આવેલ છે. એ મિવાધ વળી શ્રીરામગીતામા ‘ અનેક મત્રો છે, તેમા સર્વોત્કૃષ્ટ-તારક મત્ર કયો ? ’ એના શ્રીહનુમાનુજના પ્રશ્નના જવાબમા, - “ પ્રાયેણ સર્વમન્ત્રાણાં શ્રેષ્ઠશ્રાવણાં કપીશ્વર । શૈયાનાં ચાસ્તિ સસારતારકત્વં ન સંશય ॥ તથાપિ પ્રણવાશ્ચયોડયં મન્ત્ર સર્વોત્તમોત્તમ । યમેવ તારક સાક્ષાન્મુક્તયૈ સર્વેડાનુપાસતે ॥ = હે કપીશ્વર ! પ્રાયઃ પૈશ્વોના અને શૈવોના સર્વ મત્રોને (‘ઐ નમો નારાયણાય’ એ વૈષ્ણવોના અને ‘ઐ નમ શિયાય’ એ શૈવોના, એવા સધળા મત્રોને જ) સમાસ્તારકત્વ છે, [એમા] મશય નથી તથાપિ (તોપણ) પ્રણવ (‘ઐ’) નામવાળો એ મત્ર [તો] સર્વોત્તમોત્તમ [છે], [કે] જે તારકને (મમાગમધનથી તારનારને) માણાત્ શુક્તિને માટે બધાય (સર્વે કોષ) ઉપામે છે ” (અ. ૧૩ - વાક ૧૮-૧૯). એમ ભગવાન શ્રીરામમન્ત્રે ખુદ ‘ઐ’ મત્રનું જ મર્મ-શ્રેષ્ઠત્વ તથા તારકત્વ બતાવ્યું છે. એ પ્રમાણે ઉપર્યુક્ત શ્રુતિ, મ્મનિ તથા અન્ય અનેકાનેક પ્રમાણોથી એ મિદ્ધ થાય છે કે, ‘ઐ’થી આધક મહત્ત્વપૂર્ણ મત્ર મમત મત્રગાઓમા બીજો કોઈ છે નહિ તો પછી ‘રામ’ એ સર્વશ્રેષ્ઠ તથા તારક મત્ર છે, એનું જે ઉપગના મૂળ શ્લોકમા કથન છે, [એ શ્લોક ‘નમઃક્રમ્યોપનિષદ’નો મત્ર છે] તેનું શુ ? - એમ તો પરસ્પર વિરોધાપત્તિ થઈ, સિદ્ધિ-પ્રસંગ ઉભો થયો, માટે એનો ખુલાસો શો મમજવો ? ? ... x x x ...

એનો ખુલાસો (મમાધાન) નીચે પ્રમાણે છે કે -

વસ્તુતઃ ‘ઐ’ અને ‘રામ’મા કઈ તમાવત નથી ‘રામ’ એ ‘ઐ’-

“ રમન્તે યોગિનોડનન્તે નિત્યાનન્દે ચિદાત્મનિ ।

તુ જ નહ ન્યુળ નહય છે. સુદમસ્વરૂપી કે બીજસ્વરૂપી ‘ઙ’ છે, જ્યારે ‘ગ’ છે સ્વૃગસ્વરૂપી કે ઋગ્સ્વરૂપી. ‘ઙ’માં (ઙકારના ધ્વજ-બગમા) કે અર્ધ-અન્નાકાર ચિહ્ન છે, તે ‘ર’કારનું જ ચિહ્ન છે. ‘જન્તુમ્પિગ્ન્યાયેન રેફસ્યોધ્વગમનમ્’ એ મંત્રનું કહેવન અનુસાર તે ‘ગ’ ને રક્ષકે ઉપર ગયેલ છે. અને ‘ઙ’માં (ઙકારના નાન ઉપર) ને ચિહ્ન છે, તે ‘મ’કારનું ચિહ્ન છે. ‘મોડનુસ્વારઃ’ એ પાંચાગ્નીય વ્યાકરણ-ન્યા અનુસાર ‘મ’કારજ અનુસ્વાર ઉપે છે. ખાદ ‘ગમ’ શબ્દમાં ને ‘આ’કાર છે, તે ‘અ’કારનો જ એક બેદ છે. ‘અકારમ્યાગદ્દશ મેદાઃ’ ગમ’માં ને ‘આ’કાર છે, તે કેવળ ઉચ્ચારના ને માનવ છે. એ મિથ્યા એન વિશેષ કંઈ પ્રયોજન નથી. પાંચાગ્નિ મહાગાનું નુકસાન, ‘અકાર ઉચ્ચારણાર્થઃ’.

૧૧ ‘ઙ’ એ બે બાજુના આખા ‘ઙ’કારમાં વળી ‘ત’ આટલો જ ભાગ મારગ છે કારણ કે ‘ઙ’કારમાંનો ‘ઙ’ આટલો ભાગ ‘જ + ઙ + મ’ એ ત્રણ માત્રાઉપ કે ‘સ્વૃગ-સુદમ-કારણ’ એ ત્રિગત-ત્રય-નામક ત્રિપુટીય દ્વારાથી સ્વગરૂપ કે અનારૂપ છે, ત્યાં ‘ત’ આટલો ભાગ અમાત્રા-ચિહ્નઉપ કે નાદ-ચિહ્નઉપ ત્રિપુટી નેમનું મગ્ન-નિર્ગુણ સ્વરૂપી પ્રતીક (મર્તિ - મંત્ર) ઉપર ભાગી નહાય. ને માત્રા છે વળી ‘ત’ એટલો અંશ ને વર્ણની નામ ને ને ‘ત’, ‘ત’ એ બે બાજુના મત્ર-મંત્રિવાળો બની નહાય. ને ‘ત’, ‘ર’, ‘ચ’, ‘ઘ’, ‘ઙ’ ઇલાદિક વર્ણમાં એવો એ અંગ (‘ત’) વાગી જાયથી ‘જ’, ‘ઙ’, ‘ચ’, ‘ઘ’, ‘ઙ’, એવા ચરિત્રાણો બની અનુક્રમથી પૃથ્વી-આગ્નિ-વાયુ-વાયુ-આકાશ તત્ત્વન મહાન ઇન્દ્રિયાથી બીજમત્ર ચર્ચ જાય છે. મારે જ આખા ‘ઙ’કારમાં ‘ત’ આટલો જ અંશ મારગ છે. પછી, આખા ‘ઙ’-કારમાંનો ‘ત’ એવો એ નારાસ કે અક્ષર, ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે, ‘ગમ’ શબ્દનું મૂળ સ્વરૂપ છે. અન્યેવ ‘ઙ’ અને ‘ગમ’ મંત્રની પગપર આભરના જ છે. પગનાત્માના અનન્ત-અમણિ નામ છે : તેમાં ‘ઙ’ અને ‘ગમ’ એ એ જ મુખ્ય નામ છે અને એ બન્ને તત્ત્વન અભિન્ન છે. કમ્પીરજ નો વળી એમ પણ કહે છે કે :—

“ તોન નામ હૈ વ્રહ્મણ, ‘ઙ’ ‘સોડમ્’ ‘રામ’ ।

દૃષ્ટ-મેદર્મે જપતે હૈ ન્યારે-ન્યારે નામ ॥

इति रामपदेनैतत् परं ब्रह्माभिधीयते ॥ "

x x x x

જાની 'સોડહમ્' કહતે હૈ, યોગીહુ 'ઐ કાર ।

મક્ત 'રામ કો જપતે હૈ, કહે કબીર વિચાર ॥'

ખેર, એ ત્રણે નામ પરમાત્માના તારિતક દૃષ્ટિએ એક જ છે છતાં એક છે ધૃષ્ટનો એટલે કે રુચિ યા અધિધરનો તેથી જાનીઓ 'સોડહમ્' - 'સોડહમ્', યોગીઓ 'ઐ-ઐ' અને ભક્તો રામ-રામ એમ પ્રાન જપે છે આ ત્રણે નામ યા મંત્રના જપ-ઉચ્ચારની પ્રણાલિમાં પણ એક-સગળી જ છે એથી કરીને પણ એ ત્રણે નામ યા મંત્ર અભિન્ન જ છે

લોકમાં 'રામ' નામ (મંત્ર)ની વિશેષતા જે પ્રચલિત છે, તે એટલા માટે કે, 'ઐ'કારના ઉચ્ચારણનો અધિકાર મનસાધાગણને નથી, કિંતુ મેઘ સન્ધારી જીવને જ છે, બનારે 'રામ' નામનું ઉચ્ચારણ તો ઉચ્ચ-નીચ, વિદ્વાન-અવિદ્વાન, માધુ-અમાધુ, ડોઢા મોઢા, સ્ત્રી-પુરુષ, પાપી-પુણ્યાત્મા હર પ્રકાર મનુષ્ય, હર પ્રકાર સ્થાને, હર પ્રકાર સમયે, સમાનભાવે કરી શકે છે

'ઐ' પરમાત્માનું મહાન મહત્ત્વપૂર્ણ અને ઐશ્વર્યપૂર્ણ નામ હોવા છતાં પણ સાધારણ શ્રેણીના મનુષ્ય તેનું ન તો મહત્ત્વ સમજે છે અને ન તો ઠીક-ઠીક ઉચ્ચારણ પણ કરી શકે છે એટલા માટે શાસ્ત્રકારોએ તેમજ વિદ્વાન-સત-ભક્તોએ એ 'ઐ'ના જ સ્પષ્ટ થાને સરળ સ્વરૂપ 'રામ' એ એ અક્ષરોથી પરમાત્માને મનોમોહિત કરેલ છે, જેથી કે સર્વસાધાગણ કોટિના પણ સર્વ એને ઉપયોગમાં લઈ શકે

ગોસ્વામી શ્રીતુલસીદાસજીએ તેમના રામાયણમાં શ્રીરામ-નામની મહત્તા વિષે લખ્યું છે કે, " एक छत्र, एक मुकुटमणि, सब वर्णन पै जोय । तुलसी रघुवर-नामके वर्ण चिराजत दोय ॥ " x x x x x , વાસ્તવમાં એ બે વર્ણુ વર્ણુભાળામાં ઉદ્દૃષ્ટ છે એનું કારણ એ જ છે કે, એ વર્ણુ જે રાખ્ખોના મસ્તક પર 'રે' યા 'અનુનાસ'રૂપે વિરાજમાન થઈ જાય છે, તે રાખ્ખોનાના અર્ચનું વિશેષ મૂલ્ય પ્રકાશના લાગે છે સમજના માટે ઉદાહરણ છે કે, 'સાગર', 'આગર', 'નાગર', 'કર્મી', 'ગર્મી', 'ધર્માધર્મ' ઇત્યાદિ શબ્દમાંથી જે 'ર' વર્ણુ કાઢી લેવામાં આવે

“ અધિકારી વિકારી યા સર્વદોષેકમાજનઃ ।

પરમેશપદં યાતિ રામનામાનુકીર્તનાત્ ॥ ”

× × × × ×

“ રામનામસમં સર્વં નાસ્તિ વેદાન્તગોચરમ્ ।

યત્પ્રસાદાત્પરાં સિદ્ધિં સંપ્રાપ્તા મુનયોઽમલામ્ ॥ ”

× × × × ×

“ ન તત્પુરાણં ન હિ યત્ર રામો, યસ્યાં નરામો ન ચ સહિતાસાઃ ।

સ નેતિહાસો ન હિ યત્ર રામ, કાવ્ય ન તત્સ્યાન્ન હિ યત્ર રામ-॥”

× × × × ×

“ પુરાણોકો પાર નહીં, વેદનકો અન્ત નહીં,

વાણી તો અપાર કહાં-કહાં ચિત્ત દોઝિયે ।

લાલનકી એક કહું, કહું એક ક્રોરનકી,

સવહીકો સાર એક રામનામ લીઝિયે ॥ ”

× × × × ×

“ ‘રામ’ સકલ નામનતેં અધિશ્ઠા । ”

× × × × ×

“ સન્તકોદિમહામન્નાશિત્તવિભ્રમકારકા ।

એક એક પરો મન્ત્રો, ‘રામ’ હત્યક્ષરદ્વયમ્ ॥ ”

× × × × ×

“ ન દેશકાલનિયમઃ, શૌચાશૌચવિનિર્ણય ।

પરં સદ્કીર્તનાદેવ રામ રામેતિ મુચ્યતે ॥ ”

× × × × ×

(ધૂન. ખમાચનો ૨૫૨—૩૩૬ દાદરાનો. “લીનન-કુખ ઉરણુ દેવ” એ લય)

“ કરતલમેં તારી દેત ‘રામ’ શુખ બેલી ।

અમે બલી પુરત પાતક-પુનિંદી લેલી ॥ ”

× × × × ×

“ શુખસેં કહત ‘રામ’ નામ પથ ચલત બેઈ ।

ખાવત નર પદ-પદ પરં ચરકલકિ સોઈ ॥ ”

× × × × ×

॥ રામરસ ॥

અત્ કાલિયદા-ધુમાળી

રામે-રામે ચડે, ‘રામ’રસ રામે-રામે ચડે.

॥ ૮૩ ॥

પીતાં પૂરણુ અનુલવ પ્રકટે, અનન નેત્ર ઉધડે (૨).

૬૬૬ અંગુલ લારી પીએ તો, નરી ચન્દિને ધડે. —ગમન ૧૧૧૧

સુધે તેને સ્વરૂપ દરગે, પાછો ભવ નવ પડે (૨);
 આપે નિર્મલ સધળે વર્તે, જો જીવ્યાએ આડે. —રામ૦ ૧૧૨૧
 અજળ પુમારી અહ્યુત ભારી, બહા વિશે જઈ ભડે (૨);
 પિંડ-પ્રહાડની પાર ગ્યા તે, હંમ થઈ નીવડે. —રામ૦ ૧૧૩૧
 મગજના તે મહારન માણે, તેથી નહીં કોઈ બડે (૨),
 જન 'દોરગ' એવા જન મળતાં, ભાગ્ય ભલા ઉધડે. —રામ૦ ૧૧૪૧

સા. કાફી-માંડ-એકતાલ (ધુમાળી).

રામગસ-પાવા હં ભરપૂર, પિયોને ઘટક-ઘટક-ઘટક :
 લાગી ગુર-ગચનમે ચોટ, કચે-જો ખટક-ખટક-ખટક. —રામ૦ (૨૬)
 સાહેબ તુ મે તૂ માંડબમે, જ્યો જીગમે ખટક-ખટક-ખટક;
 ઉંટા-સુવટી સાન ગુન્ડી, ગીટ ગધ મનકી ભટક-ભટક-ભટક. —રામ૦
 આપન ખેવે દીનકુ દાવે, ચઢે રામરંગ ચટક-ચટક-ચટક;
 પકક સુરતકી ફાગ ગગનમે, ચઢન ચટક-ચટક-ચટક. —,
 આતમ મને ચોર પીઠાનો, મારોને પટક-પટક-પટક;
 ઉગ્યા અનુભવ-સર સો ઘટમે, દુધા ઉમલા ફટક-ફટક-ફટક. —,
 આમન સાધે યોગ અત્યાસે, એ માયાકી લટક-લટક-લટક,
 તીરથ-વન કચેલી મરગમે, મરગમે ભટક-ભટક-ભટક. —,
 અગમ પંથકા જેવ આટપટા, ખેવે માધુ કો નટક-નટક-નટક;
 ઘાન ગોદટી 'ગુલાબ પુરી'કી, મિઠાવો ઝટક-ઝટક-ઝટક. —,

॥ શ્રીકૃષ્ણનામ ॥

“ મધુરમધુરમેતન્મંગલં મંગલાનાં,

સકલનિગમચહ્લોસત્ફલં +ચિત્સ્વરૂપમ્ ।

+ 'ચિત્સ્વરૂપમ્' એ શબ્દ શ્લોકમાના 'કૃષ્ણનામ' પદનું એક વિશેષણ છે. એનો અર્થ જો બરાબર જાણવામા આવે, તો શ્રીકૃષ્ણનામનું માહાત્મ્ય હૃદયંગમ થવામાં કિંચિત્ પણ બાકી રહેતું નથી. અતએવ અહીંઆ આખા શ્લોકનો અર્થ ન કરતા આ એકજ શબ્દનો મર્થાર્થ સમજાવવામા આવે છે. (આ શ્લોક સ્કંદપુરાણ-પ્રભાસખંડમાનો છે અને ભૃગુવંશીય સૌનક પ્રત્યેનું સૂત્રનું વચન છે.):—
 'ચિત્સ્વરૂપમ્' = 'ચૈતન્ય સ્વરૂપ' અર્થાત્ 'જીવિત (living)

સકૃદપિ પરિગીત શ્રદ્ધયા હેલયા વા,—

મૃગુવર ! નરમાત્રં તારયેત્ કૃષ્ણનામ ॥ ”

“ કૃષ્ણમન્ત્ર હૈતે હોવે સંસાર-મોચન ।

કૃષ્ણનામ હૈતે પાવે કૃષ્ણેર ચરણ ॥ ”

“ કૃષ્ણેતિ મગલં નામ યસ્ય વાચિ પ્રવર્તેતે ।

ભસ્મીભષન્તિ તસ્યાશુ મહાપાતકકોટય ॥ ”

“ કૃષ્ણ કૃષ્ણેતિ કૃષ્ણેતિ યો માં સ્મરતિ નિત્યશઃ ।

જલં મિત્યા યયા પદ્મં નરકાદુદ્ધરામ્યહમ્ ॥ ”

“ કૃષ્ણાનુસ્મરણાદેવ પાપસંઘાતપજરઃ ।

શતઘા મેદમાપ્નોતિ ગિરિર્યસહતો યયા ॥ ”

સ્વરૂપ', નહિ કે 'નિર્જીવ (dead) સ્વરૂપ' તેા, 'શ્રીકૃષ્ણનામ ચૈતન્ય (હવિત - living) સ્વરૂપ છે' એવા અર્થ મળવાનેા છે એ વિષે પ્રમાણરૂપે “ કૃષ્ણનામ જ શ્રીકૃષ્ણ છે ” એવુ શ્રીશ્રીનિમણિ (શ્રીશ્રીચૈતન્ય યાને શ્રીશ્રીગૌરાંગ) મહાપ્રભુનુ વચન છે. વળા 'ભક્તિરસામૃતસિન્ધુ'મા લખ્યુ છે કે, “ નામચિન્તામણિ કૃષ્ણચૈતન્યરસવિગ્રહઃ । પૂર્ણઃ શુદ્ધો નિત્યમુક્તોઽભિન્નત્વાત્માનામિનોઃ ॥ ” અર્થાત્ “ નામ-નામીનુ અભિજાન (અભેદ) હોવાને કારણ, નામચિન્તામણિ (એટલે કે શ્રીકૃષ્ણનામરૂપી ચિન્તામણિ) કૃષ્ણ (એટલે કે સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ - નામી અગર વાચ્યરૂપ માક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ પોતે જ) છે, કે જે ચૈતન્યસ્વરૂપ - રસવિગ્રહ - પૂર્ણ - શુદ્ધ (માયાતીત) - નિત્યમુક્તસ્વરૂપ છે. (કાવાર્થ યા તાત્પર્ય એ છે કે, નામ અને નામીનેા પરસ્પર અભેદ છે, તેથી જે ગુણ ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રમા છે, તેજ તેમના 'કૃષ્ણ' એવા એ નામમા પણ વિદ્યમાન છે.) ”. 'શ્રીચૈતન્ય-ચરિતામૃત'મા લખ્યું છે કે, “ કલિકાલે નામરૂપે કૃષ્ણઅવતારે । નામ હૈતે હય સર્વ જગત્-નિસ્તાર ॥ નામ વિના કલિકાલે નાહોં ઔર ધર્મ । સર્વમન્ત્ર-સાર નામ એઈ ચાચ્ચર્મ ॥ ”

પસ, આ ઉપરથી, શ્રીકૃષ્ણનામ ચૈતન્ય (હવિત - living) સ્વરૂપ છે, એવું સિદ્ધ થાય છે. ॥ 'કૃ' - 'કૃષ્ણ' ॥

“કૃષ્ણે રતાઃ કૃષ્ણમનુસ્મરન્તિ રાત્રીં ચ કૃષ્ણં પુનરુત્થિતા યે ।
તે ભિન્નદેહા પ્રવિશન્તિ કૃષ્ણં, હવિર્યથા મન્ત્રહુત હુતાશૈ ॥”

× × × × ×
“શ્રીકૃષ્ણનું નામ અકલસાર છે ।

ભાદકંતે ચિત્તે જપતાં પણુ બેટો પાર છે ॥

ચિત્ત ભાદકંતું બે લોજન કીજિયે ।

સ્વાદ ઓછો તદપિ ઉદર ભરી લીજિયે ॥

મન સ્થિર થવા ગોચરને રાખતા ।

સદાકાળ રહેજો શ્રીકૃષ્ણનામ ભાખતા ॥

‘કૃષ્ણ’ જપતાં મન એની મેળે હારશે ।

હૃદય શુદ્ધ થતાં હરિ ઉર પધારશે ॥”

× × × × ×

રામ દેવ-મહાદેવ (“વૈતાગ યોગ કઠિન ધ્યો હમી ન કરબહો” એ લય.)

શ્રીકૃષ્ણનામ માર જોધો કઠિન યોગ હૈ. ॥ ૮૬ ॥

આમન અવ ગવ તાન, ક્રાણુ પવન કરે સમાન;

ઠેસે ધરે ધ્યાન સળી તજડે ભોગ હૈ.—શ્રીકૃષ્ણ ॥ ૧ ॥

શીશ મુકટ કુંડલ કાન, ખળી અધર મધુર ગાન;

હમસે સદન હોય નહીં વો વિયોગ હૈ.—શ્રીકૃષ્ણ ॥ ૨ ॥

કલિમે જવન હગિલા નામ, લેત મિલત મોક્ષધામ;

મનમે ગદા જપત મુનિ મિદ્ધવોગ હૈ.—શ્રીકૃષ્ણ ॥ ૩ ॥

બગત નેમ ચણ દાન, કાઈ ન નામકે સમાન,

‘અક્ષાનંદ’ હણુ જન્મ-મરણ રોગ હૈ.—શ્રીકૃષ્ણ ॥ ૪ ॥

દેખતા તાર—દાદરા

અમે કૃષ્ણ તેરે નામમે કુર્બાન હો રહી;

સુગતમે તેરી દેખ પરેશાન હો ગહી. ॥ ૮૬ ॥

મિર પગ વો મોરકી મુકટ કાનોમે હૈ કુંડલ;

વો અધગ જમરીકી મધુર તાન હો રહી. ॥ ૧ ॥

કુયોકી માવ હૈ ગસેમે તિનક બાવ હૈ;

મુખચદ મંદહાનમેં ખેજન હો રહી. ॥ ૨ ॥

નરિ ખાન-પાનકી મુડી ન લોડવાજ હૈ,

તેગ દીદગકે વિયે દૈગન હો રહી. ॥ ૩ ॥

ન જૂવિયે મુઝે દીનનકે નાથ તુમ સુને;

‘અક્ષાનંદ’ તેરે દરકીમેં દરખાન હો રહી. ॥ ૪ ॥

રાગ ધરવા કાફી — ત્રિતાલ અઝર ધ્રુમણી.

જન્મ તેરા બાતોમે બીત ગયો (રે)

તેને કમલ ન 'કૃષ્ણ' કહ્યો (રે)

૥૮૬૥

પાય બરમકા આવા બોના, અમ તો બીમ ભયો,

મરપચીસી માયા કાગન, દેશ-વિદેશ ગયો (રે) — જન્મ ૦ ૥૧૥

તીમ બગસડી અમ મતિ ઉપજ, લોભ બટે નિત નયો,

માયા જોરી લાખ-કરોરી, અજુન તૃપ્ત ભયો (રે) — જન્મ ૦ ૥૨૥

બૃદ્ધ ભુયો તખ આલમ ઉપજ, કહ નિત કહ ગયો,

સાધુકી સગતિ કમલ ન કીની, મિસ્થા જનમ ગયો (રે) — જન્મ ૦ ૥૩૥

થક સસાગ મતનમકા ચોબી, મૂઠા દાટ ગયો,

કહત 'કાબીર' મમઝ મન' મૂરખ, તૂ કયો જૂન ગયો (રે) — જન્મ ૦ ૥૪૥

રાગ દેશ—ત્રિતાલ.

મુવા 'અવ વા બનમે ગસ લીગે.

જા બન 'કૃષ્ણ' નામ અમૃત-ગસ, શ્રવણ-પાન ભર પીતે ૥૮૬૭

કો તેરા પુત, પિતા તૂ કામે ર મિથ્યા ભમ જમ પ્રે,

કાન-મૈંગલ લે જૈ દે તોમે, તૂ કહે મેરો-મેરો ૥૧૬

હરિ નાના ગગ મુકત હોમ, અવ તોમે દિખરાજી,

'સૂદાસ' માધુનકી સગતિ, બડે ભાગ્ય જો પાજી ૥૨૬

॥ સર્વ નામ-સમન્વય ॥

(॥ નામ અનેક પણ ઈશ્વર એક ॥)

(રાગ દેશર—તાલ ત્રિતાલ)

'ગમ' કહો 'ગુમાન' કહો મહિ, 'કાન' કહો 'મહાદેવ' રી,

'પાગસનાથ' કહો મહિ 'બ્રહ્મા', સકન મહા સ્વયમેન રી. (ટક) ૥૧૭

ભાજનભેદ કહાનત નાના, એડ મૃતિમગપ રી,

તૈમે ખડ કલ્પનારોપિત, આપ આખડ સરૂપ રી — રામ ૦ ૥૨૭

નિરુપદ રમે 'સમ' સો કહિયે, ગહિમ કરે 'ગહિમાન' રી,

કર્મે કર્મ 'કાન' સો કહિયે, 'મહાદેવ' નિર્ગોણુ મી — ગમ ૦ ૥૩૭

પગસે રૂપ 'પાગસ' સો કહિયે, બ્રહ્મ ચિન્હે મો 'બ્રહ્મ' રી,

ધહ વિધ સાધો આપ 'આનન્દધન', એનનમય નિર્ઝમ રી — ગમ ૦ ૥૪૭

તેનો કોઈ 'આલસ' નામ, રટને કોઈ સુખથી 'શમ';
હિંદુ-સુખવશાન-હરેક, ઈશ્વર છે સર્વેનો એક.
'ધોટર'-'અપ' જળ દહેવાય, જૂઠાં નામ માત્ર જણાય;
અળગી વસ્તુ નહિ અકેકે, ઈશ્વર છે સર્વેનો એક.

x x x ॥ ૐ ॥ x x x

નામ અનેક, પણ નામી એક, મોટે બધુ એક ને એક ।
એથી અનેક ને અનેકમા એક, આખર મર્વ એકમએક ॥
એક ગમે, પણ અનેકમા રમે, આખર જમને એકમા શમે ।
મન ભગન ના ભગમા ભમે, ભમે તો પરમાત્મા ભમે ॥

— x x x ॥ ૐ ॥ x x x —

॥ “મન વિત્યુ” તેણે જગ વિત્યુ” એ ન્યાયની પેઠે જ
એક ('ૐ') નામ-તત્ત્વ જાણ્યું, તેણે ચારે વેદ જાણ્યા.” ॥

તૈલધારામિયાચ્છિન્ન દીર્ઘઘણ્ટાનિનાદયત્ ।
શ્વપાત્ત્ય પ્રણવવ્યટગ્ચ યસ્ત વેદ સ વેદયિત્ ॥
અમાત્ર શબ્દરહિત સ્વરચ્ચંજનવર્જિતમ્ ।
ત્રિન્દુનારુચ્છાતીત યસ્ત વેદ સ વેદયિત્ ॥

[ક્ષતિ ધ્યાનત્રિન્દુનિષદિ તથા સત્તરગીતાયામ્]

x x x x x
રામ કાફી (ધીરાના પદનો ચદ) — વાલ દીપચંદી.

નામ જણે જાણ્યું રે, તે તો વેદ ચારે જાણ્યો.

(પણ) બેદ જોણે જાણ્યો રે, તે તો ખરો તરત બન્યો । ઠટેકા ।

(સાખી) { બનીમ આભરણ અગે ધરે નારી, નાક વિના શો શણુગાર?,
કાવએ જો આપનુ આપ નન જાણ્યું, તો કેમ કરી ઉતરે પાર ?

(ચાન) — સાગ કયાધી મળશે રે ?, જાણ્યો ખરો પણ નન જાણ્યો — નામ ૦

(સાખી) { વાઝણી નારીને વ્યથ આપ્યું કે, પુત્ર નથી એની પાસ,
એમ લજન દેખાદેખી રે છે, કેમ પુરી ચારો આસ ?

(ચાન) — મને બાપ કદેશે રે, વેશ્યાએ જો પુત્ર જાણ્યો. — નામ ૦

(સાખી) { નામ, રૂપ ને ગુણનો નાશ વળી ચોથું પદ અનિનાશ,
એ ચોથા પદનો બેદ જાણે તેને હીએ હરિ તણો દાસ :

(ચાન) — નાશ કરી કરમનો રે, સશય એક પણમા હણ્યો — નામ ૦

(સાખી) { મરીખી ગળી તમે ગુરુજને સાદો, કરો શબ્દનો તોય,
આપણુ થકી જો અદેન મગે તો તેનો ધારણુ કરજો જોય :

(ચાન) — ગુરુને સગે 'ખાપુ'ર, અનામી નામ પોતે બન્યો — નામ ૦

યસ્મિન્જ્ઞાતે સર્વમિદ જ્ઞાત મયતિ નિશ્ચિતમ્ ।
તસ્મિન્ પરિશ્રમ કાર્ય , કિમન્યચ્છાસ્ત્રમાપિતમ્ ॥

x x x x x

રાગ કાફી (ધીરાના ૧૬નો રાહ)—ઘાવ દીપચ દી

કૈવલ્યપદ સાચુ રે, પડિત ' તમે હિરમા આણો

જેની વડે બોલો રે, તેને તો તમે નવ જાણો ॥૮૬૩॥

(માખી) { ખત વાચે તો પાર ન આવે, (ને) વસુન કરે વસુન થાય,
(કુગન, પુગણુ મૈ વાચીને યાક્રો, (પણુ) આત્મા સમજે
તો કુ ખ જન્ય

(ચાન)—સુખ થાય ઝાઝુ રે, મત તમે શીદ તાણો —કૈવ ૫૦

(માખી) { પિયુ પગ્ગેશે ગયા ને મૂગી ગયા,—પોતાના પાટનો રગ,
(માનના મનોગ્ય ત્યારે રે થાય, (ત્યારે) રસમી મળે અલગ

(ચાન)—આપ નવ ગોધુ રે, (તો) જ્ઞાન-દીવો કીધો ગણો —કૈવ-૫૦

(માખી) { લાજ મૂકીને માથે છેડે રે નાખ્યો તેને આમીનો નહિ પાગ,
(પતિનતા આમીની વાતો મ્હે છ, (ત્યારે) વચનીને આવે ખાગ

(ચાન)—એ આખનાજો રે,—કુ ખી થાય હેતા કણો —કૈવ-૫૦

(માખી) { તામાનો રૂપીયો કહિયે ન ચાને, ગમે તેની પાડે છાપ,
(જકને જાયે કર બેડીને તોય,—નવ મ્હે ત્રિનિધિ તાય

(ચાલ)—'આધુ' નામ સાચુ રે, મત તમે સત્ય માણો —કૈવ-૫૦

॥ ભવરોગ ટાળનાર શ્રીહરિનામ-રસાયન સેવવામાં
પાળવાનાં પથ્ય ॥

(॥ ભગવદ્ભજન કળાગ્ને પાળવાના આસ નિયમો ॥)

(સવૈયા-લાવણી)

હરિનુ નામ-રસાયન સેવે, પણ જો પથ્ય પગાય નહિ,

નામ-રટણુનુ ફળ નવ પામે, ને ભવરોગ ટળાય નહિ ॥ ૮૬૪ ॥

પહેલુ પથ્ય અમત્ય ન વદવુ, નિદા પગની થાય નહિ,

નિજ વખાણુ મરસ નહિ સુણુસા, વ્યગન કહિયે ઝરાય નહિ ॥ ૧૧ ॥

હગિજનને દુલના નહિ જરિયે, હગિજન-નિદા થાય નહિ,

વેદ-શાસ્ત્ર-આચાર્ય-રોના,—ત્યનો ઉ' ન થાય નહિ ॥ ૨૨ ॥

શુદ્ધ વર્ણુશ્રમ ધર્મ જાળી,—દુર્જન સગ સગાય નહિ,

પરનાગી માતા સમ લેખી, -કદી કુદરિ કરાય નહિં. ॥૩૥॥
 તેન પરધન પાપાણુ ગણીને, -મન અભિલાષ ધરાય નહિં;
 શુદ્ધ મહત્ત્વ પ્રજુના અણીને, -કોઈને કુંડે થાય નહિં. ॥૪૥॥
 મન-વાણી-કાયાથી કોઈનું, -કિમિત્ત મન દુભાય નહિં;
 હું તમિને હરિ છે મન ગ્રહક, એય ભરોમો જાય નહિં. ॥૫૥॥
 'કર્તુ-કર્' છું ભજન આટલું', જ્યા-ત્યાં વાત વદાય નહિં;
 હું મોટો મુજને મો પૂજે, એ અભિલાષ ધરાય નહિં. ॥૬૥॥
 આ મો પરય દુદયમા ગખી, -કરિયે પણ બૂવાય નહિં;
 નામ-રનાયન સુખથી એવે, તો ને એજે જાય નહિં. ॥૭૥॥
 રવ'પ સમયમાં મિદિ મેળવે, નરેલ એમા જરાય નહિં;
 શીલરિદાસ તણુ રસમીને, -મળના વારજ થાય નહિં. ॥૮૥॥

આજ ભાવનો એક શાસ્ત્ર-શ્લોક પણ છે, જે અહીં આગળ
 ખાગ જાણવા યોગ્ય છે :—

“ સન્નિવ્દાઽસતિ નામઐભયકયા, શ્રીશેઠાયોર્મંદધી-
 રચદ્વા ધૃતિશાસ્ત્રદૈશિકગિરાં, નામ્ન્યર્થવાદધ્રમઃ ।
 નામાસ્તીતિ નિષિદ્ધવૃત્તિચિહ્નિત્યાગો હિ ધર્માન્તરેઃ
 નામ્ન્યં નાસ્તિ જપે શિવમ્ય ચ હરેર્નામાપરાધા દશ ॥ ”

એની અર્થ-મગ્નુજ એ પ્રમાણે છે કે :—“ શિવસ્ય ચ
 હરેર્નામ્નિ જપે દશ નામાપરાધાઃ [સન્નિ] ॥ = શિવ (હર)ના
 અને હરિ (વિ'હ)ના નામ-વપમા દશ નામ-અપરાધ [છે]. [તે
 દશ નામ-અપરાધ એ છે કે :—] (૧) સન્નિવ્દા = સન્તની નિન્દા;
 (૨) યસતિ નામઐભયકયા = અસત્ (પાપી) પુરુષમાં (એટલે
 કે નન્દિ-પાપી-દુર્જનની મખામાં - તેની આગળ) નામના ઘેલ-
 વની કથા; [અસત્ પુરુષ આગળ નામ-માહાત્મ્ય કથવું, -એ એક
 અપરાધ છે; માટે ભજન કરનાર ભગવદ્ભક્તે તેમ કરવું નહિં. પરમ-
 દયાળુ-પરમપિતા-શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માએ ગીતા - અં ૧૮-
 શ્લોક ૧૭માં અર્જુનને એજ પ્રકારનું કથું છે - ખાગ એનવણી
 આપી છે.] (૩) શ્રીશેઠાયોર્મંદધીઃ = 'શ્રીશ' (શ્રી+ધર્મ) એટલે
 'સદ્મો-પતિ વિષ્ણુ' અને 'ઈશ' એટલે 'શિવ' એ બન્નેમાં
 ભેદ-શુદ્ધિ; [હરિ-હરમાં ભેદ-શુદ્ધિ કરવી ને રાખવી, -એ એક
 મહા અપરાધ છે. 'હરિ-હર' એ બન્ને શબ્દ વ્યાકરણશાસ્ત્રાનુસાર

એકધાતુમૂનક છે. વળી “શિવસ્ય હૃદય વિષ્ણુઃ, વિષ્ણોઃ હૃદય શિવ । યથા શિવમયો વિષ્ણુ, સર્વે વિષ્ણુમય જગત્ ॥”
 = “શિવનું હૃદય વિષ્ણુ છે અને વિષ્ણુનું હૃદય શિવ છે, અને વિષ્ણુ જેમ શિવમય છે, તેમ સર્વ જગત્ વિષ્ણુમય છે” એ પ્રમાણે હરિ-
 હર-એકાત્મવાદ ગાઓમા પ્રમિદ છે સાક્ષાત્ શ્રીભગવદ્વક્તિ પણ
 છે કે, “મદ્ગત શકરદેવો, મદ્દેવો શંકરપ્રિયઃ । ઉમૌ તૌ નરક યાતો, યાયચન્દ્રદિવાકરૌ ॥” = “મ્હારે ભક્ત હોય પણ
 શકરનો દેવી હોય, તેમજ શકરનો પ્રિય (ભક્ત) હોય પણ ન્હારે
 દેવી હોય, એવા તે બન્ને, બંન્ના સુધી ચન્દ્ર-સૂર્ય ગ્રહે ત્યાં સુધી
 (અર્થાત્ ધણા લાંબા કાળ સુધી - કંપભર), નરકને પ્રાપ્ત થાય છે.
 — “શકરપ્રિય મમ દ્રોહી, શિવદ્રોહી મમ દાસ, તે નર કગદિ કંપ
 ભગિ થોર નરકમદ્દે બાસ” છલ્લાદિ ધણા શાસ્ત્ર-પ્રમાણ મેળુદ છે
 માટે બજનાનંદીએ શિવ-વિષ્ણુ (હરિ-હર)મા ભેદ-મુદ્દિનો ત્યાગ
 કરવો તોજ ભજન-ભક્તિનું શુભ ફળ મળે તેમ છે], (૪-૫-૧)
 અથ્વા શ્રુતિશાસ્ત્રવૈશિકગિરામ્ = શ્રુતિ (વેદ), શાસ્ત્ર અને
 ગુરુનાં વચનમાં અથ્વા (અર્થાત્ શ્રુતિ-શાસ્ત્રોમા - વેદ-વચનોમા
 અથ્વા, -એ એથો અપરાધ, શાસ્ત્ર-વચનોમા અથ્વા, -એ પાપમે
 અપરાધ, અને શુર-વાક્યોમા અથ્વા, -એ ઠરો અપરાધ), (૭)
 નામન્યર્થવાદત્રય નામમાં (ભગવાન્નામનામમા - નામ માહાત્મ્યમા)
 અર્થવાદ-બ્રમ, [શાસ્ત્રમા છે કે, “અર્થવાદ હરેનામ્નિ સમ્મા
 વ્યતિ યો નરઃ । સ પાપિષ્ઠો મનુષ્યાણાં નરકે પતતિ સ્ફુ
 ટ્મ ॥” = “હરિના નામમા જે મનુષ્ય અર્થવાદની સલાવના કરે છે,
 તે મધગા મનુષ્યોમા પાપિષ્ઠ (અધિકતમ પાપી - મહા પાપી) હોઈ
 નિશ્ચય નરકમા પડે છે.” એજ પ્રમાણે બીજે પણ છે કે, “મમા
 ણતોડપિ નિર્ણતિ ધૃષ્ણમાદાત્મ્યમદ્ભુતમ્ । ન શકનુવન્તિ
 ચે સ્તોહુ, તે મૂઢા નિરય ગતા ॥” = “પ્રમાણુ વડે નિર્ણીત થયે
 પણ કૃષ્ણ (‘કૃષ્ણ’-નામ અથવા તો ‘કૃષ્ણ’-સ્વરૂપ)ના અદ્ભુત માહા
 ત્મ્ય (મહિમા)ને જેઓ મહન કરી શકના નથી (એટલે કે ‘કૃષ્ણ’
 એ નામ અગર અડપના માહાત્મ્ય વિશે દેવ કરે એવા તો અર્થવા-
 દનો બ્રમ લાવે છે), તે મૂઢા (મૂર્ખો) નરકમા ગયેલા છે (અર્થાત્
 નરકને પ્રાપ્ત થાય છે)”, (૮) નામાસ્તીતિ નિષિદ્ધવૃત્તિ = “નામ
 છે” એમ કરીને (અર્થાત્ ‘અપૂર્ણ પાપોને મટાડનારાનું ઈશ્વરનું નામ

મટારી પામેજ છે, એટલે હું જે-જે પાપ કરીશ, તે તમામ નામ લેનારીજ મટી જશે - મટના રહેશે', -એમ મગજને નામના બળ પર) નિષિદ્ધ વૃત્તિ [કરવી] — નિષિદ્ધ વર્તન [કરવું] (એટલે કે પાપ કરતા ગંદવું), (૯) વિદિતત્યાગઃ = વિદિત-ત્યાગ (અર્થાત્ ધર્મ ના નામથી બધા કરતા આધિક પુણ્ય થાય છે, માટે સન્ધ્યા-વન્દન, ગાયત્રી-જપ, દેવ-પૂજન, દાન-ચર્ય-તપ આદિ અન્ય કૃત્ય કરવાની કર્મ આગ્રહ્યકતા નથી, એવું માની નિત્ય-નૈમિત્તિક વેદવિદિત શુભ કર્મોને છોડી દેવું), (૧૦) ધર્માન્તરૈઃ સામ્ય દ્વિ = અન્ય ધર્મોની સાથે સામ્ય જ [છે] (અર્થાત્ ધર્મરના નામને વ્રત-દાન-તપ-તીર્થ-ચર્ય-હોમ આદિ શુભ કર્મરૂપ ધર્માન્તરો - અન્ય ધર્મોની બરાબરજ મગજવું). [દગ્ગીઝ, ગુતિ-અમૃતિ-પુગણ્ય-પ્રતિપાદિત ઇષ્ટ-પૂર્ત, નિત્ય-નૈમિત્તિક આદિ સન્યા ધર્મ-કર્મોથી નામ-મહિમા આધિક છે.].

ઉપરોક્ત દશ અપગ્રધના સામરૂપ પૃથ્વ-પાણનપૂર્વક નામ-રસાયન સેવવાનું છે. તેજ તેનું ફળ મળે અને ભવ-રોગ ટળે.

સ્ત્રોતમા ગિય અને વિષ્ણુ (હરિ-હર)નીજ ઉપાસનાનો ઉલ્લેખ છે એથી કરીને અન્યની ઉપામનાનો નિગેધ નથી, પણ ઉપવક્ષ-જથી અન્ય અર્વ દેવ-દેવીની ઉપામના પણ સમજવાની છે. અક્ષ-બત "ઘડો દેવઃ કેશવો યા શિવો યા" આ આત્મ-વાક્ય કે સ્વર્ણ-સત્ર મગજો 'સિવ-વિષ્ણુ' ('હરિ-હર') એ ઉભયનીજ ઉપા-સના દિદમા મુખા, શ્રષ્ઠ ને વંતુ પ્રચલિત છે. ॥ ૐ ॥

॥ ભક્તિ ॥

(સન ખમાસ-તથ ધુમાળી અગર ખમાચ-કુમરી.)

શૂન્ય ભક્તિ-વદારથ મોટું, બ્રહ્મલોકમાં નાદિ રે;
પુણ્ય વડી અમગપુરી પામ્યા, અન્તે ચોરાશી માદિ રે. ॥૮૬॥
દગિના જન તો મુક્તિ ન માગે, માગે જનમો-જનમ આવનાર રે;
નિન મેવા નિન કીર્તન-ઓગળવ, નિરખવા ન-દકુમાર રે.-શૂન્ય ૦૧.

૧ ભક્તિ = "મજનં સેવન મગધદાકારમન્ત કરણમિતિ મનિઃ ॥" અર્થાત્ " ભજન = સેવન = ભગવદાકાર અંત-કરણ એ ભક્તિ. " અન્યત્ર (ગાત્રમા) છે કે :— " પરમેશ્વરચિપયકાન્તઃ-કરણવૃત્તિવિદ્યેષય મનિઃ ॥" અર્થાત્ " પરમેશ્વરચિપયક અંતઃ-કરણની વૃત્તિવિદ્યેષ ભક્તિ. " શ્રીમધુસૂદન સ્વામી કહે છે કે :—
"દ્રવીમાયપૂર્વિકા મનસો મગધદાકારતારૂપા સચિકલ્પકવૃત્તિ-

ભગતખંડ-ભૂતળમા જનમી, -જેણે ગોવિન્દના ગુણ ગાયા રે,
ધન-ધન રે એના માન-પિતાને, મક્કળ કરી એણે કાયા રે -ભૂતળવર.
ધન વૃન્દાનન ધન એ લીના, ધન એ પ્રજના પામી રે,
અષ્ટ મહામિહિ આગણિયે રે જીભી, મુકિત છે એમની દાસી રે -ભૂંડ.
એ રસનો ન્યાદ સકર જાણે, કે જાણે શુક-જેગી રે,
કઈ એક જાણે પ્રજની રે ગોપી, લાણે નરસંચો બોગી રે -ભૂંડ ૪

ભક્તિ: ॥ ” અર્થાત્ “ દ્રવીભાવપૂર્વક મનની ભગવદાકાંગતારૂપ સચિ-
કલ્પક પ્રતિ [તિ] ભક્તિ ” વળી ‘શ્રીભક્તિ-મૂલ’કાં શ્રીશાષ્ટિત્વ
‘મુનિ કહે છે કે :—“સા પરાનુરક્તિરોશ્વરે ॥ ’ અર્થાત્ “ હૃદયરમા
(હૃદય પ્રત્યે) પરમ પ્રેમ-Intense love to God, તે
(ભક્તિ). ” આ મૂલ ઉપર શ્રીમત્ સ્વપ્નેશ્વરગચાર્જી લખ્ય કરતા
'અનુરક્તિ' શબ્દનો અર્થ કરે છે કે :—અનુરક્તિ = અનુ + રક્તિ ॥
અર્થાત્ અનુ = પશ્ચાત્, રક્તિ = પ્રેમ, ‘પશ્ચાત્ પ્રેમ’, અર્થાત્
“ શ્રવણ, કીર્તન આદિ નવધા માધન-ભક્તિ કર્યા બાદ હૃદયરમા
જે પરમ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય, તે ભક્તિ. ”

ઉપરોક્ત સૂત્રોમા ભક્તિનુ સ્વરૂપ દર્શાવ્યું — ભક્તિની વ્યાખ્યા
કરી એ જ ભક્તિ સાધ્ય ને પ્રાપ્ત્ય છે કિંતુ સાધન સિવાય એનું
ઉદ્દીપન હૃદયમા એકદમ થાય નહિ મારે ઉપરોક્ત ભક્ત-સ્વરૂપ
સમગ્ર લઈ ભક્તે ભક્તિ-સાધન કર્યા કરવું. એ ભક્ત-સાધન નવધા
છે. તે એકે —“ ઇષર્ણ કીર્તન વિષ્ણોઃ સ્મરણ પાદસેવનમ્ ।
અર્ચન વન્દનં દાસ્ય સહયમાત્મનિચેદનમ્ ॥ ” = “ વિષ્ણુ
(વ્યાપનશીલ પ્રભુ પરમાત્મા)નું (૧) શ્રવણ (ભગવાનના ગુણાતુ-
વાદ, કીર્તિ-ગાન, કથા-વાર્તાનું શ્રવણ), (૨) કીર્તન (મુક્તાકંઠે
રટણ-ગાન), (૩) સ્મરણ (જપ-ધ્યાન-ચિન્તન), (૪) પાદસેવન
(શાલિગ્રામાદિ પ્રભુ-પ્રતિમાનું પાદ-અર્ચન વડે ચણુ-સેવન, ચરણ-
સ્પર્શનાદિ), (૫) અર્ચન (પરોપચારે વા પોડરોપચારે પૂજન-
ઉપાસના), (૬) વન્દન (માષ્ટાગ દડવત પ્રણામ - નમસ્કાર), (૭)
દાસ્ય (દાસભાવ), (૮) મધ્ય (સખાભાવ), [અને] (૯)
આત્મનિવેદન (સર્વવ્યર્પણ અર્થાત્ ભોગ-પદાર્થ-ભોગ્ય વસ્તુથી મારીને
અહંકાર પર્યન્ત અર્વરવતું શ્રીકૃષ્ણાર્પણ - અહ્યાર્પણ કરી પ્રભુ સાથે
— આત્મા-પરમાત્મા સાથે એકમેક યદ્ તદ્વપતાએ કરીને — તન્મયના
વડે — અભેદભાવે અવરથાન કરવું તે) ” એ નવધા ભક્તિ

॥ ભક્તિ-ત્રિય માધવ - ભક્તિ-વશ ભગવાન ॥

વ્યાવસ્યાચરણં ધ્રુવમ્ય ચ વય , કો વા ગજેન્દ્રસ્તથઃ ;

કા ભાતિવિંદુરસ્ય યાદવપતેરુગ્રસ્ય કિં પૌરુષમ્ ।

કુણ્ઠા કા કમનીયરુપનિપુણા, કિં વા સુદામ્નો ધનમ્ ;

મયત્યા તુષ્યતિ શ્રીહરિર્ન ચ ગુણૈર્મત્કિમ્રિયો માધવઃ ॥

X X X X X X X

(રાગ કાલિંગહા અગર આશાવરી - તાલ ત્રિતાલ.)

ભક્તિ વડે વશ થાય, રમાપતિ ભક્તિ વડે વશ થાય;

જો હૃદયે વશ થાય નહિં તો, - જન્મ-મરણ નહિં જાય. - રમાપતિ ॥૮૬॥

ભક્તિ પરમ સુખતુ ગુણ સાધન, સદૃશ કરે છે કાય;

ભક્તિ વડે ભગવાન મદા વશ, નિગમાગમ પણ ગાય. - રમાપતિ ॥૯૧॥

ધણિયાના જળરૂપ દયાવન, નિર્બળ થઈ બધાય;

સંકટ મેવડ પર આવે તો, - ત્યા ધરણીધર ધાય — રમાપતિ ॥૯૨॥

કહેવાય છે. ઉપરોક્ત સૂત્રોમા દર્શાવેલ ભક્તિના સાધન હોઈએ નવ
‘ નવધા ભક્તિ ’ એવા નામથી ઓળખાય છે.

હવે એ નવધા ભક્તિના પ્રત્યેકમા પારગત (સિદ્ધ) થયેલા તથા
શાસ્ત્રમા આદર્શ તરીકે આદાયવા નવ ભક્તોના નામ નીચે પ્રમાણે છે :-

“શ્રીચિષ્ણો અગ્રજે પરીક્ષિતભવદ્વૈયાસિકિ કીર્તને,

મહાલાદઃ સ્મરણે તદગ્નિભજને લક્ષ્મી. પૃથુ પૂજને ।

શમ્ભુસ્તથભિવંદને કૃષિપતિર્વાસ્યેઽથ સહ્યેઽર્જુનઃ,

સર્વસ્નાત્મનિવેદને ઘટિરભૂત કૃષ્ણાત્તિરેષાં પરા ॥ ”

અર્થ — શ્રીચિષ્ણુના શ્રવણ (શ્રવણ-ભક્તિ)મા પરીક્ષિત [આદર્શ-અગ્રગણ] થયેના, વૈયામિકિ (શુકદેવજી) કીર્તન (કીર્તન-ભક્તિ)-
મા, મહાલાદઃ અગ્રજ (રમણ-ભક્તિ)મા, લક્ષ્મીજી અગ્નિભજન -
અગ્નિભજના (પાદગેવન-ભક્તિ)મા, પૃથુ પૂજન (અર્ચન-ભક્તિ)મા;
અર્જુનજી અભિવંદન (વંદન-ભક્તિ)મા; કૃષિપતિ (હનુમાનજી)
દામ્ય (દામ્ય-ભક્તિ)મા, અર્જુન સમ્ય (મમ્ય-ભક્તિ)મા,
અને ધ્યયિ સર્વસ્નાત્મનિવેદન (આત્મનિવેદન-ભક્તિ)મા [આદર્શ -
અગ્રગણ થયેના] : એઓને પરમ કૃપણ-લાભ થયેલો (એટલે કે
એઓ મર્દેજ પરમ મિહિ - પરમપદ પામેલા). ” ॥ “ ૐ શ્રીકૃષ્ણઃ
શરણં મમ ” ॥

ભક્તિધીન દયાનિધિ ભૂધર, ભક્તિ વિના ન પમાય;
ભક્તિ વિના પ્રત-જપ-તપ આદિક, -અક્ષય અનેક હિપાય. -રમાપતિ० ॥૩૫॥
ધન-ધોવન-બળ-બુદ્ધિ-ચતુરતા, નિર્જળ તે સમુદાય;
રંગ-રૂપ-કુલ-જાતિ વિશેષે, ન કરે કોઈ સહાય. -રમાપતિ० ॥૩૬॥
અબીજ-નારદમુનિ-શબરી, ક્યાં ગણિકા ગજરાય !;
કેશવ હરિની ભક્તિ તણા મુણ, -એક મુખે ન ગવાય. -રમાપતિ० ॥૩૭॥

(સગ અમાચ - તાલ ત્રિતાલ.)

ભક્તી આકળિલા, દયાધન ભક્તી આકળિલા. ॥૩૮॥
પાર્થ-રથો સારથ્ય કરી જો, નિજપદ દે બળિલા. ॥૩૯॥
પ્રહલાદ-નવ પ્રગટુનિ સ્તંભો, દાનવર નિર્દળિલા. ॥૪૦॥
રૂક્મિણીને એકા તુલસિદલાને, ગિરિધર પ્રભુ તુળિલા. ॥૪૧॥
(પદ-ભજન.)

ભક્તિ મહા બળવંતી રે, વ્હાલો વશ થઈ આવે ઘેર. ॥૪૨॥
ભક્તિને વશ થઈને વ્હાલો વસિયા બોલુગામ;
આહીરડાને લાડ લડાવ્યા, એવા મુંદરચામ. —ભક્તિ०
વેદ-પુરાણ પોકારે હરિનું 'પતિન-પાવન' નામ;
એ પાંડવની સાથે રહીને, -મધળા કીધા કામ. —ભક્તિ०
અંબરીખને હેતે આવતરિયા ભક્તન કરે ઘેર;
રઘુનાથ કહે પામ્યા કરી, એ પૂરવની પેર. —ભક્તિ०

॥ ખંડો કોણ ? ॥

“ નાલં દ્વિજત્વં દેવત્વમૃપિત્વં વા સુરાત્મજા ।
પ્રીણનાય મુકુન્દસ્ય ન વૃત્તં ન વહુજ્જતા ॥
ન દાનં ન તપો નેજ્યા ન શૌચં ન વ્રતાનિ ચ ।
પ્રીયતેઽમલયા ભક્ત્યા હરિરન્યદ્વિદંબનમ્ ॥ ”

[હિતિ 'મામ્વત' - સ્કંધ ૭ - ભા. ૭ - શ્લો. ૫૧-૫૨.)

“ હરેરભક્તો વિપ્રોઽપિ વિદ્યેયઃ શ્વપચાધિકઃ ।
હરેર્ભક્તઃ શ્વપાકોઽપિ વિદ્યેયો દાદ્યજાધિકઃ ॥ ”

[હિતિ પદ્યપુરાણે.]

. x x x x x x

(અંદાવણા.)

" ચાર વર્ષુમા શ્રેષ્ઠ સર્વથી બાહ્યુ-વર્ણુ વિખ્યાત ;

તે સહુના પણુ કહાવે શિરોમણિ મોટા મુનિવર સાત :

તે સાતે કરે ધુવની પરિક્રમા, ધુવ સુત ક્ષત્રી ને તે સુત બ્રહ્મા ;

વિદુધ ! વિચાર કરો તમે એહ, ભક્ત મોટા કે બાહ્યુ-દેહ ?

— મેવો શ્રીકૃષ્ણ કૃપાળ. "

x x x x x x x

રાગ દેશ - તાલ ત્રિતાલ.

ચારો બરનમે સોઈ બરા, જિન રાધાકૃષ્ણ રટા-રટા. ॥૧૦॥

કાહેડા જોડે માય-ખજાને (?), કાહેડા જાવન જામી અટા (?);

જળ યમકી તવળી આવેગી, છોડ જાય મળ લટા-પટા. ॥૧૧॥

યહ દમ હોરા લાત અમોલક, પલ-પલ જાતા ધટા-ધટા;

લડા ચાયા તૂ કોલ-કરાર કર, યહા ફિરતા તૂ નટા-નટા. ॥૧૨॥

આપને કુદુનંદા જૈયા દેખે, પલક ઉઠાયે પટા-પટા,

જળ તરા લસા ચવા જાવેગા, છોડ જાય તૂ રાજ-પટા. ॥૧૩॥

યહ રાસાર મતવબકા ગરજ, બાતા કરતા જૂઠા-મૂઠા;

"અન્દસખી" લજ બાહ્યુજળી, કાનન કુંડલ-મુકુટ-લટા. ॥૧૪॥

ગગ તિલંગ અથવા કાનડા અગર બીમપલાસ - ત્રિતાલ.

સોઈ ખડો જો હરિ-ગુન ગાવૈ.

સોઈ ભયો જો રામહિ ગાવૈ.

શપથ પ્રગત હોન, બડ મેવક, - બિનુ ગુપાય દિજ-જન્મ ન ભાવૈ.

શપથ પવિત્ર હોન, પદ-મેવા, - બિનુ, ગુપાલ જિય જન્મ ન ભાવૈ. ॥૧૫॥

વાદ-વિવાદ-યત-નત માધૈ, કિતહં જાય જન્મ ડહકાવૈ,

હોય અટય જગદીશ-ભજનમે, સેવા તાસુ ચારિ ફલ પાવૈ. ॥૧૬॥

કહ દોર નહિ ચરણકમલ બિનુ, જૂંગી જ્યો દુશહં દિશિ ધાવૈ;

"સુરદાસ" પ્રણ મંત-સમાગમ, આનન્દ અભય નિશાન બજાવૈ. ॥૧૭॥

॥ હું છું પતિત ને પ્રભુ ! તું છે પતિતપાવન ॥

— (કવિત્ત) —

તારો પતિત જનકે, મુધારો જિરદ આનકે,

કારો ભુજ તાનકે, કહો દેર ધરી હૈ (?);

સુદામા યાર તારો હૈ, પ્રભુલાલ તૈ હૈયારો હૈ,
દ્રૌપદીકી લાજ રાખી, સભા દેખ સારી હૈ

૧૧૧
૧૨

ગજને ધ્યાયો પ્રભુ, ગરુડ છોડ ધ્યાયો તમ,
બ્રજકો બચાવો તાતે નામ ગિરિધારી હૈ,
દાસ તો પુકારે પ્રભુ^૧, કાઠિયે કષ્ટ પ્રદિ ભારે,
અરજ હમારી,—આજે મરજી તિહારી હૈ

x x x x

મૈ તો હૈ પતિત,—આપ પાવન પતિતનાથ,
પાવન પતિત હો તો પાતક હરોદિગે,
મૈ તો મદદ દીન,—આપ દીનમધુ દીનાનાથ,
દીનમધુ હો તો દયાઅપમે ધરોદિગે
મૈ તો હૈ ગરીબ,—આપ તારક ગરીબનદે,
તારક ગરીબ હો તો વિરદ બરોદિગે,
મેરી કરણી પૈ કષ્ટ સુકઝ ન કીજૈ કાન્હ^૧,
કરણાનિવાન હો તો કરણા કરોદિગે

x x x x

રાગ મદહાર-તાલ તેવરા અગર ત્રિતાલ ('સાધો મનકા માનસ્યાગો' એવથ)

હૈ હરિ પતિતપાવન સુનૈ

હમ પતિત,—તુમ પતિતપાવન, દોહિ રાનાનક બને ॥૧૦॥
બ્યાધ ગણિકા ગજ અભામિય, સાખ નિગમન લને
ઔર પતિત અનેક તારે, ભત કા પૈ બને ॥૧૧॥
ભન નામ અભન લીન્હે, નરક-યમપુર રમને,
'દાસ છલસી' સગન આયો, રાખિયે અપને ॥૧૨॥

—ૐ—

॥ તત્વતઃ અભેદજ્ઞાન હોવા છતાં પણ ભક્તોની
પોતાના ઈષ્ટ વિષે અનન્યતા ॥

(ભક્તોમાં પણ ઈષ્ટઅર્પિત યા ઈષ્ટ-અનન્યતા)

“ દધિ મધુર મધુ મધુર, દ્રાક્ષા મધુરા સુધાપિ મધુરૈય ।
તસ્ય તદેવ દિ મધુર, યસ્ય મનો યન્ન સહમમ્ ॥ ”

x x x x x x x

૧ જ્ઞાનક = વશિકૃ - વાણીઆ રમને = મનાઈ થાય છે, નિવારણ થાય છે.

“यथा कौशल्याये पुरे रामचन्द्र-स्तथा माथुराख्ये यशोदाकिशोरेः
दशरेकता, नैव मेदो विधेयो, मदीया मनोया यशोदाकिशोरे ॥”

x x x x x

“ कौशल्या कौशल्या, कुलीन-अकुलीन कौशल्या,
कौशल्या कौशल्या कौशल्या-कौशल्या कौशल्या कौशल्या;
कौशल्या परलोका नरलोका परलोका निभे,
लोको भे अलोका लोका लोका निभे न्यारी कौशल्या;
तन ननु, मन ननु, देव-गुरुजन ननु,
आन कि न ननु, टेक टरति न टारी कौशल्या;
भू-दायनवारी, अनवारी ही भुक्तवारी,—
पीतपदवारी, यदि भूति ये वारी कौशल्या ॥”

x x x x

राम अभाष्य - टीका ६६२६

मेरे तो (मेरे) गिरिधर मोपाल, हूँ मरा न कौशल्या;
हूँ मरा न कौशल्या मरु हूँ मरा न कौशल्या ॥ ६६३ ॥
नके सिरे भोर-भुक्त, मेरे पनि मोर्छ;
राम नके गन पद, कंठ भाव मोर्छ ॥ ६६४ ॥
मान नत ननु न मान, आनो न कौशल्या;
नके हरे दुःखी कान, क्या करेगा कौशल्या ॥ ६६५ ॥
संग न गे ननु-नके लोका-दायन मोर्छ;
आन तो ननु ईन मोर्छ, नतने भव मोर्छ ॥ ६६६ ॥
अनन्य ननु ननु ननु भव भव भव भव मोर्छ;
‘गौरी’ भव-भवन दाया, दोली हो मोर्छ ॥ ६६७ ॥

“ धियाश्चिदो विष्णुः स्थिरचरगुरुपेक्षविषयो,
धियां माद्री शुद्धो हरिरसुहृन्ताष्टजनयनः ।
गदी द्यामी चामो विमलवनमागो स्थिररुचिः,
शरण्यो मोक्षेशो मम भवतु कृष्णोऽक्षिपिषयः ॥”

x x x x

(રાગ ખાગેશ્રી—ત્રિતાલ.)

બસો મેરે નૈનનમેં નદલાલ ' ॥૮૬૥॥

મોહિની મૂરતિ, સાવરિ સૂરતિ, નૈના બને વિસાલ,
અધઃ-સુધા-રસ મુરલી રાજત, હિર યૈગન્તીમાન —બસો ૧.
શુદ્ધ ધટિકા કટિવટ શોભિત, નયુર-શબ્દ રસાન
'મીરાં' પ્રભુ સન્તાન સુખદાર્ઢ, લક્તબજન ગોપાન —બસો ૨.

“ દેખા ખૂબ બિચારિકે સખ કાહુકા જ્ઞાન,
મન ઓખા માનૈ નહી બિન કૃષ્ણકા ધ્યાન ”

x x x x

(રાગ કાન્હરા અગર મોહિની યા હિંદોલ—ત્રિતાલ)

ભડો મન લાખ્યો નદલાલહિં, તાહિ ઓર નહીં લાવે હો ॥૮૬૭॥
ભયો મૂગો ગુર ખાઈ આંધક રસ, — સુખ-સ્વાદ ન બતાવે હો ૧
જૈસે સરિતા મિલૈ સિન્ધુમે, — બહુરિ પ્રવાહ ન આવે હો ૨.
એસે 'સૂર' કમલભોચનતે, — ચિત નહીં અનત કુલાવે હો ૩.

રાગ બિહાગ — ચિતાલ.

મેરો મન અનત કહૌં સુખ પાવે ?

જૈસે હી જહાજકો પછી, —ફિર જહાજ પૈ આરે ॥૮૬૮॥

{ “રાધાપતિ શ્રીકૃષ્ણજી ! તુમ લગિ મેરી દૌર
જૈસે કાગ જહાજકો સૂઝત ઓર ન દૌર ” }

કમલનયનકો છાડી મહાતમ, —ઓર દેખો ખાવે,
પગમ ગગકો છાડિ પિયાસો, —ફુર્મતિ કૂપ ખનાવે ॥૮૬૯॥

{ “વાસુદેવ પરિત્યજ્ય યોડન્ય દેવમુપાસતે ।
તૃપિતો જાહ્નવીતીરે કૂપ રતતિ દુર્મતિ ॥” }

બિન મધુકર અમુગ-રમ આખ્યો, ક્યો કરીન ફન ખારે ?
'સૂરદાસ' પ્રભુ-કામધેનુ તજિ, —ઝેરી કીન ફુડારે ॥૮૭૦॥

(ગઝલ—તાલ ધમાલ)

જોધો ! વો સાવરીસુગત હમાગ દિન સુગયા હૈ ॥૮૭૧॥

બગાકર બમગી મુદ્દ, સુનાકર ગીન ગગન,
રચાકર ગમ કુજનમે, પ્રેમ હમમે લગાયા હૈ ॥૮૭૨॥

છોડ કરકે હમે રાતી, બમે વો દારમ બાકર,
ખમર લીની નહીં શીમે, હમે દિનસે બુનાયા હૈ ॥૮૭૩॥

હમારા હાથ જાકરકે, સુનાના સ્થામનુંદરકે;
 હમારે દરસકે દારણુ, હમેં બન ફિરયા દે. ॥૩૩॥
 ન જાવેં ભોગ ફુનિયાકે, ન વાજ યોગ કરનેકી;
 વો 'અલ્લાન'કે માધવકા, - રૂપ મનમેં સમાયા દે. ॥૩૪॥

(ગઝલ—તાલ ધમાલ.)

હાલો ! વો સાવરીસુરત હમારે નૈનકા વારા. ॥૩૫॥
 આરે હમ જનતી મોહન, - અલે જયેગે મોકુલમેં;
 લગતી ઝેમ ના ઉનસેં, છોક ધરકાજ હમ સારા. ॥૩૬॥
 હમારી યાનકી ખાતે, - અસર કરતી નહીં દિલમેં;
 ખસા હૈં કૃષ્ણ હિરદમેં, નહીં દોતા કબી આરા. ॥૩૭॥
 રહેગે કંઠમેં જળનક, - હમારે પ્રાણુ દેહીમેં;
 ન જુએગા કબી હમદો, - મનોહર રૂપ વો આરા. ॥૩૮॥
 કરે પ્રાણી વો નિર્જીણકા, - ધ્યાન અરુ યોગકા સાધન;
 વો 'શલ્લાન'કે હમને તો, - હરિ દિલ ખીચમેં ધારા. ॥૩૯॥

વાઝ ગોરક—ત્રિતાલ અગર ગરખી—“સમજ અઈ હું.” એ રાહ

મુજને વિઠલવર વિણુ અપર દાઈ જાવેનહી રે, કાંઈકાવે નહીં રે. ॥૪૦॥
 જલે હોય હરિ ઘટ-ઘટ વ્યાખો, હરતો હોય જલે એ પાપો;

મ્હારે ધ્યાને ખીજે દાઈ આવે નહીં રે.—મુજને
 નપને મને મૂર્તિ જે ચોટી, તે ઉખેડવા મ્હેનન મ્હોટી;

કરે હન્દ-અજ તોપણુ તે કાવે નહીં રે.—મુજને
 સ્થાન મુદરવર ઉભા છટપર, પ્રિય પીતાબર કરે કમરપર;

કોઈ કહી કહીં એના સમ આવે નહીં રે.—મુજને
 દીઠા શંભુ એને જ એવતા, સનકાદિકના એજ દેવતા;

નારદ પણ એને ગાન સુણાવે સહી રે.—મુજને
 યોગ-હકિતનું દામ ન મારે, અન્ય દર્શાનું દામ ન મ્હારે;

દાણે પડે ન વિસારે વિસરાવે કહીં રે.—મુજને
 અન્ય હોય છો એથી સારું, મીન જીવન જળ દૂધ અકારું;

અન્ય કરું મુજને નહિ લલચાવે અહીં રે.—મુજને
 ચાતકને નદી નીર નકામુ, તેમ ન વ્યાપકથી હું વિરામું;

ખરી સતીને પતિ કોઈ વિસરાવે નહીં રે.—મુજને
 માત્ર ન હું તો મનથી અરચું, કાન આખ કર પદ જીઅ ખરચું;

ધ્યાન-ચાન સુન-સાન તો અકળાવે સહી રે.—મુજને

(સચવા.)

યા લકુટી અરુ કામરિયા પર,—રાજ તિહું પુરકો તજિ ડારી,
આહુ સિદ્ધિ નવો નિધિકો સુખ, — નહી ગાય ચરાય બિસારી :
'રસખાન' સદા ધન ઔખિનસો, — બજકે બન બાગ-નડાગ નિહાગી;
કોટિકહ કલધોતકે^૧ ધામ, — ફરીલકારે કુંજન બેપર વાગે.
માનુસ હૈ તૌ વહી 'રસખાનિ', — ફિગમિલિ ગોકુલ જૌવકે ગ્વારન;
જો પરુ હૈં તૌ નકહા બસ મેરા, — ચરૌ નિન નહી ધેનુ મૈંઝારન :
પાહન^૨ હૈ તૌ વહૌં ગિરિકો જો, — ધરૌં પુર છત્ર પુરન્દર ધારન;
જો ખગ હૈં તૌ બસેરા^૩ કરૌ નિત, — કાલિંદી-કૂલ કદમ્બકી ડારન.

— x x x || ૭૬ || x x x —

રાજ સિંહાનો કાનરો—તાલ દીપચંદી અગર તિતાલ.

જો તુમ તોડો પિયા, મૈં નહીં તોડું;
તોરી પ્રીત તોડી કૃષ્ણ^૧ કોણ મંગ જોડું. (૨૬.)
તુમ બચે તરુવર, મૈં ભઈ પખિયા;
તુમ બચે સરોવર, મૈં તેરી મછીઆ. જો તુમ૦
તુમ બચે ગિરિવર, મૈં ભઈ ચારા,
તુમ બચે ચદા, (તો) મૈં ભઈ ચક્રેરા. જો તુમ૦
તુમ બચે મોતી પ્રભુ^૨, મૈં ભઈ ધાગા;
તુમ બચે સોના, (તો) મૈં ભઈ સ્વાગા. જો તુમ૦
મીરાં કહે પ્રભુ^૩ બજકે બાસી ?,
તુમ મેરે દાકો, મૈં તેરી દાગી. જો તુમ૦

॥ લકતની પ્રભુ પ્રત્યેની અનન્યતા અને
દુનિયાની બેપરવાઈ ॥

— (કવિત) —

રૂઝે ક્યો ન રાખ, વાતેં રહુ નહીં કામ,
એક તૂલી મહારાખ, ઔર કૌનકો સગલિયે ? ;
રૂઝે ક્યો ન ભાઈ, વાતેં કછ ન બસાઈ,
એક તૂલી હૈ સદાઈ, ઔર કૌન પાસ જામયે ?

૧. સોનાનાં. ૨. મીરાંના વસની. ૩. પત્થર. ૪. નિવાસ.

+ કહા બર

એ સુનુ-મિત, ઉદામીન આગે યામ,

એક રાવરે—અખમ મેદમે નિવાલિયે,

મંમાર રાખ મૂળ, મોટ તૂટી દે અનહી,

સમ ચૂમેગે મમૂડી, પ્રતુ' તૂ ન રહ્યા આલિયે.

x x x x x x x x x x

(કાકલ-ગાવ દેમારે - “અગર દે મોજ મિલનેલા તો લખમ લી લખાવા ન”

અગર “ મિના રધુનાથકે દમ નહીં દિલકે ક્યારો હે ” — એ યદ)

મુઝે હે મમ હં વચે, જગ નંદે તો રહન દે ૥૧૬૧

કુદુમ-પરિસાર-મુન-દાન, માન-ધન, યાજ લોખનકી;

દાકિ ભજન કરનેમે, — અગર હો તો દટન દે. — મુઝે ૥૧૧૧

પૈક મગનમે ચતાપી, — હર કનાલુ મ અપના,

તોક કુનિયાકે બોગોમે, — નાજ હો તો વૂન દે — મુઝે ૥૧૨૧

પ્રગુકે ધ્યાન કરનેકી, — લગી દિલમે લગન મેરે,

મીન રામા-નિયોમે, — અગર દૂટે તો દટન દે — મુઝે ૥૧૩૧

ધરી મિઝ પાપકી મટકી, — મેરે ગુરુવને મટકી;

વો હાલસાનનગે પટખી, અગર દૂટે તો દટન દે — મુઝે ૥૧૪૧

રા. દેશ-તેવરા

કોઈ વન્દો, મોઈ નિન્દો, મોઈ કંસે કહો રે,

રધુનાથ સાથે પ્રીત બાધી, લોખ લેમે દોખ રે (૨૬.)

કમલ મ્યાને મોટ બૌની, તીર થા ભગપૂર રે,

રામચન્દ્રો કૃર્મ દોકર, રાખ લીની પીર રે ૧.

વદ્ર-મૂર્ધ-અમિ-ભયોન, મતભ બિનુ આકાશ રે,

જન ઉપર પાસા તારે, કયુ ન તારે દામ રે ? ૨

જપત સિવ-મનકાદિ મુનિજન, નારદાદિ સત રે,

વનમ-વનમકે સ્વામી રધુપતિ, દામ જનિ જમખંત રે ૩.

(મખમાચ અગર મહા-તાવ દાદરો અગર જાળખો ઠેકો થાતો કવાલી)

મ્હારે તો એક રામ સ્વામી, બીજાનુ શુ દામ છે ૧,

બીજાનુ શુ દામ છે ૧, સ્વામી રામધી(જ) તમામ છે — મ્હારે (૨૬.)

જર, જમીન ને જોર એ સૌ, જગના જૂઠા દમામ છે — મ્હારે ૧.

કથીરને કેમ કયન કહીએ, મૂઘ્ય જેનુ બદામ છે — મ્હારે ૨.

ખોટાને ખગ જાણુ મા એ, — અવેશાએ નકામ છે. — મ્હારે ૩.

પ્રીત બધાઈ પ્રેમી સાથે, પ્રેમી મ્હારો શ્રીરામ છે. — મ્હારે ૪.

અગરમર શ્રીસ્વામી બળ્યાથી, સદા ‘રાનુ’ને આગમ છે. — મ્હારે ૫.

(રાગ હૈરવી — ત્રિતાલ.)

કોઈ નહીં દિવદાર હમારા એ

નદકુવર એક નદવર બિન, દેખલિયા જગ સાસ એ ॥ટેકા॥
એહી પ્રાણપ્રિય, એહી પરમેશ્વર, એહી પ્રીતમ પ્યારા એ —કોઈં
દેવનકો દેવ, ઈશિ ઈશનકો ચહી જગત હજીઆરા એ —મોઈં
દયાકે પ્રીતમ ગોપીજનનક્ષત્ર, વેદ-પુરાણ પુકારા એ —મોઈં

(ભજન)

વરીએ તો શામળિયો વરીએ રે, ચતુર વર વરીએ તો ॥ટેકા॥
મસારીતુ સગપણ કાચુ, પગણીને રડવુ પાણુ,
હા હા રે એને ઘેર તે પાણી શીદ ભરીએ રે—ચતુર વરં
સસાર તો સર્વે જૂઠો, શુ થાશે રૂઠો કે તુઠો ' ,
હા હા રે એને તુ-જ તે જાણીને ફરીએ રે—ચતુર વરં
જેને પરણે કુખ જાય, અખડ હેવાતણ થાય,
હા રે તેની સાથે તે પ્રીત કરી રહીએ રે—ચતુર વરં
સસાર તો સર્વે ખોટો, પાણી માહેનો પરપોટો,
હા હા રે એ તો પુરી જાશે નાનો—ખોટો રે—ચતુર વરં
દયા-પ્રીતમ કેરો વ્હાલો, નાગર નદલાલો,
હા હા રે તેહનો સાથો કરીને મ્હાલો રે—ચતુર વરં

(ભજન)

મારે વગ તો વિકૃલને વરણ છે રે, હા હા રે મારે,
ખીમને મારે શુ કંઈ છે ? — વર તો વિકૃતને ॥ટેકા॥
નદના કુવર સાથે નેહનો બધાણો રે હાં (૨),
મારે ધ્યાન ધણીનુ ધરણ છે રે, હા હા રે મારે ધ્યાન—ખીમને
અવર પુરખની મારે આશ ન કંઈ રે હા (૨),
મારે ડહોળો ઝાલીને ફરણ છે રે, હા હા રે મારે છેડલો—
સંભાગસાગરમા મોહજળ ભરિયો રે હા (૨),
મારે તારે ભરોસે તગણ છે રે, હા હા રે મારે વારે—
ખાઈ ગીરાં કહે છે પ્રભુ ગિરિધરના ગુણ હા (૨),
ગિરિધર નાગર
મારે રાસમડળમા રમણ છે રે, હા હા રે મારે રાસ—

(ગરબી)

બાળા ! દી જગતની બીક રે, વરી હું તો વનમાળી,
 મેં તે સમજી-વિચારી કીધું કીક રે, વરી હું તો વનમાળી
 તું જ જાણીને મર્વે કીધું ત્યાગ રે, વરી હું તો વનમાળી,
 મોહી રમિક સતુણાની રાગ રે, વરી હું તો વનમાળી
 મને ચટખી લાગી છે ચિત્ત માય રે, વરી હું તો વનમાળી,
 બીજું બાળા વિના ન સોહાય રે, વરી હું તો વનમાળી
 મને મર્યાદા ન સૂઝે મરે રે, વરી હું તો વનમાળી,
 થયું હરિ વિના સર્વે હગમ રે, વરી હું તો વનમાળી
 હવે નિરાકર થઈ છું નર્ચિત રે, વરી હું તો વનમાળી,
 થઈ જગમા અનોખિક છૂત રે, વરી હું તો વનમાળી
 મમજી કીધું છે તન દુરમાન રે, વરી હું તો વનમાળી,
 અધ્યાત્મ દના બદાનાથી બાધ્યા ગ્રાણ્ય રે, વરી હું તો વનમાળી

(ગરબી)

બાળા લાગો છો વિશ્વાધાર રે, સગપણ તમ સાથે
 મેં તો મર્વે મેલ્યો સસાર રે, મગપણ તમ સાથે
 માગ મનમા બાવી વસ્યા છો રથામ રે, સગપણ તમ સાથે,
 તમ સાથે તંબુ ધન ધામ રે, મગપણ તમ સાથે
 મારું મનકુ સોભાણ તમ પામ રે, સગપણ તમ સાથે,
 મુને મીઠી બી તની આશ રે, સગપણ તમ સાથે
 મારે માથે ધારી છો તમે એક રે, સગપણ તમ સાથે,
 મારી મનકુ નિમામને ટેક રે, સગપણ તમ સાથે
 મેં તો દેવ ધર્મો છે તમ મજ રે, સગપણ તમ સાથે
 તારે ભોલે મોહી છું નજાજ રે, સગપણ તમ સાથે
 હું તો તેને પેચાણી તમ હાથ રે, મગપણ તમ સાથે,
 અધ્યાત્મ દના બદાના નજનાથ રે, સગપણ તમ સાથે

(ગરબી)

મારે આ મો મતોમિ દાવ રે, કોઈ મને શું કરશે ?
 માયા મારે વર્ષો મેં તો માવ રે, મોઈ મને શું કરશે ?
 દવે બે છે જગમા બાધના રે, કોઈ મને શું કરશે ?
 મેં તો ભોલ્યા (૮) બ્રહ્મગાય રે, મોઈ મને શું કરશે ?

આતિ આનં થયો છે મારે જગ રે, કાષ્ઠ મને શુ કરશે ?^૧,
લાગ્યો રસિયાજનો રંગ રે, કાષ્ઠ મને શુ કરશે ?^૧
યર્ધ જગમા અલૌકિક જીત રે, કાષ્ઠ મને શુ કરશે ?^૧,
લાગી પૂરણસણુણ સાથે પ્રીત રે, કાષ્ઠ મને શુ કરશે ?^૧
મારે વહાસે દીધુ છે મને માન રે, કાષ્ઠ મને શુ કરશે ?^૧,
મને કીધી સૌભાગણુ મહાન રે, કાષ્ઠ મને શુ કરશે ?^૧
હવે થયો સસારીડો ઝેર રે, કાષ્ઠ મને શુ કરશે ?^૧
અજ્ઞાનંદને વહાને કીધી મહેર રે, કાષ્ઠ મને શુ કરશે ?^૧.

॥ શ્રીરામ-કૃષ્ણનું અભેદપણું ॥

(પરસ્પર ત્યેકય યાને સમન્વય)

(ભવૈયા)

ધતહી નૃપ કૌસભગજ-કિશોર, ઉતૈ નૈદનદન લાવ કહાવૈ,
ધતહી ધનુ-બાણુ ઉભય કરમે, ઉતટી મુગલી આધરાન બાનવૈ
ધતહી સૈંગ બાનગ-લાનુ લિયે, ઉતહી અજરાજગી ધેનુ ચરાવૈ,
‘શિવાનંદ’ દીનદયાનુ સોઈ, મન બાની પરે જોહિ વેદ બતાવૈ ૧.
ધતૈ ‘રઘુનંદન’ નામ પ્રમિદ, ઉતૈ સબ લોગ કહે ‘ચકુરાઈ’,
ધતૈ કપિનારિ પપાનતે તારિ, ઉતૈ કુખરી પટરાની બનાઈ
ધતૈ રણુ ગવણુકો હતિકૈ, ઓ ઉતૈ ધગિ કમકો ધરિ મિલાઈ,
‘શિવાનંદ’ લીનાબિહારી પ્રભુ, પ્રગટે નિજ લક્ષ્મીનંદિત લાઈ ૨.
ધતૈ અલિષેક બિબીપણુગ, ઉતૈ ઉત્સેન ૧ રાગ બનાઈ,
ધતૈ મિથિયાપુર હામ-વિયામ, ઉતૈ મૈંગ ચોપિન કેનિ મચાઈ:
ધતૈ મરૂતત સગ સખા ઓ, -ઉતૈ યમુનાતટ ગેદ પિનાઈ,
‘શિવાનંદ’ વેદ અનંત કહે, અજકી યુતિન્દ તેહિ નાચનચાઈ ૩.
ધતૈ કૌસલ્યા ગોદ લિયે, ઓ ઉતૈ પલને નૈદગનિ યુનાવૈ,
અનુદેશ યોગનમે વિડૈ, ઓ ઉતૈ નૈદકે ધગ કુદ મચાવૈ
ધતૈ ચંદુ બધુકો બાનબિનોદ, ઉત બનદગિજીએ સૈંગ ધારૈ,
‘શિવાનંદ’ યદુ ગમ જાનૈ ચોઈ, નિન્દકે ઉગમે પ્રણુ પ્રેરિ જનાવૈ ૪.
ધતૈ મહારાજ હૈ ન્યાય કૈ, ઓ ઉતૈ અજ માખનનોર કહાયે;
ધતૈ શિવકો ધનુ ભગ કિયે, ઓ ઉતૈ નખપે ગિરિગજ ઉદાયે,
ધતૈ મિથિનાપતિકે પ્રણુ ગાખિ, ઉતૈ ગગસુતથે ચક્ર ધગાયે,
‘શિવાનંદ’ રાખી ધતૈ મુનિ-ચર, ઉતૈ દ્રૌપદી પ્રિય ધર્મ બચાયે ૫

૨૪ પૂરવી અગર લૈરવી - ત્રિતાલ

ભલુ ગધુર-ગ્યામ મુગવ ચરના

॥ ટેકા ॥

હત અયોધ્યા નિર્મલ મન્યુ, ઇત મથુરા બહે શીતલ યમુના ૧.
 હન ગૌમત્યા ગોદ ખીનારનો, ઇત જસુમતિજી મુવાવે પવના ૨.
 હત વનુષ-માન કંઠ મોહે, ઇત મુરલી મુખ પગ બજના ૩.
 ધનુષ્ય તોર કર સીતા જર લાચે, ઇત રુકમનીમ કિયો દૈ હરના ૪.
 હત સાગરપે મિલાહિ તનની, ઇત ત્રિગિર નખ પગ ધરના ૫.
 હન લક્ષ્મી ચલી સવન માર્યો, ઇત કસ પઠારી બહાયો યમુના ૬.
 તુલસી-સૂરકો દોતુ સોહે, દશરથમુન-જસુમતિ નાલના ૭

રાગ લૈરવ અગર લૈરવી - ત્રિતાલ

મદન શુપાન હમારે રામ

ધનુષ-ગાલુ ધર, વિમન વેણુ કર, પીત વમન અરુતન વનસ્પામ (ટેક)
 અપતી ભુજ ત્રિન જનનિધિ બાધ્યો, ગસ નચાચે કોટિક કામ,
 દશશિર હતિ સમ અસુગ મહારે, ગોવર્દન ધાર્યો કર વામ - મદન ૧.
 તબ રુધવર અમ યદુર નાગર, લીના નિત નિમલ બહુ નામ,
 'પરમાનંદ' પ્રભુ બેદગદિત હરિ, નિજ જન મિલ ગાવત મુશુગ્રામ "૨.
 (રાગ કલ્યાણ અગર લૈરવી - તાલ ત્રિતાલ)

ગધુનન્દન-મદુનન્દન ગાહિ

પગમ કૃપાન દોલ યાનન્દન-યગોદાન દનગેખિ મુખ પાહિ - ગધુન(ટેક)
 નિગમન રૂઝેન-દિન દોહિ, ચાને શમાને આનન્દ બદાહિ,
 હતની નાવધુર હનલી મધુપુગી, કિંકર દો ખીમ તાસ બસાહિ - ગધુ ૧.
 એલી મતીતિ દદ શ્યા ગોરે, હનકુ હોદ આન ન જાહિ,
 નન્દનન્દન ખમો હો મેરે, 'તુલસી' રવુરી-સમ કલાહિ - ગધુ ૨.

(રેખતા કિવા મઝલ - તાલ કાકરા.)

ગીરામગ-નન્દનન્દન અમ દયા કરો,

સગળમે પદે આન નેરા જન આમરો

॥ ટેકા ॥

સિંગે મુશુકા મુકટ, મોરોહી પાખકા,

ગન મોનિયોળી માલ દૈ, બનમાલ ગન ધરો - શ્રીગમ ॥૧॥

તાગેમે ધનુસ-બાનુ દૈ, બગી અધર ધરે,

જનમુના દૈ મગ, ગન ગાધકા ભરો

-શ્રીગમ ॥૨॥

લંકાપુરીમે લખે, મથુન ગમન કિયા,

ગાળામ દિયા નાચ, પ્રાણ કમકો હરો.

-શ્રીગમ ॥૩॥

સરખૂડે નીરમેં ખડા, જમુનાકે તીરપે;

બ્રહ્માનન્દ છખી યુગલ મેરે નૈનમે દિસે. —શ્રીરામ ૦ ॥૪॥

॥ દ્રૌપદીનો આર્તનાદ ॥

ગોવિન્દ ! દારિકાવાસિન ! કૃષ્ણ ! ગોપીજનપ્રિય ! ।

કૌરવૈઃ પરિભૂતાં માં કિં ન જાનાસિ કેશવ ? ॥

હે નાથ ! હે રમાનાથ ! વ્રજનાયાર્તિનાશન ! ।

કૌરવાર્ણવમગ્નાં મામુદ્ધરસ્થ જનાર્દન ! ॥

કૃષ્ણ ! કૃષ્ણ ! મહાયોગિન ! વિશ્વાત્મન ! વિશ્વભાવન ! ।

પ્રપન્નાં પાહિ ગોવિન્દ ! કુરુમધ્યેઽવસીદતીમ્ ॥

યજ્ઞેશાચ્યુત ! ગોવિન્દ ! માધયાનન્ત ! કેશવ ! ।

કૃષ્ણ ! વિષ્ણો ! દૃષીકેશ ! વાસુદેવ ! નમોઽસ્તુ તે ॥

x x x x x

(પ્રભાતી - ઠાઠરા “કુમક ચલત રામચન્દ્ર જાગત પાલનિયા” - એ લય.)

આજ મેરી લાજ હરિ ! આપકે બચાઈયે. (ટક)

કૌરવોઢી સભા ખીચ, —જુડે સખી લોક નીચ,

ખીંચ રહે કેશ મેરે, —બેગસેં છુડાઈયે. ૧.

પતિ હમારે શર-વીર, —ધર્મ હેત ધરે ધીર;

ચીર હરણુ કરત કુદ, —દેર ના લગાઈયે. ૨.

બીજમ દ્રોણુ કર્યું વર્મ, —લોકા હેત તમ ધર્મ,

કર્મ જુરા કરેં નાથ ! હાથ દે રખાઈયે. ૩.

સકલ જગતકે આધાર, —પ્રભુ ! મેરી સુન પુકાર;

‘બ્રહ્માનન્દ’ હો સવાર, —ગરુડપૈ સિધાઈયે. ૪.

(રાગ કલ્યાણી-ખમાચ - ત્રિતાલ અગર ધ્રુમણી.)

હરિ ! સુધ લીજિયે મેરી :

ગઈ અખ શરણુ મેં તોરી. —હરિ ૦ (ટક)

હરિ ! હે દીનાનાથ ! હિતકારી, તૂંહિ પિતા-બંધુ-મહતારી;

પ્રભુ ! તૂંહિ જગતકા રામ, યદ સખ કુછ તુમહારો હૈં કાળ. —હરિ ૦ ૧.

(લૈસ્વી - ત્રિતાલ)

લગ્ન મેરી રાખો સ્યામ હરિ ।

કીની કદિન દુ શાસન મોમે, ગહિ પ્રેશો પકરી —લગ્ન ૦ (ટેક)

આરો સભા કુટ દુર્યોધન, —આહત નમ કરી,

પાચો પાડવ સખ બન હારે, તિનસો કષ્ટુ ન સરી —લગ્ન ૧.

બીખ દ્રોણુ વિદુર ભયે વિ-ભય, તિન સગ મૌન ધરી,

અગ નહિ માત પિતા સુત આધન, એક ટેવ દુમ્હરી —લગ્ન ૨.

વસન-પ્રવાહ કિયે કરુણાનિધ, મેન હાર પરી,

‘સૂર-રયામ’ જખ ત્રિહ-રાગણુ લઈ, સ્યાલોકો કાલિ કરી ? । લગ ૩.

— x x ૐ x x —

(રામ બાગેશી, બેાહિની, કાફી, જ ગલા અગર લૈસ્વી-તાલ ત્રિતાલ)

હરિ મિન ડા ગખે પતિ મેરી ।

અધમે અધ મહા જો દુ શાસન, આન સભામે ઘેગી —હરિ ૦ । ટેકા

બીખ-દ્રોણુ-કર્ણુ-મે બેરે, ધનુ નેન ન દેરી,

અગ મતિ બ્રહ્મ ભઈ સગ દીનકી, પકર લિયો ન્યુ મેરી —હરિ ૧.

એક વિશ્વાસ યહી દહ મેરે, કૃષ્ણુ કૃષ્ણુ’ કહ ટેરી,

સૂરદાસ પ્રભુ બસન બદાયે, હો ગયો પર્વત-ટેરી —હરિ ૨

— (લાવણી - ખ્યાલ) —

બિનમજ આજ મારાજ । લાજ ગઈ મેરી,

દુ ખ હરી દાગિમાથ । શરણુ મે તેરી । ટેકા

દુ શાસન વશ-કુદાર મહા-દુ ખદાઈ,

કર પકડત મેગ ચીર લાજ નહો આઈ

અગ લાયો ધર્મકા નાશ પાપ રહો છાઈ,

રખિ અવમ સભામી આર નારી બિવખાઈ

શકુનિ-દુર્યોધન-કરણુ ખડે ખન ઘેરી, દુ ખ ૦ ॥૧॥

પ્રમ દીનનમી સુધ લેત દેવકીનદન ।

મહિમા અનત ભગવત ભક્ત-દુ ખ-ભજન ।

પ્રમ મિયા સિયા-દુ ખ દૂર શબ્દનુખડન ।

હે તારણુ । મદનગોપાન । મુનિનમનરજન ।

કરણુનિધાન । ભગવાન । કરી કયો દેરી, દુ ખ ૦ ॥૨॥

બેઠા યહા ગજસમાજ નીતિ સખ ખોઈ,

નહો કહત ધર્મકી ખાત સભામે ડાઈ

પાયો પતિ બેઠે મૌન કૌન ગતિ હોઈ,
 લે નદ-નદનકો નામ દ્રૌપદી રોઈ
 કરિ-કરિ વિનાય-સતાપ સભામે ટેરી, દુ ખં ॥૩॥
 તુમ સુનિ ગજેદ્રકી ટેર વિશ્વઅધનાશી',
 અહ મારિ છુડાયો બધ કાટિ પગફાસી
 મે ધરૌ તુમહારો ધ્યાન દારકા-વાસી',
 અથ કાહે રાજસુમાજ કગવત હામી ?
 અથ કૃપા કરી યદુનાથ ' જાનિ ચિત મેરી, દુ ખં ॥૪॥
 તુમ પતિ રાખી પ્રહનાદ-દીનદુ ખ ટારો,
 ભયે ખલ ફારિ નરસિંહ ' અસુર સહારો
 યજ ખેનત કેશી આદિ બકાસુર મારો,
 મથુરા મુષ્ટિક-ચાણુગ-કસ-મદ મારો
 તુમ માતપિતાકી જાય છુડાઈ ભેરી દુ ખં ॥૫॥
 લે ભક્તનહિત અવતાર કન્હાઈ'. તુમને,-
 યમભાર્જુનકી જડ ચોનિ છુડાઈ તુમને
 જલ બરસત પ્રભુતા અગમ દિખાઈ તુમને,
 નખ પર ગિરિ ધર ક્ષીજ લીયો ઉગારી તુમને
 પ્રભુ ' અમ નિન બકયો કરી હમારી ભેરી, દુ ખં ॥૬॥
 સુનિ દીનગધુ ભગવાન ભક્તિહિતકારી,
 ભયે ચીગ્રપમે પ્રગટ હયો દુ ખ ભારી
 ખેચત હાયો મતિમદ વીગ બચકારી,
 ગખ લઈ દીનકી લાજ આપ બનનારી
 બગસત હરખત સુરસુમન બળવત ભેરી, દુ ખં ॥૭॥
 કયા કરી હાગિનાથ ' મનોહર માયા,
 અબરદા લગા પહાડ પાગ નહોં પાયા
 તિહ લોક ચુ દિશ ભુનન ચી દગશાયા,
 વદન ગણેશપરસાદ કૃષ્ણગુણ ગાયા
 દીનનખ દીનાનાથ વિપતિ નિરમેરી, દુ ખં ॥૮॥

॥ વિલીપણની શરણાગતિ ॥

ध्येयं सदा परिभ्रममभीष्टदोह

तीर्थास्पद शिखविरिञ्चिनुत शरण्यम् ।

भृत्यार्तिहं प्रणतपाल भवाब्धिपोतं
घन्धे महापुरुष ते चरणारविन्दम् ॥

श्रीरामचन्द्रचरणौ मनसा स्मरामि,
श्रीरामचन्द्रचरणौ घञसा गृणामि ।
श्रीरामचन्द्रचरणौ शिरसा नमामि,
श्रीरामचन्द्रचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥

माता रामो मत्पिता रामचन्द्रः
स्वामी रामो मत्सखा रामचन्द्रः ।
सर्वस्थं मे रामचन्द्रो दयालु—
नान्यं ज्ञाने नैव ज्ञाने न जाने ॥

अनुजो रावणस्याहं तेन चात्म्यवमानितः ।
त्यक्त्वा पुत्रांश्च दारांश्च राघवं शरणं गतः ॥
जगन्निपात द्वे राम !, सर्वलोकैकनाथ द्वे ।
भयन्तं सर्वभूतानां शरण्यं शरणं गतः ॥
परित्यक्ता मया लङ्का, मित्राणि च धनानि च ।
भयद्वतं हि मे राज्यं, जीवितं च सुखानि च ॥

श्रीरामचन्द्र रघुपुंगव राजधर्य, राजेन्द्रराज रघुनाथक राघवेश ।
राजाधिराज रघुनन्दन रामचन्द्र, दासोऽहमद्य भयतः
शरणागतोऽस्मि ॥

नमस्ते पुण्डरीकाक्ष !, भक्तानाममयंकर ! ।
सुप्रहृण्य ! नमस्तेऽस्तु, प्राहि मां शरणागतम् ॥

x x x x x

(राम भभाथ - ताव त्रिताव ।)

कुटुम्ब तन्नि शरणु राम ! तेरी आये :
तन्नि गढ वंङ, गढव अरु भदिर, नाम सुनत छे धाये. (२६).
धारी सन्नामे' रावणु भैयो, अरणु-प्रहार यवाये;
भूरेण अंध कतो नहि मानत, आर-आर समुजये. —कुटुम्ब १.
आपत दी वंङापति कीन्हे, हरि हंस कंठ ववाये;
जन्म-जन्मके भिटे परालव, राम-दरस जन्म पाये. —कुटुम्ब २.
हे रघुनाथ ! अनाथके नंधु !, दीन जन आपनाये;

પ્રભુ પ્રત્યે પક્ષીની પ્રાર્થના ને પ્રભુની સહાય. ૫૩૫

‘તુલસિદાસ’ રઘુવંશી શરણા, લક્ષ્મિ-અભયપદ #૧ પાથો. — કુટુંબ ૩.

(રાગ ખમાચ અગર કેદાર — ત્રિતાલ.)

દોન હિન બિરદ પુરાણન ગાયો :

આરત-મધુ કૃપાણુ મૃદુલચિત, જન શરણુ હો આયો. (૨૬.)

તુમરે રિપુકો અનુજ વિભીષણુ, વશ નિશાચર જાયો,
સુન ગુણુ-શીલ-સ્વભાવ નાયકો, મૈ ચરણન ચિત લાયો. ૧.

જનત પ્રભુ મુખ-દુઃખ દાસનકે, તાતે કદ ન મુનાયો,
કર કરણા ભર નયન વિલોકો, તબ જનૌ અપનાયો. ૨.

વચન વિનીન સુનત રઘુનાયક, હૈમ કર નિકટ ખુલાયો;
બેટયો હરિ ભર અંક ભરત જિમિ, લંકાપતિ મન લાયો. ૩.

કરપંકજ શિર પગસ અભય કિયો, જન પર હેત દિખાયો,
‘તુલસિદાસ’ રઘુવીર-ભજન કર, કો ન અભયપદ #૨ પાથો (૧). ૪.

— x x ઠે x x —

॥ પ્રભુ પ્રત્યે પક્ષીની પ્રાર્થના ને પ્રભુની સહાય ॥

(રાગ ખિહાગ — ત્રિતાલ.)

અજકી રાખી શેલુ ભગવાન !

હમ અનાથ બૈકી દુમ-ઝરિયા, પારધી સાધ્યો જાન. ॥૮૬॥

તાકે કર નિકસન આહત હૈં, ઉપર રહો ંશયાન;

દોલ જાતિ દુઃખ જયો કૃપાનિધિ, દોન ઉચારે પ્રાન. ॥૧॥

મુભિરતહી અહિ કર્યો પારધી, લાગ્યો તીગ શયાન;

‘સૂરદાસ’ ગુણુ દહેસગ બરણી, જય-જય કૃપાનિધાન ! ? ॥૨॥

(કાફી — હીખચંદી અગર એકતાલ.)

હોસો-હોલી કહે છે રે, પ્રભુજી ! મારી વહારે રહડો :

અચ્યાં મારાં મારે રે, તજે આવી બીસ ખડો. ॥૮૬॥

બાણુ તાણીને ઉભો પારધી, ઉપર આવ્યો બાજ;

પોલાનમાંથી સર્પ નિઃસર્યો, તેને તો સરી ગયા કાજ :

ગરુડનો ગમ્મી રે, હરિ બિરદદાર ખડો. — હોસો ૧.

*૧+૨. = સકૃદેષ પ્રવચાય તથાસ્મીતિ ચ યાચતે ।

અભયં સર્વમૃતેભ્યો વદામ્યેતદ્વતં મમ ॥ ”

આ શ્રીભગવાનનાં પોતાનાંજ વચન તેમજ મત પ્રમાણે શ્રીભગવાન પોતે વિભીષણુ પ્રત્યે વર્ત્યા : અતએવ વિભીષણુ અભયપદ પાઠ્યો. ॥૩૬॥
૩ બાજ.

વિનનિ સુણી વિકલ પરવરીઆ, સાપ માંહે નિરવાણ;

૨બિચને ઠેસતા પારધીના, - તતક્ષણ લીધા પ્રાણ :

બાણ ત્યાથી છુટ્યુ રે, બાજ આવી દેહો પડ્યો.— હોલો ૨.

લુઓ હરિ કેવા સંકટમોચન, બચ્યા બચ્યાનાં કૃપાળ;

* કાણું કરનારનું કરતો કાણું, એવો એ દીનદયાળ ॥

કાળનો કાળ કાળો રે, પ્રહલાદની વા'રે રહ્યો.— હોલો ૩.

કંઈલુ વેળાએ કારજ કરશે, ભજન કરો ભય જય;

સ્વામિ-રોવાના કૃણ આમોલે, અંત મમે કરે રહાય :

'દાસ ધીરો' કહે છે રે, પ્રભુ મ્હારો સૌથી બડો.—હોલો ૪.

॥પ્રભુ સહાય કરે છે ત્યારે મગૂર છે કે કોઈ જરાય
જિગાડ કરી શકે ! ॥

જિત્તે તારે ગગનમે, ઈત્તે સત્તુ હોય;

કિરપા એ કિરતારકી, ખાલ ન ખાંકો હોય.

૧ સફરો.

* પારકાનું કાણુ કરે - જુઠું ઇચ્છે, તેનું-પોતાનું જ, “ જોદે તે પડે ” એ ન્યાય પ્રમાણે, કાણું થાય છે - જુઠું થાય છે, એ એક ઉશ્કરી કાયદો જ છે :—

“ પરતું બગાડતાં ખરે, બગડે આપ જરૂર;

મળળતાં ઘનુમાનને, પ્રજ્જથું લંકાપુર.

પરતું જુઠું ઇચ્છતાં, નિજનું જુઠું થાય;

ખાટો જોદે તે પડે, નંશય નહિ જરાય

જેવું પરતું ઇચ્છીએ, તેવું નિજનું થાય;

નવ માનો તેા કસી લુઓ, જેથી તુર્ત જણાય. ”

x

x

x

x

x

“ કરે તેવું ભરે ને વાવે તેવું લલે. ” :—

“ બાવળ-નિખ-બોરડી રોપી, કેમ ખજૂર ખવાય ? ;

આંખાની જોડલીએ આંખો, ટેટે વડ છવરાય.

બહુધા બીજ વાપીએ જેવાં; તરુવર તેવાં થાય;

ઝેર ખાઈ ખાંતેથી મૂર્ખો, - જમને ક્ષારે જાય.

પ્રીતે અમૃતપાન કર્યાથી, - સહેજે અમર થવાય;

વાળ્યાં હોયે જવાર-ખાજરી; ચુકતાફલ ન લણાય. ”

x

x

x

x

x

પ્રભુ સહાય કરે ત્યારે જરાય બિગાડ કોણ કરી શકે ? ૫૩૭

બાકો રાખે સાંઈઆ, મારિ શકે ન કોય;
ખાલ ન ખાંકો કર શકે, જો જળ વૈરી હોય.
દહા દરે વૈરી પ્રબલ, જો સહાયક બલવીર;
દસ હજાર ગજ-બલ ઘડ્યો, ઘડ્યો ન દસ ગજ ચીર.
પરમેશ્વર જો પાધરો, શત્રુથી શું થાય (?);
પથના ફેંકે પાપીજનો, ફૂલ થઈ ફેલાય.

x x x x x

(રાગ કૌશિક — ત્રિતાલ.)

જનનકીનાથ સહાય કરે જળ, કોન બિગાર કરે નર તરે ? ૥૮૬૥
સૂરજ મંગલ સોમ ભૃગુસુત, બુધ અર ગુરુ વરદાયક તરે;
રાહુ-કેતુકી નહિ ગમ્યતા, મૃગ શનીચર હોત ઉગ્રેરો. ૥૯૧૥
કુબ્ધ દુઃશાસન વિમલ દ્રોપદી, ચીર ઉતાર કૃમન્તર પ્રેરો;
જાકી સહાય કરી કણ્ણાનિધિ, બઠ ગયો ચીરકે બાર ધનેરો. ૥૧૨૥
ગર્ભમે રાખ્યો પરીક્ષિત રાજ, અશ્વત્થામા જળ અત્મ પ્રેરો;
ભારતમે ભરહીકે અંડા, તા પર ગજકો ઘંટા ઉગેરો. ૥૧૩૥
જાકી સહાય કરી કરણાનિધિ, તાકો જગતમે લાગ બરેરો;
રઘુવંશી સંતન-સુખદાયી, 'તુલસિદાસ' અરણ્યકો બરેરો. ૥૧૪૥

ગરબી—(ધાળ) લાલ દીપચંદી.

કુનિયા રૂઢીને શું કરશે, પ્રભુ જેના બેલી;
કાઠના માર્યા કેમ મરશે, પ્રભુ જેના બેલી. (૮૬.)
લાખાધરમાં પૂર્વા પાંડવોને, કરવે લાલ કરેલી.—પ્રભુ
અંદ્રહાસ કરી બહારે રે ચઢીઆ, ત્રિપ્ત દેડી વિખયા સખેલી."
ભરમાંગદની ભવાનીને માટે, સામગ્રિયે કીધી રેલી. "
શીતળ જેવી સુધનવાની કીધી, તેજ-કંદા ઉકેલેલી. "
અંબરીયને આપોઆપ ઉગાર્યા, દુર્વાસાને લાલ મેલી. "
હરિશ્ચંદ્ર રાવની હરકત બાણી, બાણ સુધારી રે છેલી. "
કુરુનિયાં 'રૂપીરાજ'ને કુબે તેમ-તેમ આનંદ લેલી. "

“ અંદન જૈસા સંત હૈ, સર્પ જૈસા સંસાર;
અંગદીસે લપટા રહે, છાંટે નહીં વિકાર. ”

૧. ભૃગુસુત=શુક. ૨. ગમ્યતા=પહોંચ. ૩. ઉગ્રેરો=ઉગ્રો. ૪. 'વિમલ'
એવા એ રાજદને બદલે 'નિબલ' એવા પાઠ પણ છે. ૫. ધનેરો=ધણો. ૬.
ભરહી=ટીટાડી. ૭. ગેરો=નાખ્યો. ૮. બરેરો=બોડું. ૯

[માટે જ એવાઓ સંતને હુએ, એ સ્વાભાવિક જ છે : પરંતુ સંત પણ કેવા હોય છે ? કે : —]

“ હરિનન કેવલ હોત હૈ, બાકું હરિકા સંગ;
મિખત ખડે ખિસરે નહીં, ચડે ચૌગુના રંગ. ”

॥ રામ રાખે, તેને કાણ ચાખે ? ॥

(ધાગ ભગતની કાફી - તાવ દીપચંદી.)

જેને રામ રાખે રે, તેને કુણ મારી શકે ?

અવર નહિ દેખું રે, બીજને કોઈ પ્રભુ પખે. — જોને ૦ (૧૬.)

ચાહે અમીરને બીખ મંગાવે, ને રકને કરે રે રાય;

થળને થાનક જગ ચલાવે, જગ થાનક થળ ચાય :

તરણાનો તો મેરુ રે, મેરનું તરણું કરી દાખવે. — જોને ૦ ૧.

નીલાકાંથી બળના ગખ્યા, — માગરીના બાળ;

દીંટોડીના (વા'લે) ધંધા ઉગાર્યાં, એવા છે રાજન રખવાળ :

અંતવેળા આવો રે, પ્રભુ ! તમે તેની તક. — જોને ૦ ૨.

બાણ તાણીને ઉભો પારધી, સિંચાણો કરે રે તકાવ;

પારધીને તો પગે સર્પ ડસીયો, સિંચાણા શિર મહીં ધાવ :

બાજ પડ્યો હેડો રે, પખી ઉડી ગયા મુખે. — જોને ૦ ૩.

ગજ-કાતરાગી લઈને બેઠા, દરછ તો દીનદયાળ;

વર્ષ-ધટે તેને કરે બદાવર, મૌની લે સંભાળ :

ધાનું તો 'ધીરા'નો રે, હરિ તો મારો હીડે હકે. — જોને ૦ ૪.

“ કહા કરે 'રમખાન'દો, — કોઠી કુટિલ લખાર;

જે પે રાખનહાર હૈ, — માખન ચાખનહાર. ”

— x x x ❧ x x x —

(ખ્યાલ—લાવણી.)

કાંઈ કોઈ દારમેં આતિથ, તો વો દારુ જલે નહીં;

હજાર મનકી ચક્રી હો પર એક મૂંગકો દલે નહીં.

પાંતી ઉપર તૈરે બતાસા, લાખ વર્ષ તક ગલે નહીં;

ઉસકી કુદરતકે આગે કુછ જોર કિસીકા ચલે નહીં.

સખી ઉસીકે નજદીકે હૈ ઔર કોઈ બાત ઉસીસેં દૂર નહીં;

ચીંટી પર હાથી ચઢ બેઠે તો વો ચીંટી મૂરે નહીં. ॥૧૧॥

બાધે કચ્ચે સૂતસેં જિંદગી, વો કૈદી ક્યેં કર છૂટે ? ;

મદદ જો ઉસકા હો તો આહનકી સંગલ દમમેં દૂટે.

બીજે-જો રૂતમો મધ્ય માટે નાના પા વડે
પાતર પડે મળે દે મળે, તે સે પદા. દમમે ફો
મળ કુલ વોરી કના દે, પડે આપને દમમે કુલ ધરે નહીં
ગોંટી પડે દામી મદ બેઠે ને બી ગોંટી મળે નહીં — ૥૩૥
મરિયો પાતર વો નાને દે-મોનિ-મા મરે,
બના દે વે મધ્યમા મેદ, ૧૦ દમમે મા મામા મરે
દેવીગિરિ કદે બના-ગરી-ખ્યા ૧ મેદ ખ્યા ૧ મરે
મ્યા તામન દે મામી લે રીડે ઉમમ બકા મા ૧ મરે
બેમા મુખન મુનનેમે નિ ૧ દમ ૧૬ મિમીમ બરે નહીં
ગોંટી પડે દામી નદ બેઠે તેમી ગોંટી મળે નહીં ૥૩૭

॥ ભગવાનું સદશ ઉદાર જગમાં અન્ય કોણ ? ॥

(સા. ખમાથ અન આશાવરી યા દોરી કે દેશ લ્યાદિ-ત્રિતાલ)

બૈમો મે દેશ-જગમાલી ?

ખિનુ મેના ને દે દી ૧ પડ, ગમ મગિમ મળે નાદો (૨૫)
લે મગિ પોમ-મિગમ-મનન ક, - નદિ પાન મુનિ-ગામી,
સો મગિ મે ગી-મગમી કદે, - મનુ ન બન નિષ માની ૧
લે મપનિ દમ નીમ અગિ ક, - મનન મિન પદે લીની,
સો નેપદા મિમીન કદે આતિ, - મકુમ મલિન લગિ દીની ૨
'લુલમિદાસ' મન બૈનિ મન મુખ, લે આદમિ મન મેરો,
તી મનુ ગમ, દામ મળ પૂડ, - કદે કૃપાનિધ તરા

(—કદિ કૃપાનિધ તેરો)—બૈમો ૩.

॥ પ્રભુ-ચરણ ત્યજીને બીજે ક્યાં જઈ ? ॥

(સા. ખમાથ - ત્રિતાલ)

જનકે મેદ તાજિ અન નિદાર ?

કામે તામ પતિન-પાન જગ, મદિ અગિ દીન-પિયારે ૧ ૥૩૮
કેને દેવ બગિઆઈ મિદ દિત, દદિ-દદિ અધમ ઉધારે,
ખમ-મુમ વ્યાધ, પામા-વિદપ-જડ, જડન-કડન મુગ તારે ૧
દેવ-દનુજ-મુનિ-નામ-મનુજ મળ, - માયા-વિવમ બિચારે,
તિનકે દાય 'દાસ લુલસી' પ્રભુ, - ૧કદા અપનપી દારે ૨

૧ કદા અપનપી દારે = ચેતાને દસને છે અર્જત ચેતાની દાર
(પરાન્ય) મનાવે છે, મલજન કે ચેતે દારી નય છે (૧૧૧)

॥ પ્રભુથી વિમુખ કરનાર હર કોઈ વ્યક્તિનો
બેશક ત્યાગ કરી દેવો ॥

— અથવા તો —

॥ પરમપિતા-પરમસત્ય-પરમપ્રેમારૂપદ એક
પ્રભુની ખાતર હરકોઈનો ત્યાગ કરવો પડે તો ભલે ॥

(કવિત્ત)

ધર તર્જન, બન તર્જન, નાગર-નગર તર્જન,
બની ૧૮-તટ તર્જન, કાફ પે ન લગ્નહો,
દેહ તર્જન ગેહ તર્જન, નેહ હોઈ કેસે તર્જન (૧),
આજ કાજ ગાજ ખીચ અંમે સાજ સજહો .
બાવરો ભયો હ લોક બાવરી દહત મોમિ,
બાવરી દ'તે મેં કાફ ન બગ્નહો,
દેયા-નુનૈયા તર્જન, બાપ આજ મૈયા તર્જન,
દેયા તર્જન મૈયા પે નહૈયા નાહિ તજહો

(॥ ચાહે જેમ સતાવો - ખૂબ પીડો, પણ પ્રભુ ન
છુડાવો - પ્રભુ-પ્રીતિ ન છુડાવો ! ! ॥)

ગમે તોક પહિંગવો, પાન બેરી લે ભસવો,
ગાદે થા બધાવો આ ખિન્નાવો કાચી ખાલસો;
પિર લે પિનાવો, તાપ નહ બી ચનાવો,
માઝિવ રમ બહાવો બાધ પત્યર કમાલસો
પિરૂ લે મિન્નાવો, તાપે મોહિ લે સુનાવો,
ર આગળી લગાવો બાધ રેકાપર-ફુસાલસો;
ગિમિ ગિતનો, લીનાગમે કસાવો,
કા-કા ! પ્રીતિ ન છુડાવો ગિરિધારી નહવાયમો.

x x x x x x

(॥ પ્રભુને ભજતાં જે દુ ખ થાય તે ચાલે - જે
પીડા પડે તે પડલે ! ! ॥)

અરબી (ધોળ) - તાવ દીપચ દી.

જે દુ ખ થાય તે ચાલે રે, રૂડા રામને ભજતા. ॥૮૬॥
સો નિદે તો નિ ના રે દેલો, રાજ દડે તો દડાલે રે—રૂડા ૧.
તેને

પ્રભુધી વિમુખ કરનાર હર કોઈ વ્યક્તિનો ત્યાગ કરવો. ૫૪૧

હવે બાધી નીચે આંધ્રિ ધીકાવે, માગ મુશબના ખાન્ને રે—૩૬૦ ૨.
તમે પ્રભુને

પિંડ પડીને લયે પછડાતો; છન બાયે તો બાન્ને રે —૩૬૦ ૩.
પિંડ પરે તોયે પડવા રે દેલો;

(બાઈ) ગીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધર નામ, ગોવિંદના ગુણુ ગાન્નેરે—
હરિજનનો દામ રણુછોડ કહેછે, ગુણુ તો ગોવિંદના ગાન્નેરે—૩૬૦ ૪.

(રાગ ખમાચ - ત્રિતાલ.)

બાકે પ્રિય ન ગમ-રેદેહી :

તજિયે તાહિ કોટિ પૈરી મમ, વઘપિ પરમ મનેહી. ૧૧૮૧

તજ્યો પિતા પ્રદલાદ, -વિભીપણુ, -જંડુ, -ભગન મદનારી,
બાંધિ શુરુ તજ્યો, કંત જજબનિનનિ, લયે મુદમગનકારી.

લયે જગમગલકારી. ૧૧૮૨

ના તો નેહ રામકે મનિયન, સુહૃદ સુમેવ્ય જહોલૌ;

અંજન કહા આપિ જેહિ ફૂટૈ, બદુનક કહો કહોલૌ. ૧૧૮૩

‘તુલસી’ મોઈ મળ લોતિ પરમ દિત, પૂજ્ય પ્રાનતે પ્યારો;

મસો હોય મનેહ રામપદ, એ તો મતો હમારો. ૧૧૮૪

(રાગ ખમાચ - તાલ હુમાળી.)

-નારાયણુ નામજ લેતા, -વારે તેને તજિયે રે :

મનસા વાચા કર્મણુ કરીને, -લક્ષ્મીવરને લજિયે રે. ૧૧૮૫

કુળને તજિયે, કુટુંબને તજિયે, તજિયે મા ને આપ રે;

લગિની-સુત-દારાને તજિયે, જેમ તજે કંચુકી સાપ રે. ૧૧૮૬

પ્રમમ પિતા પ્રદલાદે તજિયો, નવ તજિયુ હરિનુ નામ રે;

ભરત-શત્રુઘ્ને તજી જનેતા, નવ તજિયા શ્રીરામ રે. ૧૧૮૭

આપપાતીએ શ્રીહરિ કાજે, -તજિયા નિજ ભરથાર રે;

તેના તેનુ કંઈયે ન ગયુ, પામી પદાગ્ય આર રે. ૧૧૮૮

મજવનિના વિટલને કાજે, -સર્વ તજીને ચાલી રે;

લણે ‘નરસિંયો’ જન્દાવનમા, -મોહન સાથે મ્હાલી રે. ૧૧૮૯

“Let Truth or God become your father, let God or Truth become your mother, let God or Truth be to you your wife, let God or Truth be to you your grandfather, your teacher, your house, your property, your everything Have all your attachments severed from every object, and concentrate yourself on one thing, the

one fact, one truth, your Divinity Immediately on the spot you gain realization

If your father stands in the way of your realizing the Truth, tread over him, go beyond him, just as 'Prahlada', a hero in India, forsook his father, because the latter stood in the way of his realizing the Truth. If your mother stands in the way of your realizing the Truth, forsake her, just as 'Bharata' did This is what the 'New Testament' says The 'Hindu Bible' also says the same. Love your parents for the sake of the Truth—love and honour your parents as far as they do not retard your progress towards the Truth If your brother stands in the way of your realizing the Truth, shake him off, just as 'Bibhishana' did If your wife stands in the way of your realizing the Truth, cast her aside, just as 'Bhartrihari' did If your husband stands in the way of your realizing the Truth, throw him off, just as 'Miran' did If your preceptor—your religious guide stands in the way of your realizing the Truth, shake him off—cast him overboard, just as 'Bali' did. Because your real relative, your truest friend is Truth and Truth alone All other relatives and companions are only fleeting, for a day only, but Truth is with you always, Truth is your real self Truth is nearer to you than your parents Truth is nearer to you than your wife, children, friends, etc Respect Truth more than kings, parent, children, father, mother and anyone else.

If for the sake of the Truth, you have to give up the body, give it up ! This is the last attachment broken What to say of giving up worldly attachments for the sake of the Truth ! For the sake of the Truth you have to give up not only worldly attachments, but if there be need to give up the body, give it up

If your eyes stand in the way of your realizing the Truth, poke them out, just as 'Bilvamangala' did If your ears tempt you and keep you backward, cut them out If your wife, money, property, wealth or anything

stands in the way, away with it Could you love Truth with the same love as you have for your wife and relatives, could you love Divinity and Atman or Realization with the same zest or zeal with which you love your wife, could you love God with even half the love that you show to your wife, you would realize the Truth this second. "

[Swami Rama,—from his lecture of 'The Path of Truth.']

॥ ભગવાન્ ભક્તોના ને ભક્તો ભગવાન્ના ॥

—(॥ ભગવાન્ની ભક્તવત્સલતા ॥)

" અનન્યાશિન્તયન્તો માં ચે જના પર્યુપાસતે ।

તેષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં વદામ્યહમ્ ॥ "

[હતિ 'ગીતા' - અ૦ ૧ - શ્લો ૨૨.]

× × × × ×

" સમોઽહં સર્વભૂતેષુ ન મે દ્રેષ્યોઽસ્તિ ન પ્રિયઃ ।

યે ભજન્તિ તુ માં ભવત્યા મયિ તે તેષુ વાપ્યહમ્ ॥ "

[હતિ 'ગીતા' - અ૦ ૧ - શ્લો ૨૧.]

× × × × ×

— (કવિત્ત) —

" જિન તન-મન-પ્રાણુ દીને મલ મેરે હેત,

ઔરહ મમત્વ-બુદ્ધિ આપની ઉઠાઈ દે,

ભગતહં-સોવતહં ગાવત હું મેરે ગુણ,

કરત ભજન-ધ્યાન, દૂમરો ન કાઈ હૈ :

તિનકે મૈ પીઠે લગ્યો ફિરતહૈ નિસિદ્ધિ,

'સુ'દર' કહત મેરી બિનતે બગાઈ દૈ,

વે હૈ મેરે પ્રિય, મૈ હૂં બિનકે અધીન સદા,

સતનકી મહિમા તો શ્રીગુપ્ત સુનાઈ દૈ. "

× × × × ×

(રાગ ખમાચ—તાવ નિતાલ.)

હમ ભક્તનકે, ભક્ત હમારે :

સુન અર્જુન ' પરતિગા મેરી, યહ વ્રત ટરત ન ટારે.

॥૨૬॥

ભક્તન કાજ લાજ હિય ધરિકે, - પાવ પિયાદે ધાજે;

જહું-જહું ભીર પૈ ભક્તન પૈ, તહું-તહું ભાઈ છુડાજે.

॥૧॥

જો મમ ભક્તસો ઘૈર કરત હૈ, સો નિજ ઘૈરી મેરો;
 દેખિ-બિચારી ભક્ત-હિન-કારન, - હાકત હો રથ તેરો. ॥૨૧॥
 જોને જીત ભક્ત અપનેકી, હારે હાર બિચારો;
 'સૂરદાસ' સુનિ ભક્ત-બિરોધી, ચક્ર સુદર્શન નરો. ॥૩૧॥

(રાગ—તાવ ઉપર પ્રમાણે અગર અન્ય)

જો જન આધા ' મોહે ન બિસારે, તાહે ન બિસાર જિન એકધડી રે. (ટેક.)
 મોહું ભાઈ, ભણુ મેં વાકું, કલ ન પડત જિન-એકધડી રે;
 જન-મંગણકો સકટ કાલુ, રાખું મેં આનદબરી રે.—જો જન૦ ૧.
 સુમરન કીનો કૌપદી રાની, ચીર બદાયે (પ્રભુ) આપ હરિ રે;
 મહાભારત ભગવીકે છંડા, ગપ લિયો ગજ-ધટ ધરી રે.—જો ૦ ૨.
 કુવ-મહલાદ રૈન-દિન ધ્યાવે, ગુપ્ત રૂપસો પ્રકટ કરી રે;
 ખલ દાઢ દિગ્વિષયકશ્યપુ માર્યો, ભક્ત પ્રહલાદકી રક્ષા કરી રે.—જો ૦ ૩.
 અંબરીષ-ગૃહ ગયે દુર્વાસા, ચક્ર પદાયે (પ્રભુ) સહાય કરી રે;
 ભજનહાર ભણુ, તજનહાર તણુ, ઐસી હમારી પરાપરી રે.—જો ૦ ૪.
 પામ પાડવકી રક્ષા કીની, લાખાગૃહમેં સહાય કરી રે;
 સૂર કહે ગજરાજ આધાર્યો, દયાસિંધુ યદુનાથ હરિ રે.—જો ૦ ૫.

(રાગ કાફી, બીમખલાસ અગર ખલદસ—તાલ ત્રિતાલ અગર ધુમાળી.)

પોતાના જનને ઉધારે, જેમ-તેમ પોતાના જનને ઉધારે. ॥ ટેક ॥
 કામી-કોધી-લોભી-અધમ અતિ, તેના ત્રાસ નિવારે;
 આવશ્ય-મૂળ સમજો છેદે, ભાવથી ભક્તિ વધારે.—જેમ-તેમ૦
 કોધી કંસને આચ્યુ અભેપદ, બિલ્વમંગળને તારે;
 લોભી-કદર્થ-અધમ અળભીલ, તેને બીજો કોણ તારે?—જેમ-તેમ૦
 સસારસાગરની લહેરે ન લાગે, પ્રેમશુ પાર ઉતારે;
 દારાના દુખડા ટાળે દયાનીધ, પ્રીતમને કેમ વિસારે ? ૧.—જેમ-તેમ૦

રાગ હમીર-કલ્યાણ-ત્રિતાલ

સુદામાજીકો દેખત સ્થામ હસે.

॥ ટેક ॥

દમ-પ્રમ મિત્ર હૈ બાલપનેકે, અમ પ્રમ દૂર બસે.—સુદામાજીકો
 કાદી પોતી, દૂદી પગડીયા, ચલત પાવ ધસે.—સુદામાજીકો
 લાભીજોને કદ્યુ બેટ પદાર્થ, પોવે તીન પસે.—સુદામાજીકો
 સૂરદાસ પ્રભુ પ્રમદારે મિત્રનમેં, કંચન-મહેલ બસે.—સુદામાજીકો

॥ પ્રભુ મોટામાં મોટો છે, પણ ભક્ત આગળ
પ્રેમવશ હોટામાં છોટો થાય છે ॥

(મઘૈયા)

શેષ મહેશ મણેશ દિનેશ, સુરેશદુ જાહિ નિરતર ગાવૈ,
જાહિ અન્નાદિ અનત અખડ, અઝેદ અબેદ સુવેદ બનાવૈ
નારદ લૈ શુક વ્યાસ રટૈ, પચ્ચિહારૈ તૈ પુનિ પાર ન પાવૈ,
તાહિ અહીરકી છાહરિયા છછિયાભર છાછપૈ નાચ નચાવૈ !,
લામ સમાધિ રહે બ્રહ્માદિક, યોગી ભયે પર અત ન પાય,
સાઝકે બોરહિ ભોગકે સાઝહિ, શેર સદા નિન નામ જપાયે
દૂદ દિરે મેયોદીમે રસાખી, નારદ લેહર બીણુ બજાયે
તાહિ અહીરકી છાહરિયાં છછિયાભર છાછકે નાચ નચાવૈ !.

x x x x x

—(મઘૈયા)—

યોગિયા ધર ધ્યાન રહ જિનકો, તપસી તતુ ગારુ ખાક રમાવૈ,
આગહુ વેદ ન પાવત બેદ, બડે તિવેદીઠે નહીં ગતિ પાવૈ
સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતાલહમે જાકા નામ નિયે તે સભી શિગ નાવૈ,
‘અરણ્યદામ’ કહી તાહિ ગોપમુતા કરે માખન દે-દે નાચ નચાવૈ’.

x x x x x

શકુસેં મુનિ જાહિ રટૈ, અતુરાનન આરિદુ આનન ગાવૈ,
જો દિય નેમુકક આવતહી ‘રસખ્યાન’ મકાજન મૂઠ કહાવૈ
જાપર દેવ અઝેદ ભુજગમ વારત પ્રાણુ બાર ન લાવૈ,
તાહિ અહીરકી છાહરિયા છછિયાભર છાછપૈ નાચ નચાવૈ.

x x x x x

(ચોપાઈ.)

મેતિ-નેતિ કહ વેદ પુકાઈ સો અધરન પર મુરલી ધાઈ
જાગે બ્રહ્માદિક મિન ધ્યાવહિ તાહિ પૂત કહિ નદ ભુનાવહિ.
શિવ-સનકાદિ અંત ન પાવૈ સો મખિયન મગ ગસ ગચાવૈ.
સકલ લોકમે આપ પુજાવૈ સો મોહન બજરાજ કહાવૈ
નિરકાર નિર્જન્ય નિરનાના કારણુ મત ધરે તિન જગ્યા
નિર્ગુણ-સગુણ ભેદ ના પ્રેઈ આદિ-અત-મધિ એકે મોર્

(રોહા)-યોગી પાવે યોગસોં, જ્ઞાની હૈં વિચાર;
‘નાનક’ પાવે ભકિતસોં, બકો પ્રેમ અધાર.

x x x x x

(રોહા)-યોગ ધ્યાન આવે નહીં, યજ્ઞ ભાગ ના લે;
તાકો બ્રહ્મકી ગોપિકા, હૃદિ-હૃદિ માખન હૈં.

x x x x x

(રોહા)-વિશ્વભરણ ચોપણુ કરન, ‘કલપતરુવર’ નામ;
મો પ્રભુ કધિ ચોરી કરત, પ્રેમવિવશ ભગધામ.

x x x x x

(કવિત્વ)

બકે પદ પરસનકો તરમત હૈં વિશ્વ, -બ્રજ-

આસનકો ખેલ મૌઝ^૧ કધન ચદાયે હૈં;

બકી થહ માયા સુર-નર-મુનિ બાધ રાખે,

સોઈ ગર જસુદા પૈ બખસ બંધાયે હૈં:

બકો દેવ મમમેં જુલાવેં, નાહિં આવેં, સો તો—

નંદ એક ધાર મૌઝ^૨ જેમકર સિદાયે હૈં;

બને હૈં નચાયે રાખ દારમથી પૂતરી બ્યો,

પ્રેમવશ ગોપિનકે દિયમેં સમાયે હૈં.

x x x x x x x

આદિ સંગાતન હરિ અવિનાશી : સદા નિરંતર ઘટ-ઘટ વાસી.

પુરુષમહા પુરાણુ વખાને : ચતુરાનન-શિવ અંત ન જાને.

મદિમા અગન-નિગમ જિહ્વિ ગાયે : મો જસુદા લિયે ગોદ ખિલાવે.

એક નિરંતર ખ્યાયે જાની : પુરુષ પુરાતન હૈં નિર્વાની.

શુક-દારદરો નાન અધાર : નારદ-રોષ ન પાવેં પારા.

જપ-તપ-સયન-ધ્યાન ન આવે : સોઈ નંદકે ઓંગન ધાવે.

સોચન-અવણુ ન રસના-નાસા : બિન પદ-પાણિ કરે પરકાસા.

અગણુ અગિન મિત વરણુ ન ધારે : મુનિ મનમામેં કદા વિચારે.

વિશ્વંભર નિજ નામ કદાયે : ઘર-ઘર ગોરસ જામ સુગવે.

જરા-મરમનેં રહિન અમાયા : માત-પિતા-મુત-ગંધુ ન જાયા.

આદિ અનંત એ જલસાઈ : પરમાનન્દ સદા મુખદાઈ.

નાનરૂપ દિરદેમેં જોયે : મો બહરનકે પાછે રોયે.

જન-ચન અનન અનિન નમ જાયા પાવ તત્ત્વમે જગ ઉપમાયા.
 લોક એ પાને અઝ માટે ચૌદલ જુનન પત-મે ધાર
 કાવ હૈ જાહે કડ ભારી મો જીવન આધ્યો મહતારી
 માયા પ્રકટ સકેન જગ મોહ કંચુ અમ્ચુ હૈ મોર્ધ માહે
 જાકી માયા લખે ન મર્ધ નિર્ગુણ-મગુણ થઈ વધુ મર્ધ
 શિવ-સનમદિક અત ન પાને સો ગોપનકી ગાય ચતાર
 ગુણ અનન અવિગતિદિ જનાને યગ અપાર વ્રતિ પાગ ન પાવે
 અરણ્યકમન નિન રમા પલોવે આહન નેક નયનમગ જોરે
 અગમ અગોચર લીનાધારી સો ગધાવશ કુજરિદારી
 જો રમ અભાદિક નહિ પાયો સો રમ ગોવ્રન-ગનિન બહાયો
 બડ ભાગી થહ મળ અજવાસી જિનકે મગ ખેન અવિનાસી
 'સુર' સુયશ કહિ કહા બખાને ગોવિંદકી ગતિ ગોવિંદ જાને

x x x x x

(રમ અમાય-ચિત્તાલ)

ઐસી દરિ કગત દામ પગ પ્રીતિ

નિજ પ્રભુતા ખિમાગિ જનકે વશ હોન સદા થહ રીતિ ૥૮૬૥
 જિન બાધે સુર-અસુર-નામ-નગ, પ્રબન કર્મકી ડોરી,
 સોર્ધ અવિગિન ક્ષણ જશુમતિ દરિ, - માધ્યો સમ્પત ન હોરી ૥૮૭૥
 જાકી માયા વશ નિરચિ-ગિવ, - નાયત પાર ન પાયો,
 કરતલ-તાવ બખર્ધ ગ્લાન-જીવતિન સોર્ધ નાય નચાયો. ૥૮૮૥
 વિશ્વભર શ્રીપતિ ત્રિભુવનપતિ, વેદ-વિદિત થહ લીખ,
 બલિમો કણ ન ચલી પ્રભુતા વરુ, - હવે દિજ મોગી બીખ ૥૮૯૥
 જો નામ નિચે છટત ભવ, - જન્મ-મરણ-દુખભાગ,
 અમરીન હિત લાગિ કૃપાનિધિ, - સોર્ધ જન્મ્યો દમ વાગ ૥૯૦૥
 જોગ-વિરાગ-ધ્યાન-જપ-તપ કરિ, - જોહિ ખોજત મુનિ-માની,
 વાનર-ભાતુ અપય પશુ પૌવર, - નાય તહો રતિ માની ૥૯૧૥
 લોકપાન-જમ-કાવ-પવન-રવિ, - સસિ સખ આહાકારી,
 'તુલસિદાસ' પ્રભુ ઉત્સેનદ, - દાગ પ્ખેત કગધારી ૥૯૨૥

(જિમોટી-ધુમાળી)

કેવા મોટા જગરાય કેવા છોટા થઈ જાય' ગ્વજનને રે (ટીક)

મ્હારા કહે શુ વળે, સાચો ભાવ જ ફળે,

'અનુ' વળે તેનો દહાડો, જે એને જ ચિત નહાય

—કેવા૦

* ત્વં ભાવયોગપરિભાવિતદ્વત્સરોજ

આસ્તે શ્રુતેક્ષિતપથો નનુ નાથ પુંસામ ।

યદ્વદ્વિયા ત ઊરુગાય વિભાવયન્તિ,

તત્તદ્વપુ પ્રણયસે સદનુગ્રહાય

॥ ૧ ॥

નોમીઢય તંઽધ્યવપુપે તદ્વિદમ્બરાય,

ગુણાવતંસપરિપિચ્છલસન્મુલાય ।

પત્વ્યસજે કવલવેપ્રધિપાણવેણુ-

લક્ષ્મધિચે મૃદુપદે પશુપાદ્મજાય

॥ ૨ ॥

— x x x ❀ x x x —

॥ પ્રીતિની રીતિ તો એક પ્રભુજ બણે છે ॥

(નગ ખમાચ-ત્રિતાલ.)

ગાનન પ્રીત-ગીત રઘુગર્ધ.

નાને રાખ દાને ઠરિ સખાન, ગમ સનેહ સગાર્ધ. (૨૬.)

નેઠ નિમાહિ દેહ તણિ દસરથ કીરતિ અચલ ચત્રાર્ધ;

એમે હું પિતૃને અધિક ગીધ પગ મમતા ગુન ગરઆર્ધ. —ગાનતં ૧.

* અર્થ — હે નાથ ! શાઅશ્વવણથી જેમનો માર્ગ બાણુવામાં આવે છે એના નમે, બાનપોગથી પરિભાવિત (એટલે કે ભક્તિ-યોગથી નિર્ગળ થયેલ) પુરોના (અર્થાત્ ભક્તોના) હૃદયકમળમાં નિશ્ચય ધિગાને છે : હે ઉરુગાય (મહાન કીર્તિવાળા) ! તેઓ (તે ભક્તજનો) શ્રુદ્ધિથી જેવી-જેવી ભાવના કરે છે (અર્થાત્ તમારા જે-જે વરસપતી ભાવના તે ભક્તજનો પોતાના મનમાં કરે છે), તે-તે સ્વરૂપને [તમે] સત્પુરોના ઉપર અનુગ્રહ કરવાને ધારણુ કરે છે — સ્વો છે. ૧.

હે સ્તુતિ કરવા યોગ્ય ! મેઘ જેવા વપુવાળા (એટલે કે મેઘ જેવા સ્થામ અંગવાળા) — વિદ્યુત્ મમાન વચ્ચવાળા (એટલે કે વિદ્યુત્ સનાન પ્રકાશયુક્ત — ચળકતા વચ્ચવાળા) — ચણોડીના કણો-જૂાણથી તથા યોગપિચ્છના મુકુટથી શોભાયમાન મુખવાળા — વન-માળા ધામ્નુ કવચવાળા — [દષ્ટોદનના] કોળિયા, છડી, સીંગડી તથા વેણુના ચિન્દથી ગાભાયમાન — ગ્રેમગ ચરણવાળા — યોગકુમાર (નંદરાયકુમાર) [એવા] તમને [હું] નમસ્કાર કરું છું. ૨.

તિય-બિરહી સુગ્રીવ સખા લખિ પ્રાનપ્રિયા બિમરાર્ધ,
 ગન પયોં બધુ વિભીનલીકો મોચ હૃદય અધિમર્ધ —ગનતત ૨
 ધર, ગુરુગૃહ, પ્રિયમદન, સામુરે, લાઈ જળ જલ્દ ૧૫ નાઈ,
 તળ તહૈં કહિં સખરીકે કનકી રચિ માધુરી ન પાઈ—ગનતત ૩
 સહજ સરપ કયા મુનિ બરનન ગહત સકચિ સિર નાઈ
 કેવટ મીત કહે સુખ માનન બાનઝ બધુ બજાઈ —ગનતત ૪
 ‘વૃલસી’ ગમ સનેહ સીન લખિ જો ન ભગતિ ઉર આઈ,
 તો તોહિં જનમિ જગ જનની જ. તનુ-તરનના ગૈનાઈ—ગનતત ૫

(રાગ ખમ્ભાચ ત્રિતાલ)

ગનન પ્રીત-રીત યદુગર્ધ

ગે અમ જગ મનિમદ મનુજ જો ભજત ન મકન વિહાઈ (ટૅ))
 કનક-ભવનમે રૂમ્ભણિકે મગ રાજત સખ સુખ જાઈ
 રક દીન નખિ મીત સુદામહિં ધાય નિયો ઉર લાઈ—ગનતત ૧
 મદુકુન કોવકુન પાડનકુન જહિં-જહિં ભઈ સગાઈ
 તહિં-તહિં ક્ષજવાસિનકી ખાતે વર્ણત વદન સુખાઈ —ગનતત ૨
 છર્જન વિધિ વ્યજન દુર્યોધન રાખ્યો સદન બનાઈ,
 સો તજિ વિદુર સાગ ભોજન કિય બુત સરાહ મિમાઈ—ગનતત ૩,
 સુરદુર્જલ યદુકુન વિનાસવર પ્રજુતા પ્રજુ વિસગાઈ
 શ્રીરધુરાજ (શ્રીયદુરાજ) ભલી ભારતમે પારથ સારથિ આઈ—ગનતત ૪

॥ મીરાંબાઈની અરજ ॥

રાગ દેશ-માહ-તાવ ધુમાળી

અરજ કરે છે મીરા રાડી રે ઉભી ઉભી ॥ ટેક ॥
 મુનિવર મ્વામોં મારા મદિરે પધારો વ્હાલા !
 સેવા કરીશ દિન-રાતડી રે ઉભી ઉભી —અરજ ૦
 ફૂલના તે દાર વ્હાના !, ફૂલના તે ગગન રે,
 ફૂલના તોગ ને ફૂલ-પાખડી રે ઉભી ઉભી —અરજ ૦
 પય-પકનાન વ્હાના !, મીઠાઈ ને મેના રે
 દોબગ-જરેખી તવસામ્ણી રે ઉભી ઉભી —અરજ ૦
 સાવ રે સોનાના વ્હાના ! સોગટા દળાવુ રે,
 રમવા આવો તો જય રાતડી રે ઉભી ઉભી —અરજ ૦

‘બાઈ મીરાં’ કહે પ્રભુ ગિરિધરના ગુણ વ્હાવા ’,
તમને બેઠને દરે આખડી રે ઊભી ઊભી. —અરજી

॥ મીરાંબાઈની હાર-ગુણ-ગાન-મસ્તી ॥

“ સ્વર્ગવાસ નહીં ખાંછિયે, હરિયે ન નર્કનિવાસ;
હોના હે એ હોય હૈં, મનહિં ન કીજે આસ.
મૈયા-ગુન ગાઈયે, પાઈયે પરમ નિધાન;
કયા જપ કયા તપ-નંયમો, કયા વ્રત કયા અસ્તનાન. ”

x x x x

(કવિત્ત.)

કાફકે અધાર સેવા, - વણિજ-વ્યૌપારફકો,
કાફ- અધાર ચિત્ત-વિત્ત-ખેત-ગામકો,
કાફકે અધાર તન-સાર-આત-બધુનકો,
કાફકે અધાર પ્રિય-સાર-નિજનામકો ;
કાફકે અધાર વિદ્યા-મુદ્ધિ-જન-બિલવકો,
કાફકે અધાર હાથી-ઘોડા-ધન-ધામકો ;
એ તો નિરાધાર, મેરો હરિદિ કરોએ સાર,
મેરે તો અધાર એક હરિ-ગુણ-ગાનકો.

x x x x x x

(રાગ ખમ્ભાચ - ત્રિતાલ)

‘મીરાં’ મગન ભઈ હરિકે ગુન ગાય. ॥ ૮૦ ॥
સાપ ગિટારા ગણા બેળ્યા, મીરાં-હાથ દિયા જાપ,
નદાવ-ગાય જળ દેખન લાગી, સાનિઆમ ગઈ પાય. ॥ ૧ ॥
જલદગી પ્યા ॥ ગાગા બેળ્યા, અમૃત દીન્દ બનાય,
નદાય-ગાય જળ પીવન લાગી, હો ગઈ અમર અંઆય. ॥ ૨ ॥
સુધી-સેજ નાણાને બેજ, દીગ્યો મીરાં સુવાય,
સાજ ભઈ મીરાં સોવન વાગી, માનો કૂવ નિઝાય. ॥ ૩ ॥
‘મીરાં’કે પ્રભુ સદા સદાઈ, રાખે બિમ્બ હટાય,
જાગન-આવમે મગત ડોનતી, ગિરિધર થે બલિગાય. ॥ ૪ ॥

(રાગ કિંજોલી-ખમ્ભાચ અનર પદારી-ખમ્ભાચ - લલ ધુમાલી.)

મેર રણાજી, મેં ગોવિંદ-ગુણ ગાના. ॥ ૨૬ ॥

દગળ રૂંદે, નમગી રૂંદે અપની, મૈ હર રૂંદે કહા જના (૧) ॥૧૧॥

રાણે ભેગ જહર-પિયાવા, મૈ અમૃત કર પી જના ॥૨૧॥

અધિયામે કાના નાગ ભેગ, મૈ શાલિગ્રામ કા જના
આના ॥૩૧॥

‘મીરાંબાઈ’ ગ્રેમ-દિવાની, મૈ સાવરિયા વર પાના ॥૪૧॥

x x x x x x

॥ વળી, ખરા રાજા-રાજાધરાજા-મહારાજા
તો અરે ! એકે પ્રભુ જ છે ॥

— “રાજા તો એકે રામ રાજા, ઓર સખ રાજૈયા” x x x =

—(કવિત્ત)—

“ ગગનકે મહાનમે ચન્દ્રમા મમાનચી,

કિયે લાખ તારે વાગે દીપક દગ્ગા હૈ,

અહા વગ્ગ વિણુ કાગદાર, શકો —

દિવાન, જાગે ગણેશ ચોખદાગ હૈ

શીરહ છી બદમી, મો સદા અગ મગ રહે,

દુમેર જૈમે લાકારી, ઓગ દન્દ જર્મીદાગ હૈ,

કહૈ ‘અવદૂત’ પ્યારે ! મમજાગે વિચાર દેખો, —

ગજનપતિ ગગન મહામગન કિંગતાર હૈ ”

x x x x

“કોઈ હાગ મમાન નહિ ગણા । મહાશૂપતિ સખ દિવમ ચારે બૂંડે કગન દિવાળ ॥

જન તેગ મો કબૂ ન કોવે તીન ભુવન પગ જાળ ।

એત અએત મહા મન મેરે કરા હગિરે કાળ ॥ ’

x x x x

“ રાજા રૂંદે — —(કવિત્ત)—

“ રૂંદે કોઈ ન રાજા, વાતે કછ નહીં કાળ,

એક તૂલી મહારાજા, ઓર કૌનકો સરાદિયે

રૂંદે કોઈ ન બાઈ, વાતે કછ ન બસાઈ,

એક તૂલી હૈ તલાઈ, ઓર કૌન પાસ નર્થયે

રૂંદે રાત્ર-મિત્ર, ઉદાસીન આઠો પામ,

એક રાવરે ચરણકો મેહમે નિવાહિયે

સ માગ સખ બૂંઠા, એક તૂલી હૈ અનૂઠા,

સખ ચૂમેગે અનૂઠા, પ્રભુ તૂ ન આ આહિયે ’

॥ હરિ-ગુણ-ગાન-મસ્તીમાં મીરાંબાઈનો નાચ ॥

(રાગ ભૈરવ અગર કાલિંગડો - તાવ ધુમાળા અગર ત્રિતાલ)

મૈં તો હરિ-ગુણ ગાવત નાચુગી

નાચુગી, મૈં તો નાચુગી - મૈં તો હરિ-ગુણ ગાવત નાચુગી ॥૮૬॥
અપને મહેવમે બૈં-મૈં ૨૦, ગીના-ભાગવત વાચુગી - મૈં ૦ ॥૧૧॥
જ્ઞાન-ધ્યાનની ગરૂરી બાધ કર, હૃદયકમનમે ગાચુગી - મૈં ૦ ॥૨૨॥
'બાઈમીના' - કે પ્રભુ ગિરિધર નાગર, સદા પ્રેમરમ ચાખુંગી - મૈં ૦ ॥૩૩॥

(રાગ જગૈયો - તાવ લગરી)

પગે ધુધર રે, પગે ધુધર રે, પગે ધુધર બાધ મીંગ નાગી રે
મૈં અપને નાચણી અમ દારી - પગે ધુધર રે ૦ ॥૮૬॥
લોક કહે મીંગ દો ગઈ બાવરી, બાપ કહે દુનનાશી રે ॥૧૧॥
લગ ગઈ અ ૧, ૧૨૭ કહા '૧ (૧), મૈં ગિરિધરની પ્યામી રે ॥૨૨॥
- ૧૧૭ને ૬ ત્યા જલગમ પ્યાના, પીવત મીંગ હાંચી રે ॥૩૩॥
'મીરાં' ૨૦ પ્રભુ ગિરિધર નાગર, ચણુમનકી દાની રે ॥૪૪॥

॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું મથુરા પ્રયાણ કરવું ॥

(મથુરાગમન-લીલા)

(રાગ મિલામ - ત્રિતાલ)

અ ૧ નં ગયા તે ૧આગ

૧ નિગર અન પ્રગયો, ગયા અગર દિલ ચાગ ॥૮૬॥
૨ નિગર અન પ્રગયો, જ નહીં કીની ગગ,
ગાન-ગુણ તર અન દગમા, - અગિ દો ન મિચાગ ॥૧૧॥
૩-૪ નં ૨૦ પારે અન દોન પગગ,
૫ અન રીમ્મે, દગ મત આચુ દાગ ॥૨૨॥
૬-૭ નં ૩૦ રેખુ મનદિ મિચાગ,
'ચુ' ૨૦ ૨૧ ૨૨ તરિ, કપટ કાગજ દાગ ॥૩૩॥

॥ ગોપિકાઓને યોગ-જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરવા

૮૬૦૭ને ભગવાનનું મોકલવું ॥

(રા. મિલામ - ત્રિતાલ)

૧૧૧ નં ૨૦ ગમન દરા

મૈં મિલ કિરિ ૧૧ ગોપિમ, નિનકે દુ ૧૧ દરો

॥ ૮૬ ॥

યોગ-જ્ઞાન પરબોધિ સબનકો, ન્યો સુખ પાવે' નારી;
પૂરણ બ્રહ્મ અવખ પરચો કરિ, કારે મોહિ બિસારી. ॥૧॥
સખા પ્રખીન હમારે હો તુમ, યાતે થાપિ મહંત; -
'સૂરશ્યામ' કારણ યહિ પઠવત, દ્વૈ આવેગો મંત. ॥૨॥

॥ એક પત્રિકા લખીને ઉદ્ધવજીને હાથ ભગવાનનું
આપવું અને એ પત્રિકા ગોપીઓને આપવા ભગ-
વાનનું ઉદ્ધવજીને યથોચિત સમજાવવું ॥

(કવિત્ત)

" પરમ પવિત્ર તુમ મિત્ર હો હમારે બધો ' ,
અંતરબ્યથાકી કથા મેરી સુન લીજિયે,
બ્રજકી વે બાલા જયે' મેરી જપ-માલા, બાદી -
વિરહકી જ્વાલા, તામે' તન-મન છીજિયે
મેરો વિસવાસ, મેરી આસ, રસ રામ, મેરી -
મિસબેકી ખાસ જન સાવધાન કીજિયે,
પ્રીતિમે, પ્રતીતિસો, લિખી હૈ રમ-રીતિસો,
સો પત્રિકા હમારી પ્રાણુખારિનમે લીજિયે. "

॥ ભગવાનની લખેલી પત્રિકાનો સારાંશ ॥

(કવિત્ત.)

જૈમે તુમ દીનો તન-મન-ધન-પ્રાણુ મોહિ,
તૈમેહી સમાધિ સાધ ધ્યાન ધરનાવોગી,
અવખ અનાથ ઘટ-ઘટકો નિવાસ મોહિ -
જન અવિનાશી યોગ-યુગત જમાવોગી .
આમન હૈ પ્રાણુખામ માધિ ધ્યાન-ધ્યાગણાતે -
બ્રજમે પ્રકાશ રસ રાસ દરશાવોગી;
ઐસે ચિત્ત લાવોગી તૈા સુખમે સમાવોગી,
[ઐ] મુક્તિપદ પાવોગી હમારે પાસ આવોગી. "

॥ ભગવાનની સંદેશા-પત્રિકા લઈને ઉદ્ધવજીનું
વ્રજમાં ગોપીઓને ત્યાં આવવું અને પછી એ
પત્રિકા વાંચીને ગોપીઓનું બોલવું ॥

(સગ દેશ-તાવ ત્રિતાલ.)

સ્થામકા સદેશા બધી પાતી^૧ લૈકૈ આયો રે :

પાતી તો ઉઠાય લીની, જાતીઓ લગાય લીની,
 ધૂધટકી ઝોટ દેકે બધો મમુઝાયો રે. ॥ ૮૬ ॥
 બમતી ઉઝડ દીની, ઉઝડી બમાય લીની,
 કુખ્ખ+ પટગની કીની, મોહિં ન મુઠાયો રે,
 'મૂરશ્યામ'જુઝે આગે ઐઓ જાય કહિયો બધો,
 'જીવત બમમ' દિન લમમ રમાયો રે (?!!) ॥ ૧ ॥

॥ દનોહ-કોપાવિષ્ઠ થયેલી ગોપીઓના ઉદ્ધવજી
 આગળ શ્રીકૃષ્ણ ભાટેના ઉદ્ગાર ॥
 (રાજ દેશ-તાલ ત્રિતાલ.)

બધો ? કારે સઐ જુરે .

કારેકી પરતીન ન કગિયે, કારે વિપકે ભરે. ॥ ૮૬ ॥
 કારો બજન દેત દગનમે, તીખી સાન ધરે,
 નાગ નાય હરિ બહાર આયે, કણ-કણ નિગત કરે. ॥ ૧ ॥
 કોયલકે સુત કાગા પાલે, અપનો હિ ગાન ધરે,
 પખ લગે જળ ઉડને લાગે, જાય કુટુબ રયે .
 'મૂરશ્યામ' કારો મતવારો, કારેસે કાલ કરે. ॥ ૨ ॥

(રાજ ખમાચ અગર આશાવરી-ત્રિતાલ)

બિવો ! મૈને મળ કારે અજમાયે ॥ ૮૬ ॥

કોયલકે સુત કાગા પાલે, હંમિ-હંસિ કંઠ લગાયે,
 પખ જામે જળ ઉડને લાગે, કુલ અપનેકો ધાયે. ॥ ૧ ॥
 કારે નાગ પિટારીમે પાલે, હિત કગિ દૂધ પિલાયે,
 જળ સુવિ આઈ અપને કુટુબકી, અગુરિનમે હમિ ખાયે ॥ ૨ ॥

+ ॥ કુષ્ણને પટગની લગવાને ભલે કીધી, પણ જગતમાં

સેની તેવી પ્રતિષ્ઠિ કાં થવાની હતી ?!!॥

-“ ‘રાધા-કૃષ્ણ’ સભી તો કહે, પર ‘કૂબરી-કૃષ્ણ’ કહે નહિ કોઈ”-

(મવૈયા)

જે હરિ મધુત જાય મસે, હમરે જિય પ્રાપ્તિ બની રહી સોજ,
 બધો ! જાણે સુખ ચેદ હમ, ઐગ નીકે રહે વે મૂગત દોજ .
 હમારે હિ નામખી ધાપ પરી, ઐર અનર ખીચ અહે નહિ કોજ,
 ‘રાધા-કૃષ્ણ’ મભી તો કહે, પર ‘કૂબરી-કૃષ્ણ’ કહે નહિ કોજ.

— x x x ઝં x x x —
 ૧ ધણી (husband).

કારે બેવરા મદકે લોભી, કલી દેખિ મેંદરાયે^૧;

જળ વહ ખિલકર પરી ધરની પર, ફેરી દરસ નહોં પાચે. ॥ ૩ ॥

કારે દેસ સીસ પર રાખે, અતર-કુલેલ લગાયે;

સો કારે નહોં ભયે અપને, સ્વેત રૂપ દરસાયે. ॥ ૪ ॥

કારેકી પરતીત ન કીજે, કારે જહર ખુઝાયે;

સૂરશ્યામ^૨ કહા અજભયે, બાર-બાર અજમાયે. ॥ ૫ ॥

॥ ઉદ્ધવજી સાથ ભગવાન પર મોકલાવેલો

ગોપીઓનો પરત સંદેશો ॥

(કવિત્ત.)

“ભેળ તુમ યોગ હમ લીયા ધર સીસ પગ,

બડોહી પરખો, ચેરી કૌનકી કહાવેગી ? ;

ઐસુઅનકી માલા ભેકે જપે નિત રામનામ,

લોઅનકે ખરપર લે ભિક્ષાકો ધાવેગી :

પહરેંગી કંચા, ગલ ઝરેંગી સૈલી-માલ,

મરઘટ પે બૈદકે મશાનદૂં જગાવેંગી;

બિધોજી ! એતી બાત હરિજીસો કહિયો જય,

એતી અજબાસા મૃગબાસા કહોં પાવેંગી ?.”

॥ હવે, ઉદ્ધવજી પ્રતિ ગોપીઓની ઉક્તિ ॥

(કવિત્ત.)

યોગી તજેં જગત, હમ જગત-યોગ દોલે તજેં,

યોગી લાવેં છાર, હમ છારહકે મટિ હૈં;

યોગી બેધેં કાન, હમ હીય ઔર પ્રાન બેધેં,

યોગી કહેં નાથ, હમ નાથ-નાથ રટિ હૈં :

યોગી કાન મુદ્રા, હમ બ્રુવણ બનાય રાખેં,

હમરે શિર કેશ બહુ, યોગી શિર જટિ હૈં;

જાનકે અજાન આજ કહા ભયો બિધોજી !,

યોગીકી સુગતસોં વિયોગી કહા ધટિ હૈં ?.

શ્યામ-તન, શ્યામ મન, શ્યામહી હમારો ધન,

આઠોં યામ બિધો ! હમૈં શ્યામહીસોં કામ હૈં;

સ્થામ હીથે, સ્થામ છયે, સ્થામ બિન નાહિં તીયે,
 અંધેડીસી લાકરી, અધાર સ્થામનામ હૈં :
 સ્થામ ગતિ, સ્થામ મતિ, સ્થામહી હૈં પ્રાણપતિ,
 સ્થામ સુખદાઇસોં લલાઈ શોભાધામ હૈં;
 જીધો ! તુમ લયે બૈરે, પાતી લૈકે આયે દૈરે,
 ધોમ કહૈં રાખેં ? ચહૈં રોમ-રોમ સ્થામ હૈં;

— x x x x x x x —

(રાગ જંગલા અગર બિહાર—ત્રિતાલ)

જિન પાયો જીધો ! પ્રેમહંસેં પાયો રે :

બિના પ્રેમ કહ્યુ હાય ન આયો રે. — જિન પાયો ॥૧૬॥
 ધસ-ધસ ચંદના લગાવે મધુમદના,
 કહો દાહ યોગ ઉસ કૂળરી કમાયો રે. — જિન પાયો ॥૧૭॥
 તુમ જો કહત જીધો ! પ્રેમ તજ યોગ લીજો,
 પ્રેમ કૌન ઘાટ, યોગ કૌન બડો આયો રે. — જિન પાયો ॥૧૮॥
 'સુરશ્યામજી' આજે ઐયો જાય કહિયો જીધો !,
 'તુમ જો પહાયો યોગ પાનીમેં બહાયો રે.' — જિન પાયો ॥૧૯॥

(ગજમી. — " શામ સસુલ હે છે રે....." — એ હાજ.)

ઐધવજી ! છે અજગી રે, — વાત એક પ્રેમ તણી:
 કાઈ અનુભવી જાણે રે, કહેનાં તો નાવે બણી. ॥૨૦॥
 પ્રસતાની પીઠા રે, — વંઝા તે શું જાણે ?
 જાણ્યું કેમ આવે રે, માપ્યાને પરમાણે. ॥૨૧॥
 મૂંગે સાકર ખાધી રે, યુંગાને સ્વપ્ન થયું;
 સરવે મન જાણે રે, બીજાને ન જાય કન્યું. ॥૨૨॥
 પાપલના કુખને રે, — કાપર તે શું પ્રીછે ?
 અમ્હાની લહે નહીં રે, — રતિની ગતિ શી છે. ॥૨૩॥
 નીમ સરવે નામે રે, ત્યારે પ્રેમ તે વ્યાપે;
 નિદ્રા જેને આવે રે, તે ઉત્તર કયમ આવે. ॥૨૪॥
 આઠક માશુકમાં રે, — રૂપ-ગુણ સા દેખે ?
 જેવું બાસે તેડને રે, અવર તેવું નવ ચેખે. ॥૨૫॥
 જેવું ચિત્ત જ્યાંઈ ચોટયું રે, તેને તેથી સુખ યાયે :
 શો છે સ્વાદ અગિમાં રે ? ચકોર ભાવે ખાયે. ॥૨૬॥

જોગ તો તેને જોઈએ રે, જેનું મન જગમાં ભમે;
 એ તો અચળ અમારું રે, - ચિત્ત રસિયામાં રમે. ॥૨૪॥
 જેનું મન માને રે, જોગ સુખેથી ગ્રહો;
 અરો તો એહ માણુ રે, પ્રીતમજીયું પ્રીત રહો. ॥૨૫॥
 તમારા તો હરિ સમળે રે, અમારા તો એક સ્થળે;
 તમે રીઝો આદરણે રે, અમે રીઝું અન્ન મળ્યે. ॥૨૬॥
 ઇન્દુને અવલોક્ષી રે, - ચક્રાનું ચિત્ત ચળે;
 ન પ્રકાશને પેખી રે, - તેને મંતોપ વળે. ॥૨૭॥
 એવા વચન સુણીને રે, - ઓધવજીની બ્રાન્તિ ટળી;
 જોગ-જગજ છૂટી રે, અયું મન રોહમાં મળી. ॥૨૮॥
 અભિમાન મૂકીને રે, - ઓધવ ગોપી-પાય * પડ્યા;
 હમું, - "હયા"ના પ્રીતમજી રે, - નિએ એક લમને જડ્યા." ॥૨૯॥

* ગોપીઓનો પ્રેમભાવ જોઈને ઉદવજીને લાગ્યું કે, 'આવું પ્રેમલાપણું શા અપનું ? આ તો ઘેઘણ કહેવાય; ખરી શાંતિ એમાં છે નહિ : મોગ-માનની નિઃશ વિના પરમ આનન્દ ક્યાંથી જ હોય ? મારે ગોપીઓને મોગ-માનનો ઉપદેશ કરી શાંતિ પમાડવી જોઈએ ...' હત્યાદિ પ્રકારના વિચાર ઉદવજીના હૃદયમાં સ્પર્ધ્યા. અન્તર્ધર્મી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ઉદવજીના હૃદયના આ વિચાર નાબૂદ કર્યા. ગોપી-ઓના પ્રેમનું તુલ્યપણું તેમ પોતાના મોગ-માન તથા ત્યાગનું ઉત્કૃષ્ટપણું મોગ-જોગ ઉદવજીને ગોઠ મળ્યું છે અને તેથી કરીને પોતાના મોગ-માન તથા ત્યાગનો કંઈક ગર્વ મળ્યો છે, એવું જોઈને દર્પદારી મધુસૂદન-શ્રીકૃષ્ણે મોગ-માનનો ઉપદેશ કરવા ગોપીઓને ત્યાં ઉદવજીને જ મોકલ્યા. ત્યાં તો ગોપીઓનો અદ્ભુત-અદ્ભુત પ્રેમ જોઈ ઉદવજી આશ્ચર્ય પામી ગયા, સુધ-સુધ જૂહી ગયા ને તેમનો યથેક્ષા ગર્વ ગળી ગયો. નિઃસ્વર્ગને જોનાથી કંઈ ગર્વ હૃદયે, તેનાથી જ ભગવાન તેનો ગર્વ દૂર કરાવે છે, એ એક નિયમ છે. રામાયણમાં જોના જણાય છે કે અપિઓને સજરીયા કંઈક ગર્વ મળ્યો, ત્યારે ભગવાન શ્રીરામચન્દ્રે નગેવરમાં એ સજરીના જ પદ-પ્રદર્શન અપિઓ પામે કરાવી તેઓનો ગર્વ તોડ્યો. એ સજરીનાં એમાં જોર ખાધા-પ્રાંતે લક્ષ્મણને ગર્વ મળ્યો, ત્યારે લક્ષ્મણને જે વખતે સક્તિ વધેલી, તે વખતે એ - કિન લક્ષ્મ - ...

॥ પ્રેમ ॥

“ દર્શને સ્પર્શને વાપિ ધ્રુવને મળેડપિવા ।

યત્ર દવત્યન્તરંગ સ ‘સ્નેહ’ ઇતિ કથ્યતે ॥ ”

× × × × ×

“ પ્રેમ પ્રેમ મમ દોઈ કહે, પ્રેમ ન ચી-હે દોઈ,
આઠ મહર લીનો રહે, ‘પ્રેમ’ કહાવે મોઈ. ”

× × × ×

“ જીવ મહિત યા રેહકો ખિમર જાય મમ નેમ,
તાકો ‘પ્રેમ’ કહત હૈ, ખાકી સખ હૈ બેમ ”

× × × ×

“ પ્રેમ છિપાયા ન છિપે, જા ઘટ પરગટ હોય,
જો કે મુખ જોલે નહીં, નૈન રેત હૈ રાય ”

× × × ×

“ પ્રેમ હરિકો રૂપ હૈ, વે હરિ પ્રમ સ્વરૂપ,
એક હોય દોમેં લખેં, જ્યેં સૂરજ અરુ ધૂપ ”

× × × ×

“ મજૂન ! ખાત મનેહકી, — પરમુખ દહી ન જાય;
મુગેકો મુપનો જાયો, (મો) સમજ-મમજ પડેતાય. ”

મુરેકાય

× × × × × × ×

રાગ ખડહસની કુમરી—એકતાલ

તારો નેહો લાખો મુજને, રાગ ગણુહોડ રે (૮૬)

રાગ ગણુહોડ રે, રગીયા રણુહોડ રે,

ગાગ ગણુહોડ રે, માગ ચિનગના ચોર રે — તારો ૦

એકા બોગ, તેની ઉગેલી વનમ્પતિ—બુઝી, તે વડે જ ઉતારાવી, જગ વાને લક્ષમણુનો ગર્વ દણ્યો એજ પ્રમાણે અહીંઆ પણ ગોપી જોયી ઉદ્ધવજનો થયેલો ગર્વ ગોપીઓ પાસેથી જ દૂર કરાયો.

ગોપીઓની ઉપર પ્રમાણેની ઉક્તિઓ માલગી ઉદ્ધવજ ખરેખર દોગ બની ગયા તેમના યોગ-જ્ઞાનના ઉત્કૃષ્ટપણાની તેમજ ગોપી-ઓના પ્રેમના તુચ્છપણાની બુદ્ધિ જતી રહી તેમજ અભિમાન ગણી ગયું જ્ઞાન્તિ ટળી ગઈ આખરે ઉદ્ધવજ ગોપીઓને પાય પડ્યા, એટલે કે યોગ-જ્ઞાનજી અભિમાન મુકીને પ્રેમને શરણુ થયા ॥ ૐ ॥

અમમ-ઝોધાગણુ નામ તમારૂં, મહાનમ એવું મોટું રે,
 હગતા-હગતા તમને મગરૂં, બા ૧ મરું મોટું રે — તારો ૦
 કાશી દે સી, દેખી દ્વારિયા, લીરથ દેખ્યા ઝાઝા રે,
 મતમ-મતમા એવો ત્યારે, મનકે મકો માઝા રે — તારો ૦
 ભવનાગગા, અચકાઈ, સગા-મબધી લૂટે રે,
 દામ દં નો દયા રંગે તે, બનના બપન છૂટે રે — તારો ૦

॥ પ્રેમની વાત ન્યારી છે ॥

(ત્રમ માદ—તાવ હીપચ દી)

પ્રેમની વાત છે ન્યારી, ઝોધવજી ૧ પ્રેમની વાત છે ન્યારી ॥
 પ્રેમની વનોમા રીતધા ૧ તમે ન જાણો તો—(૨)
 બી ૧ મુ ૧૧૦ સમાગી ૧ —ઝોધવજી ૦ ॥૧॥
 પ્રેમની વાનામ ઝોધા ૧ મહાજી બુલ્યા (૨),
 વે મેલ્યા છે રિમાગી —ઝોધવજી ૦ ॥૨॥
 તમારો ૦ મ ઝોધા ૧ ૦૭ છે પવમનો (૨),
 અમરો ૦ મ છે કનગી —ઝોધવજી ૦ ॥૩॥
 વેદ-ગાદ્યમા ઝોધા ૧ બી નન તારી (૨),
 નન-વનિનાને કેમ તારી ૧ —ઝોધવજી ૦ ॥૪॥
 વેદ-સુભાના રનામી પ્રભુ, શ્રમિક વિરોમણિ (૨),
 વિગવાની નથી મારી —ઝોધવજી ૦ ॥૫॥

॥ પ્રેમનો પંથ ન્યારો છે ॥

(મનીયા.)

પ્રીતમ રીત દહ નર્મી મખન, જાતિ ન પાતિ નહીં કુન ૧ ગારો,
 પ્રેમને નેમ નહા રું દીમન, જાજ ન કાન ૨ લખો સન ખારો :
 લીન બધો દરિમો અભવર, આગલી યામ ગદે મતવારો,
 'મુ'ર' ટિક નન સદે મદ, જોકુલ મામકો પંડો હિ ન્યારો

x x x x x

(ના વિલક કામોદ—તાવ હીપચ દી —“નાથ દેસે મનહો” એ કથ.)

તર્વ મકો પ્રેમનો પથ ॥ ન્યારો ૦

પ્રેમનો પથ છે ન્યારો, — મરૂં થઈ પ્રેમનો પથ છે ન્યારો ॥૬॥

૧ મરૂં ૨ મરૂં

જે જાણુશે તે શિર^x સાટે માણુશે, એમા નથી ઉધારો,
ત્રેમ-અમલ આપ્યો જેની આખમા, ઉતારે નહિં ઉતારો —સર્વ થકી^૦ ૧.

x “યહ તો ઘર હૈ ત્રેમકા, મારગ અગમ અગાધ,
રામ કાંટ પગ તલ ધરે, તળ નિકટ ત્રેમકા સ્વાદ ”

x x x x

(રાગ ધોળ અજર છાયા ખમાચ—ત્રિતાલ.)

હરિનો મારગ છે યશનો, નહિ કાયરનુ કામ જોને,
પરથમ પહેલું મન્ત્રક મૂઝી, વગતી લેવુ નામ જોને ॥૮૬॥
સુત-વિત-દારા-શીશ સમરપે, તે પામે રસ પીના જોને,
સિંધુ મધ્યે મોતી લેના માહી પડયા મરજવા જોને ॥૮૭॥
મરજુ આગમે તે ભરે મૂડી, દિલની દુઝ્યા વામે જોને,
તીરે ઉભા જીવે તમાસા, તે કાઢી નવ પામે જોને ॥૮૮॥
ત્રેમ-પથ પાવકની જ્યાણા, જાણી પાછા ભાગે જોને,
માહી પડયા તે મહાસુખ માણે, દેખનારા દાઝે જોને ॥૮૯॥
માયા સાટે મોઘી વરતુ, સાપડવી નહિં સહેન જોને
મહાપદ પામ્યા તે મરજવા મૂઝી મનનો મેન જોને ॥૯૦॥
રામ-અમનમા રાતા-માતા, પૂરા ત્રેમી પરમે જોને,
‘પ્રીતમ’ના ગ્લામીની લીના, તે રજની-દન નરપે જોને ॥૯૧॥

“ ત્રેમ ન બાપી જીપલૈ, ત્રેમ ન હાટ મિકાય,
રાજ-પરજા જેહિ રુચે, સીસ હેઈ લે જાય

x x x x x

“ ત્રેમ પિયાલા જો પિયે, સીસ દક્ષિણા^૧ દેય,
ભોલી સીસ ન દે રાકૈ, નામ ત્રેમકા લેય ”

x x x x x

“ યહ તો ઘર હૈ ત્રેમકા, ખાલાકાર ઘર નાહિં,
સીસ ઉતારૈ જીર્ધ ધરૈ, તળ પેઠે ઘર માંહિ ”

x x x x

“ સીસ ઉતારૈ જીર્ધ ધરૈ, તાપર રાખૈ ધાવ,
દાસ કબીરા થૌં કહે, ઐસા હોય તો આવ. ”

x x x x

આડે પહોર રહે આનંદમા, — પ્રેમ-રસના પીનારો;
 વા'લા વિના તેને લુપ્ત લાગે, સંસાર-સાગર ખારો.—સર્વ થકી ૦ ૨.
 પ્રેમ તણે રસ કથામા ન આવે, જાણે જાણુનહારો;
 'પ્રીતમ' પ્રેમીજન મળે તો, આતમરામ અમારો.—સર્વ થકી ૦ ૩.

॥ પ્રેમની સગાઈ સૌથી ઉચી છે ॥

(રાગ ભીમપલાસ - ત્રિતાલ.)

સખસેં ઉચી પ્રેમ-સગાઈ:

દુર્યોધનકે મેવો ત્યાગો, સાગ વિદુર^૧ ઘર પાઈ ॥૮૬॥

જૂઠે ફલ શબરીકે ખાયે, બહુવિધિ પ્રેમ લગાઈ;

પ્રેમકે વરા નૃપ-સેવા કીન્હી, આપ બને હરિ નાઈ. ॥૧॥

રાજસુયસ યુધિષ્ઠિર કીનો, તામેં જૂંદ ઉઠાઈ;

પ્રેમકે વરા અર્જુન-રથ હાક્યો, બૂલ ગયે હકુસાઈ. ॥૨॥

ઐસી પ્રીતિ બદી વૃન્દાવન, ગોપિન^૨નાય નચાઈ;

'સૂર' દૂર ઇસ લાયક નાહો, કહુંસગ કરોં બડાઈ. ॥૩॥

" પ્રેમ બરાબર યોગ ના, પ્રેમ બરાબર ધ્યાન;

પ્રેમ-બકિત બિન સાધવો !, સખ હૈ યોધો જ્ઞાન. "

x x x x x x x

" જા ઘટ પ્રેમ ન સંચરે, સો ઘટ જાન મસાન;

જૈસે ખાલ હુહારકી, — સાંસ દેત બિન પ્રાન "

— x x ઈ x x —

૧. મગવાન વિદુરજીને ઘેર ગયા છે અને શાક-ભાજી ખાધી છે, એ વિષે સૂરદાસજીએ આયું છે :—

(રાગ બિહારી - ત્રિતાલ.)

ઉધો ! ચયો વિદુર ઘર જૈયે.

॥૮૬॥

દુર્યોધનકે કહા કાજ જઈ આદર ભાવ ન પૈયે;

ગુરમુખ નહોં, બડો અભિમાની, કાપર સેવક રહિયે. ॥૧॥

દૂટી છત, મેલ-જલ બરસે, દૂટો પલેંગ બિઝૈયે;

ચરણ ધોય ચરણોદક લીનો, ત્રિયા કહૈ પ્રભુ ! ઐયે. ॥૨॥

સકુચત વદન ફિરત છિપાયે, ભોગન કાહ મંગૈયે;

દુમ તો તીન લોકકે હાકુર, દુમસેં કહા દુરૈયે. ॥૩॥

હમ તો પ્રેમ-પ્રીતિકે આહક, ભાજી-સાગ ચખૈયે;

'સૂરદાસ' પ્રજા ભક્તનકે વરા, ભક્તન પ્રેમ બઢૈયે. ॥૪॥

૨. ગોપીઓએ નાય નચાવ્યો છે, એ વિષે જુઓ પૃષ્ઠ ૫૪૫.

॥ પ્રેમ-રસ ॥

(રાગ ભોગી અગર કાલિંગહા—તાવ ધ્રુમાળી.)

જે કોઈ પ્રેમઅશ અવતરે, પ્રેમરસ તેના ઊરમા ઠરે ॥ ૧૮ ॥
 સિંહણુ કેરુ દૂધ હોય તે સિંહણુ—સુતને જરે,
 કનકપાત્ર પાખે સડું ધાતુ ફેડીને નીસરે—પ્રેમરસ ॥ ૧૯ ॥
 સકળોરનુ સાકર જીવન ખરના પ્રાણુજ હરે,
 ક્ષારસિંધુનુ માછનકુ જ્યમ મીઠા જળમા મરે—પ્રેમરસ ॥ ૨૦ ॥
 સોમવેર્ષી-રસપાન શુદ્ધ જે આહાણુ હોય તે કરે,
 વગળવશીને વમન કગવે, વેદવાણી જિયરે—પ્રેમરસ ॥ ૨૧ ॥
 ઉત્તમ વસ્તુ અધિમાર વિના મળે, તદ્દપિ અર્થ ના સરે,
 મત્સ્યભોગી બગલો મુકતાફળ દેખી ચચુના ભરે—પ્રેમરસ ॥ ૨૨ ॥
 (પ્રેમ) કોટિ સાધને પ્રેમ વિના પુરુષોત્તમ પૂઠ ન કરે,
 'દયા'~પ્રીતમ શ્રીગોનરધનધર પ્રેમ-ભક્તિએ વરે—પ્રેમરસ ॥ ૨૩ ॥

(ગઝલ.)

જિન પ્રેમરસ આખ્યા નહોં, અમૃત પિયા તો કયા હુઆ ? ૧
 જિન ધરકમે શિર ના દિધા, યુગ-યુગ જિયા તો કયા હુઆ ? (ટક) ૨
 મશહૂર હુઆ પથમે, સાખિત ન કિયા આપમે,
 ૧આયિમ ઓરે ૨ફાજિય બના, દાના હુઆ તો કયા હુઆ ? ૧
 દેખી ડગુલિસ્તા ૪બોગતા, મતનખ ન પાયા ૫શૈખમા
 સારી કિતાબા થાદ કર ૬દાફિઝ હુઆ તો કયા હુઆ ? ૨
 જબલગ ધ્યાના પ્રેમકા પીપરકે ૭મતનાલા નહોં,
 રાગ તાલ-મઝલ બાજતે જાહિર સુના તો ખ્યા હુઆ ? ૩
 ભોગી-૮જીજમ વેપકર કપડે ૯ગાઝ પહિનતે,
 વાઢિફ નહોં હિસ હાવકે, કપડે ૨મે તો કયા હુઆ ? ૪
 દિનમે ૬૬ નહોં પિયાકો, બેગ ૭મુશાઈય હોય કે,
 દિલગ ૧૦હરટ ફિરતા નહોં, ૧૧તસળી ફિરી તો ખ્યા હુઆ ? ૫
 ઓરો ૧૨નસીહત વૂ કરે, આપ અમન કરતા નહોં,

૧=પડિત ૨=મહાન્ પડિત ૩-૪=ફારસી પુસ્તકના નામ. ૫="શૈખ-સાદી" નામના પુસ્ત ના બનાવનાર શૈખ-ગુરુ - પીર ૬=મુખપાઠ કાનાર ૭=મસ્ત ૮ ભોગી જીજમ=“જોગી”, “જગમ”, “સેનડા”, “સન્યાસી”, “યદિ” તથા “દરવેશ” એ ૯=દશનના ચાને ભોખના નામ ૧૦=રેટ ૧૧=માળા ૧૨=શીખમણ

- દિવસ ૧૩ ફેબ્રુઆરી નહીં, ૧૪ ફેબ્રુઆરી કયા હુઆ ? ૬.
જળ ધરકડે દરિયાયમે ૧૫ ફેબ્રુઆરી હોતા નહીં,
ગંગા-જમુના-ગોદાવરી નહાતા કિસ તો કયા હુઆ ? ૭.
'વલીરામ' પુત્ર તો હૈ વલી, પી-પી ને કરતે છ દિયા,
મતનજ હાસિલ ના હુઆ, રો-રો મુઆ તો કયા હુઆ ? ૮.

— (કવિત્વ) —

વટા 'રસખાન' સુખ-અપાત સુમાર મહા,
વટા મહા ચોગી હૈ લગારે અગ છારકો,
હા સાધે પયાનન, કહા સોયે બીચ જલ,
કહા છત લીને રાજ સિંધુ વાર પારખ,
જપ ખાર-માર, તપ-સયમ અપાર, મત, —
તીગથ હજાર અરે ! ખજાત લગારકો :
સોઈ હૈ ગંગર, જિહ્વ કાનો નહીં પ્યાર, નહીં —
સેયો દરબાર વાર નફકે કુમારકો

— x x x છંદ x x x —

" જૂત લગે. મહિરા પિયે, મળકું મુદિ હોય,
(પર) પ્રેમમુધાવસ જિન પિયો, (તિન્હો) રહૈ ન મુદિ હોય "

x x x x x

(સગ સામેરી)

મનકુ છોકુ રે, માર મન ઘેનુ રે, પ્રેમરસ-પાનમા હો . છ.
પીતા-પીના, પ્રેમે ઘયુ રે મુનનાન (ર) — મનકુ

— (સાખી) —

પ્રેમ પ્રીતમનો પ્યાર છે, રમખાં એ મ્મ સાગ,
પ્રેમ તણો વિસ્તાર છે, સચગચર મંમાગ,
નિગમગ અવિધાર એ, પ્રેમ તણો આકાર,
પ્રેમ જમન-આધાર છે, પ્રેમ પ્રકટ કીરતાર
મનકુ મતેનુ રે — પ્રેમરસ-પાનમા હો . છ

૧૩-પુલ્હાઈ ઇનકાર (નાગિહવા) ૧૪-કુચ કોરે ચાના કરીને
નાનનાર માનુસ. ૧૫-૨૨૬

૧ રમખાં-ગંગા, ચીર, કરણ, અદ્યુત, હારણ, બયાનક, બીબાસ,
રોડ અને ગાત, એ નવ પ્રકારના રસમા સાતરસરપ મહાનદ સારસપ
રસ છે એજ પ્રેમરસની પસંદગીનું અવિમ સ્વરૂપ છે — યદીનય છે ૨ આકાર =
અવરૂ ૩ મતેનું = મદથી બરડું — મદોન્મદ.

— (સાખી) —

પ્રેમ પરખવા મન ગયું, સુત-વિત-દારા મા'ય,
દેવળ તીર્થે-તીર્થે ફર્યું, પણ પ્રેમ મળે નહીં કયાય;
સદ્ગુરુને શરણે જતા, પ્રેમ દોસે ઘટ માહી,
ધર-ધર વિશ્વ વિષે વસે, પરમ પ્રેમ પથરાઈ.

મન અલખેલુ રે — પ્રેમરસ-પાનમા હો...૭.

॥ પ્રેમ-ખ્યાલા ॥

“ કપીરા ખ્યાલા પ્રેમકા અંતર લિયા લગાય;

રામ-રામમે રમિ રહા !, ઔર અમલ કયા ખાય ? ! ! ”

(૫૬.—“જે કોઈ પ્રેમ-અંશ અવતરે” એ શબ્દ.)

જો કોઈ પિયે પ્રેમકા ખ્યાલા, સોઈ નર મમ લયા મતવાલા. (૧૬.)

છકયા બકે નહિં અલપલ વાણી, અતર લયા ઉઝિયાલા (૨);

એ મસ્તાના, દરશ-દિવાના, રામ-નામ-ખુશિયાલા (૨) — જો કોઈ ૦ ૧.

દાના બહુત, દરદ નહિં દિલમે, હરદમ રહે હોશિયાલા,

રામ-રામ સાહેબસેં રાજી, સ્તાનીકે ધરવાલા. — જો કોઈ ૦ ૨.

મનકું મારિ ચઢી ખુમારી, ખૂબ ખોજિયા ખ્યાલા (૨),

સુન હુન સુગત-નુરતમેં ચઢિયા, નિરખ્યા દીનદયાલા. — જો કોઈ ૦ ૩.

આશક-ઇશક ઉસીકું રહેવે, છૂટયા જગ-જગલા (૨),

વોઈ હરીદાસ અજરાયસ જરિયા, નિરલોડુવા નિહાલા. — જો ૦ ૪.

॥ ઇશક-મસ્તી યાને પ્રેમ-દિવાની ॥

“ પ્રેમ દિવાને જો લયે, કહું બહકતે ખૈન;

‘સહજે’ મુખ હોસી ધુટૈ, કબહું દપકું નૈન.”

“ પ્રેમ-પીર અતિહી વિકલ, કલ ન પરત દિન-રૈન;

‘મુન્દર’ પ્રેમ-સ્વરૂપ મિત્ર પ્રેમી લલત નહીં ચૈન.

મુન્દર શ્યામ સ્વરૂપ બિન ‘દયા’ લલત નહિં ચૈન.”

“ બ્રહ્માનન્દરસં પોત્વા યે નુ ઉન્મત્તયોગિનઃ ।

ઇન્દ્રોઽપિ રંકયદ્ભ્રાતિ, કા કથા નૃપકીટકઃ ॥ ”

“ હરિરસ માતે જો રહે, તિનકો મતો અગાધ;

ત્રિભુવનકી શ્ર પતિ ‘દયા’, તૃણ મમ લાનત સાધ”

(ગઝલ)

હમન હૈ ઇશ્કકે માને, હમનમે દોલતા કયા રે ?
 નહીં કછુ માનમે પરવા, કિમીખી નિનતા કયા રે ? ॥ ૮૬ ॥

હમનમે પુસ્ક રાટી બસ, કમગમે ઇક લગોટી બસ,
 શિરે પર એક ટોપી બસ, હમનમે ઇજ્જતતા કયા રે ? ॥ ૧ ॥

રુખ્યાશાયા વઝીરોકે, ડેજરી ઈજ્જતબત અમીરોમે,
 હમન જૈસે ફકીરોમે, —જગતકી ખેનમતા કયા રે ? ॥ ૨ ॥

જિન્દોકે મુખ નશાને હૈ, ઉન્હીં ૧ ખલક માને હૈ,
 હમન આસિઠ-દિનાને હૈ, હમનમે મજલસા કયા રે ? ॥ ૩ ॥

કિયો હમ દરદમ ખાના, લિયો હમ બેપકાં વ્યાના,
 'વહી' બસ શૌક મનમાના, સિસીકી હમમલતા કયા રે ? ॥ ૪ ॥

(ગઝલ)

હમન હૈ ઇશ્ક-મગતાના, હમનમે દોશિયારી કયા ?
 રહે આગદ યા જગમે, હમન દુનિયાસે ચારી કયા ? ॥ ૮૬ ॥

જો મિછુડે હૈ પિયારેસે, લટગતે દર બ દરે ફીગતે,
 હમારા ચાર હ હમમે, હમનકા ઇન્તેજરી કયા ? ॥ ૧ ॥

ખનક સમ નામ અપનેકા, —પહુત કર સિર પટકતા હૈ,
 હમન ગુર-નામ અચ્ચા હૈ, હમન દુનિયાસે ચારી કયા ? ॥ ૨ ॥

ન પ ૧ મિછુડે પિયા હમસે, ન હમ મિછુડે પિયારેસે,
 ઉન્હીસે નેહ લાગી હૈ, હમનમે બેકારી કયા ? ॥ ૩ ॥

'કુછીના' ઇશ્કકા માતા, ફુઈઝે દૂર દૂર દિવસે,
 જો ચક્કના ગલ નાલુ હૈ, હમન મિઝ બોજ લારી કયા ? ॥ ૪ ॥

(ગઝલ)

હમનમે મત મિયો લોમે, હમન ખમીઝ-દિનાને હૈ
 ખુશી ૧ ગલ ટોડા હૈ, જિનમે જન સમાને હૈ ॥ ૮૬ ॥

તક ખિદમત વઝીરીકી, પાર્ષ વહેજન ફકીરીકી,
 ચહે કિતી ઈ મસુરીકી રહીઝ મલ મકાને હૈ ॥ ૧ ॥

૧ હુશી ૧ મર ચોપડેલી ૨ કિમતિ ઝોલો ૩ સોનાના ભરતવાળો
 ૪ કપડો પોતાક ૫ ઉચા પ્રમત્તની સામગ્રી ૬ મેડીલો, જલસા ૭ ફકી-
 રીનો ૮ તિલાસ વે ૯ ચર્ચા, બાઈબલ

* જિન્દોકે મુખ નશાને હૈ = જેમના આત્મસુખનો નાશ થવા બેઠો છે.

૧ દર બ દર=દારે દાર, બારમે-બારો door to door ૨ દુશિઝ
 દેતને, દેવપણને, દેવપુદ્ધિને ૩ ખમી દિનાને=ખુદિલીન ચાંડા ૪=નાવડી; હોડી

હમન દિન-રૈન રોતે હૈ, ગમોસે જન ખોતે હૈ,
શયોધી શૈજ સોતે હૈ, વિરહોંકે (યહ) નિશાને હૈ. ॥૨૧॥

હમારા યાર વેા જની, પીવે હારનામગ પાની,
કિ આખર હોવના ફાની, 'વલી' રામે સમાને હૈ ॥૩૧॥

“ ન લાજ તીન લોકી, ન વેદકો કહ્યો કરે,
ન રા કા જૂત-પ્રેતકી, ન દેવ-ચક્ષતે કરે
સુને ન કાન ઓરકી, દ્રસે ન ઓર ધમ્મના,
કહે ન સુખ ઓર ખાત, બક્ષિત પ્રેમલગ્નના ”

x x x x

“ ચોથી ચો ચોથી ખની, પડિત ખને ન દોય
અઢાઇ અક્ષર પ્રેમકે પડે સો પડિત હોય ”

x x x x

(ગઝલ)

નહોં હમ વેદકે વાદી, વિરાગી મન હમારા હૈ
નહોં હમ વેપકે યોગી, હમારા પથ ન્યારા હૈ ॥૮૬॥

રહે હમ શૂન્યકે મકાન, જહોં બહુ પ્રેશુમારા હે,
નહોં વહોં જમ હમ્મયકી, જહોં હમ હન ડાગ હૈ ॥૧૧॥

[(સાખા) — “ નૈનોકી કરિ દોઢરી, પુતલીર-પવન બિઝાય
પવનોકી ચીકર ડારિકે, - પિયકો લિયા રિઝાય
મીતમદે પતિયા લીખુ, જો કહુ હોય બિદેશ,
તનમે-મનમે-નૈનમે, - તાકો કહુ અદેશ
ગગન ગરલિ બરમે અમી, બાદલ ગહોર ગલીર,
અહુ દિશ દમકે દામિની, લીજે દામ કરીર
શૂન્યમ ઠલમે ધર કિયા, બાજે રાજદ રમાલ,
રોમ-રોમ દીપક બયા, પ્રગટે દીનદયાલ ”
— નહી હમ વેદકે વાદી]

દેખા દિલ-દૂરખીનીસે જહા-તહા પીવ પ્યારા હૈ,
કરે હમ એકકી મેવા, 'વલી' જિનકા પમારા હૈ. ॥૨૧॥

૧ = દરેકની, કોઈ પણ માણસની ૨ = આખની કીચી ૩ = ચા, પડે

॥ સાચી પ્રીતિમાં ઔહિક સ્વાર્થમુખનો ઉપલોગ
નહિ, પણ એ સ્વાર્થમુખનો, અરે! એટલુંજ
નહિ પણ આત્માનો લોગ આપવાનો હોય છે ॥

(॥ પ્રેમની કસોટી ને પરિણામ ॥)

“ હેત નકારું હંસનું, - પીડ પડે હિંડ જાય;
સાચી પ્રીત સેવાળની, - (ને) જળ લેળી મુકાય. ”

x x x x

“ સાચી પ્રીત હ કમલકી, - જલ સૂકે મરે જાય;
જૂઠી પ્રીત ખમરાજકી, - જલ સૂકે ઉડ જાય. ”

x x x x

“ પ્રીતિ ન છૂટે અનમીલે, - ઉત્તમ ધનકી પેલાગ;
સૌ યુગ પાનીમે રહે, - મીઠે ન ચક્રમક આગ. ”

x x x x

“ પ્રીત થવી તો મહેલ છે, (પણ) નિલાવવી મુશ્કેલ;
પીતાં કેફ પડે મજા, (પણ) નેરવવી મુશ્કેલ. ”

x x x x

“ આખા આલે પ્રેમરસ, રાખા આલે માન;
એક આતમે દો ખડગ, - દેખી-મુની ન કાન. ”

x x x x

“ થઈ તો ઘર હૈ પ્રેમકા, મારગ અગમ અગાધ;
રમિસ કાદ ખગ તલ ધરે, તળ નિકટ પ્રેમકા સ્વાહ. ”

x x x x

“ હરે ન હાલુ કુશલે, લગે પ્રેમકે ખાન;
હિમર ન છોટે દેલકી, તીખે કંદક જાન. ”

x x x x

* “ કાગા! મગ તન ખાઈઓ, ખાઈઓ થુન-થુન માસ;
(પર) દો નૈના મત ખાઈઓ, પીય મિલનકી આસ.
કાગા! નૈન નિકાર દહી, જે પિય પાસ લે જાય;
પહેલે દર્શ દિખાયકે, - પીછે લીજો ખાય. ”

x x x x

૧ = પ્રામિ; તક.

* “ ભગતને ને જગતને આદ વેર. ” ધરક-મસ્તાના ‘મન-
સૂરને કુશનનોએ ખૂબ સતાવ્યો x x x !!!, તે એટલે સુધી
કે, આખરે તેને યજ્ઞ પર ચઢાવવામાં આવ્યો; ત્યાં સુધી પણ તેણે

(સગ સારંગ - તાલ ત્રિતાલ.)

પ્રીતિ કરિ કાહુ સુખ ન લલો :

પ્રીતિ પતંગ કરી દીપકસો, આપે પ્રાણુ દલો.—પ્રીતિ ૦ ૥૮૬૥

અસિ-સુત પ્રીતિ કરી જલ-સુતસો, કરિ-મુખ માહિ ગલો;

સારંગ પ્રીતિ કરી જે નાદસો, સન્મુખ આન મલો.—પ્રીતિ ૦ ૥૧૥

હમ જે પ્રીતિ કરી માધોસો, અવત ન કછ કલો;

માધવસો

‘સૂરદાસ’ પ્રભુ બિનુ દુખ દૂનો, નૈનન નીર બલો —પ્રીતિ ૦ ૥૨૥

પ્રેમ છોડ્યો નહિ, બરાબર જાળવી રાખ્યો; પ્રેમનો નીશો ખીવકૂલ
હિતયો નહિ, અરે ! બધે તેના શરીરમાં નમે-નસ, રંગે-રંગ તે પ્રેમનો
નીશો વ્યાપી ગયો. અહો ! જડે પણ એતનનું કામ કરવા માડ્યું.
લોહીનું એક-એક ટીપુ ટપકે, તેમાંથી ‘અનલ્લક્ષ’-‘અનલ્લક્ષ’ એટલે
કે ‘સોડહમ’-‘સોડહમ’ એવો અવાજ થયા કરે ! ! ! આ રીતે
‘મનસૂર’ ખપી ગયો, પણ ધરક ન છોડ્યો. મહાત્મા ‘કાઈરટ’ને
પણ દુષ્ટોએ હાથે-પગે-છાતીએ સર્વાંગે ખીલા ઠોકી સળંગડ કરી
દીધા !, તો પણ પોતે છેવટ લગી - પ્રાણુત સુધી મહાન્ કષ્ટને
અનુભવના છતાં જરાય વિચલિત ન થયા, પોતાના નિશ્ચયમાંથી ન
ખસ્યા, અને છેલ્લો શ્વાસ મૂકતા સુધી ‘પ્રાર્થના’ કે ‘દયા’ તેમણે ન
છોડી. ‘મીરાંબાઈ’એ પણ, અનેક સકટો વેઠ્યા છતાં - રાણાની
પુસ્કલ સતામણી સલા છતાં, ટેક ન છોડ્યો - ‘ગિરિધરલાલ’ની
પ્રીતિ ન છોડી. “ દિલ લગા ચારસે”, ઉસ દિલકો છુડાના
મુશકેલ, ” “ છોડે-છોડાવ્યે ધરક ન છૂટે : એ તો ખાયેજ છટકો.”
‘મીરાંબાઈ’ આખર ‘ગિરિધરલાલ’ના સ્વરૂપ (‘દ્વારિકાધીશ’ની
મૂર્તિ)ની અંદર સમાઈ ગયા, પણ પ્રીતિ તો ન છોડી તે ન જ
છોડી. એ જ પ્રમાણે એક મહાન્ ધરક-મસ્ત આસિકને, કેટલાક
દુષ્ટોએ, જખરદસ્તીથી પકડીને, ખૂબ કષ્ટની સાથે મારી નાખવાના
ધરાદાથી, શ્મશાનભૂમિ ઉપર લઈ જઈ એક ઝાડ પર સળંગડ બાંધી
લટકાવ્યો અને ત્યાં, એમ ને એમ, બૂખ્યો-તરસ્યો મારી નાખવો
ને પછી કાગડા-મીઠડા આવીને ખાઈ જંગે, એવો વિચાર કરી,
આ કૃત્ય કરીને, પેલા દુષ્ટલોકો ચાલતા થયા. અહીં ત્યારે આ
સ્થિતિમાં એક-એ દિવસ થઈ ગયા, ત્યારે બૂખ્યો-તરસ્યો, સખત
બંધાયેલો અને વળી સખત તડકામાં હોવાથી, તેનું શરીર મડદ

“ પતંગ અગ્નિ વિષે પછી પળમાં સળગી જાય,
 પ્રેમ તણા પરિણામમાં આખર એ ફળ થાય
 લલિત-લેહ જતો રહે વિપરીત વૃત્તિ જણાય;
 પ્રેમ તણા પગિણામમાં તન-મન પરવશ થાય.
 મરે માછલી જળ વિના, જરા ન લાગે વાર,
 પ્રેમ તણા પરિણામમાં આખર એ છે સાર ”

x x x x x

(તમ રોહિની અથવા ખિહાગ અગર ખાગેશ્વરી—તાલ ત્રિતાલ)

પ્રીતિ તો મરનજી ન બિચારૈ

પ્રીતિ પતંગ જ્યોત પાવક જ્યો, જગત ॥ આપુ મલાઈ. ॥૨૬॥
 પ્રીતિ કુરંગ નાદ-ગંગ મોહિત, બાધક નિકટ હૃદૈ મારૈ,
 પ્રીતિ પરીવા ઉકત ગગનમે, ઉડત ન આપુ સહારૈ.—પ્રીતિ ॥૧૧॥

જેવું થઈ ગયું, ત્યારે કાગડાઓ આવવા લાગ્યા (મહા ઉપર પહેલા
 કાગડા આવે છે, પછી ગીધડા આદિ આવે છે) અને ચાચ મારી-
 મારીને ખાવા લાગ્યા તે વખતે પેલો આશિક કહે છે કે —

“ હાગા ! મમ તન ખાઈઓ, ખાઈઓ ચુન-ચુન મૌન,
 દો નૈના મત ખાઈઓ, પિય મિલનકી આન ”

x x x x

વળી ફરી કહે છે કે : —

“ હાગા ! નૈન નિકાલ ‘હા, જો પિય પામ લે જાય,
 પહેલે દર્શ દિખાયકે પીછે લીજો ખાય ! ! ”

x x x x

[વિયોગી આશિકને, માસકના મિલનની, તેમા વળી દર્શન
 નીજ આશા સંતૃપ્ત-અર્ધનિશ ગલા કરે છે તેથી જ ‘દર્શ દિખાયકે’
 એવી ઉક્તિ ઉપલી સાખીમા છે એ વિષે ‘શ્રીસાગર પ્રભુ’ (‘દિવાને
 સાગર’) પણ કહે છે કે —

“ ફરીર હાલમે મસ્ત, જરદાર માલમે મસ્ત,
 છુલછુલ ખાગમે મસ્ત, આશક હીદારમે મસ્ત ”

x x x x

“ છુલછુલની બિન્દગી ગુલે ગુલહાર ચેખવા :
 ને હમારી બિન્દગી હીદાર હીદાર દેખવા. ”

x x x x

પ્રેમ (સાચી પ્રીતમાં આત્માનો લોગ આપવાનો છે.) ૫૭૨

સાનન મામ પપીહા બોનત, પિહિ-પિહિ કગિ જુ પુમઠે,
'સૂન્દરામ' પ્રભુ દગ્મન કાગન, ઐમી ભૌતિ મિચાઠે — પ્રીતિ ॥૨॥
(ગઝલ)

પ્રણય-અમૃત પીનાગને મગણુ દગ-ગ સા માટે ? •

દૂમ્મા છે તે તર્કો સાચા, પછી ભલ-પાર સા માટે ? ? ॥૨૦॥

અમર આત્મા અમારો છે, મગણુ દગકાર સા માટે ? ?

મરી જાણે જે જન્મીને, જીવન દગકાર સા માટે ? ? , ॥૨૧॥

ચૂક્યો જે લક્ષ્ય ઇનનનુ, મયો તે હદમી દારી

જીવ્યો તે ન હ ચો જગમા, જીવનો ભાગ સા માટે ? ॥૨૨॥

જગનમા પ્રાણી કે મગતા, મરીને જન્મતા પાછા

બધા ધટમાગમા ફરતા, પછી તકરાર સા માટે ? ॥૨૩॥

જીવન જે પ્રેમમા બોધા, મગણુ જે પ્રેમમા નેચા,

ગજનીએ મર્ગ પણ પ્રેમે, પગી અન્યાગ સા માટે ? ॥૨૪॥

(ગઝલ-કવાલી.)

ખપી જવુ પ્રેમમા ત્હાગ, 'સમર્પણ' એ હમે કહીએ,

દફન થવુ ગેરીમા ત્હારી, હમાઈ 'અવગ' એ કહીએ — ખપી •

દગ્મ ત્હાફ, અવણુ ત્હાફ, આ તુમાજ ગુમ થાવુ,

પગમ 'પ્રજ્ઞાન' ને 'મુક્તિ,' 'વરમ' એને હમે કહીએ , ,

સફર ત્હારી મળીમા તે, 'શહેનશાહી' હમે કહીએ,

મહેવુ ચિન્તને ત્હાગ, 'પરાભક્તિ' હમે કહીએ =

તુમા છે જે, -તું છે જેમા, પગી શુ સોધવુ તેને ?

ખબર નથી, એજ 'ગદ્ગદ' છે, અગર 'અજ્ઞાન' એ કહીએ , ,

શિષ્યા આ વેદની ઠગ્યા, બધુ બહાડ માફીમા,

અમન એ શબ્દ બહાનો, 'પ્રભુવાણી' હમે કહીએ , ,

નિગકારે રહે અન્દગ, મગર દર્શન ન દે દિબર,

કહીએ એ 'નફ્ટ જીવતર,' અગર 'મૃત્યુ' હમે કહીએ , ,

અગણુ થૂમતા કપાવ્યુ શિર, સનમના પ્રેમની ખાતર

'સમર્પણ' એ હમે કહીએ, 'પનાભક્તિ' જ એ કહીએ , ,

પીધુ જે ન્યોતિ પ્રીતિનુ, નિગજન નેતિ-નેતિનુ,

ખરેખર વેદના સોગન, 'પ્રભુ' એ એ હમે કહીએ , ,

'દિવાનુ' ઘેવુ તુજ પ્રેમી, તદર્શિત પ્રાણ-તન-મન-ધન,

ગુલામી કાયમી ત્હારી, 'સનમનો રાહ' એ કહીએ , ,

॥ વિરહ-વેદનાતુર આશકની ઉક્તિ ॥

“ જાતી પાતી મમ્મિ, - હો જય આવનકી ઘટા !,
એક તલ જે અગર, - આંધુ બહાનેકે લિયે!! ”

~ x x x x
“ કે વિરહિનિકો મીચુ? દે, કે આપા દિખલાય;
જાગ પહરકો દાઝનો, મો પે સહો ન જાય. ”

~ x x x x
“ વિરહ જનની મેં ફિર, મો વિરહિનિકો દુકખ;
છાહ ન મેંકો ડરપતી, મતિ જલિ ઉઠે રુકખ ”

~ x x x x
“ રકત મારા રાખ ભખિ ગયા, નેક ન કીન્હો કાન;
ગામ વિરહા ફેકર લયા, લાગા હાડ અખાન ”

~ x x x x
“ જો મેં એસા જાનની, મીતિ કરેં દુખ હોય; -
નગર ઢિઢોરા પીટતી, ‘મીતિ કરે મતિ હોય’, ”

~ x x x x
“ જનમ-જનમકે ખીછુરે, હરિ ! અળ રહ્યો ન જાય,
કયાં મનકેં દુખ દેત હો ? , વિરહ તપાય-તપાય. ”
ઝાંઝીર હવેકે ચિતવત ફિર, હરિ આપેં કેહિ એવ;
છિન ઠાઠૂં છિન ગિરિ પદે, રામ દુખી મન મોર. ”

(રાજ પીયુ—લાલ ત્રિતાલ.)

રાખી ! મેરે મનકી કો જાને ?.

॥ ૮૬ ॥

કાસો વહ સુન જે ચિન દે, હિતકી બાત બખાને —સખી૦

એમે મેં દે જાતયાંગી, તુરત પીર પદિયાને —સખી૦

‘નારાયણ’ જે ખીન ગી હૈ, કબ કોઈ સચ માને —મખી૦

(ગાઝલ-લાલ ધમાલ-“અગર હે શૈક મિલનેકા..... ” -એ લય)

નવનિયા? વૈત્ર! કયા દેખે ? , મુઝે દિવકી બિમારી હૈ. ॥ ૮૭ ॥

કબી હરોમ જાનવારે, કબી તામીર ગરમીકી;

નિગમન તાત તુ મેગ, -નહોં જાને અનારી હૈ

॥ ૮૮ ॥

૧ મીઠુ દે = આંખો મીચી દે છે - આખો બધ કરી દે છે યાને
ફર્કા કરે છે - જેની તરફ જોવા પણ નથી ૨ ખીરી = બાવરી, ગાંઠી. ૩
હવે = થઈને ૪ = નાશીએ, નાશ.

સનમકી મોહની મૂરત, -બસી દિવ બીયમે મેરે,
ન મનમે ચૈન હૈ તનકી ખખર સારી બિસારી હૈ. ૥૨૥

અસર કગતી નહીં કોઈ દવાઈ કીમિયા તેરી,
બિના દીદાર-દારકે મિટે નહીં બેકારી હૈ. ૥૩૥

અગર દિલદારકો મેરે મિલાવે તુ કબી મુઝસે
તો 'અલ્લાનંદ' ગુલુ તેરા ફર મૈ યાદગારી હૈ ૥૪૥

(રાગ કાલિંગઝડા, મોહિની યાતો પીલુ—ત્રિતાલ)

હેરી મૈ તો પ્રેમદિવાની, મેરો દગ્દ ન જાણે કોય ૥૫૬૥
મૂલી ઉપર સેજ હમારી, કિસ બિધ રોણો હોય ?

ગગનમંડલ પર સેજ પિયાકી, કિમ બિધ મિલણો હોય ? -મેરો
ધાયવકી ગતિ ધાયન જાનૈ, જો કોઈ ધાયન હોય,
કી જન લાઈ હોય,

જોહરીકી ગતિ જોહરી જાને, દુગ્દ ન જાને કોય -મેરો
કી જિન જોહર હોય

દરદકી મારી બન-બન ડોલૈ, બૈદ મિન્થો નાંદ કોય,
'મીરા'કી પ્રભુ પીગ મિટૈ જદ, બૈદ માનવિયો હોય -મેરો

(ગઝલ—કલાલી.)

+ રોતે-રોતે હમકો ડોધો ! યે જમાના હો ગયા,

+ 'રોતે રોતે.....' એ પ્રકારનું ગોપિઓનું જે વિયોગ-
દુઃખ-દર્દનું રુદન છે, તે જોડે આશક્તને જાર દુઃખકર ને આકર્ષ
લાગે છે, તો પણ એજ ખરૂં છે, ખરૂં સુખ એમા જ છે, વિયોગ-
દુઃખના રુદનમાજ ખરી શાન્તિ (હંકક) યાય છે એટલા માટે જ
આશિકો પ્રાયઃ સયોગ કરતા વિપ્રયોગ (વિયોગ)માજ વધુ સુખ માણે
છે, કારણકે સયોગ કરતા વિયોગમા આશક્તને માશક્તી યાદગીરી
(લક્ષિ) વધુ બની રહે છે. એટલું ઉપરાત વળી વિના રુદન મિલન
પણ ક્યા છે ? એ વિષે કબીરજીની વાણી છે કે —

“ સુખિઆ મખ મસાર હૈ, ખાવે ઔર ગાવે,

દુખિયા 'દાસ કબીર' હૈ, જાગે ઔર રાવે

[એવું છે, તેથી કઈ દુઃખ માનવાનું નથી : કાળુ કે 'રોતું'

એ તો આશક્તને માટે પરમસુખપ્રાપ્તિનું એક માધનજ છે જુઓ -]

'કબીર' હમના દૂર કર, રોતેસે કર પ્રીત,

બિન રોયે ક્યાં પાઈએ -પ્રેમ-પિયારા મીત ?.

- ૧૫૫૫મે હિસ કૃણકો તસરીક લાના ટો ગયા ॥૮૬॥
 વાહ રે તેરી મહોમનગી મળ ઝેસી મિલી ।
 ગોશકેર બાગે હમે આસ બહાના ટો ગયા ॥૧૧॥
 નામ તબલી હમ સમોકા ઉન્હે યાદ આતા કબી ?
 ઇસ દરદ ૧ દોસ્તાના^૩ કૃમગસે હો ગયા ॥૨૧॥
 હમ વિયોગિનકા લવા બેગિન બનાને આયા તૂ ' ,
 ક્યો રે હોયો । તૂ જઈશીમે દિવાના હો ગયા ? ॥૩૧॥
- (ગાઠવ તાન ધગ ન - 'અગ-દે સોખ મિનનેકા ટો હરકમ લી સગાતા ન')
 અથવા તે ' બિના રહુનાથકે દેરે નહીં દિલકા કરારી હે' -એ લય.)
- બધો । વો સાનગી સુગન દમે કિ કળ દિખાવોગે ? ॥૮૬॥
 કિ ખી આત હમગ જનાયા હે બદન સારા,
 મોના ૧૪ રમ-પાનીમ જલન વો તબ બુઝાવોગે ? ॥૧૧॥
 સુદી ખાને વા પીનેકી ગહી હમમ ન સોનેકી,
 ઇસ દર્દાનકી હે મનમે, કૃણકા કમ મિનાવોગે ? ॥૨૧॥
 ફિર દિન-રૈન હમ રાતી વો જલબનકી ડુજનમે,
 મનોદર બસરીકી ધુન હમે ફિર કમ સુનાવોગે ? ॥૩૧॥
 ન હમને યોગમે મતનખ, ન મુક્તિકી હમે વાહા,
 વો 'બહાનાંદ' મુઝમે હમાસ દિન સમાવોગે ? ॥૪૧॥
- (રાગ ઉપરનો)
- બધો । વો માનરી સુગન હમારે દિન સમાઈ હે ॥૮૬॥
 ન દિનકો નૈન નૈનનમે + નીંદ નહિં ગતમ આવે,

૮૫-૮૬મ ક ત ન પાઈયા, જિન પાયા તિન રોય;
 હાસી-બેલે પિંડ મિલે, તો કૌન દુહામિન^૪ હોય ? "

× × × × ×

૧=ઉપ-રવમમા ૨=સહત, આરામ ૩=મહોબત ૪=દુર્ભાગી

+ 'નૈનનમે નીંદ નહિં ગતકો આવે' એ વાત બરાબર છે
 વિરહ-વેદનાના કુલ - તારિકની એવી એ દશ હોય છે જ એ વિષે
 કબીરજીએ પણ કહ્યું છે કે :-

" જો જન ખિરહી નામકે, ઝીના પિંજર તાસુ
 નૈન ન આવે નીંદની, અંગ ન તમે મૌમુ "

× × × × ×

કબીરજીના પુત્ર ઠમાલે પણ આપ્યું છે કે -

भणर धर-भाउ तन-भनकी सणी हमरा भुनाई है ॥१॥
 बाध कर प्रेम-पथनसे छोड हममे गये मोहन,
 सही नतनी नही हममे श्यामकी अम भुलाई है ॥२॥
 छोड कर काम हम वगडे, जना कर वेन जेगनम,
 करेगी जोग जन-जनमे, भिवे कैमे नदई है ॥३॥
 अगलुका ध्यान योगीजन सदा जिनका करे मनमे,
 वे 'अहान' दर्शनकी लगन हममे लगाई है ॥४॥

(राग उषरनी)

भियाहो शमसे जेवो ' तेरा गुणु हमनी गावेगी ॥१॥
 मुकट मिर भोग्यजनका, मकर कुंडल है मनोमे,
 मनोहर रूप मोहनका देख दिवडा जिजावेगी ॥२॥
 हमनको छोड गिधारी गये जगमे नही आये
 अगलुमे शीश धर करे ईउ छिनमे मनावेगी ॥३॥
 प्रेम हमसे लगा करेके जिभाग नदनदनने
 अता क्या हो गई हमसे ? अगल अपनी सुनावेगी ॥४॥
 कभी द्वि आय मोकुलमे हमे दर्शन दिनावेगे,
 वे 'अहान' हम दिनसे नही छिनडा भुनावेगी ॥५॥

(राग मारठ-त्रिताल - ' नय नय राम-कृष्ण-हरि ' के हय)

कैमे सजीरी ' मनुषा धीउ धरे ॥१॥
 जिनके भग विनिध सुख लीने, सो हमसे भिछुडे - कैसे ॥२॥
 हमसे प्रीत लगा कर मोहन, मथुरा वास करे - कैसे ॥३॥
 छिन गस-निनाम सुभर कर, नैनन नीउ लरे - कैसे ॥४॥
 'अहान' पुर नहि आये, हमरी सुध मिसरे - कैसे ॥५॥

(राग भिहाग-तल त्रिताल)

पिया भिन नागिन कानडी गन ॥१॥
 कण्ठ यागिन देता जु-हैया, उरा छिनगी हरे नत - पिया ॥२॥

(राग लीमपलान त्रिताल)

समज-भूष दिव जोग रियारे ' , आशक हो कर सोना क्या ? (टेक)
 जिन नैनोसे नीद गेवाई, तकिआ-लेख-भिगीना क्या ? ॥१॥
 रुपा-सूणा रामदा दुकडा, यिना और मलोना क्या ? ॥२॥
 छलत ' कभाल ' प्रेम भारग सीस दिया फिर रोना क्या ? ॥३॥

ય ન કુરત, મ ન નહીં લાગત, આસુ મિગની જાત,
સુરશ્યામ મિ । નિકન વિગદિની, મુઝ-મુઝ લહરી ખાત — પિયાં ॥૨॥

(ગજલ)

જહા અજરાજ કલ પાગે, ચલો સખિ આજ વા બનમે,
ખિના વા રૂપકે દેખે વિગદી દવ લગી તનમે ॥ટેકા
ન મ ન પડતી હું એકલમે, ન છૂટે લગતા હૈ ખિન ટગની,
ભર દિગતી હું યેજિનસી, મારે બજત-ગલિયનમે — જહાં ॥૧॥
હરૂં ખીન છુ ડસ પર, જનમભર ગુણ ન ભૂલૂગી,
મેગ મહબૂબને લાકર, — મિદાદે મેરે આગનમે — જહાં ॥૨॥
નહીં મઠ ગર્વ દુનિયાસે, ન મતવળ લાજસે મેગ,
જો આંહો સો ડરો મેઈ, ખમા અબનો પરી મનમે — જહાં ॥૩॥
તેરી યદ ખાત સાચી દૈ, નહીં શક છસમે 'નારાયણ',
જો સુરતમ હૈ મસ્તાના, વઝ પપરમે દૈસે ખાતનમે ? — જહાં ॥૪॥

(ગાઝલ-ત્રિતાલ) — "શ્યામખી વધે લુપાઈ અળ સદી જતી નહીં" એ લય)

દે પિયા ! દર્શન મુઝે તેગ મિયોગ મતા ગહા ॥ટેકા
છાં હર મંગે મુઝે હુમ જા બસે પગદેમમે,
યદ મેગ દિન આખા જોખન મુક્તમે જા રહા — દેં ॥૧॥
ખાના વ પીના મોવના ધગ-કામ લાજ ભુલા દિયા,
દિન-ગત મન મેરા તેરે મિનનેકી આરા લગા ગહા — દેં ॥૨॥
તો હા ખાના નહીં યદ જૂન મેગી હૈ મહી,
અગ તો દયા કર માફ કર દિન દૈ મેગ પછતા ગહા — દેં ॥૩॥
જાન મર દામી સદા અપની મુઝે મિલ જાઈયે,
'કાદીનાઈ' રાખુ પડા કર જોડ અગર મુતા ગહા — દેં ॥૪॥

(ગજલ-ત્રિતાલ)

અયા ખા મેરી હૈ ? હદ ફે મનમ । અમ તો જન,
હાડ દી ગમિયોડે મેરી ના અમી આને જગ ॥ટેકા
મે તેરે દીવાગી કદની ગા બન-ગન દિગ,
ના મિલ મે તૂ તન જાગે-અજગ તેા જન — કયાં ॥૧॥
તૂ બના દે યાગસા, હમ ઝલ તેડે આગડે,
ખુમનુમા દિન તોડ નડે, ના અખી આના જરા — કયાં ॥૨॥

૧ વિકલો ૨ નિ ૩ દિલદાર, છગરબન પ્રીતમ ૪ પ્રિયતમ;
મયકે ૫ રાજ યાગ

તૂ મેરા મા-બાપ હૈ, તૂહી મેગ માવિક સહી,
મે તો તાબેદાર તેગ, કર દુકમ મુઝસે જગ — કથાં ૧૧૩૧
કયા બના દિલદાર તૂ ' , દિલ છીન કઢકે લે ચલા,
દેખ નારાયણ સતાદે, ના અબી આતા જરા — કથાં ૧૧૩૨

(રાગ મારંગ-તાલ ત્રિતાલ.)

હે માધવ-મેધ ! કેમ હજી આ આતકને તગસાવો ?,
અતિ તાપ પડે, કરણા-વારિ હવે હેતે વગસાવો (ટકાં)
ઓતરક પવન ઉના કુંડે, આ તન-મન-કંઠ મહિત સુદે,
અતિ કંઠણ થયા છે કઈ ચૂકે ?... હે માધવ-મેધ ૧.
વગસાવો જય સમય પીતી, એ નાય ! નથી ઉત્તમ રીતિ,
લલપણ કગવામા રી ભીતિ,... હે માધવ-મેધ ૨.
ખીજે બહુ રૂપ બની ગાજે, આ લાયક ઠેઠાણે લાગે,
નિજ ધર્મ વિચારો તો ધાજે,... હે માધવ-મેધ ૩.
કેશવ હરિ ! ચિત્ત તમાગમા, તમ વડીએ સુખ સુત-દારામા,
નહિ બોધ કશાય બિચાગમા,... હે માધવ-મેધ ૪.

(રાગ ખાગેશ્વરી-તાલ ત્રિતાલ)

અજાણુ ન જિકમિ ગ્રાણુ કહોર ! ૧૧૮૧

દરસન ખિના બહુત દિન ખીતે, મુદર પ્રીતમ મોર. —અજાણુ ૧૧૧
ચારિ પહર ચારી જુગ ખીતે, ટેનિ ગવાઈ બોર —અજાણુ ૧૧૨
અવાધ ગર્ધ અજાણુ નહિ આયે, કતકુંડે ચિતચોર !. —અજાણુ ૧૧૩
કબહૂ નૈન નિરખિ નહિ દેખે, મારગ ચિતવત ચોર. —અજાણુ ૧૧૪
હાહૂ એમે આતુર બિગહિણી, જૈસે ચદ-ચમેર. —અજાણુ ૧૧૫

(રાગ કલ્યાણ અગર ખાગેશ્વરી કિંવા કૈશવી ચાતો તોહિની-તાલ ત્રિતાલ)

કમ મિલી હૈ રઘુનાથ હમારે ! ૧૧૮૨

જૈમે મિલે પ્રભુ ! બલિગાનકો, ચારી માસ હરિ ! દારે દારે. —કથાં ૧૧૧
જૈસે મિલે પ્રહલાદ ભક્તમે, ખબ ફોરિ હિરણ્યકમ મારે,
જૈસે મિલે પ્રભુ ! દુષદમ્પતીકા, ખેચત ચીર દુ શામન દારે —કથાં ૧૧૨
જૈસે મિલે પ્રભુ ! જનકમુતામે, તોયો ધનુષ, બૂપ મળ દારે,
વૃલસીદામ આશ પતિનકો, મોમે પતિન અનેક ઉમારે —કથાં ૧૧૩
(રાગ જ જોટી - હુમરી - તાલ ત્રિતાલ — “બતાદો સખી ! કૌન ગધી
ચયે શ્યામ” —એ રાદ)

મિલા દો સખી ! શ્યામમુદર મોહ આજ. ૧૧૮૩

રાત-દિવસ મોઢે ચૈન ન આવે, જૂથ ગયે મખ કાજ-મિલા દો ૧.
 ખાન-પાન પહરન ન સુદારે, બિન દેખે થજરાજ, —મિલા દો ૨.
 જોગન બનર બન-મન દૂક, હોડ જગતથી લાજ —મિલા દો ૩.
 ‘અહાન’દ’ મિના હરિ-દર્શન, —મિલા આજ-મમાજ —મિલા દો ૪.

(રાગ ખીન્દ્ર-તાલ કવાલી અગર ધુમાળી.)

બસીનારે ! તૂ મેરી ગલી આગત રે । ॥ટેકા॥

તેરે બિન દેખે, કન ના પગત હે, હુડ મુખકા દિખવાન રે —મસી ૧.
 રૈનિ દિના મોહિ, —ધ્યાન તિહારે, બમીટી ટેગ સુનાન રે —મસી ૨.
 ચરણુદાસ સુખદેર-પિયારે, મેરે હિ માખન ખાગત રે. —મસી ૩.

॥ પાગલનું વિરહરુદન ॥

(મોહિની)

કાહે રે નિહુર કાના ! મેરેકુ જુવા દીયા ?

તેરે મિના અગ મોમે જતા તો નાહો છયા ॥ટેકા॥

સાખી { મેરી દગ્દ-હાનિયે, દુન ન જાને પ્રથ,
 મગર યો જાને મહી, જે પ્રથ દગ્દી દોમ
 પાની-પાની સમમે, હો જાવ માવનથી વટા,
 બેઠ જાહિ મે અમર, આમુ બહાનેકે વિથે

રાતેહીમે કયા જના રખોમે મોહે પિયા । ?

યામે તોમે આ મિના ? મેકિ પાગલ કીયા । —મહે રે ૦

॥ નિર્મળનું બળ રામ ॥

“ નહીં વિદ્યા નહીં બાહુમલ, નહીં ખરચનકુ કામ,
 ‘ગુલમી’ મો અમ પતિતકી સુમ પત રાખેર રામ ”

X X X X

(રાગ હૈરવી-તાલ પલખી ઠેકા અગર ત્રિતાલ.)

સુને ની મૈને નિર્મલકે બન ગમ

પિઠી માખ ભડ મનનથી, આડે રૈનારે કામ —સુને રી ૦ ॥ટેકા॥

જનનગ મજ બલ અપનો વલ્યોર, નેક સરોર નહિ કામ,

નિર્મલ હો બન રામ પુમરોઝ, આયે આયે નામ —સુને રી ૧.

૧ આડે રૈનારે = સંકટમાં મબાળી હે છે ૨ વરથો = વર્થો, ચલાવ્યું
 ૩ સરોર = તરુ ૪ પુમરોઝ = પેદાર્થ

દ્રુપદસુતા નિર્ધન ભક્તિતા દિન, ગહ લાયે^૫ નિજધામ,
દુ શાસનકી બુઝ યકિતભઈ,^૧ વસનરૂપ ભયે સ્થામ — સુને રી૦ ૨
અપખલ, તપમલ ઔર બાહુમન, ચૌથા હૈ બન દામ,
'સૂર' કિશોર-કૃપાસે-સખ બન, હરે । હરિનામ — સુને રી૦ ૩
હરનામ

॥ નિર્ધનનું ધન રામ ॥

“ પવન-પાણી સમ્તા કિયા, સમ્તા કિયા અનાજ,
'તુલસી' તમ મૈ જાનિયો, હરિ હૈ ગરીબ-નિનાજ
મોતી-કણુ મોઘો કિયો, સોઘો કિયો અનાજ,
'તુલસી' તમ મૈ જાનિયો, હરિ હૈ ગરીબ-નિવાજ ”
x x x x x

“ વસનરૂપ ભયે સ્થામ = પ્રભુ પોને વસ્ત્રરૂપ થયા સર્વરૂપ
- જડ ચેતન તમામરૂપ પ્રભુ પોતે જ છે, તો પછી વસ્ત્રરૂપ પોતાને
થવું, એ - ઇ આશ્ચર્ય જેવું નથી નિગતર અનત અવતાર પ્રભુના
થયા જ કરે છે ન્યા જેની જરૂર જણાય તેવાજ રૂપે પ્રભુ અવ
તાર લે છે તો, અહીંઆ ડોંગોની દાનવી સભા વચ્ચે ભગવાનના
અત્યારે 'વસ્ત્રાવતાર' થયો પ્રભુનું રૂપ અનત-અમાપ છે તેથી
વસ્ત્રનું રૂપ પણ અનત-અમાપ યઈ ગયું એને માટે સૂરદાસજીએ
તેમના “ લગન મોરી રાખો સ્થામ હરિ ” એ પદની અદ્દ છેલ્લી
કડીમાં “વસન-પ્રવાહ કિયે કરુણાનિધિ ” એવું કહીને પ્રભુના
વસ્ત્રાવતારનું અનત-અમાપપણું દર્શાવ્યું છે આ ઉપર કવિ કવે
છે કે —

— (કવિત) —

‘ દુર્જન દુ શાસન દુકૃત ગલો દીનમધુ ’,
દીન દુરે દુપદ્દુલારી યો પુમરી હૈ
આપનો સખન છાંડ દાઢે પતિ પાગ્યમે,—
બીમ, મહા બીમ ઓવા નીચે કર શરી હૈ
અમર લો અમર, પહાડ કીનો, સેપ કવિ,—
બીમ કરણુ દ્રોણુ સભી યો મિયારી હૈ,
સારી^૧ મધ્ય નારી હૈ કિ નારી મધ્ય સારી હૈ કિ,—
સારી હૈ કિ નારી હૈ કિ નારી હૈ કિ સારી હૈ ? ! ”
— x x x x x —

(ગગનૈશ્વરી-વાદ ત્રિતાલ.)

અમારું નિર્ધનનું ધન રામ.

॥ ૧૬ ॥

રામ ગરીબનો જોવી મોટો, નાથ અનાથનો રામ;
 નિરાધાર-આધાર રામ છે, રામ રહો સદૃ હામ. —અમારું ॥૧॥
 મહાજી જગતનું મૂળ નામ છે, રામ ધર્મનું ધામ;
 કર્મ તરો જે મહા મર્મ છે, (તે) રામ રામ ને રામ. —અમારું ॥૨॥
 બગડી બાણ રામ ગુધારે, ગમ એજ સત હામ;
 આંખે મગે જ્વતા ન દીધા, તન-ધન-ધણ્ણી-ધામ. —અમારું ॥૩॥
 શિવ-સનક-દિલ-નાગ-ગાગ, —રે રામનું નામ;
 કયો કૃતાત્રી-કુકર્મગામી, —નિસરે યુધિત રામ ?!. —અમારું ॥૪॥
 રામને ચાર-ચાર રંગોના, —અર્થ એક છે રામ;
 દીનાનાથ કહે પ્રગ ન જી, —આપા 'જય-જય ગમ'. —અમારું ॥૫॥

॥ અકળ કળા - અગમ ગતિ પ્રભુની છે ॥

—(સંવેચા)—

હારી રતા મનમાદિ મુનીશ્વર, વિશ્વપતિ તમી વાત વિચારી;
 તકે કરી-કરી તત્ત્વ જગ્યુ નદિ, દષ્ટિ પણી દિલ હરી ઉતારી :
 માન તજી આગુમાન કરી લખ્યુ, કે, 'મન-ચાણી ન પહોંચે અમારી';
 કેમ રોકે કદી કેઈ કવીશ્વર, ઈશ્વરની ગતિ વિશ્વથી ન્યારી.

x x x x

(રમ દમીરે અનર ગિહામ-વાદ ત્રિતાલ.)

દયાનિધિ' તેરી ગતિ લખિ ન પડે :

ધનમે' ધરમ, ધરમમે' અધન, અકરમ કરમ કરે.—દયાનિધિવાદેશા
 પિતા-વચન દારે સો પાપી, મેઈ પ્રદલાદ કરે;
 તાણી બાંદિ પુણવન્દા પ્રભુ! 'નરદરિ'—રૂપ ધરે.—દયાનિધિ ॥૧॥
 એક મો જો દેવ વિપ્રકો, મો મુગ્ધોક તરે;
 કાંઈ મો મન નૂન દીન્દે, મો બવકૂષ પરે. —દયાનિધિ ॥૨॥
 મુરુ વગિઠ અનિદી મુનુ-આગર, રચિ-ગચિ લમ ધરે;
 રીતા-દમ્ભ મગ્ન દમરચકે, નિપતિમે વિપતિ પરે.—દયાનિધિ ॥૩॥
 વેદ-વિદિન જ્ઞાને વચ માવે, મો બાવિ વચ કરે;
 તમે બ નિ પતા. નહાયો, કેમેક સુર તરે ?!. —દયાનિધિ ॥૪॥

— (લાવણી — ખ્યાલ) —

કહોં પુણ્ય કરો તો બહા પાપ હોતા હૈ,
 કહોં પાપ કરીયેસે પુણ્ય આપ હોતા હૈ ॥૮૬॥
 કહોં અગનમેં ગહકે શીતલ તન હોતા હૈ,
 કહોં જલમે બસકે અગનરૂપ હોતા હૈ
 કહોં દુખમે સુખ હો પ્રાણ મગન હોતા હૈ,
 કહોં દાન કરીયેસે અતિ નિરધન હોતા હૈ.
 કહોં ગાલી દેનેસેબી જાપ હોતા હૈ,
 કહોં પાપ કરો તો પુણ્ય આપ હોતા હૈ ॥૮૭॥
 કહોં જૂલ જાવો તો મળ વિદ્યા આવે હૈ,
 કહોં પઢે તો શીઠ વો મળી જૂલ જાવે હૈ
 કહોં પવન અહારી હોકે સખ આવે હૈ,
 કહોં બોગી હોકા જિતેન્દ્રી કહવાવે હૈ
 કહોં આશીપ દેનેસેબી યાપ હોતા હૈ,
 કહોં પાપ કરો તો પુણ્ય આપ હોતા હૈ ॥૮૮॥
 કહોં જાદ બોલકે સચ્ચા કહવાતા હૈ,
 કહોં સત્ય વચન કહ નકે ખીચ જાતા હૈ
 કહોં ગુરુસે લડકે ચેલા ફલ પાતા હૈ,
 કુઠ ઉમકા બેદ લખનેમે નહોં આતા હૈ.
 કહોં બિયોગ કરકે મિલાપબી હોતા હૈ,
 કહોં પાપ કરો તો પુણ્ય આપ હોતા હૈ ॥૮૯॥
 કહોં દુરબલ જાકે પર્વત લેવે ઉઠાઈ,
 કહોં અતિ બલીમેં હોં ન એકો ગઈ.
 કહે દેવીમિહ સચ હૈ ઉમકી પ્રભુનાઈ,
 અયે બનારસી ! તેરી ગતિ લખી ન જાઈ.
 જો હોતા હૈ વો આપી-આપ હોતા હૈ,
 કહોં પાપ કરો તો પુણ્ય આપ હોતા હૈ ॥૯૦॥

— (ગચ્છ.) —

પ્રભુની કળા છે અકળ.

॥ ૯૧ ॥

માયાના અધારાગાહી, — જીવ સૌ ખાય છે ગેયા,

મગર ફક્કોને ભામે, — બ્રહ્મની જ્યોત જળહળ — પ્રભુની ॥૯૨॥

માયાવી જન્તના લોભે, - પડયા છે મોહ-નિદ્રામાં;
મગર આશિંકા બજે છે, અને બમ ' ગાય છે ગઝલ. - પ્રભુનીં ॥૨॥
પ્રભુનીં છે ગનિ ન્હારી, કળા કોથી કળાયે ના,
માર પાગલ ધો આગળ, પ્રભુ-કૃપા વડે અવ્યવ. - પ્રભુનીં ॥૩॥

॥ રાસ ॥

(ત્રગ ઝિંઝોટી તવ - ત્રિતાલ.)

ખોય મા ખોય મા ખોલ મા રે, ગધાકૃષ્ણ વિના પીળુ ખોય મા. (ટક.)
માકર-રોગીનો આદ તણને, કડવો લિંબડો ઘોળ મા રે. - રાધાં
આદ-સૂરજનુ તેજ તણને, આગિયા મંગાથે પ્રીત જોડ મા રે. - રાધાં
હીંગ-માણેક-ઝવેર તણને, કધીર મગતે મણિ તોળ મા રે. - રાધાં
મીરાં કહે પ્રભુ ' ગિરિધર-નાગર', શરીર આપ્યું સમતોલ મા રે - રાધાં

(રગ માઢ-તાલ એકતાલ.)

ગોવિંદ-શુભ્ર ગાધ ત્યો મન ' ઘેના' (૨):
હરિજન ' યાઓને વહેલા-વહેલા, - પ્રભુજન ' યાઓને વહેવા વહેલા,
(હૃદ ' તારી કાયા રે) તારી કાયાને પડ્યા વહેલા રે...ગોવિંદ
કાયા પાણીનો પગપોટો, અતે એ લડમે ખોલે,
જગમા હરિ-વશ સોધી મોટો રે..... ગોવિંદ
હવ ! છ મ્હાફ-મ્હાફ કરતો, સગા-નેહી સાથે લડતો;
(છ તો હોડે રે) છ તો હોડે છે ગડવડતો રે..... ગોવિંદ
હવ ! તને આનર તપ્પી છે આશ, વેશ વણો ને થોડી ગત;
(પળમા આમે રે) પળમા થઇ બામે પ્રભાત રે..... ગોવિંદ
એની વૈષ્ણવજનની રીત, કઠી લે શામળિયાશુ પ્રીત;
(ભક્ત ભવાન રે) ભક્ત ભવાન કહે, હરિ ભણને જીત-જીત રે. ગો

॥ ઈશ્વર આગળ સહુ સમાન ॥

—(ભજન - હીંચ.)—

ન બાણુનો કે અમે મોટા, વિચારી બુઝો ' ન બાણુનો કે
અમે મોટા. (ટક.)
કાચી કાયા તારી ધળ મળા બજે, જેમ હડે ઘર તણા ટોટા;
એક માટીના નરે જનાવ્યા, જેમ ઘણ, ગાગેર ને લોટા - વિચારીં
મજાઆણી, સુમની ને દોડિયો પહેગ, ગ્રીણા ઓઢો ને ચાવ જોટા,
ટકા ને મજની ખાદી તે પહેરો, અતે ધુમાડાના ગોટા. - વિચારીં

હરિની ભક્તિ વિના કાગની છે ફાસી, જમ માગશે ઘણા સોટા,
ઉચ્ચ ને નીચ એ તો માયાના ખેન છે, એ તો પાણી તણા પરપોટા - વિં
રાગ ને ગદ સહુ ભૂમિમા જનશે પછી ઉપર ચલુમે ઓટા
સત્તાગ આપુ તેતો સુધી મોટા હરિની ભક્તિ વિના સુ મોટા - નિં

(રાજ્યે. “ પાગન જનાવી બધી મહાની ” એ કથ)

કહેણુ ચોટ છે કારમી રે, મગ્ધુ મોટેરે માગ (૨)

કધક રાગ ને કધડ રાજ્યા, હારે મેલી ચાલ્યા સસાર - મેલી ચાલ્યાં

— હેતે હગિરસ પીજએ ॥૧॥

સસારે ધુમાડાના બાયકા રે, સાચ આવે ન માર્ગ (૨),

રગ પતંગનો ઉડી જશે, હારે જેમ આકડાના ચોર -

જેમ આકડાં - હેતે ॥૨॥

પ્રેના છોડ (ને) પ્રેના વાછડ રે, પ્રેના માય ને બાપ (૨)

અતમજે જલુ એકલુ, હારે સાથે પ્રુપ્ય ને પાપ - સાથે - હેતે ॥૩॥

માળા વિણે રૂડા પ્રુલડા રે, ઠળીઓ કરે છે નિચાર (૨)

આજનો દિન રળિયામણો, હાગે કાને આપણે શિર ઘાત કાને ॥૪॥

જાયા તે તો મર્થે જશે રે, નથી ॥૫ રહેનાર (૨),

મરનાગને તમે શુ રવો?, હારે રેનાગ નથી ગહેનાર રેનાર ॥૫॥

દાસ ધીરો રમે રગમા રે, રમે દિનમ ને રાત (૨)

દુ-માર મિથ્યા કરો, હારે રમે પ્રભુ સગાય - રમે પ્રભુ - હેતે ॥૬॥

—(ગરખી - રામડો)—

ધન્ય જેણે હગિગુણ ગાયા, મમારીઆમા ધન્ય

ખીજ સહુ જાણુજે લનાયા મમારીઆમા ધન્ય ॥ ૮૬ ॥

હાથી, ઘોડા ને સુખપાન બેઠે શુ થયુ?,

શુ થયુ મેગવી માયા?, મમારીઆમા ધન્ય ॥૨॥

કહ સાહીને જમ મ્હાડશે પનકમા,

દૂર ગહેશે સુન-વિન-દાગ, મમારીઆમા ધન્ય ॥૨॥

‘દયા’-પ્રીતમ લજ નદના કુવગને,

સફળ ચારો તારી મયા, મમારીઆમા ધન્ય ॥૩॥

—(ગરખી - રામડો)—

સીતાગમને લજુને હાલો વીજએ રે

મુખે ‘ગમકૃષ્ણ-રામકૃષ્ણ’ કીજએ રે - સીતાગમને ॥૮૭॥

તા ૧ સર પ -જળ ત્રણ છે ૩,
 તા ૨ હો ૧૫ ખાલ છે ૨ — સીતાગમને ૥ ૧૧૥
 ૧૧ નો ૧૫ જળ આગે ૩,
 તુન ૧૧ જાગત નહિ લાવજ રે — મીનાગમને ૥ ૧૨૥
 તાર ૧૧ પરી થઈ ૮૧શે રે,
 તરી ૧૧ પખી ૧૨ આગરા રે — સીતારામને ૥ ૧૩૥
 માર ૧૧ ૧૧ (તા) આકુ આવશે રે,
 તે તો જા ૧૧ ત માગ મુ ૧૧શે રે — સીતાગમને ૥ ૧૪૥
 સખી 'રામદાસ' કહે નગ-નારને રે,
 ત સવો તો જિરો લવણને ૩ — સીતાગમને ૥ ૧૫૥

— (૧૨ ટી - રાગડો) —

મારે જાગે આનંદો દિ ૧ છે રે,
 હગ્ગિની લખિ ર તેને ધન્ય છે રે — મારે ૦ ૧૦૬૬૥
 વ્હાલે નગસિંહ મ્હેતાને હાગ આપિયો રે,
 કુવને અવિચળ કરી રે સ્થાપિયો રે — મારે ૦ ૧૧૥
 વ્હાલે નામાની છાપરી છાઈ છે રે,
 સુદામાની તે નાગ સુ મ પાઈ છે રે — મારે ૦ ૧૨૥
 વ્હાલે નિખડા વાર્યા તે મીંગળાઈના રે,
 લગ્ન ગખી મસારીઆના માથની રે — મારે ૦ ૧૩૥
 ગર-પગતાપે 'લીમદામ' મોનિયા રે,
 માગ અનગના પડદા ખોનિયા રે — મારે ૦ ૧૪૥

— (રામ) —

સખિ ! આવો તો કાનાને લાવજો :

લાવજો લ નજો, લાવજો રે સખિ ! આવો તો કાનાને લાવજો ૥ ૧૦૬૬૥
 કાનાને લાવજો ને હૈયા નાનજો,
 રસને હિડો રે જુનાવજો રે — સખિ ! આવો તો ૦ ૧૧૥
 નેના મિગ્ગવજો ને મોહરસ સિંચજો,
 જલની બનાનાજો ખુશવજો રે — સખિ ! આવો તો ૦ ૧૨૥
 મનને મદિરોજો ને જિને આગળોજો,
 રનેહ કેરા સાધિયા પુગવજો રે — સખિ ! આવો તો ૦ ૧૩૥
 ગોકુળ સોહાવજો ને ગોપીજો ધુમાવજો,
 કાનાને કાળજો ગુલાવજો રે — સખિ ! આવો તો ૦ ૧૪૥

રાસે રમાડજે ને ગોરસ હુંડાવજે;
મોહનને મથુરા શુલાવજે રે — સખિ ! આવો તો ॥૫૫॥

(ગરબી-રાસડો. — “ગરુડે ચઢી આવજે ગિરિધારી” — એ રાહ.)

ઓધવ ! ક્યારે આવશે વનમાળી રે ? ,

ચપ્પએ સુખીઆ મોહન-મુખ ભાળી — ઓધવ ! ॥૬૬॥

ક્યારે મુજને સભારે છે કહાન રે ? ,

નિજ માતાને કરણાનિધાન રે ;

અમને આઠે પહોર એનું ધ્યાન — ઓધવ ! ક્યારે આ ०

ક્યારે કહે છે ગોવાળની વાત રે ? ,

ત્યારે બેળા બેસે બેઠ બ્રાત રે ,

અમને મળશે કે દિ સાક્ષાત ? — ઓધવ ! ક્યારે આ ०

ગોપી-ગોપ ને જમુનાનું વારિ રે ,

ગાયો-ગોવર્ધન સુખકારી રે ,

કે દિ રીઝે છે પ્રજને સંભારી ? — ઓધવ ! ક્યારે આ ०

મુકતાનંદના સમામને કાજ રે ,

પૂછે ઓધવને પ્રજનાર રે ,

અતિ દુખીઓ છે પ્રજનો સમાજ — ઓધવ ! ક્યારે આ ०

(ગરબી “ પડવાની પહુ પ્રીત ० ” — એ લય.)

થશે માયા ભક્ત વિરક્ત, ત્યારે હરિ મળશે ;

તેમાજ થશે આસક્ત, ત્યારે હરિ મળશે.

જગ-સુખ ઝેર વિવચ-રસ હિસટી, કાગામહ તે દેહ રે ;

કામીને પ્રીતિ કામિની પગ, તેમ પ્રકટગે નેહ ... — ત્યારે ०

નામજ લેતા ગદગદ કંઠે, સ્વરે પૂરો ન નિકળશે રે ;

આંખ ભરાતા ‘ હા ! નાથ ! ’ કહી, ખૂબ નિસામા ભરશે — ત્યારે ०

રાત-દિવસ એ માટે ચત્નો કર્યાં જતા નહિ થાકે રે ;

ઉજાગરા આકરા વેદશે, દુઃખશે રાતા આખે — ત્યારે ०

સહજ રોગ કે વિયોગ-ભયમા, દુઃખ ચહાવા સહ સહીએ રે ;

અનુ કૃતાર્થ થવાને હાલજ, ચોપે કેમ ન ચહીએ ? — ત્યારે ०

— (ગરબો-રાસ.) —

વાગે છે ર વાગે છે, વૃંદાવન મોરલી વાગે છે ;

એનો રાખ્દ મગનમા ગાજે છે. વૃંદાવન ०. — વાગે છે ॥૬૭॥

એવી તીરે ગગા, પેડી તીરે જમુના, વચમાં ગોકુળિયુ ગજો છે, ૪૦-વાં ૧.
 અમે તો મતા ભગ નિદ્રામાં, (ચિલી) વેરણુ, નણુદી જંગો છે, ૪૦-વાં ૨.
 વૃદ્ધાનને મારગ જતા, (વ્હાલો) દાણુ દધીના માગે છે, ૪૦-વાં ૩.
 વૃદ્ધાની કુશ ગીમાં, ગધે-ટપ્પણુ બિરાજે છે, ૪૦-વાં ૪.
 દારદ્રપુત્રને ૧૧ જ્યોછ, (ત્યા) ગોપી (ન) કાન બે નાચે છે, ૪૦-વાં ૫.
 બાર્ડમીનું કહે પશુ ગિરવરના ગુણ, દરશનથી કુખ ભાગે છે, ૪૦-વાં ૬.

— (હીથ) —

રામનાથ વા ૫ ટેલ તે જાણે, એત્યા મૂરખ ! મનમાં શું આણે ?
 —ગમબાણુ ૦ ૧૧ ટેક ૧૧

ધુરને વાગ્યા, પ્રદનાને વાગ્યા, (એ તો) હરી બેઠા ઠેકાણે,
 ગમવાગમાં શુદ્ધનગો વાગ્યા, વેનનન પરમાણે —ગમબાણુ ૦ ૧.
 મોરધનન ગજનુ મન હરી લવા, હરિ આ ચા જે ટાણે,
 લઈ કરત મગત પર મે યુ પુન-પત્ની બેઠા તાણે —ગમબાણુ ૦ ૨
 મીંગ બાઈ પગ કોધ કરીને, રાણો ખગ લઈ તાણે,
 એના ખાના ગિગ્ધલાને, —અમૃત કયાં એવે ટાણે —ગમબાણુ ૦ ૩.
 નરસિંહ મહેતાની હંડી સી રી, ખેપ હરી ખરે ટાણે,
 આગળ મત અનેક આધાર્યો, ધનો ભગત ઉર આણે —ગમબાણુ ૦ ૪
 અનેક ભક્તોને એણે ઉગાર્યો,

— (ભગન-હીથ) —

દિનમાં દિવો કરો રે દિવો કરો

હા મન-કોધને પંદરો રે .. દિવમાં ૧૧૮૬
 દના-દિવન પ્રેમ-પગથાણુ^૧ લાવો, માલી સુન્તાની દીવેટ બનાવો,
 મહી ત્રહ્ન-અગ્નિને ચેતાવો રે, .. દિવમાં ૧૧૧
 સાચા નિરા દિવો બ્યારે થાશે, ત્યારે અધાર મની જાશે,
 પત્રી બહતોક તો જોગખારો રે, .. દિવમાં ૧૧૨
 દિવો અણુમે^૨ પ્રગટે એવો, ટાણે ભયને તિમિરના જેવો,
 એને નેણે તો નિરખીને લેવો રે, દિવમાં ૧૧૩
 દામ રૂપુછોડે ઘર મહાબુધ, જગી કુચી ને ઉધડ્યુ તાણુ,
 યયુ બોમડજગા અજવાણુ રે, .. દિવમાં ૧૧૪

— (હિથ-કેરબો) —

ખેતી કરો હનિનામકી, મનવા ! ખેતી કરો હરિનામકી ૧૧૮૬

પઈસા ન લાગે, રપિયા ન લાગે, કવડી ન લાગે પુટકી —મનવાં ૧
 મનકે બૈય સુરત પોહાવે, રસિ લગાઉ ગુરુ-આનકી —મનવાં ૨
 કહત કબીરા મુનો ભાઇ સાધુ 'ભક્તિ કરે હરિ-હરકી —મનવાં ૩

—(ગરબી)—

હરિને ભજતા હજી કોઈની લાજ, —જતા નથી જાણી રે,
 જતી

જેની સુરતા શામળિયા સાય, —વટે વેદવાણી રે ૥૮૬૥
 વહાયે ઉગાર્યો પ્રહલાદ, હરણાકસ માર્યો રે,
 વિભીષણને આપ્યું રાજ, રાવણ મહાર્યો રે —હરિને ૥ ૧૧૥
 વહાસે નગસિંહ મે'તાને હાર, —હાથોહાથ આપ્યો રે,
 ક્રુવને આપ્યું અવિચળ રાજ, પોતાનો વરી ધાપ્યો રે —હરિને ૥ ૧૨૥
 વહાસે મીંગ તે બાઈના ઝેર, —હળાહળ પીધા રે,
 ૫ આળીના પૂર્યા ચીર, પાડવ-કાજ કીધા રે —હરિને ૥ ૧૩૥
 આવો હરિ ભજવાનો લહાવો, ભજન નેઈ દરો રે,
 કર જોડી કહે 'ત્રિમલદાસ', ભકતોના કુ ખ હરશે રે —હરિને ૥ ૧૪૥

(ગરબી —“હરિ ભજતા હજી કોઈની લાજ—એ કથ”)

અથા ' વૈષ્ણવપણાનો છે સનાદ, મન્યાસી એ મુધો રે,
 મનમા ભેત હરિનું નામ, જે હોત મુજો રે ૥૮૭૥
 અમે વહાલા હરિના જન, —પ્રકટ ગુણ ગાઈએ રે,
 પ્રેમે પીને હરિ-રસ-પાન અનરને પાઈએ રે. —અ'થા ૥ ૧૧૥
 ભાઈ! ચોરીનો નથી ધર્મ, જે ખુણે ભજીએ રે,
 અમે નાચીએ કરીએ ગાન, નિંદાને તણીએ રે —અ'થા ૥ ૧૨૥
 લટકાળો, છખીયોજી નાય, ગભેર ગમીએ રે,
 'નરસૈ કહે અનર તમામને તૃણવત ગણીએ રે —અ'થા ૥ ૧૩૥

—(ગરબી-સર)—

આખમા તે એવું શું ભરાયુ, જે અભાગી જન ' આખમા તે ૦ ? (ટક)
 સ્યામ માલ્ય સ્વેત, સ્વેત સ્યામ ત્હને ભામે,
 દર્દ એ તો દેવનું જણાયુ, —જે અભાગી જીવ ' આખમા તે ૦ ૥ ૧૧૥
 વિશ્વમહોં ભટકે જીવ કાક-વૃત્તિવાળા કઈ,
 'ધિક્ 'હસ'—નામ ત્હે ધરાયુ, —જે અભાગી જીવ ' આખમા તે ૦ ૥ ૧૨૥

લાન જૂની મૂખી ખાઈ જાન-મદે ગોથા
 મૂર્તિ આયુ વ્યર્થ તં શુભા યુ, -જે અલાગી ૭૫ ' આખમા તે ૦ ॥૩૧
 શોધી દોર સનના તુ માર લખ મેળો,
 અતરે એ જૂત મ બનયુ -જે અલાગી ૭૫ ' આખમા તે ૦ ॥૪૧
 લાગી નિ જૂન લના અન્ય પગ દોગે
 નેપ નકદ પાપ એ લરાયુ, -જે અલાગી ૭૫ ' આખમા તે ૦ ॥૫૧
 લજ તુ ગગાવગે લાવે જે સમજે હિત,
 સતોએ મ ૥૧૧ ગાયુ, -જે અલાગી ૭૫ ' આખમા તે ૦ ॥૬૧

—(ધોળ)—

હજિ લજનાનુ મોઘડિયુ તે ફરી-ફરી ક્યા મળશે રે ?
 ચોપ ફરી ચેતી લેજે લવના તારણ તરશે રે ॥૧॥
 મનુષ્યાદહ મરી જરો ને, પરુ-પખી અનરજો રે,
 વણાગીમ ના બિહશે ઈ ખાણે ગડગડશે રે ॥૨॥
 દુખ લાગે તો વેલું લાગે જામે-જાંધુ ચાલુ રે,
 ગાને ઉંચુ મો યો તો ? શુ મો મો, શુ પાજુ રે ? ॥૩॥
 નેમન જરો, જરૂ આનશે, નેન નાસિમ મળશે રે
 સગા-સનેહી સુખ ॥ બેલી, અને અગા ગરો રે ॥૪॥
 હરિનામ તો હારી મેરો, વિખિયામા વિગયો રે,
 ધોળ દહાડે વજ જાધારી ચહિટા માય લુટાયો રે ॥૫॥
 આ અનમર તો રૂડો મ્હાવે, પાપ ન મરશે પ્રાણી રે
 કંટયા ૫' હે તે મ્હુ ન માને, પથરા ઉપર પાણી રે ॥૬॥

—(ગરમી-સાસદો)—

લેહ લાગી મુને વેહ લાગી, રામ ! સીતાપતિ ! તમારી લેહ લાગી,
 પ્રભુ ! તમને અન્યાયી મારી બીડ લાગી - રામ ! સીતાપતિ ! ॥૧૮૬॥
 મુવને લાગી પ્રનાદને લાગી (૨),
 મેતા નગમ્યાની બીડ બગી - રામ ! સીતાપતિ ! ० — લેહ લાગી ० ॥૧૯॥
 અર નની ૧૩ીના ઉઘ નણી આવે (૨),
 રા પિને શરૂ નગી - રામ ! સીતાપતિ ! ० — લેહ લાગી ० ॥૨૦॥
 અપ રેતીમા વ્હાને ગમ વ્યો છે (૨)
 ગોપીગોની મગે મ્હા પી - રામ ! સીતાપતિ ! ० — લેહ લાગી ० ॥૨૧॥
 બાઈ મીર્ગ મે પ્રમુ ! ગિઘિર-નાગર ! (૨),
 સતમગની મુને લેહ લાગી - રામ ! સીતાપતિ ! ० — લેહ લાગી ० ॥૨૨॥

—(ગરબી—રાસડો)—

લેહ લાગી મુને તારી, મોહનજી ' લેહ લાગી મુને તારી ॥ ૮૬ ॥

કામજ મૂક્યુ ને કામજ મૂક્યુ (૨),

મનમા ચાહુ છુ મુરારિ - મોહનજી '૦ —લેહ લાગી ॥ ૧ ॥

ખબે છે કામજી ને હાથમા છે વાસજી (૨),

ગોકુળમા ગાયો ચારી - મોહનજી '૦ —લેહ લાગી ॥ ૨ ॥

સોળ સહસ્ર ગોપીઓને તમેજ પરિયા (૨),

તોય તમે બાળચંદ્રચારી - મોહનજી '૦. —લેહ લાગી ॥ ૩ ॥

બાઈ મીરાં કહે પ્રભુ ! ગિરિધર-નાગર ' (૨),

ચરણ-કમળ-બલિહારી - મોહનજી '૦ —લેહ લાગી ॥ ૪ ॥

—(ગરબી—રાસડો)—

અખડ વરને વરી, સાહેલી ' હુ તો અખડ વગને વરી ॥ ૮૬ ॥

ભવસાગરમા મહા હુ ખ પામી, લક્ષ્યેરાશી કરી —સાહેલી '૦ ॥ ૧ ॥

સસાર-સર્પ ભય કર કાગો, તે દેખી ચગચરી —સાહેલી ॥ ૨ ॥

કુકુળ-સહોદર સ્વાથી સર્વે, પ્રપચ્છી પગ્ગરી —સાહેલી '૦ ॥ ૩ ॥

જનમ ધરીને મહા હુ ખ પામી, ધગ્ગો તે ધધો કરી —સાહેલી '૦ ॥ ૪ ॥

સત્તમ ગતમા મહા સુખ પામી, બેડી રેકાણે ઠરી —સાહેલી '૦ ॥ ૫ ॥

સદ્ગુરની પૂરણ કૃપાથી, -ભગમાગર હુ તરી —સાહેલી '૦ ॥ ૬ ॥

બાઈ મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરના ગુણ, સ તોના ચરણમા પડી —માનાજી

ગિરિધર-નાગર !

(રામડો —“મુને ભૂખી ગયો છે મારો છેલ્લો ભો” —એ રાહ)

મુને લાગી છે લખી 'ગુરુ ઝં' ની ભે

ખોળી-ખોળી, હા હા. રે ખોળી ખોળી, ચ સાગ-ગની પ્રીત, ગુરુગજ ' , લાગી ૦

ગુરુ ' તમને મૂકીને ખીજુ કષ્ટ ન ગમે ભે

લુખી-લુખી, હા હારે લુખી લુખી, -છે જગન તણી પ્રીત, ગુરુગજ ' , લાગી ૦

મુને કામ ન કર્ષ મૂઝે ધગ-માગુ ભે

અહર્નિશિ, હા હા રે અહર્નિશિ, -ગાઉ તાર ગીત, ગુરુગજ ' , લાગી ૦

ગાતા-ગાતા તે ગીતકમા ટહે લાગી ભે

બ્રહ્માનંદે, હા હા રે બ્રહ્માનંદે, -ત તીન થયુ ચિત્ત, ગુરુગજ ' , લાગી ૦

હવે લાગી રહી પ્રીત ત ત્રી ભાવમમાધિ ભે .

ભાવે નાચુ, હા હા રે ભાવે નાચુ, -કન્યા મરી માય, ગુરુગજ ' , લાગી ૦

હુ તો પાગલ બન્યો છુ “ગુરુ ઝં મા ભે

ખોતો-ખોતો, હા હા. રે ખોતો ખોતો, ‘સદ્ગુરુદેવકીર્તય’, ગુરુગજ ' , લાગી ૦

॥ “પાગલનો પડકાર” ॥

—(પીવુનો સ્વર-કંવાલી)—

બે ઘડી તો થાજે ઘેના, પ્રભુ-પારમા.

બે ઘડી તો થાજે ગાડા, પ્રભુ-નામમા.

॥ ૮૬ ॥

(સૌર)— { જિન્દગી આ ચાર દિવસની ચાદની સમાન છે;
વીજના ચમકાર જે-રી જિન્દગી ક્ષણિક છે :(ચા-૧)— { ગોર્તી જને બેલા-બેલા, ઘેના ' ભૂલ મા,
ડીલે કમાણી ઘેના ' આજ-કાલમા.—ખે૦ ॥૧॥(સૌર)— { બદગી તૂ ગલે બદે ' જીવુ દિન ચાર છે,
છટ માયા-ફદથી આ મિથ્યા સી પરપચ છે :(આલ)— { પી લેને પ્યાલી ઘેના ' ખૂબ રગમા,
બે ઘડી લૂટી લે મન, પ્રભુ-સગમા.—ખે૦ ॥૨॥(સૌર)— { ગદ્દી તુ છોડ દે મનની નકામી લાગેપ છે,
જાનપણનો ડોળ રે, એ મનમુખો વિચાર છે
મિથ્યા દલાચાર છે(ચા-૧)— { ગુરમુખો થાને ઘેના ' દાવ ચૂક મા,
લઈ લેને લાવે ઘેના ' (આરે) અવસગમા.—ખે૦ ॥૩॥(સૌર)— { સદેશો આ સુણ લે પ્યારે ' ઇશનું રમાન છે,
અદેશને ગેલી દે, આ પાગલનો પડકાર છે :(ગાય)— { બે લાથે પાડોને તાળી, એક તાલમા,
ધીરે-ધીરે નાચો ઘેના ' લાવાવેશમા.—ખે૦ ॥૪॥

॥ “પાગલનું મસ્તી-ગાન” ॥

—(મજલ-કંવાલી)—

(સૌર)— ગુર-ગોવિંદ દોનુ ખડે, કીનકુ લાગુ પાપ...જી ૧;

(ચા-૧)— જલિહારી ગુરદેવકી, ગોવિંદ દિયો બતાવ ॥૮૬

(સૌર)— ૧ હિ મતકી પ્યાલી પોના કરકે,—૨ દિયા મતવાયા મુઝે,

(ચા-૧)— જહા દેખુ વડો લૂલી-લૂ,—તરે આન દે —અલિ૦ ૧૧૧

(સૌર)— દુનિયા દે મસ્તીમે અપની, મંબી મસ્તીમે સહી;

(આલ)— ગુરુ તેરી મહેગ્યાની પગ-પગ માદ આતી દે.—મનિ૦ ૧૧૨

(સૌર)— દુનિયા લે રનકતત । લાવે, હમે પરવા હસકી નહો;

(ચા-૧)— ગેરી ધર તો હમેરા હમચે રાજી ગેતી દે — અલિ૦ ૧૧૩

- (શૈર)— દિવ લગા દિલદારસે, અમ છુડના ન બને,
 (ચાવ)— હમ આશિક દિવાનેઝ હઝ હાલમે ખુશી હૈ —બલિ૦ ॥૪૧॥
- (શૈર)— જુમકા મામલા છોડ દે, બહુત ના સતા મુઝે,
 (ચાવ)— સનમ ! તેરી યાદીમે, “ઉપા. ૫” જલ ગયે હૈ—
 (હમ તો “પાગલ” બને હૈ — “પાગલ” હો ગયે હૈ) —બલિ૦ ॥૫૧॥
- x x x ઓ x x x—
 (રાસડો — “આજ સખી આજ રે, વાગે જ દાવન વાસણી૦” —એ વય)
 આજ હમે આજ રે, પાગલ બન્યા “ગુરુ” ઓ”મા;
 હા રે ! આજે શાન્તિ છવાઈ ગઈ મનમા —આજ૦ ॥૮૬॥
- તેથી
 “ ઓ ગુરુ ઓ”મા પાગલ બનીને,
 “ઓ” ફેરી ધૂનમા મગ્ન થઈને,
 હા રે ! હમે મગ્ન થયા ગુરુ-ધ્યાનમા —આજ૦ ॥૧૧॥
 જે કોઈ “ઓ”મા પાગલ બન્યા છે,
 તેના હૈડામા પ્રભુજી વસ્યા છે,
 હા રે ! તે તો સુખે જામે મુક્તિધામમા —આજ૦ ॥૨૧॥
 લોક-વેદ ફેરી સડું લાજ મૂકીને,
 ઇશ-પ્રભુને મ્હારા સધળું મોપીને,
 હા રે ! હમે માણુ માણીએ ગુરુ-આનમા —આજ૦ ॥૩૧॥
 મીઠી મગ્ન એ, —મીઠો આનંદ એ,
 અતગતી હર્મિ પ્રે મીઠો મદિશ એ —
 “ હા રે ! સહુ પ્રેમનો ખખનો ગુરુ-નામમા ” —આજ૦ ॥૪૧॥
 * સાખી ગુરુગણે ખાલીઓ પાઈ,
 ‘ ઇશની’, ‘શીગઝી’ કાઈ-કાઈ લાઈ.
 હા રે ! ચક્રચૂર થયા તેની કેદમા — આજ૦ ॥૫૧॥
 આખવડી હાલે તો ઘેરાતી ચાલી,
 ગુરુ-ગોવિંદ તણી મૂરતિ નિહાળી,
 હા રે ! પછી પાગલ લપાયો પ્રભુ-સોડમા — આજ૦ ॥૬૧॥
 ખદ. — (રાસડો) — (લજન) —
 ઘેવા અમે થયા રે — ગાડા લલ્લે થયા રે,
 બાઈ મુને ઘેનામા ગુણુ લાખ્યુ — (...)

૩ ‘ પા ૫. ” = પાપ અગર ‘પાગલ’ પરમાનંદ.

* સાકી = પ્રેમરૂપી મદ્ય પાનાર (ગુરુ - Spiritual Guide)

આટલા દિવસ હરિ જાણ્યા વિનાનું, મન માયામા બાધ્યું;
 લવસાગરમા ભૂતાં પડ્યા ત્યારે, મારગ મળિયો માધુ. — ઘેલાં
 ઘેના તો અમે હરિના ઘેના, નિર્ગુણ કીધા નાથે,
 પૂરવ જનમની પ્રીત હતી ત્યારે, હઠિએ જાણ્યા હાથે. — ઘેલાં
 ઘેનાની ધાનો ઘેના જાણે, દુરજનીઆ શુ જાણે ?;
 જે રમ દેવી-દેવતાને ફુલેલ, તે રસ ઘેના માણે. — ઘેનાં
 ઘેના જાણીને તમે હેટા ગેળેને, ઘેના ઘેવાનું કરશે;
 ઘેના જાણીને જે કાઈ જાગરો, તે જન ક્યાથી તરશે ? — ઘેનાં
 ઘેનાને તો ઘેના બહાલા, ડાળા રહે છે હેટે;
 અંતરમા તો દપટ લાલું છે, ક્યાથી પ્રભુને બેટે ? — ઘેનાં
 ડાળાને તો ઘેના દહે છે, હરિ જાણેને લાઈ';
 અંતરમે કાઈ કામ ન આવે, સગા કુટુંબ ને બાઈ. — ઘેનાં
 સાચા સાસરીઆ કુટુંબ બનીના, ગીરધરમા મેં ગણીયા;
 પ્રભુને લજતા લાજન લાગે તો, સગા સ્વારથીઆ તણ્યાં. — ઘેનાં
 અનાદિ મોહમા મગન થઈને, અંધાર-સ્વપ્ન સાધ્યું;
 સદૃશ્યજીએ મુને સાન બતાવી ત્યારે, માફ ધર હરિ લાધ્યું. — ઘેનાં
 ઘેના મટીને અમે ડાળા નન થઈએ, મંત્રના શરણા લીધા;
 બાઈ 'મીરાં' કહે પ્રભુ ગિરિધરના ગુણ, કારજ સધળા સીધ્યા. — ઘેનાં

॥ આગામું ॥

(રાખડે-કાલિંગરાનો સ્વર.)

માયું એટલુંજ માયું પ્રભુ' ત્હારી પાસે;
 નથી દૈવલો કે દાક-માઠ જોઈએ મ્હારે. — માયું ॥૮૬॥
 હું છુ લાડવાયો બાળક ત્હારો,
 માયું-નાદાન છુ બાળ નાનેરો;
 નથી સાગ-માદાના વિચારો લગાગે, —
 કાઠ એના તો વિચારો ત્હારે યાશે'. — માયું ॥૯॥
 મ્હારું શુ દોષ જે બગરી જવાનું ? ,
 મુજ નથી ને વ્યાજ પૂછવાનું ! ;
 નથી મીમમા જેલો ને ગામ વમવાનું, —
 લાજ વળે તો જાગે એ ત્હારી જાશે !. — માયું ॥૧૦॥
 તને મોતને જે માફજ લાગે,
 અર્જુન-દેવને આપ્યું વણ માગે;

પછી ચોરી શુ રાખે તુ મહારી આગે ? —

મુજ સિશુ તણી લાઠ તો ત્હારી પાસે ! — માયુ ૦ ॥૩૧॥

હાથ જોડી પ્રભુ ! માયના કરે છુ,

તુજ ચરણોમા માયુ ધરે છુ,

નહિ ચામે મારે વ્યારે રોઈ દહિ છુ ! —

(બસ !) પાગલ તો આગળ ને પ્રભુજી પાસે ! — માયુ ૦ ॥૩૪॥

(રામડો — ચર જીમપલાસ)

અહા માહે અહા થઈ મહાલીએ રે, વ્હાલા ! અહા માહે અહા થઈ ને મહાલીએ રેક.

આનદ—રગમા, આનદ—સગમા,

આનદે પ્રેમમા મહાલીએ રે — વ્હાના ! આનદે પ્રેમમા ૦ — વ્હાના ! ૦૧,

શાન્તિથી સ્નાન કરી, અહાના તરગમા,

આનદ—સિંધુમા મહાનીએ રે — વ્હાલા ! આનદ—સિંધુમા ૦ — વ્હાલા ! ૦૨.

આનદ—આસને, મહાજ્યોત—ધ્યાનમા,

આનદ૩૫ બની જઈએ રે — વ્હાના ! આનદ૩૫ બની ૦ — વ્હાલા ! ૦૩

આનદ અહરૂપે, આનદ—દેશમા,

આનદે 'ઝં—ઝં' ગાઈએ રે — વ્હાના ! આનદે 'ઝં—ઝં' — વ્હાલા ! ૦૪

'ઝં' ધૂન લાગી ને અમણાઓ લાગી,

"ઝંગુરુ ઝં" કહી નાચીએ રે — વ્હાના ! "ઝંગુરુ ઝં" કહી ૦ — વ્હાલા ! ૦૫

આનદ—મસ્તીમા અહાનદ લૂટીએ,

આનદે પરમાનંદ માણીએ રે — વ્હાના ! આનદે પરમાનંદ — વ્હાના ! ૦૬.

॥ અભંગ ॥

(રામ સારંગ — વાલ ક્ષેત્રમા અમર ધુમાળી)

ધાવ—ધાન શ્રીગુરુપા (૨)

॥ ધ્રુવ ॥

દીનાતે યા પાવ, દયાળા ! દીનાતે યા પાવ,

નિશિદિનિ હૃદયો ગર્જતસે હા (૨),

મગનદાયક નાવ, તુઝે ગા મગલદાયક નાવ — ધાવ ૦ ॥૧॥

મહારાજ તૂ ત્રૈલોક્યાચા,—

રકાયા મી રક, દયાળા ! રકાયા મી રક,

ક્ષમા કરો ગા જરી પાહતો (૨),

ઉદટ સા નિશક, તુના મી ઉદટ મા નિશક — ધાવ ૦ ॥

હુમાર નીં જાહુનિ જૂમિ,—

રૂં-રૂં ગાપન આગ, હુના પી મચિલેં આમન આગ;

લાણુ મ હસો જાહુનિ આણુ (૨),

રતનમય હુજ સાગ, રૂપાળા ! રતનમય હુજ સાગ.—ધાવ૦ ૥૩૥

૫૮૫૦ રિંદા જામડે હા,—

નેત્રા વાટે પૂર, દયાળા ! નેત્રા વાટે પૂર;

રતનમય દે પાત્ર તથાને (૨),

નમે દર પાત્ર દૂર, દયાળા ! નમે દર મજ દૂર.—ધાવ૦ ૥૪૥

લામ્બહીન મી કાહુનિ આણુ,—

કમળેં પૂજૂ પાવ, કશે હે કમળેં પૂજૂ પાવ;

શિશુમળા હેં પદો વાદિલ (૨),

સ્વીકારી રુગા, દયાળા ! સ્વીકારી રુગાવ.—ધાવ૦ ૥૫૥

(રાન જોમી—નાલ ધુમાળી.)

ધાવ રે મમરાયા કાકતી અંત પાહામી —ધાવ૦ ૥૬૫ ॥

માળાત માહિયામે, ન થે કમળા દેશી;

પાલીન મણિખરી, અરજી મહીન દેશી;

નયન શિશુલે યા આતા કેમના થેશી.—ધાવ૦ ૥૭૫ ॥

મીપણુ—અહ કારેં અગાં ભગવા તાહા;

વિપથ—કર્દગાન લાજ તાહો તોળવા;

ચિત્તસ ઉપજેના ઝીસેં આલેં યા આના.—ધાવ૦ ૥૮૫ ॥

માતિ—રૂં ધમાગીં માધ વેમે નિ આવેં;

મધવેં પેવગળેં પૂપા—ગોપધ દાવેં;

દશેમે પવડગન માટે રિશોં દેવાવેં.—ધાવ૦ ૥૯૫ ॥

મ લાલી રામદાસ શોર પાવતો વ્યથા;

કોતુહ પાડળોની પ્રાય જનકીઆ કાતા;

દયાળા દીનમોલે ભકતવત્તવા તાના !.—ધાવ૦ ૥૧૫ ॥

(રાન ખડકે, ખરવા અમર વાગેશી—તાવ ધુમાળી.)

જેમેં જનતો તેથેં તૂં માઝી આગાતી;

માવનિસી હાતી ધરનિયા. (ધ્રુવ) ૥૧૫ ॥

અતો વાટે આહોં તુઝાગિ આધાર;

અવનિસી ત્યાં રહેવે માઝા. ૥૨૫ ॥

બોલો જાતા જનન સ્ત્રી તે રનીટ

નેલી લાજ ધીટ કેલો દેવા

૥૩૥

ઝગરધે જન મજ ઝાલે લોકપાળ

૪સોઈરે સમળ પ્રાણમને

૥૪૥

તુકા મહણે આતા ખેળતા કૌતુક,

ઝાલ તુઝે સુખ અતર્પી

૥૫૥

(રાગ કેદાર—તાવ ફેરવા અગર ધુમાળી)

પાપાચી વાસના પનધે દાવૂ ડોળા,

ત્યાડુની અધગા બગાય મી (ધ્રુવ)

૥૧૥

નિદેચે શ્રવણ નમ માઝે કારી

અધિગ રાનિ ઠેરી દેના

૥૨૥

અપરિત્ર વાણી નમ માઝયા મુખા

ત્યાજડનિ મૂડા બરામ મી

૥૩૥

નધે મજ મધી પરચી-મગતિ

જનાતુનિ ઉમાતી હિતા જલી

૥૪૥

તુકા મહણે મજ અવધ્યાયા મટાળા

તૂ ઝોકે ગોપાળા આવડસી

૥૫૥

(રાગ ખડહમ અગર ખમાચ—તાવ ધુમાળી)

નાહી મતપણ મિળત તે હહારી ।

હિંતા-ડપારી-ગારી-રની

૥૧૥

નયે મોલ દેતા ધનાચિયા રાશી ।

નાહી તે આમચી-પાતાચી તે

૥૨૥

તુકા મહણે મિળે જીવાચિયે ૧૦સારી ।

નાહીતરી ગોષી બોલો ૧૧નયે

૥૩૥

(રાગ ખરવા અગર ખડહમ—તાવ ધુમાળી)

સત માઝે ડોળા જડો તુઝી મર્તિ,

રખમાઈચા પતિ મોચરીયા

(ધ્રુવ) ૥૧૥

૧ બરળ = વાડુ-ચૂક ૨ નીટ = સીધુ ૩ અવધે = બધા ૪

સોઈરે = સગા ૫ નકો દાવૂ = દેખાડીસ મા ૬ જનાતુનિ = સ સારમાઈ

૭ માતી = દેહ ૮ અવધ્યાયા = સઘવાનો ૯ હારી = બલરમા ૧૦

સારી = બદલામા ૧૧ નયે = ન મળે

ગોડ તુએ રૂપ, ગોડ તુએ નામ,
દેહ મજ પ્રેમ સર્વકાળ ॥૨૧॥

વિંદા ! નાગીલીએ ! હાથિ વર દેઈ,
સચરાંતિ ગી હૃદયામાજી. ॥૩૧॥

તુકા રો દાહી ન માગો આણી,
તુએ પાર્યાં સુખ સર્વ આહે ॥૪૧॥

(રામ ખડકુંઝ—તાત ધુમાળી)

દેહ જોઈ અથના ગરો, પાહુગી દદ ભાવો. ॥૧૧॥

અગ્નિ ન સોડી સર્વથા, આણુ તુઝી પદરિનાથા ! ॥૨૧॥

વદનીં તુએ મગજ નામ, હૃદયો અખડિત પ્રેમ ॥૩૧॥

નાથા મદો પ્રેમન ના, ૧ ॥ ૨૫ણુ આનર્તિ માગા. ॥૪૧॥

(રામ ખડકુંઝ—તાત ધુમાળી)

શરણુ—શરણુ નારાયણા !, મજ અંગીકારા દીના. ॥૧૧॥

ભાવે આલો લોટાગણી, રંગે તુમચે ચરણી. ॥૨૧॥

સાડિયેલી દામા, વરી જોવાળુની પાયા. ॥૩૧॥

તુકા મજો શીર, દેવિયેયે પાયાવગ ॥૪૧॥

(રામ ખડકુંઝ—તાત ધુમાળી)

આમુચી વિશ્રાન્તિ,—તુમચે ચરણુ દમલાપતિ ! ॥૧૧॥

પુદતી—પુદતી નમન, ધાત્રુનિયા ડોટાગણુ ॥૨૧॥

હથિ જોઈ જાલો, કાયા—નાથા આણી મને. ॥૩૧॥

નીચ જનાતોડા, તજિલે પાયરીગ તુકા. ॥૪૧॥

(રામ ખડકુંઝ—તાત ધુમાળી)

મગા મેરી મિંધુપાશી ! જગી તો દાન નેદી તિશી ॥૧૧॥

તિશે જાને કન્યા દાયા ! મજ સાગા પદરિયા ! ॥૨૧॥

જળ ક્ષોભલે નગચગા ! માના જાળા નેદી થારા ॥૩૧॥

તુકા મદજો આલો મગણુ ! દેસા ! ત્વા કા ધરિલે મીન ॥૪૧॥

(રામ ખડકુંઝ—તાત ધુમાળી)

શિર્ગી આટો મમગજ, ઝોઈધાચે કેણુ કાજ ? ॥૧૧॥

લો—લો પ્રયત્ન મમરીણુ, તો—તો દુ ખાગી કાગણુ ॥૨૧॥

ચકરાયે હળાહળ, જેણે કેતે સુતીતળ ॥૩૧॥

આમહા તોચિ તો ગહિતા, રામદાસી નાહો ચિંતા ॥૪૧॥

(રાગ ઉપર અમાણે)

રામ ગાવા, રામ ખાવા, રામ જીવોયા વિસાવા ॥૧૧॥

કથ્યાણાયે જે કથ્યાણુ, રઘુરાયાયે ગુણુ-ગાન ॥૨૧॥

મગળાયે જે મગળ, રામ કૌસલેયા બાળ ॥૩૧॥

ગામ કૈન્યાયા દારી, રામદાસા અભિમાની ॥૪૧॥

(રાગ ખરહમ-તાવ ધુમાળી)

૧ધેઈ-ધેઈ માઝે વાયે । રંગોડ નામ વિરોબાયે ॥૧૧॥

ડોળે । તુહી ૧ધ્યા રે સુખ, રૂપહા વિડોનાયે મુખ ॥૨૧॥

તુહી ૧આઈકા રે કાન । માઝયા વિડોનાયે ગુણ ॥૩૧॥

મના । તેથે ધાન ધેઈ, રાહો વિરોબાયે પાપો ॥૪૧॥

તુકો મહણે જના । નમે મોડૂ યા કેશના ॥૫૧॥

(રાગ ખરવા અગર ખરહમ-તાવ ધુમાળી)

નામ હિન્ચારિતા કહી । પુઠે હિલા જગજેરી ॥૧૧॥

ઐસે ધરોનિયા ધ્યાન । મને કરાવે ચિંતન ॥૨૧॥

બહાદિમ ધ્યાના નથે । તો હા કીર્તનાયે સોયે ॥૩૧॥

તુકો મહણે સાર ધ્યાવે । મને હગિય પહાવે ॥૪૧॥

(રાગ ખરવા અગર ખરહમ-તાવ ધુમાળી)

મુખો વિઠેનાયે નામ । મગ કૈયા લવ-બ્રમ ॥૧૧॥

ચાનતા-ખોનતા-ખાતા । જેવિના-નિદ્રા કરિતા ॥૨૧॥

મુખે અમો મમારી । મગ જવળીય હગિ ॥૩૧॥

મુખિ વરીન લકિત બાણુ । આખડ મુખો નાગચણુ ॥૪૧॥

મગ દેવલકત આલા । તુકો તુખી હિતરલા ॥૫૧॥

(રાગ ખરહમ અગર જિઝોટી-તાવ ધુમાળી — “તીન

શીર સહા હાથ” એ રાહ)

મૃણુ ગમા રામા રામા (૨),

રામગવા, ગધોમારે (૨) —મૃણુ (૨) ॥૧૧॥

નામ ઘેહિન કરે ધધા, ત્યાલા સમાધિ તો સદા —મૃણુ ॥૨૧॥

નામ ઘેડેન પાયે ચાલે, ત્યાજા યત પાહુલે-પાહુલે.-કૃષ્ણ ॥૩૧॥
 નામ રટન ગ્રાસો-ગ્રાસી, તે તો જ્યેષ્ઠા ઉપવાસી.-કૃષ્ણ ॥૪૧॥
 જો કોઈ રામનામ ગાવે, ત્યાજા તુકા વદે પાયે.-કૃષ્ણ ॥૪૫॥

(રાગ છિંજોટી, ખડકેસ અગર ખરજ-તાલ દાદરા અગર ધુમાળી.)

ત્રિોણી-સમી નાના તીથેં જમી ।

ચિત્ત નાહી નામીં તરિ તેં અર્થ ॥૧॥

નાખાસી વિ-મુખ તો નર પાપિયા ।

હરિવીણુ ધાંવયા નપવે કોણી ॥૨॥

પુરાણસિદ્ધ બોલિલે વાલ્મીકી ।

નામે તિન્હી લોક ઉદરતી ॥૩॥

જ્ઞાનદેવ મહો નામ જપા હરિચેં ।

પરંપરા ત્યાચેં કૃષ્ણ શુદ્ધ ॥૪॥

(રાગ છિંજોટી, ખરજા અગર ખડકેસ-તાલ ધુમાળી.)

હરિ-ઉચ્ચારણીં અનંત પાપરાશી ।

જાતીલ લયાસી સુણુમાત્રેં ॥૧॥

તુલુ-અમ્મિ-મેજેં સમરસ જાલેં ।

તૈસેં નામેં કલેં જપતા હરિ ॥૨॥

હરિ-ઉચ્ચારણુ મંત્ર હા અમાધ ।

પજે ભૂત-બાધા ભેણે તંથેં ॥૩॥

જ્ઞાનદેવ મહો હરિ માજા સમર્થ ।

ન કરવે અર્થ ઉપનિવદા ॥૪॥

(રાગ ખડકેસ-તાલ ધુમાળી.)

વેદ અનંત બોલિલા, અર્થ ઇતુકાચિ સાધિલા. ॥૧॥

પિટોળાસી શરણુ જાવેં, નિગનિજેં નામ ગાવેં. ॥૨॥

સકળ શાસ્ત્રાચા વિચાર, અંતીં ઇતુકાચિ નિર્ધાર. ॥૩॥

આરા પુરાણીં સિદ્ધાત, તુકા મહો હાચિ હેત. ॥૪॥

(રાગ છિંજોટી અગર ખડકેસ-તાલ દાદરા અગર ધુમાળી.)

શાસ્ત્રાચેં જે સાર, વેદાચી જે મૂર્તિ,

તો આમદા સાગાતી ગ્રાણુસખા. ॥૧॥

મહુહિનિ નાહી આણિકાચા પાગ,

સર્વ જાલેં સાગ નામેં એકા. ॥૨॥

સગુણ-નિર્ગુણ બ્યાચિયે અગે,

તોચિ આમદા સગે કીડા કરી

॥૩૮॥

તુકા મહણે આમદી વિધીયે જનિતે,

સ્વયંબૂ આધતે કેને નબ્દો

॥૪૧॥

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

‘હરિઃ ॐ તત્સવિતિ’ સુત્રાયે જે માર,

કૃપેચા સાગર પાકુરગ

॥૧॥

‘હરિઃ ॐ વક્ત’-ઉદાત્ત-અનુદાત્ત,

પ્રચુરગદિત પાકુરગ

॥૨॥

સર્વસ્વ બ્યાપીય, સર્વાહી નિરાજે,

વેદાયે જે મૂળ તુકા મહણે.

॥૩॥

(રાગ ખડહમ અગર જિઝોટી કિવા ખરવા-લાવ કુમાળી.)

નામ-મકીર્તન સાધન પૈ સોપે ।

જળતીત પાપે જન્માતર્ગચો

॥૧॥

ન લગતી સાધાસ જાવે વનાતરા ।

સુખે ચેતો ધગ નારાયણ

॥૨॥

હાર્યોય બૈસોનિ કરા એકચિત્ત ।

આવડી અનત આળસાવા

॥૩॥

“રામકૃષ્ણ-હરિ-વિદ્ય-કેશરા” ।

મત્ર હો જપાવા સર્વકાળ

॥૪॥

ચાનીણ અસતા આશિડ માધન ।

વાહાતસે આણુ વિઠોખાચી

॥૫॥

તુકા મહણે મોપે આહે સર્વાહની ।

શહાણુ તો ધણી ઘેતો યેથે

॥૬॥

(રાગ જિઝોટી-લાવ દાદરા.)

હરિ-લજનાવીણુ, -કાળ ધાવવૂ નમે રે

॥૧૬૧॥

દારિઆ સાખા લિહીતી લવા, ભેટિ નાહિ ઝરા-શિવા,

અતર્ગચા ચાન-દિવા, -આવવૂ નમે રે

—હરિં ॥૧૭॥

નિવેકાચી દેર ૨ જોન, ઐસે જોનાવે કો જોન,

આપુયે મતે ડહગિય ચચિખવ, -કાલવૂ નમે રે. —હરિં ॥૧૮॥

૧ માલવૂ નમે = જુઝાવીશ માં ૨ જોવ = જીનારા ૩ હગિય = નાહક. ૪ ચિખવ = કાદવ

રત-ગુલતીને લિખજ, -પાણિ મનીં પુગ્તે મમજ,

અનુભવાનીષુ માન-હાનૂ નોં રે —હરિં ॥૩॥

નોટિગ મહો જ્ઞાન-૦ મોતિ, તેથે કૈચિ દિનમ-સતી,

તથાથિજે પને -પાતી, -દાનૂ નમ રે —હરિં ॥૪॥

(રા. ૧ અમાચ - તા. ૧ ત્રિતાલ)

અનમતા તિથ હરિ, રંગ તી માયા કામ ગી ? ॥૧॥

જાનશે-મનો - મદ્યસયન, પમનેા મળ ફૂગી ॥૨॥

અપા ૦ વરદાથ હરિ જો, પ્રેમિન હાલ શિરો ॥૩॥

તોચિ તિ તર ઉદન-અરણ્ય, અમૃત પાન કગી ॥૪॥

(રા. ૧ અરવા અગર અલહન તા. ૧ ધુમાલી)

લમ્બિ-પ્રેમાનિપુ જ્ઞાન ના દેના ।

અગિ ગા । તિથ નના તથામાજ ॥૧॥

ગેન-સુખ દર્શ ગેમ-મુખ દેઈ

પ્રેમેગિગ નાનોં મમાધાન ॥૨॥

મનેા જેનિ શૂઝારૂ પે ના,

પ્રેમેવીગ જના જ્ઞાની તૈમા ॥૩॥

એક-જનાઈની પ્રેમ આતિ જોડ,

અનુભવી સુખાક જાણુતી ॥૪॥

॥ મારાણી ॥

(રા. ૧ મરના અગર અલહન-તા. ૧ ધુમાલી)

ના ગો દેના છડ આમદામી વેડે ।

સાદુ તાના-પ નરો મજ ॥૧॥

દેઈ પુઝે મામ મ / સર્વમાણી ।

મા ને વામાણી દેચિ પુજ ॥૨॥

નારવનુ ર-ઉદન-મ નાજ ।

ખાનિ-ફમાગ નામ ધ્યાતી ॥૩॥

મિલ-મુનિમ ન-ગધર્-દિ જ ॥

દગિતાતી મજ નામનામે ॥૪॥

છકા મજો હરિ દેઈ પુઝે મામ ।

અખાનિ પ્રેમ હેચિ ઘાવે ॥૫॥

૧ નેત્ર-પાલી = નેત્રનાં પાપણ ૨ મમ = પાણી ૩ સુખાક = પ્રેમસુખ

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

આતા વાટો નેહો આપુલે હે મન ।

ન સોડીં ચગણુ વિરોળાચે ॥૧૧॥

દુનિયાયા સંગ લાગો નેહો વાગ ।

આપુલ્યા શરીરાવનિયા ॥૨૨॥

માવેન્નવે આમહો દેવાચે સાગાતે ।

માગૂની કરિત હેચિ આલો ॥૩૩॥

કામ વાયા મેયો કરૂ તો ઉદ્દેગ ।

ઉલા પાડુરગ માગે-પુટ ॥૪૪॥

તુકા મહણે પ્રેમ માગતો આગળે ।

થેથે ભોગૂ ફળે વૈકુંઠીચી ॥૫૫॥

(રાગ ખડહમ-તાલ દુમાલી.)

દેવા ! માઝે મન લાગો તુઝે ચરણો ।

મંસાગ-વ્યસની પડો નેદી ॥૧૧॥

નામ-રમરણુ ઘડો સત-સમાગમ ।

વાળિગાચિ જમ નકો દેવા ! ॥૨૨॥

પાર્યો તીર્થ-યાત્રા, મુખો રામનામ ।

હાચિ માઝા નેમ મિદિ નેઈ ॥૩૩॥

આશિક માગણે નાહો-નાહો દેવા ! ।

એકા-જનાઈની મેના દદ દેઈ ॥૪૪॥

॥ ખસ ! ખદું વિઠ્ઠલજ વિઠ્ઠલ-વિઠ્ઠલ-તદાકારતા ॥

(રાગ ખરયા અમર ખડહમ-તાલ દુમાળી)

વિઠ્ઠલ દાળા વિઠ્ઠલ દિંડી । વિઠ્ઠલ તોડો ઉચ્ચારા ॥૧૧॥

વિઠ્ઠલ અવધ્યા ભાડવયા । વિઠ્ઠલ બોલા વિઠ્ઠલા ॥૨૨॥

વિઠ્ઠલ નાદ, વિઠ્ઠલ બેદ । વિઠ્ઠલ છદ વિઠ્ઠના ॥૩૩॥

વિઠ્ઠલ મુખા, વિઠ્ઠલ દુખા । તુકયા મુખા વિઠ્ઠના ॥૪૪॥

x x x x x x

(ધૂન)—વિઠ્ઠલ-વિઠ્ઠલ, વિઠ્ઠલ-હરિ । વિઠ્ઠલ-વિઠ્ઠલ, માય-માય હરિ ॥

... x x ... ॥ વિઠ્ઠલ-વિઠ્ઠલ, વિઠ્ઠલ માય-માય ॥ ... x x ...

વિઠ્ઠલ... વિઠ્ઠલ...વિઠ્ઠલ...વિઠ્ઠલ—વિઠ્ઠલ—વિઠ્ઠલ . દય ..દય...દય...

॥ પુંડરીક-વરદ — હરિ-વિઠ્ઠલ ॥

.. ગીતાકાન્ત-રમરણુ — જય-જય રામ ॥

॥ પાર્વતીપતે — હર-હર-મહાદેવ ॥

॥ જય જય રઘુવીર — સમર્થ ॥

॥ ઠં ગુરુઃ ઠં ॥

॥ ધૂનો ॥

અલખ નિરંજન, તુહિ ભવ-ભંજન,

x x x x x

અલખ નિરંજન સ્વામી હમારા, સ્વામી હમારા, નાથ હમારા.—અલં

x x x x

બેલેન્સ બરાબર ગણું, નિર્ગુણી લહેજત ચાખું.

x x x x

ગુરુ ઠં ગુરુ બોલો ગુરુ બોલો ખારે, ગુરુ ઠં ગુરુ બોલો ગુરુ બોલો ખારે.

x x x x x

ગુરુ ગુરુ જપના, ઔર સળ સપના.

x x x x x

ગુરુ-ગુરુ રટ મન મોર, ગુરુ બિન તહિ કહ્યુ ઔર.

x x x x x

જય જય કૃપાસિંધુ ભગવાન, મુઝે હો સતમંગલિકા દાન.

x x x x x

જય ગુરુ જય ગુરુ અલખ નિરંજન, જય ગુરુ જય ગુરુ ભવ-ભય ભંજન.

x x x x x

જય જય ગુરુદેવ સ્વામી, જય જય સદ્ગુરુ અંતર્મામી.

x x x x x

જય દીન-લક્ષ્મણ દિતકારી, મંત ચરણુખી બલિહારી.

x x x x x

મેરે સદ્ગુરુ ચરણુખી બલિહારી, મિટયો ભવમંથનકો ભય ભારી.

x x x x x

સાટેળમેં બધા સત ગણું, સત-ચરણુમેં સીસ ધર.

x x x x x

હમ ચરણુ આયે ગુરુ તેરી, અળ કાહે કરો પ્રભુ દેરી,

અળ કાહે કરો પ્રભુ દેરી, લ્યો વેગિ મુઝે ઉગારી.—હમં

x x x x x

હરિ-ગુરુ-મતનકી જય જય; ગુરુ-ગુરુ-ગુરુદેવકી જય.

x x x x x

ગોપાળ સધેકૃપા, ગોવિન્દ-ગોપાળ, કૃષ્ણ ગોવિન્દ-ગોપાળ, (૨),—ગોપાળ.

x x x x x

જય ગોવિન્દ માધવ ગિરિધારી, કૃષ્ણ ચરણકી બલિહારી.

x x x x x

જય રણછોડ મહારાજ.

x x x x x

(જય જય) ગોવિન્દ-રાધે — ગોવિન્દ.

x x x x x

ધ્યા મુકુંદ મુરારિ ગોવિન્દ, આનંદ-કંદ હરિ ગોવિન્દ :

ધ્યા મુકુંદ, ધ્યા મુરારિ, ધ્યા ગોવિન્દ. — ધ્યા૦

x x x x

નારાયણ નારાયણ જય ગોવિન્દ હરે :

જય ગોવિન્દ હરે, જય ગોપાલ હરે. — નારાયણ૦

x x x x

પ્રહલાદ ભણે રામા કૃષ્ણ ગોવિન્દ : સૌ સંત ભણે નરહરિવિકૃત ગોવિન્દ.

x x x x

ભળે કૃષ્ણ કનૈયા ભાવે, તો ફેર જન્મ ના આવે;

ફેર જન્મ ના આવે તો પરમાનંદ પાવે...હા આ...

x x x x

રાધા રમણ હરિ ગોવિન્દ જય જય;

ગોવિન્દ જય જય, ગોપાલ જય જય. — રાધા૦

x x x x

રાધે ગોવિન્દ ભળે રાધે ગોવિન્દ.

આનંદકંદ પ્રભુ રાધે ગોવિન્દ. — રાધે૦

બાલમુકુંદ પ્રભુ રાધે ગોવિન્દ, — રાધે૦

મથુરાના વાસી પ્રભુ રાધે ગોવિન્દ. — રાધે૦

દ્વારકાના વાસી પ્રભુ રાધે ગોવિન્દ. — રાધે૦

ભક્તોના બહાણા પ્રભુ રાધે ગોવિન્દ. — રાધે૦

ગોપી-જન-સહજ રાધે ગોવિન્દ. — રાધે૦

કંસ-નિકંદન રાધે ગોવિન્દ. — રાધે૦

ગોવર્ધનધારી પ્રભુ રાધે ગોવિન્દ. — રાધે૦

x x x x

રાધે રાતીછકી જય, પ્યારે માધવકી જય;

બોલો બિહવ કૃપાલુકી, જય જય જય. — રાધે૦

રાધેશ્યામ રાધેશ્યામ, રાધા રમણુ જય રાધેશ્યામ.

x x x x

શ્રીકૃષ્ણ ગોવિન્દ હરે મુરારે, હે નાથ નારાયણ વાસુદેવ.

x x x x

“ હરિ હરિ સુમરો દિન ને રાત; ઔર સજ જાનો જૂઠી પાત. ”

x x x x

કૃષ્ણ રામા રામા રામા; રામ રાયા રાધેબારે.—કૃષ્ણ૦

x x x x

જય જય રાધા—કૃષ્ણ હરિ, સાવલ્યા રામ—કૃષ્ણ હરિ.

x x x x

રામ રાધવ રામ રાધવ ગમ રાધવ પાહિ મામ્ :

કૃષ્ણ કેશવ કૃષ્ણ કેશવ કૃષ્ણ કેશવ પાહિ મામ્ .

x x x x

લક્ષ્મી-સારંગધર, સીતાપતિ-રઘુવીર, રાધે-ગોવિન્દ;

રઘુમાર્ષ પાંડુરંગ — રઘુમાર્ષ પાંડુરંગ.—લક્ષ્મી૦

x x x x

હરે રામ, હરે રામ, હરે રામ હરે;

ભજ મન નિશીદિની પ્યારે.

x x x x

ભજો રામ રામ રામા...ભજો રામ રામ રામા.

x x x x

રામ રામ રામ રામ, સીતારામ સીતારામ.

x x x x

સીતારામ સીતારામ ભજ પ્યારે, નહિ જનમ વારંવારે.

x x x x

સીતારામ સીતારામ ભજ રે મના;

ભજ રે મના, ભજ રે મના, ભજ રે મના.—સીતારામ૦

x x x x

સીતારામ, સીતારામ, સીતારામ જય સીતારામ.

x x x x

રામ લક્ષ્મણુ જનકી, જય બોલો હનુમાનકી.

x x x x

સીય સ્વામિનીકી જય, પ્યારે રાધવકી જય;

બોલો હનુમાન કૃપાલુકી જય જય જય.—સીય૦

x x x x

જય જય જય જય જય જય, દુષ્ટ-દલન સર્જના-સંગી.—જય૦

મારુતિ રાધા બલબીમા, ભજના લાગી ઘા પ્રેમા.

હરિ-હર રાધા-ગિરિધર, ગોવિંદ ગોપાળ વાસુદેવ, હરિ ગોપાળ૦.

હર હર મહાદેવ શંભો, કાશી વિશ્વનાથ શંભો.

હર હર મહાદેવ શંભો, સદાશિવ મહાદેવ શંભો.

સદાશિવ મહાદેવ શંભો, સદાશિવ મહાદેવ શંભો.

રાગ ખમાચ કાલીંગડા કે ભેરવ-ત્રિતાલ.

ગુણુ ગાએ ને આહે તે થાયે સદાય :

પ્રિતિથી સ્વયં થઈ જાય જગરાય. — ગુણુ૦

અન્ય ઉપાય કહણુ અનુ કલિમા;

આ તો સદા સદુથી સુખેથી કરાય. — ગુણુ૦

રાગ ખમાચ.

કદી કેમે કોઈને દુભવ મા, દુખ પામે નેથી તું ભવમાં.—કદી૦

હારે હાય વાત છે તારી, આવે અનુ અનુભવમા. —કદી૦

રાગ સોરઠ.

હરિજન થઈ રહો સલાગી, સેવા હંપદ-મદ ત્યાગી રે. — હરિ૦

તન મન સહ આત્મા અર્પણ કરી, ત્યો સેવન સુખ માગી રે. — હરિ૦

રાગ સોરઠ.

શ્રીવરને બહાલે વરવું, સાચાં સહલાગી હરવું રે.—શ્રીવર૦

શુરહારા સૌ અર્પણ કરવું, અનુ હંપણું પરહરવું રે.—શ્રીવર૦

રાગ સોરઠ,

માલીકને યત્ને મળવું, સાચું અંગારે રળવું રે.—માલીકને૦

તન ઉતારો સાચ હુતારો, પળમાં પડે નીકળવું રે.—માલીકને૦

રાગ સોરઠ.

અંતે ઈશ ખરા, અન્ય જન સાધન હોય ભલે પણ, —અંતે૦

અંતવાન સહુ ને સહુનું સહુ, અનંત અનંત દર્શો, —અંતે૦

રાગ ખીલુ.

ને શ્રીહરિને સર્વસ્વ ધારે, તેનુ શ્રીહરિ સર્વ સુધારે. —ને૦

વિદ્ય સીધારે, વેરી સીધા રહે, શક શું ધારતું સુધર એ મધારે —ને૦

ગગ પીલુ.

નોટિવુલ હરે પ્રિય સેવન, એજ મહાજન ધીમન શ્રીમન.—શ્રી.
મેના અન્ય અનંત હિરણ્ય, કં તુ તો મણી એ જીવ-જીવન.—શ્રી.

રાગ પીલુ.

હરિજન મેહે ન વૈશવ પામી, પ્રાંત પ્રભુમા વધારતા મહામી.—હરિ.
એનું પણી એ નિમિત્તજ અરએ, રાગ ન થાય રહે પ્રાંત જામી.—હરિ.
મદ વિમુદ બને ધન મળતા, બૂલી પતિ હરે લૂણહરામી.—હરિ.
માની પ્રભુ ઉપકાર સુદામા, સ્વસ્થ મ્હા ન બન્યા જગદામી.—હરિ.

રાગ કાફી.

ભક્તામિત્ર લગવાન, મહુ લહે ભક્તાધન લગવાન.

શ્યા કુળવાન-શ્રીમાન-ધીમાન તણ મદ. — સહુ લહે.

નિર્લોભિ-નિર્માની-પ્રેમી, પ્રભુના તેજ પ્રધાન. — સહુ લહે.

ગગ કંહારવો.

વસો સમજી નિત હરિજન મંગે; હરિજન મંગે, પરમ ઉમંગે.—વસો.
શ્રવાણ-સગરજ-સેવનનું મન થઈ, રગાશે એ રંગીન રંગે.—વસો.
હરિજનથી દીવ જરી નવ હરશે; મળશે અનુપતિ એજ પ્રસંગે.—વસો.

રાગ કંહારવો.

સાચા મંત ખરે બેપરવા, ખરે બેપરવા, ધરે બેપરવા.—સાચા.
ધર્મ ત્યાગ લયલાયમ પ્રભુની, અનર આરા-ત્રામથી અનુ નરવા.—

રાગ ભૈરવ આગર કોલીંગોડો.

૧ હરિ ભજવાની ટેવ પડી, (૨):

રો તાય ન વિસરે એક ઘડી. —મને.

પુ' મન પાહું નહિ વગશે, શ્રીહરજીયું પ્રીત જડી. —મને.

ઈ-ગાઈ ફેવારય થઈ ગઈ, નરસહીયાની જીભલડી. —મને.

સાખી.

એકલી સાધે સખ સધે, સખ સાધે સખ જાય;

તે મહી સેવે મુનકો, (તો) પુલે ફલે સદાય.

રાગ ઝીઝોડી.

લાગ હરી દે સરખો પથ, લે લાભ તેજ મહાભાગી રે;

પુઠે દીવ દાઝે છે ને તક ચૂકે (છે) દુરલાખી રે.—લાગ.

પદ. “ગતનીયા ન આવે” એ લય.

બૂલેવાને દે છે જ્ઞાન, ધન્ય ધન્ય લગવાન;

ભક્તવત્સ શ્રીમાન, ધન્ય કૃપાના નિધાન. ૧૮૯૩

બૂલેલાજી અમે, સ્વીકૃત કરો તમે;
સાચા સાચી સાચે સમયે, દેશે અનંતને જ્ઞાન.—બૂલેલાને
ગગ ઉપરનો.

ને એક વશ થાય, તો તે એક બસ થાય;
કા અનેક પથે ધાય, એકથી સહુ સધાય. (રેક.)
એકજ દેવ કરો, એક પથે વિચરો;
અનુ એકનેજ વરો, દરો સભાગી સધાય. —જ્ઞે.

રાગ બરહંસ તાલ હુમાળી. “વિશ્વનાથ તુ વિના” —એ લય.
વાલથી તોલાણા, સવા વાલથી તોલાણા રે;
નિજજન-રખવાળ, સવા વાલથી તોલાણારે. — વાલથી
વાળી તો નામ માત્ર વ્હાલીની મૂળ વાત,
વ્હાલીની વાળી નહિ, વ્હાલથી વેચાણા રે —
વાલ નહિ, વ્હાલ વડે વાલમ વેચાણા રે. — વાલથી.

રાગ ખુમાચ. “બતાદે સખી” એ લય.

ધર્મી થઈ ધણીને ભાવે ભણી ત્યો લાઈ;
કુડી કરો કા કમાઈ. — ધર્મી.
ધણી ધર્મીની વ્હાર કરે છે, અંતે અધર્મીની દાર કરે છે;
જાતે જગતમાં જણાઈ. — ધર્મી.

રાગ ઉપરનો.

અધર મંગળકર શ્રીવરનો સંબંધ; જ્ઞાનનંદ અનંત.—અધ.
અર્થ મંબંધે બંધ થનારા, અનુ એ વિષુ દુઃખ-દંદ.—અધ.

॥ સ્વાનુભવ અને સાક્ષાત્કાર ॥

(॥ સર્વત્ર બ્રહ્માત્મકરિત ને અભેદાવસ્થાન ॥)

(“સ્વપ્રમાદિ દીક્ષા મેં નેણાં રસીલાં” —એ લય.)

વિશ્વપ્રમાદિ દીક્ષા મેં, વિશ્વનાથ જ્યાં-જ્યાં;
વિશ્વનાથ જ્યાં-જ્યાં, મેં દટિ કરી ત્યાં-ત્યાં. —વિશ્વ.
વિવિધ રૂપવાળા, ઝીર-ખીત-કાળા;
કરિન-મુદુ-ગુણ ક્યાંદિ બીના-હરિઆળા. ... ”
મેં પ્રપ્રમાદિ લાખ્યા, આ રંકમાં નિહાળ્યા;
આખાલવદ્ મહિમાં, ન કાષમાં મેં ટાળ્યા. ... ”

વિશ્વ બધુ મારું, જે વિશ્વનાથ મારા,
 તો જ કમ ધારું, સાગ-નકાગ
 જે વિશ્વનાથ જ્યા-ત્યા, સાર-ખોદુ છે ક્યા?,
 ગરુડ એક રિગ્યુ, જ્યા ભેદ રહો ના ત્યા ..
 દટિ જહિંગ આણુ (ત્યા) નિર્ભર સર્વ બાણુ,
 બદ દાદુ વસ્તી નિર્ભર ન નાણુ
 ૧. પાનિ-વૃદ્ધિ જેતો ન પામતો ન ખેતો,
 ન પાનિ-ભય-ચિતા, કે કનેશ કદિ રેતો ..
 વિશ્વનાથરો હ એક રુચરો,
 ન જીવણુ મિથ્યા, હવે હુમા ખુષે
 વિશ્વનાથ મિથુ તેમાનુ, નિદુ,
 મન નિર્ભરી જ્યા-ત્યા, હુ મુજથી આનદુ ...
 (૧૧ ક્રમ્પાત્મતત્વનું અનિર્ભરનીયપણું ને
 હું-તું એકમેકપણું ૧૧)

(ગઝલ-કલાલી)

નાથ હું કે તારું કહું હું, જાત કહું શુ-શુ કહું ?
 જો મું તે પડે આણુ, સર્વ હું શુ-શુ કહું ? —નાથ
 મહારે એ તારું કહું કે, તારું તે મારું કહું,
 હું જાણું એવું હું કે, હુંને પણ હું-તું કહું —નાથ
 હું રહું હુમા કહું, કે હું ગદે હુમા કહું,
 ૧૨ પણ તું હુમા પણ હું, સર્વમા હું-હું લહું —નાથ
 હું જાણું એવું છે, હું જાણું તે એ છે હું
 હું કરે ને ગમે એ, તેથી હું શુ-શુ સહું —નાથ
 જોનારું હું ને રીતે હું જોગવે ના જોગવે,
 જોગવે જ મને-હું હું ચિત્ત આવે તે શુ-શુ સહું —નાથ
 જોગ લાગ્યા જોગ માગ્યા, તેથી જોગ નથી થતા,
 જોગને જ જોગ અનુપતિ જગત કહે શુ-શુ કહું —નાથ

(૧૧ માધન-અભ્યાસની અંદર નાદાદિનો અનુભવ અને
 પ્રમદ થયેલ પ્રભુ-મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર ૧૧)

('હું કહું ક્યાની મરી તારું' —એ લય)

અમૃત- ૧ ૥ ૧માની નજર, અમૃત-રમના પ્યારી

અમે આનદ-રમ-દિપાળી નજર, અમૃત-ગસના પ્યારી (ટક)

ઉર-મંદિરીએ એહ ધરી માનમ પૂજન આચરીએ;
સચ્ચિદ્રાહ્મનાદ લહીને, અહ્મનાદ ગજવીએ રાજ. —અમૃત ૦

‘પ્રણવ’મંત્રના પાઠ ભણી, અક્ષય સુખ યાચી લધએ;
હૃદય-આરતી સ્નેહ-જ્યોતિએ, પ્રકટી દિવ રૌઝવીએ રાજ. "

પ્રકટાવી

જ્યમ-જ્યમ ધ્યાને મગ્ન થતા ત્યમ ‘સોઝહમ’ શબ્દ મુણાયે;
અક્ષાડ-ધ્રુમટમા વ્યાપ્ત થઈ પ્રતિધ્વનિ મનોહર યાયે રાજ. "

નાનાવિધના સૂર મધુરા, અલ્પ-અસરી વાગે;
અહરસે રસજ્યોત જગાવી, પરમાનંદ પમાડે રાજ. "

જીવન-વાટિકા ગુણ રહી એ, —અહ્મનાદના સૂરથી;
અહ રવયં જગે ને તેમા, પ્રકટે તવ પ્રિય મૂર્તિ રાજ. "

એ મૂર્તિને ક્યમ પરહરિયે, અક્ષય સુખ છે જેમા;
તન-મન-પ્રાણ લહે ક્યમ તૃપ્તિ, અમૃતરસ ઝરતો જ્યા રાજ. "

(॥ સાક્ષાત્કાર પછી પ્રીતમના સ્વરૂપમાંજ ચિત્તના
રમણરૂપ પ્રેમની અધિકતા અને દુનિયા-વ્યાપારમાં
દિલ ન લાગવારૂપ ચિત્તની ઉપરામતા ॥)

(ગજલ - ૬૧૬૨)

જલવા દીખાકે ચારને દિલકો જલા દીધા;
દુનિયાકો જો મજા થા, વોહ સારા છુડા દીધા. ॥૮૧॥

અખ ૧બેકલી હૈ દિલકો, નહીં ચૈન એક ધડી;
મુંહકો દીખાકે નાજસેં અપને છુપા દીધા. —જલવા ૦ ॥૯॥

અખ સુખ કિસતરેહસેં કર્ફે ૨નાર હીજમે;
સૌ દર્દ સરપૈ ગલકે મુજકો રલા દીધા. —જલવા ૦ ॥૧૦॥

દિલ-૭નકદ થા સૌ લે ગયા, —એક ૪આનમેં વોહ ચાર;
ઔર ૫બેકસીમેં મુજકો સનમને રસા દીધા. —જલવા ૦ ॥૧૧॥

અખ કમા કર્ફે ધવાજ મેં ?, લાચાર હું અમ ચાર !;
અનવરકે દિલકો ધરકમેં તૂને હુના દીધા. —જલવા ૦ ॥૧૨॥

૧. બેકલી = બેચેની ૨. નાર = આગ. ૩. નકદ = શેકડ. ૪. આનમેં
= પળમાં. ૫. બેકસીમેં = લાચારીમાં.

(॥ વિશ્વબંધુત્વ - Universal brotherhood -
સાક્ષાત્કાર અને તેથી કરીને સર્વ પ્રત્યે બ્રાતૃસ્નેહ -
બંધુબહાલનો ઉછાળ ॥)

(ગરબી.)

બધે બા મારા બાપડના બાપડા જો;
જુ વતપયા લાગે ન કેમ વ્હાલુડા જો. — બધે
ઉત્તરના જે જણાય તે તો અંત છે જો;
દીસે સગવે સમાન થતા ભંજ છે જો. — બધે
નાના-ગોટા રોતા એકે નથી આજના જો;
અનાદિથી બાળક જન્મજન્મના જો. — બધે
પોતાનું ન લાવ્યા ના કાઈ લઈ જશે જો;
સહુ સરખા એકલા હતા ને મશે જો. — બધે
જાણી છૂટયા માલીકનો જ માવ છે જો;
ન્યાય થઈશ અનુ રાખીશ ખ્યાલ જો જો — બધે

પરમેશ્વરની આ પ્રજા, મધળો છે સંસાર,
એક કુટુંબી આપણે, એક પિતા-પરિવાર.
કાળા-ગોરા, કાંઈ છે, ધનહીણ-ધનવાન;
કંઈ ન હલકો કાંઈને, મધળા એકસમાન.

x x x x

એક બાપનાં બાળ સૌ, લેવો એ કહેવાય;
ભાઈ-ભાઈના સ્નેહથી હૈયું તો ઉભરાય.
બંધુમેમ એ દિગ્ગમ વિશ્વજર ફેલાય;
તો-તો મારું સ્વર્ગ-ગુપ્ત અવની પર ફેલાય.
વિશ્વજરના શ્રવ સૌ ગણે નહિ ગણાય;
વિશ્વપિતાના પુત્ર છે, વિશ્વપિતા (જ) ગણાય
પિતા-પુત્ર-અભેદ છે, માટે એક ગણાય;
એકમાં અનેક ને સઘળે એક સમાય.
વિશ્વબંધુભાવમાં (જ) આત્મભાવ સમાય;
અનુભવ એવો સંતનો, પરમાત્મના પમાય.

(૧૧ 'તુ'-'તુ'—ભાવના કરતાં, ભાવનાની — ઉપાસનાની
પરાકાષ્ઠાએ પ્હોંચતાં, ભક્ત-પ્રેમીને તુ'પણાનો સાક્ષા-
ત્કાર અને તુ'પણાની તદ્દૂપતા - તન્મયતા ૥)

" 'તૂ'-'તૂ' કરતાં 'તૂ' ભયા, મુજમે' રહા ન 'હું';
ખલિહારી તુજ પ્રેમકી, જિત દેખુ' તિત 'તૂંહી તૂ'. "

(૫૬ ગોડી — એકતાલ.)

હુંમા હુંજ નથી હુંજ નથી, તુ તુ તુ વિશ્વપતિ રે. ૥૨૬૥
'હું' કહી સરીઝ સમજી તે તો તુ ગ્ની આપે ધારે,
ધન્દ્રિય-મન પણ એજ રીતના, ચોરીમ એક પ્રકારે —હુંમા ૦ ૧.
'હું' તે જીવ ગણુ પણ તે પણ, પોવો તારો 'ગોગો',
તું ઉઘાડે તુ ઉઘાડે, ગળકું તારો ગોગો — હુંમા ૦ ૨.
તન હોહિ હું તો આરોગ્ય ગું, મન હોહિ તો ગું ખીચુ,
જીવ હોહિ તો રું મદા મુખી, રીદ ચાય કશુએ ઢીલુ —હુંમા ૦ ૩.
તુ તાર તારી શક્તિથી ચપવે તેમ આસે છે,
જ્ઞાનરૂપ અનુ છે તેથી તે, હુંનો ડોગ ધાસે છે. * —હુંમા ૦ ૪.

૧ = સરીર

● " જ્ઞાનરૂપ અનુ છે તેથી તે, 'હું' નો ડોગ ધારે છે " એવા એ
મૂળ પુરુષના વાક્યથી જ્ઞાનની નિઃકા કે નિવેધ એવું ધ્વનિત થાય છે, પણ
વસ્તુતઃ તેમ નથી સાધનચતુષ્ટયસંપન્ન શુદ્ધ સ્પૃત્વિક હૃદયમાં ઉત્તન્ન
થયેલ સાક્ષી રૂઢેય-શુદ્ધાત્મા સમ્વિદ્યાનન્દરવરૂપ બ્રહ્માત્મચૈતન્યતત્ત્વનું અભિ-
માન ધરાવનાર 'અહં પ્રજ્ઞારિમ્' — 'શિવોઽહમ્' — 'સોઽહમ્'
ઈત્યાદિના 'હું'રૂપ ચથર્થ જ્ઞાનની નિઃકા કે ખંડન નથી, પણ સાધનશૂન્ય-
હૃદયવાળાના પોપટિયાજ્ઞાનકયનરૂપ ડોળી જ્ઞાનની અથવા તો પરિચિહ્ન
અહંકારની જ નિઃકા કે ખંડન છે

બ્રહ્માત્મચૈતન્યતત્ત્વનું અભિમાન ધરાવનાર અપરિચિહ્ન (વિજ્ઞાન)
અહંકારરૂપ 'હું' મોક્ષહેતુ છે, ત્યારે દેહ-ધન્દ્રિય-જીવત્વાદિનું અભિમાન
ધરાવનાર પરિચિહ્ન (સાંકડા) અહંકારરૂપ 'હું' બન્ધહેતુ છે

એ માર્ગ છે એક 'હું' નો અને બીજો 'તું'નો 'હું-માર્ગ' જ્ઞાનીનો
અને 'તું-માર્ગ' ભક્તનો પદ્માત્મસાક્ષાત્કારરૂપ પરમાત્મીષ્ટસિદ્ધિ બન્ને
માર્ગ વડે સરખી જ છે બન્ને માર્ગ પરિચિહ્ન અહંકારને ત્રિવિત કરવાને
— ઝળવાને સરખાજ છે બન્ને 'તું' કહે છે, ત્યારે પરિચિહ્ન 'હું-તું'નો
બાધ કરી પોતે એક પ્રભુરૂપી અપરિચિહ્ન 'તું'મા જઈ સમાય છે. જ્ઞાની
પણ 'હું' કહે છે, ત્યારે પરિચિહ્ન 'હું-હું'નો બાધ કરી પોતે એક બ્રહ્મા-
ત્મચૈતન્યતત્ત્વરૂપી અપરિચિહ્ન 'હું'મા જઈ સમાય છે. એ પ્રમાણે અદ્વૈત-

॥ બ્રહ્મવિચાર અને સ્વરૂપમસ્તી ॥

(સગ ધનાશ્રી - ત્રિતાલ)

બ્રહ્મવિચારે મન, વિરામ્યુ જેનુ બ્રહ્મવિચારે મન. ॥ટેકા
તાપ ત્રિવિધ નહિ તેને તપવે, સશી મમ શીતળ અંગ...વિગમ્યુ
ઈદ્રાદિકથી અતિ સુખ એને, નિશદિન આનંદધન..... વિગમ્યુ
સ્વર્ગ અને અપવર્ગ આધિક નહિ, ન્યૂન નિગજન વન.....વિગમ્યુ
પુત્ર-કેસર આધિક નહિ લેરો, સધળે સમદર્શન.....વિગમ્યુ
જગદાકાર ન વૃત્તિ જેની, સ્વરૂપમાહિ મગન.....વિગમ્યુ
આપ કૃતાર્થ છતા અન્યાર્થે, અર્પે તન-મન-ધન.....વિગમ્યુ
જન્મ-મરણ તેણે નહિ કાપ્યા, જીવનમુક્ત સદન..... વિગમ્યુ
સત્યસંકપ જિતે દ્રિય ત્યાગી, નિર્વામન દદ મન..... વિગમ્યુ
સાધન-મોધની અવધિ છતા પણ, સત-સેવાનું વ્યસન...વિગમ્યુ
પરમાનન્દ ભવતાગક ગુરથી, નિત્ય રહું છુ (હું) પ્રમત્ત . વિગમ્યુ

(સગ ધનાશ્રી - ત્રિતાલ .)

સત્ચિદ્ આનંદ ધન, સ્વરૂપે હું તો, સત્ચિદ્ આનંદ ધન (ટેક.)
દેશ-અબાધિત, કાલ-અબાધિત, વસ્તુ-અબાધિત સત્ —સ્વરૂપે
સર્વ પ્રકાશક, સર્વ નિયામક, અનપેક્ષિત ચેતન. ...
પ્રિય હું પ્રિયતર, પ્રિયતમ પોતે, પ્રેમારપદ હું પ્રસન્ન. ...
આદિ ગહિત હું, અંત રહિત હું, નાશ રહિત ચિદ ધન ...
આવર-જંગમ પ્રાણી-પદારથ, માયિક મમ દર્શન ...
વિશ્વ સમસ્ત છે કંપિત મુજમા, જેમ રજ્જુમા જુજગ. ...
અગમ અગોચર, ગુરુગમ ગોચર, સાધન માત્વિક મન ...
કેસેશરહિત હું કેવળ સુખમય, જાણે અનુભવી જન. ...
પરમાનન્દ દેવ-ગુરુ-કૃપાથી, લીધો લક્ષ કયન ...

(॥ બ્રહ્મવિચારનું અત્યુત્તમ ફળ ॥)

સ્નાતં તેન સમસ્તતીર્થસલિલે દત્તાપિ સર્વાવનિ—
ર્યજ્ઞાનાં ચ કૃતં સદ્બ્રહ્મમશિલા દેવાશ્ચ સપૂજિતા ।
સંસારાશ્ચ સમુદ્વૃતાઃ સ્વપિતરશ્ચૈલોક્યપૂજ્યોઽપ્યસૌ
યસ્ય બ્રહ્મચિત્તારણે ક્ષણમપિ સ્થૈર્ય મન પ્રાપ્નુયાત્ ॥

(સગ ધનાશ્રી અગર આશાવરી - તાવ ત્રિતાલ)

બ્રહ્મવિચારે મન, વિગમ્યુ જેનુ બ્રહ્મવિચારે મન

૧૦૧

- તે ગળાદિક-લીથે નાહ્યા, પ્રેમે થયો પાવન. —વિરામ્યું ૧.
 ગાનો અવની અર્પણ કીધી, કીધા સહસ જગન.—વિરામ્યું ૨.
 સર્ગ દેવતું શુદ્ધ ભાવથી, —પણ કીધુ પૂજન.—વિરામ્યું ૩.
 ભનના ભયથી પિતૃ તાર્યા, રોભાવ્યુ સાજન. —વિરામ્યું ૪.
 પિતૃનમા તે પૂજ્ય ગણાયો, ધન-ધન તેને ધેન.—વિરામ્યું ૫.
 હુ પાથી અનુભવ લીધો, સત-ચિદ-આનંદધન.—વિરામ્યું ૬.

(પદ. અક્ષ હીંચ. સૂર સારંગ - હુમાર.)

હાર અમે અક્ષસિંધુમાલી મદા ખેલીએ;
 આજે હમે અહારૂપ આપે બની રેલીએજીરે, રેલીએજીરે.—અક્ષ ૦
 હારે નામ-રૂપમા ન હમને કદી બેળાએ;
 અસ્તિ-ભાતિ-પ્રિયમાયી વૃત્તિને સકેલીએજીરે, સકેલીએજીરે. ,,
 હારે જડ દ ખમા ન હમને કદી મેલીએ;
 સત ચિત્ત આનંદ પદે હમને ધકેલીએજીરે, ધકેલીએજીરે. ,,
 હારે નવ વાપરીએ આત્મધન અધેલીએ;
 થઈ હદાર, વાપરીએ થેલીએ ને થેલીએજીરે, થેલીએજીરે. ,,
 હારે નવ વસીએ હમે છત્રપદની ડે'લીએ;
 જઈને વાસો, વસીએ હમે અક્ષપદ-હવેલીએજીરે, હવેલીએજીરે. ,,
 હારે થઈ બીજીક ના ઘેર-ઘેર ટે'લીએ;
 થઈને રોક, ખેસી અક્ષ, ગાદીને અદેલીએજીરે, અદેલીએજીરે. ,,
 હારે નવ નાઈએ શબ્દ, ગાન કેગ વેળાએ;
 નદાઇએ હમે, અનુભવ-વર્ષાની મહા હેલીએજીરે, હેલીએજીરે. ,,
 હારે નવ પડીએ વાચ્યાર્થની મુશ્કેલીએ;
 સાધી લક્ષ્યાર્થ, બધી મુંઝવે હેલીએજીરે, હેલીએજીરે. ,,
 હારે ન દરગાહએ શુકરાન કેરી શેરીએ,
 થઈને કુસુમ, ખીલીએ હમે, અક્ષપદની વેલીએજીરે, વેલીએજીરે. ,,
 હારે બધે અનત ને અમાપ રૂપે ફેલીએ,
 જઈને હમે, અક્ષગિરિની, દોએ વિરાજીએજીરે, વિરાજીએજીરે. ,,
 હારે મોહ-માયા-મમતામા દદી ન રાળાએ;
 ખેલીએ તેને, આનંદ સહુ અક્ષ-મેડીએજીરે, મેડીએજીરે. ,,
 હારે હમે કોઇ પણ માગને નવ છેડીએ,
 લઇને પાલ-હજથી બૂમિને બધી ખેડીએજીરે, ખેડીએજીરે. ,,
 હારે નવ જાઇએ અવિદ્યા કેરી મેડીએ;
 બેડીએ હમે, રહેજે પરમાનંદ તણી પેડીએજીરે, પેડીએજીરે. ,,

(સગ ઉપરને.)

આનંદની હેલીમા આવેતે ન્હાઈએ;
 ન્હાઈતે, હો ન્હાઈતે મહા પવિત્ર થઈએ. ... આનંદની
 અધિકારી જાણીને તમને વાત કરીએ,
 આનંદ વિના આ વિશ્વ અખિલમા—
 મેળવવાનું નથી કંઈએ. ...
 આનંદ અરૂપ બધા પ્રભુના બાળ ઉઐએ,
 કલેશને સ્વીકારીને, હાથે કરીને—
 શાને વિસારી ન દઈએ. ...
 આનંદમા રહીને મર્વે સુખો લઈએ,
 દુઃખો કદી-કદી આવી પડે તો —
 આનંદથી તે સહીએ. ...
 આનંદ કેસ સંબંધે બંધાઈએ,
 છૂટા પડવાનો સમય આવતા—
 આનંદથી વિખરાઈએ. ...
 આનંદમા રહીને મર્વ કીશ કરીએ,
 રોટલાનો દુકડો ખાવા મળે તોયે—
 પૂરા આનંદથી તે ખાઈએ. ...
 જિંચ-જિંચ આનંદમા નિલ-નિલ વહીએ,
 આનંદ જેવી પરતુ મો માગી મળે તો—
 શાને તેને તે છોડી દઈએ. ...
 આનંદ આતમોત આ સૃષ્ટિને લહીએ,
 તેમા ખનતા વ્યતિકરોમા—
 આનંદ જોઈ-જોઈને મળકાઈએ. ...

(૧ નિજાનંદ ૧)

(સગ હારવ—તાલ ત્રિતાલ.)

આનંદ આનંદ આજ ભયો, મેરે અનંદ આનંદ આજ ભયો. । ટિકા
 સંસાર સકલ ગયા તન-મનકો, જન્મ-મરણ-ભવરોગ ગયો. —મેરે
 પ્રકાશક જગ વપુમે ચીને, મેં અસંગ સિદ્ધ રહ્યો. ...
 સુખ-દુખ, ક્રુધા-વૈરાદિક દરો, પયગ્રાણ-મન-બુદ્ધિ સભ્યો. ...
 રમૂલ, લિંગ, કારણકો જાન્યો, તો પ્રકાશક સાક્ષી રહ્યો. , ,

દૈતહય મિથ્યા ગન માન્યો, અધિષ્ઠાનકો રાન ગ્રહો.
 એક પૂર્ણ મેં શુદ્ધ સનાતન, અવિચલ-અમલ-અનૂપ લલો.
 શુરુ દશગણન દપાતે રંજિત, ભૂમાનંદસ્વરૂપ લયો.

॥ મસ્ત ફકીરી ॥

“લાલ ત હોવે લગકો, પાસ ન રાજે ચીર;
 હોડે કુહાર લોહમેં, તાકો નામ ફકીર.”
 × × × × ×
 “ફિકર જગતકો ખાત હૈ, ફિકરહિ જગતકો પીર;
 ઉશ્ ફિકરકો ફકા કંદૈ, વાકો નામ ફકીર.”
 × × × × ×
 “ફકીરી કરની કકિન હૈ, તજની સખી પ્રવૃત;
 છવત રાના તજનમેં, બાદાન્તર હોના નિવૃત;
 બાદાન્તર હોના નિવૃત, ન રખની રંચક મૌતાલ;
 લો જૈસી આય ખનૈ, તિસીમેં રહના રાલ;
 કહ ‘મિરિધર’ કવિરાય, લાંતિકી ફરે ચીરી;
 એક આત્મામેં મગન, તિસીકા નામ ફકીરી.”
 × × × × ×

(રામ કાલિંગડા—ત્રિતાલ.)

મન લાગો મેરો ચાર ફકીરીમેં.

॥ ટેક ॥

જો સુખ પાવો નામ-લજનમેં, સો સુખ નાહિ અમીરીમેં. —મન૦
 લાલ બુરા સખકો સુનિ લીજૈ, કર ગુજરાન ગરીબીમેં. —મન૦
 ‘મેગ’ નગરમેં રહનિ હમારી, લલિ બનિ આઈ સખૂરીમેં. —મન૦
 હાથમેં ફૂંડી બગલમેં સોટા, ચારો દિમિ જગીરીમેં. —મન૦
 આગિર ચક્ર તન ખાડ મિલૈગા, કહા ફિસ્ત મગરીમેં ? —મન૦
 કહો ‘કબિર’ સુતો લાઈ સાધા; સાહિબ મિલૈ સખૂરીમેં. —મન૦
 ફકીરીમેં.

(રામ કાલિંગડા—ત્રિતાલ.)

કયા કહેના હાવ ફકીરકા !

ફકીરકા, ગુર-પીરકા ! —કયા૦

॥ ટેક ॥

કોઈકો પસંદ હૈ મહેલ-હવેલી, માલ ખજના હીરકા. —કયા૦ ॥૧॥
 કોઈકો પસંદ હૈ સકી રોટી, ચીર બિજાના પેહસીરકા. —કયા૦ ॥૨॥
 આચક મસ્ત ફકીર અસ્લાહકે, લાવ ન પૂછે અમીરકા. —કયા૦ ॥૩॥
 ગરીબ સુન્દેગાર આજીઝ આનવર, પાર નહોં રતફસીરકા. —કયા૦ ॥૪॥

“ અદલ ફકીરી જીનકી, નહીં માયાને મોહ;
કરતા સાહેબકે હિસ્સે, કબી રખે નહીં દ્રોહ -
કબી રખે નહીં દ્રોહ, વિવાદ કે જીજ્ઞસ;
શરણ આવે જો કોઈ, મિટાવે ઉનકી ફીકર :
‘ મોહન ’ તાર હરિનામસે, કબી નહીં દિલગીરી;
મુખ-દુખ કીયા ફને, જાને વો અદલ ફકીરી. ”

x x x x x

“ અદલ ફકીરી મનકું મારે, સાહેબસે બાંધે એકતાર;
સદા અગમકી જયેત જગાવે, સો પહોંચે નિર્ગુણકે દ્વાર.
સત્ય ધર્મકી કરે જો સોખત, જ્ઞાન-ધ્યાનકા સજે શૃંગાર;
ગુરુ-વચનકા પિયે પિયાલા, શબ્દ-ધુનિ સમજે ઊંકાર. ”

x x x +

“ આંખા-હાથે કોયલ રાજી, મચી રાજી જલમે;
ધરખારી તો ધરમે રાજી, જોગી રાજી ખતમે. ”

(મહલ—તાલ ધમાલ.)

ફકીરીમે મગ જિસકો અમીરી કયા બિચારી હૈ. ॥ ૮૬ ॥
તજે સખ કામ દુનિયાકે, ફિકર ધરખારકે છૂટે;
સદા એકાન્તમે વામા, યાદ પ્રભુકી પિયારી હૈ. ॥ ૧ ॥
નહીં નોકર કિસી જનકે, ન દિલમે લાલસા ધનકી;
સખરી ધારકર મનમે, ફિરે જંગલ બિહારી હૈ. ॥ ૨ ॥
મિલા સતસંગ સંતનકા, ચલે નિત જ્ઞાનકી ચર્ચા;
પિછાના રૂપ અપનેકા, દેત સખ દૂર ટારી હૈ. ॥ ૩ ॥
સખી જગ-જીવસે પ્રીતિ, બરાબર માન-અપમાના;
વો ‘અદમાનંદ’ પૂરણમે મગન દિન-રેન સારી હૈ. ॥ ૪ ॥

(લૈરવી—તાલ પંજાબી ઠેકા.)

કરના ફકીરી લજના સાહેબ, કયા દૂગકી આસ રે. ॥ ૮૬ ॥
ધર-ધર દુકદુકા માંગ કરે ખાના, કધુ ન રખના પાસ રે. ॥ ૧ ॥
ખલે ગોદડી, હાથમે તુંબડી, જંગલ કરના વાસ રે. ॥ ૨ ॥
કહત ‘કુખીર’ સુનો લાઈ સાધુ ! (એક) સાહેબ રખના પાસ રે. ॥ ૩ ॥

॥ પ્રદમસ્તી ॥

કોઈ રાજમસ્ત ગજ-વાજિમસ્ત કોઈ જાપરમે કોઈ ફૂલેમે,
કોઈ પ્રદમસ્ત કોઈ પ્રદમસ્ત કોઈ ખડ્ગ-કુકાર-બસલેમે;

ગાઇ પ્રમથસ્ત ક્રોધ મેગમસ્ત દ્રોધ છાકિમે ક્રોધ બૂલેમે :

ધ પુનરતી બિન ઔર મસ્ત સખ પડે અવિલા-ચૂલેમે.

X X X X X

સમ કાલિંગડા-ચિતાલ.

ભયા

મન નન મુચ્ચા અળ કયા ખોલે ? !

કયા ખોલે, અળ કયા ખોલે.—મન૦ ॥ ૮૬ ॥

હીરા પાયો, ગાંઠ ગદિયાયો, બાર-બાર વાકો કયા ખોલે.—મન૦ ॥ ૯૧ ॥

હલકી થી વળ ચઢી તરાણુ, પૂરી ભઈ તળ કયા તોલે.—મન૦ ॥ ૯૨ ॥

સુરત મ કલારી ભઈ મતવારી, મદવા પી ગઈ બિન તોલે.—મન૦ ॥ ૯૩ ॥

હંસા પાયા માનમરોવર, તાલ-તલેયા કયા ડોલે.—મન૦ ॥ ૯૪ ॥

મેગ સાહિબ હૈ ઘટમાહી, બાહર નંના કયા ખોલે.—મન૦ ॥ ૯૫ ॥

કહે કબોર સુનો ભાઈ આધો, સાહિબ મિલ ગયે તિલ ખોલે.—મન૦ ॥ ૯૬ ॥

(ભૈરવી—તાલ પંખાવી ઠેકે.)

દુનીઆથી દરબારમા દરબારનો દરબાર હું. (ટેક.)

દરકાર નથી દરવાનની, પરવા નથી પહેરેગીરની;

દરકારમા દરકાર છે દિલદારના દિદારની. —દુનીઆ૦

ધરબારમા ઘેલો નથી, પરિવારમાં ન પડેલ હું;

પરવા કરે હું પ્રભુ તણી, પ્રભુ તણે પરિવાર હું. —દુનીઆ૦

ગમના નથી માયા તણી, ગમતા ન મીઠા ગાયનો;

હવું-ગાનમાં શુભતાન હું, સરકારનો સરકાર હું. —દુનીઆ૦

હવું ભવાની રહું નથી, મરવું ગમે મરતાઈમાં;

પણું નથી પરતાઈને, શરરીરનો સરદાર હું. —દુનીઆ૦

॥ ખુમારી ॥

૫૬.

આહુ જામ ખુમારી, અમલકી આહુ જામ ખુમારી;

તનાકી કુંડી પવનકા સોટા, સુરતા ઘુનટનહારી. —અમલકી૦

સંત શબ્દકી મુંદર સમજ, સત્સંગમે સમારી;

દયા દીનતા અમાદિ મચાલો, મોહકી મીસરી ડારી. —અમલકી૦

પ્રેમ-પીપાલા સદગુરને પીપાલા, ત્રિપુટીકી સુરત બિસારી;

અનુભવ-લંહરી અખંડનંદકી, ચૈદ શુવન કુનકારી. —અમલકી૦

* સુરત કલારી = સુરતા (ધ્યાન)રૂપી કલાલ (પ્રેમ)રૂપી સરખ વેચના

ભયે ચકચૂર ફિરત મતવાલે, બધકી સગય ટારી,
'નહુ' નિર્ભયપદ પાવે વીન્યા, તાકુ જૈ બનિદારી-અમનકી૦

(ભૈરવી અગર કાલિંગદા.-“ કચુ ગદવતમે પડા ” એ લય)

અજબ ખુમારી ચડી, હાહા ર ભાઈ, અજબ ખુમારી ચડી (૭૬)
બાવન હરો પૂગ ન જાણુ, ભળ્યો ડ અક્ષર 'અઢી' -હાહા ર૦
(આ) પ્રેમ-રમ્યાયન પીતા-પીતા, ખમર અગમની પડી ”
ધ્રુપે મારગ જતા-જતા, જડી ગુરુજની મઢી ”
એવે ગુરુજ મુજ ગેડી-દડે રે ભાઈ, ડુ તો ગુરુજની દડી ”
સાગર રાજ ગુરુગમ પાગ્યા, ગડગડી નૌમત બડી ”

(૥ રામ-અમલ-રંગ ૥)

(ભજન-લાવણી.)

રામ-અમલ-રંગ ગતે માધુ, રામ-અમન રંગ રાતે રે,
અનત કલ્પ ખીતે એહી પીતે, અજબ નાહિ ધરાતે રે-રામ૦ ૥૧૬૥
પ્રથમ ખીજ બદ્રિપતિ એયો, નાગદડ હુમાલી રે,
નાગદ લે દશ દિશહી વેયો, ઐદ બોકક માહી રે -રામ૦ ૥૧૭૥
નાગદ પામ વ્યાસ મુનિ લેરે, -ગુક જોગીક પાયો રે,
સો શુક અનત મોટિ વૈંણુનક, -ગળક રંગ ચલ્યો રે -રામ૦ ૥૧૮૥
સો શુકતે લે સૂત પુગણી, -પીના ખુબ અધ્યાસી રે,
નિશદિન એહી અમલકે ઝાકે, -ધ્રુમત સહસ્ર-અઠાસી રે -રામ૦ ૥૧૯૥
ગેવ સહસ્રમુખ શિવ-સનકાદિક, -પીવત પાત ન થાકે રે,
બ્રહ્માનંદ કહે નજવાસી, -એહી અમલમે છાકે રે. -રામ૦ ૥૨૦૥

(૥ ગાંજી ૥)

(ભજન-લાવણી-કવાલી)

પીવો કોઈ જ્ઞાન-જાળેડી કલી,

દૈખ ફીર પરમેશ્વરકી ગલી —પીવો૦ ૥ ૭૬ ૥

મહાવાકયકી કલી આર જિને હસ્તામન કર મલી,

માયા-ખીજ-અસર નિહાલો, ભાગ-ત્યાગ કર લલી —પીવો૦ ૧

ગુર-શબ્દકા ગાળ મતો 'સોહમ' -ચીનમ ધર દલી,

બ્રહ્મ-અગ્નિકી આગ જલાવો, ઝર્મ-વાસના જલી —પીવો૦ ૨

• અઢી = ઝં = અ + ડ + મ = અ (આખો) + ડ (આખુ)
મૂ (અડધો) મળી અઢી અઢ ઝં ના થાય છે

‘ગા હમ’-ગા ૨૨- મિનાવો, નમ હો ગવગથી,
 ૭-૨૩ પીવ જન તોગી, મદાનદ-રસ ગી.—પીવો ૩.
 ૮-૨૪ ના ગુર નિર મે, આનગમન જળ દથી;
 ૯-૨૫ ના મિત્ર દ, જેને દમન પર અથી—પીવો ૪.

(૥ ભાંગ ૥)

(ભજન-લાવણી-કવાલી)

પીવો મેઝિ રાન કુટકે ભગ,

તો જગ જગપતિમે જગ.

—પીવો ૧૧૨૬

તાન હર કુહી મન કર મોગ, ગુદ બુદિ જગ મગ,
 ‘મો-મોહા’ ૧૨૭૬ લગારે, મેમ-પ્રીત પ્રસંગ.—પીવો ૧૧૨૭
 કાળી ૧૧૨૮ રૂતા પાનો, વિમળગમના મંગ,
 સાર-ગા ૧૧૨૯-નારીસે ધણો, આનમતત્ત અભગ.—પીવો ૧૧૨૯
 ભરી દોગ તારમસિદા, પીવે મહુરકે મંગ,
 અદે પુ ૧૧૩૦ કલમસાસે, નીતવ હો ૧ સન અંગ —પીવો ૧૧૩૧
 માગ વેન્કા ભેદ પાઈ મેઈ, પીવે કરે સતસંગ,
 કઈ લહ-મે ગુર-દયાકી, અદે ન દૂતે રંગ —પીવો ૧૧૩૨

(ભૈરવી-તાલ એમદો.)

સદગુને ભગ પા ૧૧૩૩, મેરી અખીયામે આ મર્ઝ લાવી —સદગુરુ
 મેરી ૧૧૩૪, રાનકા રોટા, મીય ૧૩૫ તાપી બનાઈ. — “
 ૧૧૩૫ ૧૩૬, ‘પગમકી’ ૧૧૩૭, કુટનનાતે મેરે સાઈ. — “
 સદગુરુ દેકે મેતો મન-મગલા, મોક્ષ-મહાનિધિ પાઈ. — “
 એસી ભગ પીએ જે સુવદ નર, અજર-અમર હો નાઈ. — “

(૥ પરમાનંદ-રસ-ખાલી ૥)

(ભજન — “ હવે મને હરિનામથી નેહ લાગ્યો ” —એ રાહ અગર
 મિત્ર ભૈરવ-તાલ કુમાળી)

પરમાનંદ-રસ-ખાલી, પીધી રે મે તો પરમાનંદ-રસ-ખાલી,
 અગે-અંગ લાગે વ્હાલી-હાલી રે ૧. — પીધી રે ૦ ૧૧૨૬
 દીકગ-’ દી ક્યાં ને, —મનમાથી વિસર્ધા મે,—
 સ્નાર્થી સ્નેહ સંહારી,
 કલત્રને ‘કળતર’ ગાપી, મનની બાજતર મે હણી,
 તનકા તણા તાપ હારી રે. — પીધી રે ૦ ૧૧૨૭

વિતને 'પિત' ચેષ્ટુ, માનને 'મરણ' લેષ્ટુ,
 વિધવને 'વિપની પધારી';
 જીવાની 'દિવાની' છાની, મોતની મે'માની માની,
 મમતાની કીધી 'આરીકારી રે.—પીધી રે૦ ॥૨॥
 રાગ ત્યાં વિરાગ માનું, ભોગ સાટે યોગ માણું,
 ગુરુ-ચાનની એ બલિહારી:
 હિલટ સુલટ ફરી,—ગુરત સુરત મારી,
 લાગી-લાગી-લાગી એ ખુમારી રે.—પીધી રે૦ ॥૩॥

॥ વિદાય ॥

(॥ ભકતવર શ્રીસંતશિરોમણિ તુકારામજી મહારાજનું
 સદેહે સ્વર્ગારોહણ—પરમધામપ્રયાણ ॥ *)

(॥ અભંગ ॥ ૧ ॥ *)

આમ્હી જાતો આમુચે ગાવા । આમયા 'રામ-ગમ' ધ્યાવા ॥૧॥
 આજવર હોતો તુમચે ગાવો ॥ આના કૃપા અસો લાવી ॥૨॥

૧. આરીકારી = મણુ-વખતની તૈયારી — નાશની તૈયારી.

✓ શ્રીતુકારામજી મહારાજને સ્વર્ગે જતા પહેલા આગલે દિવસે બધાને ખબર આપી કે, 'આવતી કાલે સ્વર્ગે જવાનું છે.' રાત્રે સજન-ધૂત જમાવી ને બધા લોકોને (મંડળીને) કહ્યું કે, 'જેઓને મ્હારી સાથે સદેહે સ્વર્ગે આવવું હોય, તેમણે કાલે સવારે મ્હારી સાથે આવવું; કાલે વૈકુંઠમાથી વિમાન આવશે': પણ સદેહે સ્વર્ગે જવાની વાત બધાને ખોટી લાગી અને તે ઉપર કોઈનો વિશ્વાસ ન બેસવાથી સ્વર્ગે જવા કોઈ તૈયાર થયું નહિ. તુકારામજી મહારાજે ઘણી-ઘણી વિનંતિ સાથે અનેક વાર કહ્યું, પણ કોઈ આવવા તૈયાર ન થવાથી છેવટે સ્વર્ગે જતા પહેલા સઘળા લોકોને (મંડળીને) અભંગમા બોધ આપ્યો અને સર્વની રજા લઈ ચોતે વિદાય થયા.

× શ્રીતુકારામજી મહારાજના મદેહે સ્વર્ગારોહણના અભંગ કુલ ૧૫ છે. તેમા અભંગ નં० ૧ તથા ૧૪ એ બે નાની કડીના અભંગ કહેવાય છે. બાકીના બધા અભંગ એટલે અભંગ નં० ૨ થી ૧૩ (૧૫ - ૧૪ = ૧) કહેવાય

આતા નાટી, મુજો-ગજો ૧ સદજ ખુદલે 'ખોલજો રાજો
'રામ-કૃષ્ણ-વિદુલ' ખોલા ૧ તુકા જતો વૈકુંઠલા ૥૪૥

(૥ અભંગ ૥ ૨ ૥ ૧)

ધન્ય-દારણી તુમ્હી સુખે નાદા ૧

વડિલાસી સાગા દંડવત ૥૧૥

મધાર્યામે ગોડી માસી ટાકી જોડી ૧

ગોડલીયા ઘડી પુન્હા નયે ૥૨૥

ગમેયા હા એવ સાગર્ગે ગિળાયા ૧

નાદો મારે આલા કદાકાળી ૥૩૥

ગો નવ અભંગ ગગ છિંચોટી, ખરવા અગર ખડહંસ—તાલ
ધુમાળીમા નનાય છે. અભંગ નં ૧ તથા ૧૪. એ બે "ત્રીન શરિ,
સદા હાતં" એ અભંગના ૨. હમા અને બાપીના બધા "તૂં માત્રી
માઉધીં" એ અભંગના અથવા આવી જતના અભંગના ૨. હમા ખાસ
ગવાય છે

અભંગ નં ૧ નો અર્થ:—અમેઅમારે ગામ (વૈકુંઠમા)
જન્મજે છીએ, [તેથી] અમાગ 'ગમ-રામ' સ્વીકારશે. ૥૧૥ આજ
શુધી અમે તમારા ગાગમા હતા; [તેથી] હવે અમારા ઉપર કૃપા
રાખ-તે. ૥૨૥ હવે આનવા-જવાનું નથી (કારણ કે સદેહે મુક્તિમા
ગયા 'ગોડી જન્મ-મગ્ધ હોયજી હમ ?); [તેથી] એની મેજે જ
જોનાનું (તમારી જોડે વાન-સીત કરવાનું) પણ બંધ થયું (બંધ
ધને) ૥૩૥ [હવે] 'ગમ-કૃષ્ણ-વિદુલ' ખોલો; તુકા (તુકારામજી
મદાગજ) વૈકુંઠમા વ્યય છે. ૥૪૥

અભંગ નં ૨ નો અર્થ:—તમે ધરના તથા બહા-
રના (નગા, મિત્ર તથા અન્ય જન વિગેરે) બધાં સુખેથી રહો;
વડીયાને (મોટા વયોદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ વિગેરેને) દંડવત (સાજ્જાગ દંડ-
વત પ્રણામ) કર-તે. ૥૧૥ મધની મીઠાશમાથી (મધ-પુડામાથી)
ઉડી પડેલી માખ અને ઉકેલી નાખેલી કપડાની ઘડી ફરી બેસતી
નથી. ૥૨૥ ગંગાજનો પ્રવાહ આગરમા મળેલો હોય, તે કરિમન
કારે (કદી પણ) પાછો આવતો નથી. ૥૩૥ મારેજ હું જે શબ્દો
કહું છું, તે જગજર સુખગી આચરપુના મૂકજો; કારણ કે ગમેલો
તુકા (સ્વર્ગમા ગમેલા તુકારામજી મદાગજ) કદી ફરી તમને
કહેવા આવશે નહિ. ૥૪૥

ઐશી યા રાજદામી જરી કરી સોય ।

ગેવા છુકા નયે માગુતા તો ॥૪૧॥

* 'રામ-કૃષ્ણ-વિકૃત' બોલા । છુકા જતો વૈકુંઠાલા ॥
(॥ અભગ ॥ ૩ ॥ -)

સખે ! હો ! સજ્જન ધ્યા રે રામનામ ।

મગે ચેતો મેણુ સત્ય માગા ॥૧॥

આમુચે ગાર્વીચે જરી ગત્ત જેને ।

નાહી સાગીતયે મહાશુભ દાણી ॥૨॥

મહાણીની સર્નાસી જરી ડેવે દાવે ।

એકસે ન જાવે પુણ્યવાટે ॥૩॥

પતાકાચે ભાગ મુદગાચે ધોપ ।

જાની હરિદામ પદરીમી ॥૪॥

લોકાચી પદરી આહે જૂમિસરી ।

આમ્હા જાણે દૂરી વૈકુંઠાસી ॥૫॥

* હ મેશા આ અભગનો નિષમ એવો છે કે, અભગ નં ૧ થી ૧૨ સુધી દરેક અભગ પૂરો થાય એટલે “ ‘રામ-કૃષ્ણ-વિકૃત’ બોના । છુકા જતો વૈકુંઠાના ॥ ” એમ બોનવાનો રિવાજ છે અભગ નં ૧૩ થી ૧૫ સુધીના દરેક અભગને છેડે “ ‘રામ-કૃષ્ણ-વિકૃત’ બોલા । છુકા ગેના વૈકુંઠાલા ॥ ” એ પ્રમાણે બોનવાનો રિવાજ છે અભગ નં ૧ થી ૧૨ સુધીના, છુકાગમજી મહારાજ વૈકુંઠમા જાય છે - જનાની તૈયારી કરે છે, એટલે જ, “ છુકા જતો ” = “ છુકા જાય છે ” એમ બોલાય છે ૧૩ થી ૧૫ સુધીના, છુકાગમજી મહારાજ હવે વૈકુંઠમા ગયા કે - ગ્રામ - અદશ્ય મયા કે, એટલે જ, “ છુકા ગેના ” = “ છુકા ગયા ” એમ બોનાય છે

૧ અભગ નં ૩ નો અર્થ :—આ મિત્રો અને સજ્જનો !

તમેા રામનામ યો, મત્ય કહો કે, કોણુ સગે આવે છે ? ॥૧॥ અમાગ ગામનુ એક ગત્ત (છુકાગમજી મહાગજગી રત્ત) ગયુ, કોઈ કહેજે કે, અમને કહ્યું નહિ ॥૨॥ તેથી જ (એવે જ) બધાને જણાવ્યુ છે (જાહેર કર્યું છે), [દારણુ કે] પુણ્ય માર્ગમા એકલા જવુ નહિ [કિંતુ બધાને સાથેલઈ જવુ] ॥૩॥ પતાકાના ભાર, એટલે પતામા હાથમા લઈ અને મુદગના ધોન કરતા લજ્જન ગાતા-ગાતા હરિદાસ પદરપુરમા જાય છે ॥૪॥ તે, લોકાનુ (તમારે) પદરપુર તો પૃથ્વી

નાહી કેલ્યા તુમહાં ઉમજેના વાટ ।
 મુજોની જોભાટ કરીનમે ॥૬॥
 માધા રે રાગ કરાલ આરોળી ।
 તુકા કલકાળી માયુતા નયે ॥૭॥
 'દાસ: કુન્દ-નિકુલ' જોલા । તુકા જતો વૈકુંઠલા ॥

(૧ અભંગ ॥ ૪ ॥)

રીડી અત્તક આહે માત્રી વાટ ।
 નાહી ઘાટ મેટ વાટેવરી ॥૧॥
 જાતીયા મુંતા નાહી વાટેવરી ।
 જોડે ભાગ આરી પાવે-મવે ॥૨॥
 બીરો જ્યા જોગમે' અમે જરી સુખ ।
 ન પાવે વિ-મુખ હોઉનીયાં ॥૩॥
 જેઉનીયા

પગલ સંઠગી ભવદુ:ખ-શોકા ।

ઉપ-જર છે; ત્યારે અગારે તો દૂર (ધણે જ છેટે) વૈકુંઠમાં જવાનું છે. ॥૫॥ કોઈ પણ રીતે તમને વૈકુંઠનો રસ્તો જણશે નહિ [કારણ કે તે ધણે જ અધરો છે]; એટલે જ (તેથી જ) હું આટલું જાહેર કરું છું [કે મહાગી સાથે આવો]. ॥૬॥ મ્હારા વૈકુંઠમાં ગયા પછી તમો બધા રોસો, ખૂસો પાડો, [પણ એક વખત સ્વર્ગે ગયેલ] તુકા (તુમહારાગજી મહાનાજી) કોઈ પણ કાળમાં (કદાપિ) પાછા આવશે નહિ. [“ન ર પુનરાવર્તેતે, ન સ પુનરાવર્તેતે ॥”, “યદુત્થા ન નિવર્તેતે ” ઇત્યાદિ શ્રુતિ-સ્મૃતિના પ્રમાણ છે.] ॥૭॥

૧ અભંગ નં ૦ ૪ નો અર્થ : — અમારો જવાનો રસ્તો એવો કઠણ (અધરો) છે કે, રસ્તામાં કોઈ ઠેકાણે ઘાટ (પથર, ટેકરા, ખાણ, કાઠા, વિગેરે) આવશે નહિ. ॥૧॥ રસ્તામાં કોઈ ઠેકાણે જકાત આપવી પડતી નથી [ત્યારે મૃત્યુલોકમાં રસ્તા ઉપર ઠેક-ઠેકાણે જકાત, યેલ વિગેરે લાગે છે]; આરે રસ્તાઓ ખુલ્લા છે, સુખેથી આવો-મવો ॥૨॥ એવું જોમને સુખ જોગવવું હોય, તેમણે પાછા પડવું ન જોઈએ (અર્થાત્ અમારી સાથે જ આવવું જોઈએ). ॥૩॥ [જો પાછળ રહી જશો, તો] ભવ-દુ:ખ-શોકના સંકટમાં પડશો (દસાશો); [અને] કોઈ પણ કાળે તુકા (તુમહારાગજી મહા-

ઝાણે કાળીં છુકા માપડેના ॥૧૪॥
'રામ-કૃષ્ણ-વિઠ્ઠલ' બોલા । છુકા બતો વૈકુંઠલા ॥

(॥ અભંગ ॥ ૫ ॥ -)

ઉઠા રે સકળ બેટા તુમ્હી-આમ્હી ।
લક્ષ લાવા નામીં વિઠ્ઠલાચે ॥૧॥
લહાન-ચાર સારે આશીર્વાદ ઘા રે ।
બોળવીત યા રે ઇન્દ્રાયણી ॥૨॥
યેથેની આમુઆ ખુટલાસે માર્ગ ।
તુમ્હી કૃપાબોલ અસો ઘાવા ॥૩॥
તુમ્હાસાઈં જીવ હોતો ડાસાવીમ ।
કાણી હરિદાસ નિવડેઆ ॥૪॥
છુકા મ્હણે આશા સોડીયી ચિત્તાને ।
નિરોપ હા દેણેં મતોપાયા ॥૫॥
'રામ-કૃષ્ણ-વિઠ્ઠલ' બોલા । છુકા બતો વૈકુંઠલા ॥

(॥ અભંગ ॥ ૬ ॥ -)

સકળાચે પાયા માઝે દડવન ।
આપુવાલે ચિત્ત શુદ્ધ કરા ॥૧॥
સકળ હી માઝી બોળવણી કરા ।

રાજ) જડશે નહિ. ॥૧૪॥

* અભંગ નં ૦ ૫ નો અર્થ : — હે ભાઈઓ ! તમે મવેં ઉઠો, આસો, આવો તમે—અમે પરસ્પર બેટીએ; શ્રીવિઠ્ઠલના નામમા લક્ષ્ય લાવજો. ॥૧॥ ન્હાના-મોટા તમે બધા મ્હને આશીર્વાદ આપો; અરે ! 'ઇન્દ્રાયણી' નદી સુધી તો મ્હને વળાવના આવો. ॥૨॥ અર્હીયી ('ઇન્દ્રાયણી' નદીયી) અમારો (મત્યુબોકનો) માર્ગ ખુટે છે (અથવા યાય છે), તમે અમાગ ઉપર કૃપા ગખવો. ॥૩॥ તમે માટે જીવ બહુજ ગુચ્છાય છે; પણ કોઇ હરિદાસ મ્હારી નેડે આવવા તૈયાર થતો નથી. ॥૪॥ છુકા (છુકાગમજ મહાસજ) કહે છે કે, મ્હારા ચિત્તએ (જીવે) હવે તમારી આશા છોડી [કારણ તમે મ્હારી નેડે આવના નથી], માટે હવે મ્હને મતોપથી (સુખેથી) જવા ધો. ॥૫॥

* અભંગ નં ૦ ૬ નો અર્થ : — મર્વના પાય મ્હાગ દડવન (હું બધાને પાય લાગું છું), તમે તમારૂં ચિત્ત શુદ્ધ કરો. ॥૧॥ તમે મવેં મ્હારી વિદાયગીરી કરો (મ્હને વિદાયગીરી આપો);

પરતોની ધગ જાવેં તુમ્હી ॥૨॥
ધર્મ-અર્થ-કામ જાલેં એકેકાર્યો ।

મેળવીલે તેંહી હાતોહાતી ॥૩॥

નદવિના લોભ દોષદિ બરીર ।
વેળ

અવધાન સ્થિર કરા દાર્યો ॥૪॥
તુકા મહો આમહા જાલી હેંચી બેટી ।

ઉરદ્યા લા જોટી બોલાવયા ॥૫॥

‘રાગ કૃષ્ણ-ચિત્કલ’ જોલા । તુકા જાતો વૈકુંઠલા ॥

(॥ અલંગ ॥ ૭ ॥ ૧)

નિગેપ દિવાવરી ન માગુને પદાવેં ।

પુઢીત તો પંચ ઉરદાવયા ॥૧॥

ચોટ-રાસાદીં માગેં દેવું નજે ધોર ।

આપુલે પરિહાર કરાવેતે ॥૨॥

ચોટ હરદ્યાવર ન જોડાવ્યા જોટી ।

ભગ-અન ચોટીં થેહું નજે ॥૩॥

દેવારા જાલીયા ન ટેવાવી વાસના ।

[અને] તમે તમારે ઘેર પરત જાઓ. ॥૨॥ ધર્મ-અર્થ-કામ એક દેહાને બેમા થયા છે; તે પપ્પ હાથોદાથ (એટલે પોતે લગ્ન કરી ને બીજા પામે કરાવી દસ્તે-પરદસ્તે) મેળવેલા છે ॥૩॥ હવે જો હું વધારે તમારો લોભ કરીશ, તો મને થણું જ જોડું થશે; તો, આમાને દેહાને ચિત્ત સ્થિર (એકાગ્ર) કરો. ॥૪॥ તુકા (તુકારામજી મનરાજ) કહે છે કે, રહેલી હૃદયની વાતો કરવા તમારી-અમારી આજ આ બેટ યમ છે, ॥૫॥

અલંગ નં ૭ નો અર્થ:— [શાસ્ત્રનો નિયમ એવો છે કે] એક વખત જવા નાટે નીકળ્યા પછી પાછું જોડું નહિ; પણ આગમનો મારગ કાલો. ॥૧॥ ચોટ માટે પાછળ ઉપાધિ રાખવી નહિ; બધી ઉપાધિ આપણે કર કરવી. ॥૨॥ પેટ લઈ પછી જન્મવાની વાતો કરી મનરથી અન પેટમાં નાખવું નહિ. ॥૩॥ ‘દેવારા’ (ભગવાનની આજ્ઞા) થયા પછી (અથવા દેવારાનો અર્થ મરા-

રામ-પોરા જણા નિનૂ નચે ॥૪૮॥
 છકા મહલે દેવે માર્ગ શુદ્ધ કેના ।

વાટવો આપુના આના હોના ॥૪૯॥
 'રામ-કૃષ્ણ-વિઠ્ઠલ' જોલા । છકા જતો વૈકુંઠલા ॥

(॥ અલંગ ॥ ૮ ॥ ૫)

ખસા હો ગડે હો આસા લાની આમ્હા ।
 આમુએ રામ-રામા ચિત્ત લાવે ॥૫૦॥

પરોપકાર કરા, પતિત ઉદ્ધગ ।
 વારવાર ઉચ્ચાગ મમતામ ॥૫૧॥

બાવે વારકરી જાવે પડરીસી ।
 નિગાપ મહાદાગસી માચ્છ સાચા ॥૫૨॥

છકા આમુએ જાવો હોના એ આપુના ।
 નાહો મહે જેના પાવાવીલો ॥૫૩॥

'રામ-કૃષ્ણ-વિઠ્ઠલ' જોલા । છકા જતો વૈકુંઠલા ॥

હીમા 'મરી જવું' એમ થાય છે તે, તે હિસામે મરી મયા પડી)
 પામના ગખવી નહિ, બૈરા-હોકગમા પશ્ચુ છન રાખવો નહિ ॥૫૪॥
 છકા (છકારામજી મહારાજ) કહે છે કે, લગસને મહાસે માર્ગ
 સાદ ક્યો છે, જાતો આપણો જ માણ્યમ આનવાનો દોષ એમ
 લાગે છે ॥૫૫॥

* અલંગ નં ૮ નો અર્થ :— ભાઈઓ ! દેવે જોયો,
 આમને આસા (જનાની ગત) આપો, અમાગ 'રામ-રામા'ને ચિત્તમા
 ફેળો (અર્થાત્ ચિત્તમા બગમજી ગખવે - ક્ષાસ્ત્ર કમ્લે, વિમારસે
 નહિ), ॥૫૦॥ [હમેશા] પરોપકાર કરતા ગહેને, પતિનોતો ઉદ્ધાર
 કરતા ગહેને, વારવાર મમતામ ઉચ્ચાગતા ગહેને ॥૫૧॥ વારકરી
 (જેમ કોકરમા છ પૂનમની વારી લોમ કરે છે, તેમ) યર્ષ પદ
 પુગ જતા ગહેને, મહાદાર આગમ જર્ષ મહા ગહેને (અર્થાત્ બમ
 વાન પડરીનાયને મહાસે સદેસા કહેને) ॥૫૨॥ [સદેસા એ કહેને
 કે,] " છકા (છકારામજી મહારાજ) અમાગ ગામમા એ આપણો
 (આપણો માણ્યમ) કતો, [તે આપના] ચગણુ ખખી [અખી
 છખીમા] ક્યાપ મયેન નહિ " ॥૫૩॥

(૥ અભંગ ૥ ૯ ૥ *)

થેના કાકુળતી વનવે દ નિર્તા ।

આમુડી ન પ્રીતિ-અર્થ ધગ ૥૧૥

આમુડે પાર્શ્વો નાદો જ નીતિ નામે ।

સત્ત અડ તેણે કાય દડ ૥૨૥

આતે વિલ્લ-દત, આડી વિ ર-મૂર્તિ ।

અર ૥૧ મિર્તો સાપડતે ૥૩૥

ઝાના પાદમે । ઇન્દ્રગણી જ્યતી ।

નામ-ચો । ટાળ વાજનીવી ૥૪૥

પ્રથમ તો પાય ધાનના પચ્ચના ।

નરિતી ત માત છુકા મુલો ૥૫૥

‘શમ-કૃપા-વિકૃત’ જોવા । તુમ જતો વેકુંઠાલા ૥

(૥ અભંગ ૥ ૧૦ ૥)

જનો-વનો રામ દાટલે અપાડ ।

પ્રાચાર્યા પુર વોનગના ૥૧૥

અભંગ નં ૦ ૯ નો અર્થ :— કું તમેને આજી કરી
કું છુ કે, [મે જે નુ] એ બગવત ચિત્તમા ધાગજી કરતો, એ
અમારી પ્રતિનો અર્થ પારતે (અર્થાત્ એમ જ નથી અમારી માથે
પ્રીતી મજેડી માર્ધવ થતો, માટે તેમ જતો) ૥૧૥ અમારી પાસે
જમાનના નાણા આપવાના છે નહિ (તાણ કે મધ વગર અમારી
પાસે એની નથી, કે જેની અમને જ ના લરડી પડે), [નગી]
અમને તો અમાગ પોતાના ધગમા જ જવાતુ છે, એટલે દડ રો ?
(અર્થાત્ દડ દોષજ નહિ) ૥૨૥ [અમને જોરાવવાને] વિલ્લ-
દત (વિલ્લ-પાર્શ્વ) આવેના ઇ, વિ ર-મૂર્તિ (શીવિન્દ્રનાથજી પોતે)
[પયુ] આવેના છે, [વિલ્લ-પાર્શ્વ અને બગવાન પોતે આવેના મહેને
પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, તેથી રીને] ચિત્તમા શાન્તિ આવી છે ૥૩૥
‘ઇન્દ્રગણી’ નદી પાસે [છુકારામજી મહારાજે] લોખ તરફ પીડ કરી,
[અને] ભગવાનના નામ-ચો । કરી પોતે ટાળ વગાડવા લાગ્યા (કર
તાલ વગાડવા લાગ્યા અગર તાળી પાડવા લાગ્યા) ૥૪૥ પહેલા એક
પગ પાણીમા (‘ઇન્દ્રગણી’ નદીના પાણીમા) નાખ્યો, ‘ હવે બધી
ફીકર રહી (ગઈ) ’ એમ છુકા (છુકારામજી મહારાજ) કહે છે ૥૫૥

* અભંગ નં ૦ ૧૦ નો અર્થ :— જનમા-વનમા (સર્વ

આપુલે સ્વરૂપ નિગરૂપો મિળાતે ।

ધન્યતેલે કલે તીર્થો લોકો ॥૨॥

આપુલે કીર્તિયા વાજવીલા ડકા ।

એકલાચિ છુકા પાઠવીલા ॥૩॥

‘રામ-કૃષ્ણ-વિકલ’ બોલા । છુકા જતો વૈકુંઠલા ॥

(॥ અભંગ ॥ ૧૧ ॥ *)

વિમાનાએ ચાટ, વાજતાતી ઘટા ।

સુકે જાલા ડકા વૈકુંઠીયા ॥૧॥

શબ્દાયા વિશ્વાસ ધરા તુમ્હી ચિત્તો ।

સવ બોજવણી કરા માઝી ॥૨॥

ઐશે’ મી સાગતો બરે ધરા મની ।

અનહિત વાણી ન સાગે મી ॥૩॥

પરિહારાસાઈ વૈઘ નાગવણુ ।

—સર્વમા) અપાર (પાર વિનાના એટલે અનન્ત—અમાપ—અદ્વિતીય) રામ દેખાવા લાગ્યા; [જણે] પ્રલયકાલનું પૂર ઉતરી ગયું [એમ બધે પરમાત્માજ દેખાવા લાગ્યા] ॥૧॥ પોતાનું સ્વરૂપ (શબ્દ - દેહ-ભાન) નિજરૂપમા (સ્વસ્વરૂપમા - શુદ્ધ-સમ્યક્તન દસ્વરૂપ પોતાના સાક્ષી-કુટસ્થ-આત્મા-પરમાત્મામા) મળી ગયું, તેવાનું ત્રણે લોકમા ધન્ય-ગાન કરવાનું છે. ॥૨॥ [પરમાત્માએ] પોતાતી કીર્તિનો ડકો [આખા વિશ્વમા] વગાડ્યા, [કે] છુકા (છુકારામણ મહારાજ) એકલાને જ [આ લોકમા] મોકળા. (અર્થાત્ છુકારામણ મહારાજને એકલાને જ આ લોકમા મોકળી પરમાત્માએ પોતાની કીર્તિનો ડકો આખા વિશ્વમા વગાડ્યો છે, કાગણુ કે છુકારામ મહારાજથી તેમના ભજન પડે હજારો - લાખો લોકોનો હિદાય થયો છે અને ચાલે છે.) ॥૩॥

~ અભંગ નં ૦ ૧૧ નો અર્થ :— [છુકારામણ મહારાજ કહે છે કે :—] વિમાનની સોબા [દેખાય છે], ઘંટા વાગે છે, વૈકુંઠમાનો ડકો શરૂ થયો છે. ॥૧॥ [મહારાજ] શબ્દનો વિશ્વાસ તમો ચિત્તમા ધરજો; મરે મહારી વિદાયમીરી કરો. ॥૨॥ હું જે કહું છું તે બરાબર મનમા (હિમા) ધરો; હું અનુદિન વાણી બોલતો નથી. ॥૩॥ [સંસારરૂપી તાવના - ભવરાગના] પરિહાર મારે

આંધ હા ગુણ આપુના કરી ॥૪॥
પતિના તારાયા લે હગિનામ ।

તુકા સુખી નામે પાવન આના ॥૫॥

‘ગમ-કૃપા-પિહુલ’ બોલ્યા । તુકા જતો વૈકુંઠાલા ॥

(॥ અભજ ॥ ૧૨ ॥ *)

જાલે પગાન ઘોડાખાની શન્ય ।

રાતિના જોનલો ચેથોનીયા ॥૧॥

જોની જોનિનો પડિદાગમાર્ગી ।

નામ ચાચી બાબી પડીચેલી ॥૨॥

જા મી ભાગ્યાયા નાની શ્રીવાયા ।

વદનિની વાયા તેલે માત્રી ॥૩॥

તેવે ન પાને માઝે ગમ જાલે ।

આના હરપન ભનઅમ ॥૪॥

બાજ દે મુદન આન તુઝે દાતા ।

નાહી ભય-ચિતા તુકા મ્હલે ॥૫॥

‘ગમ-કૃપા-પિહુલ’ બોલ્યા । તુકા જતો વૈકુંઠાલા ॥

વેલ શ્રીનાગપથ [છે] [અને મીગમ ॥મ૩૧॥] આંધ [છે], એ
પોનાનો ગુણ કરે છે ॥૪॥ પતિનો જો હિદાગ કરાને હગિનામ [છે]
તુકા (તુકાગમ ૭ મહાગજ) [પોતે પથ] નામથી જ સુખી ને
પાવન થયેન છે ॥૫॥

અભજ નં ૦ ૧૨ નો અર્થ — ઘોડા (ગા)ની નીચે
પગાન શન્ય થયુ કે [તેવી હવે] અહીંથી જોનવાનુ ખવ થયુ
જ ॥૧॥ [તમાગ દુ ખના] પડિદાર માટે એમનતમા જોલ્યો
[જે ॥ વડે] નામની બાબી કેની ખોટ જમે (પૂરી) થઈ ॥૨॥
દુ લાગને સારો (ભાગ્યગાગી - નવીનદાગ) [અને] પગમાત્માનો
નાની (દેશદાગ - આભારી) [છુ] [] તેમજે મ્હારી વાયા જોનાવી
(અથાત મ્હારી વાયા વડે પોતાનુ નામ વલ્યુ) ॥૩॥ આટના
નાની મ્હા । તો જામ થયા (સવા) હવે ભન-અમ ટળા ગયો ॥૪॥
વ્યા / એજ મુદલ તરીકે તમારા હાયમા આવ્યુ છે (અથાત ભગ
વાણુ નામ કે જે દી ॥૪૫ પામે નહિ, એ જ વ્યાજ તરીકે હાયમા
આયુ છે તો ભગવાન તો હમેશા મુદન તરીકે પાસેજ હોય),
[તેથી] તુકા (તુકાગમ ૭ મહાગજ) મ્હલે છે , [હવે મ્હ પથ]
ભય-ચિતા નથી ॥૫॥

(॥ અભંગ ॥ ૧૩ ॥ *)

આમ્હી થેતો આતા, કૃપા અમેા ઘાપી ।

વિનનિ માગાવી મહાજીજી ॥૧॥

વાઠવેલ આલા, ઉભા પાહુગ ।

વૈકુંઠીં શ્રીરંગ બોલાવીતો ॥૨॥

અંતકાર્ણી આમ્હા વિઠલ પાવયા ।

કુંડીસહિત આયા ગુપ્ત તુકા ॥૩॥

‘રામ-કૃષ્ણ-વિઠલ’ બોલા । તુકા ગેલા વૈકુંઠાલા ॥

(॥ અભંગ ॥ ૧૪ ॥ *)

તુકા ઉતરતા તુકીં । નવલ આલે તીહીં લોકી ॥૧॥

હેંચ ત્યાચેં અનુષ્ઠાન । સદા હરિચે લજન ॥૨॥

તુકા બેમલા વિમાનીં । સંત પાહાતી લોચનીં ॥૩॥

દેવ લાવાયા બુકેયા । તુકા વૈકુંઠાચી ગેલા ॥૪॥

‘રામ-કૃષ્ણ-વિઠલ’ બોલા । તુકા ગેલા વૈકુંઠાલા ॥

(॥ અભંગ ॥ ૧૫ ॥ *)

શાસિવાહન શકે પંધરાશેં એકાદતર ।

વિરોધનામ સંવત્સર ઉતરાયણ ॥૧॥

. અભંગ નં ૦ ૧૩ નો અર્થ :—હવે અમે આવીએ (જઈએ) છીએ, અમારા ઉપર મહેરબાની ગમજો; બધાને વિનતિ કહેજો. ॥૧॥ ધણો વખત થયો છે, શ્રીપાકુરંગ ભગવાન [મ્હારી વાટ જોઈ] ઉભા છે; શ્રીરંગ ભગવાન વૈકુંઠા [મ્હને] બોલાવે છે. ॥૨॥ અંતકાર્ણી શ્રીવિઠલ ભગવાને આગારા ઉપર ધણી કૃપા કરી; [એટલું કહીને] તુકા (તુકારામજી મહાગજ) ગરીસહિત ગુપ્ત થયા. ૩.

* અભંગ નં ૦ ૧૪ નો અર્થ :—તુકારામજી મહારાજ પાર ઉતર્યા (સદેહે વૈકુંઠમા ગયા); ત્રણે લોકમા નવાઈ લાગી (આશ્ચર્ય થયું). ॥૧॥ મદા હરિતું લજન, એજ તેમનું (તુકારામજી મહાગજનું) અનુષ્ઠાન [હવું]. ॥૨॥ તુકારામજી મહાગજ વિમાનમા બેઠા; સંતો નજરે જોવા હતા. ॥૩॥ દેવ (ભગવાન) લાવના (લક્ષ્મીના) ભૂખ્યા, [તેથી] તુકારામજી મહારાજ વૈકુંઠમા ગયા. ૪.

. અભંગ નં ૦ ૧૫ નો અર્થ :—શાસિવાહન શકે ૧૫૭૧, ‘વિરોધ’ નામ સંવત્સર, ઉતરાયણ ॥૧॥ ફાગણ વદ બીજ, ત્રિવસ

શાગલ વધ દ્વિતીયા દિવસ સોમવાર ।

પ્રથમ પ્રકર પ્રાતઃકાળ ॥૨॥

તથે ૧૬૪થી શેવટ કીર્તન કરિતાં ।

મુલે મળ આવા નિગપ ઘાવા ॥૩॥

તુકા કરી નમન માધુ-મંત-પાર્શ્વ ।

અંસે જોવાનીયા ગુપ્ત જાણે ॥૪॥

‘રામ-કૃષ્ણ-વિઠલ’ જોલા । તુકા વૈકુંઠાસી જોલા ॥

‘રામ-કૃષ્ણ-વિઠલ’ જોલા । તુકા જોલા વૈકુંઠાલા ॥

॥ ધીસદગુરવે પરમાત્મને નમઃ ॥

॥ વન્દે સદ્ગુરુ ॥

પદ. [‘વન્દે માતરમ્’-જય*]

વન્દે સદ્ગુરુ ।

શચિરમ્, શુદ્ધરિમ્, ત્રિમુરતિમોદનમ્,

મક્તવત્મલમ્ નાગરમ્ । વન્દે૦ ।

શશિશુભ્રમ્, દક્ષિતયુતાનનમ્,

પરમશિત્તમ્, સુમધુરશાસ્ત્રનમ્ ।

કૃપાકરમ્, ઘરવપુરન્દરમ્

સકલમ્-અકલમ્-શ્રીવરમ્-વન્દે૦ ।

સોમવાર, સવારે પહેલા પહેલમા ॥૨॥ તે દિવસે જેવટે કીર્તન કરતી વખતે [શ્રીગુરુરામજી મહારાજ] કહે છે કે, હવે મુને જવાની રજા આપો ॥૩॥ તુકારામજી મહારાજ માધુ-મંતને પગે પડી - નમન કરી એવું (હિપગેકાત અલગ મુજબનુ) જોલીને ગુપ્ત થયા ॥૪॥

॥ “ ‘રામ-કૃષ્ણ-વિઠલ’ જોલા ” ॥

॥ અંતિમ શુભેચ્છા ॥

(કલ્યાણ—મુખદ.)

શાંતિઃ શાંતિઃ ૐ શાંતિઃ

અકટો સહિમા રવરૂપ-કાવિ, ભાગ્યે મ્યાણ-પુરૂષ-આતિ, —શાંતિઃ

સર્વ તણું લક્ષ્ય મ્યાન, શિરોગણિ આત્મચાન,

કરવા પાન, વળગે પ્યાન, —શાંતિ ઃ

રવરૂપ-પ્યાનને, દિવ્ય જાનને, સદા પામળે, કવેશ પામળે.

સર્વ તણા અતરમા, અશુ-વિરાગળે,

અતર શુભેચ્છા લેમની સફળ મળે. —શાંતિ ઃ

(રાગ કથામ-કલ્યાણ અગર હમીર—તાલ દાદરા અગર એકતાલી.)

શાંતિ શાંતિ શાંતિ, પ્રભુ ! શાંતિ સદા આપો (૮૬)

પરમ કૃપા કરી કૃપાવ (૨), કવેશ-કષ્ટ કાપો. —શાંતિઃ

શરણુ આતી વિશ્વનાથ (૨), વદન કરી જોડી હાથ (૨),

સર્વ જપે ભક્ત સાથ (૨), શાંતિ-સુખ આપો. —શાંતિઃ

કમણામય દષ્ટિ કરો (૨), હૃદય-તિમિર સર્વે હરો (૨),

મનરાજિત અર્થ પૂરો (૨), સુણી તમે વિવાપો. —શાંતિઃ

જાપી તમારૂં પુણ્ય નામ (૨), કરીને તમને પ્રણામ (૨),

સત્ય શુદ્ધ ધર્મ સફળ (૨), —દેશ વિષે સ્થાપો. —શાંતિઃ

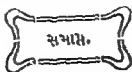

॥ શાન્તિપાઠ ॥

ૐ પૂર્ણમદઃ પૂર્ણમિદં પૂર્ણત્પૂર્ણમુદન્યતે ।

પૂર્ણસ્ય પૂર્ણમાદાય પૂર્ણમેવાવશિષ્યતે ॥

ૐ શાન્તિઃ ! શાન્તિઃ ! ! શાન્તિઃ ! ! !

॥ પરિશિષ્ટ ॥

॥ પાગલ-મેળાપ ॥

જ્યાતનો દર્યો-લાવણી. (“ એક સમે વિઠ્ઠલવર આવ્યા ” એ લય.)

સદ્ગુરુનું સ્વતન કહું છું, લલન રાખજો શુર મહારાજ ! ;
 “પાગલ-મહિમા” પ્રીતે ગાવા, આનંદ ઉપજ્યો મનમાં આજ,
 પાગલ કોઈ એક સંત પધાર્યા, દર્શન કરવા ગયો હું ત્યાંય;
 ‘મુરુ ઝં’ ની ધૂન યતીતી, મેઠો ત્યાં, જ્યાં પાગલ રાય.
 પ્રથમ જઈને પાયે પડીઓ, દીધી આશીષ અંતરમાંય;—
 “સદ્ગુરુને શરણે જઈને પવિત્ર કરજો તારી કાય.”
 એ અંતરની આશીષેથી મન લાગ્યું મારું કરવા ;
 શુદ્ધ-વિગારો આવ્યા તરતજ, લલન હું લાગ્યો કરવા ;
 મનમાં પ્રભુતી કૃપા થઈ મેં, સદ્ગુરુજી માતી લીધા;
 “પણ સારો કાંઈ મંત્રજ આવ્યો”, મનમાં એવા વિચાર કીધા :
 હિમો થયો હું ઘેર જવા જ્યા, તે સંતે મમ હાથ તાણી;
 મુજ જાંતરના વિચાર જણી, પ્રભુ મોટા મુંદિર વાણી :
 “નિશદિન જપજો ‘ઝં’ મંત્ર છું,” વળી-જતાવી દીધી રીત;
 એ રીતે ‘ઝં’ રટવા લાગ્યો, શુદ્ધ થવા લાગ્યું મન-ચીત ;
 શુદ્ધ, ચિત્તે-ચાતર્તામાં તો, મુજે. અંતર આલસ થયો ;
 એ મને કાંઈ કામણ કરીયું, દુઃખ-મર્વ હું બુકી ગયો :
 એમ રાજ આનંદ થવાથી, નિશદિન હું લાગ્યો જવા;
 ઘોડા દિવસ પછી જપ્ત્યું મેં તો, આ તો છે ‘પાગલ બાવા’;
 ‘પાગલ’ મુજ માલજનામાં, ઘેસો બન્યો હું મનનીમાંય;
 ‘પાગલ’ મુજને બનાવશે તો, કેમ રહેશે આ મારી કાય :
 ધીમે રહીને પૂછીયું મેં, ” પ્રભુ ! પાગલ કોને કેવાય ? ”
 ત્યારે બોલ્યા ‘પાગલ’ પોતે, સુણજો ધ્યાન ધરી મનમાંય.
 “ જે જન હરિના ગુણજ ગાયે, વળી પ્રભુમાં મસ્ત બને;
 તે નરને સૌ કહે છે ‘પાગલ’, એવો ‘પાગલ’ કહું તને.”
 એવી કૃપા તો પ્રભુએ કીધી, મસ્ત થવા લાગ્યું મુજ મન;
 નિશદિન ‘ઝં’ રટણ-ધૂન ચાલી, એ ‘પાગલ’ને છે ધન ધન.
 એ ‘પાગલ’ શુર ‘પરમાનંદજી’ સદ્ગુરુજી મારા બ્દાલા;
 પાગલ-મંજળના તો પોતે હવે બન્યા છે રખવાળા.

પરમહંસ શ્રીપાગલ પરમાનંદજી.
 સને ૧૯૩૩ માં વાસદા મુકામે લીધેલો ફોટો

પોતે તો 'પાગલ' થયા ને, (બધું) મંડળ પણ પાગલ કીધું;
'પાગલ' બનીયો 'પાગલ' પૂરો, મુરઝે પાગલ-દાન દીધું.
પ્રેમ થકી જે 'પાગલ' બનશે, પ્રભુ પાડશે પૂગ કોડ;
સર્વે 'પાગલ' લેગા થઈને, "બોલો જય જય શ્રીરણુછોડ,"

— (રાસડો) —

એ તો મારા ચિત્તડનો ચાર.

હર થકી સાબલ્યો મેં મોટો અવાજ રે,

'ઝં મુરુ ઝં' ડરો શોર.—એ તો

બાન બૂલ્યો બાઈ રે હું 'ઝં' કેરી ધૂનમાં;

લાગ્યો એ રંગ કાંઈ ઓર.—એ તો

પાગલ કીધો મુને ધૂન કેરી તાનમાં;

જાણ્યો મેં પ્રેમ કેરો તોર.—એ તો

પાગલનો પ્રેમ-રંગ લાગ્યો મુને પ્યારો;

એ છે ચંદ હું તો ચકોર.—એ તો

દુઃખ સહુ હર કરી મુકા કીધો પાપથી;

બહાસો મારો કાળજની કેર.—એ તો

આનંદ ભૂટે 'ગણુ' 'પરમાનંદ' સાથમાં;

બંધાયો પ્રેમ તણે દોર.—એ તો

૪૬.—(રાસડો)—(ભજન)—

પાગલ હમે થયા રે, પાગલ ભયે થયા રે,

હમને પાગલ-રંગ લાગ્યો.

||ટીકા||

પાગલ-રંગ તો વિરલા જાણે કાવર જાણે ન કંઈ;

પાગલ બનીને પ્રભુ મેળવશું શીદ કરો મૂર્ખઈ.—પાગલ હમે

ધ્રુવ પ્રદલાદ ને નરમીમ્હેતા-વળી કપીર ને મીરાં;

પ્રભુ-નામમાં પાગલ બનીયા રોહિદામ ને ધારા.—પાગલ હમે

પાગલ-પ્રેમ ન કદાચ મુખથી જે જન અનુજવ કરશે;

પાગલ બનશે પ્રભુ-પ્રેમમાં રહેજે ભવજન તરસી.—પાગલ હમે

પાગલને મૌ પાગલ મળીયા પૂર્વ પૂળ્યના વડે;

મહુરએ તરતાં શીખચું "ઝં" નામ-નાવડે.—પાગલ હમે

આલ હીંચ-રાણયાની હમ. (ખાંસ એવિંદુણુ ગાયું—એ લય.)

પ્યારા પાગલ-મુણુ ગાયું, પ્રેમે રે હમે, પ્યારા પાગલ-મુણુ ગાયું. (ટીક.)

પાગલ પ્રભુ-પ્રભુ નિશ્ચિન ગાઈને, પ્રભુ-ચરણમાં જાયું.—પ્રેમે રે હમે
 “હું” રૂપી નામમાં પાગલે બેસાડ્યા, (રહેજે) ભવસાગર તરી જાયું.—
 પાગલ-પ્રેમ-રસ નિશ્ચિન પીધુ, પીધા આવે તેને ચાશું.—
 પાગલ પ્રભુના હમે ઘસ જન્યા હોએ, હવે પાગલ કહેવાયું.—
 પાગલ કહેતામાં તે પાગલ બનીને, પ્રેમ-સાગરમાં ન્હાયું.—
 લોકો ભલેને નિંદા કરે પણ, (હમે) જન્મના માર નવ ખાશું.—
 હાથી પગલ જેમ જ્ઞાન ભસેને, (તેમ) લોકો જોઈ તે તેમાં શું ?—
 અધિક પ્રેમથી તાલી પાડીને, “મુઠ્ઠા: હં હં-હં” ગાયું.—
 નાચી-ફાદી સૌ લાજ મૂકીને, ધૂતમાં ગાડા બની જાયું.—
 પાગલ શ્રીગુરુ-ચરણે રહીને, પાગલ પૂરા હવે યાયું.—
 શરણે

ગઝલ-કપાલી.

જે હમે પાગલ બન્યા (તો), તેમાં તમારું શું ગયું ?
 જે સહુ પાગલ કહેશે, તે હમોને શું થયું ? ? ॥ ૮૬ ॥
 પ્રેમે બન્યા પાગલ હમે, શીદને મુઝાઓ હો તમે ?
 જે પ્રેમમાં પાગલ થયા, તેમાં તમારું શું ગયું ? ॥ ૧ ॥
 ધમિરે કોથી દયા, પાગલ હમે તેથી થયા:
 પાગલ બની પ્રભુ મેળવીશું, તેમાં તમારું શું ગયું ? ॥ ૨ ॥
 પાગલ પુરા ચાશું હમે, તમોને કદી જો ના ગમે;
 (તો) પાગલ કહી મુખ ફેરવો, એમાં હમારું શું ગયું ? ॥ ૩ ॥
 પાગલ તણો રમ જો પીસે, (વળી) હોમ ધમ્મજ મન વિમે;
 આવો બનો પાગલ નહિ તે, —જોલ્યાથી શું થયું ?

પાગલ-પરિચય.

રાસદો. (“માંડુ વલોણું મહા મૂલ્યું” એ લય)

પાગલ બનાવી બધી મડળી : પાગલ પરમાર્નદે (૨)—પાગલ
 પાગલ બને ‘મુઠ્ઠા’માં રે, લઈ એકતરિ હાય (૨),
 ધૂત ગતવે ‘મુઠ્ઠા’ની, બધી મડળીની સાથ (૨)—પાગલ
 મોહની લગાડી ‘મુઠ્ઠા’ની રે, બન્યા ધૂને ચક્રચૂર (૨);
 માન મૂકી મ્હોટાઈનાં, તાણી પાડે બની ચર (૨)—પાગલ
 લાજ તળવી જગ-લોકની રે, નામગીર્તાની માલ (૨);
 ગતો-બળવતો નીકળે, બધા પાગલ સમુદાય (૨)—પાગલ

આનંદ—આનંદ વ્યાપી રહે રે, બને ધૂને એકધ્યાન (૨),
સ્ફુરણા બીજ ત્યા ન ઉપજે, લાગે ‘ઠઠ’નું જ્યા તાન (૨)—પાગન૦
પાગલ નામથી ન લાગતા રે, પાગલ પ્રભુના (છે) દામ (૨)
પાગલ પરવા ન કરે કાષ્ટની, પાગલ ગએ પ્રભુ આશ (૨)—પાગન૦
‘શનુ’ જ્યા દેશો નહીં રે, આળ્યો અવસર જે હાથ (૨),
કાને ખમર છે કાલની (૧), લાવે ભજવા શ્રીનાથ (૨)—પાગલ૦

॥ ૐ નમઃ પાગલેભ્યઃ ॥

પાગલ કોઇ મળાયો સત નગરો —પાગલ ક્યા
પાગલનો પ્રેમ-પથ ન્યારો —પાગલ ક્યા
વાણીએ ચિત્ત ચોરું, પ્રેમ-તેન તેમા ઓયુ
(તોયે) લાગે છે સત એ ટગારો —પાગલ ક્યા
ધૂનમા મન ધૂતી લીધુ, આકુ હતુ તે ક્યું સીધુ,
આ તે જાદુગર ઠે ધુતારો —પાગલ ક્યા
નામની લેહ લગાડી, મળ્યા બધી જગાડી,
હાવે આને તે કોઈ વારો —પાગલ ક્યા
ભજને ભુનાવ્યુ ભાન, પ્રભુમા લગાડ્યુ તાન,
વગાડી કગતાળ ને એકતારો —પાગલ ક્યા
રામનાથ લાગ્યુ પ્યાર, અન્ય તો લાગે અકાર,
વાધ્યો વિશ્વાસ પ્રભુમા સારો —પાગલ ક્યા
છોડાવી લાજ જગતી, બ્રમણ ભગાવી મનતી,
સબધ બધા યો હરિથી ન્યારો —પાગલ ક્યા
પાગલનો સ્પર્શ જેવો, લોહ પ્રયન કરે એવો,
‘આનંદ’ પાગલ પરમાનંદ મારો —પાગલ ક્યા.

॥ गुरुः ॐ ॥

॥ गुरु-कृपा हि केषलम् ॥

॥ पागल राज परमानंदनो संहेशो ॥

‘परमानंद’-कतुनी आत ११ जगमा करे ?

दु-गीऊ करे छे मेछ ना, (पणु) आगडो शु न करे ?

हर-गान्छ छ आगडो पणु त्या-त्या धरु न करे

ब्रह्मभरो नु जेगना लाइथी कछ पेठ लरे ?

डाउपली तो निग १० धणी भुलीथी आय लरे

मानमनो गण्डम सुनानो (१) आहार करे.

लाभो दुआना जनागयो, भीहा जण लगपू लखे

सात नो तगयो न गे, दृष्टि-वाग्नि विष्णु टणवगे.

श्वान भियाग वेग-वेग लउठे दुउठे काण्णे

।।थीने भणु मत्या करे, निगले गण-आगले

दुआना १० ना गरवो जग-छिउठे आतोटे.

ओउठेनिगना जन्मने नआम भिय पडवु धरे

निष्टन के धुन-नी थावी तो नौ गछ पीओ

मेछ जगनी सुनानु हाथ ते थावी सुनाणी लीओ.

दुन्दरीनी सुगताने नेता तो वप्राय करे

।।ग मेमनी ज्योतभा ‘थाहोम’ तो मेछकण करे.

आ धुइकिमिआओआ । रोने मम धुलाई भरे ?

२ ।। गनमना न आगग नारी तुज पाखी लरे.

रगिडो । नमजानीओ । मम लवने अभ्याम करे।

म ।। मना चुटल जग-जरा छिनायी करे.

ममलीना नस म थरि मसभा तगमेन रहो

आ दृष्टिने मममथ श्री दृष्टिश्च सृष्टि लखे।

दृष्टिमा निर्गन छे, ने मन्ध पणु दृष्टि विरे

दृष्टि तेरी (१) सृष्टि छे, आ दृष्टि सृष्टिश्च दीये.

भीने नन केनारना छुञ्ज छे छोउर अरे

दीदा नन अर देवता न छे जन्मोना दायो सरै.

दिवान गरी दिवाना जनो, मआर रस माआन्यतो :

“गुरु ॐ” भा गुजान रहो, महेशो ‘परमानंद’नो.

— ॥ જીવન ॥ —

“ દરેક પ્રાણીને આપણા પ્રમાણે પોતાનો દેહ પ્રિય છે, તેથી જે પ્રમાણે પોતાને દુઃખ થાય, તેજ પ્રમાણે બીજાને પણ દુઃખ થાય છે, એ પ્રમાણે જાણી, દેહને દેવળ મમત્તનેની અદર રહેલા જીવ સદાગિન છે, એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી, અદિમારૂપી પુ’ષ એ દેવને ચદારી નિગતર ‘સોડહમ’લાવે પૂજા કરવી હિંમ્મા એટલે ‘પ્રાણ જ લેવો’ એવું સમજવું નહિ, પણ બીજાના મનને વિનામગ્ન હુખવું, એ પણ દિસા છે. એ પ્રમાણે સમજી કોઈના મનને દુઃખ કરવું નહિ કાયા, વાચા અને મને કરેતા કર્મ ઇશ્વરપરણું કરી પોતાની યુદ્ધિ નિર્મળ ગમ્મની સી સાથે સરલતાથી વર્તવું ખોટું બોનું નહિ કોઈરૂપી ભ્રમીનો અપર્ણ કરવો નહિ. કદાચ બૂનથી કોઈ થાય તો છુરત રત્તાન કવું (દાદા પ્રાણીએ નહાઈ નાખવું) બીજાનું સાફ-નરવું બોયેલું માબળી શાન્ત રહેવું. દુર્ગતપણું કવું નહિ તમામ ઇન્દ્રિયોને પોત ને તમામે ગમ્મની. સર્વ સાથે પ્રિય આપણું કવું દુષ્કર્મ કરવા માટે લગાવું તુલશાન ચતા પણ સત્તપણું છોડવું નહિ ઇષ્ટનો વિચોગ થતા હાપ-હાપ કરવી નહિ અભિમાનરૂપી મોટપણું છોડી દેવું બાજાબન-તર શૌચ વિધિ (શુદ્ધિ) કરની મોખન કરની તો સત્તજનની કરની જે મળે તેમા સતોર સખવો બની શકે તે પ્રમાણે સન્નજન-જનણું કરવું. એ પ્રમાણે વર્તનારના ઉપર પામેશ્વરનો અનુગ્રહ અવશ્ય થાય છે ”

“ જગ્મ તુમે આયે જગતમે, જગ હસે - તુમ રોય,
અખ કરહી એસી કરે, ખીછે હસે નહિ રોય ”

x x x x x

॥ ૐ ગુરુઃ ૐ ॥

॥ વણ્ણનુક્રમણિકા (પદભાગ) ॥

॥ ભજનો ॥

પૃષ્ઠા- પદ.	પૃષ્ઠાંક પદ.
૪૪૦ અ ન ના એનત નરગાની	૫૮૭ અ યા । વૈષ્ણવપણ્ણનો છે
૫૮૮ અપા । નને વગી આટેલી	૫૮૮ અનગુણુ મેશે નીજે હરિ ।
૬૦૭ અ ન મગજ ર	૩૬૩ અગરણુ-શગણુ તરણુ
૭૦૭ ક જુન રજાવ રામ૦	૩૩૪ અપદ્મન મ્મલ હિપ૭
૩૩૮ ન પા નપ કરના હો તો	૩૮૮ અહો પ્રભુ । અચગ્ગ માયા
૨૩૮ અ પાગ્ગપ જીપીલે પ્રાપ્તી	૪૨૦ અગાની તા । અનરમા દેખ૦
૬૧૪ અ ન મુમારી ચડી	૩૪૮ ગાખગ મગનાદૈ ભાષમિરના
૫૭૭ ગાજ ન નિમ્મ પ્રાપ્ત	૫૩૧ ગાજ મેરી લાજ હરિ આયકે
૬૧૫ ગાન આ । અજ ભયો	૫૮૧ ગાજ હમે ગાજ રે પાગન ।
૩૪૫ ગા । ની ધન શુન લે પ્રાપ્તી	૪૬૧ ગા । ગાના દશરથાના
૩૮૮ અમી દમ હમારી	૪૦૨ ગાલો મહેશો ભાગ ગુરુ૦
૫૨૫ અ । રાખી લે ભગવાન	૬૧૮ ગાકુ જનમ મુમારી
૩૭૦ અમ પ્રમ । સુમરો	૩૫૭ ગાકે પટેરે મરવા
૪૨૨ અમ પ્રમ સમજ સમજ	૬૦૧ ગાતા વાટો નેહી આપુલે છે
૫૫૭ અમ । રે ડેવા દેકુમગા	૪૦૦ ગાલિયે અનપુણુ આશ
૩૮૮ અ । મ ન મે બ ન ગો	૫૭ ગા ફુનિયા ભુરી, મનકુ
૬૦૮ અ ન મે પાગી ગજ	૬૧૫ ગાનદની દેલીમા આવેને
૩૮ અમ । પીટ ને । ના	૬૨૧ ગામ્હી જતો ગામ્હે ગાવા
૩૬૭ અમર નકોલી કાયા	૬૩૧ ગામ્હી ચેતો ગાતા,
૩૦ અમારી । નવુ ભાગ	૩૬૦ ગા માનવ તનક,
૫૮૦ ગામ નિનકુ ધન રામ	૫૪૬ ગામુની વિશાન્તિ
૪૭ ગા । મતની સેરા	૩૮૨ ગાની માગી મુપરીમા ગાજ
૩૦ ગમે તા ગા । ભારા	૨૮૩ ગાવો બાનુકા । એ પાપીકા ।
૪૪૦ ગમે તો ના । યોગી	૨૮૦ ગા મો તુજ જગલે નાય ।
૪૨૧ ગમે ને જી વે જી	૪૨૪ ગારે અનમગા જેશે
૫૧૦ ગમે ને જી નામયે	૩૪૭ ગા ગા દેવજ । મધજ-મધજ
૪૮૮ ગમે । મ ને । નમ	૩૬૮ ગા મમાગમા રે, જનમા
૪૮૮ ગમે । ન તો ભમમ	૫૮૭ ગાખમા તે એવુ શુ ભરાયુ
૫૪૪ ગાજ કુકે કે મીગ રામી	

પૃષ્ઠાંક.	પદ.	પૃષ્ઠાંક.	પદ.
૩૦૦	ધતના તો કરના સ્વામી !	૪૦૭	કર્તવ્યને કરજો રે
૫૨૯	ધતહી નૃપ કૌમલરાજ	૫૭૭	કળ મિલી હૈ ગુનાય
૬૨૫	હા રે સકળ ભોટો તુમ્હી	૪૮૪	ક્યા ક્યા ન કર ગહા હૈ
૪૪૪	હિમાકે કંચ મતવાલા	૪૦૯	ક્યા કરતા હૈ ગુમાન તુ
૫૫૪	જીધો ? કારે મૈયે પુરે	૬૧૬	ક્યા કહેના હાલ ફરીફારી
૫૬૨	જીધો ! ચલો વિદુર ઘર જાયે	૫૭૬	ક્યા ખતા મેરી હુઝ
૫૫૨	જીધો ! જાજકો ગમન કરો	૪૨૪	ક્યા સોયા ગફલતકે માતે
૫૫૪	જીધો ! મૈને સળ કારે અજાન	૪૨૧	ક્યુ ગફલતમે પણ
૫૨૩	જીધો ! મો સાવરી સુગત	૪૨૧	ક્યો મન જીવનમાર
૫૨૩	„ „ હમારે નૈનકા	૪૧૨	કર ગુજરાત ગરીબીમે
૫૭૮	„ „ હમે ફિર	૫૦૭	કરતવસો તારી દેત રામ
૭૭૭	(હૈ) ગુરુકૃ ગુરુકૃ ગુરુકૃ	૬૧૭	કરતા ફકીરી ભજના
૭૫૩	હૈમોસો, હૈમોસો, હૈમોસો	૭૩૨	કૃપા કરી બડી આજ
૬૩૩	હૈ પૂર્ણમદ પૂર્ણમદ	૫૬૭	કૃષ્ણ રામા ગમા રામા
૭૦૭	હૈ મદ્ર કર્નેમિ	૪૬૭	કલિ નામ કામ તર રામકો
૭૭૮	હૈ રતને, તારો આવસર જાય	૪૦૩	કહો દે મિશ એકજ એકજ
૭૬૬	એજ અચબો મોટો	૫૮૧	કહો પુણ્ય કરો તો બડા
૬૩૫	એ તો મારા ચિત્તગનો ચોર	૪૦૮	કાપા-માપા કોઈકી ના લઈ
૫૮૫	ઓધવ ! ક્યારે આવશે	૪૧૩	કાહે દૂર જાવે બદો ?
૫૫૬	ઓધવજી ! છે અગામી રે	૪૭૧	કાહે ન મંગલ ગાવે યજ્ઞોદા
૬૨૪	ઔમી અવધઃ આહે માત્રી	૫૭૮	કાકે રે નિકુર કાના !
૫૪૭	ઔસી હરિ કરન દાસ પગ	૪૮૫	કાળ-બ્યાલનો કામ ન લાગે
૫૩૬	ઔમો દો હિદાર જગમાલી	૭૭૩	કીમે દેખા કનૈયા
૭૬૩	અંતકાજી વાલમ બેધા	૭૩૪	કુન્ડવિનીકું જાગત કરમે
૪૧૬	અંતગમીનું નથી અગમ્યું	૫૪૭	કેવા મોટા જગદાય કેવા
૭૮૦	અંતર મમ વિકમિત કરો	૫૧૩	કેવલપદ સાચું રે
૬૦૫	અંતે મિશ ખરા	૫૭૫	કેમે સખીરી ! મનુવા ધીર
૭૭૬	અંતે મંતને તેડાવે રે	૫૨૭	કોઈ નહોં દિવદાર હમારા
૫૭૪	કુકુળ તજી શરણુ રામ !	૭૫૯	કોઈ મને કૃષ્ણ બતાવો
૫૮૩	કાણુ ચોટ છે કારમી રે	૫૨૬	કોઈ વનદો કોઈ નિન્દો
૬૦૫	કદી કેમે દો ને ફલપ માં	૭૭૦	કોઈ વિગવા વિગ્યા અવખ

પૃષ્ઠાંક. પદ.
 ૩૨૫ જય જય દત્તાત્રય ચોખી
 ૩૬૬ જય જય ગમ કૃષ્ણ હરિ
 ૩૫૦ જય જય સદગુરુ ગંગા
 ૪૪૩ જય મહેશ જટામૂલ
 ૪૪૫ જય મહેશ શિવ મહેશ
 ૪૪૩ જય શિવ-શકર મકટહારી
 ૪૪૩ જય શાસ્ત્ર કૈનાસપતિ
 ૬૦૬ જનના દીખાડે યાગે
 ૫૭૬ જહા ધજરાજ કેન પાયે
 ૫૩૬ જાહે જો તજિ અગન
 ૫૪૧ જાહે પ્રિય ન રામ-વેદેવી
 ૫૨૩ જાહો મન નાગો નદો
 ૫૩૭ જાહો તો માર્યા
 ૬૨ જાગ મુમાદુ કયા સુખ
 ૪૨૫ જામ રે જાળી છનડા
 ૫૩૭ જાનકીનાથ સદાય રે
 ૫૪૬ જાનન-પ્રીત-રીત મદુગર્ભ
 ૫૪૮ જાનન પ્રીત-રીત મધુગર્ભ
 ૪૨૭ જાના હું જાહે જાહા
 ૩૮૭ જાનુ છે દુઃખ જાનુ રે, ગા
 ૩૨૩ જા મદુગુરુને શાગે રે
 ૫૫૬ જિન પાયો જાધા
 ૫૬૩ જિ। પ્રેમગમ નાખ્યા નહીં
 ૪૧૨ જિંદગી સુધારે બંદે
 ૨૬૦ જીના જરૂરી ગમ તો લીધે
 ૫૧૩ જે માર્ગ પ્રેમગમ અનતરે
 ૨૬૪ જે જેનું ચિન્તન કરે
 ૫૮૪ જેથે નવો તેથે વૃ. માઝા
 ૫૪૦ જે દુઃખ થાય તે થાને રે
 ૩૬૦ જેના ગમ રંગી, તેને શી
 ૫૩૮ જેને ગમ ગમે રે

પૃષ્ઠાંક પદ
 ૪૨૩ જેવી જેની સુરતા તેમા
 ૬૦૫ જે ધીલગિને મર્યાદા ધારે
 ૬૦૭ જે એ વશ થાય
 ૫૬૫ જે કાષ્ટપિયે પ્રેમગમ પાલા
 ૫૪૪ જે જન જોધા મોહન
 ૫૨૫ જે તુમ તોડો પિયા, મેં નહીં
 ૪૮૪ જે નામન પગપા દે
 ૪૧૧ જોમન-દન પાનના દિન
 ૪૦૫ જે મળ્યું એ જીવગીની
 ૩૫૮ જોયું નહિ સુખ જગમા રે
 ૬૩૬ જે હમે પાગન બન્યા (તો)
 ૩૭૩ જાપા રે, તમ જાપા
 ૪૨૮ જોરી ભાગે લાના એના
 ૬૩૦ જોરે પગલ ધોમ્યાં
 ૫૩૮ જાએ કોઈ જાગે આનિશ
 ૪૧૮ તો મળ્યો મન મ અવન
 ૩૫૮ તમે હાલે હોડી હાડે
 ૫૫૬ તારે નેએ લાગ્યો મુજને
 ૩૭૪ તાળી પાડીને ગમનામ
 ૩૮૦ તારે શરૂ આપ્યો પ્યાર
 ૫૮૮ ત્રિવેળી-મગર્મો નાના તીર્થ
 ૩૦૫ તી। શીરે, મહા કાય
 ૬૩૧ તુમ હિતના તુમી
 ૩૮૪ તુમ શનુ એ અમ પરમ
 ૩૮૨ વૃ. દયાતુ, દીન હો, વૃ. દાની
 ૪૮૮ તુમ મોનો મેરી ગમના
 ૨૬૪ તુમ્હરી બાપિ ન ડોડે
 ૩૮૪ તુમ હું હાં। શરૂ પડેમ
 ૩૦૮ તુ અદીના મની નથી
 ૨૬૭ તું લો ન્યાગે નીને પેરે છે
 ૪૦૭ તુ તો ગમ સુખ, જગ

પૃષ્ઠાંક.	પદ.	પૃષ્ઠાંક.	પદ.
૪૦૯	તું ધીમે ગાડી હાંક રે	૪૨૯	નજર ન આવે આતમ
૩૦૧	તું માઝી માઝીલી	૨૭૬	નજરભર દેખવે મુઝકા
૩૬૬	તું રામ સુમર કપો મોનાદે	૫૮૨	ન બાણુશો કે અમે મોટા
૩૭૦	તૂંદિ-તૂંદિ રટ દિલદાર	૫૭૨	નબળિયા વૈઘ ! કયા દેખે
૪૨૬	તેરો જન્મ-મરણ મિટ જાય	૬૦૦	ન લગે દેવા તુંડે આમહાંસી
૪૨૬	તોણે રામ મિલેગે, ઘૂંઘટકા	૪૧૦	નહિ કર શુભાન દીલમે
૫૮૫	થશે આયાં ભક્ત વિરક્ત	૫૬૭	નહીં હમ વેદકે વાદી
૫૮૦	દયાનિધિ ! તેરી ગતિ લખી	૩૦૭	નાટયનો છેલ્લો આ અંક
૩૫૬	દયાશુ રામ રાજ ભરોસો	૬૦૮	નાથ કહું કે તાન કહું હું
૩૮૫	દામોદર ! દુઃખડા કાપો રે	૩૬૨	નાથ ! તમે માથ મ્હારી
૩૮૫	દાવો કઈ શું તુજથી રે	૫૬૭	નામ ઉચ્ચાગિનાં કંઠી
૩૨૧	દિખા દે રૂપ ધિરરકા	૪૮૩	નામકો માનિમા અગમ
૨૪	દિહા દિહા અવનમા એક	૫૧૨	નામ જોડે જાણ્યું રે
૫૮૬	દિવમાં દિવો દો રે દિવો	૪૮૯	નામ વિયા હરિકા જિસને
૫૩૫	દીન દિન ગિરદ પુરાણન	૫૮૯	નામ-મંકીતન સાધન પૈ
૪૧૯	દુનિયામા કાલો, હકાપણમા	૮૯૩	ન ગયણુકો નામ સુમર
૫૩૭	દુનિયા રહીને શું કરશે	૮૯૨	‘નારાયણ’-નામ લાગે પ્યારે
૬૧૮	દુનીયાકરી દરબારમા	૫૮૧	નારાયણનું નામજ લેનાં
૫૭૬	દુનિયા ! દગાંન મુઠે	૫૯૫	નાહીં સંતપણુ મિળત તે
૬૦૧	દુનિયા ! મેં નન નાન તુજ	૬૨૬	નિરોપ દિલ્લાવરી ન મુગતે
૫૯	દુનિયા ! મેં નન નાન તુજ	૧૯૬	નિરંજન-માલા ઘટમેં ફિરે
૪૨૮	દુનિયા ! ના ગમતે દુન	૪૧૫	નિત્રે-કરો રામનું નામ
૩૧૭	દુનિયા ! નન નન નુરે આપ	૪૩૧	નિત્રેના મેહેનમા વસે મારો
૪૩૬	ધન્ય અજર ધરી, મંત પધારી	૨૮૦	નંદ-નંદન ધનસ્યામ
૪૩૬	ધન્ય ધરીશુભદિવમ આજનો	૪૭૧	નંદ-પરોક્ષના ભાગ્યનો
૩૬૪	ધન્ય છે ધન્ય છે ધન્ય છે રે	૫૫૨	પગે ઘૂંઘર રે
૩૨૫	ધન્ય ગદવા તુલ્લી દત્ત	૩૨૦	પધારોને ગ્રેમથી ગુસ્તેવ
૫૮૩	ધન્ય જેણે હરિગુણ ગાયા	૨૮૨	પધારો પ્રાણુથી પ્યારાં
૬૦૭	ધર્મી યદ્યધણીને ભાવે ભક્ત	૫૭૧	પ્રણય-અમૃત પીનારાને
૫૯૩	ધાવ-ધાવ શ્રીરઘુરાયા	૪૮૪	પ્રણુ ! ઇક નામ તેર
૫૯૪	ધાવ રે રામરાયા !	૨૯૦	પ્રણુ ! જો

પૃષ્ઠાંક.	પદ.	પૃષ્ઠાંક.	પદ.
૩૬૪	પ્રભુ એકજ વિનતી મહારી રે	૫૭૦	પ્રીતિ તો મરનજ બિચારૈ
૩૬૩	પ્રભુ ' તમ પામે એટલુ	૬૧૯	પીવો દોષ રાન-ગાજેકી
૩૬૫	પ્રભુ તેરી મહિમા કિમ ગિધ	૬૨૦	પીવો દોષ રાન ધુટકે ભા
૩૬૬	પ્રભુ ' તેરી મહિમા કૌન	૪૪૪	પૂજ્યુ અહ સનાતન તૂ
૩૬૬	પ્રભુ ! તેરી મહિમા પગમ	૫૦૧	પૂજ્યુ ભાગ્ય જામે સીયા-
૩૬૭	પ્રભુ-નામ તણા પકવાનેરે	૫૬૦	પ્રેમની વાન છે ન્યારી
૫૮૧	પ્રભુની કળા છે અકળ	૫૪૪	પોતાના જનને હધારે
૩૬૧	પ્રભુને પ્રેમે ભ-રશે	૬૧૭	ફકીરીમે મગ્ન જિમકો
૩૬૧	પ્રભુને ભજુ કેને પ્રાણી	૪૨૧	બચ્યા ' મત કળા અભિ-
૨૮૪	પ્રભુ ભજ્યાનુ ટાણુ	૩૨૧	બતા દે મોક્ષકા મારગ
૩૮૮	પ્રભુ ' મોઝે અવગુણુ ચિત	૬૧૦	બધે બધા મારા બાપજના
૩૫૭	પ્રભુ સમ દોણુ દયાળ	૫૬૩	અહ માહે અહ થઈ
૩૮૪	પ્રભુ ' સુન લે બિનનિયા	૪૨૮	અહરૂપસે દેખ જગતકુ'
૬૨૦	પરમાનંદ-રસ-ધ્યાવી	૬૧૩	અહાવિચારે મન, વિગમ્યું
૪૦૨	પરમેશ પ્રભુ પગમેશ	૬૨૭	બમા હો ગડે હો આરા ઘાવી
૩૬૧	પળ ના તમને બહુ વર એ	૫૨૩	બસો મેરે નૈનનમે
૬૩૭	પાગલ દોષ મળાયો સંત	૩૦૭	બહુત ગઈ થોડી રહી
૬૩૬	પાગલ બનાવી બધી મડળી	૩૬૫	બાળક સર્વે એક તાતના
૬૩૫	પાગલ હમે થયા રે	૫૨૮	બાળી કાઢી જગતની બીકરે
૫૬૫	પાપાચી વાસના નકો ઘણૂ	૫૩૨	બિનકાજ આજ મહારાજ
૬૩૫	પ્યારા પાગલ-ગુણુ ગાશુ	૩૩૩	બીજ આ ગયા હાથમે
૩૬૧	પ્યારે 'હરિ ઝ' 'હરિ ઝ'	૪૨૯	બીત ગયે દિના બજન બિના
૫૦૧	પાયો જુ મૈને રામ-રતન	૫૬૦	બે ઘડી તો થાગ્ને યેના
૨૭૫	પ્રાણ-પ્યારી પ્રાણુ-પ્રતિમા	૩૭૭	બેરીએ હરિગુણુ ગાવા
૩૫૮	પ્રાણીમાત્ર પ્રભુના સરજેલા	૩૫૧	બોલો અહાનિષ્ટ સહચરુ
૩૭૯	પ્રિયતમ પ્રભુ ' કરીએ	૫૮૨	મોહ મોહ મોહ મોહ મારે
૫૭૫	પિયા પિન નાગિન કાવડી	૩૯૮	બંજના ખૂબ બનાયા બે
૨૯૪	પીયા-રંગ રાતી રહો	૫૭૮	બંસીસારે તૂ મેરી ગંગી આગ
૪૧૬	પીયાવા કાકે પાન્ય-સમા	૪૭૬	બંસીવાળા-નંદાવા તારો હો
૨૭૪	પ્રીતમના વિયોગમા પ્રેમીને	૪૪૬	ભક્તન-કાજ પધારે
૨૭૪	પ્રીતમ પરદેશમા રાજે	૬૦૬	ભક્તાધિન ભગવાન
૫૬૯	પ્રીતિ કરિ કાદુ સુખ ન	૬૦૦	ભક્તિ-પ્રેમાવિષુ માન

પૃષ્ઠા. પદ્ય
 ૫૧૮ ભગિન મહા । મનની રે
 ૫૧૯ ભ । ૧ । ૧ । થાય
 ૫૧૯ ની આ મના વ્યાધન
 ૨૧૫ ભગવત । જોને ગમ । મ
 ૨૮૮ મગર । મિત્ર મને આસર
 ૪૧૭ મા । મ । મ । રો ભાવે
 ૭૭૮ । ૧ । ૧ । ભગમાગ
 ૩૧૬ । ૧ । મન ગુરુદેના
 ૭૮૭ ભગ મન પ્રિયુરારી
 ૨૮૬ ભગ મન ગમચ ન
 ૩૭૭ ભગ મન ગમ ગમ ગમ
 ૪૮૮ ભગ । મ । ગમ । મ । ગમ
 ૩૫૨ ભગ રે મના । મોદન । ના
 ૩૭૪ ભગ લે ર મ દ્યાવનકુ
 ૩૭૧ ભગલે રામનામ શુભધામ
 ૩૫૬ ભગ એ પ્રેમે વિશ્વમાહે
 ૩૬૨ ભગ લે હરિ રે શુભ
 ૫૦૦ ભગુ રથાવર-સ્વામ હુમન
 ૩૭૮ ભગે ભગના રે
 ૩૬૦ ભગે ના । ભાવ વી યદુ
 ૩૫૪ મને । મને ગા, ભગે
 ૩૮૬ ભગ તો ભગમા ર - ગયા
 ૩૧૫ ભગમ મગ તો - રથુ હે
 ૮૩૫ ભાગ બહે જા ધર નન
 ૪૭૧ ભાગ્ય બાગ । જાગી બોમીના
 ૩૮૭ ભાગ્યસ્થ ભગવાન । ભાગ્ય
 ૫૧૬ ભૂતમ ભક્તિ પદારથ
 ૬૦૬ । મે ભગે રે । ભા ।
 ૪૨૫ મત રાના મુમાદિર । નીદ
 ૫૩૦ મગ । મગન હમારે ગમ
 ૪૧૮ મન શ્રી લો વિચાર

પૃષ્ઠાંક. પદ્ય.
 ૫૬૪ મનકુ છતુ રે
 ૪૨૧ મન તુ ગોવિંદ-ગોવિંદ
 ૩૫૧ મન તુ સીદ મનમુખા કરે
 ૭૩૩ મન-મૃગ । વશ ગના
 ૬૧૧ મન મત્તુ આ (ભયા)
 ૬૧૬ મન તાગો મેરો ધાર
 ૪૧૭ મનુના ઉનગી તેરી રીત
 ૩૪૬ મનુના મેગ જગ ગયા
 ૬૦૬ મને હરિ ભગવાની ટેન
 ૪૦૮ મરતુ છે રે, એ નન ભૂતી
 ૩૬૬ મન્યુ માનન-તન ભક્તિ
 ૪૧૭ મત્તાના રે, એપ્રિયારી
 ૫૮૨ માગુ એનુ જ માગુ પ્ર
 ૨૮૮ My honour o' God
 ૪૩૨ માગ મન । તુ ક્યારે પ્રિય
 ૫૮૪ મારે આગે આનદનો નિ
 ૫૨૮ મારે આગે અનૈકિક દાવ
 ૫૨૭ મારે વગ તો વિદુનને
 ૧ માનિ ની વાગીના ફૂન
 ૬૦૫ માલીને યતને મગધુ
 ૫૨૬ મહારે તો એક ગમ સ્વામી
 ૫૭૫ મિનાદો રામમે જીધો ।
 ૫૭૭ મિનાદો સખી । શ્યામમુદર
 ૦૧૬ મોરી લાગી નદક ગુરુ
 ૫૫૦ મીરા મગ । ભાગ હરિકે
 ૫૮૭ મુખી વિદનાથે નામ
 ૩૦૧ મુજને અનસમે મા-આપ
 ૫૨૪ મુજને વિ નન વિણુ
 ૪૧૩ મુઝે આ હુડે બહે । ૨
 ૫૨૬ મુઝે હૈ મમ મિશ્વસે
 ૩૮૧ મુને ઘડી નથી વિસરતા

પૃષ્ઠાંક. પદ.
 ૫૮૯ મુને લાગી છે લગ્ની મુદ્દ
 ૪૨૫ મુઆરિ' કયા સોવે અમ
 ૩૪૯ મેરા મન લગા ફકીરીમે
 ૪૩૩ મેરુ તો ડો પછુ જોના મન
 ૫૨૨ મેરે તો (એક) ગિરિધર
 ૪૧૩ મેરે દિવમે દિવકા ધ્યાગ હૈ
 ૫૫૦ મેરે રાણાજી' મૈ, ગોવિંદ
 ૫૨૩ મેરો મન અનત કહો સુખ
 ૩૬૦ મૈ ગુનામ મૈ ગુનામ મૈ ગુ
 ૨૬૪ મૈ તો તેરો દાસ પ્રભુજી
 ૫૫૨ મૈ તો હરિ-ગુણ ગાવત
 ૩૮૨ મૈ તો મિરદ ભરોસે
 ૩૭૨ મોતિ ચરે રે, હસા મોતિ
 ૪૧૦ મગળ ગીતો ગાય કૌશલ્યા
 ૪૭૩ મદુન દનકી, જગવ દનકી
 ૫૨૫ મા લદુની અરુ કામરિયા
 ૬૨૮ મેતો કાઠુળતી ધગવે હે
 ૨૮૯ મ્યા પ્રભુ' વને પદ્મ શ્રદ્ધાક
 ૫૩૦ મધુન-દન-મધુન-દન
 ૨૮૯ મધુવર' તુમકો મેરી લાજ
 ૨૭૨ મમતો યોગી એક આવ્યો
 ૬૧૯ મમ-અમલ-ગ રાતે સાધુ
 ૩૫૫ મમ કહે શુ આમ', મમજ
 ૫૧૧ 'મમ' કહો 'રહમાન' કહો
 ૩૫૪ મમ-કૃષ્ણ-ગોવિંદ, લજને
 ૫૬૭ મમગારા મમ ધ્યાના
 ૪૬૯ મમ' તેગ નામ સદા યાદ
 ૫૮૬ મમખાણુ નાચ્યા હોય તે
 ૮૫૨ મમ બોયો બાર્ધ રામ બોલો
 ૫૦૦ મમ-રતન-ધન પાયો
 ૫૦૮ મમગમ-ધ્યાના હે ભરપૂર

પૃષ્ઠાંક પદ.
 ૪૩૦ રામ રાખે તેમ ગ્હીએ
 ૩૭૦ રામ ગમ લગ્નરે, પલ પલ
 ૩૪૮ રામ સચ્ચિદાનંદ, ભગ મન
 ૩૭૪ ગમ સુમર, ગમ સુમર
 ૪૦૬ ગમ સુમરલે ભાઈ'
 ૪૨૭ ગમ સુમિરલે, સુદૃત
 ૪૬૯ રામૈ રામ રોતે જગમા
 ૪૧૨ રે મન' જન્મપદારથ જાત
 ૩૩૫ રે મન-ખાનક મેરે, તું
 ૫૭૩ રોતે-રોતે હમમ જોધો'
 ૫૦૭ રોમે-રોમે ચડે, 'રામ' રમ
 ૫૦૧ લગાયે પ્યારે 'રામ'-ભગ
 ૫૩૨ લગ્ન મોરી રાખો સ્થામ
 ૩૪૭ લક્ષ્ય વિધરે શુવ તુ શિકારી
 ૬૦૬ લાગ હગિ દે મરખો પછુ
 ૪૮૭ લીધુ હગિનામ, સોહિ નર
 ૫૧૭ લેશે મોઈ 'અ'ના' નામ
 ૫૮૬ લેહ લાગી મુને તારી
 ૫૮૮ લેહ લાગી મુને લેહ લાગી
 ૫૨૭ વરીએ તો સામળીયો નરીએ
 ૬૦૬ વસો સમળુ નિત હગિજન
 ૫૮૫ વાગે છે રે વાગે છે
 ૪૩૬ વાર માગ વીગરે, મગ નવ
 ૬૦૭ વાલથી તોવાણુ, સવાનાલથી
 ૩૮૩ વ્હારે આવો રિશ્ત વનમાળી
 ૫૨૮ વાના લાગો છો રિશ્વાધાર રે
 ૩૮૧ વ્હારો મારો માચાનો મગાતી
 ૬૦૧ વિદ્યન ટાગ, વિદ્ય દિડી
 ૬૨૬ વિમાનાએ આટ, વાજતાતી
 ૬૦૭ વિશ્વમાહિ દીશ મે
 ૫૬૮ વેદ અનત બોલીના

પૃષ્ઠાંક. પદ.
 ૪૩૯ સંતનિદા ન્યાયે ધરી
 ૪૩૬ સંત પદાર્થો સજની રે
 ૪૩૪ સંત પરમ કિતકારી
 ૪૩૭ સંતપુરુષના દોષને ચઠ
 ૪૧૫ સંતો ! રહેના બડે હુશીઆર
 ૫૦૦ મંતો રામ રેટથી જગમા
 ૪૩૫ સંત-સમાગમ કીજે રે
 ૪૩૫ સંત-સમાગમ કીજે હો
 ૪૩૪ સંત-સમાગમ સાચો રે
 ૪૩૪ સંત-સમાગમ હૈ સુખદાઈ
 ૪૧૯ સંસારી જીવે હરિ સાથે હેત
 ૬૧૨ હમ તેરી આદમે પ્રભુ !
 ૫૬૬ હમન હૈ ઇશક-મરતાના
 ૫૬૬ હમનસે મત મિલો લોકો !
 ૫૬૬ હમન હૈ ઇશકકે માતે
 ૪૨૧ હમ બીગરે તો બીગરે ભાઈ
 ૫૪૩ હમ ભક્તનકે, ભક્ત હમારે
 ૩૬૩ હરજી ! હું બાળ તમારો રે
 ૫૯૮ હરિ-હૃદયારથી અનંત
 ૩૮૬ હરિ હૈ અંતર્યામી !
 ૫૯૯ 'હરિઃ હૈ તત્સદિતિ' મૂત્રામે
 ૩૭૮ હરિકૈ હરિકૈ રટના ભાઈ
 ૨૮૪ હરિકા ભજન કરૂંગા બે !
 ૬૦૫ હરિજન થઈ રહો સલામી
 ૬૦૬ હરિજન મોહે ન વૈભવ
 ૩૮૪ હરિ તુમ અબ ભવબંધ
 ૩૮૧ હરિ તુમ ભક્તનકે રખવારે
 ૨૮૨ હરિનામ જપો પરમાર્થ
 ૪૮૮ હરિનામ બિના નર એસા હૈ
 ૪૨૬ હરિનામ સુમર સુખધામ-
 ૪૨૬ હરિ નામ સુમર સુખ-કારણ

પૃષ્ઠાંક. પદ.
 ૫૧૩ હરિનું નામ-રસાયન સેવે
 ૫૬૧ હરિનો મારગ છે શરનો
 ૫૩૨ હરિ બિન કો રાખે પતિ મેરી
 ૪૧૫ હરિ બિન તેરો કૌન સદાઈ
 ૪૮૮ હરિ બોલો, હરિ બોલો, હરિ
 ૫૮૭ હરિને ભજતા હજી કોઈની
 ૩૭૬ હરિ-ભજન થકી છોટા હોય
 ૫૯૯ હરિ-ભજનાવીણુ-કાળ
 ૫૮૮ હરિ ભજવાનુ ગ્રોધકિયુ તે
 ૩૦૫ (હરિ) સ્થામધનતનુ પરમ
 ૫૩૧ હરિ ! સુધ લીજિયે મોરી
 ૪૨૫ હરિ-સુમરણુ બિન દિન
 ૪૧૪ હારે અમે બ્રહ્મસિંધુમાહી
 ૩૮૨ હીન-હીન જાત મોરી
 ૩૬૨ હું તો થેલો બન્યો છુ હરિના
 ૬૧૧ હુંમાં હુંજ નથી હુંજ નથી
 ૨૯૪ હે હાકુર ! હોં હાસરો
 ૪૦૬ હે પોપટ પાન્ય !
 ૪૪૪ હે બોલાનાથ-દિગમ્બર
 ૫૭૭ હે માધવ-મેઘ કેમ હજી આ
 ૩૬૫ હે રામ ! આશરો તમારો
 ૫૭૩ હેરી શ્રી તો પ્રેમદિવાની
 ૨૯૯ હોંયિ ઘન દેગા દેવા !
 ૪૨૦ હૈ બહારે બાગ ફુનિયા
 ૪૨૦ હૈયાનાકુટા ! હરિ મંગે હેત
 ૪૯૦ હૈ હરિનામકો અધાર
 ૫૩૫ હોલો-હોલી કહે છે રે
 ૩૯૧ હો રસિયા ! મંતો શરણુ
 ૫૨૧ હોં હરિ પતિતપાવન સુને
 ૪૩૯ ચાની ચાનદ્યાની દોર કદી

૪૬૦ક. પદ.
૨૮૭ રાધે સ્થામ — સીતારામ
૬૦૪ રામ રાધવ રામ રાધવ
૪૬૩ રામ...રામ...રામ... રામ
૬૦૪ રામ રામ રામ રામ, સીતા
૬૦૪ રામ લક્ષ્મણ બાનકી, જ્ય
૨૮૭-૪૬૨ રામ-મદનજી-ભરત
૬૦૪ લક્ષ્મી સારંગધર, સીતા
૩૦૨ વિકુલા (૨), માય-બાપ હરિ
૨૬૬ વિકુલા (૨) વિકુલા માયબાપા
૬૦૧ વિકુલ-વિકુલ, વિકુલહરિ
૪૪૫ શિવ-હર-શંકર-ગૌરીશ
૨૦ શ્રીકૃષ્ણ-કેશવ કૃષ્ણ-કેશવ
૬૦૪-૪૭૫ શ્રીકૃષ્ણ ગોવિંદ હરે
૪૮૧ શ્રીકૃષ્ણ: શરણ મમ
૪૬૩ શ્રીમન્ નારાયણ...નારાયણ
૪૬૮ શ્રીમ જયરામ જય જય

૪૬૦ક. પદ.
૪૬૩ સર્જન નિભયો 'નારાયણ'
૪૪૬ સામ્ય સદા-શિવ (૨),
૬૦૨ સાહેબસે બડા સત ગણ
૬૦૪ સીતારામ સીતારામ ભગ
૬૦૪ " " ભગેરે
૬૦૪ સીતારામ સીતારામ સીતા
૬૦૪ સીય સ્વામિનીજી જ્ય
૩૨૩-૬૦૨ હમ થરણ આથે ગુરુ
૬૦૫ હર હર મહાદેવ રાજો
૬૦૫ " " સદાશિવ
૬૦૨ હરિ-ગુરુ-સંતનકી જ્ય
૨૮૭ હરિ બોલ.. હરિ બોલ...
૬૦૫ હરિ-હર રાધા-ગિરિધર, જો
૬૦૪ હરિ હરિ સુમરે દિન ને મત
૨૮૭ હરે રામ હરે રામ, રામ
૬૦૪ હરે રામ, હરે રામ, હરે

॥ દાહા, સાખી, ચાપાઈ, સમજોહી, છંદ,

કવિતા, સવિયા, વગેરે ॥

૩૬૮ અતિ જીએ બૂધરનિ પર
૬૧૭ અદલ દહીરી જીનકી
૬૧૭ અદલ દહીરી મનકું મારે
૨૮૫-૩૬૮ અરબ-ખરબની ધન
૪૩૪ અવગુણ ઉપર ગુણ કરે
૧૬ આકાશેથી પડ્યુ પાણી
૪૦૨ આદિ પુરપ પરમાત્મા !
૫૪૬ આદિ સનાતન હરિ
૬૧૭ આખા-હાલે કોયલ રાજી
૮૬ છંદને સુખ ના કાઈ
૫૦૨ હિલદા નામ જ્યવ જ્ય
રામ
૨૮૪ એક ઘડીકા મોલ ના
૫૦૫ એક છત્ર, છક મુકુટમણિ
૨૯ એક દહીરી લા " જ્ય

૬૧૦ એક બાપના બાળ સૌ
૬૦૬ એકહી સાથે સખ સથે
૩૮૮ O Lord! look not upon
૫૭૩ કખીર દસના દૂર કર
૫૬૫ કખીગ ખાસા પ્રેમકા
૪૧૦ કરી હૈ મરીખી તો બિચીપ
૫૭૭ કહા કરે પૈરી પ્રબલ
૪૬૦ કૃતધુગ ત્રેતા દાપરકુ
૪૮૩ કહીં કદા લાગિ નામ-બડાઈ
૫૬૮-૫૭૦ કાગા ૧ નૈન નિકાવ
૫૬૮-૫૭૦ કાગા ૨ સખ તન
૩૬૮ કાગી કુટિય કુકમી
૪૪૩ કાસીકે બગેચા પગર
૫૭૮ કહા કરે 'રસખાન'

પૃષ્ઠાંક, પવ.

પૃષ્ઠાંક. પવ.

૫૬૮ ત્હા 'રમખાન' સુખ-અંપતિ
 ૫૫૦ કાફકે અધાર એવા
 ૪૦૨ કિંગપા કરી અનાથ પર
 ૨૯૮ કોટા-પતંગ-મૃગ-પક્ષિ
 ૫૭૨ કે વિરહિનિકો મીચુ દે
 ૫૭૨ મમ કદી કુલટા, કુલીન
 ૬૧૭ મમ મનમસ્ત મગ-વાળિ
 ૫૫૧ મમ હરિ સમાન નહિ રાગ
 ૩૯૫ ખાયેક ખીન ખાલી નહો
 ૫૫૧ મગનકે મંડલમેં ચન્દમા
 ૫૬૭ મનન મરગિ બરસે અમી
 ૫૪૦ મલે તોંક પહિરાવો
 ૩૧૬ મુર મિથરનેં અધિક હૈ
 ૩૧૬ મુરકું માને માનવી
 ૩૧૬ મુર ગોવિંદતે અધિક હૈ
 ૨૭૯ મુર-ગોવિંદ દોનું ખડે
 ૨૭૮ મુર દીવો મુર દેવતા
 ૩૧૬ મુર-પદ પ્રેમે પૂજ્યએ
 ૨૭૯ મુર બિન દાતા કોઈ નહિ
 ૨૭૮ મુર બિન જાન ન ઉપજે
 ૫૪૦ મરે તમન, બન તમને,
 ૪૮૯ મારું મુગ મારું શ્રુતિ નામ
 ૧૨૭ ચિત્રકૂટકે પાટવે
 ૫૬૮ માળા ચાહે પ્રેમરસ
 ૪૮૬ આરોહી વેદ પુરાણ
 ૬૪ ચાહે પૂં યોગ કર
 ૪૩૮-૫૩૭ ચંદન નેત્રા સંત હૈ
 ૪૩૮ ચંદનમે ચંદન ભવા
 ૫૭૨ જનમ-જનમકે બીધુરે
 ૪૮૭ જગદી નામ હિરદે ધરા
 ૭૬, જય જય જય અજયંદકી

૫૪૬ જાકે પદ પરસનકો
 ૨૮૮ જાગત-રવમ-સુપ્રમિ
 ૫૬૨ જા ઘટ પ્રેમ ન સંચરે
 ૫૭૦ જાનિ-બેદ જતો રહે
 ૨૮૬ જાના હૈ રહના નહો
 ૫૩૬ જિતે તારે મગનમેં
 ૫૪૩ જિન તન-મન-પ્રાણ દી
 ૨૦૫ જિન ખોગ તિન પાછા
 ૪૮૭ જિહ્વા શુણ ગોવિંદ ભં
 ૫૫૯ જીવ સહિત પા દેહકો
 ૮ જે જન હારના શુણજ
 ૪૬ જેને 'અહા' એવું વદે કે
 ૧૭ જેને શીવજનો પૂજે
 ૨૫૫ જે નનોમાં પ્રભુ વસે
 ૫૩૬ જેવું પરનું ઇચ્છાએ
 ૨૪૯ જે છે મરજ માલેકની
 ૫૭૪ જે જન બિરહી નામકે
 ૨૭૬ જે ભક્તી શરણ લીયે
 ૨૯૦ જેડીને દૂધ હાથ, માથ
 ૫૭૨ જે મેં એસા જાનતી
 ૩૮૮ જેશે નહિ પ્રભુ ! કદી મુજ
 ૫૫૪ જે હરિ મથુરા ભામ બસે
 ૩૬૮ જેસી પ્રીત દરામસોં
 ૫૫૩ જેસે પ્રેમ દીનો તન
 ૫૬૮ કૈ ન કાહુ કુષ્ઠમેં
 ૫૨૦ તારો પતિત જાનકે
 ૨૭૭ ત્રિતાપ-અમિથી ભારે
 ૨૯૪ ત્રિભુવનકર્તા રામજી !
 ૫૦૪ તીન નામ હૈ અહાકા
 ૪૦૨ તુમહરી કહા અસ્તુતિ, કર્કે
 ૩૬૮ તુલસી જાકે વદનતે

૫૪૬૮ તુલસી ભગત સુપત્ય ભલો
 ૩૬૯ તુલસી સીતારામકુ
 ૨૬૪-૬૧૧ તું તુ કરતા તું ભયા
 ૨૬૨ તું દરીઆ હમ ચીરીઆ
 ૫૭૯ દુર્જન દુઃશાસન દુકૂલ
 ૫૨૩ દેખા ખૂબ મિચારિદે
 ૪૮૩ દેખિય રૂપ નામ અધીના
 ૩૬૮ ધન્ય-ધન્ય માતા-પિતા
 ૨૮૬ ધન-ધીવન યુ જ્યમગો
 ૫૬૭ ન લાજ તીન લોકકી
 ૪૬૧ નવમી તિથિ મધુ માસ
 ૪૯૭ નહિ કલિ કર્મ ન ભગતિ
 ૫૭૮ નહીં વિદ્યા નહીં બાહુબલ
 ૨૯૯ નાથ ! એક બર મોગા
 ૨૯૮ નાથ ! ચોનિ હજારોમા
 ૫૧૨ નામ અનેક, પણ નામી
 ૬૧૬ નામ ન ક્ષેવે દામકો
 ૪૮૬ નામ બળે મન વશ કરો
 ૪૯૭ નામ રામકો કલપતરુ
 ૪૮૫ નામ લિયા જિન સખ લિયા
 ૪૯૧ 'નારાયણ' યહુ નામસે
 ૩૪૮ નીર બિન મીન દુઃખી, ક્ષીર
 ૫૪૫ નેતિ-નેતિ કહ વેદ પુકારે
 ૫૬૭ નૈનાકી કરિ કાઠરી
 ૪૮૬ પદનેકી હદ સમજ હૈ
 ૫૭૦ પતંગ અગ્નિ વિષે પડી
 ૩૧૬ પ્રથમ નમુ સુરદેવકો
 ૫૩૬ પરનું બગાડના બરે
 ૫૩૬ પરનું ભુંડું ઇચ્છતા
 ૫૫૩ પરમ પવિત્ર તુમ
 ૨૯૯ પરમાનન્દ કૃપાયતન

૬૩૮ "પરમાનન્દ"—વસ્તુની આરા
 ૫૩૭ પરમેશ્વર જો પાધરો
 ૬૧૦ પરમેશ્વરની છે પ્રભા
 ૫૭૯ પવન-પાણી સમતા કિયા
 ૮ પાગલ નામથી ન ભાગતા રે
 ૮ પામલ હમે કેવા બન્યા
 ૫૭૨ પાની પાની સમસે
 ૬૧૦ પિતા-પુત્ર-અભેદ છે
 ૫૬૦ પ્રીતકી રીત કદ નહીં રાખત
 ૫૬૮ પ્રીત ચવી તો સદેલ છે
 ૫૬૭ પ્રીતમકો પતિયા લીધુ
 ૨૭૪ પ્રીતમના વિયોગમા પ્રેમીને
 ૨૭૪ " " પ્રેમીથી
 ૫૬૮ પ્રીતિ ન છૂટે અનમીવે
 ૪૩૮-૫૩૬ પ્રીતે અમૃત-નાન
 ૫૦૭ પુરાણોડે પાર નહીં
 ૫૫૯ પ્રેમ ઊપાયા ન ઊપે
 ૫૬૫ પ્રેમ દિવાને જો ભયે
 ૫૬૧ પ્રેમ ન બાડી બિપત્રે
 ૫૬૧ પ્રેમ પિયાસા જો પિયે
 ૫૬૫ પ્રેમ-પીર અતિહી વિકલ
 ૫૫૯ પ્રેમ પ્રેમ સખ કોઈ કહે
 ૨૬૭-૫૬૨ પ્રેમ અરાબર યોગ ના
 ૩૪૭ પ્રેમ લગ્યો પરમેશ્વરમે
 ૫૫૯ પ્રેમ હરિકો રૂપ હૈ
 ૫૬૭ પોથી સો ચોથી બની
 ૬૧૬ રિકર જગતકો ખાત હૈ
 ૫૭૦ રૂકીર હાલમે મરન
 ૬૧૬ રૂકીરી કરની રહિન દૈ
 ૪૩૮-૫૩૬ બહુધા બીજ વારીએ
 ૨૯૯ આર-આર બર મોગડું

પૃષ્ઠાંક.	પદ.	પૃષ્ઠાંક.	પદ.
૨૮૧	બાગિ મગે બરુ હોઇ ઘૂત	૫૭૨	રક્ત માસ સખ લખિ ગયા
૪૩૮-૫૩૬	માવળ-નિષ-ખોરડી	૫૫૦	રમૈયા-ગુન ગાઈયે
૩૫૩	ખિંદુ સહિત છંકાર	૧૮	ગુધા-કૃષ્ણ, રમા-વિષ્ણુ
૫૭૦	બુન મુન ની ઝિન્દગી ગુલે	૪૯૭	‘રામ’નામ કલિ કામતરુ
૨૮૮	બંદ-યગ-આવતે	૩૬૮	રામનામકી લૂંટ હૈ
૫૭૨	બીરી ને ચિતવન દિજે	૪૯૭	રામનામકે સુમિરતે અં
૬૧૦	મનુજન એ દિવ્યપ્રેમ	૪૯૭	“ “ ઉધરે
૪૮૦	બા પ્રકટ કૃપાવા	૪૯૫	રામનામકે અંક હૈ
“	બવારખે પ્રવેષ્ટાને	૫૦૭	‘ગમ’ સકલ નામનને
૫૬૮	બુન લગે મદિરા પિયે	૫૦૦	કપિ-નારી તરી કપિ રીઝ
૫૧૫	બેન તુમ યોગ હમ લીયા	૫૨૫-૫૫૧	રુઠે કયો ન રાજ
૨૭૬	મન-મારનકી ઓપધિ	૨૫૬	રે! બધની યા મોક્ષની
૫૭૦	મગે માછલી જળ પિના	૪૯૫	લરકર છે બગવાન
૨૮૫	મગકહિં દરહિં બિરંચી	૪૯૭	વર્ણ-વિલાગ ન આશ્રમ-ધર્મ
૩૩૬	મારીના કારજ ઘટ જૈસે	૪૬	વ્યાપક બહા નિરંજન
૨૭૪	મીઠી તારી ચાઢીમા માકી	૨૭૮	વિપાસે આવતી બ્યારે
૨૮૮	મુકિતને નહિ આરુ નાથ !	૫૭૨	વિરહ જલન્દી મૈં દિજે
૨૯૮	મૂંડોને વિચો માહે	૬૧૦	વિશ્વગંધુલાવમાજ (જ)
૫૦૬	મતિ-મધુ મોઘો કિયો	૫૪૬	વિશ્વભરણુ પોપણુ કરન
૫૨૧	‘તો હ પતિત	૬૧૦	વિશ્વભરના જીવ સૌ
૮૮૩	“ ‘પન્ન લધુ જાસુ વશ	૧૭	વિષ્ણુ કે ત્રિપુરાશિ શંકર
૪૯૭	યદ ત્રિકાળ મલાયતન	૪૯૬	વેદ-પુરાણ વિદ્યામ મુપંથ
૫૬૧	યદ તો ધર હૈ પ્રેમકા	૫૧૨	‘વોટર’-‘અપ’ જળ કહેવાય
૫૬૧-૫૬૮	“ “ મારગ	૫૧૦	શ્રીકૃષ્ણનું નામ સકલસાર
૨૭૪	યાદી કરે તો એવી કરે	૨૭૮	શ્રીમત્ પરબહા શુરુ
૫૪૬	યોગ ધ્યાન આવે નહીં	૫૪૫	જેપ મહેશ ગણેશ દિનેશ
૪૯૦	યોગ ન જ્ઞાન ન લક્ષિત-બલ	૫૬૭	ય-યમંતલમેં ધર કિયા
૫૪૫	યોગિયા ધર ધ્યાન રહે	૫૪૫	યંકરમેં મુનિ જાદિ રટૈ
૫૫૫	યોગી તને જગત	૫૬૮	સચ્ચી પ્રીત હૈ કમલકી
૫૪૬	યોગી પાન યોગસોં	૪૨૯	સંજન કરે સંગ અપાવે
૨૭૩	યોગી દમાગે આત્મારામ	૫૫૯	સંજન! બાત સનેહકી

पृष्ठांक. पद्य.

११७ मत्स्य धर्मोद्गी कर्षे लो गोमन्त

४६० सतयुग मत्त त्रेता यत्त

३१६ सद्गुरु-यग्यभोगेभ्यः

२७८ सद्गुरु-प्राणि ज्ञान-वत्स

३१६ सद्गुरु मत्त गोमात्रमा

३६५ सत्त धरती कागज कर्षे

४८७ मणी आभयन दम् कर्षे

४३८ मभरथको नादि द्वाप गुमाध

२६८ स्वकर्मद्वयनिर्दिष्टे

५५० अर्थायाम नदीं प्राणिये

२८४ 'सद्गुरु' लक्ष्मि द्वागाम

४८७ भाग्ये अर्क्षे द्वागाम है

५७६ सारी गन्ध नादी है द्वि

३६५ भाद्वेय 'तेरी आदिनी

५६१ सीम छिताई छुंछ धै

५७३ सुप्रिया मत्त सभा है

१८ सुगंधी सुपनी गेरी

४३४ मत्त गेरी पञ्चमाग्यी

२७७ मसार-वृक्ष आरोही

२७८ संभार-वारिधि भादे

१८ दन्ते नभःकार अन्त

२७८ हरि-पूजा तत्त गानिये

४३३ हरिजन लैमा होत है

५३८ हरिजन डेरग होत है

४८७ द्वागामों सुप्रिया छिपई

५६५ द्वागाम भाते द्वा गदै

५८० द्वारी रत्ना मत्तभादि मुनी

५६८ द्वा नभःमु द्वा मु

४८७ द्वा द्वादि द्वागाम जेरी

५७४ द्वा-द्वा कर्षे न पाछिया

५०५ द्वा नी भाद्वेय द्वा द्वा

पृष्ठांक. पद्य.

॥ आण ॥

३०२ आवो आवोने गीतभाण

३६७ जगजाने जगजान आवो

॥ आरतिओ ॥

३०३ आनन्द भगव कर्षे आरति

३२६ आरति द्वागाम प्रभुमी

४० आगनि गीमद्गुरु द्वागामी

४७४ छितारा आगनि धीकण्य

३२४ अर्क्षे जग्य आनन्द

४४८ (अर्क्षे) जग्य जग्य द्वागाम

३६५ अर्क्षे जग्य जग्य द्वागाम

४०१ अर्क्षे जग्य जग्य द्वागामी

४७४ अर्क्षे जग्य जग्य त्रिधागामी

४४८ (अर्क्षे) जग्य द्वागाम

३२४ अर्क्षे जग्य मद्गुरु पञ्च

३२३ अर्क्षे जग्य मद्गुरु

४४७ जग्यति जग्यति जग्य-निवा

४६३ जग्य द्वागामी, जग्य जग्य

४६३ जग्य जग्य जग्य द्वागामी

४५० प्रथम मत्त गोमात्र

८० मत्त गोमात्र द्वागामी

३३७ मत्त गोमात्र द्वागामी

॥ पुष्पांजलि वगेरे ॥

३०७ मत्त गोमात्र द्वागामी

३०३ मत्त गोमात्र द्वागामी

३०४ मत्त गोमात्र द्वागामी

३०५ मत्त गोमात्र द्वागामी

३०३ हरि: अर्क्षे जग्य

શક્તિને લીધે તેમજ દેશ-કાળ ઇત્યાદિ મયોગોના ભેદને લીધેજ એક મળા ધર્મના જૂદા-જૂદા કાટાકપે સમપ્રદાયો નીકળેલા છે; અને તે ભેદો પણ વસ્તુતઃ બહુજ ઓછા મહત્ત્વના છે. જેમ-જેમ જીવાત્મા વિશેષ વિદ્યામ પામતો જાય છે, તેમ-તેમ તેને આ ભેદો ઓછી અગત્યના લાગે છે; જેથી જગતમા દેખાતા જૂદા-જૂદા નામવાળા ધર્મો યથાચરીતે તો એકજ ધર્મ છે. x x x x x જે માન્યતા કે નિહાન મર્વવ્યાપી નથી, તે સત્યના નામને લાયક નથી. x x x x x ધર્મ તો ફક્ત એકજ છે. ઈશ્વરી ગ્રંથા પામેલ ઇરાનના પવિત્ર ગ્રંથનો લેખક જણાવે છે કે, 'હું ગમે તે રસ્તો ગ્રંથ કરું, છતાં આગળ જતાં તે તહારી પાસે લઈ જનાર ધોરી માર્ગમાજ લળી જાય છે.' [‘પ્રભુમય જીવન’ માથી.]

(॥ સાચો ધર્મ અને સાચું જ્ઞાન તથા તેના પાલન તેમજ આચરણથી થતું કલ્યાણ ॥)

“ ધર્મમા ઝગડા કરવાથી કલ્યાણ થતું નથી. ધર્મ ઝગડા મટાડવા માટે છે, તેને બદલે ધર્મથી ઝગડા ચાલ, તો સમજાયું નથી, એવું ગણાય. ધર્મના ઝગડા તેઓજ કરે છે કે, જેઓએ ધર્મના તત્ત્વનું યથાર્થ જ્ઞાનતર અવલોકન કરેલું ન હોય. ધર્મથી ઉન્નતિ થવી જોઈએ - સગ-દેવનો અભાવ અગર ધટાડો પણ થવો જોઈએ, ધર્મથી જય મેળવવો જોઈએ, તેમા પણ પરમ ધર્મ તેજ કહેવાય કે, જે તો પગ્ગાતમદર્શનની યોગ્યતા આવે. x x x

જગતમા શુદ્ધજ્ઞાન ક્રમતા ચારિત્ર્ય-ગુણોજ પૂજાય છે. જેટલું જ્ઞાન વિશેષ હોય, તેટલું અભિમાન ગલિત થવું જોઈએ. જ્ઞાન થયા પછી અભિમાન વધે, તો તે અજ્ઞાનજ છે. યથાર્થ-જ્ઞાનનું ફળ પરા શાન્તિ છે. જે શિક્ષણથી જીંદગી સફળ થાય, મહાપ્રત્યાપી પુરો પાડે, તેજ ખરું શિક્ષણ છે. કરણી બોલવામાં નહિ, પણ કરણી કંચામા કલ્યાણ સમાયલું છે. કેવળ સત્સંગમાં સાલણી જેમી ચંદ્રામા નહિ, પણ તે પ્રમાણે વર્તવામા કલ્યાણ ચાય છે.

માત્ર ધર્મની યાત્રા કરવાથી કાંઈ ધર્મ-પ્રાપ્તિ થતી નથી; તેમ કેવળ જ્ઞાનને ઓળી લેવાથી કાંઈ તત્ત્વદર્શી થવાનું નથી. ધર્મ તો પાળવો જોઈએ; જ્ઞાન પ્રમાણે આચરણ કરવું જોઈએ; અને સાધન ક્રમમાં આવી પ્રભુ-રૂપાને ઇચ્છવી અને મેળવવી જોઈએ. એમ

કરતા-કરતાંજ ધર્મના ગદન રહસ્ય સમજાય છે અને પરબ્રહ્મ-પર-
માત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. ધર્મ જ્યાંસુધી વાદ-વિવાદનોજ
વિષય રહે છે; વાક્યાતુરીમાજ જ્યાંસુધી ધર્મની ઇતિહાસવ્યતી સમજ
લેવામા આવે છે અને 'પરોપદેશે પાણિદત્યમ્' અથવા 'પોથીમાંનાં
રોંગણાંની પેટેજ જ્યાંસુધી ગ્રન્થ-જ્ઞાન રહે છે, ત્યાંસુધી મનુષ્યને
સત્ય ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી અને જન્મ-મરણની ઘટમાળમાથી
પાણ તે છૂટતો નથી. ધર્મ જ્યારે તેની જીભમાથી હૃદયમા ઉતરીને
રોમે-રોમમા વ્યાપી જાય છે અર્થાત્ મનુષ્ય જ્યારે ધર્મનું યથાર્થ
પાત્રન કરે છે, ત્યારેજ તેનો જન્મ-મરણનો ગદાભય ટળે છે અને
તે પરમ શાન્તિ તથા આનંદ-મરતી અનુભવે છે આવા ધર્મ-
જીવનની પ્રાપ્તિ યરી એ મહાન્ અહોભાગ્ય છે." x x x

(૧૧ દુઃકી ને સરલ શિક્ષાઓ તથા વ્યાખ્યાઓ ૧૧)

" જો મન શુદ્ધ-સ્થિર હોય, તો તીર્થોનું શું કામ ? (તીર્થ ન
કરવા એ કહેવાનો હેતુ નથી, પણ તીર્થો કરી-કરી છેવટે મનને શુદ્ધ-
સ્થિત નિઃકામ-વાસનારહિત પવિત્ર બનાવવાનું છે.) સદ્વિદ્યા હોય,
તો ધનની શી જરૂર ? માનવ-દેહ પ્રભુનો કોય ઉતરે એવા કાર્યમાં
હોય, આ લોક-પરલોક બેઉ ખગડતા હોય, અપયશ બોલાતો હોય,
તો મૃત્યુ શું ખોડું ? સેવા ન થતી હોય, તો જીવન બૂબાર છે. અ-
વિવેકીને શાસ બાર છે. અશાન્તને મન બાર છે. લોભીને ધન બાર
છે. ગદેકાને મોના-મોહર બાર છે. અંધને દીપ-આરીઓ શા કામનો ?
બહેરાને ગાયન શા કામનું ? જાણ પચતી નથી, તેને કસ્તુરી-માત્રા
શા કામની ? દૂધપાક ઉઠતો શા કામનો ? તેમ શ્રીકૃષ્ણ - રામરસ
- પ્રેમરસ - ભકિતરસ - શ્રીકૃષ્ણનામ મંદલાગીને કયાથી મળે ? x x

સુખ તેજ કહેવાય કે, પાણુદુઃખ બાકી રહેજ નહિ. સંપત્તિ
તેજ કહેવાય કે, જે બધી વિપત્તિઓ ટાળે. સ્મરણ તેજ કહેવાય કે,
જેનું સ્મરણ કરીએ તેવું કરાવે. ધ્યાન તેજ કે, જે ધ્યાતાને
અધ્યાકાર બનાવે. સંત તેજ કે, જે શાન્તિ પમાડે. ભકિત તેજ
કે, જે ભક્તને ભગવાન બેટાડે. જન્મેયો તેજ કે, જે પાછો જન્મેજ
નહિ; કદાચ જન્મ લે તો સારી-ઉચી યોનીમાં. શ્રીયુરુ તેજ કે,
જે ઘટમાં શ્રીગોવિન્દ દેખાડવા નિમિત્ત બને—ધોખો હરે. જાણુતું
તેજ કે, જે જાણ્યા પછી કાંઈ જાણવાનું બાકી ન રહે. જીવે છે
તેજ કે, જે આ લોક ને પરલોક બન્ને સુધારે. ૧

કે, જે દેહ પુણ્યા પહેલા પોતાનું કંથ્યાણ (આત્મકંથ્યાણ) કરી
— માંધી લે.

ગરીરને કમળ ન ખવરાવવું, એ ઉપવાસ નથી, પણ મન
કૃપિયા--કૃપામના ન આવવા દેવા, એ ઉપવાસ છે. જેવું મન
રોય, તેવું બોલવું, એજ સત્ય નથી, પણ ઉદ્દેગરહિત-સત્ય-પ્રિય
દિનકર બોલવું, એ સત્ય છે. શ્રીવિષ્ણુમા વસે, તે વૈષ્ણવ; વાસના
વનમ! વસ તે વૈષ્ણવ નહિંજ.” x ॥ ૩૭ ॥ x

(॥ મનનન અને દુર્જનના ચરમા ॥)

મનન સૌના સ્નેહી પણ દુષ્ટ તણા મન કાળ;
મન-ચક્ષુ છે સૂર્ય પણ ધ્રુવડ ગળે વિકરાળ.
જે દષ્ટિમા છે સદા કમળા ઉપે રોગ;
પીણું દેખે સર્વમા, કર્મ તણો સંયોગ.
તેમજ જેના હૃદયમા અવગુણનો બંડાર;
અવગુણ દેખે સર્વમા, શોધે નહિ કંઈ સાર.
દુર્યોધનને એકદા કહે કૃષ્ણ મહારાય;
મંખ્યા લાવો ગુણી તણી આ નગરીની માય.
અધે-અટિ-મેગીએ ફર્યો બહુ શમશાન;
દંડનું આનું નગર પણ મળ્યો નહિ ગુણવાન.
બંધન દિન અર્જુનને કહે કૃષ્ણ મહારાય;
અવગેળી જાતો તમે આ નગરીની માય.
તે પાનું આખા નગરમા ફર્યો બહુ-બહુ હામ;
નગર કરીને નિરખ્યુ, (પણ) મળ્યો ન અવગુણવાન.
એ દષ્ટાન્તે જાણ્યો નિશ્ચે આ જગ માંય;
દુર્ગુણી દુર્ગુણ અદે, ગુણીજન ગુણ અદાય.
હું જેના અન્તર વિશે દુર્યોધન નરરાય;
અજર-અમર પદ દૂર છે ત્યા સુધી જગ માય.